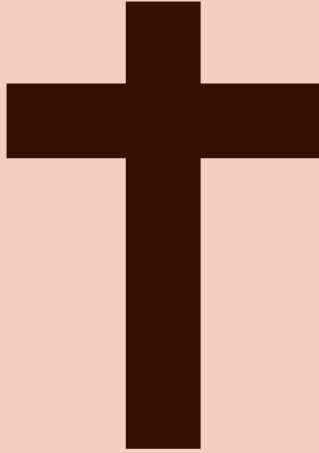

Uwien ya Jotiefɛnku
ya gbɔnku

The New Testament in the Ngangam language of Togo

Uwien ya Jɔtiefɛnku ya gbɔnku

The New Testament in the Ngangam language of Togo

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Ngangam

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Ngangam

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022
f30fbe0b-cda1-5a60-a4ee-8be80c6caef6

Contents

Matie	1
Mark	41
Luk	66
San	107
Itùon	136
Erom yaab	173
1 Korɛnt yaab	190
2 Korɛnt yaab	206
Galasi yaab	217
Efes yaab	223
Filip yaab	229
Kolas yaab	233
1 Tesalonik yaab	237
2 Tesalonik yaab	241
1 Timote	244
2 Timote	249
Tit	253
Filemɔn	255
Ebrembe	257
Saak	271
1 Pier	276
2 Pier	281
1 San	284
2 San	289
3 San	290
Sud	291
Mikpiirm	293

Tigbɛmɔnmɔnt à
Matie
kɛlɛ' tɔ nɔ
Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Matie yé Yesu Kristo ya panpaankaab piik nin bile nɔ ya uba nɛ. U kɛlɛ' u'gbɔnku kuu ki de' binib bà nɔ lɪ yé Sufmbɛ nɛ ki pekre' ki paan' Kristo ya sɛn bo.

U wuɔn' kugbɔnku kuu ni ki ye Yesu nɛ yé uyo bo Uwien là pùɔn' Sufmbɛ ki ye u li sɔn wà wɔ rí baa kí lá ñmien be kí li yé bi'ber nɔ. U kɛlɛ' Kujɔtiekpaaku ya gbɔnku ya gber ku'ni tɔ yebe, ki wuɔn' Yesu sɔnsɔn' tɔ len' nà nɔ ma bo, ki tɔkɛ' ki ye Uwien ya bɛl nekn' ní ñɔ.

Kugbɔnku kuu ya cincinn, liyul 1 kí tɔ baa iyul 2, Matie lienh Yesu ya màam nin u'buwaam bo nɛ. Yesu yé ubɛr nɛ ki baa' wɔ rí ñɛn binib bi'biere ni.

Kí cin iyul 3:1 kí tɔ baa iyul 4:11, Matie lienh San sɪi' Yesu Uwien ya ñunm ma bo nin Satan biike' wɔ ma bo nɛ.

Kí cin iyul 4:12 kí tɔ baa 18: 35, Matie lienh Yesu tien' nà Galile ya tinfɛnm ni nɔ nɛ. U pɔn' mikpɛnjɛm mà yebe nɛ ki wɔkn' binib Uwien ya bɛl ya gber, ki cɛrɛ' biwienb faake' ki yebe.

Kí cin iyul 19 kí tɔ baa iyul 25, Yesu jon' Yerusalem bó, ki tɔ wɔkn' binib Uwien ya gber ni' bó. U wɔkn' binib ugbɛngbenyo ya gber, ki tɔkɛ' bɛ ki ye bi la cɛrɛ uba rí lɛrɛ kí tuln bɛ.

Kí cin iyul 26 kí tɔ baa iyul 28, Matie lienh Sufmbɛ ya cienb cuo' Yesu, ki cɛrɛ' bi bun' wɔ tibuur, ki kpe' wɔ udɔpɔnɔn bo nin u mekre' ma bo ya gber nɛ.

Yesu ya yaajɛb ya yel
(Luk 3:23-38)

¹ *Yesu Kristo ya yaajɛb ya yel ya gbɔnku sɔ nɔ. U là yé *Dafid ya yaabil nɛ, nɛ Dafid mɔ yé Abraham ya yaabil.

² *Abraham là maa' *Isaak, nɛ *Isaak mɔ maa' *Sakɔb, *Sakɔb mɔ maa' Suda nin u'ninjieb.

³ Suda mɔ maa' Fares nin Sera. Bi'naa ya yel si Tamar. Fares mɔ maa' Esilɔm, Esilɔm mɔ maa' Alam,

⁴ Alam mɔ maa' Aminadab, Aminadab mɔ maa' Nasɔn, Nasɔn mɔ maa' Salima,

⁵ Salima mɔ maa' Bos. U'naa ya yel si Lahab. Bos mɔ maa' Yobɛd. U'naa ya yel si Lut. Yobɛd mɔ maa' Yese,

⁶ Yese mɔ maa' ubɛr *Dafid. *Dafid mɔ maa' Salomɔn. U'naa là yé Yuri ya po nɛ, nɛ *Dafid taa' wɔ ki kuɔn'.

⁷ Salomɔn mɔ maa' Erobowam, Erobowam mɔ maa' Abiya, Abiya mɔ maa' Asafu,

⁸ Asafu mɔ maa' Yosafat, Yosafat mɔ maa' Yolam, Yolam mɔ maa' Osiyas,

⁹ Osiyas mɔ maa' Yowatam, Yowatam mɔ maa' Ahas, Ahas mɔ maa' Esekiyas,

¹⁰ Esekiyas mɔ maa' Manase, Manase mɔ maa' Amos, Amos mɔ maa' Yosiyas,

¹¹ Yosiyas mɔ maa' Yekoniya nin u'ninjieb uyo wà Israyɛl yaab ya nɛnnɛndb là tɔn' nin bɛ lituɔl ki cuo' bɛ ki jon' *Babilonn nɔ.

¹² Bi cuo' bɛ ki jon' Babilonn ma nɔ, ni ya puoli bó nɛ Yekoniya maa' Salatiel, Salatiel mɔ maa' Sorobabel,

¹³ Sorobabel mɔ maa' Abiyud, Abiyud mɔ maa' Eliyakim, Eliyakim mɔ maa' Asɔ,

¹⁴ Asɔ mɔ maa' Sadɔk, Sadɔk mɔ maa' Akim, Akim mɔ maa' Eliyud,

¹⁵ Eliyud mɔ maa' Eleyasaa, Eleyasaa mɔ maa' Matan, Matan mɔ maa' *Sakɔb,

¹⁶ *Sakɔb mɔ maa' *Yosɛf, wà yé Mari ya cɛ nɔ. Mari mɔ maa' *Yesu wà bi yih wɔ *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɔ.

¹⁷ Kí ñɛ *Abraham kí li ñmɔñmɔbe kí tɔ baa *Dafid, bi là te yaajɛb piik nin binan nɛ. Kí ñɛ *Dafid kí li ñmɔñmɔbe kí tɔ baa uyo wà Israyɛl yaab ya nɛnnɛndb là cuo' bɛ ki jon' Babilonn nɔ, bi' mɔ là te yaajɛb piik nin binan nɛ. Uyo wà bi' nɛnnɛndb là cuo' bɛ ki jon' Babilonn nɔ kí li ñmɔñmɔbe kí tɔ baa *Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo ya yo, bi' mɔ là te yaajɛb piik nin binan nɛ.

Yesu ya màam ya gber
(Luk 2:1-7)

¹⁸ Bi maa' Yesu Kristo ma bo sɔ. Bi là pun' u'naa Mari uje uba nɛ bi yih wɔ *Yosɛf. Wa laan là kuɔn' wɔ, nɛ *Mifuoñaanm cɛrɛ' u punbɛ'.

¹⁹ U'cɛ *Yosɛf yé ugbɛmɔndaan ma nɔ, nɛ kí yíe wɔ rí bɔlɛ kí ñɔrɛ wɔ ñɔ tigber nɔ là ñɛ saali.

²⁰ U maaleh nno ma nno, ne ki laa' Yonbdaan ya tond uba tidεknt ni. Utond nno tεke' wε ki ye: «*Yosef, *Dafid ya yaabile, la fεnge ki ye ηa rε taa a'po Mari ki baa a'den, kime *Mifuoŋaanm ne cεre' u punbe'.

²¹ U li maa kibujεbuk, ne a yin kε *Yesu*, kime wεn ne li nεn u'bol yaab bi'biere ni.»

²² Nen ke lε tien' ηo Yonbdaan lε cεre' u'ŋεbonsεknl len' nε nno, nε rε tien ne. U lε len' ki ye:

²³ «Ujεfaan wε ηa ben je li punbe ki maa kibujεbuk. Bi li yin kε Emaniel.» Ni'tingi si: «Uwien te nin te.»

²⁴ Ne *Yosef finde', ki tien' Yonbdaan ya tond tεke' wε ki ye wε rε tien nε nno, ne ki taa' u'po Mari,

²⁵ ka duεn' nin wε haali u ti maa' kibujεbuk, ne u yin' kε Yesu.

2

Bibenbenb biba baa' ki puke' Yesu

¹ Tε, bi maa' *Yesu Betelem ya du ni ne, Sude ya tinfεnm ni, uyo wε Herod yε ubεr nno. Bi maa' *Yesu ma nno, ne binib bε ηmεbe mibεnm injmaabii bo ya biba nεn' lenpuoli bε ni ki baa' Yerusalem,

² ne ki niire' ki ye: «Bi maa' kibuk kε ki yε Sufmbe ya bεr nno te le saan-i? Kime ti laa' ki'ηmaabil lenpuoli bε ne ki baa' ti puke kε.»

³ Uber Herod nin Yerusalem ya nib ke cii' tighεr nno ma nno, ne tε beke' be cεen.

⁴ Ne u yin' *Sufmbe nin *bitεtεurcienb nin *Yiko ya wεnwεknb ke, ki niire' bε ki ye bi li maa Uwien ya Nigenkε Kristo le saan-i?

⁵ Ne bi ye: «Betelem ya du wε te Sude ya tinfεnm ni nno ni, kime *Uwien ya ŋεbonsεknl lε keke' ki ye Uwien ye:

⁶ «Sin Betelem ya du wε te Sude ya tinfεnm ni nno, ηa mεnbe ki yε dufεnm Sude ya tinfεnm ya du kε ni, kime ubεr li nε sin ni ne, ki li yε wε li likeh n' nib Israyel yaab.»

⁷ Nen bo ne Herod bεle' ki yin' bibenbenb nno, ki niire' bε lijmaabil nno cinbe ki puε' uyo wε,

⁸ ne ki sεn' bε Betelem bε ki ye: «Li joh men ki ti nuun ki bende kibuk nno ya gber mεnmεnm. Ni laa' kε lε, ni liebe ni ki lε tεke nni, n' mε rε jo ki ti puke kε.»

⁹ U len' ki gben', ne bi siere' ki bure'. Bi joh ma nno ne ki laa' lijmaabil lε bi lε laa' lε lenpuoli bε nno, le bε usen ki ti baa' kibuk nno te nε saan nno, ne ki sere' ni'saan paaki.

¹⁰ Bi laa' lε nno ma nno, ne bi'yεnm sεnge' ki ti kende'.

¹¹ Bi kεn' iden nno, ne ki laa' kibuk nno nin ki'naa Mari. Bi gbaan', ki puke' kibuk nno, ki nεn' bi'kεl ni tibonmεnmεnt ki de' kε. Bi de' kε miŋεkm nin lijubl liba bi yih lε ansan nin mikpεm miba bi yih mε miir*.

¹² Ni ya puoli bε ne Uwien tεke' bε tidεknt ni ki ye bi la liebe ubεr Herod bε. Nen bo ne bi nεn' usenpaanke ki kun'.

Bi taa' Yesu ki sεn' ki jon' Esipt bε

¹³ Bi kun' ma nno ne *Yosef laa' Yonbdaan ya tond uba tidεknt ni. Ne utond nno tεke' wε ki ye: «Fii ki taa kibuk kε nε nin ki'naa ki sεn ki jo *Esipt bε, ki ti rε li te ni'bε, ki li gu lidaali lε n li tεke ηε ki ye a liebe ni, kime ubεr Herod li nuun kibuk nno wε rε ku kε.»

¹⁴ Nen saan ne Yosef fii' ki taa' kibuk nno nin ki'naa kuŋεnku ki jon' *Esipt,

¹⁵ ki ti te ni'bε haali Herod ti kpo'. Ni tien' ηo Yonbdaan lε cεre' u'ŋεbonsεknl len' nε nno nε rε tien ne. U lε ye: «Uwien ye: «N yin' n'buk kε rε nε ni *Esipt ni.» »

Uber Herod ku' mubujεbumu

¹⁶ Tε, Herod bende' ki ye bibenbenb nno lere' wε ma nno, ne u'benku ni ben' ki gbien', ne u cεre' u'sojambε ku' Betelem ya du nin u'dugbaan ke ya bujεbumu mεa ke ηmεbe ibin ile nin mεa ηa laan baa' ibin ile nno. U lε niire' bibenbenb nno bi cinbe ki laa' lijmaabil nno uyo wε. Nen ne cεre' u jie' ki kpaan' ibin ile.

¹⁷ U ku' mubumu nno ma nno ne ni tien' *Uwien ya ŋεbonsεknl Seremi lε len' ma ki ye:

¹⁸ «Bi cii' imuε bε Lama ya du ni, udaan uba muε ikumuε, ki kpiendeh ki gbiekeh. Lasεl ne muε u'bumu bo, uba ηa rε fre ki suon wε,

* 1:21 Yesu ya tingi si: Uwien ηmiendeh binib ne.

* 2:11 Miir yε mikpεm miba ya bol ne. Bi taah kusiiku kuba ya bol

ya siim ne ki teh mε. Mi'daaku faa cεen ne.

kime u'bumu ŋa ji te.»

Bi taa' Yesu ki siere' Esipt ni

¹⁹ Nĩ tete, nɛ Herod tĩ kpo'. U kpo' ma nnɔ, nɛ *Yosef laa' Yonbdaan ya tond uba tidɛknt ni, *Esipt ni.

²⁰ Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Fii kĩ taa kibuk nnɔ nin kĩ'naa kĩ liɛbe Israyel ya du bɔ, kime binib bɔ lɔ nuunh bɛ nĩ ku kɛ nnɔ kpo'-a.»

²¹ Nɛ u fii' kĩ taa' kibuk nnɔ nin kĩ'naa, kĩ liɛbeh Israyel ya du bɔ.

²² *Yosef cii' ubɛr Herod ya bijɛ Akelayus teke' u'baa ya bɛl Sude ya tinfɛnm ni. Nɛn bo nɛ u fɛnge', ka yĩe wɔ nĩ baa nĩ' bɔ, nɛ Uwien wuɔn' wɔ tidɛknt ni nɛ u bure' Galile ya tinfɛnm bɔ.

²³ U tĩ baa', nɛ kĩ kɔ udu uba ni, bi yih wɔ Nasaret. Nĩ tien' nnɔ ŋɔ *Uwien ya nɔbonsɔknɔ lɔ len' nɔ nnɔ nɛ nĩ tien nɛ. Bi lɔ len' kĩ ye: «Bi li yin wɔ Nasaret ya du ya nil nɛ.»

3

San wɔ siih binib Uwien ya ŋunm nnɔ ya gber

(Mark 1:1-8; Luk 3:1-18; San 1:19-28)

¹ San wɔ siih binib Uwien ya ŋunm nnɔ baa' uyo uba kĩ te kupenpelku ni, Sude ya tinfɛnm ni, kĩ kpaandeh kĩ teh:

² «Lɛbre mɛn nĩ'tetem, kime Uwien ya bɛl nɛkn' nĩ ŋɔ.»

³ *Uwien ya nɔbonsɔknɔ Esayi lɔ len' San ya gber kĩ ye:

«Udaan uba te kupenpelku ni kĩ wuureh kĩ teh:

ƧTɔre mɛn Yonbdaan ya sɛn,

kĩ cubn u'sɛngbɛmu kĩ de wɔ.»

⁴ San lɔ guo liliɛr lɔ nnɔ, bi taa' nɔkma ya kobr nɛ kĩ lon' lɛ. U lɔ gbin kugbɔnku ya ningbɛn nɛ u'ciɛk ni. U'jier lɔ si inacu nin tisiir nɛ.

⁵ Binib nɛh nĩ Yerusalem nin Sude ya tinfɛnm kɛ nin Sudɛn ya kpenl ya tinfɛnm kɛ ni, kĩ bɔareh u'saan,

⁶ kĩ kpiireh bi'biere, nɛ u siih bɛ Uwien ya ŋunm, Sudɛn ya kpenl ni.

⁷ San laa' *Farisienmbe nin Saduseyenmbe bɔareh u'saan kĩ yebe kĩ yĩe wɔ nĩ sii bɛ Uwien ya ŋunm. Nɛ u tɔke' bɛ kĩ ye: «Iwaalɛb ninbi, ŋmɛ nɛ wuɔn' nɛ ni li tien ma kĩ nɛ Uwien ya benpiebe wɔ we nĩ nnɔ ni?

⁸ Li sɔnh mɛn itɔn yɔ wɔngɛh kĩ teh ni mɔnbe kĩ lɛbre' nĩ'tetem,

⁹ kĩ la li maaleh nĩ'yɛnm ni kĩ teh: ƧTi'yaajɛ si *Abraham ma nnɔ, nĩ dɛkre' nɛ», kime n tɔkeh nɛ nɛ, Uwien li fre kĩ cɛre itɛn yĩe nɔ nĩ kpɛnde *Abraham ya yaabii.

¹⁰ Uwien bonde' liyɛl ŋɔ wɔ nĩ kpikre isiin. Isiin yɔ kɛ ŋa lɔonh biimɔnmɔn la, u li gɛ yĩ kĩ wiɛ umu ni nɛ.

¹¹ Min taah miŋunm nɛ kĩ siih nɛ Uwien ya ŋunm, kĩ wɔngɛh kĩ teh ni lɛbre' nĩ'tetem. Ama wɔ li paan n'puoli bɔ nĩ nnɔ ŋmɔbe mituɔm kĩ cɛn' nni. Ma kpɛ nĩ cɛkre u'tacaan. Wɔn nɛ lɔ li cɛre *Mifuoŋaannm nin umu nĩ jiire nĩ ni'bo.

¹² U taa' kiyonyiek wɔ nĩ tĩ lende u'ji. U li taa mijibim kĩ cɔɔn ubɔnbuɔn ni, kĩ taa tifent kĩ wiɛ umu wɔ ŋa nĩ kpiin ni.»

San sii' Yesu Uwien ya ŋunm

(Mark 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Tɔ, u ya yo nɛ *Yesu nɛn' Galile ya tinfɛnm bɔ nĩ kĩ baa' San saan, Sudɛn ya kpenl saan ŋɔ San nĩ sii wɔ Uwien ya ŋunm.

¹⁴ San ŋa tuo', nɛ kĩ tɔke' wɔ kĩ ye: «Sin wɔ bi li sii min Uwien ya ŋunm nnɔ, a'mɔ ji liɛbe' kĩ baa' min saan-ii?»

¹⁵ Nɛ *Yesu ye: «Ƨuo kĩ tien nnɔ fɛnfɛnnɔ. Nnɔ nɛ ti li fre kĩ tien Uwien yĩe nɔ kɛ.» Nɛ San tuo' kĩ sii' wɔ Uwien ya ŋunm.

¹⁶ U sii' *Yesu ma nnɔ nɛ u nɛn' miŋunm ni i ya taan bo. Kutaaku yɔare', nɛ u laa' *Uwien ya Fuoŋaannm jiinh nĩ kĩ naan unɛnjel, kĩ lɔ kɛle' u'bo.

¹⁷ Nɛ uniekɛ uba nɛn' paaki bɔ nĩ kĩ ye: «N'bijɛ sɔ, n yĩe wɔ, nɛ n'yɛnm sɔnge u'bo.»

4

Satan biike' Yesu

(Mark 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ U ya yo nɛ *Mifuoŋaannm tuke' *Yesu kĩ jon' kupenpelku ni ŋɔ usɛnpol nĩ tĩ biike wɔ.

² *Yesu lɔle' buɔnbu iwien pinan nin tĩŋɔnt pinan. Nĩ ya puoli bɔ nɛ mikɔnm cuo' wɔ,

³ nɛ *usɛnpol unibiikl baa' u'saan, kĩ lɔ tɔke' wɔ kĩ ye: «A yɛ *Uwien ya Bijɛ la, cɛre itɛn yĩe nĩ kpɛnde kpɔnɔ.»

4 Nε *Yesu jiin' wɔ ki ye: «Ni kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Nil ɲa li fuobe jier baba bo; u li fuobe ɲɔɔbon yà kɛ ɲɛh Uwien ya ɲɔbu ni nno mɔ bo nɛ.» »

5 Nε *usɛnpol taa' wɔ ki jon' Uwien ya du Yerusalem ni, ki tɔ duon' wɔ *Uwien ya duku ya paaki lekleki,

6 nɛ ki tɔkɛ' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijɛ la, maabe kɔ ci tingi, kimɛ nɔ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Sin bo, Uwien li cɛrɛ u'tondb ɲ guɔrɛ ɲɛ,

ɲɔ a'taal la mɛ tɛnl.» »

7 Nε *Yesu ye: «Ni tɔ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni mɔ ki ye: «Nja ɲ biike a'Yonbdaan Uwien.» »

8 *Usɛnpol tɔ taa' wɔ ki tɔ don' lijɔfɔkrl liba bo, ki wuɔn' wɔ uɲɛndun ya bɛl kɛ nin i'faal,

9 nɛ ki tɔkɛ' wɔ ki ye: «A gbaan' n'ɲintuɔli ki puke' nni la, n li taa nɛn kɛ kɔ de sin nɛ.»

10 Nε *Yesu ye: «Sin, Satan, siere n'saan, kimɛ nɔ kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«A li gbaan kɔ kpiɛke a'Yonbdaan Uwien nɛ,

kɔ li pukeh wɔn baba.» »

11 Nɛn saan nɛ *usɛnpol siere' ki dɔaan' wɔ. Nɛ *Uwien ya tondb baa' ki lá toreh wɔ.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

(Mark 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 *Yesu cii' bi cuo' San ki tɔ pɛkn', nɛ u siere' ni'saan ki liebe' Galile ya tɪnfɛnm bɔ.

13 U bure' ki tɔ baa' Nasarɛt, ki gɛbre' ki tɔ te Kapernawum ya du ni. Udu nno te miɲuncienm saan nɛ, Sabulɔn nin Nɛftali ya tɪnfɛnm ni.

14 U kɛle' ni'saan ma nno, nɛ nɔ tien' *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Esayi lá len' ma ki ye:

15 «Sabulɔn nin Nɛftali yaabe,
ninbi bá kɔ ki kpiɛke Galile ya ɲuncienm,
Sudɛn ya kpenpuol bɔ nno,
mitɪnfɛnm má bi yih mɛ bá ɲa yé Sufmɛ ya tɪnfɛnm nno.

16 Binib bá lá te licinɲun ni nno,

bi laa' kuwenwenciɛnku.
Binib bá mikuum lá kpáakeh bɛ, mi'jinjinku yiin bi'bo nno,
kuwenwenku wende' bi'bo.»

17 Kɔ ɲɛ u ya yo kɔ taa kɔ li joh, nɛ *Yesu cin' ki kpaandeh ki teh: «Lɛbre mɛn ni'tetem, kimɛ Uwien ya bɛl nɛkn' ni ɲɔ.»

Yesu yin' bijɛnbɛb binan bɛ ɲ paan u'bo

(Mark 1:16-20; Luk 5:1-11)

18 *Yesu cuonh ki kpáakeh Galile ya ɲuncienm, nɛ ki laa' ninjieɓ bile, bi te ki wienh bubɛbu. Bi lá yé bijɛnbɛb nɛ. Bi yih uba Simɔn, ki baanh wɔ Pier*, ki yih u'ɲinje Andre.

19 Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Paan mɛn n'bo nɔ, ɲɔ ɲ cɛrɛ nɔ li taakeh binib ki dienh nni.»

20 Bi dɔaan' bi'báan i ya táan bo, nɛ ki paan' u'bo.

21 U jɛnde' waamu, nɛ ki tɔ laa' ninjieɓ bile mɔ, Sebede ya bijieɓ Saak nin u'ɲinje San. Bɛn nin bi'baa Sebede te bi'ɲɛrbu ni, ki tɔɔreh bi'báan. Nɛ *Yesu yin' bɛ.

22 Nɛ bi dɔaan' bi'baa nin buɲɛrbu nno i ya táan bo, ki paan' u'bo.

Yesu kpaandeh Uwien ya gbɛr; ki buuh biwiɛnb

(Luk 6:17-19)

23 Nɛ *Yesu cuonh Galile ya tɪnfɛnm kɛ ni, ki kɔh Sufmɛ ya táan ya dur ni, ki wɔknh binib Uwien ya gbɛr, ki kpaandeh Uwien ya bɛl ya gbɛmɔnmɔnt, nɛ ki buuh iwien kɛ ya bol.

24 Nɛ u'yel kpiɛnh Siri ya tɪnfɛnm kɛ ni. Bi tukeh binib bá bun iwien kɛ ya bol ki báareh u'saan nɛ u buuh bi'kɛ. Bɛn si: isɛnpol ɲaake bá nin bá luh libinbil nin bá ya gbɛnɛnt faan'.

25 Nɛ inigocien ɲɛn' nɔ Galile ya tɪnfɛnm ni nin mitɪnfɛnm má bi yih mɛ Idu Piik nno ni nin Yerusalem ni nin Sude ya tɪnfɛnm ni nin Sudɛn ya kpenpuol bɔ, nɛ ki paan' u'bo.

5

Yesu wɔknh u'panpaankaab lijuɔl bo

Uwien ya mɔnm te binib bá bo

(Luk 6:20-23)

1 *Yesu laa' inigol nno ma nno, nɛ ki don' ki tɔ kɛle' lijuɔl liba bo. U'panpaankaab taan' u'saan,

2 nɛ u cin' ki wɔknh bɛ ki teh:

3 «Binib bá ɲmɔbe ijiinyɛnmaale nno,

Uwien ya mɔnm te bi'bo,

* 4:18 Pier ya tingi si: litenpenl nɛ.

kimɛ *Uwien ya bɛl yɛ bi'yaal nɛ.

⁴ Binib bɑ muʂ nno, Uwien ya mɔnm te bi'bo,
kimɛ Uwien li sɔnge bi'yɛnm.

⁵ Binib bɑ jindeh bi'ba tingi nno, Uwien ya mɔnm te bi'bo,
kimɛ uɲɛndun wuu li yɛ bi ya faal nɛ.

⁶ Binib bɑ ya nun mɔn bɛ rɪ li yɛ binimɔnb nno,
Uwien ya mɔnm te bi'bo,
kimɛ bi lɑ li lɛ bi yɛ nɑ.

⁷ Binib bɑ muʂ bi'tɔb micɛɛckm nno,
Uwien ya mɔnm te bi'bo,
kimɛ Uwien li muɔ bɛ micɛɛckm.

⁸ Binib bɑ taa' bi'ba ki de' Uwien, bi'fɛl bo ɲa ɲmɔbe jɔknt nno,
Uwien ya mɔnm te bi'bo,
kimɛ bɛn nɛ li lɛ Uwien.

⁹ Binib bɑ nuunh uyenduɔn ya sɛn nno,
Uwien ya mɔnm te bi'bo,
kimɛ Uwien li yin bɛ u'bumu.

¹⁰ Binib bɑ jinh ijend bi'nimɔnt bo nno,
Uwien ya mɔnm te bi'bo,
kimɛ bɛn nɛ si Uwien ya bɛl.

¹¹ «Binib sukreh nɛ, ki jɛndeh nɛ, ki lienh ni'bo inɔnbɔnbil kɛ ya bol min bo la, Uwien ya mɔnm te ni'bo.

¹² Li te mɛn uyɛnsɔnge ni, kɪ li poknh, kimɛ ni li lɛ lisuul lɑ yebe paaki bɔ. Bi lɑ jɛnde' *Uwien ya ɲɔbɔnsɔknb bɑ lɑ te uyo bo nno mɔ nno nɛ.»

Ninbi nɛ yɛ miyaam nin kuwenwenku uɲɛndun wuu ni
(Mark 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ «Ninbi nɛ yɛ uɲɛndun wuu ya yaam. Ama miyaam saa' ka ji ɲmɛ la, niba ɲa te kɪ ji rɪ fre kɪ ɲmaake mɛ. Ma ji yɛ bonn, bi li wule mɛ nɛ, nɛ binib rɪ li taanh mi'bo ki gɛbreh.

¹⁴ «Ninbi nɛ yɛ uɲɛndun wuu ya wenwenku. Udu wɑ te ligbɛngbɛn bo ɲa ɲmɔbe bɔlm.

¹⁵ Unil sɛ' lifrl la, wa rɪ taa senku kɪ cubn li'bo. U li taa lɛ kɪ tuɔn likpɛnkpɛn bo nɛ, lɛ rɪ li wendeh bɑ kɛ te iden ni.

¹⁶ Ni'mɔ ya wenwenku rɪ li wendeh binib ya nun bɔ, bɛ rɪ li lenh ni teh nɑ ni mɔn nno, ɲɔ kɪ pɛke ni'Baa wɑ te paaki bɔ.»

Yiko ya wɔknm

¹⁷ «La maaleh mɛn ki teh n baa' rɪ lɑ gben *yiko nin Uwien ya ɲɔbɔnsɔknb ya gber nɛ. Ma baa' rɪ lɑ gben tɔ. N baa' rɪ lɑ tien tɔ cinbe ki ye ma bo nɛ.

¹⁸ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, yiko nno uba kpein mɔnɔn ɲa rɪ juore fɛnm, u'kɛ li li tien nɛ. Kutaaku nin kitink li wuɔke kɪ kpaan ma kɛ la, yiko nno ya gbɛyɔyɔ liba mɔnɔn ɲa rɪ juore fɛnm.

¹⁹ Nɛn bo, wɑ kɛ kɛnde' yiko nno ni uba bo waamu mɔnɔn, ki wɔkn' binib bɛ rɪ li teh u'yaam la, u li yɛ uwaal nɛ Uwien ya bɛl ni. Wɑ kɛ tuo' *yiko nno, ki wɔkn' binib nno la, u li yɛ ucien nɛ Uwien ya bɛl ni.

²⁰ N tɔkeh nɛ nɛ, ni'nimɔnt ɲa cɛn' *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisɛnmbɛ yaar la, na li li kɔ *Uwien ya bɛl ni.»

La cɛre mɛn ni'benku ni rɪ li beh tɔb bo

²¹ «Ni cii' bi lɑ tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La ku nil. Unil ku' u'tɔ la, bi li bu wɔ tibuur nɛ.»

²² Ama min tɔkeh nɛ ki teh wɑ kɛ ya benku ni ben' u'tɔ bo la, bi li bu wɔ tibuur nɛ. Wɑ kɛ tɔke' u'tɔ ki ye u yɛ fɛnm la, tibuur ya cɛnb li bu wɔ tibuur nɛ. Wɑ kɛ tɔke' u'tɔ ki ye u yɛ uwaar la, u kpe wɔ rɪ kɔ umu wɑ ɲa rɪ kpiin ni nɛ.

²³ Nɛn bo, a joh ɑ pu Uwien mipum u'ponpuol bo, ki tɪ tiere' ki ye sin nin a'tɔ ɲmɔbe mimaam la,

²⁴ taa a'pum nno kɪ ble li'saan, kɪ jo nɪ tɪ gben mɛ kɪ yaan, kɪ liebe nɪ kɪ lɑ pu Uwien a'pum nno.

²⁵ «Sin nin unil ɲmɔbe mimaam nɛ u tuke mɛ kɪ joh tibuur la, taan nin wɔ buɲɔbu tonm, uyo wɑ ni laan te usɛn ni. Nno ɲa ɲɪ lɑ, u li taa ɲɛ kɪ tɪ ɲukn tibuur ya cɛn, u'mɔ rɪ taa ɲɛ kɪ ɲukn lipekl ya cɛn wɔ rɪ pɛkn ɲɛ.

²⁶ N tɔkeh ɲɛ imɔn nɛ, ɲa tɪ pɛn' ki gben' tibuur ya like la, ɲa rɪ ɲɛ len.»

Linaɲmaal ya gber

²⁷ «Ni cii' bi lɑ tɔke' uyo bo yaab ki ye: «La teh naɲmaal.»

²⁸ Ama min tɔkeh nɛ ki teh wɑ kɛ liike' upii ɲɔ u'mɛnku kɔn' u'ni la, u duɔn' nin upii nno ɲɔ u'fɛl ni.

²⁹ Nen bo, a'nojienunbu ne cèreh a biih la, likre bù kí wié kí jende a'ba saan. A'gbenent ya niba bó juore' fenn la, ní tu nin a'gbenent ke ní kó umu wà ña ní kpiin ni.

³⁰ A'nojie ne cèreh a biih la, cere wù kí wié kí jende a'ba saan. A'gbenent ya niba bó juore' fenn la, ní tu nin a'gbenent ke ní kó umu wà ña ní kpiin ni.»

Uje la wié u'po

(Matie 19:9; Mark 10:11-12; Luk 16:18)

³¹ «Bi tí lá liebe' ki ye: «Unil wié' u'po la, wò ní kele kugbónku kí de wò, kí wuon kí ye u wié' wò ne.»

³² Ama min tókeh ne ki teh uje wà ke ya po ña tien' nanmaal ño u wié' wò la, u sureh upii nno wò ní kpende unanmaa ne. Uje wà kuon' bi wié' upii wà la, u tien' linanmaal ne.»

Yesu len' ipòl ya gber

³³ «Ni tí cii' bi lá tóke' uyo bo yaab ki ye: «La pole tonnenku bo. A pole' Uwien la, á tien a pole' ki ye bà.»

³⁴ Ama min tókeh ne ki teh ni la lí ní pole. Ni la pole taaku, kime kutaaku yé Uwien ya berbiek ne.

³⁵ Ni la pole tink mɔ, kime kitink yé Uwien ya táan paandeh ná bo ne. Ni la pole Yerusalem mɔ, kime Yerusalem yé Uwien Ubercien ya du ne.

³⁶ La pole a'yul, kime ña ní fre kí cère a'yurku kuba mɔnɔn ní kpende kuyupenpienku, ka ní fre kí cère kù ní kpende kuyubónbónku mɔ.

³⁷ Ni'lenm ni, ní yé imòn la, ní ye «imòn». Ní tí yé kutonnenku la, ní ye ní yé «kutonnenku». Ni ji pukn' ná ke la, ní yé usenpol, ubiere' yaann ne.»

La teh men biere ki tuukeh fen

(Luk 6:29-30)

³⁸ «Ni tí cii' bi lá tóke' uyo bo yaab ki ye: «Unil fie' u'to ya nunbu la, be ní fie u'mo yaabu. Unil fekre' u'to ya ñin la, be ní fekre u'mo yaal.»

³⁹ Ama min tókeh ne ki teh unil tien' ñe mibiern la, la jiiin wò biern. Unil kròbe' a'nojiekpienku la, pekre a'noegenkpienku mɔ kí de wò.

⁴⁰ Unil taa' ñe ki jon' tibuur wò ní tí fie a'lierwawaal la, cèbe wò a'liergbenku mɔ.

⁴¹ Unil wòbn' ñe ki ye á tuke u'tukl kí plere wò kònsini uba la, plere wò kònsini ule.

⁴² Wà mié' ñe nibonn la, pu wò. Wà mɔ yie á kpende wò nibonn la, la sikre wò buon.»

Li yie men ni'nenndb

(Luk 6:27-28, 32-36)

⁴³ «Ni tí cii' bi lá tóke' uyo bo yaab ki ye: «Li yie wà yie ñe, kí li nen wà nen ñe.»

⁴⁴ Ama min tókeh ne ki teh: «Li yie men ni'nenndb, kí li kàareh ki dienh binib bà jèndeh ne,

⁴⁵ ño kí li yé ni'Baa wà te paaki bó ya bumu, kime wòn ne cèreh u'wien puareh ki wendeh bibierdenb nin binimònb, kí cèreh utaa mɔ niih kí dienh binimònb nin bibierdenb.»

⁴⁶ Ni yie bà yie ne baba la, ni li le li le suul ba? Bilenpotekb mɔnɔn ña teh nno-oo?

⁴⁷ Ni fuondeh ni'yaab baba la, be lèbre'? Bà ña yé Sufmbe mɔnɔn ña teh nno-oo?

⁴⁸ Nen bo, ninbi li te men mɔnmɔnm kí tí gben ten ni'Baa wà te paaki bó te ma bo.»

6

Ni li punh mipum ma bo

¹ «Li ben men, ki la teh nimònt binib ya nun bó ki nuunh be ní le kí pèke ne. Ni teh nno la, na ní le suul ni'Baa wà te paaki bó saan.

² «A pun' uccèckdaan nibonn la, la cuonh ki kpaandeh ni'ke saan ten inuon ilele ya nib teh ma itáan ya dur ni nin isenje ni ño binib ní le kí pèke be. N tókeh ne imòn ne, bi laa' bi'suul ño.

³ A pun' uccèckdaan nibonn la, la cère a'noegen ní li ben a'nojie de' ná.

⁴ Pu wò lididikl bo. A'Baa wà lenh a teh ná lididikl bo nno ne li su ñe.»

Ni li kàareh ma bo

(Luk 11:2-4)

⁵ «Ni kàareh la, ni la li te ten inuon ilele ya nib. Bi yie be ní li sieh itáan ya dur ni nin isennaan ni ne ki kàareh ño binib ní li lenh be. N tókeh ne imòn ne, bi laa' bi'suul ño.

⁶ Sin wòn, a tí ní yie á kàare la, kò a'duku ni, kí piin, kí kàare a'Baa wà ña lenh wò nno. A'Baa wà lenh a teh ná lididikl bo nno ne li su ñe.

⁷ «Ni kàareh la, ni la li kàareh kí ñobleh kí tekreh ten bà ña pe Uwien ya sen bo. Bi maaleh ki teh bi lienh ki gbiekeh ne la, Uwien li cenge bi'bó.

⁸ La teh men ten ben, kime ni'Baa ben ná wiébe ne kí le na laan mié' wò nè.

⁹ Ní li kàareh ki teh nɔ:

◁Ti'Baa wà te paaki bó,
 cère binib kɛ ní li boh a'yel,
 10 Cère a'bel ní baa ní,
 cère a'yiém ní tien tingi ní ten paaki bó.

11 De tɛ dinnɔ ya wentunl ya jier,
 12 fère tɛ ti'biil,

ten ti'mɔ fèreh ma bà bih tɛ nnɔ.

13 La cère tí lu mibiikm ní.

Ama fie tɛ usɛnpol ubierɔ ya nuɔ ní*.

[Kime sin nɛ si libel nin ufaa nin ukpieke

uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm.]†

14 «Kime ní fèreh binib bi'biil la, ni'Baa wà te paaki bó mɔ li fère nɛ ni'yaal.

15 Ama na fèreh binib bi'biil la, ni'Baa mɔ ɲa ní fère nɛ ni'yaal.»

Ni lôle' buñɔbu la, ni li teh ma bo

16 «Ni lôle' buñɔbu la, ni la li saah ní'nun bó ten ifuɔn ilele ya nib. Bi saah bi'nun bó ɲɔ binib ní bende kí ye bi lùo buñɔbu nɛ. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, bi laa' bi'suul ɲɔ.

17 Sin wɔn, a lôle' buñɔbu la, fende a'nun bó, kí luobe a'yur mikpɔm,

18 ɲɔ binib la bende kí ye a lùo ñɔbu. Ama a'Baa wà te a'saan lididikl bo nɛ ben. Wɔn wà lenh a teh ná lididikl bo nnɔ nɛ li su ɲɛ.»

Paaki bó ya faal

(Luk 12:33-34)

19 «La li nuunh mɛn ní le lifaal kí gbien uɲɛndun wuu ni. Kime likuotuul nin uyonyon li saa lè. Nɛ Binasub mɔ li lɔnbe kí kɔ kí suu lè.

20 Ama li nuunh mɛn lifaal là yebe paaki bó. Nɛn bó kuotuul ɲa ní mɔ lè, nasu mɔ ɲa ní lɔnbe kí kɔ kí suu lè.

21 Kime a'faal te ná saan la, a'fɛl mɔ dɔ nɛn saan nɛ.»

Bununbu yé tigbenɛnt ya frl nɛ

(Luk 11:34-36)

22 «Bununbu yé tigbenɛnt ya frl nɛ. A'nun mɔn la, a'gbenɛnt kɛ te kuwenwenku ni nɛ.

23 Ama a'nun ɲa mɔn la, a'gbenɛnt kɛ te licinñunl ni nɛ. A'nun yà cèreh a te kuwenwenku ni nnɔ ɲa ji lenh la, a te licinñunl là ni nnɔ ji li te mile bo?»

Nil ɲa ní fre kí li pɛ cɛnbaambɛ bile bo

(Luk 16:13; 12:22-31)

24 «Nil ɲa ní fre kí li pɛ cɛnbaambɛ bile bo. U li nɛn uba nɛ, kí li yíe utɔ. U li se uba ya ciɛk bó nɛ, kí li likeh utɔ fɛnm. Na ní fre kí li pɛ Uwien bo kí liɛbe' kí pɛ ilike mɔ bo.»

La cère mɛn ní'nun ní li mɔn tijier nin tiwengolkaar bo

25 «Nɛn bo nɛ n tɔkeh nɛ kí teh ní la cère nè ní li wiɛbe nɛ ní li tien ma kí li fuobe bo, kí la li maaleh kí teh: «Ti li ji ba?» Kí la cère nɛ ní li wiɛbe nɛ ní'gbenɛnt bo, kí la li maaleh kí teh: «Ti li gole ba?» Limiel ɲa cɛn' tijier-ii? Tigbenɛnt mɔ ɲa cɛn' tiwengolkaar-ii?

26 Liike mɛn inuɔn yà laanh paaki bó te ma bo. Ya koh, ka ceh kí cɔngɛh bɔnbuɔn ni. Ama ni'Baa wà te paaki bó nɛ jindeh yí. Na nín cɛn' yí pɛpɛl-ii?

27 Ni'ni ɲmɛ nɛ u'ninm ni, u li fre kí fɔkn u'miel waamu mɔnɔn kí pukn-i?

28 «Bɛ bo nɛ ní cèreh ní wiɛbe nɛ tiwengolkaar bo? Maale mɛn kí liike kumuɔku ni ya sir puh ma bo, ta sɔnh tuonl, ka loh kpɛlcɛr.

29 Ama n tɔkeh nɛ nɛ, ubɛr Salomɔn nin u'fáacienl kɛ, wa là gole' kpɛlcɛr tù mɔn kí baa' mipuum nnɔ ya miba mɔnɔn.

30 Uwien cèreh timɔsir tà te dinnɔ kubaaku ni, kí li wun teke umu puh mipúmɔnmɔnm la, bɛ li cère wa ní tien ninbi binib mimɔnm kí cɛn timuɔr-i? Ni'tekjim nɛ pɛrɛ' nɛ.

31 Nɛn bo, ní la cère nè ní li wiɛbe nɛ, kí la li maaleh kí teh: «Ti li ji ba? Ti li ñu ba? Ti li gole ba?»

32 Kime bà ɲa pɛ Uwien ya sen bo ya nun nɛ mɔn tu ya bont kɛ bo. Ni'Baa wà te paaki bó ben kí ye ní ciɛke tibont nnɔ kɛ.

33 Laan li nuunh mɛn *Uwien ya bɛl, kí li teh Uwien yíe ná, u li taa tibont nnɔ kɛ kí pukn nɛ.

34 Nɛn bo, la cère mɛn nè ní li wiɛbe nɛ wenli wà we ní nɔ bo. Wenli nɛ ní li wun maale wenli ya gber bo. Lidaali là kɛ nin li'jend nɛ.»

* 6:13 Bi li fre kí lɛbre fie tɛ usɛnpol ubierɔ ya nuɔ ní kí ye nɛn' tɛ mibiernm ní mɔ. † 6:13 Bi kpie' kí kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni: kime sin nɛ si libel nin ufaa nin ukpieke uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm ɲa te tu'ni.

7

La biindeh men tɔb
(Luk 6:37-38, 41-42)

- ¹ «La biindeh men nib ηɔ Uwien mɔ la biin nɛ.
² Ni biindeh binib ma bo la, Uwien mɔ li biin nɛ nnɔ nɛ. Ni taah nà ki bikreh tibont ki dienh binitɔb nnɔ Uwien mɔ li taa nɛn nɛ ki biike kí de nɛ.
³ Bɛ tien' a lenh kumuɔku kùà te a' tɔ ya nunbu ni, ka ji lenh jaantɛlkɛ wà puɔn a' yaabu ni?
⁴ A li tien mila kí tɔke a' tɔ kí ye: «Cère ní ñɛn kumuɔku kùà te a' nunbu ni nnɔ, ηɔ jaantɛlkɛ puɔn a' yaabu ni?
⁵ Sin iñuɔn ilele ya nilɔ, kpɛ kí ñɛn jaantɛlkɛ wà puɔn a' nunbu ni nnɔ, kí li lenh mɔnmɔn, kí yaan kí fre kí ñɛn kumuɔku a' tɔ yaabu ni.
⁶ «La taah men tibont tà yé Uwien jaar ki dienh isengbele, ηɔ í la lá liebe kí kèkère nɛ. La taah men ni' laan ki dienh fangambe, ηɔ bi la tɛtɛ í' bo.»

Li mieh men, ki li nuunh, ki li ñih kunagenku
(Luk 11:9-13)

- ⁷ «Li mieh men, bi li pu nɛ; li nuunh men, ni li lɛ; li ñih men kunagenku, bi li piire.
⁸ Kime wà ke mieh la, bi punh wɔ nɛ. Wà ke nuunh la, u lenh nɛ. Wà ke mɔ ñih kunagenku la, bi piireh nɛ.
⁹ Ní' ni ηmɛ ya buk mie' wɔ kpɔnɔ la, u li de kè litɛn-i?
¹⁰ Bii kí mie' wɔ ujen la, u li de kè uwɛ?
¹¹ Ninbi bibierdenb, ni bɛn ki dienh ni' bumu nà mɔn la, bɛ li tien ni' Baa wà te paaki bó ηa í cère binib bà mieh wɔ nà mɔn nnɔ bɛ í lɛ nɛ!
¹² «Nɛn bo, ni yé binib í li teh nɛ nà ke nnɔ, ni' mɔ í li teh bɛ nɛn. *Yiko ya gbɔnku nin Uwien ya ñɔbonsɔknb wɔknh nà ke nnɔ ya tingi nínɔ.»

Ni li ñɛ bunañɔbu bùà kí kɔ
(Luk 13:24)

- ¹³ «Ñɛ men bunañɔbu bùà wiɛbe kí kɔ, kime bunañɔbu bùà piɛ nin usɛn wà piɛ jondeh tɛ fɛnm bó nɛ. Binib kplɛndɛh usɛn wà piɛ nɛ ki yebe.
¹⁴ Bunañɔbu bùà nin usɛn wà joh limiel bó nnɔ ηa piɛ. Binib bà nuunh ki lenh u ya sen ηa yebe.»

Binib ya tetem nɛ li cère bɛ í bende bi yé bidɛnb bà
(Luk 6:43-44)

- ¹⁵ «Liike men ni' yul bo nin bitonnenñɔbonsɔknb. Bi bàareh ni' saan ki te suoo ten ipe nɛ, ama kí nín ji yé ikèr kí bre.
¹⁶ Bi' tòn nɛ li cère ní bende bi yé binib bà ya bol. Ba pòh cɛcɛ bɛnɛn bo. Ka pòh kɛnɛn mɔ konkonbu bo.
¹⁷ Nɛn bo, busumɔnmɔnbu ke lùonh ibii yà mɔn nɛ. Busubu bùà ηa mɔn mɔ lùonh ibii yà ηa mɔn nɛ.
¹⁸ Busumɔnmɔnbu ηa í fre kí lùonh ibii yà ηa mɔn. Busubu bùà ηa mɔn mɔ ηa í fre kí lùonh ibii yà mɔn.
¹⁹ Busubu bùà ke ηa lùonh ibii yà mɔn la, bi li gɛ bù kí wiɛ umu ni nɛ.
²⁰ Nɛn bo, binib ya tòn nɛ li cère ní bende bi yé binib bà ya bol.»

Uwien ya bel ni ya kɔm ya gber
(Luk 13:25-27)

- ²¹ «Na yé wà ke yih nni kí teh: «Yonbdaan, Yonbdaan», nɛ li kɔ Uwien ya bel ni. Ama wà teh n' Baa wà te paaki bó yé ma bo, nɛ li kɔ u' bel ni.
²² Lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, binib bà yebe li tɔke nni kí ye: «Yonbdaan, Yonbdaan, a ya yel bo ηa ní nɛ ti sɔkn' Uwien ya gber, kí ηare' isenpol binib saan, kí tien' miyɔkm ya bont-ii?»
²³ Nɛ n li tɔke bɛ kí ye: «Jɛnde men n' saan, ma bɛn nɛ fiebu. Ni yé bà teh nà bre nɛ.» »

Binib bile men' bi' dur ma bo
(Luk 6:47-49)

- ²⁴ «Tɔ, wà ke ciih n' gber tuu nɔ, ki teh tù ye ma la, u naan uje wà ηmɔbe miyɛnfuom, kí men' u' duku kutɛntiɛku bo nɛ.
²⁵ Utaa nii', miwuɔm kɔn', kí puube' kí yile' kuduku nnɔ bo, kutafaaku mɔ fii' kí lɛkn' ku' bo. Kù se kutɛntiɛku bo ma nnɔ, nɛ ka lu'.
²⁶ «Ama wà ke ciih n' gber tuu nɔ, ka teh tù ye ma la, u naan ujejɔr wà men' u' duku litɛngbil bo nɛ.

²⁷ Utaa nii', miwuam kɔn', ki puube' ki yile' kuduku nnɔ bo, kutafaaku mɔ fii' ki lɛkn' ku'bo, nɛ kù lu' kpɛl kɛl.»

Yesu ya wɔknm ɲmɔbe mituam

²⁸ *Yesu wɔkn' ki tì gben', nɛ u wɔkn' linigol nnɔ inɔbon yà nnɔ cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn.

²⁹ Kimɛ wa wɔknh bɛ tɛn *Yiko ya wɔnwɔknb wɔknh ma bo, u wɔknh bɛ tɛn unil wà du u wɔknh nà nnɔ bo nɛ.

8

Yesu cère' ujend uba lùore'

(Mark 1:40-45; Luk 5:12-16)

¹ *Yesu jiih lijuəl bo, nɛ linigocienl pɛ u'bo.

² Tɔ, ujend uba baa' ki lá gbaan' u'nintuəli, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, a yíe la, a li fre kí cère ní lùore.»

³ Nɛ *Yesu tɛnde' u'nuɔ ki mɛ' wɔ, nɛ ki ye: «N yíe, lùore.» Nɛ u pɔk ki lùore' i ya taaan bo.

⁴ Nɛ *Yesu ye: «Liike a'yul bo ki la tɔke nil, ama jo kí tí lɛ utɔtuərke, kí tien lituərɪ tɛn Moyis lá ye bɛ ní li tɛh ma bo. Nɛn nɛ li wuon kí ye a lùore'.»

Yesu buu' sojacien uba ya tonsɔnl

(Luk 7:1-10)

⁵ *Yesu cuonh ki tí kɔh Kapɛrnawum ya du ni uyo wà nnɔ, nɛ sojambe kobk ya cien uba baa' u'saan ki gbáan' wɔ ki ye:

⁶ «Yonbdaan, n'tonsɔnl nɛ wɔbe' ki dɔ iden, ki wɔlndeh cɛɛn.»

⁷ Nɛ *Yesu ye: «Min li jo kí tí buu wɔ.»

⁸ Nɛ u tɔke' *Yesu ki ye: «O, Yonbdaan, ma kpɛ á baa kí kɔ n'den. A li len' mɔnɔn ki ye «Faake» la, n'tonsɔnl nnɔ li faake nɛ.

⁹ Kimɛ min mɔnɔn ɲmɔbe binib bá yé nin nni bicienb, nɛ ki mɔ yé sojambe biba ya cien. N tɔke' uba kí ye: «Li joh» la, u joh nɛ, n tɔke' utɔ kí ye «Den» la, u báareh nɛ. N tí tɔke' n'tonsɔnl kí ye wɔ ní tien ná la, u tɛh nɛn nɛ.»

¹⁰ *Yesu cii' u'ñɔbon ma nnɔ, nɛ ní cuo' wɔ miyɔkm, nɛ u tɔke' binib bá pɛ u'bo nnɔ kí ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ma laan laa' nil wà ɲmɔbe mie ya tekjim Israyel yaab ni mɔnɔn.

¹¹ N tɔkeh nɛ nɛ, binib yebe ki li nɛ lenpuoli bó ní nin nintuəli bó ní, kí lá kɛle kí jí *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb saan tijier *Uwien ya bɛl ni.

¹² Ama bi li nɛn bá bi li si *Uwien ya bɛl nnɔ kí wiɛ saali licinñunl ni. Nɛn saan nɛ bi li tɛ ki muəh, kí ɲmɔnh inɔghɛn.»

¹³ *Yesu tɔke' sojambe ya cien nnɔ kí ye: «Li kunh. Nè ní tien' ɲɛ tɛn a teke' nni kí jin' ma bo.» Nɛ ucien nnɔ ya tonsɔnl faake' i ya taaan bo.

Yesu buu' binib bá bun iwíen kɛ ya bol

(Mark 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴ *Yesu jon' Pier den, nɛ ki laa' Pier ya cɔbnaa dɔ ki bun, u'gbɛnɛnt ton.

¹⁵ *Yesu mɛ' u'nuɔ, nɛ u'gbɛnɛnt sɔnge'. Nɛn saan nɛ u' fii' kí cɛnde' wɔ.

¹⁶ Ní'daali ya tajuɔku, nɛ bi tuke' binib ligol kí baa' Yesu saan isɛnpol ɲaake bɛ. *Yesu ɲɔrɛ' isɛnpol nnɔ nin u'ñɔmaam, nɛ kí cère' bá kɛ bun nnɔ faake'.

¹⁷ U tien' nnɔ ɲɔ uñɔbonsɔknl Esayi lá len' ná nnɔ nè ní tien nɛ. U lá len' kí ye: «Wɔn nɛ nɛn' tí'jiint, kí teke' tí'wíen kɛ kí tuke'.»

Binib bá yíe bɛ ní paan Yesu bo ya gber

(Luk 9:57-62)

¹⁸ Tɔ, *Yesu laa' linigol guɔn' wɔ, nɛ u tɔke' u'panpaankaab kí ye: «Cère mɛn tí puore kí jo miñunciɛnm ya gbaatl bó.»

¹⁹ Yiko ya wɔnwɔknl uba baa' u'saan, nɛ kí tɔke' wɔ kí ye: «Cɛnbaa, a joh ná bó kɛ la, n li pɛ a'bo nɛ.»

²⁰ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ kí ye: «Iɲɛk ɲmɔbe ifɛle, inuon mɔ ɲmɔbe titer, ama *Unil ya Bijɛ wɔn ɲa ɲmɔbe u li kpɔkn ná saan yul.»

²¹ Nɛ u'panpaankaab ya uba mɔ tɔke' wɔ kí ye: «Yonbdaan, cɛbe nni ní jo kí tí sube n'baa ɲɔ kí liebe ní kí paan a'bo.»

²² Nɛ *Yesu tɔke' wɔ kí ye: «Li pɛ n'bo, kí cère bitenkpiib ní li subeh bí'tɔb.»

Yesu cère' kutafaaku ɲmile'

(Mark 4:35-41; Luk 8:22-25)

²³ *Yesu kɔn' buñerbu nɛ u'panpaankaab mɔ paan' u'bo.

²⁴ Bi joh ma nnɔ nɛ kutafaabiiku kuba fii' miñunm bo kí cèreh inungbegbel fih kí yilɛh buñerbu nnɔ bo. Nin nɛn kɛ ɲɔ *Yesu wɔn dɔ nɛ kí gɔh.

²⁵ Nɛ bi baa' kí lá finde' wɔ, kí tɔke' wɔ kí ye: «Yonbdaan, ɲmien tɛ, tí benh tí luo nɛ.»

²⁶ Nε u ye: «Bε tien' ni sen' bujewaambu? Ni'tekjim nε pɔre' nε.» Nen saan nε u fii' ki tien' kutafaaku nin miɸunm bo. Nε kutafaaku nin miɸunm kε ηmile' cim.

²⁷ Nι cuo' binib miyɔkm, nε bi niireh ki teh: «U yε bε ya nitunbu sɔ, kutafaaku nin miɸunm kε ti boh wɔ?»

Yesu ηɔre' isenpol binib bile saan
(Mark 5:1-20; Luk 8:26-39)

²⁸ Bi ti baa' miɸuncienn ya gbaatɔ, Gadara yaab ya tinfenn ni, nε binib bile n̄en' ikul bɔ ni ki cende' wɔ. Isenpol nε lɔ ηaake bε. Bi lɔ bre cεen nε, nε nib ηa kaabe ki n̄eh ni' bɔ ya sɛn.

²⁹ Bi laa' *Yesu ma nnɔ, nε ki wuureh i ya tɔan bo ki teh: «Uwien ya Bijε, tinbi nin sin tu lε nε? A baa' ɔ lɔ j̄ende tε nε uyo ηa laan baa'-aa!»

³⁰ Tɔ, fangambε biba mɔ lɔ tε ka fɔke nin ni'saan ki yεbe ka dindin, bi kpaah bε.

³¹ Nε isenpol nnɔ gbɔan' *Yesu ki ye: «A ηɔre' tε binib biε saan la, ɔ cεbe tε tɔ jo kɔ tɔ kɔ fangambε biε nɔ.»

³² Nε *Yesu ye: «Li joh mɛn.» Nε i siere' binib nnɔ saan, ki tɔ kɔn' fangambε nnɔ. I ya tɔan bo, nε fangambε nnɔ kε sɛn' ki tinde' ligbengbenl, ki tɔ lu' miɸunm ni ki luo'.

³³ Bɔ kpaah fangambε nnɔ sɛn' ki jon' udu bɔ, ki tɔ tɔke' binib *Yesu cεre' bijεb nnɔ faake' ma bo nin nɔ kε tien'.

³⁴ Udu nnɔ ya nib kε n̄en' ki lɔ tuobe' *Yesu usen ni, nε ki gbɔan' wɔ ki ye wɔ r̄ n̄ε bi'tinfenn ni.

9

Ujε uba ya tɔan nin u'nuɔ faan' Yesu cεre u faake'
(Mark 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ *Yesu liebe' ki kɔn' buɸerbu ki tɔ puore' miɸuncienn ki kun' u'du ni.

² Nε bi tuke' ujε uba linagenl bo u'tɔan nin u'nuɔ kε faan' ki baa' u'saan. U laa' bi teke' wɔ ki jin' ma nnɔ, nε u tɔke' ujε wɔ ya tɔan nin u'nuɔ faan' nnɔ ki ye: «N'buke, cuo a'ba, n fεre' ηε a'biere ηɔ.»

³ N̄en saan nε *Yiko ya wɔnwɔknb biba maaleh ki teh: «Ujε wuɔ sukreh Uwien nε.»

⁴ *Yesu bende' bi'yennaale, nε ki tɔke' bε ki ye: «Bε tien' ni ηmɔbe yii ya yennaalbiere?

⁵ Ni lε ba nε faa? N tɔke wɔ kɔ ye n fεre' wɔ u'biere nε faa bii wɔ r̄ fii kɔ cuon nε faa?

⁶ N̄en bo, n li wuɔn nε kɔ ye *Unil ya Bijε ηmɔbe mituɔm un̄endun wuu ni wɔ r̄ fεre binib bi'biere.» Nε ki tɔke' wɔ ya nuɔ nin u'tɔan faan' nnɔ ki ye: «Fii, kɔ yuure a'nagenl, kɔ li kunh.»

⁷ Nε u fii', ki kun'.

⁸ Linigol nnɔ laa' nnɔ ma nnɔ, nε n̄i cuo' bε bujewaambu, nε bi p̄ke' Uwien u de' binib mituɔm mɔ nnɔ bo.

Yesu yin' Matie wɔ r̄ paan u'bo
(Mark 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ *Yesu siere' ni'saan ki joh ma nnɔ, nε ki laa' ulenpotekl uba kε lenpotekbuɔl, bi yih wɔ Matie. Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo n̄i.» Nε u fii' ki paan' u'bo.

¹⁰ Ni ya puoli bɔ nε *Yesu tε Matie den ki jinh tijier. Bilenpotekb ligol nin bibierdenb mɔ baa' ki kε wɔn nin u'panpaankaab saan, ki jinh.

¹¹ *Farisienmbε laa' nnɔ ma nnɔ, nε ki niire' u'panpaankaab ki ye: «Bε tien' ni'cenbaa tε ki jinh nin bilenpotekb nin bibierdenb-i?»

¹² *Yesu cii' bi len' ma bo, nε ki tɔke' bε ki ye: «Binib bɔ ηmɔbe laanf̄ie ηa nuunh daktie, bɔ bun nε nuunh daktie.»

¹³ N̄i kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ηa yie bε r̄ li teh tuɔre ki dienh wɔ, ama u yie bε r̄ li muɔh tɔb micεεkm nε. N̄en bo, li joh mɛn kɔ tɔ benge iɸɔbon yie nɔ ya tingi. Kimε ma baa' r̄ yin nimɔnb, n baa' r̄ yin bibierdenb nε.»

Uɸɔlɔle ya gbεr
(Mark 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Tɔ, San ya panpaankaab baa' ki lɔ niire' Yesu ki ye: «Bε tien' tinbi nin *Farisienmbε l̄uh buɸɔbu, nε a ya panpaankaab ben ηa l̄uh?»

¹⁵ Nε u jiin' bε ye: «Binib bɔ bi yin' bε upiikuan li fre kɔ li tε uyensaa ni uyo wɔ piice laan tε bi'saan-ii? Ama uyo uba we n̄i bε r̄ n̄en piice nnɔ bi'saan. U ya yo nε bi li l̄ole buɸɔbu.»

¹⁶ Nε ki tɔ ye: «Uba ηa r̄ taa kpelcεf̄enku ya jenl, kɔ lekn lilierkpaal. U tien' nnɔ la, kukpelcεf̄enku ya jenl nnɔ li kere lilierkpaal nnɔ nε libɔnl nnɔ r̄ yebre kɔ pukn.

¹⁷ Uba mɔ ηa r̄ taa midaam mɔ ηa laan muɔ' ki ben' kɔ piεke iyɔkpaan ni. U tien' nnɔ la, iyɔl nnɔ li kpiere kɔ saa, nε midaam nnɔ mɔ r̄ wule kɔ n̄ende. Bi piεkeh midaam mɔ ηa laan muɔ' ki ben' iyɔf̄en ni nε. Bi tien' nnɔ la, liyɔl nnɔ ηa r̄ saa, midaam nnɔ mɔ ηa r̄ wule.»

Yesu cère' upii uba faake', ki mekre' kibupiik kiba mɔ
(Mark 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 *Yesu te ki lienh, ne ucien uba baa', ki lá gbaan' u'nintuali ki tɔke' wɔ ki ye: «N'bisɛ kpo' itaan yie bo ne. Ama den ki taa a'nuɔ kɔ paan u'bo, ɲɔ wɔ ɾ liebe ki li fuobe.»

19 Ne *Yesu fii' ki paan' u'bo nin u'panpaankaab.

20-21 Tɔ, upii uba mɔ lá te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta ghen'. U maale' u'yenm ni ki ye: «N me' u'wengolkaar mɔnɔn la, n li faake ne.» Ne ki baa' *Yesu ya puoli bó ní, ki nek'n' wɔ, ne ki me' u'wengolkaar ya ɲɔgben.

22 *Yesu jibe' ki laa' wɔ, ne ki tɔke' wɔ ki ye: «N'bisɛ, cuo a'ba. A'tekjim ne ɲmien' ɲɛ.» Ne u pok ki faake' i ya taan bo.

23 *Yesu ti baa' ucien nno den, ne ki laa' biwopieb nin linigol te ni'saan ki ɲmɔbe kuwaaku ki gbien'.

24 Ne u tɔke' be ki ye: «Ñɛ men saali, kime kibupiik nno ɲa kpo', kɔ gɔh ne.» U len' nno ma nno, ne bi leh wɔ.

25 Bi ɲɔre' linigol nno ki ñen' saali, ne u kɔn' kibupiik nno dɔ kuduku kua ni nno, ki cuo' ki nuɔ, ne ki fii'.

26 Ne tigber nno yere' ki gbe mitinfenm nno ni ni'ke saan.

Yesu cère' ijùɔn ile likre'

27 *Yesu siere' ni'saan ki bure'. U joh ma nno, ne ijùɔn ile pe u'bo, ki wuureh ki teh: «*Dafid ya yaabile*, muɔ te micɛɛkm.»

28 *Yesu ti baa' iden, ijùɔn nno nek'n' wɔ, ne u niire' yɛ ki ye: «Ni teke' ki jin' ki ye n li fre kɔ likre ne-ɛɛ?» Ne i jiin' wɔ ki ye: «A li fre, Yonbdaan.»

29 Ne u me' i'nun, ki tɔke' yɛ ki ye: «Nɛ ɾ tien ne ten ni teke' nni ki jin' ma bo.»

30 Ne i likre'. Nen saan ne u tɔɔre' ki kpekpɛ' i'bo ki ye i la tɔke nil.

31 Ama bi ñen' ma nno, ne ki lienh u'bó mitinfenm nno ni ni'ke saan.

Yesu buu' ulentɛb uba

32 Tɔ, uyo wà bi ñeh nno, ne bi tuke' ni uje uba usenpol cère' u'lenl tebe' ki baa' *Yesu saan.

33 *Yesu ɲɔre' usenpol nno, ne u ji freh ki lienh. Ni cuo' linigol miyɔkm cɛɛn, ne bi ye: «Ta laan laa' nie ya bonn tinbi Israyel yaab ni.»

34 Ama *Farisɛnmbɛ ben lienh ki teh isenpol ya cien ne de' wɔ mituɔm u ɲuɔh isenpol binib saan.

Yesu mush inigol micɛɛkm

35 *Yesu cuonh iducenciɛn ke ni nin iduwawaale ni, ki wɔknh binib itaan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya bel ya gbɛmɔmɔnt, ki buuh iwien ke ya bol.

36 U laa' inigol, ne ki muɔ' be micɛɛkm cɛɛn, kime bi dɔre', bi'yenm saa', ne bi te ten ipe ya ɲa ɲmɔbe wa kpaah yɛ.

37 Ne u tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Tijier ben' ki yebe, ama bà li taan tù ɲa ji yebe.

38 Nen bo, gbáan men ukpɛdaan wɔ ɾ sɔn bitonsɔnb be ɾ ti taan u'jier.»

10

Yesu ya tondb piik nin bile

(Mark 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 Ne *Yesu yin' u'panpaankaab piik nin bile nno ní, ki de' be mituɔm be ɾ li ɲuɔh isenpol binib saan, kɔ li buuh iwien ke ya bol.

2 U tondb piiknin bile nno ya yel sɔ: ukpiek, Simɔn wà bi yih wɔ Pier nno nin u'ninje Andre, Sebede ya bijieb Saak nin u'ninje San,

3 Filip nin Batelemi, Toma nin Matie ulɛnpotekl, Alfe ya bije Saak nin Tade,

4 Simɔn wà ya nun mɔn u'du ya gber* bo nin Sudas Iskariyɔt wà lá li kuɔre Yesu nno.

Yesu sɔn' u'tondb piik nin bile

(Mark 6:7-13; Luk 9:1-6)

5 *Yesu sɔn' u'tondb piik nin bile nno, ne ki tɔke' be ki ye: «La jo men bà ɲa yé Sufmbɛ ya du ni. Ni'taal la te Samari ya tinfenm ya du uba mɔnɔn ni.

6 Ama li joh men Israyel yaab saan, kime ben ne te ten ipe yà tùre' usɛn.

7 Ni joh la, ní li kpaandeh ki teh Uwien ya bel nek'n' ní ɲɔ!

8 Kɔ li buuh biwienb, kɔ li mekreh bitenkpiib, kɔ li cèreh ijend lùoreh, kɔ li ɲuɔh isenpol binib saan. Ni laa' mituɔm nno ma, na pèn' niba. Ni'mɔ ɾ li buuh binib, ki la li nuunh paaku.

* 9:27 Dafid ya yaabile yé miyinnm mà uyo uba la, bi taah mè ki yih Uwien là pùon' ki ye u li sɔn wà ní wɔ ɾ li yé uber nno ne. Bi kele' tigbont tà Grekmbɛ ya lenm ni nno, bi kele' ki ye Dafid ya Bijɛ ne. * 10:4 Yesu ya yo, Sufmbɛ ni, biba ya nun là mɔn bi'du ya gber bo ne, ne bi mɔh be ɾ fie bi'du Erom yaab saan.

⁹ Ni joh la, ni la tuke ñòkm, ki la tuke like ya kur, ki la cùn likbu buba nin bu'tòbu;
¹⁰ ki la tuke senjokòl, ki la tuke lier ile, ki la tuke tacaan, ki la ñuuke gbien, kime utonsònl ke jinh u'tuonl bo ne.
¹¹ «Ni tí baa' udu wà ni la, ní nuun unimòn wà li teke ne u'den, kí li te nen saan kí tí baa' uyo wà ni li siere udu nnò ni.
¹² Ni kòn' iden yà ni la, ní fuonde iden nnò ya nib kí ye: <Li te men uyenduon ni.>
¹³ Iden nnò ya nib teke' ne la, uyenduon nnò li yé bi'yu ne. Ama ba teke' ne la, u li juore ni'yu ne.
¹⁴ Iden yà ya nib bii udu wà ya ya nib ña teke' ne, ka teke' ni'gber mò la, ñe men nè kí kpakpaare ni'taan ya tengunku† kí wiè nè.
¹⁵ N tókeh ne imòn ne, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnò, binib nnò ya tudere li cen Sodòm nin Gomór ya du ya nib yu.»

*Bi li jènde Yesu ya nib ma bo
 (Mark 13:9-13; Luk 21:12-17)*

¹⁶ «N sònh ne ma nò, ni li te ten ipe ne te ikèr ya siik ni. Nen bo, ní li ceke ten iwè, kí li te suoo ten inenjel.
¹⁷ Li ben men binib bó, bí lá li cuo ne kí jon tibuur, kí ñí ne inalebe bi'taan ya dur ni.
¹⁸ Min bo, bí lá li tuke ne kí jo tibuur idu ya cienb nin bibèrb saan. Nnò ne ni li yé n'mònkunb ben nin bà ña yé Sufmbe ke saan.
¹⁹ Bi cuo' ne kí jon' tibuur la, la niin men ni li len ma bo bii ni li len kí ye bà. Uyo lá baa' la, ni li bende ni li len kí ye bà.
²⁰ Kime na yé ninbi ne li len, ni' Baa *Uwien ya Fuoñaanm ne li cère ní len.
²¹ «U ya yo ne unil li kuore u'ninje, be rí ku wò. Baa mò li kuore u'buk, be rí ku kè. Mubumu mò li fii kí sere mu'naambe nin mu'baambe bo, kí cère be rí ku be.
²² Min bo ne binib ke li nen ne. Ama wà ke li mìnde kí li ñmòñmòbe kí tí fòre nnò, wòn ne li ñmère.
²³ Bi jèndeh ne udu uba ni la, ní sen kí jo udutò ni. N tókeh ne imòn ne, *Unil ya Bijè li baa ní kí le na laan bòn' Israyel ya du ke.
²⁴ «Wà bengèh ña rí cen wà wòknh wò. Utonsònl mò ña rí cen u'cenbaa.
²⁵ Ní kpè wà bengèh rí li te ten wà wòknh wò ne, utonsònl mò rí li te ten u'cenbaa. Bi yin' ududaan isenpol ya cien Belsebul la, ba rí yin u'den yaab mò nà cen' nnò-ò?»

*Li fenge men Uwien baba
 (Luk 12:2-7)*

²⁶ «Nen bo, la fenge men nib. Niba ña te ki buò ñò ba lá li ñen nè upaan bo. Tigber tuba mò ña te kí juore kí li buò ñò ba lá li bende tú.
²⁷ N tókeh ne nà licin'ntunl ni nnò, kpaande nè men kuwenwenku ni. N bunbeh ne nà litubl ni nnò, kpaande nè men kudulekaaku ya paaki.
²⁸ La fenge men nib, kime bi kuuleh tigbenent baba ne. Ba rí fre kí ku naank. Li fenge men wà li fre kí ku tigbenent nin kinaank ke umu wà ña rí kpiin ni.
²⁹ Bi li fre kí kuore inuon ile inje ne? Nin nen ke ñò uba mònòn ña rí lu kí kpo ñò ni' Baa ña ben.
³⁰ Ninbi wòn, Uwien ben haali ni'yur mònòn ya ñòbu.
³¹ Nen bo, la fenge men. Ni cen' inuon ligol.»

*Li lienh binib ya nun bó ki teh a yé Yesu yò
 (Luk 12:8-9)*

³² «Wà ke lienh binib ya nun bó ki teh u yé n'yò la, n'mò li len n' Baa wà te paaki bó ya nun bó kí ye udaan mò yé n'yò ne.
³³ Ama wà ke lienh binib ya nun bó ki teh wa yé n'yò la, n'mò li len n' Baa wà te paaki bó ya nun bó kí ye udaan mò ña yé n'yò.»

*Na yé ñòkpaan, ní yé lituol ne
 (Luk 12:51-53; 14:26-27)*

³⁴ «Ni la li maaleh ki teh n tuke' uñòkpaan ne ki baa' unjendun wuu ni. N tuke' lituol ne ki baa'.
³⁵ N baa' rí pàare kibujebuk nin ki' baa ne, kí pàare kibupiik nin ki' naa, kí pàare yaabise mò nin u'cè ya naa.
³⁶ Unil den yaab ne li yé u'nenndb.
³⁷ «Wà ke yíe u'naa bii u' baa ki cen' min la, wa kpè wò rí li yé n'yò. Unil wà ke mò yíe u'bise bii u'bije kí cen' min la, u'mò ña kpè wò rí li yé n'yò.»

† 10:14 Sufmbe bo kí kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: nà ke ji tu unil la, ní yé u'yaar ne, na ji yé uba yaar.

³⁸ Wà ke ŋa yuunh u' dɔpɔnpɔn ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa kpe wɔ rí li yé n'yo.‡

³⁹ «Wà nuunh wɔ rí fie u'miel la, wɔn ne li kpo kí juore fɛnm. Wà li tuo kí kpo min bo nno, wɔn ne li le limiel.»

*Uwien li su binib ma bo
(Mark 9:41)*

⁴⁰ «Unil teke' ne la, u teke' min ne. Unil teke' nni la, u teke' wà sɔn' nni ní nno ne.

⁴¹ Unil teke' *Uwien ya ñɔbonsɔknl ki ye u yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl ma nno ne cère' u teke' wɔ la, u li le *Uwien ya ñɔbonsɔknl ya suul. Unil teke' unimɔn ki ye u yé unimɔn ma nno ne cère' u teke' wɔ la, u li le unimɔn ya suul.

⁴² N tɔkeh ne imɔn ne, wà ke de' ibaan yie nɔ ya uba kiñunyibuok baba mɔnɔn, ki ye u yé n'panpaanke ma nno ne cère' u de' wɔ la, wà rí lúo u'suul fiebu.»

11

*San wà siih binib Uwien ya ñunm sɔn' u'panpaankaab Yesu saan
(Luk 7:18-35)*

¹ *Yesu tɔke' u'panpaankaab piik nin bile bi li tien ma ki tí gben' ma nno, ne ki siere' ní saan, ki jon' ki tí wɔknh binib Uwien ya gber, ki kpaandeh tú mitinfɛnm nno ya du ní.

² Tɔ, San wà siih binib Uwien ya ñunm te lipekl ní uyo wà nno ne ki cii' *Uwien ya Nigendke Kristo ya tɔon bó. Ne ki sɔn' u'panpaankaab u'saan, ki ye be rí tí niire wɔ kí ye

³ wɔn ne yé wà li baa ní* nno bii bi li guure utɔ ne?

⁴ Bi tí niire' Yesu, ne u tɔke' be kí ye: «Liebe men kí tí tɔke San ní cii' ná nin ní laa' ná:

⁵ ijúɔn likreh, iwɔb cuonh, ijend lùoreh, igbaan ciih, bitenkpiih mekreh, ne bijiinb ciih Uwien ya gbemɔnmɔnt.

⁶ Wà ŋa tùre' Uwien ya sɛn min bo la, Uwien ya mɔnm te u'bo.»

⁷ San ya panpaankaab liebeh uyo wà nno, ne *Yesu cin' ki tɔkeh linigol San ya gber ki teh: «Ní là jon' kupenpelku ní ní tí liike ba? Ní là jon' ní tí liike limuɔnl là mitafaam jengeh le ne-εε?

⁸ Ní nín là jon' ní tí liike ba? Ní là jon' ní tí liike unil wà guo tikpelcɛmɔnmɔnt ne-εε? Binib bá guoh tikpelcɛmɔnmɔnt kɔh biberb den ne.

⁹ Tɔ, ní nín là jon' ní tí liike ne le bonn ne? Ní là jon' ní tí liike *Uwien ya ñɔbonsɔknl ne-εε? N tɔkeh ne imɔn ne, u cen' *Uwien ya ñɔbonsɔknl mɔnɔn.

¹⁰ Kimɛ wɔn San bo ne ní kele' *Uwien ya gbɔnku ní ki ye: «Liike, n li sɔn n'tond wɔ rí liere ŋe, kí lá tùre a'sen.»

¹¹ N tɔkeh ne imɔn ne, ba laan maa' nil uba u cen' San wà siih binib Uwien ya ñunm nno. Ama unil wà yé uwaal Uwien ya bel ní cen' wɔ.

¹² Kí ñe San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnno, bi piikeh Uwien ya bel nin ufaa ne, ne bá faa nuunh be rí fie lè†.

¹³ *Uwien ya ñɔbonsɔknb ke nin yiko lá len' ní li te ma bo, kí lá baa San ya yo.

¹⁴ Ní yie ní cii mɔnmɔnm la, ní li ben kí ye San yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl *Eli wà bi li liebe ní nno ne.

¹⁵ Wà ŋmɔbe litubl la, wɔ rí cii.

¹⁶ «N lí taa ba kí nenge fɛnfɛnno ya nib-i? Bi naan ten mubumu ne ke kidaak ní kí jeleh, kí tɔkeh mu'tɔmu

¹⁷ kí teh: 'Tí piebe' ne liwol,

ne na ŋɔn' ciek.

Tí gen' ikuyuon,

ne na kpiende'.»

¹⁸ «Kime San baa' kí kùɔ tijier tubambe, kí lùoh buñɔbu, ka ñuh daam, ne bi ye usenpol ne ŋaake wɔ.

¹⁹ *Unil ya Bijɛ baa' kí jinɔh kí ñuh, ne bi ye: «Liike men uje wuɔ yé ufɔnfuɔb ne, kí yé udeyibl, kí jɔreh nin bilɛnpotekb nin bibierdenb.» Tɔ, Uwien ya tɔon ne wɔngeh u'ɛnfuom mɔn kí kpe ma bo.»

*Ní bre idu yà ŋa tuo' kí teke' Yesu kí jin' nno bo
(Luk 10:13-15)*

‡ **10:38** *Yesu ya yo, bi là ye be rí kpe unil la, wɔn bugben ne tukeh u'dɔpɔnpɔn kí joh bi lí tí kpe wɔ ná saan. * **11:3** Bi ye Wà lí baa ní la, bi niireh Uwien lá pùon' kí ye u lí sɔn wà ní wɔ rí lá ŋmien Sufmbe nno ne. † **11:12** Migbiirm mic ya ciim te bolm mile bo ne: *Kí ñe San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnno, bi piikeh Uwien ya bel nin ufaa ne, ne bá faa nuunh be rí fie lè bii kí ñe San là siih binib Uwien ya ñunm uyo wà kí lá baa fɛnfɛnno*, binib ya nun mɔn be rí kɔ Uwien ya bel ní nin ufaa ne.

²⁰ Tɔ, *Yesu cin' ki kɔnh nin idu iba ya nib. U là tien' miyɔkm ya bont tù yebe idu nnɔ ni, nɛ i'nib ɲa lèbre' bi'tetem. Nɛn nɛ cère' u kɔnh nin bɛ.

²¹ U len' ki ye: «Korasinn yaabe, nɛ bre ni'bo. Betsayida yaabe, nɛ bre ni'mɔ bo. Kimɛ ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'buɔl nɔ, Tir nin Sidɔn yaab mɔ bi là laa' tù la, bi bi tien' tɛn bi kɛ mikuum nɛ, ki pùnpùkn' mifentem, ɲɔ kɛ wuɔn kɛ ye bi lèbre' bi'tetem nɛ wuɔke'.

²² N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, ni ya tudere li cɛn Tir nin Sidɔn yaab yu.

²³ Ninbi Kapɛrnawum yaabe, ni maaleh ki teh Uwien li duon nɛ paaki nɛ-ɛɛ? U li jiin nɛ kutɛnkpiiku ni nɛ. Kimɛ ni laa' miyɔkm ya bont tà ni'buɔl nɔ, Sodɔm yaab mɔ bi là laa' tù la, bi'du nnɔ bi biɛ ki te nɛ haali nin dinnɔ.

²⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ, ni ya tudere li cɛn Sodɔm yaab yu.»

Dɛn mɛn Yesu saan ki lɛ lifuorl

(Luk 10:21-22)

²⁵ U ya yo nɛ *Yesu len' ki ye: «Baa, sin kutaaku nin kitink ya Yonbdaan, a bole' tibont tà biyɛnfodɛnb nin bibɛnbɛnb nnɔ, a taa' tù ki wuɔn' biwaab nɛ. Nɛn bo nɛ n pɛkeh ɲɛ.

²⁶ Imɔn, Baa, a yɛ nɛ ki tien' nnɔ.

²⁷ «Tɔ, n'Baa nɛ taa' tibont kɛ ki ɲukn' nni. N'Baa ɲa nɛ la, uba ɲa bɛn min u'Bijɛ yɛ udaan wà. Min u'Bijɛ ɲa nɛ la, uba mɔ ɲa bɛn n'Baa yɛ udaan wà. Binib bà n yɛ ki taa' n'Baa ki wuɔn' bɛ nnɔ mɔ bɛn u yɛ udaan wà.

²⁸ «Ninbi bà kɛ tuke ituk l kpiɛke ki jii' nnɔ, dɛn mɛn n'saan, n li de nɛ lifuorl.

²⁹ Buke mɛn n'najɛdebiku, kɛ cère nɛ wɔkn nɛ, kimɛ n te suoo nɛ, ki ɲmɔbe liyɛnguol. Ni li lɛ lifuorl n'saan,

³⁰ kimɛ n'najɛdebiku ya bukm ɲa faa. N'tukl mɔ ɲa kpiɛke.»

12

Saba ya daali ya gber

(Mark 2:23-28; Luk 6:1-5)

¹ *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gɛbreh ikpàan iba ni. Mikònm cuo' u'panpaankaab, nɛ bi cin' ki coh ijifen* ki cienh ki nukɛ ki ɲmɔnh.

² *Farisɛnmbe laa' bi teh nnɔ ma nnɔ, nɛ bi tɔke' *Yesu ki ye: «Liike a'panpaankaab teh yiko ye bi la teh nà *Saba ya daali ma.»

³ Nɛ u take' bɛ ki ye: «Na kaaan' *Uwien ya gbɔnku ni *Dafid là tien' ma bo nɛ-ɛɛ? Mikònm là cuo' wɔn nin u'nib,

⁴ nɛ u kɔn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpɔnɔ wà bi taa' ki de' Uwien nnɔ wɔn nin bɛn ɲmɔn'. Ama bitɔtuɔrkaab baba ɲa nɛ la, wɔn nin u'nib ɲa ɲmɔbe sɛn bɛ nɛ ɲmɔn kpɔnɔ nnɔ.

⁵ Bii na kaaan' nà kele' yiko ya gbɔnku ni nɛ? Ni kele' ki ye *Saba ya daali la, bitɔtuɔrkaab kɛndɛh *Saba ya daali ya yiko bo nɛ Uwien ya duku† ni, ama uba ɲa biindeh bɛ.

⁶ N tɔkeh nɛ nɛ, unil te nɛ saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku†.

⁷ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Uwien ɲa yɛ bɛ nɛ li teh tuɔɛ ki dienh wɔ ama u yɛ bɛ nɛ li muɔh tɔb micɛɛkm nɛ.» Ni bi bɛn nɛɔn nnɔ ya tingi la, na bi li biindeh binib bà ɲa ɲmɔbe biil nɔ.

⁸ Tɔ, *Unil ya Bijɛ nɛ ɲmɔbe usɛn wɔ nɛ wuɔn bi li tien nà *Saba ya daali.»

Ujɛ uba ya nuɔ faan', Yesu cère u faake' Saba ya daali

(Mark 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Tɔ, *Yesu siere' ni'saan, nɛ ki kɔn' bi'taanl ya duku ni.

¹⁰ Ujɛ uba mɔ te len u'nuɔ uba faan'. Nɛ bi niire' Yesu ki ye: «Unil ɲmɔbe usɛn wɔ nɛ wuɔn u'wien Saba ya daali-ii?» Kimɛ bi là nuunh bi li dule nà bo kɛ biin wɔ nɛ.

¹¹ Nɛ u ye: «Ni'ni ɲmɛ nɛ ɲmɔbe upebaab, nɛ upe nnɔ lu' kubuɔku ni *Saba ya daali la, wa nɛ nɛn wɔ?»

¹² Unil ɲa cɛn' upe-ee? Nɛn nɛ wuɔn' ki ye ti'yiko ye unil ɲmɔbe usɛn wɔ nɛ tien nà mɔn *Saba ya daali.»

¹³ Nɛ ki tɔke' ujɛ wà ya nuɔ faan' nnɔ ki ye: «Tɛnde a'nuɔ.» U tɛnde' u'nuɔ nɛ u jire' u'ciɛm tɛn u'tɔ.

¹⁴ Nɛn saan nɛ *Farisɛnmbe nnɔ nɛn' ki taan' ki kele' bɛ nɛ gbiere kɛ liike bi li tien ma kɛ ki ku Yesu.

* **12:1** Bi yin' nà ijifen migbiirm mie ni nnɔ yɛ *Sufmbe donbó ya jier tuba nɛ bi yih tù ble. † **12:5** Migbiirm mie ni bi ye Uwien ya duku la, ba niireh kuduku nnɔ ya benku ni baba, bi niireh iluo mɔ nɛ. Nà saan kɛ bi ye Uwien ya duku la, bi sɔbe ki niireh iluo nnɔ nɛ. ‡ **12:6** Bi li fre kɛ lèbre *Unil te nɛ saan nɔ ki cɛn' Uwien ya duku* kɛ ye nà cɛn' *Uwien ya duku te nɛ saan nɔ mɔ.*

Yesu yé Uwien ya tonsɔnl nɛ

¹⁵ *Yesu cii' ma nnɔ nɛ ki siere' ni'saan. Linigocienl paan' u'bo, nɛ u buu' bi'ni biwienb kɛ,
¹⁶ ki kpekpe' bi'bo ki ye bi la cɛrɛ bɛ rɛ bɛnde wɔ.

¹⁷ U tien' nnɔ nɔ *Uwien ya nɔbonsɔknl Esayi lɔ len' nɔ nnɔ nɛ rɛ tien nɛ. U lɔ len' ki ye Uwien ye:

¹⁸ «N'tonsɔnl sɔ nɔ,

N yíe wɔ,

N'yɛnm sɔnge u'bo,

nɛ n gɛnde' wɔ.

N li jiin n'Fuoŋaanm u'bo,

nɔ wɔ rɛ li tɔkeh inibol kɛ n li bu binib tibuur ma bo.

¹⁹ Wa rɛ li nuunh gbɛr, ka rɛ li wuureh,

ba rɛ cii u'waaku bó isɛnje ni.

²⁰ Wa rɛ tonde limuɔnl lɔ kuɔ' ki gbáabe,

ka rɛ kpiin lifrl lɔ bɛnh lɛ rɛ kpiin,

u li te nnɔ nɛ kɛ tɛ baa uyo wá

u li cɛrɛ nibonmɔnn rɛ liere usɛn.

²¹ «Wɔn bo nɛ inibol kɛ li nɔmɔbe lidɛndɛnl.»

Biba ye Yesu nɔmɔbe Belsebul ya tuɔm nɛ

(Mark 3:20-30; Luk 11:14-23)

²² U ya yo nɛ bi tuke' ní uje uba ki baa' *Yesu saan. Usɛnpol nɛ cɛrɛ' u yé ujuɔn, u lenl mɔ tɛbe'. *Yesu buu' wɔ, nɛ u ji fɛh ki lienh, ki lenh mɔ.

²³ Nɛ cuo' linigol nnɔ kɛ miyɔkm, nɛ bi lienh ki teh: «Uje wuɔ nɔ lɛ yé *Dafid ya yaabil-ii?»

²⁴ Ama *Farisienmbe cii' nnɔ ma nnɔ, nɛ ki lienh ki teh isɛnpol ya cɛn Belsebul nɛ dienh wɔ mituɔm u nɔwɔh isɛnpol binib saan.

²⁵ *Yesu bɛn bi'yɛnmaale ma nnɔ, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Libɛl lɔ kɛ ya nib bore' tɔb ki kɔnh bi'ɛmiel ni la, libɛl nnɔ li juore fɛnm nɛ. Udu uba ya nib bii iden iba ya nib mɔ bore' tɔb, ki kɔnh bi'ɛmiel ni la, udu nnɔ bii iden nnɔ mɔ li juore fɛnm nɛ.

²⁶ Nɛn bo, Satan liɛbe' ki nɔwɔh wɔn Satan binib saan la, u kɔnh nin u'ba nɛ, nɛ u'bel li tien mila ka rɛ juore fɛnm-i?»

²⁷ Ni len' ki ye isɛnpol ya cɛn *Belsebul nɛ de' nni mituɔm n nɔwɔh isɛnpol binib saan. Tɔ, nɛm nɛn de' ni'panpaankaab mɔ mituɔm bi nɔwɔh isɛnpol binib saan-i? Ni'panpaankaab teh ma bo nɛ li wuɔn kɛ ye ni nɔmɔbe imɔn bii na nɔmɔbe.

²⁸ Ama *Uwien ya Fuoŋaanm nɛ dienh nni mituɔm n nɔwɔh isɛnpol. Nɛn nɛ wuɔn' ki ye Uwien ya bel baa' ní ni'saan.

²⁹ Mitɔm la, uba nɛ rɛ fre kɛ kɔ ufɛfaa den, kɛ fie u'bont, ka nɔmɔbe tuɔm mɔ u li kpiɛ kɛ lɔlɔ wɔ kɛ yaan. U lɔlɔ' wɔ la, u ya yo nɛ u li fre kɛ kɔ u'den kɛ fie u'bont.

³⁰ «Wá kɛ nɛ se n'ciak bó la, u nɛn nni nɛ. Wá kɛ nɛ taakeh ki toreh nni la, u kpiɛndɛh nɛ.

³¹ Nɛn bo, n tɔkeh nɛ nɛ, Uwien li fɛrɛ binib bi'biere kɛ, kɛ fɛrɛ bɛ bi sukreh wɔ isuk yá kɛ. Ama unil suke' *Mifuoŋaanm mɛn la, Uwien nɛ rɛ fɛrɛ wɔ.

³² Unil len' *Unil ya Bijɛ bo fɛnfɛnm la, Uwien li fɛrɛ wɔ. Ama unil len' *Mifuoŋaanm mɛn bo fɛnfɛnm la, Uwien nɛ rɛ fɛrɛ wɔ kitink kɛ bo, ka rɛ fɛrɛ wɔ paaki bó mɔ.»

Busubu nin bu'bii ya gbɛr

(Luk 6:43-45)

³³ «Ní li bɛn kɛ ye busubu mɔn la, bu'bii mɔ li mɔn nɛ. Bú bre la, bu'bii mɔ li bre nɛ. Busubu ya bii nɛ li cɛrɛ bɛ rɛ bɛnde bú yé busubu bú ya bol.

³⁴ Iwaalɛb ninbi, ni bre ma nnɔ, ni li tien mila kɛ len inɔbon yá mɔn-i? Kimɛ unil kɛ len' ki kun' ná bó la, ní nɛn' iyɛnmaale yá te u'fɛl bo nɛ.

³⁵ Unimɔn ya yɛnmaalmɔnmɔn nɛ cɛrɛh u teh ná mɔn, nɛ ubierdaan ya yɛnmaalbiere cɛrɛh u teh ná bre.

³⁶ «N tɔkeh nɛ nɛ, lidaali lɔ Uwien li bu binib tibuur nnɔ, nɛn daali nɛ u li niire bɛ bi lɔ len' nɔbonfɛnfɛnm wá kɛ nnɔ ya gbɛr.

³⁷ A lenm bo, nɛ Uwien li bú nɛ ugɛmɔndaan bii u li biin nɛ.»

Bi yie Yesu rɛ tien miyɔkm ya bonn

(Mark 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ U ya yo nɛ *Yiko ya wɔnwɔknb biba nin *Farisienmbe biba tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, ti yíe á tien miyɔkm ya bonn nɛ tɛ lɛ.»

³⁹ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi fɛnfɛnnɔ ya nibɛ, ni yé binibierb nɛ, ka cuube Uwien saan, nɛ ki nuunh ní lɛ miyɔkm ya bonn. *Uwien ya nɔbonsɔknl *Sonas ya yɔkm ya bonn baba nɛ ní la, na ji li lɛ yɔkm ya bontɔnn nɛn.»

⁴⁰ Sonas là tien' ujeñcien ya benku ni iwien ita nin tiñont tuta ma nnə, nnə ne *Unil ya Bijə li tien kitink ni iwien ita nin tiñont tuta.

⁴¹ Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnə, Ninif yaab li fii kí sere fenfenno ya nib ya nun bó kí biin be. Kime *Sonas là kpaande' Ninif ya du ni Uwien ya gber ma nnə, bi là cii' ne ki lèbre' bi'tetem. Ama unil te nie saan nə ki cen' *Sonas.[§]

⁴² Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnə, *Seba ya piiber li fii kí biin fenfenno ya nib, kime u là ñen' ní fonfokm ne wə rí lá cenge Salomon ya yənfogber. Ama unil te nie saan nə ki cen' Salomon.»*

Isenpol liebe' unil bo la, ni bre u'bo ma bo

(Luk 11:24-26)

⁴³ «Usenpol siere' unil saan la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni ne, ki nuunh u li kèle ná saan kí fuore. U tí luó' la,

⁴⁴ ne wə rí ye u li liebe ki tí kə u lá ñen' ná saan nnə ne. U li liebe ní kí le niba ña te u'konkuon nnə ni, bi túre' kí ñère' wù, ki tien' tibonmənmon̄t len.

⁴⁵ Nen saan ne u li jo kí tí taa ní isenpol ilole yá bre kí cen' wə, i'ke rí lá li ñaake unil nnə bó, kí cère wə rí juore fənm kí cen u lá te mikpiekm ma bo. Ní li te nnə ne fenfenno ya nibierb mə bo.»

Yesu ya naa nin u'ninjieb

(Mark 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ *Yesu laan bié ki lienh nin linigol nnə, ne u'naa nin u'ninjieb baa' kí lá se saali ki nuunh be rí təkə wə tigber.

⁴⁷ [Né linigol nnə ni uba təkə' wə kí ye: «A'naa nin a'ninjieb se saali ki nuunh be rí təkə ñe tigber.»]

⁴⁸ Né *Yesu jiin' wə kí ye: «ŋme yé n'naa? Bi le yé n'ninjieb-i?»

⁴⁹ Né kí tēnde' u'nuo kí wuon' u'panpaankaab kí ye: «Liike mən, n'naa nin n'ninjieb so.

⁵⁰ Unil wá ke teh n'Baa wá te paaki bó yíe ma la, wən ne yé n'ninje, kí yé n'ninse, kí yé n'naa.»

13

Wá plé' tibonbuor ya bim ya kpenjenm

(Mark 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Nen daali ne *Yesu ñen' kí jon' kí tí kèlè' miñuncienm ya gbaal.

² Linigocienl taan' u'saan, ne u kən' kí kèlè' buñerbu buba ni. Linigol nnə ke se miñunm ya gbaal.

³ Né u təkəh be tibont tú yebe mikpenjenm ni. U təkəh be kí teh: «Ukpaal uba ne lá jon' wə rí tí plé tibonbuor ya bim.

⁴ U plèh ma nnə, miba lu' usengbe, ne inuon baa' kí lá kí jin' mè.

⁵ Mitəm lu' kutentieku bo, tenbim ña yebe ná saan. Tenbim ña yebe ma nnə, ne mĩ pen' tonm.

⁶ Uwien ñen' kí tonge', ne kí se' mè. Ma ñmabe ñaan mənmon̄m ma nnə, ne mĩ waan', kí kpo'.

⁷ Mitəm mə lu' kujegorku ni. Ne kujegorku kpère', kí wəbn', kí ku' mè.

⁸ Mitəm mə lu' kitinmənmon̄k bo, ne kí lūon'. Miba lūon' kokobk, mitəm piluoluob, mitəm mə pitata.

⁹ «Wá ñmabe litubl la, wə rí cii.»

Be tien' Yesu pəh binib mikpenjenm-i?

(Mark 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Né u'panpaankaab baa' kí lá niire' wə kí ye: «Be tien' a pəh be mikpenjenm-i?»

¹¹ Né u'jiin' be kí ye: «Uwien cère' ninbi ne bende' u'bel ya gbeəbkaar, ama wa cère' ben bende'.

¹² Kime wá ñmabe la, bi li de wə kí pukn, ne wə rí li ñmabe kí gbien. Wá ña ñmabe la, bi li fie u ñmabe ná waamu nnə mənən ne.

¹³ Nen ne cère' n pəh be mikpenjenm. Kime bi likeh ne ka lenh, kí cengeh ka ciih, ka bendeñ ni'tingi mə.

¹⁴ Bi te nnə ñə *Uwien ya ñəbonsəknl Esayi lá len' ná nnə nè rí tien ne. U lá ye:

«Ní li ciih ka bendeñ ni'tingi,

kí li likeh ka lenh.

¹⁵ Kime udu wuu ya nib ya yul faa ne.

Bi kpə bi'tub ne,

ki ŋuun',
 ka yie bi'nun ri le,
 ka yie bi'tub ri cii,
 ka yie be ri bende ni'tingi bi'yenm ni,
 ka yie be ri lebre bi'tetem,
 ŋo ri buu be.» »

¹⁶ «Ninbi wan, Uwien ya manm te ni'bo, kime ni'nun lenh, ni'tub mo ciih.

¹⁷ N tokeh ne imon ne, *Uwien ya nabonsoknb nin bigbemondenb ligol la yie be ri le ni lenh na no, ne ka laa' ne, ki yie be ri cii ni ciih na no, ne ka cii' ne.»

Wa ple' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi

(Mark 4:13-20; Luk 8:11-15)

¹⁸ «Ninbi, cenge men wa ple' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi.

¹⁹ Wa ke ciih Uwien ya bel ya gber, ka bende tu'tingi la, usenpol ubiero baareh ne, ki fende bi bule' na u'fel ni nno. Mibim ma lu' usengbe nno ya tingi nino.

²⁰ Mibim ma lu' kutentiaku bo nno mo ye unil wa ciih Uwien ya gber, ki teknh tu'ntonm nin uyensoŋe,

²¹ ama ka cereh tu'kpaakeh naan u'fel ni, ka wuokreh u'ni mo ne. Liwobl bii ijend tu' wo tu'bo la, u'pok ki taa tu' ki wie ne.

²² Mibim ma lu' kujegorku ni nno mo ye unil wa ciih tigber nno, unjendun ya gber nin lifaal ya yennaale ya lereh binib nno, wabndeh tu, ki cereh ta ri fre ki son tuonl ne.

²³ Mibim ma lu' kitinmanmank bo nno mo ye unil wa ciih tigber nno, ki bende tu'tingi ki te ten mibim ma lounh ne. Miba lounh kokobk, mitam piluoluob, mitam mo pitata.»

Utelmente ya kpenjenm

²⁴ *Yesu ti pon' linigol nno mikpenjentom ki ye: «Uwien ya bel naan ukpaal wa ple' ifi ukpaabu ni ne.

²⁵ Binib ti duon' ki guon' uyo wa nno, ne u'nennend baa' ki taa' utelmente ki ple' ki nmere' ifi nno ni, ne ki bure'.

²⁶ Ifi nno ti kpere' ki maa' ma nno, ne bi laa' utelmente mo te i'ni.

²⁷ Ne ukpaal nno ya tonsob niire' wo ki ye: «Cenbaa, ŋa la ple' ifi baba ne a'kpaabu ni-ii? Utelmente wu mo ŋen' la?»

²⁸ Ne u ye: «N'nennend ne tien' nno.» Ne bi niire' wo ki ye: «A yie ti jo ki ti ŋeŋebe wo-oo?»

²⁹ Ne u ye: «Hnhn. Daan men. Ni ye ni ŋebe utelmente nno la, nba la ni li ŋebe ki kpabe ifi iba.

³⁰ Cere men ifi nno nin utelmente nno ke ri li te ki ti be. Ni ti kpaan' uceceyo la, n li toke bifiiceb ki ye be ri kpie ki ŋeŋebe utelmente nno ki lolole, ki ti se, ŋo ki yaan ki ce ifi nno ki ti cuon n'bonbuon ni.» »

Mibim ma rilke ya kpenjenm

(Mark 4:30-32; Luk 13:18-19)

³¹ *Yesu ti pon' be mikpenjentom ki ye: «Uwien ya bel naan mibim ma bi yih me mutaar uje uba taa' me ki bule' u'kpaabu ni ne.

³² Men ne ye mibim ma rilke tikpinsir ke ya bim ni. Ama mi pen' la, mi li kpere ki gebre kpinsiiku ke kpinsiiku, ki tien busubu ne inuon ri li baareh ki la tereh bu'sigben bo ki koh.»

Kpono ya ŋoke ya kpenjenm

(Luk 13:20-21)

³³ *Yesu ti pon' be mikpenjentom ki ye: «Uwien ya bel naan kpono ya ŋoke wa upii uba bun' kponoyom ma dindin, ki taa' wu ki tien' len, ne kpono nno ke nuule' ne.»

Be tien' Yesu poh binib mikpenjenm-i?

(Mark 4:33-34)

³⁴ *Yesu tokeh inigol ni'ke mikpenjenm ni ne. Wa tokeh be tuba ka pon' be kpenjenm.

³⁵ U teh nno ŋo *Uwien ya nabonsoknl la len' na nno ne ri tien ne. U la ye:

«N li yaare n'ŋobu ki po mikpenjenm,

ki kpiire tibonbalkaar ta la te

haali unjendun ya cincinyo nno.»

Utelmente ya kpenjenm ya tingi

³⁶ *Yesu daan' linigol nno, ki liebe' ki kun'. Ne u'panpaankaab baa' u'saan ki niire' wo ki ye: «Toke te utelmente wa te ifi ni nno ya kpenjenm ya tingi.»

³⁷ Ne u ye: «Ukpaal wa ple' ifi nno ye *Unil ya Bije ne.

³⁸ Bukpaabu nno ye unjendun wuu ne. Ifi nno ye Uwien ya bel ni ya nib ne. Utelmente nno ye usenpol ubiero ya nib ne.

³⁹ Ukpaal ya nennend wà plè' utelmente nno yé usenpol ne. Lificel yé unjendun ya ghenm ne. Ne bificeb nno yé *Uwien ya tondb.

⁴⁰ Utelmente ya ghenm kí tí se nno yé unjendun ya ghenm lá li te ma bo ne.

⁴¹ *Unil ya Bije li sòn ní u'tonsònb Uwien ya tondb unjendun wuu ni, be rí lá cuo bà tulndeh binib nin bibierdenb ke kí ñen be u'bel ni,

⁴² kí tí wié umucien ni. Nen saan ne bi li muoh ki ghenm ihògben.

⁴³ U ya yo ne binimònb li te bi'Baa ya bel ni ki windeh ten uwien. Wà ghenmbe litubl la, wò rí cii.»

Lifaal là buo ya kpenjenm

⁴⁴ «Uwien ya bel naan lifaal là buo bukpaabu buba ni ne. Unil uba laa' lifaal nno, ne ki taa' lè ki nèbre' kí bòle'. Ní ghenmaake' wò kí tí kende', ne u jon' kí tí kuare' u'bont ke, kí liebe' kí tí de' bukpaabu nno.»

Lilenbimònmònl ya kpenjenm

⁴⁵ «Uwien ya bel liebe' kí naan ukpenkpend wà cuonh kí nuunh ilenbiü* ya man wò rí de ne.

⁴⁶ U tí laa' lilenbimònmònl là ghenmbe kudaaku kí gbien', ne kí jon' kí tí kuare' u'bont ke, kí liebe' kí tí de' lè.»

Bubebu ya kpenjenm

⁴⁷ «Uwien ya bel tí liebe' kí naan bubebu ne bi wié' bù kí mìnunm ni, kí cuo' ijen ke ya bol.

⁴⁸ Bù gbe ijen ma nno, ne bi dere' bù kí ñen' liwel bo, kí kèle' kí gèngènde' bi jinh yá kí kpíen' ikpencub ni, kí taa' ba jinh yá kí wié'.

⁴⁹ Unjendun ya ghenm mò lá li te nno ne. Uwien ya tondb lá li baa unjendun ni, kí bore bibierdenb nin binimònb

⁵⁰ kí taa bibierdenb kí wié umucien ni. Nen saan ne bi li muoh ki ghenm ihògben.»

Tibonkpaar nin tibonfènt ya gber

⁵¹ *Yesu niire' u'panpaankaab kí ye: «Ni cii' ní'ke ya tingi-ii?» Ne bi tuo' hnn.

⁵² Ne u ye: «Nno ne *Yiko ya wònwòknl wà ke paan' Uwien ya bel ya gber bo la, u naan udendaan wà ñendeh u'faal ni tibonkpaar nin tibonfènt ne.»

Nasarèt ya nib ña teke' Yesu kí jin'

(Mark 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Tò, *Yesu pòn' mikpenjenm nno kí tí ghen' ma nno, ne kí siere' ní'saan,

⁵⁴ kí liebe' u'du ni, kí wòknh binib Uwien ya gber bi'taanl ya duku ni. U'wòknm cuo' be miyòkm, ne bi niireh tòb kí teh: «U laa' la mié ya yenfuom-i? U laa' la mié ya tuom kí teh miyòkm ya bont-i?

⁵⁵ Kanpinta ya bije ña ní-ii? Ba yih u'naa Mari-ii? Saak nin *Yosef nin Simòn nin Sudas ya ninje ña ní-ii?

⁵⁶ U'ninsieb ke ña te nié saan-ii? U nín laa' nen ke le saan-i?»

⁵⁷ Nno ne bi'yènm ña ghenmaake' u'bo, ne ba teke' u'gber.

Ne *Yesu take' be kí ye: «*Uwien ya ñòbonsòknl ke ñòbonsòknl ya tiema du ni yaab nin u'den yaab baba ne ña boh wò.»

⁵⁸ Ba teke' wò kí jin' ma nno, ne wa tien' yòkm ya bont tù yebe ní'saan.

14

San wà là siih binib Uwien ya ñunm ya kuum

(Mark 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ U ya yo ne Galile ya ber Herod, cii' bi lienh *Yesu bó,

² ne kí tòke' u'tonsònb kí ye: «San wà là siih binib Uwien ya ñunm nno ne. U mekre' bitenkpiib ni ne. Nen ne cère' u ghenmbe mituam kí teh miyòkm ya bont.»

³ Tò, ná cère' Herod len' nno si: u là sòn' u'sojambè bi tí cuo' San, kí lòle' wò tikudàkr, kí pekn', ñò nè ní ghenmaake' u'ninje Filip ya po Herodiyad ne.

⁴ Kime San là tòke' Herod kí ye wa ghenmbe sen wò rí taa u'ninje Filip ya po Herodiyad kí kuon.

⁵ San là len' nno ne Herod yíe wò rí ku wò, ama kí ji fenge Sufmbe, kime bi lienh kí teh San yé *Uwien ya ñòbonsòknl ne.

⁶ Herod maa' uwien wà nno gòbre' kí baa', ne u tien' kunacenu. Herodiyad ya bisè baa' kí lá ñòn' kiciek Herod nin u yin' bà kunacenu nno ya nun bó. Herod ya yènm sònge' u'bo,

⁷ ne u pole' kí ye u mié' wò ná ke la, u li de wò.

* 13:45 Bi yin' ná lilenbil nno yé nibonn ná windeh ne. Bi wokreh miñuncienm ya wenfuobk kiba ne kí ñendeh nè.

8 Nε u'naa sure' wɔ u tɔke' Herod ki ye: «N yie á tũkre San wá siih binib Uwien ya řnunm nno ya yul ne, ki kpien kikensenk ni ki de nni.»

9 U len' nno ma nno, ne ni saa' uber Herod ya ynm. Ama u pole' bicenb ya nun bó ma nno, nen ne cère' wa yie'.

10 Nen saan ne u sɔn' soja uba ki ye wɔ ř jo lipekl bó ki ti tũkre San ya yul ní.

11 Soja nno tuke' li' yul nno ni kikensenk ni, ki lá de' ujefaan nno. Ne u'mɔ taa' ki ti de' u'naa.

12 San ya panpaankaab baa' ki lá yuure' u'gbenent ki ti sube', ne ki jon' ki ti tɔke' *Yesu tigber nno.

Yesu jin' linigocienl liba

(Mark 6:30-44; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

13 *Yesu cii' nno ma nno, ne wɔn nin u'panpaankaab kɔn' buřerbu ki bure' bi'baba nib řa te ná bó. Inigol cii' u bure', ne ki řen' idu ni, ki cuon' ki paan' u'bo.

14 *Yesu řen' buřerbu ni uyo wá nno, ne ki laa' linigocienl liba. Ne ki mu' be micεεekm cεen, ki buu' bi'ni bá bun.

15 Ni juore', ne u'panpaankaab baa' ki lá tɔke' wɔ ki ye: «Ti te řien řa te ná saan ne, ne ni gèbre' tijer ya ři jo ma nno, cère linigol lie lè ř jo idu ni ki ti de' tijer ki ři.»

16 Ne u ye: «Na cieke be ř jo, ninbi bugben, de be men be ř ji.»

17 Ne bi ye: «Ti řmɔbe křɔnɔ ŋun nin ijen ile baba ne.»

18 Ne u ye: «Taa ní men.»

19 Ne ki tɔke' linigol nno ki ye lè ř kèle timuor bo tingi ni. Ne ki yuure' křɔnɔ ŋun nin ijen ile nno, ki yaare' ki liike' paaki, ki faare' Uwien, ki kɔku', ki taa' ki de' u'panpaankaab, ne bi gbiire' linigol nno.

20 Bi'ke řmɔn' ki gbo', ne bi tantaan' křɔnɔjen nin ijenjen yá sřen' nno, ki gbien' ikpencub piik nin ile.

21 Binib bá jin' tijer nno, bijeb lá li baa ten itur ŋun. Ba kaan' piib nin bumu.

Yesu cuonh miřunm bo

(Mark 6:45-52; San 6:15-21)

22 I ya tãan bo, ne *Yesu wɔbn' u'panpaankaab ki ye be ř liebe ki kɔ buřerbu nno ki liere wɔ usen, ki puore miřunciem ki jo ligbaatɔl, ř wɔ ř cère linigol nno ki yaan.

23 U cère' lè, ne ki don' lijuɔl bo u'baba wɔ ř kãare. Ni ti biire' ki laa' u bie ki te lijuɔl nno bo ne.

24 U ya yo ki laa' u'panpaankaab mɔ te buřerbu ni ki jende' liwel řɔ. Kutafaaku ři' ki tobreh be, ř ŋungbegbel jengeh buřerbu nno.

25 Ikuojε muɔh uyo wá nno, ne u cuonh miřunm bo, ki tuo bi'saan.

26 U'panpaankaab laa' u cuonh miřunm bo ma nno, ne bi'fel sřen' cεen. Bi maaleh ki teh ni yé ufεnfend ne, ne ki wuure' ijenwaanwuure.

27 Ne u tɔke' be i ya tãan bo ki ye: «Cuo men ni'ba. Min *Yesu ne. La sřen men jεwaanbu.»

28 Ne Pιer ye: «Yonbdaan, ni mɔnbe ki yé sin ne la, cère n'mɔ ř cuon miřunm bo ki baa a'saan.»

29 Ne *Yesu ye: «Den.» Ne u řen' buřerbu ni, ki cuonh miřunm bo ki joh *Yesu saan.

30 Ama u laa' kutafaaku joh ki faa ma nno, bujεwaanbu cuo' wɔ, ne u cin' ki feleh ki kɔh miřunm ni, ne ki wuure' ki ye: «Yonbdaan, řmiεn nni.»

31 *Yesu tende' u'nuɔ ki cuo' wɔ i ya tãan bo ne ki tɔke' wɔ ki ye: «A'tekjim ne pɔre' řε. Be tien' a jieh?»

32 Bi'ke bile kon' buřerbu ni uyo wá nno, ne kutafaaku nno go.

33 Nen saan ne bá te buřerbu ni nno gbaan' *Yesu ya nintuɔli ki ye: «Imɔn, a mɔnbe ki yé Uwien ya Bijε ne.»

Yesu cère' biwiεnb faake' Genesaret ya tinfenm ni

(Mark 6:53-56)

34 Bi ti baa' miřunciem ya gbaatɔl, Genesaret ya tinfenm ni, ne ki řen' buřerbu ni.

35 Ni'saan ya nib bende' Yesu, ne ki sɔnkn' mitinfenm nno ya nib ke, bi taa' biwiεnb ke ki baa' u'saan,

36 ki gbãanh wɔ ki teh wɔ ř cère biwiεnb ř me u'lierku ya řɔgben baba. Bá ke me' u'lierku ya řɔgben nno ke faake' ne.

15

Yesu nin Sufmbε ya yaajεbok ya gbεr

(Mark 7:1-13)

1 Tɔ, *Farisienmbe nin *Yiko ya wɔnwɔknb biba řen' Yerusalem bó ki baa' *Yesu saan, ne ki niire' wɔ ki ye:

² «Be tien' a'panpaankaab saah ti'yaajebok-i? Kime bi jinh tijier ne ka nire' ki paan' iyaajebok ye ma bo.»

³ Ne *Yesu jiiin' be ki ye: «Be tien' ninbi kendeUwien ya wobl bo ni'yaajebok bo?

⁴ Kime Uwien la len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki ti len' ki ye: «Unil take' u'naa bii u'baa liɓɓonbil la, be ri ku wo.»

⁵ Ama ninbi wɔknh binib ki ceh wa ke lienh ki teh u bi li de u'naa bii u'baa na nno, wa ji li fre ki de wo ne, ni ye Uwien yaann ne.

⁶ Ne udaan na ji boh u'naa nin u'baa. Nno ne ni taah ni'yaajebok ki lebeh Uwien ya gber.

⁷ Ninbi ituon ilele ya nibe, *Uwien ya nɔbonsɔknl Esayi la len' ni'gber ma nno, u la nɔmobe imɔn ne. U la len' ki ye Uwien ye:

⁸ «Binib bie pekeh nni buɓɔbu ni ne, bi'yenm na neke n'saan.

⁹ Bi pukeh nni fenm ne, ki wɔknh binib iyaajebok baba.» »

Tibont ta kuɔndeh unil tijoknt

(Mark 7:14-23)

¹⁰ *Yesu yin' linigol nno, ne ki take' le ki ye: «Li cengeh men, na ki cii n li take ne tigber ta no tingi.

¹¹ Tibont ta koh unil ya nɔbu ni na ri fre ki kuon wo joknt. Ta neh u'nɔbu ni nno, tun ne kuɔndeh wo tijoknt.»

¹² Nen saan ne *Yesu ya panpaankaab nekn' wo ki take' wo ki ye: «A ben a'lenm mie wire' *Farisenmbɛ-εε?»

¹³ Ne u take' be ki ye: «Kusiiku ku a ke n'baa wa te paaki bo na caan' ku la, u li nebe ku ne.

¹⁴ La tonge be men. Bi ye ijuon ne ki dieh ijuon. Ujuon dieh ujuon la, bi'ke bile li lu kubuoku ni ne.»

¹⁵ Ne Pier take' wo ki ye: «Take te mikpenjenm nno ya tingi.»

¹⁶ Ne u ye: «Ni'mo na laan bie ki ben tibont ya tingi ne-εε?»

¹⁷ Na ben ki ye tibont ta koh unil ya nɔbu ni nno koh u'puoku ni ne, ne u joh kunincenku ki nɔndeh tu-uu?

¹⁸ Ama tibont ta te unil ya fel ni nno, ne neh u'nɔbu ni, ki kuɔndeh wo tijoknt.

¹⁹ Kime iyenmaabiere nin linikul nin linamaal nin lisansɔndl nin bunasubu nin kuttonenku nin isuk ke neh unil ya fel ni ne.

²⁰ Tuu ya bont ne kuɔndeh unil tijoknt. Ki ji tijier ka ri nire ki paan iyaajebok ye ma bo won na ri fre ki kuon nil joknt.»

Upii uba teke' Yesu ki jin', ka ye Suf

(Mark 7:24-30)

²¹ *Yesu siere' ni'saan, ne ki bure' Tir nin Sidon ya tinfenm bo.

²² To, upii uba la te mitinfenm nno ni ki ye Kanaan ya pii, ki baa' ki la wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile*, muo nni miccekem. Usenpol ne naake n'bise ki jendeh wo ceen.»

²³ *Yesu na gere' wo. Ne u'panpaankaab nekn' wo ki take' wo ki ye wo ri nore upii bugben, u pe bi'bo ki nɔmobe kuwaaku ne.

²⁴ Ne *Yesu ye: «Uwien son' nni ri la tore Israyel yaab baba ne, kime ben ne te ten ipe ya ture' usen.»

²⁵ Ama upii nno baa' ki la gbaan' u'nintuoli ne ki gbáanh wo ki teh: «Yonbdaan, tore nni.»

²⁶ Ne *Yesu ye: «Na mon be ri taa mubumu ya jier ki wie' isengbele.»

²⁷ Ne upii nno ye: «Yonbdaan, ni ye imɔn ne, ama isengbele monon jinh ijieyɔyɔl ya neh i'denb ya tebl bo ki luh nno ne.»

²⁸ Ne *Yesu ye: «Upii, a teke' nni ki jin' ni yebe. Ne ri tien a ye ma bo.» Ne u'bise pak ki faake' i ya taan bo.

Yesu cere' biwienb faake' ki yebe

²⁹ *Yesu siere' ni'saan ki ti baa' Galile ya nunciem ya gbaal, ne ki don' lijuol bo ki kele'.

³⁰ Ne binib baareh u'saan ki yebe, ki tukeh ni idien nin ijuon nin itejenb nin igbaanlenteb nin biwientob bi yebe, ki la blinh *Yesu ya nintuoli. Ne u cereh bi'ke faakreh.

³¹ Binib nno laa' igbaanlenteb lienh, itejenb jire' i'ciem, idien cuonh cucul, ijuon mo lenh ma nno ne ni cuo' be miyokm, ne bi pekeh Israyel yaab ya Wien.

Yesu ti jin' linigocienl liba

(Mark 8:1-10)

* 15:22 Liike 9:27.

³² Nε *Yesu yin' u'panpaankaab ki tōke' bε ki ye: «Linigol liε nō ηmōbe nni micεcεkm cεen nε. Bi te n'saan ma wienta sō, ba ji ηmōbe niba bε rī ji. Ma yie rī cēbe bε bε rī li kunh, ka jin' niba ηō kī tī dōre usen ni.»

³³ Nε bi ye: «Ti te nien ηa te nā saan nε. Ti li lε la kpōnō wō rī li yebe kī de liε ya nigol lē rī ηmōn kī gbo?»

³⁴ Nε u niire' bε ki ye: «Ni ηmōbe kpōnō uηε?» Nε bi ye: «Ulole nin mujenwawaamu mō waamu.»

³⁵ Nε u tōke' linigol nno ki ye lē rī kēle tingi ni,

³⁶ nε ki yuure' kpōnō ulole nin mujenwawaamu nno, ki faare' Uwien, ki kōkuō', ki taa' ki de' u'panpaankaab, bi gbiire' linigol nno.

³⁷ Bi'kε ηmōn' ki gbo', nε bi tantaan' tijenjēt tā sien' nno, ki gbien' ikēnden ilole.

³⁸ Binib bā ηmōn' nno, bijeb lā te itur inan nε. Ba kaan' piib nin bumu.

³⁹ U cēbe' linigol nno, nε ki kōn' buñerbu ki bure' Magadan ya tinfenm bō.

16

Bi yle Yesu rī tien miyōkm ya bonn

(Mark 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ *Farisiεnmbe nin Saduseyεnmbe biba baa' *Yesu saan, ki yie rī biike wō, nε ki tōke' wō ki ye wō rī tien miyōkm ya bonn, kī wuon bε kī ye u'tuom nien' Uwien saan nε.

² Nε u tōke' bε ki ye: «[Kutaajuōku ni laa' kutaaku wien la, ni tōkeh ki teh taa ηa rī nii nε.

³ Nε kutenjaaku ni laa' kutaaku biike la, ni tōkeh ki teh utaa li nii dinnō. Ni likeh kutaaku bo, nε ki bēndeh utaa li nii bii wa rī nii. Nε ka ji li fre kī sekn kī bēnde tibont tā teh fεnfεnno nō ya tingi-ii?]*

⁴ Ninbi fεnfεnno ya nibε, ni yé binibierb nε, ka cuube Uwien saan, nε ki nuunh nī lε miyōkm ya bonn. *Uwien ya nōbonsōknl Sonas ya yōkm ya bonn baba ηa rī la, na ji li lε yōkm ya bontōnn niba.» U len' nno ma nno, nε ki siere' kī dāan' bε.

Yesu lienh Farisiεnmbe nin Saduseyεnmbe ya kpōnō ya nōke bō

(Mark 8:14-21)

⁵ *Yesu ya panpaankaab joh bε rī puore miñunciεnm ma nno, bi sunde' ka tuke' kpōnō.

⁶ Nε *Yesu tōke' bε ki ye: «Li bεn mēn *Farisiεnmbe nin Saduseyεnmbe ya kpōnō ya nōke bō.»

⁷ Nε bi maaleh ki teh: «Ta tuke' kpōnō ma nno nε cēre' u len' nno.»

⁸ *Yesu bēnde' bi maaleh ki teh bā, nε ki niire' bε ki ye: «Bε tien' ni lienh ki teh na tuke' kpōnō? Ni'tekjim nε pōre' nε.

⁹ Na laan biε kī cii' tibont ya tingi nε-εε? Na tien n lā taa' kpōnō uηun kī jin' bijeb itur inun ma nno, ni lā tantaan' nā sien' nno ikpencub ubien wā nε-εε?

¹⁰ Na tien n lā taa' kpōnō ulole kī jin' bijeb itur inan ma nno, ni lā tantaan' nā sien' nno ikēnden ubien wā nε-εε?

¹¹ N ye ni li bεn *Farisiεnmbe nin Saduseyεnmbe ya kpōnō ya nōke bō ma nno, na bεn ki ye ma lienh kpōnō ya gber-ii?»

¹² Nεn saan nε bi bēnde' kī ye wa lienh kpōnō ya nōke ya gber, ama u ye bε rī li bεn Farisiεnmbe nin Saduseyεnmbe ya wōknm bō nε.

Pier len' kī ye Yesu yé Uwien ya Nigēndke Kristo nε

(Mark 8:27-30; Luk 9:18-21)

¹³ *Yesu tī baa' Sesare Filip ya tinfenm ni nin u'panpaankaab, nε ki niire' bε ki ye: «Binib lienh kī teh *Unil ya Bijε yé ηmε?»

¹⁴ Nε bi jiin' wō ki ye: «Biba lienh kī teh a yé San wā siih binib Uwien ya nūnm nno nε. Bitōb lienh kī teh a yé *Eli nε. Bitōb mō lienh kī teh a yé Seremi bii Uwien ya nōbonsōknb ya uba nε.»

¹⁵ Nε u niire' bε ki ye: «Ninbi nīn teh n yé ηmε?»

¹⁶ Nε Simōn Pier jiin' wō ki ye: «A yé Uwien ya Nigēndke Kristo nε. A yé wōn Uwien wā fuobe ya Bijε nε.»

¹⁷ Nε *Yesu ye: «Simōn, Sonas ya bijε, Uwien ya mōnm te a'bo. Na yé nisaal nε kpiire' kī wuon' ηε. N'Baa wā te paaki bō nε kpiire' kī wuon' ηε.

¹⁸ Pier, n ye a yé litēnpēnl nε. Nε li ya tēnpēnl bo nε n li sien n'taanl yaab tēn kuduku se litēnpuul bo ma bo. Mikuum ya tuom ηa rī faake nin n'taanl nno.

¹⁹ N li de ηε Uwien ya bεl ya dupien. A yie' nibonn nā uηendun wuu ni la, bi li yie nē paaki bō mō nε. A tuo' nibonn nā uηendun wuu ni la, bi li tuo nē paaki bō mō nε.»

²⁰ Nεn saan nε *Yesu kpekpe' bi'bo kī ye bi la tōke nil kī ye u yé *Uwien ya Nigēndke Kristo.

* 16:3 Bi kpie' kī kele' tigbont tā nno ya tuba ni 16:2a-3 ηa te tu'ni.

Yesu len' u'kuum nin u'mεkrm bō
(Mark 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Kí ñe u ya yo ñe *Yesu cin' ki tōkeh u'panpaankaab ki teh ní kpe wō rí jo Yerusalem, *Sufmbe ya cienb nin *bitətuərɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb rí tì jènde wō kí gbien, kí ku wō, ñe wienta daali wō rí mēkre bitenkpiib ni.

²² Nɛn saan ñe Pier taa' wō kí jende', kí tì kɔnh nin wō kí teh: «Yonbdaan, Uwien rí cère nè rí tien mitafaam kí gèbre. U la cère nè rí tu ñe.»

²³ Nε *Yesu jiebe' kí tōke' Pier kí ye: «Paare n'puoli; Satan, a lieke nni usen ñe. Kime a'yennaale ña ñen' Uwien saan, í yé binib yi ñe.»

²⁴ Nε kí tōke u'panpaankaab kí ye: «Unil yíe wō rí paan n'bo la, u la tange uba, wō rí li yuunh u'dəpɔnpɔn kí bukeh, kí li paakeh n'bo'.

²⁵ Kime wá kε yíe wō rí fie u'miel la, wɔn ñe li kpo kí juore fεnm. Ama wá kε li tuo kí kpo min bo la, wɔn ñe li le limiel.

²⁶ Unil laa' uñendun wuu ni ya bont kε ño kí tì luo' limiel la, u laa' bε ya kpele ñe? Bii unil li taa bá kí pε kí teke u'miel-i?

²⁷ Lidaali liba, Unil ya Bijε lálí la baa ní, kí li tōke nin u'tonsɔnb Uwien ya tondb, kí li ñmɔbe u'Baa Uwien ya kpíeke. U ya yo ñe u li jiin unil kε u sɔn' ma bo.

²⁸ N tōkeh ñe imɔn ñe, binib bá se ñie saan ño ya biba li le *Unil ya Bijε we ní u'bel ni ñe kí yaan kí kpo.»

17

Yesu ya gbenent lèbre'
(Mark 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Iwien iluob gèbre', ñe *Yesu taa' Pier nin Saak nin u'ninje San kí jende' kí tì don' lijəfɔkrl liba bo.

² U'gbenent lèbre' bi'nun bó ñe u'nun bó windeh tɛn uwien. U'wengolkaar pende' tɛn kuwenwɛku.

³ Nε bi laa' Moyis nin Eli puɔ' u'saan bi tōkeh tighɛr.

⁴ Nε Pier tōke' wō kí ye: «Yonbdaan, tì te ñie saan ma ño, ñi mɔn ñe. A yíe la, á cère rí pɔ ñie saan ininbon' ita, sin liba, Moyis liba, *Eli mɔ liba.»

⁵ U lienh u'ñɔbu ña laan lu' ñe kutəwɔlgbɔnpɛnpienku kuba baa' kí lálí pibn' bi'bo. Nε bi cii' unieke uba bó kutəwɔlgbɔnku ñno ni u ye: «N'Bijε sɔ ño, n yíe wō; ñe n'yɛnm songe u'bo. Li cengeh mɛn u'bó.»

⁶ U'panpaankaab cii' unieke ñno bó ma ñno, ñe bujəwaanbu cuo' bε kí tì kende', ñe bi pùon' tingi ni.

⁷ *Yesu baa' kí lálí mε' bε, ñe kí tōke' bε kí ye: «Fii mɛn. La cère mɛn jəwaanbu rí li ñmɔbe ñe.»

⁸ Bi yaare' ma ñno, ba ji laa' nitə, bi laa' Yesu baba ñe.

⁹ Bi jiih lijɔl ñno ya tingi ma ñno, ñe *Yesu kpəkpe' bi'bo kí ye: «Ni la tōke uba ni laa' ná ño, kí tì baa uyo wá Unil ya Bijε li mēkre bitenkpiib ni ñno.»

¹⁰ Nε u'panpaankaab ñno ñiire' wō kí ye: «Bε tien' *Yiko ya wɔnwɔknb lienh kí teh *Eli li baa ñe kí yaan Kristo rí baa ní?»

¹¹ Nε u jiiin' bε kí ye: «*Eli li mɔnbe kí baa kí lálí tùre tibont kε ñe kí yaan.

¹² N tōkeh ñe ñe, *Eli baa' ño. Ama ba bende' wō, ñe kí tien' wō bi yíe ma bo. Bi jènde' wō ma bo ñno, bi li jènde *Unil ya Bijε mɔ ñno ñe.»

¹³ *Yesu len' ñno ma ñno, ñe u'panpaankaab bende' kí ye u lienh San wá là siih binib Uwien ya ñunm ñno ya gbɛr ñe.

Yesu ñore' usenpol kibuk kiba saan
(Mark 9:14-29; Luk 9:37-43)

¹⁴ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab ñno tì baa' linigol saan uyo wá ñno, ñe uje uba baa' kí lálí gbaan' u'nintuoli,

¹⁵ kí tōke' wō kí ye: «Yonbdaan, muɔ n'buk micεcεkm. Kí luh libinbil ñe kí jèndeh kí gbiekeh. Kí sɔbe kí luh umu nin miñunm ni ñe.

¹⁶ N tuke' kè kí baa' ní a'panpaankaab saan, ñe ba fre' kí cère' kí faake'.

¹⁷ Nε *Yesu ye: «Ninbi fεnfεnno ya nibe, na teke' Uwien kí jin', kí yé binib bá bre. N li wuəke ni'saan kí tì kpaan mila ñe? N li ñmɔbe sukle ni'bo kí tì kpaan mila ñe?» Nε kí ye: «Taa mɛn kibuk ñno ní.»

¹⁸ Bi taa' kè ní, ñe u tien' usenpol wá ñaake kè ñno bo, ñe u siere' kí'saan. Nε kí faake' i ya taaan bo.

¹⁹ Ni ya puoli bó nɛ *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ bi'baba bo ki ye: «Bɛ tien' tinbi ɲa fre' ki ɲɔre' usɛnpol nnɔ?»

²⁰ Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Ni'tekjim nɛ ɲa yɛbɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' na fre' ki ɲɔrɛ' wɔ. N tɔkɛh nɛ imɔn nɛ, ni bi ɲmɔbɛ mitekjim mɪ waa tɛn kusiiku kɔa bi yih kù mutaar nnɔ ya bim mɔnɔn la, ni bi li fre kí tɔkɛ lijuɔl liɛ kí ye: «Siɛrɛ niɛ saan, kí tí sɛrɛ niɛ bó,» nɛ lè rí siɛrɛ. Na bi li gbɛlɛ niba.

²¹ [Ama usɛnpol wuɔ ya bol wɔn, na lɔlɛ' ɲɔbu ki káare' la, na rí fre kí ɲɔrɛ wɔ.]»[†]

Yesu tí len' u'kuum nin u'mɛkrm bó

(Mark 9:30-32; Luk 9:43b-45)

²² Lidaali liba, *Yesu nin u'panpaankaab taan' Galile ni, nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Bi li taa *Unil ya Bijɛ kí ɲukn binib,

²³ bɛ rí ku wɔ. Ama wienta daali, u li mɛkre bitenkpiib ni.» Nɛ bi'yɛnm saa' ki gbien'.

Uwien ya duku ya lenpo

²⁴ *Yesu nin u'panpaankaab baa' Kapernawum ya du ni. Nɛ binib bɔ teknh Uwien ya duku ya lenpo nnɔ baa' ki lá niire' Pier ki ye: «A'cɛnbaa wɔn ɲa pɛh Uwien ya duku ya lenpo nɛ-a?»

²⁵ Nɛ u ye: «U pɛh nɛ.»

Pier tí baa' iden, nɛ *Yesu kpíɛ' ki niire' ki ye: «Simɔn, uɲɛndun wuu ya bɛrb teknh bi'du ya nib saan nɛ lenpo bii bicɛnb saan-i? A maaleh ki teh ba?»[‡]

²⁶ Nɛ u jiiin' wɔ ki ye: «Bi teknh bicɛnb saan nɛ.» Nɛ *Yesu ye: «Nnɔ la, bi'du ya nib bɛn fuoreh nɛ-a!

²⁷ Ama ta yíɛ tí bii bɛ. Li joh miɲunciɛnm bó kí tí wíɛ ufebe. A li cuo ujenkpiɛk wá nnɔ, á yáare' u'ɲɔbu, a li lɛ bulikbu u'ɲɔbu ni. A taa kí tí pɛ min nin sin bo.»

18

Ŋmɛ yé unikpɛkpiɛk-i?

(Mark 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ U ya yo nɛ *Yesu ya panpaankaab baa' ki lá niire' wɔ ki ye: «Ŋmɛ yé unikpɛkpiɛk Uwien ya bɛl ni?»

² Nɛ u yin' kibuk kiba, ki taa' kɛ' ki sien' bi'siik ni,

³ nɛ ki ye: «N tɔkɛh nɛ imɔn nɛ, na cɛrɛ' ni'tetɛm tɛ tɛn mubumu yaam la, na rí kɔ *Uwien ya bɛl ni.

⁴ Unil wá kɛ jiiin' u'ba tingi ki tɛ tɛn kibuk kíɛ nɔ tɛ ma bo la, u ya daan nɛ yé unikpɛkpiɛk Uwien ya bɛl ni.

⁵ Wá kɛ teke' kibuk tɛn kíɛ n'yɛl bo la, u teke' min nɛ.»

La cɛrɛ ubaan uba rí tɔrɛ Uwien ya sɛn

(Mark 9:42-48; Luk 17:1-2)

⁶ «Ama ibaan ya teke' nni ki jin' nɔ, unil cɛrɛ' i'ni uba tɔrɛ' Uwien ya sɛn la, bi bi taa' linɛciɛnl, ki jɔn' u'tule ni, ki ture' wɔ ki wíɛ' miɲunciɛnm ya lɔlɔl ni la, nɪ bi li tu udaan bo.

⁷ Mibiikm yé nibonn ná bre uɲɛndun bo nɛ. Mibiikm li li tuu ki tɛ nɛ. Ama nɪ bre unil wá cɛrɛh mibiikm báareh nnɔ bo.

⁸ «A'nuɔ bii a'taal nɛ cɛrɛh a biih la, cɛrɛ tù kí wíɛ kí jɛndɛ a'ba saan. A ɲmɔbɛ unuɔ uba bii litaal liba, ɲɔ ki laa' limiɛl lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm la, nɪ tu nin á li ɲmɔbɛ inuɔ ile nin itáan ile, ɲɔ kí kɔ umu wá ɲa rí kpiin ni.

⁹ A'nunbu nɛ cɛrɛh a biih la, likrɛ bù kí wíɛ kí jɛndɛ a'ba saan. A ɲmɔbɛ bununbu buba, ki laa' limiɛl lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm la, nɪ tu nin á li ɲmɔbɛ inun ile, ɲɔ kí kɔ umu wá ɲa rí kpiin ni.»

Upe wá bole' ya kpɛnɛnm

(Luk 15:3-7)

¹⁰ «Li bɛn mɛn ki la yin ibaan yíɛ ya uba fɛnm. N tɔkɛh nɛ nɛ, *Uwien ya tondb bá gu bɛ nnɔ tuu ki tien bi'bó n'Baa wá tɛ paaki bó ya nun bó nɛ.

¹¹ [Unil ya Bijɛ baa' uɲɛndun wuu ni wɔ rí lá ɲmíɛn binib bá tɔrɛ' Uwien ya sɛn nɛ.]»[‡]

¹² «Unil ɲmɔbɛ ipɛ kobk, i'ni uba bole' la, ni maaleh ki teh u li tien mila? Wa rí cɛrɛ ipɛ piwɛ nin iwɛ nnɔ kupekpaaabaaku ni, kí jo kí tí nuun wá bole' nnɔ-ɔɔ?»

¹³ N tɔkɛh nɛ imɔn nɛ, u tí laa' wɔ la, u'yɛnm li sɔngɛ upebaab nnɔ bo, kí cɛn ipɛ piwɛ nin iwɛ yá ɲa bole' nnɔ bo.

[†] 17:21 Bi kpíɛ' ki kɛlɛ' tigbɔnt tá nnɔ ya tuba ni migbiirm 21 ɲa tɛ tu'ni.

[‡] 17:25 Yesu ya yo ya bɛrb ɲa lá teknh bi'du

ya nib lenpo. Bi lá teknh bi jɛkɛh idu ya nnɔ ya nib nin bicɛnb nɛ lenpo.

* 18:11 Bi kpíɛ' ki kɛlɛ' tigbɔnt tá nnɔ ya tuba

ni migbiirm 11 ɲa tɛ tu'ni.

14 Nnɔ nɛ, ni'Baa wà te paaki bó ña yíe ibaan yíe ya uba rí tùre.»

A'tò bii' ñe la, a li tien ma bo

15 «A'tò bii' ñe la, ñikn kí jo kí tí lɛ wɔ ni'lele bo, kí tɔke wɔ u'biil. U cii' kí de' ñe la, tigber nnɔ gben' nínɔ.

16 U yíe', ka cii' kí de' ñe la, ñikn kí taa unil uba bii bile, kí kpɔbn a'ba bó, kí tí rí jo u'saan kí tí lɛ wɔ, ñɔ ní gben tigber nnɔ, kime ní kele' Uwien ya gbɔnku ni kí ye: «Bi ye be rí gben tigber tá ke la, bi li cenge bimɔnkunb bile bii bita bó nɛ kí yaan kí gben tù.»

17 Ama u yíe', ka cii' kí de' bi'mɔ la, taa tù kí tɔke *Kristo ya taanl yaab. U yíe', ka cii' kí de' bi'mɔ la, á liike wɔ ten unil wà ña ben Wien bii ulenpoteki.

18 «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni yíe' nibonn ná ke unɛndun wuu ni la, bi li yíe nɛ paaki bó mɔ nɛ. Ni tuo' nibonn ná ke unɛndun wuu ni la, bi li tuo nɛ paaki bó mɔ nɛ.

19 «N tí tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ni'ni bile kpaan' buñɔbu unɛndun wuu ni, kí kàare' kí mie' n'Baa wà te paaki bó ná ke la, u li de be nɛ nɛ.

20 Kime binib bile bii bita taan' ná saan n'yel bo la, n te bi'siik ni.»

Utonsɔnl wà ña tuo' kí fère' u'to ya gber

21 Nen saan nɛ Pier baa' kí lá niire' wɔ kí ye: «Yonbdaan, n'tò biih nni la, n li fère wɔ bolm minɛ nɛ? N li fère wɔ haali bolm milole nɛ-ɛɛ?»

22 Nɛ *Yesu jiin' wɔ kí ye: «Na yé á fère wɔ bolm milole; fère wɔ haali pilolole bolm milole.

23 «Nɛn bo, Uwien ya bel naan ubercien wà yíe wɔ rí bende u'faal kpɛ ma u'tonsɔnb saan nnɔ nɛ.

24 U cin' ma nnɔ, bi taa' ní u'tonsɔnl uba nɛ, u kɔn' lifɛnl ni u'cɛnbaa saan ilike tibɔtɔr tibɔtɔr ta dindin.

25 Wa ñmɔbe like kí pɛ lifɛnl nnɔ ma nnɔ, nɛ u'cɛnbaa ye lifɛnl nnɔ bo, be rí taa wɔn nin u'po nin u'bumu nin u ñmɔbe tibont tá ke kí kuore, kí taa ilike ní.

26 Nɛ utonsɔnl nnɔ gbaan' u'cɛnbaa ya nintuɔli, kí gbáanh wɔ kí teh: «N'cɛnbaa, ñikn kí tien sukle. N li pɛ ñe n kɔn' lifɛnl lá ni a'saan nnɔ kɛ.»

27 Nɛ u'cɛnbaa muɔ' wɔ micɛɛekm cɛɛn, kí cɛbe' wɔ lifɛnl nnɔ, nɛ kí taa' wɔ kí wiɛ'.

28 «Ama utonsɔnl nnɔ ñɛn' saali, kí laa' u'tonsɔntɔ uba u ñmɔbe u'fɛnl ilike kubɔtuɔku, nɛ u cuo' wɔ, kí sere' u'tule ni, kí tɔke' wɔ kí ye: «Pɛ nni a ñmɔbe n'fɛnl lá nnɔ kɛ.»

29 Nɛ u'tonsɔntɔ nnɔ gbaan' u'nintuɔli, kí gbáanh wɔ kí teh: «Nikn kí tien sukle. N li pɛ ñe.»

30 Nɛ wa tuo', kí cuo' wɔ kí tí pɛkn', wɔ rí li te len haali nin uyo wà u li tí pɛ lifɛnl nnɔ.

31 U'tonsɔntɔb laa' ní tien' ma, bi'yɛnm saa' kí gbien', nɛ bi jon' kí tí tɔke' bi'cɛnbaa ná ke tien'.

32 Nen saan nɛ bi'cɛnbaa yin' wɔ, kí tɔke' wɔ kí ye: «Utonsɔnbierɔ sin! A gbáan' nni ma nnɔ, nɛ n cɛbe' ñe a'fɛnl kɛ.

33 A'mɔ ña bi li muɔ a'tonsɔntɔ micɛɛekm ten n muɔ' ñe ma bo-oo?»

34 U'cɛnbaa ya benku ni ben' u'bo, nɛ u cère' bi dɛre' u'tub kí taa' wɔ kí tí pɛkn', wɔ rí li te len haali nin uyo wà u li tí pɛ lifɛnl nnɔ kɛ kí gben.

35 «Ni'ni wà ke ña fèreh u'tò u'biil nin u'fɛl ke la, n'Baa wà te paaki bó mɔ li dɛre u'tub nnɔ nɛ.»

19

*Uwien taan' ná la, nil la bore nɛ
(Mark 10:1-12)*

1 *Yesu len' kí tí gben' uyo wà nnɔ, nɛ kí ñɛn' Galile ya tinɛnm ni, kí jon' Sude ya tinɛnm má te Sudɛn ya kpenpuol bó nnɔ ni.

2 Linigociɛnl paan' u'bo, nɛ u tí cère' bi'ni bà yé biwiɛnb faake'.

3 *Farisienmbe biba nek'n' wɔ, kí yíe be rí biike wɔ, nɛ kí niire' wɔ kí ye: «Uje ñmɔbe usɛn wɔ rí wiɛ u'po maam kɛ maam bo-oo?»

4 Nɛ *Yesu jiin' be kí ye: «Na kaan' ná kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nɛ-ɛɛ? Ní kele' kí ye micincinm Uwien lá ñɛn' be ma nnɔ, «u lá ñɛn' uje nin upii nɛ»,

5 nɛ kí ye: «Nɛn nɛ cère' uje kuɔn' upii la, u li daan u'naa nin u'baa, wɔn nin u'po rí taan, nɛ ben bile nnɔ rí taan kí tien unibaab.»

6 Nnɔ nɛ ba ji te nib bile, bi ji yé unibaab nɛ. Tɔ, Uwien taan' ná la, nil la bore nɛ.»

7 Nɛ bi liebe' kí niire' wɔ kí ye: «Be tien' Moyis lá ye unil ye wɔ rí wiɛ u'po la, wɔ rí kele kugbɔnku kí de wɔ kí wuɔn kí ye u wiɛ' wɔ nɛ?»

8 Nɛ *Yesu ye: «Ni'yufaa bo nɛ cère' Moyis lá de' nɛ usɛn ní li wiɛnh ni'puob. Ama micincinm na lá te nnɔ.

9 N tɔkeh nɛ nɛ, uje wà ya po ña tien' nanmaal ñɔ u wiɛ' wɔ kí tí kuɔn' upiitɔ la, uje nnɔ tien' linanmaal nɛ.»

¹⁰ Nε *Yesu ya panpaankaab tōke' wō ki ye: «Ujε nin u'po ya gber te nno la, uje ηa bi kuon' pii la, ni bi tu.»

¹¹ Nε *Yesu ye: «Nib ke ηa ri fre ki tien ni len' na nō. Uwien de' bā mituom bi la kuon piib nno, be n ne li tuo.

¹² Isen ya cēreh binib ηa kuondeh piib ηa tete. Biba te, bi maa' be, ba yé jeb. Bitōb te, bi faare' be ne. Bitōb mō te, ka kuondeh piib Uwien ya bel ya tuonl bo ne. Wā ke li fre ki cii la, wō ri cii.»

Yesu nin mubumu

(Mark 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Nεn saan ne bi tukeh mubumu ki bāareh *Yesu saan ηō wō ri taa u'nuō ki paan mu'bo, ki kaaere ki de mū. Ne u'panpaankaab kōnh nin be.

¹⁴ Nε *Yesu tōke' be ki ye: «Cēre men mubumu mū ri li bāareh n'saan. La piendeh mū men, kimε binib bā te ten mubumu ne si Uwien ya bel.»

¹⁵ U taa' u'nuō ki paan' mu'bo ki gben', ne ki siere' ni'saan.

Ufāadaan uba ya gber

(Mark 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Tō, unacenfaan uba baa' *Yesu saan, ki niire' wō ki ye: «Cenbaa, n li tien milε mōnm ηō ki le limiel là ηa ηmōbe gbenm-i?»

¹⁷ Nε *Yesu jiin' wō ki ye: «Be tien' a niireh nni nā mōn bo? Wā mōn te uba ne. A yie á le limiel là ηa ηmōbe gbenm la, li boh *iwōb.»

¹⁸ Ne u ye: «I le wōb-i?» Nε *Yesu ye: «La ku nil, ki la teh nanmaal, ki la suh, ki la nendeh nib bo,

¹⁹ ki li boh a'naa nin a'baa, ki li yie a'tō ten a yie a'ba ma bo.»

²⁰ Nε unacenfaan nno ye: «N boh ni'ke ne. Be bie ki pōre' nni?»

²¹ Nε *Yesu ye: «A yie á li yé unimōn ki ti gben la, jo ki ti kuere a ηmōbe tibont tà, ki taa ilike ki de bicεckdenb, ki li ηmōbe lifaal paaki bó, ηō ki baa ki lá paan n'bo.»

²² Unacenfaan nno cii' nno ma nno, u'yεnm saa', ne u siere' ki bure', kimε u ηmōbe lifaal ki gbien'.

²³ Nε *Yesu tōke' u'panpaankaab ki ye: «N tōkeh ne imōn ne, ni faa ki gbien' nin ufāadaan ri kō Uwien ya bel ni.»

²⁴ Nε ki ye: «N ti tōkeh ne imōn ne, ni faa nin ufāadaan ri kō *Uwien ya bel ni ki cen' rōkma ri cāare' mikpelpienbonm ni.»

²⁵ U'panpaankaab cii' nno ma nno, ni beke' be cεen, ne bi ye: «Ni te nno la, ηmε li fre ki ηmεre?»

²⁶ *Yesu caan' bi'bo inun, ne ki tōke' be ki ye: «Binib ne ηa ri fre, Uwien wōn ηa gbele' niba.»

²⁷ Nε Pier ye: «Timbi wōn la, ti dāan' ti'bont ke ne ki paan' a'bo-a! Ti li le be ya kpεle?»

²⁸ Nε *Yesu tōke' be ki ye: «N tōkeh ne imōn ne, Unil ya Bijε lá li kēle kiberbiek bo, ki li ηmōbe ukpieke ki gbien unjendunfaan ni. U ya yo ne ninbi bā pe n'bo nno mō li kēle muberbiemu piik nin mule bo, ki bu Israyel yaab ya baamul piik nin ile nno tibuur.

²⁹ Wā ke dāan' u'den bii u'ninjieb bii u'ninsieb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpāan n'yel bo la, u li le ni'ke bolm kobk, ki li le limiel là ηa ηmōbe gbenm mō.

³⁰ Bisenlierb lá li paan puoli ki yebe. Puoli yaab mō lá li liere usen ki yebe.»

20

Ufāadaan uba pēn' u'paatieb ma bo

¹ «Uwien ya bel naan ufāadaan wā fii' kutεηεsōnsnku wō ri ti nuun paatieb be ri lá sōn u'kpāabu ni ya tuonl ne.

² U laa' biba, ne ki tōke' be ki ye: «N li pē ne liwentunl ya paaku ne». Bi tuo' ne u wuon' be u'kpāabu.

³ Uwien pende', ne u jon' kidaak bó ki ti laa' bitōb se ki'ni, ka ηmōbe tuonl.

⁴ Ne u tōke' be ki ye: «Ni'mō ri jo ki ti sōn n'kpāabu ni. Ni sōn ki kpaan' ma bo la, n li pē ne nno ne»,

⁵ ne bi bure'. Liwenyul, ne u ti liebe' kidaak bó, ki ti laa' bitōb mō se ki'ni, ne u tōke' bi'mō nno. Uwien dere', ne u ti liebe' kidaak bó, ki ti ti tien' nno.

⁶ Uwien mōndeh uyo wā nno, ne u ti liebe' kidaak bó, ki ti ti laa' bitōb mō ti se ki'ni, ne u tōke' be ki ye: «Be tien' ne ni tun' ki se nō nno ka sōnh niba?»

⁷ Ne bi ye: «Ta laa' wā li de te tuonl ne» Ne u ye: «Ni'mō ri li joh ki ti sōn n'kpāabu ni.»

⁸ «Uwien lu' ma nno, ne ufāadaan nno tōke' u'tonsōn ya cien ki ye: «Yin paatieb nno ni ki lá pē be bi'paaku. Cin ki li paanh bā paan' puoli bó ni nno ki ti fōre bā liere' usen.»

⁹ Bā baa' liwenmōnl nno baa' be ri lá teke bi'paaku, ne u pēn' wā ke liwentunl ya paaku.

10 Bâ liere' usen nno mɔ baa' bɛ rí lá teke bi'paaku ki maaleh ki teh bi li lɛ kɪ gɛbre puoli bó yaab nno nɛ. Nɛ u pɛn' bi'mɔ wá kɛ liwentunl ya paaku.

11 Bi teke' bi'paaku ma nno, nɛ ki kɔnh nin ufáadaan nno

12 ki teh: «Bâ paan' puoli bó nno sɔn' kukurku kuba kpein nɛ. Tinbi ya gbɛn nɛ ben' liwentunɲɛnɪ. Kutɔntɔnku nii' tɛ. Nɛ a cɛrɛ' tinbi nin ben ya paaku kpɛ-a!»

13 Nɛ ufáadaan nno tɔke' bi'ni uba ki ye: «N'jɔ, ma jin' ɲɛ. A bi tuo' ki ye a li teke liwentunl ya paaku nɛ. Na te nno-ɔɔ?»

14 Teke a'like ki li kunh. N yíe rí de puoli bó yaab tɛn n de' ɲɛ ma bo nɛ.

15 Ma ɲmɔbe sɛn rí taa n'like kɪ tien n yíe ma bo-oo? N ɲmɔbe tinimɔnt ma nno nɛ cɛrɛ' a ɲmɔbe iponponbe-ee?»

16 Tɔ, *Yesu tɔke' ki ye: «Nno nɛ puoli bó yaab lá li liere usen, nɛ bisenlierb mɔ lá li paan puoli bó.»

Yesu len' u'kuum nin u'mskrm bó nta bo

(Mark 10:32-34; Luk 18:31-34)

17 *Yesu yíe wɔ rí dùo Yerusalem bó, nɛ ki taa' u'panpaankaab piik nin bile nno, ki ñɛn' ugbɛ. Bi joh ma nno nɛ u tɔkeh bɛ ki teh:

18 «Li cengeh mɛn, ti doh Yerusalem bó nɛ. Ti tí baa' la, bi li taa Unil ya Bijɛ kɪ ɲukn bitɔurɔciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb, bɛ rí bu wɔ tibuur, ki ye u kpɛ bɛ rí ku wɔ,

19 nɛ kɪ taa wɔ kɪ ɲukn bà ɲa yé Sufmbɛ, bɛ rí lɛ wɔ, kɪ nɪ wɔ inalɛbe, kɪ yaan kɪ kpɛ wɔ udɔpɔnɔn bo, nɛ wíenta daali wɔ rí mɛkre bitɛnkpiib ni.»

Yesu ya panpaankaab bile ya naa ya miɛbu

(Mark 10:35-45)

20 Nɛn saan nɛ Sebɛde ya bijieɓ bile ya naa taa' bɛ rí *Yesu saan, ki lá gbaan' u'niuɲoli, ki ye wɔ rí pu wɔ nibonn níba.

21 Nɛ u niire' wɔ ki ye: «A yíe ba?» Nɛ u ye: «A lá jin' a'bɛl la, á cɛrɛ n'bijieɓ bile biɛ rí li kɛ a'saan. Uba rí li kɛ a'nojie bó, utɔ mɔ a'noɣɛn bó.»

22 Nɛ *Yesu jiin' bɛ ki ye: «Na bɛn ni miɛh nni nibonn ná. Ni li fre kɪ ji n li ji ijɛnd yá nno-ɔɔ?» * Nɛ bi ye: «Ti li fre.»

23 Nɛ u ye: «Imɔn, ni li ji n li ji ijɛnd yá nno. Ama binib bà li kɛlɛ n'nojie bó nin n'noɣɛn bó nno wɔn na yé min nɛ li gɛndɛ bɛ. N'Baa nɛ li de mifɛnm nno u bonde' mɛ kɪ ble' binib bà nno.»

24 Nɛ u'panpaankaab piik bà sɛn' nno cii' Sebɛde ya bijieɓ nno tɔke' *Yesu ki ye bà, nɛ bi'benku ni ben' bi'bo.

25 Nɛ *Yesu yin' bɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni bɛn ní te ma unɛndun wuu ni. Bà yé idu ya bɛrb nno wɔbndɛh i'nib nɛ, nɛ bà ɲmɔbe ticiɛnt nno wɔngɛh bɛ bi'tuɔm kpɛ ma bo.

26 Na rí li te nno ninbi ni. Ní'ni wá yíe wɔ rí li yé ucɛɛn la, wɔ rí tien u'ba ni'tonsɔnl.

27 Wá yíe wɔ rí li yé usɛnlɛr la, wɔ rí tien u'ba u'yɔnb.

28 Kimɛ *Unil ya Bijɛ ɲa baa' unɛndun wuu ni bɛ rí sɔn kɪ de wɔ. U baa' wɔn nɛ rí sɔn kɪ de binib, kɪ kpo ɲɔ kɪ dɛ binib bà yebe kɪ wiɛ.»

Yesu likre' ijùɔn ile

(Mark 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 *Yesu nin u'panpaankaab ñɛh Seriko ya du ni uyo wá nno nɛ linigociɛnl paan' bi'bo.

30 Ijùɔn ile kɛ sɛngbaal kɪ cii' bi ye *Yesu nɛ gɛbreɓ, nɛ i wuureh ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, muɔ tɛ micɛɛkɛm.»

31 Nɛ linigol nno tengɛh i'bo ki teh yè rí ɲmile, ama i tùrɛh ki wuureh nɛ ki teh: «Yonbdaan, *Dafid ya yaabile, muɔ tɛ micɛɛkɛm.»

32 Nɛ *Yesu sere' ki yin' ijùɔn nno, nɛ ki niire' yè ki ye: «Ni yíe rí tien bà kɪ de nɛ?»

33 Nɛ i ye: «Yonbdaan, ti yíe tí likre nɛ.»

34 *Yesu muɔ' yè micɛɛkɛm cɛɛn, kɪ mɛ' i'nun, nɛ i likre' i ya taaɔn bo, kɪ paan' u'bo.

21

Binib kpiɛkreh Yesu u tí kɔn' Yerusalem ni

(Mark 11:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

1 *Yesu nin u'panpaankaab tí nɛke Yerusalem, ki tuo' Bɛtifaaje ya du, u te Olifi ya siin ya juɔl bó. Bi tí tuo' ni'saan ma nno, nɛ *Yesu sɔn' u'panpaankaab ni bile

2 kɪ tɔke' bɛ ki ye: «Li joh mɛn udu wá te inun bó nɔ ni. Ni tí kɔn' u'ni la, ni li pɔk kɪ lɛ unɲunɔ uba lùo, u'buk se u'saan. Ní lore wɔ, kɪ taa wɔn nin u'buk kɛ ní.

3 Unil ye nɛ níba la, ní ye: «Yonbdaan nɛ cieke yl.» Bi li pɔk kɪ cɛrɛ ní taa yl kɪ bure nɛ.»

* 20:22 Yesu taa' kunɛnɛnku kuba nɛ ki wuon' ijɛnd nno yebe kɪ kpɛ ma bo. Kun si: kɪ nɪ kijɛndyiek ni.

4 Ní tien' ηο *Uwien ya ñòbonsòknl là len' nà nnò nê ní tien. Nε u là ye:

5 «Tòke mèn Siyan yaab kí ye bi'bercien we ní.

U te suoo ne, ki jεke ηηuunnò nin u'buk.»

6 Nε *Yesu ya panpaankaab bile nnò bure', ki tí tien' u len' ma nnò,

7 ki tuke' ηηuunnò nin u'buk nnò ki baa' Yesu saan, ne ki taa' bi'lier ki paan' i'bo, *Yesu jεke'.

8 Binib ligol taah bi'lier ki pèreh usen ni. Bitòb mò bereh tifer kí lá pèreh.

9 Nε linigol là le usen nin là pε puoli nnò wuureh ki teh: «Osana*, *Dafid ya yaabil. Uwien ya mòm m ní li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo nnò bo. Osana, Uwien wà te paaki bó.»

10 Tò, *Yesu tí baa' Yerusalem ní ma nnò, nε udu nnò ke jenge', binib niireh ki teh: «U le daan be ne?»

11 Nε linigol nnò ye: «U yé *Yesu *Uwien ya ñòbonsòknl wà ñen' Nasaret Galile ya tinfenm ni nnò nε.»

Yesu ηore' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo

(Mark 11:15-19; Luk 19:45-48; San 2:13-22)

12 *Yesu kòn' Uwien ya duku ya luo bo, nε ki ηore' binib bà kuoreh tiwεnt nin bà daanh nnò ke ki ñen'. Ki tuture' bilikkpendb ya teb nin bà kuoreh inenjel nnò mò ya biemu ki gbòbe'.

13 Nε ki tòke' be ki ye: «Ní kele' *Uwien ya gbònkú ni

ki ye: «Bi li yin u'duku ikaare ya duku ne,

ama ninbi taah kù ki teh binasub ya tantaanbùol nε.» »

14 Nεn saan nε ijùan nin iwòb bàareh *Yesu saan Uwien ya duku ya luo bo, nε u cèreh í faakreh.

15 *Bitòtuòrcienb nin *Yiko ya wònwòknb laa' *Yesu tien' miyòkm ya bont tà nnò, ki cii' mubumu wuureh Uwien ya duku ya luo bo ki teh: «Osana, *Dafid ya yaabil» ma nnò, nε bi'benku ni ben' u'bo.

16 Nε bi tòke' wò ki ye: «Ŋa ciih mubumu muu lienh ki teh ba nε-εε?» Nε u ye: «N ciih. Na laan kaaan' *Uwien ya gbònkú ni ní kele' nà saan ki ye: «Uwien cère' mubumu nin mucenfendmu pèkeh wò nnò nε-εε?» »

17 *Yesu len' nnò ma nnò, nε ki siere' ki dàan' be, ki ñen' Yerusalem ni, ki jon' ki tí gòn' Betani ya du ni.

Yesu wiε' bukenkenbu buba minjùm

(Mark 11:12-14, 20-24)

18 Ní faa', *Yesu liεbeh Yerusalem bó ma nnò, nε mikònm cuo' wò.

19 U laa' bukenkenbu buba se sengbaal, nε u jon' bu'saan, ka laa' kenken bu'bo. U laa' tifer baba nε bu'bo, nε ki tòke' bù ki ye: «Ŋa jí li lùon bil fiebu.» Nε busubu nnò kuore' bu'kεε i ya tàan bo.

20 U'panpaankaab laa' nnò ma nnò, nε ní cuo' be miyòkm cεen. Nε bi ye: «O! Be tien' busubu nnò pak ki kuore' nò nnò?»

21 Nε *Yesu ye: «N tòkeh nε imàn nε, ni teke' Uwien ki jin', ka maaleh milele la, ni'mò li fre kí tien nnò. Na yé ni li tien nεn baba nε. Ni tòke' lijuól liε ki ye lè ní fii kí tí lu miñuncienm ni la, ní li tien nnò nε.

22 Ni mie' Uwien nibonn nà ke ni'kaare ni, ki teke' ki jin' la, u li de nε nε.»

Bi niire' Yesu wà de' wò usen wò ní tien u teh nà nò

(Mark 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 *Yesu kòn' Uwien ya duku ya luo bo, ki wòknh binib Uwien ya gbε, nε bitòtuòrcienb nin Sufmbε ya cienb nεkn' wò ki niire' wò ki ye: «A ηmòbe usen á tien a teh nà nò-òò? Ŋmε nε de' ηε u ya sen-i?»

24 Nε u tòke' be ki ye: «N'mò li niire nε iniire iba kpein nε. Ni fre' ki jiiin' nni la, n'mò li tòke nε n ηmòbe usen wà ki teh n teh nà nò.

25 San là siih binib Uwien ya ñunm ma nnò, ηmε là de' wò usen-i? Uwien bii binib-i?» Nεn saan nε bi tòkeh tób ki teh: «Tí ye Uwien nε de' wò usen la, u li niire te kí ye be tien' ta là teke' wò ki jin'-i?»

26 Tí tí ye binib nε de' wò usen la, ti fenge linigol nnò mò, kime bi'kε maaleh ki teh San là yé *Uwien ya ñòbonsòknl nε.»

27 Nε bi jiiin' wò ki ye: «Ta ben.» Nε *Yesu mò jiiin' be ki ye: «N'mò ηa ben, ka ní tòke nε n ηmòbe usen wà ki teh n teh nà nò mò.»

Ninjieɓ bile ya kpenjenm

28 *Yesu tí len' ki ye: «Maale mèn kí liike n li tòke nε nà nò ya tingi. Ujε uba nε là te ki ηmòbe bijieɓ bile, nε ki tòke' ucien ki ye: «N'buke, jo kí tí sòn bukpaabu ni dinno.» Nε u ye:

* 21:9 Osana ya tingi si: Uwien si ukpieke nε.

²⁹ «Ma we.» Ní pukn' waamu, ne u lèbre' u'yennaale ki jon' ukpàábó.

³⁰ Ne uje nno jon' uwaal saan ki tóke' mɔ ki ye: «N'buke, jo kí tí sɔn bukpàabu ni dinnɔ.» Ne u ye: «N'baa, n li jo,» ne ka jon'»

³¹ Ne *Yesu niire' be ki ye: «Mubumu mule nno ni, ki le tien' ki'baa yie ná?» Ne bi jii'n' ki ye: «Ukpíeke nno.» Ne u ye: «N tókeh ne imɔn ne, *bilɛnpotekb nin ijenkpend li kpíe kí kɔ Uwien ya *bɛl ni nin ne.

³² Kime San baa' ní ki lá wuɔn' ne usen wá mɔn, ne na teke' wɔ ki jin'. Ama bilɛnpotekb nin ijenkpend ne teke' wɔ ki jin'. Nin ni laa' bi teke' wɔ ki jin' ma ke nno na lèbre' ní'tetem, ní teke wɔ kí ji.»

Bikpàab bà bre ya kpenjenm

(Mark 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ «Li cengeh men mikpenjenm. Udendaan uba ne lá te ki nɔmɔbe bukpàabu, ki caan' bukpàabu nno ni tisir tà bi taah tu'bií ki nɛh fen nno, ne ki beke' ki linde' bù, ki gbin' kubuòoku kùà bi li nɛmɛnghe isibii nno bu'ni, ki caan' kininbentaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpàab biba, ne ki bure' usen.

³⁴ Uyo wá isibii nno tí ben' nno, ne u sɔn' u'tonsɔnb bikpàab nno saan, be rí tí teke wɔn ukpɛdaan ya bó ní.

³⁵ Bitonsɔnb nno tí baa' ma nno, ne bikpàab nno cuo' be, ki ní' uba, ki ku' uto, ki yèke' uto iten.

³⁶ Ne ukpɛdaan nno tí sɔn' bitonsɔntɔb bi yebe ki gèbre' bikpiékɔ nno. Ne bikpàab nno tí tí tien' bi'mɔ nno.

³⁷ Ne u fɔre' ki sɔn' u'bijɛ bi'saan, ki maaleh ki teh u yé u'bijɛ ma nno, bi li tí bo wɔ ne.

³⁸ Ama bikpàab nno laa' u'bijɛ we ní ma nno, ne bi tóke' tɔb ki ye: «Wɔn ne yé u'faajil, cère men tí ku wɔ, nɔ lifaal nno ní ruore tí'yaal.»

³⁹ Ne bi cuo' wɔ, ki nɛn' ukpɛgbe, kí tí ku' wɔ.»

⁴⁰ *Yesu niire' ki ye: «Tɔ, ukpɛdaan nno lá baa' ní uyo wá la, u li tien bikpàab nno mila?»

⁴¹ Ne bitɔtɔarɛienb nin Sufinbe ya cienb nno jii'n' wɔ ki ye: «U li ku bibiɛrɛnb bugben mikubiern ne, kí taa u'kpàabu nno kí de bikpetɔb be rí li dienh wɔ isibii uyo wá u yie.»

⁴² Ne *Yesu ye: «Na kaan' *Uwien ya gbɔnku ni ní kele' ná saan ki ye: «Litɛnl lá bidumɛb wíe' lɛ nno,

len ne lá tien' litɛnkpíekl lá co kuduku nno ne-ɛɛ?

Yonbdaan ne tien' nno,

ne ní nɔmɔbe kuɔuɔrku tí'nun bó.»

⁴³ «Nɛn ne cère' n tókeh ne ki teh Uwien li fie u'bel ní'saan, kí taa lɛ kí de linibol lá li teh u yie ná.

⁴⁴ [Wá ke lu' litɛnl nno bo la, u li kɔkuɔ ne. Litɛnl nno lu' wá bo la, li li memere wɔ ne.]»†

⁴⁵ Bitɔtɔarɛienb nin *Farisienmbɛ cii' nno ma nno, ne ki bɛnde' ki ye *Yesu tókeh bi ya gber ne.

⁴⁶ Ne bi'nun mɔn be rí cuo wɔ, ama bi fɛnge' linigol nno, kime linigol nno tuo' ki ye *Yesu yé *Uwien ya nɔbonsɔknl ne.

22

Tipiikuɔnjier ya kpenjenm

(Luk 14:15-24)

¹ *Yesu tí pɔn' be mikpenjenm ki ye:

² «Uwien ya *bɛl naan uber wá tien' u'bijɛ ya piikuɔn,

³ kí sɔn' u'tonsɔnb be rí tí yin binib bà u yie be rí baa kí lá ji nno ne. Bi yin' be, ne bi yie' ka baa'.

⁴ Ne u tí sɔn' bitonsɔntɔb be rí tí tóke be kí ye u bonde' u'jier ke ki gben'-a. U kòre' u'naje nin u'wɛnkobr tà gbenge, ki bonde' tibont ke ki gben'-a, ki ye be rí baa ní,

⁵ ne ba tɔnge'. Biba bure' bi'kpàan bó, bitɔb mɔ bure' bi'kpenkpende.

⁶ Bà sɛn' nno cuo' bitonsɔnb nno, kí jènde' be, kí ku' be.

⁷ Uber nno ya benku ni ben' kí gbien', ne u sɔn' u'sojambe, bi tí ku' binikub nno, kí se' bi'du.

⁸ Ne u tóke' u'tonsɔnb ki ye: «Upiikuɔn ya jier bonde'-a. Ama binib bà n yin' be nno nɔa kpe be rí jí tijier nno.

⁹ Lí joh men udu ni nin isennaan, kí tí yin ní ni li le binib bà ke, be rí baa kí lá jí upiikuɔn ya jier nno.»

¹⁰ Ne u'tonsɔnb nno jon' udu ni nin isennaan, kí tí yin' ní bi laa' bà nno ke, bà mɔn nin bà bre ke. Ne bi baa' kí gbe kuduku kùà bi jinh tijier ku'ni nno.

† 21:44 Bi kpíe' kí kele' tigbɔnt tà nno ya tuba ni migbiirm 44 nɔa te tu'ni.

¹¹ «Uber kɔn' wɔ ɳ liike binib bɔ baa' be ɳ ji tijier nnɔ, ne ki laa' uje uba ɳa guo upiikuɔn nnɔ ya kpɛlcɛr.

¹² Ne u niire' wɔ ki ye: «N'jɔ, a tien' mila ki kɔn' ɳi nie saan, ka guo piikuɔn ya kpɛlcɛr-i?» Ne wa jiin' wɔ.

¹³ Ne uber nnɔ tɔke' u' tonsɔnb ki ye be ɳ cuo wɔ, kɳ lɔle u' nuɔ nin u' taan, kɳ ɳen wɔ kɳ tɳ wɳ saali licinɳunl ni. Nɳ saan ne u li te ki muɔh, ki ɳmɔnh inɔgbɳn.

¹⁴ Kimɛ binib bɔ Uwien yih be nnɔ yebe ne, ama u gɳndeh bɔ nnɔ ne ɳa yebe.»

Sesa ya lenpolike

(Mark 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Tɔ, *Farisienmbɛ jon' ki tɳ taan' ki gbieri' ki liike' bi li tien ma kɳ dɛle kɳ cuo *Yesu miyenfuom ni.

¹⁶ Ne ki sɔn' bi'panpaankaab nin uber Herod yaab ya biba *Yesu saan. Ne bi tɳ tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, tɳ ben ki ye a tɔkeh tigbɛmɔnt ne, ki wɔngɛh tɛ Uwien ya sɛn mɔnmɔnm, ka fenge uba, ka boh uba ki cɛn' utɔ.

¹⁷ Nɳ bo, tɔke tɛ a maaleh ma bo. Ti ɳmɔbe usɛn tɳ li pɛh lenpo ki dienh ubercien Sesa * bii ta ɳmɔbe?»

¹⁸ *Yesu ben bi'cekn kpɛ ma bo, ne ki tɔke' be ki ye: «Ninbi inuɔn ilele ya nibɛ, be tien' ni bikreh nni?»

¹⁹ Wuɔn nni mɛn lenpo ya likbu.» Bi taa' milikbim miba ki wuɔn' wɔ ne,

²⁰ u niire' be ki ye: «ɳmɛ ya nɛnnɛnku nin u'yel te mi'bo?»

²¹ Bi ye: «Ubercien Sesa,» ne u ye: «Taa mɛn nɔ yɛ Sesa yaann kɳ de Uwien, kɳ taa nɔ mɔ yɛ Uwien yaann kɳ de Uwien.»

²² Bi cii' nnɔ ma nnɔ, ɳi cuo' be miyɔkm cɛɛn, ne bi daan' wɔ ki bure'.

Bitenkpiib ya mekrm ya gber

(Mark 12:18-27; Luk 20:24-28)

²³ Nɳ daali ne Saduseyɛnmbɛ biba baa' *Yesu saan. Ben ne lienh ki teh bitenkpiib ɳa ɳ mekre nnɔ. Bi niire' wɔ iniire

²⁴ ki ye: «Cɛnbaa, Moyis lɔ len' ki ye: «Unil ya ninje kpo' ki cɛre' u'po, ka ɳmɔbe buk la, wɔ ɳi kere ukpɔpii nnɔ, kɳ maa mubumu kɳ de u' ninje wɔ kpo' nnɔ.»

²⁵ Tɔ, ninjɛb bilole biba ne lɔ te ti'ni, ne ukpiek lɔ kuɔn' upii, ki kpo' ka maa' buk. Ne ulie kere' ukpɔpii nnɔ,

²⁶ kɳ mɔ kpo' ka maa' buk. Wɔ tɔ u'bo nnɔ mɔ tien' nnɔ. Bi'ke bilole tien' nnɔ, ki kpo' ka maa' buk.

²⁷ Ne upii nnɔ mɔ tɳ tonde' ki kpo'.

²⁸ Tɔ, bitenkpiib lɔ mekre' uyo wɔ la, ɳmɛ li si upii nnɔ? Kimɛ bi'ke kuɔn' wɔ kɳ tɳ bɔn' ne.»

²⁹ Ne *Yesu jiin' be ki ye: «Na ben nɔ kele' *Uwien ya gbɔnku ni, ka ben Uwien ya tuɔm kpɛ ma bo. Nɳ ne cɛreh ni tɳreh.

³⁰ Bitenkpiib lɔ mekre' la, jɛb ɳa ɳi kuɔn' piib, piib mɔ ɳa ɳi kun cɛr. Bi li te tɳ *Uwien ya tondb ne paaki bɔ.

³¹ Bitenkpiib ya mekrm mɛn la, na kaan' Uwien lɔ tɔke' ne tigber tɔ nnɔ ne-εε?

³² U lɔ ye: «Min ne yɛ *Abraham nin *Isaak nin *Sakɔb ya Wien.» Uwien ɳa yɛ tɳenkpiib ya Wien, u yɛ bɔ fuobe ya Wien ne.»

³³ Linigol nnɔ cii' *Yesu tɔke' be nnɔ ma nnɔ, ne ɳi cuo' be miyɔkm cɛɛn.

Li lɛ wɔblyɛ likpiekl-i?

(Mark 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ *Farisienmbɛ cii' *Yesu len' ki jin' *Saduseyɛnmbɛ, ne ki taan' u'saan.

³⁵ Bi'ni bɔ ben yiko mɔnmɔnm nnɔ ya uba, nuunh wɔ ɳi dɛle kɳ cuo *Yesu ne ki niire' wɔ ki ye:

³⁶ «Cɛnbaa, yiko ya gbɔnku ni, li lɛ wɔbl cɛn' wɔbl kɛ wɔbl-i?»

³⁷ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Li yɛ a'Yonbdaan Uwien nin a'fɛl kɛ nin a'tetem kɛ nin a'yɛnmaale kɛ.»

³⁸ Len ne yɛ liwɔbkpiekl ki cɛn' wɔbl kɛ wɔbl.

³⁹ Liwɔbliel naan likpiekl lɔ sɔ: «Li yɛ a'tɔ ten a yɛ a'ba ma bo.»

⁴⁰ Moyis ya gbɔnt kɛ nin *Uwien ya ɳɔbonsɔknb lɔ len' nɔ kɛ nnɔ te iwɔb ile yɔ ni sɔ.»

Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nin Dafid ya gber

(Mark 12:35-37; Luk 20:41-44)

⁴¹ *Farisienmbɛ taan' ma nnɔ, ne *Yesu niire' be

* 22:17 Bi lɔ yih Erom yaab ya bercien kɛ bercien Sesa ne.

42 ki ye: «Ni maaleh *Uwien ya Nigendke Kristo bo ki teh ba? Nme ya yaabil si wə?» Ne bi ye: «*Dafid ya yaabil ne.»

43 Ne u ye: «U yé *Dafid ya yaabil la, nĩ tien' mila, *Mifuoŋaanm lá cère' *Dafid yin' wə Yonbdaan-i? Kime *Dafid lá len' ki ye:

44 «Yonbdaan Uwien təke' n'Yonbdaan ki ye:

Kəle n'nojie bó,

ki tí baa' uyo wà n li cère á te a'nennendb kə bo litaal.»

45 «*Dafid lá yin' Uwien ya Nigendke Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liebe' ki yé u'yaabil-i?»

46 *Yesu len' nno ma nno, uba mənən ŋa fre' ki laa' nɔbonl ki jiin' wə. Kí nē nen daali ma, uba ŋa ji kaabe' ki niire' wə niire.

23

Li ben men Yiko ya wənwəknb nin Farisienmbə bó

(Mark 12:38-40; Luk 11:43-45; 20:45-47)

1 Nən saan ne *Yesu təke' inigol nin u'panpaankaab ki ye:

2 «Yiko ya wənwəknb nin *Farisienmbə ne ŋmobe usen be rí li təkhe Moyis ya yiko ya tingi.

3 Nən bo, bi təkhe ne ná kə nno, ní li tuonh, kí li teh bi ye ma. Ni nín la sən h bi sən h ma bo, kime bi lien h ná nno ba teh nən.

4 Bi luoh ituk ya kpieke ne ki cèreh binib tukeh, ama ben bugben ŋa toh be rí taa bi'nobil mənən kí me yè.

5 Bi teh bi'bont kə binib ne rí li nūoreh be. Nən bo ne bi taah Uwien ya gber ya nɔbon ki teh itil* iba ni, i pie ki cen' bi'təb ye, ki n̄ieh kí piendeh bi'lier ya n̄ogben.

6 Bi yie be rí li kaah binikpekpiekb ya kánkáan ne tinacent ni, ki yie be rí li kaah inun bó ya biemu bo itáan ya dur ní,

7 ki yie binib rí li gbaandeh ki fuondeh be mudaamu ni, ki yih be «Cenbaa».

8 Ninbi la li nuunh binib rí li yih ne cenbaa, kime ni ŋmobe Cenbaa uba kpein ne. Ni'ke yé ninjieb ne.

9 Ni la yih uba ni'baa uŋendun wuu ni, kime ni ŋmobe Baa uba kpein ne, u te paaki bó.

10 Ni la li nuunh uba rí li yih ne u'ciən, kime ni ŋmobe uciən uba kpein ne. Wən ne yé Uwien ya Nigendke *Kristo.

11 Ni'ni wá yé usenlier la, wə rí li yé ni'tonsəl.

12 Wá kpieke' u'ba la, Uwien li yuən wə. Wá jiin' u'ba tingi la, Uwien li kpieke wə.»

Nĩ bre iŋuən ilele ya nib bo

(Mark 12:40; Luk 11:39-42, 44, 47-52; 20:47)

13 *Yesu tí len' ki ye: «Ninbi, *Yiko ya wənwəknb nin *Farisienmbə, iŋuən ilele ya nibə, nĩ bre ni'bo, kime ni piindeh bunaŋəbu binib la kə Uwien ya bel ni ne. Ninbi ŋa rí kə len, ka rí tuo binib bā yie be rí kə nno mə rí kə. [

14 Ninbi *Yiko ya wənwəknb nin *Farisienmbə, iŋuən ilele ya nibə, nĩ bre ni'bo, kime ni jinh ki pendeh bikpopiib, ne ki káareh nĩ wuəkreh, ki lereh ki teh ni yé binimənb ne. Nən bo ne Uwien li dère ni'tub kí cen u li dère binitəb ya tub ma bo.]†

15 «Ninbi *Yiko ya wənwəknb nin *Farisienmbə, iŋuən ilele ya nibə, nĩ bre ni'bo, kime ni cuonh ni'ke saan, kí puonh ikpen, ni'nun mən ní le unil uba kpein mənən kí tien wə unil wə pe yiko bo ne. Ni tí laa' wə la, ne ni teh wə unil wə kpe utudere umu wə ŋa rí kpiin ni bolm mile kí cen' ninbi.

16 «Ninbi bisenwuəŋjuənbə, nĩ bre ni'bo; ni təkhe ki teh: «Unil pole' Uwien ya duku la, na yé niba,» kí liebe' kí teh: «Unil pole' miñəkm má te ku'ni nno la, wə rí tien u pole' kí ye ma nno.»

17 Ninbi iŋəjəuən, ni le bonn cen' nitənn-i? Miñəkm nno bii Uwien ya duku kúa cère' miñəkm nno yé Uwien yaam-i?

18 Ni tí təkhe ki teh: «Unil pole' Uwien ya ponpuol la, na yé niba,» kí liebe' kí teh: «Unil pole' tibonpukaar tá te li'bo nno la, wə rí tien u pole' kí ye ma nno.»

19 Ninbi iŋəuən, ni le bonn cen' nitənn-i? Tibonpukaar nno bii Uwien ya ponpuol lá cère' tibonpukaar nno yé Uwien yaar-i?

20 Nən bo, unil pole' Uwien ya ponpuol la, u pole' Uwien ya ponpuol kí kəəbn' ná kə te li'bo nno mə ne.

21 Unil pole' Uwien ya duku la, u pole' Uwien ya duku kí kəəbn' Uwien wá te ku'ni nno mə ne.

* 23:5 Sufmbə lá kieh Uwien ya gber ya nɔbon ne ki teh itil ni ki kpieh bi'yutun. † 23:14 Bi kpie' ki kele' tigbənt tá nno ya tuba ni migbiirm 14 ŋa te tu'ni.

²² Unil pole' kutaaku la, u pole' Uwien ya biək ki kpɔbn' Uwien wà kè ki'bo nnɔ mɔ nɛ.

²³ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni gbiinh ni'ninjo nin ni'ken nin ni'mɔsiyuole bolm piik nɛ, ki taah mɪba ki dienɪ Uwien, nɛ ki dɔandeh nà yé nibonmɔnn yiko nnɔ ni. Nɛn si: tinimɔnt nin micɛɛkm ya muɔm nin mitɛkɛjim mɔ mɔn. Ni bi li teɪ nɛn nɛ, ki la sunde tibontɔr tà sien' nnɔ bó.

²⁴ Ninbi bisɛnwɔɲuɔnɔbɛ, ni cɛɪ ki ɲɛndɛɪ uɲmaɲmaasi nɛ. Ama ki ji ɲuh ki kpɔbɛɪ ɲɔkmaɲmɛn.

²⁵ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni ɲikndɛɪ ki cɛndɛɪ isɛn nin tiyer ya puoli nɛ. Ama tù gbe ni sun' tibont tà nin ni'nunfɔkɛ cɛrɛɪ ni lɛnh tà nɛ.

²⁶ Ninbi Farisienɲuɔnɔmbɛ, kpɛɪ mɛn kɪ cɛndɛ tu'benku ni, kɪ yaan tu'puoli bó mɔ rɪ wɛndɛ.

²⁷ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni naan ikul yà bi pendɛ' yɛ nɛ. Saali mɔn, nɛ benku ni gbe inikpɔb nin tɪjɔknt kɛ ya bol.

²⁸ Ni mɔ te nnɔ nɛ. Binib likɛɪ nɛ la, bi tɛɪ ni yé binimɔnb nɛ, ama iɲuɔn ilele ya gbɛr nin ituɔnbierɛ nɛ gbe ni'fɛl bo.»

²⁹ «Ninbi *Yiko ya wɔnwɔknɔb nin *Farisienmbɛ, iɲuɔn ilele ya nibɛ, nɪ bre ni'bo, kime ni mɛɪ *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔb bà là te uyo bo nnɔ ya kul nɛ, kɪ mɔngrɛɪ binimɔnb ya kul,

³⁰ nɛ ki lienɪ ki tɛɪ: «Ti bi là te ti'yaajɛb ya yo la, ta bi li tuo tinbi nin bɛn rɪ kpaan buɲɔbu kɪ ku *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔb.»

³¹ Ni lienɪ nà nnɔ nɛ wɔngɛɪ ki tɛɪ ni yé binib bà là ku' *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔb nnɔ ya yaabii.

³² Ni'yaajɛb là sɔn' ituɔnbierɛ yà nnɔ, sɔn mɛn kɪ tonde yɛ.

³³ Iwɛ ninbi, ni yé iwaalɛb nɛ, ni li tien mila kɪ ɲɛ utudɛrɛ wà li tu nɛ umu wà ɲa rɪ kpiin ni?

³⁴ Nɛn bo nɛ n li sɔn *biɲɔbonsɔknɔb nin biyɛnfodɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknɔb ni'saan. Ni li ku biba, kɪ kpɛ bitɔb idɔpɔnpɔn bo, kɪ rɪ bitɔb mɔ inalɛbɛ ni'táan ya dur ni, kɪ li tuɔnh idu kɪ jɛndɛɪ bɛ.

³⁵ Nɛn nɛ cɛrɛ' Uwien li dɛrɛ ni'tub binib bà bi là ku' bɛ ba bii' nɪba nnɔ kɛ bo, kɪ cin unimɔn Abɛl, kɪ tɪ baa' Baraki ya biɛ Sakari, wà ni là ku' wɔ Uwien ya duku ya dubɛnku nin Uwien ya ponpuol ya sɛsɛkɛ nnɔ.

³⁶ N tɔkɛɪ nɛ imɔn nɛ, Uwien li dɛrɛ fɛnfɛnnɔ ya nib ya tub tibont nnɔ kɛ bo.»

Yesu kpɛɪndɛɪ Yerusalem bo

(Luk 13:34-35)

³⁷ Nɛ ki ye: «Yerusalem, Yerusalem, a kuuleɪ *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔb, kɪ yɛkrɛɪ u sɔnh binib bà a'saan itɛn kɪ kuuleɪ bɛ. Uyo kɛ n là yɛ rɪ taan a'nib n'ba saan tɛn ukuoɲɔ taakɛɪ u'bumu u'fiɛbɛ ni ma bo, nɛ ba tuo'.

³⁸ Liikɛ mɛn Uwien sɛln' nɛ ni'kɔnkuɔn ma.

³⁹ N tɔkɛɪ nɛ nɛ, na ji li lɛ nni kɪ tɪ baa uyo wà ni li len kɪ ye: «Uwien ya mɔnm rɪ li te wà wɛ nɪ Yonbdaan ya yɛl bo nnɔ bo.»

24

Bi là li bere Uwien ya duku

(Mark 13:1-2; Luk 21:5-6)

¹ *Yesu sɛrɛ' Uwien ya duku ya luo bo kɪ ɲɛn' kɪ joh, nɛ u'panpaankaab nɛkn' wɔ kɪ wuɔn' wɔ bi mɛn' Uwien ya duku ma bo.

² Nɛ u ye: «Ni laa' tibont tuu kɛ-a? N tɔkɛɪ nɛ imɔn nɛ, kuduku kuu nɔ ya tɛnl liba mɔnɔn ɲa là li juore kɪ li pɛ tɔl bo, bi là li bere ku'kɛ nɛ.»

Ijɛnd ya yo là li te ma bo

(Mark 13:3-13; Luk 21:7-19)

³ Yesu jon' kɪ tɪ kɛlɛ' Olifi ya siin ya juɔl bo, nɛ u'panpaankaab baa' u'saan bi'baba, kɪ là niirɛ' wɔ kɪ ye: «Tɔkɛ tɛ, tibont nnɔ kɛ là li tien uyo wà. Ku lɛ dɛkɛ ba li wuɔn tɛ kɪ ye nɪ kpaan' a'babaayo nin uɲɛndun ya gbenm-i?»

⁴ Nɛ u jiin' bɛ kɪ ye: «Li bɛn mɛn, kɪ la cɛrɛ uba rɪ tuln nɛ.

⁵ Kime binib là li baa kɪ yɛbɛ, kɪ li ɲmɔbɛ n'yel kɪ tɛɪ bi yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ, kɪ tuln binib bi yɛbɛ.

⁶ Ni li cii binib tɔh lituɔl kɔnkɔnm bii fɔnfɔkm. Cuo mɛn ni'ba, kɪ la cɛrɛ ni'fɛl rɪ li tiinh, kime ti ya bont kɛ li tien nɛ kɪ yaan, na laan yé gbɛngbenyo.

⁷ Linibol liba li jɛkɛ linibotɔl. Libɛl liba ya nib mɔ li jɛkɛ libɛtɔl yaab. Mikɔnm li lu idu ya yɛbɛ ni, kitink li jɛngɛ bɔlɔl, bɔlɔl.

⁸ Nɛn kɛ li te tɛn iɛrɛwɛn ya cincinm nɛ.

⁹ «U ya yo nɛ bi là li cuo nɛ, kɪ jɛndɛ nɛ, kɪ ku nɛ. Min bo nɛ inibol kɛ li nɛn nɛ.

- 10 U ya yo ne binib bà yébe li wié n'sen, kí li kuóreh tób, kí li nen tób.
 11 Bitonnenñábonsáknl li baa kí yébe kí lere binib bí yébe.
 12 Itúonbiere li yébreh kí joh ne. Nen ne li cère binib bà yébe ya yíem rí waake.
 13 Ama wà ké li minde kí li ñmáñmábe kí tí fore nnó, wón ne li ñmere.
 14 Bi li kpaande *Uwien ya bál ya gbemómónt tuu uñendun ké ní inibol ké rí cii, né kí yaan uñendun rí gben.»

Nibonn ná ñmábe ijuoke ya gber
 (Mark 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 «Tó, ni li lé ijuoke ya bonn ná saah tibont tà ké mán nnó se Uwien ya duku ya dubenku ni ten *Uwien ya ñábonsáknl Daniél lá len' nibonn nnó bo ma bo.» (Wà ké káanh la, wó rí li ciih ní'tingi.)

- 16 Uyo nnó lá baa' la, binib bà te Sude ya tinfenm ni nnó, bé rí sen kí jo ijuón bó.
 17 Wà te kudulekaaku ya paaki la, u la jüre kí kó iden ní, kí taa niba.
 18 Wà mó te ikpáan bó la, u la jí rí liebe kí kun, wó rí tí taa u'liergbenku.
 19 U ya yo bipiib bà punbe nin bà ñmábe mubumu mùa ñaanh, li ñmábe micéckm né.
 20 Li káareh mén, Uwien la cère ní sen kusenáfuóku bii *Saba ya daali.
 21 Kímé binib li jí ijend kí gbien. Haali uñendun ya cincinm, kí lá baa fenfenno, nib ña laan jin' i ya jend ya bol, ka jí li jí yé fiebu.
 22 Uwien ña bí kùore' ijend nnó ya wien bó la, uba mánón ña bí li ñmere. U gènde' binib bà nnó bo né cère' u kùore' iwien nnó bo.
 23 «U ya yo unil tóke' né kí ye: «Liike mén, *Uwien ya Nigendké Kristo te nié saan» bii, «u te nié bó' la, ní la tuo.
 24 Kímé bitonnenmónkunb li baa. Biba li ye bí yé Uwien ya Nigendké Kristo né. Bitób li ye bí yé *Uwien ya ñábonsáknb né. Bí li tien micincilm ya bont nin miyókm ya bont, kí tuln binib. Bí li nuunh ní tuo' la, bé rí tuln Uwien gènde' binib bà nnó mánón né.
 25 Li ben mén, n kpie' kí tóke' né tigber nnó ñó.
 26 «Nen bo, bí tóke' né kí ye: «Liike mén *Kristo te kupenpelku ní' la, la jo mén. Bí tí tóke' né kí ye: «U buó nié saan» la, la teke men kí jí.
 27 Utemeknde ñeh lenpuoli bó kí tí báareh nintuóli bó ma bo nnó, Unil ya Bijé ya baam mó lá li te nnó né.
 28 «Liwenkpil te ná saan la, inenyobl taakeh nen saan né.»

Unil ya Bijé ya baam ya gber
 (Mark 13:24-27; Luk 21:25-28)

- 29 «I ya den ya jend gèbre' la, i ya táan bo, «uwien li biike, uñmaal ña jí li wien, injmaabii li cecere kí lu, tibont tà ñmábe mituóm paaki bó li jènge.»
 30 U ya yo bí li lé Unil ya Bijé ya díeku te paaki bó ní. Né inibol yá ké te utingben bo nnó rí muó kí kpiende. Bí li lé *Unil ya Bijé te titewólgbont ní kí we ní, kí ñmábe ukpieke nin ufaa kí gbien'.
 31 Linatunciñl li muó uyo wà nnó, u li sòn u'tonsónb Uwien ya tondb bé rí jo lenpuoli nin nintuóli nin ugen nin ujie bó, kí cin utingbaan uba kí tí baa uto, kí taan Uwien gènde' binib bà nnó ké.»

Bukenkenbu ya kpenjenm
 (Mark 13:28-31; Luk 21:29-33)

- 32 «Bukenkenbu ya tetem yé mikpenjenm né ní'bo. Ní lá laa' bù tóh isigben kí teh tifer la, ní ben kí ye ní neke uñalend né.*
 33 Nnó né, ní lá laa' nen ké la, ní li ben kí ye *Unil ya Bijé nekn' ní'nañuón saan ñó†.
 34 N tókeh né imón né, tibont nnó ké li tien kí lé fenfenno ya nib bié ña laan kpo' kí gben'.
 35 Kutaaku nin kitink li gben. Ama n'gber tun ña ñmábe tù rí gben.»

Uba ña ben lidaali lá Unil ya Bijé li baa ní
 (Mark 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-36)

- 36 «Ama uba ña ben tibont nnó li tien lidaali lá bii uyo wà. Paaki bó, Uwien ya tondb ña ben. U'Bijé mó ña ben, Uwien Baa baba né ben.
 37 *Nowe ya yo lá te ma bo nnó, Unil ya Bijé ya baam mó lá li te nnó né.

* 24:32 Sufmbe donbó ya kenkende teh nnó né. † 24:33 Bi li fre kí lebre Unil ya Bijé nekn' ní'nañuón saan ñó kí yé ná li tien nnó ya yo baa' ñó, ní li tien né.

³⁸ Nowe ya yo, uyo wà miwuom ña laan là jin' kitink nnò, binib là jinh ñe ki ñuh, bijeb kuondeh bipiib, bipiib mɔ kunh ticɛr, ki tì baa' lidaali là Nowe kɔn' buñercienbu.

³⁹ Ba là bɛn ki ye niba li tien bɛ, ki tì baa' uyo wà miwuom kun' nin bi'kɛ. Uyo wà Unil ya Bijɛ lá li baa ní nnò, ní li te nnò ñɛ.

⁴⁰ U ya yo, bijeb bile li bɔ bukpaabu ni, bi li taa uba kí daan utɔ.

⁴¹ Bipiib bile li náanh unɛgɔn uba bo, bi li taa uba kí daan utɔ.

⁴² Nɛn bo, la gɔh mɛn, kime na bɛn lidaali là Yonbdaan li baa ní.

⁴³ Ni bɛn ki ye ududaan bi bɛn uyo wà unasu li baa la, wa bi li do ki gɔh, u bi li kɛ ki gu ñɛ nasu la kɔ u'den.

⁴⁴ Nɛn bo, ní mɔ ní bonde kí li gu, kime uyo wà na maaleh ki teh Unil ya Bijɛ li baa ní nnò, u ya yo ñɛ u li baa ní.»

Utonsɔnl wà mɔn nin wà bre ya gbɛr

(Luk 12:41-48)

⁴⁵ «U lɛ tonsɔnl ba ñɛ ñmɔbe mibɛnm u'cɛnbaa du u'bo? Wɔn si: wà ya cɛnbaa de' wɔ ticiɛnt wɔ ní li likeh u'den yaab, kí li loh bɛ tijier uyo wà ní kpɛ ñɛ.

⁴⁶ Utonsɔnl nnò ya cɛnbaa baa' kí laa' u sɔnh lituonl nnò lí'donbó la, Uwien ya mɔnm li te utonsɔnl bugbɛn bo.

⁴⁷ N tɔkeh ñɛ imɔn ñɛ, u'cɛnbaa li de wɔ ticiɛnt wɔ ní li likeh u'bont kɛ.

⁴⁸ Ama utonsɔnl nnò bre la, u li maale u'fɛl ní kí ye u'cɛnbaa li wuɔke,

⁴⁹ ñɛ kí cin kí li ñih u'tonsɔntɔb, kí pɛ bidɛyib bo, kí jinh, kí ñuh.

⁵⁰ Utonsɔnl nnò ya cɛnbaa li baa ní lidaali là nin uyo wà wa maaleh ki teh u li baa ní.

⁵¹ U li bien u'gbɛnɛnt cɛn kí cɛrɛ wɔ ní lɛ ifuɔn ilele ya nib li lɛ utudɛrɛ wà nnò. Nɛn saan ñɛ u li te ki muɔh, kí ñmɔnh ifɔgbɛn.»

25

Bijɛfɛnb piikya kpɛnjɛm

¹ «Tɔ, Uwien ya bɛl li naan bijɛfɛnb piik bà taa' bi'fr, bɛ ní tì tuobe wà ñmɔbe upiikuɔn nnò usɛn bó ñɛ.*

² Bi'ni biɔun yé ijɔr, ñɛ biɔun mɔ yé biceknb.

³ Ijɔr nnò taa' bi'fr, ka tuke kpɔm.

⁴ Biceknb nnò taa' bi'fr, kí tuke mikpɔm mɔ kí kpaabe.

⁵ Piice nnò wuɔke' ma nnò, migùɔnm cuo' bɛ ñɛ bi gùɔn'.

⁶ «Kuyɔku ya siik, ñɛ bi cii' bi wuureh ufaa bo kí teh: «Liike mɛn, piice nek'n' ní ñɔ. Nɛ mɛn kí tuobe wɔ usɛn bó.»

⁷ Nɛ bijɛfɛnb piik nnò kɛ finde', kí bondeh bi'fr.

⁸ Nɛn saan ñɛ ijɔr iɔun nnò tɔke' biceknb biɔun nnò kí ye: «Pu tɛ mɛn mikpɔm, tì'fr bɛnh yé ní kpiin ñɛ.»

⁹ Nɛ biceknb nnò ye: «Ní yé fɛnm! Tì'kpɔm ña ní baa tinbi nin ninbi kɛ. Li joh mɛn bà kuɔrɛh mikpɔm saan kí tì dɛ.»

¹⁰ Bi bure' bɛ ní tì dɛ, ñɛ piice baa' ní. Nɛ biceknb biɔun bà bonde' nnò paan' piice nnò bo, kí kɔn' bi teh ná saan upiikuɔn nnò, ñɛ bi piin'.

¹¹ «Tɔ, ijɔr nnò mɔ lá baa' ní, ñɛ kí ye: «Cɛnbaa, Cɛnbaa, piire tì kɔ.»

¹² Nɛ u tɔke' bɛ kí ye: «N tɔkeh ñɛ imɔn ñɛ, ma bɛn ñɛ.»

¹³ «Nɛn bo, la gɔh mɛn! Kime na bɛn lidaali là bii uyo wà ñɛ.»

Bitonsɔnb bita ya kpɛnjɛm

(Luk 19:11-27)

¹⁴ «*Uwien ya bɛl tì naan uje wà joh usɛn, kí yin' u'tonsɔnb kí taa' u'faal kí de' bɛ nnò ñɛ.

¹⁵ U taa' milikbim itur iɔun kí de' uba, kí taa' itur ile kí de' utɔ, kí taa' liturl liba kí de' utɔ mɔ. U de' bi'kɛ bi li fre kí sɔn ma bo ñɛ, ñɛ kí pɔk kí siere' kí bure'.

¹⁶ Wà teke' itur iɔun nnò, i ya tãan bo ñɛ u tien' ukpenkpende, kí laa' kpɛle itur iɔun kí pukn'.

¹⁷ Wà teke' itur ile nnò mɔ tien' ukpenkpende kí laa' kpɛle itur ile kí pukn'.

¹⁸ Ama wà teke' liturl liba nnò jon' kí tì gbin' kubùoku, ñɛ kí taa' u'cɛnbaa ya likbim nnò kí subn'.

¹⁹ «Ní tete, ñɛ bitonsɔnb nnò ya cɛnbaa lá liebe' ní, kí yíe wɔ ní bɛnde u'faal kpɛ ma bi'saan.

²⁰ Nɛ utonsɔnl wà là teke' itur iɔun nnò tuke' ní, itur iɔun kí pukn', kí lá tɔke' wɔ kí ye: «Cɛnbaa, a là de' nni itur iɔun ñɛ. Liike, n'mɔ tien' ukpenkpende kí laa' kpɛle itur iɔun kí pukn', yin sɔ.»

* 25:1 Uyo bo, *Sufmbe ya piikuɔndaali, piice nin u'yul ñɛ là tì ní jo kí taa u'jekpen kí tì kuan.

21 Ne u'cenbaa ye: «Ni mən, a yé utonsənəmənən ne, ki sən' lituonl mənəmən. A tien' mənəmən tibont tà waa ni. N li tien ɲe tibont tà yebe ya cien. Den kí li poknh nin nni.»

22 Ne utonsənl wà là teke' itur ile nnə mə tuke' ní, ki lá təkə' wə ki ye: «Cenbaa, a là de' nni itur ile nɛ. Liike, n'mə tien' ukpenkpende ki laa' kpəle itur ile ki pukn', yin sɔ.»

23 Ne u'cenbaa ye: «Ni mən, a yé utonsənəmənən ne, ki sən' lituonl mənəmən. A tien' mənəmən tibont tà waa ni. N li tien ɲe tibont tà yebe ya cien. Den kí li poknh nin nni.»

24 Ne utonsənl wà là teke' liturl liba nnə mə tuke' ní, ki lá təkə' wə ki ye: «Cenbaa, n bən a'bó a'gber faa nɛ. ɲa bule' nà saan la, a ceh nən saan nɛ. ɲa cokr' nà saan la, a woreh nən saan nɛ.

25 Nən nɛ cère' n sən' bujəwaanbu, ki taa' a'likbim, ki gbin' kubuoku ki subn'. Liike, a'likbim sɔ.»

26 Ne u'cenbaa ye: «Utonsənbierɔ sin, ukpaayuon sin, a len' ki ye a bən n'bó, ki ye ma bule' nà saan la, n ceh nən saan nɛ, ma cokr' nà saan la, n woreh nən saan nɛ.

27 A bən nnə ma nnə, bɛ tien' ɲa nín taa' n'likbim ki tí ble' banki ɲə n lá baa ní la, n lɛ n'likbim nin kpəle kí pukn'-i?»

28 Ne ki ye: «Fie mən u'turl liba nnə, ki taa kí pukn wà ɲməbe itur piik nnə.

29 Kime wà kɛ ɲməbe la, bi li pukn wən nɛ, wə rí li ɲməbe ki gbien'. Wà ɲa ɲməbe la, bi li tonde kí fie u ɲməbe nà waamu nnə mənən nɛ.

30 Utonsənbierɔ wuɔ wən, wa ɲməbe kpəle; nən wə mən kí tí wíe saali licinɲunl ni. Nən saan nɛ u li te ki muɔh, ki ɲmənh iɲəgbɛn.» »

Unilya Bijɛ li bu binib tibuur

31 «*Unil ya Bijɛ li baa ní, ki li təkə nin Uwien ya tondb kɛ. U ya yo nɛ u li ɲməbe ukpɛkɛ ki gbien', kí kɛle u'berbiek bo tən ubɛrcien.

32 Bi li taan unɛndun ya nib kɛ u'nun bó, nɛ wə rí bore bɛ tən upekpaal boreh ipe nin iwɔb ma bo,

33 kí taa ipe kí jon n'nojie bó, kí taa iwɔb kí jon u'nogɛn bó.

34 Nən saan nɛ ubɛrcien li təkə bə te u'nøjie bó nnə kí ye: «Ninbi bə n'Baa tien' nɛ u'mənm nnə, den mən kí lá jí libel lá u lá bonde' lɛ kí ble' nɛ haali unɛndun ya cincinm nnə.

35 Kime mikənm lá cuo' nni, nɛ ni de' nni tijier n jin'. Uɲuɲun lá cuo' nni, nɛ ni de' nni miɲunm n nɲun'. N lá yé ucaan, nɛ ni teke' nni.

36 N lá te liɲil, nɛ ni de' nni tiwəngolkaar n gole'. N lá bun, nɛ ni baa' kí lá fuonde' nni. N lá te lipɛkl ní, nɛ ni baa' n'saan.»

37 Ne binimənb nnə li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u lɛ yo ba nɛ ti lá laa' ɲɛ mikənm ɲməbe ɲɛ, ti de' ɲɛ a jin'-i? Kí laa' ɲɛ uɲuɲun ɲməbe ɲɛ, ti de' ɲɛ a nɲun'-i?

38 Kí laa' ɲɛ a yé ucaan, ti teke' ɲɛ? Kí laa' ɲɛ a te liɲil, ti de' ɲɛ tiwəngolkaar a gole'?

39 Kí laa' ɲɛ a bun bii a te lipɛkl ní, ti baa' kí lá fuonde' ɲɛ?»

40 Ne ubɛrcien li jiin bɛ kí ye: «N təkəh nɛ imən nɛ, ni lá tien' nnə ki de' n'yaab ibaan nnə ma nnə, ni tien' kí de' min nɛ.»

41 «Nɛ kí təkə bə te n'ogɛn bó nnə kí ye: «Ninbi bə Uwien wíe' nɛ miɲum nnə, jende mən n'saan, kí tí kɔ Uwien sère' umu wà wa rí kpiin, kí ble' usenpol nin u'tondb nnə ni.

42 Kime mikənm lá cuo' nni, nɛ na de' nni jier n jin'. Uɲuɲun lá cuo' nni, nɛ na de' nni nɲunm n nɲun'.

43 N lá yé ucaan, nɛ na teke' nni. N lá te liɲil, nɛ na de' nni wəngolkaar n gole'. N lá bun bii n lá te lipɛkl ní, nɛ na baa' kí lá fuonde' nni.»

44 Ne bi'mə li niire nni kí ye: «Yonbdaan, u lɛ yo ba nɛ ti lá laa' ɲɛ, mikənm ɲməbe ɲɛ bii uɲuɲun ɲməbe ɲɛ bii a yé ucaan bii a te liɲil bii a bun bii a te lipɛkl ní, nɛ ta tore' ɲɛ?»

45 Ne n li jiin bi'mə kí ye: «N təkəh nɛ imən nɛ, na lá tore' n'yaab ibaan nnə ma nnə, na tore' min nɛ.»

46 Bi li lɛ utudɛrɛ wà ɲa ɲməbe gbenm. Ama binimənb nnə bən li lɛ limiel lá ɲa ɲməbe gbenm nɛ.»

26

Bi kpaan' iyɛ bɛ rí ku Yesu

(Mark 14:1-2; Luk 22:1-2; San 11:45-53)

1 Uyo wà *Yesu len' ni'kɛ ki tí gben' nnə nɛ ki təkə' u'panpaankaab ki ye:

2 «Ni bən ki ye iwien ile gɛbre' la, tinbi Sufmbɛ li jele ti'Pak ya nacenku. U ya yo nɛ bi li taa Unil ya Bijɛ kí ɲukn binib, bɛ rí tí kpɛ wə udəpənpon bo.»

3 Tɔ, bitətuərcienb nin Sufmbɛ ya cienb taan' bitətuərcienb ya cien Kayif den u luo bo

4 kí kpaan' iyɛ ki ye bi li bəle nɛ kí cuo Yesu, kí ku wə.

5 Nɛ kí təkəh tɔb kí tɛh: «Ti la cuo wə mən kunacenku nnə ya yo. Ti cuo' wə u ya yo la, udu ya nib li kpɛ.»

*Upii uba wule' Yesu ya yul bo lefina**(Mark 14:3-9; San 12:1-8)*

6 *Yesu là te Betani ya du ni, Simôn, ujend den.

7 U jinh uyo wà nno ñe upii uba kôn' ní ki tuke lefina uba u'daaku faa ceen alabaat* ya dingl ni, bi yih lefina nno naar. Upii nno taa' lefina nno ke ki wuwule' *Yesu ya yul bo.

8 U'panpaankaab laa' nno ma nno ñe bi'benku ni ben', ñe bi ye: «Be tien' u n'ènde' lefina wuò nò?»

9 Ti bi li fre kí kuore wò kí le ilike yí rí li yebe kí taa kí de bijiinb-a!»

10 *Yesu bende' bi lienh ná bo, ñe kí tóke' be kí ye: «Be tien' ni ñaabeh upii wuò ya yem nò nno? U tien' nni ná mən ñe.

11 Bijiinb li li te ni'saan uyo ke ñe; ama min ña rí li te ni'saan uyo ke.

12 U taa' lefina wuò ki wule' n'gbenent bo ma nno, u bonde' n'subm ñe.

13 N tókeh ñe imòn ñe, bi li kpaande tigbemónmònt tuu ujendun ni ná saan ke nno, bi li len u tien' ná nò bó, ño binib rí li tien u'bó.»

*Sudas yie wò rí kuore Yesu**(Mark 14:10-11; Luk 22:3-6)*

14 *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyot nno jon' *bitatuarciēnb saan,

15 kí tí niire' be kí ye: «N taa' *Yesu kí ñukn' ñe la, ni li de nni ba?» Ñe bi kaan' ilike ya kur pita kí de' wò.

16 Ñen daali ñe u cin' kí nuunh u li ñe isen yà kí taa' *Yesu kí ñukn be.

*Yesu nin u'panpaankaab jele' Pak ya nacenku**(Mark 14:12-21; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)*

17 Kpòno wà ña ñmòbe ñoke ya nacenku ya cincindaali, ñe *Yesu ya panpaankaab ñekn' wò kí niire' wò kí ye: «A yie tí tien ñe Pak ya nacenku ya jier le saan-i?»

18 Ñe u jiin' be kí ye: «Ní jo udu bó udaan uba saan, kí tí tóke wò kí ye: 'Tí Cēnbaa ye u'yo baa'-a, wón nin u'panpaankaab li baa kí lá ji Pak ya nacenku ya jier a ya den ñe.»

19 Ñe u'panpaankaab tien' u tóke' be ma bo, ñe kí tien' kunacenku nno ya jier.

20 Ní juore' ñe *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nno k'ele' kí jinh.

21 Bi jinh uyo wà nno, ñe u tóke' be kí ye: «N tókeh ñe imòn ñe, ní'ni uba li kuore nni.»

22 Bi'yem saa' kí gbien', ñe bi'ke niireh wò jeje kí teh: «Yonbdaan, n teh min ña ní-a?»

23 Ñe u ye: «Min nin wà taan' kí paan' lisenl ni nò ñe li kuore nni.

24 Unil ya Bijé li kpo ten ní kele' u'bo *Uwien ya gbanku ni kí ye ma bo nno ñe. Ama unil wà li kuore wò nno, ní bre udaan bo. Ba bi maa' wò mōnōn la, ní bi li tu.»

25 Ñe Sudas wà li kuore wò nno mō niire' wò kí ye: «Cēnbaa, n teh min ña ní-a?» Ñe *Yesu ye: «A ye nno.»

*Yonbdaan ya jier**(Mark 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korēnt 11:23-25)*

26 Bi te kí jinh tijier ma nno, ñe *Yesu yuure' kpòno, kí faare' Uwien, kí kòkuò, kí taa' kí de' be, kí ye: «Teke mən kí ñmōn, ná sò yé n'gbenent.»

27 Ñe kí taa' midaam mō, kí faare' Uwien, kí taa' kí de' be, kí ye: «Ní'ke rí ñu mən,

28 ná sò yé n'səm. Mən ñe wōngēh kí teh Uwien cuo' nin binib kujotieku. Mí li puube binib bā yebe ya kpēle bo ño Uwien rí fēre be bi'biere.

29 N tókeh ñe ñe, ma ji li faa kí ñu daam†, haali kí tí baa lidaali là min nin ninbi li liebe kí taan kí ñu mē midēfēnm n'Baa ya bēl ní.»

30 Bi gēn' Uwien ya yuon kí gben', ñe kí ñen' kí don' Olifi ya siin ya juol bo.

*Yesu tóke' Pier kí ye u li niē kí ye wa ben wò**(Mark 14:27-31; Luk 22:31-34; San 13:36-38)*

31 Tò, *Yesu tóke' u'panpaankaab kí ye: «Kuñonku kuu nò, ná li tu nni nno li cēre ní'ke rí sen kí dāan nni, kime ní kele' *Uwien ya gbanku ni kí ye: «N li ku upekpaa, ñe upepeke ke rí yere.»

32 Ama uyo wà n li mēkre bitenkpiib ni nno, n li liere ñe kí jo Galile.»

33 Ñe Pier tóke' wò kí ye: «Nà li tu ñe nno li cēre bi'ke rí sen kí dāan ñe mōnōn la, min ña rí sen kí dāan ñe fiebu.»

34 Ñe *Yesu ye: «N tókeh ñe imòn ñe, kuñonku kuu, a li niē bolm mita kí ye ña ben nni ñe kí yaan ukuoje rí muò.»

35 Ñe Pier ye: «Haali bi li ku min nin sin ke mōnōn la, ma rí niē kí ye ma ben ñe.» Ñe u'panpaankaab ke mō len' nno.

* 26:7 Alabaat yé litenl liba ya bol ñe li daaku faa ceen. † 26:29 Midaam nno yé isibii ya daam mà bi yih mē fen nno ñe.

*Yesu kàare' niba saan bi yih nè Getsemani**(Mark 14:32-42; Luk 22:39-46)*

³⁶ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab tɛ baa' niba saan, bi yih nè Getsemani. Ne u tɔke' bɛ ki ye: «Juore mɛn niɛ saan, nɛ jɛnde kɛ tɛ kàare.»

³⁷ Ne ki taa' Pier nin Sebede ya bijieb bile ki bure'. Bujewaanbu cin' ki kɔh wɔ ne u'yɛnm saah,

³⁸ Ne u tɔke' bɛ ki ye: «N'yɛnm saa' ki tɛ kende' tɛn mikuum ne benh nin nni. Ni'mɔ nɛ juore niɛ saan, ki la gɔh.»

³⁹ U jɛnde' waamu, ne ki pùon', ki kàareh ki teh: «O, n'Baa, nɛ tuo' la, á cère ijɛnd yie nɛ jɛnde nni. Ama la cère nè nɛ rɛ yé min yie ma bo, cère nè nɛ rɛ yé sin yie ma bo.»

⁴⁰ U liebe' nɛ u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi dɔ ki gɔh ne, ne u tɔke' Pier ki ye: «O! Na nɛ fre kɛ la gùon kukurku kuba mɔnɔn-ii?»

⁴¹ La gɔh mɛn, kɛ la kàareh nɔ ki la lu biikm ni. Ni'yɛnm yie, ama mituom ne pɔre' ne.»

⁴² Ne ki tɛ jɛnde' waamu, ki kàare' nle bo ki ye: «O, n'Baa, na nɛ tuo á jɛnde n'saan ijɛnd yie nɔ la, cère a'yiem nɛ tien.»

⁴³ U tɛ liebe' nɛ u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi tɛ gɔh ne, kime migùonm ne ñɔnde' bɛ.

⁴⁴ Ne u daan' bɛ, ki tɛ jɛnde' waamu, ne ki kàare' nta bo nin i ya ñɔbonbaab.

⁴⁵ U tɛ liebe' nɛ u'panpaankaab nnɔ saan, ne ki tɔke' bɛ ki ye: «Ni bie ki fuoreh ne ki gɔh-a! Uyo nekn' nɛ nɔ! Bi li taa Unil ya Bijɛ kɛ nɔkn bibierdenb.

⁴⁶ Fii mɛn tɛ jo. Liike mɛn, wà kuɔre' nni nnɔ nekn' nɛ nɔ.»

*Yesu ya cuom**(Mark 14:43-50; Luk 22:47-53; San 18:3-12)*

⁴⁷ U laan bie ki lienh ne Sudas u'panpaankaab piik nin bile nnɔ ya uba baa' nɛ nin linigocienl bi tuke mujusiemu nin ilɛnben. Bitɔtuɔrcienb nin Sufmbe ya cienb ne sɔn' bɛ nɛ.

⁴⁸ Sudas wà kuɔre' *Yesu nnɔ tɔke' linigol nnɔ ki ye: «Ni lá laa' n jon' ki tɛ lɔkn' wà la, wɔn nɛn, nɛ cuo wɔ.»

⁴⁹ U pɔk ki cuon' ki nekn' Yesu, ne ki ye: «Cɛnbaa, n fuondeh nɛ,» ne ki lɔkn' wɔ.

⁵⁰ Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N'jo, tien a baa' á tien ná.»

Nɛn saan ne binib nnɔ nekn' ki lá cuo' Yesu.

⁵¹ Bà te Yesu saan nnɔ ya uba nère' u'jusiek ki ge' ki paare' bitɔtuɔrcienb ya cien ya tonsɔnl uba ya tubl.

⁵² Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «jiin a'jusiek nnɔ kɛ cùon ki'tuaku ni, kime wà ke kuuleh nin kijusiek la, kijusiek ne li ku u'mɔ.

⁵³ Na ben ki ye n mie' n'Baa Uwien la, u li sɔn nɛ u'tondb icek icek piik nin ile n'saan fɛnfɛnnɔ-ɔɔ?»

⁵⁴ N tien' nnɔ la, ná kele' *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ li tien mila kɛ tien-i?»

⁵⁵ Nɛn saan ne u tɔke' linigol nnɔ ki ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilɛnben nɛ lá cuo nni ten n yé udukond nɛ-a! N lá kaah idaan ke *Uwien ya duku ya luo bo ki wɔknh binib, ne na cuo' nni u ya yo.

⁵⁶ Nɛn ke tien' nɔ *Uwien ya ñɔbonsaknb lá kele' ná *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nè nɛ tien nɛ.» Nɛn saan ne u'panpaankaab ke sen' kɛ daan' wɔ.

*Sufmbe ya buur ya cekl yaab bun' Yesu tibuur**(Mark 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)*

⁵⁷ Binib bà cuo' *Yesu nnɔ taa' wɔ ki jon' bitɔtuɔrcienb ya cien Kayif den, *Yiko ya wɔnwɔknb nin Sufmbe ya cienb taan' ná saan nnɔ.

⁵⁸ Pier pɛ *Yesu bo, ki tɛ fɔnfɔkm, ki tɛ baa' bitɔtuɔrcienb ya cien den ne ki kɔn' ki tɛ kèle' biguguurb saan, wɔ nɛ liike nɛ li gben ma bo.

⁵⁹ Bitɔtuɔrcienb nin tibuur ya cekl yaab ke nuunh bi li dule kutonnenku kùa bo kɛ biin Yesu nɔ kɛ ku wɔ nɛ.

⁶⁰ Nin binib baa' ki lá nɛn' u'bo kutonnenku ki yebe ma ke nnɔ, ba laa' u'biil. Mifɔform ne bitɔtuɔrcienb bile baa'

⁶¹ Ki lá len' ki ye: «Ujɛ wuɔ len' ki ye: «N li fre kɛ bere Uwien ya duku, kɛ liebe kɛ mɛ kù iwien ita.»

⁶² Ne bitɔtuɔrcienb ya cien fii' ki sere', kɛ tɔke' *Yesu ki ye: «Ŋa nɛ len kɛ jiin-ii? Na nɛmɔbe tuba á len kɛ jiin binib bà biindeh nɛ nɔ-ɔɔ?»

⁶³ *Yesu nɛmɔbe, ne bitɔtuɔrcienb ya cien tɔke' wɔ ki ye: «Uwien wà fuobe ya yel bo, a yé Uwien ya Nigɛndke Kristo, kɛ yé Uwien ya Bijɛ nɛ la, tɔke tɛ.»

‡ 26:53 Erom ya sojacekl liba ya sojambe lá li baa ten itur iluob.

64 Nε *Yesu ye: «Sin nε ye nnɔ. Ama n tɔkeh nε nε, kɪ n̄ε fɛnfɛnnɔ kɪ taa kɪ li joh, ni li lε Unil ya Bijε kε Uwien, mituɔm kε ya daan ya jie bɔ, kɪ li lε wɔ titɛwɔlgbɔnt ni paaki bɔ, u we nɪ.»

65 U len' nnɔ ma nnɔ, nε bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn kɛrɛ' wɔn bugbɛn ya liɛrl, § nε ki ye: «U suke' Uwien nε. Ta ji nuunh mɔnkunl. Ni cii' u suke' Uwien ma bo.

66 Ni maaleh mila?» Nε bi ye: «U kpε mikuuum nε.»

67 Nɛn saan nε bi cɛrɛh u' nun bɔ tɪn̄isɛnt, kɪ kureh wɔ, nε bitɔb mɔ kpɔbreh wɔ itɛnpɛ,

68 kɪ tɔkeh wɔ ki tɛh: «A yé Uwien ya Nigɛndkε Kristo la, bukre wá n̄i' n̄ε.»

Pier nié' ki ye wa ben Yesu

(Mark 14:66-72; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

69 Tɔ, Pier kε uluo bo, nε upiitonsɔnl uba baa' kɪ lá tɔkɛ' wɔ ki ye: «A' mɔ lá te nin Galile ya *Yesu wuɔ nε.»

70 Nε Pier nié' bi'kε ya nun bɔ ki ye: «Ma bɛn a ye á ye b̄a.»

71 U joh bunan̄ɔjɛbu bɔ, nε upiitonsɔntɔ laa' wɔ, kɪ tɔkɛ' binib b̄a te ni'saan nnɔ ki ye: «Ujε wuɔ mɔ lá te nin Nasarɛt ya *Yesu nε.»

72 Nε u tɪ nié' kɪ pole' kɪ ye: «Ma bɛn ujε bugbɛn.»

73 Ni pukn' waamu, nε binib b̄a te ni'saan nnɔ baa' kɪ lá tɔkɛ' wɔ ki ye: «Ni yé imɔn nε, a' mɔ yé *Yesu yaab ya uba nε; a' lenm nε wɔngɛh a yé ná bɔ yɔ.»

74 Nε Pier cin' kɪ niɛh kɪ poleh kɪ tɛh «Ma bɛn ujε wuɔ nɔ. N nɛn' la, Uwien la d̄aan nni.» Nε ukuoje pɔk kɪ muɔ' i ya t̄aan bo.

75 Nɛn saan nε Pier tiɛrɛ' *Yesu bi tɔkɛ' wɔ ma ki ye: «A li niɛ bolm mita kɪ ye n̄a bɛn nni nε kɪ yaan ukuoje n̄i muɔ nnɔ.» Nε kɪ n̄ɛn' saali, kɪ tɪ muɔ' kɪ gbieniɛnd' cɛɛn.

27

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Mark 15:1; Luk 23:1-2; San 18:28-32)

1 Ni faa' kutɛn̄ɛsɔnsɔnku, nε bitɔtuɔrciɛnb nin Sufm̄bɛ ya ciɛnb kε k̄ɛlɛ' kɪ bonde' kɪ liike' bi li tien ma kɪ ku Yesu.

2 Bi l̄ɔlɛ' wɔ, nε kɪ taa' wɔ kɪ tɪ n̄jukn' gobina Pilat.

Sudas kpo' ma bo

(It̄uon 1:18-19)

3 Tɔ, Sudas wá kuare' *Yesu nnɔ laa' bi bun' *Yesu tibuur kɪ ye u kpε mikuuum ma nnɔ, u'yenn̄ n̄aabe' kɪ gbien' nε, nε u jiin' ilike ya kur pita nnɔ, wɔ n̄i tɪ de bitɔtuɔrciɛnb nin Sufm̄bɛ ya ciɛnb,

4 nε kɪ tɔkɛ' b̄ɛ ki ye: «N bii' nε. N kuɔrɛ' unil wá n̄a n̄mɔbɛ biil nε.» Nε bi ye: «Na yé tɪ ya gɛr, a'yaar n̄inɔ.»

5 Nε u taa' ilike ya kur nnɔ kɪ wiɛ' Uwien ya duku ni, kɪ siɛrɛ', nε kɪ jon' kɪ tɪ jon' u'ba.

6 Tɔ, bitɔtuɔrciɛnb ḡɛnḡɛndɛ' ilike ya kur nnɔ, nε ki ye: «Ni yé mis̄ɛm ya likɛ nε. Ti'yiko n̄a n̄i tuo tɪ taa yɪ kɪ kp̄iɛn Uwien ya duku ya liklɛkl ni.»

7 Bi biɛrɛ' kɪ liike' bi li tien yɪ ma, nε kɪ taa' yɪ kɪ de' umaar ya kp̄aabu, b̄ɛ n̄i li subɛh bicɛnb.

8 Nɛn bo nε bi yih ni'saan «Mis̄ɛm ya kp̄aabu» haali nin fɛnfɛnnɔ.

9 Ni tien' *Uwien ya n̄ɔbonsɔknl Seremi lá len' ma ki ye: «Bi taa' ilike ya kur pita nε; Israyɛl yaab lá kpaan' udaan ya daaku ubiɛn wá nnɔ,

10 nε kɪ de' umaar ya kp̄aabu. Yonbdaan lá tɔkɛ' nni ki ye nnɔ nε.»

Pilat bun' Yesu tibuur

(Mark 15:2-5; Luk 23:3-5; San 18:33-38)

11 *Yesu se gobina Pilat ya nun bɔ, nε u niire' wɔ ki ye: «Sin, a yé Sufm̄bɛ ya b̄ɛr n̄ɛ-ɛɛ?» Nε Yesu jiin' wɔ ki ye: «Sin nε ye nnɔ.»

12 Bitɔtuɔrciɛnb nin Sufm̄bɛ ya ciɛnb biindeh Yesu, ama wa len' tuba.

13 Nε Pilat tɔkɛ' wɔ ki ye: «N̄a ciɪh bi biindeh n̄ε mibiinn̄m má kε ya bol-ii?»

14 Ama *Yesu n̄a jiin' wɔ n̄ɔbonl liba mɔnɔn. Nɛn nε cuo' wɔ miyɔkm cɛɛn.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpε mikuuum

(Mark 15:6-15; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16)

15 Sufm̄bɛ ya Pak ya nacenku kε nacenku ya yo la, Pilat tɪ n̄i n̄ɛn lipɛkl ya nil wá linigol yíe wɔ nε kɪ wiɛ.

16 U ya yo kɪ laa' unil uba te lipɛkl ni u'yel kp̄ɛrɛ', bi yih wɔ *Yesu Barabas.

17 Linigol taan' ma nnɔ, nε Pilat niire' l̄ɛ kɪ ye: «Ni yíe n̄i n̄ɛn n̄mɛ lipɛkl ni? *Yesu Barabas bii *Yesu wá bi yih wɔ *Kristo nnɔ?»

¹⁸ Pilat niire' nno, kime u ben ki ye bitotuarciemb nin Sufmbe ya cienb nmabe kinenk ne *Yesu bo. Nen ne cere' bi taa' wo ki la njukn' wo.

¹⁹ Uyo wa Pilat ke ki buh *Yesu tibuur nno, ne u'po son' ki take' wo ki ye: «La taa a'gber ki kuan uje wa na nmabe biil no ya gber ni. Kime uje bugben bo, n dekn' tideknt kuonkuu kuu tu wiebe nni ceen.»

²⁰ Ama bitotuarciemb nin Sufmbe ya cienb sure' linigol nno ki ye le ri take Pilat wo ri wie be Barabas, ki ku Yesu.

²¹ Ne Pilat ti niire' be ki ye: «Bijeb bile bie ni, ni yie ri wie u la?» Ne bi ye: «Wie Barabas.»

²² Ne Pilat niire' be ki ye: «Nno la, *Yesu wa bi yih wo *Kristo nno, n li tien wo mila?» Ne bi'ke ye: «Be ri kpe wo udoponpon bo.»

²³ Ne u ti niire' be ki ye: «U ten ki bii' li le biil ne?» Ne bi tuareh ki wuureh ki gbiekeh ki teh: «Be ri kpe wo udoponpon bo.»

²⁴ Pilat laa' wa ri fre ki tien niba, bi kpireh ki joh ne, ne u taa' minunm, ki nire' bi'nun bo, ne ki ye: «Ma te uje wuu ya kuun ni. Ni ye ni ya gber ne.»

²⁵ Ne bi'ke ye: «Cere u'kuum ri li ye tinbi nin ti'bumu ya gber.»

²⁶ Pilat wie' be Barabas, ki cere' u'sojambe ni' *Yesu inalebe, ne u taa' wo ki de' be be ri ti kpe wo udoponpon bo.

Sojambe leh Yesu

(Mark 15:16-20; San 19:2-3)

²⁷ To, Pilat ya sojambe nno taa' *Yesu ki kon' Pilat den uluo bo, ne ki taan' bi'cekl ya sojambe ke, ki guon' ki linde' wo,

²⁸ ki gore' wo, ne ki taa' kuliermonmonku kuba ki goln' wo,

²⁹ ki taa' ikonkon ki lonlon' uyukpekpie ki kepele' u'yul, ki taa' lilenbenl ki njukn' u'najie ni, ne ki gbaandeh u'nun bo, ki leh wo ki teh: «Sufmbe ya ber, ti fuondeh ne-a!»

³⁰ Ne ki cereh u'bo tininsent, ki taah lilenbenl nno ki kpaakeh u'yul bo.

³¹ Bi le' wo ki ti ghen', ne ki gore' kuliermonmonku nno, ki taa' u'wengolkaar ki jiin' ki goln' wo, ne ki taa' wo ki bure' be ri ti kpe udoponpon bo.

Bi kpe' Yesu udoponpon bo

(Mark 15:21-32; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

³² Bi ti neh udu ni ma nno, ne ki cende' uje uba bi yih wo Simon, u ye Sirenn ya du ya nil ne. Bi cuo' uje bugben ki wabn' wo, wo ri tuke *Yesu ya doponpon.

³³ Bi ti baa' niba saan, bi yih ne Golgota, ni'tingi si: «Kuyukpobku ya Bual.»

³⁴ Ne ki taa' midaam ma cuuke' na to kerkeri ki de' Yesu, ki ye wo ri nu. U len', ne ki yie' ka ntun'.

³⁵ Sojambe nno kpe' wo udoponpon bo. Ne ki taa' u'wengolkaar ki fure' imoun ki gbiire' tu,

³⁶ ne ki ke ni'saan ki gu wo.

³⁷ Bi la kele' na cere' bi kpe' wo nno ki tabn' u'doponpon bo u'yul bo. Bi la kele' ki ye: «Sufmbe ya ber *Yesu so no.»

³⁸ Bi kpe' idukond ile mo u'saan idoponpon bo, bi kpe' uba u'najie bo, ki kpe' u'to u'nagen bo.

³⁹ Binib ba gbreh ni'saan nno sukreh wo ki gonbeh iyul ki takeh wo

⁴⁰ ki teh: «Sin wa ye a li bere Uwien ya duku ki liebe ki me ku iwien ita nno, nmien a'ba-a! A ye Uwien ya Bijie la, jire ni udoponpon wuu bo-a!»

⁴¹ Ne bitotuarciemb nin Yiko ya wonwoknb nin Sufmbe ya cienb mo leh wo ki teh:

⁴² «U nmien' binitob ne, ka ri fre ki nmien u'ba-a! U ye Israyel yaab ya ber la, wo ri jire ni udoponpon wuu bo fenenna, na ti teke wo ki ji.

⁴³ U du Uwien bo ne, ki take' ki ye u ye Uwien ya Bijie. Uwien yie wo la, wo ri nmien wo fenenna.»

⁴⁴ Ne idukond ya bi kpe' ye u'saan idoponpon bo nno mo sukreh wo nno.

Yesu ya kuun udoponpon bo

(Mark 15:33-41; Luk 23:44-49; San 19:28-30)

⁴⁵ To, kuwensiiku ya yo ne ni ci' ki bliike' utingben ke bo ki ti baa' kutaajuoku tikur tuta ya yo.

⁴⁶ Ni tuoh tikur tuta ya yo ne *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «Eli, Eli, lama sabaktani?» Ni'tingi si: «N'Wien, n'Wien, be tien' a wie' nni?»

⁴⁷ Binib ba se ni'saan nno ya biba na cii' u wuure' ki ye ba monmonm ne ki ye: «U lii yih Eli ne.»

⁴⁸ Ne bi'ni uba sen' i ya taan bo ki jon' ki ti yuure' ticitant, ki la sekn' midenminmiikm miba ni, ki taa' ki tuun' lilenbenl bo, ki tende' ki kole' u'fobu ki ye wo ri muare.

⁴⁹ Nε bà s'ien nno ye: «Daan, tí liike *Eli li baa kí lá ηm'ien wə bii wa ní baa.»

⁵⁰ Nεn saan nε *Yesu tí wuure' ufaa bo, nε kí kpo'.

⁵¹ U ya yo nε kukpelcεkpekpiεku kúa bore' Uwien ya duku ni bolm mile nno kεre' ku'siik ni paaki kí tí ci' tingi. Kitink jenge', iten ye'εkre',

⁵² ikul bibiire', nε Uwien cεre' binib bà lá pε u'sen bo kí kpo' nno mεkre' kí yebe.

⁵³ Bi n'εn' ikul ni, nε *Yesu mεkre' uyo wá bitenkpiib ni nno, bi kən' Uwien ya du Yerusalem ni, kí cεre' binib laa' bε kí yebe.

⁵⁴ Sojambe kobk ya cien nin sojambe bà te *Yesu saan kí gu wə nno laa' kitink jenge' ma, kí laa' tibont tá kε tien' nno, nε ní cuo' bε bujεwaanbu kí gbien', nε bi ye: «Imàn, uje wuə mənbe kí ye Uwien ya Bijε nε.»

⁵⁵ Bipiib biba mə lá te ni'saan kí yebe, kí se fənfəkm kí likeh. Bi lá n'εn' haali Galile nε kí pε u'bo kí toreh wə.

⁵⁶ Bi'ni biba si: Mari Madelenn nin Saak nin *Yosef ya naa Mari nin Sebede ya bijieɓ ya naa.

Yesu ya subm

(Mark 15:42-47; Luk 23:50-56; San 19:38-42)

⁵⁷ Ni juare', nε ufáadaan uba baa' ní kí ye Arimate ya nil, bi yih wə *Yosef. U mə lá ye *Yesu ya panpaankε nε.

⁵⁸ U jon' Pilat saan kí tí tōke' wə kí ye u tuo' la, wə ní cεbe wə *Yesu ya gbenent. Nε Pilat de' usen kí ye bε ní cεbe wə tū.

⁵⁹ Nε *Yosef taa' *Yesu ya gbenent, kí taa' kukpelcεfēnku kí tenten' tū,

⁶⁰ kí taa' tū kí tí ble' ufele uba ni, kí binde' kutengbengbenku kuba, kí biin' bufenaɓu nε kí bure'. U lá cεre' bi cube' ufele nno kujotenku kuba ya kele ni nε kí de' wən bugben. Ba laan lá sube' nil len.*

⁶¹ Mari Madelenn nin Maritə nno mə lá te ni'saan, kí kε likul nno ya nun bó.

Sojambe gu Yesu ya kul

⁶² Lidaali lá bi bondeh *Saba ya daali nno gεbre', ní faa' nε bitotuarcienb nin *Farisienmbe taan' kí jon' Pilat saan,

⁶³ kí tōke' wə kí ye: «Cεnbaa, tí tiere' kí ye utonnendaan nno lá fuobe ma nno, u lá ye u kpo' la, wienta daali u lí mεkre bitenkpiib ni.

⁶⁴ Nεn bo, cεre sojambe ní lí gu u'kul, kí tí baa' wienta daali, ηə u'panpaankaab la baa kí lá suu kí nēn u'gbenent, kí tōke binib kí ye u mεkre' bitenkpiib ni nε. Bi tien' nno la, ku ya tonnenfərkaaku lí cen kukpiεku.»

⁶⁵ Nε Pilat ye: «Sojambe sə. Lí joh mēn kí tí cεre bε ní lí gu u'kul ní yie ma bo.»

⁶⁶ Nε bi bure' kí tí pəle' kí dieke' litenl lá bi likul nno, kí cεre' sojambe nno gu.

28

Yesu mεkre' bitenkpiib ni

(Mark 16:1-10; Luk 24:1-12; San 20:1-10)

¹ *Saba ya daali gεbre', kutaaku kúa lí faa nno, nε Mari Madelenn nin Maritə wəre' kí fii' kí jon' bε ní tí gonde likul nno.

² I ya taa' bo nε kitink jenge' kí gbien', nε Yonbdaan ya tond uba nēn' paaki bó ní, kí lá biire' litenl nno kí binde' lε, kí kεle' lí'bo.

³ U windeh tēn utεmeknde, nε u'wengolkaar pien tein.

⁴ Sojambe bà gu likul nno laa' wə ma nno, bujεwaanbu cuo' bε cεen. Bi'gbenent ηəh, nε bi fifike'.

⁵ Nε utond nno tōke' bipiib nno kí ye: «Ninbi, la fenge mēn. N bēn ni nuunh *Yesu wá bí lá kpe' wə udəpənpən bo nno nε.

⁶ Wa jí te niε saan. U mεkre' tēn u lá len' ma bo nε. Dēn mēn, kí liike u lá də ná saan.

⁷ Jo mēn tonm kí tí tōke u'panpaankaab kí ye u mεkre', kí liere' bε kí bure' Galile bó ηə. Bi lí tí lε wə nēn bó nε. N ηməbe tun nε ní tōke nε.»

⁸ Nε bipiib nno pək kí siere' likul nno saan; bujεwaanbu ηməbe bε, ama bi'yēnm mēn sange cēen nε bí tiinh kí joh bε ní tí tōke *Yesu ya panpaankaab Uwien ya tond nno tōke' bε ná nno.

⁹ Bi joh ma nno nε *Yesu cende' bε usen ni, kí fuonde' bε. Nε bi gbaan' u'nintuuli, kí cuo' u'taan kí puke' wə.

¹⁰ Nε u tōke' bε kí ye: «La fenge mēn. Lí joh mēn kí tí tōke n'panpaankaab kí ye bε ní lí joh Galile. Bi lí tí lε nni nēn bó nε.»

Bi pèn' Sojambe ilike bε ní tōke kí ye Yesu ηa mεkre'

* 27:60 Sufmbe lá subeh bitenkpiib nno nε.

¹¹ Uyo wà bipiib nnò joh nnò, nɛ sojambe bà gu *Yesu ya kul nnò ya biba jon' Yerusalem, ki tí tòke' bitòtuòrciɛnb bi laa' nà ke.

¹² Nɛ bitòtuòrciɛnb nin Sufmbɛ ya ciɛnb taan' ki kɛle' ki gbiere', nɛ ki ñɛn' ilike ì yɛbe ki de' sojambe nnò,

¹³ ki tòke' bɛ ki ye: «Li joh mɛn kí li tòkeh binib ki teh ni dɔ kuñonku ki gòh, nɛ u'panpaankaab baa' kí lá sun' kí ñɛn' wɔ likul nnò ni.

¹⁴ Pilat cii' la, tinbi nɛ li duɔn u'yɛnm kí ñɛn nɛ len.»

¹⁵ Sojambe nnò teke' ilike nnò, nɛ ki jon' ki tí tien' bi tòke' bɛ ki ye ma bo. Nɛn bo nɛ bi kpaandeh tigber nnò Sufmbɛ ni haali nin dinnò.

Yesu sɔn' u'panpaankaab uɲɛndun ni ni'ke saan

(Mark 16:14-18; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itɔn 1:6-8)

¹⁶ Tɔ, *Yesu ya panpaankaab piik nin uba nnò jon' Galile ni, lijuɔl là *Yesu là yien' bɛ li'bo nnò bo.

¹⁷ Bi laa' wɔ ma nnò, nɛ ki gbaan' u'nintuɔli ki puke' wɔ. Ama bi'ni biba jieh.

¹⁸ Nɛ *Yesu nɛkn' bɛ ki tòke' bɛ ki ye: «Uwien de' nni mituam ke paaki nin tingi.

¹⁹ Nɛn bo, li joh mɛn inibol ke saan, kí tí tien bɛ n'panpaankaab, kí sɔi bɛ Uwien ya ñunm, Baa nin Bijɛ nin *Mifuoñaanm ya yel bo,

²⁰ kí wɔkn bɛ bɛ í li boh n tòke' nɛ nà ke nnò. Ní li bɛn kí ye n te ni'saan uyo ke kí tí baa uɲɛndun ya gbenm.»

Tigbɛmɔnmɔnt tã
Mark
kɛlɛ' tũ nnɔ
Nã wɔnghɛ kugbɔnku kuu te ma bo

Mark ɲa yɛ Yesu ya tondb piik nin bile nnɔ ya uba. Ama u cii' Yesu ya gbɛr Piɛr nin Pɔl saan nɛ, kimɛ u tien' bi'saan ki wuɔkɛ'. U kɛlɛ' kugbɔnku kuu ki de' binib bã nnɔ ya biba ɲa yɛ Sufmbɛ. Wa kɛlɛ' ku'ni bi maa' Yesu ma bo, ka kɛlɛ' Yesu len' tigbɛr tã nnɔ mɔ nĩ fãkɛ, ama u tũrɛ' ki kɛlɛ' Yesu sɔnsɔn' itũon yã nin u tien' miyɔkm ya bont tã kɛ, ki wuɔn' Yesu buu' biwienb nin wɔn nin Sufmbɛ ya ciɛnb finfinde' ma bo nɛ.

Mark cin' u'gbɔnku ma nnɔ, u wuɔn' ki ye Yesu yɛ Uwien ya Bijɛ nɛ (1:1), ki tĩ tonde' nin wɔn Yesu, Uwien ya Bijɛ ya kuum udɔpɔnpɔn bo ya gbɛr (15:39).

Bi li fre kĩ gbiire Mark ya gbɔnku ibɔk ile. Libɔkkpiɛkl cinh liyul 1:1 kĩ tĩ baa iyul 8:26 nɛ libɔkliel cinh iyul 8:27 kĩ tĩ baa 16:20. Kugbɔnku kuu ya bɔkkpiɛkl ni (1:1-8:26), Yesu buu' biwienb, ki ɲɔrɛ' isɛnpol binib saan, ki wɔkn' binib Uwien ya gbɛr. Ama wa yɛ binib rĩ bɛnde u yɛ udaan wã nɛ ka toh binib mɔ rĩ tɔkɛ u yɛ udaan wã. Kugbɔnku kuu ya bɔkliel ni (8:27-16:20), Mark yie wɔ rĩ wuɔn binib kĩ ye Yesu yɛ Uwien ya Bijɛ nɛ. U yɛ Uwien ya Bijɛ ma nnɔ, nɛ cɛrɛ' u teh miyɔkm ya bont.

Imɔn, Yesu yɛ Uwien ya Bijɛ nɛ, ama u tuo' ki tien' u'ba unisaal ki tuo' Uwien ya ɲɔbu bɔ, ki jin' ijɛnd ki tĩ kpo' udɔpɔnpɔn bo.

San wã siih binib Uwien ya ɲunm ya gbɛr
(Matie 3:1-12; Luk 3:1-18; San 1:19-28)

¹ *Uwien ya Bijɛ *Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ya cinm.

² Tũ cin' tɛn *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Esayi lã kɛlɛ' ma u'gbɔnku ni ki ye:

«Liike, n li sɔn n'tond wɔ rĩ liere ɲɛ,

kĩ lã tũrɛ a'sɛn.

³ Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:

«Tũrɛ mɛn Yonbdaan ya sɛn,

kĩ cubn u'sɛngbɛnmu kĩ de wɔ.» »

⁴ Nnɔ nɛ San wã siih binib Uwien ya ɲunm baa' ki te kupenpelku ni, ki kpaandeh ki teh: «Lɛbrɛ mɛn ni'tetɛm, rĩ slii nɛ Uwien ya ɲunm ɲɔ Uwien rĩ fɛrɛ nɛ ni'biere.»

⁵ Nɛ Sude ya tinfɛnm yaab kɛ nin Yerusalem yaab kɛ bãareh u'saan ki kpiireh bi'biere, nɛ u siih bɛ Uwien ya ɲunm Sude ya kpenl ni.

⁶ San lã guo liliɛr lã nnɔ bi taa' ɲɔkma ya kobr nɛ ki lòn' lɛ. U lã gbɛn kugbɔnku ya ningbɛnl nɛ u'ciɛk ni. U lã jinh inacu nin tisiir nɛ.

⁷ U lã tɔkɛh linigol nnɔ ki teh: «Uba li paan n'puoli bɔ nĩ ki ɲmɔbɛ mituɔm ki cɛn' nni. Ma kɛrɛ rĩ bũɔn kĩ lore u'tacɛningbɛn.

⁸ Min taa' miɲunm nɛ ki sii' nɛ Uwien ya ɲunm. Wɔn nɛ lã li cɛrɛ *Mifuoɲaanm rĩ jiere nĩ ni'bo.»

San sii' Yesu Uwien ya ɲunm
(Matie 3:13-4:11; Luk 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Tɔ, i ya den nɛ *Yesu ɲɛn' Nasaret, udu wã te Galile ya tinfɛnm ni nnɔ ki baa' San saan. Nɛ San sii' wɔ Uwien ya ɲunm Sude ya kpenl ni.

¹⁰ *Yesu ɲɛh miɲunm ni uyo wã nnɔ nɛ ki laa' kutaaku kɛrɛ', ki laa' *Mifuoɲaanm jiih nĩ ki naan unɛnjel, ki lã kɛlɛ' u'bo.

¹¹ Nɛ uniekɛ uba ɲɛn' paaki bɔ nĩ ki ye: «Sin, a yɛ n'bijɛ nɛ, n yie ɲɛ nɛ n'yɛnm sɔngɛ a'bo.»

Satan biikɛ' Yesu

¹² I ya tãan bo, nɛ *Mifuoɲaanm taa' *Yesu ki jon' kupenpelku ni.

¹³ U lã tien' len iwien pinan nɛ, nɛ *Satan bĩkreh wɔ. U te nin kumuɔku ni ya wɛnt nɛ, nɛ Uwien ya tondb toreh wɔ.

Yesu cin' u'tuonl Galile ni

¹⁴ Tɔ, nĩ tɛtɛ nɛ bi lã cuo' San ki pekɲ'. Ni ya puoli bɔ nɛ *Yesu jon' Galile ki tĩ kpaandeh Uwien ya gbɛmɔnmɔnt,

¹⁵ ki teh: «Uyo baa'-a! Uwien ya bɛl nɛkn' nĩ ɲɔ. Lɛbrɛ mɛn ni'tetɛm, kĩ teke tigbɛmɔnmɔnt kĩ ji.»

Yesu yin' bijɛnbɛb binan bɛ rĩ paan u'bo
(Matie 4:18-22; Luk 4:14-15; 5:1-11)

¹⁶ *Yesu cuonh ki kpàakeh Galile ya ñuncienm, ñe ki laa' Simòn nin u'ninje Andre te ki wienh bubebu. Bi là yé bijenbe ñe.

¹⁷ Ñe u tãke' be ki ye: «Paan men n'bo ní, ño rí cèrè ní li taakeh binib ki dienh nni.»

¹⁸ Bi dàan' bi'baan i ya taan bo, ñe ki paan' u'bo.

¹⁹ U jende' waamu ki pukn', ñe ki tí laa' Sebede ya bijieb Saak nin u'ninje San te bi'nerbu ni, ki tũareh bi'baan.

²⁰ *Yesu yin' be i ya taan bo ñe bi dàan' bi'baa Sebede nin u'tonsõn bu'nerbu nno ni, ki paan' u'bo.

Yesu ñore' usenpol uje uba saan

(Luk 4:31-37)

²¹ Yesu nin u'panpaankaab tí baa' Kapernawum ya du ni. *Saba ya daali ñe *Yesu kòn' bi'taanl ya duku ni, ki wõknh binib Uwien ya gber.

²² Ní cuo' binib bà cengeh u'bó nno miyõkm ceen, kime wa wõknh be ten *Yiko ya wõnwõknh wõknh ma bo, u wõknh be ten unil wá du u wõknh ná bo ñe.

²³ Uje uba mọ lá te *Sufmbẹ ya taanl ya duku nno ni usenpol ñaake wọ, ñe u wuure'

²⁴ ki ye: «Nasaret ya Yesu, tinbi nin sin tu le ñe? A baa' á lá boln te ñe-ñe? N ben a yé udaan wá. A yé Uwien ya Nířaan ñe.»

²⁵ Ñe *Yesu tiẽn' u'bo ki ye: «Ŋmile, kí siere uje wuọ saan.»

²⁶ Ñe usenpol nno ñõnõnge' uje nno nin ufaa, ki wuure' ki gbien', ñe ki siere' u'saan.

²⁷ Ñe ní cuo' bi'ke miyõkm ceen. Nen saan ñe bi niireh tab ki teh: «Ní yé be so? U wõknh miwõknfẽn ñe ki du mi'bo-a, ki wõbndeh isenpol mõnõn i tuonh u'ñõbu bó-a!»

²⁸ Nen bo ñe *Yesu ya yel kpere' Galile ya tinfẽn ñe ni n'ke saan.

Yesu buu' binib bà bun iwien ke ya bol

(Matie 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ *Yesu nin bà pe u'bo nno ñen' litaanl ya duku nno ni, ñe ki jon' Simòn nin Andre den. Saak nin San mọ pĩere' be.

³⁰ Tọ, Simòn ya cõbnaa dọ ki bun, u'gbenent ton. Ñe bi pøk ki tãke' *Yesu ki ye u bun,

³¹ ñe u baa' u'saan ki cuo' u'nuo ki fin' wọ. U'gbenent sõnge' ñe u cende' be.

³² Ní daali ya tajuõku uwien lu' ma nno, ñe bi tukeh bà bun iwien ke ya bol nin isenpol ñaake bà nno ke ya bol ki bàareh *Yesu saan.

³³ Udu nno ya nib ke lá taan' Simòn nin Andre den ñe bunañõbu saan.

³⁴ Ñe *Yesu buu' binib bà bun iwien ke ya bol bi yebe, ki ñore' isenpol binib saan i yebe ka cèreh i lienh, kime i ben wọ.

Yesu tãke' binib Uwien ya gber Galile ya tinfẽn ni

(Luk 4:42-44)

³⁵ Uteñjafaa ñe *Yesu fii' ní blike ki ñen' ki jon' nib ña te ná saan ki tí kãareh.

³⁶ Ñe Simòn nin u'tõtõknieb mọ fii' ki ñen', ki nuunh wọ,

³⁷ bi tí laa' wọ ma nno, ñe ki tãke' wọ ki ye: «Binib ke nuunh ñe ñe.»

³⁸ Ñe u tãke' be ki ye: «Tí jo men nitõnn bó, itengbaan yá te kõnkõnm nno ni ño rí tí tãke Uwien ya gber ní mọ bó. Kime nen bo ñe n baa'.»

³⁹ Ñe ki taa' be ki jon' Galile ya tinfẽn ke ni, ki tí kõh Sufmbẹ ya taan ya dur ni, ki kpaandeh Uwien ya gber, ki ñuõh isenpol binib saan.

Yesu cèrè' ujend uba lùore'

(Matie 8:1-4; Luk 5:12-16)

⁴⁰ Ujend uba baa' *Yesu saan, ñe ki gbaan' u'nintuõli, ki gbáan' wọ ki ye: «A yíe la, a li fre kí cèrè rí lùore.»

⁴¹ Yesu muo' wọ micẽcẽkm ceen, ñe kí tendè' u'nuo, ki me' wọ, kí tãke' wọ ki ye: «N yíe, lùore.»

⁴² I ya taan bo ñe lijendl nno pøk ki gben' ñe u lùore'.

⁴³ Nen saan ñe *Yesu tãke' wọ ki ye wọ rí li joh, ñe ki kpẽkpẽ' u'bo,

⁴⁴ ki ye: «Liike a'yul bo ki la tãke nil, ama jo tí tí le utõtũõrke, kí tien milũorm ya tuõrl ten Moyis lá ye ñe rí li teh ma bo. Nen ñe li wuon kí ye a lùore'.»

⁴⁵ Ama uje nno bure' ma nno, u tí kpaandeh tigber nno ní'ke saan ñe. U tien' nno ma nno, ñe *Yesu ña ji li fre kí kọ du uba ni, ka bõle'. U lá juonh idugbaan ñe nib ña te ná saan. Ñe binib ñeh ní'ke bó ki bàareh u'saan.

2

Uje uba ya taan nin u'nuo faan' Yesu cèrè' u faake'

(Matie 9:1-8; Luk 5:17-26)

¹ Iwenkãankẽ gèbre', ñe *Yesu liebe' ki jon' Kapernawum ya du bó. Binib cii' u te u càan' iden ya nno ni,

² ne linigol taan' ni'saan ki yebe haali fenm nja ji ti te nañabu ni mənən. Ne u təkhe be Uwien ya gber.

³ To, binib biba tuke' uje uba u'taan nin u'nuo ke faan' ki baa' Yesu saan. Binib binan ne la tuke' wo.

⁴ Linigol nno bo ba ri fre ki taa wo ki nende *Yesu ma nno, ne ki don' u te kudulekaaku kua ni nno ya paaki, ki cube' libonl u se na saan nno, ne ki taa' uje nno ki kuon' ki yekn' nin linagenl nno ki ble' *Yesu ya nun bo.

⁵ *Yesu laa' bi teke' wo ki jin' ma nno, ne u təkhe' uje nno ki ye: «N'buke, n fere' ne a'biere njo.»

⁶ *Yiko ya wonwoknb biba ke ni'saan ki maaleh bi'fel ni ki teh:

⁷ «Be tien' uje wuo lienh no nno? U sukreh Uwien ne. Uwien baba nja ri la, nme li fre ki fere binib bi'biere?»

⁸ *Yesu pok ki bende' u'yenm ni bi maaleh ma bo ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni maaleh no nno ni'yenm ni?»

⁹ Ni le ba faa? N təkhe uje wuo ki ye n fere' wo u'biere ne faa bii wo ri fii ki yuure u'nagenl ki li cuonh ne faa?

¹⁰ Nen bo, n li wuon ne ki ye Unil ya Bijε nmo be mituom unendun wuu ni wo ri fere binib bi'biere.» Ne ki təkhe' uje wa ya nuu nin u'taan faan' nno ki ye:

¹¹ «N lienh sin ne, fii ki yuure a'nagenl, ki li kunh.»

¹² I ya taan bo ne u fii' ki yuure' u'nagenl ki nen' saali bi'ke ya nun bo. Ni cuo' bi'ke miyokm ceen ne bi pəkheh Uwien ki teh: «Ti fii' ma, ta laan laa' nie ya bonn ya tunbu.»

Yesu yin' Lefi wo ri paan u'bo

(Matie 9:9-13; Luk 5:27-32)

¹³ *Yesu liebe' ki jon' Galile ya nunciem ya gbaal, ne binib ligol baareh u'saan, u təkhe be Uwien ya gber.

¹⁴ U joh ma nno ne ki laa' ulenpotekl uba ke lenpotekbuol, bi yih wo Lefi u ye Alfe ya bije. Ne *Yesu təkhe' wo ki ye: «Paan n'bo ri.» Ne u fii' ki paan' u'bo.

¹⁵ Ni ya puoli bo ne *Yesu te Lefi den ki jinh tijier. Bilenpotekb ligol nin bibierdenb mo la ke won nin u'panpaankaab saan ki jinh tijier, kime bi la paakeh u'bo ki yebe.

¹⁶ *Yiko ya wonwoknb biba, ba ye *Farišenmbe nno laa' *Yesu nin bilenpotekb nin bibierdenb te ki jinh tijier ma nno ne bi niire' u'panpaankaab ki ye: «Be tien' u te ki jinh nin bilenpotekb nin bibierdenb-i?»

¹⁷ *Yesu cii' bi len' ma bo, ne ki təkhe' be ki ye: «Binib ba nmo be laanfie nja nuunh daktie, ba bun ne nuunh daktie. Ma baa' ri yin nimonb, n baa' ri yin bibierdenb ne.»

Unolole ya gber

(Matie 9:14-17; Luk 5:33-39)

¹⁸ Uyo uba ne San ya panpaankaab nin *Farišenmbe la luo bunabu, ne binib biba baa' ki la niire' *Yesu ki ye: «Be tien' San ya panpaankaab nin *Farišenmbe yaab luo bunabu a'yaab ben nja luo?»

¹⁹ Ne u jii' be ki ye: «Binib ba bi yin' be upiikuon li fre ki lole bunabu uyo wa piice laan te bi'saan-ii? Piice laan te bi'saan la, ba ri fre ki lole nbo.»

²⁰ Ama uyo uba we ri be ri nen piice nno bi'saan ufaa. U ya yo ne bi li lole bunabu.»

²¹ Ne ki ti ye: «Uba nja ri taa kpelcefenku ya jenl ki lekn lilerkpaal. U tien' nno la, kukpelcefenku ya jenl nno li kere lilerkpaal nno ne libonl nno ri yebre ki pukn.»

²² Uba mo nja ri taa midaam ma nja laan muo' ki ben' ki pieke iyokpaan ni. U tien' nno la, midaam nno li kpien iyol nno, ki wule ki nende ne iyol nno mo ri saa. Bi piekeh midaam ma nja laan muo' ki ben' iyofen ni ne.»

Saba ya daali ya gber

(Matie 12:1-8; Luk 6:1-5)

²³ *Saba uba ya daali ne *Yesu nin u'panpaankaab gbreh ikpaan iba ni. Bi cuonh ki joh ma nno ne u'panpaankaab coh ijifen * ki cienh.

²⁴ Ne *Farišenmbe niire' *Yesu ki ye: «Be tien' a'panpaankaab teh yiko kuon' na *Saba ya daali?»

²⁵ Ne u təkhe' be ki ye: «Na laan kaan' *Dafid la tien' ma bo ne-ee? Won nin u'nib nja la nmo be jier ma mikonm cuo' be nno»

²⁶ u kon' Uwien ya ninbonl ni, uyo wa Abiyatar la ye bitotuarcienb ya cien nno, ki taa' kpoo wa bi taa' ki de' Uwien nno ki nmon', ne ki de' won nin ba təkhe nno bi'mo nmon'. Ama bitotuorkaab baba ne la nmo be usen be ri nmon kpoo nno.»

* 2:23 Liike Matie 12:1.

²⁷ Nε ki tōke' bε ki ye: «Unisaal bo nε Uwien sien' *Saba ya daali, na yé *Saba ya daali bo nε Uwien n̄en' unisaal.

²⁸ Nen bo, Unil ya Bijε nε ηmōbe usen wō rí wuōn bi li tien ná haali *Saba ya daali mōnōn.»

3

Uje uba ya nuō uba faan', Yesu cère' u faake' Saba ya daali

(Matie 12:9-14; Luk 6:6-11)

¹ *Saba uba ya daali nε *Yesu tí liēbe' ki kōn' *Sufmbε ya taanl ya duku ni. Uje uba mō te len u'nuō uba faan'.

² Nε bi sekndeh ki likeh u li cère uje nno rí faake *Saba ya daali bii wa rí cère wō rí faake, kimε bi là nuunh bi li dule ná bo kí biin wō nε.

³ Nε *Yesu tōke' uje wá ya nuō faan' nno ki ye: «fii kí sere siik ni.»

⁴ Nε kí niire' bε ki ye: «*Saba ya daali la, unil ηmōbe usen wō rí tien ná mōn bii ná bre nε? U ηmōbe usen wō rí ηmien unil bii wō rí ku wō nε?» Ba jiin' wō.

⁵ Nε u liike' bε kí gōbre' kí bōn' nin ubenpiebe, u'yennm saa' bi'yufaa bo, nε u tōke' uje wá ya nuō faan' nno ki ye: «Tende a'nuō.» U tende' u'nuō nε u jire' u'ciem.

⁶ Nen saan nε *Fariisem bε n̄en', kí taan' kí kèle' i ya tãan bo nin Herod yaab bε rí gbriere kí liike bi li tien ma kí ku Yesu.

Linigol taan' Yesu saan

⁷ Nε *Yesu nin u'panpaankaab siere' ní'saan kí bure' miñuncienm bó, nε linigocienl paan' u'bo. Linigol nno n̄en' ní Galile ya tinfennm ní nin Sude ya tinfennm ní

⁸ nin Yerusalem ní nin Idume ya tinfennm ní nin mitinfennm má te Suden ya kpenpuol nno ní nin Tir ní Sidon ya tinfennm ní nε. Bi là yεbe cεen nε. Bi cii' *Yesu teh miyōkm ya bont ma nno nε cère' bi baa' u'saan.

⁹ Nε u tōke' u'panpaankaab kí ye bε rí taa buñterbu kí pūkn miñunm bo wō rí kō ηō linigol nno lá pεbe wō.

¹⁰ Kimε u lá cère' binib faake kí yebe ma nno nε biwiēnb kε kpieleh bε rí nēnde kí mε wō.

¹¹ Isenpol yá n̄aake binib nno laa' wō lá, í cèreh bi gbaandeh u'nintuōli nε kí wuureh kí teh: «A yé Uwien ya Bijε nε.»

¹² Ama *Yesu tēngēh isenpol nno bo nε kí teh í la cère binib rí bende u yé udaan wá.

Yesu gēnde' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:1-4; Luk 6:12-16)

¹³ Ni ya puoli bó nε *Yesu don' lijuōl bo, kí yin' u yie binib bá nno. Bi baa' u'saan,

¹⁴ nε u gēnde' binib piik nin bile bε rí li tuu kí te u'saan, nε kí yin' bε u'tondb. U gēnde' bε wō rí li sōnh bε bi tí tōkeh binib tigbēmōnmōnt nε,

¹⁵ kí li ηmōbe mituōm kí ηuōh isenpol binib saan.

¹⁶ U gēnde' binib piik nin bile bá nno ya yel sō: Simōn, u baan' wō Pier

¹⁷ nin Sebēde ya bijieb Saak nin u'ninje San, u baan' bε Bowanerges, ní'tingi si: «itetien ya nib»

¹⁸ nin Andre nin Filip nin Batelemi nin Matie nin Toma nin Alfe ya bije Saak nin Tade nin Simōn wá ya nun mōn u'du ya gbēr bo

¹⁹ nin Sudas Iskariyot wá lá li kuōre wō nno.

Biba ye Yesu ηmōbe Belsebul ya tuōm nε

(Matie 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10)

²⁰ *Yesu kun' nε linigol tí taan' u'saan haali wōn nin u'panpaankaab ηa tí ηmōbe fennm bε rí jí jier mōnōn.

²¹ U'den yaab cii' ní te nno nε bi baa' bε rí taa wō. Kime bi maaleh kí teh u waare' nε.

²² Tō, Yiko ya wōnwōkn bá n̄en' Yerusalem bó ní nno lienh kí teh Belsebul nε n̄aake wō. Wōn isenpol ya cien nε diēnh wō mituōm u ηuōh isenpol binib saan.

²³ Nε u yin' bε kí pōn' bε mikpēnjennm kí ye: «*Satan lí tien mīla kí ηōre wōn *Satan?

²⁴ Libel liba ya nib bore' tōb kí kōnh bi'ηmiel ní la, libel nno lí juore fennm nε.

²⁵ Iden iba mō ya nib bore' tōb kí kōnh bi'ηmiel ní la, iden nno lí juore fennm nε.

²⁶ Nen bo nε *Satan liēbe' kí kōnh nin u'ba la, u lí gben kí juore fennm nε.

²⁷ «Ūba ηa rí fre kí kō ufefaa den kí fie u'bont ka ηmōbe tuōm má u lí kpīe kí lōle wō kí yaan. U lōle' wō la, u ya yo nε u lí fre kí kō u'den kí fie u'bont kε.

²⁸ N tōkeh nε imōn nε, Uwien lí fère binib bi'biere kε, kí fère bε bi suke' wō isuk í yεbe kí kpε ma kε.

²⁹ Ama, unil suke' *Mifuōñaanm mēn la, Uwien ηa rí fère wō, u'biere lí juore u'bo nε haali uyo wá ηa ηmōbe gbenm.»

³⁰ Bi tōke' wō kí ye usenpol nε n̄aake wō ma nno, nε cère' u len' nno.

Yesu ya naa nin u'ninjieɓ
(*Matie 12:46-50; Luk 8:19-21*)

³¹ Tɔ, *Yesu ya naa nin u'ninjieɓ baa' ní ki lá te saali, ne ki sɔn' bɛ ní tì yin wɔ.

³² Linigol kɛ ki guɔn' wɔ, ne bi tɔke' wɔ ki ye: «A'naa nin a'ninjieɓ [nin a'ninsieɓ]* te saali ki nuunh ɲɛ.»

³³ Ne u tɔke' bɛ ki ye: «Ŋme ne yé n'naa? Bi le yé n'ninjieɓ-i?»

³⁴ Ki liike' ki bòn' binib bà kɛ ki guɔn' wɔ nno ne ki ye: «Liike men, n'naa nin u'ninjieɓ sɔ.

³⁵ Unil wà ke teh Uwien yie ná la, wɔn ne yé n'ninje, ki yé n'ninse, ki yé n'naa.»

4

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm
(*Matie 13:1-9; Luk 8:4-8*)

¹ *Yesu tí liebe' ki jon' Galile ya ñunciɛnm ya gbaal ki tí wɔknh binib Uwien ya gber. Linigociɛn tí taan' u'saan ne u kɔn' ki kèle' buɛrɛbu ni miɛnɛm bo. Linigol nno kɛ te miɛnɛm ya gbaal.

² Ne u wɔknh bɛ tibont tù yebe mikpenjenm ni, ki tɔkeh bɛ ki teh:

³ «Li cengeh men, ukpaal uba ne jon' wɔ ní tí plè tibonbuor ya bim.

⁴ U plèh ma nno, miba lu' usengbe, ne inuɔn baa' ki lá jin' mè.

⁵ Mitòm lu' kutɛntieku bo, tɛnbim ɲa yebe ná saan. Tɛnbim ɲa yebe ma nno, ne mí pen' tonm.

⁶ Uwien ñɛn' ki tonge', ne ki se' mè. Ma ɲmɔbe ñaan mɔnmɔnm ma nno, ne mí waan', ki kpo'.

⁷ Mitòm mɔ lu' kujegorku ni. Ne kujegorku kpére' ki wɔbn' mè ne ma lòn'.

⁸ Mitòm mɔ lu' kitinmɔnmɔnk bo, ki pen', ki kpére', ki lòn'. Miba lòn' pitata, mitòm piluoluob, mitòm mɔ kokobk.»

⁹ Ne ki tí ye: «Wà ɲmɔbe litubl la, wɔ ní cii.»

Bɛ tien' Yesu pɔh binib mikpenjenm-i?
(*Matie 13:10-17; Luk 8:9-10*)

¹⁰ *Yesu nin u'tondb piik nin bile nin binib bà tuu ki paakeh u'bo nno tí te bi' baba ma nno, ne bi niire' wɔ mikpenjenm nno ya tingi.

¹¹ Ne u jiin' bɛ ki ye: «Uwien ne cère' ninbi bɛnde' u'bel ni ya gbeɓlkaar. Binib bà ɲa te u'bel ni nno wɔn, ní yé bɛn bo mikpenjenm baba ne,

¹² ɲɔ

•bɛ ní li likeh ka lenh,

ki li cengeh ka ciih ni' tingi,

nno ɲa ní la, bi cii' ni' tingi,

ki lèbre' bi'tetem la,

Uwien li fère bɛ bi'biere ne.» »

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi
(*Matie 13:18-23; Luk 8:11-15*)

¹³ *Yesu niire' bɛ ki ye: «Na cii' mikpenjenm miɛ ya tingi la, ni li tien mila kí cii mà kɛ sien' nno ya tingi?

¹⁴ Mikpenjenm nno ya tingi sɔ: ukpaal nno te ten unil wà tɔkeh binib Uwien ya gber ne.

¹⁵ Mibim mà lu' usengbe nno yé binib bà ciih Uwien ya gber, *Satan bàareh i ya tãan bo ki lá ñɛndeh tù bi'fɛl ni ne.

¹⁶ Mibim mà lu' kutɛntieku bo nno mɔ yé binib bà ciih Uwien ya gber, ki teknh tù tontonm nin uyɛnsɔnge,

¹⁷ ama ka cèreh tù kpaakeh ñaan bi'fɛl ni ne, ne ta wuɔkreh bi'ni mɔ. Liwɔbl bii ijend tu' bɛ tu'bo la, bi pɔk kí wɛ Uwien ya sɛn ne.

¹⁸ Mibim mà lu' kujegorku ni nno mɔ yé binib bà ciih Uwien ya gber,

¹⁹ ne uɲɛndun wuu ya gber nin lifaal ya yɛnmaale yà lɛreh binib nno nin tibont kɛ ya yɛnmaale kɔh bi'fɛl ni, ki wɔbndeh tù, ki cèreh ta ní fre kí sɔn tuonl.

²⁰ Mibim mà lu' kitinmɔnmɔnk bo nno mɔ yé binib bà ciih tigber nno, ki teknh tù, ki te ten mibim mà lònɛh ne. Miba lònɛh pitata, mitòm piluoluob, mitòm mɔ kokobk.»

Lifrl ya kpenjenm
(*Luk 8:16-18*)

²¹ Ne *Yesu tí tɔke' bɛ ki ye: «Unil se' lifrl la, u li taa kusenku kí cubn li bo-oo? Bii u li taa lè kí sien igado ya tingi-ii? Wa ní taa lè kí tuɔn likpenkpenl bo ka-aa?

* 3:32 Bi kpie' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni nin a'ninsieɓ ɲa te tu'ni.

²² Kimɛ niba ŋa te ki buɔ ŋɔ ba lá li lɛ nɛ, niba mɔ ŋa rí juore kí li buɔ ŋɔ ka lá li ñɛ upaan bo.

²³ Wà ŋmɔbe litubl la, wɔ rí cii.»

²⁴ U tí tɔke' bɛ ki ye: «Like mɛn ni'yul bo nin ni ciih tigber tà nɔ. Ni taah ná ki bíkreh tibont ki dienh binitɔb nnɔ Uwien mɔ li taa nɛn nɛ kí biike kí de nɛ. U li biike kí gɛbre nnɔ mɔnɔn kí de nɛ.

²⁵ Kimɛ wà ŋmɔbe la, bi li de wɔ kí pukn nɛ. Wà ŋa ŋmɔbe la, bi li tonde kí fie u ŋmɔbe ná waamu nnɔ mɔnɔn nɛ.»

Kitink cɛreh tibonbuor pɛh ma bo ya kpenjɛnm

²⁶ Yesu tí len' ki ye: «Uwien ya bel naan tibonbuor ya bim mà uje uba bule' mà u'kpáabu ni nɛ.

²⁷ U gɔh-ɔɔ, u likeh ñonku nin wien ni-ii, mibim nnɔ pɛh nɛ ki kpienh, wa ben mí teh ma bo.

²⁸ Kitink nɛ cɛreh mí pɛh, ki cinh ki kpienh, kí tí pobe kí maa, kí tien ijifen, kí fɔre nin mibim.

²⁹ Ní lá ben' ki kpaan' micem la, nɛ wɔ rí taa puoko kí jo kí tí ce.»

Mibim mà ñilke ya kpenjɛnm

(Matie 13:31-32, 34; Luk 13:18-19)

³⁰ *Yesu tí len' ki ye: «Tí li taa ba kí nenge Uwien ya bel-i? Tí li taa mílɛ kpenjɛnm ba kí nenge lè?

³¹ Lí naan mibim mà bi yih mè mutaar nnɔ nɛ. Mɛn nɛ yé mibim mà ñilke tikpinsir kɛ ya bim ní kitink bo.

³² Ama bi bule' mè la, mí li pɛ kí kpére kí gɛbre kpinsiiku kɛ kpinsiiku, kí tien isigben ya gbenge. Inuɔn li fre kí tere isigben nnɔ ya sɔnge ní kí li kɔ mɔnɔn.»

³³ *Yesu taah mikpenjɛnm ma sɔ ya bol mí yɛbe ki tɔkeh binib Uwien ya gber, bi li fre kí cii ma bo.

³⁴ Wa tɔkeh bɛ tuba ka pɔn' bɛ kpenjɛnm. Ama wɔn nin u'panpaankaab lá te bi'baba la, nɛ u tɔkeh bɛ mikpenjɛnm nnɔ kɛ ya tingi.

Yesu cɛre' kutafaaku ŋmile'

(Matie 8:23-27; Luk 8:22-25)

³⁵ Ní'daali ya taajuɔku, uwien benh wù rí kɔ ma nnɔ, nɛ Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Cɛre mɛn tí puore kí jo miñunciɛnm ya gbaatɔl bó.»

³⁶ U cɛbe' linigol nnɔ, nɛ u'panpaankaab kɔn' u'saan buñerbu ni ki tuke' wɔ ki bure'. Inɛrtɔ mɔ lá pɛ bi'bo.

³⁷ Bi joh ma nnɔ nɛ kutafaabiiku kuba fii', kí cɛreh inungbegbel fih ki yildeh buñerbu nnɔ bo, nɛ miñunm kuonh bu'ni haali bù tí benh bù rí gbe.

³⁸ Nin nɛn kɛ ŋɔ *Yesu wɔn dɔ buñerbu ni nɛ puoli bó kí gɔh ki kuu liyukukul. Nɛ bi baa' kí lá finde' wɔ kí tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, tí benh tí luo, nɛ ŋa tɔnge-ee?»

³⁹ Nɛn saan nɛ u finde', kí tien' kutafaaku nnɔ bo, nɛ kí tɔke' miñunm nnɔ ki ye: «Duɔn suoo.» Nɛ kutafaaku go, ní'kɛ ŋmile' cim.

⁴⁰ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni sen' bujɛwaanbu nɔ nnɔ? Na laan bie kí ŋmɔbe tekjim nɛ-ɛɛ?»

⁴¹ Bujɛwaanbu cuo' bɛ kí gbien' nɛ bi niireh tɔb kí teh: «U cinbe kí yé bɛ ya nitunbu sɔ, kutafaaku nin miñunm kɛ tí boh wɔ?»

5

Usɛnpol ŋaake uje uba Yesu ŋɔre' wɔ

(Matie 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ *Yesu nin u'panpaankaab tí baa' miñunciɛnm ya gbaatɔl, Gerasa yaab ya tinfɛnm ní.

² U ñɛh buñerbu ní uyo wà nnɔ nɛ uje uba pɔk kí ñɛn' ikul bó ní kí cendeh wɔ. Usɛnpol nɛ lá ŋaake wɔ.

³ U lá kɔ bi subeh binib tɔjɔlulnt tà ni nnɔ nɛ. Bi lòle' wɔ tikudɔkr mɔnɔn la, u cienh tú nɛ. Nɛn bo nɛ uba ŋa jí lá li fre kí cuo wɔ.

⁴ Bì lá taah mugbiemu nin tikudɔkr nɛ kí lùoh wɔ, nɛ u cienh tikudɔkr nnɔ kí kɔh mugbiemu nnɔ. Uba ŋa lá li fre wɔ.

⁵ U lá tuu kí te ikul nnɔ ní nin igbengben bo nɛ ñonku nin wien ni kí wuureh, kí taah iten kí bungreh u'ba.

⁶ U te fɔnfɔkm, kí laa' Yesu, nɛ kí sen' kí lá gbaan' u'nintuáli,

⁷ kí wuure' ufaa bo kí ye: «Yesu, Uwien wà ŋa ŋmɔbe Nacento ya Bijɛ, min nin sin tu lɛ nɛ? N gbáanh ŋɛ nɛ, Uwien bo, lá jɛnde nni.»

8 Yesu tōke' usenpol nno ki ye wō r̄ siere uje nno saan ma nno ne cère' u len' nno.

9 Nen saan ne *Yesu niire' wō ki ye: «Bi yih ηe ba?» Ne u ye: «Ti yebe ma nno, bi yih nni Ligol ne.»

10 ki tūareh ki gbáanh wō ki teh u la ηore be kí ñen mitinfenm nno ni.

11 Tō, fangambe biba mō là te ni'saan ligbengbenl bo ki yebe ka dindin, bi kpaah be.

12 Ne isenpol nno gbáan' *Yesu ki ye wō r̄ cèbe yè, yè r̄ jo kí tí kō fangambe biè nō.

13 U tuo', ne ì siere' uje nno saan, ki tí kōn' fangambe nno. Ne fangambe nno ke sen' ki tinde' ligbengbenl, ki tí lu' miñunm ni ki lu'. Fangambe nno là li baa ten itur ile.

14 Bā kpaah fangambe nno sen' ki jon' udu ni nin idugbaan ki tí tōke' binib tigber nno. Bi cii' tū ma nno, ne ki baa' be r̄ lá liike ná tien'.

15 Bi baa' *Yesu saan ki laa' uje wā isenpol yā yebe là ηaake wō nno ya yem jire' u ke ki guo, ne bujwaanbu cuo' be.

16 Ne binib bā là te ni'saan ki laa' *Yesu cère' uje nno faake' ma bo nin ná tien' fangambe nno tōke' be ni'ke.

17 Ne bi gbáan' *Yesu ki ye wō r̄ ñe bi'tinfenm ni.

18 Ne u liebe' ki kōn' buñerbu. U liebeh wō r̄ tí kō buñerbu ma nno ne uje wā isenpol là ηaake wō nno gbáanh wō ki teh wō r̄ cère wō r̄ paan u'bo.

19 Ne u yīe', ki tōke' wō ki ye: «Liebe kí kun kí tí tōke a'den yaab Yonbdaan muo' ηe micεεkm ki tien' ná ke ki de' ηe nno.»

20 Ne u bure' ki gb̄breh mitinfenm mā bi yih mè Idu Piik nno ni, ki tōkeh binib *Yesu tien' ná ke ki de' wō. Ne ní cuo' bi'ke miyokm cεen.

Yesu cère' upii uba faake', ki mekre' kibupiik kiba mō

(Matie 9:18-26; Luk 8:40-56)

21 *Yesu liebe' ki puore' miñuncienm ya gbaatōl nin buñerbu ne linigocienl taan' u'saan miñunm nno ya gbaal.

22 Nen saan ne *Sufmbe ya taanl ya duku ya cien uba baa', bi yih wō Yayirus. U laa' *Yesu ma nno, ne ki gbaan' u'nintuoli,

23 ki gbáan' wō cεen ki ye: «N'bisè beh wō r̄ kpo ne. N gbáanh ηe ne, den kí taa a'nuo kí paan u'bo wō r̄ faake kí li fuobe.»

24 Ne *Yesu paan' u'bo ki bure', linigocienl pe u'bo ki pebeh wō ikele ke.

25 Tō, upii uba mō là te ni'saan, ki laa' tifer ibin piik nin ile ta ghen'.

26 U là jon' daktiembè ligol saan, ki laa' ijend ke ya bol bi'nuo ni, ki ñende' u'like ke ki tí ghen' na tungreh, ama u'w̄ien nno kpireh ki joh ne.

27-28 U cii' bi lienh *Yesu bó, ne u maale' u'yem ni ki ye: «N me' u'wengolkaar mōnōn la, n li faake ne.» Ne ki pe *Yesu bo linigol nno ni, ki tí me' u'wengolkaar.

29 U'fer nno pōk ki ghen' i ya tāan bo, ne u bende' u'gben ni ki ye u'w̄ien nno ghen'-a!

30 U ya yo ne *Yesu mō pōk kí bende' ki ye mituom miba ñen' u'ni, ne ki jibe' linigol nno ni ki niire' ki ye: «Ŋme me' n'wengolkaar-i?»

31 Ne u'panpaankaab tōke' wō ki ye: «A laa' linigol lie pebeh ηe ikele ke ma bo ne a niireh ki teh ηme me' ηe-εε?»

32 Ne u jiebeh ki likeh ni'ke saan wō r̄ le udaan wā me' wō.

33 Upii nno ben nibonn ná tien' wō ma nno, ne bujwaanbu cuo' wō u'gbenent ηōh. Ne u baa' kí lá gbaan' *Yesu ya nintuoli, kí tōke' wō tigbemōnt ke.

34 Ne *Yesu tōke' wō ki ye: «N'bisè, a'tekjim ne ηmien' ηe. Li joh nin uyenduon. A'w̄ien nno ghen' nino.»

35 *Yesu laan te ki lienh, ne binib biba ñen' Yayirus donbó kí lá tuobe' be usen ni ne kí tōke' Yayirus ki ye: «A'bisè kpo'-a! La jí r̄ lí ηmōbe Cenbaa yēnηaabe.»

36 *Yesu cii' bi len' ma bo. Nin nen ke u tōke' wō ki ye: «La fenge, teke nni kí jí baba.»

37 Ne ka cère' binib ke paan' u'bo, u cère' Pier nin Saak nin Saak ya ninje San baba ne paan' u'bo.

38 Bi tí baa' Yayirus den ne kí cii' kuwaaku bó. Binib te ni'saan ki yebe, ki muoh ki kpiendeh cεen.

39 *Yesu kōn' iden nno ni ne kí niire' be ki ye: «Be tien' ni muoh ki ηmōbe kuwaaku nō nno? Kibuk nno ηa kpo', kí gōh ne.»

40 U len' nno ma nno, ne bi leh wō. Nen saan ne u ηore' bi'ke ki ñen' saali, ne ki taa' kibuk nno ya naa nin ki'baa nin u'panpaankaab bita nno kí kōn' kí te kuduku kùa ni nno,

41 ne ki cuo' kí'nuo, kí tōke' kè bi'lenm ni ki ye: «Talita kumi,» ní'tingi si: «Kibupiike, n tōkeh ηe ne fii!»

42 Ne kí fii' kí sere' i ya tāan bo, kí cuonh. Bi laa' nno ma nno, ne ní cuo' bi'ke miyokm kí tí kende'. Kí lá yé ibin piik nin ile ya bupiik ne.

43 Ne *Yesu kpεkpε' bi'bo, ki ye bi la toke nil, ne ki ye be r̄ de kè tijier kè r̄ jí.

6

Nasaret ya nib ηa teke' Yesu ki jin'
(*Matie 13:53-58; Luk 4:16-30*)

- ¹ *Yesu siere' ni'saan ki liebe' u'du ni ne u'panpaankaab paan' u'bo.
² *Saba ya daali ne u'kon' bi'taanl ya duku ni, ki wəknh binib Uwien ya gber. Ni' cuo' linigol là cenge u'bo nno miyokm cεen, ne bi niireh tab ki teh: «U' laa' nen ke le saan-i? U' laa' la mie ya yenfuom-i? U' teh miyokm ya bont ta no, u' teh mila ki teh tu?»
³ Kanpinta ηa ri-ii? Mari ya bije ηa ri-ii? Saak nin Yose nin Sud nin Simon ya ninje ηa ri-ii? U'ninsieb ηa te nie saan-ii?» Nno ne bi'yenn ηa ηmaake' u'bo ne ba teke' u'gber.
⁴ Ne u' take' be ki ye: «*Uwien ya nɔbonsoknl ke nɔbonsoknl ya du ni yaab nin u'densɛn yaab nin u'dencɛn yaab baba ne ηa boh wo.»
⁵ U' taa' u'nuo ki paan' biwiɛnb biba bo ne bi faake' baba ηa ri la, wa ji fre ki tien' yokm ya bontonn ni'saan.
⁶ Ba teke' wo ki jin' ma nno ne ni' cuo' wo miyokm cεen.

Yesu sɔn' u'panpaankaab piik nin bile
(*Matie 10:5-15; Luk 9:1-6*)

- U' siere' ni'saan ne ki cuonh itengbaan ni ki wəknh binib tigbɛmɔnmɔnt.
⁷ U' yin' u'panpaankaab piik nin bile ne ki sɔn' be bilele, ki de' be mituom be ri li ηuah isenpol binib saan.
⁸ Ne ki take' be ki ye: «Ni' joh la, ni la tuke jier, ki la tuke kol, ki la cuon like, ki la tuke niba nin nitonn, ni li tuke ugbien baba,
⁹ ki cεke itacaan, ki la tuke lier ile mo.
¹⁰ Ni ti baa' na ke saan bi teke' ne iden ya ni la, ni la lɛbre den ki ti baa' lidaali la ni li siere ni'saan.
¹¹ Na saan ya nib ηa teke' ne ki yie' ni' gber la, ni siere ne ki kpakpaare ni'taan ya tengunku* ki wie ne. Nen ne li ye ni'saan ya nib bo kudieku.»
¹² Ne u'panpaankaab bure' ki ti kpaandeh tigbɛmɔnmɔnt ki teh: «Lɛbre men ni'tetem.»
¹³ Ne ki ηuah isenpol i yebe binib saan ki taah mikpɔm ki faanh biwiɛnb bi yebe, ne bi faakreh.

San wɔ siih binib Uwien ya nunm ya kuum
(*Matie 14:1-12; Luk 9:7-9*)

- ¹⁴ To, *Yesu ya yel kpient ni'ke saan haali uber Herod mɔnɔn ti cii', kime bi lienh *Yesu bo ki teh San wɔ la siih binib Uwien ya nunm nno ne mekre' bitenkpiib ni. Nen ne cɛre' u' ηmɔbe mituom ki teh miyokm ya bont.
¹⁵ Bitɔb lienh ki teh u' ye Eli ne. Bitɔb mo teh u' ye *Uwien ya nɔbonsoknl ten binɔbonsokntɔb bɔ la te uyo bo nno ne.
¹⁶ Herod cii' *Yesu ya gber ma nno ne ki ye: «N' la cɛre' bi tukre' San wɔ ya yul nno won ne mekre' bitenkpiib ni.»
¹⁷ Na cɛre' Herod len' nno si: wɔn nin u'yul ne la cɛre' u' sojambɛ cuo' San ki lɔle' wɔ tikudokr ki pekn', u'po Herodiyad bo. Kime Herodiyad la ye Herod ya ninje Filip ya po ne, ne u' taa' wɔ ki kuon'.
¹⁸ To, San take' Herod ki ye wa ηmɔbe sɛn wɔ ri taa u'ninje ya po.
¹⁹ Nen bo ne Herodiyad la nen San ki yie wɔ ri ku wɔ, ka ri fre,
²⁰ kime Herod la boh San ne, ki ben ki ye u' ye unimɔn ne, ki ye Uwien ya nil, ne ka se u' bo. Herod la cengeh San ya gber la, wa ji ti ben u' maaleh ki teh bɔ, ama u' nin yie wɔ ri li tuu ki cengeh u' bo ne.
²¹ Ama lidaali liba Herodiyad laa' u' li dule na bo. Herod maa' uwien wɔ nno gɔbre' ki baa', ne u' tien' tijier tu yebe, ki yin' binikpekpiekb nin u' sojaciɛnb nin Galile ya tinfenm ya ciɛnb be ri baa ki la ji.
²² Bi te ki jinh ma nno ne Herodiyad ya bise baa' ki la ηɔn' kiciɛk bi'ke ya nun bɔ. Uber Herod nin bɔ ke jinh u'saan tijier nno ya yenn songe' u' bo. Ne u' take' ujefaan nno ki ye: «Mie nni a yie na, ri de ηe.»
²³ Ne ki pole' ki ye: «A mie' nni na ke la, n li de ηe ne ne; haali ni ye n'bel ya gbiirm bolm mile mɔnɔn la, n li tuo.»
²⁴ Ne ujefaan nno nen' ki ti niire' u'naa ki ye: «N'naa, n li take wɔ ki ye wɔ ri de nni ba?» Ne u' take' u' bise ki ye: «Take ki ye a yie San wɔ siih binib Uwien ya nunm nno ya yul ne.»
²⁵ Ne u' pak ki liebe' ki kon' i ya taan bo uber Herod saan, ki take' wɔ ki ye: «N' yie itaan yie bo a tukre San wɔ siih binib Uwien ya nunm nno ya yul ne ki kpient kikɛsensɛn ni ki de nni.»

* 6:11 Sufmbe bo ki kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: na ke ji tu unil la, ni ye u'yaar ne, na ji ye uba yaar.

²⁶ U len' nnɔ ma nnɔ, nɛ nɪ saa' ubɛr Herod ya yɛnm ki gbien'. Ama u pole' bicɛnb ya nun bɔ ma nnɔ nɛn nɛ cɛrɛ' wa yɛlɛ'.

²⁷ Nɛn saan nɛ u sɔn' soja uba i ya tɔan bo wɔ rɪ jo kɪ tɪ gɛ kɪ tɔkre San ya yul nɪ. Nɛ soja nnɔ jon' lipekl ni ki tɪ cuo' San ki tɔkre' liyul,

²⁸ ki kpɛn' kikɛnsɛnk ni, ki lɔ de' ujefaan nnɔ. Nɛ u mɔ taa' ki tɪ de' u'naa.

²⁹ San ya panpaankaab ciɪ' nɪ te nnɔ, nɛ ki baa' ki lɔ yuure' u'gbɛnɛnt, ki tɪ sube'.

Yesu jin' linigociɛnl liba

(Matie 14:13-21; Luk 9:10-17; San 6:1-14)

³⁰ Tɔ, *Yesu ya tondb liebe' ki taan' u'saan, nɛ ki tɔke' wɔ bi tien' nɔ kɛ nin bi wɔkn' binib nɔ kɛ.

³¹ Binib mɔ te ni'saan ki yɛbe, biba joh, bitɔb liebeh. Nɛn bo nɛ wɔn nin u'panpaankaab ŋa laa' fɛnm mɔnɔn bɛ rɪ ji jier. Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Cɛrɛ mɛn tɪ bure nib ŋa te nɔ saan ki tɪ rɪ li te tɪ'ba ki fuore waamu.»

³² Nɛn saan nɛ bi kɔn' buɛrɛbu ki bure' bi'baba nib ŋa te nɔ bɔ.

³³ Ama binib laa' bi cubn' nɔ bɔ, bɔ yɛbe bɛndɛ' bɛ nɛ ki ŋɛn' idu kɛ ni, ki sɛn' ki kpɛl' ki baa' ni'saan nin bɛ.

³⁴ *Yesu baa' ki ŋɛn' buɛrɛbu ni uyo wɔ nnɔ nɛ ki laa' linigociɛnl liba. Nɛ ki muɔ' bɛ micɛɛkɛm cɛn, kimɛ bi te tɛn ipɛ yɔ ŋa ŋmɔbe wɔ kpaah yɛ nɛ. Nɛn bo nɛ u cin' ki tɔkeh bɛ tigbɛr tɔ yɛbe.

³⁵ Uwien bɛnh wɔ rɪ kɔ ma nnɔ nɛ u'panpaankaab baa' ki lɔ tɔke' wɔ ki ye: «Tɪ te ŋɛn ŋa te nɔ saan nɛ, nɛ uwien mɔ bɛnh wɔ rɪ kɔ ma nɔ,

³⁶ cɛrɛ binib biɛ nɔ rɪ jo muduffiirmu nin itɛngbaan yɔ kɔkuɔ niɛ saan nɔ ni kɪ tɪ dɛ niba ki ji.»

³⁷ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ninbi bugbɛn de bɛ mɛn bɛ rɪ ji.» Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A yɛlɛ tɪ ŋɛn iwentun kɔbiile ya tuonl ya paaku nɛ kɪ dɛ kpɔnɔ kɪ lɔ de bɛ, bɛ rɪ ŋmɔn-ii?»

³⁸ Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ni ŋmɔbe kpɔnɔ uŋɛ? Jo mɛn kɪ liike.» Nɛ bi bure' ki tɪ liike', ki liebe' nɪ ki lɔ tɔke' wɔ ki ye: «Tɪ ŋmɔbe kpɔnɔ uŋun nin ijen ile nɛ.»

³⁹ Nɛ u tɔke' u'panpaankaab ki ye bɛ rɪ cɛrɛ binib nnɔ kɛ rɪ kɛlɛ timɔsɔngt bo icɛk icɛk.

⁴⁰ Nɛ bi kɛkɛlɛ' icɛk icɛk binib piŋunŋun nin binib kokobk.

⁴¹ Nɛn saan nɛ u yuure' kpɔnɔ uŋun nin ijen ile nnɔ, ki yaare' ki liike' paaki, nɛ ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' u'panpaankaab bɛ rɪ gbiiɛr binib nnɔ kɛ. Bi gbiiɛr' ijen ile nnɔ mɔ ki tɪ taa' ki de' bi'kɛ.

⁴² Bi'kɛ ŋmɔn' ki gbo',

⁴³ nɛ bi tantaan' kpɔnɔjenjɛnt nin tijɛnjenjɛnt tɔ sɛn' nnɔ, ki gbien' ikpɛncub piik nin ile.

⁴⁴ Binib bɔ jin' tijier nnɔ bijɛb lɔ te itur iŋun nɛ.

Yesu cuonh miɛnunm bo

(Matie 14:22-33; San 6:15-21)

⁴⁵ I ya tɔan bo nɛ *Yesu wɔbn' u'panpaankaab ki ye bɛ rɪ liebe kɪ kɔ buɛrɛbu nnɔ kɪ liere wɔ usɛn ki puore miɛnunciɛnm ya gbaatɔl kɪ jo Betsayida ya du ni ŋɔ wɔn bugbɛn rɪ cɛbe linigol nnɔ lɛ rɪ kun.

⁴⁶ U cɛbe' linigol nnɔ ma nnɔ nɛ ki don' lijuɔl bo wɔ rɪ tɪ kɔare.

⁴⁷ U'panpaankaab joh ma nnɔ nɪ tɪ biire' ki laa' buɛrɛbu nnɔ te miɛnunm ya siik ni nɛ; nɛ *Yesu te liwɛl bo u'baba.

⁴⁸ U laa' kutafaaku tobreh bɛ, nɪ faa bi'bo ki gbien' ba ji li fre kɪ kɔrɛ. Ukuojɛmuɔyo nɛ u cuonh miɛnunm bo ki joh bi'saan ki tɪ nɛkn' bɛ ki bɛnh wɔ rɪ gbɛrɛ.

⁴⁹⁻⁵⁰ Bi laa' unil cuonh miɛnunm bo ma nnɔ bi maaleh ki teh nɪ yɛ ufɛnfɛnd nɛ. Bujɛwaanbu cuo' bɛ ki gbien' nɛ bi wuure'.

Nɛ u tɔke' bɛ i ya tɔan bo ki ye: «Cuo mɛn ni'ba, Min *Yesu nɛ, la sɛn mɛn jɛwaanbu.»

⁵¹ Nɛ ki kɔn' bi'saan buɛrɛbu ni. U kɔn' buɛrɛbu ni nɛ kutafaaku nnɔ go. Nɛ nɪ beke' bɛ cɛn.

⁵² Bi'yɛnm lɔ libe' ma nnɔ nɛ cɛrɛ' ba bɛndɛ' u' taa' kpɔnɔ ki tien' miyɔkm ya bonn nɔ nnɔ ya tingi.

Yesu cɛrɛ' biwiɛnb faake' Genesaret ya tinfɛnm ni

(Matie 14:34-36)

⁵³ Yesu nin u'panpaankaab tɪ baa' miɛnunciɛnm ya gbaatɔl, Genesaret ya tinfɛnm ni, ki ŋɛn' buɛrɛbu ni, nɛ ki lɔlɛ' bɔ.

⁵⁴ Bi ŋɛn' buɛrɛbu ni uyo nnɔ nɛ binib bɛndɛ' *Yesu i ya tɔan bo.

⁵⁵ Nɛ ki tiinh ki joh mitinfɛnm nnɔ ni ni'kɛ saan, ki tukeh biwiɛnb inagɛn bo. Bi ciɪ' u te nɔ saan la, nɛ bi taah bɛ ki joh u'saan.

⁵⁶ U jon' iducenciën ni bii itengbaan ni la, bi taah biwienb ne ki lá siendeh binib taakeh ná saan, ki gbáanh wə ki teh wə rí cère biwienb rí me u'lierku ya ñogben baba. Bà ke me' u'lierku ya ñogben nno ke faake' ne.

7

Yesu nin Sufmbɛ ya yaajɛbok ya gber
(*Matie 15:1-9*)

¹ *Farisiɛnmbɛ nin *Yiko ya wənwəknb biba ñɛn' Yerusalem bó, ki baa' ki lá taan' *Yesu saan.

² Bi laa' *Yesu ya panpaankaab biba jinh inəbənɔkn, ni'tingi si: ba nire' ki paan' iyaajɛbok ye ma bo.

³ Tə, *Farisiɛnmbɛ nin Suftəb ke pɛ bi'yaajɛbok bo ne. Ba nire' ki paan' bi'yaajɛbok ye ma bo la, ba rí ji jier.

⁴ Nɛ bi ñɛn' kidaak ki baa' ka səkɛr' bi'ba ki paan' bi'yaajɛbok ye ma bo la, ba rí ji jier. Bi liebɛ' ki ñmɔbe iyaajɛboktə mɔ i yebe: tɛn tiñunñuwɛnt nin icuən nin tikur ya sɛn ya cɛndm.

⁵ Nɛ *Farisiɛnmbɛ nin *Yiko ya wənwəknb nno niire' *Yesu ki ye: «Bɛ tien' a'panpaankaab ña pɛ ti'yaajɛbok ye ma bo?»

⁶ Nɛ u'jiin' bɛ ki ye: «Ninbi iñuən ilele ya niɛ, Uwien ya ñəbonsəknl Esayi lá len' ni'gber ma nno, u lá ñmɔbe imən ne. U lá len' ki ye Uwien ye:

«Binib biɛ pɛkeh nni buñəbu ni ne, bi'yɛnm ña neke n'saan.

⁷ Bi pukeh nni fɛnm ne,

ki wəknh binib iyaajɛbok baba.»

⁸ Nɛ *Yesu tí təkɛ' bɛ ki ye: «Ni wiɛnh *Uwien ya wəbl, ne ki boh iyaajɛbok.» »

⁹ Nɛ ki tí təkɛ' bɛ ki ye: « «Ninbi ya buəl, kí wiɛ *Uwien ya wəbl, kí paan ni'yaajɛbok bo ña faa-a!»

¹⁰ Kimɛ Moyis lá len' ki ye: «Li boh a'naa nin a'baa», ki tí len' ki ye: «Unil təkɛ' u'naa bii u'baa liñəbonbil la, bɛ rí ku wə.»

¹¹ Ama ninbi wəknh binib ki cèreh bi lienh ki teh bi bi li de bi'naambe nin bi'baambe ná nno, ji yé «kərbən ne» ba ji li fre kí de bɛ nɛ. Kərbən ya tingi si: ni yé Uwien yaann ne.

¹² Nɛn bo, ninbi ne cèreh ba toreh bi'naambe nin bi'baambe.

¹³ Nno ne ni taah ni'yaajɛbok ki lèbeh Uwien ya gber, ki təkɛh yè ni'təb ki nɛbreh, ki teh tibontə ten tuu nɔ tɔ yebe.»

Tibont tà kuəndeh unil tijəkt
(*Matie 15:10-20*)

¹⁴ Yesu tí yin' linigol nno, ne ki təkɛ' bɛ ki ye: «Ni'kɛ rí li cengeh n'bo ñə kí cii n li təkɛ ne tigbɛr tà nɔ ya tingi.

¹⁵ Tibont tà kəh unil ya ñəbu ni ña rí fre kí kuən wə jəkt. Tà ñɛh u'fɛl ni nno, tun ne kuəndeh wə tijəkt.

¹⁶ [Wà ñmɔbe litubl la, wə rí cii.]»*

¹⁷ U siere' ki daan' linigol nno ki tí kən' iden iba ni. U ya yo ne u'panpaankaab niire' wə mikpɛnjɛnm nno ya tingi.

¹⁸ Nɛ u təkɛ' bɛ ki ye: «Ni'mə ña laan biɛ ki bɛn tibont ya tingi nɛ-ɛɛ? Na bɛn ki ye tibont tà kəh unil ya ñəbu ni ña rí fre kí kuən wə jəkt-i?»

¹⁹ Kimɛ ta kəh u'fɛl ni, tɔ kəh u'puoku ni ne, nɛ u joh kunincɛnku ki ñɛndeh tɔ.» *Yesu len' nno ma nno, u wuən' ki ye jier tuba ña kùə ne.

²⁰ U tí ye: «Tibont tà ñɛh unil ya fɛl ni nno, tun ne kuəndeh wə tijəkt.

²¹ Kimɛ tibonbiert ñɛh unil ya fɛl ni ne. Tun si: iyɛnmaalbiɛrɛ nin lisənsəndl nin bunasubu nin linikul

²² nin linajmaal nin ununfəke nin mibiɛrm nin milerkjim nin fɛnfɛnm nin mituom nin isuk nin tigbengt nin mijjrtetem.

²³ Tibonbiert tuu ke ñɛh unil ya fɛl ni ne, ki kuəndeh wə tijəkt.»

Upii uba teke' Yesu ki jin', ka yé Suf
(*Matie 15:21-28*)

²⁴ *Yesu siere' ni'saan, nɛ ki jon' Tir ya tinfɛnm ni. U kən' iden iba ni, ka yíe uba rí bɛnde kí ye u te ni'saan ama wa fre' kí bəle' u'ba.

²⁵ Tə, upii uba lá te mitinfɛnm nno ni usɛnpol ñaake u'bise. U cii' *Yesu bó, nɛ ki baa' i ya taaan bo ki lá gbaan' u'nintuəli.

* 7:16 Bi kpíe' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni migbiirm 16 ña te tu'ni.

26 Upii nno ɲa yé Suf, bi maa' wə Siri ya tinfenm ya kele wə bi wu Fenisi nno ni ne. U gbáan' *Yesu ki ye wə rí ɲəre usenpol wə ɲaake u'bisɛ nno.

27 Ne *Yesu tɔke' wə ki ye: «Cère mubumu rí ji kí gbo kí yaan, kimɛ na mən be rí taa mubumu ya jier kí wɛ isengbɛle.»

28 Ne upii nno ye: «Yonbdaan, ní yé imən ne, ama isengbɛle jinh mubumu ya jiejɔyɔl yà luh tingi ní nno ne.»

29 Ne *Yesu tɔke' wə ki ye: «A'ñəbonmənəmnl lie bo, li jo, usenpol nno dāan' a'buk ɲə.»

30 U liebe' ki kun', ki tí baa' ki laa' usenpol nno mənbe ki dāan' u'buk ɲə, kí dɔ kuduku ni.

Yesu cère' ugbaanlɛntɛb uba faake'

31 *Yesu tí siere' Tir ya tinfenm ni, ki ñen' Sidən ya du ni, ki jon' Galile ya ñuncienm ya kele wə te mitinfenm mà bi yih mè Idu Piik nno bó.

32 Tɔ, binib hiba tuke' ugbaanlɛntɛb uba ki baa' u'saan, ki gbáan' wə ki ye wə rí taa u'nuɔ kí paan u'bo.

33 Ne *Yesu taa' wə ki ñen' linigol nno ni, ki jon' ugbe, ki taa' u'nəbii ki tuun' ugbaan nno ya tub ni, ki sii' tiñnsent ki mɛ u'lɛnl,

34 ki yaare' ki liike' paaki, ki fuore' ki jiin', ne ki ye «Efata,» ni'tingi si: «Ñere.»

35 Ne u'tub ñere' i ya taa bo, u'lɛnl mɔ tɛbre', ne u cin' ki lienh mənəmən.

36 Ne *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye bi la tɔke uba. Nin u kpɛkpɛ' bi'bo ma ke nno, bi tūreh ki kpaandeh tū ne.

37 Ní cuo' binib miyɔkm ki tí kende' ne bi lienh ki teh: «U teh ná ke nno mən ne, haali ki tí cèreh igbaan mənən ciuh, ki cèreh bilɛntɛb mɔ lienh.»

8

Yesu tí jin' linigocienl liba

(Matie 15:32-39)

1 I ya dɛn ne, linigocienl liba tí taan' *Yesu saan. Ba ɲmɔbe niba be rí ji, ne u yin' u'panpaankaab ki tɔke' be ki ye:

2 «Linigol lie nɔ ɲmɔbe nni miɛɛɛkm cɛɛn ne. Bi te n'saan ma wienta sɔ. Ba ji ɲmɔbe niba be rí ji.

3 Biba ñen' ní fɔnfɔkm ne. N cɛbe' be bi kunh ka jin' niba la, bi li tí dɔre usen ni.»

4 Ne u'panpaankaab jiin' wə ki ye: «Tí te ñien ɲa te ná saan ne. Njɛ li fre kí lɛ tijier niɛ saan kí de binib biɛ ke be rí ji kí gbo?»

5 Ne u niire' be ki ye: «Ni ɲmɔbe kpɔnɔ uɲɛ?» Ne bi ye: «Ulole.»

6 Ne u tɔke' linigol nno ki ye lè rí kɛle tingi ni, ne ki yuure' kpɔnɔ ulole nno, ki faare' Uwien, ki kɔku' ki taa' ki de' u'panpaankaab, be rí gbiire linigol nno. Ne bi taa' ki gbiire' be.

7 Bi ɲmɔbe mujenwawaamu muba mɔ. Ne u yuure' mu'mɔ, ki faare' Uwien, ne ki ye be rí taa mu'mɔ kí gbiire linigol nno.

8 Bi'ke ɲmən' ki gbo', ne bi tanaan' tijenjɛnt tà sien' nno, ki gbien' ikenden ilole.

9 Binib nno là li baa tɛn itur inan. Nɛn saan ne u cɛbe' be,

10 ne wən nin u'panpaankaab kən' buñerbu i ya taa bo ki bure' Dalmanuta ya tinfenm bó.

Bi yle Yesu rí tien miyɔkm ya bonn

(Matie 16:1-4)

11 *Farisienmbe baa' ki lá cin' ki nich nin *Yesu miniɛm. Bi yíe be rí biike wə ne ki tɔke' wə ki ye wə rí tien miyɔkm ya bonn ná li wuɔn kí ye u'tuɔm ñen' Uwien saan ne.

12 *Yesu fuore' ki jiin', ne ki tɔke' be ki ye: «Be tien' fɛnfɛnɔ ya nib biɛ nuunh be rí lɛ miyɔkm ya bonn-i? N tɔkeh ne imən ne, ba rí lɛ yɔkm ya bonn niba.»

13 Ne ki siere' bi'saan ki liebe' ki kən' buñerbu ki joh wə rí tí puore miñuncienm.

Yesu lienh Farisienmbe nin Herod ya kpɔnɔ ya ñɔke bó

(Matie 16:5-12)

14 Tɔ, Yesu ya panpaankaab là sunde' ka tuke' kpɔnɔ. Kpɔnɔ uba kpein ne là te bi'saan buñerbu ni.

15 *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye: «Li bɛn mɛn *Farisienmbe nin Herod ya kpɔnɔ ya ñɔke bó.»

16 Ne bi tɔkeh tɔb ki teh: «Ta tuke' kpɔnɔ ma nno ne cère u len' nno.»

17 *Yesu bɛnde' bi tɔkeh tɔb ki teh bə, ne ki niire' be ki ye: «Be tien' ni tɔkeh tɔb ki teh na tuke' kpɔnɔ? Na laan biɛ ki freh ki sekndeh tibont ne-ɛɛ? Bii na ciuh tu'tingi ne? Ní'yɛnm biɛ ki liibe ne-ɛɛ?

18 Ni ɲmɔbe inun, be tien' na lɛnh-i? Ni ɲmɔbe itub, be tien' na ciuh-i? Na tien,

19 n là taa' kpɔnɔ uɲun ki kɔku', ki gbiire' binib itur iɲun ma nno, ni là tanaan' ná sien' nno ki gbien' ikpɛncub ubien wə ne-ɛɛ?» Ne bi ye: «Piik nin ile.»

²⁰ Nε u liebe' ki niire' bε ki ye: «Na tien n là taa' kpɔnɔ ulole ki kəkukɔ', ki gbiire' binib itur inan ma nno, ni là tanaan' tijenjent tà s'ien' nno ki gbien' ikɛnden ubien wà nε-εε?» Nε bi ye: «Ilole.»

²¹ Nε u ye: «Na laan bie ki ciih tibont ya tingi nε-εε?»

Yesu likre' ujuon uba Betsayida ya du ni

²² Yesu nin u'panpaankaab ti baa' Betsayida ya du ni, nε bi tuke' ujuon uba ki baa' *Yesu saan, ki gbáan' wɔ ki ye wɔ ri taa u'nuɔ ki mε wɔ.

²³ *Yesu cuo' u'nuɔ, nε ki dɛre' wɔ ki ñen' udu ni, ki sii' tiñinsɛnt, ki sɛkn ujuon nno ya nun, ki taa' u'nuɔ ki paan' u'bo, ki niire' wɔ ki ye: «A lenh nibonn-ii?»

²⁴ U likre', nε ki ye: «N lenh binib ama bi naan isiin nε ki cuonh.»

²⁵ Nε *Yesu liebe' ki taa' u'nuɔ ki pi' u'nun bó, u faake' nε ki tɔ̀re' ki nɛbe' inunbii ki caan' ki ji lenh tibont kε mɔnmɔnm.

²⁶ Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye wɔ ri li kun ki la liebe udu nno ni*.

Pier len' ki ye Yesu yé Uwien ya Nigɛndke Kristo

(Matie 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ *Yesu nin u'panpaankaab siere' ni'saan ki bure' iduwawaale ya te ka fɔke nin Sesare Filip ya tinfɛnm nno bó. Bi joh ma nno nε u niire' bε ki ye: «Binib lienh ki teh n yé nme nε?»

²⁸ Nε bi jiin' wɔ ki ye: «Biba lienh ki teh a yé San wà siih binib Uwien ya ñunm nε. Bitɔb lienh ki teh a yé Eli nε. Bitɔb mɔ lienh ki teh a yé *Uwien ya ñabonsɔknɔb ya uba nε.»

²⁹ Nε u niire' bε ki ye: «Ninbi nín teh n yé nme nε?» Nε Pier jiin' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Nigɛndke Kristo nε.»

³⁰ Nεn saan nε *Yesu kpekpe' bi'bo ki ye bi la tɔke nil u yé udaan wà.

Yesu len' u'kuum nin u'mεkrm bó

(Matie 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Ni ya puoli bó nε Yesu cin' ki tɔkeh u'panpaankaab ki teh: «Ni kpe Unil ya Bijε ri ji ijend ki gbien nε. *Sufmbε ya cienb nin bitɔtuarcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknɔb li wiε u'gber, ki ku wɔ, nε wienta daali wɔ ri mεkre bitenkpiib ni.»

³² U tɔke' bε tigber nno tɔ wien nε. Nεn saan nε Pier taa' wɔ ki jende', ki ti kɔn' nin wɔ ki ye u la lienh ki teh nno.

³³ Ama *Yesu jibe' ki liike' u'panpaanketɔb nε ki tien' Pier bo ki ye: «Paare n'puoli, Satan. Kime a'yenmaale ña ñen' Uwien saan, i yé binib yi nε.»

³⁴ Nε ki yin' linigol nin u'panpaankaab ki tɔke' bε ki ye: «Unil yie wɔ ri paan n'bo la, u la tɔnge u'ba, wɔ ri li yuunh u'dɔpɔnpɔn ki bukeh ki paakeh n'bo.

³⁵ Kime wà kε yie wɔ ri fie u'miel la, wɔn nε li kpo ki juore fεnm. Ama wà kε li tuo ki kpo min nin tigbεmɔnmɔnt tuu bo nno, wɔn nε li le limiel.

³⁶ Unil laa' uɛndun wuu ni ya bont kε ñɔ ki ti luo' limiel la, u laa' bε ya kpele nε?

³⁷ Unil li taa bā ki pɛ ki teke u'miel-i?

³⁸ Unil ye min nin n'gber nɔmbe wɔ ife fεnfennɔ ya nib bā ña cuube Uwien saan, ki yé bibiɛɛnɔb nno saan la, udaan mɔ lá li ñmɔbe nni ife nε uyo wà Unil ya Bijε lá li baa ni nin Uwien ya tondb, wɔ ri li ñmɔbe u'Baa Uwien ya kpieke nno.»

9

¹ U ti tɔke' bε ki ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ninbi bā se niε saan nɔ ya biba li le Uwien ya bel we ni nin mituɔm nε ki yaan kɔ kpo.»

Yesu ya gbenent lèbre'

(Matie 17:1-13; Luk 9:28-36)

² Iwien iluob gèbre', nε *Yesu taa' Pier nin Saak nin San ki jende' ki ti don' lijɔfɔkri liba bo bi'baba. U'gbenent lèbre' bi'nun bó,

³ nε u'wengolkaar pende' kponkpon, ki windeh tein. Uba ña te uɛndun wuu ni kɔ fre ki tien kukpelcieku kù ri li pién nno.

⁴ Nε bi laa' Eli nin Moyis puo' u'saan bi tɔkeh tigber.

⁵ Nεn saan nε Pier tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, ti te niε saan ma nɔ, nɔ mɔn nε. Cère tí pɔ ininbon ita, sin liba, Moyis liba, Eli mɔ liba.»

⁶ Pier ña bεn u li len ki ye bā, kime bujεwaanbu cuo' wɔn nin bipanpaanketɔb nno ki gbien'-a.

⁷ Kutεwɔlgbɔnku kuba baa' ki piɔn' bi'bo, nε bi cii' uniεke uba bó kutεwɔlgbɔnku nno ni u ye: «N'Bijε sɔ nɔ, n yie wɔ, li cengeh mɛn u'bó.»

⁸ I ya taaan bo nε bi jibe' ki liike', ka ji laa' nito, bi laa' *Yesu baba nε se bi'saan.

* 8:26 Bi kpie' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni nɔ kele' ki ye: «La ti tɔke nil tigber nno udu ni nε.»

⁹ Bi jiih lijuaɔ nnɔ ya tingi ma nnɔ, nɛ *Yesu kpɛkpɛ' bi'bo ki ye bi la take uba bi laa' nà nɔ kɪ tɪ baa uyo wà Unil ya Bijɛ li mɛkre bitenkpiib ni nnɔ.

¹⁰ Nɛ bi tuo' u ye ma nnɔ, ama ki ji niireh tɔb ki teh u ye wɔ rɪ ye ba nɛ ki ye «kɪ mɛkre bitenkpiib ni?»

¹¹ Nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Bɛ bo nɛ Yiko ya wɔnwɔknb lienh ki teh Eli li baa nɛ kɪ yaan Kristo rɪ baa nɪ?»

¹² Nɛ u jiih' bɛ ki ye: «Eli li mɔnbe kɪ kpɛ kɪ baa kɪ lá tɔrɛ tibont kɛ nɛ kɪ yaan. Ama nɪ nɪn tien' mila ki liebe' ki kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye binib li jɛnde Unil ya Bijɛ kɪ gbien, kɪ yuɔn wɔ?»

¹³ N takeh nɛ nɛ, Eli baa' nɪ nɔ. Nɛ bi tien' wɔ bi yɛ ma bo. Bi tien' wɔ tɛn nɪ kele' ma u'bo *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ nɛ.»

*Yesu nɔrɛ' usɛnpol kibuk kiba saan
(Matie 17:14-21; Luk 9:37-43)*

¹⁴ Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab bita nnɔ tɪ baa' u'panpaanketɔb saan, nɛ ki laa' linigociɛnl se ki guɔn' bɛ. *Yiko ya wɔnwɔknb biba mɔ te, ki niɛh nin bɛ miniɛm.

¹⁵ Linigol nnɔ laa' *Yesu i ya tɔan bo ma nnɔ, nɛ nɪ cuo' bi'kɛ miyɔkm cɛɛn. Nɛ bi sen' ki jon' ki tɪ fuonde' wɔ.

¹⁶ Nɛ u niire' u'panpaankaab ki ye: «Ninbi nin bɛn niɛh bɛ bo?»

¹⁷ Nɛ linigol nnɔ ni, uɛ uba tɔkɛ' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, n tuke' n'buk nɛ ki baa' a'saan. Usɛnpol uba nɛ nɔaake kɛ, kɪ tien' kɛ ulɛntɛb.

¹⁸ U cuo' kɛ nà saan la, u gbɔbreh kɛ nɛ, nɛ kuɪnsɛnjujuku puubeh kɪ'ɲɔbu bɔ, kɪ nɔmɔnh inin, kɪ gbɛnɛnt mɔ tɛreh. N gbáan' a'panpaankaab bɛ rɪ nɔrɛ usɛnpol nnɔ, nɛ ba fre'.»

¹⁹ Nɛ *Yesu tɔkɛ' bɛ ki ye: «Ninbi fɛnfɛnnɔ ya nibe, na teke' Uwien ki jin'. N li wuɔke ni'saan kɪ tɪ kpaan mila nɛ? N li nɔmɔbe sukɛ ni'bo kɪ tɪ kpaan mila nɛ?» Nɛ ki ye: «Taa mɛn kibuk nnɔ nɪ.»

²⁰ Nɛ bi taa' kɛ ki baa' u'saan. Usɛnpol nnɔ laa' *Yesu ma nnɔ nɛ ki cɛrɛ' kɪ gbɛnɛnt nɔh pepebu, kɪ lu' ki bindeh, kuɪnsɛnjujuku puubeh kɪ'ɲɔbu bɔ.

²¹ Nɛ *Yesu niire' kɪ'baa ki ye: «Nɪ cin' kɛ ma nɪ wuɔke'-aa?» Nɛ kɪ'baa ye: «Nɪ cin' kɛ haali kɪ'buwaam ni nɛ.

²² U sɔbe ki gbɔbreh kɛ umu nin miɲunm ni nɛ, ki nuunh wɔ rɪ ku kɛ. A li fre la, á muɔ tɛ micɛcɛkm kɪ tore tɛ.»

²³ Nɛ *Yesu ye: «Bɛ tien' a ye n li fre la? Wà teke' ki jin' nɔ rɪ gbɛle niba.»

²⁴ Nɛ kibuk nnɔ ya baa wuure' i ya tɔan bo ki ye: «N teke' nɛ ki jin', tore nni, kime n'tekjim nɛ pɔrɛ' nni.»

²⁵ *Yesu laa' linigol nnɔ tiinh ki taakeh nɪ, nɛ u tien' usɛnpol nnɔ bo ki ye: «Usɛnpol wà teh binib igbaanlɛntɛb nnɔ n tɔkeh nɛ nɛ, dáan kibuk kɛ, kɪ la jɪ rɪ nɛkn kɛ lidaali liba.»

²⁶ Usɛnpol nnɔ wuure', nɛ ki cɛrɛ' kibuk nnɔ ya gbɛnɛnt nɔh pepebu, nɛ ki dáan' kɛ. Kɪ dɔ ki naan utɛnkpii, nɛ binib bɔ yebe ye kɪ kpo'-a!

²⁷ Ama *Yesu cuo' kɪ'nuɔ kɪ fin' kɛ. Nɛ kɪ fii' ki sere'.

²⁸ *Yesu kun' ma nnɔ nɛ u'panpaankaab niire' wɔ bi'baba bo ki ye: «Bɛ tien' tinbi nɔ fre' ki nɔrɛ' usɛnpol nnɔ?»

²⁹ Nɛ u jiih' bɛ ki ye: «Yɛ ye sɛnpol ya bol wɔn, ikaare baba nɔ rɪ la, bonn nɔ tɛ kɪ fre kɪ nɔrɛ yɛ.»

*Yesu tɪ len' u'kuum nin u'mɛkrm bɔ
(Matie 17:22-23; Luk 9:43-45)*

³⁰ Yesu nin u'panpaankaab siere' ni'saan, nɛ ki cuon' kɪ cáare' Galile ya tinfɛnm. *Yesu nɔ yɛ uba rɪ li bɛn u te nà saan,

³¹ kime u yɛ wɔ rɪ wɔkn u'panpaankaab nɛ. U tɔkɛ' bɛ ki ye: «Bi li taa Unil ya Bijɛ kɪ nɔkn binib, bɛ rɪ ku wɔ. Ama wienta daali u li mɛkre bitenkpiib ni.»

³² U'panpaankaab nɔ cii' u'lenm nnɔ ya tingi nɛ ka kaabe' bɛ rɪ niire' wɔ mɔ.

*Nɔmɛ yɛ unikpɛkpiɛk-i?
(Matie 18:1-5; Luk 9:46-48)*

³³ Yesu nin u'panpaankaab tɪ baa' Kapɛrnawum ya du ni, nɛ ki kɔn' kuduku kuba ni. Bi te kuduku nnɔ ni ma nnɔ, nɛ u niire' bɛ ki ye: «Nɪ bi niɛh bɛ bo usɛn ni?»

³⁴ Nɛ bi se kɪ nɔmin, kime bi bi niɛh ticiɛnt bo nɛ usɛn ni.

³⁵ Nɛn saan nɛ u kɛlɛ' kɪ yin' u'panpaankaab piik nin bile nnɔ kɛ, nɛ ki tɔkɛ' bɛ ki ye: «Unil yɛ wɔ rɪ li yɛ usɛnlier la, wɔ rɪ tien' u'ba bi'kɛ ya gbaarke, kɪ li yɛ bi'kɛ ya tonsɔnl.»

³⁶ Nɛ ki taa' kibuk kiba ki sien' bi'siik ni, kɪ yuure' kɛ ki biibe', kɪ tɔkɛ' bɛ ki ye:

³⁷ «Wà kɛ teke' kibuk tɛn kɛ n'yel bo la, u teke' min nɛ. Wà kɛ teke' nni la, na yɛ u teke' min nɛ, u teke' wà sɔn' nni nɪ nnɔ nɛ.»

Wà ɲa nɛn tɛ la, u se ti'ciɛk bó nɛ
(Luk 9:49-50)

³⁸ Nɛn saan nɛ San tɔkɛ' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti laa' unil uba u ɲɔh isɛnpol binib saan a'yel bo. Wa pɛ ti'bo ma nnɔ nɛ ti pien' wɔ.»

³⁹ Nɛ *Yesu ye: «La ji rí pien wɔ mɛn, kime nil ɲa rí fre kí tien miyɔkm ya bonn n'yel bo ɲo kí pɔk kí len n'bo ná bre í ya tãan bo.

⁴⁰ Wà ɲa nɛn tɛ la, u se ti'ciɛk bó nɛ.

⁴¹ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ de' nɛ kiɲunyibuok ki ye ni yé Kristo yaab ma nnɔ nɛ la, wa rí lúo u'suul fiebu.»

La cère ubaan uba rí tùre Uwien ya sɛn
(Matie 18:6-9; Luk 17:1-2)

⁴² «Ama ibaan yà teke' nni ki jin' nɔ, unil cère' i'ni uba tùre' Uwien ya sɛn la, bi bi taa' linɛciɛn, ki jon' u'tule ni, ki ture' wɔ ki wie' miɲunciɛnm ni la, ni bi li tu udaan bo.

⁴³ A'nuɔ nɛ cèreh a biih la, cere wù. A ɲmɔbe unuɔ uba ɲo kí laa' limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm la, ní tu nin á li ɲmɔbe inuɔ ile, ɲo kí kɔ umucɛnciɛn wà ɲa rí kpiin ni.

⁴⁴ [Ni'saan, «Mu ɲa rí kpiin. Ininbieb yà ɲmɔnh tigbenent mɔ ɲa rí kpo.»]*

⁴⁵ A'taal nɛ cèreh a biih la, cere lè. A ɲmɔbe litaal liba ɲo kí laa' limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm la, ní tu nin á li ɲmɔbe itaan ile, ɲo kí kɔ umu wà ɲa rí kpiin ni. [

⁴⁶ Ni'saan, «Mu ɲa rí kpiin. Ininbieb yà ɲmɔnh tigbenent mɔ ɲa rí kpo.»†

⁴⁷ A'nunbu nɛ cèreh a biih la, likre bù. A ɲmɔbe bununbu buba kí kɔn' Uwien ya bɛl ni la, ní tu nin á li ɲmɔbe inun ile, ɲo kí kɔ umu wà ɲa rí kpiin ni.

⁴⁸ Ni'saan, «Mu ɲa rí kpiin. Ininbieb yà ɲmɔnh tigbenent mɔ ɲa rí kpo.»

⁴⁹ «Umu nɛ li cère unil kɛ rí ɲmaake tɛn miyaam.

⁵⁰ Miyaam yé nibonn ná mɔn nɛ. Ama mí saa' ka ji ɲmɛ la, niba ɲa te kí ji rí fre kí ɲmaake mè. Ní lí ɲmɛ tɛn miyaam, kí lí ɲmɛ nin tɔb.»

10

Uwien taan' ná la, nil la bore nɛ
(Matie 19:1-12; Luk 16:18)

¹ *Yesu siere' ni'saan, nɛ ki jon' Sude ya tinɛnm mà te Sudɛn ya kpenpuol bó nnɔ ni. Inigol tí taan' u'saan, nɛ u tí wɔkn' bɛ tɛn u tí rí tɛh ma bo.

² *Farisɛnmɛ biba nek'n' wɔ kí yíe bɛ rí biike wɔ, nɛ ki niire' wɔ kí ye: «Ujɛ ɲmɔbe usɛn wɔ rí wie u'po-oo?»

³ Nɛ u niire' bɛ kí ye: «Moyis là ye ní lí tɛh mila?»

⁴ Nɛ bi ye: «Moyis là ye uje yíe wɔ rí wie u'po la, wɔ rí kele kugbɔnku kí de wɔ kí wuɔn kí ye u wie' wɔ.»

⁵ Nɛ *Yesu ye: «Ni'yufaa bo nɛ cère' Moyis là kele' ki ye ní lí tɛh nnɔ.

⁶ Ama micincinm, uyo wà Uwien là ɲɛn' uɲɛndun wuu nnɔ, «u là ɲɛn' uje nin upii nɛ.

⁷ Nɛn nɛ cère' uje kuɔn' upii la, u lí dään u'naa nin u'baa,

⁸ nɛ bɛn bile nnɔ rí taan kí tien unibaab.» Nnɔ nɛ ba ji te nib bile, bi ji yé unibaab nɛ.

⁹ Tɔ, Uwien taan' ná la, nil la bore nɛ.»

¹⁰ Bi tí baa' iden nɛ u'panpaankaab mɔ liɛbe' kí niire' wɔ tigbɛr nnɔ bo.

¹¹ Nɛ u jii'n' bɛ kí ye: «Ujɛ wà wie' u'po, kí tí kuɔn' upiitɔ la, uje nnɔ yé ujenanɲmaa nɛ u'po ukpiɛk nnɔ bo.

¹² Upii wà fii' u'cɛ saan, kí tí kun' ujetɔ la, upii nnɔ yé upiinanɲmaa nɛ.»

Yesu nin mubumu
(Matie 19:13-15; Luk 18:15-17)

¹³ Tɔ, binib tukeh mubumu, kí bàareh *Yesu saan ɲo wɔ rí mɛ mù, nɛ u'panpaankaab kɔnh nin bɛ.

¹⁴ U'laa' bi kɔnh nin bɛ ma nnɔ, na ɲmaake' wɔ, nɛ u tɔkɛ' bɛ kí ye: «Cère mɛn mubumu mù rí lí bàareh n'saan. La piɛndɛh mù mɛn, kime binib bà te tɛn mubumu nɛ si Uwien ya bɛl.

¹⁵ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, wà kɛ ɲa teke' Uwien ya bɛl ya gbɛr kibuk yaam la, wa rí kɔ lí'ni.»

¹⁶ Nɛn saan nɛ u yuunh mubumu nnɔ, kí taah u'nuɔ kí paakeh mu'bo, kí tɛh mù Uwien ya mɔnm.

Ufãadaan uba ya gbɛr
(Matie 19:16-30; Luk 18:18-30)

¹⁷ *Yesu siereh uyo wà nnɔ, nɛ uje uba sɛn' kí baa' kí lá gbaan' u'nintuáli, kí niire' wɔ kí ye: «Cɛnbaa wà mɔn, n lí tien mila kí lɛ limiel là ɲa ɲmɔbe gbenm-i?»

* 9:44 Bi kpiɛ' kí kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 44 ɲa te tu'ni. † 9:46 Liike 9:44.

18 Nε *Yesu niire' wɔ ki ye: «Bε tien' a yih nni wà mən-i? Uwien baba ŋa ŋí la, uba ŋa mən.
19 A ben iwɔb yá ye: «La ku nil, ki la teh nanjmaal, ki la suh, ki la nendeh nib bo, ki la jinh nib, kí li boh a'naa nin a'baa nno.»

20 Nε uje nno ye: «Cɛnbaa, n boh ni'ke haali n'buwaam ni nε.»

21 *Yesu liike' wɔ, u'yɛnm songe' u'bo, nε u tɔke' wɔ ki ye: «Nibonn niba nε pɔre' ŋε. Jo kí tí kuore a ŋmɔbe tibont tà kε nno, kí taa ilike nno kí de bicɛcɛkɛnb, kí li ŋmɔbe lifaal paaki bó, ŋɔ kí baa kí lá paan n'bo.»

22 *Yesu len' nno ma nno, nε uje nno saa' u'nun bó, ki siere' ki bure' nin uyensaa, kime u ŋmɔbe lifaal ki gbien'.

23 *Yesu jibe' ki liike' u'panpaankaab, nε ki tɔke' bε ki ye: «Ni faa ki gbien' nin binib bà ŋmɔbe lifaal nno ní kɔ Uwien ya bel ni.»

24 U len' nno ma nno, nε miyɔkm cuo' u'panpaankaab cɛen, nε u tí tɔke' bε ki ye: «N'bumu, Uwien ya bel ni ya kom faa cɛen nε.

25 Ni faa nin ufaandaan ní kɔ Uwien ya bel ni ki cɛn' ŋɔkma ní càare mikpelpienbonm ni.»

26 Ni tùore' ki beke' bε cɛen, nε bi tɔkeh tɔb ki teh: «O, ní te nno la, ŋmε li fre kí ŋmεre?»

27 *Yesu caan' bi'bo inun, nε ki tɔke' bε ki ye: «Binib nε ŋa ní fre, Uwien wɔn ŋa ní gbele niba, u li fre kí tien ni'ke.»

28 Nε Pier tɔke' wɔ ki ye: «Timbi wɔn la, ti dàan' tibont kε nε ki paan' a'bo-a!»

29 Nε *Yesu ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, unil wà kε dàan' u'den bii u'ninjieb bii u'ninsieb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu bii u'kpàan min nin tigbɛmɔnmɔnt bo la,

30 u li lε iden nin ninjieb nin ninsieb nin naambe nin mubumu nin ikpàan, ni'ke bolm kobk fɛnfɛno, ama u li lε ijend mɔ. Nε uyo wà we ní nno, u lá li lε limiel lá ŋa ŋmɔbe gbenn.

31 Bisenlierb lá li paan puoli ki yebe. Puoli bó yaab mɔ lá li liere usen ki yebe.»

Yesu ti len' u'kuum nin u'mεkrm bó nta bo

(Matie 20:17-19; Luk 18:31-34)

32 *Yesu nin u'panpaankaab doh Yerusalem bó, nε u le usen. Bi joh ma nno u'panpaankaab ya yɛnm saa' nε bujɛwaanbu cuo' bà mɔ pε u'bo nno. Nɛn saan nε u tí yin' u'panpaankaab piik nin bile nno u'ba saan nε ki cin' ki tɔkeh bε ná li tí tu wɔ ni'bó.

33 U tɔke' bε ki ye: «Li cengeh mɛn, ti doh Yerusalem bó nε. Ti tí baa' la, bi li taa Unil ya Bijε kí ŋukn bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb, bε ní bu wɔ tibuur, kí ye u kpe mikuum, kí taa wɔ kí ŋukn bà ŋa yé Sufmbε.

34 Bi li lè wɔ, kí cɛre u'bo tininsɛnt, kí ŋí wɔ inalebe, kí yaan kí ku wɔ, nε wienta daali wɔ ní mεkre bitɛnkpiib ni.»

Saak nin San ya miebu

(Matie 20:20-28)

35 Tɔ, Sebede ya bijieb Saak nin San nɛkn' Yesu, nε ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti yíe á tuo kí tien tí li miε ŋε ná nε.»

36 Nε u niire' bε ki ye: «Ni yíe ní tien ba nε kí de nε?»

37 Nε bi ye: «A lá jin' a'bel la, á cɛre tí'ni uba ní li kε a'nɔjie bó, utɔ mɔ ní li kε a'nɔgen bó.»

38 Nε u ye: «Na ben ni mieh nibonn ná. Ni li fre kí ji n li ji ijend yá nno-ɔɔ?» Bii ni li fre kí kɔ n li kɔ micɛcɛkm mà ni nno ni-ii? *

39 Nε bi ye: «Ti li fre.» Nε u ye: «Imɔn, ni li ji n li ji ijend yá nno, ki li kɔ n li kɔ micɛcɛkm mà ni nno ni.

40 Ama binib bà li kɛle n'nɔjie nin n'nɔgen bó nno wɔn, na yé min nε li gɛnde bε. Uwien nε li de mifɛnm nno u bonde' mɛ ki ble' binib bà nno.»

41 U'panpaankaab piik bà sɛn' nno cii' Saak nin San tɔke' wɔ ki ye bà, nε bi'benku ni cin' ki beh bi'bo.

42 Nɛn saan nε u yin' bε u'ba saan kí tɔke' bε ki ye: «Ni ben ní te ma uɛndun wuu ni. Bà yé idu ya berb wɔbndeh i'nib nε, nε bà ŋmɔbe ticient nno wɔngeh bε bi'tuɔm kpe ma bo.

43 Na ní li te nno ninbi ni. Ni'ni wà yíe wɔ ní li yé ucien la, wɔ ní tien u'ba ni'tonsɔn.

44 Ni'ni wà yíe wɔ ní li yé usɛnlier la, wɔ ní tien u'ba ni'ke ya yonb.

45 Kime Unil ya Bijε ŋa baa' uɛndun wuu ni bε ní sɔn kí de wɔ. U baa' wɔn nε ní sɔn kí de binib, kí kpo ŋɔ kí de binib bà yebe kí wiε.»

Yesu likre' Bartime

(Matie 20:29-34; Luk 18:35-43)

46 *Yesu nin u'panpaankaab tí baa' Seriko ya du ni. Bi ŋɛh u'ni uyo wà nno nε linigociɛn paan' bi'bo. Ujuɔn uba kε sengbaal kí mieh, bi yih wɔ Bartime, u yé Time ya bijε.

* 10:38 Yesu taa' tinɛnɛnt tule nε kí wuɔn' ijend nno yebe kí kpe ma bo. Tun si: kí ŋu kijendyiek ni bii kí lɔɔ ijend ni.

47 U cii' bi ye Nasaret ya *Yesu ne gèbreh, ne u cin' ki wuureh ki teh: «Yesu, *Dafid ya yaabile, muo nni micεεckm.»

48 Linigol nno tengeh u'bo ki teh wə́ rí n̄mile, ama u tū̀oreh ki wuureh ne ki teh: «*Dafid ya yaabile, muo nni micεεckm.»

49 Ne *Yesu sere' ki ye: «Yin wə́ m̄en ní.» Ne bi yin' wə́ ki tə́ke' wə́ ki ye: «Cuo a'ba! Fii kí sere, u yih n̄e.»

50 Ne u wiε' u'liergbenku, ki fii' wukbu, ki baa' *Yesu saan.

51 *Yesu niire' wə́ ki ye: «A yíε rí tien ba kí de n̄e?» Ne u ye: «Cenbaa, n yíε rí likre n̄e.»

52 Ne *Yesu ye: «Li joh, a'tekjim ne n̄mien' n̄e.» U likre' i ya t̄aan bo, ne ki paan' *Yesu bo.

11

Binib kpiεkreh Yesu u t̄i k̄on' Yerusalem ni

(Matie 21:1-11; Luk 19:28-40; San 12:12-19)

1 *Yesu nin u'panpaankaab t̄i neke Yerusalem ki tuo' Betifaaje nin Betani ya du. I te Olifi ya siin ya juol bó ne. Bi t̄i tuo' ni'saan ma nno, ne u s̄on' u'panpaankaab ni bile

2 ki tə́ke' be ki ye: «Li joh m̄en udu wə́ te inun bó n̄o ni. Ni t̄i k̄on' u'ni la, ni li p̄ok kí le ujuunfanfaan uba l̄uo. Uba n̄a laan j̄eke' wə́. Ni lore wə́ kí taa ní.

3 Unil niire' ne ki ye be tien' ni loreh wə́ la, ní ye: «Yonbdaan ne cieke wə́. U li jiin wə́ ní fenfenna wuo.» »

4 Bi bure', ne ki t̄i laa' ujuunfanfaan nno l̄uo iden iba saali bunañ̄o bu saan ki neke usen. Ne bi cin' ki loreh wə́.

5 Binib bá se ni'saan nno ya biba niire' be ki ye: «Ni teh ba so? Be tien' ni loreh ujuunfanfaan wuo n̄o?»

6 Ne bi jiin' be *Yesu bi ye be rí ye ma nno. Ne binib nno c̄ebe' be bi bure',

7 ki tuke' ujuunfanfaan nno ki baa' *Yesu saan, ne ki taa' bi'lier ki paan' u'bo, *Yesu j̄eke'.

8 Nen saan ne biba taah bi'lier ki p̄ereh usen ni ki yebe. Bit̄ob k̄oh kumuaku ni, ki bereh tifer ki m̄o lá p̄ereh.

9 Bá le usen nno nin bá p̄e puoli nno ke wuureh ki teh: «Osana* , Uwien ya m̄onm rí li te wə́ we ní Yonbdaan ya yel bo nno bo.

10 Uwien ya m̄onm rí li te ti'yaaje *Dafid ya bel lá we ní nno bo. Osana, Uwien wə́ te paaki bó.»

11 T̄o, *Yesu t̄i baa' Yerusalem, ki k̄on' Uwien ya duku† ya luo bo, ki liike' tibont ke. Uwien behn w̄u rí k̄o ma nno, ne w̄on nin u'panpaankaab piik nin bile nno ñ̄en' ki bure' Betani ya du bó.

Yesu wiε' bukenkenbu buba min̄uum

(Matie 21:18-19)

12 Kutaaku faa', ne *Yesu nin u'panpaankaab ñ̄en' Betani ya du ni ki bure'. Bi joh ma nno ne mik̄onm t̄i cuo' wə́.

13 U laa' bukenkenbu buba t̄i se sanfakm ki n̄m̄obe tifer. Ne u jon' wə́ rí t̄i liike u li le niba bu'bo bii wa rí le. U t̄i baa' bu'nintuə́li, ki laa' tifer baba ne bu'bo. Kime na lá yé kenken ya l̄onl̄uonyo.

14 Ne u tə́ke' busubu nno ki ye: «Uba n̄a ji li le bil liba a'bo fiebu.» Ne u'panpaankaab cii' u len' ki ye bà.

Yesu n̄ore' binib Uwien ya duku ya luo bo

(Matie 21:12-17; Luk 19:45-48; San 2:13-22)

15 Yesu nin u'panpaankaab t̄i baa' Yerusalem. Ne *Yesu k̄on' Uwien ya duku ya luo bo, ki cin' ki juoh binib bá kuoreh tiwent nin bá daanh tiwent nno ki ñ̄endeh; ki tureh bilikpendb ya teb nin bá kuoreh inenjel nno ya biemu ki gb̄obreh.

16 Wa c̄ereh nib tukeh went ki ḡebreh Uwien ya duku ya luo bo.

17 Nen saan ne u tə́ke' be ki ye:

«Ni kele' *Uwien ya gb̄anku ni ki ye:

«Bi li yin n'duku inibol ke ya kaare ya duku ne,

ama ninbi taa' k̄u ki tien' binasub ya tantaanbuol ne.»

18 Bit̄ōuə́rcienb nin *Yiko ya w̄onw̄aknb cii' *Yesu tien' ma bo. Ne bi nuunh bi li tien ma kí ku wə́, ama ki ji fenge wə́. Kime u'w̄oknm s̄onge linigol nno ya yenm c̄en ne.

19 Ní juare' ma nno, ne *Yesu nin u'panpaankaab t̄i siere' udu nno ni.

Yesu wiε' bukenkenbu b̄ua min̄uum nno kuore'

(Matie 21:20-22)

* 11:9 Liike Matie 21:9. † 11:11 Liike Matie 12:5.

²⁰ Kutenjesansonku, ne bi cuonh ki gèbreh bukenkenbu nno saan, ki laa' bù kuore' paaki ki ti ci' tingi.

²¹ Ne Pier tiere' na wun tien', ne ki take' *Yesu ki ye: «Cenbaa, liike, a wun wie' bukenkenbu bùa minjùm nno, kuore'-a!»

²² Ne *Yesu take' be ki ye: «Teke men Uwien ki ji.

²³ N takeh ne imòh ne, unil wà ke li take lijuul lie kí ye lè ní fii kí tí lu minuncienm ni, ki teke' ki jin' ki ye ní li tien ten u len' ma bo, ka maaleh milele la, ní li tien nno ne.

²⁴ Nen bo ne n takeh ne ki teh ni mie' Uwien nibonn ná ke ni'kaare ni la, ní li du kí ye ni laa' ne ño, ne ni li mánbe kí le nè ne.

²⁵ Uyo wà ni te ki kàareh, kí lá tiere ki ye uba ñmòbe ne tigber tà ke la, ní fère udaan ño ni' Baa wà te paaki bó nno mɔ́ rí fère ne ni'biil. [

²⁶ Ama na fère' ni'tòb la, ni' Baa wà te paaki bó mɔ́ ña rí fère ne.]‡

Bi niire' Yesu wà de' wɔ usen wɔ rí tien u teh ná nɔ?

(Matie 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Yesu nin u'panpaankaab tí liebe' ki baa' Yerusalem ni. *Yesu kɔn' ki cuonh Uwien ya duku ya luo bo, ne bitòtuòrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbe ya ciɛnb baa' u'saan,

²⁸ kí niire' wɔ kí ye: «A ñmòbe usen á tien a teh ná nɔ-ɔɔ? Ñme ne de' ñe usen á tien nè?»

²⁹ Ne u ye: «N' mɔ́ li niire ne iniire iba kpein ne. Ni fre' ki jiin' nni la, n' mɔ́ li take ne n ñmòbe usen wà ki teh n teh ná nɔ.

³⁰ San lá siih binib Uwien ya ñunm ma nno, ñme ne lá de' wɔ usen-i? Uwien bii binib ne? Tòke nni men.»

³¹ Nen saan ne bi tòkeh tɔb ki teh: «Tí ye Uwien ne de' wɔ usen la, u li niire te kí ye: «Be tien' ta lá teke' wɔ kí jin'-i?»

³² Ta rí fre kí ye binib mɔ́ sɔ́.» Bi fenge linigol nno mɔ́, kime bi'ke tuo' kí ye San lá cinbe kí yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl ne.

³³ Ne bi take' *Yesu ki ye: «Ta ben.» Ne u' mɔ́ ye: «N' mɔ́ ña ben, ka rí take ne wà de' nni usen rí tien n teh ná nɔ mɔ́.»

12

Bikpáab bá bre ya kpenjenm

(Matie 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Ni ya puoli bó ne *Yesu pɔn' be mikpenjenm ki ye: «Uje uba ne lá ñmòbe bukpaabu, ki caan' bukpaabu nno ni tisir tá bi taah tu'bií ki ñeh fen nno, ne ki beke' ki linde' bù, ki gbin' kubuoku kùa bi li ñmengeh isibii nno bu'ni, ki caan' kininbentaak bu'ni, ki taa' bù ki guun' bikpáab biba, ne ki bure' usen.

² Uyo wà isibii nno tí ben' nno, ne u sɔn' utonsɔnl uba bikpáab nno saan, wɔ rí tí teke wɔn ukpedaan ya bó ní.

³ Utonsɔnl nno tí baa' ne bi cuo' wɔ kí ñi', ki ñore' wɔ, u liebe' inuɔkuon.

⁴ Ukpedaan nno tí sɔn' utonsɔntɔ bi'saan. Ne bi tí ñiñi' ki cube' u'yul, ki susuke' wɔ.

⁵ U tí liebe' kí sɔn' utonsɔntɔ bi'saan. Wɔn tí baa' ma, bi ku' wɔ ne. U liebe' kí sɔnsɔn' bitonsɔnb bi'saan bi yebe, bi tí ñiñi' biba, ki kuku' bitɔb.

⁶ U'bijé baba ne ji sien' u'saan, u yé u'bijé nno cɛen. Ne u fɔre' kí sɔn' wɔ bi'saan, ki maaleh kí teh u yé u'bijé ma nno, bi li tí bo wɔ ne.

⁷ Ama bikpáab nno laa' u'bijé nno we ní ma nno, ne bi take' tɔb kí ye: «Wɔn ne yé u'faajil, cère men tí ku wɔ ño lifaal nno rí juore ti'yaal.»

⁸ Ne bi cuo' wɔ kí ku', kí ñen' kí tí wie' kpegbaal.

⁹ «Tɔ, ukpedaan nno li tien mila? U li baa kí lá ku bikpáab nno ne, kí taa bukpaabu nno kí guun bikpetɔb.

¹⁰ Na kaan' *Uwien ya gbɔnku ni ní kele' ná saan kí ye:

«Litenl lá bidumeb wie' lè nno,
len ne lá tien' litenkpiekl lá co kuduku nno ne-εε?»

¹¹ Yonbdaan ne tien' nno,
ne ní ñmòbe kuñuòrku tí'nun bó.»

¹² *Sufmbe ya ciɛnb bende' kí ye *Yesu pɔn' ben ne mikpenjenm. Nen bo ne bi'nun mɔ́n be rí cuo wɔ, ama bi fenge' linigol nno ne kí siere' kí dāan' wɔ.

Sesa ya lenpolike

(Matie 22:15-22; Luk 20:20-26)

¹³ Bi sɔn' *Fariɛnmbɛ biba nin uber Herod yaab ya biba *Yesu saan be rí tí dele wɔ, wɔ rí len kí lɔle u'ba.

‡ 11:26 Bi kpie' kí kele' tigbont tá nno ya tuba migbiirm 26 ña te tu'ni.

¹⁴ Bi ti baa' ne ki tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti ben ki ye a tɔkeh tighɛmɔnt ne, ka fenge uba, ka boh uba ki cɛn' u'tɔ. A wɔngɛh tɛ Uwien ya sɛn mɔnmɔnm nɛ. Tɔ, ti ɛmɔbe usɛn tɛ li pɛh lɛnpɔ ki diɛnh ubɛrciɛn Sɛsa bii ta ɛmɔbe?»^{*} Ti li pɛh bii ti la pɛh?»

¹⁵ *Yesu ben ki ye bi yɛ ɪnuɔn ilele ya nib nɛ, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni bɪkreh nni? Taa mɛn milɪkbim miba nɪ rɪ liike.»

¹⁶ Bi taa' nɪ; nɛ u niire' bɛ ki ye: «ŋmɛ ya nɛnnɛnku nin u'yel tɛ mi'bo?» Nɛ bi ye: «Uɛrciɛn Sɛsa.»

¹⁷ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Taa mɛn nà yɛ Sɛsa yaann kɪ de Sɛsa, kɪ taa nà mɔ yɛ Uwien yaann, kɪ de Uwien.» U lɛn' nɔnɔ ma nɔnɔ nɛ nɪ cuo' bɛ miyɔkm cɛɛn.

Bitɛnkpiib ya mɛkrm ya gɛr
(Matie 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Nɪ ya puoli nɛ Saduseyɛnmbɛ biba baa' *Yesu saan. Ben nɛ liɛnh ki tɛh bitɛnkpiib ɲa rɪ mɛkre nɔnɔ.

¹⁹ Bi tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, Moyis là kɛle' yiko ki de' tɛ ki ye: «Unil ya ninjɛ kpo' ki cɛrɛ' u'pɔ, ka ɛmɔbe buk la, wɔ rɪ kɛrɛ ukpɔpii nɔnɔ, kɪ maa mubumu kɪ de u'ninjɛ wà kpo' nɔnɔ.»

²⁰ Tɔ, ninjɛb bilole biba nɛ là tɛ, nɛ ukpiɛk là kuɔn' upii, ki kpo', ka maa' buk.

²¹ Wà tɔ u'bo nɔnɔ kɛrɛ' ukpɔpii nɔnɔ kɪ mɔ kpo' ka maa' buk. Wà mɔ tɔ wɔn bo nɔnɔ mɔ kɛrɛ' wɔ ki mɔ kpo' ka maa' buk.

²² Bijɛb bilole nɔnɔ kɛ tien' nɔnɔ ki kpo' ka maa' buk. Upii nɔnɔ mɔ tɪ fɔrɛ' ki kpo'.

²³ Tɔ, bitɛnkpiib là mɛkre' uyo wà la, ɲmɛ li si upii nɔnɔ? Kimɛ bi'kɛ bilole kuɔn' wɔ ki tɪ bɔn' nɛ.»

²⁴ Nɛ *Yesu jii'n bɛ ki ye: «Na bɛn nà kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ya tingi, ka bɛn Uwien ya tuɔm kɛrɛ ma bo. Nɛn nɛ cɛrɛh ni tɔrɛh.

²⁵ Bitɛnkpiib là mɛkre' la, jɛb ɲa rɪ kuɔn piib, piib mɔ ɲa rɪ kun cɛr. Bi li tɛ tɛn Uwien ya tondb nɛ paaki bó.

²⁶ Bitɛnkpiib ya mɛkrm mɛn la, na kaan' Moyis ya gbɔnku ni nà saan Uwien là lɛn' nin Moyis kufɛtuku kuba saan kù tɛknh umu ka wih nɔnɔ nɛ-ɛɛ? U là tɔke' Moyis ki ye: «Min nɛ yɛ *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien.»

²⁷ Uwien ɲa yɛ tɛnkpiib ya Wien, u yɛ bà fuobe ya Wien nɛ. Ninbi liɛnh ki tɛh bitɛnkpiib ɲa rɪ mɛkre ma nɔnɔ ni tɔrɛ' kpɛlɛpɛl nɛ.»

Li lɛ wɔbl yɛ wɔbkpiɛkl-i?
(Matie 22:34-40; Luk 10:25-28)

²⁸ *Yiko ya wɔnwɔknl uba là tɛ ni'saan ki cii' bi niɛh nin tɔb ma, nɛ ki laa' *Yesu jii'n bɛ mɔnmɔnm ma bo. U nɛkr' *Yesu ki niire' wɔ ki ye: «ŋwɔb kɛ nni li lɛ yɛ likpiɛkl-i?»

²⁹ Nɛ *Yesu jii'n wɔ ki ye: «Li wɔbkpiɛkl si: «Ninbi Israyɛl yaabe, li cɛngɛh mɛn: Yonbdaan Uwien baba nɛ yɛ Yonbdaan.

³⁰ Li yie a Yonbdaan Uwien nin a'fɛl kɛ nin a'tetɛm kɛ nin a'yɛnmaale kɛ nin a'tuɔm kɛ.»

³¹ Li wɔbl là tɔ si: «Li yie a'tɛn a yie a'ba ma bo.» Wɔbl liba ɲa tɛ ki gɛbrɛ' liɛ ya wɔbl.»

³² Nɛ u tɔke' *Yesu ki ye: «Cɛnbaa, a tɔke' tighɛmɔnt nɛ. A tɔke' ki ye Yonbdaan Uwien yɛ Uwenbaabe nɛ, uba ɲa tɛ ki pukn' u'bó ma nɔnɔ, tɔ tɛ nɛ.

³³ Unil yie Uwien nin u'fɛl kɛ nin u'yɛnmaale kɛ nin u'tuɔm kɛ, ki yie u'tɔ tɛn u yie u'ba ma bo la, nɛn nɛ mɔn ki cɛn' wɔ rɪ li taah tiwɛnt ki tɛh ituɔrɛ ki wɛndɛh ki diɛnh Uwien nin mipum kɛ ya bɔl.»

³⁴ *Yesu laa' u lɛn' nin miɛnɛm, nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «ŋa fɔke nin Uwien ya bɛl.» Nɛn gɛbrɛ' ma nɔnɔ, uba ɲa ji kaabe' ki niire' *Yesu niire ki pukn'.

Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nin Dafid ya gɛr
(Matie 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ *Yesu là tɛ Uwien ya duku ya luo bo, ki wɔknh binib Uwien ya gɛr ma nɔnɔ, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Nɪ tien' mila *Yiko ya wɔnwɔknb liɛnh ki tɛh Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo yɛ *Dafid ya yaabil-i?»

³⁶ Mifuoŋanm là cɛrɛ' *Dafid bugbɛn lɛn' ki ye: «Yonbdaan Uwien tɔke' n' Yonbdaan ki ye:

Kɛlɛ n'nojie bó,
kɪ tɪ baa uyo wà
n li cɛrɛ á tɛ a'nɛnnɛndb bo litaal.»

³⁷ *Dafid mɔnɔn là yin' Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liɛbɛ' ki yɛ u'yaabil-i?» Linigociɛn cɛngɛh *Yesu ya gɛr, nɛ nɪ ɲmɛ lɛ cɛɛn.

Li bɛn mɛn Yiko ya wɔnwɔknb bó
(Matie 23:1-36; Luk 20:45-47)

* 12:14 Liike Matie 22:17.

³⁸ Yesu wɔknh bɛ Uwien ya gbɛr, nɛ ki tɔkeh bɛ ki teh: «Li bɛn mɛn *Yiko ya wɔnwɔknɔ bɔ. Bi yie bɛ rɪ li guoh tiliergbengt nɛ ki gaakeh, ki yie binib rɪ li gbaandeh ki fuondeh bɛ mudaamu ni,

³⁹ ki yie bɛ rɪ li kaah binikpekpiɛkb ya kɔnkɔan itaan ya dur ni nin tinacent ni.

⁴⁰ Ben nɛ jinh ki pendeh bikpopiib, ki kaaresh nɪ wuɔkreh, ki bɔndeh binib ya nun bɔ. Nɛn bo nɛ Uwien li tɔre kɪ dɛrɛ bi'tub cɛɛn.»

*Ukpɔpiɛcɛckdaan uba ya pum
(Luk 21:1-4)*

⁴¹ Tɔ, *Yesu kɛ ki nɛke Uwien ya pum ya likkpiɛnbɔl, nɛ ki likɛ linigol nno kpɪndeh len ilike ma bo. Bifaadɛnb bɔ yɛbɛ baaresh ki kpɪndeh ilike len ɪ yɛbɛ.

⁴² Ukpɔpiɛcɛckdaan uba mɔ baa' ki lɔ kpɪn' milikbim mile ma baa' gbɔnku kuba mɔnɔn.

⁴³ Nɛ *Yesu yin' u'panpaankaab ki tɔke' bɛ ki ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ukpɔpiɛcɛckdaan wuɔ kpɪn' ilike ki cɛn' bɔ kɛ kpɪn' nno.

⁴⁴ Kimɛ bi'kɛ dɛ' ka pɔkre' bi'like ya pɔkl. Ama wɔn yɛ ucɛckdaan nɛ, ki tonde' u ɲmɔbɛ nɔ kɛ nno ki lɔ kpɪn'.»

13

*Bi lɔ li bɛrɛ Uwien ya duku
(Matie 24:1-2; Luk 21:5-6)*

¹ *Yesu siere' Uwien ya duku ya luo bo ki nɛn, nɛ u'panpaankaab ni uba tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, liike iten yie gbenge ki kpɛ ma bo-a! Liike bi'taa' yɛ ki mɛn' tidur tɔ ɲmɔbɛ kuɲuɔrku ma bo-a!»

² Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «A laa' tiducient tuu nɔ-ɔɔ? Bi lɔ li bɛrɛ tu'kɛ nɛ, tenl liba mɔnɔn ɲa lɔ li juore kɪ li pɛ tɔl bo.»

*Ijɛnd ya yo lɔ li tɛ ma bɔ
(Matie 24:3-14; Luk 21:7-19)*

³ Yesu jon' ki tɪ kɛlɛ' Olifi ya siin ya juɔl bo, Uwien ya duku ya nuun bɔ, nɛ Pier nin Saak nin San nin Andre baa' u'saan bi'baba, ki lɔ niire' wɔ ki ye:

⁴ «Tɔke tɛ, tibont nno kɛ lɔ li tien uyo wɔ? Ku lɛ dɛku ba li wuɔn kɪ ye uyo nno baa'.»

⁵ Nɛ u cin' ki takeh bɛ ki teh: «Li bɛn mɛn, ki la cɛrɛ uba rɪ tuln nɛ.

⁶ Kimɛ binib lɔ li baa ki yɛbɛ kɪ li ɲmɔbɛ n'yel ki teh bi yɛ min nɛ, kɪ tuln binib bɔ yɛbɛ.

⁷ Ni lɔ cɪi binib tɔh lituɔl kɔnkɔnm ni bii fɔnfɔkm la, ni la cɛrɛ ni fɛl rɪ li tiinh. Kimɛ tu ya bont kɛ li tien nɛ kɪ yaan, na laan yɛ gbengbenyo.

⁸ Kimɛ linibol liba li jɛke linibotɔl. Libel liba ya nib mɔ li jɛke libetɔl yaab. Kitink li jɛngɛ bɔl, bɔl. Mikɔnm mɔ li lu. Ni li tɛ ten imɛrwien ya cincinm nɛ.

⁹ «Ninbi bɛn wɔn, li bɛn mɛn. Bi lɔ li cuo nɛ kɪ jon tibuur, kɪ nɪ nɛ itaan ya dur ni. Min bo, bi lɔ li tuke nɛ kɪ jo tibuur idu ya cɛnb nin biberb saan. Nno nɛ ni li yɛ n'mɔnkunb bi'saan.

¹⁰ Bi li kpaande tigbɛmɔnmɔnt tuu inibol kɛ saan nɛ kɪ yaan.

¹¹ Bi cuo' nɛ kɪ jon' tibuur la, ni la pɔk kɪ li yɔke ni li len kɪ ye bɔ. Uyo nno lɔ baa' la, *Mifuoŋaanm nɛ li tɔke nɛ ni li len kɪ ye bɔ. Na yɛ ninbi nɛ li len, *Mifuoŋaanm nɛ li len.

¹² U ya yo nɛ unil li kuore u'ninje, bɛ rɪ ku wɔ. Baa mɔ li kuore u'buk, bɛ rɪ ku kɛ. Mubumu mɔ li fii kɪ sere mu'naambɛ nin mu'baambɛ bo, kɪ cɛrɛ bɛ rɪ ku bɛ.

¹³ Min bo nɛ binib kɛ li nɛn nɛ. Ama wɔ kɛ li mɪnde kɪ li ɲmɔɲmɔbɛ kɪ tɪ fɔrɛ nno, wɔn nɛ li ɲmɛrɛ.»

*Nibonn nɔ ɲmɔbɛ ijuɔke ya gbɛr
(Matie 24:15-28; Luk 21:20-24)*

¹⁴ «Ni li lɛ ijuɔke ya bonn nɔ saah tibont tɔ kɛ mɔn nno se na bi li sere nɔ saan. (Wɔ kɛ kɔanh la, wɔ rɪ li cɪih ni'tingi.) Uyo nno lɔ baa' la, bɔ li tɛ Sude ya tinfɛnm ni nno, bɛ rɪ sɛn kɪ jo ijuɔn bɔ.

¹⁵ Wɔ tɛ kudulekaaku ya paaki la, u la jiiɛrɛ kɪ kɔ iden ni, kɪ taa niba.

¹⁶ Wɔ mɔ tɛ ikpɔan bɔ la, u la liebe kɪ kun, wɔ rɪ tɪ taa u'liergbenku.

¹⁷ U ya yo bipiib bɔ punbe nin bɔ ɲmɔbɛ mubumu mɔla ɲaanh, li ɲmɔbɛ micɛckm nɛ.

¹⁸ Li kaaresh mɛn, Uwien la cɛrɛ nɛ rɪ tien kusɛnaŋuɔku.

¹⁹ I ya dɛn binib li ji ijɛnd kɪ gbien. Haali uɲɛndun ya cincinm kɪ lɔ baa fɛnfɛnnɔ, nib ɲa laan jin' i ya jɛnd ya bɔl, ka ji li li ji yɛ fiebu.

²⁰ Yonbdaan ɲa bi kuore' ijɛnd nno ya wien bo la, uba mɔnɔn ɲa bi li ɲmɛrɛ. U gɛnde' binib bɔ nno bo nɛ cɛrɛ' u kuore' iwien nno bo.

²¹ «U ya yo unil tɔke' nɛ ki ye: «Liike mɛn, Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo tɛ niɛ saan» bii «u tɛ niɛ bɔ' la, ni la tuo.

²² Kime bitonnemnonkunb li baa. Biba li ye bi ye Uwien ya Nigendke Kristo ne. Bitob li ye bi ye *Uwien ya nbonsonb ne. Bi li tien micincilm ya bont nin miyokm ya bont, ki tuln binib. Bi li nuunh ni tuo' la, be ri tuln Uwien gende' binib ba nno monon ne.

²³ Ninbi li ben men. N kpie' ki take' ne tigber nno ke no.»

Unil ya Bijé ya baam ya gber
(Matie 24:29-31; Luk 21:25-28)

²⁴ «Ama, ijend nno ya yo gèbre' la, uwien li biike,

uymaal na ji li wien,

²⁵ Inmaabii li cecere ki lu,

tibont ta nmabe mituom paaki bo li jenge.

²⁶ U ya yo ne bi li le Unil ya Bijé te titewolgbont ni, ki we ni, ki nmabe ufaa nin ukpieke ki gbien'.

²⁷ U ya yo ne u li son Uwien ya tondb be ri jo lenpuoli nin nintuali nin ugen nin ujie bo, ki cin utingbaan uba ki ti baa uto, ki taan Uwien gende' binib ba nno ke.»

Bukenkenbu ya kpenjenm
(Matie 24:32-35; Luk 21:29-33)

²⁸ «Bukenkenbu ya tetem ye mikpenjenm ne ni'bo. Ni la laa' bu toh isigben, ki bundeh la, ni ben ki ye ni neke uñalend ne *.

²⁹ Nno ne, ni la laa' tibont tuu teh la, ni li ben ki ye Unil ya Bijé nekni ni'nañuon saan no†.

³⁰ N takeh ne imon ne, tibont nno ke li tien ki le fenfennno ya nib bie na laan kpo' ki gben'.

³¹ Kutaaku nin kitink li gben. Ama n'gber tun na nmabe tu ri gben.»

Uba na ben lidaali la Unil ya Bijé li baa ni
(Matie 24:36-44)

³² «Ama uba na ben tibont nno li tien lidaali la bii uyo wa. Paaki bo, Uwien ya tondb na ben. U'Bijé monon na ben, Uwien Baa baba ne ben.

³³ Li ben men ki la goh, kime na ben uyo nno.

³⁴ Ni naan uje wa joh usen ki take' u'tonsob ki ye be ri li likeh u'den monmonm, ki wuon' wa ke u li son lituonl la, ki take' u'nañguurl ki ye u la goh, ki yaan ki bure' ne.

³⁵ Nen bo, la goh men, kime na ben uyo wa ududaan li baa ni. U li baa ni kutajuaku-uu, kuyaku-uu, ukuojemuoyo-oo, kutenjaaku-uu, na ben.

³⁶ Li ben men, no u la la lure ki baa ki le ni do ki goh.

³⁷ N takeh ne na no n takeh binib ke ne, la goh men.»

14

Bi kpaan' iye be ri ku Yesu
(Matie 26:1-5; Luk 22:1-2; San 11:45-53)

¹ Ni sien' iwien ile be ri jele *Sufmbe ya Pak ya nacenku. U ya yo ne bi nmøn kpono wa na nmabe ñake. *Bitotuarciën nin *Yiko ya wonwoknb nuunh bi li tien ma ki bale ki cuo *Yesu ki ku wo,

² ne ki takeh tob ki teh: «Ti la cuo wo men kunacenu nno ya yo. Ti cuo' wo u ya yo la, udu ya nib li kpre.»

Upii uba wule' Yesu ya yul bo lefina
(Matie 26:6-13; San 12:1-8)

³ To, *Yesu la te Betani ya du ni, Simon ugend den ki jinh tijier. U jinh uyo wa nno ne upii uba kon' ni ki tuke lefina uba u'daaku faa ceen alabaat* ya dingl ni, bi yih lefina nno naar. Upii nno kpobre' lidingl nno ya tule, ki taa' lefina nno ke ki wuwule' *Yesu ya yul bo.

⁴ Binib ba te ni'saan nno ya biba ya benku ni ben', ne bi niireh tob ki teh: «Be tien' u ñende' lefina wuon no?

⁵ Bi bi li fre ki kuore wo ki le ne ri gèbre iwentun kobiita ya paaku ki taa ki gbiire bijiinb-a!» Ne ki konh nin upii nno.

⁶ Ne *Yesu ye: «Cere wo men wo ri fuore. Be tien' ni njaabeh u'yenn no nno? U tien' na mon ne ki de' nni-a!

⁷ Bijiinb li li te ni'saan uyo ke ne. Ni yie ni tore be uyo wa la, ni li fre ki tore be; ama min na ri li te ni'saan uyo ke.

⁸ U tien' u li fre ki tien na ne. U taa' lefina nno ki wule' n'bo ki kpie' ki bonde' n'gbenent no be ri sube nni ne.

* 13:28 Liike Matie 24:32. † 13:29 Liike Matie 24:33. * 14:3 Liike Matie 26:7.

⁹ N təkhe ne imən ne, bi li kpaande tigbɛmɔnmɔnt tuu uɲɛndun ni nà saan ke nno, bi li len u tien' nà nɔ bó, ɲɔ binib rí li tien u' bó.»

*Sudas yíe wɔ n kuɔre Yesu
(Matie 26:14-16; Luk 22:3-6)*

¹⁰ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba, bi yih wá Sudas Iskariyot nno jon' ki tí laa' bitɔtuɔrciɛnb ki ye u li taa *Yesu ki ɲukn be.

¹¹ Bi cii' nno ma nno bi'yɛnm sɔnge' cɛɛn, ne bi pùon' ki ye bi li de wɔ ilike. Ne u bure' ki tí nuunh u li ne isen yá kí taa *Yesu ki ɲukn be.

*Yesu nin u'panpaankaab jele' Sufmɛ ya Pak ya nacenku
(Matie 26:17-25; Luk 22:7-14, 21-23; San 13:21-30)*

¹² Kpɔnɔ wá ɲa ɲmɔbe ɲɔke ya nacenku ya cincindaali, lidaali lá bi kòreh *Sufmɛ ya Pak ya pefanfaan nno ne *Yesu ya panpaankaab niire' wɔ ki ye: «A yíe tí tien ɲɛ kunacenu nno ya jier le saan-i?»

¹³ Ne u təkhe u'panpaankaab ni bile ki ye: «Ní jo udu bó. Ni tí kɔn' u'ni la, ni li le uje uba u tuke liɲuncuɔl ki cendeh ne. Ní paan u'bo,

¹⁴ kí tí kɔ u li kɔ iden yá ní nno ni kí təkhe udendaan kí ye: <Ti'Cɛnbaa ye wɔn nin u'panpaankaab li ji kunacenu nno ya jier ku le duku ni?»

¹⁵ U li wuɔn ne lidutɔtuɔl ya paaki ya ducienku kuba bi bonde' kù ɲɔ, tibont ke te ku'ni. Ní tien te kunacenu nno ya jier kun ni.»

¹⁶ Bi bure' ki tí baa' ydu nno ni, ne ki laa' *Yesu təkhe' be ki ye bi li le nà ke nno, ne ki tien' kunacenu nno ya jier.

¹⁷ Ní juɔre' ne *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nno baa' ki kɔn' kuduku nno ni.

¹⁸ Bi ke ki jinh uyo wá nno ne u təkhe' be ki ye: «N təkhe ne imən ne, ninbi bá te ki jinh n'saan nɔ ni ya uba ne li kuɔre ni.»

¹⁹ Bi'yɛnm saa' ki gbien', ne bi niireh wɔ jeje ki teh: «N teh min ɲa ɲí-a?»

²⁰ Ne u ye: «Ninbi piik nin bile biɛ ni ya uba ne li kuɔre nni. Min nin udaan ne taan' ki paan' lisenl ni nɔ.

²¹ Unil ya Bijɛ li kpo ten ní kele' u'bo *Uwien ya gbɔnku ni ki ye ma bo nno ne. Ama unil wá li kuɔre wɔ nno ni bre udaan bo. Ba bi maa' wɔ mɔnɔn la, ní bi li tu u'bo.»

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-30; Luk 22:14-20; 1 Korɛnt yaab 11:23-25)

²² Bi te ki jinh tijier ma nno, ne *Yesu yuure' kpɔnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ', ki taa' ki de' be, ki ye: «Teke mɛn. Nà sɔ yé n'gbɛnɛnt.»

²³ Ne ki taa' midaam mɔ, ki faare' Uwien, ki taa' ki de' be, bi'ke ɲun'.

²⁴ Ne u təkhe' be ki ye: «Nà sɔ yé n'sɛm. Mɛn ne wɔngɛh ki teh Uwien cuo' nin binib kujɔtiɛku. Mí li puube binib bá yebe ya kpɛle bo.»

²⁵ Ne ki ye: «N təkhe ne imən ne, ma ji li ɲu sibii ya daam haali kí tí baa lidaali lá n li liebe kí ɲu mè midɛfɛnm Uwien ya bɛl ni.»

Yesu təkhe' Pier ki ye u li nie kí ye wa ben wɔ

(Matie 26:31-35; Luk 22:31-34; San 13:36-38)

²⁶ Bi gɛn' Uwien ya yuon ki gben' ne ki ɲɛn' ki don' Olifi ya siin ya juɔl bo.

²⁷ Nen saan ne *Yesu təkhe' be ki ye: «Ní'ke li sen kí dɔan nni, kime ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: <N li ku upekpaaɔl ne ipe ke rí ye.»

²⁸ Ama uyo wá n li mɛkre bitɛnkpiib ni nno, n li liere ne kí jo Galile.»

²⁹ Ne Pier təkhe' wɔ ki ye: «Bí'ke li sen kí dɔan ɲɛ mɔnɔn la, min ɲa rí sen.»

³⁰ Ne *Yesu ye: «N təkhe ɲɛ imən ne, kuɲonku kuu a li nie bolm mita kí ye ɲa ben nni ne kí yaan ukuoje rí muɔ kí lere.»

³¹ Ne Pier ɲiikeh ki lienh ki teh: «Haali bi li ku min nin sin ke mɔnɔn la, ma rí nie kí ye ma ben ɲɛ.» Ne bitɔb bá sɛn nno ke len' nno.

Yesu káare' ní'ba saan bi yih nɛ Getsemani

(Matie 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Tɔ, *Yesu nin u'panpaankaab tí baa' niba saan, bi yih nɛ Getsemani. Ne u təkhe' be ki ye: «Juore mɛn nie saan, rí jo kí tí káare.»

³³ Ne ki taa' Pier nin Saak nin San ki bure'. Bujɛwaanbu cin' ki kɔh wɔ ne u'yɛnm saah.

³⁴ Ne u təkhe' be ki ye: «N'yɛnm saa' ki tí kende' ten mikuum ne benh nin nni. Ní'wɔ rí juore nie saan, ki la gɔh.»

³⁵ U jɛnde' ki jon' inun bó waamu, ne ki pùon' ki káareh ki teh ní li tuo la, Uwien la cère' ijɛnd yíe ya yo rí baa ní,

³⁶ kí lienh ki teh: «O, n'Baa, a li fre kí tien nibonn ke. Cère ijɛnd yíe rí jɛnde nni. Ama la cère nè rí li yé min yíe nà, cère' nè rí li yé sin yíe nà.»

³⁷ U liebe' ní u'panpaankaab bita nno saan, ki laa' bi do ki gòh ne, ne u toke' Pier ki ye: «Simón, a gòh ne-εε? Na ní fre kí la gùòn kukurku kuba m̀̀ǹǹǹ-ii?»

³⁸ La gòh men, kí li k̀̀aare' ɲo kí la lu biikm ni. Ni'ye nm yie, ama mituom ne pore' ne.»

³⁹ Ne ki tí jende' waamu, ki k̀̀aare' nin i ya ǹ̀obonbaab.

⁴⁰ U tí liebe' ní u'panpaankaab bita nno saan, ki laa' bi tí gòh ne, kime migùonm ne ǹ̀õnde' be, ba ben bi li jiin kí ye bà.

⁴¹ U tí jon' ki k̀̀aare' ki liebe' ní nta bo, ki toke' be ki ye: «Ni bie ki fuoreh ne ki do ki gòh-a! Ní d̀̀ekre'-a! Uyo baa'-a! Bi li taa Unil ya Bijε kí ɲukn bibierdenb.

⁴² Fii men tí jo. Liike men, wà kuore' nni nno nekn' ní ɲo.»

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Luk 22:47-53; San 18:3-12)

⁴³ U laan bie ki lienh ne Sudas u'panpaankaab piik nin bile nno ya uba nin linigol pok ki puo' u'bo ki tuke mujusiemu nin ilenben. Bitotuarciemb nin *Yiko ya ẁ̀ǹẁknb nin *Sufmbe ya cienb ne s̀̀ǹ' be ní.

⁴⁴ Sudas wà kuore' *Yesu nno toke' linigol nno ki ye: «Ni lá laa' n jon' ki tí l̀̀kn' wà la, ẁ̀ǹ nino. Ní cuo wò, kí t̀̀ore kí li ɲuuke wò kí joh.»

⁴⁵ Tò, Sudas tí baa' ne ki pok ki nekn' *Yesu ne ki ye: «Cenbaa,» ne ki l̀̀kn' wò.

⁴⁶ Ne bi cuo' Yesu.

⁴⁷ Bà te ní'saan nno ya uba ǹ̀re' kijusiek ki ge' ki paare' bitotuarciemb ya cien ya tons̀̀ǹl uba ya tubl.

⁴⁸ Ne *Yesu toke' bà baa' be ní lá cuo wò nno ki ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilenben ní lá cuo nni ten n yé udukonde ne-a!

⁴⁹ Idaan ke n là te ní'saan Uwien ya duku ya luo bo ne ki ẁ̀knh binib, ne na cuo' nni u ya yo. Tò, ni cuo' nni f̀̀nf̀̀nno, ɲo nà kele' *Uwien ya gb̀̀nku ni nno nè ní tien ne.»

⁵⁰ Nen saan ne u'panpaankaab ke s̀̀n' ki daan' wò.

⁵¹ Unacenzaan uba m̀̀o là pe u'bo kí fifike' bukpelbu. Bi ye be ní cuo unacenzaan nno ki tí d̀̀ekre nin u'kpelbu,

⁵² ne u daan' bù kí s̀̀n' liñil kí bure'.

Sufmbe ya buur ya cekl yaab bun' Yesu tibuur

(Matie 26:57-68; Luk 22:54-55, 63-71; San 18:13-14, 19-24)

⁵³ Bi taa' *Yesu ki jon' bitotuarciemb ya cien den. Bitotuarciemb ke nin *Sufmbe ya cienb nin *Yiko ya ẁ̀ǹẁknb m̀̀o taan' ní'saan.

⁵⁴ Pier pe *Yesu bo, ki te f̀̀nf̀̀km kí tí baa' bitotuarciemb ya cien den, kí k̀̀n' kí k̀̀le' biguguurb saan kí lokreh umu.

⁵⁵ Bitotuarciemb nin tibuur ya cekl yaab ke nuunh bi li dule nà bo kí biin *Yesu ɲo kí ku wò. Bi tien' ma ke ba laa' u'biil.

⁵⁶ Binib ligol nen' u'bo kutonnenku ke ya bol ama bi'gber nno ɲa cende'.

⁵⁷ Bi'ni biba fii' kí sere' kí nen' u'bo kí ye:

⁵⁸ «Tí cii' u len' kí ye u li bere Uwien ya duku k̀̀a binib men' k̀̀ nno, kí me kutoku iwien ita, nib ɲa ní me kun.»

⁵⁹ U ya s̀̀n' ni m̀̀ǹǹǹ bi'gber ɲa cende'.

⁶⁰ Bitotuarciemb ya cien fii' kí sere' binib nno ke ya siik ni, ne kí niire' *Yesu kí ye: «ɲa ní len kí jiin-ii? ɲa ɲmobe tuba á len kí jiin binib bà biindeh ɲe ǹ̀-õõ?»

⁶¹ Ne *Yesu ɲmin ka gere'. Bitotuarciemb ya cien tí niire' wò kí ye: «A yé Uwien ya Nigendke Kristo ne-εε? A yé tí p̀̀keh wà nno ya Bijε ne-εε?»

⁶² Ne *Yesu ye: «N yé ẁ̀n ne. Ni li le Unil ya Bijε ke Uwien, mituom ke ya daan ya jie bó, kí li le u te titeẁ̀gbont ni paaki bó, kí we ní.»

⁶³ U len' nno ma nno, ne bitotuarciemb ya cien kere' ẁ̀n bugben ya lierl', ne kí ye: «Ta ji nuunh m̀̀nkunl.

⁶⁴ Ni cii' u suke' Uwien ma bo. Ni maaleh mila?» Ne bi'ke ye u bii' kí kpe mikuum.

⁶⁵ Bi'ni biba cin' kí cereh u'bo tirinsent kí taa' kukpalcieku kí pibn' u'nun bó, kí kureh wò, kí tokeh wò kí teh: «Bukre' wà kure' ɲe.» Ne biguguurb nno taa' wò nin itenpe.

Pier nie' kí ye wa ben Yesu

(Matie 26:69-75; Luk 22:56-62; San 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ Pier te uluo bo uyo wà nno, ne bitotuarciemb ya cien ya piitonsn̄l uba baa'

⁶⁷ kí laa' Pier lokreh umu, ne u t̀̀are' kí liike' wò kí ye: «A'm̀̀o là te nin Nasaret ya *Yesu wuò ne.»

⁶⁸ Ne Pier nie' kí ye: «Ma ben, ka cii' a'lenm nno ya tingi.» Ne kí siere' kí k̀̀n' kunakuuku ni. [U ya yo ne ukuoje muo'.]‡

† 14:63 Liike Matie 26: 65. ‡ 14:68 Bi kpie' kí kele' tigbont tà nno ya tuba ni u ya yo ne ukuoje muo' ɲa te tu'ni.

69 Upiitonsɔnl nno tɪ laa' wɔ nɛ ki tɪ tɔkɛ' binib bɑ te ni'saan nno ki ye: «Ujɛ wuɔ mɔ yɛ *Yesu yaab ya uba nɛ.»

70 Nɛ Pɪɛr tɪ niɛ' nle bo.

Nɪ tɪ pukn' waamu nɛ binib bɑ te u'saan nno mɔ tɔkɛ' wɔ ki ye: «Ni yɛ imɔn nɛ, a yɛ *Yesu yaab ya uba nɛ, kimɛ a' mɔ yɛ Galile ya nil nɛ.»

71 Nɛ Pɪɛr cin' ki nieh ki poleh ki teh: «Ma bɛn ni lienh unil wɑ ya gber nɔ, n nɛn' la, Uwien la daan nni»

72 Nɛ ukuoɟɛ pɔk ki muɔ' i ya taan bo ki lere'. Nɛn saan nɛ Pɪɛr tiere' *Yesu bi tɔkɛ' wɔ ma ki ye: «A li niɛ bolm mita kɪ ye ɲa bɛn nni nɛ kɪ yaan ukuoɟɛ rɪ muɔ kɪ lere» nno, nɛ ki muɔ' cɛɛn.

15

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Matie 27:1-2, 11-14; Luk 23:1-5; San 18:28-38)

1 Nɪ faa' kutɛnɲɛsɔnsɔnku, nɛ bitɔtuɔrciɛnb nin *Sufmbɛ ya ciɛnb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin tibuur ya cɛkl yaab kɛ kɛlɛ' ki bonde' bi li tien ma bo. Bi lɔlɔ' *Yesu, nɛ ki taa' wɔ ki tɪ ɲukn' Pilat.

2 Pilat niire' wɔ ki ye: «Sin, a yɛ *Sufmbɛ ya bɛr nɛ-ɛɛ?» Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «Sin nɛ ye nno.»

3 Tɔ, Bitɔtuɔrciɛnb nno biin' wɔ isen yɑ yɛbe ni.

4 Nɛ Pilat tɪ niire' wɔ ki ye: «Ŋa rɪ len ki jiin-ii? Cenge bi biindeh ɲɛ mibiinm mɑ kɛ ya bol-a!»

5 Ama *Yesu ɲa ji jiin' nɔbonl, nɛ nɪ cuo' Pilat miyɔkm.

Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpɛ mikuum

(Matie 27:15-26; Luk 23:13-25; San 18:39-19:16)

6 *Sufmbɛ ya Pak ya nacenku kɛ nacenku ya yo la, Pilat li ɲɛn lipɛkl ya nil wɑ linigol yie wɔ nɛ kɪ wiɛ.

7 U ya yo ki laa' uɟɛ uba te lipɛkl ni bi yih wɔ Barabas. Wɔn nin binib bɑ lɑ pɛ u'bo nno lɑ kpiin' kukpiinku nɛ ki ku' unil uba. Nɛn bo nɛ bi lɑ pɛkn' bɛ.

8 Linigol nno baa' Pilat saan ki tɔkɛ' wɔ ki ye wɔ rɪ tien u tɪ rɪ teh ma kunacenku nno ya yo.

9 Nɛ u niire' bɛ ki ye: «Ni yie rɪ wiɛ nɛ *Sufmbɛ ya bɛr nɛ-ɛɛ?»

10 U niire' nno, kimɛ u bɛn ki ye bitɔtuɔrciɛnb ɲmɔbe kinɛnk nɛ *Yesu bo, nɛn nɛ cɛrɛ' bi taa' wɔ ki ɲukn' wɔ.

11 Ama bitɔtuɔrciɛnb bɛn sureh linigol nno nɛ ki teh bɛ rɪ tɔkɛ Pilat wɔ rɪ wiɛ bɛ Barabas.

12 Nɛ Pilat tɪ niire' bɛ ki ye: «Nno la, uɟɛ wɑ ni yih wɔ *Sufmbɛ ya bɛr nno n li tien wɔ mila?»

13 Nɛ bi wuure' ki ye: «Kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo!»

14 Nɛ Pilat tɪ niire' bɛ ki ye: «U tɛn ki biɪ' li lɛ biil nɛ?» Nɛ bi tɔrɛh ki wuureh ki gbiekeh ki teh: «Kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo!»

15 Pilat yie wɔ rɪ sɔngɛ bi'yɛnm nɛ ki wiɛ' Barabas. U cɛrɛ' u'sojambɛ ɲi' *Yesu inalɛbe, nɛ u taa' wɔ ki de' bɛ nɪ tɪ kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo.

Sojambɛ lɛh Yesu

(Matie 27:27-31; San 19:2-3)

16 Sojambɛ nno taa' wɔ ki kɔn' Pilat den uluo bo, nɛ ki yin' bi'cɛkl ya sojambɛ kɛ ki taan',

17 ki taa' kuliermɔnmɔnku* kuba ki goln' wɔ, nɛ ki taa' ikonkon ki lɔnlɔn' uyukpɛkpiɛ ki kpɛlɛ' u'yul,

18 nɛ ki teh tɛn bi pɛkeh wɔ nɛ ki teh: «*Sufmbɛ ya bɛrɔ, ti fuondeh ɲɛ-a!»

19 Ki taah lilenbɛnl ki kpaakeh u'yul bo, ki cɛrɛh u'bo tiɲinsɛnt nɛ ki gbaandeh u'nun bɔ ki gɔndeh.

20 Bi lɛ' wɔ ki tɪ gben', nɛ ki gore' kuliermɔnmɔnku nno, ki taa' u'wɛngolkaar ki jiin' ki goln' wɔ, nɛ ki taa' wɔ ki ɲɛn' ki bure' bɛ rɪ tɪ kpɛ wɔ udɔpɔnpɔn bo.

Bi kpɛ' Yesu udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:32-44; Luk 23:26-43; San 19:17-27)

21 Bi joh ma nno nɛ ki tɪ cɛnde' uɟɛ uba bi yih wɔ Simɔn, u yɛ Sirɛnn ya du ya nil nɛ, ki ɲɛn' ikpaaɔn bɔ nɪ. U yɛ Aleksand nin Lufus ya baa nɛ. Bi cuo' uɟɛ bugbɛn ki wɔbn' wɔ, wɔ rɪ tuke *Yesu ya dɔpɔnpɔn.

22 Bi taa' *Yesu ki tɪ baa' niba saan, bi yih nɛ Golgota, ni'tingi si: «Kuyukpɔbku ya Bɔl.»

23 Nɛ ki taa' midaam mɑ cuuke' uɲɔkɛ wɑ bi yih wɔ miir nno ki de' wɔ ki ye wɔ rɪ ɲu. Nɛ u yie' ka ɲun'.

24 Sojambɛ nno kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn bo. Nɛ ki taa' u'wɛngolkaar bɛ rɪ tɪ gbiire nɛ ki fɔrɛ' imɔn ki liike' wɑ kɛ li ji nɑ bɔ.

* 15:17 U ya yo, biberb lɑ guoh tiliermɔnt tɑ ya daaku faa nɛ.

25 Nl̄ là te kutenjaaku tikur tiwe ne, ne bi kpe' wə udəpənpən bo.
 26 Bi là kele' nà cère' bi kpe' wə nno ki tēbn' u'dəpənpən bo u'yul bō. Bi là kele' ki ye: «*Sufimbe ya bεr.»
 27 Bi kpe' idukond ile mə idəpənpən bo Yesu saan. Bi kpe' uba u'nəjie bō, ki kpe' utə u'nəgen bō. [
 28 Ne nà kele' *Uwien ya gbənkū ni nno tien'. Nl̄ kele' ki ye: «Bi kaan' wə ki kpəbn' idukond bō nε.»]†
 29 Binib bā gèbreh nì'saan nno sukreh wə ki gònbeh iyul ki təkēh wə ki teh: «Sin wà là ye a li bere Uwien ya duku ki lièbe kí mε kù iwien ita nno
 30 ηmien a'ba, kí jiire ní udəpənpən wuu bo-a!»
 31 Bitəturciēn nin *Yiko ya wənwəknb mə leh wə ki teh: «U ηmien' binitəb nε, ka ní fre kí ηmien u'ba-a!»
 32 Uwien ya Nigendke Kristo, Israyel yaab ya bεrə, jiire ní udəpənpən wuu bo fεnfεnno, tí le ηə kí teke ηε kí ji-a!» Nε bi kpe' idukond yà u'saan idəpənpən bo nno mə sukreh wə nno.

Yesu ya kuum udəpənpən bo
 (Matie 27:45-56; Luk 23:44-49; San 19:28-30)

33 Tə, kuwensiiku ya yo nε nī ci' ki bliike' utingbēn kε bo ki tí baa' kutaajuoku tikur tuta ya yo.
 34 Tikur tuta ya yo nε *Yesu wuure' ufaa bo ki ye: «Elowi, Elowi, lama sabaktani?» Nì'tingi si: «N'Wien, n'Wien, bε tien' a wie' nni?»
 35 Binib bā se nì'saan nno ya biba ηa cii' u wuure' ki ye ba mənəmən nε ki ye: «Li cengeh mən u yih Eli nε.»
 36 Bì'nì uba sen' ki jon' ki tí yuure' ticitənt ki lá sėkn' midεηmijmiiikm miba ni, ki taa' ki tuun' lilenbēnl bo, ki tēnde' ki kòle' u'nəbu ki ye wə ní muəre, nε ki ye: «Dāan mən, tí liike Eli li baa kí lá jiin wə bii wà ní baa.»
 37 Nεn saan nε *Yesu wuure' ufaa bo, nε ki kpo'.
 38 U ya yo nε kukpələckεpkpəkiεku kua bore' Uwien ya duku ni bolm mile nno kere' ku'siik ni paaki ki tí ci' tingi.
 39 Sojambε kobk ya cien wə se *Yesu ya nun bō nno laa' u kpo' ma bo nε ki ye: «Imən, uje wuə mənbe ki yé Uwien ya Bijε nε.»
 40 Bipiib biba mə là te nì'saan, ki se fənfəkm ki likeh. Bì'nì uba si Mari Madelenn, utə si Saakbuk nin Yose ya naa Mari, utə mə si Salome.
 41 *Yesu là te Galile ma nno, nε bipiib nno là pε u'bo, ki sənħ itūon ki toreh wə. Bipiib bā là pε u'bo ki tí baa' Yerusalem nno mə là te nì'saan ki yebe.

Yesu ya subm
 (Matie 27:57-61; Luk 23:50-56; San 19:38-42)

42-43 Nl̄ juəre' ma nno nε uje uba baa' ní bi yih wə Yosεf u yé Arimate ya nil, ki yé tibuur ya cεkl yaab ya uba binib boh wə cεεn. U'mə là gu Uwien ya bel li baa ní uyo wə nno nε. Nl̄ là yé kutaaku kua li faa *Saba ya daali, uyo wə bi bondeh *Saba ya daali nno nε. Yosεf jon' Pilat saan nin lifəl ki tí təkε' wə ki ye u tuo' la, wə ní cēbe wə *Yesu ya gbənent.
 44 Pilat cii' bi ye *Yesu kpo' ηə ma nno nε nī cuo' wə miəyokm. Nεn saan nε u yin' sojambε kobk ya cien ki niire' wə ki ye: «*Yesu kpo' ma nì wuəkε'-aa?»
 45 Nε u təkε' wə u kpo' uyo wə. Pilat cii' u kpo' uyo wə ma nno, nε ki de' Yosεf usen wə ní tí taa u'gbənent.
 46 Nε Yosεf jon' ki tí de' kukpələciεku kuba, nε ki jiin' *Yesu ya gbənent udəpənpən bo, ki taa' kù ki tenten' tū, ki taa' ki tí ble' ufele uba ni. Bi là cube' ufele nno kujətenku kuba ya kele ni nε, nε ki binde' kutəngbengbenku kuba, ki bliin' bufenəñəbu.‡
 47 Nε Mari Madelenn nin Yose ya naa Mari laa' bi ble' *Yesu nà saan.

16

Yesu mεkre' bitenkpiib ni
 (Matie 28:1-8; Luk 24:1-12; San 20:1-10)

1 *Saba ya daali gèbre' ma nno, nε Mari Madelenn nin Saak ya naa Mari nin Salome jon' ki tí dε' mikpəm mə ya nu ηmε bε ní tí faan *Yesu ya gbənent.
 2 Saba ya daali gèbre', kutaaku kua li faa nno, nε bipiib nno wəre' ki fii' nì bliike ki bure' likul nno bō ki tí baa' ki laa' uwien te ki puəreh.
 3 Bi joh ma nno nε ki niireh təb ki teh: «ηmε li tí biire tε kutenku nno?»
 4 Bi tí tuo nì'saan sə, ki liike' ki laa' kutenku nno ηa ji bi. Kù là yé kutencncienku nε.

† 15:28 Bi kpie' ki kele' tigbənt tà nno ya tuba ni migbiirm 28 ηa te tu'ni. ‡ 15:46 Liike Matie 27:60.

⁵ Bi tí baa' kí kón' líkul nnó ní nē kí laa' unacénfaan uba ké unójíe bó kí guo kulierpenpienku. Né bujéwaanbu cuo' bē céén.

⁶ Nén saan nē unacénfaan nnó tóke' bē kí ye: «La cère mén nē rí cuo nē jéwaanbu. Ní nuunh Nasaré ya *Yesu wá bí lá kpe' wó udópónpón bó nnó nē. U mékre'-a! Wá jí te níe saan. Líike mén, bí lá taa' wó kí ble' ná saan só.»

⁷ Lí joh mén, kí tí tóke' Píer nín u'panpaanketób kí ye u liere' bē kí bure' Galíle bó ñó. Bí lí tí lé wó nēn bó nē tēn u lá tóke' bē ma bó.»

⁸ Ní beke' bipiib nnó céén nē bí ñen' líkul nnó ní kí tiinh bí'gbenent ké ñóh. Bujéwaanbu cuo' bē ma nnó nē ba tóke' níl.

Yesu mékre' kí cère' bí laa' wó

(Matie 28:9-10; San 20:11-18; Luk 24:13-35)

[

⁹ *Saba ya daali gēbre', kutaaku kùá lí faa nnó ya tējaaku, *Yesu mékre' ma nnó nē kí kpie' kí taa' u'ba kí wuón' Mari Madelenn. Wón nē yé upii wá isēnpol ilolé lá ñaake wó, *Yesu ñóre' yé nnó.

¹⁰ U jon' *Yesu yaab saan kí laa' bí te uyensaa ní, kí ké kí muòh. Né u tóke' bē kí ye u laa' Yesu.

¹¹ Bí cii' u ye u laa' *Yesu u fuobe, nē ba teke' kí jin'.

¹² Ní ya puoli bó nē bí'ni bíle lá cuonh kí joh udugbaan bó. Bí joh ma nnó nē *Yesu cère' bí laa' wó. Wá te tēn u lá te ma uyo wá Mari Madelenn laa' wó nnó.

¹³ Bí líebe' bí'tób saan kí tí tóke' bē kí ye bí laa' Yesu, nē ba tí teke' kí jin'.

Yesu cère' u'panpaankaab piik nín uba laa' wó

(Matie 28:16-20; Luk 24:36-49; San 20:19-23; Itùon 1:6-8)

¹⁴ *Yesu fòre' kí cère' u'panpaankaab piik nín uba laa' wó uyo wá bí te kí jinh tíjier. U kón' nín bē kí ye bē tien' ba teke' binib bà laa' wó u mékre' nnó len' ná nnó kí jin-í? Nē kí ye bí'yul nē faa.

¹⁵ Nē kí tí tóke' bē kí ye: «Lí joh mén unjendun ní ní'ké saan kí lí kpaandeh tigbēmōnmōnt binib ké saan.

¹⁶ Wá ké lí teke' kí jí kí cère' bē rí sli wó Uwien ya ñunm nē lí ñmère. Wá ké ña teke' kí jin' lá, Uwien lí dère u'tub.

¹⁷ Binib bà ké lí teke' kí jí nnó lí tien miyókm ya bont. N'yel bó, bí lí ñóre isēnpol, kí lí len milencēnm,

¹⁸ kí lí cuo iwe ya rí tien bē níba. Bí ñun' unòkñēndkē lá, wá rí tien bē níba. Bí lí taa bí'nuó kí paan biwiēnb bó nē bē rí faake.»

Uwien taa' Yesu kí don' paaki bó

(Luk 24:50-53; Itùon 1:9-11)

¹⁹ Yonbdaan *Yesu tóke' bē tigber kí tí gben' nē Uwien cère' u don' paaki bó, kí tí kèle' u'jie bó.

²⁰ Nén saan nē u'panpaankaab joh ní'ké saan kí tókeh binib tigbēmōnmōnt. Nē Yonbdaan toreh bē kí cèreh bí teh miyókm ya bont. Nén nē wongeh kí teh bí lienh tigber tá nnó te nē.]*

* **16:20** Bí kpie' kí kele' tigbont tá nnó ya tuba ní migbiirm 9 kí tí baa 20 ña te tu'ni.

Tigbɛmɔnmɔnt tà
Luk
kɛle' tũ nnɔ
Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi yih wà kɛle' kugbɔnku kuu nnɔ Luk nɛ. Wa yé Yesu ya tondb piik nin bile nnɔ ya uba. Ama u tũɔrɛ' ki nuun' bà là pɛ Yesu bo saan nɛ ki bɛndɛ' u'gbɛr cin' ma bo nin tũ tí fɔrɛ' ma bo. U là tɔkɛ nin Pɔl u'sɛn ya jom ni ma nnɔ nɛ cɛrɛ' u bɛndɛ' tũ ki pukn'.

U kɛle' kugbɔnku kuu ki de' binib bà nnɔ ŋa yé Sufmbɛ. Bi teke' Yesu ki jin' nɛ. Nɛn nɛ cɛrɛ' u tɔkɛh bɛ inɔbonfafa ya tingi nin Sufmbɛ ya yaajetentienm mà ba bɛn mè nnɔ.

Luk kɛle' kugbɔnku kua nɔ pɛ Matie nin Mark yaar bo nɛ, ama u kɛle' tigbɛr tuba ta te Matie nin Mark nin San ya gbɔnt ni. Tun si: Yesu jon' ki fuonde' Mart nin Mari (10:38-42) nin Samari ya jɛnimɔn ya gbɛr (10:29-37) nin uje wà ya buk bole' u liɛbɛ' ki laa' kɛ nnɔ ya gbɛr (15:11-32).

Luk bo, Yesu Kristo nɛ yé Yonbdaan nɛ, ki yé Uwien sɔn' wà wɔ rí lá ŋmɛn binib. Imɔn, Uwien mɛkre' wɔn Yesu nɛ, ki de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo. Luk ya gbɔnku ya gbɛr tí tonde' Yerusalem ni nɛ (iyul 24) nin Yesu ya kuum uɔɔɔɔɔɔn bo nin u'mɛkrm bitenkpiib ni.

Nà cɛrɛ' Luk kɛle' kugbɔnku kuu nɔ

¹ Ni bɛn ki ye binib bà yɛbɛ ñikn' ki kɛle' tigbɔnt ni tibont tà là tien' tí'ni nnɔ.

² Bi kɛle' tũ tɛn binib bà là te tu'cincinyo ki laa' tũ tien' ma bo, ki yé binib bà kpaandɛh Uwien ya gbɛr nnɔ là wɔkn' tɛ ma bo nɛ.

³ Nɛ n'mɔ tũɔrɛ' ki nuun' ki bɛndɛ' tũ cin' ma bo, nɛ ki maale' ki ye ní mɔn n'mɔ rí paan tu'bo mɔnmɔnm kí kɛle tũ tentien ma bo, kí de sin ucien Teofil,

⁴ ŋɔ a'mɔ rí bɛndɛ kí ye bi wɔkn' ŋɛ tigbɛr tà nnɔ mɔnbɛ ki te nɛ.

Uwien ya tond uba len' ki ye bi li maa San

⁵ Uyo wà Herod là yé Sude ya bɛr nnɔ, ki laa' utɔtɔwɔrke uba te, ki yé Abiya ya cɛkl yaab ya uba, bi yih wɔ Sakari; ki yih u'po Elisabɛt, u yé Arɔn ya yaabil.

⁶ Bi'kɛ bile là yé binib bà cuube nɛ Uwien ya nun bó, ki boh Yonbdaan ya wɔb, ki teh u yie ná kɛ mɔnmɔnm.

⁷ Ama bà là ŋmɔbɛ buk, kimɛ Elisabɛt là yé uŋɔl nɛ, nɛ bi'kɛ bile là pore'-a.

⁸ Ní kpaan' Sakari rí sɔn lituonl Uwien ya nun bó, kimɛ u'cɛkl li sɔn itũon Uwien ya nun bó uyo wà nnɔ baa'.

⁹ Nɛ bitɔtuarkaab ya tentienm bo, bi fũɔrɛ' imũon, ní lu' Sakari bo, nɛ bi gɛndɛ' wɔ, wɔ rí kɔ Yonbdaan ya dubenku ni, kí tí sɛ liŋubl.

¹⁰ Uyo wà u te ki sienh liŋubl nnɔ, Uwien ya nib ligol te saali nɛ ki káareh.

¹¹ Nɛn saan nɛ Yonbdaan ya tond uba baa' u'saan, ki se bi sienh liŋubl liponpuol là bo nnɔ ya jie bó.

¹² Sakari laa' wɔ ma nnɔ, ní beke' wɔ, nɛ bujɛwaanbu cuo' wɔ.

¹³ Nɛ utond nnɔ tɔkɛ' wɔ ki ye: «Sakari, la cɛrɛ' nɛ rí cuo ŋɛ jɛwaanbu. Uwien cii' a'kaare bó. A'po Elisabɛt li maa kibujɛbuk, nɛ á yin kɛ San.

¹⁴ Kí li cɛrɛ a'yɛnm rí songɛ kí gbien, nɛ binib bà yɛbɛ mɔ li pokn' kí mɔam bo.

¹⁵ Kí li yé unikpɛkɛ nɛ Yonbdaan ya nun bó. Ka rí ŋu sibiyi ya daam, ka rí ŋu dɛfɛfaam kɛ dɛfɛfaam. *Mifuɔnaannm li te ki'bo kí gbien' haali kí naa ya benku ni nɛ.

¹⁶ Kí li cɛrɛ Israyɛl yaab bà yɛbɛ rí liɛbɛ kí paan Yonbdaan Uwien bo.

¹⁷ Kí li ŋmɔbɛ *Uwien ya Fuɔnaannm nin mituɔm tɛn *Uwien ya ñɔbonsɔknl Eli nɛ. Kí li liere Yonbdaan usɛn, kí cɛrɛ bibaambɛ rí liɛbɛ kí taan nin bi'bumu buñɔbu, kí cɛrɛ binib bà ŋa tuo' Uwien ya ñɔbu bó rí li ŋmɔbɛ iyenmaale tɛn binimɔnb, kí cɛrɛ binib rí li yé binib bà bonde' bɛ rí teke Yonbdaan.»

¹⁸ Nɛ Sakari tɔkɛ' utond nnɔ ki ye: «Bɛ li cɛrɛ rí bɛndɛ kí ye a len' ná nɔ, ní te? Kimɛ min pore'-a nɛ n'po mɔ pore'.»

¹⁹ Nɛ utond nnɔ jii'n' wɔ ki ye: «N yé Uwien ya tond Gabriel nɛ, ki te Uwien ya nun bó ki sɔnh u'tũon. U sɔn' nni ní rí lá tɔkɛ ŋɛ tigbɛmɔnmɔnt tuu nɛ.

²⁰ Tɔ, a'lɛnl li tɛbɛ, ŋa ji li frɛh ki lienh kí tí baa uyo wà nibonn nnɔ rí tien, kimɛ ŋa teke' kí jin' ki ye n tɔkɛ' ŋɛ tigbɛr tà nɔ ya yo lá baa' la, tũ li tien.»

²¹ U ya yo ki laa' linigol nnɔ gu Sakari li ñɛ ní Uwien ya duku ni uyo wà nɛ. U wuɔkɛ' ka ñɛn' ní ma nnɔ nɛ ní beke' bɛ cɛn.

²² U lá ñɛn' ní ka ji frɛh ki lienh, nɛ bi bɛndɛ' ki ye u laa' niba nɛ tidɛknt yaam Uwien ya duku ni. Nɛ u wɔngɛh bɛ migbaam, ka frɛh ki lienh.

²³ Sakari ya tũon ya wien tí gben' nɛ u liɛbɛ' u'den.

²⁴ Ní tete ne u'po Elisabet lá punbe', ki bóle' u'ba ki tí baa' iŋmaale iŋun,
²⁵ ne ki maale' u'yenm ni ki ye: «A laa'-aa! Uyo wá Yonbdaan yíe ne ki muo' nni, ki ñen' nni ife ni binib ya nun bó.»

Uwien ya tond tóke' Mari ki ye u li maa Yesu

²⁶ Elisabet ya tenpunbe ya ŋmaalluob ni, ne Uwien sɔn' u'tond Gabriel Galile ya tinfenm ya du uba ni, bi yih wú Nasaret.

²⁷ U lá sɔn' wɔ ujeŋfaan uba saan ne wa ben je, bi yih wɔ Mari. Bi lá pun' wɔ uje uba ne u yé *Dafid ya yaabil, bi yih wɔ Yosef.

²⁸ Utond nnɔ baa' ki kɔn' Mari den, ne ki ye: «N fuondeh ŋe Mari. Yonbdaan tien' ŋe tinimɔnt ki gbien', ne ki te nin ŋe.»

²⁹ Mari cii' iñábon nnɔ ma nnɔ ne ní beke' wɔ cɛɛn, u maaleh wɔ ní bende ifuonde nnɔ ya tingi si bá.

³⁰ Ne utond nnɔ tóke' wɔ ki ye: «Mari, la cère nè ní cuo ŋe jeŋwaanbu, kimɛ Uwien tien' ŋe tinimɔnt ne.

³¹ Liike-a! A li punbe, kí maa kibujebuk kí yin kɛ Yesu.

³² Ki li yé unikpekpiek ne, bi li yih kɛ Uwien wá ŋa ŋmɔbe Nacento ya Bijɛ ne. Yonbdaan Uwien li de wɔ u'yaaje *Dafid ya bɛl.

³³ U li yé ubɛr ne Sakɔb ya yaabii bo uyo kɛ. Ne u'bel nnɔ ŋa ní li ŋmɔbe gbenm.»

³⁴ Nɛn saan ne Mari tóke' utond nnɔ ki ye: «Ní li tien mila kí tuo, kimɛ ma ben je-a?»

³⁵ Ne utond nnɔ jiiin' wɔ ki ye: «*Mifuoñaanm li jiiire ní a'bo, ne Uwien wá ŋa ŋmɔbe Nacento ya tuám ní lèkn a'bo ten usɔnge. Nɛn ne cère' a li maa kibuk ká nnɔ, li yé uñaan, bi li yih kɛ Uwien ya Bijɛ ne.

³⁶ Liike, a'puole Elisabet punbe' ma u'ŋmaalluob sɔ. Wɔn wá bi lá yih wɔ uŋɔl nnɔ punbe' u'por ni ne.

³⁷ Kimɛ Uwien ŋa gbele' niba.»

³⁸ Nɛn saan ne Mari jiiin' utond nnɔ ki ye: «N yé Yonbdaan ya piitonsɔnl ne. Nè ní tien tɛn a len' ma nɔ.» U ya yo ne utond nnɔ siere' ki dáan' wɔ.

Mari jon' ki tí fuonde' Elisabet

³⁹ I ya dɛn ne Mari pɔk ki bure' ijuɔn bó, Sude ya tinfenm ya du uba ni.

⁴⁰ U tí baa' ki kɔn' Sakari den, ne ki fuonde' Elisabet.

⁴¹ Elisabet cii' ifuonde nnɔ ma nnɔ, ne u'buk nukbe' u'benku ni. *Mifuoñaanm jiiire' ní u'bo ki gbien',

⁴² ne u len' ufaa bo ki ye: «Uwien tien' ŋe u'mɔnm ki cɛn' bipiib kɛ, ki tien' mimɔnm kibuk ká te a'benku ni nnɔ nɔ bo.

⁴³ N'mɔ ya ba ne n'Yonbdaan ya naa baa' n'saan-i?

⁴⁴ Kimɛ uyo wá a'fuonde lu' n'tubl ni nnɔ, ne n'buk nukbe' n'benku ni nin uyɛnsɔnge.

⁴⁵ Sin wá teke' ki jin' ki ye Yonbdaan tóke' ŋe ná nnɔ li tien nnɔ, Uwien ya mɔnm te a'bo.»

Mari gɛn' iyuon ki donde' Yonbdaan

⁴⁶ Ne Mari ye:

«N ñengeh Yonbdaan,

⁴⁷ ki ŋmɔbe uyɛnsɔnge ki gbien',

Uwien, n'Ŋmiɛnl bo.

⁴⁸ U tiere' min u'tonsɔnpiijin bó,

fɛnfɛnnɔ kí taa kí li joh,

binib kɛ li len kí ye Uwien ya mɔnm te n'bo.

⁴⁹ Kimɛ mituám kɛ ya daan tien' nni

tibont tá ŋmɔbe ukpieke,

u'yel si: Uñaan ne.

⁵⁰ U li tuu ki teh binib bá boh wɔ tinimɔnt ne,

haali uyo wá ŋa ŋmɔbe gbenm.

⁵¹ U wuɔn' binib u'tuám,

ki ŋɔre' binib bá maaleh ki teh

bi yé binikpekpiekb nnɔ.

⁵² U ñen' bibercienb bi'bel ni,

ki kpieke' bijiinb.

⁵³ U de' binib bá mikònm ŋmɔbe bɛ tibont na ŋmɔbe fuul,

ki ŋɔre' bifáadɛnb bi bure' inɔpien.

⁵⁴ U tiere' u'nimɔnt bó,

ki tore' u'tonsɔnb Israyɛl yaab,

⁵⁵ tɛn u lá ye u li tuu ki teh ma

ki dienh ti'yaaje *Abraham nin u'yaabii nno.»

⁵⁶ Mari tien' Elisabet saan ni baa' ten inmaale ita, ne ki liebe' ki kun'.

San wa siih binib Uwien ya nunm ya maam

⁵⁷ Elisabet ya mamaayo baa', ne u maa' kibujebuk.

⁵⁸ U'den yaab nin u'konkuonlieb cii' Yonbdaan muo' wo micceckm ki gbien', ne won nin ben ke pokn'.

⁵⁹ Kibuk nno ya wienniin daali, ne bi baa' be ri je ki'punl, ki yie be ri yin ke Sakari ten ki'baa.

⁶⁰ Ne ki'naa yie', ki ye bi li yin ke San ne.

⁶¹ Ne bi take' wo ki ye ba yih a'den ya nil uba li ya yel-a.

⁶² Ne bi niire' ki'baa migbaam ki ye u yie wo ri yin u'buk li le yel ba?

⁶³ Ne u wuon' be ki ye be ri de wo kudobipenpenku kuba wo ri kele ku'bo. Bi de' wo, ne u kele' ki ye: «ki'yel si San» ne. Ne ni cuo' bi'ke miyokm.

⁶⁴ I ya taan bo ne Sakari ya lenl tebre', ne u cin' ki lienh, ki pekeh Uwien.

⁶⁵ Nen saan ne bujewaambu cuo' binib ba ke ka foke nin ni'saan nno. Sude ya tinfenm ya du ya ke te ijuon bo nno ya nib lienh tigber nno.

⁶⁶ Tu de' binib ba ke cii' tu nno iyenmaale. Ne bi maaleh bi'yenm ni ki teh: «Kibuk kie la li ye be ya nitunbu so?» Kime Yonbdaan ya tuom te ki'bo.

Sakari ya yuon

⁶⁷ Nen saan ne *Mifuoŋaanm jiiere' ni kibuk nno ya baa Sakari bo ki ti ghen', ki cere' u sokndeh Uwien ya nbon ki teh:

⁶⁸ «Ti peke men Yonbdaan, tinbi Israyel yaab ya Wien,

kime u baa' u'nib saan, ki teke' be ki wie',

⁶⁹ ki cere' wa li nmien te,

nen' u'tonsnl *Dafid den,

ki nmobe mituom.

⁷⁰ U la cere' u'nobonsoknb len' nen ne uyo bo.

⁷¹ Bi la len' ki ye:

«Uwien ye u li fie te ba se ti'bo saan,

ki nen te ba ke nen te ya nu ni.

⁷² U la muo' ti'yaajeb micceckm,

ki tiere' u'jotieku bo.»

⁷³ U la punon' na so ti'yaaje Abraham:

⁷⁴ «u la ye u li nen te ti'nenndb ya nu ni,

no ti li pukeh wo ki la fenge,

⁷⁵ ki li pe u'bo monmonm,

ki li cuube u'nun bo,

ti'fuobm ke ni.»

⁷⁶ «Sin, n'buke, bi li yin je

Uwien wa na nmobe Nacento ya nobonsoknl.

Kime a li liere Yonbdaan,

ki tuore u'sen ki de wo,

⁷⁷ ki cere u'nib ri bende ki ye u li fere be bi'biere, be ri nmere.»

⁷⁸ Kime ti'Wien nmobe tinimont ki gbien'.

Unimont nno bo ne u li cere kuwenwenku ri ne paaki bo ki wende ti'bo ten uwien puoreh ma bo.

⁷⁹ Kuwenwenku nno li wende binib ba te licinfunl ni, mikum ya jinjinku yiin bi'bo nno.

Ku li wuon te usen wa li de te uyenduon.»

⁸⁰ Kibuk nno kpienh, ne ki lenh miyennm*. Ki te kupenpelku ni ne ki ti baa' uyo wa ki nen' ki'tuonl upaan bo Israyel yaab ya nun bo.

2

Yesu ya maam ya gber

(Matie 1:18-25)

¹ To, i ya den ne Erom ya bercien Ogust caan' ki ye be ri kaan binib ba ke te u ya tinfenm bo nno.

² Bi la kaan' kukenkpieku bu'gben ma nno ki laa' Kirinus ne ye Siri ya tinfenm ya gobina.

³ Wa ke la li jo ki ti kaan kukenku nno u'yaajedu ni ne.

* 1:80 Bi li fre ki lebre ki lenh miyennm ki ye ki pe Uwien ya sen bo nin ki'yenmaale ke mo.

⁴ Nɛn bo nɛ Yosef nɛn' Galile ya tinfenm ya du wà bi yih wù Nasarɛt nnɔ ni, ki jon' bi maa' *Dafid udu wà ni u te Sude ya tinfenm ni, bi yih wù Betelɛm nnɔ ni, kime Yosef bugben yé *Dafid ya yaabil nɛ.

⁵ U là tɔke nin Mari utenpumb ki jon' ni' bɔ kukɛnku nnɔ nɛ. Bi là pun' Yosef u ya jefaan nɛ, ama wa laan là kuɔn' wɔ.

⁶ Bi te Betelɛm ni u yo wà nnɔ, nɛ Mari ya mamaayo baa',

⁷ u maa' u' jɛfenmɛl kɛ yé kijek ki taa' tikpɛlɛr ki pɔbn' kɛ, ki taa' kɛ ki kpɛn' tiwɛnt jinh ná ni, kime fɛnm nɛ là te cɛnduku ni.

Uwien ya tond uba tɔke' biwɛnkpaab Yesu ya mɔam bɔ

⁸ Tɔ, biwɛnkpaab biba là te mitinfɛnm nnɔ ni, ki kɔh ikpàan bɔ, ki gɔh ki gu bi'wɛnt kuɔnku.

⁹ Yonbdaan ya tond uba puɔ' bi' saan, nɛ Yonbdaan ya wenwenku wende' ki yile' bi'bo, nɛ bujɛwaanbu cuo' bɛ cɛɛn.

¹⁰ Nɛn saan nɛ utond nnɔ tɔke' bɛ ki ye: «La fɛnge mɛn, kime n tuke tigbɛmɔnmɔnt nɛ rí lá tɔke nɛ. Tigbɛr nnɔ li songe binib kɛ ya yɛnm kí gbien.

¹¹ Dinno wuɔ nɔ, bi maa' ni' Njmiɛn! *Kristo Yonbdaan, *Dafid ya du ni.

¹² Nà sɔ li yé kudɛku: ni li lɛ kicɛnfɛndk kiba puɔbɛ tikpɛlɛr ni ki kpe tiwɛnt jinh ná ni.»

¹³ Nɛ Yonbdaan ya tondb ligol baa' utondbaab nnɔ saan i ya tãan bo bi pɛkeh Uwien ki teh:

¹⁴ «Uwien si ukpɛke paaki bɔ. Uyenduɔn rí li te kitink bo binib bà Uwien yíe bɛ nnɔ bo»

¹⁵ Yonbdaan ya tondb nnɔ siere' ki liɛbɛ' ki don' paaki bɔ u yo wà nnɔ, nɛ biwɛnkpaab nnɔ ji tɔkeh tɔb ki teh: «Tí jo mɛn Betelɛm, kí tí liike nibonn ná tien' ni' bɔ nɔ Yonbdaan cɛrɛ' tí bɛnde nɔ.»

¹⁶ Nɛ bi pɔk ki bure' ki tí baa' ki laa' Mari nin Yosef nin kicɛnfɛndk nnɔ, ki kpe tiwɛnt jinh ná ni.

¹⁷ Bi laa' kɛ ma nnɔ, nɛ ki len' Yonbdaan ya tond bi tɔke' bɛ ná kɛ kicɛnfɛndk nnɔ bo nnɔ.

¹⁸ Nɛ ni' bɛkɛ' binib bà kɛ cii' biwɛnkpaab len' tigbɛr tá nnɔ.

¹⁹ Mari wɔn cengeh tigbɛr nnɔ kɛ, nɛ ki tũɔrɛh ki taah tú ki blinh u' fɛl bo.

²⁰ Nɛn saan nɛ biwɛnkpaab nnɔ siere' ki liɛbɛh, ki pɛkeh Uwien, ki kpɛkɛrɛh wɔ, bi cii' ná nin bi laa' ná bo. Kime ni' kɛ tien' ten Yonbdaan ya tond bi len' ma bo nɛ.

²¹ Wienniin daali bi jie' kibuk nnɔ ya punl nɛ ki yin' kɛ Yesu. Kime Yonbdaan ya tond là ye bɛ rí yin kɛ li ya yel nɛ ki yaan bi punbɛ' kɛ.

Bi taa' Yesu ki kɔn' Uwien ya duku ya luo bo ki wuɔn' Uwien

²² Uyo wà ni' kpaan' bɛ rí tien' tɔjɔknt ya fɛnm ya tuarl ten Moyis ya yiko ye ma bo nnɔ, nɛ Mari nin Yosef taa' kibuk nnɔ ki jon' Yerusalem, bɛ rí tí wuɔn Yonbdaan.

²³ Kime ni' kele' Yonbdaan ya yiko ya gbɔnku ni ki ye: «Kibujɛbukpɛkɛ kɛ li yé Yonbdaan yaak nɛ.»

²⁴ Mari nin Yosef li tien' lituɔrl nnɔ Yonbdaan ya yiko ye ma bo nɛ. U ye bɛ rí li taah kumuɔku ni ya nɛnjɛl ile bii idɛn ya nɛnjɛfanfaan ile nɛ ki teh lituɔrl nnɔ.

²⁵ Tɔ, uje uba là te Yerusalem ni, bi yih wɔ Simeyɔn, u yé unil wà cuube nɛ, ki pɛ *Uwien bo mɔnmɔnm, ki gu lidaali là Uwien li nɛn Israyɛl yaab bi' jɛnd ni. *Mifuɔñaanm là te u' bo,

²⁶ ki tɔke' wɔ ki ye wa rí kpo, ka laa' Yonbdaan ya Nigɛndkɛ Kristo.

²⁷ *Mifuɔñaanm cɛrɛ' u kɔn' Uwien ya duku* ya luo bo. U te len' uyo wà nnɔ, nɛ kicɛnfɛndk *Yesu ya naa nin ki' baa' tuke kɛ ki kɔn' ní, bɛ rí lá tien' kɛ lituɔrl Yonbdaan ya yiko ye ma bo,

²⁸ nɛ Simeyɔn teke' kɛ ki njuke, ki pɛkeh Uwien ki teh:

²⁹ «Tɔɔ, Yonbdaan, fɛnfɛnnɔ a tien' a là tɔke' nni ná nnɔ.

A li fre kí cɛrɛ min a' tonsɔnl rí kpo nin uyenduɔn.

³⁰ Kime a cɛrɛ' n' nun laa' Ujmiɛn!

³¹ A là bonde' wɔ uɛndun ya nib kɛ ya nun bɔ nɛ.

³² U yé kuwenwenku kùà li cɛrɛ bà nɛ yé Israyɛl yaab rí bɛnde nɛ nɛ.

Wɔn bo nɛ binib li kpɛkɛ a' nib Israyɛl yaab.»

³³ Kibuk nnɔ ya naa nin ki' baa' cii' Simeyɔn len' ki' bo tigbɛr tá nnɔ, nɛ ni' bɛkɛ' bɛ.

³⁴ U tien' bɛ Uwien ya mɔnm, ki tɔke' ki' naa Mari ki ye: «A li bɛn ki ye kibuk kɛ bo, timbi Israyɛl yaab ni bà yɛbɛ li lu, bà yɛbɛ mɔ li fii. Kí yé kudɛku kùà li cɛrɛ binib nɛ rí len' ki cii' tɔb bɔ nɛ.

³⁵ Kí li cɛrɛ iyɛnmaale yà buɔ binib bà yɛbɛ ya fɛl ni rí nɛ upaan bo. Sin Mari mɔnɔn, ní li wire nɛ tɛn bi cɔkɛ' nɛ kijuk nɛ.»

³⁶ Upii uba mɔ là te, ki yé *Uwien ya nɔbonsɔknl, bi yih wɔ Ann. U yé Fanuyɛl ya bisɛ, ki yé Asɛr ya bol ya nil, ki pore' cɛɛn. U là tien' u' cɛ saan ibin ilole, nɛ u kpo' ki cɛrɛ' wɔ,

* 2:27 Liike Matie 12:5; Mark 11:11.

³⁷ u juore' ki yé ukpooi ki ti baa' ibin piniin nin inan, ka jendeh Uwien ya duku, ki pukeh wə ñonku nin wien ni, ki lùoh buñabu, ki kàareh.

³⁸ Tə, u ya yo ne u mə baa' ní, ki cin' ki faareh Uwien kibuk nno bo, ne ki təkə' ki'gber Yerusalem ya nib bə kə là gu uyo wə Uwien li teke bə kí wié nno.

Yosefnin Mari liebe' ki kun' Nasaret

³⁹ *Yesu ya baambe tien' Yonbdaan ya yiko ye ma nno kə, ne ki liebe' ki kun' Nasaret, bi' du ni Galile ya tinfenm ni.

⁴⁰ Kibuk nno kpient, ki faakreh, ki lenh miyɛnfuom, ne Uwien ya mɔnm te ki'bo.

Yesu təkə nin u'baambe ki jon' Yerusalem

⁴¹ Binl kə binl *Yesu ya baambe doh Yerusalem bó ne ki ti jelah Pak ya nacenku.

⁴² *Yesu ti laa' ibin piik nin ile uyo wə nno, ne bi tuke' wə ki don' Yerusalem bó ten bi ti ní tuu ki joh ma kunacenku nno.

⁴³ Kunacenku nno ya wien ti gben' ma nno ne bi liebe' ki kunh bi' donbó. Ama kibuk *Yesu wɔn là juore' Yerusalem ni ne, ba ben ki ye u juore'.

⁴⁴ *Yesu ya baambe cuon' liwentunɔmɛnl ki maaleh ki teh u lii te bisenɔtɔb ni ne. Bi lá tiere' ki liike' ka laa' wə, ne ki cin' ki nuunh wə bi' yaab nin bi' benbenkaab kə ni.

⁴⁵ Ba laa' wə, ne ki pekre' ki nuunh wə ki liebeh Yerusalem.

⁴⁶ Wienta daali ne bi laa' wə Uwien ya duku ya luo bo, u kə *Yiko ya wɔnwəknb ya siik ni, ki cengeh bi' wəknm, ki niireh bə iniire.

⁴⁷ Ni jin' binib bə kə cengeh u' bó nno, kime u ɔmɔbe miɛɛnm, ne ki jindeh bə mɔnmɔnm.

⁴⁸ Uyo wə u'baambe ti laa' wə nno, ni beke' bə cɛɛn, ne u'naa ye: «Kibuke! Bə ne a tien' tɛ nɔ nno? Liike min nin a'baa ya yɛnm saa' ma cɛɛn uyo wə ti nuunh ɔɛ nno-a!»

⁴⁹ Ne *Yesu jiiñ' bə ki ye: «Bə bo ne ni nuunh nni? Na ben ki ye ní li te n'Baa den ne-ɛɛ?†»

⁵⁰ Ama ba cii' u təkə' bə liñonbɔn là nno ya tingi.

⁵¹ Nen saan ne *Yesu paan' bi'bo ki liebe' Nasaret, kime u là boh bə ne. U'naa taah tigber nno kə ki blinh u'fel bo.

⁵² *Yesu kpient ki yeɛbreh, u'yɛnfuom pukndeh, ne Uwien nin binib kə ya yɛnm sɔnge u'bo.

3

San wə siih binib Uwien ya ñunm ya gber

(Matie 3:1-12; Mark 1:1-8; San 1:19-28)

¹ Erom yaab ya bercien Tiber Sesa ya bel ya piikn binlɔn bo, ki laa' Pons Pilat ne yé Sude ya tinfenm ya gobina. Herod mə yé Galile ya tinfenm ya gobina, u'ninje Filip mə yé Iture nin Trakonit ya gobina, ne Lisaniyas mə yé Abilenn yo.

² U yo wə Anni nin Kayif yé bitɔtuarcienb ya cienb nno ne Uwien len' nin Sakari ya bije San kupenpelku ni.

³ U cin' ki cuonh mitinfenm mə nuɔn Sudeñ ya kpenl nno ni, ki kpaandeh ki teh: «Lèbre mɛn ni'tetem, ní sli ne Uwien ya ñunm ɔ Uwien ní fère ne ni'bière.»

⁴ U tien' nno ɔ nà kele' *Uwien ya ñbonsaknl Esayi ya gbɔnku ni nno nè ní tien ne. Ní kele' ki ye:

«Udaan uba te kupenpelku ni ki wuureh ki teh:

«Tùəre mɛn Yonbdaan ya sɛn,

kí cubn u'sɛngbenmu kí de wə.

⁵ Bi li taa titɛnt kí gbien tijəbɔr kə,

kí bere kí jenge ijuon nin igbɛngbɛn kə,

kí naare isɛn yá kə pɔle',

kí kpɛlke isɛn yá kə ɔa kpɛlke.

⁶ Unisaal kə li lɛ Uwien ɔmiɛndeh ma binib.»

⁷ Nen saan ne San takeh linigol là bəareh u'saan, ki nuunh wə ní sli bə Uwien ya ñunm nno ki teh: «Iwaaleb ninbi, ɔmɛ ne wuɔn' ne ni li tien ma kí ñɛ Uwien ya benpiebe wə we ní nno ni?»

⁸ Li sɔnh mɛn itùon ya wɔngɛh ki teh ni lèbre' ni'tetem, ki la li maaleh ni'yɛnm ni ki teh: «Ti'yaaje si *Abraham ma nno, ní dɛkre' ne», kime n təkəh ne ne, Uwien li fre kí cère iten yie nɔ ní kpɛnde *Abraham ya yaabii.

⁹ Uwien bonde' liyel ɔ wə ní kpikre isiin. Isiin yá kə ɔa lùonh biimɔnmɔn la, u li gɛ yi kí wié umu ni ne.»

¹⁰ Ne inigol nno niireh wə ki teh: «Ti nín li tien mila?»

¹¹ Ne u jindeh bə ki teh: «Wə ɔmɔbe ilier ile la, wə ní taa liba kí pu wə ɔa ɔmɔbe. Wə mɔ ɔmɔbe tijier la, wə ní pu wə ɔa ɔmɔbe.»

† 2:49 Bi li fre kí lèbre ní li te n'Baa den kí ye ní li sɔnh n'Baa ya tuonl ne mə.

¹² Bilenpotekb mɔ baa' u'saan wɔ rɪ sli bɛ Uwien ya rɪnum, nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, ti'mɔ li tien mila?»

¹³ Nɛ u jii'n' bɛ ki ye: «La wɔbndeh mɛn nib bɛ rɪ li paanh nɪ gɛ̃breh bi sien' nɛ ubiɛn wɔ.»

¹⁴ Nɛ sojambɛ mɔ niire' wɔ ki ye: «Nɛ tinbi le? Ti'mɔ li tien mila?» Nɛ u jii'n' bi'mɔ ki ye: «La fienh mɛn nib ya bonn, ki la biin wɔ ɲa ɲmɔbɛ biil. Cɛrɛ mɛn ni'yɛnm rɪ li sɔnge ni'paaku bo.»

¹⁵ Binib lɔ gu Uwien ya Nigendkɛ Kristo ya baam, nɛ ki maaleh bi'yɛnm ni ki teh: «San la lii yɛ wɔn nɛ-a?»

¹⁶ Nɛ San tɔke' bi'kɛ ki ye: «Min taah mi'rɪnum nɛ ki siih nɛ Uwien ya rɪnum. Ama uba we ni, ki cɛn' nni. Ma kpɛ rɪ lore u'tacɛningbɛn. Wɔn nɛ lɔ li cɛrɛ *Mifuoŋaanm nin umu rɪ jiiɛ ni ni'bo.

¹⁷ U taa' kiyonyiek ɲɔ wɔ rɪ ti lende u'ji. U li taa mijibim kɪ cɔɔn ubɔnbuɔn ni, kɪ taa tifent kɪ wiɛ umu wɔ ɲa rɪ kpiin ni.»

¹⁸ Tɔ, San liebe' ki taa' iŋɔbontɔ i yebe ki saake' binib ya gbɛnɛnt, ki tɔke' bɛ tigbɛmɔnmɔnt.

¹⁹ U ya yo nɛ gobina Herod lɔ taa' u'ninje ya po Herodiyad, ki kuon', ki liebe' ki sɔn' itɔunbiertɔ mɔ i yebe. Nɛn kɛ bo nɛ San tɔke' wɔ ki ye u' bi'.

²⁰ Nɛn bo nɛ Herod cuo' San ki ti pek'n', ki liebe' ki bi' ki pukn'.

San sii' Yesu Uwien ya rɪnum

(Matie 3:13-17; Mark 1:9-11)

²¹ San lɔ siih binib kɛ Uwien ya rɪnum ma nnɔ, nɛ ki sii' *Yesu mɔ. *Yesu kɔareh uyo wɔ nnɔ, nɛ kutaaku yɔare',

²² *Mifuoŋaanm jiih nɪ ki naan unɛnjel ki lɔ kɛle' u'bo, nɛ uniekɛ uba ŋɛn' paaki bɔ nɪ ki ye: «Sin, a yɛ n'biɛ * nɛ, n yɛ ɲɛ nɛ n'yɛnm sɔnge a'bo.»

Yesu ya yaajɛb ya yɛl

(Matie 1:1-17)

²³ Uyo wɔ *Yesu baa ten ibin pita nnɔ, nɛ ki cin' u'tuonl. Binib lɔ maaleh ki teh u yɛ Yosef ya biɛ nɛ. Yosef lɔ yɛ Heli ya biɛ nɛ,

²⁴ Heli mɔ yɛ Matat ya biɛ, Matat mɔ yɛ Lefi ya biɛ, Lefi mɔ yɛ Mɛlki ya biɛ, Mɛlki mɔ yɛ Yanayi ya biɛ, Yanayi mɔ yɛ Yosef ya biɛ,

²⁵ Yosef mɔ yɛ Matatias ya biɛ, Matatias mɔ yɛ Amos ya biɛ, Amos mɔ yɛ Nahum ya biɛ, Nahum mɔ yɛ Esili ya biɛ, Esili mɔ yɛ Nagayi ya biɛ,

²⁶ Nagayi mɔ yɛ Mart ya biɛ, Mart mɔ yɛ Matatias ya biɛ, Matatias mɔ yɛ Semeyinn ya biɛ, Semeyinn mɔ yɛ Yosek ya biɛ, Yosek mɔ yɛ Yoda ya biɛ,

²⁷ Yoda mɔ yɛ Yowanani ya biɛ, Yowanani mɔ yɛ Lesa ya biɛ, Lesa mɔ yɛ Sorobabel ya biɛ, Sorobabel mɔ yɛ Salatiel ya biɛ, Salatiel mɔ yɛ Neri ya biɛ,

²⁸ Neri mɔ yɛ Mɛlki ya biɛ, Mɛlki mɔ yɛ Adi ya biɛ, Adi mɔ yɛ Kosam ya biɛ, Kosam mɔ yɛ Elmadam ya biɛ, Elmadam mɔ yɛ Eri ya biɛ,

²⁹ Eri mɔ yɛ *Yesu† ya biɛ, *Yesu mɔ yɛ Eliesɛr ya biɛ, Eliesɛr mɔ yɛ Yorim ya biɛ, Yorim mɔ yɛ Matat ya biɛ, Matat mɔ yɛ Lefi ya biɛ,

³⁰ Lefi mɔ yɛ Simeyɔn ya biɛ, Simeyɔn mɔ yɛ Suda ya biɛ, Suda mɔ yɛ Yosef ya biɛ, Yosef mɔ yɛ Yonam ya biɛ, Yonam mɔ yɛ Eliyakim ya biɛ,

³¹ Eliyakim mɔ yɛ Meleya ya biɛ, Meleya mɔ yɛ Mena ya biɛ, Mena mɔ yɛ Matata ya biɛ, Matata mɔ yɛ Natan ya biɛ, Natan mɔ yɛ *Dafid ya biɛ,

³² *Dafid mɔ yɛ Yese ya biɛ, Yese mɔ yɛ Yobɛd ya biɛ, Yobɛd mɔ yɛ Bos ya biɛ, Bos mɔ yɛ Sala ya biɛ, Sala mɔ yɛ Nasɔn ya biɛ,

³³ Nasɔn mɔ yɛ Aminadab ya biɛ, Aminadab mɔ yɛ Adimin ya biɛ, Adimin mɔ yɛ Arini ya biɛ, Arini mɔ yɛ Esilom ya biɛ, Esilom mɔ yɛ Fares ya biɛ, Fares mɔ yɛ Suda ya biɛ,

³⁴ Suda mɔ yɛ Sakɔb ya biɛ, Sakɔb mɔ yɛ *Isaak ya biɛ, *Isaak mɔ yɛ *Abraham ya biɛ, *Abraham mɔ yɛ Tara ya biɛ, Tara mɔ yɛ Nakor ya biɛ,

³⁵ Nakor mɔ yɛ Seruk ya biɛ, Seruk mɔ yɛ Eragawu ya biɛ, Eragawu mɔ yɛ Falek ya biɛ, Falek mɔ yɛ Eber ya biɛ, Eber mɔ yɛ Sala ya biɛ,

³⁶ Sala mɔ yɛ Kayinam ya biɛ, Kayinam mɔ yɛ Afaksad ya biɛ, Afaksad mɔ yɛ Sem ya biɛ, Sem mɔ yɛ Nowe ya biɛ, Nowe mɔ yɛ Lamɛk ya biɛ,

³⁷ Lamɛk mɔ yɛ Matusala ya biɛ, Matusala mɔ yɛ Enɔk ya biɛ, Enɔk mɔ yɛ Yarɛd ya biɛ, Yarɛd mɔ yɛ Malelɛl ya biɛ, Malelɛl mɔ yɛ Kayinam ya biɛ,

³⁸ Kayinam mɔ yɛ Enɔs ya biɛ, Enɔs mɔ yɛ Set ya biɛ, Set mɔ yɛ Adam ya biɛ, Adam mɔ yɛ Uwien ya biɛ.

* 3:22 Bi kpiɛ' ki kele' tigbont tɔ nnɔ ya tuba ni bi ye: A yɛ n'biɛ nɛ. Dinnɔ n tien' ɲɛ n'biɛ. † 3:29 Migbiirm miɛ ni bi ye *Yesu la, ba niire' Yonbdaan Yesu. U'mɔ te uba nɛ.

4

*Satan biike' Yesu**(Matie 4:1-11; Mark 1:12-13)*

¹ *Mifuoŋaanm jii're' ní *Yesu bo ki gbe u'ni. U siere' Sudɛn ya kpenl saan, nɛ mí tuke' wɔ ki jon' kupenpelku ni,

² nɛ usɛnpol bikreh wɔ len ki tí baa' iwien pinan. Iwien pinan nnɔ wa jin' niba. I gèbre' ma nnɔ nɛ mikónm cuo' wɔ.

³ Nɛn saan nɛ usɛnpol tɔke' wɔ ki ye: «A yé Uwien ya Bijɛ la, cɛrɛ litɛn liɛ ní kpende kpɔnɔ.»

⁴ *Yesu jii'n' wɔ ki ye: «Ní kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Ní ŋa rí li fuobe jier baba bo.» »

⁵ Nɛ usɛnpol taa' wɔ ki don' ná saan dokre', ki wuɔn' wɔ uɛndun ya bɛl kɛ i ya tãan bo,

⁶ nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «N lí de ŋɛ libel liɛ ya ciɛnt nin lí faal kɛ, kímɛ bi lá taa' ní' kɛ ki de' min nɛ. N lí frɛ kɛ taa nɛ kɛ de n yá wá.

⁷ Nɛn bo, a gbaan' n' nintuɔli ki puke' nni la, sin nɛ lí si ní' kɛ.»

⁸ Nɛ *Yesu jii'n' wɔ ki ye: «Ní kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«A lí gbaan kɛ kpiɛke a'Yonbdaan Uwien nɛ

kɛ lí pukeh wɔn baba.» »

⁹ Nɛ *usɛnpol taa' wɔ ki jon' Yerusalem, ki tí duon' wɔ *Uwien ya duku ya paaki lekleki, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya Bijɛ la, maabe kɛ lá ci tingi ni,

¹⁰ kímɛ ní kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Sin bo, Uwien lí wɔbɔn u'tondb bɛ rí guure ŋɛ.»

¹¹ Kí tí ye: «Bí lí guɛrɛ ŋɛ ŋɔ a'taal la mɛ tenl.» »

¹² Nɛ *Yesu jii'n' wɔ ki ye: «Ní tí kɛlɛ' mɔ ki ye: «Ŋa rí biike a'Yonbdaan Uwien.» »

¹³ Usɛnpol biike' *Yesu mibiikm kɛ ya bol kɛ tí gbele', nɛ ki laan siere' kɛ dáan' wɔ.

*Yesu cin' u'tuonl Galile ni**(Matie 4:12-17; Mark 1:14-15)*

¹⁴⁻¹⁵ *Yesu liebe' ní Galile ya tinfɛnm ni nin *Mifuoŋaanm ya tuɔm, ki wɔknh *Sufmbɛ ya tãan ya dur ni; nɛ binib kɛ kpiɛkreh wɔ. U ya yo nɛ u'yel kpiɛnh mitinfɛnm nnɔ ní ní' kɛ saan.

*Nasaret ya nib ŋa teke' Yesu ki jin'**(Matie 13:53-58; Mark 6:1-6)*

¹⁶ *Yesu baa' Nasaret ya du ni, bí wube' wɔ ná saan, nɛ kɛ kɔn' *Sufmbɛ ya taanl ya duku ní *Saba ya daali ten u tí rí teh ma uyo kɛ. U fii' kɛ sere' wɔ rí kãan *Uwien ya gbɔnku,

¹⁷ nɛ bí taa' *Uwien ya ñɔbɔnsɔknl Esayi ya gbɔnku kɛ de' wɔ. U pɛrɛ' kugbɔnku nnɔ, nɛ kɛ kaan' ná saan ní kɛlɛ' kɛ ye:

¹⁸ «Yonbdaan ya Fuoŋaanm te n'bo,

kímɛ u gɛnde' nni rí tɔke bijii'nɔn tigbɛmɔnmɔnt nɛ,

kɛ sɔn' nni ní rí lá tɔke iyonbe kɛ ye í lí teke í'yul,

kɛ tɔke ijùɔn kɛ ye í lí likre,

kɛ tɔke bí jèndeh bá nnɔ kɛ ye bí lí ñɛ bí'jend ni,

¹⁹ kɛ tɔke binib libinl lá Yonbdaan lí tien bɛ tinimònt.»

²⁰ *Yesu konkonde' kugbɔnku nnɔ, kɛ jii'n' kɛ de' litaanl ya duku ya tonsɔnl, nɛ kɛ kɛlɛ'. Binib bá kɛ te kuduku nnɔ ní caan' u'bo inun,

²¹ nɛ u cin' kɛ tɔkeh bɛ kɛ teh: «Tigbɛr tá ní cii' tú nɔ, dinnɔ nɛ tú tien.»

²² Nɛ bí'kɛ kun' u'bo imònt. U len' íñɔbɔnmɔnmɔn yá nnɔ beke' bɛ cɛɛn, nɛ bí niireh tɔb kɛ teh: «Wá yé Yosɛf ya bijɛ-ɛɛ?»

²³ Nɛ u tɔke' bɛ kɛ ye: «N bɛn kɛ ye ní lí pɔ nni mikpɛnjenm miɛ nɔ kɛ ye: «Dɔktɛ, buu a'ba.» Ní tí lí tɔke nni kɛ ye ní cii' ní tien' ná kɛ Kapernawum ya du ní nnɔ, rí tien nɛ n'du ní mɔ.» »

²⁴ Nɛ kɛ tí ye: «N tɔkeh nɛ imònt nɛ, *Uwien ya ñɔbɔnsɔknl kɛ ñɔbɔnsɔknl ya tiɛma du ní yaab nɛ ŋa teknh u'gbɛr.» »

²⁵ Nɛ tɔkeh nɛ imònt nɛ, Eli ya yo utaa lá sere' ibin ita nin inɲaale iluob nɛ, nɛ mikònciɛnm lu' uɛndun kɛ ní. U ya yo kɛ laa' bikpopiib pɔ nɛ Israyel ya du ní.

²⁶ Nín nɛn kɛ ŋɔ Uwien ŋa lá sɔn' Eli bí' ní uba mɔnɔn saan. Ama u lá sɔn' wɔ Sarɛpta ya du wá te Sidon ya tinfɛnm ní nnɔ ya kpɔpii uba saan nɛ.

²⁷ *Uwien ya ñɔbɔnsɔknl Elise ya yo kɛ laa' ijend pɔ nɛ Israyel ya du ní, ama Elise ŋa lá cɛrɛ' bí' ní uba mɔnɔn lùore', u lá cɛrɛ' Naaman wá yé Siri ya tinfɛnm ya nil nnɔ baba nɛ lùore'.

²⁸ Binib bá kɛ te litaanl ya duku ní nnɔ cii' u len' ná nnɔ nɛ bí'benku ní ben' u'bo kɛ gbien',

²⁹ nɛ bí fii', kɛ cuo' wɔ kɛ ñɛn' udu ní, kɛ taa' wɔ kɛ tí baa' bí' du nnɔ te ligbɛngbɛnl lá bo nnɔ ya tintinn saan, bɛ rí ture wɔ kɛ wíɛ lí'tingi.

³⁰ Ama u ñɛn' bí'siik ní, kɛ bure'.

Yesu ñɔrɛ' usɛnpol uje uba saan

³¹ U ti baa' Galile ya tinfenm ya du uba ni bi yih wù Kapernawum, ki cin' ki wòknh binib Uwien ya gber *Saba ya daali.

³² U'wòknhm nnò cuo' binib nnò ke miyòkm cɛɛn, kime u du u'wòknhm nnò bo nɛ.

³³ Tò, uje uba là te Sufmbɛ ya taanl ya duku nnò ni usenpol njaake wò. U laa' Yesu, nɛ ki wuure' ufaa bo ki ye:

³⁴ «Ho! Nasaret ya Yesu, tinbi nin sin tu lɛ nɛ? A baa' á lá boln tɛ nɛ-ɛɛ? N bɛn a yé udaan wà, a yé Uwien ya Nínaan nɛ.»

³⁵ Nɛ *Yesu tien' u'bo ki ye: «Jmile, kí siere kí dään uje wuò nò». Nɛ usenpol nnò gbòbe' uje nnò binib kɛ ya siik ni, kí dään' wò ka tien' wò niba.

³⁶ Nɛ ní cuo' bi'kɛ miyòkm cɛɛn. Nɛn saan nɛ bi níireh tɔb kí teh: «Bɛ ya gber sò nò? U n̄mòbe ufaa nin mituòm nɛ kí wòbndeh isenpol, í däänndeh binib-a!»

³⁷ Nɛ *Yesu ya yel kpienh mitinfenm nnò kɛ ni.

Yesu buu' binib bá bun iwien kɛ ya bol

(Matie 8:14-17; Mark 1:29-34)

³⁸ *Yesu ñɛn' litaanl ya duku nnò ni, kí jon' Simòn den, kí laa' Simòn ya còbnaa bun, u'gbɛnɛnt ton cɛɛn. Bi gbáan' *Yesu kí ye wò ní cèrɛ wò ní faake.

³⁹ Nɛ u gòn' u'bo, kí tien' iwien nnò bo nɛ u faake' kí pòk kí fii' kí cènde' bɛ.

⁴⁰ Uwien bɛnh wù ní lu uyo wà nnò, nɛ bà kɛ yaab bun iwien kɛ ya bol tukeh bɛ kí bàareh *Yesu saan. U taah u'nuò kí paakeh bi'bo, nɛ bi faakreh.

⁴¹ U cèrɛh isenpol mò däänndeh linigol, kí wuureh kí teh: «A yé Uwien ya Bijɛ nɛ.» Ama *Yesu tɛngɛh í'bo nɛ ka cèrɛh í lienh kime í bɛn kí ye u yé Uwien ya Nigendkɛ Kristo nɛ.

⁴² Ní faa', nɛ *Yesu siere' kí jon' nib n̄a tɛ ná saan. Nɛ linigol cin' kí nuunh wò. Bi tí laa' wò, nɛ ka jí yíe wò ní siere kí dään bɛ.

⁴³ Nɛ u tòkɛ' bɛ kí ye: «Ní kpɛ ní taa Uwien ya bɛl ya gbɛmòmòmònt tuu nò kí tòkɛ idutò mò yaab nɛ, kime nɛn bo nɛ Uwien sòn nni ní.»

⁴⁴ Nnò nɛ u tòkɛh binib Uwien ya gber *Sufmbɛ ya táan ya dur tà tɛ Sude ya tinfenm ní nnò ní.

5

Yesu yin' u'panpaankɛkpiɛkb

(Matie 4:18-22; Mark 1:16-20; San 1:35-51)

¹ Lidaali liba *Yesu là se Genesaret ya ñuncienm ya gbaal, nɛ linigol pɛbeh wò kí nuunh bɛ ní cenge Uwien ya gber.

² U laa' in̄ɛrde ile miñunm nnò ya gbaal. Bijɛnbɛb ñɛn' í'ni kí tɛ kí sòkreh bi'bàan.

³ Nɛ *Yesu kòn' in̄ɛrde nnò ya buba, bù yé Simòn yaabu, nɛ kí gbáan' wò kí ye wò ní sule kí kò miñunm ní waamu. U sule' kí kòn', nɛ *Yesu kèlɛ' buñterbu nnò ní, kí cin' kí wòknh inigol Uwien ya gber.

⁴ U wòknh' kí tí gbɛn', nɛ kí tòkɛ' Simòn kí ye: «Jo miñunm ñò ná saan, ní tí wiɛ ní'bàan kí cuo ijɛn.»

⁵ Nɛ Simòn jiin' wò kí ye: «Cɛnbaa, tí jènde' kuñtòn̄mɛnku nɛ ka cuo' bonn. Ama sin len' ma nò, n lí wiɛ.»

⁶ Bi wiɛ', kí cuo' ijɛn í yebe ka dindin, haali íbàan tí bɛnh yè ní kɛrɛ.

⁷ Nɛ bi kɛnbɛ' kí yin' bi'jɛnbɛtɔb bà tɛ buñɛrtɔbu ní nnò, bɛ ní baa kí tore bɛ. Bi baa', nɛ bi ñɛn' ijɛn nnò kí gbien' in̄ɛrde ile nnò kɛ, haali í tí bɛnh yí ní lin.

⁸ Simòn Píɛr laa' nnò ma nnò, nɛ kí gbaan' *Yesu ya nun bó, kí tòkɛ' wò kí ye: «Yonbdaan, jende n'saan, kime n yé ubiɛrdaan nɛ.»

⁹ Bi cuo' ijɛn í yebe ma nnò, nɛ ní cuo' Simòn nin bà kɛ tɛ u'saan nnò miyòkm cɛɛn.

¹⁰ Miyòkm cuo' Sebede ya bijieɛb Saak nin San bà yé Simòn ya tonsontɔb nnò mò. Nɛn saan nɛ *Yesu tòkɛ' Simòn kí ye: «La fɛngɛ, fɛnfɛnno kí taa kí lí joh, a jí lí taakeh binib nɛ kí dienh nni.»

¹¹ Bi dèrɛ' bi'ñɛrde nnò kí ñɛn' ugbe, kí dään' ní'kɛ, nɛ kí paan' u'bo.

Yesu cèrɛ' ujend uba lùore'

(Matie 8:1-4; Mark 1:40-45)

¹² Lidaali liba nɛ *Yesu tɛ mitinfenm nnò ya du uba ní, uje uba mò tɛ len lijendl gbe u'gbɛnɛnt kɛ bo. U laa' Yesu, nɛ kí baa' kí lá pùon' u'nun bó, kí gbáan' wò kí ye: «Yonbdaan, a yíe la, a lí frɛ kí cèrɛ ní lùore.»

¹³ Nɛ *Yesu tɛnde' u'nuò kí mɛ' wò, nɛ kí ye: «N yíe, lùore.» Nɛ lijendl nnò pòk kí gbɛn' í ya táan bo.

¹⁴ Nɛ *Yesu kpɛkpɛ' u'bo kí ye u la tòkɛ nil ná tien', nɛ kí tòkɛ wò kí ye: «Lí jo kí tí lɛ utòtòrke, kí tien miñuorm ya tuòr len Moyis là ye bɛ ní lí tɛh ma bo. Nɛn nɛ lí wuòn kí ye a lùore'!»

¹⁵ *Yesu ya yel tũareh ki kpïenh, nɛ inigol taakeh u'saan bɛ rí cenge u'gber ki yebe, ki nuunh wɔ rí buu bi'ni bà yé biwienb.

¹⁶ Ama u sabe ki siereh bi'saan nɛ, ki joh nib ŋa te nà saan, ki tí kàareh.

Ujɛ uba ya tãan nin u'nuɔ faan' Yesu cɛrɛ' u faake'

(Matie 9:1-8; Mark 2:1-12)

¹⁷ Lidaali liba nɛ *Yesu te ki wɔknh Uwien ya gber. *Farisienmbɛ nin *Yiko ya wɔnwɔknh bà ñɛn' Galile nin Sude ya tinfɛnm ya du kɛ ni nin Yerusalem bó ní nnɔ mɔ te ni'saan. Yonbdaan Uwien ya tuɔm cɛrɛh u buuh biwienb.

¹⁸ Nɛ bijɛb biba tuke' ujɛ uba linagenl bo ki baa' ní. Ujɛ nnɔ ya tãan nin u'nuɔ nɛ là faan'. Bi nuunh bɛ rí taa wɔ kí kuɔn kuduku ní kí tí ble *Yesu ya nun bó nɛ.

¹⁹ Linigol nnɔ bo ba laa' fɛnm bɛ rí kuɔn wɔ Yesu saan ma nnɔ, nɛ kí don' u te kudulɛkaaku kùà ni nnɔ ya paaki, ki cube' libònl, nɛ kí taa' wɔ kí kuɔn' kí yekn' nin linagenl nnɔ, kí ble' siik ní *Yesu ya nun bó.

²⁰ *Yesu laa' bi teke' wɔ kí jin' ma nnɔ, nɛ kí tɔke' ujɛ wà ya tãan nin u'nuɔ faan' nnɔ kí ye: «N fɛrɛ' ŋɛ a'biere ŋɔ.»

²¹ Nen saan nɛ *Yiko ya wɔnwɔknh nin *Farisienmbɛ cin' kí maaleh kí teh: «U yé ŋmɛ nɛ kí sukreh Uwien nɔ? Uwien baba ŋa ní la, ŋmɛ lí frɛ kí fɛrɛ binib bi'biere?»

²² *Yesu bɛndɛ' bi'yɛnmaale, nɛ kí niire' bɛ kí ye: «*«Bɛ tien' ní maaleh nɔ nnɔ ní'yɛnm ní?»*

23 Ní lɛ ba nɛ faa? N tɔke wɔ kí ye n fɛrɛ' wɔ u'biere nɛ faa bíi wɔ rí fii kí lí cuonh nɛ faa?»

²⁴ Nen bo, n lí wuɔn nɛ kí ye Unil ya Bijɛ ŋmɔbɛ mituɔm unɛndun wuu ní wɔ rí fɛrɛ binib bi'biere. Nɛ kí take' ujɛ wà ya tãan nin u'nuɔ faan' nnɔ kí ye: «N lienh sin nɛ, fii, kí yuure a'nagenl, kí lí kunh.»

²⁵ I ya tãan bo nɛ u pɔk kí fii' bi'nun bó, kí yuure' linagenl là u bí dɔ lí'bo nnɔ, kí pɛkeh Uwien kí kunh.

²⁶ Ní cuo' bi'kɛ miyɔkm cɛɛn, nɛ bí pɛkeh Uwien. Bujewaanbu cuo' bɛ, nɛ bí lienh kí teh: «Tí laa' miyɔkm ya bonn dinnɔ.»

Yesu yin' Lefi wɔ n'paan u'bo

(Matie 9:9-13; Mark 2:13-17)

²⁷ Ní ya puoli bó nɛ *Yesu siere' ní'saan kí joh, kí laa' ulenpotekl uba bí yih wɔ Lefi, u kɛ lenpotekbuol. *Yesu tɔke' wɔ kí ye: «Paan n'bo ní.»

²⁸ Nɛ u dään' ní'kɛ, kí fii' kí paan' u'bo.

²⁹ Lefi tien' tijier u'den tù yebe kí teke' *Yesu kucɛnku. Bilɛnpotekb ligol nin binitɔb mɔ là te tijier nnɔ ya jim.

³⁰ Nà ŋmaake' *Farisienmbɛ nin bi'yaab bà yé *Yiko ya wɔnwɔknh nnɔ, nɛ bí niire' *Yesu ya panpaankaab kí ye: «Bɛ tien' ní jinh, kí ñuh nin bilɛnpotekb nin bibierɛnb-i?»

³¹ Nɛ *Yesu take' bɛ kí ye: «Binib bà ŋmɔbɛ laanfɛ ŋa nuunh daktie, bà bun nɛ nuunh daktie.

³² Ma baa' rí yin nimɔnb, n baa' rí yin bibierɛnb nɛ bɛ rí lɛbrɛ bi'tetem.»

Unɔlɔlɛ ya gber

(Matie 9:14-17; Mark 2:18-22)

³³ *Farisienmbɛ nnɔ tɔke' *Yesu kí ye: «San ya panpaankaab nin tinbi *Farisienmbɛ yaab sabe kí lùoh buñɔbu nɛ, kí kàareh, nɛ a'yaab ben jinh kí ñuh-a!»

³⁴ Nɛ u jiin' bɛ kí ye: «Ní lí frɛ kí cɛrɛ binib bà bí yin' bɛ upiikuɔn nnɔ rí lɔlɛ buñɔbu uyo wà piice laan te bi'saan-ii?»

³⁵ Ama uyo uba wɛ ní bɛ rí ñɛn piice bi'saan. U ya yo nɛ bí lí lɔlɛ buñɔbu.»

³⁶ Nɛ u tí pɔn' bɛ mikpɛnɛnm kí ye: «Uba ŋa rí jɛ kí lekɛ liliɛfɛnl ya kpɛlcieku kí lekɛn likpaal. U tien' nnɔ la, u lí saa lifɛnl nnɔ, nɛ lifɛnl ya kpɛlcieku nnɔ ŋa rí tuo kí cuo nin likpaal nnɔ.

³⁷ Uba mɔ ŋa rí taa midaam mà ŋa laan muo' kí ben' kí pieke iyɔkpaan ní. U tien' nnɔ la, midaam nnɔ lí kpɛn iyɔl nnɔ, kí wule kí ñɛnde nɛ iyɔl mɔ rí saa.

³⁸ Ama bí piekeh midaam mà ŋa laan muo' kí ben' iyɔfɛn ní nɛ.

³⁹ Wà kɛ ñun' midaam mà muo' kí ben' la, wà jí yíe mà ŋa laan muo' kí ben', u lí ye: «Mà muo' kí ben' nnɔ nɛ ŋmɛ.»

6

Saba ya daali ya gber

(Matie 12:1-8; Mark 2:23-28)

¹ *Saba uba ya daali, *Yesu nin u'panpaankaab gɛbreh ikpáan iba ní, nɛ u'panpaankaab coh ijifen* kí cienh kí nukɛh kí ŋmɔnh.

² Nɛ *Farisienmbɛ biba niire' bɛ kí ye: «Bɛ tien' ní teh yiko kùɔn' nà *Saba ya daali?»

* 6:1 Liike Matie 12:1.

³ Nε *Yesu jiiin' bε ki ye: «Na kaan' *Dafid là tien' ma bo nε-εε? Mikònm là cuo' wòn nin u'nib ma nno,

⁴ u kòn' Uwien ya ninbonl ni, ki taa' kpònò wà bi taa' ki de' Uwien nno ki ηmòn', ki taa' ki de' u'nib, bi' mō ηmòn'. Ama bitòtuarkaab baba nε là ηmòbe usen bε rí ηmòn kpònò nno.»

⁵ Nε ki tōke' bε ki ye: «Unil ya Bijε nε ηmòbe usen wō rí wuòn bi li tien nà Saba ya daali.»

Ujε uba ya nuò faan', Yesu cère' u faake' Saba ya daali

(Matie 12:9-14; Mark 3:16)

⁶ *Saba ya detòl liba, *Yesu tí kòn' litaanl ya duku ni, ki wòknh binib Uwien ya gbεr. Ujε uba mō te len, u'nòjie faan'.

⁷ *Yiko ya wònwòknb nin *Farisienmbε sekndeh bε rí liike u li cère unil rí faake *Saba ya daali bii wà rí cère, kime bi nuunh bε rí lε bi li dule nà bo kí biin wō nε.

⁸ *Yesu ben bi'yenmaale ma nno nε ki tōke' ujε wà ya nuò faan' nno ki ye: «Fii kí sere siik ni.» U fii' ki sere',

⁹ nε *Yesu niire' bε ki ye: «*Saba ya daali la, unil ηmòbe usen wō rí tien nà mōn bii nà bre nε? U ηmòbe usen wō rí ηmien unil bii wō rí ku wō nε?»

¹⁰ U liike' bi'kε ki gōbre' ki bòn', nε ki tōke' ujε wà ya nuò faan' nno ki ye: «Tende a'nuò.» U tende' u'nuò, nε u jire' u'ciem.

¹¹ Bi'benku ni ben' cεen, nε bi gbierεh bε rí liike bi li tien *Yesu ma.

Yesu gēnde' u'tondb piik nin bile

(Matie 10:1-4; Mark 3:13-19)

¹² Lidaali liba nε *Yesu don' lijuòl bo wō rí tí kàare, ki gòn' ki kàareh

¹³ ní tí faa', nε u yin' u'panpaankaab ki gēnde' bi'ni piik nin bile, ki yin' bε u'tondb.

¹⁴ U'tondb nno ya yel sò: Simòn, wà u yin' wō Pιεr nno nin u'ninje Andre nin Saak nin San nin Filip nin Batelemi

¹⁵ nin Matie nin Toma nin Alfe ya bijε Saak nin Simòn wà ya nun mōn u'du ya gbεr bo,

¹⁶ nin Saak ya bijε Sudas nin Sudas Iskariyot wà lá li kuare Yesu.

Yesu kpaandeh Uwien ya gbεr; ki buuh biwiεnb

(Matie 4:23-25)

¹⁷ Yesu nin u'tondb jiih lijuòl nno bo, ki lá sere' li'niel, u'panpaankaab yεbe nà saan nno. Linigocienl liba mō là te ni'saan. Li nien' ní Sude ya tinfenm kε ni nin Yerusalem ni nin Tir ni nin Sidon ya du ni nε. Idu nno te miñunciem ya gbaal nε.

¹⁸ Bi baa' bε rí cenge u'gbεr nε, kí nuunh wō rí buu bi'ni bà yé biwiεnb. Nε u buu' bε, kí ηpore' isenpol mō í ηmòbe binib bà kí jēndeh nno saan.

¹⁹ Linigol nno kε nuunh bε rí mε wō, kime mituam miba nε nεh u'ni ki cèreh bi'kε faakreh.

Uwien ya mōnm te ni'bo

(Matie 5:1-12)

²⁰ Nεn saan nε Yesu caan' u'panpaankaab bo inun, ki ye:

«Ninbi bijiiinbe, Uwien ya mōnm te ni'bo,

kime Uwien ya bεl yé ni'yaal nε.

²¹ Ninbi bà mikònm ηmòbe nε fenfenno nō,

Uwien ya mōnm te ni'bo,

kime ni lá li ji kí gbo.

Ninbi bà muoh fenfenno nō, Uwien ya mōnm te ni'bo,

kime ni lá li lè.

²² «Binib nεn nε,

ka yie bε rí li lenh nε,

ki sukreh nε,

ki saah ni'yel Unil ya Bijε bo la, Uwien ya mōnm te ni'bo.

²³ Bi teh nε nno la, cère men ni'yenm rí li songe ní li poknh,

kime ni li lε lisuul là yεbe paaki bó.

Bi'yaajeb mō là teh nno nε Uwien ya rōbonsòknb.»

Ni bre binib bo

²⁴ «Ama ninbi bifaaadenbe, ní bre ni'bo,

kime ni jin' ni'ηmaa ηo.

²⁵ Ninbi bà jinh kí gbiεh fenfenno nō,

ní bre ni'bo,

kime mikònm lá li cuo nε.

Ninbi bà leh fenfenno nō,

ní bre ni'bo,

kime ni'yenm lá li saa ten ni kε mikuum nε ki muoh.

²⁶ Binib ke pèkeh ne la, ni bre ni'bo.
Bi'yaajeb mɔ̀ là teh nno ne bitonnennɔ̀bonsɔ̀knɔ̀.»

Li yie men ni'ennendb
(Matie 5:38-48; 7:12a)

²⁷ «N tɔ̀keh ninbi bɔ̀ cengeh nni nɔ̀ ne, li yie men ni'ennendb, kɔ̀ li teh bɔ̀ nen ne mɔ̀nmɔ̀nm.
²⁸ Li tɔ̀keh men binib bɔ̀ wiɛnh ne miɲum kɔ̀ teh Uwien rɔ̀ tien be u'monm, kɔ̀ li kàareh kɔ̀ dienh bɔ̀ sukreh ne.

²⁹ Unil kpɔ̀be' a'kpienku kuba la, pekre kutɔ̀ku mɔ̀ kɔ̀ de wɔ̀. Unil fie' a'liergbenku la, cɛ̀be wɔ̀ a'lierwawaal mɔ̀.

³⁰ Wɔ̀ ke mie' ηe nibonn la, pu wɔ̀. Wɔ̀ mɔ̀ taa' a'bonn la, la niire wɔ̀ ni'bo.

³¹ Ni yie binib rɔ̀ li teh ne nɔ̀ nno, ni'mɔ̀ rɔ̀ li teh be nen.

³² «Ni yie bɔ̀ yie ne baba la, ni li le ku le penpeku? Bibierdenb mɔ̀nɔ̀n yie bɔ̀ yie be ne.

³³ Ni teh mɔ̀nmɔ̀nm bɔ̀ teh ne mɔ̀nmɔ̀nm baba ne la, ni li le ku le penpeku? Bibierdenb mɔ̀nɔ̀n teh nno ne.

³⁴ Ni kpendeh bɔ̀ ni daan ki ye bi li jiin ne baba la, ni li le ku le penpeku? Bibierdenb mɔ̀nɔ̀n kpendeh bi'tɔ̀b ne, ki daan ki teh bi li jiin be bi kpende' nɔ̀ nno.

³⁵ Ama ninbi li yie men ni'ennendb, kɔ̀ li teh be nɔ̀ mɔ̀n, kɔ̀ li kpendeh binib tibont, ki la daan ki ye bi li jiin ne tɔ̀. Ni teh nno la, ni li le lisuul là yebe, ne kɔ̀ li yé Uwien Wɔ̀ ηa ηmɔ̀be Nacento ya bumu. Wɔ̀n mɔ̀nɔ̀n teh bibierdenb nin binib bɔ̀ ηa faareh wɔ̀ tinimɔ̀nt ne.

³⁶ Li teh men tinimɔ̀nt ten ni'Baa Uwien teh ma bo.»

La li biindeh men tɔ̀b
(Matie 7:1-5)

³⁷ «La biindeh men nib ηo Uwien mɔ̀ la biin ne. La ye men uba kpe utudere ηo Uwien mɔ̀ la ye ni'mɔ̀ kpe utudere. Li fereh men binib bi'biere ηo Uwien mɔ̀ rɔ̀ fere ne ni'yi.

³⁸ Li punh men binib ηo Uwien mɔ̀ rɔ̀ li punh ne. U li gbien ni'yiek kɛ̀ rɔ̀ gbe wɔ̀ rɔ̀ yeyeke, kɔ̀ rɔ̀ni kɔ̀ gbien nɛ̀ rɔ̀ wule, ne kɔ̀ de ne, kime ni taah nɔ̀ kɔ̀ bikreh tibont ki dienh binitɔ̀b nno Uwien mɔ̀ li taa nen ne kɔ̀ biike kɔ̀ de ne.»

³⁹ *Yesu rɔ̀ pon' be mikpenjenm ki ye: «Ujuɔ̀n li fre kɔ̀ diɛ u'juɔ̀ntɔ̀-ɔ̀ɔ̀? Bi'ke bile ηa rɔ̀ lu kubɔ̀oku ni-ii?»

⁴⁰ Wɔ̀ bengheh ηa cɛ̀n' wɔ̀ wɔ̀knh wɔ̀. Ama wɔ̀ ke benge' ki rɔ̀ gben' la, u li te ten u'cɛ̀nbaa ne.

⁴¹ «Be tien' a lenh kumuɔ̀ku kɔ̀ te a'tɔ̀ ya nunbu ni, ka ji lenh jaantelke wɔ̀ puɔ̀n a'yaabu ni?»

⁴² A li tien mila kɔ̀ tɔ̀ke a'tɔ̀ kɔ̀ ye: «Cɛ̀re rɔ̀ rɛ̀n kumuɔ̀ku kɔ̀ te a'nunbu ni nɔ̀, ηo ka lenh jaantelke wɔ̀ puɔ̀n a'yaabu ni nno. Sin iɲuɔ̀n ilele ya nilɔ̀, kpiɛ kɔ̀ rɛ̀n jaantelke wɔ̀ puɔ̀n a'nunbu ni nno, kɔ̀ li lenh mɔ̀nmɔ̀nm, kɔ̀ yaan kɔ̀ fre kɔ̀ rɛ̀n kumuɔ̀ku a'tɔ̀ yaabu ni.»

Busubu nin bu'bii ya gber
(Matie 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ *Yesu rɔ̀ tɔ̀ke' be ki ye: «Busumɔ̀nmɔ̀nbu ηa rɔ̀ fre kɔ̀ lɔ̀on ibii yɔ̀ ηa mɔ̀n. Busubu bua ηa mɔ̀n mɔ̀ ηa rɔ̀ fre kɔ̀ lɔ̀on ibii yɔ̀ mɔ̀n.

⁴⁴ Busubu ya bii ne cɛ̀reh bi bendeh bu yé busubu bua ya bol. Ba pɔ̀h kenken konkonbu bo, ka pɔ̀h cɛ̀ce mɔ̀ benenk bo.

⁴⁵ Unimɔ̀n ya yenmaalɔ̀nmɔ̀n yɔ̀ te u'fɛ̀l bo ne cɛ̀reh u teh nɔ̀ mɔ̀n, ne ubierdaan ya yenmaalbiere cɛ̀reh u teh nɔ̀ bre, kime unil ke len' ki kun' nɔ̀ bɔ̀ la, ni rɛ̀n' iyenmaale yɔ̀ te u'fɛ̀l bo ne.»

Binib bile men' bi'dur ma bo
(Matie 7:24-27)

⁴⁶ «Be bo ne ni yih nni: «Yonbdaan, Yonbdaan,» ka teh n tɔ̀keh ne nɔ̀ li teh ma bo.

⁴⁷ Wɔ̀ ke baa' n'saan, ki ciuh n'gber, ki teh tɔ̀ ye ma la, n li wuɔ̀n ne u naan udaan wɔ̀.

⁴⁸ U naan uje wɔ̀ yie wɔ̀ rɔ̀ mɛ̀ kuduku ηo kɔ̀ gbin' nɔ̀ rɔ̀uke', kɔ̀ pu' litanpuul kutɛ̀ntieku bo ne. Miwuɔ̀m kɔ̀n' ki puube' ki yile' kuduku nno bo, ne ka fre' kɔ̀ jenge' kɔ̀, kime udaan nno men' kɔ̀ mɔ̀nmɔ̀nm ne.

⁴⁹ Ama unil wɔ̀ ciuh n'gber, ka teh tɔ̀ ye ma la, u naan uje wɔ̀ men' kuduku utintɛ̀le bo ne. Miwuɔ̀m kɔ̀n', kɔ̀ puube' ki yile' ku'bo, ne kɔ̀ pɔ̀k ki lu' kpɛ̀lkeɛ̀l.»

7

Yesu buu' sojacien uba ya tonsɔ̀nɔ̀l
(Matie 8:5-13)

¹ *Yesu tɔ̀ke' binib nno tigber ki gben', ne ki bure' Kapernawum ya du bɔ̀.

² Sojambe kobk ya ciɛ̀n uba là te ki ηmɔ̀be utonsɔ̀nɔ̀l uba ki yie wɔ̀ cɛ̀en. Utonsɔ̀nɔ̀l nno là bun ki beh wɔ̀ rɔ̀ kpo.

³ Sojaciën nnò cii' bi lieh Yesu bó, nε u sòn' Sufmbe ya ciënɓ u'saan, bε rí tí gbáan wə wə rí baa kí lá ηmíen u'tonsəl nnə.

⁴ Biciënɓ nnə baa' *Yesu saan, nε ki tūəreh ki gbáanh wə ki teh: «Sojaciën nnə kpε á tore wə nε,

⁵ kímε u yíe tí'du ya nib, nε wən nε mən' tí'taanl ya duku.»

⁶ Nən saan nε Yesu paan' bi'bo ki bure', ki tí nεke sojaciën nnə den, nε u sòn' u'jotieb bi tuobe' wə usen bó, ki təkε' wə ki ye: «Yonbdaan, sojaciën nnə ye a la ji rí jēnde a'ba, kímε wa kpε á baa kí kə u'den.

⁷ Nən bo nε u maale' ki ye wa kpε wə rí bugbən rí tuobe ηε usen bó mənən. A li len' ki ye faake la, u'tonsəl nnə li faake nε.

⁸ Kímε wən mənən ηməbe binib bà yé nin wə biciënɓ, nε ki mə yé sojambe biba ya ciën. U take' uba ki ye: «Li joh' la, u joh nε, u təkε' utə ki ye: «Dən' la, u báareh nε. U tí təkε' u'tonsəl ki ye: «Tien niε' la, u teh nən nε.»

⁹ *Yesu cii' u'ñəbon nnə ma nnə, níl cuo' wə miyəkɓ, nε u jibe' ki liike' linigol là pε u'bo nnə ki ye: «N təkεh nε nε, ma laan laa' miε ya tekjim ya tunbu Israyel yaab mənən ni.»

¹⁰ Binib bà tuobe' *Yesu usen bó nnə liebe' sojaciën nnə den, ki laa' u'tonsəl nnə faake'-a.

Yesu mekre' ukpooii uba ya bije

¹¹ Lidaali liba nε *Yesu joh udu uba bó, bi yih wū Nayinn, ki təkε nin u'panpaankaab nin binib ligol.

¹² U tí tuo wə rí kə udu nnə ni, nε ki laa' ukpooii uba ya bubaabk kpo' bi tuke ki joh kukaaku bó, nε udu nnə ya nib pε ka dindin.

¹³ Yonbdaan laa' ukpooii nnə ma nnə, nε ki muə' wə micεcεkm, ki təkε' wə ki ye: «ji la muəh», nε

¹⁴ ki cuon' ki nekɓ ikɛliën, ki tende' u'nuə ki mε' yè. Binib bà tuke utenkpii nnə sere', nε u ye: «Unacien, n lieh sin nε, fii.»

¹⁵ U fii' ki kɛle', ki cin' ki lieh, nε *Yesu taa' wə ki de' u'naa.

¹⁶ Nən saan nε bujewaambu cuo' bi'ke, nε bi pəkεh Uwien ki teh: «Uwien ya ñəbonsəkncien uba nε ñen' tí'ni. Uwien nε baa' wə rí ηmíen u'nib.»

¹⁷ Nε bi təkεh *Yesu tien' nà nnə Sude ya tinfenm kε ni nin itengbaan ya kε neke Sude nnə ni.

San wə siih binib Uwien ya ñunm sən' u'panpaankaab Yesu saan

(Matie 11:2-19)

¹⁸ San wə siih binib Uwien ya ñunm nnə ya panpaankaab jon' ki tí təkε' wə tigbεr nnə kε. Nε u yin' bi'ni bile,

¹⁹ ki sòn' bε Yonbdaan saan, bε rí tí niire wə kí ye wən nε yé wà li baa* ní nnə bii bi li guure utə nε?

²⁰ San ya panpaankaab nnə baa' *Yesu saan nε ki təkε' wə ki ye: «San wə siih binib Uwien ya ñunm nnə nε sòn' tε a'saan tí lá niire ηε» kí ye: «Sin nε yé wà li baa ní nnə bii tí li guure utə nε?» »

²¹ U ya yo ki laa' *Yesu cèreh biwiënɓ bà yεbe faakreh, ki cèreh iwəb cuonh, ki ηuəh isenpol binib saan, ki likreh ijūən i yεbe;

²² nε ki təkε' San ya panpaankaab nnə ki ye: «Liebe mən kí tí təkε San ni laa' nà nin ni cii' nà: ijūən likreh, iwəb cuonh, ijend lūoreh, igbaan ciih, bitenkpiib mekreh, nε bijiinb ciih tigbεmənəmənɓ.

²³ Wà ηa tūre' Uwien ya sən min bo la, Uwien ya mənɓ te u'bo.»

²⁴ San ya panpaankaab liebe' uyo wə nnə, nε Yesu cin' ki təkεh linigol San ya gbεr ki teh: «Ni là jon' kupenpelku ni ní tí liike ba? Ni là jon' ní tí liike limuənl là mitafaam jengeh lε nε-εε?»

²⁵ Ni nín là jon' ní tí liike ba? Ni là jon' ní tí liike unil wə guo tikpɛlcəmənəmənɓ nε-εε? Binib bà guoh tikpɛlcəmənəmənɓ, ki te liwiél ni nnə kəh bibεrɓ den nε.

²⁶ Tə, ni nín là jon' ní tí liike ni lε bonn nε? Ni là jon' ní tí liike Uwien ya ñəbonsəknl nε-εε? N təkεh nε imən nε, u cən' Uwien ya ñəbonsəknl mənən.

²⁷ Kímε wən San bo nε níl kele' *Uwien ya gbənkɓ ni ki ye:

«Liike, n li sən n'tond wə rí liere ηε,

kí lá tūore a'sen.»

²⁸ «N təkεh nε nε, ba laan maa' nil uba, u cən' San. Ama unil wə yé uwaal Uwien ya bεl ni cən' wə.

²⁹ «Udu ya nib kε, haali nin bilɛnpotekb kε cii' San ya gbεr, ki bende' ki ye Uwien yé ugbəməndaan, nε ki cère' u sii' bε Uwien ya ñunm.

* 7:19 Liike Matie 11:3.

³⁰ Ama Farisienmbe nin bà ben yiko mɔnmɔnm n̄a tuo' u s̄ii' b̄e Uwien ya ñunm. N̄en ne wuɔn' ki ye bi yie' Uwien yie nà.»

³¹ Yesu t̄i len' ki ye: «N n̄n li taa ba k̄i nenge f̄enfenn̄o ya nib-i? Bi naan ba?

³² Bi naan t̄en mubumu ne ke kidaak ni ki jeleh, ki t̄akeh mu't̄omu ki teh:

«Ti piebe' ne liwol, ne na ñon' ciek.

Ti gen' ikuyuon, ne na muɔ'.»

³³ Kime San wà siih binib Uwien ya ñunm baa' ki kùò tijier tubambe, ka ñuh daam, ne ni ye usenpol ne ñaake wɔ.

³⁴ Unil ya Bij̄e baa', ki jinh ki ñuh, ne ni ye: «Liike m̄en uje wuɔ yé uf̄onfuɔb ne ki yé udeyibl, ki j̄oreh nin bil̄enpotekb nin bibierdenb.»

³⁵ Ama binib bà ke tuo' Uwien ya yenfuom ne ben m̄i m̄on ki kpe ma bo.»

Upii uba kpieke' Yesu

³⁶ Lidaali liba ne Farisien uba yin' *Yesu wɔ ñ baa k̄i lá ji u'den, ne u jon' Farisien n̄nɔ den, ki t̄i ke ki jinh.

³⁷ Upiison̄ond uba m̄o lá te udu n̄nɔ ni. U cii' *Yesu te Farisien n̄nɔ den ki jinh, ne ki tuke ñi lefina uba alabaat' ya dingl ni,

³⁸ ki baa' ki lá sere' *Yesu ya puoli bó u'taan saan, ki muɔh, u'nunsiir luh *Yesu ya taan bo, ki s̄ekndeh yé, ne u taah u'yur ki ñmireh yé, ki bibeh yé, ki taah lefina n̄nɔ ki faanh yé.

³⁹ Farisien n̄nɔ laa' n̄nɔ ma n̄nɔ, ne ki maale' u'yenn̄ ni ki ye: «Uje wuɔ bi yé *Uwien ya ñobonsaknl la, u bi li bende upii wà miekeh wɔ n̄o yé udaan wà. U bi li bende k̄i ye u yé us̄on̄ond ne.»

⁴⁰ Ne *Yesu t̄ake' Farisien n̄nɔ ki ye: «Sim̄on, n ñm̄obe tigber tuba ñ t̄ake ñe.» Ne u ye: «Len n'cenbaa»

⁴¹ Ne *Yesu ye: «Uje uba ne kpende' binib bile ilike. U kpende' uba milikbim itur kobiñun, ki kpende' ut̄o milikbim itur piñun.

⁴² Bi'ke bile ña ñ fre k̄i p̄e wɔ ma n̄nɔ, ne u c̄ebe' b̄e bi'f̄en. Bij̄eb bile n̄nɔ ni, u le li yie ulikdaan n̄nɔ ki cen' ut̄o.»

⁴³ Ne Sim̄on j̄iin' wɔ ki ye: «N maale' ki ye wà ya f̄enl yebe n̄nɔ ne li yie wɔ ki cen'.» Ne *Yesu t̄ake' wɔ ki ye: «A t̄ake' bù te.»

⁴⁴ Ne ki pekre' upii n̄nɔ bó, ki t̄ake' Sim̄on ki ye: «A laa' upii wuɔ-ɔɔ? N k̄on' ní a'den ma ña de' ñunm b̄e ñi s̄okre n'taan, ama upii wuɔ w̄on, u taa' u'nunsiir ne ki s̄ekn' yé, ki taa' u'yur ki ñm̄iñmire' yé.

⁴⁵ Ña lokn' nni ama n t̄i k̄on' ní ma w̄on ña daan n'taan ya bibm haali nin f̄enfenn̄o.

⁴⁶ Sin ña taa' kp̄om m̄onon ki f̄aan' n'yul, ama w̄on taa' lefina ne ki f̄aan' n'taan.

⁴⁷ N̄en bo, n t̄akeh ñe ne, n f̄ere' wɔ u'biere ñ yebe ma n̄nɔ, ne c̄ere' u yie nni ki gbien', kime unil wà n f̄ere' wɔ ibiere waamu la, udaan m̄o yie nni waamu ne.»

⁴⁸ N̄en saan ne u t̄ake' upii n̄nɔ m̄o ki ye: «N f̄ere' ñe a'biere.»

⁴⁹ Ne w̄on nin binib bà jinh n̄nɔ maaleh bi'yenn̄ ni ki teh: «Uje wuɔ yé ñme ne, ki t̄i f̄ereh binib bi'biere?»

⁵⁰ Ne *Yesu t̄ake' upii n̄nɔ ki ye: «A'tekjim ne ñmien' ñe. Li joh nin uyenduɔn.»

8

Yesu ya tondb nin bipiib biba p̄ireh wɔ

¹ Ni ya puoli bó ne *Yesu joh iducencīen nin iduwawaale ni, ki kpaandeh Uwien ya bel ya gb̄em̄onm̄ont, ne u'tondb piik nin bile n̄nɔ p̄e u'bo.

² Bipiib bà u là c̄ere' bi faake' nin u là ñore' bà saan isenpol n̄nɔ m̄o p̄e u'bo. Ben si: Mari wà bi yih wɔ Madelenn n̄nɔ, *Yesu là ñore' isenpol ilole w̄on saan ne

³ nin Herod ya tons̄onb ya cien Kusa ya po Sann nin Susann nin bipiit̄ob ligol, ne bi'ke taah bi'bont ki toreh w̄on nin u'tondb.

Wà pl̄e' tibonbuor ya bim ya kpenjenm

(Matie 13:1-9; Mark 4:1-9)

⁴ Tɔ, binib ñen' ní idu ke ni, ki baa' *Yesu saan, ki taan' ki tien' linigocienl, ne u p̄on' b̄e mikpenjenm ki ye:

⁵ «Ukpaal uba ne là jon' wɔ ñ t̄i pl̄e' tibonbuor ya bim. U pl̄eh ma n̄nɔ, miba lu' usengbe, ne binib tete' mi'bo, ne inuɔn baa' k̄i lá jin' m̄e.

⁶ Mit̄om lu' kutentīeku bo, ki pen'. Ni'saan ña s̄onge ma n̄nɔ, ne mipiem n̄nɔ kuore'.

⁷ Mit̄om m̄o lu' kuj̄egorku ni, ki pen'. Ne mipiem n̄nɔ nin kuj̄egorku ke kp̄ienh, ne kuj̄egorku w̄obn', ki ku' m̄e.

⁸ Mitəm mə lu' kitinmənmənk bo, ki pən' ki kpère', nɛ ki lùon' kokobk.» *Yesu len' ki pukn' ki ye: «Wà ñmàbe litubl la, wə rí cii.»

Bɛ tien' Yesu pəh binib mikpenjenm-i?
(Matie 13:10-17; Mark 4:10-12)

⁹ *Yesu ya panpaankaab niire' wə mikpenjenm nno ya tingi.

¹⁰ Nɛ u jiiñ' bɛ ki ye: «Uwien nɛ cère' ninbi bənde' u'bel ya gbɛbalkaar. Ama bitəb bən wən, nɛ yé mikpenjenm nɛ bi'bo ño
«bɛ rí li likeh ka lɛnh,
kí li cengeh ka ciih ni'tingi.» »

Wà plè' tibonbuor ya bim ya kpenjenm ya tingi
(Matie 13:18-23; Mark 4:13-20)

¹¹ «Mikpenjenm nno ya tingi sɔ: tibonbuor nno yé Uwien ya gbɛr nɛ.

¹² Mibim mà lu' usɛngbɛ nno yé binib bà ciih Uwien ya gbɛr, usɛnpol baareh ki lá ñɛndeh tù bi'fɛl ni ño bi la teke Uwien kí jí kí ñmɛrɛ nɛ.

¹³ Mibim mà lu' kutɛntiɛku bo nno mə yé binib bà ciih Uwien ya gbɛr, ki teknh tù nin uyensonge, ama ka cèreh tù kpaakeh ñaan bi'fɛl ni nɛ. Bi teke' Uwien ki jin' ni wuəke' waamu, mibiikm tu' bɛ la, bi pək kí wɛ Uwien ya sɛn nɛ.

¹⁴ Mibim mà lu' kujɛgorku ni nno mə yé binib bà ciih Uwien ya gbɛr nɛ ki cèreh uɛɛndun ya gbɛr nin lifaal ya yɛnmaale nin uɛɛndun ya ñmaa wəbndeh tigbɛr nno ki cèreh ta fɔrɛh mənmənm bi'fɛl ni nɛ.

¹⁵ Mibim mà lu' kitinmənmənk bo nno mə yé binib bà ya fɛl bo mən, bi ñmàbe tigbɛmənt, ki cengeh tigbɛr nno, ki taah tù ki blinh bi'fɛl bo, ki ñikndeh ki cèreh tù sɔnh itùon nɛ.»

Yesu sureh binib bɛ rí li cengeh u'gbɛr
(Mark 4:21-25)

¹⁶ *Yesu tí ye: «Uba ña rí sɛ frl kí taa lisɛn kí cubn li'bo bii kí taa lè kí sien gado ya tingi. Ama u li taa lè kí tuon likpɛnkpɛn bo nɛ ño bà kɛ kòh ní iden ni rí li lɛnh.

¹⁷ Kime bonn ña te ki buə ño ba lá li lɛ nɛ, gbɛr mə ña te ki buə ño ka lá li ñɛ upaan bo.

¹⁸ Nɛn bo, liike mɛn ni'yul bo nin ni cengeh n'gbɛr ma bo, kime wà ñmàbe la, bi li de wə kí pukn, wà ña ñmàbe la, bi li tonde kí fie u maaleh ki teh u ñmàbe nà waamu nno mənmənm nɛ.»

Yesu ya naa nin u'ninjieb
(Matie 12:46-50; Mark 3:31-35)

¹⁹ *Yesu ya naa nin u'ninjieb baa' ki nuunh wə. Linigol te ma nno nɛ ba fre' ki kɔn' ki laa' wə.

²⁰ Nɛ bi təkɛ' wə ki ye: «A'naa nin a'ninjieb te saali ki yíe bɛ rí lɛ ñɛ.»

²¹ Nɛ u təkɛ' bɛ ki ye: «N'naa nin n'ninjieb si binib bà kɛ ciih Uwien ya gbɛr ki teh tù ye ma bo nɛ.»

Yesu cère' kutafaaku ñmile'
(Matie 8:18, 23-27; Mark 4:35-41)

²² Lidaali liba nɛ *Yesu nin u'panpaankaab kɔn' buñɛrbu, nɛ u təkɛ' bɛ ki ye: «Cère mɛn tí puore kí jo miñunciɛnm ya gbaatəl bó.» Nɛ bi bure'.

²³ Bi te miñunm bo ki joh ma nno nɛ *Yesu duon' ki gəh. Kutafaabiiku kuba pək ki fi' miñunm bo, ki cèreh miñunm fih ki kòh buñɛrbu nno ni ki gbiekeh. Ní là yé kinunbɔnk nɛ bi'bo.

²⁴ Nɛ bi baa' ki lá finde' *Yesu ki təkɛ' wə ki ye: «Cɛnbaa, Cɛnbaa, ti bɛnh tí luo nɛ.» *Yesu finde', ki tien' kutafaaku nin iñungbɛghel nno bo. Kutafaaku go, iñungbɛghel nno lu' nɛ ni'kɛ ñmile'.

²⁵ Nɛ u niire' u'panpaankaab ki ye: «N' lɛ ni'tekjim-i?» *Yesu tien' nà nno cuo' bɛ miyəkɛm, ki cuo' bɛ bujɛwaanbu, nɛ bi niireh tɔb ki teh: «U cinbe ki yé bɛ ya nitunbu sɔ nɔ? U tengɛh kutafaaku nin miñunm mənmənm bo, nɛ ni'kɛ boh wə.»

Yesu ñɔrɛ' isɛnpol uɛ uba saan
(Matie 8:28-34; Mark 5:1-20)

²⁶ Bi tí baa' Gerasa yaab ya tinfɛnm ni. Mitinfɛnm nno kuo Galile ya ñunciɛnm nɛ.

²⁷ *Yesu ñɛh buñɛrbu ni uyo wà nno, nɛ mitinfɛnm nno ya jɛ uba cende' wə. Isɛnpol nɛ là ñaake wə. U cuonh upuntenge ní wuəke', ka jí te den, ki kə bi subɛh bitɛnkpiib tijəlulnt tà ni nno ni.

²⁸ Ujɛ nno laa' *Yesu ma nno nɛ ki gbaan' u'nintuəli, nɛ isɛnpol nno cère' u wuure' ufaa bo ki ye: «Yesu, Uwien wà ña ñmàbe Nacento ya Bijɛ, min nin sin tu lɛ nɛ? N gbáanh ñɛ nɛ, là jɛnde nni.»

²⁹ Yesu tǎke' usenpol nnǎ kǐ ye wǎ rǐ siere kǐ dǎan uje nnǎ ma nnǎ ne cǎre' u len' nnǎ. Usenpol nnǎ cuo' uje bugben nǐ wuǎke'. Bi lǎ kuǎndeh wǎ mugbiemu, kǐ luoh wǎ tikudǎkr; u lǎ jo nǐba saan ne, ama u cienh tikudǎkr nnǎ ne kǐ kǎh mugbiemu nnǎ. Usenpol nnǎ tukeh wǎ kǐ joh nib ɲa te nǎ saan ne.

³⁰ *Yesu niire' wǎ kǐ ye: «Bi yih ɲe ba?» Ne u ye: «Bi yih nni Ligol ne.» Isenpol ɲaake wǎ kǐ yebe ma nnǎ ne cǎre' u ye nnǎ.

³¹ Ne isenpol nnǎ gbǎan' *Yesu kǐ ye u lǎ wǎbn yǎ, yǎ rǐ jo kubuoku* kǐa rǐ ka ɲmǎbe bien nnǎ nǐ.

³² Tǎ, fangambe biba mǎ lǎ te ligbengbenl bo kǐ yebe ka dindin, bi kpaah be. Isenpol nnǎ gbǎan' *Yesu kǐ ye wǎ rǐ cǎbe yǎ, yǎ rǐ jo kǐ tǐ kǎ fangambe nnǎ. U tuo',

³³ ne ǐ dǎan' uje nnǎ, kǐ jon' kǐ tǐ kǎn' fangambe nnǎ. Ne fangambe nnǎ ke sen' kǐ tinde' ligbengbenl nnǎ, kǐ tǐ lu' miɲunm nǐ kǐ luo'.

³⁴ Bǎ kpaah fangambe nnǎ laa' nǎ tien', ne kǐ sen' kǐ jon' udu nǐ nin idugbaan, kǐ tǐ tǎke' binib tǐgher nnǎ.

³⁵ Ne bi ɲen' kǐ joh be rǐ tǐ liike nǎ tien'. Bi tǐ baa', kǐ laa' uje wǎ isenpol dǎan' wǎ nnǎ ya yenm jire' u ke *Yesu saan, kǐ guo, ne bujɛwaanbu cuo' be.

³⁶ Binib bǎ lǎ te nǐ'saan kǐ laa' tibont nnǎ ke tentien' ma bo nnǎ tǎke' be *Yesu cǎre' uje nnǎ faake' ma bo.

³⁷ Ne bujɛwaanbu cuo' Gerasa ya tinɛnm yaab ke cǎen. Nen ne cǎre' bi tǎke' *Yesu kǐ ye wǎ rǐ jende bi'saan. *Yesu liebe' kǐ kǎn' buɲerbu, wǎ rǐ bure,

³⁸ ne uje wǎ isenpol dǎan' wǎ nnǎ gbǎanh wǎ kǐ teh wǎ rǐ cǎre wǎ rǐ paan u'bo, ne *Yesu ɲa tuo', kǐ tǎke' wǎ kǐ ye:

³⁹ «Liebe kǐ kun kǐ tǐ tǎke binib Uwien tien' nǎ ke kǐ de' ɲe.» Ne u bure', kǐ cuonh udu nǐ nǐ'ke saan, kǐ tǎkeh binib *Yesu tien' nǎ ke kǐ de' wǎ.

*Yesu cǎre' upii uba faake', kǐ mekre' kibupiik kiba mǎ
(Matie 9:18-26; Mark 5:21-43)*

⁴⁰ *Yesu liebe' kǐ baa' miɲuncienm ya gbaatǎl, ne linigol teke' wǎ, kime bi'ke lǎ gu wǎ ne.

⁴¹ Ne *Sufmbɛ ya taanl ya duku ya cien uba, bi yih wǎ Yayirus, baa' kǐ lǎ gbaan' *Yesu ya nintuǎli, kǐ gbǎan' wǎ kǐ ye wǎ rǐ den u'den,

⁴² kime u'bubaabk ne bun, kǐ beh kǎ rǐ kpo; kǐ ɲmǎbe ibin piik nin ile ne. Ne *Yesu paan' u'bo kǐ bure'.

U joh ma nnǎ ne linigol pe u'bo kǐ pebeh wǎ, wa ji tǐ freh kǐ fuohere.

⁴³ Upii uba mǎ te nǐ'saan, kǐ laa' tifer ibin piik nin ile ta ghen'. U jon' dǎktiembɛ saan, kǐ ɲende' u'like kǐ tǐ ghen'. Uba ɲa fre' kǐ buu' wǎ.

⁴⁴ U baa' *Yesu ya puoli bǎ, kǐ lǎ me' u'wɛngolkaar ya ɲogben, ne u'fer nnǎ pok kǐ ghen' i ya taan bo.

⁴⁵ Ne *Yesu niire' kǐ ye: «ɲme me' nni?» Bi'ke nie' kǐ ye ba me' wǎ ma nnǎ ne Pier tǎke' wǎ kǐ ye: «Cɛnbaa, linigol lǎ guǎn' ɲe nǎ ne pebeh ɲe.»

⁴⁶ Ne *Yesu ye: «Unil uba me' nni, kime n laa' mituǎm miba ɲen' nni.»

⁴⁷ Upii nnǎ laa' wa rǐ fre kǐ bǎle, bujɛwaanbu cuo' wǎ, u'gbɛnent ɲoh, ne u baa' kǐ lǎ gbaan' *Yesu ya nintuǎli, kǐ tǎke' wǎ binib ke ya nun bǎ, nǎ cǎre' u me' wǎ nin u faake' i ya taan bo ma bo.

⁴⁸ Ne *Yesu tǎke' wǎ kǐ ye: «N'bisɛ, a'tekjim ne ɲmien' ɲe. Li joh nin uyenduǎn.»

⁴⁹ *Yesu laan te kǐ lienh ne unil uba ɲen' Yayirus donbǎ kǐ lǎ tuobe' be usen nǐ, kǐ tǎke' Yayirus kǐ ye: «A'bisɛ kpo'-a! La ji rǐ li ɲmǎbe Cɛnbaa yenɲaabe.»

⁵⁰ *Yesu cii' bi len' ma bo, nin nen ke ɲo u tǎke' Yayirus kǐ ye: «La fenge, teke nni kǐ ji baba, u li ɲmere.»

⁵¹ *Yesu tǐ baa' Yayirus den, ne ka cǎre' binib ke paan' u'bo kǐ kǎn'. U cǎre' Pier nin San nin Saak nin kibupiik nnǎ ya naa nin kǐ'baa baba ne paan' u'bo kǐ kǎn'.

⁵² Binib bǎ ke te nǐ'saan nnǎ muǎh kǐ'kuum bo ne kǐ kpɛndeh. Ne *Yesu tǎke' be kǐ ye: «La ji muǎh men, ka kpo', kǐ gǎh ne.»

⁵³ Ne bi leh Yesu, kime bi ben kǐ ye kibuk nnǎ kpo'-a!

⁵⁴ *Yesu cuo' kǐ'nuǎ, kǐ tǎke' kǎ kǐ ye: «N'buke, fii.»

⁵⁵ Ne kǐ'naank liebe' nǐ i ya taan bo, kǐ fii' ne *Yesu ye be rǐ de kǎ tijer kǎ rǐ ji.

⁵⁶ Nǐ cuo' kǐ'naa nin kǐ'baa miyǎkm, ne *Yesu kpekpe' bi'bo kǐ ye bi lǎ tǎke nil nǎ tien' nǎ.

9

*Yesu sǎn' u'tondb piik nin bile
(Matie 10:5-15; Mark 6:7-13)*

* 8:31 Sufmbɛ lǎ maaleh kǐ teh kubuoku kuba ne tǐ pekndeh len isenpol kǐ gu lidaali lǎ Uwien li bu yǎ tǐbuur.

¹ *Yesu taan' u'tondb piik nin bile, ki de' be mituom nin usen be ri li nuoh isenpol ke ya bol binib saan, ki li buuh iwien.

² U san' be, be ri li takeh binib Uwien ya bel ya gber, ki li buuh biwienb,

³ ne ki take' be ki ye: «Ni joh la, ni la tuke bonn. Ni la tuke gbien, ki la tuke kol, ki la tuke jier, ki la tuke like, ki la tuke lier ile mo.»

⁴ Ni ti baa' iden ya ke bi teke' ne la, ni li te nen saan ki ti baa lidaali la ni li siere udu nno ni.

⁵ Udu wa ya nib na teke' ne la, ni kpakpaare ni'taan ya tengunku* ki wie ne, ki siere. Nen ne li ye ni'saan ya nib bo kudieku.»

⁶ To, bi bure', ne ki joh idu ni, ki takeh binib tigbemomont, ki cereh biwienb faakreh ni'ke saan.

*Herod nuunh wo ri bende Yesu ye udaan wa
(Matie 14:1-12; Mark 6:14-29)*

⁷ Gobina Herod cii' bi lienh *Yesu teh tibont ta ke nno bo, ne ka ben u li maale ki ye ba. Kime biba lienh ki teh: «San wa la siih binib Uwien ya nunm nno ne mekre',»

⁸ bitab lienh ki teh: «Eli ne liebe' ni», bitab mo lienh ki teh: «Uwien ya nobonsoknb ba la te uyo bo nno ya uba ne mekre' ki liebe' ni.»

⁹ Ne Herod ye: «Min bugben ne la cere' bi tukre' San ya yul-a! N cii' bi lienh wa mo bo no, u'mo ye nme ne?» Ne ki nuunh wo ri le Yesu.

*Yesu jin' linigocienl liba
(Matie 14:13-21; Mark 6:30-44; San 6:1-14)*

¹⁰ *Yesu ya tondb liebe' ni, ki la take' wo bi tien' na ke, ne u taa' be ki jende' bi ti te bi'baba Betsayida ya du bo ya kele.

¹¹ Inigol nno cii' u bure' ma nno ne ki paan' u'bo. *Yesu teke' be, ki takeh be Uwien ya bel ya gber, ne ki buuh bi'ni ba ye biwienb.

¹² Uwien behn wu ri lu, ne u'tondb piik nin bile nno nek'n' wo ki take' wo ki ye: «Ti te rien na te na saan ne, cere linigol lie ri jo idu bo, ki ti nuun tijier nin gagobul.»

¹³ Ne *Yesu ye: «Ninbi bugben, de be men be ri ji.» Ne bi ye: «Ti nmobe kpono unjun nin ijen ile baba ne, ti'bugben ne na nin jon' ki ti de' tijier ki la de' bie ya nib ke na ri la.»

¹⁴ Bijeb la li baa ten itur injun. Ne *Yesu take' u'panpaankaab ki ye: «Cere men linigol nno ri kele tingi ni, ick ick binib pinjunjun.»

¹⁵ Ne bi cere' bi'ke kele' nno.

¹⁶ Ne *Yesu yuure' kpono unjun nin ijen ile nno, ki yaare' ki liike' paaki, ki faare' Uwien tu'bo, ki kokus', ki taa' ki de' u'panpaankaab be ri gbiire linigol nno.

¹⁷ Bi'ke nm'on' ki gbo', ne bi tanaan' tijenjent ta sien' nno, ki gbien' ikpencub piik nin ile.

*Pier ye Yesu ye Uwien ya Nigendke Kristo ne
(Matie 16:13-19; Mark 8:27-29)*

¹⁸ Lidaali liba ne *Yesu jende' ki ti kaareh, ne u'panpaankaab te u'saan. U niire' be ki ye: «Inigol lienh ki teh n ye nme ne?»

¹⁹ Ne bi jiin' wo ki ye: «Biba lienh ki teh a ye San wa siih binib Uwien ya nunm nno ne, bitab lienh ki teh a ye Eli ne, bitab mo lienh ki teh Uwien ya nobonsoknb ba la te uyo bo nno ya uba ne mekre' ki liebe' ni.»

²⁰ Ne u niire' be ki ye: «Ninbi nin teh n ye nme ne?» Ne Pier jiin' wo ki ye: «A ye Uwien ya Nigendke Kristo ne.»

²¹ Ne *Yesu tuore' ki kpekpe' bi'bo ki ye bi la take tu nil.

*Yesu len' u'kuum nin u'mekrm bo
(Matie 16:24-28; Mark 8:30-9:1)*

²² Yesu take' be ki ye: «Ni kpe Unil ya Bijε ri ji ijend ki gbien ne. *Sufmbe ya cienb nin bituarcienb nin *Yiko ya wonwoknb li wie u'gber, ki ku wo, ne wienta daali wo ri mekre bitenkpiib ni.»

²³ Ne ki take' bi'ke ki ye: «Unil ye wo ri paan n'bo la, u la tange u'ba. Wo ri li yuunh u'dapnpon daan ke daan ki bukeh ki paakeh n'bo.

²⁴ Kime wa ke ye wo ri fie u'miel la, won ne li kpo ki juore fenm. Ama wa ke li tuo ki kpo min bo nno, won ne li nmere.

²⁵ Unil laa' unjendun wuu ni ya bont ke no ki ti luo' limiel la, u laa' be ya kpele?

²⁶ Unil ye min nin n'gber nmobe wo ife la, uyo wa Unil ya Bijε la li baa ni ki li nmobe won nin u'Baa nin u'tondb ya kpieke nno, udaan mo li nmobe wo ife ne.

²⁷ N takeh ne imon ne, ninbi ba se nie saan no ya biba li le Uwien ya bel ne ki yaan ki kpo.»

* 9:5 Sufmbe bo ki kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: na ke ji tu unil la, na ye uba yaar, ni ji ye u'yaar ne.

*Yesu ya gbenent lèbre'**(Matie 17:1-8; Mark 9:2-8)*

²⁸ *Yesu len' ki gben' ma nno, iwien iniin gèbre', ne u taa' Pier nin San nin Saak, ki don' lijuál liba bo wò ní tí kàare.

²⁹ U tí te ki kàareh ma nno ne u'nun bó lèbre', u'wengolkaar pende' kponkpon, ki dònbeh inun bó.

³⁰ Ne bi laa' bije bile u'saan bi tókeh tigber. Moyis nin Eli ne.

³¹ Bi'mò windeh tein. Bi tókeh wò u li kpo Yerusalem ni ma bo ya gber ne.

³² U ya yo ki laa' migùónm ñònde' Pier nin u ya tób, ne bi dò ki gòh. Bi fínde', ne ki laa' *Yesu windeh ki dònbeh inun bó, ki laa' bijeb bile nno mò se u'saan.

³³ Uyo wà, bijeb nno ye be ní siere *Yesu saan nno, ne Pier tóke' wò ki ye: «Cenbaa, ti te nie saan ma nò ní mán ne. Cère tí pò ininbon' ita, sin liba, Moyis liba, Eli mò liba.» Pier len' nno, kime wa ben u li len kí ye bà ne.

³⁴ U lienh nno u'ñòbu ña laan lu', ne kutewòlgbònkú kuba baa' ki lá pibn' bi'bo. Kù pibndeh bi'bo uyo wà nno ne bujèwaanbu cuo' Pier nin u'tób nno.

³⁵ U ya yo ne bi cii' unieke uba bó kutewòlgbònkú nno ni u ye: «N'Bije sò nò, n gènde' wòn ne. Li cengeh mèn u'bdó.»

³⁶ Unieke nno tí ñmile' uyo wà nno, bi laa' *Yesu baba ne ji se. Ne bi bóle' tigber nno bi'ba ya bùol, ka tuo' ki tóke' nil bi laa' ná nno u ya yo.

*Yesu ñore' usenpol kibuk kiba saan**(Matie 17:14-18; Mark 9:14-27)*

³⁷ Kutaaku faa', ne bi jiiere' ní lijuál nno bo. Ne linigocienl tuobe' *Yesu usen bó.

³⁸ Linigol nno ni uje uba wuure' ki ye: «Cenbaa, n gbáanh ñe ne, muò n'bije, kime u yé n'bubaabk ne.

³⁹ Usenpol uba ne sòbe ki coh kè, ki cèreh kí ciikeh ki wuureh, ki'gbenent tereh, kuñinsenjuku ñeh kí'ñòbu bó. Usenpol nno bungreh kè ki gbiekeh, ne ka wienh kè tonm.

⁴⁰ N gbáan' a'panpaankaab be ní ñore usenpol nno kí'saan, ne ba fre'.»

⁴¹ Ne *Yesu ye: «Ninbi fenfenno ya nibe, na teke' Uwien ki jin', ki yé binib bà bre. N li wuòke ni'saan kí tí kpaan mila ne? N li ñmòbe sukle ni'bo kí tí kpaan mila ne? Ne ki tóke' uje nno ki ye: 'Taa a'bije ní.' »

⁴² Kibuk nno we ní uyo wà nno ne usenpol nno tí gbòbe' kè tingi ni, ki cère' ki tereh. Ne *Yesu tien' usenpol nno bo, ki buu' kibuk nno, ki taa' kè ki de' ki'baa.

⁴³ Ni cuo' linigol nno ke miyòkm ne bi lienh ki teh: «Uwien ñmòbe mituòm.»

*Yesu ti len' u'kuum nin u'mekrm bó**(Matie 17:22-23; Mark 9:30-32)*

*Yesu teh ná nno beke' linigol nno ke, ne u tóke' u'panpaankaab ki ye:

⁴⁴ «Tùore kí cenge mèn n ye ní tóke ne ná nò. Nà ní taande bi li taa Unil ya Bijé kí ñukn binib.»

⁴⁵ Ne ba cii' ní'tingi. Uwien ne bóle' nè ñò bi la bende. Ne ba kaabe' be ní niire *Yesu ní'tingi mò.

*Ñme yé unikekpiék-i'**(Matie 18:1-5; Mark 9:33-37)*

⁴⁶ *Yesu ya panpaankaab cin' ki nieh nin tób be ní bende wà yé bi'ke ya cien ne.

⁴⁷ *Yesu ben bi'yenmaale, ne ki taa' kibuk kiba ki sien' u'ba saan,

⁴⁸ ki tóke' be ki ye: «Wà ke teke' kibuk ten kie n'yel bo la, u teke' min ne. Wà ke teke' nni la, u teke' wà sòn' nni ní nno ne. Imàn, wà yé uwaal ní'ni la, wòn ne yé ní'ke ya cien.»

*Wà ña ñen ne la, u se ní'ciék bó ne**(Mark 9:38-40)*

⁴⁹ Nen saan ne San tóke' wò ki ye: «Cenbaa, ti laa' unil uba u ñuòh isenpol binib saan a'yel bo. Wà pè a'bo ten tinbi ma nno ne ti pien' wò.»

⁵⁰ Ne *Yesu tóke' wò ki ye: «La jí ní pien wò mèn, kime wà ña ñen ne la, u se ní'ciék bó ne.»

Samariyaab biba ña teke' Yesu

⁵¹ Uyo wà *Yesu li liebe kí dùo paaki bó nno nekn' ní. Ne u caan' ki ye u li jo Yerusalem ne, pèrm ña te len,

⁵² ne ki sòn' u'tondb be ní liere usen. Bi bure' ki tí baa' Samari ya du uba ni, be ní bonde kí li gu wò.

⁵³ Ama udu nno ya nib ña teke' wò, kime u joh Yerusalem bó ne.

⁵⁴ U'panpaankaab Saak nin San laa' nno ma nno ne ki tóke' wò ki ye: «Yonbdaan, a yíe tí cère umu ní jiiere ní kí lá wí be-εε?»

55 Nε *Yesu jiεbe' ki liike' Saak nin San, ki kɔn' nin be.

56 Nε wɔn nin u'panpaankaab siere' ni'saan, ki bure' uduɔ bɔ.

Binib bɔ yie be ɾi paan Yesu bo ya gber
(Matie 8:19-22)

57 Bi joh ma nnɔ nε uje uba tɔke' *Yesu ki ye: «A joh nɔ bɔ ke la, n li pe a'bo nε.»

58 Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Iɲek ɲmɔbe ifele, inuɔn mɔ ɲmɔbe titer, ama Unil ya Bijε wɔn ɲa ɲmɔbe u li kpɔkn nɔ saan yul.»

59 U ti tɔke' utɔ mɔ ki ye: «Paan n'bo nɔ.» Nε u ye: «Yonbdaan, cεbe nni ɾi jo ki ti sube n'baa ɲɔ ki liebe ni ki paan a'bo.»

60 Nε *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Cεre bitenkpiib ɾi li subeh bi'tɔb. Sin wɔn li joh ki ti li tɔkeh binib Uwien ya bel ya gber.»

61 Nε utɔ mɔ ti tɔke' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, n li paan a'bo, ama cεre ɾi kun ki ti cεbe n'den yaab ɲɔ.»

62 Nε *Yesu tɔke' u'mɔ ki ye: «Wɔ ke ɲa teke' Uwien ya tuonl tinɔjer tule la, wa kpe wɔ ɾi sɔn Uwien ya bel ni ya tuonl.»

10

Yesu sɔn' u'panpaankaab pilole nin bile

1 Ni ya puoli bɔ nε Yonbdaan *Yesu liebe' ki gende' binib pilole nin bile*, ki sɔn' be, bilele be ɾi liere ki jo wɔn bugben li jo idu yɔ ke ni nnɔ.

2 Nε ki tɔke' be ki ye: «Tijier ben' ki yebe, ama bɔ li taan tɔ ɲa yebe. Nεn bo gbɔan mɛn ukpedaan wɔ ɾi sɔn bitonsɔnh be ɾi ti taan u'jier.

3 Li joh mɛn. N sɔnh nε ma nɔ, ni li te ten mupebumu nε te ikɛr ya siik ni.

4 Ni la tuke likbu, ki la tuke kɔl, ki la taa tacaan, ki la fuonde ni sɛn ni.

5 Ni kɔn' iden yɔ la, ni kpie ki fuonde iden nnɔ ya nib ki ye: «Li te mɛn uyenduɔn ni.»

6 Unil te ni'saan ki nuunh uyenduɔn la, u li le ni'yenduɔn nnɔ. Nnɔ ɲa ɾi la, ni'yenduɔn nnɔ li juore ni'yu nε.

7 Ni li te i ya den, ki la lɛbre dentɔ, ki li jinh ki ɾuh bi dienh nε nɔ, kime utonsɔnl ke kpe be ɾi li pɛh wɔ nε.

8 Ni kɔn' udu wɔ ni, bi teke' nε la, ni li jinh bi li de nε nɔ,

9 ki li buuh biwiɛnb bɔ te ni'saan, ki li tɔkeh be ki teh Uwien ya bel nɛkn' be ɲɔ.

10 Ama ni kɔn' udu wɔ ni, ba teke' nε la, jo mɛn binib taakeh nɔ saan ki ti tɔke be ki ye:

11 «Ni'du wuu ya tengunku kɔa mɔnɔn tɛbn' ti'taan bo nɔ, ti pipre' kun nε ki wiε ni'bo. Ama ni nɔn li ben ki ye Uwien ya bel nɛkn' nε ɲɔ.»

12 *Yesu ti tɔke' be ki ye: «N tɔkeh nε nε, lidaali lɔ Uwien li bu binib tibuur nnɔ, binib nnɔ ya tudere li cɛn Sodɔm† yaab yu.» »

Idu yɔ ɲa tuo' ki teke' Yesu ki jin'

(Matie 11:20-24)

13 *Yesu ti len' ki ye: «Korasinn yaabe, ni bre ni'bo. Betsayida yaabe, ni bre ni'mɔ bo. Kime ni laa' miyɔkm ya bont tɔ ni'buol nɔ, Tir nin Sidɔn yaab mɔ bi lɔ laa' tɔ la, bi bi tien' ten bi ke mikuum nε, ki pɔnpɔkn mifentem ɲɔ ki wuɔn ki ye bi lɛbre' bi'tetem ni wuɔke'.

14 Lidaali lɔ Uwien li bu binib tibuur nnɔ, ni ya tudere li cɛn Tir nin Sidɔn yaab yu.

15 Ninbi Kapernawum yaabe, ni maaleh ki teh Uwien li duon nε paaki nε-εε? U li jiin nε kutenkpiiku ni nε.»

16 *Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye: «Wɔ cengeh ni'gber la, u cengeh n'yaar nε. Wɔ nɛn nε la, u nen min nε. Wɔ nɛn nni la, u nen wɔ sɔn' nni ni nε.»

Yesu ya panpaankaab pilole nin bile nnɔ liebe' ni

17 *Yesu ya panpaankaab pilole nin bile nnɔ liebe' ni nin uyensonge, ki tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, isɛnpol mɔnɔn tuonh ti'ɲɔbu bɔ nε a'yel bo.»

18 Nε u tɔke' be ki ye: «N laa' *Satan cere' kutaaku bo ten utemɛknɛ ki lɔ la'.

19 Liike mɛn, n de' nε mituɔm ni li taanh iwe nin inen bo, ki li ɲmɔbe mituɔm ki cɛn' unɛnnɛnd ya tuɔm ke. Bonn ɲa ɾi tien nε.

20 La li poknh mɛn isɛnpol tuo' ni'ɲɔbu bɔ ma nnɔ bo, ama li poknh mɛn Uwien ke'le' ni'yel paaki bɔ ma nnɔ bo.»

Yesu ye wɔn bo ɲa ɾi la, uba ɲa ɾi fre ki bende Uwien

(Matie 11:25-27; 13:16-17)

* 10:1 Bi kpie' ki kele' tigbɔnt tɔ nnɔ ya tuba ni bi ye binib pilole nε. † 10:12 Sodɔm yε uyo bo ya du uba nε. U'nib lɔ teh ibiere cɛn nε.

²¹ U ya yo ne *Mifuoñaanm cère' *Yesu ya yɛnm sɔnge cɛɛn nɛ u len' ki ye: «Baa, sin kutaaku nin kitink ya Yonbdaan, a bɔle' tibont tà biyɛnfodenb nin bibenbenb nno, a taa' tù ki wuon' biwaab ne. Nen bo nɛ n pèkeh nɛ. Imɔn, Baa, a yíe nɛ ki tien' nno.»

²² *Yesu tí len' ki ye: «N' Baa nɛ taa' tibont kɛ ki nɔkn' nni. N' Baa nɛ ní la, uba nɛ ben min u' Bije yé udaan wà. Min u' Bije nɛ ní la, uba mɔ nɛ ben n' Baa yé udaan wà. Binib bà n yíe' ki taa' n' Baa ki wuon' bɛ nno mɔ ben u yé udaan wà.»

²³ Nɛ ki jìebe' ki liike' u' panpaankaab, ki tɔke' ben baba ki ye: «Ni' nunbu laa' nà nɔ, Uwien ya mɔnm te ni'bo.

²⁴ N tɔkeh nɛ nɛ, *Uwien ya nɔbonsɔknb nin biberb ligol là yíe bɛ ní lɛ ni lenh nà nɔ, nɛ ka laa' nɛ. Bi là yíe bɛ ní cii ni ciih nà nɔ, nɛ ka cii' nɛ.»

Samari ya jɛnimɔn uba ya gber

²⁵ Nen saan nɛ bà ben *yiko mɔnmɔnm nno ya uba fi' ki sere' ki nuunh wɔ ní biike *Yesu nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Uwɔnwɔknɔ, n li tien mila kí lɛ limiel là nɛ nɔmɔbe ghenm-i?»

²⁶ Nɛ *Yesu niire' wɔ ki ye: «Bɛ kele' *Yiko ya gbɔnku ni? A káanh bɛ len-i?»

²⁷ Nɛ u jii' wɔ ki ye: «Li yíe a' Yonbdaan Uwien nin a' fɛl kɛ nin a' tetem kɛ nin a' tuɔm kɛ nin a' yɛnmaale kɛ, kí li yíe a' tɔ mɔ ten a yíe a' ba ma bo.»

²⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «A jii' mɔnmɔnm. Li teh nno kí lɛ limiel là nɛ nɔmɔbe ghenm.»

²⁹ Ama u yíe wɔ ní wuon kí ye u cuube ma nno, nɛ ki tí niire' *Yesu ki ye: «Ŋmɛ nɛ nín yé n' tɔ?»

³⁰ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Ujɛ uba nɛ là nɛn' Yerusalem ki joh Seriko bó, kí tí lu' idukond ya nuɔ ni. Idukond nno fie' u' wɛnt kɛ, kí ní' wɔ u' tí benh wɔ ní kpo, nɛ í siere' ki dáan wɔ.

³¹ Nibonn yaam, utɔtɔwɔkɛ uba mɔ kpe u ya sɛn kí lá leke' u' bo, nɛ kí lɔke' kí gèbre'.

³² Ní te pupuki, nɛ Lefi ya bol ya nil uba mɔ kpe u ya sɛn kí mɔ lá leke' u' bo, nɛ kí mɔ lɔke' kí gèbre'.

³³ Ama Samari ya nil uba mɔ là joh usen kí tí baa' ní saan kí laa' wɔ, nɛ kí muɔ' wɔ micɛɛkm cɛɛn.

³⁴ U cuon' kí nɛkn' wɔ, kí taa' midaam mà bi yih mà fɛn nno kí sɔsɔkre' u' gbien, kí taa' mikpɔm kí tentien' yɛ, kí taa' tikpɛlɛr kí lɔlɔle' yɛ, kí taa' wɔ kí jɛkn' wɔn bugben ya njuun bo, kí taa' wɔ kí jon' ticɛndur tuba saan, kí tí liike' wɔ.

³⁵ Kutaaku faa' nɛ u nɛn' ilike kí de' ticɛndur nno ya daan, kí tɔke' wɔ ki ye: «Liike nni wɔ. A nɛn' ilike kí pukn' yii bó lá, n lá liebe' ní la, min bugben nɛ lí pɛ nɛ.»

³⁶ Nɛ *Yesu niire' wà ben *yiko nno kí ye: «A ya búol bijeb bita nno ní, nɛ nɛ yíe wà lu' idukond ya nuɔ ní nno?»

³⁷ Nɛ u jii' wɔ ki ye: «Wà muɔ' wɔ micɛɛkm nno.» Nɛ *Yesu ye: «Li joh kí mɔ ní tí ní li teh nno.»

Yesu jon' kí tí fuonde' Mart nin Mari

³⁸ *Yesu nin u' panpaankaab te usen ní kí joh ma nno nɛ kí tí baa' udu uba ní, nɛ upii uba teke' wɔ u' den, bí yih wɔ Mart.

³⁹ U nɔmɔbe ninsɛ uba, bí yih wɔ Mari. Mari nno baa' kí lá kèle' Yonbdaan *Yesu saan, kí cengeh u' gber.

⁴⁰ Ama Mart wɔn ya nun mɔn tijer ya tienm bo nɛ. Nen bo nɛ u kpiere' ní kí lá tɔke' *Yesu kí ye: «Yonbdaan, n' ninsɛ cèbe' min baba nɛ ituon nɛ nà teh nɛ niba? Tɔke wɔ wɔ ní tore nni-a!»

⁴¹ Nɛ Yonbdaan tɔke' wɔ ki ye: «Mart, Mart, a cère' a' nun mɔn tibont tà yɛbe bo nɛ, nɛn nɛ cère' a' jieh.

⁴² Ama nibonn niba kpein nɛ yé nibonmɔnn. Mari wɔn gènde' nɛn nɛ. Uba nɛ ní fie nɛ u' saan.»

11

Yesu wɔkn' u' panpaankaab bí lí kàareh ma bó

(Matie 6:9-13; 7:7-11)

¹ Lidaali liba nɛ *Yesu te niba saan kí kàareh. U kàare' kí tí gben', nɛ u' panpaankaab ya uba tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, San wà siih binib Uwien ya nnum wɔkn' u' panpaankaab bí lí kàareh ma bó nɛ, a' mɔ ní wɔkn te tí lí kàareh ma bó.»

² Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Ni kàareh la, ní lí teh:

«Tí' Baa,

cère binib kɛ ní lí boh a' yel,

cère' a' bel ní baa ní,

³ Lí dienh te daanl kɛ daanl ya wentunl ya jier.

⁴ Fère te tí' biere, kímɛ tí' mɔ fèreh bà kɛ biih te nno nɛ.

La cère tí lu' mibiikm ní.»

5 *Yesu tí take' be ki ye: «Tentén, ni'ni uba rí li ñmòbe jò, ne u'jò nnò rí baa u'den kuyòku ya siik kí len kí ye: «N'jò, kpende nni kpòno uta,

6 kime n'jò uba ne ñen' usen ki baa' n'den, ne ma ñmòbe jier rí de wò.»

7 Ne u'jò nnò rí jiin kuduku ni ki ye: «La ñmòbe nni yenñaabe, min nin n'bumu ke duòn' ki piin'-a, ma rí fre kí fii kí de ñe.»

8 N tókeh ne ne, wa rí fii kí de wò kujotieku bo mònón la, u li fii kí de wò u yie ná ke, u gbien' wò uyenñaabe ma nnò bo.

9 Nen bo ne n tókeh ne, li mieh men, bi li pu ne; li nuunh men, ni li le; li ñih men kunagenku, bi li piire.

10 Kimé wà ke mieh la, bi punh wò ne. Wà ke nuunh la, u lenh ne. Wà ke mò ñih kunagenku la, bi piireh ne.

11 Ni'ni uba ya buk mie' wò ujen la, u li de kè uwε-εε?*

12 Bii kí mie' wò lijèn la, u li de kè unεn-ii?

13 Ninbi bibierdenb, ni ben ki dienh ni'bumu ná mòn la, be li tien ni' Baa wà te paaki bó ña rí cère *Mifuoñaanm rí jire ní binib bà mieh wò mè nnò bo!»

Biba ye Yesu ñmòbe Belsebul ya tuóm ne (Matie 12:22-30; Mark 3:20-27)

14 Uje uba ne là te usenpol cère' u'lenl tεbe. *Yesu ñore' usenpol nnò u'saan, ne u ji freh ki lienh. Ni beke' linigol cεen.

15 Ama bi'ni biba lienh ki teh u taah isenpol ya cien Belsebul ya tuóm ne ki ñuòh isenpol binib saan.

16 Bitàb mò yie be rí biike wò, ne ki tóke' wò ki ye wò rí tien miyòkm ya bonn ná li wuòn kí ye u'tuóm ñen' Uwien saan ne.

17 Ama u ben bi'yenmaale ma nnò ne ki tóke' be ki ye: «Libel là ke ya nib bore' tób ki kònkh bi'ñmiel ni la, libel nnò li juore fεnm ne, ne li' nib ya dur rí lulu tu'tòr bo.

18 Ni lienh ki teh n taah isenpol ya cien Belsebul ya tuóm ne ki ñuòh isenpol binib saan bii ba? *Satan ya nib tòh lituàl bi'ñmiel ni la, u'bel li tien mila ka rí juore fεnm-i?

19 Ni ye min taah isenpol ya cien Belsebul ya tuóm ne ki ñuòh isenpol binib saan la, ni'yaab taa' ñme ya tuóm ki ñuòh isenpol binib saan? Ni'yaab teh ma bo ne li wuòn kí ye na ñmòbe mòn.

20 Ama min taa' Uwien ya tuóm ne ki ñuòh isenpol binib saan. Nen ne wuòn' ki ye *Uwien ya bel baa' ní ni'saan.

21 «Ufεfaa bèle' u'jekònwent, ki ke ki gu u'den la, niba ña rí tien u'faal.

22 Ama wà mò faa ki cen' wòn pi' wò ki faake' nin wò la, u li fie u'jekònwent tà u du tu'bo nnò ke, kí fie u'faal mò kí gbigbiire binib.

23 «Wà ke ña se n'ciek bó la, u nen nni ne. Wà ke ña taakeh ki toreh nni la, u kpiendeh ne.»

Isenpol liebe' unil saan la, ni bre u'bo ma bo (Matie 12:43-45)

24 «Usenpol siere' ki daan unil la, u cuonh ki lindeh kupenpelku ni ne, ki nuunh u li kèle ná saan kí fuore. U tí luò' la, ne wò rí ye u li liebe kí tí ñekn u là siere' kí daan wà nnò ne.

25 U li liebe ní kí le bi túòre' kí ñe'ñe're' u'kònkuòn nnò, kí tien' tibonmòmòmònt len.

26 Nen saan ne u li jò kí tí taa ní isenpol ilole yà bre kí cen' wòn, i'ke rí lá ñekn unil nnò kí li te, kí cère wò rí juore fεnm kí cen u là te mikpiεkm ma bo.»

Uwien ya mòmni li te binib bà bo

27 *Yesu laan biε ki lienh, ne upii uba len' ufaa bo linigol nnò ni ki ye: «Upii wà maa' ñe ki ñaan' ñe nnò Uwien ya mòmni te u'bo.»

28 Ne *Yesu ye: «Binib bà cengeh Uwien ya gbεr, ki boh tù nnò, Uwien ya mòmni te ben bo ne.»

Bi yle Yesu rí tien miyòkm ya bonn (Matie 12:38-42)

29 Binib taakeh *Yesu saan ki yεbreh, ne u len' ki ye: «Fεnfεnno ya nib biε yé bibierdenb ne, ki nuunh be rí le miyòkm ya bonn. *Uwien ya ñòbonsòknl Sonas ya yòkm ya bonn baba ña rí la, ba ji li le yòkm ya bontòmni niba.

30 Uwien là tien' Sonas ná nnò là yé kudíεku ne Ninif yaab bo. Nnò ne, u li tien Unil ya Bijε ná nnò mò li yé kudíεku fεnfεnno ya nib bo.

31 Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnò, Seba ya piiber li fii kí biin fεnfεnno ya nib, kime u là ñen' ní fónfòkm ne wò rí lá cenge Salomòn ya yεnfogbεr. Ama unil uba te nie saan nò kí cen' Salomòn.

* 11:11 Bi kpie' ki kele' tìgbont tà nnò ya tuba ni ní kele' ki ye: Ni'ni uba ya buk mie' wò kpòno la, u li de kè litenl-ii?

³² Uwien li bu binib tibuur lidaali là nnò, Ninif ya nib m̀o li fii kí biin fɛnfɛnnò ya nib, kime Sonas là t̀oke' bɛ Uwien ya gbɛr, nɛ bi lèbre' bi'tetem. Ama unil te niɛ saan nò kí cɛn' Sonas.»

*Inun yé tigbenent ya frl nɛ
(Matie 5:15; 6:22-23)*

³³ «Uba ɲa rí sɛ frl kí taa lè kí b̀ole bii kí taa kusenku kí cubn li'bo, ama u li taa lè kí tuòn likpenkpenl bo nɛ ɲò bà kɛ kòh ní iden ní rí li lenh.

³⁴ A'nunbu yé a'gbenent ya frl nɛ. A'nun m̀on la, a'gbenent kɛ te kuwenwenku ni nɛ. A'nun ɲa m̀on la, a'gbenent kɛ te licinɲunl ni nɛ.

³⁵ Nɛn bo, fiin kí liike kuwenwenku k̀ua te a'bo nnò la li yé licinɲunl-a!

³⁶ Kuwenwenku wendeh ɲɛ, ka sien' niba saan la, a'gbenent kɛ te ku'ni nɛ. Ní te ten lifrl là wien cɛɛn nɛ wendeh ɲɛ.»

*Yesu biin' Farisienmbɛ nin Yiko ya wɔnwɔknb
(Matie 23:1-36; Mark 12:38-40)*

³⁷ *Yesu len' kí gben', nɛ Farisien uba yin' wò wò rí baa kí lá jí u'den, nɛ u jon' Farisien nnò den kí tí kɛ kí jinh.

³⁸ Farisien nnò laa' *Yesu jinh ka nire' kí paan' iyaajebok ye ma bo, nɛ ní cuo' wò miyɔkm.

³⁹ Nɛ Yonbdaan t̀oke' wò kí ye: «*Farisienmbɛ, liike mɛn ní naan ma, ní ɲikndeh kí cɛndeh isèn nin tiyer ya puoli nɛ, ama inasuyɛnmaale nin mibiɛrm nɛ gbe ní f̀el ní.

⁴⁰ Ijɔr ninbi, na ben kí ye Uwien wà ɲɛn' tibont tà ní lenh tú nnò, wɔn nɛ tien' unisaal ya f̀el m̀o-ɔɔ?

⁴¹ Nɛn bo, taa mɛn ní ɲm̀obe tibont tà, kí pu bijiinb ɲò ní'bont kɛ la li ɲm̀obe jòknt.

⁴² «Ninbi *Farisienmbɛ, ní bre ní'bo, kime ní gbiinh ní'ninjo nin ní'gònt nin ní'kpɛnfɛtɔr bolm piik nɛ, kí taah miba kí dienh Uwien, ama ka t̀onge ní li cuube, ka yíe Wien m̀o. Ní bi li téh nɛn nɛ, kí la sunde tibontor tà sien' nnò m̀o bó.

⁴³ «Ninbi *Farisienmbɛ, ní bre ní'bo, kime ní yíe ní li kaah binikɛkɛpiɛkɛb ya k̀ankáan nɛ itáan ya dur ní, kí yíe binib rí li gbaandeh kí fuondɛh kí mudaamu ní.

⁴⁴ Ní bre ní'bo, kime ní naan ikul yà bere' nib ɲa jí lenh yé, kí cuonh kí taanh i'bo ka ben nɛ.»

⁴⁵ Nɛ bà ben *yiko m̀onm̀onm̀on nnò ya uba t̀oke' wò kí ye: «Uwɔnwɔknb, a lienh nnò ma nò, a sukreh tí m̀o nɛ-a!»

⁴⁶ Nɛ *Yesu ye: «Ninbi bà ben *yiko m̀onm̀onm̀on nnò, ní bre ní'm̀o bo, kime ní c̀ereh binib tukeh itukkɛkɛpiɛk nɛ ka toh ní'bugben rí taa ní'nòbil m̀onon kí mɛ yé.

⁴⁷ Ní bre ní'bo, kime ní mɛh *Uwien ya ɲ̀obonsɔknb bà là te uyo bo nnò ya kul nɛ, kí sunde'-a kí ye ní ya yaajeb nɛ là ku' bɛ.

⁴⁸ Ní téh ná nɛ wɔngɛh kí téh ní tuo' ní'yaajeb là tien' ná nnò nɛ, kime bí là ku' *Uwien ya ɲ̀obonsɔknb, nɛ ninbi jí mɛh bí'kul.

⁴⁹ Nɛn bo nɛ Uwien len' nin miyɛnfuom kí ye: «N lí sɔn n'ɲ̀obonsɔknb nin bitondb bí'saan. Bí lí ku bí'ni bíba kí j̀ende bitɔb.»

⁵⁰ Nɛn nɛ lí c̀ere Uwien rí dere fɛnfɛnnò ya nib ya tub haali unɛndun ya cincinyo bí là ku' *Uwien ya ɲ̀obonsɔknb bà kɛ nnò bo kí lá tu fɛnfɛnnò,

⁵¹ kí cín Abel, kí tí baa' Sakari, wà bí là ku' wò Uwien ya duku ya luo bo nnò. N t̀okeh nɛ im̀ɔn nɛ, Uwien lí dere fɛnfɛnnò ya nib ya tub binib nnò kɛ ya kuum bo.

⁵² «Ninbi bà ben *yiko m̀onm̀onm̀on nnò, ní bre ní'bo, kime ná dienh nib sɛn bɛ rí bɛnde Uwien. Ninbi ɲa pɛ Uwien ya sɛn bo, nɛ kí piendɛh binib bà yíe bɛ rí paan u'bo nnò m̀o.»

⁵³ *Yesu ɲɛn' uyo wà nnò, nɛ *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Farisienmbɛ taa' u'bo ubenpiebe nɛ kí niireh wò iniire tigbɛr kɛ ya bol bo,

⁵⁴ kí nuunh bɛ rí dɛle kí cuo wò u'lenm ní.

12

*Li ben mɛn iɲuon ilele ya nib bó
(Matie 10:26-27)*

¹ U ya yo nɛ binib itur itur taan' *Yesu saan, haali kí tí pɛbeh t̀ob. Nɛ *Yesu cin' kí t̀okeh u'panpaankaab kí téh: «Li ben mɛn *Farisienmbɛ ya kp̀onò ya ɲ̀oke bó, bí yé iɲuon ilele ya nib nɛ.

² Niba ɲa te kí buò ɲò ka lá lí nɛ upaan bo. Tigbɛr tuba m̀o ɲa te kí juore' kí lí buò ɲò ba lá lí bɛnde tú.

³ Ní len' ná kɛ licinɲunl ní la, bí lí cii nè kuwenwenku ní nɛ. Ní bunbe' ná litubl ní kudubenku bó nnò, bí lí kpaande nè kuduku ya paakí nɛ.»

*Li fɛnge mɛn Uwien baba
(Matie 10:28-31)*

4 «Ninbi bà yé n'jotieb nno, n tókeh ninbi ne: la fenge men bà kuuleh tigbenent, ka ji li fre kí tien niba kí pukn.

5 N li wuon ne udaan wà ní kpé ní li fenge wò. Li fenge men Uwien. Wón ne li fre kí cère ní kpo ne ki ñmòbe mituom wò ní taa ne kí wíe umu wà ña ní kpiin ni. N tókeh ne ne, li fenge men wón.

6 «Bi li fre kí kuore inuon injun inje ne? Nin nen ke ño Uwien ña ní sunde i'ni uba mánon bó.

7 Nen bo, la fenge men, kime ni cen' inuon ligol. Uwien ben haali ni'yur mánon ya ñòbu.»

*Li lienh binib ya nun bó ki teh a yé Yesu yo
(Matie 10:32-33; 12:32; 10:19-20)*

8 «N tókeh ne ne, wà ke lienh binib ya nun bó ki teh u yé n'yo la, Unil ya Bijé mò li len Uwien ya tondb ya nun bó kí ye udaan mò yé u'yo ne.

9 Ama wà ke lienh binib ya nun bó kí teh wa yé n'yo la, n'mò li len Uwien ya tondb ya nun bó kí ye udaan mò ña yé n'yo.

10 Unil len' Unil ya Bijé bo fénfénm la, Uwien li fère wò. Ama unil suke' *Mifuoñaanm men la, Uwien ña ní fère wò.

11 «Bi taa' ne ki jon' itáan ya dur ni bii tibuur ya cienb saan bii udu ya cienb saan be ní bu ne tibuur uyo wà la, la ñiin men ni li len ma bo bii ni li len bà kí ñe len.

12 Kime *Mifuoñaanm ne li cère ní bende ni li len kí ye bà u ya yo.»

Ufaadenjor uba ya kpenjenm

13 Linigol nno ni uje uba tóke' *Yesu kí ye: «Cenbaa, tóke n'ninje kí ye wò ní gbiire ti'baa ya faal kí de nni n ya bó.»

14 Ne *Yesu tóke' wò kí ye: «Uje, ñme de' nni usen ní tùore ní'gber bii ní gbiire ne ní'faal-i?»

15 Ne ki tóke' linigol nno ki ye: «Li ben men ki la cère ni'nun ní li fòke lifaal bo, kime unil ñmòbe lifaacièn mánon la, na yé len ne li cère wa ní kpo.»

16 Ne ki pón' be mikpenjenm kí ye: «Ufaadaan uba ne là te u'kpàan lùon' cen.

17 Ne u maaleh u'fèl ni kí teh: «N li tien mila? Kime ma ji ñmòbe ní li cùon nà saan n'jier.»

18 Ne ki ye: «N li tien ma so: n li we n'bónbuon ke ne, kí me icencien, kí cùon n'jier nin n'bont ke,

19 ne kí ye n ñmòbe lifaal lí yebe kí li baa nni ibin ibin. Nen bo, n li fuoreh ne, kí li jinh, kí ñuh, kí poknh.»

20 Nen saan ne Uwien tóke' wò kí ye: «Ujor sin, a li kpo kuñonku kuu ke. A taan' lifaal là ke nò, ñme ji li si lè?»

21 Unil wà ke nuunh lifaal kí dòkndeh, ka ñmòbe nà yé lifaal Uwien ya nun bó nno yaam mò te nno ne.»

La cère men ni'nun ní li món tijier nin tiwengolkaar bo

22 *Yesu tóke' u'panpaankaab kí ye: «Nen bo ne n tókeh ne kí teh ni la cère nè ní li wíebe ne ní li tien ma kí li fuobe bo, ní li maaleh kí teh: «Ti li ji ba?» Kí la cère nè ní li wíebe ne ní'gbenent bo, ní li maaleh kí teh: «Ti li gole ba?»

23 Kime limiel cen' tijier, ne tigbenent mò cen' tiwengolkaar.

24 Maale men kí liike ikankaan te ma bo. Ya koh, ka ceh, ka ñmòbe bónbuon, ka ñmòbe jieblibuol. Ama Uwien ne jindeh yè. Na nín cen' inuon-i?

25 Ni'ni ñme ne u'ñiim ni, u li fre kí fòkn u'miel waamu kí pukn-i?

26 Na nín li fre kí tien nibonwawaann ma nò, be tien' ni ñiinh tibontor bo?

27 Maale men kí liike tisir puh ma bo. Ta loh kunkum, ka loh kpelcer mò. Ama n tókeh ne ne, uber Salomón nin u'fàacièn ke wa là gole' kpelcer tí mán kí baa' mipuum nno ya miba mánon.

28 Uwien cèreh timòsir tà te kubaaku ni dinnò kí li wun teke umu puh mipúmómómóm la, be li cère wa ní tien ninbi binib mimómóm kí cen timuor-i? Ni'tekjim ne pore' ne.

29 Ninbi la cère men ni'nun ní li món ni li ji bà nin ni li ñu bà bo, kí la cère iyenmaale ní li jèndeh ne.

30 Kime unjendun yaab bà ña pè Uwien ya sen bo ya nun ne món tu ya bont ke bo. Ama ninbi ben wón, ni'Baa Uwien ben kí ye ni cieke tù.

31 Nen bo, cère men ni'nun ní li món *Uwien ya bel bo, u li taa tibont nno kí pukn ne.

32 Kicekwawaak ya nibe, la fenge men, kime ni'Baa Uwien yíe ní li te u'bel ni ne.»

*Lifaal là ña ñmòbe gbenm
(Matie 6:19-21)*

33 «Kuore men ni ñmòbe nà, kí taa ilike nno kí pu bijiinb, ño kí li ñmòbe muliksormu mùa ña ní saa, kí li ñmòbe Uwien saan lifaal là ña ñmòbe gbenm. Nasu ña ní ñekn nen saan, kuotuul mò ña te ni'saan kí mò lè.

34 Kime ni'faal te nà saan la, ni'fèl mò dò nen saan ne.»

Bonde mɛn ki li gu Yonbdaan

- ³⁵ «Li bondeh mɛn ni'ba, ki la cère ni'fr ní kpiin.
³⁶ Li te mɛn ten bitonsɔnb bà gu uyo wà bi'cɛnbaa n̄en' upiikuɔn bó ki lá ní' kunagɛnku la, bɛ ní pɔk kí piire nno.
³⁷ Uwien ya mɔnm ten bitonsɔnb bà bi'cɛnbaa li baa ki ɛ bà gɔh nno bo. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u li taa u'tonsɔnkpɛlɛr kí gɔle kí cère bɛn nɛ ní kèle, wɔn ní taa tijier kí gbiire bɛ.
³⁸ U baa' kuyɔku ya siik bii ukuojɛmuɔyo mɔnɔn ki laa' bi bonde' la, Uwien ya mɔnm te bi'bo.
³⁹ Ni bɛn ki ye ududaan bi bɛn uyo wà unasu li baa la, wa bi li cère nasu ní kɔ u'den.
⁴⁰ Ni'mo ní bonde kí li gu, kime uyo wà na maaleh ki teh Unil ya Bijɛ li baa ní nno, u ya yo nɛ u li baa.»

Utonsɔnl wà mɔn nin wà bre ya gber

(Matie 24:45-51)

- ⁴¹ Nɛn saan nɛ Pɛr niire' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, a pɔn' tinbi nɛ mikpenjɛnm miɛ bii a pɔn' mɛ binih kɛ nɛ?»
⁴² Nɛ u jiin' wɔ ki ye: «U ɛ tonsɔnl ba nɛ n̄mɔbe mibɛnm u'cɛnbaa du u'bo? Wɔn si: wà ya cɛnbaa li de wɔ ticiɛnt wɔ ní li likeh u'tonsɔntɔb, kí li loh bɛ tijier uyo wà ní kpe nɛ.
⁴³ Utonsɔnl nno ya cɛnbaa baa' ki laa' u sɔnh lituonl nno lí'donbó la, Uwien ya mɔnm li te utonsɔnl bugbɛn bo.
⁴⁴ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, u'cɛnbaa li de wɔ ticiɛnt wɔ ní li likeh u'bont kɛ.
⁴⁵ Ama n'ba la, utonsɔnl nno li maale u'yɛnm ni kí ye u'cɛnbaa li wuɔke, nɛ kí cin kí li n̄ih u'tonsɔntɔb, bijɛb nin bipiib kɛ, kí li jinh, kí n̄uh kí yibeh.
⁴⁶ Utonsɔnl nno ya cɛnbaa li baa ní lidaali là nin uyo wà wa maaleh ki teh u li baa, nɛ kí bien u'gbɛn cɛɛn, kí cère wɔ ní ɛ bà n̄a tuo' Uwien ya n̄ɔbu bó li ɛ utudere wà nno.
⁴⁷ «Utonsɔnl wà bɛn u'cɛnbaa yíe ma, ka bonde' bonn, ka tien' u'cɛnbaa yíe ma la, bi li bien u ya gbɛn nɛ kí gbien.
⁴⁸ Ama utonsɔnl wà n̄a bɛn u'cɛnbaa yíe ma, kí sɔnh lituonl là kpe bɛ ní n̄i wɔ mɔnɔn la, bi li ní wɔ waamu nɛ. Nɛn bo nɛ bi de' wà ní yebe la, bi niireh wɔn nɛ bi de' wɔ ná nno bó kí gbiekeh. Bi guun' wà tibont tù yebe la, bi niireh wɔn nɛ tu'bó kí gbiekeh.»

Na yé n̄ɔkpaan, ní yé umaapàare nɛ

(Matie 10:34-36)

- ⁴⁹ «N tuke umu nɛ ki lá wie' kitink bo, nɛ n bi yíe wù ní pɔk kí teke nɛ.
⁵⁰ N li jènde kí tí kɛnde. Ma jènde' kí tí gben' la, n'yɛnm n̄a ní duon.
⁵¹ Ni maaleh ki teh n tuke u'n̄ɔkpaan nɛ kí baa' uɛndun wuu ni-ii? Na te nno, n tɔkeh nɛ nɛ, n tuke umaapàare nɛ kí baa'.
⁵² Kime fɛnfɛnno kí taa kí li joh, binib biɛun te iden iba la, bi li pàare tɔb. Bitá li nɛn bile, bile nno mɔ li nɛn bita.
⁵³ Bibaa li nɛn u'bije,
u'bije mɔ li nɛn wɔ;
binaa li nɛn u'bise,
u'bise mɔ li nɛn wɔ;
upii li nɛn u'yaabise,
u'yaabise mɔ li nɛn wɔ.»

Binib n̄a ciuh Uwien teh tibont tà fɛnfɛnno nɔ ya tingi

(Matie 16:2-3)

- ⁵⁴ *Yesu tɔke' linigol nno ki ye: «Ni laa' titɛwɔlgbɔnt te nintuɔli bó la, ni pɔk tɔkeh ki teh: «utaa li nii nɛ», nɛ wɔ ní nii.
⁵⁵ Mitafaam n̄en' unɔgɛn bó ní la, ni tɔkeh ki teh kutɔntɔnku li cùun, nɛ kù ní cùun.
⁵⁶ Ninbi n̄iɛn ile ya nibɛ, ni freh kí sekndeh ki bɛndeh kutaaku nin kitink ya bont tete ma bo, bɛ tien' na fre' kí sekn' kí bende' Uwien teh tibont tà fɛnfɛnno nɔ ya tingi?»

A bii' unil la, cuo u'dunl tonm

(Matie 5:25-26)

- ⁵⁷ «Bɛ tien' ninbi bugbɛn n̄a freh ki maaleh ki bɛndeh ná mɔn-i?
⁵⁸ Sin nin unil n̄mɔbe mimaam, nɛ u tuke mɛ kí jo tibuur la, cère ní gben mɛ uyo wà ni laan te usɛn ni. Nno n̄a ní la, u li taa n̄e kí tí n̄ukn tibuur ya cien, u'mo ní taa n̄e kí tí n̄ukn lipekl ya cien wɔ ní pɛkn n̄e.
⁵⁹ N tɔkeh n̄e nɛ, n̄a tí pèn' kí gben' tibuur ya like la, n̄a ní n̄e len.»

¹ U ya yo ne binib baba' ki lá tóke' *Yesu ki ye Galile yaab biba lá te ki teh lituorl ki dienh Uwien, ne Pilat ku' be.

² Ne *Yesu jün' be ki ye: «Ni maaleh ki teh Galile ya nib nno lá yé bibierdenb ki cen' Galile ya nitob ne cère' bi jènde' be nno-oo?»

³ Na te nno. N takeh ne ne, na lèbre' ni'tetem la, ni'ke mo li kpo nno ne.»

⁴ *Yesu tí len' ki ye: «Likpenkpenfokrl lá lu' ki ku' bijeh piik nin biniiin Silowe ni ma nno, ni maaleh ki teh bi lá teh ibiere ki cen' Yerusalem ya nitob ke ne-εε?»

⁵ Na te nno. N takeh ne ne, na lèbre' ni'tetem la, ni'ke mo li kpo nno ne.»

Busubu búa ña lùonh ya kpenjenn

⁶ Ne ki pón' be mikpenjenn ki ye: «Bukenkenbu buba ne lá se uje uba ya kpáabu ni. Ni tete ne u lá baa' wó ní liike bú lùon' bii búa lùon'-i? Ne ki laa' búa lùon'.

⁷ Ne u tóke' u'tonsnl wá gu bukpaabu nno ki ye: «Bin ita sò n baa' ma ke ní pùò ikenken busubu buu bo la, ma lenh bonn. Ge bú, la cère bú ní jí ní li se ki teknh kitink ya sensenn femn.»

⁸ Ne utonsnl nno tóke' wó ki ye: «Cenbaa, daan bú libinl lie nò, ní gbii bu' ñiel, kí nuun tiwent ya bint kí tien bú.

⁹ N'ba la, libinl lá we ní nò, bú li lùon. Búa lùon' la, á jí ní ge bú.»

Yesu cère' upii uba faake' Saba ya daali

¹⁰ *Saba uba ya daali ne *Yesu te Sufmbé ya taanl ya duku kuba ni, ki wóknh binib Uwien ya gber.

¹¹ Kí laa' upii uba mo te len, usenpol ñaake wó, ki tien' wó uwien ibin piik nin iniin, u bó ka freh ki yaareh.

¹² *Yesu laa' wó, ki yin' wó, ne ki tóke' wó ki ye: «Upii, a laa' a'ba.»

¹³ Kí taa' u'nuo ki paan' u'bo, ne u yaare' i ya táan bo, ki cin' ki pékeh Uwien.

¹⁴ *Yesu cère' upii nno faake' *Saba ya daali ma nno ne litaanl ya duku nno ya cien ya benku ni ben' ne u tóke' linigol nno ki ye: «Ni ñmobe iwien iluob ne ní li sònh itùon. Ni li báareh i ya wien ne u buuh ne, na yé *Saba ya daali ne ni li báareh u buuh ne.»

¹⁵ Ne Yonbdaan *Yesu tóke' wó ki ye: «Ninbi iñuan ilele ya nibe, ni'ni ñme ña ñendeh u'ne bii u'ñuun *Saba ya daali kí tí ñundeh?»

¹⁶ Upii wó yé *Abraham ya yaabil ne, ne *Satan cère' u bun ibin piik nin iniin ka ní fre kí yaare. Ma bi li cère wó ní faake' *Saba ya daali bii?»

¹⁷ *Yesu len' nno ma nno ne ife cuo' binib bá ke nich nin wó miniem nno. Ama linigol nno ke ya yenn sänge' u tien' miyokm ya bont tá ke nno bo.

Mibim má ñilke ya kpenjenn

(Matie 13:31-32; Mark 4:30-32)

¹⁸ Nen saan ne *Yesu ye: «Uwien ya bel naan ba? N li taa ba kí nenge lé?»

¹⁹ Lí naan mibim má bi yih mè mutaar uje uba taa' ki bule' u'kpáabu ni ne. Mí pen' ki kpére' kí tón' isighen, ne inuon tereh i'bo kí kòh.»

Kpóno ya ñoke ya kpenjenn

(Matie 13:33)

²⁰ *Yesu tí ye: «N tí li taa ba kí nenge Uwien ya bel-i?»

²¹ Lí naan kpóno ya ñoke wá upii uba bun' kpónoyom má dindin, ki taa' wú ki tien' len, kpóno nno ke nuule' ne.»

Ni li ñe bunañobu búa kí kó

(Matie 7:13-14, 21-23)

²² *Yesu joh Yerusalem, ne kí ñeh iducenciën nin iduwawaale ni ki wóknh binib Uwien ya gber.

²³ Ne udaan uba niire' wó ki ye: «Yonbdaan, bá li ñmere ña yebe ne-εε?» Ne *Yesu tóke' be ki ye:

²⁴ «Cère men ni'nun n li món ní ñe bunañobu búa wiebe kí kó. N takeh ne ne, kime binib bá yebe li nuunh be ní ñe bú kí kó ka ní fre.

²⁵ Uyo uba ududaan lá li fii kí piin bunañobu, ne ni juore' kí li se saali kí ñih kunagenku ki teh: «Yonbdaan, piire te bunañobu.» U li tóke ne kí ye: «Ma ben ni yé ná bó yaab.»

²⁶ Nen saan ne ni li lienh ki teh: «Tinbi nin sin ne lá taakeh kí jinh kí ñuh. A lá te tí'du ya senje ni ne ki wóknh binib Uwien ya gber.»

²⁷ Ne wó ní tóke ne kí ye: «N takeh ne ne, jende men n'saan, ma ben ni yé ná bó yaab. Ninbi, ni'ke teh ná bre ne.»

²⁸ Nen ne cère' bi li juon ne saali, ní li muòh kí ñmònh iñogben uyo wá ni li lé *Abraham nin *Isaak nin Sakòb nin *Uwien ya ñobonsòknb ke te Uwien ya bel ni nno.

²⁹ Binib li ñe lenpuoli bó ní nin nintuáli bó ní nin ikele ke ní kí lá kèle kí ji tijier Uwien ya bel ni.

³⁰ Nnɔ ne bà paan' puoli ya biba lá li liere usen. Bà mɔ liere' usen ya biba lá li paan puoli.»

*Yesu kpɛndeh Yerusalem bo
(Matie 23:37-39)*

³¹ U ya yo ne *Farisienmbe biba nekn' *Yesu ki tɔke' wɔ ki ye: «Siere libuol lie kí li joh, kime Herod yie wɔ ní ku ñe ne.»

³² Ne *Yesu tɔke' be kí ye: «Li joh men kí tí tɔke u ya tiibe kí ye: «Dinnɔ n ñuoh isenpol binib saan, kí cèreh biwienb faakreh, kí tí li wun tien nnɔ wenli mɔ, ne n'tuonl ní gben wienta daali.»

³³ Ama n li cuon dinnɔ nin wenli nin daalibó ne kí baa Yerusalem, kime na kpɛ *Uwien ya ñobonsɔknl ní kpo niba saan, kí kende' Yerusalem ni.»

³⁴ Ne kí ye: «Yerusalem, Yerusalem, a kuuleh *Uwien ya ñobonsɔknb, kí yèkreh u sɔnh binib bà a'saan nnɔ iten kí kuuleh be. Uyo ke n lá yie ní taan a'nib n'ba saan ten ukuoñɔ taakeh u'bumu u'fièbe ni ma bo, ne ba tuo'.

³⁵ Liike men Uwien seln' ne ní kɔnkuon ma. N tɔkeh ne ne, na ji li le nni, kí tí baa uyo wà ní li len kí ye: «Uwien ya mɔnm ní li te wà we ní Yonbdaan ya yel bo nnɔ bo.» »

14

Yesu cère' uwien uba faake' Saba ya daali

¹ *Saba uba ya daali ne *Yesu jon' *Farisienmbe ya cièn uba den wɔ ní tí ji tijier, ne binib bà te ni'saan nnɔ sieke wɔ.

² Uje uba mɔ te ní'saan kí se *Yesu ya nun bó u'gbenent concuon',

³ ne *Yesu niire' bà ben *yiko mɔnmɔnm nnɔ nin *Farisienmbe kí ye: «Unil ñmɔbe usen wɔ ní buu biwienb *Saba ya daali bii wa ñmɔbe?»

⁴ Bi ñmin, ne *Yesu me' uje nnɔ kí cère' u faake', ne u cèbe' wɔ u bure'.

⁵ Ne u niire' be kí ye: «Ní' ní ñme ya buk bii u'ne lu' liñunbunl ní *Saba ya daali la, wa ní ñen wɔ i ya tãan bo?»

⁶ Ne ba fre' kí jiiin' wɔ u'niire nnɔ.

Yesu tɔkeh binib ukánkãan ya gber

⁷ *Yesu laa' bi yin' binib bà tijier ya jim nnɔ gèndeh binikpekpiekb ya kánkãan kí kaah, ne u pɔn' be mikpenjenm kí ye:

⁸ «Unil yin' ñe upiikuon ya jier ya jim la, la jo kí tí kèle binikpekpiekb ya kánkãan. Nba la, u yin' uba mɔ u cen' ñe u'mɔ ní lá baa ní,

⁹ ne wà yin' ní'ke bile nnɔ ní baa kí lá tɔke ñe kí ye: «Cère uje wuɔ ní kèle a ke ná saan nɔ.» Ne a fii kí tí kèle puoli bó nin ife.

¹⁰ Nen bo, unil yin' ñe tijier ya jim la, jo kí tí kèle puoli bó, ñɔ wà yin' ñe nnɔ lá baa' la, wɔ ní tɔke ñe kí ye: «N'jɔ, den inun bó ní.» Nen saan ne ní li yé a'bo ukpieke sin nin bà ke jinh tijier nnɔ ya nun bó.

¹¹ Kime wà ke kpiekreh u'ba la, Uwien li yuon wɔ. Wà ke jiiindeh u'ba tingi la, Uwien li kpieke wɔ.»

¹² Ne *Yesu tɔke' wà yin' wɔ tijier ya jim nnɔ kí ye: «A ye á yin binib tijier ya jim la, la yin a'jɔtieb, kí la yin a'ninjieɓ, kí la yin a kpi nin bà, kí la yin a'kɔnkuonlieb bà yé bifáadɛnb, kime bi'mɔ li fre kí yin ñe á jí kí jiiin.

¹³ Ama a ye á yin binib tijier ya jim la, yin bijiinb nin itejenb nin iwɔb nin ijúon.

¹⁴ Uwien ya mɔnm li te a'bo, kime ben ña ñmɔbe niba be ní jiiin ñe. Uwien ne lí su ñe uyo wà u li cère binimɔnb ní mekre bitenkpiib ní nnɔ.»

*Tipiikuonjier ya kpenjenm
(Matie 22:1-10)*

¹⁵ Wɔn nin binib bà jinh tijier nnɔ ya uba cii' u len' ma bo ne kí tɔke' wɔ kí ye: «Bà li jí tijier Uwien ya bel ní nnɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo.»

¹⁶ Ne *Yesu tɔke' wɔ kí ye: «Uje uba ne lá tien' tijier tù yebe, kí yin' binib ligol be ní baa kí lá jí.

¹⁷ Tijier nnɔ ya jijjiyo baa' ne u sɔn' u'tonsɔnl u nɔn' kí tɔke' be kí ye be ní den bi bonde' ní'ke kí gben'-a.

¹⁸ Ne bi'ke yie', a li ye bi kpaan' iye ne. Ukpiek ye: «Tien' nni kafala, ma ní fre kí baa, kime n de' bukpaabu ne kí yie ní jo kí tí liike bú.»

¹⁹ Utɔ ye: «Tien' nni kafala, ma ní fre kí baa, kime n de' inaje piik ne kí yie ní jo kí tí wɔkn ye.»

²⁰ Utɔ mɔ ye: «N laan kuon' upii sɔ, nen bo ne ma ní fre kí baa.»

²¹ Nε utons�nl nno liebe' u'cɛnbaa saan, ki tɪ tɔke' wɔ bi'kɛ len' ma bo. Nen saan nε u'cɛnbaa nno ya benku ni ben', nε u tɔke' u'tons�nl nno ki ye: «Jo tontonm isɛnjɛ nin musɛnbumu ni, ki tɪ taa nɪ bijiinb nin itɛjenb nin ijɔn nin iwɔb, bɛ rɪ baa kɪ lɔ jɪ.»

²² Nε utons�nl nno liebe' nɪ ki lɔ tɔke' u'cɛnbaa ki ye: «Cɛnbaa, n tien' a ye ma nno, ama mifɛnm biɛ ki sɛn'.»

²³ Nε u'cɛnbaa tɔke' wɔ ki ye: «Nno la, jo isɛn ni nin ikpɔan ni, ki tɪ cɛkn binib bɛ rɪ baa nɔ n'den rɪ gbe.

²⁴ N tɔkeh nε nε, binib bɔ n lɔ kpɛ' ki yin' bɛ nno uba mɔnɔn nɔ rɪ lɛn n'jɛr.» »

Dàan mɛn tibont kɛ kɪ paan Yesu bo

(Matie 10:37-38)

²⁵ *Yesu joh ma nno nε binib pɛ u'bo ki yɛbe. U jɛbe' ki liike' bɛ, nε ki tɔke' bɛ ki ye:

²⁶ «Unil baa' wɔ rɪ paan n'bo, ka yɛ nni ki cɛn' u'naa nin u'baa nin u'po nin u'bumu nin u'ninjieb nin u'ninsieɓ nin u'miel mɔnɔn la, wa kpɛ wɔ rɪ li yɛ n'panpaanke.

²⁷ Unil wɔ kɛ nɔ yuunh u'dɔpɔnɔn ki bukeh ki paakeh n'bo la, wa rɪ fre kɪ li yɛ n'panpaanke.

²⁸ Ni'ni nɛ nε yɛ wɔ rɪ mɛ kuduku la, wa rɪ kpɛ kɪ kɛle kɪ bɪ kɪ liike u'like li baa bii ya rɪ baa?

²⁹ Wɔ tien' nno nɔ ki pu' kuduku nno ka fre' ki mɛn' ki faa' kɪ la, binib bɔ kɛ li lɛ kuduku nno li lɛ wɔ nε,

³⁰ kɪ len kɪ ye: «Liike mɛn udaan wuɔ cin' ki mɛh kuduku nε ka fre' ki faa' kɪ.»

³¹ U lɛ bɛr ba nε nɔmɔbe sojambɛ itur piik ki yɛ wɔ rɪ jo kɪ tɪ jɛkɛ' ubɛrɔ wɔ nɔmɔbe sojambɛ itur pile, nɔ ka rɪ kpɛ kɪ kɛle kɪ maale kɪ liike, u li fre kɪ taa u'sojambɛ itur piik nno kɪ tuobe ubɛrɔ wɔ nɔmɔbe sojambɛ itur pile nno bii wa rɪ fre?

³² U laa' wa rɪ fre la, wɔn nno laan tɛ fɔkm ma nno, u li sɔn ucɛndɛnduol nε wɔ rɪ cɛndɛ wɔ usɛn ni kɪ tɔke wɔ ki ye wɔ rɪ cɛrɛ bɛ rɪ gben tigbɛr nno.

³³ Nno nε ni'ni wɔ kɛ nɔ dɔan' u nɔmɔbe nɔ kɛ la, wa rɪ fre kɪ li yɛ n'panpaanke.»

Miyaam ya kɛnɛnm

(Matie 5:13; Mark 9:50)

³⁴ «Miyaam yɛ nibonn nɔ mɔn nε. Ama mɪ saa' ka ji nɛ la, niba nɔ te kɪ ji rɪ fre kɪ nɔmaake mɛ.

³⁵ Mɪ li juore fɛnm nε, ma ji li nɔmɔbe tuonl. Bi li taa mɛ kɪ wule nε. Wɔ nɔmɔbe litubl la, wɔ rɪ cii.»

15

Upe wɔ bole' ya kɛnɛnm

(Matie 18:12-14)

¹ Bilɛnpotɛkb nin biɛɛrɛntɔb kɛ nɛknɛh *Yesu saan bɛ rɪ cɛngɛ u'gbɛr.

² Nε *Farisɛnmɛbɛ nin Yiko ya wɔnwɔknɛ bunbeh u'bo ki teh: «Ujɛ wuɔ teknh biɛɛrɛntɔb nɛ ki taakeh kɪ jinh nin bɛ.»

³ Nen saan nε *Yesu pɔn' bɛ mikɛnɛnm ki ye:

⁴ «Ni'ni nɛ nɔmɔbe ipe kobk nɔ uba bole' la, wa rɪ cɛrɛ ipe piwɛ nin iwɛ yɔ sɛn' nno kumuɔku ni, kɪ jo kɪ tɪ nuun wɔ bole' nno haali kɪ tɪ lɛ wɔ?

⁵ U tɪ laa' wɔ la, u'yɛnm li sɔngɛ nε wɔ rɪ yuure wɔ kɪ buke.

⁶ U tɪ baa' iden la, u li yin u'jɔtɛb nin u'kɔnkɔnlieb, kɪ tɔke bɛ kɪ ye: «Cɛrɛ mɛn tɪ li poknh, kime n laa' n'pɛ wɔ lɔ bole' nno.»

⁷ Nno nε n tɔkeh nε, ubɛrɔdaan uba mɔnɔn lɛbrɛ' u'tetɛm la, Uwien ya yɛnm li sɔngɛ u'bo kɪ cɛn binib piwɛ nin biwɛ bɔ cuube ka nɔmɔbe bɛ rɪ lɛbrɛ bi'tetɛm nno bo.»

Bulikbu bɔa bole' ya kɛnɛnm

⁸ «U lɛ pii ba nɔmɔbe milikbim piik nɔ miba bole' la, wa rɪ sɛ lifrl, kɪ nɛrɛ kuduku, kɪ tɔrɛ kɪ nuun kɪ tɪ lɛ mɛ?

⁹ U tɪ laa' mɛ la, u li yin u'jɔtɛb nin u'kɔnkɔnlieb kɪ tɔke bɛ kɪ ye: «Cɛrɛ mɛn tɪ li poknh, kime n laa' n'likbu bɔa lɔ bole' nno.»

¹⁰ Nno nε n tɔkeh nε, ubɛrɔdaan uba mɔnɔn lɛbrɛ' u'tetɛm la, Uwien ya tondɔ li pokn u'bo.»

Kibuk kɔ gaare' ya kɛnɛnm

¹¹ *Yesu tɪ ye: «Ujɛ uba nε lɔ te kɪ nɔmɔbe bijiɛb bile.

¹² Nε uwaal tɔke' u'baa ki ye: «N'baa, gbiire a'faal kɪ taa n lɔ li ji nɔ bɔ kɪ de nni.» Nε u'baa gbiire' u'faal kɪ de' bi'kɛ bi ya bɔ.

¹³ Na wuɔkɛ', nε uwaal nno taan' u'faal kɛ, kɪ bure' fonfɔkm udu uba bɔ, kɪ tɪ te ni' bɔ kɪ teh fɛnfɛm, kɪ nɛndɛ' u'faal kɛ.

¹⁴ U tɪ nɛndɛ' ni'kɛ kɪ gben', nε mikɔncɛnm miba lu' udu nno ni. U ya yo nε tijiint kɔn' wɔ.

15 Nen saan ne u jon' udu nno ya je uba saan wo ri taa wo lituonl, ne uje nno jon' wo u'kpaabó u ti gu fangambe.

16 U yie wo ri ji fangambe nno ya jier monon, ama uba na dienh wo tu.

17 Ne u maale' u'yenn ni ki ye: <N'baa ya tonsomb ke jinh ki gbieh ne, ne mikonm bench me ri ku min nie saan.

18 N li fii ki liebe n'baa bó, ki ti take wo ki ye: <N'Baa, n bii' Uwien, ki bii' a'mo.

19 Ma ji kpe á yin nni a'bije. Li teh nni ten n ye a'tonsomb ya uba ne.» >

20 Ne ki fii' ki liebeh u'baa bó.

«U ti tuo iden, ki laan bie ki te fokm, ne u'baa laa' wo, ni cuo' wo miccekem, ne u sen' ki tuobe' wo usen bó, ki lokn' wo.

21 Ne u'bijε take' wo ki ye: <N'baa, n bii' Uwien, ki bii' a'mo. Ma ji kpe á yin nni a'bije.»

22 Ama u'baa take' u'tonsomb ki ye: <Taa men liliermonmonl ni tonm ki lá goln wo, ki piln wo miflim, ki cekn wo itacaan,

23 ki taa ni unafanfaan wa gbenge, ki lá kore, ti jele kunacenu.

24 Kimε n lá maaleh ki teh n'bijε wuo no kpo' ne, jaan u fuobe. U lá bole' ne, ne n piire' wo.» Ne bi cin' ki jeleh kunacenu.

25 «U ya yo ki laa' u'bijε ucien te ukpaabó ne. U nen' ukpaabó ni ki lá tuo iden, ne ki cii' inacenjelgangaan nin kujaanku bó.

26 Ne u yin' bitonsomb ya uba, ki niire' wo ná tien'.

27 Ne u take' wo ki ye: <A'waake ne liebe' ni. U liebe' ni nin laanfie ma nno, ne a'baa cere' bi kore' unafanfaan wa gbenge.»

28 U cii' nno ma nno ne u'benku ni ben', u je' ka kon', ne u'baa nen' ki gbáan' wo.

29 Ne u take' u'baa ki ye: <Liike, n sōnh ηε itūon ibin ibin ne, ka yie' a'ñobu bó fiebu, ama ηa de' nni wōbuk monon, min nin n'jotieb ri jele kunacenu.

30 Ama a'bije wuo, won lá paan' ijenkpend bo ne, ki ti fende' a'faal ki lá liebe' ni, ne a kore' wo unafanfaan wa gbenge-a!»

31 Ne u'baa jiin' wo ki ye: <N'buke, sin te n'saan uyo ke ne. Sin ne si n ηmobe tibont tá ke.

32 A'waake won, n lá maaleh ki teh u kpo' ne, jaan u fuobe. U lá bole' ne, ne n piire' wo. Nen bo ne ni kpe ti jele kunacenu ki pokn.» >

16

Utonsɔnl wá ηmobe miyɛnfuom

1 *Yesu take' u'panpaankaab ki ye: «Ufaadaan uba ne lá te ki ηmobe utonsɔnl uba u likeh u'bont ke. Bi linde' u'puoli bó ki lá take' u'cenbaa ki ye u nēndeh u'faal ne.

2 Ne u'cenbaa yin' wo ki lá niire' wo ki ye: <N ciih bi lieh a'bo be ya gber so? Wuon nni a tentien' n'bont ma bo, kimε ηa ji li yé n'tonsɔnl.»

3 Ne utonsɔnl nno maale' u'yenn ni ki ye: <N'cenbaa li nen nni lituonl ni ma, n li tien mila? Ma ηmobe tuom ri ko kpaar-a! Ki ye n li mieh mo la, ni ηmobe nni ife ne.

4 To, n ben n li tien ma ηo n'cenbaa nen' nni lituonl ni la, biba ri teke nni bi'den.»

5 Ne ki yih bá ηmobe u'cenbaa ya fēnl nno uba uba, ne ki niire' ukpiek ki ye: <A ηmobe n'cenbaa ya fēnl inje?»

6 Ne u ye: <Mikpɔm tikucinwawaart* kobk.» Ne u take' wo ki ye: <Taa a'fēnl ya gbɔnku ni ki kēle tonm, ki kēle tikucinwawaart pinjun.»

7 Ne ki niire' utɔ ki ye: <Sin, a'mo ηmobe u'fēnl inje? Ne u ye: <Iji tibotɔcencient† kobk.» Ne u take' u'mo ki ye: <Taa a'fēnl ya gbɔnku ki kēle tibotɔcencient piniin.»

8 Utonsɔnl wá ηa ηmobe gbemont nno ya cenbaa cii' nno ma nno, ne ki pēke' wo ki ye u ηmobe miyɛnfuom ne ki tien' nno. Kimε unɛndun wuu ya nib ηmobe miyɛnfuom bi'tab bo ki cen' bá yé Uwien yaab.

9 «N takeh ne ne, ni li taah unɛndun wuu ni ya faal lá lereh binib, ki coh binib kujotieku, ηo li lá gben' la, Uwien ri teke ne u'den ya tuu ki te ni.

10 Wá yé unimɔn nibonwawaann ni la, u li yé unimɔn ne niboncencienn mo ni. Wá ηa yé nimɔn bonwawaann ni la, wa ri li yé nimɔn boncencienn mo ni.

11 Na yé nimɔnb unɛndun wuu ya faal ni la, ηmε ji li de ne lifaamɔnl-i?

12 Na likeh utɔ ya bont monmonn la, ηmε ji li de ne ni'yaar-i?

13 «Utɔnsɔnl uba ηa ri fre ki li pε cenbaambe bile bo. U li nen uba ne, ki li yie utɔ. U li se uba ya ciekb bó ne, ki li likeh utɔ fenn. Na ri fre ki li pε Uwien bo ki liebe' ki pε ilike mo bo.»

Yesu len' tigbetɔr tū yebe
(Matie 11:12-13; 5:31-32; Mark 10:11-12)

* 16:6 Bi yih tikucinwawaart nno ne bat. Kuba li fre ki teke ten litr pita nin uluob. † 16:7 Bi yih tibotɔcencient nno ne Kor. Kuba li fre ki teke ten litr kobiita nin piluob.

14 *Farisiennmbe cii' *Yesu len' tighber tà ke nno ne ki leh wo, kime bi yie ilike ki gbien'.

15 Ne u take' be ki ye: «Ninbi, ni ye binib bà yih ni'ba binimònb ne binib ya nun bó, ama Uwien ben ni'fèl ni te ma bo, kime binib likeh nà ten ni' ye nibonmònn la, ni' ye fenn ne Uwien ya nun bó.

16 «Uwien de' Moyis *yiko wà nno, binib là pe wòn nin *Uwien ya ñòbonsòknb ya gber bo ne ki ti baa' San ya yo. Ki ñe u ya yo ne bi take' binib Uwien ya bel ya gbemònmònt, ne unil ke mòh ki nuunh wò ní kò li'ni nin ufaa.

17 Nin nen ke ño ni' faa nin Yiko ya gbeýoyòl liba mònòn ní juore fenn ki cen' kutaaku nin kitink ya gbenm.

18 «Uje wà ke wie' u'po ki tí kuòn' upiitò la, u tien' linañmaal ne. Upii ya ce wie' wò, ujeta kuòn' wò la, uje nno mò tien' linañmaal ne.»

Ufaadaan uba nin Lasaar ya gber

19 «Ufaadaan uba ne là te, ki guoh tiwennmònmònt tà ñmòbe kudaaku, ki teh tinacent idaan ke, ki jinh nà ñme, ki poknh.

20 Ucecekdään uba mò là dò ufaadaan nno ya nañòjebu saan inel yèyèke' wò ni'ke saan, bi yih wò Lasaar.

21 U yie wò ní ji ijieyoyòl yà ñeh ufaadaan nno ya tebl bo ki luh nno mònòn ka ní le. Isengbele ne bàareh ki lá liereh u'nel nno.

22 Ni tete ne ucecekdään nno lá kpo'. Ne Uwien ya tondb baa' ki lá yuure' wò ki don' paaki bó *Abraham saan. Ufaadaan nno mò lá kpo', ne bi sube' wò.

23 U te kutenkpiiku ni ki jèndeh, ne ki lá yaare' ki laa' *Abraham fònfòkm, ki laa' Lasaar mò te u'saan.

24 Ne u wuure' ki ye: «N'baa *Abraham, muò nni micèckem, kí sòn Lasaar wò ní tí taa u'no'bijom, ki tuun miñunm ni kí lá sèkn n'lenl, kime n jèndeh umu wuu ni kí gbiekeh ne.»

25 Ne *Abraham take' wò ki ye: «N'buke, tiere kí ye a là fuobe ma nno, a là te liwiel ni ne, ne Lasaar te ijend ni. Fennnno Lasaar ji te uyensonge ni ne nie saan, ne sin te ijend ni.

26 Nitònn mò si: kubùoku kùà ñò ka ñmòbe bien ne te tinbi nin ninbi ya siik ni, ño unil yie wò ní ñe ti'saan kí jo ni'bó la, u la fre, uba mò ña ní fre kí ñe ni'saan kí baa ti'bùol.»

27 Ne ufaadaan nno take' *Abraham ki ye: «Wee, n'baa, ní te nno la, n gbáanh ñe ne, sòn Lasaar wò ní jo n'baa den

28 kime n' ninjieb biñun sien' ni'bó. Wò ní tí gbiere be, ño bi la baa nie saan, ki mò ní lá li jèndeh.»

29 Ne *Abraham take' wò ki ye: «Bi ñmòbe Uwien de' Moyis *yiko wà nno nin *Uwien ya ñòbonsòknb ya gber. Be ní li pe *yiko nno bo, kí li cengeh tighber nno teh bà.»

30 Ne u ye: «N'baa *Abraham, na te nno, ba ní cii, ama unil ñen' kutenkpiiku ni kí jon' bi'saan la, bi lí lèbre bi'tetem.»

31 Ne *Abraham take' wò ki ye: «Ba paan' Uwien de' Moyis *yiko wà nno bo, ka cenge' *Uwien ya ñòbonsòknb ya gber la, unil mekre' bitenkpiibi ni mònòn la, ba ní tuo kí lèbre bi'tetem.» »

17

La cère uba ní ture Uwien ya sen

(Matie 18:6-7, 21-22; Mark 9:42)

1 *Yesu take' u'panpaankaab ki ye: «Nà li cère binib ní ture Uwien ya sen ña li li lúo, ama wà li cère utò ní ture nno, ní bre u'bo.

2 Bi bi taa' linèciènl kí jòn' u'tule ni, ki ture' wò ki wie' miñuncienm ni la, ní bi li tu u'bo, nin wò ní cère lbaan yie ya uba ní ture Uwien ya sen.

3 Nen bo, li ben men.

A'tò bii' ñe la, wuon wò u'biil. U tuo' ki ye u bii' la, á fère wò.

4 U bii' ñe uwien uba bolm milole, ki baa' a'saan bolm milole kí take' ki ye u bii' ñe la, á fère wò.»

Mitekjim ya gber

(Matie 17:19-20)

5 Ne u'tondb take' wò ki ye: «Yonbdaan, cère ti'tekjim ní ye'bre kí pukn.»

6 Ne u take' be ki ye: «Ni bi ñmòbe mitekjim mí waa ten kusiiku kùà bi yih kù mutaar nno ya bim mònòn la, ni bi li take busubu buu kí ye bù ní ñebe bu'ba kí tí caan miñuncienm ni, ne bù ní tuo ni'ñabu bó.»

Utònsònl bi li sònha ma bo u'cenbaa ya bùol

7 «Ni' ni ñme ñmòbe utònsònl u koh wò bukpaabu bii u kpaah wò tiwent, ki ñen' ni'bó ní la, u li take wò kí ye: «Den tonm kí lá ji?»

⁸ Na te nno. U li take wo kí ye: «Lèbre a'kpelcer, kí tien tijier, kí taa kí lá sien nni ní jí kí ñu kí tí ghen kí yaan a'mo ní jí kí ñu.»

⁹ Utosonl tien' u'cenbaa ye wo rí tien ná la, u li de wo faala-aa?

¹⁰ Ni'mo yaam te nno ne. Ni tien' Uwien ye ní tien ná ke la, ní take kí ye: «Ti yé bitosonb bá ña nuunh be rí pèke te ne, ti tien' ti bi li tien ná ne.» »

Yesu cère' ijend piik lùore'

¹¹ *Yesu joh Yerusalem ma nno, ne ki ñen' Samari nin Galile ya tinbien.

¹² U tí kòh udu uba ni uyo wà nno, ne ijend piik tobreh wo usen bó, ki te fonfokm,

¹³ ki lienh ufaa bo ki teh: «Cenbaa Yesu, muo te micεεckm.»

¹⁴ *Yesu laa' yé ne ki take' yé ki ye: «Li joh men bitoturkaab saan be rí tí fin ne.»

I joh ma nno ne ki lùore'.

¹⁵ Bi'ni uba laa' u lùore' ma nno, ne ki liebe' ní kí lá pèkeh Uwien ufaa bo,

¹⁶ ne ki gbaan' *Yesu ya nintuáli, kí faare' wo. Uje bugben yé Samari ya nil ne.

¹⁷ Nen saan ne *Yesu ye: «Ijend piik nno ke ña lùore' bi? Biwe nno nin te le saan-i?

¹⁸ Ucaan wuo baba ña ñi la, bi'ni uba mōnōn ña maale' wo rí liebe ní kí kpieke Uwien-a!»

¹⁹ Ne ki take' wo kí ye: «Fii, kí li joh, a'tekjim ne ñmien' ñe.»

Uwien ya bel li baa ní

(Matie 24:23-28, 37-41)

²⁰ *Fariisnmbé niire' *Yesu kí ye: «Uwien ya bel li baa ní u le yo ba?» Ne u take' be kí ye: «Uwien ya bel ya baam ña yé bonn ná binib lenh né.

²¹ Ba rí ye: «Liike men li te nie saan bii li te nie bó.» Kime Uwien ya bel te ni'ni ne.»

²² Ne ki take' u'panpaankaab kí ye: «Uyo uba we ní, ni'nun li mōnōn ní tien Unil ya Bijé saan liwentunl liba mōnōn, ka rí le wo.

²³ Bi li take ne kí ye: «Liike men, u te nie bó,» bii «U te nie saan.» La jo men, kí la jekbeh.

²⁴ Kime utemknde ñeh kutaaku ya kele uba, kí muoreh kí tí bàareh ukelto ma bo nno, Unil ya Bijé yaam mo li te nno ne lidaali lá u li baa ní nno.

²⁵ Ama ní kpe wo rí jí ijend kí gbien ne. Fenfennō ya nib li wíε u'gber ne kí yaan tibont nno ke rí tien.

²⁶ Ni lá te ma bo Nowe ya yo nno, Unil ya Bijé ya babaayo mo lá li te nno ne.

²⁷ Binib lá jinh ne kí ñuh, bijeb kuōndeh bipiib, bipiib mo kunh ticer, kí tí baa' lidaali lá Nowe kōn' buñerciēnbu, ne miwuam kōn' kí jin' bi'ke.

²⁸ Bii ní li te ten ní lá te ma bo Lot ya yo ne. Binib lá jinh ne kí ñuh, kí teh ukpenkpende, kí koh tikpáar, kí meh tidur.

²⁹ Ama lidaali lá Lot ñen' Sodōm ya du ni nno, ne umu nin mitenñokjiem ñen' paaki bó ní utaa yaam kí lá ku' bi'ke.

³⁰ Lidaali lá Unil ya Bijé lá li puo ni'bó ní nno, ní li te nno ne.

³¹ «U ya yo wà te kudulekaaku ya paaki, u'went te kuduku ni la, u la jiere kí kō kí taa tù. Wà mo te ikpāan bó la, u la liebe kí kun.

³² Tiere men Lot ya po bó.

³³ Wà nuunh wo rí ñe u'miel la, wōn ne li kpo kí juore fenn. Wà li tuo kí kpo min bo nno, wōn ne li le limiel.

³⁴ N takeh ne ne, ni'daali ya ñnku, binib bile li do gado uba bo, be rí taa uba kí daan utō.

³⁵ Bipiib bile li te kí nāanh unegōn uba bo, be rí taa uba kí daan utō.

³⁶ [Bijeb bile li te bukpaabu ni, be rí taa uba kí daan utō.]*

³⁷ Ne u'panpaankaab niire' wo kí ye: «Yonbdaan, ní li tien le saan-i?» Ne u take' be kí ye: «Liwenkpil te ná saan la, inenyobl taakeh nen ne.»

18

Ukpōpii uba nin tibuur ya nil uba ya gber

¹ Ne *Yesu pōn' be mikpenjenm, wo rí wuōn be kí ye ní mōn be rí li kàareh uyo ke ne, kí la cère bi'gbenent rí ñende.

² U take' kí ye: «Tibuur ya nil uba ne lá te udu uba ni, ka fenge Wien, ka boh nib.

³ Ukpōpii uba mo lá te udu nno ni, kí bàareh u'saan, kí takeh wo kí teh: «Liike min nin n'ennend ya gber tuu kí kun nni imōn.»

⁴ U tuu kí yienh ní tí wuōke', ne u maale' u'yennm ní kí ye: «Nin ma fenge Wien, ka boh nib ma ke nno,

⁵ n li kun wo imōn ne, kime u gbien' nni uyennjaabe ne. Ma kun' wo mōn la, u li tuu kí bàareh ne n'yennm rí tí ñe n'ba ni.» »

* 17:36 Bi kpíε' kí kele' tigbont tà nno ya tuba ni migbiirm 36 ña te tu'ni.

6 *Yesu tí tóke' u'panpaankaab ki ye: «Ni cii' tibuur ya nil wá ña buh buur tu'donbó nnó len' ma bo-a!

7 Uwien ñe ña ji li kun u'nigɛndkaab bà muɔh ki yih wó ñonku nin wien ni nnó imòñ-ii? U li taande-ee?

8 N tókeh ñe ñe, u li kun be imòñ na rí taande. Ama Unil ya Bijé lá li baa ní uyo wá nnó, u li bié ki lé binib ñmòbe mitekjim kitink kíe bo-oo?»

Farisiɛn uba nin ulɛnpotekl uba ya gbɛr

9 *Yesu tí pòn' mikpenjenm wó rí wuon binib bà maaleh ki teh bi cuube ki yindeh binitòb nnó.

10 U ye: «Bijeh bile ñe don' Uwien ya duku bó, be rí tí káare. Uba yé Farisiɛn, ñe utó yé ulɛnpotekl.

11 Farisiɛn nnó se ñe kí káareh u'yɛnm ni kí teh: «Uwien, n faareh ñe nin ma te tɛn binitòb te ma nnó bo. Ma suh, ka teh ná bre, ka teh nañmaal, ka te tɛn ulɛnpotekl wuó nò.

12 N luoh buñòbu bolm mile ñe iwien ilole ni. N lenh ná ke nnó, n gbiiñh nè bolm piik ñe, kí taah miba kí dienh ñe.»

13 Ama ulɛnpotekl nnó, wón se fónfókm ñe, ka kaabe wó rí yaare kí liike paaki bó mònón, kí gbiknh liyul kí teh: «O, Uwien muó min ubiɛrdaan micɛɛɛkm.»

14 N takeh ñe ñe, Uwien bù' ulɛnpotekl nnó ñe ugbemòndaan, u kun', ná yé Farisiɛn nnó, kime wá ke kpiekreh u'ba la, Uwien li yuon wó ñe. Wá ke jindeh u'ba tingi la, Uwien li kpieke wó ñe.»

Yesu nin mucɛnfɛndmu

(Matie 19:13-15; Mark 10:13-16)

15 Binib tukeh mucɛnfɛndmu kí báareh *Yesu saan ñó wó rí taa u'nuó kí mɛ mù. U'panpaankaab laa' nnó ma nnó, ñe kí kónh nin be.

16 Ama *Yesu cère' bí taa' mù kí baa' u'saan, ñe u ye: «Cère mɛn mubuwawaamu mù rí li báareh n'saan. La piendeh mù mɛn, kime binib bà te tɛn mubumu ñe si Uwien ya bel.

17 N tókeh ñe imòñ ñe, wá ke ña teke' Uwien ya bel ya gbɛr kibuk yaam la, wa rí kó lí'ni.»

Ufáadaan uba ya gbɛr

(Matie 19:16-30; Mark 10:17-31)

18 *Sufmbe ya cien uba niire' *Yesu kí ye: «Cɛnbaa wá mòn, n li tien mila kí lé limiel lá ña ñmòbe ghenm-i?»

19 Nɛ *Yesu ye: «Bɛ tien' a yih nni wá mòn-i? Uwien baba ña ní la, uba ña mòn.

20 A ben iwòb yá ye: «La teh nañmaal, kí la ku nil, kí la suh, kí la nendeh nib bo, kí li boh a'naa nin a'baa nnó.»

21 Nɛ ucien nnó tóke' wó kí ye: «N boh ní'ke haali n'buwaam ni ñe.»

22 *Yesu cii' nnó ma nnó ñe kí tóke' wó kí ye: «Nibonn niba bié kí pòre' ñe. Kuare a ñmòbe tibont tá ke, kí taa ilike nnó kí de biiñb, kí li ñmòbe lifaal paaki bó, ñó kí baa kí lá paan n'bo.»

23 Ama u cii' nnó ma nnó ñe u'yɛnm saa' kí gbien', kime u'faal yebe.

24 *Yesu laa' u'yɛnm saa' ma nnó ñe u ye: «Ni faa kí gbien' nin binib bà ñmòbe lifaal rí kó Uwien ya bel ni.

25 Ní faa nin ufáadaan rí kó Uwien ya bel ni kí cɛn' nin ñókma rí càare mikpɛlpienbonm ni.»

26 Nɛ binib bà cengeh u'bó nnó ye: «O, ní te nnó la, ñmɛ li fre kí ñmɛre?»

27 Nɛ *Yesu ye: «Binib ñe ña rí fre, Uwien wón ña ghele' niba.»

28 Nɛ Pier tóke' wó kí ye: «Tinbi wón la, tí dàan' tí'faal ñe kí paan' a'bo-a!»

29 Nɛ *Yesu tóke' be kí ye: «N tókeh ñe imòñ ñe, unil wá ke dàan' u'den bii u'pò bii u'ninjieb bii u'naa bii u'baa bii u'bumu, Uwien ya bel bo la,

30 u li lé haali kí tí gèbre tibont tá ke u dàan' tú nnó fɛnfɛnnó wuó nò. Nɛ uyo wá we ní nnó, u li lé limiel lá ña ñmòbe ghenm mó.»

Yesu len' u'kuum nin u'mɛkrm bó nta bo

(Matie 20:17-19; Mark 10:32-34)

31 *Yesu nin u'panpaankaab piik nin bile nnó cuonh kí joh, ñe u tóke' be kí ye: «Li cengeh mɛn, tí doh Yerusalem bó sò, *Uwien ya ñòbonsòknb lá kele' ná ke Unil ya Bijé bo nnó lí tien ñe.

32 Kime bi lí taa wó kí ñukn bà ña yé Sufmbe, be rí lè wó, kí jènde wó, kí cère u'bo tiñinsɛnt,

33 kí ní wó inalebe, kí yaan kí ku wó, ñe wienta daali wó rí mekre bitenkpiib ni.»

34 U'panpaankaab nnó ña cii' ní'tingi, kime iñòbon nnó ya tingi buò ñe, ñe ba bènde' í ye yé rí ye bà.

Yesu likre' ujuən uba

(Matie 20:29-34; Mark 10:46-52)

³⁵ *Yesu ti nɛkn' Seriko ya du ni. Ujuən uba là te udu nnɔ ni, ki kaah sengbaal ki mieh binib tibont.

³⁶ U cii' linigol gèbreh ma nnɔ nɛ u niire' ki ye: «Bɛ teh nɔ?»

³⁷ Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Nasaret ya *Yesu nɛ gèbreh.»

³⁸ Nɛ u yin' ufaa bo ki ye: «Yesu, *Dafid ya yaabile, muɔ nni micɛɛɛkm.»

³⁹ Binib bà le *Yesu usɛn nnɔ tɛngɛh u'bo ki teh wɔ rí ŋmile, ama u tùrɛh ki wuureh nɛ ki teh: «*Dafid ya yaabile, muɔ nni micɛɛɛkm.»

⁴⁰ Nɛ *Yesu sere' ki ye bɛ rí taa wɔ ní. U nɛkn' *ma nnɔ nɛ Yesu niire' wɔ ki ye:

⁴¹ «A yíe rí tien bà kí de ŋɛ?» Nɛ u ye: «Yonbdaan, n yíe rí likre nɛ.»

⁴² Nɛ *Yesu ye: «Likre, a'tekjim nɛ ŋmíen' ŋɛ.»

⁴³ U likre' i ya tãan bo, nɛ ki paan' u'bo, ki pɛkeh Uwien. Binib nnɔ kɛ laa' nnɔ ma nnɔ nɛ ki mɔ pɛkeh Uwien.

19

Ulenpotekl uba teke' Yesu u'den

¹ *Yesu kɔn' Seriko ya du ni, ki joh wɔ rí càare.

² Ujɛ uba là te len, bi yih wɔ Sase, u yé bilɛnpotekb ya ciɛn nɛ, ki yé ufàadaan mɔ,

³ ki nuunh wɔ rí lɛ *Yesu kí bɛnde wɔ. Ama linigol te ma nnɔ, wa fre' ki laa' wɔ, kímɛ u yé kinijenjenk nɛ.

⁴ Nɛ u sɛn' ki liere' usɛn ki tí don' busubu buba, *Yesu li gèbre nà saan, ŋɔ u lá gèbreh la, wɔ rí lɛ wɔ.

⁵ *Yesu tí baa' ni'saan, ki yaare' ki liike', nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Sase, jiiire ní tonm, kímɛ dinno wɔ nɔ ní kpe rí go a'den nɛ.»

⁶ U jiiire' ní tonm, nɛ ki teke' *Yesu nin uyɛnsɔngɛ.

⁷ Linigol nnɔ laa' nnɔ ma nnɔ nɛ bi'kɛ bunbeh ki teh: «U jon' ki tí càan' ubierdaan nɛ.»

⁸ Nɛ Sase fii', ki sere', ki tɔke' Yonbdaan ki ye: «Yonbdaan a bolm-ii! N li gbiire n'faal mile kí taa miba kí de bijiinb. N là jin' unil ya bonn la, n li jiiin nɛ bolm minan nɛ kí de udaan.»

⁹ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Dinnɔ ŋmíenl baa' iden yii, kímɛ a'mɔ yé *Abraham ya yaabil nɛ.

¹⁰ Unil ya Bijɛ baa' wɔ rí lá nuun bà bole' nɛ, kí ŋmíen bɛ.»

Bitonsɔnb bita ya kpenjenm

(Matie 25:14-30)

¹¹ Binib bà cengɛh *Yesu ya gber nnɔ maaleh ki teh u neke Yerusalem ma nnɔ, bi li pɔk kí lɛ Uwien ya bel i ya tãan bo nɛ, nɛ u tí pɔn' bɛ mikpenjenm,

¹² ki ye: «Unikpɛkpiɛk uba là yíe wɔ rí jo udu uba bó ní fɔke, bɛ rí tí jin wɔ libel wɔ rí liebe ní.

¹³ Nɛn saan nɛ u yin' u'tonsɔnb piik, ki de' unil kɛ milikbim, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Taa mɛn ki li teh ukpenkpende, kí tí baa uyo wà n li liebe ní.»

¹⁴ U'du ni ya nib là nɛn wɔ, nɛ kí sɔn' binib ki ye bɛ rí upaan u'bo kí tí tɔke ubɛrciɛn kí ye: «Ta yíe ujɛ wɔ rí li ye tí'ber.»

¹⁵ Ama u jin' libel nnɔ, ki liebe' ki kun' ní, nɛ ki yin' u'tonsɔnb bà u lá de' bɛ ilike nnɔ ŋɔ wɔ rí liike wà kɛ tien' ukpenkpende, ki laa' kpele wà.

¹⁶ Ukpiɛk baa', kí lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni milikbim mà nnɔ, n taa' mè kí tien' ukpenkpende, kí laa' piik ki pukn'.»

¹⁷ Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Ní mɔn. A yé utonsɔnmɔnmɔn nɛ. A tien' unimɔn nibonwawaann ni ma nɔ, n li cère a li likeh idu piik.»

¹⁸ Nɛ nle mɔ baa', kí lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, a là de' nni milikbim mà nnɔ, n taa' mè kí tien' ukpenkpende, kí laa' miŋun ki pukn'.»

¹⁹ Nɛ u tɔke' u'mɔ ki ye: «Li yé idu iŋun ya ciɛn.»

²⁰ Nɛ utɔ mɔ baa', kí lá tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, liike, a'likbim nnɔ sɔ. N là pɔbn' mè kukpɛlcíɛku ni nɛ kí bɔle'.

²¹ Kímɛ n fɛngɛ ŋɛ nɛ. A'gber faa nɛ, a yuunh ŋa ble' nà, nɛ ki cɛh ŋa bule' nà.»

²² Nɛ u tɔke' wɔ ki ye: «Utonsɔnbierɔ sin, a len' kí lɔle' a'ba nɛ. N li ní nɛn bo nɛ kí bu ŋɛ tibuur. A ye a bɛn n'bó, n'gber faa nɛ, n yuunh ma ble' nà, nɛ kí cɛh ma bule' nà.

²³ Bɛ tien' ŋa nín taa' n'like kí tí ble' banki n lá baa' ní la, rí lɛ n'like nin kpele kí pukn-i?»

²⁴ Nɛ kí tɔke' bà te ní'saan nnɔ ki ye: «Fie mɛn u'saan milikbim nnɔ, kí taa kí pukn wà ŋmɔbe milikbim piik nnɔ.»

²⁵ Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, u ŋmɔbe milikbim piik-a!»

²⁶ Nε u ye: «N takeh ne ne, wà ke ηmabe la, bi li de wɔn ne kí pukn. Wà ηa ηmabe la, bi li tonde kí fie u ηmabe nà waamu nno mɔnɔn ne.

²⁷ N'ennendb ben wɔn, ba là yíe ní li yé bi'ber. Nen bo, taa men be ní, kí lá kòkòre be n'nun bó.»

Binib kpiekreh Yesu u tí kɔn' Yerusalem ni

(Matie 21:1-11; Mark 11:1-11; San 12:12-19)

²⁸ *Yesu pɔn' be mikpenjenm nno kí tí gben', ne kí liere' be usen bi doh Yerusalem bó.

²⁹ U tí nekn' Betifaaje nin Betani ya du. I te lijuɔl liba saan ne, bi yih lè Olifi ya siin ya juɔl. Nen saan ne u sɔn' u'panpaankaab bile

³⁰ kí ye: «Lí joh men udu wà te inun bó nɔ ni. Ni tí kɔn' u'ni la, ni li le unjuunfanfaan uba lùo. Uba ηa laan jèke' wɔ. Ní lore wɔ kí taa ní.

³¹ Unil niire' ne kí ye be tien' ni loreh wɔ la, ní take wɔ kí ye: «Yonbdaan ne cieke wɔ.» »

³² *Yesu sɔn' bà nno, bure' kí tí laa' tibont nno ke te ten u bí take' be ma bo.

³³ Bì loreh unjuunfanfaan nno uyo wà nno, ne u'denb niire' be kí ye: «Be tien' ni loreh wɔ?»

³⁴ Ne bi jiin' be kí ye: «Yonbdaan ne cieke wɔ.»

³⁵ Ne kí tuke wɔ kí baa' *Yesu saan, ne kí taa' bi'liergbengt kí paan' unjuunfanfaan nno bo, kí cère' *Yesu jèke'.

³⁶ U joh ma nno ne binib taah bi'liergbengt kí pèreh usen ni.

³⁷ U tí nekn' Yerusalem kí baa' Olifi ya siin ya juɔl ya tintindbùol, ne u'panpaankaab ke ligol cin' kí poknh, kí lienh ufaa bo kí pèkeh Uwien bí là laa' *Yesu tien' miyɔkm ya bont tà ke nno bo,

³⁸ kí wuureh kí teh:

«Uwien ya mɔnm ní li te uber wà we ní Yonbdaan ya yel bo nno bo.

Uyenduɔn ní li te paaki bó,

pèke men Uwien paaki bó.»

³⁹ *Farisienmbè bà te linigol nno ni ya biba take' *Yesu kí ye: «Cenbaa, take a'panpaankaab bie be ní ηmile.»

⁴⁰ Ne *Yesu take' be kí ye: «N takeh ne ne, bi ηmile' mɔnɔn la, iten li wuure kí pèke nni ne.»

Yesu muɔh Yerusalem bo

⁴¹ *Yesu nekn' Yerusalem ya du, kí laa' wù ma nno ne kí muɔh u'bo,

⁴² kí teh: «Yerusalem, a bi ben uyenduɔn ya sen dinno la, ní bi li mɔn a'bo. Ama fenfenna ηa jí li le wù, kime u buɔ ne.

⁴³ Uyo uba we ní a'ennendb lá li ñe ní'ke bó ní kí lá jebe ηe,

⁴⁴ kí ku a'nib ke, kí bere a'dur ke, ka ní cère ten liba ní juore kí li pè tɔl bo, kime ηa bende' uyo wà Uwien baa' wɔ ní tore ηe.»

Yesu ηɔre' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo

(Matie 21:12-17; Mark 11:15-19; San 2:13-22)

⁴⁵ *Yesu kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, ne kí cin' kí ηuɔh bà kuɔreh tibont u'bo nno kí ñendeh.

⁴⁶ Ne kí takeh be kí teh:

«Ní keke' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye:

«N'duku li yé ikaare ya duku ne, ama ninbi taa' kù kí tien' binasub ya tantaanbùol ne.» »

⁴⁷ Idaan ke *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo ne, kí wɔknh binib Uwien ya gbɛr. Ne bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbɛ ya cienb nuunh be ní ku wɔ,

⁴⁸ ka laa' bí li ñe isen yà, kime binib ke ya nun mɔn be ní cenge u'gbɛr ne.

20

Bi niire' Yesu wà de' wɔ usen wɔ ní tien u teh nà nɔ

(Matie 21:23-27; Mark 11:27-33)

¹ Lidaali liba ne *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo, kí wɔknh binib Uwien ya gbɛr, kí takeh be tigbɛmɔnmɔnt, ne bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb nin *Sufmbɛ ya cienb baa',

² kí lá niire' wɔ kí ye: «Take te, a ηmabe usen a tien' a teh nà nɔ-ɔɔ? Njme ne de' ηe u ya sen-i?»

³ Ne u jiin' be kí ye: «N'mɔ lí niire ne iniire iba ne. Take nni men.

⁴ San là siih binib Uwien ya ñunm ma nno, ηme là de' wɔ usen-i? Uwien bii binib ne?»

⁵ Nen saan ne bí takeh tɔb kí teh: «Tí ye Uwien ne de' wɔ usen la, u lí niire te kí ye: «Be tien' ta là teke' wɔ kí jin'-i?»

⁶ Tí tí ye binib ne de' wɔ usen la, linigol lie lí yéke te iten kí ku te, kime bi'ke tuo' kí ye San là yé *Uwien ya ñɔbonsoknl ne.»

⁷ Nε bi jiiin' *Yesu ki ye ba ben wà là de' San usen.

⁸ Nε u'mə ye: «N'mə ŋa ben, ka rí tōke nε wà de' nni usen rí tien n teh nà nō mō.»

Bikpàab bà bre ya kpenjenm

(Matie 21:33-46; Mark 12:1-12)

⁹ Ni ya puoli bó nε u pòn' binib mikpenjenm ki ye: «Uje uba nε là ŋmabe bukpaabu, ki caan' bukpaabu nno ni tisir tà bi taah tu' bii ki ŋeh fen nno, ki taa' bù ki guun' bikpaab biba, nε ki bure' usen, ki tí wuəke' ni' bó.

¹⁰ Uyo wà isibii nno tí ben' nno, nε u sòn' utonsɔnl uba bikpaab nno saan bε rí tí de wə u ya bó ní. Ama bikpaab nno tí ní' wə, ki ŋore' wə u bure' inəpien.

¹¹ Nε u tí sòn' utonsɔntə, bi tí ní' u'mə, ki suke' wə, ki ŋore' u'mə u bure' inəpien.

¹² Nε u tí liebe' ki sòn' nta, bi tí ní' u'mə ki bunbunge' wə, nε ki ŋore' wə.

¹³ Nε ukpedaan nno ye: «N li tien mila? N li sòn n' bije wà n yíe wə nε. Nba la, bi li tí bo wɔn.»

¹⁴ Ama bikpaab nno laa' u' bije nno we ní ma nno, nε bi tōke' tɔb ki ye: «Wɔn nε yé u' faajil, cère mən tí ku wə ŋə lifaal nno rí juore tí yaal.»

¹⁵ Nε bi ŋen' wə ukpegbε, ki tí ku' wə.

«Nen bo ukpedaan nno li tien bε mila?

¹⁶ U li baa kí lá ku bikpaab nno, nε kí taa bukpaabu nno kí guun bikpetɔb.»

Linigol nno cii' u len' nno ma nno, nε bi ye: «Uwien la cère nε rí tien.»

¹⁷ *Yesu caan' bi' bo inun nε ki ye: «Na te nno la, nà ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Litɛnl là bidumɛb wi'e' lè nno,

len nε lá tien' litɛnkpiekɩ là cɔ kuduku» nno ya tingi si ba?»

¹⁸ Wà ke lu' litɛnl nno bo la, u li kòkuə nε. Litɛnl nno lu' wà mɔ bo la, li li memere wə nε.

¹⁹ *Yiko ya wɔnwɔknɩ nin bituarcienɩ bende' ki ye *Yesu pòn' ben nε mikpenjenm nno. Nen bo nε bi nun mɔn bε rí cuo wə i ya tãan bo, nε ki fenge' linigol nno.

Sesa ya lenpolike

(Matie 22:15-22; Mark 12:13-17)

²⁰ U ya yo nε bi cin' ki pingeh Yesu, nε ki sòn' biffinfinb biba u'saan, bε rí li teh ten bi yé binimənb nε ki yíe bε rí cenge u' gber, ŋə kí dule u' lenm bo kí cuo wə, kí ŋukn udu nno ya gobina. Wɔn nε ŋmabe mituəm udu nno bo.

²¹ Nε bi baa' kí lá niire' wə ki ye: «Cenbaa, ti ben ki ye a lienh nà nin a wɔknɩ binib nà ke nno cuube nε, ki ben ki ye ŋa boh uba ki cen' utə, ki wɔknɩ mənəmən binib li tien ma kí li pε Uwien ya sen bo.

²² Tōke tε, ti ŋmabe usen tí li pèh lenpo ki dienh ubercien Sesa bii ta ŋmabe?»

²³ Ama *Yesu ben bi' cekn nε ki tōke' bε ki ye:

²⁴ «Wɔn nni mən milikkim miba.» Bi wuɔn' wə, nε u niire' bε ki ye: «ŋme si kunennenku nin liyel là te mi' bo nɔ?» Nε bi ye: «Ubercien Sesa.»

²⁵ Nε u tōke' bε ki ye: «Taa mən nà yé Sesa yaann kí de Sesa, kí taa nà mə yé Uwien yaann kí de Uwien.»

²⁶ Ba fre' ki laa' bi li dule nà bo kí cuo *Yesu u' lenm ni binib ya nun bó. U' lenm ni, u jiiin' bi' niire ma bo nno cuo' bε miyɔkm, nε ba ji ye niba.

Bitenkpiib ya mekrm ya gber

(Matie 22:23-33; Mark 12:18-27)

²⁷ Saduseyenm bε biba mə nek'n' Yesu. Ben nε lienh ki teh bitenkpiib ŋa rí mekre nno. Bi niire' wə

²⁸ ki ye: «Cenbaa, Moyis là ke'le' yiko ki de' tε ki ye: «Unil ya ninje kpo' ki cère' u'po, ka ŋmabe buk la, wə rí kere ukpooii nno, kí maa mubumu kí de u' ninje wà kpo' nno.»

²⁹ Tɔ, ninjɛb bilole biba nε là te, nε ukpɛk lá kuɔn' upii, kí kpo', ka maa' buk.

³⁰ Nε ulie kere' ukpooii nno, kí mə kpo', ka maa' buk.

³¹ Nta mə tien' nno, kí mə kpo', ka maa' buk. Bi teteh nno nε jeb bilole nno ke tí kuɔn' upii nno kí bòn', kí kpo', ka maa' buk.

³² Upii nno mə tí fɔre' kí kpo'.

³³ Tɔ, bitenkpiib lá mekre' uyo wà la, ŋme li si upii nno? Kimε bi' ke' bilole kuɔn' wə kí tí bòn' nε.»

³⁴ Nε *Yesu tōke' bε ki ye: «Uɛndun wuu ni nε bijeb kuɔndeh bipiib, bipiib kunh ticεr.

³⁵ Ama binib bà Uwien ye bi kpe bε rí mekre bitenkpiib ni, kí li yé uɛndun wə we ní yaab nno; wun ni jeb ŋa rí kuɔn piib, bipiib mə ŋa rí kun cεr.

³⁶ Ba ji li kpo, kimε bi li te ten Uwien ya tondb nε. Bi li mekre ma nno, bi li yé Uwien ya bumu nε.

³⁷ Moyis mənən lə wəon' tē nī wien ki ye bə kpo' li mekre. U laa' nà saan kufetuku kuba kù teknh umu ka wih nno, u yin' Yonbdaan ki ye *Abraham nin *Isaak nin Sakəb ya Wien nē.

³⁸ Uwien ŋa yé tenkpiib ya Wien, u yé bə fuobe ya Wien nē, kimē wən bo bi'kē fuobe nē.»

³⁹ Nē *Yiko ya wənwəknb biba təkē' *Yesu ki ye: «Cənbaa, a len' mənəmən.»

⁴⁰ Nē uba ŋa ji kaabe' wə rī niire wə niire niba bo.

Uwien ya Nigəndkē Kristo nin Dafid ya gber

(Matie 22:41-46; Mark 12:35-37)

⁴¹ Nē *Yesu niire' bē ki ye: «Nī tien' mila, binib lienh ki teh Uwien ya Nigəndkē Kristo yé *Dafid ya yaabil-i?

⁴² Kimē *Dafid bugbən lə len' Uwien ya yuon ya gbənkū ni ki ye:

Yonbdaan Uwien təkē' n'Yonbdaan ki ye:

Kēle n'nojje bō,

⁴³ kī tī baa uyo wə n li cère á tē a'nənnəndb bo litaal.»

⁴⁴ *Dafid yih *Uwien ya Nigəndkē Kristo u'Yonbdaan la, u ji tien' mila ki liebe' ki yé u'yaabil mō?»

Li bən mən Yiko ya wənwəknb bō

(Matie 23:1-36; Mark 12:38-40)

⁴⁵ Linigol nno cengeh *Yesu ya gber, nē u təkē' u'panpaankaab ki ye:

⁴⁶ «Li bən mən *Yiko ya wənwəknb bō. Bi yie bē rī li guoh tiliergbengt nē ki gaakeh, ki yie binib rī li gbaandeh ki fuondeh bē mudaamu ni, ki yie bē rī li kaah binikpəkpiēkb ya kənkāan itāan ya dur nin tinacent nā.

⁴⁷ Bən nē jinh ki pendeh bikpopiib, ki kəareh nī wuəkreh ŋə binib rī ye bi yé binimənb. Uwien li dère bi'tub kī gbien kī cən binitəb.»

21

Ukpopiicekdaan uba ya pum

(Mark 12:41-44)

¹ *Yesu liike', ki laa' bifāadēnb bāareh ki kpiendeh ilike Uwien ya pum ya likkpienbūol,

² ki laa' ukpopiicekdaan uba mō baa' ki lā kpien' milikbim mile.

³ Nē u ye: «N təkēh nē imən nē, ukpopiicekdaan wuə kpien' ilike ki cən' bi'kē.

⁴ Kimē bi'kē de' ka pəkre' bi'like ya pəkl. Ama wən yé ucēcekdaan nē, nē ki tonde' u ŋmōbe nā kē nno ki baa', ki lā kpien'.»

Bi lā li bere Uwien ya duku

(Matie 24:1-2; Mark 13:1-2)

⁵ Binib lienh Uwien ya duku ya gber ki teh bi taa' iten yā ki mən' kù nno nin binib pun' Uwien tibont tā, bi taa' ki tien' ku'ni nno mən cēen. Nē *Yesu təkē' bē ki ye:

⁶ «Nī likeh nā nō, uyo uba we nī, tenl ŋa rī juore kī li pē təl bo, bi li bere ni'kē nē.»

Ijend ya yo lā li te ma bo

(Matie 24:3-14; Mark 13:3-13)

⁷ Nē bi niire' wə ki ye: «Cənbaa, nī li tien nno u le yo ba? Ku le difeku ba li wuon tē kī ye uyo baa'?»

⁸ Nē u jiin' bē ki ye: «Li bən mən, ki la cère uba rī tuln nē. Kimē binib lā li baa ki yebe, kī li ŋmōbe n'yel kī teh bi yé min nē, kī təkē kī ye uyo nno baa' ŋə. Ni la paan bi'bo.

⁹ Ni lā cii' binib təh litual kənkənm, kī cii' binib yienh bi'berb ya ŋuon bō la, ni la cère nē rī cuo nē jəwaanbu, kimē tu ya bont kē li tien nē kī yaan. Ama na yé ujəndun li pək kī gbien i ya tāan bo nē.»

¹⁰ Nən saan nē u tī təkē' bē ki ye: «Linibol liba li jēke linibotəl. Libel liba ya nib mō li jēke libetəl yaab.

¹¹ Kitink li jenge kī gbien, nē mikənm nin iwienbiere mō rī lu būol, būol. Micincilncienm li tien kutaaku bo.

¹² «Ama kī yaan nən kē rī tien nno, bi li cuo nē, kī jənde nē, kī cère bē rī bu nē tibuur *Sufmbē ya tāan ya dur ni, kī taa nē kī jon lipekl. Min bo nē bi lā li tuke nē kī jon tibuur biberb nin idu ya cienb saan.

¹³ Nno nē ni li yé n'mənkunb bi'saan.

¹⁴ Taa mən kī ble ni'yul ni kī ye na rī li nuunh ni li tī len ma kī ŋmere.

¹⁵ Kimē min nē li təkē nē, ni li tī len ma bo nin miyenfuom, ŋə nī'nənnəndb ya uba la fre kī niē nin nē, kī la fre kī len kī jiin nē.

¹⁶ Haali ni'baambe nin ni'naambe nin ni'ninjieb nin ni'yaab nin ni'jotieb mənən li kuəre nē. Nē bi li ku ni'ni biba.

¹⁷ Min bo nē binib kē li nən nē.

¹⁸ Ama ni'ni uba mənən ya yul ɲa rí gáare.

¹⁹ Ni mінде' ijənd kə ni la, ni li lə limiel là ɲa ɲməbe gbenm.»

Bi lá li bere Yerusalem ya du
(*Matie 24:15-21; Mark 13:14-19*)

²⁰ «Ni lá laa' sojambɛ jebe' Yerusalem ya du uyo wà la, li bən mən kí ye bi li bere wù, na rí taande.

²¹ Uyo nnə lá baa' la, bà te Sude ya tinfenm ni nnə, bɛ rí sən kí jo ijuən bó. Bà mɔ te Yerusalem ni la, bɛ rí sən kí ɲe u'ni. Bà mɔ te idugbaan bó la, bi la ji rí kɔ udu ya benku ni.

²² Kimɛ u ya yo nɛ Uwien li dɛrɛ Yerusalem ya nib ya tub, ɲɔ nà kɛ kɛle' *Uwien ya gbənkun ni nnə rí tien.

²³ U ya yo, bipiib bà punbe' nin bà ɲməbe mubumu mùa ɲaanh, li ɲməbe micɛɛkɛm nɛ, kimɛ Uwien ya benku ni ben' udu nnə ya nib bo ma nnə, bi li jènd kí gbien.

²⁴ Bi li ku biba nin kijusiek, kí cuo bitəb kí jon inibol kɛ ya du bó, nɛ bà ɲa yé *Sufmbɛ nnə li ɲuuke Yerusalem bugbɛn kí tì baa uyo wà Uwien sien' nnə.»

Unil ya Bijɛ ya baam ya gbɛr
(*Matie 24:29-31; Mark 13:24-27*)

²⁵ «Micincilm ya bont li tien uwien nin uɲmaal nin iɲmaabii bo. Iɲungbegbel li fii miɲunciɛnm bo, kí li ɲməbe kuwaaku kí gbien, kí ɲaabe binib ya yɛnm ba ji li bən bi li tien ma.

²⁶ Tibont tà ɲməbe paaki bó mituəm li jèngɛ, binib li maaleh nà li tu uɲəndun wuu nɔ bo nɛ bi'fɛl rí sən kí tì kɛndɛ.

²⁷ U ya yo nɛ bi li lə Unil ya Bijɛ te kutɛwɔlgbənku ni, kí wɛ ní, kí ɲməbe ufaa nin ukpiekɛ kí gbien'.

²⁸ Ni lá laa' tu ya bont kɛ cin' kí teh la, ní cuo ni'ba, kí cɛrɛ ni'yul rí li cɛ, kimɛ ni'ɲmɛɲmɛryo nɛkn' ní ɲɔ.»

Bukenkɛnbu ya kɛɲjɛnm

²⁹ Yesu tì pɔn' bɛ mikɛɲjɛnm kí ye: «Sɛkn mən bukenkɛnbu nin isitə kɛ.

³⁰ Ni lá laa' i bundeh la, ninbi nin ni'yul bən kí ye nɛ nɛkɛ uɲalənd nɛ.

³¹ Ni' mɔ yaam te nnə nɛ. Ni lá laa' tibont nnə teh la, ní li bən kí ye Uwien ya bɛl nɛkn' ní ɲɔ.

³² «N təkɛh nɛ imən nɛ, tibont nnə kɛ li tien, kí lɛ fɛnfɛnnɔ ya nib biɛ ɲa laan kpo' kí gben'.

³³ Kutaaku nin kitink li gben, ama n'gbɛr tun ɲa ɲməbe tù rí gben.»

La gəh mən ɲɔ Unil ya bijɛ ya baam la pɪln nɛ

³⁴ «Liikɛ mən ni'yul bo, kí la cɛrɛ tidɛyibr nin ujinciɛn nin uɲəndun ya bont ya nuunm rí yɛbrɛ ni'fɛl ni ɲɔ Unil ya Bijɛ ya babaadaali la pɪln nɛ,

³⁵ tɛn bubɛbu pɪlndɛh ijɛn ma bo, kimɛ Unil ya Bijɛ ya baam li ci binib bà kɛ te utingbɛn bo nɛ.

³⁶ La gəh mən, kí li kàareh uyo kɛ, ɲɔ kí lɛ mituəm kí ɲɛ ijənd yà kɛ wɛ ní nnə ni, kí frɛ kí sɛrɛ Unil ya Bijɛ ya nun bó.»

³⁷ Uwien ni la, *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo nɛ kí wəknh binib Uwien ya gbɛr, nɛ ní biirɛ' la, u joh kí tì gəh Olifi ya siin ya juəl bo.

³⁸ Nɛ udu ya nib kɛ bàareh u'saan Uwien ya duku ya luo bo kutɛɲɛsənsənku kí cengɛh u'gbɛr.

22

Bi kpaan' iyɛ bɛ rí ku Yesu

(*Matie 26:1-5, 14-16; Mark 14:1-2, 10-11; San 11:45-53*)

¹ Kpɔnɔ wà ɲa ɲməbe ɲɔkɛ ya nacenku kùa bi yih kù *Sufmbɛ ya Pak nnə nɛkn' ní.

² Nɛ bitətuərciɛnb nin *Yiko ya wənwəknb nuunh bi li tien ma kí ku Yesu, nɛ kí ji fɛngɛ udu ya nib.

Sudas yie wɔ rí kuəre Yesu

(*Mark 14:10-11; Matie 26:14-16*)

³ Nɛn saan nɛ *Satan kən' Sudas Iskariyət ya fɛl ni. U yé *Yesu ya panpaakaab piik nin bile nnə ya uba nɛ.

⁴ U jon' bitətuərciɛnb nin Uwien ya duku ya guguurb ya ciɛnb saan, wɔ rí tì təkɛ bɛ u li tien ma kí taa *Yesu kí ɲukn bɛ.

⁵ Bi'yɛnm sɔngɛ' cɛɛn, nɛ bi kpaan' buɲɔbu kí ye bi li de wɔ ilikɛ.

⁶ U tuo', nɛ kí nuunh u li ɲɛ isɛn yà kí taa *Yesu kí ɲukn bɛ kí la cɛrɛ linigol nnə rí bɛndɛ.

Yesu nin u'panpaankaab jele' Sufmbe ya Pak
(*Matie 26:17-29; Mark 14:12-26*)

⁷ Lidaali là bi jeleh kpɔ̀nɔ̀ wà ña ñmɔ̀be ñàke ya nacenku nnɔ̀ baa'. Nen daali nɛ bi kòreh *Sufmbe ya Pak ya pefanfaan.

⁸ Nɛ *Yesu sɔ̀n' Pier nin San ki tɔ̀ke' bɛ ki ye: «Jo mɛn kɪ tɪ tien tɛ Pak ya jier tɪ ji.»

⁹ Nɛ bi niire' wɔ̀ ki ye: «A yé tɪ tien ku'jier lɛ saan-i?»

¹⁰ Nɛ u ye: «Cenge mɛn, ni tɪ kɔ̀n' udu ni la, ni li lɛ uje uba tuke liɽuncuɔ̀l ki cendeh nɛ. Nɪ paan u'bo, kɪ tɪ kɔ̀ u li kɔ̀ iden yà ni nnɔ̀ ni,

¹¹ kɪ tɔ̀ke undetaan ki ye: «Ti' Cenbaa ye wɔ̀n nin u'panpaankaab li ji Pak ya nacenku ya jier ku lɛ duku ni?»

¹² U li wuɔ̀n nɛ lidutɔ̀tuɔ̀l ya paaki ya ducienku kuba, bi bonde' kù ñɔ̀. Nɪ tien kunacenu nnɔ̀ ya jier kun ni.»

¹³ Bi bure', ki tɪ baa' ki laa' *Yesu bi tɔ̀ke' bɛ ki ye bi li lɛ nà nnɔ̀ kɛ, nɛ ki tien' kunacenu nnɔ̀ ya jier.

Yonbdaan ya jier

(*Matie 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Korɛnt 11:23-25*)

¹⁴ Tijier nnɔ̀ ya jijjiyo baa', nɛ *Yesu nin u'tondb kɛle' kɪ jinh.

¹⁵ Nɛ u tɔ̀ke' bɛ ki ye: «N' nun là mɔ̀n min nin ninbi nɪ taan kɪ ji kunacenu ya jier nɛ kɪ yaan nɪ jɛnde.

¹⁶ N tɔ̀keh nɛ nɛ, kime ma ji li ji ku'jier kɪ tɪ baa uyo wà ku'tingi li tùɔ̀re kɪ wende Uwien ya bel ni.»

¹⁷ Nɛ ki taa' midaam, ki faare' Uwien ki ye: «Teke mɛn midaam mie kɪ gbiire.

¹⁸ N tɔ̀keh nɛ nɛ, ma ji li faa kɪ ñu sibii ya daam, kɪ tɪ baa uyo wà Uwien ya bel li baa nɪ.»

¹⁹ Nɛ ki taa' kpɔ̀nɔ̀, ki faare' Uwien, ki kɔ̀kuɔ̀', ki taa' ki de' bɛ, nɛ ki ye: «Nà sɔ̀ yé n'gbɛnent, n taa' ki de' nɛ. Li teh mɛn nnɔ̀ kɪ li tien n'bo.»

²⁰ Bi jin' ki tɪ gben', nɛ u taa' midaam mɔ̀, ki faare' Uwien, nɛ ki ye: Midaam mie yé n'sɛm nɛ, ki wɔ̀ngɛh kɪ teh Uwien cuo' nin binib kujɔ̀tiefɛnku. Ninbi bo nɛ mɪ li puube.

²¹ «Liike mɛn, wà li kuare nni nnɔ̀ kɛ nɛ saan kɪ jinh nin nni.

²² Unil ya Bijɛ li kpo Uwien sien' wɔ̀ ma bo nɛ. Ama unil wà li kuare wɔ̀ nnɔ̀, nɪ bre udaan bo.

²³ Nɛ u'panpaankaab cin' ki niireh tɔ̀b ki teh: «Ti'ni ñmɛ li tien ni ya bonn-i?» »

Yesu ya panpaankaab findeh ticiɛnt bo

(*Matie 18:1; 20:25-28; Mark 9:34; 10:42-45*)

²⁴ Uyo uba nɛ *Yesu ya panpaankaab findeh nin tɔ̀b wà li yé ucien bi'ni.

²⁵ Nɛ u tɔ̀ke' bɛ ki ye: «Idu ya berb wɔ̀bndeh i'niib nɛ, nɛ bà ñmɔ̀be ticiɛnt bi'bo cèreh bi yih bɛ binimɔ̀nb.

²⁶ Ninbi yaam ña te nnɔ̀. Wà yé ucien ni'ni la, wɔ̀ nɪ tien u'ba uwaal. Wà yé usɛnlier la, wɔ̀ nɪ tien u'ba utonsɔ̀n.

²⁷ Wà teh tijier nin wà jinh, ñmɛ cɛn' utɔ̀? Na yé wà jinh-ii? Nin nɛn kɛ ñɔ̀ min te ni'ni ten utonsɔ̀n nɛ.

²⁸ «Ninbi nɛ ñikn' ka siere' ki dàan' nni uyo wà kɛ nɪ faa n'bo.

²⁹ Nen bo, n'Baa cèrɛ' u'bel yé n'yaal ma nnɔ̀, n'mɔ̀ li cèrɛ lè nɪ li yé n'yaal,

³⁰ ñɔ̀ nɪ li jinh ki ñuh nin nni n'bel ni, kɪ kɛle mubɛrbiemu bo, kɪ bu Israyel yaab ya baamul piik nin ile nnɔ̀ tibuur.»

Yesu tɔ̀ke' Pier ki ye u li nie kɪ ye wa ben wɔ̀

(*Matie 26:31-35; Mark 14:27-31; San 13:36-38*)

³¹ *Yesu tɔ̀ke' Simɔ̀n ki ye: «Simɔ̀n, Simɔ̀n, liike *Satan mie' usɛn wɔ̀ nɪ yoyoke nɛ ten bi yoknh kufenku ma bo kɪ ñɛndeh mibim nɛ.

³² Ama n kàare' ki de' sin ñɔ̀ a' tekjim la pɔ̀re ñɛ. Uyo wà la liebe' nɪ ki paan' n'bo la, á saake a'ninjieɸ ya gbenɛnt.»

³³ Nɛ Pier tɔ̀ke' wɔ̀ ki ye: «Yonbdaan, n li tuo bɛ nɪ pekn min nin sin, bii kɪ kpo nin ñɛ mɔ̀nɔ̀n-a!»

³⁴ Nɛ *Yesu ye: «Pier, n tɔ̀keh ñɛ nɛ, dinnɔ̀ mɔ̀nɔ̀n, a li nie bolm mita kɪ ye ña ben nni nɛ kɪ yaan ukuoje nɪ muɔ̀.»

Bonde mɛn ni'ba, nɪ yé lituɔ̀l nɛ ni'bo

³⁵ Nɛ ki niire' bɛ ki ye: «N là sɔ̀n' nɛ ma, ki ye ni la tuke like, ki la tuke kɔ̀l, ki la taa tacaan nnɔ̀, ni là luɔ̀' niba-aa?» Nɛ bi ye: «Ta là luɔ̀' niba.»

³⁶ Nɛ u ye: «Fɛnfɛnnɔ̀ wà ñmɔ̀be bulikbu la, wɔ̀ nɪ li tuke. Wà mɔ̀ ñmɔ̀be likɔ̀l la, wɔ̀ nɪ li tuke. Wà ña ñmɔ̀be jusiek la, wɔ̀ nɪ kuare u'lierku kɪ de.

³⁷ N tɔ̀keh nɛ nɛ, kime nà kɛle' n'bo *Uwien ya gbɔ̀nku ni nnɔ̀ li tien nɛ.

Ni kɛle' ki ye:

«Bi kaan' wɔ ki kpɔbn' idukond bó nɛ,
 «bi li mɔnbe kí tien nni nnɔ nɛ fɛnfɛnnɔ.» »

³⁸ Nɛ bi ye: «Yonbdaan, liike-a mujusiemu mule sɔ.» Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ni li dɛkre.»

Yesu kɔare' Olifi ya siin ya juɔl bo

(*Matie 26:36-46; Mark 14:32-42*)

³⁹ *Yesu ñen' ni'saan ki jon' Olifi ya siin ya juɔl bo ten u tí ní joh uyo kɛ ma bo, nɛ u'panpaankaab mɔ paan' u'bo.

⁴⁰ U tí baa' ni'saan, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «Li káareh mɛn nɔ ki la lu biikm ni.»

⁴¹ Nɛ ki dáan' bɛ, ki jende' waamu, ki gbaan' ki káareh

⁴² ki teh: «N'Baa, a yíe la, cɛre ijend yíe ní jende nni. Ama la cɛre n ya yíem ní tien, cɛre a'yaam ní tien.» [

⁴³ Nɛn saan nɛ Uwien ya tond uba ñen' paaki bó ní, ki baa' u'saan ki saake' u'gbɛnɛt.

⁴⁴ *Yesu ya yɛnm saa' ki tí kɛnde', nɛ u tɔ're' ki káare' nin inunmɔn; nɛ kutɔntɔnku ñɛh wɔ ki naan misɛm ki tuoreh tingi ni.]*

⁴⁵ U káare' ki gben' nɛ ki fi' ki liebɛ' u'panpaankaab bita nnɔ saan, ki laa' bi'yɛnm saa' ki gbien', bi dɔ ki gɔh,

⁴⁶ nɛ u ye: «O! Ni tuo', ni dɔ ki gɔh-ɔɔ? Fii mɛn, kí li káareh nɔ ki la lu biikm ni.»

Yesu ya cuom

(*Matie 26:47-56; Mark 14:43-50; San 18:3-11*)

⁴⁷ *Yesu laan biɛ ki lienh nɛ linigol liba pu' bi'bo, bi yih wá Sudas, u yé *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba nnɔ le bɛ usɛn. U ñekn' *Yesu nɛ ki lɔkn' wɔ.

⁴⁸ Nɛ *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Sudas! A li lɔkn Unil ya Bijɛ nɛ kí kuɔre wɔ-ɔɔ!»

⁴⁹ *Bá te nin Yesu nnɔ laa' ná benh nɛ ní tien, nɛ ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, tí taa mujusiemu kí gɛgɛ bɛ-ɛɛ?»

⁵⁰ Nɛ bi'ni uba taa' kijusiek kí gɛ' ki paare' bitɔtuɔrcienb ya ciɛn ya tonsɔnl uba ya nɔjietubl.

⁵¹ Nɛ *Yesu ye: «Dáan mɛn, ní li dɛkre», nɛ kí mɛ' utonsɔnl nnɔ ya tubl nnɔ kí cɛre' u faake'.

⁵² Nɛ kí tɔke' bitɔtuɔrcienb nin Uwien ya duku ya guguurb ya ciɛnb nin *Sufmbɛ ya ciɛnb bá baa' bɛ ní lá cuo wɔ nnɔ kí ye: «Ni tuke mujusiemu nin ilɛnbɛn ní lá cuo nni ten n yé udukond nɛ-a!

⁵³ N lá te nin nɛ Uwien ya duku ya luo bo idaan kɛ, nɛ na cuo' nni. Ama fɛnfɛnnɔ ninbi nin ubierɔ ya tuɔm ya yo nɛ baa'.»

Pier niɛ' ki ye wa ben Yesu

(*Matie 26:57-58, 69-75; Mark 14:53-54, 66-72; San 18:12-18, 25-27*)

⁵⁴ Nɛn saan nɛ bi cuo' *Yesu ki taa' wɔ ki jon' bitɔtuɔrcienb ya ciɛn den. Nɛ Pier pɛ bi'bo kí te fɔnfɔkm.

⁵⁵ Bi sɛre' umu uluo ya siik, nɛ kí kɛle' kí jebe' wù. Pier mɔ baa' kí kɛle' bi'ni.

⁵⁶ Upiitonsɔnl uba laa' wɔ u kɛ umu saan, nɛ u caan' u'bo inun kí ye: «Ujɛ wuɔ nɔ mɔ bi te nin *Yesu nɛ.»

⁵⁷ Nɛ u niɛ' kí ye: «Upii, ma bɛn wɔ.»

⁵⁸ Ni pukn' waamu, nɛ unitɔ mɔ laa' wɔ, kí tɔke' wɔ kí ye: «A'mɔ yé bi ya uba nɛ.» Nɛ Pier ye: «Kayi! Ma yé bi'yo.»

⁵⁹ Ni tien ten kukurku kuba, nɛ unitɔ mɔ len' kí ye: «Ni yé imɔn nɛ, ujɛ wuɔ mɔ bi te nin *Yesu nɛ, kímɛ u yé Galile yo nɛ.»

⁶⁰ Nɛ Pier jiin' wɔ kí ye: «Ujɛ, ma bɛn a ye a ye bá.» U laan biɛ kí lienh nɛ ukuojɛ pɔk kí muɔ'.

⁶¹ U ya yo nɛ Yonbdaan jibe' kí caan' Pier bo inun. Nɛ Pier tiere' Yonbdaan bi tɔke' wɔ ma kí ye: «Dinnɔ, a li niɛ bolm mita kí ye nja bɛn nni nɛ kí yaan ukuojɛ ní muɔ nnɔ.»

⁶² Nɛ u fi' kí ñɛn' saali, kí tí muɔ' kí gbiende' cɛɛn.

Biguurb sukreh Yesu kí yieke kí ñih wɔ

(*Matie 26:67-68; Mark 14:65*)

⁶³ Nɛn saan nɛ binib bá gu *Yesu nnɔ leh wɔ, kí yieke kí ñih wɔ,

⁶⁴ kí taa' kukpelciɛku kí pibn' u'nun bó, kí tɔkeh wɔ kí teh: «Bukre' wá ñi' nɛ.»

⁶⁵ Nɛ kí liebe' kí sukreh wɔ isuk mɔ i yɛbe.

Sufmbɛ ya buur ya cɛklyaab bun' Yesu tibuur

⁶⁶ Ni faa' kutɛnɛsɔnsɔnku, nɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb nin bitɔtuɔrcienb nin *Yiko ya wɔnwɔknb taan', kí cɛre' bi taa' *Yesu kí baa' bi'buur ya cɛkl yaab saan.

⁶⁷ Nɛ bi niire' wɔ kí ye: «A yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ la, tɔke tɛ.» Nɛ u jiin' bɛ kí ye: «N tɔke' nɛ mɔnɔn la, na li li teke kí ji.

* 22:44 Bi kpis' kí kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 43 nin 44 nja te tu'ni.

⁶⁸ N tí niire' ne iniire mɔ la, na ní jiiin nni.

⁶⁹ Ama kí ñe ñefennɔ́ kí taa kí lí joh, Unil ya Bijé lí kèle Uwien, mítuóm ké ya daan ya jie bó.»

⁷⁰ Nε bi'ké ye: «Nen men la, a yé Uwien ya Bijé ne-a!» Nε *Yesu jiiin' bε ki ye: «Ninbi mɔnɔn len' bú te, n yé wɔn nε.»

⁷¹ Nen saan ne bi ye: «Ta jí nuunh mɔnkunl, tinbi mɔnɔn cii' u'ñɔbu ní.»

23

Bi tuke Yesu ki jon' Pilat saan tibuur

(Matie 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; San 18:28-38)

¹ Nε bi'ké fii', kí taa' *Yesu kí jon' Pilat saan,

² kí cin' kí biindeh wɔ kí teh: «Tí laa' uje wuɔ sureh tí' du ya nib nε bε ní kpre, kí tókeh bε kí teh, bí lá jí ní lí pèh ubercien Sesa lenpo, kí teh u yé Uwien ya Nigendké Kristo, uber nε.»

³ Nε Pilat niire' wɔ kí ye: «Sin, a yé *Sufmbε ya bεr ne-εε?» Nε u jiiin' wɔ kí ye: «Sin nε ye nno.»

⁴ Nε Pilat tóke' bitótuarcienb nin linigol nno kí ye: «Ma laa' uje wuɔ ya biil.»

⁵ Nε bí ñiikeh kí teh: «U wɔknh Sude ya tinfennm ké ní nε, kí cèreh binib kpreh. U cin' Galile ya tinfennm ní nε, kí ηmɔηmɔbe kí lá baa' niε saan.»

Herod bun' Yesu tibuur

⁶ Pilat cii' nno ma nno, nε kí niire' kí ye: «Uje bugben yé Galile yɔ ne-εε?»

⁷ Pilat cii' *Yesu ñen' Galile ma nno, nε u ye bε ní taa wɔ kí jo Herod saan, kime Herod nε likeh Galile ya nib, kí te Yerusalem ní í ya ðen.

⁸ Herod laa' *Yesu ma nno, nε u'yennm sɔnge cεen, kime u lá cii' u'bó, nε kí nuunh wɔ ní lε wɔ ní tí wuóke', kí daan wɔ ní tien miyɔkm ya bonn ηɔ wɔ ní lε.

⁹ U niire' *Yesu iniire l yεbe, ama *Yesu ηa jiiin' wɔ ñɔbonl.

¹⁰ Bitótuarcienb nin *Yíko ya wɔnwɔknb mɔ te ní'saan kí biindeh wɔ ufaa bo.

¹¹ Herod nin u'sɔjambε liike' wɔ fenn, kí lè' wɔ, nε Herod taa' kulierku kuba, kú mɔn cεen kí gɔln' wɔ, kí cère' bí taa' wɔ kí jiiin' Pilat saan.

¹² Herod nin Pilat ηa lá ηme. Nen daali nε bí ηmaake'.

Bi bun' Yesu tibuur kí ye u kpε mikuum

(Matie 27:15-26; Mark 15:6-15; San 18:39-19:16)

¹³ Nen saan nε Pilat yin' bitótuarcienb nin *Sufmbε ya cienb nin udu ya nib,

¹⁴ kí tóke' bε kí ye: «Ní taa' uje wuɔ kí baa' n'saan kí ye u gaandeh binib nε. Nen bo nε n bun' wɔ tibuur ní'ké ya nun bó, kí niire' wɔ iniire ní biindeh wɔ isen yá ní nno, ka laa' u bíi' bà.

¹⁵ Herod mɔ ηa laa' u bíi' bà. Nen bo nε u jiiin' wɔ ní tí'saan. Tɔ, wa tien' ná kpε kuum.

¹⁶ Nen bo, n lí cère bε ní ñi wɔ nε, kí taa wɔ kí wiε.»

¹⁷ [Binl ké binl, kunacunku nno ya yo la, Pilat ñendeh lipekl ya nil uba nε kí wiεnh.]*

¹⁸ Nε bi'ké taan' kí wuure' kí ye: «Ku uje wuɔ nɔ, kí wiε tε Barabas.»

¹⁹ Bí lá cuo' Barabas kí pɛkn', kime u lá cère' binib kpi' udu ní, nε kí ku' unil mɔ.

²⁰ Pilat yíe wɔ ní wiε *Yesu ma nno, nen nε cère' u liébe' kí len' nin binib nno.

²¹ Ama bε ní wuureh nε kí teh: «Kpε wɔ udɔpɔnpɔn bó! Kpε wɔ udɔpɔnpɔn bó!»

²² Nε u tí niire' bε nta bo kí ye: «U tén kí bíi' lí lε biil bε nε? Min ηa laa' u tien' ná ní kpε kuum. N lí cère bε ní ñi wɔ nε, kí taa wɔ kí wiε.»

²³ Ama bí ñiikeh kí wuureh ufaa bo nε kí teh bε ní kpε wɔ udɔpɔnpɔn bo. Bí wuure' kí tí faake'

²⁴ nin Pilat, nε u gbele' kí tuo' bí ye ma.

²⁵ U pekre' Barabas wá lá cère' binib kpi' udu ní, kí ku unil mɔ nno kí wiε'. Bí lá ye wɔ ní wiε' wɔn nε. Ama *Yesu wɔn, u taa' wɔ kí de' bε bε ní tí tien wɔ bí yíe ma nε.

Bi kpε' Yesu udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:32-44; Mark 15:21-32; San 19:17-27)

²⁶ Bí taa' *Yesu kí bure'. Bí joh ma nno nε kí tí cende' uje uba bí yih wɔ Simɔn, u yé Sirenn ya du ya nil nε, kí ñen' ikpáan bó ní. Bí cuo' uje bugben kí wɔbn' kí bukn' wɔ udɔpɔnpɔn nε u pε *Yesu ya puoli bó.

²⁷ Linigocienl pε *Yesu bo. Bí ní biba yé bipiib nε, kí muɔh kí kpíendeh u'bo.

²⁸ *Yesu jiebe' kí liike' bε, nε kí ye: «Yerusalem ya piibe, lá muɔh men min bo, lí muɔh men ninbí nin ní'bumu bo.

²⁹ Kime uyo uba we ní bí lí len kí ye: «Bipiib bà yé inɔl, ka maa', ka ηaan' nno yaam tu.»

* 23:17 Bí kpíe' kí kele' tigbont tá nno ya tuba ní migbiirm 17 ηa te tu'ní.

³⁰ U ya yo ne binib li tōke ijuon kɪ ye: «Bere men kɪ ñekn ti'bo», kɪ tōke igbengben mō kɪ ye: «Lèkn men ti'bo.»

³¹ Kimɛ bi teh udosonge nō la, bi ji li tien mila udakuon-i?»

³² Bi là tuke' idukond ile mō, be ɾi tɪ taan kɪ ku yen nin Yesu.

³³ Bi tɪ baa' niba saan, bi yih nè «Kuyukpɔbku ya Bùol.» Nɛn saan nɛ bi kpe' *Yesu udɔpɔnpɔn bo, nɛ kɪ kpe' idukond ile nno mō. Bi kpe' uba u'nojie bó, kɪ kpe' utō u'nogɛn bó.

³⁴ [Nɛ *Yesu ye: «N'Baa, fɛre be bi'biere, kime ba ben bi teh nā.»][†] Sojambɛ taa' u'wengolkaar kɪ fùare' imùan kɪ gbiire' tù.

³⁵ Nɛ udu ya nib se ki likeh. *Sufmbɛ ya ciɛnb ben leh *Yesu nɛ ki teh: «U ñmien' bitɔb nɛ. U yé Uwien ya Nigendke Kristo la, wō ɾi ñmien u'ba mō.»

³⁶ Sojambɛ nno mō sukreh wō, kɪ ñekn' wō kɪ taa' midɛñmiñmiikm kɪ tɛnde' wō,

³⁷ nɛ kɪ ye: «A yé *Sufmbɛ ya bɛr la, ñmien a'ba-a!»

³⁸ Bi là kele' kɪ tɛbn' u'yul ya paaki bó, kɪ ye: «*Sufmbɛ ya bɛr sō nō.»

³⁹ Idukond yá bi kpe' yé idɔpɔnpɔn bo nno ya uba mō sukreh wō kɪ teh: «Ŋa yé Uwien ya Nigendke Kristo bi? Ñmien a'ba ñō kɪ ñmien ti'mō!»

⁴⁰ Nɛ udukondtō nno tiɛn' u'bo kɪ ye: «Tinbi nin wɔn taan' kɪ laa' utudere uba, nɛ ŋa fenge Wien-a!

⁴¹ Tinbi yaam kpe' utudere wuu nɛ, kime bi tien' tɛ ti'tùon kpe ma bo nɛ. Ama wɔn ŋa tien' biere iba.»

⁴² Nɛ kɪ ye: «Yesu, a lá jin' a'bel uyo wá la, á li tien n'bó.»

⁴³ Nɛ *Yesu jiin' wō kɪ ye: «N tōkeh ŋɛ imɔn nɛ, dinnō mɔnɔn a li te nin nni Uwien den nɛ.»

Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo

(Matie 27:45-56; Mark 15:33-41; San 19:28-30)

⁴⁴ Ni là tuo kuwensiiku ya yo nɛ, ni ci' kɪ bñike' utingben kɛ bo kɪ tɪ baa' kutaajuaku tikur tuta ya yo.

⁴⁵ Wien ŋa ji ñɛh nɛ kukpelcɛkpekpɛkɛku kùa bore' Uwien ya duku ni bolm mile nno kɛre' ku'siik ni.

⁴⁶ U ya yo nɛ *Yesu wuure' ufaa bo kɪ ye: «N'Baa, n taa' n'miel kɪ ŋukn' ŋɛ.» U len' nno kɪ tɪ gben', nɛ kɪ kpo'.

⁴⁷ Sojambɛ kobk ya ciɛn laa' nno ma nno, nɛ kɪ pèke' Uwien kɪ ye: «Ujɛ wuɔ mɔnbe kɪ yé ugbɛmɔndaan nɛ.»

⁴⁸ Binib bà kɛ baa' ligol be ɾi lá liike nno, laa' tibont tà kɛ tien', nɛ kɪ liɛbe' kɪ kunh nin uyensaa.

⁴⁹ Binib bà kɛ ben wō nin bipiib bà ñɛn' Galile ya tinfɛnm bó ní, kɪ pɛ u'bo nno, se fɔnfɔkm kɪ likeh.

Yesu ya subm

(Matie 27:57-61; Mark 15:42-47; San 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Ujɛ uba là te, bi yih wō Yosef, u ñɛn' *Sufmbɛ ya du uba ni, nɛ bi yih wù Arimate. U là yé *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab ya uba nɛ, kɪ cuube, kɪ yé unimɔn, kɪ gu Uwien ya bel li baa ní uyo wá. Wa là tuo' u'tɔb ye be ɾi tien ma, nɛ ka kuɔn' u'ba bi'tùon ni.

⁵² U jon' Pilat saan kɪ tɪ tōke' wō kɪ ye wō ɾi cɛbe wō *Yesu ya gbɛnɛnt ñō wō ɾi jiin tù udɔpɔnpɔn bo kɪ tɪ sube.

⁵³ Pilat tuo', nɛ Yosef jiin' *Yesu ya gbɛnɛnt udɔpɔnpɔn bo, kɪ taa' kukpelcɛkɛku kɪ tɛntɛn' tù, kɪ taa' kɪ tɪ ble' ufele ni. Bi là cube' ufele nno kujɔtenku kuba ya kele ni nɛ, ka laan sube' nil len'.

⁵⁴ Ni là yé lidaali là bi bondeh Saba nɛ, nɛ Saba bugben benh wō ɾi cin.

⁵⁵ Bipiib bà là ñɛn' Galile ya tinfɛnm bó ní kɪ pɛ *Yesu bo nno, paan' Yosef bo, kɪ tɪ laa' ufele nno, kɪ laa' bi taa' *Yesu ya gbɛnɛnt kɪ ble' len ma bo.

⁵⁶ Bipiib nno liɛbe' kɪ kun', kɪ tɪ bonde' lɛfina nin mikpɔm. Nɛ kɪ juore' kɪ fuore' *Saba ya daali liwɔbl ye ma bo.

24

Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni

(Matie 28:1-10; Mark 16:1-8; San 20:1-10)

¹ *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kùa li faa nno, nɛ bipiib nno wɔre' kɪ fii', kɪ taa' bi là bonde' mikpɔm mà mi'nu ñmɛ nno kɪ jon' likul bó.

² Bi tɪ baa', kɪ laa' kutɛnku kùa bi là taa' kɪ biin' likul nno ŋa ji bi.

³ Nɛ bi kɔn' ka laa' Yonbdaan *Yesu ya gbɛnɛnt.

[†] 23:34 Bi kpie' kɪ kele' tigbont tà nno ya tuba ni, «N'Baa, fɛre be bi'biere, kime ba ben bi teh nā» ŋa te tu'ni. [‡] 23:53 Liike Matie 27:60.

4 Nĩ beke' be cɛɛn nɛ ba ji bɛn bi li ye bɑ. I ya tɑan bo nɛ bi laa' bijɛb bile baa' ki lɑ sere' bi'saan, ki guo tikpɛlɛɛr tũ windeh ki dɔnbɛh inun bɔ.

5 Bujɛwaanbu cuo' bipiib nnɔ, nɛ ba ji kaabe' ki liike' bijɛb nnɔ, nɛ bi niire' bɛ ki ye: «Bɛ tien' ni nuunh unifuob bitɛnkpiib ni?»

6 Wa ji te niɛ saan. U mɛkre'-a. Tiere mɛn u lɑ tɔke' nɛ ki ye bɑ uyo wɑ u laan lɑ te Galile ni nnɔ.

7 U lɑ ye ɔnĩ kpe bɛ rĩ taa Unil ya Bijɛ ki ŋukn bibiɛrdɛnb, bɛ rĩ kpe wɔ udɔpɔnpɔn bo, ŋɔ wienta daali wɔ rĩ mɛkre bitɛnkpiib ni nɛ.»

8 Nɛn saan nɛ bipiib nnɔ tiere' *Yesu la len' ki ye bɑ.

9 Bi siere' likul nnɔ saan ki liɛbe' ki kun', ki taa' tigber nnɔ kɛ ki tɔke' *Yesu ya tondb piik nin uba nnɔ nin binitɔb bɑ kɛ mɔ lɑ pɛ u'bo nnɔ.

10 Bipiib nnɔ ya yel si: Mari Madelenn nin Sann nin Mari Saak ya naa. Bɛn nin bipiitɔb nɛ taa' tigber nnɔ ki tɔke' *Yesu ya tondb.

11 Bi tɔke' bɛ ma nnɔ nɛ bi maaleh ki teh nĩ yɛ mijɔrlɛnm nɛ, nɛ ka teke' tigber nnɔ ki jin'.

12 Nɛn saan nɛ Pier fii' ki sen' ki jon' likul nnɔ saan, ki gbien' ki liike', ki laa' kukpɛlcɛku nnɔ baba nɛ dɔ len. Nibonn nɑ tien' nnɔ cuo' wɔ miyɔkm cɛɛn, nɛ u liɛbe' ki kun'.

*Yesu cɛre' u'panpaankaab bile laa' wɔ Emayus ya sen ni
(Mark 16:12-13)*

13 Nɛn daali nɛ *Yesu ya panpaankaab ya bile joh udu uba bɔ bi yih wũ Emayus. Kĩ nɛ Yerusalem ki tĩ baa udu nnɔ nĩ te tɛn kansini piik nin uba nɛ.

14 Bi joh ma nnɔ nɛ ki lienh tibont tɑ kɛ tien' nnɔ bɔ.

15 Bi lienh ki nich nin tɔb uyo wɑ nnɔ, nɛ *Yesu nɛnde' bɛ, bi tɔke ki joh.

16 Nĩ libe' bi'yɛnm nɛ ba bɛnde' wɔ.

17 U niire' bɛ ki ye: «Nĩ cuonh ki lienh bɛ ya gbɛr nɛ?» Bi'yɛnm saa' nɛ bi sere'.

18 Bi'ni bi yih wɑ Kleyopas nnɔ jiin' wɔ ki ye: «N maale' ki ye sin baba nɛ te Yerusalem ni, ka bɛn nɑ tien' len idɛn yiɛ nɔ.»

19 Nɛ u ye: «Bɛ ya bonn tien'-i?» Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Tĩ lienh nɑ tu' Nasarɛt ya *Yesu nnɔ ya gbɛr nɛ. U lɑ yɛ *Uwien ya ŋɔbonsɔknl nɛ, ki ŋmɔbe mituɔm u'lenm nin u'tuon kɛ ni, binib nin Uwien ya nun bɔ.

20 Ama ti'yaab bɑ yɛ bitɔtuɔrciɛnb nin ti'du ya ciɛnb taa' wɔ ki tĩ ŋukn' Erom ya ciɛnb, bi bun' wɔ ki ye u kpe mikuum, nɛ ki kpe' wɔ udɔpɔnpɔn bo.

21 Tinbi lɑ daan ki ye wɔn nɛ li teke tinbi Israyɛl yaab ki wiɛ. Nin ti'dɛndɛnl kɛ ŋɔ tibont nnɔ kɛ tien' ma dinnɔ wienta sɔ.

22 Ama ti'cɛkl ya piib biba tɔke' tɛ tigber tuba tũ jin' tɛ. Bi wɔre' ki fii' ki jon' likul bɔ,

23 ka ti'laa' *Yesu ya gbɛnɛnt, nɛ ki liɛbe' nĩ ki lɑ tɔke' tɛ ki ye Uwien ya tondb biba baa' bi'saan ki tɔke' bɛ ki ye u fuobe.

24 Nɛ ti'yaab biba mɔ jon' likul nnɔ bɔ, ki tĩ laa' nĩ te tɛn bipiib nnɔ len' ma nɛ. Ama wɔn wɔn, ba laa' wɔ.»

25 Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «O, bijɛbe, miɛnm nɛ pɔre' nɛ. Na teke' *Uwien ya ŋɔbonsɔknb lɑ len' nɑ kɛ nnɔ tonm.

26 Nĩ kpe Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo rĩ jɛnde nɛ ki yaan Uwien rĩ kpɛke wɔ.»

27 Nɛ ki cin' ki tɔkeh bɛ nɑ kɛ kele' u'bo Uwien ya gbɔnt ni nnɔ. U cin' ki tɔkeh bɛ Moyis lɑ kele' nɑ u'bo nɛ ki tĩ baa' *Uwien ya ŋɔbonsɔknb kɛ mɔ lɑ kele' nɑ.

28 Bi tĩ nɛkn' bi joh udu wɑ ni nnɔ, nɛ *Yesu tien' tɛn u ye wɔ rĩ gbɛre nɛ.

29 Nɛ bi cɛkn' wɔ ki ye wɔ rĩ juore bi'saan, uwien bɛnh wũ rĩ lu nɛ, nĩ li biire na rĩ wuɔke. Nɛ u juore' bi'saan.

30 Bi kɛle' bɛ rĩ ji uyo wɑ nnɔ, nɛ u yuure' kpɔnɔ, ki faare' Uwien, ki kɔkuɔ' ki de' bɛ.

31 Nɛn saan nɛ bi'yɛnm cɛbre', bi bɛnde' wɔ, nɛ u pɔk ki fele'.

32 Nɛ bi tɔke' tɔb ki ye: «U bi lienh ki tũrɛh ki tɔkeh tɛ *Uwien ya gbɔnku ya gbɛr ya tingi usɛn ni ma nnɔ, nɑ bi siɛnh ti fɛl ni tɛn umu-uu?»

33 Nɛ bi fii' ki liɛbe' Yerusalem i ya tɑan bo ki tĩ laa' *Yesu ya tondb piik nin uba nnɔ nin binitɔb taan' ki te.

34 Bi tɔke' bipanpaankaab bile nnɔ ki ye: «Yonbdaan mɔnbɛ ki mɛkre'. U cɛre' Simɔn laa' wɔ.»

35 Nɛ bipanpaankaab bile nnɔ mɔ tɔke' bɛ nɑ tien' usɛn ni, ki tɔke' bɛ ki ye bi bɛnde' wɔ uyo wɑ u kɔkuɔ' kpɔnɔ nnɔ nɛ.

*Yesu cɛre' u'panpaakaab piik nin uba laa' wɔ
(Matie 28:16-20; Mark 16:14-18; San 20:19-23; Itũon 1:6-8)*

36 Bi lienh bi'ŋɔbu ŋa lu', nɛ *Yesu baa' ki lɑ sere' bi'siik ni, ki tɔke' bɛ ki ye: «Li te mɛn uyɛnduɔn ni.»

37 Nĩ fɛnde' bɛ ki gbien', bujɛwaanbu cuo' bɛ, kimɛ bi maaleh ki teh nĩ yɛ ufɛnfɛnd nɛ.

- ³⁸ Nε u niire' be ki ye: «Be tien' ni cuo' ne bujewaanbu, ni maaleh milele?
- ³⁹ Liike men n'nuo nin n'taan, min li ne. Me nni men ki liike, ni li le n ηmabe tigbenent nin ikpob. Fenfend ηa ηmabe gbenent ki niireh nin kpobl.»
- ⁴⁰ U lienh nno uyo wa nno, ne ki wongeh be u'nuo nin u'taan.
- ⁴¹ Nen saan ne bi'yenn songe', ama ba laan teke' ki jin' ki gben', ki bie ki te miyokm ni. Ne u niire' be ki ye: «Ni ηmabe niba libuol lie ni ji-ii?»
- ⁴² Bi de' wo lijenjenpulkaal liba.
- ⁴³ Ne u teke', ki ηman' bi'nun bo.
- ⁴⁴ Ne ki take' be ki ye: «N laan la te nin ne uyo wa nno, n la take' ne ki ye: ni kpe Moyis la kele' na nin *Uwien ya nɔbonsoknb la kele' na nin na ke kele' Uwien ya yuon ya gbɔnku ni n'bo nno, ke ri tien ne.»
- ⁴⁵ Nen saan ne u cibre' bi'yenn be ri fre ki cii na kele' *Uwien ya gbɔnku ni nno ya tingi.
- ⁴⁶ Ne ki ti take' be ki ye: «Ni kele' ki ye ni kpe Uwien ya Nigendke Kristo ri jende, ki kpo ki mekre bitenkpiib ni wienta daali.
- ⁴⁷ Bi li take unɔndun ya nib ke n'gbɛr, ki ye be ri lebre bi'tetem ηo Uwien ri fere be bi'biere. Bi li cin Yerusalem ni ne ki li takeh tu.
- ⁴⁸ Ninbi ne ye m'ndnkunb tibont nno ke bo.
- ⁴⁹ Min nin n'yul ne li cere ni le n'Baa la puon' ki ye u li de ne na nno. Ni li te Yerusalem ni, ki ti baa lidaali la ni li le mituom ma li ne paaki bo ni nno.»

Yesu don' paaki bo ma bo

(Mark 16:19-20; Itɔn 1:9-11)

- ⁵⁰ *Yesu taa' be ki jon' Betani ya du bo ya kele, ki ti yuon' u'nuo ki tien' be Uwien ya manm.
- ⁵¹ U teh be Uwien ya manm uyo wa nno, ne ki daan' be, Uwien cere' u don' paaki bo.
- ⁵² Bi gbaan' ki kpieke' wo, ne ki liebe' Yerusalem nin uyensongcien.
- ⁵³ Bi la tuu ki te Uwien ya duku ya luo bo ne ki pekeh Uwien.

Tigbɛmɔnmɔnt tà San kɛlɛ' tũ nnɔ Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Yesu ya tond San nɛ kɛlɛ' kugbɔnku kuu nnɔ. U yie binib rí bɛndɛ Yesu yé udaan wà nɛ. Yesu yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo nɛ. Wɔn nɛ liɛbɛ' ki yé Uwien ya Bijɛ.

San kɛlɛ' tigbɛmɔnmɔnt ma bo nnɔ bore' nin Matie nin Mark nin Luk kɛlɛ' tũ ma bo. U yie binib rí tũɔrɛ kí cii Yesu tien' tibont tà nin u len' tà nnɔ ya tingi nɛ. San ya gbɔnku ya cincinm (1:1-18) u tɛkɛh binib ki tɛh Yesu bugbɛn nɛ yé Uwien ya ñɔbonl. U là te nin Uwien nɛ haali ucincinyo nɛ ki baa' ki lá kɔn' nin binib (1:1-18).

San ya gbɔnku gbiire' ibɔk ile nɛ. Libɔkkpɛikl ni (1:18-12:50), San lienh Yesu tien' miyɔkm ya bont tà nnɔ bó nɛ. U tien' tũ ki tí dukn' bolm milole nɛ. Tu ya bont nɛ wɔngɛh ki tɛh Yesu yé Uwien ya Bijɛ. Sufmɛ ya ciɛnb tuu ki findeh nin wɔ ki tɛh u taah u'ba ki kpáandɛh Uwien nɛ, ki kɛndɛh Saba ya daali ya yiko bo. Yesu tɔkɛ' binib ki ye wɔn nɛ yé tijer tà dienh limiel, ki yé kuwenwenku kúa wɛndɛh uɛndun.

Libɔkklɛl ni (13:1-21:25), San liɛbɛ' ki ye Yesu nɛ yé usɛn wà unisaal li kpɛien wũ kí baa Baa Uwien saan, ki liɛbɛ' ki ye Yesu siere' uɛndun wuu ni ki liɛbɛ' u'Baa bó (iyul 13-17). Li ya bɔkl ni San lienh bi cuo' Yesu ma bo, ki bun' wɔ tibuur ki ye u kpɛ mikuuum, ki kpɛ' wɔ udɔpɔnpɔn ma bo nɛ. U mɛkre' bitɛnkpiib ni, ki cɛrɛ' u'panpaankaab laa' wɔ u fuobe (iyul 18-21).

Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya ñɔbonl

¹ Uwien ña laan là ñɛn' uɛndun ma nnɔ ki laa' Liñɔbonl te nɛ. Li là te nin Uwien nɛ, ki yé Uwien.

² Li là te nin Uwien nɛ micincinm.

³ Uwien là ñɛn' tibont kɛ nin lɛn nɛ. Uwien ña ñɛn' bonn niba ñɔ la te ni' ñɛnm ni.

⁴ Lɛn nɛ yé limiel ya daan. Limiel nnɔ nɛ dienh binib kuwenwenku.

⁵ Kuwenwenku nnɔ wɛndɛh licinñunl ni, nɛ licinñunl ña frɛ' ki kpiin' kù. *

⁶ Uwien sɔn' unil uba ní, bi yih wɔ San.

⁷ U baa' wɔ rí kun kuwenwenku nnɔ bo imɔn nɛ, ñɔ wɔn bo binib kɛ rí teke kù kí ji.

⁸ Wɔn ña yé kuwenwenku nnɔ, ama u baa' wɔ rí kun ku'bo imɔn nɛ.

⁹ Kù yé kuwenwenmɔnku kúa baa' uɛndun ni kù rí wɛndɛ binib kɛ nɛ.

¹⁰ Uwien ñɛn' uɛndun nin Liñɔbonl nnɔ nɛ. Li baa' uɛndun ni ama uɛndun ya nib ña bɛndɛ' lɛ.

¹¹ Li baa' li'yaab saan, nɛ li'yaab ña teke' lɛ.

¹² Ama binib bà kɛ teke' lɛ nnɔ, bi teke' lɛ ki jin' nɛ, nɛ li de' bɛ usɛn bɛ rí li yé Uwien ya bumu.

¹³ Bi yé Uwien ya bumu ma nnɔ, na yé u maa' bɛ tɛn unisaal maa' mubumu ma bo nɛ, Uwien nɛ yie ki cɛrɛ' bi yé u'bumu.

¹⁴ Liñɔbonl nnɔ tien' li'ba unisaal, ki baa' ki lá kɔn' ti'ni, ki tɛh tinimɔnt cɛɛn, ki tɔkɛh tigbɛmɔnt baba. Ti laa' u'kpɛikɛ. Ukpɛikɛ wà u'Baa Uwien de' wɔ wũ, kimɛ u yé u'bubaabk nɛ.

¹⁵ San kun' u'bo imɔn ki kpaandɛ' ki ye: «N là lienh wɔn bo nɛ ki tɛh wà li paan n'bo ní nnɔ cɛn' nni, kimɛ u là te ki laa' ba laan maa' nni.»

¹⁶ U'nimɔnt ni nɛ u de' ti'kɛ bupaabu, ki li liɛbɛ kí de te bù kí pukn.

¹⁷ Imɔn, Moyis nɛ là de' tɛ *yiko. Tinimɔnt nin tigbɛmɔnt tun wɔn, *Yesu Kristo nɛ baa' nin tũ.

¹⁸ Uba ña kpele ki laa' Wien. Ama u'Bijɛbaab wà yé Uwien ki te nin Uwien nnɔ nɛ cɛrɛ' ti bɛndɛ' wɔ.

*San wà siih binib Uwien ya ñunm ya gber
(Matie 3:1-12; Mark 1:1-8; Luk 3:1-18)*

¹⁹ Sufmɛ ya ciɛnb bà te Yerusalem ni nnɔ sɔn' bitɔtuɔrkaab nin Lefi yaab[†] San saan, nɛ bi tí niire' wɔ ki ye: «A yé ñmɛ nɛ?»

²⁰ Nɛ San kun' imɔn ki ye: «Min ña yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo.»

²¹ Nɛ bi liɛbɛ' ki niire' wɔ ki ye: «A nín yé ñmɛ? A yé Eli nɛ-ɛɛ?» Nɛ u ye: «Ma yé Eli.» Bi tí niire' wɔ ki ye: «A yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl wà li baa ní nnɔ nɛ-ɛɛ?» Nɛ u ye: «Hnhn.»

* **1:5** Bi li frɛ kí lɛbrɛ licinñunl ña frɛ' ki kpiin' kù kí ye licinñunl ña teke' kù mɔ. † **1:19** Lefi yaab yé binib bà là toreh bitɔtuɔrkaab Uwien ya duku ni nɛ.

²² Nε bi tɪ niire' wɔ ki ye: «A nɪn yé ηmε ne? A bugβen tɔke tε a yé udaan wá, ηɔ tɪ bende ti li tɪ jiin bá sɔn' tε ní nnɔ kɪ ye bá.»

²³ Nεn saan nε San jiin' bε kɪ ye: «N yé wá wuureh kupenpelku ni ki teh:

«Tùare mɛn kɪ cubn Yonbdaan ya sɛn,» nnɔ nε.

*Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi lá len' nnɔ nε.»

²⁴ Bi sɔn' binib bá San saan nnɔ ya biba lá yé *Farisɛnmbε nε.

²⁵ Bi liεbe' kɪ niire' wɔ ki ye: «ŋa yé Uwien ya Nigendkε Kristo, ka yé Eli, ka yé *Uwien ya ñɔbonsɔknl wá li baa ní nnɔ mɔ la, bε nɪn tien' a siih binib Uwien ya ñunm-i?»

²⁶ Nε u tɔke' bε kɪ ye: «Min taah miñunm nε kɪ siih binib Uwien ya ñunm. Ama uba te ni' siik ni, na bεn wɔ.

²⁷ U pε n' puoli bó ní nε, ama ma kpε rɪ lore u' tacεningβen mɔnɔn.»

²⁸ Ni' kε lá tien' Betani ya du ni nε, Sudeɲ ya kpɛnpuol bó. San lá siih binib Uwien ya ñunm nεn saan nε.

Yesu nε yé Uwien ya Pebuk

²⁹ Kutaaku faa', San laa' *Yesu we ní u'saan, nε u ye: «Liike mɛn, Uwien ya *Pebuk ká ñɛndeh uñɛndun ya nib ya biεre nnɔ sɔ.

³⁰ N lá tɔke' wɔn ya gβer nε kɪ ye uje uba pε n' puoli bó ní kɪ cɛn' nni nnɔ, kimε u lá te kɪ laa' ba laan maa' nni.

³¹ Min mɔnɔn ηa lá bεn udaan wá nε, ama n baa' kɪ siih binib Uwien ya ñunm ηɔ Israyel yaab nε rɪ bende wɔ.»

³² Nε San tɔke' binib kɪ ye: «N laa' *Mifuoñaanm ñɛn' paaki bó kɪ jiinh ní, kɪ naan unɛnjel, kɪ lá te u'bo.

³³ Min mɔnɔn ηa lá bεn udaan wá nε, ama Uwien wá sɔn' nni rɪ li siih binib u' ñunm nnɔ, nε tɔke' nni kɪ ye n li lε *Mifuoñaanm jjiire' ní kɪ lá te uje uba bo. Wɔn nε li cère *Mifuoñaanm rɪ jjiire ní binib bo.

³⁴ N laa', nε kɪ kun' imɔn kɪ ye wɔn nε yé Uwien ya Bijε.»

Bá kpie' kɪ tien' Yesu ya panpaankaab

³⁵ Kutaaku faa', nε San tɪ te ni'saan nin u'panpaankaab bile.

³⁶ U laa' *Yesu gɛbreh, nε u caan' u'bo inun, kɪ ye: «Liike mɛn, Uwien ya Pebuk sɔ.»

³⁷ San ya panpaankaab bile nnɔ cii' u len' ná, nε kɪ paan' *Yesu bo.

³⁸ *Yesu jibe', kɪ laa' bi pε u'bo, nε u niire' bε kɪ ye: «Ni yé ba?» Nε bi ye: «Rabi, a te lε saan-i?» Rabi ya tingi si: Uwɔnwɔknl bii Cenbaa nε.

³⁹ Nε u ye: «Dɛn mɛn, ni li lε.» Ni lá te kutaajuɔku tikur tunan ya yo nε. Bi paan' u'bo kɪ tɪ laa' u te ná saan, nε kɪ juore' u'saan kɪ tonde' ni' daali ya wentunl.

⁴⁰ Bijεb bile bá lá cii' San ya lenm ηɔ kɪ paan' *Yesu bo nnɔ, bi yih uba Andre, u yé Simɔn Pier ya ninje.

⁴¹ U kpie' kɪ jon' kɪ tɪ laa' u'ninje Simɔn nε kɪ tɔke' wɔ kɪ ye: «Ti laa' Mesi.» Mesi ya tingi si: Uwien ya Nigendkε Kristo nε.

⁴² Nε kɪ taa' wɔ kɪ baa' *Yesu saan. *Yesu caan' Simɔn bo inun, kɪ tɔke' wɔ kɪ ye: «Bi yih ηε Simɔn nε, San ya bijε. Bi ji li yih ηε Sefas nε.» Sefas ya tingi si: Litenpenl nε.

⁴³ Kutaaku tɪ faa' nε *Yesu yé wɔ rɪ jo Galile ya tinfɛnm bó. U laa' Filip nε kɪ tɔke' wɔ kɪ ye: «Paan n'bo ní.»

⁴⁴ Filip nnɔ yé Betsayida ya du yo nε. Andre nin Pier mɔ yé nεn bó yaab nε.

⁴⁵ Filip jon' kɪ tɪ laa' Natanayel nε kɪ tɔke' wɔ kɪ ye: «Ti laa' unil wá Moyis lá kεle' u'gβer Yiko ya gbɔnku ni nnɔ. *Uwien ya ñɔbonsɔknb mɔ lá len' u'gβer. Wɔn si: Nasaret ya Yesu, Yosef ya bijε.»

⁴⁶ Nε Natanayel niire' wɔ kɪ ye: «Nibonmɔnmɔnn li fre kɪ ñε ní Nasaret ya du ni-ii?» Nε Filip tɔke' wɔ kɪ ye: «Dɛn kɪ tɪ liike.»

⁴⁷ *Yesu laa' Natanayel we ní u'saan, nε u ye: «Liike mɛn, Israyel ya bol ya nil tenten sɔ, u yé ugβemɔndaan nε.»

⁴⁸ Nε Natanayel niire' wɔ kɪ ye: «A bεn nni lε saan-i?» Nε *Yesu ye: «A bi te bukenkenbu ni ma nnɔ n kpie' kɪ laa' ηε nε kɪ yaan Filip yin' ηε.»

⁴⁹ Nε Natanayel ye: «Cenbaa, a mɔnbe kɪ yé Uwien ya Bijε nε. A yé Israyel ya bercien nε.»

⁵⁰ Nε *Yesu ye: «N tɔke' ηε kɪ ye n laa' ηε bukenkenbu ni ma nnɔ nε a teke' nni kɪ jin'. A li lε miyɔkm ya bont tá yεbe kɪ cɛn' nɛ nɔ.»

⁵¹ Nε kɪ ye: «N tɔkeh nε imɔn nε, ni li lε kutaaku yε, kɪ lε Uwien ya tondb doh kutaaku kɪ jiinh ní *Unil ya Bijε ya yul ya paaki.»

2

Bi tien' upiikuɔn uba Kana ya du ni

¹ Wienta daali ne bi tien' upiikuon uba Kana ya du ni, Galile ya tinfenm ni. *Yesu ya naa mo lá te ni'saan.

² Bi lá yin' *Yesu nin u'panpaankaab mo upiikuon nno.

³ Midaam lá pöre', ne *Yesu ya naa take' wo ki ye: «Ba ji nmobe daam.»

⁴ Ne *Yesu jin' wo ki ye: «Upii, min nin sin tu le ne? N'yo na laan baa'-a!»

⁵ Ne u'naa take' bitonsomb ki ye: «U ye ma la, ni tien nno.»

⁶ To, icincencien iluob iba lá se ni'saan. Cin ke cin lá li fre kí teke ten icuon iniin bii icuon piik nin ile. *Sufmbe lá kuonh i ya cin ni ne miunum ki taah ki sokreh bi'ba, ki paakeh iyaajebok ye ma bo.

⁷ *Yesu take' bitonsomb nno ki ye: «Gbien men icin yii no miunum.» Ne bi gbien' i'ke mieen.

⁸ Ne u ye: «Kon men kí tí de wá likeh kunacenu ya tuon.» Ne bi kon' ki tí de' wo,

⁹ ki laa' miunum nno kpemde' midaam no. Ne u wube' ki liike', ka ben mi nen' ná saan. Ama bitonsomb bá kon' ki tí de' wo nno, ben ben. Ne u yin' piice,

¹⁰ ki take' wo ki ye: «Wá ke ye wo rí de midaam la, u kplereh ki dienh má nme ne. Binib nun' ki tí gbo' la, ne u ji dienh má nme ki gbien'. Sin sien' ma nme ki tí kende' ne ki yuon' ki de'-a!»

¹¹ Nen ne ye miyokm ya bonn ná *Yesu cin' ki tien' nè. U lá tien' miyokm ya bonn bugben Kana ni ne, Galile ya tinfenm ni, ki cère' binib laa' u nmobe ukpieke ma bo. Ne u'panpaankaab teke' wo ki jin'.

¹² Ni ya puoli bó ne wón nin u'naa nin u'ninjie' nin u'panpaankaab jire' Kapernawum ya du bó, ki tí tien' ni'bó iwenkaanke.

*Yesu nore' ikpenkpend Uwien ya duku ya luo bo
(Matie 21:12-13; Mark 11:15-17; Luk 19:45-46)*

¹³ Ni lá sien' waamu ne *Sufmbe ya Pak rí jele, ne *Yesu don' Yerusalem bó,

¹⁴ ki tí kón' Uwien ya duku* ya luo bo, ki laa' binib te u'bo. Biba kuareh ine nin ipe nin inenjel, bitob kpendeh ilike.

¹⁵ Ne u taa' inji ki tien' unalebe yaam, ki nore' biwenkuorb nno nin bi'pe nin bi'ne nno ke ki nen' saali, ki kpenkpien' bilikkpendb nno ya like, ki tuture' bi'teb ki gbogbobe'.

¹⁶ Ne ki take' binenjekuorb nno ki ye: «Nen men ni'ke nie saan! Ni la taa n'Baa ya duku kí tien kukpenkpendduku.»

¹⁷ Ne u'panpaankaab tiere' ki ye ni kele' *Uwien ya gbónku ni ki ye: «Uwien, n'nun món a'duku ya gber bo ceen, ne ni sienh n'fel ni ten umu.»

¹⁸ Ne *Sufmbe ya cienb niire' wo ki ye: «A li tien mi le yokm ya bonn kí wuon te kí ye a nmobe usen á tien a teh ná no?»

¹⁹ Ne u ye: «We men Uwien ya duku kuu, no rí taa iwien ita kí liebe kí me kù.»

²⁰ Ne bi ye: «Bi taa' ibin pinan nin iluob ne ki men' Uwien ya duku kuu no, ne sin ye a li taa iwien ita kí liebe kí me kù-uu?»

²¹ Ama *Yesu lienh Uwien ya duku kua bó nno, u niireh u'gbenent ne.

²² Uyo wá u mekre' bitenkpiib ni nno, ne u'panpaankaab tiere' ki ye u lá len' nno. Ne ki teke' ná kele' *Uwien ya gbónku ni nno nin *Yesu ya lenm ki jin'.

Yesu ben ná te unil ya fel ni

²³ *Yesu lá te Yerusalem ni ne Pak ya nacenku nno ya yo, ki tien' miyokm ya bont, binib laa', ne bá yebe teke' wo ki jin'.

²⁴ Ama wón nja du bi'bo, kime u ben binib ke ya yenmaale.

²⁵ Wa nuunh uba rí take wo gber. Kime wón bugben ben ná te unil ya fel ni.

3

Yesu nin Nikodem ya gber

¹ Uje uba lá te bi yih wo Nikodem, u ye *Farisienmbe ya cekl ya nil ne, ki ye Sufmbe ya cienb ya uba.

² U baa' *Yesu saan kuonku ki take' wo ki ye: «Cenbaa, ti ben ki ye Uwien ne sán' nje ní á lá wónk te, kime Uwien nja te nin nil la, wa rí fre kí tien yokm ya bont ten a teh ma bo no.»

³ Ne *Yesu take' wo ki ye: «N tokeh nje imón ne, ba maa' unil wá ki lere' la* , udaan nja rí fre kí le Uwien ya bel.»

⁴ Ne Nikodem ye: «Unil tien' ucien la, bi li tien mila kí maa wo kí lere? U li fre kí liebe kí ko u'naa ya benku ni no be rí maa wo kí lere-ee?»

⁵ Ne *Yesu ye: «N tokeh nje imón ne, ba maa' nil wá miunum nin *Mifuoñaanm ni la, udaan nja rí fre kí ko Uwien ya bel ni.

* 2:14 Liike Matie 12:5; Mark 11:11; Luk 2:27.

maa paaki bó mo.

* 3:3 Grekmbé ya lenm ya nobonl lá teh kí maa kí lere nno li fre kí ye kí

⁶ Unisaal maa' nà la, nǎ yé unisaal nɛ. *Mifuoŋaanm maa' nà la, nǎ yé *Mifuoŋaanm yaann nɛ.

⁷ La cèrè n tǎkɛ ɲɛ ma ki ye nǎ kpɛ bɛ rí maa nɛ kí lere nnɔ rí cuo ɲɛ miyɔkm.

⁸ Mitafaam† joh mǎ yíe nà bó nɛ, nɛ a ciɪh mǎ'waaku bó, ka bɛn mǎ ɲɛn' nà, ki niireh nin mǎ joh nà. Unil wà kɛ *Mifuoŋaanm maa' wɔ la, u'mɔ yaam te nnnɛ nɛ.»

⁹ Nɛ Nikodɛm niire' wɔ ki ye: «Nǎ li tien mila kí tien-i?»

¹⁰ Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «A yé unil wà wɔknh Israyel yaab Uwien ya gbɛr, nɛ ka bɛn n len' nà nɔ ya tingi-ii?»

¹¹ N tǎkɛ ɲɛ imɔn nɛ, ti lienh ti bɛn nà nɛ, ki kundeh imɔn ti'nun laa' nà bo, nɛ na teknh ti'mɔnkun ki jinh.

¹² N tǎkɛ ɲɛ uɲɛndun wuu ni ya gbɛr, nɛ na teknh tù ki jinh. N tǎkɛ' nɛ paaki bó yaar la, ni li tien mila kí teke tù kí ji?»

¹³ Unil ya Bijɛ wà ɲɛn' paaki bó kí jiire' ní ɲa rǎ la, uba ɲa don' paaki bó.

¹⁴ «Bi li fin Unil ya Bijɛ paaki bó tɛn Moyis lá fin' ma uwe udɔ bo kí caan' kupenpelku ni nnɔ nɛ,

¹⁵ ɲɔ unil wà kɛ teke' wɔ kí jin' la, wɔ rí lɛ limiel lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm.»

¹⁶ Imɔn, Uwien yíe uɲɛndun ya nib kí gbien', nɛ kí taa' u' Bubaabk kí de' ɲɔ wà kɛ teke' wɔ kí jin' la, u la kpo kí juore fɛnm, ama wɔ rí lɛ *limiel lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm.

¹⁷ Kimɛ Uwien ɲa sɔn' ní u' Bijɛ uɲɛndun ni wɔ rí lá biin uɲɛndun ya nib, u sɔn' wɔ ní wɔ rí lá ɲmɛn bɛ nɛ.

¹⁸ Wà kɛ teke' wɔ kí jin' la, Uwien ɲa rí biin wɔ. Ama wà kɛ ɲa teke' wɔ kí jin' la, Uwien biin' wɔ ɲɔ, kimɛ wà teke' wɔn Uwien ya Bubaabk kí jin'.

¹⁹ Uwien ɲiikɛh nà bo sɔ kí biindeh binib: kuwenwenku baa' uɲɛndun ni, nɛ binib yíe licinɲunl kí cɛn' kuwenwenku, kimɛ bi'tuon bre nɛ.

²⁰ Wà kɛ teh nà bre ɲɛn kuwenwenku nɛ, ka yíe wɔ rí nekn kù, kimɛ u jie u'tuonbiere nnɔ li ɲɛ upaan bo nɛ.

²¹ Wà kɛ teh nà mɔn joh kuwenwenku ni nɛ, nɛ binib rí lɛ u'tuon kí bɛnde kí ye u teh Uwien yíe nà nɛ.

San len' Yesu ya gber ma bo

²² Ni ya puoli bó nɛ *Yesu nin u'panpaankaab jon' Sude ya tinfɛnm ni, kí tǎ te ni'bó, nɛ u siih binib Uwien ya ɲunm.

²³ San mǎ lá siih binib Uwien ya ɲunm, ɛnɔn ya du ni nɛ, kimɛ miɲunm lá yebe ni'saan. Udu nnɔ kpíeke Salim ya du nɛ. Binib lá bàareh u'saan, nɛ u siih bɛ Uwien ya ɲunm.

²⁴ U ya yo kí laa' ba laan lá cuo' San kí tǎ pekn'.

²⁵ San ya panpaankaab findeh nin Suf uba bi sɔkreh bi'ba kí paakeh iyaajɛbok ye ma bo nnɔ bo nɛ.

²⁶ San ya panpaankaab baa' kí lá tǎkɛ' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, unil wà lá te a'saan Sudɛn ya kpenpuol bó, a tǎkɛ' binib u'gber nnɔ, u'mɔ ji siih binib Uwien ya ɲunm nɛ, nɛ binib kɛ ji joh wɔn saan.»

²⁷ Nɛ San tǎkɛ' bɛ ki ye: «Nil ɲa rí fre kí li ɲmɔbɛ niba ɲɔ Wien ɲa de' wɔ nɛ.

²⁸ Ninbi bugbɛn yé n'mɔnkunb kí ye n lá len' kí ye min ɲa yé Uwien ya Nigɛndkɛ *Kristo, ama Uwien sɔn' nni rí liere wɔn nɛ usɛn.

²⁹ Ujɛ kuɔndeh upii la, wɔn si upii. Piice ya jɔ wɔn te ugbɛ nɛ kí cengeh u'jɔ bó. U tǎ cií' u'jɔ ya nieke bó uyo wà la, nɛ u'yɛnm rí sɔnge cɛɛn. N'mɔ ɲmɔbɛ u ya yɛnsonge nɛ kí tǎ gben'.

³⁰ Nǎ kpɛ wɔn *Kristo ya yel rí li tuɔrɛh kí kpíenh, nɛ n'yaal rí li sondeh.»

Unil wà ɲɛn' paaki bó ní ya gber

³¹ Wɔn wà ɲɛn' paaki bó ní nnɔ nɛ cɛn' nà kɛ te. Unil wà ɲɛn' uɲɛndun ni yé uɲɛndun ya nil nɛ, kí lienh uɲɛndun ya lenm. Unil wà ɲɛn' paaki bó ní nɛ cɛn' nà kɛ te.

³² U kundeh imɔn u laa' nà nin u cií' nà bo nɛ. Ama uba mɔnɔn ɲa teke' u'mɔnkun nnɔ.

³³ Wà kɛ teke' u'mɔnkun nnɔ la, u tuo' kí ye Uwien yé ugbɛmɔndaan nɛ.

³⁴ Unil wà Uwien sɔn' wɔ ní nnɔ lienh wɔn Uwien ya gbɛr nɛ, kimɛ Uwien taa' *u'Fuoŋaanm kí de' wɔ kí tǎ gben' nɛ.

³⁵ Uwien Baa yíe u' Bijɛ, nɛ kí taa' nà kɛ te kí ɲukn' wɔ.

³⁶ Wà teke' Uwien ya Bijɛ kí jin' la, u ɲmɔbɛ limiel lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm nɛ. Ama wà ɲa tuo' kí teke' Uwien ya Bijɛ kí jin' la, wa rí lɛ limiel nnɔ. Uwien ya mutuol li tuu kí te u'bo nɛ.

4

Yesu nin Samari ya pii uba ya gber

† 3:8 Grekmbe ya lenm ya ɲɔbonl lá teh Mifuoŋaanm nnɔ li fre kí ye mitafaam mɔ.

1 *Yesu cii' binib tóke' *Farisienmbe ki ye u teh binib u'panpaankaab ki siih be Uwien ya ñunm ki cen' San.

2 Imàñ, *Yesu bugben ña là siih nib Uwien ya ñunm. U'panpaankaab ne là siih be.

3 *Yesu cii' bi lienh nno ma nno ne u siere' Sude ya tinfenm ni, ki liebeh Galile ya tinfenm bó.

4 U joh Galile la, u li ñe *Samarì ya tinfenm ni ne.

5 U tí baa' Samari ya du uba ni, bi yih wù Sikar. Sakób là de' u'bijé Yosef bukpaabu bua nno ña fòke nin ni'saan.

6 Sakób ya ñunbunl te nen saan ne. *Yesu cuon' ki jii', ne ki kèle' liñunbunl nno ya ñogbel bo. Ni là tuo kuwensiiku ya yo ne.

7 Samari ya pii uba baa' wò ní lun miñunm, ne *Yesu tóke' wò ki ye: «Pu nni miñunm ní ñu.»

8 U ya yo ki laa' u'panpaankaab jon' udu ya benku ni be ní tí de tijier.

9 Ne upii nno ye: «Kí ye be bo? Sin Suf mò lá mieh min Samari ya pii miñunm-ii?» U len' nno, kime Sufmbe ña là nekndeh Samari yaab.

10 Ne *Yesu ye: «A bi ben Uwien ya paabu, ki tí bi ben wà mieh ñe miñunm nò la, sin ne bi li mie wò, ne u bi li de ñe mifuobm ya ñunm.*»

11 Ne upii nno ye: «Cenbaa, ña ñmobe bonlunkaann, liñunbunl nno mò ñò, a li le mifuobm ya ñunm nno le saan-i?»

12 Ti'yaaje Sakób ne là de' te liñunbunl lie nò. Wòn nin u'bijieb nin u'went ke là ñun' li'ñunm. Sin ne cen' wòn-ii?»

13 Ne *Yesu tóke' wò ki ye: «Wà ke ñuh mie ya ñunm la, uñuñun li liebeh ki coh wò ne.

14 Ama wà ke li ñu n li de wò miñunm mà nno, ñuñun ña ji li cuo wò fiebu. N li de wò miñunm mà nno li te ten liñunbunl ne u'ni, ki li dienh wò limiel là ña ñmobe gbenm.»

15 Ne upii nno ye: «Cenbaa, de nni mi ya ñunm, ñuñun ji la cuo nni ño n ji la bàareh nie saan ki luh.»

16 Ne *Yesu ye: «Jo kí tí yin a'ce kí liebe ní.»

17 Ne u ye: «Ma ñmobe ce.» Ne *Yesu jiiñ' wò ki ye: «A ye ña ñmobe ce ma nò, ní yé imàñ ne.

18 Kime a kun' ticer ki tí dukn' jeb biñun ne. A ji te uje wà saan fenfenno nò ña yé a'ce. A len' ma nò, a tóke' tìgbemànt ne.»

19 Ne upii nno ye: «Cenbaa, n bende' ki ye a yé *Uwien ya ñobonsokn ne.

20 Tinbi Samari yaab ya aaje puke' Uwien lijuol lie bo ne, ne ninbi *Sufmbe ye bi li pukeh Uwien nà saan si: Yerusalem ni ne.»

21 Ne *Yesu tóke' wò ki ye: «Upii, teke ki ji kí ye, uyo we ní, nib ña ji lá li pukeh Baa Uwien lijuol lie bo, ka ji li pukeh wò Yerusalem mò ni.

22 Ninbi Samari yaab pukeh Uwien, ne ka ben wò. Tinbi *Sufmbe wòn, ti ben wò, ne ki pukeh wò. Kime wà li ñmien binib ke ñen' *Sufmbe ni ne.

23 Uyo we ní, ne ní yé fenfenno ne, bi pupukmònb li pukeh Baa Uwien bi'fèl ni ne imàñmòñ. Kime Uwien nuunh bi ya nib ya bol ne be ní li pukeh wò.

24 Uwien ña ñmobe gbenent, ba lenh wò. Binib bà ke pukeh wò nno li pukeh wò bi'fèl ni' ne imàñmòñ.»

25 Ne upii nno ye: «N ben ki ye Uwien ya Nigendke, wà bi yih wò *Kristo nno, li baa ní. U lá baa' la, u li tóke te tibont ke ya tingi.»

26 Ne *Yesu ye: «Min wà lienh ñe nò, n yé wòn ne.»

27 U ya yo ne u'panpaankaab liebe' ní. Bi laa' wòn nin upii tókeh tigber ma nno ne ní cuo' be miyòkm, ama uba ña kaabe' ki niire' wò ki ye: «A yíe ba u'saan-i?» Bii «A tókeh wò be ya gber-i?»

28 Nen saan ne upii nno taa' u'cuol ki sien', ki jon' udu ya benku ni, ki tí tóke' binib ki ye:

29 «Den men kí tí liike uje wà tóke' nni n tien' nà ke nò-a! Wa lii yé Uwien ya Nigendke Kristo-oo?»

30 Ne bi ñen' udu ni ki joh *Yesu bó.

31 Upii nno liebe' udu bó uyo wà nno, ne *Yesu ya panpaankaab gbáanh wò ki teh: «Cenbaa, ji tijier.»

32 Ne u tóke' be ki ye: «N ñmobe tijier tuba ní ji na ben tù.»

33 Ne u'panpaankaab niireh tób ki teh: «Uba ne nín tuke' tijier ki lá de' wò bii?»

34 Ne u tóke' be ki ye: «N'jier si ní tien wà sòn' nni ní yíe nà ne, kí sòn u'tuonl kí tí gben.

35 Ninbi pah mikpenjenm ki teh: «Ní s'en' inmaale inan ne nè ní kpaan tikpejier ya taanm.» Ama min tókeh ne ne: yaare men kí liike, tikpejier ben' ki kpaan' mitaanm ño.

36 Wà taakeh tikpejier teknh u'paaku ne, ki taakeh ni'ke limiel là ña ñmobe gbenm bo. Nen ne li cère wà buuh nin wà taakeh ke ní li ñmobe uyensonge.

* 4:10 Grekmbe ya lenm ya ñabonl là te mifuobm ya ñunm nno li fre ki ye minunbungkaam mò. † 4:24 Grekmbe ya lenm ya ñabonl là teh bi'fèl ni nno li fre ki ye Mifuoñaanm ya tuom bo mò.

³⁷ Mikpeñjenm mà teh: «Uba buuh, ne utò taakeh» nno yé imòn ne.

³⁸ Kimé n sòn' ne ní tí taan tikpejier tà na jènde' tu'bo ne. Biba ne jènde' ki sòn', ne ninbi jondeh bi'tontonku bo.»

³⁹ Upii nno òke' Samari ya tinfenm yaab ki ye *Yesu òke' wò u tien' nà ke ma nno ne bi teke' *Yesu ki jin' ki yebe,

⁴⁰ ki baa' u'saan, ki gbáan' wò ki ye wò ní juore bi'saan, ne u tien' nin be iwien ile.

⁴¹ Binib teke' wò ki jin' wòn bugben ya lenm bo ki yebe ki cèn' bà teke' wò ki jin' upii nno ya lenm bo nno.

⁴² Ne bi òke' upii nno ki ye: «Na ji yé a ya lenm baba bo ne ti teke' wò ki jin'. Tinbi bugben cii' u len' ma bo, ki bende' ki ye u mánbe ki yé unɛndun ya Nmienl ne.»

Yesu cère' utonsancien uba ya buk faake'

⁴³ Iwien ile nno gèbre', ne *Yesu ñen' ní'saan ki jon' Galile ya tinfenm ni.

⁴⁴ Wòn bugben ne là len' ki ye *Uwien ya ñòbonsòknl ke ñòbonsòknl ya tiema du ni yaab ne ña boh wò.

⁴⁵ Ama u tí baa' Galile ya tinfenm ni ma nno, bi teke' wò kucènkú mòmòmnm ne, kimé bi'mò là jon' Yerusalem be ní tí jele kunacenku ma nno, bi là laa' u tien' nà ke kunacenku nno ya yo.

⁴⁶ U liebe' ki baa' Kana ya du ni, Galile ya tinfenm ni, u là cère' miñunm kpènde' midaam nà saan nno. Gobina ya tonsancien uba te Kapernawum ya du ni u'bijé bun.

⁴⁷ Utonsancien nno cii' *Yesu ñen' Sude ya tinfenm bó ki baa' Galile ya tinfenm ni, ne u baa' ki gbáan' *Yesu ki ye wò ní jo u'den, kí cère u'bijé ní faake, kimé u benh wò ní kpo ne.

⁴⁸ Ne *Yesu òke' wò ki ye: «Na laa' yòkm ya ñieku nin yòkm ya bonn la, na lí li teke nni kí ji-a!»

⁴⁹ Ne utonsancien nno òke' wò ki ye: «Yonbdaan, jo n'den tonm! A taande' la, a lí tí baa kí le n'buk nno kpo'-a.»

⁵⁰ Ne *Yesu ye: «Lí kunh, a'bijé faake'-a.»

Ujé nno teke' *Yesu òke' wò nà nno ki jin', ne ki liebe' ki kùnh.

⁵¹ U kùnh ma nno ne u'tonsònb tuobe' wò usen ni kí òke' wò ki ye: «A'bijé faake'-a.»

⁵² Ne u niire' be ki ye: «U lé yo ba ne u'gbenent tunge?» Ne bi òke' wò ki ye: «Wenli kutaajusku kukurku kuba ya yo ne u'gbenent wun songe'.»

⁵³ Ne uje nno bende' ki ye u ya yo ne *Yesu wun òke' wò ki ye u'bijé faake' ñò. Nen saan ne wòn nin u'den yaab ke teke' *Yesu ki jin'.

⁵⁴ Nen ne tien' miyòkm ya bonlienn nà *Yesu tien' nè uyo wà u ñen' Sude ya tinfenm ni, kí liebe' ní Galile ya tinfenm ni nno.

5

Ujé uba ya táan nin u'nuo faan' Yesu cère' u faake'

¹ Ní ya puoli bó ne Sufmbé ya nacenku kuba te Yerusalem ni, ne *Yesu don' ní'bó.

² Bi là lùke' kujébieku kuba Yerusalem ni, kú te bi yih nà saan ipe ya nañòbu nno. *Sufmbé ya lenm ni, bi yih kujébieku nno Betsata ne. Tininbont tunun là se kí guan' kú.

³ Biwienb dádò tininbont nno ní ki yebe. Biba yé ijùòn, bitòb yé idien, bitòb mò ya nuò nin bi'taan ke faan'. [Bi'ke là dò ki gu uyo wà miñunm lí jènge ne.

⁴ Kimé uyo uba la, Uwien ya tond uba tí ní jiiire ní ne kí lá kò kujébieku nno ni, kí kùkùre miñunm. Uyo wà u baa' kí lá kùreh uwien wà kpíe' kí kòn' la, u bun iwien ya ke la, u lí faake ne.]*

⁵ Ujé uba mò là te ní'saan kí bun ibin pita nin iniin.

⁶ *Yesu laa' u dò, ne u bende' kí ye u bunge' ní wuòke'-a. Ne u niire' wò ki ye: «A yíe á faake-ee?»

⁷ Ne uwien nno jiiin' wò ki ye: «Yonbdaan, miñunm lá jèngeh la, ma ñmòbe nil wà lí taa nni kí kuòn mi'ni. N benh ní kò la, ne uba ní kpíe nin nni kí kò.»

⁸ Ne *Yesu òke' wò ki ye: «Fii, kí yuure a'nagenl, kí lí cuonh.»

⁹ Ne u faake' i ya táan bo, kí yuure' u'nagenl, kí cuonh.

Ní daali là yé *Saba ya daali ne.

¹⁰ Nen bo ne *Sufmbé ya cìenb òke' uje wà faake' nno ki ye: «Dinnò yé *Saba ya daali ne, ña ñmòbe sèn a yuure' a'nagenl kí tuke.»

¹¹ Ne u òke' be ki ye: «Ujé wà cère' n faake' nno, wòn ne ye ní yuure n'nagenl kí lí cuonh.»

¹² Ne bi niire' wò ki ye: «U lé daan ne ye á yuure a'nagenl kí lí cuonh-i?»

¹³ Ne uje wà faake' nno ña bende' unil wà ne, kimé linigol là te ní'saan ma nno wà bende' *Yesu taa' nà bó.

* 5:4 Bi kpíe' kí kele' tigbont tà nno ya tuba ní migbiirm 5:3b-4 ña te tu'ni.

¹⁴ Uyo uba ne *Yesu lá laa' wə Uwien ya duku ya luo bo, ne ki təkə' wə ki ye: «Liike, fənfənnə a faake'-a! A la ji rí tien biere ŋə ijənd yá cən' yie nə la tu ŋe.»

¹⁵ Nə uje nno jon' ki tí təkə' *Sufmbə ya ciənb ki ye *Yesu ne cère' u faake'.

¹⁶ Nən bo ne Sufmbə ya ciənb cin' ki kənh nin Yesu, kimə u cère' unil faake' *Saba ya daali.

¹⁷ Ama *Yesu təkə' bə ki ye: «N'Baa sənħ itùon ne haali nin fənfənnə, ne n'mə sənħ.»

¹⁸ *Yesu len' nno ma nno ne Sufmbə ya ciənb tùərəh ki nuunh bə rí ku wə. Na yé u saa' *Saba ya daali ya kuəl baba ne bi nuunh bə rí ku wə, kimə u yin' Uwien wən bugbən ya Baa ma nno u taa' u'ba ki kpaan' Uwien ne.

Uwien de' u'Biye mituəm

¹⁹ Nən saan ne *Yesu liəbe' ki təkə' bə ki ye: «N təkəh ne imən ne, Uwien ya Biye ŋa rí fre kí tien niba u'ba bo. U laa' u'Baa teh ná nno, u'mə teh nən ne. U'Baa teh ná nno, u'mə teh nən ne,

²⁰ kimə Baa yie u'Biye, ne ki wuən' wə u teh ná ke. U li wuən' wə itùon yá cən' yie nə, ŋə nē rí tùərə kí cuo ne miyəkəm.

²¹ Uwien Baa məkreh bitenkpiib, ki cèreh bi fuobe ma nno, nno ne u'Biye mə li cère u yie bə nno rí li fuobe.

²² Uwien Baa ŋa buh nil uba buur, u cèbe' u'Biye ne tibuur ke,

²³ ŋə binib ke rí kpiəke u'Biye tən bi kpiəkreh u'Baa ma bo. Unil wə ke ŋa kpiəke' Uwien ya Biye la, wa kpiəke' u'Baa wə sən' wə ní nno mə ne.

²⁴ «N təkəh ne imən ne, unil wə ke cii' n'gber, ki teke' wə sən' nni ní ki jin' la, u laa' limiel lá ŋa ŋməbe gbenm ne. Uwien ŋa rí biin udaan. U nən' mikuum ni ne, ki kən' mifuobm ni.

²⁵ N təkəh ne imən ne, uyo we ní, ne ní yé fənfənnə ne, bitenkpiib li cii Uwien ya Biye ya nieke bó. Bə li cii nno li le limiel.

²⁶ Baa yé limiel ya daan ma nno ne ki cère' u'Biye mə yé limiel ya daan,

²⁷ ki de' wə ufaa wə rí bu binib tibuur, kimə u yé Unil ya Biye ne.

²⁸ La cère men nie ke rí cuo ne miyəkəm. Uyo we ní, binib bə ke te ikul ni nno li cii u'nieke bó,

²⁹ kí nē ní. Bə sən' lituonmənəmən nno li məkre kí le limiel, ne bə sən' itùonbiere nno mə li məkre ŋə Uwien rí bu bə tibuur.»

Nə wəngəh ki teh Yesu mənbe ki nən' ní u'Baa Uwien saan

³⁰ «Ma rí fre kí tien niba n'ba bo. N buh binib tibuur n'Baa ye ma bo ne. N'buur cuube ne, kimə ma nuunh n yie ná, n nuunh wə sən' nni ní nno yie ná ne.

³¹ N kundeh n'ba bo imən la, na rí tuo n'mənkun nno.

³² Uba ne kundeh n'bo imən, ne n bən ki ye u lienh n'bo ná nno, yé imən ne.

³³ Ninbi bugbən lá sən' ni'tondb San saan, ne u tí len' n'bo tigbəmənt.

³⁴ Na yé n nuunh unil ya mənkun ne cère' n tiere' ne San ya gber. N lienh nno ŋə ní ŋməre ne.

³⁵ San lá te tən lifrl lá bi se' lè li wendeh ne. Ninbi bugbən lá tuo' ki pokn' u'wenwenku ni uyo uba.

³⁶ Ama niba kundeh n'bo imən, ki cən' San ya mənkun. Nən si: n'Baa de' nni itùon yá nno n sənħ yən ne, ne n li sən yé kí tí gben ne. Itùon bugbən ne wəngəh ki teh n'Baa ne sən' nni ní.

³⁷ N'Baa wə sən' nni ní nno, wən bugbən kundeh n'bo imən ne. Ama na cii' u'nieke bó, ka laa' wə mə.

³⁸ U'gber ŋa te ni'fəl ni, kimə na teke' u sən' wə ní nno ki jin'.

³⁹ Ni tùərəh ki fiinh *Uwien ya gbənkū, ki maaleh ki teh, ni li le kun ni ne limiel lá ŋa ŋməbe gbenm. Kugbənku nno ne kundeh n'bo imən.

⁴⁰ Nə na yie ní baa n'saan kí le limiel nno.

⁴¹ «Na yé n nuunh ukpiəke binib saan ne.

⁴² Ama n bən ne, ninbi ŋa ŋməbe Wien ya yiem ni'fəl ni.

⁴³ Min baa' n'Baa ya yel bo ne, ne na teke' nni. Ama unil baa' wən bugbən ya yel bo la, ni teknh wə ne.

⁴⁴ Ni yie ní li kpiəkreh təb ne, ka nuunh kpiəke wə nēh ní Uwien baba saan nno. Nən bo, ni li tien mila kí teke nni kí ji?

⁴⁵ Ni la maaleh ki teh min ne li biin ne n'Baa saan. Ni du Moyis wə bo nno, wən ne li biin ne.

⁴⁶ Ni bi teke' Moyis ki jin' la, ni bi li teke n'mə kí ji ne, kimə Moyis lá kele' n ya gber ne.

⁴⁷ Na teke' Moyis kele' ná nno ki jin' ma nno, ni li tien mila kí teke n'gber kí ji?»

6

Yesu jin' linigocienl liba

(Matie 14:13-21; Mark 6:30-44; Luk 9:10-17)

¹ Ni ya puoli bó ne *Yesu puore' Galile ya ñunciën m mà bi liebe' ki yih mè Tiberiyad ya ñunciën nno.

² Binib laa' u teh miyokm ya bont, ki cèreh biwiën b faakreh ma nno ne bi pè u'bo ki yebe.

³ Ne *Yesu nin u'panpaankaab don' lijuol ki ti kèle'.

⁴ Nì là sien' waamu ne *Sufmbe ya Pak ñ jele.

⁵ *Yesu yaare' ki laa' binib we ní u'saan ligol, ne u niire' Filip ki ye: «Ti li de tijier le saan ño binib bié ñ ji?»

⁶ Wón bugben là ben u li tien ma bo, ne ki niire' Filip ño wá ñ cii u li len kí ye bà.

⁷ Ne Filip jiiñ wá ki ye: «Ti taa' iwien kobiile ya tuonl ya paaku mánon ki de' tijier la, ta ñ baa unil ke ñ le finfiimu kí ji.»

⁸ Ne u'panpaankaab ya uba, bi yih wá Andre u yé Simón Pier ya ninje nno tóke' *Yesu ki ye:

⁹ «Kibujebuk kiba te nie saan ki ñmobe kpono unun nin mujenwawaamu mule ama binib bié yebe ki kpe ma no, ní li tien be ba?»

¹⁰ Ne *Yesu tóke' be ki ye: «Cère men binib nno ke ñ kèle.» Timosongt là yebe ni'saan, ne bi kèle' tu'bo. Bijeb là li baa ten itur injun.

¹¹ *Yesu yuure' kpono nno, ki faare' Uwien, ki gbiire' binib nno, ne ki tien' nno mujenwawaamu nno m. U là de' bi'ke bi yé ma bo ne.

¹² Bi'ke ñmon' ki gbo', ne u tóke' u'panpaankaab ki ye be ñ tantaan tijenjent tà sien' nno ño niba la ñende.

¹³ Bi tantaan' binib nno ñmon' kpono unun nno ki gbo' tijenjent tà sien nno, ki gbien' ikpencub piik nin ile.

¹⁴ Binib nno laa' *Yesu tien' miyokm ya bonn nno ma nno ne ki ye: «Uje wuó mánbe ki yé *Uwien ya ñobonsoknl wá li baa unjendun wuu ni nno ne.»

¹⁵ *Yesu bende' ki ye bi nuunh be ñ cuo wá kí tien bi'ber, ne ki siere' bi'saan, ki liebe' ki don' lijuol u'baba.

Yesu cuonh miñunm bo

(Matie 14:22-33; Mark 6:45-52)

¹⁶ Kutaajuoku juore' ma nno ne u'panpaankaab bure' miñunciën m bó,

¹⁷ ki ti kón' buñerbu, ki joh miñunciën m ya kpenpuol, Kapernawum ya du bó. Nì biire' ki laa' *Yesu ña laan baa' bi'saan.

¹⁸ Kutafaaku fi' ki joh ki gbiekeh, ne inungbegbel fih.

¹⁹ Bi kùre' buñerbu ki baa' kónsini unun bi uluob, ne ki laa' *Yesu cuonh miñunm bo ki nekndeh buñerbu nno, ne bujewanbu cuo' be.

²⁰ Ne u tóke' be ki ye: «Min ne. La sen men jewanbu.»

²¹ U len' nno ma nno bi'yenm songe ne bi taa' wá buñerbu nno ni. Ne i ya táan bo bi pok ki baa' ugbe, bi li ne ná saan buñerbu ni.

Linigol nuunh Yesu

²² Kutaaku faa', ne linigol là juore' miñunciën m ya gbaatol nno tiere' ki ye buñerbu buba ne wun te ni'saan, ki bende' ki ye bù wun fi' uyo wá nno, *Yesu ña kón' bù, u'panpaankaab baba ne wun kón' bù ki bure'.

²³ Ama ñerto ñen' Tiberiyad ya du bó ní ki baa' ná saan Yonbdaan wun taa' kpono ki faare' Uwien, ki de' binib bi ñmon' nno.

²⁴ Linigol nno laa' *Yesu nin u'panpaankaab ña ji te ni'saan ma nno ne bi kón' inerde nno, ki joh miñunciën m ya kpenpuol, Kapernawum ya du bó, be ñ tí nuun wá.

Yesu ne yé limiel ya jier

²⁵ Bi tí laa' wá miñunciën m ya kpenpuol, ne ki niire' wá ki ye: «Cenbaa, a baa' nie saan u le yo ba?»

²⁶ Ne u tóke' be ki ye: «N tókeh ne imón ne, ni jin' tijier ki gbo' ma nno, nen bo ne ni nuunh nni, na yé ni bende' miyokm ya bont nno ya tingi ne ki nuunh nni.

²⁷ La sònñ men ki nuunh tijier tà saah. Ama li sònñ men ki nuunh tijier tà dienh ne limiel là ña ñmobe ghenm. Unil ya Bijé ne li de ne tijier bugben, kime Baa Uwien bugben wuon' ki ye u de' wón ne u'tóm.»

²⁸ Ne bi niire' wá ki ye: «Ti li tien mila kí sòn Uwien yé ituon yá?»

²⁹ Ne *Yesu ye: «Uwien yé lituonl là si: ní teke min wá u sòn' nni ní nno ne kí ji.»

³⁰ Ne bi ye: «A li tien mi le yokm ya bonn tí le ño kí teke ñe kí ji? A li sòn ba?»

³¹ Ti'yaajeb là jin' tijier tà bi yih tù *mann nno kupenpelku ni. Nì kèle' *Uwien ya gbanku ni ki ye: «U de' be tijier tà ñen' paaki bó ní be ñ ji.»

³² Ne *Yesu ye: «N tókeh ne imón ne, na yé Moys ne là de' ne tijier tà ñen' paaki bó ní nno. Ama n'Baa ne dienh ne tijiémánt tà ñeh paaki bó ní.

³³ Kimɛ tijier tà Uwien dienh nɛ tù nnɔ, tun nɛ ñɛh paaki bó ní ki dienh uɲɛndun ya nib limiel.»

³⁴ Nɛ bi ye: «Yonbdaan, li dienh tɛ tu ya jier uyo kɛ.»

³⁵ Nɛ u ye: «Min nɛ yé limiel ya jier. Wà kɛ baa' n'saan la, kònm ɲa ji li cuo wɔ. Wà kɛ teke' nni ki jin' la, ñuñun ɲa ji li cuo wɔ.

³⁶ N kpíe' ki tɔke' nɛ ɲɔ: ni laa' nni, ama na nín teke' nni ki jin'.

³⁷ Binib bà kɛ n'Baa taah bɛ ki dienh nni li baa n'saan. Wà kɛ baa' n'saan la, ma rí wiɛ wɔ.

³⁸ Kimɛ n ñɛn' paaki bó ní rí lá tien wà sɔn' nni ní yíe ná nɛ, ma baa' rí tien n'bugbɛn yíe ná.

³⁹ Wà sɔn' nni ní yíe ná si: u de' nni binib bà kɛ nnɔ, n la cɛrɛ bi'ni uba rí bole, ama rí mɛkre bi'kɛ uwenfɔrkɛ ya daali*.

⁴⁰ Kimɛ n'Baa yíe ná si: «Binib bà kɛ laa' min u'Bije ki teke' nni ki jin' nnɔ rí lɛ limiel lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm nɛ. Nɛ n li mɛkre bɛ uwenfɔrkɛ ya daali.»

⁴¹ U ya yo nɛ Sufmbɛ ya cienb bunbeh u'bo, kimɛ u len' ki ye: «Min nɛ yé tijier tà ñɛn' paaki bó ní.»

⁴² Nɛ ki tɔkeh tɔb ki teh: «Ujɛ wuɔ Yosef ya bije *Yesu ɲa ñí-ii? Ti bɛn u'naa nin u'baa-a! Bɛ tien' u len' ki ye u ñɛn' paaki bó ní?»

⁴³ Nɛ *Yesu liɛbe' ki tɔke' bɛ ki ye: «La bunbeh mɛn tɔb saan.

⁴⁴ N'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ ɲa dɛrɛ' nil, ki baa' n'saan la, nil ɲa rí frɛ kí baa n'saan. Unil wà kɛ baa' n'saan la, n li mɛkre udaan uwenfɔrkɛ ya daali.

⁴⁵ Uwien ya ñɔbonsɔknb lá kɛlɛ' ki ye: «Uwien li wɔkn bi'kɛ miwɔknm.» Unil wà kɛ cii' n'Baa len' ná miwɔknm nnɔ ni, ki teke' nɛ la, udaan li baa n'saan.

⁴⁶ Uba ɲa laa' Baa Uwien, wà ñɛn' ní u'saan nnɔ baba nɛ laa' wɔ.

⁴⁷ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wà teke' nni ki jin' la, u ɲmɔbɛ limiel lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm nɛ.

⁴⁸ Min nɛ yé limiel ya jier.

⁴⁹ Ni'yaajɛb lá jin' tijier tà bi yih tù *mann nnɔ kupenpelku ni. Nin nɛn kɛ ɲɔ bi kpo'.

⁵⁰ Ama tijier tà ñɛn' paaki bó ní nnɔ, unil jin' tun la, wa rí kpo.

⁵¹ Min nɛ yé tijier tà ñɛn' paaki bó ní ki dienh binib limiel. Unil jin' tu ya jier la, u li fuobe nɛ uyo kɛ. N'gbɛnɛnt nɛ yé tijier tà n li de tù uɲɛndun ya nib ɲɔ bɛ rí lɛ limiel.»

⁵² Nɛn bo nɛ *Sufmbɛ findeh bi'ɲmiel ni ki teh: «Ujɛ wuɔ li tien mila kí de' tɛ u'gbɛnɛnt tí ɲmɔn-i?»

⁵³ Nɛ *Yesu ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, na ɲmɔnh Unil ya Bijɛ ya gbɛnɛnt, ka ñuh u'sɛm la, miɛl ɲa tɛ ni'ni.

⁵⁴ Unil wà ɲmɔnh n'gbɛnɛnt ki ñuh n'sɛm la, limiel lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm tɛ u'ni, nɛ n li mɛkre wɔ uwenfɔrkɛ ya daali.

⁵⁵ Kimɛ n'gbɛnɛnt yé tijiɛmɔnt nɛ, nɛ n'sɛm yé midɛmɔnm.

⁵⁶ Unil wà ɲmɔnh n'gbɛnɛnt ki ñuh n'sɛm la, u tɛ nin nni, nɛ n'mɔ tɛ nin wɔ.

⁵⁷ N'Baa yé limiel ya daan nɛ ki sɔn' nni ní, wɔn bo nɛ n fuobe. Nnɔ nɛ unil ɲmɔnh n'gbɛnɛnt la, min bo nɛ u'mɔ li fuobe.

⁵⁸ Tijier tà ñɛn' paaki bó ní tɛ nnɔ nɛ. Ta tɛ tɛn ni'yaajɛb lá jin' tà nnɔ. Bɛn kpo'-a. Ama unil jin' tu ya jier la, u li fuobe nɛ uyo kɛ.»

⁵⁹ *Yesu lá wɔknh *Sufmbɛ ya taanl ya duku kùa tɛ Kapernawum ni nnɔ nɛ ki len' nɛn kɛ.

Yesu ya panpaankaab biba siere' u'saan

⁶⁰ U'panpaankaab cii' nnɔ ma nnɔ nɛ bi'ni bà yebe ye: «Tigber tuu faa nɛ. ɲmɛ li frɛ kí cenge tù?»

⁶¹ U bɛnde' u'yɛnm ni ki ye bi bunbeh tigber nnɔ bo, nɛ ki niire' bɛ ki ye: «Ni saa' ni'yɛnm nɛ-ɛɛ?»

⁶² Ni nín ji bi laa' Unil ya Bijɛ liɛbe' ki doh paaki bó u lá tɛ ná saan nɛ lɛ?

⁶³ *Mifuoñaanm nɛ dienh limiel. Unisaal baba ɲa rí frɛ kí tien bonn. Tigber tà n tɔke' nɛ nɔ ñɛn' *Mifuoñaanm saan nɛ ki dienh limiel.

⁶⁴ Ama ni'ni biba ɲa teke' ki jin'.» Kimɛ *Yesu lá bɛn haali micincinm bà ɲa teke' wɔ ki jin', ki bɛn wà lá li kuɔrɛ wɔ nɔ.

⁶⁵ Nɛ u tí ye: «Nɛn bo nɛ n tɔke' nɛ ki ye n'Baa ɲa cɛbe' wà la, wa rí frɛ kí baa n'saan.»

⁶⁶ Kí ñɛ u ya yo nɛ u'panpaankaab ni bà yebe siere' u'saan ka ji tɔkeh nin wɔ.

⁶⁷ Nɛ u niire' piik nin bile nnɔ ki ye: «Ni'mɔ yíe ní siere bi?»

⁶⁸ Nɛ Simɔn Pier jiin' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ti siere' la, ti li jo ɲmɛ saan-i? Sin nɛ ɲmɔbɛ limiel lá ɲa ɲmɔbɛ gbenm ya gbɛr.

⁶⁹ Ti teke' ki jin', ki bɛn ki ye sin nɛ yé Uwien ya Nirtaan.»

⁷⁰ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Min nɛ ɲa gɛnde' nɛ piik nin bile-ee? Ama ni'ni uba yé usɛnpol nɛ.»

* 6:39 Uwenfɔrkɛ ya daali yé lidaali lá Uwien li bu binib kɛ tibuur nnɔ nɛ.

71 *Yesu len' nno ma nno, u niireh Simon Iskariyot ya bije Sudas ne. Nin Sudas mo ye u'panpaankaab piik nin bile nno ya uba ma ke nno, won ne la li kuere wo.

7

Yesu ya ninjieb na teke' wo ki jin'

1 Ni ya puoli bo ne *Yesu cuonh Galile ya tinfenm ni, ka ye wo ri jo Sude ya tinfenm ni, kime Sufmbe ya cienb ba te ni'bo nno nuunh be ri ku wo ne.

2 To, ni la sien' waamu ne *Sufmbe ri jele kunacenku kua bi yih ku Ininbon ya nacenku nno.

3 Ne u'ninjieb take' wo ki ye: «Siere nie saan, ki li joh Sude ya tinfenm bo ho a'panpaankaab mo ri ti le a teh miyokm ya bont ta.

4 Unil ye u'yel ri fi la, wa bush u sone na. A teh miyokm ya bont ta nno, cere binib ke ri le a teh na.»

5 Kime ben u'ninjieb monon na la teke' wo ki jin'.

6 Ne *Yesu take' be ki ye: «N'yo na laan baa'. Ninbi won uyo ke mon ni'bo ne.

7 Ujendun ya nib na ri fre ki li nen ninbi. Bi nen min ne, kime n lienh ki teh bi'tuon bre ne.

8 Ninbi li joh men kunacenku nno. Min na ri jo, kime n'yo na laan baa'.

9 U la take' be nno ne ki juore' Galile ya tinfenm ni.

Yesu jon' Ininbon ya nacenku ya jelm

10 *Yesu ya ninjieb bure' kunacenku nno ma nno ne u'mo lakre' ki paan'.

11 *Sufmbe ya cienb nuunh wo kunacenku nno ni, ne ki niireh ki teh: «U te le so?»

12 Ne linigol nno bunbeh ki takeh tab u'gber. Biba teh u ye unimon, ne bitab teh wa ye nimon, u tulndeh binib ne.

13 Ama uba na len' u'gber paan bo, kime bi fenge *Sufmbe ya cienb ne.

14 Bi jele' kunacenku ki ti gbiire' siik ni uyo wa nno, ne *Yesu jon' Uwien ya duku bo, ki ti woknh binib Uwien ya gber.

15 Ni cuo' *Sufmbe miyokm, ne bi len' ki ye: «Uje wuo na benge' gbunku-a! U tien' mila ki ben kugbanku mie ya benm-i?»

16 Ne u take' be ki ye: «N woknh binib na no, na ye min bugben ya woknm. Ni ye wa son' nni ni nno ya woknm ne.

17 Unil ye wo ri tien Uwien ye na la, u li bende n woknh binib na no, ni ye Uwien ya woknm ne bii n lienh min bugben ya yel bo ne.

18 Unil wa lienh won bugben ya yel bo la, u nuunh u'tiama kpieke ne. Unil wa nuunh wa son' wo ya kpieke la, won ne ye ugbemondaan, ka hmabe tonnenku.

19 Moyis ne na la de' ne *yiko-oo? Nin nen ke ni'ni uba na pe yiko nno bo. Be tien' ni nuunh ni ku nni?»

20 Ne linigol nno take' wo ki ye: «Uenpol ne naake ne! Nme nuunh wo ri ku ne?»

21 Ne u ye: «N tien' miyokm ya bonn niba kpein ne *Saba ya daali, ne ni cuo' ni'ke miyokm.

22 Moyis la ye ni li jeh ipun. Upunjie na nen' Moyis saan, u nen' ni'yaajekpiekb saan ne. Nen bo ne *Saba ya daali monon, kibuk ka kpaan' ni jie ki'punl la, ni jeh ke ne.

23 Ni jeh ipun *Saba ya daali ho ni la saa Moyis ya yiko ne. Ne min cere' uwien ya gbenent ke faake' *Saba ya daali, ne ni'benku ni ben' n'bo-oo?

24 La likeh men nib ya nun bo ki buh be buur. Cere men ni'buur ri li cuube.»

Binib nuunh be ri bende Yesu ye udaan wa

25 Yerusalem yaab biba lienh ki teh: «Uje wa bi nuunh be ri ku wo nno na so-so?»

26 Won ne lienh binib ya nun bo ba teh wo niba no! Bii ti'cienb monbe ki bende' ki ye u ye Uwien ya Nigendke Kristo ne?

27 *Kristo la baa' la, uba na ri bende u nen' na saan. Ama uje wuo won ti'ke ben u nen' na saan.»

28 *Yesu te Uwien ya duku ya luo bo, ki woknh binib, ne ki len' ufaa bo ki ye: «Ni monbe ki ben nni ki ben n nen' na saan-a! Nin nen ke ho ma baa' n'ba ya baam. Wa son' nni ni nno ye ugbemondaan ne. Ama ninbi na ben wo.

29 Min won, n ben wo, kime n nen' won saan ne, ne won ne son' nni ni.»

30 Nen saan ne bi nuunh be ri cuo wo. Ama uba na tien' wo niba, kime u'yo na laan la baa'.

31 Linigol nno ni binib ba ye be ne teke' wo ki jin', ne ki len' ki ye: «Uwien ya Nigendke Kristo la baa' la, u li tien miyokm ya bont ki cen uje wuo tien' ma bo no-so?»

Farisienmbe nin bitatuarcienb nuunh be ri cuo Yesu

32 *Farisienmbe ci' linigol nno bunbeh *Yesu bo na ke nno, ne ben nin bitatuarcienb son' biguguurb be ri ti cuo wo ni.

33 Ne *Yesu take' linigol nno ki ye: «Ma ji li wuoke ni'saan, n li liebe wa son' nni ni nno bo.

³⁴ Ni lá li nuun nni ka rí le nni, kime na rí fre kí jo n tí li te ná saan nno.»

³⁵ Ne *Sufmbe niireh tób ki teh: «U li jo le saan ne ta rí le wó? U li jo Grekmbé ya tinfenm má *Sufmbe yere' ki te mi'ni nno ne kí tí rí li wóknh Grekmbé-εε?

³⁶ U len' ki ye ti li nuun wó, ka rí le wó, ka rí fre kí jo u tí li te ná saan nno. U lenm mie nò ya tingi si ba?»

Mitunm má dienh limiel ya gber

³⁷ Kunacenko nno ya tontonddaali là yé uwengbenge ne. Nen daali ne *Yesu sere' ki len' ufaa bo ki ye: «Uñuñun ñmábe wà la, wó rí den n'saan kí ñu.

³⁸ Unil wà teke' nni kí jin' la, miñunm má dienh limiel li puube u'fèl ni ten likpenl ne. Ni kele' nno ne *Uwien ya gbónku ni.»

³⁹ U len' nno ma nno, u niireh *Mifuoñaanm má Uwien lá li de mè binib bà teke' wó kí jin' nno ne. U ya yo kí laa' *Mifuoñaanm ña laan là jiire' ní, kime Uwien ña laan là kpíe' Yesu.

Yesu bo, binib ña len' ki cii' tób bó

⁴⁰ Linigol nno cii' *Yesu len' ná nno ne biba len' ki ye: «Uje wuó mánbe kí yé *Uwien ya ñòbonsòknl wà li baa ní nno ne.»

⁴¹ Bitób ye: «U yé Uwien ya Nigendke Kristo ne.» Ne bitób má ye: «Kristo li fre kí li yé Galile ya nil-ii?

⁴² Na kele' Uwien ya gbónku ni kí ye u li yé tí'yaaje *Dafid ya yaabil, kí li yé *Dafid ya du Betelem ya nil ne-εε?»

⁴³ Nno ne Yesu bo, linigol nno ña len' ki cii' tób bó, ne kí gbiire' icék ile.

⁴⁴ Bi'ni biba là nuunh be rí cuo wó ufaa bo ne, ama uba ña tien' wó niba.

⁴⁵ Biguguurb bà bitótuórcienb nin *Farišenmbe sòr' be be rí tí cuo *Yesu nno liebe' bi'saan, ne bi niire' be kí ye: «Be tien' na cuo' wó ní?»

⁴⁶ Ne bi ye: «Nil uba ña laan len' ten u ya je.»

⁴⁷ Ne *Farišenmbe nno ye: «Nimbi má cère' u tuln' ne ne-εε?

⁴⁸ Bicienb nin tinbi *Farišenmbe ni, unil te kí teke' wó kí jin'-ii?

⁴⁹ Linigol là teke' wó kí jin' nno ña ben *yiko ya gber ne. Bi yé binib bà Uwien wíe' be miñum ne.»

⁵⁰ Nikodem, *Farišenmbe ya uba, wà là jon' *Yesu saan uyo uba nno niire' be kí ye:

⁵¹ «Tí'yiko bo, tí li fre kí biin unil, ka kpíe' kí bun' wó tibuur kí bende' u tien' ná-aa?»

⁵² Ne bi ye: «Sin, a'mó yé Galile yó ne-εε? Tùbre kí fiin *Uwien ya gbónku kí liike, a li le Galile ya nil uba mánon ña laan ñen' *Wien ya ñòbonsòknl?»

Upiinanmaa uba ya gber

⁵³ [Ne bi'ke kùn'.

8

¹ *Yesu don' lijuál liba bo, bi yih lè Olifi ya siin ya juól.

² Ni faa' kuteñje sònsònkú, ne u liebe' Uwien ya duku bó. Binib taan' u'saan kí yebe, ne u kèle' kí wóknh be Uwien ya gber.

³ Nen saan ne *Yiko ya wónwóknb nin *Farišenmbe tuke' ní upii uba bi pìln' wón nin uje, kí lá sien' linigol nno ya nun bó,

⁴ ne kí tóke' *Yesu kí ye: «Cenbaa, upii wuó nò, bi pìln' wón nin je ne.

⁵ Moyis ya yiko ni, ní yé liwóbl ne be rí li yèkreh iten kí kuuleh ni ya piibol. Tò, sin ye ba?»

⁶ Bi là len' nno ñó be rí ðele *Yesu kudieku ne, kí le bi li dule ná bo kí biin wó. Ne *Yesu gòn' kí ñmábe u'nóbil kí ðengeh tingi ni.

⁷ Bi ñaake kí niireh wó ma nno ne u yaare' kí tóke' be kí ye: «Ní'ni wà ña laan tien' biere la, wón rí kpíe' kí wíe' wó litenl,»

⁸ kí liebe' kí gòn' kí ñmábe u'nóbil kí ðengeh tingi ni.

⁹ Bi cii' u len' nno ma nno ne bi'ke siereh uba uba, kí cin' bicienb kí tí fòre' biwaab, kí tí dàan' *Yesu nin upii nno, u se *Yesu ya nun bó.

¹⁰ Ne *Yesu yaare' kí niire' wó kí ye: «Upii, bi te le saan-i? Uba ña biin' ñe-a?»

¹¹ Ne u ye: «Yonbaan, uba ña biin' nni.» Ne *Yesu ye: «N'mó ña rí biin' ñe. Li joh, kí la ji rí li teh biere.】*

Yesu ne ye unjendun ya wenwenku

¹² *Yesu tí tóke' linigol kí ye: «Mín ne yé unjendun ya wenwenku. Unil wà ke pe n'bo la, wa rí li cuonh cinñunl ní, ama u li le kuwenwenku kúa dienh limiel.

¹³ «U len' nno ma nno ne *Farišenmbe tóke' wó kí ye: «A kundeh a'ba bo ne imán. A'mónkun nno ña yé mán.» »

* **8:11** Bi kpíe' kí kele' tigbont tá nno ya tuba ní migbiirm 7:53 kí tí baa 8:11 ña te tu'ni.

¹⁴ Nε u tōke' bε ki ye: «N kundeh n'ba bo im̄n m̄n̄n la, n'm̄nkun n̄n̄ yé im̄n nε, kime n bεn n n̄en' nà saan, ki bεn n joh nà saan m̄. Ninbi nε n̄a bεn n n̄en' nà saan, ka bεn n joh nà saan m̄.»

¹⁵ Ni buh tibuur unisaal buh ma bo nε. Min n̄a buh uba buur.

¹⁶ N li buh binib tibuur m̄n̄n̄ la, n'buur cuube nε, kime na yé min baba nε buh binib tibuur, min nin n'Baa wà s̄n' nni ní n̄n̄ nε buh binib tibuur.

¹⁷ Ni'yiko ni, ní kele' ki ye bim̄nkunb bile len' tighεbaabt la, bi'm̄nkun n̄n̄ yé im̄n nε.

¹⁸ N yé n'bugbεn ya m̄nkunl nε. Nε n'Baa wà s̄n' nni ní n̄n̄ m̄ yé n'm̄nkunl.»

¹⁹ Nε bi niire' w̄o ki ye: «A'baa te la?» Nε u jiin' bε ki ye: «Na bεn nni, ka bεn n'Baa m̄. Ni bi bεn nni la, ni bi li bende n'Baa m̄.»

²⁰ U lienh n̄n̄, ki laa' u te Uwien ya duku ya luo bo nε, bi dienh Uwien mipum nà saan n̄n̄, ki w̄oknh binib. Uba n̄a cuo' w̄o, kime u'yo n̄a laan baa'.

Yesu len' ki ye u n̄en' ni paaki bó nε

²¹ *Yesu tí tōke' bε ki ye: «N bureh nε. Ni li nuun nni, ka rí lε nni, kí tí kpo nin ni'biere. N joh nà saan n̄n̄, na rí fre kí jo ni'saan.»

²² Nε Sufmbe niireh t̄o ki te: «U ye w̄o rí ku u'ba nε bii? Kime u len' ki ye u jo nà saan n̄n̄, ta rí fre kí jo ni'saan.»

²³ Nε u tōke' bε ki ye: «Ninbi yé kitink bo yaab nε. Ama min n̄en' ní paaki bó nε. Ni yé ūndun wuu yaab nε, nε min n̄a yé ūndun wuu ȳo.»

²⁴ Nεn bo nε n tōke' nε ki ye ni li kpo nin ni'biere. Kime na teke' ki jin' ki ye n yé n yé wà ma n̄n̄ ni li kpo nin ni'biere nε.»

²⁵ Nε bi niire' w̄o ki ye: «A yé n̄mε?» Nε u ye: «N tōke' nε micincinm ki ye n yé wà n̄n̄, n yé w̄on nε.»

²⁶ N n̄m̄be tighεr t̄u yebe rí len ni'bo kí biin nε. Ama wà s̄n' nni ní n̄n̄ yé ugbem̄ndaan nε. N cii' tighεr t̄a u'saan n̄n̄ n tōkeh tun nε ūndun yaab.»

²⁷ *Yesu len' n̄n̄ ma n̄n̄, ba bende' ki ye u lienh u'Baa ya gber nε.

²⁸ Nεn saan nε u tōke' bε ki ye: «Ni li fin Unil ya Bijε uyo wà paaki bó n̄n̄ nε kí bende kí ye n yé n yé wà' nε. Ni li bende kí ye ma s̄nh niba n'ba bo. N tōkeh n'Baa w̄okn' nni nà nε.»

²⁹ Wà s̄n' nni ní n̄n̄ te nin nni nε. Wa d̄aan nni n'baba, kime n teh nà s̄nge u'yεnm nε uyo kε.»

³⁰ *Yesu lienh n̄n̄ ma n̄n̄ nε binib teke' w̄o ki jin' ki yebe.

Ibiere coh binib t̄yonbt yaam

³¹ Nε *Yesu tōke' *Sufmbe bà teke' w̄o ki jin' n̄n̄ ki ye: «Ni pε n'gber bo ka d̄aan' t̄u la, ni m̄n̄be kí yé n'panpaankaab nε,

³² kí li bende tighεm̄nt. Nε tighεm̄nt n̄n̄ li n̄en nε t̄yonbt ni.»

³³ Nε bi ye: «Ti yé *Abraham ya yaabii nε. Uba n̄a l̄i cuo' tε yonbt. Bε tien' a ye ti li n̄e t̄yonbt ni?»

³⁴ Nε u ye: «N tōkeh nε im̄n nε, wà kε teh ibiere la, u yé ibiere ya yonb nε.

³⁵ Uyonb n̄a rí li tuu kí yé u'yonbdaan den ȳo. Ama unil maa' u'bijε la, u li tuu kí yé u'den ȳo uyo kε nε.

³⁶ Nεn bo nε Uwien ya Bijε n̄en' nε t̄yonbt ni la, ni li m̄n̄be kí n̄e tu'ni nε.

³⁷ N bεn kí ye ni yé *Abraham ya yaabii nε. Ama ni nuunh ní ku nni nε, kime na tuo' n'gber.

³⁸ Min tōkeh nε n laa' nà n'Baa saan nε. Nε ninbi teh ni cii' nà ni'baa saan.»

³⁹ Nε bi ye: «Ti'baa si *Abraham nε.» Nε u ye: «Ni bi yé *Abraham ya bumu la, ni bi li s̄nh u là s̄n' ma bo nε.

⁴⁰ N tōke' nε n cii' tighεm̄nt t̄a Uwien saan n̄n̄, nε ni nuunh ní ku nni. *Abraham n̄a là tien' n̄n̄.

⁴¹ Ninbi teh t̄en ni'baa nε.» Nε bi ye: «Tinbi n̄a yé gbaandbumu. Ti n̄m̄be Baa uba nε. W̄on si Uwien.»

⁴² Nε u ye: «Ni'baa bi si Uwien la, ni bi li yíe nni nε, kime n n̄en' ní Uwien saan nε. Ma baa' n'ba ya baam, w̄on nε s̄n' nni ní.

⁴³ Bε tien' na ciih n lienh kí teh bà? Kime na l̄i yíe ní cenge n'gber nε.

⁴⁴ Ni'baa si usεnpol nε, nε ni nuunh ní li teh u yíe nà. U yé unikul nε haali ūndun ya cinm, ka tōkeh ḡem̄nt, kime ḡem̄nt n̄a te u'ni. U'lenm si kutonn̄enku nε, kime u yé utonn̄endaan nε, kí yé kutonn̄enku ya baa.

⁴⁵ Ama min tōkeh tighεm̄nt nε. Nεn nε c̄ere' na teknh n'gber kí jinh.

⁴⁶ Ni'ni, n̄mε li fre kí wuon kí ye n fii' ma, n tien' ibiere? N tōkeh tighεm̄nt nε. Bε tien' na teknh n'gber kí jinh-i?

⁴⁷ Unil wà kε yé Uwien ȳo la, w̄on nε ciih Uwien ya gber. Ninbi n̄a ciih, kime na yé u'yaab.»

Unil wà kε boh Yesu ya gber n̄a rí kpo fiebu

48 *Sufmbɛ tɔkɛ' wɔ ki ye: «Ta bi len'-ii? A yɛ Samari ya nil nɛ. Usɛnpol nɛ ɲaake ɲɛ.»

49 Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Sɛnpol ɲa ɲaake nni. N boh n'Baa nɛ, nɛ ninbi ɲa boh nni.

50 Min ɲa nuunh n' kɛɛkɛ n'ba; uba nɛ kɛɛkɛ nni. Wɔn nɛ si wɔ n' liike tu ya gbɛr.

51 N tɔkɛh nɛ imɔn nɛ, unil boh n'gbɛr la, wa n' kɔpo fiebu.»

52 Nɛ *Sufmbɛ tɔkɛ' wɔ ki ye: «Fɛnfɛnnɔ wuɔ ti bɛndɛ' ki ye usɛnpol nɛ ɲaake ɲɛ. Ti'yaajɛ *Abraham nin *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ lɔ kɔpo', nɛ sin len' ki ye unil boh a'gbɛr la, wa n' kɔpo fiebu-a!

53 A cɛn' ti'yaajɛ *Abraham nɛ-ɛɛ? Wɔn nin *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ kɛ kɔpo'. Sin yɛ ɲmɛ nɛ?»

54 Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «N bi kɛɛkɛ n'ba nɛ la, n'kɛɛkɛ nno bi yɛ fɛnm nɛ. N'Baa nɛ kɛɛkɛ nni, wɔn wɔ ni ye u yɛ ni' Wien nno.

55 Na bɛn wɔ, ama min bɛn wɔ. N bi ye ma bɛn wɔ la, n bi li tien utonnɛndaan tɛn ninbi nɛ. Ama min bɛn wɔ, nɛ ki boh u'gbɛr.

56 Ni'yaajɛ *Abraham lɔ maale' ki ye u li lɛ n'yo, nɛ ki pokn'. U laa' n'yo nno, nɛn bo nɛ u lɔ ɲmɔbɛ uyɛnsɔngɛ.»

57 Nɛ *Sufmbɛ ye: «ɲa baa' ibin pinjun, nɛ ki ye a laa' *Abraham?»

58 Nɛ u ye: «N tɔkɛ' nɛ imɔn nɛ, ba laan lɔ maa' *Abraham ma nno ki laa' n tɛ nɛ.»

59 Nɛn saan nɛ bi gɛndɛ' itɛn bɛ n' yɛkɛ ki ku wɔ, nɛ u lɔkre' ki ɲɛn' Uwien ya duku ya luo bo.

9

Yesu likre' uje uba bi maa' wɔ ujuɔn

1 *Yesu cuonh ki joh nɛ ki ti laa' uje uba, bi maa' wɔ ujuɔn.

2 Nɛ u'panpaankaab niire' wɔ ki ye: «Cɛnbaa, uje wuɔ nɛ tien' ibiɛrɛ bii u'naa nin u'baa nɛ tien' ɲɔ bi maa' wɔ ujuɔn-i?»

3 Nɛ *Yesu jii' bɛ ki ye: «Na yɛ uje bugbɛn ya biɛrɛ bo, ka yɛ u'naa bii u'baa ya biɛrɛ mɔ bo. Ni tɛ nno ɲɔ unil kɛ n' lɛ Uwien li sɔn lituonl lɔ kɛ de wɔ nɛ.

4 Ni laan wien ma nɔ, ni kɛ tɛ sɔn wɔ sɔn' nni nɛ nno ya tuonl nɛ. Ni li biire, nɛ nil ɲa n' fre kɛ sɔn.

5 N laan tɛ uɲɛndun ni ma nɔ, n yɛ uɲɛndun ya wenwenku nɛ.»

6 U len' nno ki ti gbɛn', nɛ ki sii' tiɲinsɛnt tingi ni, ki taa' u'nɔbil ki bunbun' titɛnt, ki fɛaan' ujuɔn nno ya nun,

7 ki tɔkɛ' wɔ ki ye: «Jo kɛ ti fɛndɛ kujɛbieku kɛ bi yih kɛ Silowe nno ni.» Silowe ya tingi si: Bi sɔn' wɔ. Ujuɔn nno jon' ki ti fɛndɛ' ki liɛbɛh nɛ ma nno, u ji like nɛ.

8 Nɛ ukɔnkɔnlieb nin binib bɔ bɛn ki ye u yɛ wɔ ti n' miɛh nno niireh tɔb ki tɛh: «Na yɛ uje wuɔ nɛ lɔ ti n' kɛ ki miɛh nno-ɔɔ?»

9 Biba ye wɔn nɛ. Bitɔb ye bi naan nɛ, wɔn ɲa nɛ. Nɛ wɔn bugbɛn ye: «Min nɛ.»

10 Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «A'nun likre' mila bo?»

11 Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Uje wɔ bi yih wɔ *Yesu nno, wɔn nɛ bun' titɛnt ki fɛaan' n'nun, nɛ ki tɔkɛ' nni ki ye n' li joh Silowe ya jɛbieku ni kɛ ti fɛndɛ. N jon' ki ti fɛndɛ', nɛ ki likre'.»

12 Nɛ bi niire' wɔ ki ye: «U tɛ la saan-i?» Nɛ u ye: «Ma bɛn.»

Farisienmbɛ niire' ujuɔn wɔ likre' nno iniire

13 Nɛ bi taa' wɔ ki jon' *Farisienmbɛ saan.

14 Tɔ, lidaali lɔ *Yesu bun' titɛnt ki likre' ujuɔn nno lɔ yɛ *Saba ya daali nɛ.

15 Nɛ *Farisienmbɛ mɔ niire' uje wɔ lɔ yɛ ujuɔn nno nɛ tien ma bo ɲɔ u likre'. Nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «U bun' titɛnt nɛ ki fɛaan' n'nun, nɛ n' fɛndɛ', ki likre'.»

16 Nɛ *Farisienmbɛ ya biba ye: «Uje bugbɛn ɲa ɲɛn' nɛ Wien saan, kimɛ wa boh *Saba ya daali.» Nɛ bitɔb ye: «Unil yɛ ubiɛrdaan la, wa n' fre kɛ tien yɔkm ya bont tɛn u tɛh ma nɔ.» Bi len' ka cii' tɔb bɔ nɛ ki gbɛirɛ' icɛk ile.

17 Nɛ bi liɛbɛ' ki niire' uje wɔ lɔ yɛ ujuɔn nno ki ye: «Sin wɔ u likre' ɲɛ nno, a maaleh ki tɛh u yɛ ɲmɛ nɛ?» Nɛ u ye: «U yɛ *Uwien ya ɲɔbonsɔknɔ uba nɛ.»

18 *Sufmbɛ ya ciɛnb ɲa teke' ki jin' ki ye u lɔ yɛ ujuɔn, nɛ ki likre'. Nɛ ki yin' u'naa nin u'baa nɛ

19 ki lɔ niire' bɛ ki ye: «Ni'bijɛ sɔ nɔ-ɔɔ? Ni maa' wɔ ujuɔn nɛ-ɛɛ? Ni tien' mila u ji likeh fɛnfɛnnɔ wuɔ nɔ?»

20 Nɛ u'naa nin u'baa ye: «Ti bɛn ki ye ti'bijɛ nɛ. Ti lɔ maa' wɔ ujuɔn nɛ.

21 Ama ta bɛn nɛ tien' ma u likre' fɛnfɛnnɔ wuɔ nɔ, ka bɛn udaan wɔ likre' wɔ mɔ. Wa ji yɛ buk, niire wɔ mɛn. U li tɔkɛ nɛ u'gbɛr.»

22 U'naa nin u'baa lɔ fɛngɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb ma nno nɛ cɛrɛ' bi len' nno, kimɛ *Sufmbɛ ya ciɛnb lɔ kpaan' buɲɔbu ki ye wɔ len' ki ye *Yesu yɛ Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo la, bi li ɲɔrɛ wɔ bi'taanl ya duku ni nɛ.

23 Nɛn bo nɛ u'naa nin u'baa len' ki ye: «Wa ji yɛ buk, niire wɔ mɛn.»

24 *Farisiennbɛ tɛ yin' uʒe wà lá yé ujuɔn nnɔ, kɪ lá tɔke' wɔ kɪ ye: «Tɔke tigbɛmɔnt Uwien ya nun bó. Tinbi bɛn kɪ ye uʒe bugbɛn yé ubiɛrdaan nɛ.»

25 Nɛ u ye: «U yé ubiɛrdaan la, ma bɛn. N bɛn ná nnɔ nɛn si: N lá yé ujuɔn nɛ, fɛnfɛnnɔ wuɔ n likre'.»

26 Nɛ bi niire' wɔ kɪ ye: «U tien' mila kɪ likre' ɲɛ?»

27 Nɛ u jɪin' bɛ kɪ ye: «N kpɛ' kɪ tɔke' nɛ, nɛ na tuo' ní cii. Bɛ bo nɛ ni nuunh rí tí rí liɛbe kɪ tɔke nɛ? Ní'mɔ lá lii nuunh ní tien u'panpaankaab nɛ-a?»

28 U len' nnɔ ma nnɔ nɛ bi suke' wɔ, kɪ tɔke' wɔ kɪ ye: «Sin nɛ yé u'panpaanke. Tinbi yé Moyis ya panpaankaab nɛ.

29 Tinbi bɛn kɪ ye Uwien lá tɔke' Moyis nɛ tigbɛr, ama uʒe wuɔ wɔn, ta bɛn u nɛn' ná saan.»

30 Nɛ u ye: «Liike mɛn miyɔkm ya bonn-a! U likre' nni, nɛ na bɛn u nɛn' ná saan-a!

31 Tɪ bɛn kɪ ye Uwien ɲa cengeh biɛrdaan ya kaare. Unil boh Uwien kɪ teh Uwien ya yíem la, Uwien cengeh u ya kaare nɛ.

32 Uɲɛndun ya cincinyo kɪ lá baa dinnɔ, ta laan cii' nil likre' wà bi maa' wɔ ujuɔn.

33 Uʒe bugbɛn ɲa bi nɛn' ní Uwien saan la, wa bi li fre kɪ tien niba.»

34 Nɛ bi tɔke' wɔ kɪ ye: «Bi maa' sin a yé ubiɛrdaan, nɛ a yíe á wɔkn tinbi-ii?» Nɛ kɪ ɲɔre' wɔ kɪ nɛn' litaanl ya duku ni.

Bà cinbe kɪ yé ijùɔn

35 *Yesu cii' bi ɲɔre' wɔ kɪ nɛn' litaanl ya duku ni. Nɛ u jon' kɪ tí laa' wɔ, kɪ niire' wɔ kɪ ye: «Sin, a teke' Unil ya Bijɛ kɪ jin'-ii?»

36 Nɛ u jɪin' wɔ kɪ ye: «Cɛnbaa, ɲmɛ nɛ yé Unil ya Bijɛ? Tɔke nni ɲɔ rí teke wɔ kɪ ji.»

37 Nɛ *Yesu ye: «A laa' wɔ; wɔn nɛ tɔkeh ɲɛ tigbɛr nɔ.»

38 Nɛ u ye: «Yonbdaan, n teke' ɲɛ kɪ jin',» nɛ kɪ gbaan' u'niintuali kɪ puke' wɔ.

39 Nɛ *Yesu ye: «N baa' uɲɛndun wuu ni, rí bu tibuur nɛ, kɪ cère binib bà ɲa lenh rí likre, ɲɔ bà like rí juan.»

40 Farisiennbɛ bà te u'saan nnɔ cii' u len' ma bo, nɛ kɪ niire' wɔ kɪ ye: «Tí'mɔ yé ijùɔn nɛ-ɛɛ?»

41 Nɛ u tɔke' bɛ kɪ ye: «Ní bi yé ijùɔn la, na bi li ɲmɔbe biɛre. Ama ni lienh kɪ teh ni yé binunyaanb nɛ, nɛn bo nɛ ni juore' kɪ te ni'biere ni.»

10

Yesu nɛ yé upekpaamɔn

1 «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, unil wà maabe' kɪ kɔn' upepeke ni, ka nɛn' nañɔbu kɪ kɔn' la, u yé unasu nɛ, kɪ yé udukond.

2 Ama unil wà nɛh bunañɔbu kɪ kɔh nnɔ, wɔn nɛ yé upekpaal.

3 Unil wà gu bunañɔbu nnɔ li piire wɔ bù nɛ. Ipe bɛn u'niɛke. U yih wɔn bugbɛn ya pe ya yel, nɛ kɪ nɛndeh yɛ.

4 U tí nɛn' u'pe kɛ la, u le usɛn nɛ í pɛ u'bo, kime í bɛn u'niɛke.

5 Ya rí paan caan bo. I li sɛn wɔ nɛ mɔnɔn, kime ya bɛn cɛnb ya niɛke.»*

6 *Yesu pɔn' bɛ mikpɛnɛnm miɛ nɔ, ama ba cii' mí'tingi.

7 Nɛ u tí tɔke' bɛ kɪ ye: «N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, min nɛ yé upepeke ya nañɔbu.

8 Binib bà kɛ kpɛ' kɪ baa' nin nni nnɔ yé binasub nɛ, kɪ yé idukond, ama ipe ɲa cenge' bi'bó.

9 Min nɛ yé bunañɔbu. Unil nɛn' min kɪ kɔn' la, u li ɲmɛre, kɪ li kɔh kɪ nɛh, kɪ li lɛ u li ji bà.

10 Unasu baa' la, u nuunh wɔ rí suu ipe kɪ kòkòre kɪ sasaa nɛ. Min baa' rí lá de yé limiɛl nɛ, ɲɔ niba la pɔre i'fuobn ni.

11 «Min nɛ yé upekpaamɔn. Upekpaamɔn li tuo kɪ kpo u'pe bo.

12 Unil wà ɲa cinbe kɪ yé pekpaal kɪ kpaah ipe ilike bo, ɲɔ ka yé pedaan mɔ nnɔ, laa' ukɛr we ní la, u li sɛn kɪ cère yɛ nɛ. Ukɛr li cuo iba, nɛ yà sɛn' rí yɛyɛre.

13 Wà kpaah ipe ilike bo nnɔ ɲa tɔnge yɛ. Nɛn nɛ cère u li sɛn kɪ dàan yɛ.

14 Min yé upekpaamɔn nɛ, kɪ bɛn n'pe, nɛ n'pe mɔ bɛn nni,

15 tɛn n'Baa bɛn nni ma, n'mɔ bɛn wɔ nnɔ. Nɛ min li tuo kɪ kpo n'pe bo.

16 N ɲmɔbe ipetɔ yà ɲa yé upepeke wuu ya pe. N li li kpaá i' mɔ nɛ, nɛ í li cengeh n'niɛke bó. I'kɛ li taan kɪ tien upepeke uba nɛ, kɪ li ɲmɔbe upekpaal uba.

17 N'Baa yíe nni, kime n li tuo kɪ kpo, ɲɔ kɪ liɛbe kɪ mɛkre.

18 Uba ɲa rí fre kɪ ku nni. Min nɛ tuo' bɛ rí ku nni. N ɲmɔbe mituɔm rí kpo, kɪ ɲmɔbe mituɔm rí mɛkre mɔ. N'Baa nɛ cɛbe nni rí tien nnɔ.»

19 *Yesu len' nnɔ nɛ Sufmɛ ya gɛr ɲa tí cende'.

20 Bi'ni bà yɛbe tɔke' kɪ ye: «Usɛnpol uba nɛ ɲaake wɔ. U waare' nɛ. Bɛ tien' ni cengeh u'bó?»

* 10:5 *Yesu ya yo nnɔ upedaan nin u'yul nɛ lá sɔbe kɪ yé upekpaal. Bi lá taakeh bi'pe kɪ gɔndeh upepeke uba ni nɛ, nɛ uguuurl gu yɛ. Ní faa' la, nɛ wà kɛ rí baa upepeke nnɔ saan kɪ yin u'pe, yɛ rí nɛ kɪ paan u'bo.

21 Nε bitəb ye: «U'lenm ɲa yé unil wá usenpol ɲaake wə ya lenm. Unil wá usenpol ɲaake wə li fre kí likre ijùòn-ii?»

Sufmbε ɲa teke' Yesu ki jin'

22 Sufmbε là jelah kunacenu Yerusalem ni ki tien bi là tien' lituər! ki mänge' Uwien ya duku uyo wá nnə nε. Ní là yé tiwərɕient ya yo nε.†

23 *Yesu là cuonh ki joh ki liebeh Saloman ya ninbonku ni Uwien ya duku ya luo bo.

24 *Sufmbε ya cɛnb guən' wə, nε ki niire' wə ki ye: «A li cère tí li jie nè rí tí wuəke-a? A yé Uwien ya Nigendkε Kristo la, təkε tε imə̀n.»

25 Nε u təkε' bε ki ye: «N là təkε' nε, nε na teke' nni ki jin'. N sənɲ itùon yá n'Baa ya yel bo nnə nε wəngɛh n yé udaan wá.

26 Ninbi ɲa yé n'pε. Nεn bo nε na teke' nni ki jin'.

27 N'pε cengeh n'niεke bó. N bεn yé, nε í pε n'bo.

28 N dienɲ n'pε limiel là ɲa ɲməbe gbenm. Ya rí kpo kí juore fεnm, uba mə ɲa rí fre kí fie yé n'saan.

29 N'Baa nε de' nni yé; u'tuəm cεn' mituəm kε.‡ Uba ɲa rí fre kí fie bonn wə̀n n'Baa ya nuə ni.

30 Min nin n'Baa te miba nε.»

31 Nε *Sufmbε ya cɛnb tí yuure' iten bε rí yéke kí ku wə.

32 Nε u təkε' bε ki ye: «N sən' ní'nun bó itùonmənəmən í yεbe n'Baa ya yel bo. Li lε tuonl bo nε ní nuunh ní yéke nni iten kí ku nni?»

33 Nε *Sufmbε ya cɛnb ye: «Na yé tuonmənəmən! bo nε tí nuunh tí yéke ɲε iten kí ku ɲε. A suke' Uwien nε. Sin yé unil, nε kí taah a'ba kí teh Uwien.»

34 Nε u ye: «Ní keke' ní'yiko ya gbənkú ní kí ye ní yé iwien nε.

35 Tí bεn kí ye uba ɲa rí fre kí ɲmire ná keke' *Uwien ya gbənkú ní. Tə, Uwien là təkε' binib bə u'gber nnə, u ye bi yé iwien nε.

36 Nε min wá Uwien gənde' nni kí sən' nni ní uɲəndun wuu ní nnə, n len' kí ye n yé u'Bije, nε ní ye n suke' wə-ə?

37 Ma sənɲ n'Baa ya tùon la, la teke nni mən kí ji.

38 Ama n sənɲ yé la, na lí li teke nni kí jí mənən la, teke mən n sənɲ itùon yá nnə kí jí, ɲə kí bende mənəmən kí ye n'Baa tε nin nni, nε n'mə tε nin wə.»

39 Nεn saan nε bí tí nuunh bε rí cuo wə, nε u ɲmère' bí'nuə ní.

40 U liebe' kí jon' Sudeɲ ya kpenpuol bó, kí tí te San là cin' kí siih binib Uwien ya ɲunm ná saan nnə.

41 Nε binib baa' u'saan kí yebe, kí len' kí ye: «San ɲa là tien' yəkm ya bonn niba, ama u là len' uje wuə ya gber tá nnə yé imə̀n nε.»

42 Nε binib teke' Yesu kí jin' ní'saan kí yebe.

11

Lasaar ya kuum

1-2 Uje uba nε là te kí bun, bi yih wə Lasaar. U yé Mari nin Mart ya ninje nε. Wə̀n nin bεn ke là kəh udu uba ní nε, bi yih wə Betani. Mari nnə yé upii wá là taa' lεfina kí wule' Yonbdaan ya taaɲ bo, kí taa' u'yur kí ɲmiɲmire' yé nnə nε.

3 Uje nnə ya ninsieb nnə sən' bí tí təkε' *Yesu kí ye: «Yonbdaan, unil wá a yíe wə nnə bun nε.»

4 Yesu cii' ma nnə nε kí ye: «Iwien bugbɛn ɲa yé kuum. Ama í li cère binib rí kpiεke Uwien ɲə kí kpiεke wə̀n Uwien ya Bije mə.»

5 Yesu là yíe Mart nin u'ninsε nin Lasaar ya gber.

6 U cii' Lasaar bun ma nnə nε u juore' kí tien' u te ná saan nnə iwien ile.

7 Iwien ile nnə gəbre' nε u təkε' u'panpaankaab kí ye: «Cère mən tí liebe Sude ya tinfεnm bó.»

8 Nε u'panpaankaab ye: «Cεnbaa, na yé iden yie nε Sufmbε là nuunh bε rí yéke iten kí ku ɲε ní bó nε a tí liebeh ní' bó-oo?»

9 Nε u jiin' bε ki ye: «Uwien uba ɲa te tikur piik nin tule-ee? Unil cuonh uwien ní la, wa rí gbiεre, kime uɲəndun wuu ya wenwenku nε cèreh u lenh.

10 Ama unil cuonh kuɲənkú la, u lí gbiεre nε, kime na wien.»

11 Yesu len' nnə kí tí gben', nε kí tí ye: «Tí'jə Lasaar guən'-a, ama n lí jo kí tí finde wə.»

12 Nε u'panpaankaab ye: «Yonbdaan, u guən' la, u lí faake-a!»

† **10:22** Ba ɲa yé Sufmbε là kə̀n' Uwien ya duku ní kí kuən' kù tìjənkɕ, nε bí tien' lituər! kí liebe' kí mänge' kù. Sufmbε jí la jelah kunacenu kí tien nən bó nε. ‡ **10:29** Bí kpiε' kí keke' tigbənt tá nnə ya tuba ní ní keke' kí ye: «N'Baa de' nni ná nnə yebe kí cεn' nibonn kε» nε.

¹³ Yesu là yíe wə́ rí take kí ye Lasaar kpo' ne. Ama u'panpaankaab ben maaleh ki teh u lienh migə̀mən ya gber ne.

¹⁴ Nen saan ne *Yesu ji take' be ni wien ki ye: «Lasaar kpo'-a!

¹⁵ U kpo', ma te ni'saan ma nno, ninbi bo ne ni tien' nni uyensonge, kime nen ne li cère ni tɔ̀re ki teke nni ki ji. Ti jo men u'bo.»

¹⁶ Ne u'panpaankaab ya uba, bi yih wə́ Toma ki liebe' ki yih wə́ lilebl nno take' bitə̀b ki ye: «Cère men ti'mə́ rí jo kí tí kpo nin wə́.»

Yesu ne yé mimə̀krm, ki yé limiel

¹⁷ *Yesu tí baa' Betani ya du ni uyo wə́ nno, ki laa' Lasaar tien' likul ni iwien inan nno.*

¹⁸ Betani ɲa fə̀ke nin Yerusalem. Ni li te ten kə̀nsini uta ne.

¹⁹ Nen ne cère' Sufmbə̀ lá baa' Mart nin Mari saan, be rí lá suon be bi'ninjə́ ya kuum bo ki yebe.

²⁰ Mart cii' *Yesu we ní, ne u tobreh wə́ usen bó. Ama Mari wən juore' ki ke iden ne.

²¹ Mart tí take' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, a bi te nie saan la, n'ninjə́ ɲa bi kpo'.

²² Ama n ben ki ye fə̀fə̀nno wuə́ mənən, a mie' Uwien nibonn ná ke la, u li de ɲe nè ne.»

²³ Ne *Yesu take' wə́ ki ye: «A'ninjə́ li məkre.»

²⁴ Ne Mart ye: «N ben ki ye u lá li məkre uwenfərke ya daali, lidaali lá binib li məkre nno ne.»

²⁵ Ne Yesu ye: «Min ne yé mimə̀krm ki yé limiel. Unil teke' nni ki jin' la, u kpo' mənən la, u li fuobe ne.

²⁶ Wə́ ke fuobe ki teke' nni ki jin' la, wa rí kpo fiebu. A teke' n len' ná nɔ́ ki jin-ii?»

²⁷ Ne Mart ye: «Hnn, Yonbdaan, n teke' ki jin' ki ye a yé Uwien ya Bijə́ ne, ki yé Uwien ya Nigə̀ndke Kristo wə́ li baa ní uɲə̀ndun ni nno.»

²⁸ Mart len' nno, ne ki bure' ki tí yin' u'ninse Mari, ki bunbe' ki take' wə́ ki ye: «Cənbaa baa' ní, ki yih ɲe.»

²⁹ Mari cii' nno ma nno ne ki pək ki fii', ki jon' u'saan.

³⁰ *Yesu ɲa laan kə̀n' udu ni, u laan te usen ni, Mart tuobe' wə́ ná saan nno ne.

³¹ *Sufmbə̀ bá te iden Mari saan, ki suondeh wə́ nno laa' u pək ki fii' ki ñen' saali ma nno ne bi'mə́ paan' u'bo. Bi lá maaleh ki teh u joh likul bó ne wə́ rí tí muə́.

³² Mari tí baa' *Yesu te ná saan uyo wə́ ki laa' wə́ nno, ne ki gbaan' u'nintuə̀li, ki take' wə́ ki ye: «Yonbdaan, a bi te nie saan la, n'ninjə́ ɲa bi kpo'.»

³³ Yesu laa' u muə̀h, ki laa' *Sufmbə̀ bá pə́ u'bo nno mə́ muə̀h ma nno, ne u'yenm saa' ki gbien',

³⁴ ne u niire' be ki ye: «Ni sube' wə́ le saan-i?» Ne bi ye: «Yonbdaan, deŋ kí tí liike-a!»

³⁵ Ne saan ne Yesu muə́.

³⁶ Ne *Sufmbə̀ ye: «Liike men u lá yíe wə́ ní tí kpə́ ma.»

³⁷ Ne bi'ni biba ye: «Wən wə́ lá likre' ujuə̀n-ii? Wa bi li fre kí cère Lasaar la kpo-oo?»

³⁸ Nen saan ne *Yesu ya yenm tí saa' ki gbien', ne u bure' likul bó. Ni lá yé kujə̀luŋku ne, ne litenl bi ku'ñə̀bu.

³⁹ Yesu ye: «Biire men litenl nno.» Ujə́ wə́ kpo' nno ya ninse Mart take' wə́ ki ye: «Yonbdaan, u lii nuuke'-a! Kime u tien' len iwien inan so.»

⁴⁰ Ne *Yesu ye: «Ma take' ɲe ki ye a teke' nni ki jin' la, a li le Uwien ɲə̀mə̀be ukpiə́ke ma bo-oo?»

⁴¹ Nen saan ne bi biire' litenl nno, ne u yaare' ki liike' paaki ki ye: «N'Baa, n faareh ɲe nin a cenge' n'bó ma nɔ́.

⁴² N ben ki ye uyo ke a cengeh n'bó ne. Ama linigol lie bo ne cère' n len' nno, ɲə́ be rí teke kí ji kí ye sin ne sən' nni ní.»

⁴³ U len' nno, ne ki tien' ufaa bo ki ye: «Lasaar, ñe ní!»

⁴⁴ Ne uje wə́ bi yé utenkpii nno ñen' likul ni ní, tikpə̀lceɾ biə́ ki tənɛn' u'nuə́ nin u'taan, kutə̀ku piibe u'nun bó. Ne Yesu take' be ki ye: «Nenɛn men tikpə̀lceɾ nno, kí cère wə́ rí li joh.»

Bi kpaan' iyə́ be rí ku Yesu

(Matie 26:1-5; Mark 14:1-2; Luk 22:1-2)

⁴⁵ Sufmbə̀ bá lá baa' Mari saan ki laa' Yesu tien' nibonn ná nno, bi'ni bá yebe teke' wə́ ki jin'.

⁴⁶ Ama bi'ni biba mə́ jon' *Farisienmbə́ saan ki tí take' be *Yesu tien' ná nno.

⁴⁷ Nen saan ne bitə̀tuə̀rcienb nin *Farisienmbə́ nno yin' bi'buur ya cəkɔ́ yaab ki taan', ne ki take' be ki ye: «Ti li tien mila? Kime uje bugben teh miyə̀km ya bont cə̀en ne.

* 11:17 Liike Matie 27:60.

48 Ti cèrè' u tuu ki teh nnò la, binib kɛ li teke' wò kí ji, nɛ Erom yaab li baa kí lá bere tí' Wien ya duku, kí gben tí'bol ya nib kɛ.»

49 Bi yih bí'ni uba Kayif, wòn nɛ là yé bitòtuarcienb ya ciɛn libinl nnò, nɛ u tókɛ' bitòb ki ye: «Na bɛn niba,

50 ka bɛn ki ye ní mòn unibaab ní kpo tí' du ya nib bo ñò tí'bol kɛ la gben-ii?»

51 U len' ma nnò, na yé wòn bugben ya yɛnm ní nɛ u len' nnò. U là yé bitòtuarcienb ya ciɛn libinl nnò ma nnò, nɛ cèrè' u len' ten unòbonsòknl ki ye *Yesu li kpo bí'bol ya nib kɛ bo.

52 Na yé bí'bol ya nib baba bo nɛ u li kpo. U li kpo kí taan Uwien ya bumu mùa yere' ní'kɛ saan nnò kí tien bɛ unibaab nɛ.

53 Kí ñɛ nɛn daali nɛ bi sien' ki ye bi li ku Yesu nɛ.

54 Nɛn bo nɛ *Yesu ña ji cèrɛh *Sufmbɛ lɛnh wò. U siere' ní'saan ki bure' udu uba bó, bi yih wù Efrayim, wa fòkɛ nin kupenpelku, nɛ wòn nin u'panpaankaab tí te ní'bó.

55 Ní là sien' waamu nɛ bɛ ní jele *Sufmbɛ ya Pak ya nacenku. Nɛ binib ñɛn' idugbaan ní ki baa' Yerusalem ki yebe, bɛ ní là ñɛn bí'yul bo tíjòknt kí bonde kunacenu nnò.

56 Bi te Uwien ya duku ya luo bo kí nuunh Yesu ma nnò nɛ kí niireh tób kí teh: «Ní maaleh mila? U li baa kunacenu kuu bíi wa ní baa?»

57 Bitòtuarcienb nin *Farisienmbɛ là len' ki ye unil bɛn u te ná saan la, wò ní wuon bɛ, bɛ ní jo kí tí cuo wò.

12

Mari fàan' Yesu ya tàan lɛfina

(Matie 26:6-13; Mark 14:3-9)

1 Ní là sien' iwien iluob nɛ Sufmbɛ ní jele bí'Pak ya nacenku, nɛ *Yesu jon' Betani ya du ní. Lasaar wà u là mèkre' wò nnò, kòh nɛn ní nɛ.

2 Bi tien' *Yesu tíjier ní'saan. Mart nɛ là gbiih bɛ tíjier nnò nɛ Lasaar mò yé bà jinh tíjier *Yesu saan nnò ya uba.

3 Mari taa' lɛfina uba u te litrjenku, u'daaku faa cɛɛn, bi yih lɛfina nnò naar, kí lá fanfaan' *Yesu ya tàan, kí taa' u'yur kí ñmijmire' yè. Lɛfina nnò ya nu teke' kuduku kɛ.

4 Nɛ *Yesu ya panpaankaab ya uba, bi yih wà Sudas Iskariyot, wòn wà lá li kuore Yesu nnò ye:

5 «Bɛ tien' ba ní taa lɛfina nnò kí kuore kí le iwentun kobiita ya paaku kí taa kí de bijjiinb-i?»

6 Na yé Sudas tɔngɛh bijjiinb nɛ. Kímɛ u là yé unasu nɛ. Wòn nɛ ñuuke kiliksòrk ma nnò, u suh bi taah ilike yà kí kpíndɛh len nnò nɛ. Nɛn nɛ cèrè' u len' nnò.

7 Nɛ *Yesu tókɛ' Sudas ki ye: «Cèrɛ wò wò ní fuore. U taa' lɛfina wuò wò ní bonde n'subm nɛ.

8 Bijjiinb lí li te ní'saan uyo kɛ nɛ; ama min ña ní li te ní'saan uyo kɛ.»

9 Sufmbɛ ligol cii' *Yesu te Betani ya du ní, nɛ kí baa' u'saan. Na yé Yesu baba bo nɛ bí'baa'. Bi nuunh bɛ ní lɛ Lasaar wà *Yesu là mèkre' wò bitenkpiib ní nnò mò nɛ.

10 Nɛn saan nɛ bitòtuarcienb sien' ki ye bi li ku Lasaar mò,

11 kímɛ wòn bo nɛ *Sufmbɛ teke' *Yesu kí jin' kí yebe, ka jí pɛ bɛn bitòtuarcienb bo.

Bi kpiekreh Yesu u tí kòn' Yerusalem ní

(Matie 21:1-11; Mark 11:1-11; Luk 19:28-40)

12 Kutaaku faa', nɛ linigocienl là baa' Yerusalem ní lè ní jele kunacenu nnò cii' *Yesu we ní,

13 nɛ bí bere' mubiɛbisiimu ya fɛr kí tobreh wò usɛn bó, kí wuureh kí teh:

«Osana!

Uwien ya mòm ní li te wà we ní

Yonbdaan ya yel bo nnò bo.

Uwien ya mòm ní li te Israyel yaab ya bɛr bo.»

14 *Yesu laa' unuunfanfaan kí jèkɛ' ten ní kɛlɛ' ma *Uwien ya gbònkú ní kí ye:

15 «*Siyon' *yaabɛ, là cèrɛ mɛn nɛ ní cuo nɛ jɛwaanbu.

Líike mɛn, ní' bɛrcien we ní,

kí jèkɛ unuunfanfaan.»

16 *Yesu ya panpaankaab ña laan là cii' ní'tingi u ya yo. Uwien kpíekɛ' wò uyo wà nnò, nɛ bí tiere' kí ye ní kɛlɛ' u'bo nnò nɛ *Uwien ya gbònkú ní, kí bɛnde' kí ye linigol nnò tien' wò bí bí lí tien wò ma bo nɛ.

17 Linigol là là te *Yesu saan lidaali là u là mèkre' Lasaar kí yin' wò kí ye wò ní ñɛ ní likul ní nnò, bɛn nɛ là tókɛ' binib tigber nnò.

18 Nɛn bo nɛ binib ligol tuobe' wò usɛn bó, kímɛ bí là cii' u tien' miyòkm ya bonn nnò ma bo.

* 12:15 Bi liebe' kí yih Yerusalem nɛ Siyon.

¹⁹ Nen saan ne *Farisienmbɛ tɔkeh tɔb ki teh: «Ni laa'-aa? Ninbi ŋa ji li fre kí tien niba. Uɲɛndun ya nib kɛ ji pɛ wɔn bo nɛ.»

Grɛkmbɛ biba nuunh bɛ rí lɛ Yesu

²⁰ Grɛkmbɛ† biba mɔ lá baa' Yerusalɛm kunacɛnku nno ya yo bɛ rí lá puke Uwien.

²¹ Bi nɛkn' Filip. U yé Betsayida ya du wá te Galile ya tinɛnm ni nno yɔ nɛ, nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Uciɛn, ti yíe tí lɛ *Yesu nɛ.»

²² Nɛ Filip jon' ki tí tɔke' Andre. Nɛ bi'kɛ bile jon' ki tí tɔke' Yesu.

²³ Nɛ *Yesu tɔke' bɛ ki ye: «Uyo wá Uwien li kpiɛke Unil ya Bijɛ nno baa' ní ŋɔ.

²⁴ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, bi bule' mijibim ma kpo' la, mí li juore mí'baba nɛ. Ama mí kpo' la, mí li pɔre kí yɛbre nɛ.

²⁵ Wá kɛ yíe wɔ rí fie u'miel la, wɔn nɛ li kpo kí juore ɛnm. Ama wá kɛ ŋa tɔngɛh u'miel uɲɛndun wuu ni la, wɔn nɛ li lɛ limiel lá ŋa ŋmɔbe gbenm.

²⁶ Unil yíe wɔ rí sɔn n'tuon la, udaan rí li pɛ n'bo. N te ná saan la, n'tonsɔnl mɔ li te nen saan nɛ. Unil sɔnh n'tuon la, n'Baa li kpiɛke wɔ.»

Yesu lienh u'kuum bo

²⁷ «Fɛnfɛnno, n'yɛnm saa' ki gbien'-a! N li len kí ye ba? N ye: «N'Baa, nɛ nni ijɛnd yá we ní nɔ ni-ii?» Ama n baa' nen bo nɛ kí lá tu' uyo wuu nɔ.

²⁸ N'Baa, wuon a'kpiɛke.»

Nen saan nɛ unieke uba nɛn' paaki bó ní ki ye: «N wuon' n'kpiɛke ŋɔ, kí li liɛbe kí wuon wú mɔ nɛ.»

²⁹ Linigol lá se ni'saan kí cii' unieke nno bó nno, ya biba ye utaa nɛ dun', nɛ bitɔb ye Uwien ya tond uba nɛ len' wɔ.

³⁰ Nɛ u ye: «Na yé min bo nɛ cɛre' udaan wá len' nɔ len', ninbi bo nɛ u len'.

³¹ Fɛnfɛnno wuon nɛ Uwien li bu uɲɛndun wuu ya nib tibuur. Fɛnfɛnno nɛ Uwien li ŋɔre wá yé uɲɛndun wuu ya ciɛn nno.

³² Min wɔn, uyo wá bi li fin nni paaki bó nno‡, nɛ n li dɛre binib kɛ kí nɛkn n'ba.»

³³ U len' nno ŋɔ wɔ rí wuon u li kpo mikuum má ya bol nɛ.

³⁴ Nɛ linigol nno tɔke' wɔ ki ye: «Ti cii' *Uwien ya gbonku ye Uwien ya Nigɛndkɛ *Kristo li fuobe uyo kɛ nɛ. A tien' mila kí len' kí ye bi li fin Unil ya Bijɛ udɔpɔnpɔn bo paaki bó? Njɛ yé Unil ya Bijɛ bugbɛn-i?»

³⁵ Nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Kuwenwenku ŋa ji li wuɔke' ni'ni. Li cuonh mɛn uyo wá kuwenwenku laan te, ŋɔ licinɲunl la pɪln nɛ. Unil wá kɛ cuonh licinɲunl ni la, wa bɛn u joh ná bó.

³⁶ Kuwenwenku laan te ma nɔ, teke mɛn kú kí ji, ŋɔ kí li yé kuwenwenku yaab.»

*Yesu len' nno, nɛ kí nɛn' ni'saan kí jɛnde' kí tí bóle'.

Sufmbɛ ŋa teke' Yesu kí jin'

³⁷ Nin u lá tien' miyɔkm ya bont tú yɛbe bi'nun ni ma kɛ nno, ba teke' wɔ kí jin'.

³⁸ Ba teke' wɔ kí jin' ŋɔ *Uwien ya nɔbonsɔknl Esayi lá len' ná nno nɛ rí tien nɛ. U lá ye: «Yonbdaan, ŋɛ tuo' kí teke' ti len' ná nno kí jin'-i?

Njɛ bɛnde' a ŋmɔbe mituam ma bó?»

³⁹ Esayi tí lá len' ná bo cɛre' ba li li fre kí teke kí ji. U lá ye:

⁴⁰ «Uwien juon bi'nun,

kí libe' bi'yɛnm,

ŋɔ bi lá lenh,

kí lá cii' ni'tingi bi'yɛnm ni,

kí lá lɛbre bi'tetem,

ŋɔ wɔ rí buu bɛ.»

⁴¹ Esayi lá len' nno, kí mɛ u lá laa' *Yesu ya kpiɛke ma nno nɛ cɛre' u len' u'gbɛr.

⁴² Nin nen kɛ, *Sufmbɛ ya ciɛnb bá yɛbe monɔn lá teke' *Yesu kí jin'; ama *Farisienmbɛ bo nɛ ba len' upaan bo kí ye bi teke' wɔ kí jin'. Bi lá ɛngɛ' bi li ŋɔre bɛ litaanl ya duku ni nɛ.

⁴³ Kí mɛ bi yíe binib ya kpiɛkm kí cɛn' Uwien yaam.

Yesu tɔke' binib tigber tá nno nɛ lá li biin bɛ

⁴⁴ *Yesu len' ufaa bo kí ye: «Wá kɛ teke' nni kí jin' la, na yé u teke' min baba nɛ kí jin', u teke' wá sɔn' nni ní nno mɔ kí jin' nɛ.

⁴⁵ Wá kɛ laa' nni la, u laa' wá sɔn' nni ní nno mɔ nɛ.

⁴⁶ Min yé kuwenwenku nɛ kí baa' uɲɛndun ni, ŋɔ unil wá kɛ teke' nni kí jin' la, u la juore cinɲunl ni.

† 12:20 Migbiirm mie ni bi ye Grɛkmbɛ la, bi niireh bá ŋa yé Sufmbɛ nɛ. ‡ 12:32 Bi li fin nni paaki bó nno ya tingi te bolm mile bo nɛ. Miba si: kí fin udɔpɔnpɔn bo. Mitam si: kí dùo paaki u'Baa saan.

47 Unil cii' n'gber, ka bon' tũ la, na yé min ne li biin wɔ, kime ma baa' rĩ lá biin uɲɛndun ya nib, n baa' rĩ lá ŋmien be ne.

48 Wá ke wie' nni, ka teke' n'gber la, u laa' nibonn ná li biin wɔ. Uwenfɔrke ya daali la, n'gber nno ne li biin wɔ,

49 kime ma tɔkeh n'bugben ya gber. N'Baa wá sɔn' nni ní nno, wɔn ne tɔke' nni n li len ma bo nin n li wɔkn ná bo.

50 N ben ki ye u'gber dienh binib limiel lá ŋa ŋmɔbe ghenm ne. Nno ne n tɔkeh tá ke nɔ n tɔkeh tũ n'Baa tɔke' nni tũ ma bo ne.»

13

Yesu sɔkre' u'panpaankaab ya tãan

1 Nĩ lá sien' waamu ne *Sufmbe ya Pak ya nacenku rĩ jele. *Yesu ben ki ye u'yo baa' wɔ rĩ ñe uɲɛndun wuu ni, kí liebe u'Baa bó. U lá yíe u'nib bá te uɲɛndun ni nno. U lá yíe be ki tí gben' ne.

2 *Yesu nin u'panpaankaab lá jinh kutaajuɔku ya jier uyo wá nno ki laa' usenpol de' Simɔn Iskariyɔt ya bije Sudas iyenmaale ŋɔ wɔ rĩ kuare Yesu.

3 Yesu ben ki ye u'Baa de' wɔ mituɔm tibont ke bo, ki ben mɔ ki ye u'ñen' ní Uwien saan ne, ki tí liebeh Uwien saan.

4 Wɔn nin u'panpaankaab ke ki jinh, ne u fii' ki sere', ki gore' u'paaki bó ya lierl ki ble', ki taa' kukpɛlcieku ki gbin' u'ciek ni,

5 ne ki taa' miñunm ki kuore' kusenku ni, ki cin' ki sɔkreh u'panpaankaab ya tãan*, ki taah u gbin kukpɛlcieku kúa nno ki ŋmireh yè.

6 U tí baa' Simɔn Pier saan, ne u tɔke' wɔ ki ye: «Yonbdaan, sin rĩ lá sɔkre min ya tãan-ii?»

7 Ne *Yesu ye: «Fenfennɔ ŋa rĩ cii n teh ná nɔ ya tingi, ama a lá li cii nè uyo uba ne.»

8 Ne Pier ye: «Ŋa li li sɔkre n'tãan fiebu.» Ne *Yesu ye: «Ma sɔkre' a'tãan la, ŋa rĩ le gbiin n'saan.»

9 Ne Simɔn Pier ye: «Yonbdaan, nno la, la sɔkre n'tãan baba. Sɔkre n'nuɔ nin n'yul mɔ.»

10 Ne *Yesu ye: «Unil sii' la, wa rĩ li nuunh wɔ rĩ pɔk kí sii kí lere, u li sɔkre u'tãan baba ne, kime u'gbenent ke wien ne. Ni'mɔ wien ne, ama na nin yé ni'ke ne wien.»

11 Kime *Yesu ben udaan wá li kuore wɔ, nen ne cère' u len' ki ye: «Na yé ni'ke ne wien.»

12 To, u sɔkre' bi'tãan ki tí gben', ki gole' u'lierl nno, ne ki liebe' ki tí kèle', ki niire' be ki ye: «Ni cii' n tien' ne ná nɔ ya tingi-ii?»

13 Ni yih nni ni' Cenbaa nin ni'Yonbdaan ma nɔ, ni ŋmɔbe imɔn ne, kime n yé wɔn ne.

14 Min ni'Yonbdaan nin ni' Cenbaa sɔkre' ni'tãan ma nɔ, ni'mɔ rĩ li sɔkreh ni'tɔb ya tãan nno.

15 Kime min wuɔn' ne ni li teh ma ne, ni'mɔ rĩ li teh ni'tɔb ten n tien' ne ma nɔ.

16 N tɔkeh ne imɔn ne, utonsɔnl ŋa cen' u'cenbaa, utond mɔ ŋa cen' wá sɔn' wɔ.

17 Ni bende' n len' ná nɔ ya tingi ma nɔ, ni teh nno la, Uwien ya mɔnm li te ni'bo ne.

18 «Ma lienh ni'ke bo, min n ben n gènde' binib bá; ama ná kele' *Uwien ya gbɔnku ni nno li tien ne. Nĩ kele' ki ye: «Min nin unil wá taakeh ki jinh n'jier ne fii' ki sere' n'bo.»

19 N tɔke' ne nibonn ná ŋa laan tien' ya gber fenfennɔ, ŋɔ ní lá tien' la, ní bende' kí ye «n yé n yé wá» ne†.

20 N tɔkeh ne imɔn ne, unil teke' n sɔn' unil wá la, u teke' min ne. Unil teke' nni la, u teke' wá sɔn' nni ní nno ne.»

Yesu tɔke' u'panpaankaab ki ye bi'ni uba li kuare wɔ

(Matie 26:20-25; Mark 14:17-21; Luk 22:21-23)

21 *Yesu len' nno ki tí gben', u'yenm saa' ki gbien', ne u tɔke' be ki ye: «N tɔkeh ne imɔn ne, ni'ni uba li kuare nni.»

22 Ne u'panpaankaab jiebeh ki likeh tɔb, ka ben u niireh wá.

23 Bi jinh ma nno, u'panpaankaab ni u yíe wá ki gbien' nno ne ke ki buɔke wɔ.

24 Ne Simɔn Pier kenbe' wɔ ki ye wɔ rĩ niire *Yesu kí ye u niireh ŋme ne?

25 Ne u'panpaanke nno gbien' *Yesu bo, ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ŋme ne?»

26 Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «N wóre' kpɔnɔ ki se' ki de' wá la‡, wɔn nínɔ.» Ne ki wóre' kpɔnɔ ki se', ki de' Simɔn Iskariyɔt ya bije Sudas.

27 Sudas teke' kpɔnɔ nno uyo wá nno, ne *Satan kɔn' u'fɛl ni. Ne *Yesu tɔke' wɔ ki ye: «Tien a ye á tien ná nno tonm!»

28 Binib bá ke ki jinh tijier nno ni uba mɔnɔn ŋa bende' ná cère' *Yesu tɔke' wɔ ki ye nno.

29 Sudas ne ŋuuke kiliksɔrk ma nno, biba maale' ki ye *Yesu tɔke' wɔ ki ye wɔ rĩ jo kí tí de be kunacenku ya bont ne, bii wɔ rĩ jo kí tí de bijiinb ne niba.

* 13:5 Itãan ya sɔkrm lá yé liyonbtuonl ne. † 13:19 Liike 8:28. ‡ 13:26 Ki wóre' kpɔnɔ ki se' ki de' unil yé kujɔtienu ya díeku ne Sufmbe bo.

30 Sudaſ teke' kpono nno ma nno ne ki pok ki ñen' i ya taan bo. Ni la ye kuñonku ne.

Yesu gbiereh u'panpaankaab be ri li yie tob

31 Sudaſ ñen' uyo wa nno ne *Yesu take' be ki ye: «Fenfenna Uwien kpieke' Unil ya Bijе. Won bo ne bi li kpieke Uwien mo.

32 Won bo ne bi kpieke' Uwien la, Uwien bugben mo li kpieke wo. U li kpieke wo fenfenna ne.

33 N'bumu, ma ji li wuoke ni'saan. Ni li nuun nni, ama n la take' *Sufmbe ya cienb na nno, n ji li take ni'mo ne fenfenna, ki ye: «Na ri fre ki jo n joh na saan.»

34 N de' ne liwobfenl ne: «li yie men tob.» N yie ne ma nno, ni'mo ri li yie tob nno.

35 Ni yie tob la, nen ne li cere binib ke ri bende ki ye ni ye n'panpaankaab.»

*Yesu take' ki ye Pier li nie ki ye wa ben wo
(Matie 26:31-35; Mark 14:27-31; Luk 22:31-34)*

36 Ne Simon Pier niire' wo ki ye: «Yonbdaan, a joh le bo?» Ne *Yesu jiin' wo ki ye: «N joh na bo nno ja ri fre ki paan n'bo fenfenna. A la li paan n'bo uyo uba ne.»

37 Ne Pier niire' wo ki ye: «Yonbdaan, be bo ne ma ri fre ki paan a'bo fenfenna? N li tuo ki kpo a'bo-a!»

38 Ne *Yesu take' wo ki ye: «A li monbe ki tuo ki kpo n'bo-oo? N takeh ne imon ne, a li nie bolm mita ki ye ja ben nni ne ki yaan ukuoje ri muo.»

14

Yesu ne ye usen wa joh Uwien saan

1 *Yesu take' u'panpaankaab ki ye: «La cere men ni'yenm ri saa. Teke men Uwien ki ji, ki teke n'mo ki ji.

2 Mifennm yebe n'Baa den. Ma bi yebe la, n bi li take ne ki ye n joh ri ti bonde mifennm ki ble ne-ee?

3 N jon' ki ti bonde' mifennm ki ble' ne la, n li liebe ni, ki la taa ne, jo ni'mo ri ti ri li te min te na saan.

4 N joh na bo nno, ni ben ni bo ya sen.»

5 Ne Toma take' wo ki ye: «Yonbdaan, ta ben a joh na bo, ti li tien mila ki bende ni'bo ya sen-i?»

6 Ne *Yesu take' wo ki ye: «Min ne ye usen wa wongeh binib tigbemont, ki dienh be limiel. Uba ja ri fre ki jo n'Baa saan ka ñen' min saan.

7 Ni bi ben nni la, ni bi li bende n'Baa mo ne. Fenfenna ni ben wo, ki laa' wo mo.»

8 Ne Filip take' wo ki ye: «Yonbdaan, wuon te a'Baa ne ni li dekretе.»

9 Ne *Yesu take' wo ki ye: «Filip, n te ni'saan ni wuoke' ki kpaan' no, ne ja ben nni-ii! Unil wa laa' nni la, u laa' n'Baa ne. Be tien' a take' ki ye ri wuan ne n'Baa?

10 Ja teke' ki jin' ki ye n te nin n'Baa ne, ne n'Baa mo te nin nni-ii? N takeh ne tigber ta no ja ya n'bughen jaar. N'Baa wa te nin nni nno ne sonh u'ton.

11 «Teke men ki ji ki ye n te nin n'Baa ne, ne n'Baa mo te nin nni. Na teke' n'gber ki jin' la, teke nni men ki ji miyokm ya bont nno bo.

12 N takeh ne imon ne, unil wa ke teke' nni ki jin' la, u li son itulon ya n son' ye no. U li son itulon ya yebe nin n son' ya no monon, kime n joh n'Baa bo ne.

13 Ni mie' na ke n'yel bo la, n li tien ne, jo be ri kpieke n'Baa min u'bije bo.

14 Ni mie' nni * na ke n'yel bo la, n li tien ne.»

Uwien li son Utotorl uba ni

15 Ni yie nni la, ni li boh n'wob ne,

16 ne n li gbáan n'Baa wo ri de ne Utotorl wo ri li te ni'saan uyo ke.

17 U ye *Mifuoñaanm ne, ki ye tigbemont ya daan. Uñendun ya nib ja ri fre ki teke me, kime ba lenh me, ka ben me mo. Ama Ninbi won, ni ben me; mi te ni'saan, ki li te ni'ni mo.

18 Ma ri cere ne ni li te ten mutenkpiibumu. N li liebe ni ni'saan.

19 Ni sien' waamu, uñendun ya nib ja ji li le nni, ama ninbi li le nni, kime n fuobe, ne ni'mo li fuobe.

20 Ni'daali baa' la, ni li bende ki ye min nin n'Baa taan' ki ye unibaab ne, ne ninbi nin min mo taan' ki ye unibaab.

21 «Unil wa yie nni si: wa ben n'wob ki boh ye ne. N'Baa li yie unil wa yie nni, ne n'mo li yie udaan, ki cere udaan ri bende nni.»

22 Ne Sudastо, wa ja ye Sudaſ Iskariyot nno niire' wo ki ye: «Yonbdaan, be bo ne a li cere tinbi ri bende ne, ka ri cere uñendun ya nib ri bende ne?»

* 14:14 Bi kpie' ki kele' tigbont ta nno ya tuba ni nni ja te tu'ni.

²³ Nε *Yesu jiiin' wɔ ki ye: «Wà yíe nni la, u li boh n'gber ne, n'Baa li yíe wɔ, ne ti li baa u'saan, kí li kɔh u'saan.

²⁴ Wà ɲa yíe nni la, wa rí li boh n'gber. Ni cengeh tigber tà nɔ ɲa yé n'yaar, tù yé n'Baa wà sɔn' nni ní nnɔ yaar nε.

²⁵ «N laan biε ki te ni'saan ma nnɔ ne ki tɔke' ne tigber tuu nɔ.

²⁶ Ama *Mifuoŋaam má yé Utotori nnɔ, n'Baa li sɔn mè ní n'yel bo. Mɛn ne li wɔkn ne ni'ke, kí tiere ne n tɔke' ne tigber tà nnɔ.

²⁷ «Li te mɛn uyenduɔn ni. N dienh ne n ɲmɔbe uyenduɔn wà nnɔ nε; ma dienh ne wù ten unɛndun ya nib dienh ma bo. La cère mɛn ni'yɛnm rí saa, kí la sɛn jɛwaaɔnbu.

²⁸ Ni cii' n tɔke' ne ki ye n li jo kí liebe ní ni'saan. Ni yíe nni la, n joh n'Baa saan ma nnɔ ni bi li ɲmɔbe uyensɔnge ne, kime n'Baa cɛn' nni.

²⁹ N tɔkeh ne nibonn ná ɲa laan tien' ya gber fɛnfɛnno, ɲɔ ní lá tien' la, ní teke kí ji nε.

³⁰ Ma ji li tɔke ne tigber nε rí wuɔke, kime unɛndun wuu ya cɛn we ní, wa rí fre kí tien nni niba.

³¹ Ama ní kpε unɛndun ya nib rí bɛnde kí ye n yíe n'Baa, nε ki teh u tɔke' nni ma bo. «Fii mɛn tí jo.»

15

Yesu ne yé busumɔnbu

¹ «Min ne yé busumɔnbu* nε n'Baa yé ukpaal wà tùreh busubu nnɔ.

² Isigben yà ke te n'bo ka lùonh nnɔ, u li gɛ yí kí wiε nε. Ama isigben yà ke lùonh nnɔ, u li kpekperε kí tùre yí, nε yí rí tùre kí lùon.

³ N tɔke' ne tigber tà nɔ tùre' ni'tetem ɲɔ.

⁴ Li te mɛn nin nni, ten n te nin nni ma. Usigben te u'ba, ka tuuke busubu bo la, wà rí fre kí lùon. Nnɔ ne ni'mɔ ɲa te nin nni la, na rí fre kí tien bonn.

⁵ «Min ne yé busubu, nε ninbi yé isigben. Unil wà ke te nin nni, n'mɔ te nin udaan la, u li te ten usigben wà lùonh kí gbiekeh nε. Na te nin nni la, na rí fre kí tien bonn.

⁶ Unil wà ɲa te nin nni la, bi li jɛnde wɔ kí tí wiε nε wɔ rí kuore ten usigben wà ɲa tuuke subu bo. Isigben yà kuore' la, bi gɛndeh yí kí kpiɛndeh umu ni nε i wih.

⁷ Ni te nin nni, kí ɲmɔbe n'gber ní fɛl ní, kí miε' Uwien ni yíe ná la, u li de nε nè nε.

⁸ Ni yé n'panpaakaab, kí te ten isigben yà lùonh kí gbiekeh la, nɛn nε kpiεkreh n'Baa.

⁹ N'Baa yíe nni ma nnɔ nε n'mɔ yíe nε. Li te mɛn n'yíem ní.

¹⁰ N boh n'Baa ya wɔb, nε ki te u'yíem ni. Ni'mɔ boh n ya wɔb la, ni'mɔ li te n'yíem ni nε.

¹¹ «N tɔke' nε nɛn ke ɲɔ ní li ɲmɔbe uyensɔnge wà n ɲmɔbe wù nnɔ nε; ɲɔ ni'yɛnm rí li sɔnge kí tí gben.

¹² N yíe ní li teh ná si: li yíe mɛn tɔb ten n yíe nε ma bo.

¹³ Nil ɲa ɲmɔbe yíem kí cɛn' wà li tuo kí kpo u'jɔtieb nε.

¹⁴ Ni teh n tɔke' nε ná la, ni yé n'jɔtieb nε.

¹⁵ Ma ji li yih nε n'tonsɔnb; n li yih nε n'jɔtieb nε, kime utonsɔnl ɲa ben u'cɛnbaa ya gber ke; ama min tɔke' nε tigber tà ke n cii' tù n'Baa saan nnɔ.

¹⁶ Na yé ninbi nε gɛnde' nni, min nε gɛnde' nε, kí de' nε lituonl kí ye ní li joh, kí li te ten isigben ya lùonh isibii yà li tuu kí te. Nɛn bo, ni miε' n'Baa nibonn ná ke n'yel bo la, u li de nε nè nε.

¹⁷ N yíe ni li teh ná si: ní li yíe tɔb nε.»

Unɛndun ya nib li nɛn Yesu nin u'yaab

¹⁸ «Unɛndun ya nib nɛn nε la, ní li ben kí ye bi kpiε' kí nende' min nε.

¹⁹ Ni bi yé unɛndun yaab la, unɛndun yaab bi li yíe nε nε, kime unɛndun ya nib yíe bi'yaab nε. Ama ninbi ɲa yé unɛndun yaab. N ɲɛn' nε unɛndun ya nib ni ma nnɔ nε cère' bi nɛn nε.

²⁰ Li tien mɛn n lá tɔke' nε ná kí ye: «Utonsɔnl ɲa cɛn' u'cɛnbaa nnɔ.» Bi jɛnde' min la, bi li jɛnde ni'mɔ nε. Bi tuo' n'gber la, bi li tuo ni'mɔ yaar nε.

²¹ Min bo nε bi li tien nε nɛn ke, kime ba ben wà sɔn' nni ní.

²² Ma bi baa' kí lá tɔke' bε n'gber la, uba ɲa bi li biin bε kí ye bi tien' ibiere, ama fɛnfɛnno, ba ji li fre kí dule niba bo kí ye ba tien' biere.

²³ Unil nɛn nni la, u nɛn n'Baa mɔ nε.

²⁴ Ma bi sɔn' yɔkm ya tùon yà nisaal ɲa laan sɔn' yé bi laa' la, uba ɲa bi li biin bε kí ye bi tien' biere. Ama fɛnfɛnno bi laa' yé nε kí nɛn min nin n'Baa ke.

²⁵ Ama nɛn ke tien' ɲɔ nè rí cère ná kele' bi'yiko ya gbɔnku † ni nnɔ nè rí tien nε. Ní kele' kí ye: «Bi nɛn nni nε ka ɲmɔbe bi nɛn nni bà bo.»

* **15:1** Busubu nnɔ yé tisir tà bi taah tu'bií kí ɲɛh fɛn nnɔ nε. † **15:25** Bi ye bi'yiko ya gbɔnku la, bi niireh Uwien ya jɔtiekpaaku ya gbɔnku nε. Liike 10:34.

²⁶ «Tɔ, n'Baa li cère n' sɔn Utotorl ní. U yé *Mifuoŋaanam nɛ, ki yé tigbɛmɔnt ya daan, ki ñɛn' ní n'Baa saan. Mí lá baa' uyo wá la, mí li kun n'bo imɔn.

²⁷ Ní'mɔ li kun n'bo imɔn, kímɛ ni te n'saan haali n'tuonl ya cincinyo nɛ.»

16

¹ «N tɔke' nɛ nɛn kɛ ɲɔ ní lá tien' la, ni la wíɛ ní'tekjim nɛ.

² Bi li ɲɔrɛ nɛ itáan ya dur ni. Uyo uba mɔnɔn we ní, unil ku' nɛ la, u li maaleh ki teh u tien' lituɔrl nɛ ki de' Uwien.

³ Ba bende' n'Baa yé udaan wá, ka bende' n'mɔ yé udaan wá, nɛn nɛ li cère bɛ ní tien' nɛ nnɔ.

⁴ N tɔke' nɛ bi lá li tien' nɛ ma bo, ɲɔ u ya yo lá baa' la, ní li tien' ki ye n lá tɔke' nɛ nɛ ɲɔ.»

Mifuoŋaanam ya tuonl

«Ma lá tɔke' nɛ tɔ n'tuonl ya cincinyo, kímɛ min nin ninbi nɛ lá te.

⁵ Ama fɛnfɛnnɔ, n liebeh wá sɔn' nni ní nnɔ saan nɛ, nɛ ní'ni uba ɲa niire' nni n joh ná bo-a?»

⁶ Kímɛ n len' ki ye n li bure kí cère nɛ ma nnɔ nɛ ní'yɛnm saa' ki gbien'.

⁷ Ama n tɔkeh nɛ imɔn nɛ, n jon' nɛ la, ní li mɔn ní'bo, kímɛ ma jon' la, Utotorl nnɔ ɲa ní baa ní. N jon' la, n li sɔn wɔ ní n'saan.

⁸ U lá baa' la, u li cère uɲɛndun ya nib ní bende kí ye bi yé bibierɛnb, kí cère bɛ ní bende kí ye Uwien cuube, kí bende kí ye Uwien li bu bɛ tibuur.

⁹ U li cère bɛ ní bende kí ye bi yé bibierɛnb, kímɛ ba teke' nni ki jin'.

¹⁰ U li cère bɛ ní bende kí ye Uwien cuube, kímɛ n li jo n'Baa saan, nɛ na ji li lɛ nni.

¹¹ U li cère bɛ ní bende kí ye bi li bu bɛ tibuur, kímɛ Uwien bun' uɲɛndun wuu ya ciɛn tibuur ɲɔ.

¹² «N biɛ ki ɲmɔbe tigber tɔ yebe ní tɔke nɛ, ama tɔ li kpíɛke nin nɛ fɛnfɛnnɔ.

¹³ Uyo wá *Mifuoŋaanam lá li baa nnɔ; mɛn má yé tigbɛmɔnt ya daan nnɔ; mí li pekre nɛ tigbɛmɔnt ya sɛn kɛ ni. Ma ní tɔke mí'bugben ya gber, ama mí cii' tá nnɔ, tun nɛ mí li tɔke nɛ. Mí li tɔke nɛ ná lá li tien' ya gber mɔ.

¹⁴ Mí li kpíɛke nni, kímɛ mí li taa n ya gber nɛ kí tɔke nɛ.

¹⁵ N'Baa ya bont kɛ yé n'yaar nɛ, nɛn nɛ cère' n ye mí li taa n ya gber nɛ kí tɔke nɛ.»

Ní'yɛnsaa li kpende uyɛnsonge

¹⁶ «Ní sien' waamu, na ji li lɛ nni, ní pukn' waamu la, ni li lɛ nni.»

¹⁷ Nɛ u'panpaankaab biba niireh tɔb ki teh: «U len' ná nɔ ya tingi si ba? U ye ní sien' waamu, ta ji li lɛ wɔ, ní pukn' waamu la, ti li lɛ wɔ, ki ye u joh u'Baa bó!

¹⁸ Nɛ ki tí ye «U yih ba waamu?» Ta bɛn u ye wɔ ní ye bá?»

¹⁹ *Yesu bende' bi yíe bɛ ní niire wɔ niire, nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «Ní niireh tɔb n len' ma ki ye: «ní sien' waamu, na ji li lɛ nni, ní pukn' waamu la, ni li lɛ nni nnɔ ya tingi nɛ-a?»

²⁰ N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ninbi li muɔ kí kpíɛnde, nɛ uɲɛndun ya nib li pokn. Ninbi ya yɛnm li saa, ama ní'yɛnsaa nnɔ lá li kpende uyɛnsonge.

²¹ Upii bench nin timer la, u te uyɛnsaa ni nɛ u'mɛrwíɛn bo. Ama u tí maa' ki gben' la, uyɛnsonge li cère wa ji li tiere imɛrwíɛn nnɔ bó, kímɛ unifaan kɔn' uɲɛndun ni.

²² Ní te nnɔ nɛ ní'mɔ bo; fɛnfɛnnɔ, ní te uyɛnsaa ni nɛ. Ama n lá li liebe kí lɛ nɛ, nɛ ní li te uyɛnsonge ni. Uba ɲa ní fre kí ñɛn ní'yɛnsonge nnɔ ní'fɛl ni.

²³ «Nɛn daali na ji li niire nni bonn niba bó. N tɔkeh nɛ imɔn nɛ, ní mie' n'Baa nibonn n'yel bo la, u li de nɛ nɛ nɛ.

²⁴ Na laan miɛ' bonn n'yel bo haali nin fɛnfɛnnɔ. Míɛ mɛn, ní li lɛ ɲɔ kí lɛ uyɛnsonge kí tí gben.»

Yesu faake' nin uɲɛndun

²⁵ «N tɔke' nɛ ní'kɛ mikpɛnjɛm ni nɛ. Uyo uba we ní ma ji li pɔ kpɛnjɛm kí tɔke nɛ gber. Ama n li tɔke nɛ n'Baa ya gber nɛ ní li wien nɛ.

²⁶ Ní'daali ní li miɛ n'Baa tibont n'yel bo. Ma tɔkeh nɛ ki teh min nɛ li miɛ n'Baa kí de nɛ,

²⁷ kímɛ n'Baa bugben nɛ yíe nɛ, ní yíe nni, ki teke' ki jin' ki ye n ñɛn' ní wɔn saan ma nnɔ bo.

²⁸ Tɔ, n ñɛn' n'Baa saan nɛ ki baa' uɲɛndun ni, n tí li ñɛ uɲɛndun ni kí liebe n'Baa bó.»

²⁹ Nɛ u'panpaankaab tɔke' wɔ ki ye: «A laa'-aa! Fɛnfɛnnɔ a ji lienh ní wien nɛ, ɲa ji pɔh kpɛnjɛm.

³⁰ Fɛnfɛnnɔ tí bende' ki ye a bɛn tibont kɛ, ɲa nuunh nil ní niire ɲɛ niire kí yaan á bende u ye wɔ ní niire kí ye bá; nɛn nɛ cère' tí teke' kí jin' ki ye a ñɛn' ní Uwien saan nɛ.»

³¹ Nɛ *Yesu niire' bɛ ki ye: «Ní teke' kí jin' fɛnfɛnnɔ wuu nɔ-nɔ?»

³² Tɔ, uyo uba we ní, kí li baa'-a, ní'kɛ li yere wá kɛ ní taa u ya bó kí cère nni n'baba; ama ma te n'baba, kímɛ n'Baa te nin nni.

³³ N take' ne tigber tuu no ɲo ni te nin nni ma nno, ni li te uyɛnduɔn ni ne. Uɲɛndun wuu ni, ni te ijɛnd ni ne, ama li co mɛn ni'ba, kime n faake' nin uɲɛndun ki gben' u'tuɔm ɲo.»

17

Yesu kaaareh Uwien

¹ To, *Yesu len' nno ki gben', ne ki yaare' ki liike' paaki bo, ki ye: «N'Baa, uyo baa', wuɔn a Bijɛ ya kpieke, ɲo a' Bijɛ mo ri wuɔn a' kpieke.

² A de' wo mituɔm unisaal ke bo ɲo ri taa limiel la ɲa ɲmɔbe gbenm ki de a de' wo binib ba nno ke ne.

³ Limiel la ɲa ɲmɔbe gbenm si ben ri bende ki ye sin baba ne ye Uwien imɔn, ki bende *Yesu Kristo wa a sɔn' wo ni nno mo.

⁴ Min wuɔn' a' kpieke kitink bo, ki sɔn' a de' nni lituonl la ri sɔn nno ki gben'.

⁵ N'Baa, fɛnfɛnno, kpieke nni a'saan. De nni ukpieke wa n la ɲmɔbe wu a'saan ki laa' uɲɛndun ɲa laan te nno.

⁶ «N cɛre' binib ba a gɛnde' be uɲɛndun ya nib ni, ki de' nni nno bende' a ye udaan wa. Bi la ye a' yaab ne, ne a taa' be ki de' nni, ne bi boh a' gber.

⁷ Fɛnfɛnno, bi bende' ki ye a de' nni nibonn na ke nno ɲɛn' a'saan ne,

⁸ kime n take' be a take' nni tigber ta nno, ne bi teke' tu, ki mɔnbe ki bende' ki ye n ɲɛn' ni a'saan ne, ki teke' ki jin' ki ye sin ne sɔn' nni ni.

⁹ «N kaaareh ɲɛ ki dienh ben ne. Ma kaaareh ɲɛ ki dienh uɲɛndun ya nib. Ama n kaaareh ɲɛ ki dienh binib ba a de' nni be nno ne, kime bi ye a' yaab ne.

¹⁰ Na ke ye n' yaann ye a' yaann ne, ne na ke mo ye a' yaann ye n' yaann ne. Ben ne cɛreh binib lenh n' kpieke.

¹¹ Ma ji li te uɲɛndun ni, ben ne li te uɲɛndun ni; min we ni a'saan ne. N'Baa uɲaaan, a de' nni a' yel la nno, cɛre liyel bugben ya tuɔm ri li gu be, be ri li ye unibaab ten min nin sin ye unibaab ma bo.

¹² N la te bi'saan uyo wa nno, n la gu be nin a' yel la a de' nni nno ya tuɔm ne. N guure' be, ne ni kpaan' wa ri kpo ki juore fɛnm nno baba ɲa ri la, bi' ni uba ɲa kpo' ki juore' fɛnm. U kpo' ki juore' fɛnm ɲo na kele' a' gbɔnku ni nno ne ri tien ne.

¹³ Fɛnfɛnno, n we ni a'saan ne. N laan te uɲɛndun ni ma nno ne ki lienh nno, ɲo be ri li ɲmɔbe uyɛnsɔnge wa n ɲmɔbe wu nno ki ti gben.

¹⁴ N take' be a' gber, ne ɲɛndun ya nib nɛnde' be, kime ba ye ɲɛndun yaab, ten n' mo ɲa ye ɲɛndun yo ma.

¹⁵ Ma kaaareh ɲɛ ki teh a ɲɛn be uɲɛndun ni, ama n kaaareh ɲɛ ki teh a la cɛre usɛnpol ubiɛɔ ne ri tien be niba.

¹⁶ Ba ye ɲɛndun yaab ten n' mo ɲa ye ɲɛndun yo ma.

¹⁷ Cɛre ben li cinbe ki ye a' yaab tigbɛmɔnt bo. A' gber ne ye tigbɛmɔnt nno.

¹⁸ A sɔn' nni ni uɲɛndun ni ma nno, ne n' mo sɔn' ben uɲɛndun ni.

¹⁹ Ben bo ne n taa' n' ba ki de' ɲɛ, ɲo bi' mo ri li cinbe ki ye a' yaab tigbɛmɔnt bo.

²⁰ «Ma kaaareh ɲɛ ki dienh ben baba, n kaaareh ɲɛ ki dienh binib ba bi li take be n' gber be ri teke nni ki ji nno mo ne.

²¹ N kaaareh ɲɛ ɲo bi' ke ri taan ki li ye unibaab ne. Ten sin n' Baa a te nin nni ma n' mo te nin ɲɛ nno, cɛre bi' mo ri li te nin te, ɲo uɲɛndun ya nib ri teke ki ji ki ye sin ne sɔn' nni ni.

²² A de' nni ukpieke wa nno, n' mo de' be wu, ɲo be ri taan ki li ye unibaab ten min nin sin ye unibaab ma,

²³ kime n te nin be, ne a' mo te nin nni. Nno ne bi taan' ki ye unibaab ki ti gben', ɲo uɲɛndun ya nib ri bende ki ye sin ne sɔn' nni ni, ki bende ki ye a' yie be ten a' yie nni ma bo.

²⁴ N'Baa, a de' nni binib ba nno, n yie ri te na saan la, bi' mo ri li te nin nni ne, ki le a de' nni ukpieke wa nno, kime a' yie nni ki laa' ɲa laan ɲɛn' uɲɛndun.

²⁵ N'Baa ugbɛmɔndaan, uɲɛndun ya nib ɲa ben ɲɛ, ama min ben ɲɛ. Ne bie no mo ben ki ye sin ne sɔn' nni ni.

²⁶ N cɛre' bi bende' a' ye udaan wa, ki li liebe ki cɛre be ri bende ɲɛ, ɲo a' yie nni miyɛm ma nno ri li te bi' ni, ɲo n' mo ri li te nin be.»

18

Yesu ya cuom

(Matie 26:47-56; Mark 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹ *Yesu len' nno ki ti gben', ne wɔn nin u'panpaankaab bure' ki ti puore' kubunbunku kua bi yih ku Sedron nno. Isiin ya kpaabu buba te ni'saan, ne wɔn nin u'panpaankaab kon' bu' ni.

² Sudas, wa kuore' *Yesu nno, mo ben ni'saan, kime *Yesu nin u'panpaankaab la sɔbe ki taakeh ne ne.

³ Nε Sudas taa' Erom ya sojacεkl liba nin Uwien ya duku ya guguurb bā bitōtuarcienb nin *Fariścienmbε sōn' bε nno, bi joh nī'saan ki tuke ifr nin imōnafin nin tijεkōnwent.

⁴ *Yesu bεn nā kε li tu wō ma nno, nε ki tuobe' bε usεn bō, ki niire' bε ki ye: «Ni nuunh ηme?»

⁵ Nε bi ye: «Ti nuunh Nasaret ya *Yesu nε.» Nε u ye: «Min sō.» Sudas wā kuore' wō nno mō te bi'ni.

⁶ U len' ki ye wōn sō ma nno, nε bi sulnh puoli bō ki luh.

⁷ *Yesu tī niire' bε ki ye: «Ni nuunh ηme?» Nε bi ye: «Ti nuunh Nasaret ya *Yesu nε.»

⁸ Nε u ye: «N take' nε ki ye min sō nō. Ni nuunh min nε la, cère mēn biε bε rī li joh.»

⁹ U len' nno ηō u là len' tigbεr tā nno tū rī tien nε. U là len' ki ye: «N'Baa a de' nni binib bā nno, ma cère' uba mōnōn bole'.»

¹⁰ Tō, Simōn Pιεr ηmōbe kijusiek, nε ki nère' ki gε' ki paare' bitōtuarcienb ya cιen ya tonsōnl uba ya nōjietubl. Bi yih utonsōnl nno Malkus nε.

¹¹ Nε *Yesu tōke' Pιεr ki ye: «Jiin a'jusiek kī cūōn kī'tuaku ni. N'Baa sien' ki ye rī ji ijend yā nno n la ji yē-εε?»

Bi tuke' Yesu ki jon' Anni saan

¹² Sojacεkl nno nin li'cιen nin Sufmbε ya guguurb nno cuo' *Yesu ki lōle' u'nuo,

¹³ nε ki kpιε' ki tuke' wō ki jon' Anni saan. Anni yé Kayif ya cuōje nε. Kayif nε là yé bitōtuarcienb ya cιen libinl nno.

¹⁴ Wōn Kayif nε là toke' *Sufmbε ya cιenb ki ye nī mōn unibaab rī kpo bi'du ya nib bo nno.

Pιεr niε' ki ye wa bεn Yesu

(Matie 26:69-70; Mark 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Bi tuke' *Yesu ki joh ma nno, nε Simōn Pιεr nin *Yesu ya panpaankεtō uba pε u'bo. Bitōtuarcienb ya cιen bεn *Yesu ya panpaankεtō bugbεn. Nεn bo nε u paan' *Yesu bo ki kōn' bitōtuarcienb ya cιen nno den uluo bo.

¹⁶ Ama Pιεr wōn juore' ki se saali nε bunañōbu saan. Nε upanpaankεtō wā bitōtuarcienb ya cιen bεn wō nno jon' ki tī laa' upiitōnsōnl wā gu bunañōbu nno, nε ki cère' Pιεr kōn'.

¹⁷ Nε upii nno niire' Pιεr ki ye: «Sin, a' mō ηa lii yé uje wuō ya panpaankaab ya uba-aa?» Nε u jiin' wō ki ye: «Ma yé u'panpaankε.»

¹⁸ Tiwōr là te, nε bitōtuarcienb ya cιen ya tonsōnb nin biguguurb sère' umu, ki lokreh. Nε Pιεr mō te bi'saan ki lokreh.

Bitōtuarcienb ya cιen niire' Yesu iniire

(Matie 26:59-66; Mark 14:55-64; Luk 22:66-71)

¹⁹ Bitōtuarcienb ya cιen niire' *Yesu iniire u'panpaankaab bo nin u wōknh miwōknm ma nno bo.

²⁰ Nε *Yesu jiin' wō ki ye: «N len' binib kε ya nun bō nε, ki wōkn' uyo kε ni'tāan ya dur ni nin Uwien ya duku ya luo bo, *Sufmbε kε taakeh nā saan. Ma len' gbεr tuba bālm ni.

²¹ Bε tien' a niireh min-i? Niire binib bā cenge' n'gbεr n tōke' bε ki ye bā. Bεn bεn n tōke' bε ki ye bā mōnmōnm.»

²² *Yesu len' nno ma nno, ki laa' biguguurb ya uba se ki neke wō, nε ki kpōbe' wō utεnpε, ki niire' wō ki ye: «A jiiindeh bitōtuarcienb ya cιen nε nō nno-ōō?»

²³ Nε *Yesu jiin' wō ki ye: «N len' nī bre nε la, wuōn nā cère' nī bre; nε n tī len' nī mōn nε la, bε tien' a nīh nni?»

²⁴ Nεn saan nε Anni cère' bi taa' *Yesu ki jon' bitōtuarcienb ya cιen Kayif saan u'nuo juore' ki lūo.

Pιεr tī niε' ki ye wa bεn Yesu

(Matie 26:71-75; Mark 14:69-72; Luk 22:58-62)

²⁵ Simōn Pιεr se ki lokreh umu, nε bi niire' wō ki ye: «Sin, a' mō ηa lii yé u'panpaankaab ya uba-aa?» Nε u niε' ki ye: «Ma yé u'panpaankε.»

²⁶ Nε bitōtuarcienb ya cιen ya tonsōnb ya uba, wā Pιεr bi gε' ki paare' u'tubl nno ya den yō uba tōke' Pιεr ki ye: «Ma bi laa' ηε u'saan bukpaabu nno ni-ii?»

²⁷ Nε Pιεr tī niε' ki ye wa bεn Yesu. Nε ukuoje pak ki muo' i ya tāan bo.

Bi taa' Yesu ki jon' Pilat saan

(Matie 27:1-2, 11-14; Mark 15:1-5; Luk 23:1-5)

²⁸ Nεn saan nε bi taa' *Yesu ki ñen' Kayif den, ki jon' udu nno ya gobina den, bi yih wō Pilat. Ni là yé kutεnεsōnsōnku nε. *Sufmbε ya cιenb ηa là yīe bε rī kuōn bi'ba jōknt ηō kī fre kī jεle bi'Pak ya nacenku nε. Nεn nε cère' ba tuo' ki kōn' Pilat den*.

* 18:28 Sufmbε kōn' bā ηa yé Sufmbε den la, bi saa' bi'yiko nε, ki kuōn' bi'ba tijōknt ki tī kpaan uyo uba.

29 Nen bo ne Pilat nen' saali bi'saan, ki niire' be ki ye: «Uje wuo tien' ba ni biindeh wo?»
 30 Ne bi jiin' wo ki ye: «Wa bi ye nibiero la, ta bi cuo' wo ki nukn' ne.»
 31 Ne Pilat ye: «Ninbi bugben, taa wo men ki ti bu wo ni'yiko ye ma bo.» Ne bi ye: «Tinbi Sufmbe na nmabe sen ti ku nil.»
 32 Bi len' na no ne wuon' ki ye *Yesu la len' na ki take' binib, u li kpo mikuum ma ya bol nno ne ri tien.
 33 Pilat ti liebe' ki kon' tibuur ya duku ni, ki yin' *Yesu ki la niire' wo ki ye: «Sin, a ye *Sufmbe ya ber ne-ee?»
 34 Ne *Yesu jiin' wo ki ye: «A len' na no, a maale' a'ba ne bii bi take' ne ki ye n ye *Sufmbe ya ber-i?»
 35 Ne Pilat take' wo ki ye: «Min na ye Suf-a! A'bol ya nib nin bitatuarcienb ne taa' ne ki ye ki nukn' nni. A tien' be ne?»
 36 Ne *Yesu ye: «N'bel na ye unjendun wuu ni ya bel. N'bel bi ye unjendun wuu ni ya bel la, n'nib bi li kon tijer ho *Sufmbe ya cienb la fre ki cuo nni. Ama fenfenna, n'bel na nin te nie saan.»
 37 Ne Pilat take' wo ki ye: «Nen men la, a ye uber ne-a!» Ne *Yesu jiin' wo ki ye: «Sin ne ye n ye uber. N baa' unjendun wuu ni ri la take binib tigbemont ne. Nen bo ne bi maa' nni. Unil wa ke pe tigbermont bo ne cengeh n'bo.»
 38 Ne Pilat niire' wo ki ye: «Tigbemont si ba?»
Bi bun' Yesu tibuur ki ye u kpe mikuum
(Matie 27:15-31; Mark 15:6-20; Luk 23:13-25)
 Pilat len' nno ma nno ne ki ti nen' *Sufmbe bo, ki ti take' be ki ye: «Min na laa' u'biil.
 39 Ama binl ke binl ni'Pak ya nacenku ya yo la, n tuu ki nendeh lipekl ya nil uba ne ki wienh. Nen bo, ni yie ri taa *Sufmbe ya ber nno ne ki wie-ee?»
 40 Ne bi wuure' ki ye: «La wie won, wie Barabas.» Barabas nno la ye unil wa yie' Erom yaab ya n'obu bo ne.

19

1 Nen saan ne Pilat cere' bi taa' *Yesu ki ri' wo inalabe.
 2 Sojambe taa' ikonkon ki lonlon' uyukpekie ki kpele' u'yul, ki taa' kuliermonmonku kuba ki goll' wo,
 3 ne ki nekndeh wo ki takeh wo ki teh: «Sufmbe ya bero, ti fuondeh ne-a!» Ne ki kpobreh wo itenpe.
 4 Ne Pilat ti nen' saali, ki take' *Sufmbe ki ye: «N li taa wo ki nen ni saali ni'saan ho ni bende ki ye ma laa' u'biil.»
 5 Nen saan ne *Yesu nen' ni saali ki kpie ikonkon ya yukpekie, ki guo kuliermonmonku nno. Ne Pilat take' be ki ye: «Uje bugben so.»
 6 Ama bitatuarcienb nin biguguurb laa' wo ma nno ne ki wuureh ki teh: «Kpe wo udapornpon bo! Kpe wo udapornpon bo!» Ne Pilat take' be ki ye: «Ni'bugben ri taa wo ki ti kpe wo udapornpon bo, kime min na laa' u bii' na ni kpe kuum.»
 7 Ne bi take' wo ki ye: «Tinbi nmabe yiko uba ne, ne yiko nno bo, u kpe mikuum ne, kime u taa' u'ba ki tien' Uwien ya Bijе ne.»
 8 Pilat cii' bi ye *Yesu taa' u'ba ki tien' Uwien ya Bijе ma nno, ne bujеwaanbu ture' ki cuo' wo cen.
 9 Ne u ti liebe' ki kon' tibuur ya duku nno ni ki ti niire' *Yesu ki ye: «Sin, a ye le bo yo ne?» Ama *Yesu na jiin' wo.
 10 Ne Pilat take' wo ki ye: «Na gereh min ne-ee? Na ben ki ye n nmabe mituom ri wie ne bii ri kpe ne udapornpon bo-oo?»
 11 Ne *Yesu take' wo ki ye: «Uwien de' ne mituom ma nno baba na ri la, na nmabe tuom miba n'bo. Nen bo ne unil wa taa' nni ki nukn' ne nno ya biil cen' a'yaal.»
 12 Nen saan ne Pilat nuunh u li tien ma ki wie Yesu, ama *Sufmbe wuureh ne ki teh: «A wie' wo la, na ji ye ubercien Sesa* ya jo, kime unil wa ke yih u'ba uber la, u ye Sesa ya nennend ne.»
 13 Pilat cii' bi len' nno ma nno, ne ki ti nen' *Yesu saali, ne ki kele' tibuur ya biekl bo, bi yih libuol la «Iten ya benbenl nno.» *Sufmbe ya lenm ni, bi yih ni'saan ki teh «Gabata» ne.
 14 Ni la ye lidaali la *Sufmbe bondeh bi'Pak ya nacenku nno ne, ki tuo liwenyul ya yo, ne Pilat take' be ki ye: «Ni'ber so.»
 15 Ne bi wuure' ki ye: «U kpe mikuum ne! U kpe mikuum ne! Kpe wo udapornpon bo!» Ne Pilat niire' be ki ye: «N kpe ni'ber udapornpon bo-oo?» Ne bitatuarcienb jiin' wo ki ye: «Ta nmabe bertu ki kende' ubercien Sesa bo.»

* 19:12 Sesa ne la ye Erom yaab likeh mitinfenm ma nno ke ya bercien.

16 Nen saan ne Pilat taa' *Yesu ki ηukn' be be ri ti kpe wo udoponpon bo. Ne bi taa' wo ki bure'.

*Bi kpe' Yesu udoponpon bo
(Matie 27:32-44; Mark 15:21-32; Luk 23:26-43)*

17 *Yesu bugben tuke u'doponpon ki nen' udu ni, ki joh niba saan, bi yih ne «Kuyukpobku ya Buol.» *Sufmbe ya lenm ni, bi yih ni'saan «Golgota» ne.

18 Bi kpe' wo udoponpon bo nen saan ne, ne ki kpe' bijeb bile mo; uba ukele uba, uto mo ukelto, ne *Yesu fo siik ni.

19 Pilat kele' mikelm miba ki ye: «Nasaret ya *Yesu wa ye *Sufmbe ya ber nno so», ne ki cere bi taa' ki tebn' u'doponpon bo.

20 Ni kele' *Sufmbe ya lenm ni nin Erom yaab ya lenm ni nin Grekmbey ya lenm ni ne. Bi kpe' *Yesu udoponpon bo na saan nno ηa foke nin udu ni, nen ne cere' *Sufmbe ba yebe kaan' mikelm nno.

21 Ne *Sufmbe ya totuarcienb take' Pilat ki ye: «ηa bi li kele ki ye *Sufmbe ya ber; a bi li kele ki ye: won ne ye u ye *Sufmbe ya ber ne.»

22 Ne Pilat take' be ki ye: «N kele' na no n kele' ne.»

23 Sojambey kpe' *Yesu udoponpon bo ki ghen', ne ki gbiire' u'wengolkaar igbiin inan, wa ke ugbiin uba ki ti sien' u'lierfokorku. Kulierfokorku nno ηa ηmabe nenie ki ne paaki ki ti ci tingi, kime bi la lon' ku ne.

24 Nen saan ne bi take' tab ki ye: «Ti la kere ku men, cere men ti fure imun, ki liike wa li ji ku.» Nen ke tien' ηo na kele' *Uwien ya gbanku ni nno ne ri tien ne. Ni kele' ki ye:

«Bi gbiire' n'wengolkaar,
ne ki fure' imun,
be ri liike wa li ji n'lierku.»
To, sojambey nno tien' nen ne.

25 *Yesu ya naa nin u'naa ya ninsε nin Klopas ya po Mari nin Mari Madelenn se u'doponpon saan.

26 *Yesu laa' u'naa nin u'panpaanke wa u yie wo ki gbien' nno se ki buake, ne u take' u'naa ki ye: «Upii, a'bijε so,»

27 ne ki take' u'panpaanke nno mo ki ye: «A'naa so.» Ki ne nen daali ne u'panpaanke nno cere' *Yesu ya naa te u'den.

*Yesu ya kuum udoponpon bo
(Matie 27:45-56; Mark 15:33-41; Luk 23:44-49)*

28 Ni ya puoli bo ne *Yesu ben ki ye fenennu u son' u'tunon ke ki ghen'-a, ne ki len' ki ye: «Uñuñun ne ηmabe nni,» ηo na kele' *Uwien ya gbanku ni nno ri tien.

29 Licuol liba se ni'saan ki gbe miderηmηmiikm miba, ne bi taa' ticitont ki sekn' mi'ni, ki taa' ki tuun' kusiiku ku ba bi yih ku isop nno ya lenben bo, ki tende' ki kole' u'ñabu.

30 U muare' midaam nno ne ki ye: «N tien' ni'ke ki ghen' ninno», ki gon', ne ki kpo'.

Soja uba cōke' Yesu ya kele ni likpaanl

31 Ni la ye lidaali la *Sufmbe bondeh bi'Saba ne. U ya *Saba la ye uwengbenge ne. Nen bo ne *Sufmbe ya cienb ηa la yie nikpil ri li te doponpon bo, ne ki take' Pilat ki ye wo ri cere u'sojambey ri ni ki ku ba bi kpe' binib ba nno ya taan', ki jiiin be.

32 Ne sojambey nno baa' ki ni' ki ku ba' binib ba bi kpe' be idoponpon bo nin *Yesu nno ya taan. Bi ni' ki ku ba' ukpiek ye, ki ni' ki ku ba' ulie mo ye.

33 Ama bi ti baa' *Yesu saan ma nno, ki laa' u kpo'-a, nen bo ne ba ku o' u'ye.

34 Ne sojambey nno ya uba taa' likpaanl ki cōke' *Yesu ya kele ni. Ne misem nin miñunm pok ki nen' i ya taan bo.

35 Unil wa laa' tibont nno ne take' u laa' na. U len' na no ye imon ne, ne u ben ki ye u take' tigbemont ne, ηo ni' mo ri teke ki ji.

36 Bi tien' *Yesu nno ηo na kele' *Uwien ya gbanku ni nno ne ri tien ne. Ni kele' ki ye: «Ba ri ku o' u'kpob liba monon.»

37 Ni ti liebe' ki kele' *Uwien ya gbanku ni ki ye: «Bi li caan unil wa bi cōke' wo likpaanl nno bo inun.»

*Yesu ya subm
(Matie 27:57-61; Mark 15:42-47; Luk 23:50-56)*

38 Ni ya puoli bo ne Yosef wa ye Arimate ya du ya nil nno baa' ki mie' Pilat ki ye wo ri cēbe wo wo ri jiiin' *Yesu ya gbenent udoponpon bo. Pilat tuo', ne u jon' ki ti jiiin' tu. Yosef bugben la ye *Yesu ya panpaanke ne ka tuo' nil ri bende, kime u la fenge *Sufmbe ya cienb ne.

† 19:31 Bi la nih ki koh binib ba bi kpaakeh be idoponpon bo ya taan ηo be ri kpo tonm ne.

³⁹ Nikodem, wà là baa' *Yesu saan miba kuñonku nnò mò baa', ki tuke' òfina. Bi cùuke òfina wà bi yih wò *miir nnò nin bi yih wà alowes nnò nɛ. Òfina nnò ya kpíeke li baa' tɛn kilo pita.

⁴⁰ Yosef nin Nicodem taa' kukpɛlciɛku ki tɛntɛn' *Yesu ya gbɛnɛnt, nɛ ki taa' òfina nnò ki tien' tu'bo, *Sufmbɛ subeh bitɛnkpiib ma bo.

⁴¹ Isiin ya kpáabu buba te bi kpe' *Yesu ná saan nnò. Bi là gbin' ufɛle uba bukpáabu nnò ni ka laan sube' nil len.

⁴² Ni là yé lidaali là *Sufmbɛ bondeh Saba nɛ, nɛ ufɛle nnò mò ña fòke nin ni'saan. Nɛn bo nɛ bi taa' *Yesu ki tí sube' u'ni.

20

Yesu mekre' bitɛnkpiib ni

(Matie 28:1-8; Mark 16:1-8; Luk 24:1-12)

¹ *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kùà li faa nnò nɛ Mari Madelenn wòre' ki fi' ní biike, ki bure' likul nnò bó. U tí baa' ki laa' kutɛnku kùà bi là taa' ki biin' likul nnò ña jí bi.

² Nɛ u sɛn' ki jon' Simɔn Pɛr nin *Yesu ya panpaankɛtò wà u yíe wò ki gbien' nnò saan, ki tí tòke' bɛ ki ye: «Bi ñɛn' Yonbdaan likul nnò ni ñò! Ta bɛn bi taa' wò ki ble' ná saan!»

³ Nɛn saan nɛ Pɛr nin *Yesu ya panpaankɛtò nnò ñɛn' ki joh likul nnò bó.

⁴ Bi joh ma nnò bi'kɛ bile tiinh nɛ, ama upanpaankɛtò nnò sɛn' ki cɛn' Pɛr ki kpíe' ki baa' li'saan,

⁵ nɛ ki gbien' ki liike', ki laa' tikpɛlcɛr nnò nɛ dò len, ama wa kɔn'.

⁶ Simɔn Pɛr, wà paan' puoli bó ní nnò, mò baa', nɛ ki kɔn' likul nnò ni, ki laa' tikpɛlcɛr nnò dò len,

⁷ ki laa' kukpɛlciɛku kùà bi là taa' ki piibn' *Yesu ya yul nnò jende' ki dò likonkonl, ku'ba.

⁸ Nɛn saan nɛ upanpaankɛ wà bi kpíe' ki baa' likul saan nnò mò kɔn' ki laa', nɛ ki teke' ki jin'.

⁹ Kime haali nin u ya yo ba laan là cii' ná kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye *Yesu lá li mekre bitɛnkpiib ni nnò ya tingi.

¹⁰ Nɛ *Yesu ya panpaankaab nnò liebe' ki kùn'.

Yesu cère' Mari Madelenn laa' wò

(Matie 28:9-10; Mark 16:9-11)

¹¹ Tò, Mari juore' ki se saali nɛ likul nnò saan ki muoh. U se ki muoh, nɛ ki là gbien' ki liike' li'ni,

¹² ki laa' Uwien ya tondb bile bi guo tiwɛnpenpiɛnt ki kɛ *Yesu ya gbɛnɛnt là dò ná saan nnò. Uba kɛ u'yul là kunh ná bó, nɛ utò mò kɛ u'taan là kunh ná bó nnò.

¹³ Nɛ bi niire' wò ki ye: «Upii, bɛ tien' a muoh?» Nɛ u jii'n bɛ ki ye: «Bi ñɛn' n'Yonbdaan nɛ, ma bɛn bi taa' wò ki ble' ná saan.»

¹⁴ U len' nnò ma nnò nɛ ki jiebe' ki laa' *Yesu se, ama wa bɛnde' ki ye *Yesu nɛ.

¹⁵ Nɛ *Yesu niire' wò ki ye: «Upii, bɛ tien' a muoh? A nuunh ñmɛ?» Mari maale' ki ye uje wà gu bukpáabu nnò nɛ, nɛ ki tòke' wò ki ye: «Cɛnbaa, sin nɛ taa' wò la, wuon' nni, a ble' wò ná saan ní jo kí taa.»

¹⁶ Nɛ *Yesu ye: «Mari.» Nɛ u jiebe' ki tòke' wò *Sufmbɛ ya lenm ni ki ye: «Rabuni.» Ni'tingi si «Cɛnbaa.»

¹⁷ Nɛ *Yesu ye: «La li co nni*, kime ma laan don' n'Baa bó, ama jo kí tí tòke' n'ninjieb kí ye: n doh n'Baa wà yé ni'mò ya baa nnò bó nɛ. U yé n'Wien nɛ, ki yé ni'mò ya Wien.»

¹⁸ Nɛ Mari Madelenn jon' ki tí tòke' *Yesu ya panpaankaab ki ye: «N laa' Yonbdaan,» nɛ ki tòke' bɛ *Yesu tòke' wò tigbɛr tà nnò.

Yesu cère' u'panpaankaab laa' wò

(Matie 28:16-20; Mark 16:14-18; Luk 24:36-49)

¹⁹ Tò, *Saba ya daali gɛbre', kutaaku kùà li faa' nnò ya tajuoku, nɛ *Yesu ya panpaankaab taan' ki te kuduku kuba ni ki pinpiin' inañuon, kime bi là fɛnge *Sufmbɛ ya ciɛnb nɛ. Nɛ *Yesu baa' ki lá sere' bi'siik ni, ki tòke' bɛ ki ye: «Li te mɛn uyɛnduon ni.»

²⁰ U len' nnò, nɛ ki wuon' bɛ u'nuo nin u'kele ni ya gbien'. U'panpaankaab laa' wò ma nnò, nɛ bi'yɛnm songe.

²¹ Nɛ u tí tòke' bɛ ki ye: «Li te mɛn uyɛnduon ni. N'Baa sɔn' nni ma nnò, nɛ n'mò sɔn' ninbi.»

²² U len' nnò, nɛ ki piebe' bi'bo, ki tòke' bɛ ki ye: «Teke mɛn *Mifuoñaanm.»

²³ Ni fère' binib bà bi'biere la, Uwien mò li fère bɛ. Na fère' bà la, Uwien mò ña ní fère bɛ.»

Toma laa' Yesu nɛ ki teke' ki jin'

* 20:17 Bi li fre kí lebre la li co nni kí ye la mɛ nni mò.

²⁴ *Yesu ya panpaankaab piik nin bile ya uba bi yih wà Toma, ki liêbe' ki yih wà lilebl nno, ña là te nin bitòb uyo wà *Yesu baa' bi'saan nno.

²⁵ Bipanpaanketòb tòke' wò ki ye: «Ti laa' Yonbdaan.» Nè u tòke' bè ki ye: «Ma laa' bi là kpe' u'nuò ni ipenjen nà saan ya gbien, ka taa' n'nòbil ki tuun' igbien nno ni, ka taa' n'nuò ki tuun' bi là còke' u'kèle ni nà saan nno ya gbien ni la, ma ñi teke kí jì fièbu.»

²⁶ Tò, iwien iniin gèbre', nè *Yesu ya panpaankaab tí taan' ki te kuduku ni. Toma mò jì te bi'ni. Nin inaŋuon pipi ma kè nno *Yesu baa' k'í lá sere' bi'siik ni ki ye: «Li te men uyenduon ni.»

²⁷ Nè ki tòke' Toma ki ye: «Tende a'nòbil k'í mè niè saan, k'í liike n'nuò ya gbien, k'í tende a'nuò k'í tuun n'kèle ya gbien mò ni. Jì la maaleh tema, teke k'í jì.»

²⁸ Nè Toma ye: «A yé n'Yonbdaan nin n'Wien nè.»

²⁹ Nè *Yesu tòke' wò ki ye: «A laa' nni ma nno nè ki teke' ki jin'. Bà ña laa' nni ki teke' ki jin' nno, Uwien ya mòmni te bi'bo.»

Nà cère' San kele' kugbònkú kuu

³⁰ *Yesu tien' miyòkm ya bontòr mò tù yebe u'panpaankaab ya nun ni. Ba kele' tù kugbònkú kuu ni.

³¹ Bi kele' tuu nò ñò ní teke k'í jì ki ye *Yesu yé Uwien ya Nigendkè Kristo, ki yé Uwien ya Bijè nè. Ni teke' wò k'í jin' la, wòn bo nè ni li lè limiel.

21

Yesu tí cère' u'panpaankaab laa' wò

¹ Ni ya puoli bó nè *Yesu tí cère' u'panpaankaab laa' wò Tiberiyad ya ñunciem ya gbaal. U cère' bi laa' wò ma sò:

² Simòn Pier nin Toma wà bi liebe' ki yih wà lilebl nno nin Natanayel wà ñen' ní Kana ya du wà te Galile ya tinfem ni nno nin Sebede ya bijiebi nin *Yesu ya panpaankaatòb bile nè là taan' ki te.

³ Nè Simòn Pier tòke' bè ki ye: «N joh lijenbel nè.» Nè bi ye: «Ti'mò li paan a'bo.» Nè bi ñen' k'í bure' k'í tí kòn' bufterbu. Ba cuo' bonn haali kuñonjmenku.

⁴ Ni tí wendeh uyo wà nno, nè bi laa' *Yesu se miñunm ya gbaal. Ama u'panpaankaab nno ña bende' ki ye wòn nè.

⁵ Nè u niire' bè ki ye: «Heel Nacenbè, na laa' bonn bi?» Nè bi ye: «Ta laa' bonn.»

⁶ Nè u tòke' bè ki ye: «Wie men bubebu bufterbu ya jìe bó, ni li lè.» Bi wie' k'í cuo' ijen ì yebe cèen nè ka fre' k'í dèrè' bubebu nno k'í jìin' ní.

⁷ Nè *Yesu ya panpaanke' wà u yíe wò ki gbien' nno tòke' Pier ki ye: «Yonbdaan nè.» Simòn Pier cii' Yonbdaan nè ma nno, ki laa' u te liñil nè, nè u taa' u'lierl k'í gole', k'í lu' miñunm ni k'í joh u'saan.

⁸ U'panpaanketòb bà sien' nno we ní bufterbu ni k'í dieh bubebu bù gbe ijen. Ba là fòke nin ñunm ya gbaal. Ni li te ten meta kobk nè.

⁹ Bi tí baa' miñunm ya gbaal k'í ñen' bufterbu ni nè k'í laa' ikuon ya mu uba, ujen puu u'ni, k'í laa' kpòno mò.

¹⁰ Nè *Yesu tòke' bè ki ye: «Taa ní men ni cuo' ijen yà nò ya iba.»

¹¹ Nèn saan nè Simòn Pier liebe' bufterbu nno ni, k'í tí dèrè' bubebu k'í ñen' liwel bo, bù gbe ijengbengenge kobk nin piñun nin ita. Nin ì yebe ma kè nno, bubebu nno ña kere'.

¹² Nè *Yesu tòke' bè ki ye: «Dèn men k'í ñmàn.» U'panpaankaab ya uba mòmni ña tonge wò ní niire' wò k'í ye: «Sin ñmè nè?» Kímè bi bèn k'í ye Yonbdaan nè.

¹³ Nèn saan nè *Yesu nekn', k'í yuure' kpòno k'í de' bè, k'í taa' ujen nno mò k'í de' bè.

¹⁴ *Yesu tí mekre' bitenkpiib ni k'í cèrè' u'panpaankaab laa' wò ma, bolmta sò.

Yesu ye Pier ñi li likeh u'niib

¹⁵ Bi jin' tijier nno k'í gben' uyo wà nno, nè *Yesu niire' Simòn Pier ki ye: «Simòn, San ya bije, a yíe nni k'í cèn' biè nò-ò-ò?» Nè u jìin' wò ki ye: «Hnn, Yonbdaan, sin mòmni bèn k'í ye n fè ñè.» Nè *Yesu tòke' wò ki ye: «Li likeh n'pebumu.»

¹⁶ Nè k'í liebe' k'í niire' wò k'í lere' k'í ye: «Simòn, San ya bije, a yíe nni-ii?» Nè u tí jìin' wò k'í ye: «Hnn, Yonbdaan, sin mòmni bèn k'í ye n fè ñè.» Nè *Yesu tòke' wò ki ye: «Li yé n'pekpaal.»

¹⁷ Nè k'í liebe' k'í niire' wò nta k'í ye: «Simòn, San ya bije, a fè nni-ii?» Nè Pier ya yènm saa', kímè *Yesu niire' wò bolmta sò k'í ye: «A fè nni-ii?» Nè u jìin' wò ki ye: «Yonbdaan, a bèn tibont kè, k'í bèn k'í ye n fè ñè.» Nè *Yesu tòke' wò ki ye: «Li kpaah n'pe.

* 21:15 Gekmbe ya lenm ya ñòbonl là ya tingi si: *biè nò* nno li fre k'í li yé binitòb bii tibontòr mò.

¹⁸ N tɔkeh ŋɛ imɔ̀n nɛ, a là yé unacenzaan ma nno, a là guoh a'kpɛlɛɛr a'ba nɛ, ki joh a yíe ná bó. Ama a tĩ pore' uyo wà la, a li yuon a'nuo, nɛ unito ní golin ŋɛ, kí taa ŋɛ kí jo ŋa yíe ná bó.»

¹⁹ U len' nno ŋo wɔ ní wuon, Piɛr lá li kpo mikuum mà ya bol kí kpiɛke Uwien nɛ. U len' nno ki gben', nɛ ki tɔke' wɔ ki ye: «Paan n'bo ní.»

Piɛr niire' Yesu upanpaankɛto nno ya gber

²⁰ Piɛr jibe', ki laa' *Yesu yíe upanpaankɛ wà ki gbien' nno pɛ bi'bo. Upanpaankɛ nno nɛ là gbien' *Yesu bo, bi là jinh tijier uyo wà nno, ki niire' wɔ ki ye: «Yonbdaan, ŋme ye wɔ ní kuore ŋɛ?»

²¹ Piɛr laa' wɔ ma nno, nɛ ki niire' *Yesu ki ye: «Yonbdaan, bɛ lá li tu wuɔ mo?»

²² Nɛ *Yesu jiin' wɔ ki ye: «N yíe wɔ ní li te kí tĩ baa uyo wà n li baa ní la, ní yé a'gber-ii? Sin, li pɛ n'bo ní dee.»

²³ Li ya ñobonl bo nɛ *Yesu yaab ni bi lienh ki teh u'panpaankɛ nno ŋa ní kpo. *Yesu wɔn ŋa tɔke' ki ye wa ní kpo. Ama u tɔke' wɔ ki ye: «N yíe wɔ li te kí tĩ baa uyo wà n li baa ní la, ní yé a'gber-ii» nɛ?

²⁴ Upanpaankɛ nno nɛ tɔke' binib tigber tuu, ki kele' tũ kugbonku kuu ni. Nɛ ti bɛn ki ye u'gber nno yé imɔ̀n nɛ.

²⁵ *Yesu tien' tibont tũ yebe. Bi bi ye bɛ ní kele tu'ke jeje la, n maale' ki ye unɛndun wuu ya fɛnm ŋa ní baa bɛ ní ble bi li kele tigbont tà nno.

Yesu ya tondb ya tòn

Nà wòngeh kugbònkú kuu te ma bo

Bi yih wà kɛlɛ' kugbònkú kuu nnò Luk nɛ. Kugbònkú bugbɛn yé tigbɛm̀ǹm̀nt t̀a u kɛlɛ' t̀u nnò ya tutukl nɛ. Kù t̀okɛh Yesu ya tondb là kpaandɛ' u'gbɛm̀ǹm̀nt uɲɛndun ni ma bo nɛ. Bi cin' ki kpaandɛ' t̀u Yerusalem ni nɛ, ki tuon' mitinfɛnm̀ mà guon' Yerusalem nnò, ki ɲm̀ɔɲm̀ɔbɛ ki t̀i baa' idu yà kɛ guon' Mediterane ya ɲunciɛnm̀ nnò.

Kugbònkú kuu cin' nin Yesu ya dùom paaki bó Uwien saan ya gbɛr nɛ (1:9). U cɛrɛ' Mifuoŋaanm̀ jìirɛ' ní u'tondb bo ki toreh bɛ bi' t̀on ni (2:1-12).

Kí cin iyul 2 kí t̀i baa iyul 12, bi lienh Yesu ya tond Pier bo nɛ ní yɛbɛ. Binib bà là kpɛɛ' ki teke' Yesu ki jin' nnò kɛ là yé Sufmbɛ nɛ. Sufmbɛ ya ciɛn là jèndɛ' bi' m̀ɔ tɛn bi là jèndɛ' Yesu ma bo nɛ. Nin bi jèndɛh bɛ ma kɛ nnò Mifuoŋaanm̀ diɛnh bɛ lifɛl nɛ bi t̀okɛh binib Yesu ya gbɛm̀ǹm̀nt, ki tɛh miyòkm̀ ya bont (3-8).

Kí cin iyul 13 kí t̀i baa ku biɛn, bi ji lienh Pəl bo nɛ ní yɛbɛ. Bi lienh Pəl concuon' ma bo ki t̀okɛ' binib Uwien ya gbɛr nɛ. Pəl m̀ɔ là yé Suf nɛ, ki yé Farisiɛnm̀bɛ ya cɛkl ya uba, ki yé unil wà jèndɛh Kristo ya taanl yaab cɛɛn.

Lidaali liba nɛ u là joh Damas ya du bó wò r̀ t̀ r̀ t̀ jèndɛ bà m̀ɔ teke' Yesu ki jin' ni' bó nnò. Nɛ Yesu t̀i jìɛ' wò usɛn ki cɛrɛ' u tien' u'yo. U ya Pəl nɛ ji cɛrɛ' Yesu ya gbɛm̀ǹm̀nt yɛrɛ' Mediterane ya ɲunciɛnm̀ ya tinfɛnm̀ ni, ki ɲm̀ɔɲm̀ɔbɛ ki t̀i baa' uduciɛn Erom ni.

Yesu p̀on' ki ye u li de u'tondb Mifuoŋaanm̀

¹ N'jò Teofil, n'gbònkpiɛku ni, n t̀okɛ' ɲɛ *Yesu cin' ki tien' nà nin u wòkn' nà,
² kí t̀i baa' lidaali là Uwien taa' wò ki don' paaki bó nnò. Kí yaan Uwien r̀ taa wò kí dùo paaki bó nnò *Mifuoŋaanm̀ cɛrɛ' u wòkn' binib bà u gèndɛ' bɛ ki tien' u'tondb nnò bi li kpe isɛn yà.

³ U kpo' ki m̀ɛkre' bitɛnkpiib ni ma nnò, u cɛrɛ' bɛn nɛ laa' wò mibolm̀ mà yɛbɛ, ki t̀i baa' iwien pinan, ɲò wò r̀ wuon bɛ kí ye u m̀ɔnbɛ ki fuobɛ. U cɛrɛ' bi laa' wò, nɛ u t̀okɛ' bɛ Uwien ya bɛl ya gbɛr.

⁴ Lidaali liba wòn nin bɛn jinh tijier*, nɛ u t̀okɛ' bɛ ki ye: «Ni la jɛndɛ Yerusalem ni, ama ní li te len, kí t̀i baa lidaali là n'Baa Uwien li de nɛ u là p̀on' ki ye u li de nɛ nà nnò. Ni cii' lipuonl nnò min saan nɛ.

⁵ Ni là cii' n ye: San là taa' miɲunm̀ nɛ ki sli' binib Uwien ya ɲunm̀, ama ninbi wòn, ní sien' iwenkàankɛ nɛ, n li cɛrɛ' *Mifuoŋaanm̀ nɛ r̀ jìirɛ ní ni'bo.»

Uwien cɛrɛ' Yesu don' paaki bó

⁶ *Yesu ya tondb taan' u'saan nɛ ki niirɛ' wò ki ye: «Yonbdaan, nɛn mɛn la, fɛnfɛnnò nɛ a li fie tinbi Israyɛl yaab ya bɛl, kí jiin kí de tɛ-ɛɛ?»

⁷ Nɛ *Yesu jiiin' bɛ ki ye: «Lidaali là nin uyo wà tibont nnò li tien nnò ɲa yé ni'gbɛr, Baa Uwien nɛ sien' ni'kɛ u yie ma bo.

⁸ Ama uyo wà *Mifuoŋaanm̀ li jìirɛ ní ni'bo nnò, ni li lɛ mituom̀, kí li yé n'm̀ɔnkunb Yerusalem ni nin Sude ya tinfɛnm̀ kɛ ni nin Samari ya tinfɛnm̀ kɛ ni nin utingbɛn kɛ bo.»

⁹ U len' nnò ma nnò nɛ Uwien cɛrɛ' u doh paaki bó bi'nun ni. Nɛ kutɛwòlgbònkú kuba baa' ki lèkn' u'bo, ba ji laa' wò.

¹⁰ U doh uyo wà nnò nɛ bi juorɛ' ki se ki likɛh paaki bó. Bi se ki likɛh ma nnò nɛ ki laa' i ya t̀aan bo bijɛb bile se bi'saan, ki guo tikpɛlcɛpient,

¹¹ kí niirɛ' bɛ ki ye: «Galilɛ yaabɛ, bɛ tien' ní se ki likɛh paaki nò? Uwien nɛ ɲɛn' *Yesu wu ni'saan kí don' paaki. U li baa ní tɛn ni laa' u doh ma bo nò nɛ.»

Yesu ya tondb nin binitɔb taan' bɛ r̀ kàarɛ

¹² Tò, *Yesu ya tondb siere' lijuəl là bi yih lɛ Olifi ya siin ya juəl nnò bo ki liebɛ' Yerusalem ni. Lijuəl nnò ɲa fòkɛ nin Yerusalem. Ní lii te kònsini uba nɛ.

¹³ Bi t̀i baa' Yerusalem ni ma nnò nɛ ki kòn' bi t̀i r̀ taakɛh ki te paaki ya duku kù a ni nnò. Pier nin San nin Saak nin Andre nin Filip nin Toma nin Batelemi nin Matie nin Alfe ya bijɛ Saak nin Simɔn wà ya nun m̀on u' du bo ya gbɛr nin Saak ya bijɛ Sudas nɛ kòn' ki te kuduku nnò ni.

¹⁴ Bipiib biba m̀ɔ là te bi'ni, bi ya uba si: *Yesu ya naa Mari nin *Yesu ya ninjɛb. Bi'kɛ kpaan' buñòbu, nɛ ki tuu ki taakɛh ki kàarɛh.

Bi gèndɛ' Matiyas ki lèrɛ' Sudas ya lenl

* 1:4 Bi li frɛ kí lɛbrɛ wòn nin bɛn jinh tijier nnò kí yé wòn nin bɛn te m̀ɔ.

¹⁵ I ya dɛn nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nno taan' litaanl. Bi là li baa binib kobk nin pile. Nɛ Pɛr fii' ki sere' bi'siik ni, ki tɔke' bɛ ki ye:

¹⁶ «N'yaabe, ni kpɛ *Mifuoñaanm là cère' *Dafid len' Sudas ya gbɛr tà, bi kɛle' tù *Uwien ya gbɔnku ni nno ní tien nɛ. Wɔn Sudas nɛ là le ki wɔngɛh binib bà cuo' *Yesu nno usɛn.

¹⁷ Sudas là yé tinbi *Yesu ya tondb ya uba nɛ. *Yesu là gènde' u'mò ki de' wò ti sɔnh lituonl là nò nɛ.»

¹⁸ (Sudas tien' nibonn ná bre, nɛ bi pèn' wò ilike, u taa' ki de' kitink kiba; nɛ ki lu' ki'bo libenlibl u'puoku kpɛrɛ', nɛ u'nɛr kɛ ñɛn'.

¹⁹ *Yerusalem ya nib kɛ cii' tigber nno. Nɛn bo nɛ bi yin' kitink nno bi'lenm ni ki ye: «Akaldama» Ní'tingi si: Misɛm ya tink.)

²⁰ Pɛr tí len' ki ye: «Nì kele' iyuon ya gbɔnku kùà te *Uwien ya gbɔnku ni nno ni ki ye: «U'den ní tien kulɛngbonku, ɲò nil la ji ní li kò yí.»

Ní tí kele' ki ye:

«Unitò ní lère u'lènl.»

²¹ Binib te ki tɔke' nin tɛ uyo wà kɛ Yonbdaan *Yesu là te nin tɛ ti joh ni'kɛ saan nno,

²² ki cin' uyo wà San là siih binib Uwien ya ñunm ki tí baa' lidaali là Uwien ñɛn' wò ti'buòl ki cère' u don' paaki nno. Ní kpɛ bɛn ya uba nɛ ní kpɔbn tí'ból, kí li yé umònkunl Yonbdaan ya mɛkrm bo.»

²³ Nɛn saan nɛ bi gènde' bijɛb bile. Bi yih uba Yosef, ki baanh wò Basabas, ki liɛbe' ki baanh wò Yustus mò, ki yih utò Matiyas.

²⁴ Nɛ bi kàare' ki ye: «Yonbdaan, sin nɛ bɛn binib kɛ ya fɛl ni te ma bo. Binib bile biɛ ni, wuon tɛ a gènde' wà,

²⁵ ɲò wò ní lère Sudas ya lènl a'tondb ya tuonl ni, kime Sudas dàan' lè nɛ ki jon' u kpɛ wɔn li te ná saan.»

²⁶ Bi kàare' Yonbdaan ki ghen', nɛ ki fùore' imúon bɛ ní liike bi li gènde wà. Nɛn nɛ wuon' bɛ ki ye bi li gènde Matiyas nɛ. Nɛ bi taa' wò ki kpɔbn' *Yesu ya tondb piik nin uba nno bó.

2

Mifuoñaanm ya baam

¹ *Pantekot ya nacenku ya daali, nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nno kɛ taan' ki te buòl liba.

² Nɛ bi cii' i ya tãan bo kuwaaku kuba ñɛn' ní kutaaku bó, ki naan tɛn kutafaabiiku, ki lá gbe kuduku kùà bi kɛ ku' ni nno.

³ Nɛn saan nɛ bi laa' nibonn niba baa' ki naan imupien, ki pàareh ki paakeh wà kɛ ya yul bo.

⁴ Nɛ *Mifuoñaanm kɔn' bi'kɛ ki tí ghen', ki cère' bi lienh ilenbol, mì yíe wà kɛ ní len ma bo.

⁵ U ya yo ki laa' *Sufmbɛ bà pɛ Uwien bo mɔnmɔnm nno te Yerusalem ni nɛ. Bi ñɛn' idu ya kɛ te uɲɛndun ni nɛ ki baa'.

⁶ Bi cii' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ya waaku bó ma nno nɛ ki taan' ni'saan ki yɛbe. Bi cii' bi lienh ma nno nɛ ní beke' bɛ ki gbien', kime wà kɛ ciih bi lienh u'tiɛma lenm nɛ.

⁷ Ní beke' bɛ ki gbien' ba ji bɛn bi li ye bà, ki ñuɔreh binib bà teke' *Yesu ki jin' nno, nɛ ki ye: «O, binib bà lienh nò, bi'kɛ ɲa yé Galile yaab-ii?»

⁸ Ní tien' mila ɲò tí'ni wà kɛ ciih bi lienh u'yaajelenm-i?»

⁹ Tí'ni biba ñɛn' Pat ya du bó ní nɛ, bitòb ñɛn' Medi ya du bó ní, bitòb mò ñɛn' Elam ya du bó ní, bitòb mò ñɛn' Mesopotami bó ní, bitòb mò yé Sude ya tinfɛnm yaab, bitòb mò ñɛn' Kapadosi ya tinfɛnm bó ní, bitòb mò ñɛn' Pɔnt ya tinfɛnm bó ní, bitòb mò ñɛn' Asi ya tinfɛnm bó ní,

¹⁰ bitòb mò ñɛn' Friji ya tinfɛnm bó ní, bitòb mò ñɛn' Panfli bó ní, bitòb mò ñɛn' Esipt bó ní, bitòb mò ñɛn' Libi ya du wà bi yih wù Sirɛnn nno ya tinfɛnm bó ní. Bitòb mò ñɛn' Èrom bó ní.

¹¹ Tí'ni, biba yé *Sufmbɛ nɛ, bitòb mò yé Sufkpɛnkɛnd. Bitòb mò yé Krɛt yaab, bitòb mò yé Arabi yaab. Tí'kɛ ciih bi lienh tí'lenm ni nɛ ki tɔkeh Uwien sɔn' itùonciɛn ya nno.»

¹² Ní beke' bɛ ki gbien', ba ji bɛn bi li maale kí ye bà, nɛ ki niireh tɔb ki teh: «Ní'tingi si ba?»

¹³ Ama biba mò sukreh bɛ nɛ ki teh bi ñun' midaam nɛ ki yibe'.

Pɛr tɔke' linigol Uwien ya gber

¹⁴ Nɛn saan nɛ Pɛr nin u'tòb piik nin uba nno fii' ki sere', nɛ Pɛr len' ufaa bo, ki tɔke' linigol nno ki ye: «Ninbi *Sufmbɛ nin ninbi bà kɛ te *Yerusalem ni nò, cenge mɛn n'ból mɔnmɔnm, ní tɔke nɛ ní'tingi.

¹⁵ Ni maaleh ki teh binib biɛ ñun' midaam nɛ ki yibe'-ee? Ba ñun' daam, kime ní laan te kutenɲaaku ya kur tuwɛ nɛ.

¹⁶ Ama *Uwien ya ñòbonsòknl Sowel là len' ná nno nɛ teh. U là len' ki ye:

¹⁷ «Uwien ye: iwenfòrkɛ ya wɛ ní nò;

n li cère n'Fuoñaanm ní baa binib ke bo,
 ni'bijieb nin ni'bisieb li sɔnkn n'ñobon,
 ni'nacenfɛnb nin ni'jɛciɛn li lɛ tibont tidɛknt yaam.
 18 U ya yo nɛ n lá li cère n'Fuoñaanm ní baa n'tonsɛnb,
 bijieb nin bipiib bo,
 bɛ ní tien n'ñobonsɔknb.

19 N li tien micincilnm kutaaku nin kitink bo,
 n li cère misɛm nin umu nin kumuñiijuɔku ní li te,

20 uwien li biike tɛn licinñunl,
 nɛ uñmaal ní mónde tɛn misɛm,
 kí yaan Yonbdaan ya daali ní baa ní,
 u li yé uwengbenge nɛ, ki li ñmɔbe ukpiɛke.

21 Nɛn daali wà kɛ li muɔ kí yin Yonbdaan ya yel nɛ li ñmɛre.» »

22 Pier tí len' kí pukn' kí ye: «Israyel yaabe, cenge mɛn n'bó. Ninbi mɔnɔn bɛn kí ye Uwien cère' Nasaret ya *Yesu tien' miyɔkm ya bont nin tibont tà kɛ nisaal ña ní fre kí tien tù, ñɔ wɔ ní wuɔn nɛ *Yesu yé udaan wà nɛ.

23 Bi taa' wɔ kí ñukn' nɛ, nɛ ni cère' bà ña pɛ yiko bo kpɛ' wɔ udɔpɔnɔn bo kí ku' wɔ. Uwien là bɛn nɛ kí sien' kí ye nɛ ní tien nnɔ.

24 Ama Uwien mɛkre' wɔ kí ñɛn' wɔ mikuum ya jɛnd ni, kime kuum ña ñmɔbe tuɔm mè ní juon wɔ kutɛnkpiiku ni.

25 *Dafid là len' u'bo kí ye:
 «N tuu kí lɛnh Yonbdaan n'nun bó nɛ.
 U te n'nojie bó,
 ñɔ niba la sɛn n'fɛl nɛ.

26 Nɛn bo nɛ n ñmɔbe uyensɔnge,
 kí lienh miyensɔnglenm,
 n bɛn kí ye n li kpo,
 ama n ñmɔbe lidɛndɛnl,

27 kime ña ní cère ní juore kutɛnkpiiku ni,
 ka ní cère min a'niñaan ní bùre.

28 A wuɔn' nni limiɛl ya sɛn.
 A te n'saan ma nnɔ,

a li cère n li ñmɔbe uyensɔnge kí tí gben nɛ.» »

29 Pier tí len' kí ye: «N'yaabe, ni kpɛ ní tùɔre kí tɔke nɛ ti'yaaje *Dafid ya gbɛr nɛ. U là kpo', nɛ bi sube' wɔ. U'kul biɛ kí te ti'du ni haali nin dinnɔ.

30 U là yé *Uwien ya ñobonsɔknl nɛ, kí bɛn kí ye Uwien là pùon' kí pole' kí ye u lá li cère u'yaabil liba ní kɛle u'berbiek bo.

31 Uwien là cère' *Dafid bɛnde' kí ye u'Nigɛndkɛ Kristo lá li mɛkre bitɛnkpiib ni. Nɛn bo nɛ *Dafid là len' u'bo kí ye:

«Uwien ña cère' u juore' kutɛnkpiiku ni,
 ka cère' u'gbɛnɛnt bùre.»

32 U ya *Yesu nɛ Uwien mɛkre' wɔ bitɛnkpiib ni, nɛ ti'kɛ yé bimɔnkunb.

33 U'Baa Uwien kpɛke' wɔ, kí taa' wɔ kí kàan' u'jie bó, kí de' wɔ u là pùon' kí ye u li de wɔ Mifuoñaanm mà nnɔ, nɛ u cère' mí baa' tí'bo. Ní ciih ná, kí likeh nɛ nnɔ, ní yé *Mifuoñaanm ya tuonl nɛ.

34 Tí bɛn kí ye *Dafid ña là don' paaki, ama wɔn bugbɛn là len' kí ye:
 «Yonbdaan Uwien tɔke' n'Yonbdaan kí ye:

Kɛle n'nojie bó,
 35 kí tí baa uyo wà n li cère á te a'nɛnɛndb bo litaal.» »

36 Nɛ Pier tí len' kí ye: «Israyel yaabe, ni'kɛ ní manbe kí bɛnde kí ye ninbi kpɛ' *Yesu wà udɔpɔnɔn bo nnɔ, Uwien tien' wɔn nɛ Yonbdaan, kí tien' wɔ Kristo u'Nigɛndkɛ.»

37 Linigol nnɔ cii' Pier len' nnɔ ma nnɔ nɛ ní jin' bɛ, kí saa' bi'yɛnm kí gbien', nɛ bi niire' Pier nin *Yesu ya tondtɔb kí ye: «Tí'yaabe, tí nín li tien mila?»

38 Nɛ Pier jiiin' bɛ kí ye: «Lèbre mɛn ni'tetem, kí cère tí sí ni'ni wà kɛ Uwien ya ñunm *Yesu Kristo ya yel bo, ñɔ Uwien ní fère nɛ ni'biere, kí pu nɛ *Mifuoñaanm,

39 kime tí Yonbdaan Uwien là pùon' lipuonl kí ye u li taa *Mifuoñaanm kí de u yin' binib bà kɛ nnɔ. Bɛn sí: ninbi nin ni'bumu nin bà kɛ te fɔkm nnɔ.»

40 Pier taah inɔbonto I yebe kí sureh bɛ, kí saakreh bi'gbɛnɛnt kí teh: «Wie mɛn fɛnfɛnnɔ ya nib bà yé bibiɛrdɛnb nnɔ ya gbɛr ñɔ Uwien ní ñmiɛn nɛ.»

Binikpiɛkb bà là teke' Yesu kí jin' nnɔ là fuobe ma bo

41 Nε bi sii' binib bà tuo' u'gber nnò Uwien ya ñunm. Ni'daali binib bà pukn' bà teke' *Yesu ki jin' bó nnò li baa ten itur ita.

42 Bi tuu ki cengeh *Yesu ya tondb ya wòknm nin inunmón nε, ki te ten bi te naa nin baa, ki taakeh ki jinh tijier* , ki taakeh ki kàareh.

43 Tò, Uwien cère' *Yesu ya tondb teh miyòkm ya bont cεn. Nen bo nε binib ke fenge Uwien.

44 Binib bà ke teke' *Yesu ki jin' nnò kpε buñòbu nε, ki taah bi'bont ke ki gbiinh tób.

45 Bi kuàreh bi'tinmu nin bi ñmòbe tibont tà, nε ki taah ilike ki gbiinh tób, nì wiebe bε ma bo.

46 Idaan ke bi là kpε buñòbu nε, ki tuu ki taakeh Uwien ya duku ya luo bo, ki taakeh tób den ki jinh tijier, ki ñmòbe uyεnñmaa nin lifèsongl,

47 ki pèkeh Uwien, nε bi'du ya nib ke yíe bi'gber. Nε idaan ke Yonbdaan ñmiendeh binib ki pukndeh bi'bó.

3

Pier nin San cère' uwòb uba faake'

1 Lidaali liba nε Pier nin San joh Uwien ya duku bó tikur tuta ya kaare ya yo.

2 Tò, uje uba là te bi maa' wò uwòb. Idaan ke bi yuunh wò ki là kaandeh Uwien ya duku ya nañòbu bùa bi yih bù Bunañòmòmònbu nnò saan, wò rí li miεh binib bà kòh Uwien ya duku ya luo bo nnò nε tibont.

3 U laa' Pier nin San tuo bε rí kò Uwien ya duku ya luo bo, nε u mie' bε nibonn.

4 Pier nin San caan' u'bo inun, nε Pier tòke' wò ki ye: «Liike tε.»

5 Nε u tùare' ki likeh bε, ki daan u li lε bi'saan nibonn nε.

6 Nε Pier tòke' wò ki ye: «Ma ñmòbe like, ka ñmòbe ñòkm. Ama n li de ñε n ñmòbe nà nε. *Yesu Kristo wà yé Nasaret ya nil nnò ya yel bo, fi ki cuon!»

7 Nε ki cuo' u'nojie, ki fin' wò. Nε u'taan nin u'tεgbiemu pòk ki faake' i ya taa bo.

8 U maabe' ki ci', ki sere', ki cin' ki cuonh, nε ki paan' bi'bo ki kòn' Uwien ya duku ya luo bo, ki cuonh, ki mèbreh, ki pèkeh Uwien.

9 Linigol ke laa' u cuonh ki pèkeh Uwien.

10 Bi bende' ki ye wòn nε tí rí ke Uwien ya duku ya Nañòmòmòmònbu saan ki miεh nnò. Bi laa' u faake' ma nnò nε nì cuo' bε miyòkm nin bujewaambu.

Pier lienh nin linigol Uwien ya duku ya luo bo

11 Uje nnò ña dàan' Pier nin San. Nì cuo' binib nnò ke miyòkm nε bi sèn' ki baa' bi'saan kuninbonku* kuba ni, bi yih kù «Salomàn ya ninbonku.»

12 Tò, Pier laa' binib nnò ma nnò, nε ki niire' bε ki ye: «Israyel yaabe, bε tien' nì cuo' nε miyòkm-i? Bε tien' ni likeh tε ten ti'tiema tuòm nin ti pε Uwien bo mòmòmòm ma nnò nε cère' uje wuò faake'?

13 Uwien wà *Abraham nin *Isaak nin Sakòb nin ti'yaajeb là pukeh wò nnò nε kpieke' u'tonsònl *Yesu wà ninbi kuàre' wò ki yíe' wò Pilat ya nun bó nnò. Pilat wòn là yíe wò rí taa wò kí wie nε, nε na tuo'.

14 Ninbi, yíe' wà yé uñaan, ki yé ugbemòndaan, nε ki ji tòke' Pilat ki ye wò rí taa unikul ki wie.

15 Ni ku' wà yé limiel ya daan, nε Uwien mεkre' wò bitenkpiib ni. Tinbi nε yé bimònkunb.

16 Ti du u'yel bo ma nnò nε liyel bugben ya tuòm cère' uje wà ni likeh wò ki bεn wò nò faake'. Ti teke' *Yesu ki jin' ma nnò nε cère' uje wuò laa' laanfíe ki tí gben' ki se ni'ke ya nun bó nò.

17 «N'yaabe, n bεn ki ye ninbi nin ni'ciεnb ku' *Yesu ma nnò, na bεn nε ki sòn' li ya tuonl.

18 Uwien là cère' u'ñòbonsòknb ke len' uyo bo ki ye u'Nigendke Kristo lá li jènde nε. Nen nε tien'.

19 Nen bo, lèbre mèn ni'tetem, kí liεbe kí paan Uwien bo ñò wò rí fère nε ni'biere.

20 Nnò nε Yonbdaan li de nε lifuorl, ki li sòn ní u'Nigendke Kristo ni'saan. Wòn si *Yesu; u là gènde' wò ninbi bo nε.

21 Ni kpε wòn *Yesu rí li te paaki bó nε, kí tí baa uyo wà Uwien li fènde tibont ke. Nì te ten u là cère' u'ñòbonsòknb len' nà ke uyo bo nnò nε.

22 Moyis wòn là len' ki ye: «Yonbdaan Uwien li cère ni'ni uba rí ñε uñòbonsòknl ni'bo ten min. Ní cenge u li tòke nε nà ke.

* 2:42 Bi taakeh ki jinh tijier tà nnò li fre ki li yé Yonbdaan ya jier bii tijiefent tuba. * 3:11 Bi yih nà saan kuninbonku nnò te Uwien ya duku ya luo bo nε. Bi là taa' iten nε ki mèn' ku'kpenkpen, ki lε' ki yekn' Uwien ya duku ya luo ya guoncencièl là guòn' ki linde' kù nnò.

²³ Unil wà ke ña tuo' uñobonsəknl nno ya ñobu bó la, Uwien li ñen wə u'nib ni ne ki gben' u'gber.»

²⁴ *Uwien ya ñobonsəknb ke, ki cin' Samiel nin biñobonsəkntəb bə paan' u'bo nno mo lá len' ná teh iden yié na ya gber:

²⁵ Ninbi ne yé Uwien ya ñobonsəknb nno ya yaabii, ne ki li jonde kujətiekú kúa u lá cuo' kù nin ni'yaajəb nno bo. U lá təkə' ni'yaajə *Abraham ki ye u li tien inibol yá ke te utingben bo nno u'mənm u ya yaabii bo ne.

²⁶ Mikpiəkm, ninbi bo ne Uwien lá gənde' u'tonsəl Yesu, ki sən' wə ni'saan wə rí lá tien ne Uwien ya mənəm, kí ñen ni'ni wá ke u'tuonbiere ni.»

4

Sufmbə ya buur ya cəklyaab bun' Pier nin San tibuur

¹ Pier nin San laan bié ki lienh nin linigol nno; u ya yo ne bitətuərkaab nin Uwien ya duguurb ya ciən nin Saduseyənmbə baa' bi'saan.

² Bi'benku ni ben' Pier nin San bo, kime bi wəknh binib ki teh *Yesu məkre' bitenkpiib ni ma nno, binib bə kpo' mo li məkre ne.

³ Bi cuo' bə ki laa' uwien lu' ñə, ne bi taa' bə ki tí pəkn' ki cère' bi te len ni tí faa'.

⁴ Nin nən ke, binib bə cii' Pier nin San len' ná nno, bi'ni bə yəbe teke' *Yesu ki jin'. Bijəb bə teke' wə ki jin' nno li baa ten itur injun.

⁵ Kutaaku faa', ne bitətuərçiənb nin *Sufmbə ya ciənb nin *Yiko ya wənwəknb taan' Yerusalem ni.

⁶ Bə lá taan' nno ya biba si: bitətuərçiənb ya ciənb Anni nin Kayif nin San nin Aleksand nin bitətuərçiənb ya cəklyaab ni.

⁷ Bi cère' Pier nin San sere' bi'siik ni ne bi niire' bə ki ye: «Ni taa' ba ya tuəm ne bii ni taa' ñme ya yel ne ki buu' uwəb wuə nno?»

⁸ Nən saan ne *Mifuoñaanm cère' Pier təkə' bə ki ye: «Bitətuərçiənb nin *Sufmbə ya ciənb, ⁹ tí tore' uwəb nno ma nno, ne ni buh te tibuur dinnə, ki niireh te ki teh ti tien' mila ki buu' wə.

¹⁰ Tə, ninbi nin Israyel ya nitəb ke rí bende kí ye Nasaret ya *Yesu Kristo wə ninbi kpe' wə udəpənpən bo nno, Uwien məkre' wə bitenkpiib ni. U ya yel ya tuəm ne cère' uje wuə faake' ki se ni'nun bó nno.

¹¹ *Yesu bo ne ní kələ' *Uwien ya gbənkú ni ki ye:

«Litenl lá ninbi biduməb wié' lə nno, len ne lá tien' litenkpiəkl lá co kuduku.»

¹² Miñmianm ña rí ñe uba saan kí kende' *Yesu saan, kime *Yesu ya yel baba ña rí la, Uwien ña de' nil uba liyel unjəndun wuu ni ñə len bo tí fre kí ñmere.»

¹³ Bi sekn' ki laa' Pier nin San ña yé nikpəkpiəkb udu ni, ka ben gbənkú ki gbien', ki ñməbe lifəl ki lienh ma nno, ne ní cuo' bə miyəkkm. Ne bi bende' ki ye ben nin *Yesu ne lá te.

¹⁴ Tə, bi laa' uje wə faake' nno se Pier nin San saan ma nno ne ba ji ben bi li ye bə.

¹⁵ Bi cère' bi nən' Pier nin San tibuur ya duku nno ni, ne bi cin' kí gbierəh

¹⁶ ki teh: «Tí li tien mila binib bié nno? Binib bə ke te Yerusalem ni ben ki ye bi mənbe ki tien' miyəkkm ya bonn ne, ta rí fre kí nie.

¹⁷ Ama ta yé tigber nno rí yəbre udu ni ni'ke saan. Nən bo, cère mən tí mónde bi'bo inun kí wəbn bə, bi la ji rí təkə nil *Yesu ya gber.»

¹⁸ Ne bi liebe' ki yin' bə ki kuən', ki pien' bə ki ye bi la ji rí wəkn nil *Yesu ya gber, ki la ji rí te u'yel mo.

¹⁹ Ama Pier nin San təkə' bə ki ye: «Ní kpe' tí tuo ni ya ñobu bó bii Uwien ya ñobu bó ne? Ninbi mənəm maale mən kí liike. Ni lə ba mən Uwien saan ni-i?

²⁰ Tinbi ña rí fre kí li ñmin kí la təkə tí laa' ná nin tí cii' ná.»

²¹ Bi ciənb nno tí mónde' bi'bo inun ne ki taa' bə ki wié'. Ba laa' bi li dule ná bo kí dere bi'tub, kime udu ya nib ke pəkəh Uwien miyəkkm ya bonn nno bo ne.

²² Pier nin San tien' miyəkkm ya bonn, ki cère' uje wə faake' nno ya bin gəbre' ibin pinan.

Binib bə teke' Yesu ki jin' nno káareh

²³ Tə, bi taa' Pier nin San ki wié' ma nno ne bi liebe' ki jon' bi'təb saan, ki tí təkə' bə bitətuərçiənb nin *Sufmbə ya ciənb nno təkə' bə ná nno ke.

²⁴ Bi cii' ma nno ne bi'ke kpaan' buñobu, kí káareh Uwien ki teh: «Yonbdaan, sin ne ñen' kutaaku nin kitink nin miñunciənm, kí ñen' tibont tá ke te kutaaku bo nin tá ke te kitink bo nin tá ke te miñunciənm ni.

²⁵ Sin ne lá cère' Mifuoñaanm ya tuəm bo, a'tonsəl ni'yaajə *Dafid len' ki ye: «Bə bo ne bə ña yé *Sufmbə ya benku ni ben' ki tí kende'? Bə bo ne idu ya nib maaleh yenmaalfənm-i?

26 Uḡendun ya b̄er̄cīenb bonde' bi'ba,

n̄e idu ya b̄erb taan' bi'tab saan,

b̄e r̄i kan nin Yonbdaan nin u'Niḡend̄k̄e Kristo tijer.»

27 Im̄n̄ n̄e, ub̄er Herod nin P̄ons Pilat nin b̄a ḡa ȳe Israyel yaab nin Israyel yaab l̄a taan' udu wuu ni, ki ku' *Yesu w̄a ȳe a'tons̄n̄ñaan ki ȳe a'Niḡend̄k̄e n̄n̄o.

28 Bi taan' ki tien' a'tuam nin a'tuam bo, a l̄a sien' ki ye n̄a r̄i tien n̄n̄o n̄e.

29 Yonbdaan, f̄en̄f̄enn̄o gb̄ien k̄i liike bi w̄ob̄ndeh t̄e liw̄obl l̄a ba, k̄i de tinbi a'tons̄n̄b lif̄el ḡo t̄i li t̄akeh binib a'gb̄er ki la f̄enge.

30 Wūan a'tuam k̄i c̄ere biwīenb r̄i faake, miȳokm ya bont r̄i li teh, a'tons̄n̄ñaan *Yesu ya yel bo.»

31 Bi k̄aare' ki gben' ma n̄n̄o n̄e bi taan' ki te n̄a saan n̄n̄o j̄enge'. *Mifuoñaanm baa' bi'k̄e bo, n̄e bi laa' lif̄el k̄i t̄akeh binib Uwien ya gb̄er.

Binib b̄a teke' Yesu ki jin' n̄n̄o taakeh bi'bont ki gb̄iinh t̄ab

32 Linigol l̄a teke' *Yesu ki jin' n̄n̄o k̄p̄e buñ̄abu n̄e, ki ḡm̄obe iȳenmaale iba. Uba ḡa lienh ki teh u'bonn ȳe u'baba yaann. Bi'k̄e l̄a taakeh bi'bont n̄e ki gb̄iinh.

33 *Yesu ya tondb ḡm̄obe mit̄ocīenm ki kundeh im̄n̄ ki teh Yonbdaan *Yesu m̄onbe ki m̄ekre' bit̄enkpīib ni. N̄e Uwien juokeh bi'k̄e ki gb̄iekeh.

34 Bi'ni uba ḡa te ki luo' n̄iba, kim̄e b̄a k̄e ḡm̄obe mutinmu bii iden n̄n̄o kūoreh n̄e ki taah bi kūoreh ki lenh ilike ȳa n̄n̄o,

35 k̄i l̄a dien̄h *Yesu ya tondb, n̄e bi gb̄iinh, ki dien̄h unil k̄e n̄i wiebe w̄o ma bo.

36 Uḡe uba te bi'ni, bi yih w̄o Yosef. N̄e *Yesu ya tondb baanh w̄o Banabas, ni'tingi si: «w̄a s̄ongreh binib ya ȳenn̄.» U ȳe Lefi ya yaabil n̄e. Bi maa' w̄o Ciip ya du ni n̄e.

37 U ḡm̄obe bukp̄aabu buba, ki kūore' b̄u, n̄e ki taa' u kūore' ki laa' ilike ȳa n̄n̄o, ki l̄a de' *Yesu ya tondb.

5

Ananiyas nin u'po Safira ya gb̄er

1 T̄o, uḡet̄o m̄o l̄a te bi'ni, bi yih w̄o Ananiyas, ki yih u'po Safira. U kūore' u'kp̄aabu buba, ki teke' ilike.

2 W̄on nin u'po kpaan' buñ̄abu n̄e u bore' ilike n̄n̄o ya n̄iba b̄o ki taa' u'ba, ki tuke' n̄a b̄o sien' n̄n̄o ki l̄a de' *Yesu ya tondb.

3 N̄e Pier niire' w̄o ki ye: «Ananiyas, b̄e tien' a taa' a'f̄el k̄i c̄ebe' *Satan n̄o n̄n̄o, ki lere' *Mifuoñaanm, ki bore' bukp̄aabu n̄n̄o ya like ya n̄iba b̄o ki taa' a'ba!

4 ḡa laan l̄a kūore' bukp̄aabu n̄n̄o ma n̄n̄o, b̄u l̄a ȳe a'yaabu n̄e. A kūore' b̄u ma n̄o, ilike n̄n̄o m̄o ȳe a'yi n̄e. B̄e tien' a maale' a'f̄el ni á tien n̄o? A lere' Uwien n̄e, ḡa lere' nib.»

5 Ananiyas cīi' iñ̄obon n̄n̄o ma n̄n̄o, n̄e ki lu' ki kpo'. N̄e bujewaancienbu cuo' binib b̄a k̄e cīi' tigber n̄n̄o.

6 N̄en saan n̄e binac̄enf̄enb baa' ki taa' bukp̄elbu, ki p̄obn' w̄o, ki yuure' ki ñ̄en' ki t̄i sube'.

7 N̄i tien' t̄en tikur tuta, n̄e u'po k̄on' n̄i, ka b̄en n̄a tien'.

8 N̄e Pier niire' w̄o ki ye: «T̄ake n̄ni tigb̄em̄nt, ni kūore' bukp̄aabu b̄ua n̄n̄o ya like keke s̄o-oo?» N̄e u ye: «Hnn, i'keke n̄in̄.»

9 N̄e Pier t̄ake' w̄o ki ye: «B̄e tien' sin nin a'ce k̄e kpaan' buñ̄abu ki biike' *Yonbdaan ya Fuoñaanm-i? Liike, b̄a sube' a'ce n̄n̄o n̄e tuo bunañ̄abu n̄o. Bi li yuure a'm̄o, k̄i ñ̄en.»

10 N̄e u'm̄o lu' u'nun b̄o i ya t̄aan bo ki kpo'. Binac̄enf̄enb n̄n̄o k̄on' n̄i ki laa' u kpo', n̄e bi t̄i yuure' u'm̄o, ki t̄i sube' u'ce saan.

11 Bujewaancienbu cuo' Kristo ya taanl yaab k̄e nin binib b̄a k̄e cīi' tigber n̄n̄o.

Yesu ya tondb teh miȳokm ya bont

12 *Yesu ya tondb teh miȳokm ya bont udu ya nib ni c̄een. Binib b̄a teke' *Yesu ki jin' n̄n̄o k̄e k̄p̄e buñ̄abu n̄e, ki taan' ki te Salom̄on ya ninbonku' ni.

13 Nit̄ab ḡa kaabe' ki taakeh nin b̄e, ama udu ya nib k̄e l̄a p̄ek̄eh b̄e n̄e.

14 N̄e binib ligol, bijeb nin bipīib k̄e teknh Yonbdaan ki jin̄h uyo k̄e ki pukndeh bi'b̄o.

15 *Yesu ya tondb teh miȳokm ya bont ma n̄n̄o, n̄e binib yuunh biwīenb k̄i l̄a blin̄h tikaagb̄ont nin igado bo isengb̄e, ḡo Pier l̄a ḡebreh, u'jin̄jinku m̄on̄n̄ lu' bi'bo la, b̄e r̄i faake.

16 Linigol m̄o tukeh biwīenb nin binib b̄a is̄enpol ḡaake b̄e n̄n̄o, k̄i ñ̄eh n̄i idu ȳa neke Yerusalem n̄n̄o ni, ki b̄aareh *Yesu ya tondb saan n̄e bi c̄ereh bi'k̄e faakreh.

Bi cuo' Yesu ya tondb

17 T̄o, bit̄at̄uarcienb ya cīen nin binib b̄a k̄e p̄e u'bo ki ȳe Saduseȳenmb̄e n̄n̄o laa' *Yesu ya tondb teh n̄n̄o ma n̄n̄o, n̄e bi taa' bi'bo iponponbe, ki jon'

18 ki cuo' b̄e, ki t̄i p̄ekn' udu n̄n̄o ya p̄ekl ni.

* 5:12 Liike 3:11.

¹⁹ Ama ni daali ya ñonku, ne Yonbdaan Uwien ya tond baa' ki lá piire' lipékl ya nagenku, ki ñen' be, ne ki tóke' be ki ye:

²⁰ «Li joh men Uwien ya duku ya luo bo, kí tí rí lí tókeh binib mifuobfènm mie ya gber ke.»

²¹ Bi tuo' u'ñabu bó, ne kutenjesonsónku bi kón' Uwien ya duku ya luo bo, ki wóknh binib Uwien ya gber.

Bitótuarcienb ya cien nin binib bá pe u'bo nno baa' ki lá yin' *Sufmbe ya buur ya cekl yaab bá bi liebe' ki yih be Israyel ya cienb nno ke ki taan', ne ki sòn' biguguurb be rí jo lipékl bó kí tí taa *Yesu ya tondb ní.

²² Bi tí baa' ni saan ka laa' be, ne ki liebe' ní ki lá tóke' ki ye:

²³ «Tí tí baa' ki laa' lipékl ya duku pí mánmóm ne, biguguurb mọ se kunagenku saan ki gu. Nin nen ke ti piire' ma, ta laa' nil uba mánón len.»

²⁴ Uwien ya duku ya guguurb ya cien nin bitótuarcienb cii' tigber nno ma nno, ne ní beke' be *Yesu ya tondb bo cen, kime ba ben ní tien' ma†

²⁵ Nen saan ne unil uba baa', kí tóke' be ki ye: «Liike men-a! Bijeb bá ni pekn' be nno, bi te Uwien ya duku ya luo bo ki wóknh binib Uwien ya gber.»

²⁶ Nen saan ne Uwien ya duku ya guguurb ya cien nin u'nib bure' be rí tí cuo *Yesu ya tondb ní. Ba cuo' be nin ufaa, bi tuke' be ní suoo ne, kime bi fenge udu ya nib la yéke be ten ne.

²⁷ Bi tuke' be ki tí baa', ne ki cère' bi sere' *Sufmbe ya buur ya cekl yaab ya nun bó, ne bitótuarcienb ya cien tóke' be ki ye:

²⁸ «Ta lá wón' ki pien' ne ki ye ní la jí rí wókn nil *Yesu ya gber-ii? Ne ní cère' ní wóknm gbe Yerusalem ní 'ke saan-a! Ní yie ní ye uje bugben ya kuum ñen' tinbi ne-a!»

²⁹ Ne Pier nin *Yesu ya tondtób tóke' be ki ye: «Ní kpe tí tuo Uwien ya ñabu bó ki cen' nin tí tuo binib ya ñabu bó.

³⁰ Ninbí ne kpe' *Yesu udópónpón bo, ki ku' wó, ne tí yaajeb ya Wien mekre' wó bitenkpiib ní,

³¹ ki kpieke' wó, ki taa' wó ki káan' u'jie bó, wó rí lí yé uber, kí lí yé Uñmien, kí cère Israyel yaab rí lèbre bi tetem ño Uwien rí fère be bi'biere.

³² Tinbi ne yé tigber nno ya mónkunb, ne Uwien taa' *Mifuoñaanm má ki de' binib bá boh wó nno má yé tu'mónkunl.»

³³ *Sufmbe ya buur ya cekl yaab cii' bi len' nno ma nno, ne bi'benku ni ben' bi'bo ki tí kende', ne bi yie be rí ku be.

³⁴ Tibuur yaab nno ya uba fii' ki sere' bi'nun bó, bi yih wó Gamaliel. U yé *Farisienmbe ya uba ne, ki yé *Yiko ya wónwóknl má, ki ñmobe liyel *Sufmbe ke saan. U tóke' be ki ye be rí taa *Yesu ya tondb nno kí ñe saali waamu.

³⁵ Bi ñen' saali, ne u tóke' tibuur ya cekl yaab nno ki ye: «Israyel yaabe, liike men ni'yul bo nin ni yie ní tien bijeb bie ná no.

³⁶ Kime uje uba ne lá te ná laan wuóke', bi yih wó Teyuda. U lá yih u'ba unikpekpiek ne, ne bijeb kobiinan pe u'bo. Bi ku' wó ne binib bá ke pe u'bo nno yere', ne licekl nno juore' fennm.

³⁷ Uje nno yaam gèbre', ne Galile ya nil uba má fii' ki sure' binib bi paan' u'bo ki yebe, bi yih wó Sudas. Ní lá yé uyo wá bi káanh kukénku nno ne. Bi ku' u'mó, ne binib bá ke pe u'mó bo nno, má yere'.

³⁸ Nen bo ne n tókeh ne, jí la tuuke men bijeb bie ya gber. Cère be men be rí lí joh. Bi lienh ná no nin bi sónh lituonl lá no yé unisaal yaam ne la, ní lí juore fennm ne.

³⁹ Ama ní yé Uwien yaam ne la, na rí fre kí pien be. Ní kónh nin be tíjer la, nba la, ní lá lí le ní kónh nin Uwien ne.»

Gamaliel len' nno ma nno, ne bi tuo'.

⁴⁰ Bi yin' *Yesu ya tondb, bi liebe' ki kón' ní, ne bi ñi' be, ki pien' be ki ye bi la jí rí lí tókeh nil *Yesu ya gber, ne ki taa' be ki wíe'.

⁴¹ *Yesu ya tondb siere' bi'saan nin uyensonge, kime bi ben ní kpe be rí jí ife *Yesu ya yel bo ne.

⁴² Idaan ke, bi tuu ki joh Uwien ya duku ya luo bo nin binib den ne, kí tí wóknh binib, kí tókeh tigbémómnt kí teh *Yesu ne yé Uwien ya Nigendke Kristo.

6

Bi gènde' jeb bilole be rí lí toreh Yesu ya tondb

¹ Idén yá binib bá teke' *Yesu kí jin' ya cekl yebreh kí pukndeh nno, ne *Sufmbe bá teke' *Yesu kí jin' kí lienh Grekmbe ya lenm nno cin' kí kónh nin Suftób bá lienh bi'yaajelenm nno*

† 5:24 Bi lí fre kí lebre *ba ben ní tien' ma* kí ye ba ben tigber nno lí kpaan ma má. * 6:1 U ya yó binib bá lá tekhn *Yesu kí jiihn nno, biyebnb lá yé *Sufmbe ne. Bi'ni bíba lá lienh *Grekmbe ya lenm* ne, kí pe Grekmbe ya tentienm bo. Bitób lienh bi'yaajelenm, kí pe bi'yaajetentienm bo. Ben ne lá yebe.

ki teh daan ke daan bi gbiinh tibont la, bi sundeh bi ya kpopiib bó ne.

² Ne *Yesu ya tondb piik nin bile nno yin' binib bà ke teke' *Yesu ki jin' nno ki taan', ne ki take' be ki ye: «Na mən tí juore tijier ya gbiirm bo kí dāan Uwien ya gber ya tōkm, ne ki

³ Nen bo, ti'yaabe, gēnde mən ni'ni jeb bilole bà *Uwien ya Fuoñaanm te bi'bo, bi ηmobe miyēnuom, ki yé binimənb binib ya nun bó, ηo tí cère be ní li sən̄h li ya tuonl.

⁴ Tinbi *Yesu ya tondb wən, tí li m̀ndeh ki kàareh ne, kí li tōkeh binib Uwien ya gber.»

⁵ *Yesu ya tondb len' nà nno ηmaake' binib nno ke, ne bi gēnde' Etienn, u teke' *Yesu ki jin' mən̄mən̄m, *Mifuoñaanm te u'bo. Bi gēnde' Filip nin Prokər nin Nikanər nin Timən nin Pamenā nin Antiyək ya Nikola, u yé Sufkpenkpend.

⁶ Bi taa' jeb bilole nno ki wuən' *Yesu ya tondb, bi taa' bi'nuo ki paan' bi'bo ne ki kàare' ki de' be.

⁷ Uwien ya gber yereh ni'ke saan, ne binib teknh *Yesu ki jinh ki yebreh ki pukndeh Yerusalem ni. Bitətuərkaab ligol m̀o tuo' ki teke' *Yesu ki jin'.

Bi cuo' Etienn

⁸ Uwien juoke' Etienn ki gbien', ki de' wə mituəm ki gbien', ki cère' u teh miyək̄m ya bont udu ya nib ni.

⁹ *Sufmbē bà te litaanl ya duku k̀a bi yih k̀u bà ηa ji yé yonbe ya taanl ya duku nno, ya biba nin Sirēnn ya du nin Aleksandri ya du nin Silisi ya du nin Asi ya tinfenm yaab ke taan' ki findeh nin Etienn.

¹⁰ Ama ba fre' ki faake' nin wə, kimē u lienh nin *Mifuoñaanm de' wə miyēnuom mā nno ne.

¹¹ Nen saan ne bi de' bijeb biba ilike be ní nen u'bo kí ye bi cii' u suke' Moyis nin Uwien.

¹² Bi len' nno ma nno ne udu ya nib nin bi'ciēn̄n nin *Yiko ya wənwək̄n̄b kpre', ne ki bere' ki tí cuo' Etienn, ki taa' wə ki jon' *Sufmbē ya buur ya cekl yaab saan,

¹³ ne ki tuke' bitonnendēn̄b ní bi lá len' ki ye: «Uyo ke uje wuə sukreh Uwien ya duku ne, ki saah Moyis ya yiko.

¹⁴ Kimē ti cii' u len' ki ye Nasaret ya *Yesu li we Uwien ya duku kuu, kí lèbre mitetem mā Moyis là wək̄n̄ te mē nno.»

¹⁵ Ne tibuur ya cekl yaab nno ke caan' Etienn bo inun ki laa' u'nun bó te ten Uwien ya tond ya nun bó.

7

Etienn len' ki jin' Sufmbē ya buur ya cekl yaab

¹ Nen saan ne bitətuər̄ciēn̄b ya ciēn̄ niire' Etienn ki ye: «Bi len' ma nno, t̀u te-ee?»

² Ne Etienn jii'n ki ye: «N'baambe nin n'ninjiebe, li cengeh mən. Uyo wà ti'yaaje *Abraham laan là k̄o Mesopotami ya du ni, ka laan jon' ki tí k̄on' Haraan ya du ni nno, ne Uwien wà ηmobe ukpieke puo' u'saan,

³ ki tōke' wə ki ye: «Ne a'du ni nin a'yaab ni, kí jo n li wuən ηe udu wà nno ni.»

⁴ Nen saan ne u fii' Kalde yaab ya du ni, kí tí k̄on' Haraan ya du ni. U te wun ni ne haali u'baa tí kpo', ne Uwien cère' u baa' ki k̄on' udu wà ni k̄o u'ni fēnfēnno nno.

⁵ Uwien ηa de' wə tink k̄iba udu wuu ni, wa de' wə tink k̄i kpe' nin kutēpenku ya piēn mən̄n, ama u puon' ki ye u li taa udu wuu kí de wən nin u'yaabii ne, wù ní li yé bi'yu uyo ke. Uyo wà Uwien puon' lipuonl liē nno, kí laa' *Abraham ηa laan ηmobe buk.

⁶ Ne Uwien tōke' wə ki ye: «A'yaabii lá li tien bicēn̄b udutō ni, ne u'nib ní taa be kí tien iyonbe, kí jēnde be ibin k̄obiinan.

⁷ Ama nin Uwien ne li dēre bi li yé udu wà ya nib ya yonbe nno ya tub. Ni ya puoli bó ne a'yaabii li nē udu nno ni, kí baa kí lá li pukeh nni niē saan.»

⁸ Ne Uwien cuo' nin *Abraham kujotieku ki tōke' wə ki ye upunjie ne yé kudieku k̀a wəngēh bi'jotieku nno. Nen bo ne *Abraham maa' *Isaak, ne ki jie' u'punl wienniin daali. *Isaak m̀o maa' Sakəb, ki m̀o jie' u'punl. Sakək̄ m̀o tien' nno u'bijieb. Ben ne yé ti'yaajeb piik nin bile nno.

⁹ «Ti'yaajeb nno taa' iponponbe bi'waake Yosef bo, ne ki kuore' wə binib bo wə ní tí ní li yé uyonb Esipt bó. Ama Uwien là te nin wə,

¹⁰ ne ki nēn' wə u'jend ke ni, ki juoke' wə, kí de' wə miyēnuom, kí cère' Esipt ya bērciēn̄ Farahən yie u'gber; ne ki taa' wə kí tien' udu nno nin u'den ke ya ciēn.

¹¹ Tə, mikōnm miba ya bol lu' Esipt nin Kanaan ya du ni'ke saan. Ní là yé micēckeciēnm ne binib bo. Ti'yaajeb ηa ji là ηmobe bi li ji bà.

¹² Sakəb cii' tijier te Esipt ni, ne u cère' u'bijieb jon' miba kí tí de'.

¹³ Bi jon' nle ma nno, ne Yosef cère' u'ninjieb bēnde' wə, ne Farahən m̀o bēnde' Yosef ya bol si là.

¹⁴ Nen saan ne Yosef sɔn' be ri ti taa u'baa Sakɔb nin u'den yaab ke ni Esipt ni. Bi la te binib pilole nin binun ne.

¹⁵ Sakɔb nin u'den yaab ke jon' ki ti kɔ Esipt ni, ne u ti kpo'. Ni tete ne u'bijieɓ, ti'yaajeɓ ma ti kpo',

¹⁶ ne bi taa' be ki ti sube' ufele uba ni Sikem ya du ni. *Abraham ne la taa' ilike ki de' ufele na Sikem ni, Hemar yaab saan.

¹⁷ «Uyo wa Uwien li tien u la puon' lipuonl la ki de' *Abraham nno nekɔn' ni. U ya yo ne ti'bol ya nib pɔre' ki yeɓre' Esipt ni,

¹⁸ ki ti baa' uyo wa ubertɔ teke' libel Esipt ni. Wɔn ɗa tu' Yosef.

¹⁹ U la lere' ti'bol ya nib, ki jende' ti'yaajeɓ, ki wɔbn' be be ri taa bi'cenfendmu ki ti wie mu ri kpo.

²⁰ U ya yo ne bi maa' Moyis, u la ye kibuk ka mon Uwien ya nun bo ne. Bi wube' ke ki'baa den inmaale ita ne.

²¹ Bi taa' ke ki ti wie' uyo wa nno, ne Farahan ya bise leke' ki'bo, ki yuure' ke, ki wube' ke ten u'tiema buk.

²² Bi wɔkn' Moyis Esipt yaab ya yenfuom ke. U la ye unil wa nmobe mituom u'lenm ni nin u'tuon ni ne.

²³ «Tɔ, uyo wa u laa' ibin pinan nno, ne u taa' iyenmaale ki jon' wɔ ri ti fuonde u'yaab Israyel yaab.

²⁴ U ti baa' ki laa' Esipt ya nil uba nmobe Israyel yo uba ki jendeh, ne u teke' Israyel yo bo, ki ni' ki ku' Esipt yo nno.

²⁵ U tien' nno ki maaleh ki teh u'yaab li bende ki ye Uwien li cere wɔn ne ri nen be bi'nennendb ya nuɔ ni, ama ba bende'.

²⁶ Kutaaku faa' so u laa' Israyel yaab bile kɔnh. U ye wɔ ri paɔ be, ne ki take' be ki ye: «Ni'ninjiel ne, be tien' ni nmobe tɔb ki jendeh?»

²⁷ Ama wa nmobe u'ɔ ki jendeh nno pe' Moyis ki jende', ki take' wɔ ki ye: «Nmɛ ne kaan' ɗe ti'ber ɗɔ a li buh te tibuur-i?»

²⁸ A ye a ku nni ten a wun ku' Esipt yo ma nno ne-a!»

²⁹ U len' nno ma nno ne Moyis sen' ki jon' Madiyan ya du ni, ki ti kɔ, ne ki maa' mubujebumu mule ni'bo.

³⁰ «Ibin pinan geɓre', ne Uwien ya tond uba baa' Moyis saan kupenpelku ni, Sinayi ya juɔl saan, ki te kufetuku kuba ni ku teknh umu ka wih.

³¹ Moyis laa' ne ma nno, ne ni cuo' wɔ miyɔkm. Uyo wa u nekndeh wɔ ri liike nno, ne ki cii' Yonbdaan len' ki ye:

³² «Min ne ye a'yaajeɓ ya Wien, ki ye *Abraham nin *Isaak nin Sakɔb ya Wien.» Bujɛwaanbu cuo' Moyis, u gbenɛnt ɗah, ne wa ji kaabe' ki liike'.

³³ Nen saan ne Yonbdaan take' wɔ ki ye: «Cekre a'tacaan, kime a se na saan no n te ni'saan ne.

³⁴ Imɔn, n laa' n'nib Israyel yaab ya cecɛkm kpe ma bo Esipt ni, ki cii' bi'kpiende bo, ne ki jure' ni ri nmien be. Fenfenna li joh, n sɔn' ɗe Esipt bo, a ti nen be len ne.»

³⁵ «Moyis wa Israyel yaab la ye' wɔ, ki take' ki ye nmɛ kaan' wɔ uber wɔ ri li buh be tibuur nno, Uwien tien' wɔn ne uber nin Unmienl, ki sɔn' wɔ, ki cere' u'tond wa la baa' u'saan kufetuku kuba ni nno toreh wɔ.

³⁶ Wɔn ne nen' be Esipt ni. U tien' miyɔkm ya bont udu nno ni nin miɗuncienmɔnmɔnm saan nin kupenpelku ni ibin pinan.

³⁷ Moyis ne take' Israyel yaab ki ye: «Uwien li cere ni'ni uba ri ne unɔbonsɔknl ni'bo ten min.»

³⁸ Israyel yaab la taan' kupenpelku ni uyo wa nno, wɔn ne la te ti'yaajeɓ nin Uwien ya tond wa lienh nin wɔ nno ya siik ni. Utond nno la take' wɔ tigber ta dienh limiel Sinayi ya juɔl bo wɔ ri la take te ne.

³⁹ Nin nen ke ti'yaajeɓ ɗa tuo' ki bon' wɔ. Bi ye' u'ɗɔbo bo, ne ki ye be ri lieɓe Esipt ni,

⁴⁰ ne ki take' Arɔn ki ye: «Me te ibule yi ri li le te usɛn, kime Moyis wa nen' te Esipt ni nno, ta ben na tu' wɔ.»

⁴¹ U ya yo ne bi men' ubul uba u naan kinabuk, ki tuɔre' lituɔrl ki de' wɔ, ne ki jele' kunacenu ki pokn' bi men' ubul wa nno bo ki gbien'.

⁴² Nen ne cere' Uwien bule' be ibuɔn, ki seln' be bi pukeh tiwenwent ta te kutaaku bo nno, ten *Uwien ya nɔbonsɔknb kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni. Bi kele' ki ye:

«Israyel yaabe, ni la kore' tiwent ki tien' ituɔre ya nin ni tien' ituɔrtɔ ya kupenpelku ni ibin pinan nno, ni la tien' ki de' min ne-ɛɛ?»

⁴³ Na la tien' ki de' min, ama ni la yuure' ubul Molok ya ninbonl ne ki tuke',

ki yuure' ubul wà naan liŋmaabil bi yih wə Erefann nno mə.

Ni là men' ibule nno ki ye ni li gbaandeh ki pukeh yin ne.

Nen bo ne n li cère be rí cuo ne tiyonbt

ki jon ná bó fəke ki cən' nin *Babilonn.

44 «Ti'yaajeb là te kupenpelku ni ma nno bi là ηmabe ben nin Uwien cendeh lininbonl là ni ne. Kujotieku ya gbɔnku mə là te len ni ne. Uwien ne là təke' Moyis ki ye wə rí tien lininbonl nno. Ne Moyis tien' lə Uwien wuən' wə ki ye lə rí li naan ma bo nno.

45 Ti'yaajeb là taa' lininbonl nno ki de' bi'yaabii. Ne bi teke' lə ki ŋuuke ki tì baa' uyo wə Sosuwe yé bi'senlierl nno. Ben nin Sosuwe là joh be rí tì teke udu wə, ben bo Uwien là ηore' inibol u'ni nno ma nno, bi là tuke lə ne. Lininbonl nno là te nen saan ne, ki tì baa' uber *Dafid ya yo.

46 Uwien ya yenm sɔnge *Dafid bo, ne *Dafid mie' wə usen wə rí mɛ kuduku ki de' wən Uwien wə yé u'yaaje Sakəb ya Wien nno*.

47 U'bijɛ Salomən ne men' Uwien kuduku.

48 «Ama Uwien wə ηa ηmabe Nacento ηa kəh nib men' tidur tà ni ten *Uwien ya ŋəbɔnsəknl là len' ma ki ye Uwien ye:

49 «Kutaaku ne yé n'berbiek,

kitink yé n'taan taanh ná bo ne,

ni li mɛ be ya dubol ne kí de nni,

ηə rí li kəh ku'ni ki fuoreh?

50 Na yé min ne ŋen' tibont ke-εε?»

51 Etienn tì len' ki ye: «Ni'yul faa, ne ni'fɛl bo te ten binib bà ηa pɛ Wien bo, ka cengeh u'gber, ki yienh *Mifuoŋaanm uyo ke. Ni te ten ni'yaajeb ne.

52 Ni'yaajeb là jènde' *Uwien ya ŋəbɔnsəknb ke, ki ku' binib bà təkɛh ki teh Uwien ya Gbeməndaan li baa ní nno. Fɛnfennə, u baa' ní, ne ni kuəre' wə, ki ku' wə.

53 Uwien là sən' u'tondb bi lá de' ninbi ne u'yiko, ne na bon' wə.»

Bi yəke' Etienn iten ki ku' wə

54 Etienn len' nno ma nno ne bi'benku ni ben' ki tì kende', ne bi gbienh u'bo inəbii.

55 Ama *Mifuoŋaanm te Etienn bo ma nno, ne u yaare' ki liike' kutaaku bo, ki laa' Uwien ya wenwenku windeh, ki laa' *Yesu se Uwien ya jie bó.

56 Ne u ye: «Liike men, n laa' kutaaku ye, ne ki laa' Unil ya Bijɛ† se Uwien ya jie bó.»

57 U len' nno ma nno ne bi wuure' ufaa bo, ki pipi' bi'tub, ne ki taan' ki bere' ki tì cuo' wə,

58 ki ŋen' wə udu nno ni, be rí tì yəke wə iten kí ku wə, ne ki gore' bi'liercenciən ki ble' ki guun' unacənfaan uba bi yih wə Səl.

59 Bi yəkɛh wə iten uyo wə nno, ne u kəareh ki teh: «Yonbdaan Yesu, teke n'naank.»

60 Ne ki gbaan', ki wuure' ufaa bo ki ye: «Yonbdaan, la tɔnge bi'biere yii nə.» U len' nno ki gben', ne ki kpo'.

8

1 Səl mə se bà ku' Etienn nno ya ciek bó ne.

Səl jəndeh Kristo ya taanl yaab

Ki ŋe nen daali ne bi cin' ki jəndeh *Kristo ya taanl yaab bà te Yerusalem ni nno ki gbiekeh. Nen bo ne bi'ke yere', ki jon' Sude nin Samari ya tinfɛnm ni. *Yesu ya tondb baba ne jì là sien' Yerusalem ni.

2 Binib bà pɛ Uwien bo mənəmən nno ne sube' Etienn, ki mu' u'kuum ki gbien'.

3 Səl wən là nɪkndɛh wə rí bere' *Kristo ya taanl ne. U joh iden ne kí tì coh bijɛb nin bipiib ufaa bo kí tì pɛkndɛh.

Filip təkɛh Uwien ya gbəmənəmɔnt Samari ni

4 *Kristo ya taanl yaab yere' ma nno, ne ki cuonh ni'ke saan ki təkɛh binib u'gbəmənəmɔnt.

5 Filip jon' Samari ya tinfɛnm ya du uba ni ki tì təkɛh binib Uwien ya Nigəndke Kristo ya gber.

6 Udu nno ya nib cengeh Filip bó, ki lɛnh u teh miyəkɔm ya bont tà nno mə, nen ne cère' bi pɛ u'gber bo mənəmən.

7 Isɛnpol ŋaake binib bi yɛbe ne u ŋuəh yɛ bi'saan, i siereh ki wuureh ufaa bo. U cèreh iwəb nin idien mə faakɛh ki yɛbe.

8 Nen bo ne udu nno ya nib ya yenm sɔnge' ki gbien'.

9 Uje uba mə là te udu nno ni, bi yih wə Simən, u teh iŋəke nì coh Samari ya tinfɛnm ya nib miyəkɔm. U là yih uba unɪkɛkpiɛk ne.

* 7:46 Bi kpɛ' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni, nì kele' ki ye *kl mɛ kuduku kl de Sakəb ne*. † 7:56 Bi liebe' ki yih Yesu ne *Unil ya Bijɛ*.

¹⁰ Ne binib ke tuo' u'ñobu bó, ka tuuke wá yé wá, ki lienh u'bo ki teh: «Uwien ya tuóm ne kpende' unil wá. Bi yih nen ne mitocienm.»

¹¹ Bi tuonh u'ñobu bó, kime u'ñen' uyo ne ki teh ináke ní coh be miyákm.

¹² Ama Filip baa' ki lá tóke' be Uwien ya bel ya gbemónmónt, ki liebe' ki tóke' be *Yesu Kristo yé udaan wá, bi teke' ki jin' ne u' sii' bijeb nin bipiib ke Uwien ya funnm.

¹³ Simón, uñákdaan nnó mónon teke' ki jin', ne Filip sii' u'mó Uwien ya funnm. Wa ji siereh Filip saan, ki lenh u' teh miyákcienm ya bont, ne ní coh wá miyákm céen.

¹⁴ *Yesu ya tondb bá te Yerusalem ní nnó cii' Samari ya tinfenm ya nib mó teke' Uwien ya gber ki jin', ne bi sòn' Pier nin San ní' bó.

¹⁵ Bi tí baa', ne ki káare' ki de' Samari ya nib bá teke' ki jin' nnó, ñó Uwien rí de be *Mifuoñaanm.

¹⁶ Kime *Mifuoñaanm ña laan lá jii're' ní bi'ni uba mónon bo. Bi lá sii' be Uwien ya funnm baba ne, Yonbdaan *Yesu ya yel bo.

¹⁷ Nen saan ne Pier nin San taa' bi'nuó ki paan' bi'bo, ki káare' ki de' be, ne *Mifuoñaanm jii're' ní bi'bo.

¹⁸ Simón uñákdaan nnó, laa' *Yesu ya tondb taa' bi'nuó ki paan' binib bo, *Mifuoñaanm jii're' ní bi'bo ma nnó, ne u' ye u' li de be ilike,

¹⁹ be rí de wá mituám nnó, ñó u'mó taa' u'nuó ki paan' unil wá bo la, *Mifuoñaanm rí jii're' ní udaan bo.

²⁰ Ne Pier tóke' wá ki ye: «Sin nin a'like ke rí juore fenm, kime a maale' ki ye a li fre kí taa ilike kí de Uwien ya paabu ne.

²¹ A'niba ña lí te tigber tuu ní, kime a'yenmaale ña cuube Uwien ya nun bó.

²² Lèbre a'tetem, kí wíe a'biern mié nó, kí káare Yonbdaan, nba la, u li fère ñe a'yenmaalbiere yii nó.

²³ Kime n laa' a ñmábe iponponbe kí gbien', ne ibiere lúo ñe ñmí yaam.»

²⁴ Ne Simón uñákdaan nnó, tóke' Pier nin San ki ye: «Ni bugben káare men Yonbdaan kí de nni, ñó ní len' ná nó niba la tu nni.»

²⁵ Pier nin San kur' Yonbdaan bo imán, ki tóke' binib u'gber ki tí gben' ne ki liebeh Yerusalem. Bi joh ma nnó ne ki takeh tígbeómónt Samari ya tinfenm ya du yá yébe ni.

Etiyopi ya keracien uba teke' Yesu ki jin'

²⁶ Lidaali liba ne Yonbdaan ya tond uba tóke' Filip ki ye: «Fii, kí taa unágen bó, kí tí kpíen usen wá ñeh Yerusalem kí joh Gasa ya du bó nnó. Nib ña jí kpíendeh usen bugben.»

²⁷ Filip fii' kí bure'. U joh ma nnó ne kí laa' uje'fáarke uba, u yé Etiyopi ya keracien uba ne. Wón ne likeh Etiyopi ya piiber Kandasi ya faal ke. U lá baa' Yerusalem ní kí puke' Uwien ne.

²⁸ U liebe' kí kunh kí kaa kútenlolku ní, ne kí káanh *Uwien ya ñábonsóknl Esayi lá kele' kugbónku kúa nnó.

²⁹ Ne Mifuoñaanm tóke' Filip ki ye: «Cuon kí nekn kútenlolku kuu nó.»

³⁰ Filip sen' kí nekn' kú, ne kí cii' u' káanh *Uwien ya ñábonsóknl Esayi lá kele' kugbónku kúa nnó. Ne Filip niire' wá ki ye: «A káanh kugbónku kúa nó, a ciih ku'tingi-ii?»

³¹ Ne u' ye: «Nil ña wuón' nni ku'tingi la, n li tien mila kí cii?» Ne kí tóke' Filip kí ye wá rí ká ní kí kèle u'saan.

³² U káanh *Uwien ya gbónku ní ná saan nnó, ní kele' kí ye:

«Bi tuke wá ten bi tuke upe ne kí joh be rí tí kóre.

U te ten bi gureh kipebuk ya kobr ne ka muh.

Nnó ne u'mó ña len' tuba.

³³ Bi yuón' wá, ne kí mun' wá imán,

ñme jí lí len u'yaabii bó?

Kime bi gben' u' miel unjendun wuu ní ñó.»

³⁴ Ne uje nnó tóke' Filip ki ye: «N faare' ñe ne, laan tóke nni, *Uwien ya ñábonsóknl nnó len' ñme ya gber ne? Wón bugben ya gber ne bíi u' len' uba yaar ne?»

³⁵ Nen saan ne Filip ñi' mikelm nnó bo kí tóke' wá *Yesu ya gbemónmónt.

³⁶ Bi jójoh kí tí baa' libuól liba miñunm te ní'saan, ne uje nnó tóke' Filip ki ye: «Liike-a, miñunm sá-a! A lí tuo kí sii nni Uwien ya funnm-ii?»

³⁷ [Ne Filip ye: «A teke' *Yesu kí jin' mómómnm la, usen te.» Ne u' ye: «N teke' kí jin' kí ye *Yesu Kristo yé Uwien ya Bijé ne.»]

³⁸ Nen saan ne u' cère' bi sien' kútenlolku nnó, ne wón nin Filip ke bile jii're', kí kón' miñunm ní, ne Filip sii' wá Uwien ya funnm.

* 8:37 Bi kpie' kí kele' tígbon't tá nnó ya tuba ní migbiirm 37 ña te tu'ni.

³⁹ Bi ñen' miñunm ni uyo wà nnò, ne Yonbdaan ya Fuoñaanm taa' Filip ki bure'. Uje nnò ña ji laa' wò ne ki liebe' ki kòn' u'tenlolu ni, ki joh nin uyeñsange.

⁴⁰ Filip wòn, bi tí laa' wò Asot ya du ni ne. U ñeh idu yá kè ni nnò, u tókeh binib tigbëmànmànt ne, ki tí baa' Sesare ya du ni.

9

Sòl pekre' ki paan' Yesu bo

¹ U ya yo ki laa' Sòl laan biè ki ñmòbe limutuol binib bà teke' Yonbdaan ki jin' nnò bo ne, ki nuunh wò ní ku bè. U jon' bitòtuarcienb ya cien saan,

² wò ní kèle kugbònkú kí de wò usen wò ní jo *Sufmbè ya táan ya dur tà te Damas ya du ni nnò. U tí laa' ní' bó binib bà pè *Yesu ya sen bo, ní yé bijeb bii pipiibí la, wò ní cuo bè kí lóle, kí taa bè ní Yerusalem ni.

³ Sòl joh ki tí neke Damas ya du ma nnò, ne kuwenwenku kuba ñen' paaki bó ní i ya táan bo, ki wende' ki yile' u'bo.

⁴ U lu' tingi ní, ne ki cii' unieke uba bó u teh: «Sòl, Sòl, bè tien' a jèndeh nni?»

⁵ Nè Sòl niire' ki ye: «Yonbdaan, a yé u le daan ne?» Nè u tóke' wò ki ye: «Min *Yesu ne, a jèndeh min ne.

⁶ Ama fii, kí kò udu ní, bi lí tóke ñe a lí tien ma bo.»

⁷ Sòl nin bijeb bà tóke nnò jeke kí se, ka jí lí fre kí len, kime bi cii' unieke bó ne, ama ba laa' wà lienh.

⁸ Sòl fii', u' nunbii kè, ama wa jí lenh. Nè bi cuo' u'nuò, kí dère' wò kí kòn' Damas ya du ni.

⁹ U tien' iwien ita ka lenh, ka jinh, ka ñuh mò.

¹⁰ Tò, unil uba lá te Damas ya du ni, kí teke' Yonbdaan ki jin', bi yih wò Ananiyas. Yonbdaan yin' wò tidèknt yaam kí ye: «Ananiyas.» Nè u ye: «Min sò, Yonbdaan.»

¹¹ Nè Yonbdaan tóke' wò kí ye: «Fii, kí tí kpíen usen wà bi yih wò usen wà cuube nnò, kí lí joh Sudas den, kí tí niire' uje uba bó, u te kí kàareh, bi yih wò Sòl. U yé Tars ya du ya nil ne.

¹² U laa' uje uba tidèknt yaam, bi yih wò Ananiyas, u kòn' ní u'saan, kí lá taa' u'nuò kí paan' u'bo, wò ní likre.»

¹³ Nè Ananiyas jii' kí ye: «Yonbdaan, n cii' binib len' uje bugben ya gber kí yebe. Bi ye u jènde' a' nib kí gbien' Yerusalem ni.

¹⁴ Bitòtuarcienb de' wò usen u baa' nie saan mò wò ní cuo binib bà taakeh a' yel bo nnò ne.»

¹⁵ Nin nen kè Yonbdaan tóke' wò kí ye: «Lí joh u'saan, kime min ne gènde' wò, wò ní cèrè bà ña yé Israyel yaab nin bi'berb nin Israyel yaab ní bende n yé udaan wà.

¹⁶ Min bugben ne lí wuon wò u lí jí ijend yá kè n' yel bo.»

¹⁷ Nen saan ne Ananiyas fii' kí jon' Sudas den, kí tí kòn' Sòl saan, kí taa' u'nuò kí paan' u'bo, ne kí ye: «N' ninje Sòl, Yonbdaan *Yesu wà cèrè' a laa' wò usen ni, uyo wà a we ní nnò ne sòn' nni ní, ní baa kí cèrè á likre, kí cèrè *Mifuoñaanm ní jiiire ní a'bo.»

¹⁸ Nè nibonn niba ñen' Sòl ya nun ní i ya táan bo kí lu' kí naan tíjenpòkr. U ya yo ne u likre', kí fii', bi sli' wò Uwien ya ñunm,

¹⁹ ne u jin' tíjier kí laa' mituòm.

Sòl kpaande' Uwien ya gber Damas ya du ni

Sòl tien' Damas ya du ní iwenkàankè binib bà teke' Yonbdaan kí jin' nnò saan.

²⁰ Nè kí cin' i ya táan bo kí kòh *Sufmbè ya táan ya dur ní, kí tókeh binib kí teh *Yesu yé Uwien ya Bijè ne.

²¹ Miyòkm cuo' binib bà kè ciih u tókeh tigber tà nnò, ne bi niireh tób kí teh: «Bo, na yé wòn ne lá jèndeh binib bà taakeh *Yesu ya yel bo Yerusalem ní nnò-ò? Wa baa' wò ní lá cuo bà mò te nie saan nò ne, kí lóle bè, kí taa bè kí jo Yerusalem, kí tí ñukn bitòtuarcienb-ii?»

²² Sòl wòn túareh kí faakreh ne, kí lienh kí jinh *Sufmbè bà te Damas ya du ní nnò, kí wòngheh bè kí teh *Yesu mònbe kí yé Uwien ya Nigèndkè Kristo ne.

²³ Iwien yá yèbe gèbre', ne *Sufmbè nnò gbriere' kí kpaan' bè ní ku Sòl.

²⁴ Idaan kè, ñonku nin wien ní, bi kè kí gu udu nnò ya guon ya nañuon ne, Sòl lá ñen' ní la, bè ní ku wò. Nè u cii' bi kpaan' u'bo iye ma bo.

²⁵ Nè kuñonku kuba, wòn nin binib bà te nnò yuure' wò kukèndèncèncienku kuba ní, kí ñen' liguonl.

Sòl liebe' Yerusalem bó

²⁶ Nè Sòl bure' kí tí baa' Yerusalem, kí yíe wò ní taan nin binib bà teke' *Yesu kí jin' nnò; ne bi'kè fange' wò, ka teke' kí jin' kí ye u'mò jí yé unil wà teke' *Yesu kí jin' ne.

²⁷ Nen saan ne Banabas taa' wò kí jon' *Yesu ya tondb saan, kí tí tóke' bè Sòl lá laa' Yonbdaan usen ní ma bo nin Yonbdaan len' nin wò ma bo nin u laa' lífèl kí tóke' binib *Yesu ya gber Damas ya du ní ma bo.

²⁸ Banabas tãke' bε ma nnɔ nε bi tuo' ki cεre' Sɔl nin bεn te. U tãkeh nin bε ki cuonh Yerusalem ni ni'kε saan, ki tãkeh binib Yonbdaan ya gbεr nin lifɛl.

²⁹ U là tãke' *Sufmbe bà lienh Grεkmbε ya lenm nnɔ mɔ tigbεr nnɔ, nε bi finde' nin wɔ, ki nuunh bε rí ku wɔ.

³⁰ Binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ cii' bi nuunh bε rí ku Sɔl ma nnɔ, nε bi taa' wɔ ki jon' Sesare ya du ni, ki cεre' u bure' Tars ya du bó.

³¹ *Kristo ya taanl yaab bà te Sude ya tinfεnm ni nin Galile ya tinfεnm ni nin Samari ya tinfεnm ni nnɔ kε là te uyenduon ni nε, ki faakreh mitεkjin ni, ki boh Yonbdaan bi'fuobm ni nε, *Mifuoñaanm saakreh bi'gbεnεnt ki cεreh bi yεbreh ki pukndeh.

Pier cεre' Ene faake'

³² Tɔ, Pier joh ni'kε saan ma nnɔ, nε ki jon' Lida ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ mɔ saan.

³³ U laa' uje uba ni'saan u'gbεnεnt faan' bi yih wɔ Ene. U dɔ kukaagbɔnku bo haali ibin iniin ka freh ki fih.

³⁴ Nεn saan nε Pier tãke' wɔ ki ye: «Ene, *Yesu Kristo de' nε laanfie nɔ. Fii, kí gbɔgbɔbe a'kaagbɔnku.» Nε u pɔk ki fii' i ya tãan bo.

³⁵ Binib bà kε te Lida ya du ni nin Sarɔnn ya du ni nnɔ laa' wɔ, nε ki lèbre' bi'tetem, ki paan' Yonbdaan ya sɛn bo.

Pier cεre' upii uba mεkre' Yope ya du ni

³⁶ Upii uba là te Yope ya du ni ki teke' *Yesu ki jin', bi yih wɔ Tabita, ki liεbe' ki yih u'yel bugbεn Grεkmbε ya lenm ni ki teh Dorkas, ni'tingi si: «upieεel». U là sɔnh itùonmɔnmɔn i yebe, nε ki punh bijiinb mipum.

³⁷ Uwien uba sɔ u là bunge', ki kpo'. Bi sii' wɔ, nε ki taa' wɔ ki tí ble' lidutɔtuɔl ya duku kuba ni paaki.

³⁸ Yope ya du ya nib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ cii' Pier te Lida ya du ni. Idu nnɔ nɔ fɔke nin i'tɔ ma nnɔ, nε bi sɔn' bijeb bile, bε rí tí yin Pier wɔ rí n̄kn kí baa bi'saan tonm.

³⁹ Bi tí baa' ki tãke' Pier nε u fii' ki paan' bi'bo ki bure'. U tí baa' ni'saan, nε bi taa' wɔ ki don' paaki ya duku nnɔ ni. Bikpopiib bà kε taan' ni'saan nnɔ te Pier ya nun bó ki muɔh, ki wɔgeh wɔ tikpɛlɛr tà Dorkas là ñεle' tũ uyo wà u là fuobe nnɔ.

⁴⁰ Pier nɔre' bi'kε ki ñen', nε ki gbaan', ki kãare', ki pekre' utεnkpii nnɔ bó ki len' ki ye: «Tabita, fii.» Nε u likre', ki laa' Pier, nε ki fii' ki kɛle'.

⁴¹ Pier cuo' u'nuɔ ki fin' wɔ, nε ki yin' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ nin bikpopiib nnɔ, ki taa' wɔ ki wuɔn' bε u fuobe.

⁴² Binib bà kε te Yope ya du ni nnɔ cii' tigbεr nnɔ. Nεn bo nε binib teke' Yonbdaan ki jin' ki yebe.

⁴³ Pier tien' Yope ya du ni ki wuɔke'. U là te uje u'ba den nε, bi yih wɔ Simɔn u yé ugbɔnjεbl.

10

Kɔrneyi laa' Yonbdaan ya tond uba tidεknt yaam

¹ Uje uba là te Sesare ya du ni, bi yih wɔ Kɔrneyi. U yé Sojambe kobk ya ciεn nε. Bi yih Sojacekl nnɔ «Itali ya Sojambe nε.»

² Kɔrneyi nin u'den yaab kε pε Uwien bo mɔnmɔnm nε, ki boh wɔ. U punh bijiinb mipum ki gbiekeh, ki kãareh idaan kε.

³ Lidaali liba ya tajuɔku tikur tuta ya yo, nε u cinbe ki laa' Uwien ya tond uba tidεknt yaam, u kɔn' ní u'saan ki yin' wɔ ki ye: «Kɔrneyi.»

⁴ U liike' Uwien ya tond nnɔ, nε bujεwaanbu cuo' wɔ, nε u ye: «Yonbdaan, a ye ba?» Nε Uwien ya tond nnɔ tãke' wɔ ki ye: «A'kaare nin a punh bijiinb mipum ma nnɔ nε cεre' Uwien tiere' a'bó.

⁵ Fεnfennɔ, sɔn binib bε rí jo Yope ya du ni, kí tí yin uje uba ní, bi yih wɔ Simɔn, ki baanh wɔ Pier.

⁶ U te ugbɔnjεbl uba den nε, bi yih u'mɔ Simɔn. Iden nnɔ te miñunciεnm ya gbaal nε.»

⁷ Uwien ya tond wà len' nin Kɔrneyi nnɔ bure', nε Kɔrneyi pɔk ki yin' u'tonsɔnb ni bile nin u'sojambe bà te u'saan idaan kε, ki sɔnh wɔ itùon nnɔ ni ya uba, wà pε Uwien bo mɔnmɔnm nnɔ,

⁸ ki tãke' bε u laa' nà nnɔ kε, nε ki sɔn' bε Yope ya du bó.

Uwien wuɔn' Pier nibonn niba tidεknt yaam

⁹ Kutaaku faa' ki laa' bi te usen ni ki nεke Yope ya du. Kuwensiiku ya yo, nε Pier don' u te kudulekaaku kua ni nnɔ ya paaki wɔ rí kãare.

¹⁰ Mikɔnm cuo' wɔ, nε u yíe wɔ rí ji. Bi teh tijer bε rí de wɔ uyo wà nnɔ, nε u laa' tidεknt yaam,

11 kutaaku ye, ki laa' nibonn niba, ni naan bukpelbu ki pie, bi co ni' r'ogben inan ni jinh ni tingi.

12 Itaan inan ya went ke ya bol nin tiwent ta fuunh kubenku bo ke ya bol nin inuon ke ya bol te nibonn nno bo.

13 Ne u cii' unieke uba bo u ye: «Pier, fii ki ku ki hmøn.»

14 Ne Pier ye: «Kayi, Yonbdaan, n ti fii' ma, ma hmøn' nibonn na ye likuol, ki ye t'oknt ya bonn fiebu.»

15 Ne unieke nno ti ye: «Uwien monge' na la, la ye ni ye joknt.»

16 Unieke nno ye nno bolm mita, ne nibonn nno pok ki liebe' ki don' kutaaku.

17 Uyo wa Pier te ki maaleh wo ri bende u laa' nibonn na tideknt yaam nno ya tingi nno, ne binib ba Korneyi son' be, bi te ki niireh be ri bende Simon den nno baa' ni'saan, ki la sere' bunaobu ni,

18 ne ki yin' ki niire' ki ye: «Uje wa bi yih wo Simon, ki baanh wo Pier nno te iden ya so-so?»

19 Pier laan bie ki te ki maaleh u laa' nibonn na tideknt yaam nno ya tingi, ne *Mifuoñaanm take' wo ki ye: «Liike, bijeb bita biba nuunh je.

20 Fii ki jire, ki paan bi'bo, ki la jie, kime min ne son' be ni.»

21 Ne Pier jire', ki take' bijeb nno ki ye: «Min ne ye unil wa ni nuunh wo nno. Ni nuunh nni be bo?»

22 Ne bi take' wo ki ye: «Korneyi ne son' te ni. U ye Sojambε kobk ya cien ne, ki ye ugbemōndaan, ki boh Uwien. *Sufmbe ke pekeh wo ki gbiekeh ne. Uwien ya tond uba take' wo ki ye wo ri yin je, a baa u'den wo ri cenge a'gber.»

23 Pier taa' be ki kon', ki cere' bi gon'.

Ni faa' ne u fii' ki paan bi'bo. Yope ya du ya nib ba teke' *Yesu ki jin' nno ya biba pier'e wo.

24 Ni ti liebe' ki faa' ne Pier baa' Sesare ya du ni. U baa' ki laa' Korneyi yin' u'den yaab nin u'jotiemōnb bi taan' jo, ki ke ki gu wo.

25 Pier baa' uyo wa nno, ne Korneyi tuobe' wo, ki la gbaan' u'nintuoli, ki puke' wo.

26 Ne Pier take' wo ki ye: «Fii», ne ki cuo' wo ki fin' ki ye: «N'mo ye unisaal ne.»

27 U lienh nin wo ki ti kon', ne ki laa' binib taan' ki yebe.

28 Ne u take' be ki ye: «Ninbi, ni ben ki ye unil wa ke ye Suf ja hmobe sen wo ri ko wa ja ye Suf den bii wo ri taan nin udaan. Ama min won Uwien wuon' nni ki ye n la ye uba ye joknt ka kpe ri nek n wo.

29 Nen bo ne ni yin' nni ma nno, n baa', ka ye'. N ji niireh ne ne, ni cinbe ki yin' nni be bo?»

30 Ne Korneyi take' wo ki ye: «Detolbo ya tajuoku tikur tuta ya yo, ten wu ya yo, n la te n'den ki kaareh, ne ki laa' uje uba i ya taan bo, u se n'nun bo ki guo tikpelcer tu windeh teen.

31 Ne u take' nni ki ye: «Korneyi, Uwien teke' a'kaare, ki tiere' a punh bijiinb mipum ma nno bo.

32 Nen bo, son binib be ri jo Yope ya du ni, ki ti yin uje wa te ni'bo', bi yih wo Simon, ki baanh wo Pier nno ni. U te ugbonjebl uba den ne, bi yih u'mo Simon, u'den te miñuncienm ya gbaal.»

33 U take' nni ma nno, i ya taan bo, ne n son' be ri ti yin je ni. A baa' ma no, ni mon. Fenfenna, ti'ke te nie saan Uwien ya nun bo ne, ki ye ti cii tigger ta ke u take' je a la take te nno.»

Pier take' Uwien ya gber Korneyi den

34 Ne Pier len' ki ye: «Imon ne, fenfenna n bende' ki ye Uwien ja ye uba ki cen' utō.

35 Inibol ke ni, unil te ki boh Uwien, ki teh na cuube la, Uwien ya yem songe u'bo ne.

36 Ni ben tiggermōnmōnt ta Uwien cere' Israyel yaab cii' tu nno. Tu ye tigger ta cere' Uwien nin binib taan' buñobu ki ne *Yesu Kristo wa ye unil ke ya Yonbdaan nno bo ne.

37 Ki ben San la kpaandeh uyo wa ki teh binib ri lebre bi'tetem wo ri sii be Uwien ya ñunm nno gēbre' ma nno, nibonn na tien', ki cin' Galile ya tinfem ni ki ti baa' Sude ya tinfem ke ni.

38 Ki ben mo ki ye Uwien cere' *Mifuoñaanm te Nasaret ya *Yesu bo, ki de' wo mituam. U la cuonh ni'ke saan ne ki teh na mon, ki cereh binib ba ke usenpol jendeh be nno faakreh, kime Uwien la te nin wo.

39 U tien' tibont ta ke *Sufmbe ya du ni nin Yerusalem ni nno, tinbi ne ye tu'mōnkunb. U ya *Yesu ne bi kpe' wo udōpōnpōn bo, ki ku' wo.

40 Ama won ne, Uwien mekre' wo wienta daali bitenkpiib ni, ki cere' binib laa' wo.

41 Wa cere' udu ya nib ke laa' wo, ama Uwien gēnde' tinbi ba uyoyo ti ye bimōnkunb nno, u cere' tinbi ne laa' wo. U mekre' bitenkpiib ni ma nno, tinbi nin won ne taan' ki jin', ki ñun'.

42 U take' tinbi ne ki ye ti li kpaandeh ki takeh udu ya nib u'gber, ki li ye u'mōnkunb ki ye Uwien gēnde' won ne, wo ri bu binifuob nin bitenkpiib ke tibuur.

43 *Uwien ya ñobonsokel ke la kun' won *Yesu bo imon ki ye wa ke teke' wo ki jin' la, Uwien li fere udaan u'biere u'yel bo.»

Mifuoñaanm jire' ni ba ja ye Sufmbe bo

⁴⁴ Pïer laan biε ki lienh, nε *Mifuoñaanm jïire' ní binib bà ke cengeh u lienh tigber tà nno bo.

⁴⁵ Nε *Sufmbε bà teke' *Yesu ki jin' ki pïere' Pïer nno, laa' Uwien de' bà ηa yé *Sufmbε nno mɔ *Mifuoñaanm nε ní cuo' bε miyɔkm.

⁴⁶ Bi cii' bi lienh ilenbol ki pεkeh Uwien. Nεn saan nε Pïer len' ki ye:

⁴⁷ «Uwien de' binib biε mɔ *Mifuoñaanm ten tinbi ma nɔ, ηmε ji li fre kí ye bi la sïi bε Uwien ya ñunm-i?»

⁴⁸ Nε ki de' usen bi sïi' bi'kε Uwien ya ñunm, *Yesu Kristo ya yel bo. Nεn saan nε bi gbáan' Pïer ki ye wɔ rí tien bi' saan iwenkáanke kí pukn.

11

Pïer liebe' ní Yerusalem ki tɔke' Kristo ya taanl yaab u tien' ná

¹ *Yesu ya tondb nin Sude ya tinfenm yaab bà ke teke' *Yesu ki jin' nno cii' bà ηa yé *Sufmbε mɔ teke' Uwien ya gber ki jin'.

² Pïer liebe' ní Yerusalem u yo wá nno nε *Sufmbε bà teke' *Yesu ki jin' nno findeh nin wɔ

³ ki teh: «Bε tien' a kɔn' bà ηa yé *Sufmbε den, ki jin' nin bε tijier-i?»

⁴ Nεn saan nε Pïer taa' tigber cin' ma bo, ki tɔke' bε tù tentien' ma bo ki ye:

⁵ «N lá te Yope ya du ni kí káareh, nε ki laa' nibonn niba tidεknt yaam, ní ñen' ní kutaaku

bo, ki naan bukpeɓbu kí piε, bi co ní' ñɔgbεn inan, ní jiih ní kí lá nek'n nni.

⁶ N liike' nε mɔnmɔnm, nε ki laa' itáan inan ya wεnt ke ya bol nin kumuɔku ni ya wεnt ke ya bol nin tiwεnt tà fuunh kubenku bo ke ya bol nin inuɔn ke ya bol te nibonn nno bo.

⁷ Nε n cii' unieke uba bó u tɔke' nni kí ye: «Pïer, fii kí ku kí ηmɔn.»

⁸ Nε n ye: «Kayi, Yonbdaan, n tí fii' ma, nibonn ná yé likuɔl kí yé tijɔknt ya bonn ηa laan kɔn' n' ñɔbu ni fiebu.»

⁹ Nε unieke nno tí len' kutaaku bo kí ye: «Uwien mɔnge' ná la, la ye ní yé jɔknt.»

¹⁰ Unieke nno ye nno bolm mita, nε ní'kε liebe' kí don' kutaaku.

¹¹ Nε i ya táan bo, bijeb bita baa' ní ti te' iden yá nno ya nañɔbu saan. Bi sɔn' bε Sesare ya du bó ní nε bε rí lá yin nni.

¹² Nε *Mifuoñaanm tɔke' nni kí ye rí paan bi'bo, kí la ηmɔbe gεngεnde. Nε ti' ninjieb biluob biε nɔ pïere' nni, tí tí baa' kí kɔn' uje nno den,

¹³ nε u tɔke' tε u laa' Uwien ya tonɔ uba baa' u'den ma bo, kí tɔke' wɔ kí ye wɔ rí sɔn binib bε rí jo Yope ya du ní, kí tí yin uje wá bi yih wɔ Simɔn, kí baanh wɔ Pïer nno ní.

¹⁴ U lí tɔke wɔ tigber tà lí cère wɔn nin u'den yaab kε rí ηmεre.

¹⁵ N cin' n lí lienh, nε *Mifuoñaanm pɔk kí jïire' ní bi'bo ten mí lá jïire' ní ti'bo micincinm ma nno.

¹⁶ Nεn saan nε n tiere' Yonbdaan lá tɔke' tε liñɔbonl lá nno. U lá ye: «San lá taa' miñunm nε kí sïi' binib Uwien ya ñunm, ama ninbi wɔn, n lí cère *Mifuoñaanm nε rí jïire ní ni'bo.»

¹⁷ Uwien de' tinbi bà teke' Yonbdaan *Yesu Kristo kí jin' bupaabu bua nno, u de' bi' mɔ bu ya paabaabu nε. Mìn yé ηmε nε kí fre kí pien Uwien u la tien u yé ma?»

¹⁸ *Sufmbε nno cii' Pïer len' nno ma nno, nε ba jí finde' nin wɔ. Bi pεke' Uwien, nε kí tɔke' kí ye: «Imɔn, Uwien nε mɔnbe kí cère' bà ηa yé *Sufmbε nno mɔ lèbre' bi'tetem kí laa' limiεl.»

Antiyɔk yaab teke' Yesu kí jin'

¹⁹ Tɔ, bi ku' Etienn uyo wá nno, nε bi cin' kí jèndeh binib bà teke' *Yesu kí jin', nε bi yere' ní'kε saan, kí tí baa' Fenisi ya tinfenm nin Ciip nin Antiyɔk ya du ní, kí tɔkeh *Sufmbε baba *Yesu ya gber.

²⁰ Ama bi'ni bà yé Ciip nin Sirenn yaab nno baa' Antiyɔk ya du ní, nε kí cin' kí tɔkeh bà ηa yé *Sufmbε nno mɔ Yonbdaan *Yesu ya gbemɔnmɔnt.

²¹ Bi lá ηmɔbe Yonbdaan ya tuɔm nε. Nεn bo nε binib teke' Yonbdaan kí jin', kí lèbre' bi'tetem, kí paan' u'sen bo kí yebe.

²² Tigber nno lu' *Kristo ya taanl yaab bà te Yerusalem ní nno ya tubl ní, nε bi sɔn' Banabas Antiyɔk ya du bó.

²³ U tí baa' kí laa' Uwien tien' bε tinimɔnt ma nno nε u'yεnm sɔnge' kí gbien'. Nε u saake' bi'kε ya gbenent kí ye bε rí lí pε Yonbdaan ya sɔn bo nin inunmɔn.

²⁴ Banabas lá yé unimɔn nε, kí teke' *Yesu kí jin', nε *Mifuoñaanm te u'bo. Nεn bo nε binib lá teke' Yonbdaan kí jin' kí yebe kí pukn' u'bó.

²⁵ Ni ya puoli bó nε Banabas bure' Tars ya du bó wɔ rí tí nuun Sɔl.

²⁶ U tí laa' wɔ, nε kí taa' wɔ kí baa' Antiyɔk ya du ní. Banabas nin Sɔl tien' len libinymenl nε kí te Kristo ya taanl yaab ní kí wɔkn' linigol Uwien ya gber. Bi cin' kí yin' binib bà teke' Yesu kí jin' «Kristo yaab» Antiyɔk ya du ní nε.

* 11:11 Bi kpie' kí kele' tigbont tà nno ya tuba ní, ní kele' kí ye n te nε.

²⁷ U ya yo ne *Uwien ya ñabonsaknb biba ñen' Yerusalem, ki baa' Antiyok ya du ni.

²⁸ Bi yih uba Agabus. U fii' ki sere', ne *Mifuoñaanm cère' u len' ki ye mikòncienm miba li lu utingben ke bo. (Mikòncienm nno mənbe ki lu' ubercien Klod ya yo ne.)

²⁹ Agabus len' nno ma nno ne bà teke' *Yesu ki jin' nno ye unil ke ri de u li fre ki de nà, be ri taa ki ti tore bi ya tab bà te Sude ya tinfenm ni nno.

³⁰ Bi'ke de', ne bi taa' ki sən' Banabas nin Səl be ri ti de *Kristo ya taanl ya cienb bà te Sude ni nno.

12

Uber Herod jende' bà teke' Yesu ki jin'

¹ U ya yo ne uber Herod cin' ki jendeh *Kristo ya taanl yaab biba.

² U cère' bi ku' San ya ninje Saak nin kijusiek.

³ U tien' nno, ki laa' ni ñmaake' Sufmbε, ne u cère' bi ti cuo' Pier mō. Ni là yé uyo wà *Sufmbε jeleh kunacenu kùà bi ñmōnh kpōnō wà ña ñmōbe ñake nno ne.

⁴ Bi cuo' wō ma nno ne ki taa' wō ki ti pekñ'. Ne ki cère' Sojambe icek inan gu wō. Cekl ke cekl ñmōbe sojambe binan ne. Herod yie *Sufmbε ya Pak ri gèbre ñō ne wō ri ñen Pier ki bu wō tibuur udu ya nib ya nun bó.

⁵ Pier te lipekl ni ma nno ne *Kristo ya taanl yaab mō te ki kàareh Uwien nin inunmōn, ki dien wō.

Uwien ya tond uba ñen' Pier lipekl ni

⁶ Tō, kutaaku kùà li faa ñō Herod ri ñen Pier ki bu wō tibuur nno ya ñonku ki laa' Pier dō sojambe bile ya siik ni ne ki gōh, ki lūo tikudōkr tule. Biguguurb mō se bunañōbu saan ki gu.

⁷ Ne Yonbdaan Uwien ya tond uba pōk ki puō' ne u'wenwenku wende' kuduku nno ni. U ni' Pier ya kele ni ki finde' wō, ne ki tōke' wō ki ye: «Fii tonm», ne tikudōkr nno lore' u'nuō ni ki lu'.

⁸ Ne utond nno ti tōke' wō ki ye: «Gbin a'ningbenl, ki cεke a'tacaan.» Pier tien' nno, ne u ti ye: «Gole a'liergbenku ki paan n'bo ni.»

⁹ Ne Pier paan' u'bo ki ñeh, ki maaleh ki teh ni yé tidεknt ne. Wa maaleh ki teh utond nno tien' nà nno mənbe ki yé imōn ne.

¹⁰ Bi ñeh ma nno ne ki gèbre' uguguurl uba, ki ti gèbre' ulie, ki ti baa' tikur ya nagenku kùà pi saali ya nañōbu nno. Kunagenku nno piire' ku'ba, ne bi ñen', ki kpïen' usen uba ki cuon' waamu, ne utond nno pōk ki bure' ki dāan' wō.

¹¹ Nen saan ne Pier ya nun bó wende', ne u ye: «Fenfennō ne n bende' ki ye ni yé tigbεmānt. Yonbdaan ne mənbe ki sən' u'tond ni u lá fie' nni Herod ya nuō ni, ki ñen' nni *Sufmbε yie be ri tien nni nà nno ni.»

¹² Pier ci' nà tien' wō nno ya tingi, ne ki bure' San wà bi baanh wō Mark nno ya naa Mari donbó. Binib taan' ni'saan ki kàareh ki yebe.

¹³ U ti baa', ki ni' saali ya nagenku, ne upiitonsōnl uba baa' ki lá liike' udaan wà ñih. Bi yih upii nno Loda.

¹⁴ U bende' Pier ya nieke, u'yenm sōnge ki gbien' ne wa piire, ki sən' ki liebe' u'tōb saan, ki ti tōke' be ki ye Pier ne se bunañōbu saan saali.

¹⁵ U len' nno ma nno, ne bi tōke' wō ki ye u waare' ne. Nin nen ke u ñiikeh ki teh ni yé imōn ne. Ne bi tōke' wō ki ye ni lii yé Uwien ya tond wà gu wō ne.

¹⁶ Pier bie ki se ki ñih kunagenku, bi piire' ki laa' wōn ne, ne ni beke' be cεen.

¹⁷ Nen saan ne u yuon' u'nuō ki wuōn' be ki ye be ri ñmile. Bi ñmile' ne u tōke' be Yonbdaan tien' ma ki ñen' wō lipekl ni, ne ki len' ki pukñ' ki ye be ri jo ki ti tōke Saak nin bi ya tab tigber nno. Ne ki ñen' ki bure' niba bó.

¹⁸ Ni faa' uyo wà nno, ne sojambe nno ya yenm saa' ki gbien', ne bi niireh tōb ki teh Pier wō nín tien' mila?

¹⁹ Nen saan ne Herod cère' bi nuun' wō. Bi nuun' wō, ka laa', ne u yin' biguguurb nno, ki niire' be tigber nno, ne ki cère' bi ku' be, ne ki siere' Sude ya tinfenm ni, ki bure' Sesare ya du bó, ki ti tien' ni'bó iden ile.

Uber Herod ya kuum

²⁰ Herod ya benku ni piebe' Tir nin Sidōn ya nib bo ki gbien'. Ne bi'ke kpaan' buñōbu be ri jo ki le wō. Bi kpiε' ki laa' uje uba ne bi yih wō Blatus, wōn ne gu Herod ya dugōkaaku. Wōn nin ben kpaan' tū ñō wō ri cuo uber ya dunl tigber nno ri gben ne, kime tijier ñeh Herod ya du ni ne ki bāareh bi'du ni.

²¹ Bi sien' lidaali là be ri cende tōb nno baa', ne Herod gole' u'berlierl, ki kèle' u'berbiek bo, ne ki cin' ki lienh binib ke ya nun bó.

²² U lienh ma nno, ne bi'ke wuureh ki teh: «Ni yé Uwien ya nieke ne, na yé nisaal yu.»

²³ Nε Yonbdaan ya tond uba pebe' wə i ya taaŋ bo, ki cère' iwien iba ya bol lu' u'bo, nε ininbieb ηmənŋ wə u ti kpo', kime wa kpieke' Uwien.

²⁴ U ya yo nε Uwien ya gber tūre' ki yere' ki gbe ni'ke saan.

²⁵ Banabas nin Səl ben wən, bi là taa' mipum ki ti de' *Kristo ya taanl ya cienb Yerusalem ni ma nno, nε ki taa' San wə bi baanh wə Mark nno, ki liebe' ki jon' Antiyək ya du bō.

13

Mifuoŋaanm cère' bi gènde' Banabas nin Səl ki sən' bε

¹ *Kristo ya taanl yaab bà te Antiyək ya du ni nno, *Uwien ya ŋəbonsəknb nin *Yesu ya gber ya wənwəknb te bi'ni. Ben si: Banabas nin Simeyən, bi baanh wə unibən nin Lusiyus, u yé Sireny ya du ya nil nin Manayenn, bi taan' ki wube' wən nin Herod Antipas nε. Utə si Səl.

² Lidaali liba nε bi lōle' buŋəbu ki taan' buol liba ki dondeh Yonbdaan, nε *Mifuoŋaanm təkε' bε ki ye: «Bore nni mən Banabas nin Səl bi'ba, bε ŋ sən n yin' bε lituonl là bo nno.»

³ Bi lōle' buŋəbu ki kaaere' ki ti gben' ma nno, nε ki taa' bi'nuo ki paan' Banabas nin Səl bo, ki cèbe' bε bi bure'.

Banabas nin Səl jon' Ciip ya dekl bō

⁴ Tə, *Mifuoŋaanm sən' Banabas nin Səl ma nno, nε bi bure' ki ti baa' Selusi ya du ni, ki kən' buŋercienbu, ki bure' Ciip ya dekl bō.

⁵ Bi ti baa' lidekl nno ya du uba ni bi yih wū Salaminn, nε ki kəh *Sufmbε ya taaŋ ya dur ni ki təkεh binib Uwien ya gber. San Mark mō là təkε nin bε ki toreh bε.

⁶ Bi cuon' ki caare' lidekl nno kε, nε ki ti baa' ligbaatol ya du uba ni, bi yih wū Pafos, ki cende' uje' uba, u yé uŋəkdaan, ki yé utonnenŋəbonsəknl. U yé Suf nε, bi yih wə Bar Yesu.

⁷ Uŋəkdaan nno là te lidekl nno ya gobina saan nε, u yé ununwiendaan, u'yel si Səgiyus Polus. U ciekε wə ŋ cii Uwien ya gber, nε ki cère' bi yin' Banabas nin Səl ni.

⁸ Bar *Yesu nno ya yetəl si Elimas nε. Grəkmbε ya lenm ni Elimas ya tingi si uŋəkdaan nε. U jeh Banabas nin Səl ya gber, nε ki ŋikndeh wə ŋ pien gobina nno u la teke *Yesu ki ji.

⁹ Nε *Mifuoŋaanm cère' Səl, wə bi liebe' ki yih wə Pol nno caan' Elimas bo inun,

¹⁰ ki take' wə ki ye: «Utonmendaan sin, a'biere nε yebre' nin ηε, a yé usenpol ya bije nε, ki nen nà kε mən. A nuunh à saa Yonbdaan ya gbemənt kɪ tɪ kpaan mila nε?»

¹¹ Fənənnə, sin nin Yonbdaan nε kōle'. U li cère à juon teteli, ka ji li lenh bənbənl mənən kɪ tɪ baa uyo wə u yie.» I ya taaŋ bo, nɪ tien' tən ligunl yaam ki bliike' u'nun bō, nε u yekn' ki juən', ki tulnh ki nuunh wə li cuo u'nuo kɪ diε wə.

¹² Gobina nno laa' nɪ tien' nno ma nno, nε u teke' Yonbdaan ki jin', kime Yonbdaan ya gber tà bi wəkn' wə nno jin' wə cεen.

Pəl nin Banabas jon' Pisidi ya tinfənɪm ya du uba ni bi yih wū Antiyək

¹³ Pəl nin u'tontəknlieb kən' buŋercienbu Pafos ya du ni, ki bure' ki ti baa' Peje ya du ni, u te Panfili ya tinfənɪm ni. Nen saan nε San Mark daan' bε ki liebe' Yerusalem.

¹⁴ Pəl nin Banabas ben siere' Peje ya du ni, ki bure' ki ti baa' Antiyək ya du ni, u te Pisidi ya tinfənɪm ni. *Saba ya daali, nε bi kən' ki kēle' bi'taanl ya duku ni.

¹⁵ Bi kaan' Moyis là kele' *yiko ya gbənkɪ kua nno ni nin *Uwien ya ŋəbonsəknb là kele' nà nno ki gben', nε litaanl ya duku nno ya cienb sən' bε ŋ tɪ təkε bε kɪ ye bi ηməbe tigber bε ŋ təkε kɪ saake binib ya gbənent la, bε ŋ təkε.

¹⁶ Nen saan nε Pəl fi' ki sere' ki yuon' unuə ki len' ki ye: «Israyel yaab nin ninbi bà kε boh Uwien nno, li cengeh mən.

¹⁷ Tinbi Israyel ya bol ya Wien nε là gènde' ti'yaajeb, ki cère' bi pàre' uyo wə bi là te Esipt ni nno. Nε Uwien taa' u'tuəm ki ŋen' bε u'ni.

¹⁸ U jènde' nin bε kupenpelku ni ibin pinan nε,

¹⁹ ki yaan ki gben' inibol ilole yà là kə Kanaan ya tink bo nno, ki taa' bi'tink nno ki de' tε, ki kpənde' ti'yaak.

²⁰ «Kɪ ŋε uyo wə Israyel yaab là kə Esipt ni nno kɪ tɪ baa uyo wə Uwien de' bε Kanaan ya tink nno, nɪ tien' tən ibin kobiinan nin piŋun nε. Ni ya puoli bō nε Uwien gènde' bi'ni biba ki teh bi'senlierb, ki ηməηməbe ki tɪ baa' u'ŋəbonsəknl Samiəl ya yo.

²¹ U ya yo nε bi ye bi yie bε ŋ li ηməbe uber, nε Uwien gènde' Kis ya bije Sawul, u yé Bensamen* ya baamul ya nil ki tien' bi'ber. U yé bi'ber ki tɪ baa' ibin pinan,

²² nε Uwien ŋen' wə libel ni, ki taa' *Dafid ki tien' bi'ber. Uwien len' wən *Dafid bo nε ki ye: «N laa' Yese ya bije *Dafid, u yé unil wə n'yenm songe u'bo nε. U li tien n yie nà kε.»

* 13:21 Bensamen yé Sakob ya buforkaak nε, ki yé Israyel yaab ya baamul piik nin ile nno ya liba ya yaaie.

23 Uwien ñen' wɔn *Dafid ya yaabii ni ne *Yesu ki tien' Israyel yaab ya Nmiɛnl kɪ ñe u lā pùon' lipuonl lā nno bo.

24 San liere' *Yesu usɛn ki baa' ki lā tɔke' Israyel yaab ki ye be ɛn lèbre bi'tetem ŋɔ wɔ ɛn sɪi be Uwien ya ñunm.

25 San lā behn wɔ ɛn gben u'tuonl ma nno, ne ki niire' be ki ye: «Ni ben n yé ni maaleh ki teh n yé wá nno ne-ee? Na te nno, wɔn pe ní n'puoli bó ne, ama ma nín kpe ɛn lore u'tacningben mɔnɔn.» »

26 Tɔ, ne Pɔl tí tɔke' be ki ye: «N'yaab *Abraham ya yaabii nin bà ŋa yé *Sufmbe ki boh Uwien nno, Uwien lā cère' tinbi ne cii' tigber tà li cère tí ŋmɛre nno.

27 Nin nɛn ke Yerusalem ya nib nin bi'berb ŋa bende' *Yesu yé udaan wá, ka cii' *Uwien ya ñobonsɔknb lā len' ná, bi káanh nè *Saba ke Saba ya daali nno ya tingi. Nɛn bo ne bi bun' *Yesu tibuur. *Uwien ya ñobonsɔknb lā len' ki ye bi li tien nno ne.

28 Ba laa' bi li dule ná bo kɪ ye u kpe mikuum. Nin nɛn ke bi mie' Pilat usɛn be ɛn ku wɔ.

29 Bi tien' wɔ ní ke'le' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye bi li tien wɔ ma bo kɪ gben' ma nno ne ki jiin' wɔ udɔpɔnɔn bo, ki taa' wɔ kɪ tɪ sube'.

30 Ama Uwien cère' u mɛkre' bitɛnkpiib ni.

31 *Yesu cère' binib bà lā pe u'bo kɪ ñen' Galile ki lā baa' Yerusalem nno laa' wɔ iwien ya ye be. Fɛnfɛnno ben ne yé u'mɔnkunb udu ya nib ya nun bó.

32 Tinbi mɔnɔn tɔkeh ne tu ya gbɛmɔnmɔnt ne ki teh Uwien lā pùon' lipuonl ki de' ti'yaajeb ne.

33 U tien' lipuonl nno ki de' tinbi bà yé bi'yaabii ne; ki mɛkre' *Yesu tɛn ní ke'le' ma Uwien ya yuon ya gbɔnku ni, iyul ile, ki ye:

«Sin ne yé n'Biye.

Dinnɔ ne n wuɔn' ki ye n yé a'Baa.»

34 Uwien cère' *Yesu mɛkre' bitɛnkpiib ni, ka ji li liebe len, ki niireh nin wɔ ɛn bère. U lā len' nɛn ne ki ye:

«N li de ne tibont tà n lā pùon' ki ye n li de tɔ *Dafid nno,

tɔ ñen' ní n ya bùol ne, kɪ kpe be ɛn li du tu'bo.»

35 Nɛn bo ne ní tí ke'le' kugbɔnku nno ni niba saan ki ye:

«Ŋa ɛn cère a'niñaan ɛn bère.»

36 *Dafid lā fuobe uyo wá nno, u lā yé Uwien ya tonsɔn ne, ki teh Uwien yie ma. U tí kpo', ne bi sube' wɔ u'yaajeb saan, u bère'.

37 *Yesu wɔn, Uwien mɛkre' wɔ ne, wa bère'.

38-39 N'yaabe, Moyis ya yiko ŋa lā fre' ki bù' ne gbɛmɔndɛnb ama wa ke teke' *Yesu ki jin' la, Uwien li bù wɔ ugbɛmɔndaan ne. Ní li ben kɪ ye wɔn bo ne bi takeh ne ki teh Uwien li fère ne ni'biere.

40 Tɔ, liike mɛn ni'yul bo ki la cère *Uwien ya ñobonsɔknb lā len' ná nno ɛn tu ne. Bi lā len' ki ye:

«Ninbi bà yih bitɔb fɛnm nno, liike mɛn,

kɪ cère nɛ ɛn ji ne ní juore fɛnm,

kime n li tien miyɔkm ya bonn niba,

uyo wá ni laan fuobe,

unil tɔke' ne lituonl nno bó la,

na ɛn teke ki ji.» »

42 Pɔl nin Banabas ñeh litaanl ya duku nno ni uyo wá nno, ne bi gbáan' be ki ye *Saba wá we ní nno ya daali, be ɛn tí ɛn liebe ní, kɪ lā tɔke be tu ya gber.

43 Litaanl nno yaare' uyo wá nno, ne *Sufmbe ligol nin binib bà yé Sufkpenkpend ki pukeh Uwien nno paan' Pɔl nin Banabas bo. Ne Pɔl nin Banabas tɔkeh be ki teh Uwien juoke' be ma nno, be ɛn li tuu kɪ pe u'sɛn bo mɔnmɔnm.

44 Tɔ, *Saba wá tuɔn' nno ya daali, udu nno ya nib bà yebe taan' be ɛn cenge Yonbdaan ya gber.

45 *Sufmbe ya ciɛnb laa' linigol nno taan' ma nno, ne bi ponbe' nin be ki gbien', ki sukreh Pɔl, kɪ saah u tɔkeh tigber tà nno.

46 Nin nɛn ke Pɔl nin Banabas laa' lifɛl kɪ tɔke' be ki ye: «Ní bi kpe tí kpe kɪ tɔke ninbi ne Uwien ya gber. Ne ni yie', ka teke' tɔ, kɪ maale' ki ye na kpe ní le limiel lā ŋa ŋmɔbe gbenm. Nɛn bo ne tí li pekere bà ŋa yé *Sufmbe bó.

47 Yonbdaan tɔke' tɛ ná sɔ. U ye:

«N tien' sin ne kuwenwenku á li wende inibol ke,

kɪ cère binib bà ke te utingben bo ɛn ŋmɛre.» »

48 Binib bà ŋa yé *Sufmbe nno cii' bi len' nno ma nno, ne bi'yɛnm sɔnge' kɪ gbien', ne bi pèkeh Yonbdaan ya gber cɛɛn. Ne binib bà ke Uwien sien' kɪ ye be ɛn le limiel lā ŋa ŋmɔbe gbenm nno, teke' kɪ jin'.

⁴⁹ Nen saan ne Yonbdaan ya gber yereh mitinfenm nno ke ni.

⁵⁰ *Sufmbe ben won, bi cere' bipiikpekpiëkb bà te udu nno ni, ki pukeh Uwien nno nin udu nno ya cienb kpre' Pòl nin Banabas bo, ki jènde' be, ne ki nore' be ki ñen' bi' du ni.

⁵¹ Pòl nin Banabas kpakpaare' bi'taan ya tengunku ki wie' nè†, ne ki bure' Ikoniyom ya du bó.

⁵² Binib bà teke' *Yesu ki jin' Antiyok ya du ni nno won *Mifuoñaanm te bi'bo ne bi ñmabe uyensonge ki gbien'.

14

Pòl nin Banabas te Ikoniyom ya du ni

¹ Pòl nin Banabas ti baa' Ikoniyom ya du ni, ne ki tien' bi bi tien' mà Antiyok ni nno. Bi kòn' *Sufmbe ya taanl ya duku ni ki toke' binib Uwien ya gber. Nen bo ne *Sufmbe nin Grekmbé teke' ki jin' ki yebe.

² Ama *Sufmbe biba tien' uyufaa, ka teke' ki jin', ki sure' bà ña yé *Sufmbe nno bi kpre' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno bo, ki maaleh bi'bo ná bre.

³ Nin nen ke Pòl nin Banabas tien' udu nno ni ki wuake'. Bi là ñmabe lifel ki lienh ki du Yonbdaan bo ne, ne u cereh bi teh miyokm ya bont ño wò rí wuon kí ye bi tokeh u'juokm ya gber tà nno yé imòñ ne.

⁴ Ama udu nno ya nib ña len' ki cii' tòb bó, ne ki gbiire' icék ile. Biba se *Sufmbe ya ciék bó, ne bitòb mò se *Yesu ya tondb ya ciék bó.

⁵ *Sufmbe nin bi'cienb nin bà ña yé *Sufmbe nno ya biba bonde' bi li tien' *Yesu ya tondb ma, ki ye bi li jènde be ne, kí yèke be iten kí ku be.

⁶ Pòl nin Banabas cii' bi nuunh be rí tien be ma, ne ki sen' ki jon' Likawoni ya tinfenm ya du Lista nin Debe nin idu nno ya tengbaan ni.

⁷ Ne ki tokeh ni'mò bó yaab tigbemónmònt nno.

Pòl nin Banabas te Lista ya du ni

⁸ Uje uba là te Lista ya du ni, u'taan faan wà rí fre kí fii kí sere. Bi maa' wò uwòb ne, wa cuon' fiebu.

⁹ Lidaali liba Pòl lienh ne u cengeh. Pòl caan' u'bo inun, ki bende' ki ye u'tekjim li cere wò rí faake.

¹⁰ Ne ki len' ufaa bo ki ye: «Fii kí sere.» Ne uje nno fii' ki maabe' ki ci', ki cin' ki cuonh.

¹¹ Linigol laa' Pòl tien' ná nno, ne ki wuure' Likawoni yaab ya lenm ni ki ye: «Ho! Ibule ne kpende' binib ki baa' ti'saan-a!»

¹² Ne bi yin' Banabas *Seyus, ki yin' Pòl Hèrmes*, kime Pòl ne sòbe ki lienh.

¹³ Ubul *Seyus nno ya duku te udu nno ya guon ya nañòbu saan ne saali. Seyus ya tòtuòrke tuke' ní inaje nin misipuum mà u tien' mè uyukpekpië yaam ki baa' iguon nno ya nañòbu saan, ki yíe wòn nin linigol nno rí tuòre lituòrl kí de Banabas nin Pòl.

¹⁴ Ama *Yesu ya tondb Banabas nin Pòl cii' nno ma nno, bi'yenm saa' ki gbien', ne bi cuo' bi'lier ki kere'†, ki sen' ki kòn' linigol nno ya siik ni, ne ki wuureh

¹⁵ ki teh: «Ti'jotiebe, be bo ne ni teh nie ya bonn-i? Ti'mò yé binib ten ninbi ne. Ti baa' ki tokeh ne tigbemónmònt ne ki teh ni'bule yii yé fenm ne, ní wie yí ki paan' Uwien wà fuobe bo. Wòn ne ñen' kutaaku nin kitink nin miñuncienm nin tibont ke.

¹⁶ Uyo bo, u là cere' inibol ke pe i yíe ná bo ne.

¹⁷ Nin nen ke wà daan' mimóm ya tienm ño wò rí wuon binib u yé udaan wà. U cereh utaa niih, tijier teh, ni jin' ki gbuokeh, ki te liwiel ni.»

¹⁸ Nin *Yesu ya tondb len' ná ke nno bi ñikn' ne ki ti pien' linigol nno li la tuòre tuòrl kí de be.

¹⁹ Nen saan ne *Sufmbe biba ñen' Antiyok nin Ikoniyom ya du bó ki baa' ní, ki lá sure' linigol nno, ki cere' li kpre' Pòl nin Banabas bo, ki yèke' Pòl iten, ki fuun' wò ki ñen' udu ni, ki maaleh ki teh u kpo' ne.

²⁰ Binib bà teke' *Yesu ki jin' nno baa' ki lá sere' ki guon' wò, ne u fii', ki liebe' ki kòn' udu nno ni.

Pòl nin Banabas liebe' ki jon' Antiyok ya du ni

Kutaaku faa' ne Pòl nin Banabas siere' ki jon' Debe ya du bó,

²¹ ki ti tokeh ni'bò yaab tigbemónmònt nno. Ne binib teke' tù ki paan' *Yesu ya sen bo ki yebe. Bi siere' ki liebe' Lista ya du nin Ikoniyom ya du nin Antiyok ya du wà te Pisidi ya tinfenm ni nno ni.

† 13:51 Sufmbe bo ki kpakpaare itaan ya tengunku ya tingi si: ná ke ji tu unil la, ní yé u'yaar ne, na jiyé uba yaar. * 14:12 Grekmbé ya du ni bi yih ibule ya cien ne Seyus, ne ki yih i'tond Hermes. † 14:14 Liike Matie 26:65.

²² Bi gèbreh idu nnò ni ma nnò, nɛ ki saakreh bà teke' *Yesu ki jin' nnò ya gbɛnɛnt, ki gbierɛh bɛ ki teh bɛ rí li tuu ki ñmòbɛ mitekjim, ki tɔkeh bɛ ki teh ti li jèndɛ kí gbien nɛ kí yaan kí kò Uwien ya bɛl ni.

²³ Nɛn saan nɛ bi gèndɛ' *Kristo ya táan kɛ ni biciɛnb, nɛ ki lòlɛ' buñòbu, ki kàare' ki de' bɛ, ki taa' bɛ ki ñukn' Yonbdaan wà bi teke' wò ki jin' nnò.

²⁴ Pòl nin Banabas ñɛn' Písidi ya tinfɛnm ni, nɛ ki jon' Panfili ya tinfɛnm ni.

²⁵ Bi tí baa' Pɛje ya du ni ki tɔke' udu nnò ya nib Uwien ya gbɛr, nɛ ki bure' Atali ya du bó.

²⁶ Bi tí baa', nɛ ki kɔn' buñɛrcienbu, ki puore' miñunciɛnm ki liɛbe' Antiyòk ya du bó. U ya du ni nɛ *Kristo ya taanl yaab kàare' ki ye Uwien rí juoke bɛ bi sɔn' lituonl là nnò bo.

²⁷ Bi tí baa', nɛ ki taan' *Kristo ya taanl yaab, ki tɔke' bɛ Uwien cère' bi tien' tibont tà kɛ nnò nin u wuòn' bà ña yé *Sufmbɛ mitekjim ya sɛn ma bo.

²⁸ Pòl nin Banabas tien' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò saan ki wuòke'.

15

Bi finde' upunjie bo Antiyòk ya du ni

¹ Tò, binib biba ñɛn' Sude ya tinfɛnm bó ní ki baa' Antiyòk ya du ni, ki lá wòknh binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò ki teh: «Na jìe' nì' pun Moyis ya yiko ye ma bo la, Uwien ña rí ñmíɛn nɛ.»

² Pòl nin Banabas ña tuo', nɛ ki finde' nin bɛ tigbɛr nnò bo kí gbien'. Nɛn bo nɛ bi'kɛ tuo' ki ye Pòl nin Banabas nin binitòb biba rí jo Yerusalem, kí tí lɛ *Yesu ya tondb nin u'taanl ya ciɛnb ifinfinde nnò bo.

³ Nɛ *Kristo ya taanl yaab bà te Antiyòk ni nnò píɛre' bɛ*. Bi joh ma nnò nɛ ki ñɛh binib bà teke' *Yesu ki jin', ki te Fenisí nin Samari ya tinfɛnm ni nnò saan, ki tɔkeh bɛ ki teh bà ña yé *Sufmbɛ mɔ lèbre' bi'tetem ki teke' *Yesu ki jin'. Nɛ ní sɔngreh bi'kɛ ya yɛnm kí gbiekeh.

Bi taan' litaanl Yerusalem ni

⁴ Bi tí baa' Yerusalem ni, nɛ *Kristo ya taanl yaab nin bi'ciɛnb nin *Yesu ya tondb teke' bɛ kucɛnkɛ. Nɛ Pòl nin Banabas tɔke' bɛ Uwien cère' bi tien' tibont tà kɛ nnò.

⁵ *Farisiɛnmbe ya cɛkl yaab bà lèbre' bi'tetem ki teke' *Yesu ki jin' nnò ya biba, fii' kí sere', kí len' kí ye bà ña yé *Sufmbɛ ki teke' *Yesu ki jin' nnò, ní kpɛ bɛ rí jìe bi'pun nɛ, kí li boh Moyis ya yiko.

⁶ Nɛn saan nɛ *Yesu ya tondb nin u'taanl ya ciɛnb taan' bɛ rí liike bi li tien ma tigbɛr nnò.

⁷ Bi finde' kí gbien' ma nnò, nɛ Píer fii' kí sere', kí tɔke' bɛ kí ye: «N'yaabɛ, ni bɛn kí ye Uwien gèndɛ' nni ní' ní' ní' wuòke' ñò bà ña yé *Sufmbɛ rí cii u'gbɛmɔnmɔnt n'ñòbu ni, kí teke' *Yesu kí jì nɛ.

⁸ Uwien bɛn binib ya fɛl ni te ma bo, nɛ kí de' bɛ *Mifuoñaanm tɛn u là de' tí' mɔ ma bo ñò wò rí wuòn bɛ, kí ye u gèndɛ' bɛ nɛ.

⁹ Wa bore' tinbi nin bɛn, kímɛ mitekjim bo nɛ u sòkre' bi'fɛl bo ya jòknt.

¹⁰ Ní te nnò la, bɛ tien' fɛnfɛnnò ní dɛlkeh Uwien, kí wòbndɛh bɛ, bɛ rí tuke litukl là tinbi nin tí' yaajɛb ña frɛ' kí tuke' lɛ?

¹¹ Ama tinbi wòn, Yonbdaan *Yesu ya juokm bo nɛ tí teke' wò kí jin' kí ñmɛrɛ'. Ní te nnò nɛ bà ña yé *Sufmbɛ mɔ ya bùol.»

¹² Píer len' kí gbɛn', nɛ linigol nnò ñmile', kí cengeh Banabas nin Pòl li len kí ye bà. Nɛ bi cin' kí tɔkeh bɛ Uwien cère' bi tien' miyòkm ya bont tà bà ña yé *Sufmbɛ ni nnò ma bo.

¹³ Banabas nin Pòl len' kí gbɛn' ma nnò nɛ Saak mɔ ye: «N'yaabɛ, cenge mɛn.

¹⁴ Simɔn tɔke' tɛ Uwien cin' kí tien' ma bo. U gèndɛ' bà ña yé *Sufmbɛ mɔ ni binib kí tien' u'yaab.

¹⁵ Ní tien' tɛn *Uwien ya ñòbonsòknh là len' ma bo nɛ, kímɛ ní kele' *Uwien ya gbònkɛ ni kí ye:

¹⁶ «Yonbdaan là len' kí ye:

*Dafid ya den lu[†], n li liɛbe ní kí mɛ yí,

N li liɛbe ní kí fin lilɛngbɛnl nnò kí cère idɛn nnò rí li se.

¹⁷ Nɛn bo nɛ binib bà s'ien' kɛ li nuun min Yonbdaan.

Inibol yà kɛ n' yin' yɛ, yɛ rí li yé n' yɛ nnò li nuun nni.

Yonbdaan nɛ len' nnò,

nɛ kí tien' tibont nnò kɛ.

¹⁸ U cère' binib bɛndɛ' tibont nnò haali uyo bo nɛ.»

¹⁹ Saak tí len' kí ye: «Nɛn bo nɛ n maale' kí ye ní mɔn tí la li wòbndɛh bà ña yé *Sufmbɛ, kí lèbre' bi'tetem kí paan' Uwien bo nnò nin tí' yaajɛtɛntiɛnm.

²⁰ Ama cère mɛn tí kele kugbɔnkɛ kí tɔke bɛ kí ye: bi la li jinh bule ya jier, kímɛ tú yé tíjòknt nɛ, kí la teh nañmaal, kí la ñmònh wenkpil, kí la jì sɛm.

* 15:3 Bi lí frɛ kí lɛbrɛ kí píɛrɛ' kí ye kí torɛ' mɔ. † 15:16 Migbiirm mɛ ye ciim te bolm mile bo nɛ. Dafid ya den lu' bii Dafid ya bɛl lu'.

²¹ Kime haali ti'yaajeb ya yo ki lá baa dinnò, Moyis ñmàbe binib bà wàknh u'yiko ne idu ke ni. Bi tuu ki kàanh wò ne *Saba ke *Saba ya daali *Sufmbè ya táan ya dur ni.»

Bi kele' kugbònkú ki de' bà ña yé Sufmbè

²² Nèn saan ne *Yesu ya tondb nin u'taanl yaab ke nin bi'ciènb gbriere' ki kpaan' ki gènde' bijeb biba bi'ni ki pukn' Pòl nin Banabas bó be ní sòn be Antiyòk ya du bó. Bi gènde' Sudas wà bi baanh wò Basabas nin Silas ne. Bi yé binib bà bi boh be *Kristo ya taanl yaab ni ne.

²³ Bi de' be kugbònkú kùà nnò bi kele' ku'ni ki ye ma sò: «Tinbi *Yesu ya tondb nin *Kristo ya taanl ya ciènb, fuondeh ti'yaab bà ña yé Sufmbè ki te Antiyòk ya du ni nin Siri ya tinfènm ni nin Silisi ya tinfènm ni nnò.

²⁴ Ti cii' ti'yaab biba jon' ni'saan, ki tí tòke' ne tigber tà ñaabah ni'yènm ki diènh ne iyeñmaale. Ta sòn' be be ní tí tòke ne gber.

²⁵ Nèn bo ne ti taan' ki kpaan' buñòbu, ki gènde' ti'ni binib, tí sòn be ni'saan, ben nin Banabas nin Pòl, ti'yaab bà ti yie be nnò.

²⁶ Bi yé binib bà ña tange' bi'miel Yonbdaan *Yesu Kristo ya tuonl bo ne.

²⁷ Ti sòn' Sudas nin Silas, be ní lá tòke ne buñòbu ni tigber tà ti kele' tú kugbònkú kuu ni nnò ne.

²⁸ *Mifuoñaanm tore' te ti kpaan' buñòbu, ti la wòbn ne kí de ne *yiko uba wò ní li yé ni'bo litukl kí pukn tibont tà yé ni'bo tibonmànt nnò bó. Tun si:

²⁹ ní la ñmònh tótùrnònt, kí la jinh sèm, kí la ñmònh wènkpil, kí la teh nanmaal. Ni cuo' ni'ba tu ya bont bo la, nèn ne mòn. Ní'yaam ní li ñmè.»

³⁰ Tò, bi cèbe' bi sòn' binib bà nnò bi bure' Antiyòk ya du bó. Bi tí baa' ni'bó, ne kí taan' *Kristo ya taanl yaab ke, kí taa' kugbònkú nnò kí ñukn' be.

³¹ Bi kaan' kù ma nnò, ne bi'ke ya yènm sònge', kime kù saake' bi'gbènent.

³² Sudas nin Silas yé *Uwien ya ñòbonsòknb ma nnò, ne kí tòke' be tigber tú yebe kí saake' bi'gbènent be ní li pè Uwien ya sèn bo mòmòmòm.

³³ Bi wuòke' ni'saan waamu ne kí yaan binib bà teke' *Yesu kí jin' nnò cèbe' be be ní liebe bà sòn' be nnò saan nin uyenduòn.

³⁴ [Silas wòn juore' kí te Antiyòk ya du ni ne.]‡

³⁵ Pòl nin Banabas mọ juore' Antiyòk ya du ni, kí tòkeh nin binib bi yebe kí tí wàknh binib, kí tòkeh be Yonbdaan ya gber.

Pòl nin Banabas pàare' tób

³⁶ Iwenkàanke gèbre', ne Pòl tòke' Banabas kí ye: «Cère tí liebe idu yà ke ni, tí lá tòke' binib Yonbdaan ya gber nnò, kí tí fuonde binib bà teke' *Yesu kí jin' nnò kí liike bi ñuuke u'gber ma bo.»

³⁷ Banabas lá yie wò ní tuke San wà bi liebe' kí yih wò Mark nnò ne.

³⁸ Ama Pòl ña tuo' wò ní liebe kí tòke nin San Mark, kime u lá siere' kí dàan' be Panfili ya tinfènm ni, ne ka tore' be bi'tuon ni.

³⁹ Pòl nin Banabas finde' nin tób ní tí ben' kí fiire', ne wà ke taa' u ya bó. Nèn saan ne Banabas taa' San Mark kí kòn' buñercienbu, kí bure' Ciip ya dekl bó.

⁴⁰ Ne Pòl gènde' Silas wò ní pìere wò. Binib bà teke' *Yesu kí jin' nnò kàare' Yonbdaan kí ye wò ní juoke be, ne bi bure',

⁴¹ kí ñeh *Kristo ya táan yà te Siri nin Silisi ya tinfènm ni nnò saan, kí cèreh i'nib faakreh mitekjim ni.

16

Timote pìere' Pòl nin Silas

¹ Pòl nin Silas tí baa' Debe nin Lista ya du ni, kí laa' uje uba teke' *Yesu kí jin' kí te mifènm nnò, bi yih wò Timote. U'naa yé Suf ne, kí teke' *Yesu kí jin', ne u'baa yé Grèk.

² Binib bà teke' *Yesu kí jin' kí te Lista nin Ikoniyòm ya du ni nnò ke pèkeh Timote ne.

³ Pòl yie Timote ní pìere wò. *Sufmbè bà te ni'saan nnò bo ne u jie' Timote ya punl, kime *Sufmbè nnò ke ben kí ye Timote ya baa yé Grèk ne.

⁴ Bi cuonh kí ñeh idu ni ma nnò, ne kí tòkeh binib bà teke' kí jin' kí te i'ni nnò, *Yesu ya tondb nin u'taanl yaab ya ciènb bà te Yerusalem ni ñèn' isen yà nnò, ne kí sureh be be ní li pè i'bo.

⁵ Nèn bo ne *Kristo ya táan yaab faakreh mitekjim ni, ne binitòb teknh wò kí jinh kí pukndeh bi'bó daan ke daan.

Uwien yie Pòl ní jo Maseduànn ya tinfènm bó

‡ 15:34 Bi kpíe' kí kele' tigbont tà nnò ya tuba ni migbiirm 34 ña te tu'ni.

6 *Mifuoŋaanm pien' Pól nin u'tóntóknlieb bi la tóke Uwien ya gber Asi ya tinfenm ni. Nen bo ne bi gèbre' Frijji nin Galasi ya tinfenm,

7 ki tí baa' Misi ya tinbien, ki maaleh be ní jo Bitini ya tinfenm ni, ne *Yesu ya Fuoŋaanm ña de' be sen.

8 Nen saan ne bi gèbre' Misi ya tinfenm, ki tí baa' Trowas ya du ni.

9 Kuŋonku ne Pól laa' Maseduonn ya tinfenm ya je uba tideknt yaam, u se u'saan ki gbáanh wó ki teh wó ní baa ní Maseduonn kí lá tore be.

10 Pól laa' Maseduonn ya je nno tideknt yaam ma nno, ne tí *pók ki bonde' i ya táan bo, tí jo Maseduonn ya tinfenm bó, kime ti bende' ki ye Uwien ne yin' te ni' bó tí tí tóke u'gbemónmónt.

Upii uba teke' Yesu ki jin' Filip ya du ni

11 Nen saan ne ti kón' buñerçienbu Trowas ya du ni, ki cubn' Samotras ya dekl bó. Kutaaku faa' ne ti bure' Neyapoli ya du bó.

12 Ne ki ñen' nen saan, ki jon' Filip ya du bó; u yé Maseduonn ya tinfenm ya ducencien ne. Erom yaab ne ñuuke udu nno. Ti tien' u'ni iwenkäänke ne.

13 *Saba ya daali, ne ti ñen' udu nno ni, ki jon' ukpen uba ya gbaal. Ti maale' ki ye *Sufmbe taakeh ná saan ki káareh lii te nê ne. Ti laa' bipiub biba taan' ni'saan, ne ti kèle' ki tóke' be Uwien ya gber.

14 Upii uba lá te bi'ni, bi yih wó Lidi. U yé Tiyaatiir ya du ya pii ne, ki pukeh Uwien, ki kuoreh ikpelde i mán ki yé imónmón. Yonbdaan cibre' u'yenn ki cère' u cenge' mómómóm, ki tuo' Pól len' ná nno.

15 Ti sii' wón nin u'den yaab ke Uwien ya ñunm ma nno, ne u tóke' te ki ye: «Ni tuo' ki ye n mómbe ki teke' Yonbdaan ki jin' la, den men, kí li te n'den.» Ne ki cékñ' te ti tuo'.

Bi pekn' Pól nin Silas Filip ya du ni

16 Lidaali liba ne ti tí lá joh bi taakeh ná saan ki káareh nno. Ne ujefaan uba cende' te usen ni, ki yé uyonb; ki ñmóbe ipol iba, ki tókeh binib ná li wun ní tien. U teh nno ne ki lenh lifaal lí yebe ki dienh u'cenbaambe.

17 U paan' tinbi nin Pól bo ki wuureh ki teh: «Binib bie nò yé Uwien wá ña ñmóbe Nacento ya tonsónb ne. Bi tókeh ne ni li kpíen usen wá kí ñmere ne.»

18 U teh nno ne idaan ke, Pól ya benku ni tí piebe', ne u jibe' ki tóke' ipol nno ki ye: «Yesu Kristo ya yel bo, siere men u'saan.» Ne í siere' u'saan i ya táan bo.

19 To, ujefaan nno ya cenbaambe laa' ba ji li fre ki le faal u'bo, ne bi cuo' Pól nin Silas, ki tuke' be ufaa bo ki jon' udu nno ya nib taakeh ná saan nno, ño u'ciénb ní bu be tibuur.

20 Ne ki taa' be ki wuon' Erom yaab ya buur ya ciénb ki ye: «Binib bie nò yé *Sufmbe ne, ki tuke' fenfenm ki baa' tí' du ni,

21 ki wóknh mitetem má ña kpe tinbi Erom yaab ní tuo mè, ki niireh nin tí paan mi'bo.»

22 Bi len' nno ma nno ne linigol kpre' bi'bo. Tibuur yaab nno dère' ki gore' Pól nin Silas ya went, ne ki ye be ní ñi be ilenben.

23 Bi ñi' be ceeñ, ne ki taa' be ki tí pekn', ki tóke' wá gu lipekl nno ki ye wó ní li gu be mómómóm.

24 Bi tóke' wó ma nno ne u kuon' be lipekl ya dubenku ni, ki taa' bi' táan ki sekn' ido ya ñmóbe ibon ni, ki lóle' ki mókñ' yí.

25 Ni tí tuo kuyóku, ne Pól nin Silas te ki káareh, ki geh iyuon ki pèkeh Uwien, ne lipekl ya nitób cengeh bi'bo.

26 Ne kitink jènge' i ya táan bo ki gbien', ki cère' lipekl ya duku ya tenpuul mó jènge', ne li' nagent ke pípiire'. Tikudókr tá luo lipekl ya nib nno ke cecere'.

27 Wá gu lipekl nno finde', ki laa' tinagent ye ye ma nno, ne u nère' u'jusiek wó ní ku u'ba, ki maaleh ki teh lipekl ya nib nno ke ñen' kí sensen' ne.

28 Ne Pól tien' u'bo ki ye: «La tien a'ba ná bre, tí'ke te ni'saan.»

29 Wá gu lipekl nno ye be ní taa umu ní, ne ki tòre' ki kón' lipekl ya du ni, ki gbaan' Pól nin Silas ya nun bó, u'gbenent ke ñoh.

30 Ni ya puoli bó ne u taa' be ki ñen' saali, ki niire' be ki ye: «Bicienbe, n li tien mila kí ñmere?»

31 Ne bi jiin' wó ki ye: «Teke Yonbdaan *Yesu kí ji, sin nin a'den yaab ke li ñmere.»

32 Nen saan ne bi tóke' wón nin u'den yaab ke Yonbdaan ya gber.

33 Ne u taa' be u ya yo kuŋonku nno ke ki tí sókre' bi wun ñiñi' be ma nno ya gbien. Ne Pól nin Silas sii' wón nin u'den yaab ke Uwien ya ñunm i ya táan bo.

34 Ne u taa' Pól nin Silas ki jon' u'den, ki tí de' be tijier. U teke' Uwien ki jin' ma nno ne wón nin u'den yaab te uyeñsonge ni.

35 Kutaaku faa' ne Erom ya buur yaab nno sòn' bi'sojambe be ní jo kí tí tóke wá gu lipekl nno wó ní taa bijeb nno kí wíe.

* 16:10 Wá kele' kugbónku kuu nno ye tinbi ma nno, ní wuon' ki ye u'mó tóke nin Pól ne.

³⁶ Wà gu lipèkl nnò tòke' Pòl ki ye tibuur yaab sòn' ki tòke' nni ki ye ní taa ne kí wié. Nèn bo, ñe mèn kí lí joh nin uyenduàn.

³⁷ Nè Pòl ye: «Tibuur yaab cèrè' bi ñíni' tinbi Erom yaab binib ya nun bó ka bun' tɛ buur, ne ki pekn' tɛ. Fɛnfɛnnò bi jí yíe bɛ ní bɔle kí wié tɛ ma nò, ta ní tuo. Cèrè tibuur yaab bugben ní baa kí ñɛn tɛ.»

³⁸ Sojambɛ nnò liɛbɛ' ki tí tòke' tibuur yaab nnò Pòl len' ná nnò. Bi cii' Pòl nin Silas yé Erom yaab ma nnò ne bujɛwaanbu cuo' bɛ.

³⁹ Nè bi baa' Pòl nin Silas saan ki tien' bɛ kafala, ne ki ñɛn' bɛ lipèkl ni, ki gbáan' bɛ bɛ ní siere udu nnò ni.

⁴⁰ Pòl nin Silas ñɛn' kupɛnpɛkndu nnò ni, ne ki jon' Lidi den, ki laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnò, ki saake' bi'gbɛnɛnt, ne ki bure'.

17

Pòl nin Silas tɛ Tesalonik ya du ni

¹ Pòl nin Silas siere' Filip ya du ni, ne ki gèbrɛ' Anfipolis nin Apoloni ya du ni, ki tí taa' Tesalonik ya du ni. *Sufmbɛ ya taanl ya duku kuba tɛ len.

² Pòl kòn' litaanl ya duku nnò ni tɛn u tí ní tɛh ma bo. Nè ki taa' *Saba uta ki tòkeh bɛ *Uwien ya gbɔnku ya gbɛr.

³ U tòkeh tigbɛr nnò ya tingi ki tɛh Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo lí jènde, kí kpo kí mɛkre bitenkpiib ni nɛ. Nè ki tɛh n tòkeh nɛ *Yesu wà ya gbɛr nò, wòn nɛ yé Uwien ya Nigɛndkɛ Kristo.

⁴ *Sufmbɛ biba nin Grɛkmbɛ bà pukeh Uwien nnò ligol nin bipiikpɛkpiɛkb mɔ ligol ya yɛnm sɔngɛ' Pòl len' ná nnò bo, ne bi kpòbn' wòn nin Silas bó.

⁵ *Sufmbɛ bà ya yɛnm ña sɔngɛ' Pòl len' ná nnò bo nnò, taa' u'bo iponponbɛ, ne ki taa' idukond isɛnjɛ ní, kí kpòbn' bi'ba bó, kí cèrɛ' udu nnò ya nib taan' kí yɛbɛ kí kpɛrɛ' Pòl nin Silas bo, kí tɛh fɛnfɛnm udu ni. Bi jon' ujɛ uba den, bi yih wɔ Sason kí tí kòn' nin mituəm, kí nuunh bɛ ní taa Pòl nin Silas kí jo udu nnò ya nib taan' ná saan nnò,

⁶ nɛ ka laa' bɛ. Ba laa' bɛ ma nnò nɛ kí cuo' Sason nin binib bà teke' *Yesu kí jin' nnò ya biba ufaa bo, kí taa' bɛ kí jon' udu nnò ya ciɛnb saan, ne kí wuureh kí tɛh: «Binib bà cuon' kí saa' uɛndun kɛ nnò, baa' niɛ saan mɔ,

⁷ nɛ Sason teke' bɛ u'den. Bi kɛnde' ubɛrcien Sesa ya yiko bo, ne kí liɛnh kí tɛh ubɛrtɔ tɛ, bi yih wɔ Yesu.»

⁸ Tigbɛr nnò còkɛ' linigol nin udu nnò ya ciɛnb kɛ,

⁹ nɛ bi teke' Sason nin bi'tòb nnò ilikɛ, kí yaan kí wié' bɛ.

Pòl nin Silas tɛ Bere ya du ni

¹⁰ Ní biirɛ' nɛ binib bà teke' *Yesu kí jin' nnò cèrɛ' Pòl nin Silas bure' i ya tãan bo Bere ya du bó. Bi tí baa' nɛ kí jon' *Sufmbɛ ya taanl ya duku bó.

¹¹ *Sufmbɛ bà kɔ Bere ya du ni nnò teknh tigbɛr kí cɛn' Tesalonik yaab. Nèn bo nɛ bi teke' Pòl tòkɛ' bɛ tigbɛr tá nnò mɔnmɔnm, nɛ kí fiinh *Uwien ya gbɔnku daan kɛ daan bɛ ní liikɛ tú tɛ bii ta tɛ.

¹² Bi'ni binib teke' *Yesu kí jin' kí yɛbɛ. Nɛ Grɛkmbɛ ya piikpɛkpiɛkb nin bijɛb mɔ teke' wɔ kí jin' ka dindin.

¹³ Ama uyo wà *Sufmbɛ bà tɛ Tesalonik ya du ni nnò cii' Pòl tɛ Bere ya du mɔ ní kí tòkeh binib Uwien ya gbɛr nnò, nɛ bi jon' ní'mɔ bó kí tí tí cèrɛ' linigol kpɛrɛ'.

¹⁴ Nèn saan nɛ binib bà teke' *Yesu kí jin' nnò cèrɛ' Pòl siere' i ya tãan bo kí kpɛn' usɛn wà joh miñunciɛnm bó nnò. Silas nin Timote bɛn juore' Bere ya du ni nɛ.

¹⁵ Bà piɛrɛh Pòl nnò, piɛrɛ' wɔ kí tí baa' Atenn ya du ní nɛ. Nɛ Pòl tòkɛ' bɛ kí ye bi tí baa' la, bɛ ní tòkɛ Silas nin Timote kí ye bɛ ní baa ní u'saan tonm.

Pòl tòkeh Uwien ya gbɛr Atenn ya du ni

¹⁶ Pòl gu Silas nin Timote Atenn ya du ní uyo wà nnò, nɛ kí laa' ibule gbe udu nnò ni, nɛ u'yɛnm saa' kí gbien'.

¹⁷ U tɛ *Sufmbɛ ya taanl ya duku ni, nɛ wòn nin *Sufmbɛ nin binib bà pukeh Uwien nnò tòkeh tigbɛr. Idaan kɛ u joh binib taakeh ná saan nɛ kí tòkeh binib bà bàareh ní'saan nnò *Yesu ya gbɛr.

¹⁸ Binib biba mɔ là tɛ ní'saan kí bɛngɛ' miyɛnfuom, bɛn nin Pòl liɛnh. Biba yé *Epikuryɛmbɛ, nɛ bitòb yé *Stoyisiɛnmbɛ. Biba liɛnh kí tɛh «Ujɛ wɔ ñòñòbleh kí tɛh ba nɛ?» Nɛ bitòb liɛnh kí tɛh: «U líi liɛnh níba bó ya bule ya gbɛr nɛ.» Bi len' nnò, kimɛ Pòl tòkeh *Yesu ya gbɛmɔnmɔnt nin mimɛkrm ya gbɛr nɛ.

¹⁹ Ben nin wòn jon' udu nnò ya buur ya bùol, bi yih ná saan Ayeropaji* nnò, nè bi niire' wò ki ye: «A li fre kí tóke te a wòknh binib miwòknfènm mà nò-òò?»

²⁰ Kimé a kpaakeh tí'tub nè nin a'gbècent tuu, nè tí yíe tí cii tu'tingi.

²¹ Tò, Atènn ya du ya nib ké nin bicènb bà te udu nnò ni nnò fè tìgbècent ya tòkm nè. Nèn bo nè bi taakeh ki kaah uyo ké ki tókeh tù.

²² Pól fii' ki sere' Ayeropaji ya nib nnò ya siik ni, nè ki ye: «Atènn yaabe, n sekn' ki laa' ni pè ibule bo cèen nè.

²³ N cuonh ni'du ni uyo wà nnò nè ki likeh ni'ponpob, ki tí laa' liba bi kele' lí'bo ki ye: «Ta ben wà nnò mọ yaal sọ.» Ni pukeh wà, ka ben wò nnò min baa' ní tóke nè u ya gber nè.

²⁴ Wòn nè yé Uwien, ki fien' unjendun nin tibont tà ké te u'ni nò. Wòn wà yé kutaaku nin kitink ya Yonbdaan nnò, ọa kò nib mèn' tidur tà nnò ni.

²⁵ Wa nuunh nil ya torm, niba ọa pòre' wò, kime wòn nè dienh binib limiel nin mitafaam mà bi fuoreh mè nò nin tibont ké.

²⁶ U fien' unibaab nè, ki cère' u pòre' inibol yà te utingben ké bo nò. Wòn Uwien nè sien' iyo ké, ki bobore' inibol ké nin i'konkuon.

²⁷ U là tien' nnò ọò binib ní li nuunh wò nè. Nba la, bi ọanọanọh kí nuunh wò la, bi lí tí lè wò. Imòn wa lí jende' tí'ni uba mọnọn saan.

²⁸ Wòn bo nè tí te, kí fuobe, kí cuonh. Ní'yonyuonb bíba mọ là len' nnò nè. Bí là len' kí ye: «Tí' mọ yé Uwien ya bumu nè.»

²⁹ Tí yé Uwien ya bumu ma nnò, ta bi lí maaleh kí teh Uwien naan ten ibule nè. Unisaal nè taa' u'yenmaale nin u'bennm kí kpen' iten, kí duore' minòkm nin ilike ya kurku kí tien' yí.

³⁰ Uwien ọa tange binib ọa laan là ben wò kí teh tibont tà nnò. Ama fènfennò u jí tókeh unjendun ya nib ké nè kí teh bè ní lèbre bí'tetem.

³¹ Kimé u sien' lidaali là u lí bu unjendun ya nib ké tibuur tù ní lí cuube. U gènde' unil wà lí bu binib tibuur nnò. U cère' udaan mèkre' bitenkpiib ní ọò wò ní wuon binib kí ye u mọnbe kí gènde' wòn nè.»

³² Binib nnò cii' Pól len' kí ye binib lí mèkre bitenkpiib ní ma nnò, nè bíba lè' wò, bitòb mọ len' kí ye: «Tí lá lí cenge a'gber tuu uyo uba nè.»

³³ Nè Pól siere' bí'saan kí bure'.

³⁴ Nin nèn ké binib bíba teke' *Yesu kí jin', kí kọbọn' Pól bó. Bí'ni bí yih uba Denis u yé Ayeropaji ya nil, utò mọ yé upii, bí yih wò Damaris nin binitòb mọ.

18

Pól te Korènt ya du ní

¹ Pól siere' Atènn ní, nè kí jon' Korènt ya du bó.

² U tí cende' Suf uba bí yih wò Akilas nin u'po. Bí maa' wò Pònt ya tinfennm ní nè, kí yih u'po Prisil. Bí fien' Itali ya ducien Erom bó nè kí baa' na wuòke'. Kime ubercien Klod nè là ble' liwòbl kí ye *Sufmbe ké ní fè Erom ya du ní. Pól nin ben cuo' kujotieku.

³ Ben nin Pól ya tuonl ké là te nè, bí là pòh ininbon* nè. Nèn bo nè Pól jon' kí tí te bí'den, bí te kí sòn.

⁴ *Saba ké *Saba ya daali Pól joh *Sufmbe ya taanl ya duku ní nè bí tókeh tìgber, nè u ñikndeh *Sufmbe nin Grèkmbè ní teke *Yesu kí jí.

⁵ Silas nin Timote fien' Maseduonnn ya du bó, kí baa' ní uyo wà nnò, nè Pól taa' u'ba kí de' Uwien ya gber ya tòkm baba, kí tùàreh kí tókeh *Sufmbe kí teh *Yesu nè yé Uwien ya Nìgèndké Kristo.

⁶ Ba tuo' Pól ya ñòbu bó, kí sukreh wò ma nnò, nè u gbègbe' u'wengolkaar ya tengunku kí tóke' bè kí ye: «Na ọmèrè' la, ní'yaar bo, na fien' min. Fènfennò n lí pekre bà ọa yé *Sufmbe bó nè.»

⁷ Pól siere' ní'saan, kí jon' uje uba den, bí yih wò Titiyus Yustus, u yé unil wà pukeh Uwien nè. U'den nin litaanl ya duku nnò buòke nè.

⁸ Litaanl ya duku nnò ya cien Krispus nin u'den yaab ké teke' Yonbdaan kí jin'. Korènt yaab mọ cii' Pól tókeh *Yesu ya gber tà nnò, kí teke' kí jin' kí yebe, nè bí síi' bè Uwien ya ñunnn.

⁹ Kuñonku kuba nè Yonbdaan tóke' Pól tideknt yaam, kí ye: «Lá lí fenge, lí tókeh binib tìgbemọnmonnt nnò, kí lá lí ọmin.

¹⁰ N te nin ọe, uba ọa ní fre kí tien ọe ná bre, kime n'yaab yebe udu wuu ní.»

¹¹ Pól tien' ní'saan libinl liba nin inmaale iluob nè, kí wòknh binib Uwien ya gber.

Bí tuke' Pól kí jon' Galiyon saan tibuur

* **17:19** Ayeropaji yé ligbengbenl liba ya yel nè Grèkmbè ya lenm ní. Bí là liebe' kí yih binib bà taakeh lí'bo nnò mọ kí teh Ayeropaji yaab nè. * **18:3** Bí là nukeh tìgbont nè kí pòh ininbon nnò, mitom la, bí taah tìkpelcer nè kí pòh yè.

¹² Tò, uyo wà Galiyòn là yé Akayi ya tinfenm ya gobina nno nè *Sufmbè ya cienb kpaan' Pòl bo iyè, nè ki cuo' wò, ki jon' tibuur;

¹³ ki tí tókè' ki ye: «Ujè wuò sureh binib bè rí li pukeh Uwien yiko ña ye ma bo nè.»

¹⁴ Pòl yàare' wò rí len, nè Galiyòn tókè' *Sufmbè nno ki ye: «U bi bii' libiil liba nè, bii u bi tien' kinunbònk kiba nè la, ninbi Sufmbè, n bi li duòn n'yenm kí cenge ni' bó.

¹⁵ Ama ni findeh nin tab inábon bo nin binib ya yel bo nin ni' yiko bo wòn la, ni yé ni' yaar nè. Min ña yíe n li yé wà li bu tuu ya gber.»

¹⁶ Nè ki ñore' bè ki ñen' tibuur ya duku ni.

¹⁷ Nè binib bà kè te ni' saan nno cuo' litaanl ya duku ya cien, Sòstenn, ki ñih wò tibuur ya duku ya nun bó, ama Galiyòn ña lí tóngè' tù.

Pòl lièbè' Antiyòk ya du bó

¹⁸ Pòl biè ki tien' Korènt ya du ni ki wuàkè'. U cèbè' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno, nè wòn nin Prisil nin Akilas bure' bè rí tí kò buñercienbu Sankre ya du ni. U kuo' u'yur wun ni nè u là pùon' lipuonl là nno bo. Bi kòn' buñercienbu u ya du ni nè ki cubn' Siri ya tinfenm bó.

¹⁹ Bi tí baa' Efes ya du ni nè Pòl dàan' u' tòntòknlieb, ki jon' *Sufmbè ya taanl ya duku ni bi tí tókèh tigber.

²⁰ Bi gbàan' wò wò rí tien bi' saan iwenkàanke, nè wa tuo',

²¹ ki cèbè' bè, ki tókè' bè ki ye Uwien tuo' la, u tí li lièbè ní bi' saan uyo uba. Nè ki kòn' buñercienbu ki siere' Efes ya du ni, ki bure'

²² ki tí baa Sesare ya du ni. U tí baa' ma nno nè ki don' Yerusalem bó, ki fuonde' *Kristo ya taanl yaab, nè ki ñen' ni' bó ki còn' Antiyòk ya du bó.

²³ U tien' iwenkàanke Antiyòk ya du ni, nè ki tí bure'. U joh ma nno nè ki ñen' Galasi nin Friji ya tinfenm ni, ki faake' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ya tekjim.

Apolos jon' Efes nin Korènt ya du ni

²⁴ Ujè uba baa' Efes ya du ni, ki yé Suf, bi yih wò Apolos. Bi maa' wò Aleksandri ya du ni nè. U yé unil wà freh ki lienh nè, ki bèn tigber tà kèlè' *Uwien ya gbònkú ni nno mòmòmnm.

²⁵ Bi là wòkn' wò u li paan ma bo Yonbdaan ya sèn bo. U'yènm pè *Yesu ya gber bo cèen, nè u tókèh tù binib, ki wòknh bè tù te ma bo mòmòmnm. Ama u bèn San là siih binib Uwien ya ñunm ma bo nno baba nè.

²⁶ Apolos kòn' *Sufmbè ya taanl ya duku ni, ki cin' ki tókèh binib *Yesu ya gber nin lifèl. Prisil nin Akilas cenge' u' gber ki gben', nè ki taa' wò ki jon' bi' den, ki tí tùòrè' ki tókè' wò Uwien ya sèn ya gber mòmòmnm.

²⁷ Apolos yíe wò rí jo Akayi ya tinfenm bó ma nno nè binib bà teke' *Yesu ki jin' nno saake' u' gbenent, ki kèlè' kugbònkú ki de' wò wò rí tí de bi' tab bà te ni' bó nno bè rí teke wò kucènkú mòmòmnm. U tí baa' ni' bó nè ki tore' binib bà teke' *Yesu ki jin' Uwien ya juokm bo nno ní yebe.

²⁸ Kímè u lienh ki jinh *Sufmbè binib kè ya nun bó nè, nè ki ñiikèh ná kèlè' *Uwien ya gbònkú ni nno bo, ki wongeh ki teh *Yesu yé Uwien ya Nigèndkè Kristo nè.

19

Pòl tí te Efes ya du ni

¹ Apolos laan biè ki te Korènt ya du ni u yo wà nno, nè Pòl ñen' ijuòn ya du bó, ki baa' Efes ya du ni, nè ki laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno ya biba len,

² ki niire' bè ki ye: «Ni tí teke' *Yesu ki jin' ma nò, *Mifuoñaanm jiiire' ni' bo ñò-òò?» Nè bi ye: «Tinbi ña laan lí cii' nil len' ki ye *Mifuoñaanm te mòmòmnm.»

³ Nè Pòl niire' bè ki ye: «Bi sii' nè Uwien ya ñunsii u lè ba?» Nè bi jiiin' wò ki ye: «Bi sii' te San là siih binib Uwien ya ñunsii wà nno nè.»

⁴ Nè Pòl tókè' bè ki ye: «San là siih binib Uwien ya ñunm mitetem ya lèbrm bo nè, nè ki tókèh bè ki teh bè rí teke wà li paan u' puoli bó ní nno kí ji. Ni' tingi si: bè rí teke' *Yesu kí ji.»

⁵ Bi cii' Pòl len' ná nno, nè ki cèrè' u sii' bè Uwien ya ñunm Yonbdaan *Yesu ya yel bo.

⁶ Pòl taa' u' nuò ki paan' bi' bo, nè *Mifuoñaanm jiiire' ní bi' bo, nè bi lienh milencènm, ki sòkndeh Uwien ya ñòbon.

⁷ Binib nno kè là li baa piik nin bile.

⁸ Pòl là joh *Sufmbè ya taanl ya duku ni, ki tí baa' inmaale ita nè, ki lienh nin binib ka fenge, ki tókèh bè Uwien ya bèl ya gber, ki ñiikndeh ki sureh bè bè rí tuo u tókèh tigber tà nno.

⁹ Ama bi' ni biba ya yul faa, ba tuo' ki teke' tigber nno, nè ki séreh binib bà teke' *Yesu ki jin' ki pè u' sèn bo nno linigol ya nun bó. Nèn bo nè Pòl siere' ki dàan' bè, ki taa' bà teke' Yesu ki jin' nno, ki jon' Tiranus ya kèraduku bó ki tí wòknh bè idaan kè.

¹⁰ U tien' nno ki tí dukn' ibin ile nè. Nèn bo nè Asi ya tinfenm ya nib, bà yé *Sufmbè nin bà ña yé *Sufmbè kè cii' Yonbdaan ya gber.

Sikefa ya bijieb ya gber

¹¹ Uwien cèrè' Pól teh miyòkm ya boncient cɛɛn,
¹² haali bi tí taah mupapaajɛmu nin tikpɛlcɛr tà kɛ mɛ' Pól nno mɔnɔn ki tí paakeh bi'wienb bo nin isenpol ɲaake binib bà bo, nɛ bi faakreh i ya taan bo.

¹³ *Sufmɛ biba mɔ là te ki cuonh ni'kɛ saan ki ɲuɔh isenpol binib saan. Bi yíe bɛ rí taa Yonbdaan *Yesu ya yel, kí li ɲuɔh isenpol binib saan, nɛ ki lienh ki teh: «*Yesu wà Pól tɔkeh binib u'gber nno ya yel bo, siere mɛn.»

¹⁴ Bitɔtuarcienb ya cɛn uba nɛ là te ki ɲmɔbe bijieb bilole, ki yé Suf, bi yih wɔ Sikefa. Bɛn nɛ là cuonh ki teh nno.

¹⁵ Nɛ usenpol cèrè' uje wà u ɲaake wɔ nno tɔke' bɛ ki ye: «N bɛn Yesu, ki bɛn Pól yé udaan wà. Ninbi le? Ní' mɔ yé ɲmɛmbɛ nɛ?»

¹⁶ Nɛ ki fi' ki ciin' bɛ, ki faake' nin bi'kɛ ki jènde' bɛ ki gbien', ki bunbunge' bɛ. Nɛ bi'kɛ sɛn' ki ñɛn' u'den inil.

¹⁷ Efes ya nib, bà yé *Sufmɛ nin bà ɲa yé *Sufmɛ kɛ cii' tigber nno, bujewanbu cuo' bi'kɛ; nɛ bi kpiekɛ' Yonbdaan Yesu.

¹⁸ Linigol là teke' *Yesu ki jin' nno ya biba bàareh ki lá tɔkeh binib ya nun bó bi là teh ná na mɔn nin bi là teh inɔke ma bo.

¹⁹ Bà là teh inɔke nno ya biba tukeh bi'ɲokgbɔnt ní ki lá taakeh ki cokndeh, ki sienh binib kɛ ya nun bó. Bi bù' tigbɔnt nno ya daaku, ki laa' ní te tilikur itur piɲun nɛ.

²⁰ Nno nɛ Yonbdaan ya tuom bo, u'gber yere' ni'kɛ saan ki ɲmɔbe mituom.

Kukpiinku kpi' Efes ya du ni

²¹ Ni ya puoli bó nɛ Pól maale' ki ye u li ñɛ Maseduɔnn nin Akayi ya tinfɛnm bó nɛ ki jo Yerusalem. Nɛ ki ye: «N tí baa' ni' bó la, n li jo Erom ya du bó mɔ.»

²² Nɛn saan nɛ u gènde' bà toreh wɔ nno ya bile, bi yih uba Timote, ki yih utɔ Erat, ki sɔn' bɛ Maseduɔnn ya tinfɛnm bó. Nɛ wɔn juore' Asi ya tinfɛnm ni ki tien' iwenkàanke.

²³ U ya yo nɛ kukpiinku kpi' Efes ya du ni Yonbdaan ya sɛn bo ki bre cɛɛn.

²⁴ Uje uba là te udu nno ní, bi yih wɔ Demetriyus. U taah ilike ya kur nɛ ki teh muduwawaamu mù naan tɛn ubul *Atemis ya duku, ki kuɔreh binib bo. Lituonl nno bo bitonsɔnb lɛnh kpɛle cɛɛn nɛ.

²⁵ Demetriyus taan' binib bà kɛ sɔnh lituonl nno nin binib bà mɔ sɔnh li ya tuonbol, nɛ ki tɔke' bɛ ki ye: «N'jɔtiebe, ni bɛn ki ye tí fuobe lituonl là bo sɔ-a!

²⁶ Ama Pól wɔn lienh ki teh, ibule ɲa yé bonn, binib nɛ mɛh yí. U sure' binib bà bi tuo' u'ɲɔbu bó yɛbe. Na yé niɛ saan Efes ni baba, Asi ya tinfɛnm kɛ ní nɛ. Ninbi mɔnɔn cii', ki sekn' ki laa' mɔ.

²⁷ U teh nno là, na yé tí'tuonl baba nɛ li saa. Ubucien *Atemis mɔ ya duku li juore fɛnm nɛ. Atemis wà, Asi ya tinfɛnm ya nib nin uɲɛndun ya nib kɛ pukeh wɔ nno, mɔ ɲa ji li ɲmɔbe kpiekɛ.»

²⁸ Binib nno cii' nno ma nno nɛ bi'benku ni bɛn' ki gbien' nɛ bi wuureh ki teh: «Efes yaab ya bul *Atemis yé ubucien nɛ.»

²⁹ Nɛn saan nɛ udu nno ya nib kɛ kpɛrɛ', ki tɔke ligol ki joh udu nno ya nib taakeh ná saan nno, nɛ ki cuo' Pól ya tɔntɔknlieb bile usɛn ni. Bi yih uba Gayus, ki yih utɔ Aristak. Bi yé Maseduɔnn ya tinfɛnm ya nib nɛ.

³⁰ Pól yíe wɔ rí jo linigol nno saan, nɛ binib bà teke' *Yesu ki jin' nno pien' wɔ.

³¹ Mitinfɛnm nno ya cɛnb bà yé Pól ya jɔtieb nno mɔ sɔn' ki tɔke' wɔ ki ye u la jo linigol nno taan' ná saan nno.

³² U ya yo nɛ linigol nno ɲmɔbe kuwaaku ki gbien', ka ji bɛn ná bó si ná bó. Biba wuureh ki lienh tuba, bi'tɔb mɔ wuureh ki lienh tutɔr. Bi'ni biba ɲa ji là bɛn ná cèrè' bi taan' ní'saan mɔnɔn.

³³ *Sufmɛ bà te ní'saan nno gènde' uje uba ki lien' usɛn, bi yih wɔ Aleksand. Linigol nno ni biba tɔke' wɔ tigber nno ya tingi, nɛ u yuon' unuɔ ki wuɔn' ki ye u yíe wɔ rí tɔke linigol nno tigber nno ya tingi nɛ.

³⁴ Ama linigol nno bɛnde' ki ye u yé Suf ma nno, nɛ bi taakeh ki wuureh ki tí baa' tɛn tikur tule ki teh: «Efes yaab ya bul Atemis yé ubucien nɛ.»

³⁵ Udu nno ya keraci cèrè' linigol nno ɲmile', nɛ u len' ki ye: «Efes yaabɛ, unil kɛ bɛn ki ye ninbi Efes yaab nɛ gu ubucien Atemis ya duku, ki bɛn ki ye u'nɛnɛnku ñɛn' kutaaku bo nɛ ki jiiɛrɛ' ní.

³⁶ Uba ɲa rí frɛ kí ye ta te. Nɛn bo, ni bi li duɔn ní'yɛnm nɛ, ki la tien niba ka maale'.

³⁷ Kimɛ ninbi nɛ tuke' bijeb biɛ nɔ ki baa' niɛ saan. Ba saa' niba ubul ya duku ni, ka suke' tí'bule mɔ.

³⁸ Demetriyus nin u'tonsɔnb ɲmɔbe tigber nin unil là, tibuur ya bùol te, bà buh tibuur mɔ te, bɛ rí jo nɛn bó kí tí len.

³⁹ Ni tí ñmòbe tigbetor ki pukn' la, bi li tùore tù udu ya taancienl là ñendeh *yiko nno ni ne.
⁴⁰ Ta ben la, dinnò ya taanl lie bo, ti' du ya cienb li biin te kí ye ti nuunh tí kplin udu ne; kime ta ñmòbe ti li ñi ná bo kí tóke ná cère' ti taan'.» U len' nno ki gben', ne ki cère' bi'ke siere'.

20

Pól jon' Maseduonn nin Gres ya du ni

¹ Kukpiinku nno ya waaku tí ñmile' ma nno, ne Pól cèrè' binib bà teke' *Yesu ki jin' nno taan' u'saan, ne u saake' bi'gbenent, ki cèbe' be ki bure' Maseduonn ya tinfenm bó.

² U ñeh idu yà te mitinfenm nno ni, ki tókeh binib bà teke' *Yesu ki jin' nno tigber tù yebe ki saakreh bi'gbenent, ki tí baa' Gres ya du ni,

³ ki tien' len ñmaale ita. U là beh wò ní kò buñercienbu uyo wà kí jo Siri ya tinfenm bó nno ne ki cii' *Sufmbe kpaan' u'bo iye be ní tien wò ná bre, ne u ye u li liebe' kí ñe Maseduonn ya tinfenm bó ne.

⁴ Ne binib biba piere' wò. Bà piere' wò nno ya yel si: Sopater, u yé Bere ya du ya nil ne, ki yé Pirus ya bije nin Aristak nin Sekundus, bi yé Tesalonik ya du ya nib ne nin Gayus, u yé Debe ya du ya nil ne nin Ticik nin Trofim, bi yé Asi ya tinfenm ya nib ne nin Timote.

⁵ Binib bugben liere' usen ki jon' Trowas ya du ni ki tí gu te*.

⁶ Tinbi won, kpanò wà ña ñmòbe ñóke ya *nacenku gèbre' ne ki yaan tí kòn' buñercienbu Filip ya du ni. Tí tí tu' be Trowas ya du ni wiennun daali ne, ki tien' len iwien ilole.

Pól te Trowas ya du ni

⁷ *Saba ya daali ya tajuuku ne ti taan' tí ji Yonbdaan ya jier, ne Pól cin' ki tókeh binib Uwien ya gber. Ní faa' la, u li bure ma nno ne u tóke' be tú ki tí baa' kuyoku ya siik.

⁸ Tí taan' lidutotul liba ya paaki ya duku ni ne. Ifr yebe kuduku nno ni.

⁹ Unacenfaan uba ke lidutotul nno ya dutaaku ya dubonl bo, bi yih wò Etikus. Pól tóke' tigber ki wuoke' ma nno ne migùonn ñònde' unacenfaan nno u gùon' ki gbókre', ne ki cere' ki lu' tingi. Bi jiiere' be ní fin wò kí laa' u kpo'-a!

¹⁰ Nén saan ne Pól jiiere' kí buàn' kí yuure' wò, ne kí tóke' be kí ye: «Cuo men ni'ba, wa kpo'».

¹¹ Pól liebe' kí don' kuduku nno ya paaki ne kí gbiire' Yonbdaan ya jier bi jin', ne u tí tóke' be tigber kí wuoke'. Ní tí tuo mifaam, ne u bure'.

¹² Bi tuke' unacenfaan nno ní u fuobe ne unil ke ya yenn duon'.

Pól ñen' Trowas ki jon' Mile

¹³ Tinbi kòn' buñercienbu, ki liere' usen ki bure' Asos ya du bó. Pól ye tí li taa wò buñercienbu ni nen bó ne, kime u là yie wò ní cuon ne kí jo ni'bo.

¹⁴ U tí tu' te Asos ni, ne tí taa' wò buñercienbu nno ni tí bure' Mitilenn ya du bó.

¹⁵ Tí siere' ní saan kí bure', ní ñmòñmòbe kí tí faa' kí laa' tí gaake Kiyó ya dekl ne. Kutaaku faa' ne tí baa' lidektol saan, bi yih le Samos, kutaaku tí liebe' kí faa' ne tí baa' Mile ya du ni.

¹⁶ Kime Pól ña yie wò ní wuoke' Asi ya tinfenm ni ne kí lóke' Efes ya du. U là beh wò ní baa Yerusalem tonm ne, kí maaleh ní tuo' la, wò ní baa len *Pantekot ya nacenku ya daali.

Pól cèbe' Kristo ya taanl là te Efes ni nno ya cienb

¹⁷ Pól te Mile ya du ni, ne kí sòn' kí yin' *Kristo ya taanl ya cienb bà te Efes ya du ni nno.

¹⁸ Bi baa' u'saan uyo wà nno, ne u tóke' be kí ye: «Kí ñe lidaali là n'taal te Asi ya tinfenm ni nno, ninbi ne ben n là fuobe nin ne idaan ke ma bo.

¹⁹ N jiin' n'ba tingi ne kí sòn' Yonbdaan ya tuonl nin tinunsiir, kí jin' ijend, kime *Sufmbe biba là kpaan' iye be ní li teh nni ná bre ne.

²⁰ N tóke' ne *Yesu ya gber binib taakeh ná saan nin ni'den ka bóle' ne tigber tà ke li tore ne.

²¹ N tóke' *Sufmbe nin bà ña yé *Sufmbe kí ye be ní lèbre bi'tem ki paan Uwien ya sen bo, kí teke Yonbdaan *Yesu kí ji.

²² Fénfennò min ne te usen ni kí joh Yerusalem nò. *Uwien ya fuoñaanm ne wòbn' nni ní jo. Ma ben ná li tí tu nni ni'bo.

²³ Ama n nín ben kí ye *Mifuoñaanm tókeh nni idu ke ni kí teh bi li tí lóle nni ni'bo, kí jènde nni mò.

²⁴ Ama min ña nín tógeh n'miel ten len ne yé n'bo nibonmònn. N yie ní sòn kí tí baa' n'tuonl ya bien ne. N yie ní tien Yonbdaan *Yesu ye ní tien ná nno ne. Nén si: ní tóke binib Uwien ya juokm ya gbemònmònt.

²⁵ «N là cuonh kí tókeh ninbi bà ke Uwien ya bel ya gber nno, n ben kí ye na jil li le nni.

²⁶ Nén bo ne n tókeh ne dinnò wuò kí teh ni'ni wà ke kpo' kí juore' fénfennm la, na ñen' min,

²⁷ kime n tóke' ne Uwien yie ná ke, ka bóle' ne niba.

* 20:5 Liike 16:10.

²⁸ Li ŋuuke men ni'ba mōnmōnm, kɪ li ŋuuke binib bā *Mifuoŋaanm guun' ne be nno mō mōnmōnm. Li likeh be men. Bi yé Uwien ya taanl ne. U taa' u'Biye ya sēm ne ki de' lè.

²⁹ N ben ki ye n bure' la, binib li kō ni'ni, kɪ li bre tɛn ikɛr, kɪ li nuunh be rɪ bere litaanl nno, kɪ tien li'nib nā bre ka rɪ lakre uba mōnɔn.

³⁰ Bitonnendɛnb li n̄e ninbi mōnɔn ni kɪ lere binib bā teke' *Yesu ki jin' nno be rɪ wie u'sen kɪ paan ben bo.

³¹ Nen bo, la gōh men, kɪ li tien kɪ ye ibin ita sɔ n gbiereh ni'ni wā ke nin tinunsiir ne n̄onku nin wien ni.

³² «Fɛnfɛnnɔ n taa' ne ki ŋukn' Uwien; kɪ tōkeh ne ki teh nɪ tiere Uwien ya juokm ya gber bō. Tigber nno ŋmōbe mituom, kɪ li cɛre nɪ li faa mitekjim ni, kɪ li de ne lifaal lā u bonde' lè kɪ ble' binib bā ke yé u'yaab nno.

³³ N lā te ni'saan ma nno, ma binbe' uba ya likbu kɪ niireh nin u'wengolkaar.

³⁴ Ninbi mōnɔn ben ki ye n ya nɔje bo ne min nin n'tontoknieb lā fuobe.

³⁵ N tuu kɪ sōnh kɪ wōngɛh ne kɪ teh ni'mō rɪ li sōnh nin inunmōn ŋɔ kɪ li toreh bijiinb, kɪ li tien Yonbdaan *Yesu mōnɔn lā len' liñbɔnl lā kɪ ye: «Wā dienh ya yɛnm sōngɛ kɪ cɛn' wā teknh nno.» »

³⁶ Pɔl len' kɪ tɪ gben', ne wōn nin ben ke gbaan' ne u kàare'.

³⁷ Nen saan ne bi'ke cin' kɪ muoh kɪ joh kɪ tɪ lɔkndeh Pɔl.

³⁸ Bi'yɛnm tūre' kɪ saa' u len' liñbɔnl lā kɪ ye ba ji li lɛ wō nno bo ne, ne kɪ plere' wō, wō rɪ tɪ kō buñercienbu.

21

Pɔl doh Yerusalem bō

¹ Ti cèbe' be ma nno ne kɪ kōn' buñercienbu, kɪ bure' ki cubn' kɪ tɪ baa' Kɔs ya dekl; wienle daali ne tɪ baa' Lod ya dekl, kɪ n̄en' n̄en saan kɪ bure' Patara ya du bō.

² Ti laa' ni'saan buñercienbu buba bù fih bù rɪ bure Fenisi ya tinfɛnm bō, ne tɪ kōn' bù kɪ bure'.

³ Ti jɔjoh kɪ tɪ likeh Ciip ya dekl tɪ'nun bō, ne kɪ ŋmieke' lè unōgen bō, kɪ cubn' Siri ya tinfɛnm bō, kɪ tɪ baa' Tir ya du ni. Bi li n̄en ituk buñercienbu nno ni n̄en saan ne.

⁴ Ti laa' binib bā teke' *Yesu kɪ jin' udu nno ni, ne kɪ tien' bi'saan iwien ilole. *Mifuoŋaanm cɛre' bi tōke' Pɔl kɪ ye u la dùo Yerusalem bō.

⁵ Iwien ilole nno gèbre' ma nno, ne tɪ liebe' kɪ bure'. Ti joh tɪ kō buñercienbu, ne ben nin bi'puob nin bi'bumu ke plere' tɛ kɪ n̄en' udu nno ni. Ti'ke gbaan' miñuncienm nno ya gbaal, kɪ kàare'.

⁶ ne tɪ cèbe' tɔb, tɪ kōn' buñerbu nno, ne ben liebe' kɪ kun'.

⁷ Ti kōn' buñercienbu miforkaam Tir ya du ni ne kɪ tɪ baa' Tolemays ya du ni. Ti jon' kɪ fuonde' binib bā teke' *Yesu kɪ jin' kɪ te ni'saan nno, ne kɪ tien' bi'saan uwien uba.

⁸ Kutaaku faa' ne tɪ tɪ liebe' kɪ bure' kɪ tɪ baa' Sesare ya du ni, kɪ jon' kɪ tɪ tɪ Filip wā tōkeh *Yesu ya gbemōnmont nno den. U yé bi lā gènde' jeb bilole* bā nno ya uba ne.

⁹ U lā ŋmōbe bisieb binan ne ba ben jeb, kɪ sōkndeh Uwien ya n̄obon.

¹⁰ Ti tien' ni'saan iwenkàanke, ne *Uwien ya n̄obonsoknl uba n̄en' Sude ya tinfɛnm bō kɪ baa' nɪ bi yih wō Agabus.

¹¹ U tu' tɛ ni'saan ne kɪ teke' Pɔl ya ningbenl, kɪ lōle' wōn Agabus ya tãan nin u'nuo, kɪ len' kɪ ye *Mifuoŋaanm ye ma sɔ: «Udaan wā si liningbenl lie nno *Sufmbɛ li tɪ lōle wō nno ne Yerusalem ni, kɪ taa wō kɪ ŋukn bā ŋa yé *Sufmbɛ.»

¹² Ti cii' nno ma nno ne tinbi nin binib bā te ni'saan nno gbáan' Pɔl kɪ ye u la dùo Yerusalem bō.

¹³ Ne Pɔl ye: «Ni teh be nɔ, kɪ mōmuoh kɪ saah n'yɛnm-i? Min bonde' kɪ gben' ne. Bi li tɪ lōle nni bii bi li tɪ ku nni Yerusalem ni Yonbdaan *Yesu bo mōnɔn la, n li li jo ne.»

¹⁴ Wa tuo' ti'yaam ma nno ne tɪ daan' wō, kɪ ye: «Yonbdaan rɪ tien u yie ma.»

¹⁵ Ti tien' ni'saan iwenkàanke yā nno gèbre', ne tɪ bonde' kɪ tɪ gben' kɪ don' Yerusalem bō.

¹⁶ Binib bā teke' *Yesu kɪ jin' kɪ te Sesare ya du ni nno ya biba mō plere' tɛ. Bi tuke' tɛ kɪ jon' uje uba den tɪ tɪ gōn', bi yih wō Minasɔn, u yé Ciip ya nil ne, kɪ pe Yesu ya sɛn bo nɪ wuoke'.

Pɔl baa' Yerusalem ni kɪ jon' Saak den

¹⁷ Tɔ, tɪ baa' Yerusalem ni ma nno ne binib bā teke' *Yesu kɪ jin' nno teke' tɛ nin uyensōngɛ.

¹⁸ Kutaaku faa' ne tinbi nin Pɔl jon' Saak den kɪ tɪ fuonde' wō. *Kristo ya taanl ya cienb ke mō lā taan' ni'saan.

¹⁹ Pɔl fuonde' be kɪ tɪ gben', ne kɪ tōke' be ni'ke dokdoki kɪ n̄e u'tuonl bo Uwien tien' nā bā ŋa yé *Sufmbɛ ya siik ni.

* 21:8 Liike 6:5.

²⁰ Bi cii' Pəl len' nà nnò, nɛ bi pɛkɛ' Uwien, ki tɔkɛ' wɔ ki ye: «Ti'ninje, a laa'-aa! *Sufmbɛ itur itur nɛ teke' *Yesu ki jin', nɛ bi'kɛ ya nun mɔn bɛ rí li boh Moyis ya yiko nɛ.

²¹ Bi cii' bi ye a wɔknh *Sufmbɛ bà kɛ te inibotɔ ya du ni nnò ki teh bi la ji rí li pɛ Moyis ya yiko bo, ki la ji rí li jeh bi'bumu ya pun, ki la ji rí li pɛ bi'yaajɛbok bo.

²² Ti li tien mila? Bi li li cii a'baam bó nɛ.

²³ Tɔ, á tien ti li tɔkɛ nɛ nà nnò. Bijɛb binan biba te ti'ni, ki là pùon' lipuonl;

²⁴ taa bɛ ní jo Uwien ya duku ni, kɔ tɔ tien tijɔknt ya nɛnm ya tuɔrl, á pɛ bi li ti taa tibont tà ki tien lituɔrl nnò bo, nɔ bɛ rí kuo bi'yur. A tien' nnò la, binib kɛ li bɛndɛ kɔ ye bi lienh tà a'bo nnò ta te, kɔ bɛndɛ kɔ ye a' mɔ pɛ Moyis ya yiko bo nɛ.

²⁵ Binib bà nà yé *Sufmbɛ ki teke' *Yesu ki jin' nnò, bɛn wɔn, ti là maale' ki ye ní mɔn tí kɛle kughɔnku nɛ kɔ tɔkɛ bɛ kɔ ye bi la nɔmɔnh tɔtuɔrnɔnt, ki la nɔmɔnh wɛnkpil, ki la jinh sɛm, ki la teh nanmaal.»

²⁶ Kutaaku tí faa' nɛ Pəl taa' bijɛb nnò, wɔn nin bɛn tí taan' ki cin' ki teh tijɔknt ya nɛnm ya tuɔrl nnò. Nɛ u kɔn' Uwien ya duku ya luo bo, kɔ tɔkɛ' utɔtuɔrkɛ lidaali là bi li tien lituɔrl nnò kɔ ghen nɔ wà kɛ rí de Uwien u'pum.

Bi cuo' Pəl Uwien ya duku ya luo bo

²⁷ Tɔ, bi li tien lituɔrl nnò kɔ tɔ dukn iwien ilole nɛ. Iwien nnò tí bɛnh yí rí ghen, nɛ *Sufmbɛ bà nɛn' Asi ya tinfɛnm bó ní nnò laa' Pəl Uwien ya duku ya luo bo, kɔ cɛrɛ' linigol kpɛrɛ' Pəl bo, nɛ ki cuo' wɔ,

²⁸ ki wuureh ki teh: «Israyel yaabɛ, la tuo mɛn, uje wà sɔ cuonh ni'kɛ saan, ki wɔknh binib kɛ miwɔknhm mà saah tinbi *Sufmbɛ nin Moyis ya yiko nin Uwien ya duku. U tuke' binib bà nà yé *Sufmbɛ mɔnɔn, ki kɔn' Uwien ya duku ni, ki kuɔn' kù tijɔknt.»

²⁹ Kímɛ bi là laa' Pəl nin Trofim, wà yé Efes ya du ya nil nnò tɔkɛ udu ni ma nnò nɛ bi maale' ki ye Pəl taa' wɔ ki kɔn' Uwien ya duku ni nɛ.

³⁰ Kukpiinku kpi' udu ni ni'kɛ saan, nɛ udu nnò ya nib sɛn' ki taan' ní, ki cuo' Pəl, ki dɛrɛ' wɔ ki nɛn' Uwien ya duku ni, nɛ ki pɔk ki pɔin' inaɔuɔn.

³¹ Uyo wà bi nuunh bɛ rí ku Pəl nnò, nɛ Erom ya Sojambe ya cɛn cii' bi ye: «Yerusalem kɛ kpi' nɔ.»

³² I ya tãan bo, nɛ ucɛn nnò taa' Sojambe nin sojambe kobk ya cɛnb biba, ki tiinh ki joh linigol nnò saan. Bi laa' Sojambe nnò nin bi'cɛn ma nnò, nɛ bi dãan' ka ji nɔih Pəl.

³³ Nɛn saan nɛ sojambe ya cɛn nnò cuon' ki nɛkn' Pəl, ki cuo' wɔ, kɔ tɔkɛ' u'sojambe ki ye bɛ rí taa tikudɔkr tule kɔ lɔle wɔ, nɛ ki niire' Pəl yé udaan wà nin u tien' bà.

³⁴ Ama linigol nnò ni, biba wuureh ki lienh tuba, nɛ bitɔb mɔ wuureh ki lienh tutɔr. Kuwaaku nnò bo nɛ sojambe ya cɛn nnò nà fre' ki bɛndɛ' nà tien', nɛ ki tɔkɛ' u'sojambe ki ye bɛ rí taa Pəl kɔ jo bi'tonsɔnduku saan.

³⁵ Bi tuke wɔ ki joh ki tí baa' kuduku nnò ya naɔkɔkɔl saan, nɛ sojambe tí ghen' ki yuure' wɔ paaki, kímɛ linigol nnò nɔmɔbɛ kinunbɔnk nɛ.

³⁶ Udu nnò ya nib kɛ pɛ puoli nɛ ki wuureh ki teh: «Ku wɔ mɛn! Ku wɔ mɛn!»

Pəl len' wɔ rí fie u'ba Sufmbɛ saan

³⁷ Bi ye bɛ rí kuɔn Pəl kuduku nnò ni uyo wà nnò nɛ u niire' sojambe ya cɛn nnò Grɛkmbɛ ya lenm ni ki ye: «A li tuo kɔ cɛbɛ nni rí tɔkɛ nɛ liɔbɔndɔ liba-aa?» Nɛ ucɛn nnò niire' wɔ ki ye: «A ciih Grɛkmbɛ ya lenm nɛ-ɛɛ?»

³⁸ Nɛn mɛn la, sin nà ní Esipt ya je wà cɛrɛ' linigol yíe' tí' du ya cɛnb ya nɔbu bó idɛn yíe nɔ ki tuke' binikub itur inan ki jon' kupenpelku ni nnò-a?»

³⁹ Nɛ Pəl ye: «Min yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du wà te Silisi ya tinfɛnm ni, u'yel kpɛrɛ' nnò ni, kɔ yé len ya nil. A tuo' la, á cɛbɛ nni rí len nin linigol liɛ nɔ.»

⁴⁰ U cɛbɛ' Pəl ki ye wɔ rí len, nɛ Pəl sɛrɛ' linaɔkɔkɔl nnò bo, ki yuon' unuɔ ki ye bɛ rí nɔmile, bi nɔmile' cim, nɛ u len' bɛ *Sufmbɛ ya lenm ni ki ye:

22

¹ «N'baambe nin n'ninjɛbɛ, cenge mɛn fɛnfɛnnò n li tɔkɛ nɛ tigbɛr tà kɔ fie n'ba nɔ.»

² Bi cii' u lienh bi ya lenm ma nnò, nɛ bi tũɔrɛ' kɔ nɔmile' cim.

Nɛn saan nɛ Pəl ye:

³ «N yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du wà te Silisi ya tinfɛnm ni nnò ni. Ama bi wubɛ' nni udu wà ni sɔ. Gamaliel nɛ là wɔknh' nni ti'yaajɛb ya yiko ya bom mɔnmɔnm. Nɛ n'nun là mɔn Uwien ya tuonl bo, tɛn ni'kɛ ya nun mɔn ma lí'bo fɛnfɛnnò wuɔ nɔ.

⁴ N là jɛndɛh binib bà pɛ *Yesu ya sɛn bo nɛ haali bi tí kpuokeh, ki coh bijɛb nin bipiib, ki luoh bɛ tikudɔkr, ki tí pɛkndɛh.

⁵ Bitɔtuɔrcɛnbɛn ya cɛn nin *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab li fre kɔ tɔkɛ nɛ kɔ ye n len' nà nɔ ni yé imɔn nɛ. Bi là kɛle' tigbɔnt mɔnɔn ki de' nni rí tí de *Sufmbɛ bà te Damas ya du ni nnò,

be ní cèbe nni ní cuo binib bà teke' *Yesu ki jin' ki te ni' bó nnò, kí lòle be tikudàkr kí taa be kí baa Yerusalem ni, kí lá dère bi'tub.»

Pol tòke' be u teke' Yesu ki jin' ma bo
(Itùon 9:1-19; 26:12-18)

⁶ «N là joh ki tí ñekn' Damas ya du, kuwensiiku ya yo, ne kuwenwencienu kuba ci' ki ñen' paaki bó ní, kí wende' ki yile' n'bo.

⁷ N lu' tingi ni, ne ki cii' unieke uba bó u teh: «Sòl, Sòl, be tien' a jèndeh nni?»

⁸ Ne n niire' ki ye: «Yonbdaan, a yé u lé daan ne?» Ne u jiiin' nni ki ye: «Min Nasarét ya *Yesu ne, a jèndeh min ne.»

⁹ Min nin bà lá te nnò laa' kuwenwenku nnò ama ba cii' wà lienh nni nnò ya nieke bó.

¹⁰ Ne n tí niire' ki ye: «Yonbdaan, n li tien mila?» Ne u jiiin' nni ki ye: «Fii kí jo Damas ya du ni, bi li tí tòke ñe a lí tien ná ke.»

¹¹ Kuwenwenku nnò wende' n'nun ni ma nnò, ma ji lenh, ne min nin bà tòke nnò cuo' n'nuo kí ñeh n tí baa' Damas ya du ni.

¹² «Uje uba lá te len, bi yih wò Ananiyas. U pè Uwien ya sen bo mòmòm, kí boh Moyis ya yiko ne *Sufmbe bà ke kò Damas ni nnò pèkeh wò.

¹³ U baa' ki sere' n'saan ne kí tòke' nni kí ye: «N'ninje Sòl, likre.» Ne n pòk kí likre' i ya tàan bo kí laa' wò.

¹⁴ Ne u tòke' nni kí ye: «Tí'yaajeb ya Wien juò' kí gènde' ñe, á bende u'yem, kí lé *Yesu ugbemòndaan, kí cii u'nieke bó.

¹⁵ Kime a li yé u'mànkunl ne binib ke ya nun bó, kí tòke be a laa' ná nin a cii' ná.

¹⁶ Ji la taande, fii kí cèbe be ní sli ñe Uwien ya ñunm, á te u'yel wò ní fère ñe a'biere.»

¹⁷ «Ni ya puoli bó ne n liebe' Yerusalem. Lidaali liba ne n te Uwien ya duku ni kí kàareh ne ní tien' nni tìdeknt yaam,

¹⁸ n laa' Yonbdaan ne u tòke' nni kí ye: «Fii kí ñe Yerusalem ni tonm, kime len ya nib ña ní teke a li tòke be n'gber tà nnò.»

¹⁹ Ne n jiiin' wò kí ye: «Yonbdaan, bi ben ki ye min ne là joh *Sufmbe ya taa ya dur ni, kí coh binib bà teke' ñe kí jin' nnò, kí tí pèkndeh, kí jèndeh be kí gbiekeh.

²⁰ Bi là kuuleh a'mànkunl Etienn uyo wà nnò, min mòmòm là te ni'saan, kí tuo' ki ye ní mòm, ne kí gu binib bà kuuleh wò nnò ya wengolkaar.»

²¹ Ne u tòke' nni kí ye: «Li joh, kime n li sòn ñe ná bó fòke, bà ña yé *Sufmbe nnò saan.» »

Ba kaabe' ki ni' Pol kime u yé Erom yo ne

²² Linigol nnò cenge' Pòl bó kí tí baa' uyo wà u ye Yonbdaan ye wò ní jo bà ña yé *Sufmbe saan nnò, ne kí cin' kí wuureh kí teh: «Gben men unil wuo ya gber kitink bo, kime na kpe wò ní lí fuobe.»

²³ Ne kí tùreh kí wuureh, kí goreh bi'liergbenkt kí wienh, kí yihi titent kí plèh paaki kí teh kutengunku.

²⁴ Ne Sojambe ya cien nnò tòke' u'sojambe kí ye be ní taa Pòl kí kuòn bi'duku ni, kí ñí wò inalèbe, kí wòbn wò wò ní tòke u tien' bà ño bi wuureh u'bo nò nnò.

²⁵ Bi lòle' Pòl, be ní ñí wò inalèbe uyo wà nnò, ne u tòke' Sojambe kobk ya cien wà se u'saan nnò kí ye: «Ni ñmàbe usen ní ñí Erom yo, ka kpìe' kí bun' wò tìbuur kí laa' u'biil-ii?»

²⁶ Sojambe kobk ya cien nnò cii' nnò ma nnò ne kí jon' bi'cien nnò saan, kí tí tòke' wò kí ye: «A bi ye á tien be sò! Uje nnò yé Erom yo ne.»

²⁷ Ne bi'cien nnò jon' Pòl saan, kí tí niire' wò kí ye: «A yé Erom yo ne-èè?» Pòl tuo'.

²⁸ Ne ucien nnò ye: «Min pèn' ilike í yebe ne kí yaan kí kpende' Erom ya nil.» Ne Pòl ye: «Bi maa' min n yé Erom ya nil ne.»

²⁹ Pòl len' nnò ma nnò ne bà bi li ñí wò kí wòbn wò wò ní len nnò sule' kí sere' i ya tàan bo. Uciennò bende' kí ye u lòle' unil wà nnò yé Erom yo ma nnò ne bujewanbu cuo' wò.

Sufmbe ya buur ya cekl yaab bun' Pòl tìbuur

³⁰ Tò, sojambe ya cien nnò yé wò ní tùre kí bende *Sufmbe biindeh Pòl nibonn ná bo ma nnò, kutaaku faa' ne u lore' Pòl, kí cère' bitàtuarcienb nin *Sufmbe ya buur ya cekl yaab ke taan', ne u cère' Pòl baa' kí lá sere' bi'nun bó.

23

¹ Pòl caan' tìbuur ya cien nnò bo inun ne kí ye: «N'yaabe, n ben n'yenn ni kí ye ma ñmàbe biil Uwien ya nun bó haali nin fènfennò.»

² U len' nnò ma nnò, ne bitàtuarcienb ya cien Ananiyas tòke' bà se kí ñeke Pòl nnò kí ye be ní ñí u'ñòbu bó ne bi'ni'.

³ Nèn saan ne Pòl tòke' wò kí ye: «A yie a li mòm binib ya nun ni ne, Uwien ne li ñí sin. A ke nie saan kí ye a buh nni tìbuur tí'yiko ye ma bo ne, ne kí kende' *yiko bugben bo kí ye be ní ñí nni.»

⁴ Nε binib bà te ni'saan nno òke' Pòl ki ye: «A sukreh bitòtuarcienb ya cien sò-òò?»

⁵ Nε Pòl ye: «Weee! N'yaabe, ma ben ki ye u yé bitòtuarcienb ya cien. N bi ben la, ma bi li len nno, kime nì kele' *Uwien ya gbònkù ni ki ye: «Nà rì len a' du ya cien fenfenm.» »

⁶ Tò, Pòl ben ki ye bi'ni biba yé Saduseyennmbe ne, bitòb mò yé Farisienmbe. Nε u wuure' tibuur ya cekl yaab nno ya siik ni ki ye: «N'yaabe, n yé Farisien ne, ne n'baa mò yé Farisien. N nno be lidendenl ki ye bitenkpiib li mekre. Lidendenl nno bo ne, bi buh nni tibuur.»

⁷ U len' nno u'fòbu nja lu', nε Farisienmbe nin Saduseyennmbe cin' ki findeh nin tòb, nε linigol nno bore' mìle.

⁸ Saduseyennmbe ben, maaleh ki teh tenkpiib nja rì mekre, Wien ya tondb nja te, ciiku mò nja te, ama *Farisienmbe ben teh ni'ke te ne.

⁹ Bi biε findeh nin tòb, ki nno be kuwaaku ki gbien', nε *Yiko ya wònwòknb ni bà yé *Farisienmbe nno ya biba fii' ki sere' ki len' ufaa bo ki ye: «Ta laa' uje wuò ya biil. Nba la, Uwien ya tondb bii niba nε len' nin wò.»

¹⁰ Ifinfinde nno brikreh ki joh ma nno, Sojambε ya cien nno fenge bi la lá dεre kí tønde Pòl nε ki òke' u'sojambε ki ye bε rì jùre kí jo kí tì fien Pòl bi'ni, kí jìin bi'duku ni.

¹¹ Ni'daali ya fònkù nε Yonbdaan baa' Pòl saan, ki òke' wò ki ye: «Cuò a'ba. A òke' binib n'gber Yerusalem ni ma bo nno, a li tì òke' tù nno nε Erom ya du ni mò.»

Sufmbe kpaan' iye bε rì ku Pòl

¹² Kutaaku faa' nε *Sufmbe biba taan' ki kpaan' iye ki pole' ki ye ba ku' Pòl la, ba rì ji ka rì nnu mò.

¹³ Binib bà kpaan' iye nno gèbre' pinan.

¹⁴ Bi jon' bitòtuarcienb nin *Sufmbe ya cienb saan, ki tì òke' bε ki ye: «Ti pole' ki ye ta ku' Pòl la, ta rì ji bonn.

¹⁵ Fεnfennò ninbi nin *Sufmbe ya buur ya cekl yaab tuo' la, ní sòn unil wò rì jo Sojambε ya cien saan ki tì òke' wò ki ye wò rì cère Pòl rì baa ni'saan, ní tùòre kí fiin u'gber. Tinbi bonde' nno tì ku wò, wa rì baa niε saan.»

¹⁶ Pòl ya ninse ya bije cii' bi bonde' ma bo, nε ki jon' Sojambε ya tonsònduku bó, ki tì kòn' ki òke' Pòl.

¹⁷ Nen saan ne Pòl yin' Sojambε kobk ya cien uba, ki òke' wò ki ye: «Piere unacien wuò ni'cien saan, kime u nno be tìgber tuba wò rì òke' wò.»

¹⁸ Nε sojambε kobk ya cien nno taa' wò ki jon' bi'cien nno saan, ki tì òke' wò ki ye: «Lipekl ya nil Pòl nε yin' nni ki òke' nni ki ye rì piere unacien wuò a'saan, u nno be tìgber tuba wò rì òke' nε.»

¹⁹ Sojambε ya cien nno cuò' unacien nno ya nuò bi jende', nε u niire' wò ki ye: «A yíε á òke' nni bε ya gber-i?»

²⁰ Nε u ye: «*Sufmbe biba bonde', ki ye bi li òke' nε kí ye á wun taa Pòl ní tibuur ya cienb saan, nno bε rì tùòre kí fiin u'gber.

²¹ Bi òke' nε la, a la tuo, kime bijeb bà nuunh bε rì gùbn usen bó kí ku Pòl nno gèbre' pinan. Bi pole' ki ye ba ku' Pòl la, ba rì ji ka rì nnu mò. Fεnfennò bi bonde' ki gben'-a, bi jì cengeh sin bó nε.»

²² Nε Sojambε ya cien nno òke' unacien nno ki ye: «La òke' nil kí ye a òke' nni tìgber tù nno, nε ki cère' u bure'.

Bi taa' Pòl ki jon' gobina Feliks saan

²³ Sojambε ya cien nno yin' sojambε kobk ya cienb ni bile ki òke' bε ki ye bε rì taa Sojambε kobiile nin bitenjekb pilole nin sojambε bà bukeh ikpaan nno kobiile, bε rì bonde kí lá bure kuònkù tikur tuwe ya yo Sesare ya du bó.

²⁴ Ni bonde itaan mò kí taa Pòl kí jo gobina Feliks saan, wò rì nε caabu, niba la tien wò.

²⁵ Sojambε ya cien nno kele' kugbònkù bε rì tì de gobina Feliks. U kele' ki ye:

²⁶ «Min Klod Lisiyas nε fuondeh sin ucien, gobina Feliks.

²⁷ *Sufmbe lá cuò' uje wuò ki benh bε rì ku wò nε. N cii' u yé Erom yò ma nno nε n taa' Sojambε ki tì fie' wò bi'saan.

²⁸ N lá yíε rì bende bi biindeh wò bà bo ma nno, nε ki taa' wò ki jon' *Sufmbe ya buur ya cekl yaab saan.

²⁹ Bi bun' wò tibuur, nε n bende' ki ye bi biindeh wò bi'yiko bo nε. Ma laa' u tien' nà, ní kpe bε rì ku wò bii bε rì pekù wò.

³⁰ N cii' bi ye *Sufmbe kpaan' iye bε rì bóle kí ku wò ma nno nε n cère' bi taa' wò i ya taaan bo kí baa' a'saan, ki òke' binib bà biindeh wò nno ki ye bi'mò rì jo a'saan, kí tì òke' nε bi biindeh wò bà bo.»

³¹ Tò, Sojambε nno paan' bi'cien òke' bε nà nno bo, nε ki taa' Pòl kuònkù ki jon' Antipatis ya du bó.

³² Kutaaku faa' ne Sojambɛ bɑ cuonh tingi ni nno liɛbe' bi' duku bɔ, ne bitɛnjɛkb nno gɛbre' nin Pɔl ki joh Sesare ya du bɔ.

³³ Bi ti baa' ki taa' kugbɔnku nno ki de' gobina Feliks, ne ki taa' Pɔl mɔ ki ŋukn' wɔ.

³⁴ Gobina nno kaan' kugbɔnku nno ki ghen', ne ki niire' Pɔl ki ye «A yɛ mi lɛ tinfɛnm bɛ yɔ ne?» Ne Pɔl ye: «N yɛ Silisi yɔ nɛ.» U cii' u yɛ Silisi yɔ ma nno,

³⁵ Ne u tɔke' wɔ ki ye: «Binib bɑ biindeh ŋɛ nno mɔ baa' nɪ lɑ, n li cenge a'gber.» Ki cɛrɛ' u te ubɛr Herod lɑ mɛn' kubɛrduku kɔa nno ni, ne bi gu wɔ.

24

Sufmbɛ biin' Pɔl

¹ Iwien injun gɛbre', nɛ bitɔtuɔrcienb ya cien Ananiyas baa' Sesare ya du ni nin *Sufmbɛ ya cienb biba nin lɔya uba bi yih wɔ Tɛtulus. Ne bi biin' Pɔl gobina Feliks ya nun bɔ.

² Bi yin' Pɔl u baa' nɛ Tɛtulus cin' ki biindeh wɔ ki teh: «Ucien Feliks, sin bo nɛ ti ŋmɔbe uŋɔkpaan ki ti ghen' kɪ nɛ a laa' miyɛnfuom mɑ ki tuke' milɛbrm ki baa' ti' du wuu ni nno.

³ Ti lenh a teh mimɔnm mɑ uyo kɛ ni'kɛ saan, nɛ ki faareh ŋɛ.

⁴ Ma yɛ nɪ len kɪ wuɔkɛ kɪ ŋaabe a'yɛnm. Nɛn bo, n gbɑanh ŋɛ a'nimɔnt bo, ɑ cenge ti'bo waamu.

⁵ Ti sekrn' ki laa' uɛ wuɔ yɛ unibiɛrɔ nɛ. U kpɪindeh *Sufmbɛ bɑ kɛ te unɛndun wuu ni nɛ, ki cɛrɛh bi teh fɛnfɛnm. Wɔn nɛ yɛ licɛkl lɑ pɛ Nasarɛt ya *Yesu ya sɛn bo nno ya cien.

⁶ U lɑ bikn' wɔ nɪ kuɔn Uwien ya duku tijɔkt mɔnɔn nɛ ti cuo' wɔ. [Ti lɑ yɛ ti bu wɔ tibuur ti'yiko ye ma bo nɛ.

⁷ Nɛ Sojambɛ ya cien Lisiyas baa' ki lɑ taa' ufaa ki fie' wɔ ti'saan,

⁸ ki tɔke' binib bɑ biindeh wɔ nno ki ye bɛ nɪ jo a'saan.]^{*} Sin mɔnɔn bun' wɔ tibuur lɑ, a li bɛnde ti biindeh wɔ bɑ bo.»

⁹ Sufmbɛ taan' Tɛtulus buŋɔbu ki ye u len' tɑ nɔ tɔ te nɛ.

Pɔl lienh Feliks ya nun bɔ wɔ nɪ fie u'ba

¹⁰ Nɛn saan nɛ Feliks yuon' unuɔ ki de' Pɔl usɛn wɔ nɪ len. Nɛ Pɔl ye: «N bɛn ki ye a ŋuuke udu wuu nɪ tien' ibin yɑ yɛbɛ, nɛn bo, n li tɔkɛ ŋɛ n'gbɛmɔnt nin midum.

¹¹ N don' Yerusalem bɔ ki ti puke' Uwien ma na gɛbre' iwien piik nin ile. A li fre kɪ niire binib kɪ liike tɔ te bii ta te.

¹² Nil ŋɑ laa' n te Uwien ya duku ni bii *Sufmbɛ ya tɑan ya dur ni bii udu ni niba saan ki findeh nin uba bii ki sureh binib bɛ nɪ kpɛ.

¹³ Ba nɪ fre kɪ wuɔn ŋɛ fɛnfɛnno wuɔ nɔ bi biin' nni bɑ bo.

¹⁴ N bɛn nɑ sɔ nɪ tɔkɛ ŋɛ: n pɛ *Yesu ya sɛn bo ŋɔ nɪ li pukeh ti'yaajɛb ya Wien mɔnmɔnm nɛ, nɛ bɛn *Sufmbɛ lienh ki teh usɛn nno ŋɑ yɛ sɛnmɔn. N boh nɑ kɛ ke'le' *yiko ya gbɔnku ni nin *Uwien ya ŋɔbɔnsɔknb ke'le' nɑ kɛ nno mɔ nɛ.

¹⁵ N ŋmɔbe lidɛndɛn lɑ nno, bɛn mɔnɔn ŋmɔbe li ya dɛndɛnbaabl nɛ, ki ye Uwien li mɛkre bitɛnkpɪib, bɑ mɔn nin bɑ bre kɛ.

¹⁶ Nɛn bo nɛ n tuu ki ŋikndeh n lɑ li ŋmɔbe biil Uwien nin binib saan.

¹⁷ «N tien' ibin yɑ yɛbɛ ka te Yerusalem ni, nɛ ki liɛbe' nɪ nɪ lɑ pu n'du ya jiiɛn bupaabu, kɪ tɔrɛ lituɔrl kɪ de Uwien.

¹⁸ Nɛn saan nɛ bi laa' nni n te uyo wɑ Uwien ya duku ya luo bo ki teh tijɔkt ya ŋɛnm ya tuɔrl nno. Ba laa' nni nin nigol, ka laa' n cɛrɛ' nib mɔ kpɛrɛ' ma.

¹⁹ Ama *Sufmbɛ bɑ ŋɛn' nɪ Asi ya tinfɛnm bɔ nɪ nno, nɛ lɑ laa' nni. Bi bi ŋmɔbe n'bo tigber lɑ, bɛn nɛ bi li baa a'saan kɪ lɑ biin nni,

²⁰ bii bɛn bɑ biindeh nni nɔ, bɛ nɪ tɔkɛ ŋɛ *Sufmbɛ ya buur ya cɛkl yaab bun' nni tibuur Yerusalem ni ma nno bi laa' n'biil li lɑ?

²¹ Nba lɑ, n lɑ sere' bi'nun bɔ ma ki wuure' ki len' liŋɔbonl lɑ baba ki ye: «N teke' ki jin' ki ye Uwien li mɛkre bitɛnkpɪib nno bo nɛ ni buh nni tibuur dinnɔ.» »

²² Feliks bɛn *Yesu ya sɛn ya paanm bo ya gber mɔnmɔnm. Nɛn bo nɛ u tɔkɛ' bɛ ki ye: «Liebe nɪ mɛn lidaali liba. Sojambɛ ya cien Lisiyas lɑ baa' nɪ lɑ, n li liike ni'gber ya tingl.»

²³ Nɛ ki tɔkɛ' Sojambɛ kobk ya cien ki ye wɔ nɪ li gu Pɔl, ki lɑ li wɔbndeh wɔ isɛn iba ni. U'yaab ye bɛ nɪ tore wɔ lɑ, u lɑ piendeh bɛ.

²⁴ Iwenkɑankɛ gɛbre', nɛ Feliks tɔkɛ nin u'po Drusil ki baa' tibuur ni. U'po nno yɛ Suf nɛ. Feliks sɔn' bɛ nɪ ti yin Pɔl nɪ wɔ nɪ lɑ tɔkɛ bɛ tigber tɑ li cɛrɛ bɛ nɪ teke *Yesu Kristo kɪ ji ŋɔ bɛ nɪ cenge.

²⁵ Pɔl te ki lienh ki wɔngɛh unil li teh ma kɪ li cuube nin u li coh u'ba ma bo, kime Uwien li bu binib tibuur ma nno, nɛ bujɛwaanbu cuo' Feliks, nɛ u ye: «Fɛnfɛnno ɑ li fre kɪ li joh, n lɑ laa' mifɛnm lɑ, n li liebe kɪ yin ŋɛ.»

* 24:8 Bi kpɪɛ' ki ke'le' tigbɔnt tɑ nno ya tuba ni migbiirm 6b-8a ŋɑ te tu'ni.

²⁶ Feliks daan ki teh nba la Pól li de wó ilike ne. Nen bo ne u sònhi ki yih wó uyo ke bi tókeh tigber.

²⁷ Ibinjmen ile gèbre', ne gobina wà bi yih wó Pósiyus Festus nno baa' ki lá lèrè' Feliks ya lenl. Feliks yie wó ní sònge *Sufmbe ya yenn ma nno ne ki daan' Pól juore' ki paake.

25

Pól ye ubercien Sesa ne li bu u'buur

¹ Gobina Festus baa' Sesare ya du ni, ki tien' len iwien ita ne ki don' Yerusalem bó.
² U ti baa' ne bitóuarcienb nin *Sufmbe ya buur ya cekl yaab nno ya senlierb baa' u'saan, ki lá biin' Pól, ki gbáan' Festus ceen,

³ ki ye u la yie, wó ní níkn kí cère be ní taa Pól kí baa Yerusalem ni. Kime bi kpaan' iye u we ní la, be ní ku wó usen ni ne.

⁴ Ne Festus tóke' be ki ye: «Pól laan bie ki te lipekl ni ne Sesare ya du ni. Ne min mənən li liebe kí kun i táan yie bo ne.»

⁵ U njmabe libiil la, cère men ni'ciēnb ní paan n'bo kí tí biin wó nen bó.»

⁶ Festus lii tien' Yerusalem ni iwien iniin bii iwien piik ne ki yaan ki liebe' Sesare ya du bó. Kutaaku faa' ne u kón' kí kèle' tibuur ya duku ni kí sòn' be ní tí taa Pól ní.

⁷ Pól baa' ma nno ne *Sufmbe bá n'en' ní Yerusalem nno guon' wó, kí biindeh wó ní bre isen yá ye be ni, ka ní fre kí wuon kí ye bi lienh tá nno tú te.

⁸ Pól yie wó ní fie u'ba ne ki len' ki ye: «Ma saa' *Sufmbe ya yiko, ka saa' Uwien ya duku, ka bii' ubercien Sesa mō.»

⁹ Festus yie wó ní sònge *Sufmbe ya yenn, ne ki niire' Pól ki ye: «A yie á dùo Yerusalem bó be ní tí bu ne tibuur tigber tuu bo n'nun bó-oo?»

¹⁰ Ne Pól jiin' wó ki ye: «N li sere ubercien Sesa ya nun bó u'buur ya duku ni ne. Bi li bu nni tibuur nen saan ne. Sin mənən ben mənəmnm ki ye ma bii' *Sufmbe niba.»

¹¹ N bi bii' bii n bi tien' nibonn ná kpe mikuum la, ma bi li nuunh ní njmere. Ama bi biindeh nni ná bo nja yé gbemont la, uba nja ní fre kí taa nni kí njukn be. Upercien Sesa ne li bu n'buur.»

¹² Nen saan ne Festus nin u'gbeghierkaab taan' kí liike' tigber nno ne u tóke' Pól ki ye: «A ye ubercien Sesa ne li bu a'buur ma nō a li jo wən saan ne.»

Uber Agripa yie wó ní cenge Pólya gber

¹³ Iwenkäänke gèbre', ne uber Agripa nin u'ninse Berenis tóke ki baa' Sesare ya du ni, be ní fuonde Festus.

¹⁴ Bi tien' len iden ile ma nno ne Festus tóke' uber Agripa Pól ya gber ki ye: «Uje uba te libùol lie nō, Feliks ne lá pekn' wó, u juore' ki te lipekl ni.»

¹⁵ N lá jon' Yerusalem uyo wá nno ne bitóuarcienb nin *Sufmbe ya ciēnb baa' kí lá biin' uje bugben ki ye u kpe mikuum ne.

¹⁶ Ne n jiin' be ki ye tinbi Erom yaab ya tentienm ni, bi biin' unil la, tí tí ní kóle' wən nin binib bá biindeh wó nno ne, wó ní cii bi biindeh wó bá bo, kí cère u'mó ní len u li len ma kí fie u'ba. Ta ní dère nil ya tubl ka kpie' kí bun' wó buur.

¹⁷ N tóke' be nno, ne bi baa' ní. Kutaaku faa' ma, ma taande', n kón' kí kèle' tibuur ya duku ni ne, kí sòn' bi tí taa' uje nno ní.

¹⁸ Ne binib bá biindeh wó nno fii' kí sere' kí guon' wó kí biindeh wó. Min maaleh ki teh bi li biin wó nibonn ná bo nno li bre ki tí kende' ne, ama na te nno.

¹⁹ N laa' bi findeh nin wó ná bo nno, yé bi' Wien bo ya paanm ya gber ne nin uje wá bi yih wó *Yesu u kpo' nj Pól lienh kí teh u fuobe nno ya gber ne.

²⁰ Ma lá ben n li tien ma tigber nno. Ne n niire' Pól ki ye u yie wó ní jo Yerusalem be ní tí bu wó tibuur tigber nno bo nen bó-oo?

²¹ Ama u ye ubercien Sesa ne li bu u'buur. Nen bo ne n cère' u te lipekl ni, kí tí baa lidaali lá n li cère be ní taa wó kí jo ubercien saan.»

²² Ne uber Agripa tóke' Festus ki ye: «Min mənən bi yie ní cenge uje bugben bó.» Ne Festus tóke' wó ki ye: «Wenli a li wun cenge u'bó.»

²³ Kutaaku faa' ne uber Agripa nin Berenis baa' binikpekpiēkb ya baam, kí tóke nin sojambe ya ciēnb nin udu nno ní ya ciēnb, kí lá kón' kuducienku kua uber teknh binib ku'ni nno ni. Ne Festus sòn' bi taa' Pól ní.

²⁴ Ne ki len' ki ye: «Uber Agripa nin ninbi bá ke te nin te nie saan nō, ni likeh uje wá nō, *Sufmbe ke lá baa' n'saan Yerusalem ni, kí tí baa' nie saan mō, kí lá wuureh kí teh ná kpe wó ní jli fuobe.»

²⁵ Min ya bùol ma laa' u tien' ná ní kpe kuum; ama wən nin u'yul ye ubercien ne li bu u'buur ma nno, ne n ye ní mən ní jon wó nen bó ne.

²⁶ N yíe rí kẹle kugbónku kí de ubercien kí tọke wọ Pọl ya gber ne, ka ben n li cinbe kí kẹle kí kun ná bó, nen bo ne n taa' wọ kí sien' ní'nun bó. N cinbe kí sien' wọ sin uber Agripa ya nun bó ne, á niire wọ u'gber nnọ te ma bo, ọọ n bende' n li kẹle kí kun ná bó.

²⁷ Kimẹ n maale' kí ye ná mọn rí cẹre be rí taa' lipekl ya nil kí jo Ubercien saan ka tọke' bi biin' udaan ná bo.»

26

Pọl len' wọ rí fie u'ba Agripa ya nun bó

¹ Tọ, uber Agripa tọke' Pọl kí ye: «A ọmọbe usen á len kí fie a'ba.»

Ne Pọl yuon' unuọ kí cin' kí tọkeh kí teh:

² «Uber Agripa, n'ye nm sọnge cẹen nin n laa' usen dinno wuọ ma rí len a'nun bó kí fie n'ba *Sufmbe biin' nni mibiinm má ke nnọ ni.

³ N ben kí ye a ben *Sufmbe ya tentienm ke, kí ben bi findeh nin tọb ná bo. Nen bo ne n gbáanh ọe á duan a'ye nm kí cengeh n li len kí ye bá.

⁴ «*Sufmbe ke ben n lá te ma n'nacenfem ni. Bi ben haali micincinm n lá fuobe ma bo n'du ya nib ni nin Yerusalem ni.

⁵ Bi ben nni ní wuọke' kí ye n yé Farisienmbe ya cekl yọ ne. Li ya cekl ne boh Moyis ya yiko mọnmọnm kí cen' icektọ. Bi yíe la, bi li fre kí kun imọn.

⁶ N ọmọbe lidendenl Uwien lá puon' lipuonl lá kí de' tí'yaajeb nnọ bo ne. Nen bo ne bi buh nni tibuur dinno.

⁷ Tinbi *Sufmbe ya baamul piik nin ile nnọ ke pukeh Uwien nọnkun nin wien ni, ne kí daan kí ye Uwien li tien u'puonl nnọ. Uber Agripa, li ya dendenl bo ne *Sufmbe biindeh nni.

⁸ Ninbi Sufmbe, be bo ne na teke' kí jin' kí maaleh kí teh Uwien ọa rí mọkre tenkpiib-i?

⁹ Min mọnon lá maaleh kí teh ní kpe, ní tuo' la, rí ne isen ke kí saa Nasaret ya *Yesu ya yel ne.

¹⁰ N lá teh nnọ ne Yerusalem ni. Min nin n'yul lá coh Uwien ya nib ne kí tí pekdeh, kí ne bitọurcienb de' nni usen wá nnọ bo. Bi lá ye bi li ku be la, n'mọ se bi'ciak bó ne.

¹¹ Uyo ke n lá joh *Sufmbe ya táan ya dur ni ne kí tí jẹndeh Uwien ya nib, kí wọbndeh be be rí suke wọ. N'benku ni lá piebe' bi'bo kí gbien', ne n joh idu yá ọa te *Sufmbe ya tinfem ni bó, kí tí jẹndeh be.»

Pọl tọke' u teke' Yesu kí jin' ma bo

(Itùon 9:1-19; 22:6-16)

¹² «Nnọ ne lidaali liba bitọurcienb de' nni usen rí jo kí tí cuo binib bá teke' *Yesu kí jin' kí te Damas ya du ni nnọ.

¹³ Uber Agripa, n lá te usen ni kí joh Damas bó ma nnọ, kuwensiiku ya yo ne n laa' kuwenwenku kuba nen' paaki bó ní kí windeh kí cen' uwien, kí wende' kí yile' min nin n'tontaknlieb bo.

¹⁴ Tí'ke lu' tingi ni, ne n cii' unieke uba bó u len' *Sufmbe ya lenm ni kí ye: «Sọl, Sọl, be tien' a jẹndeh nni? Ní bre a'bo nin á mọ nin Uwien.»

¹⁵ Ne n niire' wọ kí ye: «Yonbdaan, a yé u le daan ne?» Ne u tọke' nni kí ye: «Min *Yesu ne, a jẹndeh min ne.

¹⁶ Fii kí sere, kime n baa' a'saan, kí gẹnde' ọe á sọn n'tuonl ne, kí li yé n cẹre' a laa' tibont tá nọ nin n lá li cẹre á le tá nnọ ya mọnkunl.

¹⁷ N sọnh ọe *Sufmbe nin bá ọa yé *Sufmbe nnọ saan ne. N li cẹre bi la fre kí tien ọe niba.

¹⁸ Tí wende bi'nun bó, kí nen be licinunl ni, kí cẹre be rí li te kuwenwenku ni, kí fie be *Satan ya nuọ ní, kí taa be kí ọukn Uwien, ọọ Uwien rí fẹre be bi'biere, kí de be lifaal lá Uwien li de lé binib bá teke' min *Yesu kí jin' kí yé u'yaab nnọ.» »

Pọl tọke' u teke' Yesu kí jin' kí sọn' itùon yá

¹⁹ «Tọ, uber Agripa, kí ne nen daali ma, ma yíe' udaan wá len' nni paaki bó tidęknt yaam nnọ ya nọbu bó.

²⁰ N kpiẹ' kí tọke' Damas ya du ya nib ne Uwien ya gber, kí tuon' Yerusalem yaab nin Sude ya tinfem ke yaab nin bá ọa yé Sufmbe. N tọke' be kí ye be rí lẹbre bi'tetem kí paan Uwien ya sen bo kí sọn itùon yá wọgeh kí teh bi mọnbe kí lẹbre' bi'tetem.

²¹ Nen bo ne *Sufmbe cuo' nni Uwien ya duku ya luo bo, kí nuunh be rí ku nni.

²² Ama Uwien pi n'bo haali nin dinno, ne kí cẹre' n yé u'mọnkunl mubumu nin bicienb ke ya nun bó. Ma tọkeh tuba kí kende' *Uwien ya nọbọnsoknb nin Moyis lá len' kí ye tá li tien nnọ.

²³ N tọkeh kí teh Uwien ya Nigendke Kristo lí bi lí jí ijend ne, kí li yé unil wá li kpiẹ' kí mọkre bitenkpiib ni, kí li wọgeh *Sufmbe nin bá ọa yé *Sufmbe Uwien ya wenwenku.»

²⁴ Pọl lienh wọ rí fie u'ba ma nnọ, ne Festus len' ufaa bo kí ye: «Pọl, a yé uwaar ne. A'bencienm ne cẹre' a waare'.»

²⁵ Nε Pəl jiiin' wə ki ye: «Uciɛn Festus, ma yé waar. N lienh tigbɛmànt nɛ, na yé waarlenn.

²⁶ Uɓɛr Agripa ɓɛn tigber nno. Nɛn bo nɛ n laa' lifèl ki lienh u'nun bó. N ɓɛn ki ye tigber nno tuba ɗa luɔn' wə, kimɛ tigber nno ɗa là tien' ɓɔlm ni.

²⁷ Uɓɛr Agripa, a teke' *Uwien ya nɔ̀bonsaknb là len' nà nno ki jin'-ii'? N ɓɛn ki ye a teke' ki jin'.»

²⁸ Nε Agripa niire' Pəl ki ye: «N sɛn' waamu nɛ á sure nni ní tien Kristo yə.»

²⁹ Nε Pəl ye: «N kàareh Uwien tuo' la, ní yé fɛnfɛnnə bii uyo uba nɛ la, sín nin binib bà kɛ cengeh n'ɓó nno, ní tien *Kristo yaab tɛn min nɛ. Ama ma yíe ɓɛ ní lɔ̀le nɛ tikudɔkr tɛn min».

³⁰ Nε uɓɛr Agripa nin gobina Festus nin Berenis nin binib bà kɛ te kuducɛncienku kua uɓɛr teknh binib ku'ni nno fii',

³¹ ki nɛh nɛ ki tɔ̀keh tɔ̀b ki teh: «Ujɛ wuə ɗa tien' nà kpe kuum bii pɛkl.»

³² Nε Agripa tɔ̀ke' Festus ki ye: «Ujɛ bugɓɛn ɗa bi ye uɓɛrciɛn Sesa nɛ li bu u'buur la, ti bi li fre kí wíɛ wə.»

27

Bi taa' Pəl ki bure' Erom ya du bó

¹ Tɔ̀, bi tɔ̀ke' ki ye ti li jo Itali bó ma nno, nɛ bi taa' Pəl nin lipɛkl ya nitɔ̀b ki de' Sojambɛ kobk ya ciɛn uba bi yih wə Julyus. U te sojacɛkl là ni nno ya yel si «Uɓɛrciɛn ya Sojambɛ nɛ.»

² Buñɛrciɛnbu buba là te ki yé Adramiti ya du ya ñɛrbu, ki joh Asi ya tinfɛnm bó, nɛ ti kɔ̀n' bù ki bure'. Tinbi nin ujɛ uba nɛ là tɔ̀ke bi yih wə Aristak. U yé Maseduɔnn ya tinfɛnm ya nil nɛ, ki kɔ̀ Tesalonik ya du ni.

³ Kutaaku faa' nɛ ti baa' Sidɔn ni. Sojambɛ ya ciɛn Julyus ɗuuke Pəl nin tinimànt ma nno nɛ ki cɛ̀ɓɛ' wə, wə ní jo u'jɔ̀tieɓ saan ɓɛ ní ti teke wə kucɛnku.

⁴ Ti siere' ni'saan ki joh, kutafaaku toɓreh tɛ ma nno, nɛ ti likn' Ciip ya dekl ki nuɔn lè,

⁵ ki tí puore' miñunciɛnm mà nuɔn Silisi nin Panfilí ya tinfɛnm nno, nɛ ki tí baa' Lisi ya tinfɛnm ya du uba ni bi yih wə Mira.

⁶ Nɛn saan nɛ Sojambɛ ya ciɛn nno laa' Aleksandri ya du ya ñɛrciɛnbu buba, bù joh Itali ya du bó, nɛ u cɛ̀ɓɛ' ti kɔ̀n' bun.

⁷ Ti là tien' iwenkàankɛ nɛ ki jɛ̀njɛndeh ki tí nek'n' Kinid ya du. Tí ñɛrbu là joh sosuo nɛ, kimɛ kutafaaku là toɓreh tɛ nɛ, nɛ ti wíɛ' ti bi cuube nà bó nno, ki cubn' Salomone ki tí linde' Kɛt ya dekl, ki nuɔn lè.

⁸ Ti kpáakeh miñunciɛnm nno nin ijend nɛ, ki ɗmɔ̀ɗmɔ̀ɓɛ ki tí baa' libùol liba saan bi yih lè «ñɛrsienbòmɔ̀nmɔ̀nl», ni'saan ɗa fɔ̀ke nin Lase ya du.

⁹ Ti wuəke' usen ni nɛ *Sufmɛ ya ñɔ̀lɔ̀le ya yo tí gɛ̀ɓɛre'. U ya yo gɛ̀ɓɛre' la, uñɛrkure ji ɗmɔ̀ɓɛ kinunɓank nɛ. Nɛn bo nɛ Pəl gbiere' ɓɛ ki ye:

¹⁰ «N'jɔ̀tieɓɛ, n likeh ma nɔ̀, ti ɓie ki joh nin buñɛrbu buu la, kinunɓank li tu tɛ, nɛ na yé buñɛrbu baba nɛ li saa ituk ní ñɛnde, tinbi binib mɔ̀nɔ̀n te len.»

¹¹ Ama Sojambɛ ya ciɛn nno du uñɛrdaan nin uñɛrkurl bo ki cɛn' Pəl len' nà nno.

¹² Nɛ ñɛrsienbùol nno mɔ̀ ɗa mɔ̀n nil ní li te ni'saan tiwɔ̀rciɛnt ya yo ma nno, bà yɛbe ye ní mɔ̀n ɓɛ ní bure nɛ, ní tuo' la, ɓɛ ní baa Kɛt ya ñɛrsienbùol bi yih ni'saan Feniks. Nɛrsienbùol nno ɗmɔ̀ɓɛ kɔ̀kɔ̀bùon ile nɛ. Liba te nintuɔ̀li bó ugen bó, litɔ̀l te nintuɔ̀li bó ujie bó. Bi yie tiwɔ̀rciɛnt nno ya yo kí lɛ bi te nɛn saan nɛ.

Kutafaabiiku fii' miñunciɛnm bo

¹³ Kutaaku kuba ñɛn' ugen bó ní, ka faa nɛ bi ye bi bi maale' nà nno li tuo, nɛ ki lore' buñɛrciɛnbu nno ki bure', ki kpáakeh Kɛt ya dekl.

¹⁴ Ama bi bure' ma, na taande' nɛ kutafaabiiku kuba fii' lidekl nno bó ní ki yile' bi'bo bi yih kù «Lɛnpuoli ya jile bó ya tafaaku».

¹⁵ Kutaaku nno yile' buñɛrbu nno bo ma nno bua ji li fre kí tuobe kù. Kù pe' tɛ ki cɔ̀n', nɛ ti cɛ̀ɓɛ' buñɛrbu nno paan' ku'bo.

¹⁶ Ti jojoh ki tí likn' lidekl liba, bi yih lè Koda, nɛ ki ñikn' ki yuure' ti'ñɛrciɛnbu ñɛh buñɛrwawaabu bùa nno

¹⁷ ki kpiɛn' buciɛnbu ni. Nɛ biñɛrkurb taa' iɗmi ki lɔ̀le' ki pɔ̀nɔ̀pɔ̀n' ki cuo' buciɛnbu nno ya tingi. Bi là fenge nba la, buñɛrbu nno li tí yɛke litɛngbil là bi yih lè Sirt * nno nɛ. Nɛn bo nɛ bi taa' nà co buñɛrciɛnbu bù la joh tontonm nno ki jɔ̀n' bu'bo ki cùun' miñunm ni, ki cɛ̀ɓɛ' bù paan' kutafaaku bo.

¹⁸ Kutaaku tí faa' ki laa' kutafaaku ɓie ki joh ki faa, ki jɛ̀ngeh buñɛrciɛnbu, nɛ bi ñɛn' ituk iba ki wíɛ' miñunm ni.

¹⁹ Wienta daali nɛ biñɛrkurb ñɛn' buñɛrciɛnbu bugɓɛn ya wɛnt tuba mɔ̀ ki wíɛ' miñunm ni.

* 27:17 Litɛngbil là bi yih lè Sirt nno te Libi ya ñunciɛnm ni nɛ, ka fɔ̀ke nin ñungbaal.

²⁰ Ti tien' iden yà yebe ka laa' wien, ka laa' ηmaabii mō. Kutafaaku nnō li bie ki faa ne. Ta ji daan ki ye ti li ηmere.

²¹ Tō, nī wuake' binib bā te buñercienbu ni nnō ηa jin' niba. Nen saan ne Pōl fii' ki sere' bi'nun bō ki tōke' be ki ye: «N'jōtiebe, ni bi lā tuo' n'ñōbu bō, ka siere' Kret ya dekl ni la, kinunbōnk kie ηa bi li tu te, tibont mō ηa bi li ñende.

²² Fēnfēnnō wuō n gbāanh ne ne, cuo men ni'ba kime ni'ni uba ηa rī kpo, buñerbu baba ne li saa.

²³ N yé Uwien ya nil ne, ne ki pukeh wō. Kuñonku kuu nō u sōn' u'tond uba n'saan,

²⁴ u lā tōke' nni ki ye: «Pōl, la sen jēwaanbu. A li li sere ubercien Sesa ya nun bō ne. Uwien li juoke ηe kī cēre binib bā ke te nin ηe buñercienbu ni nnō rī ηmere.»

²⁵ Nen bo, n'jōtiebe, cuo men ni'ba. N teke' Uwien ki jin' ki du ki ye u li tien u tōke' nni nā nnō.

²⁶ Ama kutafaaku li tuke te kī tī gbēn lidekl liba.»

²⁷ Tō, piik nin ñānkunan sō, kutafaaku tuke te ti te Adriyatik ya ñunciēnm bo. Nī tī tuo kuyōku ne biñerkurb maale' ki ye ti ñēkn' liwel liba ne.

²⁸ Bi yīe be rī bikn kī liike miñunm nnō ñō ki kpe ma bo, ne ki taa' uñmi kī lōle' likuluonl liba ki wie' miñunm ni ki bikn' ki laa' nī kpe meta pita nin ulole ne. Ti jende' ki pukn', ne bi tī bikn' ki laa' meta pile nin uiniin.

²⁹ Bi fenge nba la, buñercienbu nnō la tī yēke iten ne. Nen bo ne bi lōle' ikuluon inan ki jōn' buñerbu nnō ya puoli ki cuo' bū ki sien', ki tureh kutaaku rī faa kī tu be.

³⁰ Biñerkurb nnō nuunh be rī lokre kī ñe buñercienbu nnō ni ma nnō ne ki jīin' buñerwawaabu nnō ki pukn' miñunm bo, ki ñen' ki ye bi joh be rī tī lōle' ikuluon ne kī jōn' buñercienbu nnō ya nun bō.

³¹ Ne Pōl tōke' sojambē nin bi'cien ki ye: «Binib bie ñen' buñerbu buu ni la, na rī ηmere»

³² Nen saan ne sojambē cere' iñmi yā lūo buñerwawaabu nnō, ki cēre' bū bure'.

³³ Nī wendeh pīpī ne Pōl gbāan' bi'ke be rī ñikn kī ji tijier, ne ki ye: «Dinnō wuō nō nī tien' iwien piik nin inan sō, ni te iyenben ni ka jinh niba.

³⁴ Nen bo ñikn men kī ji tijier, kime nī li tore ne nī ηmere. Ni'ni uba mōnōn ya yul ηa rī gāare»

³⁵ Pōl len' ki ghen', ne ki taa' kpōnō, ki faare' Uwien bi'ke ya nun bō, ki kuō' ki cin' ki ηmōnh.

³⁶ Nen saan ne bi'ke cuo' bi'ba kī mō jin' tijier.

³⁷ Ti lā te binib kobiile nin pilole nin biluob ne buñercienbu nnō ni.

³⁸ Bi'ke jin' ki gbo', ne ki ñen' tijier tā te buñerbu ni nnō ki wie' miñunm ni ηō bū rī yuōke.

³⁹ Uwien puō' uyo wā nnō, biñerkurb ηa bende' bi te nā saan, ama bi laa' lijaal liba miñunciēnm ya gbaal. Ne bi ye nī tuo' la, bi li cēre buñercienbu nnō rī tī ñe nen saan ne.

⁴⁰ Ne ki cere' ikuluon nnō ya ηmi, ki cēre' i juore' miñunm ni. Ne ki lore' tiñekurlēnben ya ηmi, ki taa' kukpēlcieku kuba ki jōn' buñerbu ya nun bō paaki, ki cēre' kutafaaku tureh be ki cuube miñunm nnō ya gbaal.

⁴¹ Bi tī lēke' litēngbil liba bo miñunm linde' lē. Buñerbu don' li'bo, ne liñeryul bubn', bua ji li fre kī jo. Ne iñungbegbel fih kī yēkreh ufaa bo ki wieleh buñerbu nnō ya juul bō.

⁴² Sojambē nnō maale' ki ye bi li ku lipēkl ya nib nnō ne ηō uba la wo kī ñe kī sen kī ηmere.

⁴³ Ama sojambē ya cien nnō yīe wō rī ηmien Pōl, ne ka tuo' be rī tien bi maale' nā nnō, ne ki ye bā freh kī woh nnō rī kpīe kī maabe kī lu miñunm ni, kī wo kī puore.

⁴⁴ Bā sien' nnō mō rī cuo idōyek bii iñeryōyōl kī puore. Bi tien' nnō ne bi'ke puore' caabu.

28

Pōl te Malt ya dekl bo

¹ Ti ñen' miñunm nnō ni ma nnō ne bi tōke' te ki ye bi yih lidekl nnō Malt ne.

² Lidekl nnō ya nib tien' te tinimōnt cēen. Utaa cin' ki niih, tiwōr te ma nnō, ne bi sēre' umu ki cēre' ti'ke jebe' wū.

³ Pōl wore' tidōbikuont, kī lā kpīen' umu ni. Umu nnō ya wōl cēre' uwe' ñen' tidōbri nnō ni, kī kēre' Pōl ya nuō ki juore' ki juōn.

⁴ Lidekl nnō ya nib laa' uwe' juōn Pōl ya nuō bo ma nnō, ne ki tōkeh tōb kī teh: «Uje wuō li yé unikul ne. U ηmere' ka kpo' miñunciēnm ni, ama ti'bul wā cuube nnō ηa rī cēre' wō rī li fuobe.»

⁵ Nen saan ne Pōl gbē' uwe' nnō, u lu' umu ni ka cii' u'luol bō.

⁶ Bi maaleh kī teh nī li duun ne, bii Pōl li kpo i ya tāan bo ne. Bi lilikeh nī tī wuōke', bi laa' bonn ηa tien' wō, ne bi liebe' ki maale' ki ye u yé ubul ne.

⁷ Tō, lidekl nnō ya cien uba lā te bi yih wō Publiyus. U'kpāabu ηa fōke nin ti te nā saan nnō. Ne u teke' te iwien ita, kī cēnde' te ten ti yé u'jōtieb ne.

⁸Publiyus ya baa dɔ ki bun, u'gbɛnɛnt ton, u juh misɛm. Pɔl jon' u dɔ nà saan nnɔ, ki tì taa' u'nnɔ ki paan' u'bo ki kàare' ki de' wɔ, nɛ u faake'.

⁹Pɔl tien' nnɔ ma nnɔ, nɛ biwientɔb bà te lidɛkl nnɔ bo nnɔ baa' u'saan, nɛ u cère' bi'mɔ faake'.

¹⁰Binib nnɔ seln' tɛ cɛɛn. Ti ye tì siere uyo wà nnɔ, nɛ bi pun' tɛ nà kɛ ciekɛ tɛ.

Pɔl baa' Erom ya du ni

¹¹Ti là tien' nì'saan inɲaale ita nɛ, ki yaan ki kɔn' Aleksandri ya ñɛrcienbu buba ki bure' bù ñmɔbe ibuleh* ya nɛnɛnku. Buñɛrcienbu nnɔ là juore' nì'saan tiwɔrcient ya yo nɛ.

¹²Ti tì baa' Sirakus ya du ni, ki tien' len iwien ita,

¹³nɛ ki ñɛn' len' ki nɔn' miñuncienm, ki tì baa' Lɛjiyo ya du ni. Kutaaku faa', kutafaaku kuba fii' ugen bó ní, nɛ ti taa' iwien ile ki baa' Pusɔl ya du ni.

¹⁴Ti laa' binib bà teke' *Yesu ki jin' nnɔ ya biba len, nɛ bi gbáan' tɛ tì tien' bi'saan iwien ilole. Ti tentien' nnɔ nɛ ki tì baa' Erom ya du ni.

¹⁵Binib bà teke' ki jin' ki te Erom ya du ni nnɔ cii' ti we ní nɛ ki tuobe' tɛ usen bó. Biba tì tuobe' tɛ Apiyus ya daak saan nɛ, bitɔb mɔ tì tuobe' tɛ Ticɛndur tuta saan. Pɔl laa' bɛ ma nnɔ, nɛ ki faare' Uwien, nɛ u'gbɛnɛnt saake'.

¹⁶Ti tì baa' Erom ya du ni ma nnɔ, nɛ bi de' Pɔl u'duku u'ba, ki cère' soja uba gu wɔ.

Pɔl tɔke' Erom yaab Uwien ya gber

¹⁷Iwien ita gɛbre', nɛ Pɔl yin' *Sufmbɛ ya cienb, bi taan', nɛ u tɔke' bɛ ki ye: «N'yaabɛ, ma tien' tì'du ya nib bonn, ka saa' ti'yaajɛbok liba. Ama bi cuo' nni Yerusalem ni nɛ, ki taa' nni ki ñukn' Erom yaab.

¹⁸Bi bur' nni tibuur ki laa' ma ñmɔbe biil, nɛ bi yíe bɛ ní taa nni kí wíe, kime ba laa' n tien' nà ní kpɛ bɛ ní ku nni.

¹⁹Ama *Sufmbɛ ña tuo' bɛ ní wíe nni ma nnɔ nɛ cère' n len' ki ye ubercien Sesa nɛ li bu n'buur. Na yé n yíe ní biin n'bol ya nib nɛ.

²⁰N yin' nɛ ní lá wuɔn nɛ tu ya gber nɛ. Tinbi Israyel yaab là ñmɔbe lidɛndɛn là nnɔ bo nɛ bi lóle' nni tikudɔkr.»

²¹Nɛ bi tɔke' wɔ ki ye: «Sude ya tinfɛnm ya nib ña kele' a'gber gbɔnku ni ki de' tɛ. Ti'yo uba mɔ ña ñɛn' ni'bó ní, ki lá tɔke' tɛ a'gber bii ki len' tigbɛbiert tuba a'bo.

²²Ama ti yíe tì cii' a'ñɔbu ni nɛ sin bugbɛn maaleh ki teh bà, kime ti bɛn ki ye idu kɛ ni, binib ña tuonh a'cɛkl ya gber.»

²³Nɛ bi sien' lidaali là bi li liebe ní Pɔl saan. Ni'daali, nɛ bi baa' u te nà saan nnɔ, ki yebe cɛɛn. Pɔl cin' kutɛnɲaaku nɛ ki tɔkeh Uwien ya bel ya gber ki tì baa' kutaajuɔku. U ñiikeh Moyis nin *Uwien ya ñɔbonsɔknb là kele' nà *Uwien ya gbɔnku ni nnɔ bo nɛ, ki tɔkeh bɛ *Yesu ya gber ki ñikndeh bɛ ní tuo tù.

²⁴Bi'ni biba tuo' tù, nɛ bitɔb yíe' ka teke' tù ki jin'.

²⁵Bi tì siereh ka cii' tɔb bó ma nnɔ, nɛ Pɔl len' liñɔbonl liba ki ye: «*Mifuoñaanm là cère' *Uwien ya ñɔbonsɔknl Esayi tɔke' ni'yaajɛb tigber tà nnɔ yé tigbɛmònt nɛ.

²⁶Mi là ye: «Li joh ki tì tɔke Israyel yaab ki ye:

Ni li tùɔre kí cenge ama na ní cii' ni'tingi,

ni li tùɔre kí liike ama na ní lɛ,

²⁷kime binib nnɔ ya yul faa nɛ,

bi kpɛ' bi'tub nɛ,

ki pi' bi'nun,

ka yíe bi'nun ní lɛ,

ka yíe bi'tub ní cii,

ka yíe bɛ ní bɛnde ni'tingi bi'yɛnm ni,

ka yíe bɛ ní lɛbre bi'tetem ñɔ ní buu bɛ.» »

²⁸Nɛ Pɔl tì tɔke' bɛ ki ye: «Bɛnde mɛn kí ye Uwien sɔn' nni bà ña yé *Sufmbɛ saan nɛ ní tì tɔke bɛ miñmienm ya gber. Bɛn li cengeh tù.»

²⁹[Pɔl len' nnɔ ma nnɔ, nɛ *Sufmbɛ nnɔ siere' ki findeh nin tɔb ki gbiekeh.]†

³⁰Pɔl tien' ibinɲmen ile nɛ ki te kuduku kùa u paanh ku'bo nnɔ ni, ki teknh bà kɛ bàareh u'saan nnɔ.

³¹U tɔkeh binib Uwien ya bel ya gber nin Yonbdaan *Yesu Kristo ya gber, ki ñmɔbe lifɛl ki lienh, nɛ uba ña piendeh wɔ.

* **28:11** *Ibuleh* nnɔ yé Grekmbe ya bule ya yel nɛ. Bi là maaleh ki teh yin nɛ gu biñɛrkurb miñuncienm bo. Bi yih ibuleh nnɔ ya liba Kastɔr, ki yih li'to mɔ Polus. † **28:29** Bi kpíe' ki kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 29 ña te tu'ni.

Kugbɔnku kua Pɔl kele' ki de'

Erom yaab nno

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Yesu ya tond Pɔl nɛ kele' kugbɔnku kuu nɔ. U yé Suf nɛ, ki maa' Tars ya du ni. U là bɛn Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gbɛr mɔnmɔnm nɛ, ki yé Farisien, ka sɛ yiko ya gbɛr bo. U là jɛndeh Kristo yaab cɛɛn nɛ. Nɛ ki tí lá joh Damas bó wɔ rí tí jɛnde ni' mɔ bó yaab. Kristo jɛ' wɔ usɛn, ki tien' wɔ u'yɔ, nɛ u ji tɔkeh binib wɔn Kristo ya gbɛr.

Pɔl ya sɛn ya jom nta bo nɛ u kele' kugbɔnku kuu ki de' Erom yaab. Bi'ni biba là teke' Kristo ki jin' ka yé Sufmbɛ. Ama Sufmbɛ bà teke' Kristo ki jin' ki juore' ki pɛ yiko bo ya biba lienh ki teh bà nɔ yé sufmbɛ nno mɔ li boh yiko nno nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl kele' kugbɔnku kuu nɔ.

Kí cin iyul 1 kí tí baa iyul 8, Pɔl ye unisaal kɛ yé ubierdaan nɛ. Nɛ yiko nɔ rí fre kí nɛn nil biere ni. Ama unil kɛ li nɛmɛrɛ kí nɛ mitekjim nin Mifuoñanm ya torm bo nɛ.

Kí cin iyul 9 kí tí baa 11, Pɔl kele' Uwien ya nib Israyel yaab nin Kristo yaab ya gbɛr nɛ. Kristo yaab ya tekjim te tɛn busubu nɛ. Bu'naan cin' Sufmbɛ ya bùol nɛ. Ama na yé Sufmbɛ kɛ nɛ teke' Kristo ki jin'. Nin nɛn kɛ nɔ Uwien biɛ ki yíe bɛ nɛ ki yih bɛ u'yaab.

Kí cin iyul 12 kí tí baa 15, Pɔl wuɔn' binib li pukeh Uwien ma bo nin bi li nɛmɛ nin tɔb ma bo, kí sure' bà ya tekjim faa bɛ rí li cih ki dienh bà ya tekjim nɔ faa nno. U tí fɔrɛ' nin ifuonde nɛ (liyul 16).

Ifuonde

¹ Min Pɔl nɛ kieh nɛ kugbɔnku kuu. N yé *Yesu Kristo ya tonsɔn nɛ. Uwien nɛ yin' nni rí li yé Yesu Kristo ya tond, ki gɛnde' nni rí li kpaandeh wɔn Uwien ya gbɛmɔnmɔnt.

² Uwien là pùon' tɛ ti ya gbɛmɔnmɔnt nɛ haali uyoyo, kí cɛrɛ' u'ñɔbonsɔknɛ kele' tú u'gbɔnku ni.

³ Tú lienh u'Bije bo nɛ. U tien' u'bà unisaal nɛ bi maa' wɔ *Dafid ya lontunku ni.

⁴ Ama *Mifuoñaanm bo nɛ Uwien wuɔn' ki ye u yé u'Bije ki cɛrɛ' u nɛmɔbe mituɔm kí nɛ u'mekrm bitenkpiib ni bo. Wɔn nɛ yé *Yesu Kristo tí Yonbdaan.

⁵ Wɔn bo nɛ n' laa' mijuokm ki yé u'tond, nɔ u'yel bo rí li tɔkeh inibol kɛ ki teh bɛ rí teke wɔ kí ji, kí li boh wɔ.

⁶ Ni'mɔ te inibol nno ni nɛ, kime *Yesu Kristo yin' ni' mɔ nɛ.

⁷ N kieh kugbɔnku kuu rí de ninbi bà kɛ te Erom ya du ni Uwien yíe nɛ, ki yin' nɛ ki tien' u'yaab nno nɛ. Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl nuunh wɔ rí jo kí tí fuonde Kristo yaab bà te Erom ni nno

⁸ Micincinm n li kpiɛ kí faare n'Wien nɛ. *Yesu Kristo bo nɛ n li faareh wɔ ni'kɛ bo, kime bi lienh uyɛndun ni ni'kɛ saan ni'tekjim bó.

⁹ Wɔn Uwien wà n sɔnh nin n'fɛl kɛ ki dienh wɔ u'Bije ya gbɛmɔnmɔnt ya tɔkm ni nno nɛ yé n'mɔnkunl ki ye n tuu ki tien ni'bó n'kaare ni.

¹⁰ N káareh kí miɛh wɔ uyo kɛ ki teh u tuo' la, wɔ rí de nni usɛn rí baa ni'saan nɛ.

¹¹ Kime n'nun mɔn rí lɛ nɛ kí cɛrɛ ní lɛ *Mifuoñaanm ya paabu nɔ kí túɔrɛ kí li faa mitekjim ni nɛ.

¹² N lɛn' nà nɔ ya tingi si: n baa' ni'saan la, min nin ninbi, wà kɛ rí saake u'tɔ ya gbɛnɛnt kí nɛ ti nɛmɔbe mitekjim ma nno bo nɛ. N ya tekjim rí saake ni'gbɛnɛnt, ni'mɔ yaam rí saake n'yaar.

¹³ N'yaabɛ, n yíe ní li bɛn kí ye n tuu kí bobndeh rí baa ni'saan nɛ, ka laan laa' bónl. N yíe n'tuonl rí cuon ni'mɔ saan ten lí cuon' ma inibotɔ saan nno nɛ.

¹⁴ Ni yé liwɔbl nɛ n'bo rí tɔke binib kɛ tigbɛmɔnmɔnt, bà ya nun wende' nin bà ya nun nɔ wende', bà bɛn niba nin bà nɔ bɛn niba mɔ.

¹⁵ Nɛn bo nɛ n'nun mɔn rí tɔke ninbi bà te Erom ni mɔ tigbɛmɔnmɔnt nno.

Tigbɛmɔnmɔnt yé Uwien ya tuɔm nɛ

¹⁶ Fɛ nɔ nɛmɔbe nni tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkm bo. Tú yé Uwien ya tuɔm nɛ, ki li nɛmɛn binib bà kɛ teke' tú ki jin': bà yé *Sufmbɛ mikpiɛkm nin bà nɔ yé *Sufmbɛ mɔ.

¹⁷ Kime tun nɛ wɔngeh Uwien nɛikeh nà bo kí bùh binib bigbɛmɔndɛnb. U nɛikeh mitekjim baba bo nɛ kí bùh binib bigbɛmɔndɛnb ten nì kele' ma u'gbɔnku ni kí ye: «Ugbɛmɔndaan li fuobe u'tekjim bo nɛ.»

Binib kɛ bre nɛ

¹⁸ Uwien wɔngeh haali paaki bó nɛ kí teh u'mutuol fi' binib bo. Kime bi sɔnh itùonbiere nɛ ka pɛ u'bo, kí piendeh tigbɛmɔnt ya sɛn bi'tùonbiere nno bo.

- ¹⁹ Kime bi ben unisaal li fre ki bende na ke Uwien bo. Won Uwien ne wuon' be ne.
- ²⁰ Imon, haali unendun ya cincinyo ki la baa fenfennon na, nib na kpele ki laa' Wien nin bi'nunbu, ama bi lenh u nen' tibont ta ne ki bende ki teh u manbe ki ye Uwien, ki nmobe mituom ma na nmobe ghenm. Nen bo ne ba ji li fre ki ye ba ben wo.
- ²¹ Nin bi ben wo ma ke non, ba kpiekreh wo ki ye u ye Uwien, ka faareh wo mo. Ama bi juore' nin bi'yenmaalkuon ne, ka nmobe yennm, ki te libonbonl ni.
- ²² Bi yih bi'ba biyenfodenb ne, ki nin ji ye ijor.
- ²³ Bi daan' Uwien wa na ri kpo ya kpiekm, ne ki lebe' ki kpiekreh unisaal wa li kpo ya nennnku nin inuon nin itaan inan ya went nin tiwenbelnkaar ya nennent.
- ²⁴ Nen bo ne Uwien seln' be, bi pe bi'yennm ye na bo, ki sonh tijoknt ya tuon, ki jindeh bi'ba ife.
- ²⁵ Bi taa' kutonnenku ne ki lebe' Uwien ya gbemont, ki pukeh tibont ta Uwien nen' tu, ki sonh ituon ki dienh tu, ki daan' won Uwien wa nen' tibont non ke ki kpe kupenpeku uyo wa na nmobe ghenm non. Ami.
- ²⁶ Nen bo ne Uwien seln' be, be ri li sonh ife ya tuon bi'yennm ye ma bo. Ne bi'puob teh na na kpe tienm, ki daan' miduonm nin bijeb, ki duondeh nin bi'piitob.
- ²⁷ Bijeb mo daan' miduonm nin bipiib, bi'menku koh bijetob ni ki gbiekeh, ne bi teh na na kpe tienm, ki ye ife nin bi'jetob. Nen bo ne bi lenh bi'yul bo ya tudere wa kpe bi'tuonbiere non.
- ²⁸ Ba tonge' Uwien ma non, ne u seln' be, be ri li nmobe yennaalfennm, ki li teh na na kpe tienm.
- ²⁹ Bi cere' mitetem ma ke na man ya bol nin mibiernm nin ununfoke nin iponponbe nin linikul nin ikonkon nin milerkijim nin iyenmaalbiere ne yebre' nin be. Bi ye bitonnendeb ne,
- ³⁰ ki ye bitenfuonb, ki ye Uwien ya nennendb, ki ye bikelnbaandeb, ki ye tigbengt nin tinacenpekuont, ki ye idukond, ka boh bi'naambe nin bi'baambe,
- ³¹ ki ye ijor, ki ye binib ba ba du bi'bo, ki ye binunkuondob, ka muoh nil cecckm.
- ³² Bi ben Uwien sien' ki ye binib teh non la, bi kpe mikuom ne. Nin nen ke bi tuu ki teh non ne, ka juore' nen baba bo, ki liebe' ki saakreh binitob ba mo teh non ya gbenent.

2

Uwien li bu unil ke tibuur

- ¹ To, sin unil wa biindeh a'to non, a ye la, a li ye wa ke, a mo te libiil ni ne Uwien saan. A biindeh a'to ma non a biindeh a'ba ne. Kime a biindeh wo na bo non, a mo teh nen ne.
- ² Ti ben ki ye Uwien dieh binib ba teh tu ya bont ya tub la, u nmobe imon ne.
- ³ Sin unil wa biindeh binitob ba teh tu ya bont, ki mo teh tu non, a maaleh ki teh a li ni tibuur ni Uwien saan ne-ee?
- ⁴ Uwien tien' ne tinimont ki gbien', ki nmobe a'bo lifesongl nin kuminku, ne a yin' nen ke fenn-i? Na ben ki ye Uwien tien' ne tinimont na a lebre a'tetem ne-ee?
- ⁵ A'yul faa, na ye a lebre a'tetem ma non, a bondeh a'ba bo Uwien ya benpiebcien ne, ki gu lidaali la u mutuol li fii binib bo wo ri bu be tibuur ni donob non.
- ⁶ Nen daali ne u li jii unil ke u tuon kpe ma bo.
- ⁷ Binib ba mindeh ki sonh ituon ya man, ki nuunh ukpieke nin lisel nin limiel la na nmobe ghenm Uwien saan non, Uwien li cere ben ne ri li tuu ki fuobe nin wo.
- ⁸ Ama binib ba pe bi'yennm ye na bo, ki wie' tigbemont ya sen, ki pe tibonbiert ya sen bo non, Uwien ya mutuol li fii, u benku ni ri piebe bi'bo ki gbien.
- ⁹ Binib ba ke teh na ben non, ijend nin miccekkm li lu bi'bo. Ni li lu ba ye *Sufmbe nin ba na ye *Sufmbe ke bo ne.
- ¹⁰ Ama ba ke teh na man li ke ukpieke nin lisel nin uyenduon. Ba ye *Sufmbe nin ba na ye *Sufmbe ke li le ne,
- ¹¹ kime Uwien na nmobe gengende.
- ¹² Binib ba ke na ben *yiko ki teh na bre la, bi li kpo, ama Uwien na ri ni *yiko bo ki bu be buur. Ama binib ba ke ben *yiko ki teh na bre non Uwien li ni *yiko non bo ne ki bu be tibuur.
- ¹³ Kime na ye ba ben *yiko ne ye bigbemondob Uwien saan, ama Uwien buh ba teh *yiko non ye ma bo ne bigbemondob.
- ¹⁴ Ba na ye *Sufmbe, ka ben *yiko na ki teh *yiko non ye ma non, ba ben ma ki teh non, bi'yennaale ne ye bi'yiko.
- ¹⁵ Bi teh non ma non, nen ne wongeh ki teh yiko ye na non te bi'yennm ni ne. Bi'yennm ni bi ben na man nin na bre. Nen bo ne bi'yennaale biindeh be uyo uba, ki teknh be uyoto mo.

¹⁶ N tãkeh binib tigbɛmɔnmɔnt tà nnɔ wɔngɛh ki teh nĩ lá li te nnɔ nɛ lidaali là Uwien li cɛre *Yesu Kristo rĩ bu binib tibuur, kí cɛre bɛ rĩ ñɛn ná kɛ buɔ bi'fɛl ni upaan bo nnɔ.

Sufmbɛ nin yiko ya gbɛr

¹⁷ Tɔ, sin Suf wà lienh ki teh a yé Suf, ki du *yiko bo baba, ki jɛbnh a'ba ki teh a bɛn Uwien,
¹⁸ ki bɛn u yíe ná, ki bɛn ná mɔn nin ná ña mɔn, kí ñɛ *yiko bo,
¹⁹ ki maaleh ki teh a yé ununyaan nɛ ki ðɛh ijùɔn, kí yé bà te licin'funl ni ya wenwenku,
²⁰ kí wɔknh ijɔr mibɛnm, kí wɔknh mubumu, kímɛ a bɛn *Uwien ya yiko ma nnɔ, a maaleh ki teh a bɛn tibont kɛ nɛ, kí maaleh ki teh a lienh ná kɛ nnɔ yé tigbɛmɔnt nɛ.

²¹ Tɔ, sin wà wɔknh bitɔb nɔ nnɔ, bɛ tien' ña wɔknh a'ba? Sin wà tãkeh binib ki teh bi la suh nnɔ, bɛ tien' a suh?

²² Sin wà lienh kí teh nib la teh nan'maal nnɔ, bɛ tien' a teh lè? Sin wà ña yíe á cii bule ya nu nnɔ, bɛ tien' a suh tibudur ya bont-i?

²³ A jɛbnh a'ba *yiko bo, kí liebe' kí saah wɔ ma nnɔ, a yuɔndɛh Uwien nɛ.

²⁴ Kímɛ nĩ kele' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye: «Ninbi nɛ cɛreh inibotɔ sukreh Uwien.»

²⁵ Tɔ, a jie' a'punl kí boh yiko la, upunjie ñmɔbe kpɛle nɛ. Ama a jie' a'punl kí saah yiko la, nĩ te ten ña jie' nɛ.

²⁶ Wà ña jie' punl, boh *yiko la, Uwien ya bùol ní te ten u jie' u'punl nɛ.

²⁷ Sin wà yé Suf kí ñmɔbe yiko, u kele' kugbɔnku ní, kí liebe' kí jie' a'punl mɔ nnɔ, ña boh *yiko nnɔ ma nnɔ, wà ña jie' punl, kí boh wɔ nnɔ nɛ li bu ñɛ tibuur.

²⁸ Na yé unil wà yé Suf upaan bo baba nɛ yé Sufmɔn. Na yé wà jie' u'punl bi'ke laa' u jie' nɛ yé upunjie mɔn.

²⁹ Suf ya yenn nɛ wɔngɛh kí teh u yé Sufmɔn. Upunjie mɔn ñɛ lifɛl ní nɛ. U ya punjie ñɛn' *Mifuoñaanm saan nɛ, wà ñɛn' *yiko wà bi kele' wɔ kugbɔnku ní nnɔ. Na yé binib nɛ li pɛke wà yé Sufmɔn, Uwien nɛ li pɛke wɔ.

3

Uba ña te kí yé gbɛmɔndaan Uwien saan

¹ *Sufmbɛ ya kpɛle nín sí ba? Bii bi'punjie ñmɔbe kpɛle-ee?

² Nĩ'ke ñmɔbe kpɛle wà yɛbe nɛ isen kɛ ní, kímɛ Uwien kpíe' kí taa' u'gbɛr kí ñukn' bɛn nɛ.

³ Nĩ ye nɛ rĩ wuɔn kí ye ba? Nĩ ye nɛ rĩ wuɔn kí ye bi'ni biba ña paan' Uwien ye ma bo la, ní li piɛn Uwien u la tien u ye ma bo nɛ-ɛɛ?

⁴ Na rĩ tien nnɔ fiebu. Binib kɛ yé bitonnɛndɛnb mɔnɔn la, Uwien wɔn tuu kí yé ugbɛmɔndaan nɛ ten ní kele' ma u'gbɔnku ní kí ye:

«A'lenm ní nɛ bi li bɛnde kí ye

a yé ugbɛmɔndaan.

Bi bun' nin ñɛ tibuur la,

a lí faake nin bɛ.»

⁵ Tɔ, ní yé tí teh ná ña cuube ní wɔngɛh kí teh Uwien yé ugbɛmɔndaan la, tí nín jí lí len kí ye ba? Tí lí ye Uwien ðɛh tí'tub la, u teh ná ña cuube nɛ-ɛɛ? (Ní lienh binib lienh ma bo nɛ.)

⁶ Na te nnɔ fiebu. U teh ná ña cuube la, u lí tien mila kí bu uɛndun ya nib tibuur-i?

⁷ Tɔ, ní yé n'tonnɛnku wɔngɛh Uwien ya gbɛmɔnt kí cɛreh binib kpíekreh wɔ la, bɛ tien' u ðɛh n'tub kí teh n yé ubierdaan-i?

⁸ Tí lí teh ná bre ñɔ nɛ rĩ kpɛnde ná mɔn-ii? Binib biba sukreh tɛ kí teh tí lienh kí teh nnɔ nɛ. Bideb lí lɛ utudɛre wà bí kpe wù nɛ.

⁹ Nĩ ye nɛ rĩ wuɔn kí ye ba? Nĩ ye nɛ rĩ wuɔn kí ye tinbi Sufmbɛ, tí cɛn' binitɔb nɛ-ɛɛ? Na te nnɔ fiebu. Ní là wɔk'n' nɛ kí ye *Sufmbɛ nin bà ña yé *Sufmbɛ kɛ te ibiɛre ya yonbt ní nɛ.

¹⁰ Nɛn nɛ kele' *Uwien ya gbɔnku ní. Nĩ kele' kí ye:

«Uba mɔnɔn ña te kí yé gbɛmɔndaan,

¹¹ uba ña te kí ñmɔbe yɛnfuom,

uba ña te kí nuunh Uwien,

¹² bi'ke ðaan' u'sɛn nɛ,

kí taan' kí juore' fɛnm.

Uba mɔnɔn ña te kí teh ná mɔn.

¹³ Bi'nieke yɛ ten itɛnkpiifele nɛ,

bi'lɛn ya túon sí milɛrm baba nɛ,

Bi'ñuɔn ñmɔbe tilɔbr ten iwaalɛb nɛ.

¹⁴ In'ɔnbil nin min'uum baba nɛ gbe bi'ñuɔn ní.

¹⁵ Bi'taan ton linikul bo nɛ.

¹⁶ Bi'ñɛn' ná kɛ saan la, bí saah nɛ,

kí kuɔndɛh binitɔb micɛɛkɛm ní.

¹⁷ Ba bɛn yɛnduɔn ya sɛn.

18 Ba fenge Wien.»

19 To, ti ben ki ye *yiko len' nà ke nno, u len' ki de' binib bà li boh wə nno ne, ɲə uba la dule niba bo kɪ ye wa bii'. Nno ne unɛndun ya nib ke li bende kɪ ye bi ɲmabe libiil Uwien saan.

20 Nen bo ne unil teh *yiko ye ma bo la, na rɪ cère Uwien rɪ bù wə gbeməndaan. Yiko cèreh binib bende nà yé ibiere baba ne.

Uwien büh binib bigbeməndənb mitekjim bo ne

21 Fɛnfɛnno wə Uwien ji wuon' u ɲeh usen wà ki büh binib bigbeməndənb, na yé u tukndeh *yiko ye ma bo ne. Yiko nin Uwien ya ɲəbɔnsəkɲb là juo' ki len' nen ne u'gbonku ni.

22 U büh binib bigbeməndənb bi'tekm *Yesu Kristo kɪ ji bo ne. Bà ke teke' *Yesu Kristo kɪ jin' la, u büh be bigbeməndənb ne. Kimɛ bi'ke te miba ne.

23 Bi'ke tien' ibiere ne ki luo' Uwien ya kpieke.

24 Ama Uwien ya juokm bo ne u bù' be bigbeməndənb *Yesu Kristo ya tuorl là de' be ki wie' nno bo. Na yé bi'nimənt bo ne.

25 Uwien taa' wən ne ki tien' lituorl u'səm bo, ki de' bà ke teke' wə ki jin' ki wie', ki wuon' wən Uwien ya gbəmɔnt, ka dère' binib ya tub bi'biere bo uyo bo,

26 u là duon' u'yenn uyo wà nno. Fɛnfɛnno wə u wuon' u'gbəmɔnt ki ye wà ke teke' *Yesu kɪ jin' ne yé gbeməndaan. U tien' nno ɲə binib rɪ bende kɪ ye wən Uwien ne yé ugbeməndaan.

27 Nɪ te nno la, uba biɛ ki ɲmabe u li jɛbn u'ba nà bo-oo? Nɪ yé fenn. Na yé binib ya tūon bo ne Uwien büh be bigbeməndənb, u büh be bigbeməndənb bi'tekjim bo ne.

28 Kimɛ ti ben ki ye Uwien büh unil ugbeməndaan u'tekjim bo ne, na yé u teh *yiko ye ma bo ne u büh wə ugbeməndaan.

29 Uwien yé *Sufmbɛ baba ya Wien ne, ka yé bà ɲa yé *Sufmbɛ ya Wien-ii? U yé bi'mə ya Wien ne.

30 Kimɛ Uwien te uba ne. Wən ne büh bà yé *Sufmbɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ bigbeməndənb mitekjibaabm bo.

31 Ti lienh nà nno, nɪ ye ne rɪ ye mitekjim bo *yiko ɲa ji yé bonn ne-ɛɛ? Nno ɲa ɲɪ! Ti wəngɛh *yiko cinbe ki te ma bo ne.

4

Uwien bù' Abraham ugbeməndaan u'tekjim bo ne

1 To, ti li ye ba kɪ taa kɪ jo ti'yaaje *Abraham ya gber bo? Wən nin u'yul là laa' ba?

2 Nɪ bi yé u'tuonmənəmən ne cère' Uwien bù' wə ugbeməndaan la, u bi ɲmabe u li jɛbn u'ba nà bo. Ama Uwien ya buol na te nno.

3 Kimɛ nɪ kele' *Uwien ya gbonku ni ki ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nen bo ne Uwien bù' wə ugbeməndaan.»

4 Unil sən' lituonl ki teke' nibonn la, na yé paabu, nɪ ye u'paaku ne.

5 Unil wà ɲa nuunh Uwien rɪ juoke wə u'tuon bo, ama ki teke' wən Uwien wà juokeh bibiɛrdənb nno kɪ jin' la, u'tekjim bo ne Uwien li bù wə ugbeməndaan.

6 Nno ne *Dafid mə là pokn' binib bà Uwien bù' be bigbeməndənb, ka tukn' bi'tuon nno ya mənəm bo. *Dafid là ye:

7 «Binib bà Uwien fère' be bi'biil, ki subn' bi'biere bo nno, u'mənəm te bi'bo.

8 Unil wà Yonbdaan ɲa rɪ tɔngɛ u'biere nno u'mənəm te udaan bo.»

9 Mimənəm nno te ki de' bà jie' ipun baba ne bii mɪ te ki de' bà mə ɲa jie' ne? Tɪ liebe nɪ *Abraham ya gber bo. Ti ye teke' Uwien kɪ jin' ma nno ne cère' Uwien bù' wə ugbeməndaan.

10 U lɛ yo ba ne u bù' wə ugbeməndaan-i? Uyo wà u jie' u'punl nno bii uyo wà wa laan là jie' ne? Uyo wà wa laan là jie' nno ne.

11 Nɪ ya puoli bó ne Uwien cère' *Abraham jie' u'punl. Upunjie nno ne yé kudɪɛku kua wəngɛh ki teh *Abraham ya tekjim bo ne Uwien bù' wə ugbeməndaan ki laa' wa laan jie' punl. Nen ne cère' *Abraham yé binib bà ke teke' Uwien kɪ jin' ka jie' pun ya yaaje ɲə Uwien rɪ bù bi'mə bigbeməndənb.

12 Binib bà jie' ipun, ka pɛ upunjie baba bo, ama ki tekɲ' *Abraham ya taal ni, ki teke' Uwien kɪ jin' tɛn *Abraham là teke' Uwien kɪ jin' ma, ki laa' wà laan jie' punl nno, u yé bi'mə ya yaaje ne.

Uwien pūon' binib bà teke' wə ki jin' nno mimənəm

13 Na yé *Abraham là bon' *yiko ne Uwien pūon' ki ye unɛndun li yé wən nin u'yaabii ya faal, kimɛ mitekjim bo ne Uwien bù' wə ugbeməndaan.

14 Nɪ yé Uwien bi'pūon' ki ye unɛndun li yé bà boh *yiko nno ya faal ne la, mitekjim ɲa ji bi li ɲmabe kpɛle, lipuonl nno mə bi li juore fenn ne.

¹⁵ Kime *yiko ya saam ne cèreh Uwien ya mutuol fih binib bo. Yiko ña te la, unil li saa wɔ-ɔɔ?

¹⁶ Nɛn bo ne Uwien pùon' lipuonl mitekjim bo, ñɔ lè rí li yé bupaabu, kí li kpɛ *Abraham ya yaabii kɛ bo. Na yé lí li te kí de bà pɛ *yiko bo baba ne, lí li te kí de' bà mɔ teke' Uwien kí jin' tɛn *Abraham nno ne. Kime *Abraham yé tinbi bà kɛ teke' Uwien kí jin' nno ya yaajɛ ne.

¹⁷ Tɛn ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ní ki ye: «N tien' ñe inibol ligol ya yaajɛ.» *Abraham ne yé tí'ke ya yaajɛ Uwien ya nun bó. Wɔn Uwien ne mekreh bitenkpiib, ne kí naanh tibont nin u'ñɔbon.

¹⁸ Ní là naan lipuonl nno ña rí tien ne. Nin nɛn kɛ *Abraham tuu kí daan ne. U teke' Uwien kí jin' ne Uwien tien' wɔ inibol ligol ya yaajɛ. Tɛn ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ní ki ye: «A' yaabii lí yebe ka ñmɔbe fuul.»

¹⁹ Ní là sɛn' waamu ne wɔ rí lɛ ibin kobk, kí bɛnde' kí ye u neke mikuum, ne u'po Sara mɔ tonde' kí yé uɔl. Ama nin nɛn kɛ *Abraham ya dum ña kùore' waamu mɔnɔn.

²⁰ *Abraham ña maale' milele lipuonl nno bo, u'dum mɔ ña kùore', ama u tùreh kí faakreh mitekjim ní ne, kí kpiɛkreh Uwien,

²¹ kí cinbe kí bɛn kí ye Uwien pùon' ná nno, u ñmɔbe mituom mà u lí fre kí tien nɛ.

²² Nɛn bo ne Uwien bù' wɔ ugbɛmɔndaan.

²³ Ní kele' *Uwien ya gbɔnku ní ki ye: «Uwien bù' *Abraham ugbɛmɔndaan.» Na yé *Abraham baba bo ne ní kele' nno.

²⁴ Ní kele' tí'mɔ bo ne. Tí teke' Uwien wà cère' Yonbdaan *Yesu mekre' bitenkpiib ní nno kí jin', ne wɔn Uwien bù' tí'mɔ bigbɛmɔndenb.

²⁵ Uwien cère' wɔn *Yesu ne kpo' tí'biere bo, kí cère' u mekre' bitenkpiib ní, ñɔ wɔn bo wɔ rí bù te bigbɛmɔndenb.

5

Uwien cère' binib nin wɔn taan' buñɔbu

¹ Tɔ, tí'tekjim bo ne Uwien bù' tɛ bigbɛmɔndenb, kí cère' tí'Yonbdaan *Yesu Kristo bo, tinbi nin wɔn taan' buñɔbu.

² Wɔn *Yesu Kristo ne cère' tí' laa' mijuokm Uwien saan, kime tí teke' wɔ kí jin'. Tí fuobe mí ya juokm ní ne kí ñmɔbe lidɛndɛn kí jɛbnh tí'ba kí teh tí lí lɛ ukpiɛke Uwien saan.

³ Na yé nɛn baba bo ne tí jɛbnh, tí jɛbnh ijɛnd mɔ ní ne. Kime tí bɛn tí ye ijɛnd ní ne tí lenh lífɛl,

⁴ ne lífɛl cèreh tí ñmɔbe kuminku, kuminku mɔ dienh tɛ lidɛndɛn.

⁵ Lidɛndɛn nno ña rí yuɔn tɛ. Kime Uwien de' tɛ *Mifuoñaanm ma nno, mɛn ne cèreh tí bɛndɛh tí'fɛl ní u yíe tɛ kí gbien' ma bo.

⁶ Imɔn, uyo wà ta là ñmɔbe tuom nno, ne *Kristo teke' tinbi bibierɛndɛn ya kuum kí kpo'. Uwien ne sien' u ya yo.

⁷ Ní faa nin unil rí teke ugbɛmɔndaan ya kuum kí kpo. Nba la, uba lí kaabe kí kpo unimɔn bo.

⁸ Ama Uwien wuɔn' kí ye u yíe tɛ, kí cère' *Kristo teke' tí'kuum kí kpo' uyo wà tí laan là biɛ kí yé bibierɛndɛn nno.

⁹ Fɛnfɛnno, *Kristo ya sɛm bo ne Uwien bù' tɛ bigbɛmɔndenb ma nno, bɛ lí tien ñɔ wà jí lí ñɛn tɛ Uwien ya benpiebe wà we ní nno ní?

¹⁰ Uyo wà tí là yé Uwien ya nɛnnɛndɛn nno ne u cère' tinbi nin wɔn taan' buñɔbu kí ñɛ u'Biɛ ya kuum bo. Tinbi nin wɔn taan' buñɔbu ma nno, bɛ lí tien ñɔ ta jí lí ñmɛre u'Biɛ ya fuobm bo?

¹¹ Na yé nɛn baba bo ne tí jɛbnh tí'ba, tí jɛbnh Uwien bo mɔ ne. Yonbdaan *Yesu Kristo taan' tinbi nin Uwien buñɔbu fɛnfɛnno ma nno, ne cère' tí jɛbnh.

Adam nin Kristo ya gber

¹² Unibaab bo ne ibiere cin' unɛndun ní. Ibiere nno ne tuke' mikuum kí baa', ne binib kɛ kpuokeh kime bí'ke teh ibiere ne.

¹³ Kí yaan Uwien rí de Moyis *yiko nno kí laa' ibiere tɛ ne unɛndun ní. Yiko ña laan là tɛ ma nno, bà là tɔngɛh binib ya biere.

¹⁴ Ama kí ñɛ Adam ya yo kí tí baa Moyis ya yo mikuum jinh binib ne. Nin ba tien' biere tɛn Adam là kende' Uwien ya ñɔbu bó kí bii' ma kɛ nno mikuum jinh bɛ ne. Adam là yé unil wà we ní nno ya nɛnnɛnku ne.

¹⁵ Ama Uwien ya paabu nin Adam ya biil ña tɛ, ka kpɛ mɔ. Unibaab ya biil bo ne mikuum jin' binib bí yebe ma nno, bɛ lí tien ñɔ unibaab *Yesu Kristo mɔ bo Uwien ña rí juoke binib bí yebe, kí de bɛ bupaabu bù rí lí yebe ka ñmɔbe bù kpɛ nin bà ní?

¹⁶ Uwien ya paabu tien' nà nin unibaab nnò ya biere tien' nà ña te. Wòn unibaab ya biere bo nɛ Uwien yɛ binib kɛ kpɛ utudɛrɛ. Ama Uwien ya juokm bo nɛ u bɔh binib bigbɛmɔ̀ndɛnb nin bi'biere yɛbe ma kɛ nnò.

¹⁷ Unibaab ya biil bo nɛ mikuum ñmɔ̀be mituɔ̀m binib kɛ bo kɛ ñɛ wòn unibaab nnò. Ni te nnò la, bɛ li tien ñɔ̀ binib bà laa' Uwien ya nimɔ̀nciɛnt tà cɛ̀rɛ' Uwien bu' bɛ bigbɛmɔ̀ndɛnb nnò ña ji li lɛ Uwien ya fuobm, kɛ ji libel unibaab *Yesu Kristo bo?

¹⁸ Unibaab ya biil nɛ tuke' utudɛrɛ ki baa' binib kɛ bo. Nnò nɛ unibaab ya tuonmɔ̀nmɔ̀n mɔ̀ bo, Uwien bɔh binib kɛ bigbɛmɔ̀ndɛnb ki cɛ̀rɛh bi fuobe.

¹⁹ Unibaab ña bon' Uwien ma nnò nɛ cɛ̀rɛ' binib kɛ yɛ bibiɛrdɛnb Uwien saan. Nnò nɛ unibaab mɔ̀ bon' Uwien ma nnò cɛ̀rɛ' binib kɛ yɛ bigbɛmɔ̀ndɛnb Uwien saan.

²⁰ Uwien lá taa' *yiko ki baa' nɛ binib ya biil yɛbre' ki gbien'. Ama ibiere yɛbe nà saan la, Uwien ya nimɔ̀nt mɔ̀ yɛbe ni'saan cɛ̀n nɛ.

²¹ Ibiere lá ñmɔ̀be mituɔ̀m nɛ ki tukeh mikuum ki bàareh. Nnò nɛ Uwien ya nimɔ̀nt mɔ̀ ñmɔ̀be mituɔ̀m ki cɛ̀rɛh binib yɛ bigbɛmɔ̀ndɛnb u'saan, ki li lɛ limiel lá ña ñmɔ̀be gbenm kɛ ñɛ Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

6

Ti kpo' nin Kristo ma nnò, ti li fuobe nin wɔ̀ mɔ̀ nɛ

¹ Tò, nɛ te nnò ma nnò, nɛ yɛ nɛ ñi ye ba? Nɛ yɛ nɛ ñi ye ti li tuu ki teh ibiere ñɔ̀ Uwien ya nimɔ̀nt ñi li yɛbreh nɛ-ɛɛ?

² Na te nnò fiebu. Ti ñɛn' ibiere ya wɔ̀bl ni ñɔ̀, ti li tien mila kɛ liebe kɛ li fuobe ibiere ni?

³ Bii na bɛn ki ye bi sɛ̀i' tinbi bà kɛ Uwien ya ñunm ti taan' nin *Yesu Kristo nnò ti taan' u'kuum mɔ̀ nɛ-ɛɛ?

⁴ Bi sɛ̀i' tɛ Uwien ya ñunm ti taan' Kristo ya kuum ma nnò, bi taan' ki sube' tinbi nin wòn nɛ. Nɛ u'Baa Uwien ya kpiekɛ bo, u cɛ̀rɛ' u mɛkre' bitɛnkpiib ni ñɔ̀ ti' mɔ̀ ñi li te mifuobfɛnnm ni.

⁵ Nɛ tinbi nin wòn taan' u'kuum ma nnò, ti li taan' u'mɛkrm mɔ̀ nɛ.

⁶ Tùrɛ men kɛ li bɛn kɛ ye bi kpe' wɔ̀ udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo ma nnò, bi kpe' ti'tetekpaam mɔ̀ nin wɔ̀ nɛ. Mitetekpaam nnò la ji ñi li ñmɔ̀be tuɔ̀m ñɔ̀ ti la ji ñi li yɛ ibiere ya yonbe.

⁷ Imɔ̀n, unil kpo' la, u ñɛn' ibiere ya yonbt ni nɛ.

⁸ Ti kpo' nin Kristo ma nnò, ti teke' ki jin' ki ye ti li fuobe nin wɔ̀ mɔ̀ nɛ.

⁹ Ti bɛn ki ye u mɛkre' bitɛnkpiib ni ma nnò, wa ji li kpo, kuum ña ji ñmɔ̀be tuɔ̀m u'bo.

¹⁰ U kpo' bolm miba kpein nɛ ki gben' ibiere ya tuɔ̀m. Fɛnfɛnnò u fuobe, nɛ u'fuobm nnò yɛ Uwien yaam nɛ.

¹¹ Nnò nɛ ni' mɔ̀ li bɔh ni'ba tɛn ni' mɔ̀ kpo' ki ñɛn' ibiere ya tuɔ̀m ni, nɛ ki fuobe ki de' Uwien *Yesu Kristo bo.

¹² Nɛn bo, ni la ji ñi cɛ̀rɛ ibiere ñi li ñmɔ̀be tuɔ̀m ni' gbenent tà li kpo nnò bo, ki la ji ñi li teh tù yíe nà.

¹³ Ni la taah ni' gbenɛnbɛl ki teh ibiere tɛn l yɛ itùonbiere ya jɛwent nɛ. Ama ni te tɛn binib bà mɛkre' ki liebe' ki fuobe ma nnò, taa men ni'ba kɛ de' Uwien, kɛ taa ni' gbenɛnbɛl kɛ de' wɔ̀ tɛn l yɛ itùonmɔ̀nmɔ̀n ya jɛwent nɛ.

¹⁴ Na ji li te biere ya yonbt ni, kime yiko ña ji ñuuke nɛ, Uwien ya nimɔ̀nt nɛ ji ñuuke nɛ.

Ti ñɛ ibiere ni ki li teh nà mɔ̀n Uwien ya nun bó

¹⁵ Nɛ tingi si ba? Ti li teh ibiere kɛ yɛ *yiko ña ji ñuuke tɛ, Uwien ya nimɔ̀nt nɛ ji ñuuke tɛ-ɛɛ? Na te nnò fiebu!

¹⁶ Na bɛn ki ye a taa' a'ba ki de' unil, ki boh wɔ̀ tɛn a yɛ u'yonb la, a mɔ̀nbe kɛ yɛ udaan ya yonb nɛ-ɛɛ? A taa' a'ba ki de' ibiere la, a yɛ ibiere ya yonb nɛ, nɛ ibiere bàareh nin mikuum nɛ. Nɛ yɛ a tí taa' a'ba ki de' Uwien, ki boh wɔ̀ la, u li bù ñɛ ugbɛmɔ̀ndaan nɛ.

¹⁷ Tí faare men Uwien. Ninbi bà lá yɛ ibiere ya yonbe uyo uba nnò, fɛnfɛnnò ni ji boh bi wɔ̀kn' nɛ miwɔ̀knm má Uwien ya sɛn bo nnò nin ni' fɛl kɛ nɛ.

¹⁸ Uwien ñɛn' nɛ ibiere ya yonbt ni, nɛ ki tien' nɛ tigbɛmɔ̀nt ya yonbe.

¹⁹ Ni'jiint bo nɛ n taa' minisaaltetem ki tien' kunɛnnɛnku ñɔ̀ ní frɛ kɛ cii. Uyo uba ni lá taa' ni'ba ki tien' tɛjɔ̀nkɛ nin fɛnfɛnm ya yonbe nɛ, ki teh nà ña kpe sɛn Uwien ya nun bó ma nnò, fɛnfɛnnò ní ñi taa' ni'ba ki tien' tigbɛmɔ̀nt ya yonbe, kɛ li yɛ Uwien ya nib imɔ̀nmɔ̀n.

²⁰ Ni lá yɛ ibiere ya yonbe ma nnò, niba ña lá wɔ̀bndeh nɛ ní li teh nà cuube Uwien ya nun bó.

²¹ Ni lá teh tibont tà uyo uba nnò, tù ji coh nɛ ifɛ nɛ fɛnfɛnnò, nɛ tu'fɔrm lá bàareh nin mikuum nɛ.

²² Ama fɛnfɛnnò Uwien ñɛn' nɛ ibiere ya yonbt ni, ki tien' nɛ u ya yonbe, nɛ ni ji teh tibont tà mɔ̀n u'nun bó. Nɛ miform, ni li lɛ limiel lá ña ñmɔ̀be gbenm.

²³ Ibiere ya paaku si mikuum ne, ne Uwien ya paabu si limiel là ña ñmabe gbenm, Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

7

Yiko nin Kristo yaab ya gber

¹ N'yaabe, n lienh nin ninbi bà nnò, ni yé binib bà ben *yiko mɔnmɔnm ne. Ni ben ki ye unil te *yiko ya wɔbl ni uyo wà u laan fuobe ne.

² Nnò ne *yiko bo uje laan fuobe la, u'po ña ñmabe sen wò rí fii u'saan, ama u'ce kpo' la, u ñmabe usen wò rí liebe ki kun ticɛr.

³ Upii nebre' ki kun' ticɛr uyo wà u'ce laan fuobe la, bi li yin wò upiinanmaa ne. Ama u'ce kpo' la, wa ji te yiko ya wɔbl ni. U liebe' ki kun' ujetò la, ba rí yin wò piinanmaa.

⁴ N'yaabe, ni'mà yaam te nnò ne. Kristo là kpo' ma nnò, ni'mò là kpo' nin wò ne, ka te yiko ya wɔbl ni, ni ji yé uba yaab ne. Ni'tingi si: ni ji yé Kristo wà mekre' bitenkpiib ni nnò yaab ne, ñò tì li sɔnh itùon yà mɔn ki dienh Uwien.

⁵ Imɔn, uyo wà tì là pɛ minisaaltetem bo nnò, *yiko ne là cèreh ti lenh iyenmaalbiere, ki teh tibont tà bàareh nin mikuum.

⁶ Fɛnfɛnnò ti te ten ti kpo' ne ki ñen' nà là co te nnò ni, ka ji te yiko ya wɔbl ni. Ti ji pɛ Mifuoŋaanm wɔngɛh te usenfaan wà nnò bo ne, ki sɔnh Uwien ya tuonl; ta ji pɛ Moyis kele' yiko wà nnò là wɔngɛh te usenkpaan wà nnò bo.

Yiko ne cèreh unil bendeh ibiere

⁷ Tò, ni ye nè rí ye ba? Ni ye nè rí ye yiko yé ibiere ya bonn ne-εε? Na te nnò fiebu! Kime *yiko ña bi te la, ma bi li bende nà yé ibiere ya bonn. Nà bi kele' *yiko ya gbɔnku ni ki ye: «La ñmabe nunfɔke la,» ma bi li bende ki ye ununfɔke yé biere.

⁸ Yiko ya wɔbl bo ne ibiere laa' usen ki cèrè' n ñmabe ununfɔke ke ya bol. Yiko ña bi te la, biere ña bi ñmabe tuom.

⁹ Uyo wà ma là ben yiko nnò, n là fuobe ne. Ama n tì bende' *yiko nnò ya wɔbl ma nnò, ne ibiere laa' mituom n'bo,

¹⁰ ne n kpo'. Yiko ya wɔbl là bi li de nni limiel nnò, baa' nin mikuum ne min bo.

¹¹ Kime *yiko ya wɔbl bo ne, ibiere laa' usen, ki lere' nni, ki cèrè' n kpo'.

¹² Imɔn, *yiko nin u'wɔbl ñen' Uwien saan ne ki mɔn, ki cuube.

¹³ Tò, nà yé nibonmɔnmɔnm ne kpɛnde' n'bo mikuum-ii? Na te nnò fiebu! Ibiere ne cèrè' n kpo'. Nibonmɔnmɔnm nnò bo ne ibiere laa' usen ki ku' nni, ñò yí rí tùore kí wuon i yé bà. Yiko nnò ya wɔbl ne wuon' te ibiere bre ki gbien' ma bo.

Ibiere coh binib tiyonbt ma bo

¹⁴ Imɔn, ti ben ki ye *yiko ñen' Uwien saan ne. Min wɔn, n yé unisaal ne, ne ibiere cuo' nni tiyonbt.

¹⁵ Ma ben n teh nà, kime n yé rí tien nà la, ma teh ñen. Ama n ñen nà nnò n teh ñen ne.

¹⁶ N teh ma yé rí tien nà la, ñen ne wuon' ki ye n tuo' ki ye *yiko yé nibonmɔnmɔnm ne.

¹⁷ Ni te nnò la, na yé min ne teh nnò, ibiere yà te nni nnò ne teh nnò.

¹⁸ N ben ki ye bonmɔnmɔnm ña te nni, n niireh n yé unisaal ma nnò ne. N yé rí tien nà mɔn, ama ma rí fre kí tien nè.

¹⁹ Kime n yé rí tien mimɔnm mà nnò, ma teh mè. Nà bre, ma yé rí tien nè nnò, n teh ñen ne.

²⁰ N teh ma yé nà la, na yé min ne teh, ibiere yà te nni nnò ne teh.

²¹ Nɛn bo, n laa' n te mitetem mà ni so: min wà yé rí tien nà mɔn nnò, n lenh n freh ki teh nà bre baba ne.

²² N fe *Uwien ya yiko n'yɛnm ni cɛen ne,

²³ ama n laa' mituom miba mɔ te nni, ki mɔh nin n'yɛnmaalɔnmɔnm, ki cèrè' ibiere yà te nni nnò cuo' nni tiyonbt, n te i'wɔbl ni.

²⁴ Min wuò ya cɛɛkdaan! Njme li fie nni ibiere yà te nni, ki li baa nin mikuum nnò saan-i?

²⁵ N faareh Uwien, kime wɔn ne li fie nni kí ñe ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

Min wɔn n'yɛnmaale ni, n te *Uwien ya yiko ya yonbt ni ne, ama minisaaltetem ya sen ni wɔn, n yé ibiere ya yonb ne ki te i'yiko ni.

8

Mifuoŋaanm ne dienh limiel

¹ Fɛnfɛnnò Uwien ña ji li dɛrɛ bà yé *Yesu Kristo yaab ya tub.

² Kime unil yé *Yesu Kristo yò la, *Mifuoŋaanm ya tuom mà dienh limiel nnò, ne ñen' udaan ibiere nin mikuum ya tuom ni.

³ Uwien tien' *yiko ŋa rí fre kí tien ná. Kí ñe unisaal ya jiiint bo ñe *yiko ŋa lá ñmòbe tuóm. Ñen bo ñe ibiere bo, Uwien sən' ní u'tiema Bijé uñendun wuu ni nin tigbenent, tú naan tinbi bibierdenb yaar. Uwien taa' wən ñe kí tien' lituorl kí gben' ibiere ya gber.

⁴ U tien' nnò ño tinbi bà daan' minisaaltetem kí pè *Mifuoñaanm yie ná bo ñe rí fre kí tien *yiko ye ná ke mənəmən.

⁵ Binib bà pè minisaaltetem bo nnò teh unisaal yie ná ñe. Ama bà pè *Mifuoñaanm bo nnò, ben teh mí yie ná ñe.

⁶ Unisaal yie ná nnò bàareh nin mikuum ñe. Ama *Mifuoñaanm yie ná nnò ñen dienh limiel nin uyenduon ñe.

⁷ Kime binib bà teh unisaal yie ná nnò yé Uwien ya ñennendb ñe. Ba boh *Uwien ya yiko, ka lí li fre kí bo wə mə.

⁸ Bà pè minisaaltetem bo nnò ŋa rí fre kí sange Uwien ya yem.

⁹ Ninbi ben wən, na pè nisaaltetem bo, ni pè *Uwien ya Fuoñaanm bo ñe, kime Uwien ya Fuoñaanm te ni'ni. Kristo ya Fuoñaanm ŋa te unil wà ni la, udaan ŋa yé u'ya.

¹⁰ Kristo te ninbi ni ma nnò, ibiere cère' ni'gbenent lí kpo mənən la, *Mifuoñaanm ñe yé ni'miel kí ñe Uwien bù' ñe bigbeməndenb ma nnò bo.

¹¹ Uwien wà cère' *Yesu mekre' bitenkpiib ni nnò ya Fuoñaanm te ni'ni ma nnò, wən wà cère' Kristo mekre' bitenkpiib ni nnò lí de ni'gbenent tà lá lí kpo nnò mifuoəbm kí ñe *u'Fuoñaanm mà te ni'ni nnò bo.

¹² N'yaabe, ñen bo ñe ti ñmòbe lifənl. Ama ta ñmòbe fənl nin unisaal ya tetem ño tí lí teh unisaal yie ná.

¹³ Kime ni pè minisaaltetem bo la, ni lí kpo ñe, ama kí ñe *Uwien ya Fuoñaanm bo, ni wíe' unisaal yie ná la, ni lí fuobe ñe.

¹⁴ *Uwien ya Fuoñaanm pekreh binib bà ke nnò ñe yé Uwien ya bumu.

¹⁵ Uwien de' ñe *u'Fuoñaanm mà nnò ŋa co ñe yonbt ño ní liebe kí sən bujəwaanbu, ama *u'Fuoñaanm ñe tien' ñe u'bumu, ñe kí cère' ti yih wə ti'Baa.*

¹⁶ *Uwien ya Fuoñaanm nin mí'yi ñe kundeh imən ti'ye nm ni kí teh ti yé Uwien ya bumu.

¹⁷ Ti yé Uwien ya bumu ma nnò, ti yé u'faajib mə ñe. Ti yé Uwien ya faajib ñe tinbi nin Kristo ke. Ti taan' kí jəndeh nin Kristo ma nnò, tinbi nin wən lí taan kí le ukpieke mə ñe.

Uwien lá lí kpieke u'nib

¹⁸ N ben kí ye fəfennə ya jənd ŋa ñmòbe bə rí taa yé kí kpaan nin ukpieke wà Uwien lá lí ñen wú upaan bo kí de te nnò.

¹⁹ Kime Uwien ñen' tibont tà ke nnò gu nin inunmón ñe lidaali lá Uwien lí wuon bà yé u'bumu.

²⁰ Uwien ñen' tibont tà ke nnò juore' fənm. Na yé tú yie ñe kí juore' fənm, wən Uwien ñe cère' tú juore' fənm. Ama tú ñmòbe lidəndənl kí ye

²¹ lidaali liba tu'mə lí ñe mituəm mà kuuleh tú, kí cərəh tú te tiyonbt ni nnò ni, kí mə rí le Uwien ya bumu ya kpieke, kí lí te liwiel ni.

²² Ti ben kí ye haali nin fəfennə Uwien ñen' tibont tà ke nnò jəndeh ñe kí kpiəndeh ten upii ñe benh nin imərwien.

²³ Na yé tibont nnò baba, tinbi bà Uwien de' te *u'Fuoñaanm, mí yé u'paacindkaabu nnò, ti'mə kpiəndeh ti'fəl ni ñe, kí gu lidaali lá Uwien lí wuon kí ye ti mənbe kí yé u'bumu, u de' te kí wíe' nnò.

²⁴ Ti ñmère' ama ní laan yé lidəndənl ñe. Unil ñmòbe lidəndənl nibonn bo la, wa laan laa' nè ñe. U laa' nè la, na jí yé dəndənl u'bo.

²⁵ Ti ñmòbe lidəndənl nibonn bo, ka laan laa' nè la, ti lí mінде ñe kí lí gu.

²⁶ Nnò ñe *Uwien ya Fuoñaanm toreh te ti'jiiint ni, kime ta bən u yie tí lí kàareh wə ma bo. Ñe *u'Fuoñaanm kàareh wə kí dienh te, kí dunh haali nil ŋa rí fre kí le u lí taa iñəbon yá kí təkni mí lienh ná nnò.

²⁷ Uwien, wà ben binib ya fəl ni te ma bo, ben *u'Fuoñaanm ya yenmaale. Men ñe kàareh wə u yie ma bo kí dienh u'yaab.

²⁸ Ti ben kí ye Uwien teh tibont tà ke nnò u teh tú binib bà yie wə ya mənəm bo ñe. Bi yé binib bà u yin' bə u lá bobn' ma bo ñe.

²⁹ Kime u lá ben bə kí laa' ba laan maa' bə, ñe kí sien' kí ye bə rí lí naan u'Bije, ño u'Bije rí lí yé kibukpiek libugol ni.

³⁰ Uwien yin' bà nnò, u lá juə' kí gənde' bən ñe. U yin' bà nnò, u cère' bən ñe yé bigbeməndenb. U cère' bən bà yé bigbeməndenb nnò, u de' bən ñe ukpieke.

Niba ŋa rí fre kí bore tinbi nin Uwien ya yem

³¹ Ti lí len tu le ba kí pukn-i? Uwien se tí'ciək bó la, ñmè jí lí fre kí tien te niba?

* 8:15 Grekmbe ya lenm ni bí kele' kí ye: Aba ñe. Litəbonl nnò ñen' *Sufmbe ya lenm ni ñe, ñe lí tingi si: Baa.

³² Wa yie' u' tiema Bijε mōnōn bo, ama u taa' wō ki cēbe' wō rī tī kpo ti' ke ya biere bo nε. U de' te u' Bijε ma nno, bε li tien u la juoke tε kī de tε tibont kε?

³³ Njme li fre kī biin Uwien gēnde' binib bā? Uwien mōnōn ye bi yé bigbēmāndēnb nε.

³⁴ Nεn bo, njme li fre kī ye bi kpe utudere? Yesu Kristo kpo'. Na yé u kpo' baba, u mεkre' bitenkpiib ni mō nε, ki te Uwien ya jie bō, ki kāareh wō ki dienh te.

³⁵ Bε li fre kī bore tinbi nin Kristo u la li yie tε? Ijend bii uyensaa bii bi jēndeh tε ma nno bii mikōnm bii micεcεkm bii kinunbōnk bii mikuum-i?

³⁶ Nī te tēn nī kele' ma *Uwien ya gbōnku ni nε. Nī kele' ki ye:

«Sin bo nε bi kuuleh tε idaan kε,

ki likeh tε tēn ti yé ipe nε bi tuke ki joh bε rī tī kōre.»

³⁷ Ama *Yesu Kristo wā yie tε nno ya tuōm bo nε, ti faa ki cεn' wā kε mōn' ki faake'.

³⁸ Imōn, n bεn ki ye niba nja te kī fre kī bore tinbi nin Uwien u la yie tε. Mikuum, limiel, Uwien ya tondb, paaki bō ya tuōm kε ya bol, fεnfennō ya gbεr, uyo wā we nī ya gbεr, mituōm mā kε te ya bol,

³⁹ nā kε te paaki bō, nā kε te dentingi, Uwien nēn' nā kε nno, niba nja te kī fre kī bore tinbi nin Uwien u la yie tε. U wuōn' tε u'yiem nno kī nē Yonbdaan *Yesu Kristo bo nε.

9

Uwien nin u'nib Israyel yaab ya gbεr

¹ Tō, n yé Kristo yō nε ki tōkeh tīgēmānt, ma nendeh. N'yenm nin *Mifuoñaanm nε yé bimānkunb ki ye

² n te uyensaciēn ni, nε nī wi n'fēl ni ki gbiekeh uyo kε.

³ Imōn, n bi yie Uwien rī wiε nni miñuūm kī bore min nin Kristo, n'yaab bā yé n'bol ya nib nno bo.

⁴ Bεn nε yé Israyel yaab. Uwien tien' bεn nε u'bumu, ki de' bε u'kpieke, ki cuo' nin bε kujōtieku mibolm mā yēbe, ki de' bε *yiko, ki wuōn' bε bi li pukeh wō ma bo, nε ki pūon' bε ipuon.

⁵ Israyel ya bol cin' nin bi ya yaajeb nε. Uwien ya Nigēndkε Kristo tien' u'ba unisaal ki nēn' bi ya bol ni nε. Wōn nε yé Uwien ki njmōbe mituōm tibont kε bo. Wōn si kupenpeku uyo wā nja njmōbe gbenm. Ami.

⁶ Na yé Uwien nja fre' ki tien' u la pūon' lipuonlā nno nε. Ama Israyel ya yaabii kε nja cinbe kī yé Israyel ya bol ya nib.

⁷ *Abraham ya yaabii mō kε nja cinbe kī yé Uwien ya puonl ya bumu. Kime Uwien lā pūon' *Abraham ki ye u'bijε *Isaak ya bumu baba nε li yé u'yaabiimōn.

⁸ Nī'tingi si: na yé unisaal maa' mubumu mūa nε yé Uwien ya bumu. Uwien ya puonl ya bumu baba nε yé u'bumu, ki yé *Abraham ya yaabii.

⁹ Uwien lā pūon' *Abraham ki ye ma sō: «Nī lā njmēn nō la, n li liebe nī kī le a'po Sara njuuke kibujebuk nε.»

¹⁰ Na yé nēn baba: tiere men Lebeka mō ya gbεr. Wōn nin ti'yaajε *Isaak lā maa' ileb nε, mū yé mujemu.

¹¹⁻¹² Ama ba laan la maa' mubumu nno, ki niireh nin mū rī tien nā mōn bii nā bre, nε Uwien juō' kī tōke' Lebeka ki ye uciēn lā li tien uwaal ya yonb nε. Uwien len' nno njō wō rī wuōn kī ye wa tukndeh nil ya tuonl bo kī gēndeh wō, ama u'yiem bo nε u gēndeh unil, nε miyiem nno nja njmōbe lēbrm.

¹³ Nī te tēn nī kele' ma *Uwien ya gbōnku ni nε. Nī kele' ki ye: «N yie Sakōb, nε ki nēn Esawu.»

¹⁴ Nī te nno la, ti nīn li len kī ye ba? Ti li ye Uwien teh nā nja cuube nε-εε? Na te nno fiebul!

¹⁵ Uwien lā tōke' Moyis ki ye: «N yie rī muō unil wā micεcεkm la, n muōh wōn nε. N tī yie rī tien wā tinimānt la, n teh wōn nε.»

¹⁶ Nεn bo, na yé unil ya yiem bo, ka yé u'niknm bo nε Uwien muōh wō micεcεkm. Uwien ya nimōnt bo nε u muōh unil micεcεkm.

¹⁷ Nī kele' *Uwien ya gbōnku ni ki ye Uwien tōke' Farahōn ki ye: «N kāan' njε ubεr njō sin bo rī wuōn binib n njmōbe mituōm ma bo nε, njō binib kε rī cii n'yel bō utingben kε bo.»

¹⁸ Nno nε Uwien yie wō rī muō wā micεcεkm la, u muōh wōn nε, nε u yie wā ya yul rī li faa la, u cēreh li faa nε.

Uwien ya benpiebe nin u muōh binib micεcεkm ma bo

¹⁹ Nεn bo, uba li niire nni kī ye: nī te nno la, bε bo nε Uwien kōnh nin binib ki teh ba teh nī'donbō? Bii u li fre kī ye: njme li fre kī pien Uwien u la tien u yie ma?

²⁰ Tō, sin unisaalō, a tēn kī yé njme nε ki nieh nin Uwien-i? Timaar li fre kī niire, wā men' tū kī ye «Bε tien' a men' tε nō nno-ō?»

²¹ Umaar ɲa ɲmɔbe sɛn wɔ rí tien u'yɔkr u yíe ma-aa? U li fre kí bore tuba kí mɛ lisɛn lá ɲmɔbe kuɲuarku, kí taa tutor kí mɛ lá ɲa ɲmɔbe ɲuarku.

²² Uwien lá yíe wɔ rí wuɔn biba kí ye u'mutuol fii' bi'bo, kí yíe bɛ rí bɛnde kí ye u ɲmɔbe mituɔm nɛ. Nin nɛn kɛ bá fin' u'mutuol kí bi kɛ mikuum nnɔ, u taa' lifɛsɔngl cɛɛn nɛ kí ɲmɔbe bɛ.

²³ U lá yíe wɔ rí wuɔn bitɔb mɔ kí ye u muɔ' bɛ micɛɛkm nɛ, kí yíe bɛ rí bɛnde u'kpiɛke yebe kí kɛ mɔ bo nɛ. U lá bonde' bɛn nɛ wɔ rí de bɛ ukpiɛke nnɔ.

²⁴ Tinbi nɛ yé u bonde' bá nnɔ. Na yé u yin' tɛ *Sufmbɛ ya bol ni baba nɛ, bá ɲa yé *Sufmbɛ mɔ tɛ len nɛ.

²⁵ Ní tɛ ten ní kɛlɛ' ma Ose ya gbɔnku ni nnɔ nɛ. Ní kɛlɛ' kí ye:

«Linibol lá ya nib ɲa lá yé n'yaab nnɔ,

n lí yin bɛ n'yaab,

linibol lá ma lá yíe lɛ nnɔ,

n lí yíe lɛ.

²⁶ Bì lá tɔkɛ' bɛ ná saan kí ye ba yé n'nib la,

bi lí yin bɛ ní'saan min Uwien wá fuobe ya bumu.»

²⁷ Israyel yaab bɛn wɔn, *Uwien ya ɲɔbonsɔknl Esayi mɔ lá len' bi'gber kí ye: «Israyel yaab yebe tɛn likpɛntɛngbil mɔnɔn la, bí'ni binikáankaab nɛ lí ɲmɛrɛ.

²⁸ Kímɛ Yonbdaan lí sɔn u'tuonl kitink bo u lá len' ma bo nnɔ kí tí gben ka rí taande.»

²⁹ Ní liɛbe' kí tɛ tɛn Esayi tí lá len' ma kí ye:

«Yonbdaan mituɔm kɛ ya daan

ɲa bí cɛrɛ' tí'bol sɛn' waamu la,

tí bí kunde' tɛn Sodɔm nin Gomɛr yaab nɛ.»

Israyel yaab nin mitekjim ya gber

³⁰ Tí len ná nnɔ ya tingi sí ba? Ní'tingi sí: bá ɲa yé *Sufmbɛ ka lá nuunh Uwien rí bú bɛ bigbɛmɔndɛnb nnɔ, fɛnfɛnnɔ Uwien bú' bɛ bigbɛmɔndɛnb bí'tekjim bo nɛ.

³¹ Ama Israyel yaab bɛn lá nuunh Uwien rí bú bɛ bigbɛmɔndɛnb *yiko ya bom bo nɛ ka laa'.

³² Bɛ bo nɛ ba laa'? Kímɛ ba teke' Uwien kí jin', kí maaleh kí tɛh bí'tuon bo nɛ Uwien lí bú bɛ bigbɛmɔndɛnb. Nnɔ nɛ bí gbiɛrɛ' milum ya tɛn,

³³ tɛn ní kɛlɛ' ma *Uwien ya gbɔnku ní kí ye: «Liike mɛn, n taa' milum ya tɛn kí ble' Siyɔn ya du ní. Lí yé litɛn lá binib lɛkeh lí'bo kí luh nɛ. Ama wá du lí'bo la, fɛ ɲa rí jí wɔ.»

10

¹ N'yaabɛ, n'nun mɔn ná bo n káareh Uwien sí: Israyel yaab rí ɲmɛrɛ.

² N lí fre kí kun bí'bo imɔn kí ye bí'nun mɔn Uwien ya tuonl bo, ama ba bɛn bí lí sɔn ma bo nɛ.

³ Ba bɛn Uwien búh binib bigbɛmɔndɛnb isɛn yá ní, nɛ kí nuunh bí'tiema sɛn, bɛ rí lí yé bigbɛmɔndɛnb, kí yíe' ka paan' isɛn yá bo Uwien búh binib bigbɛmɔndɛnb nnɔ bo.

⁴ Kímɛ Kristo baa' ma yiko ɲa jí ɲmɔbe tuonl. Wá kɛ teke' wɔ kí jin' la, Uwien lí bú udaan ugbɛmɔndaan nɛ.

Wá kɛ teke' Kristo kí jin' lí ɲmɛrɛ

⁵ Bá nuunh bɛ rí lí yé bigbɛmɔndɛnb *yiko bo nnɔ, Moyis lá kɛlɛ' bí'gber kí ye: «Unil wá tɛh *yiko ye ma la, *yiko nnɔ bo nɛ u lí fuobe.»

⁶ Ama bá nuunh bɛ rí lí yé bigbɛmɔndɛnb mitekjim bo nnɔ ya gber wɔn, ní kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ní kí ye bí la lí maaleh bí'yɛnm ní kí tɛh: «ɲmɛ lí duo paaki bó?» Ní'tingi sí: ɲmɛ lí jín Kristo ní?

⁷ Kí la lí maaleh mɔ kí tɛh: «ɲmɛ lí jiire dentingi?» Ní'tingi sí: ɲmɛ lí mɛkre Kristo ní?

⁸ Ní kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ní kí ye ba? Ní kɛlɛ' kí ye:

«Uwien ya gber nɛke a'saan,

kí tɛ a'ɲɔbu nin a'fɛl ní.»

Tígber nnɔ yé mitekjim ya gber tá tí tɔkeh tú binib nnɔ nɛ.

⁹ A yáare' kí len' binib kɛ ya nun bó kí ye *Yesu nɛ yé Yonbdaan, kí ɲmɔbe midum a'fɛl ní kí ye Úwien mɛkre' wɔ bitɛnkpiib ní la, Úwien lí ɲmɛn ɲɛ.

¹⁰ Kímɛ a ɲmɔbe midum a'fɛl ní la, Úwien bú' ɲɛ ugbɛmɔndaan nɛ. Nɛ a yáare' kí len' binib kɛ ya nun bó kí ye *Yesu yé a'Yonbdaan la, Úwien lí ɲmɛn ɲɛ.

¹¹ Imɔn, ní kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ní kí ye: «Wá kɛ du u'bo la, fɛ ɲa rí jí udaan.»

¹² Nɛn bo, *Sufmbɛ nin bá ɲa yé *Sufmbɛ kɛ tɛ miba nɛ. Bí'kɛ ya Yonbdaan tɛ uba nɛ kí tɛh bá kɛ muɔh kí yih wɔ mimɔnn.

¹³ Imɔn: «Wá kɛ lí muɔ kí yin Yonbdaan ya yel nnɔ, wɔn nɛ lí ɲmɛrɛ.»

14 Tɔ, binib ɲa teke' wɔ ki jin' la, bi li tien mila kɪ muɔ kɪ yin wɔ? Ba cii' u'gber la, bi li tien mila kɪ teke wɔ kɪ ji? Unil ɲa kpaande tɔ la, bi li tien mila kɪ cii' tɔ?

15 Ba sɔn' nil wɔ rɪ tɪ kpaande tɔ la, ɲmɛ li kpaande tɔ? Nɪ te tɛn nɪ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Binib bɔ tuke tigbɛmɔnmɔnt ki we nɪ nnɔ ya cɛnl mɔn cɛɛn nɛ.»

16 Nin nen kɛ na yɛ binib kɛ nɛ tuo' tigbɛmɔnmɔnt nnɔ. Nen bo nɛ Esayi lɔ len' ki ye: «Yɔnbdaan, ɲmɛ tuo' ki teke' ti len' nɔ nnɔ ki jin'-i?»

17 Nen bo, mitekjim ɲɛh tigber ya ciim ni nɛ, nɛ tigber nnɔ yɛ Kristo ya gber nɛ.

18 Tɔ, n niireh nɛ-a, Israyel yaab ɲa lɔ cii' nɛ-ɛɛ? Bɛn nɛ lɔ cii'-a!

Nɪ te tɛn nɪ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Bi cii' bi'ɲɔfaam bɔ utingbɛn kɛ bo,
bi'ɲɔbon jon' utingbɛn bo ni'kɛ saan.»

19 Tɔ, n tɪ niireh nɛ-a, Israyel yaab ɲa lɔ cii' ni'tingi nɛ-ɛɛ? Bɛn nɛ lɔ cii' ni'tingi-a! Moyis lɔ len' ɲɔ ki ye Uwien ye:

«N li cɛrɛ nɪ li ponbe linibol lɔ ɲa yɛ niba nnɔ,
kɪ cɛrɛ bɔ ɲa bɛn niba ya bol rɪ fin ni' mutuol.»

20 Esayi mɔ lɔ mɛnge' lifɛl ki len' ki ye Uwien ye:

«Binib bɔ ɲa nuunh nni nnɔ, n cɛrɛ' bɛn nɛ laa' nni.

Binib bɔ ɲa lɔ niireh n'bo nnɔ, n taa' n'ba ki wuɔn' bɛn nɛ.»

21 Israyel yaab bɛn wɔn, u len' bi'gber ki ye: «N tun' liwentunɲmenl, nɛ ki kɛnbɛh ki yih linibol lɔ ɲa boh nni ka ciuh n'ɲɔbu bɔ nnɔ.»

11

Uwien ɲa wie' Israyel yaab

1 Nen bo, n niireh nɛ-a, Uwien wie' u'nib Israyel yaab nɛ-ɛɛ? Wa wie' bɛ fiebu. Kimɛ min Pol mɔnɔn yɛ Israyel yɔ nɛ, ki yɛ *Abraham ya yaabil, ki yɛ Bensamen ya lontunku ya.

2 Uwien ɲa wie' u'nib bɔ uyo bo u lɔ ju' ki gɛnde' bɛ nnɔ. Na bɛn nɔ kele' *Uwien ya gbɔnku ni Eli bo nɛ-ɛɛ? Nɪ kele' ki ye Eli biin' Israyel yaab Uwien saan ki ye:

3 «Yɔnbdaan, bi kuku' a'ɲɔbɔnsɔknb, ki wewe' a'ponpob. Min baba nɛ sɛn', nɛ bi nuunh bɛ rɪ ku n'mɔ.»

4 Ama Uwien jiiin' wɔ ki ye: «N sɛn' n'ba bijɛb bɔ ɲa gbaan' ki pɛke' ubul Baal nnɔ itur ilole nɛ.»

5 Nɪ te nnɔ nɛ haali nin dinnɔ, Israyel yaab ni nɪ sɛn' binikaankaab bɔ Uwien gɛnde' bɛ u'nimɔnt bo nnɔ nɛ.

6 U lɔ gɛnde' bɛ u'nimɔnt bo nɛ na yɛ bi'tuon bo. Nɪ bi yɛ bi'tuon bo nɛ la, Uwien ya nimɔnt ɲa ji bi li yɛ nimɔnt.

7 Nnɔ la, ti nɪn li ye ba? Israyel yaab nuun' nɔ nnɔ, ba laa' nɛ, Uwien gɛnde' bɔ nnɔ nɛ laa' nɛ. Bitɔb nnɔ wɔn, Uwien cɛrɛ' bi'yul faa nɛ.

8 Nɪ te ten nɪ kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Nɪ kele' ki ye:

«Uwien fɔlɔrɛ' bi'yɛnm,
nɛ ki cɛrɛ' bi'nun ɲa lɛnh,
bi'tub ɲa ciuh kɪ lɔ baa fɛnfennɔ wuɔ.»

9 *Dafid mɔ lɔ len' bi'bo ki ye:

«Bi'jier rɪ li yɛ bi'bo kudiekɔ,
kɪ li yɛ bi'bo ticuɔr,
kɪ li yɛ bi li lɛke nɔ bo kɪ lu,
kɪ li yɛ bi'bo utudɛrɛ wɔ bi kɛ wɔ.»

10 Cɛrɛ bi'nun rɪ bɔnde bi ji la lɛnh,

kɪ cɛrɛ bɛ rɪ li tuu ki niibɛh ibuɔn.»

11 Nen bo, n niireh nɛ-a, Israyel yaab lu' ɲɔ bi la ji rɪ fii kpɛlpɛl nɛ-ɛɛ? Na te nnɔ fiebu! Bi'lum nnɔ bo nɛ bɔ ɲa yɛ Israyel yaab mɔ li ɲmɛrɛ. Nen nɛ li fin bi'ponponbe.

12 Nɪ yɛ *Sufmbɛ ya biil cɛrɛ' uɲɛndun laa' mimɔnm Uwien saan, nɛ bi'lum cɛrɛ' bɔ ɲa yɛ *Sufmbɛ mɔ laa' lifaal Uwien saan la, bi lɔ li lɛ miɲmɛrm kɪ tɪ gben ma nnɔ, nɪ ji li te mila bo?

Bɔ ɲa yɛ Sufmbɛ ya ɲmɛrm ya gber

13 Tɔ, n ji cinbe ki lienh ninbi bɔ ɲa yɛ *Sufmbɛ nnɔ nɛ. *Yesu sɔn' nni rɪ tɔke nɛ u'gber ma nnɔ, n poknh n'tuonl bugbɛn bo nɛ,

14 ki daan ki ye ni tuo' la, rɪ fin n'bol ya nib ya mutuol ɲɔ kɪ ɲmɛn bi'ni bi'ba nɛ.

15 Nɪ yɛ Uwien wie' *Sufmbɛ kɪ cɛrɛ' wɔn nin inibotɔ yɔ te uɲɛndun ni taan' bu'ɲɔbu la, u lɔ li liebe kɪ teke bɛ ma nnɔ, nɪ ji li te mila bo? Na li yɛ bitɛnkpiib ya mekrm-i?

16 Tɔ, Uwien si kpɔnɔ ya niba bɔ la, nɪ wuɔn' ki ye wɔn si kpɔnɔ nnɔ kɛkɛ nɛ. Uwien si busubu ya ɲaan la, nɪ wuɔn' ki yɛ wɔn si bu'sigben mɔ nɛ.

¹⁷ Israyel yaab te ten olifi ya sucaankaabu búa bi còre' bu'sigben iba ne, ki taa' bà òa yé Israyel yaab ki te ten olifi ya subu búa pen' kumuaku ni nno ya sigben ki nebn' ki kpòbn' yà sien' nno bo ne. Fefenna sin nin yà sien nno ke ji jondeh busubu nno ya òaan yà jindeh bù nno bo ne.

¹⁸ Nen bo, la jebnh a'ba bi còre' isigben yà nno bo. A li tien mila kí jebn a'ba, kime na yé sin ne tuke isiñaan, isiñaan ne tuke òe.

¹⁹ Nba la, a li ye: «Bi còre' isigben nno òe be ní taa min ne kí nebn i'buòl.»

²⁰ Imàn, isigben nno òa teke' Uwien kí jin', ne bi còre' yí, sin teke' Uwien kí jin' ne bi taa' òe ki nebn' i'buòl. Ama a la nín li jebnh a'ba, á li fenge.

²¹ Kime Uwien còre' busubu ya sigbenmàn la, a ben ki ye u li daan sin wà yé usigbennnebnke nno ne-ee?

²² Sekn kí bende Uwien ya nimànt nin u'bierm. U bre binib bà òa ji pè u'bo nno bo, ne ki teh sin wà pè u'bo nno tinimànt. A tuu kí pè u'bo la, u li tuu kí teh òe tinimànt ne. Nno òa ní la, u li wíe a'mò ne.

²³ Ní te nno ne Israyel yaab mò bo: bi wíe' bi'yufaa la, Uwien li jiiin be kí nebn bi là còre' be ná saan nno ne. U òmòbe mituom wò ní jiiin be kí nebn.

²⁴ Sin wà yé olifi ya subu búa pen' kumuaku ni ya sigben bi taa' òe ki nebn' olifi ya sucaankaabu bo nno, a yé usigbencaan ne, òa yé busubu nno ya sigbenmàn. Nno ne Uwien ye wò ní jiiin kí nebn busucaankaabu nno ya sigbenmàn bu'bo la, na ní li faa.

Israyel ke li òmere ne

²⁵ N'yaabe, n yie ní tòke ne tigbebaalkaar tuba ne, òa ní la li maaleh ki teh ni yé biyefodènb. Israyel yaab bíba lí li òmòbe uyufaa ne haali nin uyo wà bà òa yé Israyel yaab ke li paan Uwien ya sen bo.

²⁶ Nno ne Israyel yaab ke li òmere, ten ní kele' ma *Uwien ya gbònkú ni. Ní kele' kí ye: «Uòmienl lí òe Siyòn ya du ní ne, kí gben Sakòb ya yaabii ya bíil.

²⁷ N lí gben bi'biere, n lí cuo nin be kujotieku kúa nno níno.»

²⁸ Tò, bi yie' tigbemànman ma nno, ne kí kpènde' Uwien ya nennèndb òa ninbi ne ní jonde. Ama Uwien bie kí yie be ne kí òe bi'yaajebo, kime wòn ne là gènde' be kí tien' u'yaab.

²⁹ Kime Uwien pun' unil bupaabu búa la, wa liebeh kí teknh bù, u tí yin' unil la, u yin' wò ne, wa lèbreh u'yenmaale.

³⁰ Imàn, uyo bo ní'mò òa là boh Wien. Ama fefenna *Sufmbe òa bon' Uwien ma nno ne u muò' ne micèekm.

³¹ Fefenna ba bon' Uwien ma nno ne Uwien muò' ne micèekm. Nen ne lí cère Uwien ní muò bi'mò micèekm.

³² Kime Uwien kuòn' binib ke uyufaa ní, òa wò ní muò bi'ke micèekm ne.

Uwien ya yebn òa òmòbe kpaanm

³³ Bò! Uwien ya faal mò laan yebe-a!

U'yenfuom nin u'benm yebe cèen ne!

Níl òa ní fre kí bende u'yenmaale,

ka ní fre kí bende u teh ma bò mò.

³⁴ «Òme ben Yonbdaan ya yenmaale?

Òme lí fre kí gbíere wò?

³⁵ Bíi òme kpíe' kí de' wò nibonn,

òa wò ní jiiin kí pè wò?»

³⁶ Nibonn ke òen' wòn saan ne. Wòn ne cère' ní'ke te, ne wòn si ní'ke mò. Wòn si ukpíeke uyo wà òa òmòbe gbenm. Ami.

12

Kristo yò lí òmòbe mitetem mà

¹ Nen bo, n'yaabe, Uwien ya nimànt bò ne n gbíereh ne ní taa ní'ba kí de Uwien ten kitatuorwenk kà fuobe, kí mòn, kí songe Uwien ya yènm. Nen ne yé mipum ma songe Uwien ya yènm.

² Ní la lí te ten uñèndun wuu ya nib. Ama cère mèn Uwien ní lèbre ní'yenmaale kí de ne iyenmaalfaan òa ní lí seknèh kí bende Uwien yie ná: ná mòn, ka pòre' níba, kí songe u'yènm.

³ Tò, Uwien de' nni bupaabu búa nno bo, ne n tòkeh ní'ke kí teh ní la lí bùh ní'ba kí gèbreh ní kpè ma bò. Unil ke ní tòre kí bende u yé wà, kí lí bùh u'ba kí kpàandeh Uwien cère' u teke' Kristo kí jin' ma bò.

⁴ Unisaal ya gbènent te tuba ne, kí òmòbe igbènenbél í yebe. Ama í'ke òa te tòn.

⁵ Ti'mo yaam te nno ne. Nin ti yebe ma ke nno ti taan' nin Kristo ma nno, ti ji te tigbenent tuba ne, ne wa ke ye tigbenent nno ya gbenenbel ki tuuke i'to bo.

⁶ Uwien ya juokm bo ne u de' ti'ke bupaabu jeje. Nen bo, Uwien de' wa unobonsokn ya paabu la, udaan ri li sokndeh ki kpaandeh Uwien de' wa mitekjim ma bo.

⁷ Uwien de' wa bupaabu wo ri li toreh binib la, wo ri li toreh. Uwien de' wa bupaabu wo ri li woknh la, wo ri li woknh.

⁸ Uwien de' wa bupaabu wo ri li saakreh binib ya gbenent la, wo ri li saakreh binib ya gbenent. Uwien de' wa bupaabu wo ri li punh binib tibont la, wo ri li punh ki la cuoleh. Uwien de' wa ticiant wo ri li likeh binib la, wo ri li sonh u'tuonl manonm. Uwien de' wa bupaabu wo ri li muoh binib miccekem la, wo ri li muoh be nin lifesongl.

⁹ Ni li yie binib imanman. Cere men ni'nun ri li mon na man ya tienm bo, ki li nen na bre.

¹⁰ Ni li yie tab ten ninjeb yie tab ma bo. Ni li rikndeh ki boh tab, ama ni cere mibom ri li kpiereh ki neh ninbi.

¹¹ Li yie men lituonl ki la tiinh gbenenbien. Cere men ni'nun ri li mon Yonbdaan ya tuonl bo.

¹² Ni nmobe lidendnl u'saan nno cere men ni'yenm ri li songe li'bo. Ni li nmobe kuminku ijend ni, ki li kaareh uyo ke.

¹³ Ni li toreh Uwien ya nib ba ni pore' be, ki cere ni'nun ri li mon bicenb ya tekma bo.

¹⁴ Ni li kaareh Uwien wo ri tien binib ba jendeh ne nno u'monm. Ni li teh wo ri tien be u'monm, ni la teh wo ri wie be nyum.

¹⁵ Li poknh men nin ba poknh, ki li muoh nin ba muoh.

¹⁶ Li lienh men ki ciuh tab bo. La li wongeh men ni'ba, li jiindeh men ni'ba tingi binib ya nun bo, ki la maaleh ki teh ni ye biyefodenb.

¹⁷ Unil tien' ne na bre la, la jiin wo na bre. Li nuunh men ni li teh na man binib ke ya nun bo.

¹⁸ Ni ye ni li fre, ne ni li ne ninbi ne la, li rikndeh men ki li nme nin unil ke.

¹⁹ N'jotiee, unil tien' ne na bre la, ninbi nin ni'yul la nuunh ni tu wo fenl, ama cere men Uwien ya mutuol ri fii wo ri tien u li tien ma. Kime ni kele' *Uwien ya gbanku ni ki ye Yonbdaan ye: «Min ne li tu lifenl, min ne li jiin unil ke u'tuonl kpe ma bo.»

²⁰ Ni liebe' ki kele' ki ye: «Mikonn nmobe a'ennend la, de wo wo ri ji, unuun nmobe wo la, de wo miunm. A teh nno la, ni naan ten a woreh imukuon ne ki cokndeh u'yul bo.»

²¹ La cere mibierm ri faake nin ne. Li faa nin mibierm a'monm bo.

13

Li boh men udu ya cienb

¹ Unil ke ri li boh bicienb ba likeh udu nno. Kime nil ne ye cien ne Uwien ne tien' wa cien. Ba ke ye udu ya cien nno, Uwien ne tien' be bicienb.

² Nen bo, wa ke yie' udu ya cien ya nobu bo la, u yie' Uwien sien' ki ye nen li te ma bo ne. Unil teh nno la, u nuunh u'ba bo utudere ne.

³ Nno ne binib ba teh na man ne fenge udu ya cienb, ba teh na bre ne fenge be. Nen bo, ne ye a li fenge be la, li teh na man, ne be ri li pekeh ne.

⁴ Kime udu ya cienb sonh Uwien ya tuonl la li pukn ne a li te mononm ne. Ama a teh na bre la, li fenge. Kime na ye fenm ne udu ya cienb nmobe usen be ri dere a'tub. Bi dieh binib ya tub la, bi sonh Uwien ya tuonl ne be ri wuon ki ye Uwien ya mutuol fih ba teh na bre bo.

⁵ Nen bo, na ye ni boh udu ya cienb ki fenge utudere baba ne. Ama ni boh be kime ni'yenm ni, ni ben ki ye nen ne man.

⁶ Nen bo ne ni peh lenpo. Kime lenpotekb nno, Uwien ne sien' bi'mo be ri li sonh li ya tuonl nin inunmon.

⁷ Li teh men unil ke u kpe ni li teh wo na. Li peh men lenpo ki dienh bilenpotekb, ki li peh tikre ki dienh tikrtekb, ki li boh ba kpe ni li boh be, ki li selndeh ba kpe ni li selndeh be.

Li yie men tab

⁸ La nmobe men uba fenl. Lifenbaabl la ni li nmobe le si: ni li yie tab ne, kime unil wa yie u'to la, udaan bon' *yiko ye na ke nno ne.

⁹ Imon, *yiko wa ye: «La teh nanmaal, ki la ku nil, ki la suh, ki la nmobe nunfike uto ya bonn bo» nin wa ke sien' nno taan' ki te yikobaab wa ye: «Li yie a'to ten a yie a'ba ma bo» nno ni ne.

¹⁰ Unil wa nmobe miyem ne teh u'to na bre. Nen si unil nmobe miyem la, u boh *yiko ye na ke nno ne.

Bonde men ki li gu Kristo ya baam

¹¹ To, n lienh nno kime ni ben ti te uyo wa. Ni ye uyo wa ni li finde miguonm bo ne. Kime lidaali la ti li nmere nno ne ji foke ten lidaali la ti teke' Kristo ki jin' nno.

¹² Kuyɔku gèbre'-a! Kutaaku ya wendm ɲa ji fɔke. Nɛn bo, cère mɛn tí daan licinɲunl ya tuonl, kí bèle kuwenwenku ni ya jɛwent.

¹³ Cère mɛn tí li te mɔnmɔnm ten binib te ma uwien ni. Cère mɛn tí la li yíe uninɲɛnjin, kí la ɲuh kí yibeh, kí la teh sonsɔndl, kí la teh fɛnfɛnm, kí la kɔnh jɛr, kí la ɲmɔbe nɛnk.

¹⁴ Taa mɛn Yonbdaan *Yesu Kristo kí tien ni'lierl, kí la ji rí de ni'gbenɛnt sɛn tù rí tien tù yíe ná.

14

La biindeh mɛn tɔbjier ya jim bo

¹ Tɔ, teke mɛn wá ɲa faa tekjim ni, kí la nish nin wɔ u maaleh ma bo.

² Nba la, uba li fre kí maale kí ye tijier tuba ɲa kùɔ u'tekjim bo, kí lɛ wá ɲa faa tekjim ni nnɔ kùɔ tinɔnt, nɛ kí jinh tikpinfer baba.

³ Wá jinh ni'ke nnɔ, la li séréh wá jinh tijier tubambɛ nnɔ. Wá mɔ ɲa jinh tijier tubambɛ nnɔ, la biindeh wá jinh ni'ke nnɔ. Kímɛ Uwien teke' u'mɔ nɛ.

⁴ A yé ɲmɛ kí biindeh u'tɔ ya tonsɔnl-i? U teh ní mɔn bii u teh na mɔn la, ní likeh u'cɛnbaa nɛ. Nɛ u li tien nè rí li mɔn nɛ, kímɛ Yonbdaan li fre kí sere u'ciɛk bó.

⁵ Ní te nnɔ nɛ iwɛntun mɔ bo. Uba maaleh kí teh iwɛntun iba cɛn' i'tɔ nɛ, utɔ mɔ maaleh kí teh i'ke te miba nɛ. Unil kɛ rí li teh u maaleh ma bo.

⁶ Unil wá boh liwɛntun liba kí cɛn' i'tɔ la, u boh lɛ kí selndeh Yonbdaan nɛ. Unil wá jinh ni'ke la, u jinh kí selndeh Yonbdaan nɛ, kímɛ u faareh Uwien nɛ kí yaan kí ji. Wá mɔ ɲa jinh tijier tubambɛ nnɔ, wa jinh tù kí selndeh Yonbdaan nɛ, kímɛ u'mɔ ɲa jinh tù kí faareh Uwien nɛ.

⁷ Ti'ni uba ɲa fuobe kí de' u'ba. Uba mɔ ɲa kpuokeh kí dienh u'ba.

⁸ Ti fuobe la, ti fuobe kí de' Yonbdaan nɛ. Ti tí kpo' la, ti kpo' kí de' Yonbdaan nɛ. Nɛn bo nɛ ti fuobe bii ti kpo' la, ti yé Yonbdaan yaab nɛ.

⁹ Kímɛ Kristo kpo' kí mɛkre' bitenkpiib ni, ɲɔ wɔ rí li yé bitenkpiib nin binifuob kɛ ya Yonbdaan nɛ.

¹⁰ Nɛ sin, ní te nnɔ la, bɛ tien' a biindeh a'tɔ? A'mɔ, bɛ tien' a séréh a'ninje? Ti'ke li jo kí sere Uwien ya nun bó, nɛ wɔ rí bu tɛ tibuur.

¹¹ Kímɛ ní kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye:

«Min Yonbdaan wá fuobe nɛ len' kí ye:

nisaal kɛ nisaal li gbaan n'niutuáli,

kí yáare u'ɲɔbu kí ye min nɛ yé Uwien.»

¹² Nɛn saan nɛ unil kɛ li tɔke [Uwien] u tien' ma bo.

Uba la cère u'tɔ rí ture Uwien ya sɛn ni

¹³ Nɛn bo, cère mɛn tí daan' tɔb ya biinm. Ni li cɛ ná bo si: ni la tien' niba nè rí tuln ni'yɔ Uwien ya sɛn ni, kí cère wɔ rí kɔ libiil ni.

¹⁴ Yonbdaan *Yesu bo, n mɔnbe kí bɛn kí ye jier tuba ɲa yé jɔknt. Unil ye tijier tuba yé tijɔknt la, tù yé tijɔknt wɔn baba bo nɛ.

¹⁵ A jinh tijier kí bɛn kí ye ní li saa a'tɔ ya yɛnm la, ɲa ji kpe yíem ya sɛn. La cère Kristo kpo' unil wá bo nnɔ rí juore fɛnm a jinh tijier tà nnɔ bo.

¹⁶ La cère mɛn nibonn ná mɔn kí de' nɛ nnɔ rí li yé nibonn ná bi'tɔb li suke nɛ ni'bo.

¹⁷ Kímɛ Uwien ya bel ɲa yé jim nin ɲunm ya gbɛr. Lí yé tibont tà *Mifuoŋaanm dienh tɛ tù nnɔ ya gbɛr nɛ. Tun si: tigbɛmɔnt nin uyɛnduɔn nin uyɛnsɔnge.

¹⁸ Unil ɲmɔbe mi ya tetem, kí sɔnh kí dienh Kristo la, Uwien ya yɛnm sɔnge u'bo nɛ, nɛ binib pèkeh wɔ.

¹⁹ Nɛn bo, cère mɛn tí li nuunh ná li cère tí li kpe buɲɔbu, kí li cère ti'ni wá kɛ rí li faakreh mitekjim ni.

²⁰ La saah Uwien ya tuonl tijier bo. Imɔn, jier tuba ɲa yé jɔknt, ama ná bre si: unil li ji tijier tà nè rí tuln u'tɔ Uwien ya sɛn ni nɛ.

²¹ Ná mɔn si: á daan tinɔnt nin midaam nin tijier tà kɛ li tuln a'yɔ Uwien ya sɛn ni nɛ.

²² A'tekjim bo a ɲmɔbe iyɛnmaale kɛ tu ya bont bo la, cère nè rí li te a'fɛl ni Uwien ya nun bó. Unil wá jɛke' wɔ rí tien nibonn u'yɛnmaale ɲa biindeh wá la, Uwien ya mɔnm te u'bo nɛ.

²³ Ama unil jinh tijier kí jieh la, u biindeh u'ba nɛ Uwien ya nun bó. Udaan jieh ma nnɔ, wa teh mitekjim ye ma bo, kímɛ ná kɛ ɲa yé tekjim yaann yé ibiɛre nɛ.

15

Li toreh mɛn tɔb bɛ rí faake mitekjim ni

¹ Tinbi bá faa mitekjim ni nnɔ, ní mɔn tí li toreh bá ɲa faa tekjim ni nnɔ nɛ bi'jiint ni, kí la li nuunh tí li teh ti'yɛnm yie ma.

² Cère men ti'ni wà kɛ ní li teh ná sɔnge u'tɔ ya yenn, ki mɔn ki de' wɔ, kí li toreh wɔ wɔ ní faake mitekjim ní.

³ Kime Kristo ɲa là nuunh wɔ ní li teh u'yenn yie ma. Ten ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Bà sukreh ɲe nɔ, ya suk juore' min bo ne.»

⁴ Nà kɛ là kele' *Uwien ya gbɔnku ni uyo bo nɔ, ní là kele' nè ní wɔkn te ne. Ní là kele' nè ní de te kuminku nin uyenduon ɲɔ tí li ɲmɔbe lidendɛnl ne.

⁵ Uwien wà yé kuminku nin uyenduon ya daan nɔ, ní cère ní li lienh ki ciih tɔb bó *Yesu Kristo yie ma bo,

⁶ ɲɔ ní'kɛ ní taa iyennaale iba kí kpaan buɔɔbu, kí pɛke Uwien, tí Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa.

Kristo baa' unil kɛ bo ne

⁷ Nɛn bo, li teknh mɛn tɔb ten Kristo teke' ne ma ɲɔ nè ní de Uwien ukpieke.

⁸ N tɔkeh ne ne, Kristo là tien' *Sufmɛ ya tonsɔnl, ɲɔ Uwien là pùon' bi'yaajeb ná nɔ nè ní tien ne. Nɛn ne wɔngɛh kí teh Uwien yé umemàndaan.

⁹ Kristo baa' ɲɔ bà ɲa yé *Sufmɛ mɔ ní kpieke Uwien kí ɲe u muɔh binib micɛckm ma nɔ bo ne ten ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Nɛn bo ne n li pɛke ɲe inibol kɛ ní,
kí gè iyuon kí donde ɲe.»

¹⁰ Ní tí kele' ki ye:

«Ninbi inibotɔ nɔ,
li poknh mɛn nin Uwien ya nib.»

¹¹ Ní tí liɛbe' kí kele' ki ye:

«Ninbi inibotɔ kɛ,
li pɛkeh mɛn Yonbdaan,
inibol kɛ ní li dondeh wɔ.»

¹² Esayi mɔ là len' ki ye:

«Unil uba li ɲe Yese ya bol ni,
wɔn ne li fii kí li ɲmɔbe mituom inibol kɛ bo,
inibol kɛ li ɲmɔbe lidendɛnl wɔn bo ne.»

¹³ Uwien wà yé lidendɛnl ya daan, ní de ne uyensɔnge nin uyenduon kí gbien isɛn kɛ ni, kí ɲe ní'tekjim bo, ɲɔ *Mifuoɲaann ya tuom ní cère ní'dendɛnl nɔ ní li yɛbreh kí gbiekeh.

Pɔl lienh u'tuonl bo

¹⁴ N'yaabe, ninbi ya bùol wɔn, min nin n'yul bɛn n'yenn ni ki ye ni'nimànt yɛbe kí gbien', ní ɲmɔbe mibenm isɛn kɛ ni, kí li fre kí li gbierɛh tɔb.

¹⁵ Nin nɛn kɛ n mɛnge' lifɛl kí kele' kugbɔnku kuu ni nibɛmɛ saan, ɲɔ ní tiere ne tigber tà ni kpie' kí cii' tù ɲɔ ne. N kele' nɔ kí ɲe Uwien là de' nni bupaabu bùa

¹⁶ kí tien' nni *Yesu Kristo ya tonsɔnl bà ɲa yé *Sufmɛ saan nɔ ne. N sɔnh lituonl nɔ ten utɔtuɔrke ne, kí tɔkeh bà ɲa yé *Sufmɛ nɔ Uwien ya gbɛmɔnmɔnt, ɲɔ bɛ ní li yé lituɔrl là *Mifuoɲaann cère' li yé Uwien yaal, u'yenn sɔnge li'bo.

¹⁷ *Yesu Kristo bo ne n li fre kí jɛbn n'ba n sɔnh lituonl là kí dienh Uwien nɔ bo.

¹⁸ Kime ma ní fre kí mɛnge fɛl kí len niba bo, kí kɛnde Kristo taa' nni n sɔn' lituonl là kí cère' bà ɲa yé *Sufmɛ boh Uwien nɔ bo. N'lenm nin n'tuon ni ne u tien' nè,

¹⁹ kí ɲe miyɔkm ya bont nin Uwien ya Fuoɲaann ya tuom bo. Nɔ nɛ n fre' kí tɔke' Kristo ya gbɛmɔnmɔnt ní'kɛ saan, kí ɲɛn' Yerusalem kí tí baa' Iliri ya tinfɛn ni.

²⁰ N'nun là mɔn ní tɔke tigbɛmɔnmɔnt nɔ nib ɲa laan là cii' Kristo ya yel ná saan nɔ ne, kime ma là yie ní ɲuɔn uba ya tɛnpuul bo.

²¹ N là yie ní tien ten ní kele' ma *Uwien ya gbɔnku ni nɔ ne. Ní kele' ki ye:

«Bà là tɔke' binib bà u'gber nɔ li le wɔ,
ba ɲa là cii' u'gber nɔ li cii tù.»

Pɔlyie wɔ rjo Erom bó

²² Nɛn ne là tuu kí piendeh nni kí cère' ma fre' kí baa' ní'saan.

²³ Fɛnfɛnɔ ma jí ɲmɔbe tuonl iten nɔ ní. N ɲɛn' ibin ibin kí nuunh ní baa ní'saan, ne ka laa' bɔnl.

²⁴ Ama n yie ní jo España. N daan n joh ne la, ní ɲɛ kí le ne, kí jonde ní'tɔntɔkn bo waamu ɲɔ ní tore nni ní baa ní'bó.

²⁵ Ama fɛnfɛnɔ, n laan joh Yerusalem ne Uwien ya nib ya torm bo.

²⁶ Kime Kristo yaab bà te Maseduann nin Akayi ya tinfɛn ni nɔ cɛkre' bi'yenn bɛ ní tore Kristo yaab bà yé bijijnb kí te Yerusalem ni nɔ.

²⁷ Imòn, bi là cèkre' bi'yenm ne, ne nì li bi kpɛ be ń tore be ne. Kime *Sufmbɛ laa' Uwien ya mɔnm mà nnɔ, bi gbiire' mɛ nin bà ɲa yé *Sufmbɛ ne. Nen bo ne nì kpɛ bà ɲa yé *Sufmbɛ mɔ ń gbiire bi'bont nin Sufmbɛ.

²⁸ N taan' mipum nnɔ ki gben', ki taa' ki jon' Yerusalem ki tí de' be la, n li ñe ni'saan ne kí yaan kí jo España ya du bó.

²⁹ Ne n ben ki ye n we ní ni'saan la, n li baa nin Kristo ya mɔnm mà yebe ne.

³⁰ N'yaabe, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nin *Mifuoñaanm ya yiem bo, ne n gbáanh ne, ní tore nni kí li káareh Uwien ki dienh nni,

³¹ ɲo wɔ ń ñen nni Sude ya tugbendenb ya nuɔ ni, kí li káareh wɔ mɔ ki teh wɔ ń cèrè mipum mà n tuke mɛ ki joh Yerusalem bó nnɔ, Uwien ya nib ń tí teke mɛ mɔnmɔnm.

³² Nnɔ ne Uwien tuo' la, n li baa ni'saan nin uyensonge, kí fuore waamu.

³³ Uwien wá yé uyenduɔn ya daan ń li te nin ni'ke. Ami.

16

Ifuonde

¹ To, n yie ní teke ti'ninse Febe ne. U yé wá sɔnh Kristo ya taanl là te Sankre ya du ni nnɔ ni ne.

² Yonbdaan ya yel bo, teke men wɔ ten nì kpɛ be ń li teknh Uwien ya nib ma bo. Uyo wá ke u lá cieke ní tore wɔ la, ní tore wɔ. Kime wɔn mɔnɔn là tore' binib bi yebe. U là tore' min mɔnɔn.

³ Ní fuonde Prisil nin Akilas kí de nni. Bi yé n'tonsɔnlieb ne *Yesu Kristo ya tuonl ni.

⁴ Bi là nuunh be ń ɲmien min ne ki tí benh be ń kpo. Nen bo ne n faareh be. Na yé min baba ne faareh be, Kristo ya táan yaab bà ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ mɔ ke faareh be ne.

⁵ Ní fuonde Kristo yaab bà taakeh bi'den ki káareh nnɔ mɔ kí de nni. Ní fuonde n'jo Epayinet kí de nni. Wɔn ne kpie' ki teke' Kristo ki jin' Asi ya tinfenm ní.

⁶ Ní fuonde Mari kí de nni. U'gbenent ben' ni'bo cɛen ne.

⁷ Ní fuonde n'ninjieb Andronikus nin Yuniyas. Min nin ben ne là te lipekl ni. Bi ɲmɔbe liyel *Yesu ya tondb saan. Bi kpie' ki teke' Kristo ki jin' nin nni mɔnɔn.

⁸ Ní fuonde n'jo Ampliyatus kí de nni. N yie wɔ ki gbien' Yonbdaan bo ne.

⁹ Ní fuonde n'jo Urbɛn. U yé ti'tonsɔnlie ne Kristo ya tuonl ni. Ní fuonde n'jo Stakis mɔ kí de nni.

¹⁰ Ní fuonde Apɛles wá wuɔn' ki ye u mɔnbe ki yé Kristo yɔ nnɔ kí de nni. Ní fuonde Aristobul nin u'den yaab.

¹¹ Ní fuonde n'den yɔ Herodiyɔn, kí fuonde Narsis nin u'den yaab bà pe Yonbdaan bo nnɔ.

¹² Ní fuonde Trifenn nin Trifos bà ya gbɛnent ben' Yonbdaan ya tuonl ni nnɔ, kí fuonde ti'jo Pɛrsid wá mɔ ya gbɛnent ben' Yonbdaan ya tuonl ni nnɔ.

¹³ Ní fuonde Yonbdaan ya tonsɔnmɔn Lufus nin u'naa wá yé n'mɔ ya naa nnɔ.

¹⁴ Ní fuonde Asenkirt nin Flegon nin Hɛrmes, kí fuonde Patrobas nin Hɛrmas nin ti'ninjieb bà te bi'saan nnɔ.

¹⁵ Ní fuonde Filolɔg nin Yuli, kí fuonde Nere nin u'ninse nin Olimpás nin Uwien ya nib bà ke te bi'saan nnɔ.

¹⁶ Ní fuonde ni'tɔb mɔnmɔnm. Kristo ya táan yaab ke fuondeh ne.

Igbierforke

¹⁷ N'yaabe, n gbáanh ne ne, liike men ni'yul bo nin binib bà boreh ne kí cèrèh ni tùrèh nnɔ. Ben ne nieh nin bi là tɔke' ne Uwien ya gber tà nnɔ. Ni la nekndeh bi ya nib,

¹⁸ Kime ba yé ti'Yonbdaan Kristo ya tonsɔnb. Bi sɔnh bi'pɔr bo ne, ne ki ɲmɔbe uñɔɲmaa, kí lereh binib bà ya benm ɲa yebe.

¹⁹ Ninbi ben wɔn, unil ke ben ni ɲmɔbe mibom ma bo. Nen ne cèrè' n'yenm songe ni'bo. N yie ní li ɲmɔbe miyenfuom kí gbien, kí li teh ná mɔn ne, kí li ceke kí lɔkeh ná bre.

²⁰ Na ń wuɔke Uwien, uyenduɔn ya daan, li cèrè ni te kí mere *Satan. Ti'Yonbdaan *Yesu ń juoke ne.

²¹ N'tonsɔnlie Timote fuondeh ne. N'den yaab Lusiyus nin Sasɔn nin Sosipater mɔ fuondeh ne.

²² Min Tetiyus wá Pɔl cèrè' n kele' kugbɔnku kuu nnɔ mɔ fuondeh ne Yonbdaan ya yel bo.*

²³ Gayus wá teke' min Pɔl nin Kristo ya taanl yaab ke ya cɛnku nnɔ mɔ fuondeh ne. Erat wá ɲuuke udu wuu ya like nnɔ mɔ fuondeh ne. Ti'ninje Katus mɔ fuondeh ne.

[
²⁴ Yonbdaan *Yesu Kristo ń juoke ne. Ami.]†

* **16:22** Pɔl nin u'yul ɲa cinbe kí kele' kugbɔnku bugben. U lienh ne uje uba cengeh kí kieh bi yih wɔ Tetiyus. † **16:24** Bi kpie' kí kele' tigbont tà nnɔ ya tuba ni migbiirm 24 ɲa te tu'ni.

²⁵ Cère mæn tí kpíeke Uwien. U ηmabe mituom mà li cère tí li faa mitekjim ni. N tãkeh *Yesu Kristo ya gbem̄nm̄nt tã nn̄o n̄e ye nn̄o. Tù là buo n̄e haali uyo bo n̄e Uwien kpiire' tũ,

²⁶ ki cère' f̄enf̄enn̄o tũ te upaan bo. *Uwien ya ñ̄bonsoknb là kele' tũ bi'gbont ni ma nn̄o n̄e cère' tũ ji te kuwenwenku ni. Uwien wã tuu ki te nn̄o, n̄e là sien' ki ye inibol ke ní cii tũ, η̄o kí li ηmabe mibenm kí teke w̄o kí ji kí li boh w̄o.

²⁷ Uwien baba n̄e yé uyenfodaan, ki kp̄e ukpíeke uyo wã ηa ηmabe gbenm *Yesu Kristo bo. Ami.

Kugbɔnkpiɛku kua Pɔl kele' ki de'

Korɛnt yaab nnɔ

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl ya sɛn ya jom nle bo nɛ u caan' Kristo ya taanl là te Korɛnt ni nnɔ. Korɛnt yé Grɛkmbɛ ya ducɛncien ya uba nɛ. Udu nnɔ ya ñɛrsienbuɔn bo nɛ cère' u là ñmɔbe lifaal ki gbien'. Binib bà yɛbe là fuobe fɛnfɛnm nɛ udu nnɔ ni, ki pɛ ibule bo.

Pɔl cii' bi ye Kristo yaab ni biba mɔ fuobe fɛnfɛnm nɛ (1:11; 7:11). Udu nnɔ ya nib ya tetem bo nin bi là lienh Kristo yaab bo tigber tà nnɔ, nɛ cère' bi kele' kugbɔnku ki niire' Pɔl bi li te ma bo. Nɛ Pɔl kele' kugbɔnku kuu ki jiin' bɛ bi'niire nnɔ.

Kí cin liyul 1 kí tí baa iyul 4, Pɔl ye binib bà kɛ tɔkeh Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nnɔ, kɛ sɔnh lituonbaabl nɛ. Nɛn bo nɛ ná kpe bɛ rí li findeh nin tɔb.

Kí cin iyul 5 kí tí baa iyul 11:16, Pɔl ye Kristo yaab ña ji yé yonbe. U ye unil yé Kristo yɔ ki biɛ ki teh fɛnfɛnm la, bɛ rí pien wɔ (iyul 5-6). U wuɔn' bɛ bi li te ma bo upiikɔn ya sɛn ni (iyul 7) nin bi li fuobe ma bo nin bà ña yé Kristo yaab (iyul 8-10). U sureh bɛ rí li nuunh tɔb ya mɔnm, kí li boh tɔb nɛ, kí li yíe tɔb, kí la ñmɔbe pápáare (iyul 13).

Iyul 15 ni, Pɔl ye Uwien mɛkre' Kristo ma nnɔ, u li mɛkre bitɛnkpiib mɔ. Pɔl sureh Korɛnt yaab bɛ rí taan mipum kí tí tore Kristo yaab bà yé bijiinb Yerusalem bó. U tí fɔre' nin ifuonde nɛ (16).

Ifuonde

¹ Uwien ya yiem bo nɛ u yin' min Pɔl, rí li yé *Yesu Kristo ya tond. Min nin ti' ninjɛ Sɔstɛnn nɛ kieh kugbɔnku kuu

² tí de Uwien ya taanl yaab bà te Korɛnt ya du ni nnɔ. U gɛnde' bɛ kí ñɛ *Yesu Kristo bo nɛ kí tien' u'yaab. U gɛnde' bɛ bɛ rí li ñmɔbe mitetem mà ðɛkre' u'bo nin binib bà kɛ muah kí yih Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel ni'kɛ saan nnɔ nɛ. U yé tinbi nin bɛn kɛ ya Yonbdaan nɛ.

³ Tí' Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl faareh Uwien u tien' Korɛnt yaab mimɔnm mà nnɔ bo

⁴ N tuu kí faareh n' Wien ni'bo kí ñɛ u tien' nɛ mimɔnm ni yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ bo nɛ.

⁵ Kime ni yé u'yaab ma nnɔ nɛ Uwien tien' nɛ mimɔnm kí gbien' isen kɛ ni, milenm nin mibenm kɛ ni,

⁶ kí ñɛ bi tɔke' nɛ tigber tà Kristo bo, ni teke' tù, kí cère' tù kpe' ñaanan ni'ni nnɔ bo.

⁷ Nɛn bo, ninbi bà gu nin inunmɔn lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu Kristo li ñɛn u'ba upaan bo nnɔ Uwien ya paabu buba mɔnɔn ña ji pɔre' nɛ.

⁸ Wɔn nɛ lí cère ní lí faa kí tí fɔre ñɔ lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu [Kristo] lí baa ní nnɔ bí lí la lí bí lí biin nɛ ná bo.

⁹ Uwien yé umɛmɔndaan nɛ. Wɔn nɛ yin' nɛ ní taan nin u' Bijɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo.

Miborm mà te Kristo ya taanl yaab ni

¹⁰ N'yaabɛ, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo nɛ n sureh nɛ ní lí lienh kí ciuh tɔb bó, kí la cère borm rí lí te ni'ni. Ama ní lí kpe buɔbu mɔnmɔnm, kí lí ñmɔbe iyenmaale iba, kí lí kpe usɛn uba.

¹¹ Tɔ, n'yaabɛ, Kolowe* den yaab tɔke' nni kí ye ifinfinde te ni'ni.

¹² N ye rí len ná sí: ni'ni biba lienh kí teh bɛn pɛ Pɔl bo nɛ, bitɔb teh bɛn pɛ Apolos bo nɛ, bitɔb teh bɛn pɛ Pier† bo nɛ, bitɔb mà teh bɛn pɛ Kristo bo nɛ.

¹³ Kristo bobore' nɛ-ɛɛ? Bi kpe' Pɔl nɛ udɔpɔnpɔn bo ni'bo-oo? Pɔl ya yel bo nɛ bí síi' nɛ Uwien kí ñunm-ii?

¹⁴ N faareh Uwien, Kripus nin Gayus baba ña rí la, ma síi' uba ni'ni Wien ya ñunm.

¹⁵ Nɛn bo, uba ña rí fre kí ye bí síi' nɛ Uwien ya ñunm n ya yel bo nɛ.

¹⁶ Oo! N síi' Sitefanan nin u'den yaab mɔ. Ma teke' kí jin' kí ye n liebe' kí síi' uba Uwien ya ñunm kí pukn'.

¹⁷ Kime Kristo ña sɔn' nni rí lí siih binib Uwien ya ñunm. U sɔn' nni rí lí tɔkeh binib u'gbɛmɔnmɔnt nɛ, kí la tuuke unisaal ya yɛnfogber ñɔ *Yesu ya kuum udɔpɔnpɔn bo la juore fɛnm.

Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya tuɔm nin u'yɛnfuom

* 1:11 Kolowe yé upii nɛ. † 1:12 Ni kele' migbiirm mie ni kí yé Kefasi nɛ. Bi liebe' kí yih wɔn nɛ Pier. Liike San 1:42.

18 Imɔ̀n, Kristo ya kuum udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo yé tiwaargber ne bà pɛ fɛnm ya sen bo, ama tinbi bà Uwien n̄miendeh tɛ n̄nɔ, tinbi bo n̄i yé Uwien ya tuɔm nɛ.

19 Kimɛ n̄i kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye Uwien ye:
«N li gben biyɛnfodɛnb ya yɛnfuom,
ki cɛrɛ bibɛnbɛnb ya bɛnm r̄i juore fɛnm.»

20 Tɔ, uyɛnfodaan ji te la? Yiko ya wɔnwɔknl ji te la? Miniem ya nil ji te la uyo wuu nɔ? Uwien wuɔn' ki ye uɛndun ya yɛnfuom yé liwaarl nɛ.

21 Kimɛ uɛndun wuu ya nib nin bi' yɛnfuom kɛ ba fre' ki bɛnde' Uwien u' yɛnfuom ni. Nɛn bo nɛ Uwien cɛkre' u' yɛnm wɔ r̄i cɛrɛ binib bà teke' Kristo ki jin' n̄nɔ r̄i n̄mɛrɛ ki n̄ɛ tiwaargber tà ti kpaandeh tù ki tɔkeh binib n̄nɔ bo.

22 *Sufmbɛ nuunh bɛ r̄i lɛ miyɔkm ya bont nɛ, nɛ Grekmbɛ nuunh miyɛnfuom.

23 Ama tinbi tɔkeh binib bi kpe' Kristo udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo ma n̄nɔ ya gber nɛ. Tù yé tighɛr tà cakreh *Sufmbɛ nɛ, ki yé tiwaargber bà n̄a yé *Sufmbɛ bo.

24 Ama Kristo yé Uwien ya tuɔm nin u' yɛnfuom nɛ binib bà Uwien yin' bɛ n̄nɔ bo; *Sufmbɛ nin bà n̄a yé *Sufmbɛ kɛ.

25 Kimɛ binib yih Uwien ya tuonl là liwaartuonl n̄nɔ cɛn' unisaal ya yɛnfotuonl, nɛ u'jiint mɔ n̄mɔbɛ mituɔm ki cɛn' unisaal ya tuɔm.

26 N'yaabɛ, tiere men Uwien yin' nɛ ki laa' ni yé bidɛnb bà. Unisaal bo ni'ni biyɛnfodɛnb nin inigbɛngbɛng n̄a yɛbɛ, nɛ ba yé idɛn ya n̄mɔbɛ mituɔm yaab mɔ n̄a yɛbɛ.

27 Ama binib likɛh bà ki tɛh ba bɛn niba n̄nɔ, Uwien gɛnde' bɛn nɛ wɔ r̄i jin bi yih bà biyɛnfodɛnb n̄nɔ ifɛ, ki gɛnde' bi yih bà ijiin n̄nɔ wɔ r̄i jin bi yih bà bifɛfaab n̄nɔ ifɛ.

28 Binib likɛh bà ki tɛh ba n̄mɔbɛ pukm uɛndun ni ki yindɛh bɛ, ki yih bɛ fɛnm n̄nɔ, Uwien gɛnde' bɛn nɛ, ki tien' binib likɛh bà ki tɛh ba n̄mɔbɛ mipukm n̄nɔ fɛnm.

29 U tien' n̄nɔ n̄ɔ uba la li jɛbrh u'ba wɔn Uwien ya nun bɔ nɛ.

30 Wɔn nɛ taan' ninbi nin *Yesu Kristo, ki cɛrɛ' Kristo yé ti'bo miyɛnfuom. Wɔn Kristo bo nɛ u' b̄i' tɛ bigɛmɔndɛnb, ki gɛnde' tɛ t̄i li yé u'yaab, ki de' tɛ ki w̄iɛ'.

31 Nɛn bo, n̄i tɛ tɛn nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni n̄nɔ nɛ. N̄i kele' ki ye: «Unil ye wɔ r̄i wuɔn u'ba la, wɔ r̄i wuɔn u'ba Yonbdaan bo.»

2

Pɔl tɔkeh binib bi kpe' Kristo udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo ma n̄nɔ ya gber

1 N'yaabɛ, min mɔnɔn là baa' ni'saan ma n̄nɔ, ma baa' nin in̄ɔbon yà ya ciim faa, ka baa' nin binib ya yɛnfuom r̄i là tɔkɛ nɛ Uwien ya bonbɔlkaar ya gber,

2 kimɛ ma là jɛkɛ' r̄i tɔkɛ nɛ gber tuba ki kɛnde' *Yesu Kristo ya gber, wɔn wà bi kpe' wɔ udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo n̄nɔ ya gber.

3 N là tɛ ni'saan ma n̄nɔ n là yé ujiin nɛ, ki fɛngɛ, nɛ n'gbɛnɛnt n̄ɔh pɛpɛbu.

4 N là tɛ ni'saan ma n̄nɔ, na yé n là bɛn milɛnm nɛ bii n là taa' miyɛnfuom nɛ ki wɔkn' nɛ bii ki tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnmɔnt n̄nɔ. Ama *Mifuoñaanm nɛ wɔngɛh mi' tuɔm n tɛh nà kɛ n̄nɔ ni,

5 n̄ɔ ni' tekjim la li pɛ binib ya yɛnfuom bo ama m̄ɛ r̄i li pɛ Uwien ya tuɔm bo.

Uwien ya yɛnfuom

6 Tɔ, ti n̄in wɔknh Kristo yaab bà tien' binicɛkrkaab mitɛkjim ni n̄nɔ miyɛnfuom nɛ. Na yé uɛndun wuu ya yɛnfuom, ka yé bà n̄mɔbɛ mituɔm uɛndun bo ya yɛnfuom mɔ, kimɛ bi gben' bi' gber.

7 Tinbi tɔkeh Uwien ya yɛnfuom ya gber nɛ. Tù yé tigbɛbɔlkaar tà là juore' ki buɔ nɛ. Kì yaan Uwien r̄i n̄ɛn uɛndun wuu n̄nɔ u là juɔ' ki bonde' miyɛnfuom bugbɛn wɔ r̄i de tɛ ukpiɛkɛ nɛ.

8 Bà n̄mɔbɛ mituɔm uɛndun wuu bo ya uba mɔnɔn n̄a bɛnde' miyɛnfuom n̄nɔ. Kimɛ bi bi bɛnde' m̄ɛ la, ba bi kpe' Yonbdaan ukpiɛkɛ ya daan udɔ̀pɔ̀npɔ̀n bo.

9 Ama n̄i tɛ tɛn nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. N̄i kele' ki ye:

«Uwien bonde' nà ki ble' bà ȳiɛ wɔ n̄nɔ,

nil ya nunbu n̄a tuun' ni'bo,

u'tubl n̄a cii' ni'bó,

wa li maale' ni'bó mɔnɔn.»

10 U cɛrɛ Mifuoñaanm kpiire' nɛn nɛ ki wuɔn' tinbi. Kimɛ m̄i likɛh ki lɛnh nibonn kɛ nɛ, haali tighɛr tà tɛ Uwien ya fɛl bo mɔnɔn.

11 Na yé unisaal baba n̄a r̄i la, n̄mɛ li fre k̄i bɛnde nà tɛ u'fɛl bo? N̄nɔ nɛ *Uwien ya Fuoñaanm baba n̄a r̄i la, uba n̄a bɛn nà tɛ Uwien ya fɛl bo.

12 Tinbi wɔn, tà maaleh tɛn uɛndun ya nib maaleh ma bo, ama Uwien nɛ de' tɛ *u'Fuoñaanm n̄ɔ t̄i fre k̄i bɛnde u'punh tɛ bupaabu bua n̄nɔ.

¹³ Ti lienh nibonn ná bo nò, ta taah nisaal ya yenfuom ya ñabon ki lienh. Ama ti lienh *Uwien ya Fuoñaanm ye tí len inñabon yà nē. Ti teh nno ma nno ti taah inñabon yà ñeh ní *Uwien ya Fuoñaanm saan nē ki wáknh binib bá *Uwien ya Fuoñaanm te bi'ni*.

¹⁴ Unil wá ñmòbe inisaalyenmaale baba ña ní fre kí teke *Uwien ya Fuoñaanm ya gber. Wón bo tú yé tiwaargber nē, nē wa ní fre kí cii tu'tingi, kime *Uwien ya Fuoñaanm nē cèreh binib bēndeh tú.

¹⁵ Ama wá ñmòbe *Uwien ya Fuoñaanm wón li fre kí bende tibont ke ya tingi, nē uba ña ní fre kí bende udaan ya yenmaale.

¹⁶ Ní te ten ná kele' *Uwien ya gbónku ni nē. Ní kele' ki ye:

«*Ñmē ben Yonbdaan ya yenmaale?*

Ñmē li fre kí gbiere wá?»

Ama tinbi wón, ti ñmòbe Kristo ya yenmaale nē.

3

Uwien ya tonsónlyá tuonl

¹ N'yaabe, ma fre' ki len'* nin nē ten n bi li len ma nin bá ñmòbe *Mifuoñaanm nno. Ama n len' nin nē ten ni yé binib bá pē minisaaltetem bo nē, ki yé mucenfundmu Kristo ya sen ni.

² N lá de' nē mibiim nē, ma lá de' nē jier tá kpíeke, kime ná lá li fre kí ji tú. Fēnfennò mōnōn ná li li biē kí fre kí ji tú,

³ kime ni laan li biē ki pē minisaaltetem bo nē. Iponponbe nin ikònkòn yà te ni'ni nno nē wòngheh ki teh ni biē ki ñmòbe minisaaltetem nē, ki ñaake ki teh unisaal teh ná baba.

⁴ Ni'ni biba lienh ki teh ben pē Pól bo nē, bitòb lienh ki teh ben pē Apolos bo ma nno, ná pē minisaaltetem bo ñínò-òò?

⁵ Apolos yé bē nē? Bii min Pól yé bē nē? Ti yé Uwien ya tonsónb nē. Nē kí ñē tinbi bo Uwien cèrē' ni teke' *Yesu Kristo ki jin'. Ti'ni wá ke sòn' Yonbdaan de' wá lituonl lá nē.

⁶ Min Pól caan' busubu nē, nē Apolos jóke' bù miñunm, ama Uwien nē cèreh bù kpíenh.

⁷ Nēn bo, wá caakeh nin wá jóknh miñunm ke ña yé niba, ama Uwien wá cèreh ní kpíenh nno nē yé niba.

⁸ Wá caakeh nin wá jóknh ke te miba nē, nē wá ke li lē u'suul u'tiema tuonl bo nē.

⁹ Kime ti te ki sòn' Uwien ya tuonl nē†. Ni te ten Uwien ya kpáabu nē, ki te ten Uwien ya duku mō.

¹⁰ Uwien nē de' nni bupaabu ki cèrē' n yé udumēcien wá ñmòbe miyēnfuom, ki pu' kuduku ya tenpuul, nē uba ji ñwòndeh. Ama unil ke ní liike u'yul bo nin u ñwòndeh ma bo.

¹¹ Kime uba ña ji li fre kí pu tenputól ki kende' lá te nno bo; len si: *Yesu Kristo.

¹² Uba li fre kí taa miñòkm bii ilike ya kur bii iten yá mōn ki ñmòbe kudaaku kí ñwòn litenpuul nno bo. Utò mō li fre kí taa idò bii timuòr bii ikek kí caan litenpuul nno bo.

¹³ Unil ke ya tuonl lá li ñē upaan bo Uwien li bu binib tibuur lidaali lá nno nē. Kime ni'daali li baa nin umu nē. Umu nno nē li bikn wá ke ya tuonl kí wuón li yé lá ba.

¹⁴ Wá ke mu ña wín' u ñwòn' ná litenpuul nno bo la, u li lē u'tuonl ya suul.

¹⁵ Wá ke umu wín' u ñwòn' ná la, u'tuonl juore' fēnm nē. Wón bugben nín li ñmēre ama u li te ten unil wá cáare' umu ni nē ki ñmēre'.

¹⁶ Na ben ki ye ni yé Uwien ya duku nē, nē *u'Fuoñaanm te ni'ni-ii?

¹⁷ Unil bere' Uwien ya duku la, Uwien li gben udaan ya gber nē, kime kù yé wón Uwien ya tiema duku nē‡, nē ninbi nē yé kuduku bugben.

¹⁸ Uba la lereh u'ba. Unil te ni'ni kí yih u'ba uyēnfodaan ten uñēndun wuu ni ya nib maaleh ma bo la, wá ní kpíe kí tien u'ba uwaar ño kí mōnbe kí li yé uyēnfodaan.

¹⁹ Kime uñēndun wuu ya yenfuom yé liwaarl nē Uwien bo.

Ní te ten ná kele' *Uwien ya gbónku ni nē. Ní kele' ki ye:

«*U taah biyēnfodēnb ya cekn nē kí coh bē.*»

²⁰ Ní tí liēbe' kí kele' kí ye:

«*Yonbdaan ben biyēnfodēnb ya yenmaale.*

U ben ki ye ya yé bonn.»

²¹ Nēn bo, uba ji la ñmòbe gbengt kí ye wón pē wuò bo bii wuò bo, kime nibonn ke yé u'yaann nē.

²² Min Pól bii Apolos bii Pier^S bii uñēndun wuu bii limiel bii mikuum nin tibont tá te fēnfennò nò, haali nin tá we ní nno, ninbi si ní'ke.

* 2:13 Migbiirm mie ya form ya ciim te bolm mile bo nē: *ki wáknh binib bá Uwien ya Fuoñaanm te bi'ni* bii kí tókeh binib Mifuoñaanm ya gber. * 3:1 Liike Ituon 18:1-17. † 3:9 Bi li fre lebre *ti te ki sòn' Uwien ya tuonl* kí ye tinbi nin Uwien

te kí sòn' u'tuonl mō. ‡ 3:17 Bi li fre kí lebre *kù yé wón Uwien ya tiema duku nē* kí ye kù yé kúñaanku mō. § 3:22 Liike 1:12.

²³ Ama ni'mo yé Kristo yaab ne, ne Kristo mo yé Uwien yo.

4

Pól nin Korent yaab ya gber

¹ Nen bo, unil ke ri li ben ki ye ti yé Kristo ya tonsɔnb ne, ki yé binib bá Uwien taa' u'gbɛbɔlkaar ke ya bol ki ŋukn' te ti taa tū ki tɔke binib.

² Tɔ, ni ben ki ye bi de' unil lituonl la, ni kpe wɔ ri sɔn lɛ ni'donbɔ ne.

³ Min wɔn, ninbi ne li biin nni bii tibuur ya nib mɔnɔn ne li biin nni la, n'baka ŋa kpe len. Min nin n'yul ŋa biindeh n'ba.

⁴ Imɔn, n'yɛnmaale ŋa jɛndeh nni niba bo, ama na yé nɛn ne wɔngɛh ki teh n cuube Uwien ya nun bɔ. Yonbdaan ne yé wà buh nni tibuur.

⁵ Nen bo, la ci mɛn kɔ bu buur tu'daali ŋa laan baa. Guure mɛn Yonbdaan ri baa kɔ bu tibuur. Wɔn ne li nɛn tibont tã buɔ licinfunl ni upaan bo, kɔ kpiire iyɛnmaale yã te unil ke ya fɛl bo kɔ wɔn. Nen saan ne unil ke li lɛ u kpe kupɛnpekɔ kua Uwien saan.

⁶ N'yaabe, n len' nã nɔ, n taa' min nin Apolos ya gber ne kunɛnnenku ri gbiere ne, ni tekn ti ya taal ni ŋɔ ki la teh niba ki ti gɛbreh nã kele'. Ni la li ŋmɔbe gbɛngt ki teh ni pɛ uba bo ne, ki nɛn utɔ.

⁷ Bɛ wuɔn' ki ye a cɛn' bitɔb-i? A ŋmɔbe ba ŋɔ Uwien ŋa de' ŋɛ nɛ? Uwien nɛ de' ŋɛ nɛ la, bɛ tien' a ji ŋmɔbe tigbɛngt tɛn uba ŋa de' ŋɛ nɛ?

⁸ Ni laa' ni yie nã ke ŋɔ-a! Ni ji yé bifadɛnb nɛ-a, ki kɛndɛ' bi'berb nɛ tinbi juore' fɛnm-a! Imɔn, n bi yie ni mɔnbe kɔ li yé biberb nɛ, ŋɔ ti'mo ri tɛbn nɛ kɔ li yé biberb.

⁹ Kime, min bo, ni naan Uwien tien' tinbi Yesu ya tondb, binigbaarkaab nɛ. Ti te tɛn binib bá bi bun' bɛ tibuur ki ye bi kpe mikuum nɛ. Imɔn, ti yé tilaar ya bonn nɛ uɛndun wuu ni. Uwien ya tondb nin binib ke lɛh te nɛ.

¹⁰ Kristo bo, tinbi te tɛn iwaar nɛ, nɛ ninbi yé biyɛfodɛnb kɔ nɛ ni yé Kristo yaab ma nno bo-a! Tinbi yé ijiin nɛ, nɛ ninbi yé bifɛfaab. Bi kpiɛkreh ninbi nɛ ki yuɔndeh tinbi.

¹¹ Mikɔnm nin ufuɔn ŋmɔbe tɛ, haali nin fɛnfɛnno wuɔ. Ta ŋmɔbe wɛngolkaar. Binib niɛh tɛ, ta ŋmɔbe ti kɔ nã.

¹² Ti jɛndeh ki sɔnh ituon nɛ ki jinh ti'nɔjɛ bo. Bi sukreh tɛ, nɛ ti teh «Uwien ri tien bɛ u'mɔnm.» Bi jɛndeh tɛ, nɛ ti tuonh ijɛnd nno.

¹³ Bi lienh kɔ saah tɛ, nɛ ti duandɛh bi'yɛnm. Bi likɛh tɛ tɛn ti yé tinagbokmuɔr nɛ uɛndun wuu ni, ki likɛh tɛ tɛn ti yé tijɔknt ya bonn nɛ unil ke bo haali nin fɛnfɛno.

¹⁴ Ma kele' tigber bugben ri jin nɛ ifɛ, ama n nuunh ri pekɛr nɛ ni kpiɛn usɛn nɛ, kime ni te tɛn n'tiɛma bumu nɛ, nɛ n yie nɛ.

¹⁵ Kime ni ŋmɔbe biwɔnwɔknɛb itur piik mɔnɔn Kristo ya sɛn ni la, ni'baa te uba nɛ. Min nɛ yé ni'baa, kime min nɛ tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt nɛ ni teke' *Yesu Kristo ki jin'.

¹⁶ Nen bo nɛ n gbáanh nɛ, ni tekn n'taal ni Kristo ya sɛn ni.

¹⁷ Nen bo nɛ n sɔn' Timote ni'saan. U sɔnh Yonbdaan ya tuonl ni'donbɔ nɛ. N yie wɔ tɛn n'tiɛma buk nɛ. U li tiere nɛ n fuobe ma bo Kristo ya sɛn ni. N wɔknɛh nɛn nɛ ni'kɛ saan Kristo ya tãan kɛ ni.

¹⁸ Ni'ni biba là maaleh ki teh ma ji li baa ni'saan nɛ. Nen nɛ cɛrɛ' bi gbɛngreh bi'ba.

¹⁹ Ama Yonbdaan tuo' la, n li baa ni'saan na ri taande. Binib bá gbɛngreh bi'ba nno n lá baa' la, na yé n li tukn bi'lenm baba bo nɛ, n li tukn kɔ liike bi'tuɔm mɔ kpe ma bo nɛ.

²⁰ Kime Uwien ya bɛl ŋa yé lenm ya gber, li yé mituɔm ya gber nɛ.

²¹ Tɔ, ni cinbe kɔ yie ba? Ni yie ri baa ni'saan nin iningben nɛ bii ri baa kɔ li ŋmɔbe miyiem nin uyɛnduɔn nɛ?

5

Pól kɔnh nin Korent yaab lisɔnsɔndl bo

¹ Tɔ, bi lienh ni'kɛ saan ki teh uba te ni'ni ki teh lisɔnsɔndl liba ya bol. Bi lienh ki teh udaan diere' u'baa ya po nɛ. Haali binib bá ŋa pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnɔn ŋa teh li ya sɔnsɔndl.

² Nin nɛn kɛ nɛ ni biɛ ki ŋmɔbe tigbɛngt-a! Ni bi li te tɛn ni kɛ mikuum nɛ, kɔ riɛn udaan wà tien' ni ya bonn ni'ni.

³ Min ŋa te nin nɛ. Nin nɛ kɛ n likɛh ki lenh nã kɛ teh ni'ni. Nen bo, n bun' udaan wà tien' ni ya bonn tibuur n bi te nin nɛ la, n li bu wɔ ma bo ŋɔ.

⁴ Ni taan litaanl Yonbdaan *Yesu ya yel bo. Ni taan' la, n'yɛnmaale li te nin nɛ, Yonbdaan *Yesu ya tuɔm mɔ te nin nɛ,

⁵ ni taa udaan kɔ cɛbe *Satan* wɔ ri ji ijɛnd u'gbɛn ni ŋɔ u'naank ri ŋmɛrɛ lidaali là Yonbdaan li bu binib tibuur nno.

* 5:5 Pól ye bɛ ri taa udaan kɔ cɛbe Satan ma nno u ye wɔ ri ye bɛ ri ŋɛrɛ udaan bi'cɛkl ni nɛ.

⁶ Ni gbengreh ni'ba na bo nnoŋa mən. Na ben ki ye bi bun' kponoyom, ki taa' kpono ya ŋake waamu ki tien' len la, kpono nnoŋa ke nuuleh ne-εε?

⁷ Nen men ibiere ya te ni'ni ki wie ten bi wienh ma kpono ya ŋake wa saa', ki la li ηmabe joknt, ki li te ten kponoyom ma bi bun' me mifenfenm ka tien' ŋake mi'ni. Ni manbe ki te ten kpono wa ηa ηmabe ŋake ne. Kime Kristo wa ye ti'Pak ya Pebuk nnoŋa la taa' u'ba ki tien' lituərɪ ki de' Uwien, ti'tuonbiere bo ne.

⁸ Nen bo, ti'tetem ke ni, cère men ti li jeleh kunacenku, ki la li ηmabe biere iba nin ito. Lisənsəndl nin ibiere ke ya bol te ten kpono ya ŋake ne. Ama ti li jeleh nin iyenmaalmonmən nin tigbemənt. Nen ne te ten kpono wa ηa ηmabe ŋake.

⁹ Tɔ, n la kele' n'gbonku ni ki ye ni la li ηmabe kankāan nin isənsənd.

¹⁰ Ma niireh kutataaku ni uɛndun ya nib ba ye isənsənd nin binunfəkdənb nin binasub nin ba pe ibule bo nnoŋa. Ni bi ye ben la, ni bi li ne uɛndun wuu ni ne.

¹¹ N la kele' na nnoŋa ya tingi si: ni la ηmabe kankāan nin wa yih u'ba Kristo yo, ki bie ki ye usənsənd bii ununfəkdaan bii wa pe ubul bo bii utenfuon bii udeyibl bii unasu ne. Ni la taan nin ni ya nitunbu ki ji tijier mənən.

¹²⁻¹³ Na ye min ne li bu ki biin ba ηa ye Kristo yaab, Uwien ne li bu ki biin be. Ba ye Kristo yaab ben wən, ninbi ne li bu ki biin ben, kime ni kele' *Uwien ya gbəonku ni ki ye: «Nen men unibiero ni'ni.»

6

La taah mən tɔb ki joh buur

¹ U le sen bo ne, ni'ni wa ke nin u'to laa' tigber la, u taah tɔ ki joh tibuur ya dənb ba ηa cuube Uwen saan, be ri ti bu tɔ, ka ri cère Uwien ya nib ri tɔre tɔ?

² Na ben ki ye Uwien ya nib ne li bu uɛndun yaab tibuur-ii? Ni ye ninbi ne li bu uɛndun yaab tibuur la, be tien' na ji li fre ki tɔre ni'gbewawaar-i?

³ Na ben ki ye ti li bu Uwien ya tondb tibuur, ki ji niireh nin fənfənnə wuo ya gber-ii?

⁴ Ni laa' tu ya gber ya bol ni'ni la, ni taah binib ba Kristo ya taanl ηa ye bi'gber ne ki teh ni'buur ya nib.

⁵ N len' na no ye ni'fe ne. Yenfodaan uba mənən ηa te ninbi Kristo yaab ni ki li freh ki tɔre tigber ni'ni-ii?

⁶ Be tien' ni'ni wa nin u'to laa' tigber la, u taah tɔ ki joh tibuur ya dənb ba ηa teke' Kristo ki jin' saan ki ti buh tɔ?

⁷ Imən, ni taah tɔb ki joh tibuur ma nnoŋa, ni wuən' ki ye na kprien' sen ne. Na bi kpe unil tien' ne na bre la, ni tuo-oo? Bii u jin' ni'bonn la, ni daan wə-oo?

⁸ Ama ninbi ne teh binitɔb na bre, ki jinh ki pendeh be, ne bi ye ni'yaab ne.

⁹ Na ben ki ye binib ba ya tetem ηa cuube ηa ri ko Uwien ya bel ni-ii? La lereh mən ni'ba. Isənsənd nin ba pe ibule bo nin binarjmaab nin bijeb ba taah bi'tɔb ki teh bipiib ki duəndeh nin be

¹⁰ nin binasub nin binunfəkdənb nin bidəyib nin bitenfuonb nin ba fienh bi'tɔb ya bont nnoŋa ηa ri ko Uwien ya bel ni.

¹¹ Ni la te nnoŋa ne, ni'ke ηa ri mənən la, ama Uwien sɪi' ki luore' ne ki bore' ne ki tien' u'yaab ki bu' ne bigbeməndənb, Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo nin wən ti'Wien ya Fuoŋaanm bo.

Li teh mən na li kpiəkreh Uwien

¹² «Niba ηa ye n'bo kuol*.» Ni ye imən ne, ama na ye ni'ke ne ye n'bo nibonmənəmən. «Niba ηa ye n'bo kuol». Ni ye imən ne, ama min ηa ri taa n'ba ki tien niba ya yonb.

¹³ «Tijier bo ne kupuoku te, kupuoku bo ne tijier mə te.» Tɔ, Uwien li cère ni'ke nile ri gben. Ama tigbenent tun ηa te ki de' sənsəndl, tɔ te ki de' Yonbdaan ne, ne Yonbdaan mə te ki de' tigbenent.

¹⁴ Ne Uwien wa cère' Yonbdaan mekre' bitenkpiib ni nnoŋa li cère u'tuəm bo ti'mə ri mekre.

¹⁵ Na ben ki ye ni'gbenent ye Kristo ya gbenənbəl ne-εε? N taa n'gbenent tā ye Kristo ya gbenənbəl nnoŋa ki tien ujenkpend ya gbenənbəl-ii? Ma ri tien nnoŋa fiebu.

¹⁶ Na ben ki ye wa ke mək'n' ujenkpend la, wən nin ujenkpend nnoŋa taan' ki tien' tigbenent tuba ne-εε? Kime ni kele' *Uwien ya gbəonku ni ki ye uje nin upii taan' la, «ben bile nnoŋa taan' ki tien' unibaab ne.»

¹⁷ Ama wa ke taan' nin Yonbdaan la, wən nin Yonbdaan ya yenm taan' ki tien' miyənəm miba ne.

¹⁸ Wie mən lisənsəndl. Unil teh ibiertɔ la, na likeh u'gbenent. Ama u teh lisənsəndl la, u teh u'tiema gbenent ne ibiere.

* 6:12 Niba ηa ye n'bo kuol ye mikpenjenm ne Korent yaab la poh mē.

19 Na ben ki ye ni'gbenent yé *Mifuoŋaannm ya duku ne-ee? Uwien ne de' ne mè, ne mî te ni'ni. Nen bo na ji si niba.
 20 Kimè Uwien ne pèn' ki ñen' ne ti'yonbt ni. Nen bo, ní li taah ni'gbenent ki sɔnh itùon yá kpiekreh wɔn Uwien.

7

Upii nin yiko ya gber

1 Tɔ, tí ji ní liike men ni kɛle' nni kugbɔnku tigber tà bo nno. Ní mɔn uje ní li coh u'ba upii bo ne*.

2 Ama linaŋmaal ya pïennm bo, je ke je ní li ñmɔbe u'po, pii ke pii mɔ ní li ñmɔbe u'ce.

3 Uje ya menku kɔn' u'po ni la, na kpe u'po ní yíe. Upii mɔ ya menku kɔn' u'ce ni la, na kpe u'ce mɔ ní yíe.

4 Upii ña si u'tiema gbenent, u'ce ne si tù. Uje mɔ ña si u'tiema gbenent, u'po ne si tù.

5 Uba la yíe kí ye wa ní duon nin u'to. Ní yé ní lá yíe ní le libònl kí káare ne la, ní kpié kí len kí cii tɔb bó, kí laan daan waamu. Ama ní liébe kí túkre kí li fuobe upii nin u'ce fuobe nin tɔb ma bo. Nno ña ní la, *Satan li biike ne, kí ñe na ní fre kí cuo ní'ba ma nno bo.

6 N len' ná nɔ ña yé wɔbl. N de' ne usen ni yíe la, ní li teh nno ne.

7 N bi yíe unil ke ní li te ten min ne†, ama Uwien de' unil ke u'tiema paabu ne. U de' uba buu ya paabu ne, ki de' utɔ mɔ buu ya paabu.

8 N tókeh ijekpɔk nin ipiikpɔk nin bikpopiib ne ki teh ní mɔn be ní juore kí li te ten min ne.

9 Ama ba ní fre kí cuo bí'ba la, bijeb ní kuɔn bipiib, bipiib mɔ ní kun ticɛr. Kimè bijeb kuɔn' bipiib, bipiib mɔ kun' ticɛr la, nen tu nin upii ya menku ní li ñmɔbe uje u wɔlnh bii uje ya menku ní li ñmɔbe upii u'mɔ wɔlnh.

10 Piicieb nin bipiib bá ñmɔbe ciebe, n li tóke ne ná nɔ yé ní'bo liwɔbl ne. Ná ñen' min saan, Yonbdaan ne ye nno: Upii la fii u'ce saan.

11 Upii fii' u'ce saan la, u la liébe kí kun cɛr bii wɔ ní liébe kí taan u'ce buñɔbu. Uje mɔ la ñɔre u'po.

12 Bà sien' nno, na yé Yonbdaan ne tókeh be, min nin n'yul ne tókeh be. Ní yé uje yé Kristo yɔ ñɔ u'po ña yé Kristo yɔ kí tuo' ki ye u li te nin wɔ la, u la ñɔre upii nno.

13 Upii mɔ yé Kristo yɔ ñɔ u'ce ña yé Kristo yɔ kí tuo' ki ye u li te nin wɔ la, u la fii u'ce nno saan.

14 Kimè uje ña yé Kristo yɔ ñɔ u'po yé Kristo yɔ la, u'po nno bo Uwien li tien wɔ ten u yé u'yo ne. Upii mɔ ña yé Kristo yɔ ñɔ u'ce yé Kristo yɔ la, u'ce nno bo Uwien li tien wɔ ten u yé u'yo ne. Na bi te nno la, bí'bumu bi li yé bá yé tijókt Uwien ya nun bó ya bumu ne, ama mù jí yé bá ña yé jóknt Uwien ya nun bó yaamu ne.

15 Ama uje wá ña yé Kristo yɔ yíe wɔ ní wíe u'po bii upii wá ña yé Kristo yɔ yíe wɔ ní fii u'ce saan la, u li fre kí tien u yíe ma. U ya yo wá yé Kristo yɔ nin wá ña yé Kristo yɔ nno ña ji te gber. Uwien ña yin' ne ní li ñmɔbe uyenduon ne-ee?

16 Upii, sin bo a'ce bi li ñmɛre la, a ben-ii? Uje, sin bo a'po bi li ñmɛre la, a ben-ii?

Uba la nuunh wɔ ní lèbre Uwien sien' wɔ ma bo

17 Nen ñen' len la, Yonbdaan sien' unil ke ma bo la, wɔ ní li fuobe nno. Uwien yin' unil ke kí laa' u se usensien wá la, wɔ ní juore kí li se wun ni. N tókeh nen ne Kristo ya táan ke ní.

18 Uwien yin' unil kí laa' u jie' u'punl ño la, u la li buɔh binib la bende kí ye u jie'. U yin' wá mɔ kí laa' wa jie' u'punl la, u la jí ní jie'.

19 Unil jie' u'punl bii wa jie' la, ná yé nen ne yé nibonmɔnn. Ama Uwien ya wɔb ya bom ne yé nibonmɔnn.

20 Uwien yin' unil ke kí laa' u se usensien wá la, wɔ ní juore kí li se wun ni.

21 Uwien yin' ñe kí laa' a yé uyonb la, la cère ne ní li wi ñe. Ama a laa' usen á fre kí ñe tiyonbt nno ní la, la cère nè ní ñmɛre ñe.

22 Kimè Yonbdaan yin' unil kí laa' u te tiyonbt ni la, u ñen' udaan ibiere ya yonbt ni ne, u jí yé u'yo ne. Nno ne Yonbdaan tí yin' wá mɔ kí laa' wa te yonbt ni la, u jí yé Kristo ya yonb ne.

23 Uwien ne pèn' kí ñen' ní'ke tí'yonbt ní. Nen bo, la jí ní li yé men nib ya yonbe.

24 Tɔ, n'yaabe, Uwien yin' wá ke kí laa' u se usensien wá la, wɔ ní juore kí li se wun wɔn Uwien ya nun bó.

Bá ña kuɔn' piib nin bá ña kun' cɛr ya gber

25 Bà ña kuɔn' piib nin bá ña kun' cɛr ben wɔn, ma ñmɔbe Yonbdaan ya mɛsen ní wuɔn be. Ama n li tóke be n maaleh ma bo ne, kimè n yé unil wá Yonbdaan muɔ' nni kí cère' n kpe be ní li du n'bo ne.

* 7:1 Ní mɔn uje ní li coh u'ba upii bo ne. Biba maaleh kí teh Korent yaab ne len' i ya nɔbon. † 7:7 Pɔl ye u bi yíe unil ke ní li te ten wɔn ma nno u ye wɔ ní ye u bi yíe unil ke ní juore kí li yé lijekpɔk ten wɔn ne.

²⁶ Ti jinh ijend yà fɛnfɛnnɔ nɔ bo, n maale' ki ye nɔ mɔn wà ke rí juore kí li te ten u te ma bo ne.

²⁷ A ñmɔbe upii la, la li nuunh sin nin wɔn rí gbiire. Ña laan ñmɔbe pii la, ji la li nuunh á kuɔn.

²⁸ Ama a ye á kuɔn upii la, na yé biere. Kijefɛnbuk mɔ ye kè rí kun ticɛr la, na yé biere. Bà kuɔn' bipiib nin bà kun' ticɛr li le ijend bi'fuobm ni. Ma yíe ijend nno rí tu be ne cère n len' nno.

²⁹ N'yaabe, n yíe rí len ná sɔ: uyo wà s'ien' nno ña ji yebe. Nen bo, kí ñe fɛnfɛnnɔ kí li joh wà ñmɔbe upii la, wɔ rí tien ten wa ñmɔbe,

³⁰ wà muoh la, wɔ rí tien ten wa muoh, wà poknh la, wɔ rí tien ten wa poknh, wà daanh tibont la, wɔ rí tien ten wɔn ña si tibont nno,

³¹ wà jondeh uɛndun ni ya bont bo la, wɔ rí tien ten wa cinbe ki jondeh tu'bo, kime uɛndun wuu nɔ ji te ma bo nno wa ji li wuɔke.

³² Ma yíe niba rí li wiebe ne. Wà ña ñmɔbe pii ya nun mɔn Yonbdaan ya tɔn bo ne. U'nun mɔn u li tien ma bo ño Yonbdaan ya yennm rí li songe u'bo ne.

³³ Ama wà ñmɔbe upii ya nun mɔn u li fuobe ma bo uɛndun wuu ni ne. U'nun mɔn u li tien ma bo ño u'po ya yennm rí li songe u'bo ne,

³⁴ ne u'yennaale gbiire' mile. Upii wà ña ñmɔbe ce nin kijefɛnbuk ya nun mɔn Yonbdaan ya tɔn bo ne, ki nuunh bi'yennaale nin bi'fɛl ke rí li te ki de' Yonbdaan. Ama upii wà ñmɔbe ce ya nun mɔn u li fuobe uɛndun wuu ni ma bo ne, ne u'nun mɔn u li tien ma bo ño u'ce ya yennm rí li songe u'bo.

³⁵ N len' nno ki nuunh ni'tiema mɔnm ne, ma nuunh rí de ne wɔbl. Ama n nuunh ní li teh ná mɔn ki dɛkre' ne, kí taa ni'ba kí de Yonbdaan kí li te kí de' wɔn baba.

³⁶ † Ní yé unil ñmɔbe kijekpeng u'menku te ki'ni ní tí kende', wà yíe wɔ rí saa kè kí jin kè fe, kí yíe nibonn ke rí li te ní donbó la, wɔ rí tien ná mɔn u'bo. Be rí kuɔn tɔb. Na yé biere.

³⁷ Ama unil cɛkre' u'yennm, uba ña wɔbn' wɔ, kí yíe ne kí gènde' kí ye wɔn nin u'jekpeng rí li te, wà rí me kè fiebu la, u tien' ní mɔn ne.

³⁸ Tɔ, wà kuɔn' u'jekpeng la, u tien' ní mɔn ne, ama wa juore' lijekpɔkl la, u tien' ní mɔn kí cen' u bi kuɔn' la.

³⁹ Uyo wà upii ya ce laan fuobe la, u yé u'ce ne. Uje nno tí kpo' la, u li fre kí kun u yíe uje wà, ama ní kpe uje nno rí li yé Kristo yo ne.

⁴⁰ N ya bùol, min maale' ki ye u juore' ka liebe' ki kun' je la, u li ñmɔbe uyeɛnsonge ki gbien'. Na yé *Uwien ya Fuoñaanm ne pekreh n'mɔ bi?

8

Titɔtuɔrnɔnt ya gber

¹ Tɔ, tí ji rí liike mɛn titɔtuɔrnɔnt ya gber. Tun bo wɔn la, ti ben ki ye «ti'ke ñmɔbe mibɛnm ne.» Ama mibɛnm cèreh unil gbengreh u'ba ne, ne miyíem cèreh unil kpíenih mitekjim ya sen ni.

² Unil maaleh ki teh u ben niba la, wa laan bende' ki kpaan' u bi li bende ma bo.

³ Ama wà yíe Uwien la, Uwien ben udaan ne.

⁴ Tɔ, titɔtuɔrnɔnt ya ñmɔnm wɔn la, ti ben ki ye ibule yà ke te uɛndun wuu ni nɔ ña yé bonn, kí ben kí ye niba ña te kí kende' Uwien bo.

⁵ Imɔn, tibont te kutaaku nin kitink bo binib taah tú ki teh bi'wien. Imɔn, ben bo iwien te ligol ne, ne yonbdenb mɔ ligol.

⁶ Ama tinbi bo Uwien te uba ne kí yé ti'Baa. Wɔn ne ñen' tibont ke, ne wɔn bo ne ti fuobe. Yonbdaan mɔ te uba ne. Wɔn si *Yesu Kristo. Kí ñe wɔn bo ne tibont ke te, ne tí mɔ te kí ñe wɔn bo ne.

⁷ Ama na yé binib ke ne ñmɔbe mi ya benm. Biba paan' ibule bo kí mɛn' ne kí daan' yí na laan wuɔke'. Nen bo ne bi bié kí ñmɔnh titɔtuɔrnɔnt la, bi maaleh kí teh tú yé titɔtuɔrnɔnt ne. Bi'fɛl ña co ma nno ne bi'yennaale jèndeh be, ne bi maaleh kí teh tú kuɔndeh be tíjɔnkt.

⁸ Na yé tijer ne li cère tí li yé binib bà cuube Uwien ya nun bó. Tí jin' la, na rí pukn te niba, ta tí jin' mɔ la, na rí kuore te niba.

⁹ Ama ní liike ni'yul bo, kí la cère wà ya tekjim ña faa rí lu Uwien ya sen ni, kí ñe ni ñmɔbe usen ní li teh tibont tà nno bo.

¹⁰ Kime unil wà ya tekjim ña faa laa', sin wà ñmɔbe mibɛnm, jinh tijier ibule ya duku ni la, u'mɔ ya fɛl li cúun ne wɔ rí li ñmɔnh titɔtuɔrnɔnt kí ciibe.

¹¹ Nno ne a'benm nno bo a'tɔ wà ya tekjim ña faa li bole. Ne Kristo kpo' u'mɔ bo ne.

† 7:36 Migbiirm 36 kí tí baa 38 ya gber ya ciim te bolm mile bo ne. Biba maaleh kí teh migbiirm bugben lienh wà ñmɔbe kijekpeng ya gber ne. Bitɔb maaleh kí teh mí lienh bibaa wà ñmɔbe bisɛ ka yíe wɔ rí gèbre cer ya kunm bo ne.

¹² Ni teh u'yaab i ya biere ya bol, ki saah bi'yenm bi'fel ña co ma nno bo la, ni teh Kristo ne ibiere.

¹³ Nen bo, n jinh na li cere n'to ri lu Uwien ya sen ni la, ma ji li ji ne fiebu ño ki la cere n'to ri lu Uwien ya sen ni.

9

Yesu ya tondb ñmabe usen wa

¹ Ma si n'ba bi? Ma ye *Yesu ya tond bi? Ma laa' Yonbdaan *Yesu bi? Na ye n'son' Yonbdaan ya tunon ma nno ne cere' ni ye u'yaab-ii?

² Ma ye *Yesu ya tond binitob bo manon la, ninbi bo won n ye wo ne. Kimε ni ye Yonbdaan yaab ma nno ne ye kudieku kua wuon' ki ye n ye u'tond.

³ Binib ba biindeh nni nno n li jiiñ be na so:

⁴ Ta ñmabe sen ti ji ki ñu ti'tuon bo bi?

⁵ Ta ñmabe sen wa ke ri li ñmabe upii wa ye Kristo yo, ki li toke nin wo bi? Yonbdaan ya tondtob nin u'ninjieb nin Pier* ña teh nno ne-εε?

⁶ Bii min nin Banabas baba ne ña son' tuontol la, ta ri ji?

⁷ U le soja ba ne sonh sojatuonl ka teknh paaku fiebu? Bii ñmε ne li caan busubu ka ri mo bu'yii? Bii ñmε ne kpaah tiwent ka ri ñu tu'biim-i?

⁸ N len' na no ye unisaal ya yenmaale baba ne-εε? Yiko ya gbont ni manon na te nno-oo?

⁹ Kimε Moyis kele' yiko ya gbont nno ni ki ye: «A taah unε u taanh iji la, ña ri lole u'ñabu*.» Uwien tuukeh inε ya gber ne-εε?

¹⁰ Na ye tinbi bo ne Uwien cinbe ki len' nno-oo? Imon, tinbi bo ne ni kele' nno. Ni kpe wa kon' bukpaabu nin wa gun' bu'ji ke ri li daan ki ye wa ke li le u ya bo ne.

¹¹ Ti cere' ni laa' *Mifuoñaanm ya monm ma nno, ni de' te ni'faal ya niba bo la, ni bre ne-εε?

¹² Binitob ñmabe usen be ri teke tibont ni'saan la, ta ñmabe usen ki cen' be-εε?

Ama tinbi ña tonge' nen ke, kimε ta yie niba ri pien Kristo ya gbemanmont ma nno ne cere' ta yie ti li ye uba bo tukl, ne ki ñmabe sukke nibonn ke bo.

¹³ Na ben ki ye binib ba sonh ituon Uwien ya duku ya luo bo nno bi'jier ñeh kuduku nno ya luo bo ne-εε? Ne ba mo sonh ituon Uwien ya ponpuol saan nno, mo ñmabe bi ya bo ne binib tukeh tibont ta ki la dienh Uwien u'ponpuol bo nno ni.

¹⁴ Nno ne Yonbdaan la de' usen ki ye binib ba kpaandeh tigemanton nno, ri li fuobe tun bo.

¹⁵ Ama min ña tonge' i ya sen ke. Ne n kieh kugbonku kuu ma no, na ye n nuunh ni de nni n kpe ni de nni na nno ne. N kpo' la, ni tu nin uba ri cere ri luo n jebnh n'ba na bo nno.

¹⁶ Ki toke binib tigemanton tun won la, na ye ri li jebnh n'ba, kimε ni ye n'bo liwobl ne. Ma toke' tu la, ni bre n'bo ne.

¹⁷ Min nin n'yul ne bi cekre' n'yenm ki sonh lituonl bugben la, n bi li nuunh lisuul ne. Na ye n yie ne ki sonh le. Bi niin' nni ne n sonh le, n bi li sonh le ma bo.

¹⁸ Nen bo, n'suul si ba? N'suul si ri li tokeh binib tigemanton tuu ki la nuunh niba ne, ki la tuuke n toke' binib tigemanton bugben la, n kpe be ri de nni tibont ta nno.

¹⁹ Ma ye uba ya yonb, ama n taah n'ba ki tien' binib ke ya yonb ño ri le binib ba yebe ki de Kristo ne.

²⁰ *Sufmbε saan, n teh bi teh ma bo ne ño ri le be ki de Kristo. Imon, ma ji te Moyis ya yiko ya wobl ni, ama n la te nin be la, n pe bi teh ma bo ne ño ri le be ki de Kristo.

²¹ Ba ña ben Moyis ya yiko nno saan mo n teh ten ben ne ño ri le bi'mo ki de Kristo. Na ye n kende' *Uwien ya yiko bo ne, kimε n boh Kristo ya yiko ne.

²² Ba ya tekjim ña faa' mo saan la, n te ten ben ne ño ri le bi'mo ki de Kristo. Nen bo, binib ke saan n te ten ben ne ño ri ñikn ki cere bi'ni biba ri ñmere.

²³ Tigemanton mo ne n teh nen ke, ño n mo ri le n ya bo tu'monm ni.

²⁴ Na ben ki ye binib te minonenniεm bo la, bi'ke tiinh ne, ama unibaab wa li sen ki faake nno ne li le lisuul-ii? Nen bo, ni'ke ri li tiinh ki nuunh ni le lisuul.

²⁵ Wa ke nuunh wo ri nie ki sen la, u coh u'ba tibont ta yebe ni ne. U teh nno ño wo ri le lisuul la nno ña wuokreh. Tinbi won, ti mōh ki nuunh lisuul la li tuu ki te ne.

²⁶ Nen bo, min tiinh la, ma ñaake ki tiinh ka ben n joh na bo, ka te ten unakuñil wa ñih ka ñmabe u ñih wa.

²⁷ N biindeh n'gbenent ki gbiekeh, ki teh n'ba ten uyonb ño min wa tokeh bitob tigemanton tuu nno, min bugben la la luo n ya bo ne.

* 9:5 Liike 1:12. † 9:9 Israyel yaab la ye be ri gu tibont la, bi taah inε ne i taanh ki ñendehe tibont nno ya bim.

10

La li ηmabe men Israyel yaab là ηmabe mitetem mà kupenpelku ni nno

¹ N'yaabe, n yie ní li ben ná là tu' ti'yaajeb ne. Kutewolgbonku kuba ne là jiiire' ní ki wongeh bi'ke usen, ne bi'ke puore' miñunciem.

² Kutewolgbonku nin miñunciem nno yé bi'ke bo Uwien ya ñunsii ne ki tien' be Moyis ya panpaankaab.

³ Bi'ke là taan' ki jin' tijiebaab tã ñen' Uwien saan ne,

⁴ ki taan' ki ñun' miñunbaabm mà ñen' Uwien saan. Imòn, bi'ke là ñuh miñunm mà nno Uwien ne là cère' mĩ tãh ki ñeh kujotenku kuba ni. Kutenku nno yé Uwien yaaku ne, ne bi là te ná ke saan la, kù te ne. Kutenku nno là yé Kristo ne.

⁵ Nin nen ke Uwien ya yem ηa songe' bi'ni bà yebe bo. Nen bo ne bi là kpokpo' kupenpelku ni.

⁶ Tibont tuu là tu' ti'yaajeb ηo nè ñ de te ucekn ηo ti la tien ná bre ten ben ne.

⁷ Ni' mō là li pē ibule bo ten bi'ni biba là tien' ma. Ni kele' *Uwien ya gbõnku ni ki ye: «Binib nno là kèle' ki jin' ki ñun', ne ki fii' ki caan' kujelku.»

⁸ Ti la li teh men sonsõndl ten bi'ni biba là tien' ma, ki cère' binib itur pile nin ita kpo' uwien uba nno.

⁹ Ti la biike men Yonbdaan* ten bi'ni biba là tien' ma ki cère' iwe kèkère' ki ku' be nno.

¹⁰ La li ñulnh men ten bi'ni biba là ñulnh ma ki cère' Uwien ya tond wã kuuleh baa' ki kuku' be nno.

¹¹ Tibont tuu nno ke là tu' ti'yaajeb ηo nè ñ de binitab ucekn ne. Bi kele' tũ ηo tũ ñ gbiere tinbi bà ηa ji fõke nin ugbengbenyo nno ne.

¹² Nen bo, wã maale' ki ye u se mōnmōnm mitekjim ya sen ni la, wõ ñ li ben ki la lu.

¹³ Mibiikm mà tu' ne nō, yé mibiikm mà li fre kí tu unisaal ke ne. Uwien yé umemõndaan ma nno, wa ñ cère mibiikm mà li faake nin ne ñ tu ne. Ama mibiikm lá tu ne la, u li de ne mituom ní juun kí teke, kí wuon ne ni li kp̄ien isen yã kí ñe len.

La li tuuke men ibule nin ituore ya gber

¹⁴ Nen bo, n'jõtíebe, wíe men ibule nin ituore ya gber.

¹⁵ N lienh nin ninbi bà nno, ni yé biyenfodēnb ne. Ninbi mōnōn ñ maale kí liike n len' ná nō ya tingi.

¹⁶ Ti jinh Yonbdaan ya jier la, ti ñuh midaam mà, ki faareh Uwien mi'bo nno ηa taakeh te nin Kristo ya sēm-ii? Ti kòh kpõnō wã ki gbiinh ki ηmõnh nno ηa taakeh te nin Kristo ya gb̄enent-ii?

¹⁷ Kpõnō nno te kpõnō uba ma nno, nin tí yebe ma ke nno ti taan' ki tien' tigb̄enent tuba ne. Kimē ti'ke taakeh kí gbiinh u ya kpõnõbaab ne.

¹⁸ Liike men Israyel yaab teh ma bo. Binib bà jinh bi taah tiw̄ent tà ki teh ituore liponpuol bo ki dienh Uwien nno, ben nin wõn taakeh ne kí ñe liponpuol nno bo.

¹⁹ N len' ná nō ya tingi si ba? N ye ñ ye ibule yé niba ne-εε? Bii n ye ñ ye bi taah tiw̄ent tà ki punh yĩ nno ya nõnt ne yé niba?

²⁰ Na te nno. N ye ñ ye bi tũreh ituore yã nno, ba tũreh ki dienh Wien, bi tũreh ki dienh isenpol ne. Ne ma yie ninbi nin isenpol ñ li te gber.

²¹ Na ñ fre kí ñu Yonbdaan ya deyiēk, kí liebe kí ñu isenpol yaak mō. Na ñ fre kí ji Yonbdaan ya jier, kí liebe kí ji isenpol yaar mō.

²² Bii ti yie tí fin Yonbdaan ya mutuol ne? Ti ηmabe mituom ki cēn' wõ-õõ?

Cère men ni teh ná ke ñ li kpiēkreh Uwien

²³ Tõ, «Niba ηa yé kuol'» ama na yé ni'ke ne yé nibonmōnmōnn. «Niba ηa yé kuol.» Ama na yé ni'ke ne li tore unil wõ ñ kp̄ere mitekjim ya sen ni.

²⁴ Uba la nuunh u'tiēma mōnm, ama wõ ñ li nuunh bitab yaam.

²⁵ Ni leke' tĩnõt tà ke bo kidaak ni la, de men kí ηmõn, ki la cère' ni'yenmaale ñ li jēndeh ne, ní li niireh tũ yé bà yaar,

²⁶ kime «Yonbdaan si kitink nin tibont tà ke te ki'bo.»

²⁷ Wã ηa yé Kristo yõ yin' ne tijier ya jim, ni tuo' ki jon' la, u de' ne ná ke la, ji men, ki la cère' ni'yenmaale ñ li jēndeh ne, ní li niireh tũ yé bà yaar.

²⁸ Ama unil tãke' ne ki ye ñ yé titõtũrnõnt la, ni la ji. Wã tãke' ne ki ye ñ yé titõtũrnõnt nno bo ne na ñ ji ηo udaan ya yenmaale la jēndeh wõ.

²⁹ N niireh u ya daan ya yenmaale ne la jēndeh wõ, ma niireh ninbi yi.

Tõ, nba la, uba li fre kí maale u'yem ni kí ye: «Be bo ne wa ñ fre kí tien u bi ηmabe usen wõ ñ tien ná kí ñe utõ ya yenmaale bo?»

* 10:9 Bi kpiē' ki kele' tigb̄ont tà nno ya tuba ni ní kele' ki ye Kristo ne. † 10:23 Liike 6:12.

³⁰ N faareh Uwien ki jinh tijier la, be bo ne bi li liebe ki biin nni n faareh Uwien tijier tà bo nno bo?»

³¹ Nen bo, ni jinh bii ni ñuh bii ni teh nà ke la, ní li teh ni'ke ki kpierekreh Uwien.

³² Ni yé Suf bii wà ña Suf bii Uwien ya taanl yó ne la, ni la cère ni'tentiem ní tuln bi'ni uba mōnōn.

³³ Ní li teh ten n teh ma bo. N sōngreh binib ke ya yēnm tibont ke ni ne, ka nuunh n'yul bo ya mōnm, ki nuunh linigol ya mōnm ño be ní ñmēre ne.

11

1 Tekn mēn n'taal ni ten n tekn' Kristo ya taal ni ma.

Uje nin upii li te ma bo ikaare ni

2 N pēkeh ne nin ni tien n'bó tibont ke ni ma, ki pe Kristo ya nikpiēb ya wōknm mā n là wōkn' ne mē nno bo mōnmōnm nno.

3 Ama n yé ní bende kí ye je ke je ya cien si Kristo ne. Pii ke pii mō ya cien si uje ne, ne Kristo mō ya cien si Uwien.

4 Uje wà ke kàareh bii u sōkndeh Uwien ya ñōbon ki cùube nibonn la, u jindeh u'cien ne ife.

5 Ama upii wà mō ke kàareh bii u sōkndeh Uwien ya ñōbon, bonn ña ñaake u'yul bo la, u mō jindeh u'cien ne ife, kimē ní te ten u kuo' u'yur* ne.

6 Upii laa' wa ní taa niba kí ñekn u'yul bo la, wō ní tu kí ce u'yur-a! Ama upii cen' u'yur bii u kuo' tū la, ní yé u'bo ife ne. Nen bo, wō ní li taah niba kí ñekndeh u'yul bo.

7 Uje kàareh la, wa kpe wō ní li cùube bonn, kimē u yé Uwien ya nēnnēnku ne, ki wōngēh Uwien ya kpiēke. Ama upii wōn wōngēh uje ya kpiēke ne.

8 Na yé Uwien là taa' upii ya gbēnent bo ne ki tien' uje, u là taa' uje ya gbēnent bo ne ki tien' upii,

⁹ ne na yé upii bo ne Uwien là ñen' uje ama uje bo ne Uwien là ñen' upii.

10 Nen bo ne Uwien ya tondb bo, ní kpe upii ní taa niba kí ñekn u'yul bo kí wuōn kí ye u ñmōbe usen wō ní tien u teh nà.

¹¹ Tō, nin nēn ke Yonbdaan ya sen ni wōn, pii ña te la, je ña te. Je mō ña te la, pii ña te.

12 Kimē ní yé imōn ne, Uwien là taa' uje ya gbēnent bo ne ki tien' upii, ne upii mō ne maah uje. Ne nēn ke ñen' Uwien saan ne.

¹³ Ninbi mōnōn maale mēn kí liike, upii kàareh niba ña ñaake u'yul bo la, ní cuube-ee?

¹⁴ Uwien ñen' tibont ma bo mōnōn wuōn' kí ye uje tuke tiyufōfōrkt la, ní yé ife ne.

15 Upii wōn bo, tiyufōfōrkt yé ukpiēke ne. Kimē Uwien de' wō tiyufōfōrkt tū ní li piibe u'yul bo ne.

16 Unil nuunh wō ní li nieh isen ke ni la, udaan ní li bēn ki ye tinbi ña ñmōbe mi ya tetem, Uwien ya táan yaab mō ña ñmōbe mē.

Yonbdaan ya jier

(Matie 26:26-29; Mark 14:22-25; Luk 22:14-20)

17 Tō, n gbierēh ne ma nō ní li tōke ne usen wà bo ma ní pēke ne, kimē ni taakeh ní'taan la, na teh nà li tore ne, ni teh nà li saa ne ne.

18 Mikpiēkm n cii' bi ye ni taakeh itāan la, ni ñmōbe ipāpāare ne. Ne n teke' ki jin' ki ye bi tōke' nni tigber tà nno, tuba yé tigbēmōnt ne.

19 Imōn, uyo uba la, ní kpe miborm ní li te ni'ni ño be ní bende bà cinbe kí yé bigbāmōndēnb ne.

²⁰ Ní lá taan' la, na yé ni cinbe ki jinh Yonbdaan ya jier ne,

²¹ kimē wà ke kpiēleh wō ní ji u'tiema jier ne. Mikōnm ñmōbe uba, utō mō ñun' ki yibe' ño.

22 Na ñmōbe den ní ji kí ñu nēn bó-oo? Bii ni yindeh Uwien ya taanl yaab ne, ki jindeh bijjiimb ife? N li len kí ye ba? N li pēke ne ne-ee? Ma ní pēke ne u ya sen bo.

23 Tō, min cii' miwōknm mā sō Yonbdaan saan ne ki taa' mē ki wōkn' ne. Kuñōnku kùa bi là li kuōre Yonbdaan *Yesu nno, ne u taa' kpōno

24 ki faare' Uwien, ki kōkuō', ne ki ye: «Nà sō yé n'gbēnent n taa' ki de' ne. Li teh mēn nno kí li tien n'bó.»

25 Bi jin' kí tí gbēn', ne u taa' midaam mō, ki faare' Uwien, ne ki ye: «Midaam miē yé n'sēm ne, ki wōngēh kí teh Uwien cuo' nin binib kujōtiefēnku. Uyo wà ke ni ñuh mē la, ní li teh nno kí tien n'bó.»

26 Kimē uyo wà ke ni ñmōnh kpōno wuō, kí ñuh midaam miē la, ni tōkeh binib Yonbdaan ya kuum ya gber ne, kí tí baa lidaali là u li baa ní.

* 11:5 Pól ya yo upii là kuo' u'yur bii u cen' tū la, ní yé u'bo ife ne.

²⁷ Nen bo ne wà ke ηmònñ Yonbdaan ya kpònò, ki ñuh u'daam, ka boh tijier bugben la, u biindeh u'ba ne Yonbdaan ya gbenent nin u'sèm bo.

²⁸ Nen bo, unil ke ñ tùore kí maale kí liike u'tetem te ma bo kí yaan kí ηmòn kpònò nnò, kí ñu midaam nnò.

²⁹ Kime unil ηmòn' kpònò nnò, ki ñun' midaam nnò, ka bùh ki teh ní yé Yonbdaan ya gbenent la, u ηmònñ, ki ñuh ma nnò, u nuunh u'tiema yul bo ya tudere ne.

³⁰ Nen ne cèrè' ni'ni bà yebe yé biwiènb, bitòb yé ijiin, bà yebe mò kpo'.

³¹ Ti tùore' ki maale' ki liike' ti'tetem te ma bo la, Yonbdaan ña ñi dèrè ti'tub nnò.

³² Ama u dièh ti'tub la, u cekndeh te ηò u la lá bu kí biin uηendun ya nib kí yekn te ne.

³³ N'yaabe, nen bo, ni tì taan' ni ji la, ní li guureh tób.

³⁴ Mikònm ηmòbe wà la, wò ñi jì u'den, ηò ni la lá taan kí li nuunh ni'tiema tudere.

Tigber tà sien' nnò, n lá baa' la, n li tùore tu'mò.

12

Mifuoñaanm ya paabu

¹ Tò, tí jí ñi líiike mèn *Mifuoñaanm ya paabu ya gber. N'yaabe, ma yíe ní li te ka ben Mifuoñaanm dienh bupaabu bùa ke ya bol nnò ya gber.

² Ni ben ki ye na laan là pè Uwien ya sen bo ma nnò, ibule ne là co ne ticuor ne na ñi fre kí ηmere i'saan, ki ben mò ki ye ibule nnò ña lienh.

³ Nen bo ne n yíe ní tùore kí bende kí ye *Uwien ya Fuoñaanm cèrèh unil tókeh tigber la, wa ñi fre kí len kí ye: *Yesu ñi juore fenn. *Mifuoñaanm ña ñi la, nil mò ña ñi fre kí len kí ye: *Yesu yé Yonbdaan.

⁴ *Mifuoñaanm ya paabu te ibol ibol ne, ama mi ya Fuoñaanbaabm ne dienh ni'ke.

⁵ Itùon te ibol ibol ne, ama wà ke sònñ ki dienh Yonbdaan uba ne.

⁶ Itùon ya sònñ te ibol ibol ne, ama Uwien uba ne cèrèh unil ke sònñ itùon.

⁷ *Mifuoñaanm dienh wà ke bupaabu nè ñi li toreh unil ke ne.

⁸ *Mifuoñaanm ne dienh uba miyènfolenm. Mi ya Fuoñaanbaabm ne dienh utò mò mibenm.

⁹ Mèn ne dienh uba mitekjim mà yebe, ki dienh utò mò bupaabu bùa cèrèh u buuh biwiènb.

¹⁰ Mí dienh uba mituòm wò ñi li teh miyòkm ya bont, ki cèrèh utò mò sàkndeh Uwien ya ñobon, ki cèrèh utò mò sekndeh ki bende nà yé *Mifuoñaanm yaann nin nà ña yé Fuoñaanm yaann, ki cèrèh uba lienh milencennm ibol ibol, ki cèrèh utò mò sàkndeh milencennm nnò.

¹¹ Mí ya Fuoñaanbaabm ne cèrèh tibont nnò ke teh. Mí dienh unil ke bupaabu jeje mí yíe ma bo ne.

Tigbenent te tuba ne, ama tu'gbenenbel te ligol ne

¹² Tò, líiike mèn unisaal ya gbenent te ma bo. Tù ηmòbe igbenenbel ligol ne. Nin í te ligol ma ke nnò, í taan' ki tien' tigbenenbaabt ne. Kristo yaam mò te nnò ne.

¹³ Kime ti'ni bà yé *Sufmbè nin bà ña yé Sufmbè, bà yé iyonbe nin bà ña yé yonbe, Mifuoñaanbaabm ne jìire' ní ti'ke bo kí yé ti'bo Uwien ya ñunsii, kí tien' te unibaab. Ti'ke ñun' mi ya Fuoñaanbaabm ne ten miñunm.

¹⁴ Tò, tigbenent ya gbenenbel ña te liba, í te ligol ne.

¹⁵ Litaal tóke' kí ye: «Ma yé nuò ma nnò, ma yé gbenent ya gbenenbel» la, lí li fre kí bore lí'ba kí la tuuke gbenent bo-oo?

¹⁶ Litubl mò tóke' kí ye: «Ma yé nunbu ma nnò, ma yé gbenent ya gbenenbel» la, lí li fre kí bore lí'ba kí la tuuke gbenent bo-oo?

¹⁷ Tigbenent ke bi yé bununbu ne la, unil bi lí teh mila kí ciìh? Tù tí bi yé litubl ne la, u bi lí teh mila kí ciìh unu?

¹⁸ Ama Uwien tien' tigbenent ya gbenenbel ke gbenenbel lí'buòl u yíe ma bo ne.

¹⁹ Tigbenent ke bi yé ligbenenbel liba la, ní bi lí yé tigbenent-ii?

²⁰ Nen bo, igbenenbel te ligol ne kí taan' kí tien' tigbenenbaabt.

²¹ Nen ne cèrè' bununbu ña ñi fre kí tóke unuò kí ye: «Ma cìeke ηe.» Liyul mò ña ñi fre kí tóke itàan kí ye: «Ma cìeke ne.»

²² Na te nnò. Tigbenent ya gbenenbel yà bi likeh yè ten ya yé bonn nnò mònàn ηmòbe lituonl ne.

²³ Igbenenbel yà ña ηmòbe sel nnò, tí dienh yen ne lisel kí cen' í'tò. Ne tigbenent ya na'saan yé ife ya bonn nnò, tí tùoreh nen saan ne mòmòmóm.

²⁴ Ama tigbenent ya nà saan ña yé fe ya bonn nnò ña nuunh mi ya tùorm ke. Uwien ne tien' tigbenent ne kí de' tigbenent ya nà saan ña ηmòbe sel nnò, lisel kí gbien',

²⁵ ηò tigbenent ya gbenenbel la boreh í'tò, ama yé ñi lí kpè buñòbu kí lí toreh í'tò.

²⁶ Tigbenent ya niba saan wi la, ni'ke saan wi ne. Niba saan laa' lisel la, ni'ke saan li ηmobe uyensonge ne.

²⁷ Ninbi ne yé Kristo ya gbenent, ne unil ke yé tigbenent nno ya gbenenbel.

²⁸ Uwien cère' binib bà sònh u'taanl ni si: mikpiekm, *Yesu ya tondb, nle bo *Uwien ya ñòbonsòknb, nta bo biwònwòknb. Ni ya puoli bó ne u de' bà bupaabu be rí li teh miyòkm ya bont nin u de' bà bupaabu be rí li buuh biwiènb nin u de' bà bupaabu be rí li muh binib nin u de' bà bupaabu be rí li likeh binitòb nin u de' bà bupaabu be rí li lienh milencènm ibol ibol nno.

²⁹ Bi'ke yé *Yesu ya tondb ne-εε? Bi'ke yé *Uwien ya ñòbonsòknb ne-εε? Bi'ke yé biwònwòknb ne-εε? Bi'ke teh miyòkm ya bont ne-εε?

³⁰ Bi'ke ηmobe bupaabu be rí li buuh biwiènb ne-εε? Bi'ke lienh milencènm ibol ibol ne-εε? Bi'ke sòkndeh milencènm ibol ibol nno ne-εε?

³¹ Tò, cère mèn ni' nun rí li mòn bupaabu bùa mèn ki cèn' bupaabu ke ya bol bo. Ama fènfènnò n li wuòn ne usen wà mèn ki cèn' isentò.

13

Miyèlem ne cèn' nibonn ke

¹ N lienh binib ya lenm nin Uwien ya tondb ya lenm ke, ka nín ji yé nib la, n te ten lisènbuòl bii ligangaal là muòh ki ηmobe kuwaaku ne.

² Ní yé n ηmobe bupaabu ki sòkndeh Uwien ya ñòbon, ki bèn tigber tà ke buò, ki ηmobe mibenm ke ya bol, ki ηmobe mitekjim ki tí gben', mí li fre kí cère ijuòn rí nèbre i'buòl ηò ka yé nib la, ma yé bonn.

³ Ní yé n taa' n'faal ke ki gbighiire' binib, ki tuo' bi wín' nni ηò ka yé nib la, ma ηmobe kpele uba nin utò.

⁴ Unil ηmobe miyèlem la, u ηmobe lifèsàngl ne, ki ηmobe tinimànt, ka ηmobe nunfòke, ka wòngèh u'ba, ka ηmobe gbengt,

⁵ ka teh fe ya bonn, ka nuunh u'tiema mòmnm, ka yé benpiebdaan, ka ηuuh nib bo.

⁶ U'yènm ηa songe nà ηa cuube bo, ama u'yènm pè tigbemànt bo ne.

⁷ Unil ηmobe miyèlem la, u ηmobe sukle tibont ke ni ne, ki du Uwien bo isen ke ni, ki ηmobe lidèndènl isen ke ni, ki ηmobe kuminku nà ke li tu wò bo.

⁸ Miyèlem ηa rí gben fiebu. Uwien ya ñòbon ya sòknm men li gben ne. Milencènm mà binib lienh mè nno mà li gben. Mibenm mà li gben.

⁹ Fènfènnò wuò ti ben jenjenku ne, ne ki sòkndeh Uwien ya ñòbon mò jenjenku.

¹⁰ Ama nà mèn ki tí gben' lá baa' uyo wà la, ti bèn nà nin ti teh nà jenjenku nno ke li gben ne.

¹¹ N là yé kibuk ma nno, n là lienh mibuwaalenm ne, ki bèn tibont ya tingi kibuk bèn ma bo, ki maaleh kibuk maaleh ma bo. N tí tien' ucien, ne ki daan' ibuwaatùon.

¹² Fènfènnò, ti lenh tibont dòmudomu ne, ní te ten ti likeh kinunliik kà ηa lenh mòmnmòmnm ni ne, ne ki lenh tijinjint. Ama uyo we ní tí le tù nin ti'nunbu. Fènfènnò ma laan bèn tibont ki tí gben'. Ama uyo we ní rí bende tù kí tí gben ten Uwien bèn nni ma bo.

¹³ Tò, mitekjim nin lidèndènl nin miyèlem tuu ki te ne, ama tibont tuta nno ni miyèlem ne cèn' tu'ke.

14

Mifuoñaanm ya paabu li toreh Kristo ya taanl yaab ke ne

¹ Li nuunh mèn ní li yé binib, kí cère ni' nun rí li mòn *Mifuoñaanm ya paabu bo; ni'ke tu nin bupaabu bùa li cère ní li sòkndeh Uwien ya ñòbon.

² Kimè unil lienh milencènm la, wa lienh nin nib, u lienh nin Uwien ne. Uba ηa ciih u lienh ki teh bà. *Mifuoñaanm ne cèreh u lienh tigber tà buò.

³ Ama unil sòkndeh Uwien ya ñòbon la, u lienh nin binib ne, ki toreh be bi kpienh mitekjim ya sen ni, ki saakreh bi'gbenent, ki sòngreh bi'yènm.

⁴ Wà lienh milencènm la, u kpiendeh u'ba ne mitekjim ya sen ni. Ama wà sòkndeh Uwien ya ñòbon toreh Kristo ya taanl yaab ne be rí kpère mitekjim ya sen ni.

⁵ N yé ni'ke rí li lienh milencènm, ama n tùòre' ki fe ní li sòkndeh Uwien ya ñòbon ne. Wà sòkndeh Uwien ya ñòbon cèn' wà lienh milencènm. Ama ní yé unil te kí sòkn milencènm nno la, ni' mà li fre kí tore Kristo ya taanl yaab be rí kpère mitekjim ya sen ni.

⁶ N'yaabe, ní yé n baa' ni'saan ki lá lienh milencènm baba, ka cèreh ni bèndeh Uwien ya gbèbòlkaar, ka cèreh ni bèndeh gbemànt, ka sòkndeh ne Uwien ya ñòbon, ka wòknh ne wòknm miba nin mitòm la, n toreh ne nínò-òò?

⁷ Tò, maale mèn ki liike bi taah tibont tà ki jèleh kujelku nno te ma bo. Ní yé liwol bii kubieku ne tu' muò ηa bore' la, bi li tien mila kí bende nà ke muòh ma bo?

⁸ Unil piebe' butòbu ya natunl ka piebe' mòmnmòmnm la, ηmè li bonde butòbu?

⁹ Ni'mo yaam te nno ne. Ni lienh in'obon ñeh ni'ñuon ni nib ña ciih i'tingi la, bi li tien mila ki bende ni ye ni ye bà? Ni lienh ki wienh ñenm ne.

¹⁰ Ma ben ilenbol ya ñobu un'endun wuu ni, ama lenm miiba ña te ka ñmobe mi'tingi.

¹¹ Ma ciih nil ya lenm la, u yé ucaan ne n'bo, ne n'mo yé ucaan u'bo.

¹² Ni'mo yaam te nno ne. Ni'nun m'ón *Mifuoñaanm ya paabu bo ma nò, t'òre men ki li nuunh bù, ama ní li nuunh bupaabu bùa li tore Kristo ya taanl yaab be ri kpére mitekjim ya sen ni.

¹³ Nen bo, unil lienh milencenm la, wò ri li kàareh, Uwien ri de wò bupaabu bùa li cère wò ri fre kí sòkn milencenm nno.

¹⁴ Kimé n kàareh milencenm ni la, *Mifuoñaanm ne cère' n kàareh, n'bugben ña ben n teh bà.

¹⁵ Nen bo, n li tien mila? *Mifuoñaanm cèreh n kàareh milencenm ni la, n li kàareh n ben milenm mà mò ni ne. Mí cèreh n gèh iyuon milencenm ni la, n li gèh n ben milenm mà mò ni ne.

¹⁶ Kimé *Mifuoñaanm cèreh a faareh Uwien milencenm ni baba ñò unil te ni'ni, ka ben niba Uwien ya sen ni la, u li tien mila ki ye «Ami»? Kimé wa ciih a lienh ki teh bà.

¹⁷ Imòn, a faareh Uwien nin n' m'ón c'en ne, ama na toreh bitòb be ri kpére mitekjim ya sen ni.

¹⁸ N faareh Uwien nin n' lienh milencenm ki c'en' ni'ke ma nno.

¹⁹ Ama n te Kristo ya taanl yaab ni, ki tu ki len' in'obon in'un i wien ki wòkn' be la, ní tu nin ri len in'obon itur piik milencenm ni.

²⁰ N'yaabe, la te men ten mubumu ni'yenmaale ni. Nà bre ya tienm wòn, li te men ten mucenfendmu, ama iyenmaale ni wòn, li maaleh men bicien' maaleh ma bo.

²¹ Ní kèle' *Uwien ya gbòku ni ki ye Yonbdaan ye:

«N li cère linibotol ya nib ne ri len nin n'nib bié milencenm, nin nen ke ñò, ba ri cenge n'bo.»

²² Nen bo, milencenm ña yé ñeku binib bà teke' Uwien ki jin' nno bo, ama mí yé kudíeku bà ña teke' wò ki jin' nno bo ne. Uwien ya ñobon ya sòknm men yé kudíeku bà teke' wò ki jin' nno bo ne, ma yé ñeku bà ña teke' wò ki jin' nno bo.

²³ Ní yé Kristo ya taanl yaab ke taan' ñò bi'ke lienh milencenm la, binib bà ña ben niba Uwien ya sen ni bii binib bà ña teke' wò ki jin', kòn' ní la, ba ri ye ni yé iwaar-ii?

²⁴ Ama unil ke sòkndeh Uwien ya ñobon, wà ña teke' wò ki jin', bii wà ña ben niba u'sen ni kòn' ní la, binib ke lienh nà nno ne li cère wò ri bende kí ye u yé ubierdaan, ne u'yenm ri saa u'biere bo.

²⁵ U'fèl bo ya gber ke li ñe upaan bo. Nno ne u li gbaan, kí puke Uwien, kí ye ní yé imòn ne, Uwien manbe ki te ni'ni.

Kristo yaab taan' la, bi la teh tibont ñmerkñmerki

²⁶ N'yaabe, ti li tien mila? Ní lá taan' la, wà ñmobe iyuon la, wò ri gè. Wà mò ñmobe miwòknm la, wò ri wòkn. Uwien cère' wà bende' u'gbèbòlkaar la, wò ri t'òke t'ù bitòb. Wà mò ñmobe bupaabu wò ri len milencenm la, wò ri len bii wò ri sòkn mè. Wà teh nà ke la, wò ri cère nè ri li toreh Kristo yaab be ri kpére mitekjim ya sen ni.

²⁷ Binib ye be ri len milencenm la, nè li yé bile bii bita. Ní la gèbre' binib bita. Be ri li lienh uba uba. Uba mò ri li sòkndeh bi lienh ki teh bà.

²⁸ Ní ña te litaanl nno ni kí sòkn la, be ri li ñmin, kí li lienh bi'yenm ni nin Uwien.

²⁹ Ní yé Uwien ya ñobon ya sòknm mò la, bile bii bita ri sòkn, bitòb ri fiin kí liike bi sòkndeh nà nno ya tingi.

³⁰ Uwien cère' unitò bende' u'gbèbòlkaar litaanl nno ni, ki ye wò ri sòkn t'ù la, wà bi lienh nno ri ñmile.

³¹ Imòn, ni'ke li fre kí li sòkndeh Uwien ya ñobon ama ní li sòkndeh uba uba. Ni teh nno la, unil ke li bende Uwien ya gber, ne ní li saake unil ke ya gb'enent.

³² Unil sòkndeh Uwien ya ñobon la, u li fre kí li coh u'ba.

³³ Kimé Uwien ña yíe f'enfenm, u yíe nibonn ke ri li te ni'donbó ne.

Ní te ma Kristo yaab ya tán ke ni si:

³⁴ Bipiib li ñmin ne itáan ni. Ba ñmobe sen be ri len, be ri li blinh bi'yul, kime ní kèle' nno ne Moyis ya gb'ont ni.

³⁵ Bi yíe be ri t'òre kí cii niba ya tingi la, be ri tí niire bi'cieb idonbó; kime na kpe pii ri li lienh Kristo ya taanl ni.

³⁶ Bii Uwien ya gber ñen' ninbi saan ne-εε? Ninbi baba ne cii' t'ù-uu?

³⁷ Unil maaleh ki teh u yé *Uwien ya ñobonsòknl bii u maaleh ki teh *Mifuoñaanm te u'ni la, wò ri bende kí ye n kèle' nà nò yé Yonbdaan ya wòbl ne.

³⁸ Unil wà ña tange' nè la, Uwien mò ña ri tange wò.

³⁹ N'yaabe, nen bo, cère men ni'nun ri li món ní li sòkdeh Uwien ya ñobon, ki la pien nil u la len lencnm.

⁴⁰ Ama ní li teh nibonn ke ni'donbó, ki la teh ηmerkηmerki.

15

Kristo ya mekrm bitenkpiib ni

¹ N'yaabe, n yé ri tiere ne n là tòke' ne tigbemómònt tà, ni teke' tù, ki ηjuuke tù mómómóm nno ne.

² Ni ηjuuke tù n là tòke' ne tù ma bo la, tun bo ne ni li ηmere. Nno ηa ñi la, ni teke' ki jin' fenn ne.

³ N là cii' nà nno n cinde' ki tòke' ne nen ne. Nen si: Ti'biere bo ne Kristo kpo'. Ni là kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye ní lá li tien nno ne.

⁴ Bi sube' wò, ne wienta daali u mekre' bitenkpiib ni. Ni là kele' *Uwien ya gbònkú ni ki ye ní lá li tien nno ne.

⁵ U cère' Pier* laa' wò, ni ya puoli bó ne u cère' bitondb piik nin bile nno ke laa' wò.

⁶ Ne ki liebe' ki cère' u'panpaankaab mò taan' ki laa' wò ki gèbre' binib kobiijun. Bi'ni bà yebe biε ki fuobe, ne biba mò kpo'-a!

⁷ U liebe' ki cère' Saak laa' wò, ne ki cère' bitondb ke mò laa' wò.

⁸ Bi'ke yaam ti gèbre', ne u cère' min wà te ten kibuk kà bi lóre' kè nno mò fòre' ki laa' wò.

⁹ Imòn, min ne yé *Yesu ya tondb ke ya gbaarke. Ma kpe be ri yin nni *Yesu ya tondb mómóm, kimε n là jèndeh Uwien ya taanl yaab ne.

¹⁰ Ama Uwien ya juokm bo ne n ji te ten n te ma fεnfennò wuò nò. U juoke' nni mijuokm ma nno ηa juore' fenn. Ma juore' fenn, kimε n'gbenent ben' lituonl ni ki cen' bi'ke. Na yé n taa' n'tiema tuom ne ki son' lituonl nno, n laa' Uwien ya juokm mò nno ne cère' n sòn'.

¹¹ Tò, ní yé min ne bii ben ne tòke' ne tigbemómóm la, ti'ke tòke' ne tigbebaabt ne, ne ni teke' tun ne ki jin'.

Uwien li mekre bitenkpiib

¹² Tò, ti tòkeh ki teh Kristo mekre' bitenkpiib ni ne. Ni tien' mila ni'ni biba lienh ki teh bitenkpiib ηa ri mekre?

¹³ Ní yé bitenkpiib ηa ri mekre la, Kristo mò ηa mekre' ne-a!

¹⁴ Kristo ηa mekre' la, ti tòkeh tigbemómóm tà nno yé fenn ne, ne ni'tekjim mò yé fenn ne.

¹⁵ Bitenkpiib ηa ri mómbe kí mekre la, ní wòngèh ki teh ti nendeh Uwien bo ne-a! Kimε ti lienh ki teh u mekre' Kristo ne, ne wa mekre' wò-a!

¹⁶ Tò, bitenkpiib ηa ri mekre la, Kristo mò ηa mekre' ne-a!

¹⁷ Ne Kristo ηa mekre' la, ni'tekjim yé fenn ne, ne ni juore' ki te ni'biere ni ne.

¹⁸ Nno la, Kristo yaab bà kpo' nno mò juore' fenn ne.

¹⁹ Ní yé ti ηmòbe lidendenl Kristo bo uηendun wuu ni ya fuobm baba bo ne la, ti yé biεεckdenb ki cen' binib ke.

²⁰ Ama imòn ne, Uwien mómbe ki mekre' Kristo. Wòn ne yé unil wà kpie' ki mekre' bitenkpiib ni, ki wuòn' ki ye bitenkpiib mò lá li mekre.

²¹ Kimε unibaab bo ne mikuum baa', ne unibaab mò bo ne bitenkpiib li mekre.

²² Adam bo ne binib ke kpuokeh, ne Kristo mò bo ne binib ke li mekre.

²³ Ama wà ke nin u'sensien ne. Kristo ne yé unil wà kpie' ki mekre'. U lá baa' la, binib bà yé u'yaab nno mò li mekre.

²⁴ Ni ya puoli bó ne Kristo li gben nà ηmòbe ufaa ke ya bol nin nà ηmòbe mituòm ke ya bol, ki taa libel kí jiiin kí de u'Baa Uwien. Ugbengbenyo nino.

²⁵ Kimε u li yé uber ne kí ti baa uyo wà Uwien li cère wò ri te u'ennendb ke bo litaal.

²⁶ Mikuum ne yé unennendfòrke wà u li gben u'gber.

²⁷ Imòn, Uwien cère' u te' nibonn ke bo litaal ηò. Ama bi ye: «U te' nibonn ke bo litaal la», nà yé u te' Uwien mò bo ne, kimε Uwien ne cère' u te' nibonn ke bo litaal.

²⁸ Uyo wà Kristo li yé ucien nibonn ke bo nno, u ya yo ne wòn Kristo wà yé Uwien ya Bijε nno mò li jiiin ticiant kí de Uwien wà de' wò ticiant nibonn ke bo nno. Nno ne Uwien li tuòre kí li yé uber nibonn ke bo.

²⁹ Tò, maale mèn kí liike binib bà cèreh bi siih bε Uwien ya ñunm bitenkpiib ya taal ni nno ya gber. Ní yé bitenkpiib ηa ri mekre la, ní li tore bε ba? Bitenkpiib ηa ri mekre la, bε bo ne bi cèreh bi siih bε Uwien ya ñunm bi'taal ni?

³⁰ Ní yé bitenkpiib ηa ri mekre la, bε bo ne tinbi sònη ituòn yà cèreh kinunbònk tuu ki bàareh te?

* 15:5 Liike 1:12.

³¹ N'yaabe, ni yé imòn ne, idaan ke mikuum kpáakeh nni ne. Ni liebe' ki ye imòn mɔ ne ki ye ninbi ne yé n'bo ijenjebn Yonbdaan *Yesu Kristo ya sen ni.

³² Ni yé n m̀ǹn' nin muwɛnbiimu Efes ya du bó inisaalɛnmaale baba bo ne la, n kpele si ba? Ni yé bitenkpiib ɲa rí mekre la, c̀ere mɛn t́i li jinh ḱi ñuh-a, kime wenli ti li wun kpo-a!

³³ La c̀ere mɛn uba ŕi lere ne. «A t̀okeh nin unibierɔ la, a'mɔ li t́i gben ḱi saa ne.»

³⁴ Cuo mɛn ni'ba ki la teh mɛn biere, kime ni'ni biba ɲa ben Wien. N len' nà nɔ yé ni'fe ne.

Bà li mekre ya gbenent li te ma bo

³⁵ Ama uba li fre ḱi niire ḱi ye: «Bitenkpiib li mekre mila bo? Bi mekre' la, bi'gbenent li te mila bo?»

³⁶ Ujɔr sin, a bule' nibonbuonn nà kpo' la, na ŕi pe.

³⁷ Nibonbuonn nà a bule' ǹe ǹnɔ ɲa yé ńi pɛn' nà ǹnɔ, ńi yé ńi lá li l̀on nà ǹnɔ ne. Nba la, a bule' iji ne, mitɔm la, tibontɔr.

³⁸ Ne Uwien c̀ereh mibim ke peh mipiem u yé ma bo. Ne bim ke bim nin mipiem ne.

³⁹ Bonn ke bonn nin ni'gbenent ne. Binib ya gbenent te tu'ba ne, tiwent mɔ yaar tu'ba, inuɔn mɔ yaar tu'ba, ijen mɔ yaar tu'ba.

⁴⁰ Kutaaku bo ya bont te tu'ba, ne kitink bo yaar mɔ te tu'ba. Kutaaku bo yaar ya mɔnbe nin kitink bo yaar ya mɔnbe ɲa te.

⁴¹ Uwien ya wien te u'ba ne, uɲmaal mɔ yu u'ba, iɲmaabii mɔ yu u'ba. Iɲmaabii mɔnɔn ke ya wien ɲa kpe.

⁴² Bitenkpiib lá mekre' la, ńi li te ǹnɔ ne. Bi sube' be nin tigbenent tà ǹnɔ li b̀ure ne, ama bi li mekre nin tà ǹnɔ tun ɲa ŕi b̀ure.

⁴³ Bi subeh nin tigbenent tà ǹnɔ ɲa ɲmɔbe sel, bi li mekre nin tà ǹnɔ, tun ɲmɔbe ukpieke ne. Bi subeh nin tigbenent tà ǹnɔ ɲa ɲmɔbe tuɔm, bi li mekre nin tà ǹnɔ, tun ɲmɔbe mituɔm ne.

⁴⁴ Bi subeh nin tigbenent tà ǹnɔ, t̀u yé tinisaalgbenent ne. Bi li mekre nin tà ǹnɔ yé *Mifuoɲaanm li de tà ne. Tinisaalgbenent te la, *Mifuoɲaanm dienh tà mɔ te ne.

⁴⁵ Nen bo ne ńi kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye: «Adamɲiek lá yé unisaal ne,» ama Adamfɔrke' wɔn yé *Mifuoɲaanm ya daan ne ki dienh limiel.

⁴⁶ Nà yé ti li kpie ḱi li ɲmɔbe *Mifuoɲaanm dienh tigbenent tà ǹnɔ ne. Ti li ɲmɔbe tinisaalgbenent ne ḱi yaan ḱi lá le *Mifuoɲaanm dienh tà ǹnɔ.

⁴⁷ Uwien lá taa' titent ne ki tien' unikpiek. U yé titent ne. Unilie wɔn, wɔn ñen' paaki bó ne ki jire' ńi.

⁴⁸ Bi taa' titent ki tien' unikpiek wà ǹnɔ te ma bo ǹnɔ, bà yé kitink bo yaab mɔ te ǹnɔ ne. Wà ñen' paaki bó ki jire' ńi te ma bo ǹnɔ, bà li yé paaki bó yaab ǹnɔ mɔ li te ǹnɔ ne.

⁴⁹ Ti naan unil wà bi taa' titent ki tien' wɔ ma ǹnɔ, ǹnɔ ne ti lá li naan wà ñen' paaki bó ki jire' ńi ǹnɔ mɔ.

⁵⁰ N'yaabe, n ye ŕi t̀ake nà sɔ: nà ɲmɔbe tigbenent nin misɛm ɲa ŕi fre ḱi kɔ Uwien ya bel ni. Na li b̀ure nin nà ɲa ŕi b̀ure ɲa ŕi fre ḱi taan.

⁵¹ Cenge mɛn ŕi t̀ake ne tigbeɔlkaar tuba. Ti'ke ɲa ŕi kpo ḱi gben ama ti'ke ya gbenent li l̀ebre ne.

⁵² Tigbenent ya l̀ebrm ǹnɔ ɲa ŕi taande ńi li tien ten bununbu ya kenbm ne uyo wà bi li piebe linatunfɔrkaarl ǹnɔ. Bi piebe' linatunfɔrkaarl ǹnɔ uyo wà la, bitenkpiib li mekre ḱi li ɲmɔbe tigbenent tà ɲa ŕi b̀ure, ne Uwien ŕi l̀ebre ti'mɔ ya gbenent.

⁵³ Kime ńi kpe tigbenent tà li b̀ure ǹnɔ ŕi kpɛnde tà ɲa j́i li b̀ure ne, ne tà li kpo ǹnɔ mɔ ŕi kpɛnde tà ɲa j́i li kpo.

⁵⁴ Tigbenent tà li b̀ure ǹnɔ lá kpɛnde' tà ɲa ŕi b̀ure ɲɔ tigbenent tà li kpo mɔ kpɛnde' tà ɲa j́i kpo la, nen daali ne nà kele' *Uwien ya gbɔnku ni ǹnɔ li tien. Ní kele' ki ye:

«Uwien faake' nin mikuum, ki gben' mi'gbɛr.

⁵⁵ Mikuumɛ, a'faa j́i te la?

Mikuumɛ, a'lɔbpien j́i te la?»

⁵⁶ Ibiere ne yé mikuum ya lɔbpien, ne yiko bo ne ibiere ɲmɔbe ti'bo mituɔm.

⁵⁷ Nin nen ke t́i faare mɛn Uwien, kime wɔn ne dienh te ufaa ḱi ñe Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

⁵⁸ Nen bo, n'yaab bà n yé be, t̀uɔre mɛn ḱi cuo kenken, ḱi c̀ere ni'nun ŕi li m̀n Yonbdaan ya tuonl bo, ńi li tuu ki sɔnh l̀e ki joh inun bó, ḱi li ben ki ye ni sɔnh ki dienh ti'Yonbdaan la, ni'tòntònkɔ ɲa ŕi juore fɛnm.

16

Bi li taan ilike ma bo ḱi tore Kristo yaab bà te Yerusalem bó

† 15:45 Bi ye Adamfɔrke la, bi niireh Kristo.

¹ Tò, mipum mà ni li taan mè kí tore Uwien ya nib nnò ya gber wòn, tien men ten n là tòke' Kristo ya táan yaab bà te Galasi kí ye be rí tien ma bo nnò.

² Nawucu ke nawucu ya wenkpíeke ya daali*, ní'ni wà ke rí li boreh u laa' ná bo kí blinh u'den niba saan u'tuóm kpé ma bo. Ni la li gu rí baa nò kí yaan ní taan mipum nnò.

³ Ní gènde ní'ni biba, n lá baa' la, rí de be tìgbònt, kí sòn be, be rí taa ni taan' mipum mà nnò kí tí de Kristo yaab bà te Yerusalem ni nnò.

⁴ Ní kpé n'mò rí jo ní'ból la, n li tòke nin be.

Pol bondeh isen ya jom

⁵ N maaleh rí ñe Maseduonn ne kí baa ni'saan, kime n li cuon kí càare mi ya tinfenm ne.

⁶ Nba la, n li tien ni'saan iwenkàanke bii n li tien ni'saan kí tí gben tiwòrcient ya yo ne, nò ní tore nni n fre kí baa n joh ná bó.

⁷ Ma yíe mié bo n baa' ni'saan la, rí sere itàan bo kí gèbre', kime Yonbdaan tuo' la, n yíe rí tien ni'saan iwien ile ne.

⁸ Ama n li juore Efes ya du ni, kí tí baa Pantekot ya nacenu ya yo ne,

⁹ kime Uwien pekre' usen ki de' nni rí sòn lituonciénl udu nnò ni nin binennendb yebe ma ke nnò.

¹⁰ Timote baa' ni'saan la, ní ñikn kí teke wò mòmòmnm, kí cère u'yenm rí li dò, kime u'mò sònñ Yonbdaan ya tuonl ten min ne.

¹¹ Nèn bo, uba la liike wò fènm. Ní tore wò, nò wò rí liebe ní n'saan nin uyenduon, kime n gu wòn nin tí'niñjìeb bitòb ya liebm ní ne.

¹² Tí'niñjìe Apolos wòn, n tùòre' kí sure' wò wò rí plere tí'niñjìeb ni'saan, ama wa yíe wò rí baa ni'saan fènfènnò wuò fiebu. U lá laa' usen la, u li baa ní.

Igbierfòrke nin ifuonde

¹³ La gòh mèn, kí li faa mitekjim ni, kí li ñmòbe lifèl, kí li faa.

¹⁴ Li teh mèn tibont ke nin miyíem.

¹⁵ N'yaabe, n li liebe kí gbìere ne usen uba mò ni. Ni ben kí ye Sitefanan nin u'den yaab ne kpíe' kí teke' Kristo kí jin' nin Akayi ya tinfenm ya nib ke, ne kí taa' bi'ba kí de' Uwien ya nib ya torm.

¹⁶ Nèn bo, li boh mèn bi ya nib nin bà ke taakeh nin be kí sònñ itùon nin inunmón nnò.

¹⁷ Sitefanan nin Fotunatus nin Akayikus ya baam lá sònge' n'yenm. Na là te n'saan ma nnò, ben ne la lère' ní'lènl.

¹⁸ Kime bi lá duon' n'yenm kí duon' ní'mò yaam. Li pèkeh mèn bi ya nib.

¹⁹ Kristo ya táan yaab bà te nié saan Asi ya tinfenm ni nnò fuondeh ne. Akilas nin Prisil nin Kristo ya taanl ya nib bà taakeh bi'den nnò mò fuondeh ne mòmòmnm Yonbdaan ya yel bo.

²⁰ Tí'yaab ke fuondeh ne. Ní'mò rí li fuondeh tób mòmòmnm.

²¹ Min Pól nin n'yul ne kele' ifuonde yii nò.†

²² Unil wà nja yíe Yonbdaan la, Uwien rí wíe wò miñùum. Maranata! Ní'tingi si: Yonbdaan, den!

²³ Yonbdaan *Yesu rí juoke ne.

²⁴ *Yesu Kristo bo ne n yíe ní'ke.

* **16:2** Nawucu ya wenkpíeke ne ji yé Kristo yaab ya fofuordaali. † **16:21** Kí ñe Kugbònkú kuu ya cinm kí lá baa 16:20 Pól lienh ne uba kieh, ama wòn nin u'yul ne kele' migbiirm 21 kí tí baa' 24.

Kugbɔnlieku kua Pɔl kele' ki de'

**Korɛnt
yaab nnɔ**

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' kugbɔnkpɛieku kua ki de' Korɛnt yaab nnɔ ya puoli bó nɛ wɔn nin u'yul jon' ni' bó. U ti baa' nɛ bi'yɛnm ɲa ɲmaake' u'bo. Bi'ni biba mɔnɔn yɛ ki ye wa yé Yesu ya tond. Pɔl mɔ ya yɛnm ɲa ɲmaake' bi'bo. Nɛn bo nɛ wa wuɔke' bi'saan, ki liɛbe' Efɛs ya du bó. U ti baa' nɛ ki kele' kugbɔntɔku nin tinunsiir ki de' Tit wɔ rí tí de bɛ. Ku ya gbɔnku bole' nɛ, nil ɲa bɛn ni tien' ma. Tit tuke kugbɔnku nnɔ uyo wá ki joh Korɛnt nnɔ, Pɔl ya yɛnm ɲa dɔ. Tit liɛbe' ní ki lá cɛnde' Pɔl Maseduɔnn ya du ni nɛ, ki tɔke' wɔ ki ye Korɛnt yaab tuo' u'gbɛr ki lɛbre' bi'tetem, nɛ u'yɛnm ji duɔn' nɛ u kele' kugbɔnku kuu kí de bɛ.

Ki cin iyul 1 kí tí baa iyul 7 Pɔl len' ki fie' u'ba, ki ye u yé Kristo ya tond nɛ, nɛ ní yé u'bo lituonl nɛ. Ijɛnd nin kinunbɔnk tu' wɔ u'tuonl ni ki yebe, ama u juun' ki teke' nɛn kɛ.

Ki cin iyul 8 kí tí baa 9 Pɔl sureh Kristo yaab bá te Korɛnt ya du ni nnɔ bɛ rí pu Kristo yaab bá te Yerusalem ni, ka ɲmɔbe niba nnɔ mipum nin tinimɔnt.

Ki cin iyul 10 kí tí baa 13 Pɔl wuon' unil li ɲmɔbe mitetem má, kí li yé Kristo ya tond nɛ. U ya búol Kristo ya tond yé unil wá jindeh u'ba tingi ki kpiendeh bitɔb nɛ.

Ifuonde

1 Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. Min nin ti'ninje Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de Uwien ya taanl yaab bá te Korɛnt ya du ni nnɔ nin bá mɔ kɛ yé u'yaab ki te Akayi ya tinfenm kɛ ni nnɔ.

2 Ti'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Ni'mɔ rí li duɔndeh ni'tɔb ya yɛnm

3 Ti pèke mɛn Uwien ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. U yé ti'Baa wá muɔh binib micɛɛkm ki gbiekeh nɛ, ki yé Uwien wá duɔndeh binib ya yɛnm isɛn kɛ ni.

4 U duɔndeh ti'yɛnm ijɛnd kɛ ni ɲɔ ti'mɔ rí li fɛh ki duɔndeh binib bá lɛnh ijɛnd kɛ ya bol ya yɛnm kí ñɛ tinbi mɔnɔn lɛnh uyenduɔn wá u'saan nnɔ bo nɛ.

5 Nnɔ nɛ Kristo bo, ti lɛnh ijɛnd kí gbiekeh ma nnɔ wɔn Kristo bo nɛ Uwien duɔndeh ti'yɛnm mɔ kí gbiekeh.

6 Ti te uyensaa ni la, ti nuunh ninbi ya yenduɔn nin ni'ɲmɛrm nɛ. Uwien duɔn' ti'yɛnm ɲɔ ti'mɔ rí duɔn ni'yam ní juun kí tuo ti jinh ijɛnd yá nnɔ nɛ.

7 Nɛn bo, ti cinbe ki du ni'bo ki gbien', kime ti bɛn ki ye tinbi nin ninbi taakeh ki jinh ijɛnd ma nnɔ, ti li taan kí li ɲmɔbe uyenduɔn mɔ nɛ.

8 Ti'yaabe, ta yé ní li te ka bɛn ki ye ijɛnd lá tu' tɛ Asi ya tinfenm ni. Ijɛnd nnɔ ɲa lá ɲmɔbe fuul. I lá faake' nin tɛ cɛɛn nɛ, nɛ ta ji lá daan ki ye ti li lɛ limiel mɔnɔn.

9 Imɔn, tinbi mɔnɔn lá maale' kí ye ti'kuum ya yo baa' nɛ. Ní lá tien' nnɔ ɲɔ ti la ji rí li du ti'ba bo, ama tí li du Uwien wá mɛkreh bitenkpiib nnɔ bo nɛ.

10 Wɔn nɛ ñɛn' tɛ mi ya kubierm ni, kí tí li ñɛn tɛ mi'ni mɔ. Imɔn, ti du wɔn bo nɛ ki ye u li ñɛn tɛ len.

11 Ni'mɔ toreh tɛ len nɛ nin ni'kaare. Nnɔ nɛ Uwien dienh tɛ mimɔnm kí ñɛ linigol ya kaare bo. Nɛ tinbi bo binib bá yebe mɔ li faare Uwien.

Nà cère' Pɔl pien' u'sɛn ya jom

12 Ti jɛbnh ti'ba ná bo si: ti bɛn ti'yɛnm ni, ki ye ti ɲmɔbe mitetem má nnɔ ñɛn' Uwien saan nɛ. Mí wien nɛ, ki cuube uɲɛndun wuu ni, ni'kɛ tu nin ninbi bo. Uwien ya juokm nɛ cère' tí te nnɔ, na yé nisaalyɛnfuom.

13 Ti kele' nɛ tigber tà ti'gbɔnt ni nnɔ, gbɛr tuba ɲa te len ɲɔ ní káan ka rí fre kí bɛnde tu'tingi. Nɛ n teke' kí jin' ki ye ni li fre kí bɛnde tu'kɛ ya tingi

14 tɛn ni cin' kí bɛndeh ma ki teh tinbi nɛ yé ni'jɛnɛbn, nɛ ni'mɔ li yé ti'yɛ lidaali lá Yonbdaan *Yesu li baa ní nnɔ.

15 N lá ɲmɔbe mi ya dum ya bol nɛ kí cɛkre' n'yɛnm rí kpiɛ kí baa ni'saan ɲɔ ní tí rí li mimɔnm kí pukt.

16 N ñɛn' ni'saan la, n li jo Maseduɔnn ya tinfenm bó nɛ, kí tí rí liɛbe ní ni'saan ɲɔ ní de nni ná kɛ ciekɛ nni rí fre kí jo Sude ya tinfenm bó.

17 N cɛkre' n'yɛnm rí tien nnɔ ma nnɔ, ma tùɔre' kí maale' nɛ-ɛɛ? Bii n cɛkre' n'yɛnm rí tien ná nnɔ yé unisaal ya yɛnmaale nɛ, ɲɔ rí ye nɛn nɛ, kí liɛbe kí ye nɛn ɲa rí?

18 Uwien yé umɛmɔndaan nɛ. U bɛn ki ye ta tɔkeh nɛ kí teh nɛn nɛ, kí liɛbeh kí teh nɛn ɲa rí.

¹⁹ Kimé *Yesu Kristo Uwien ya Bijé wà min nin Silfén* nin Timote là tóke' ne u'gber nno ña teh nen ne, ki liebe kí ye nen ña ní. Ama u tuu ki cé ki teh nen ne.

²⁰ Wón bo ne Uwien là pùon' ki ye u li tien nà ke nno tien'. Wón bo mō ne ti teh «Ami» ki kpiekreh Uwien.

²¹ Wón Uwien ne cèrè' tinbi nin ninbi faa mitekjim ni kí ñe Kristo bo. Wón ne gènde' te ki tien' u'yaab,

²² ki tien' u'dièku ti'bo, ki cèrè' *Mifuoñaanm te ti'fèl bo. Nen ne wuon' ki ye ta í lúo mimōnm mà u bonde' mè ki ble' te nno.

²³ Min wón, n taa' Uwien ne ki tien' n'mònkunl, n nen la, u la daan nni. Ma là yíe í len tuba, tù í saa ní'ye nm ne. Nen ne cèrè' ma liebe' ní Korént ni.

²⁴ Na yé ti nuunh tí wòbn ne kí wuon ne ni li teke Uwien kí ji ma bo ne, kimé ni co mitekjim kenken ne. Ama ti nuunh tinbi nin ninbi í taan kí sòn ño ní li ñmòbe uyensonge ne.

2

¹ Min cèkre' nà sò n'ye nm ni: ní yé n li liebe ní ní'saan, ní'ye nm í saa la, ma we ní.

² Kimé min nin yul saa' ní'ye nm la, í ji li le ñme wò í de nni uyensonge? Na yé n saa' ninbi bà ya ye nm nno-oo?

³ Nen bo ne n tí là kele' ne kugbōnku kuba, kimé ma là yíe í baa n'ye nm í saa ninbi bà bi li de nni uyensonge nno bo. N ben ní'ke ya tetem. Nà li sōnge n'ye nm nno li sōnge ní'ke mō yaam ne.

⁴ N là kièh ne kugbōnku nno ma nno, n'ye nm ña là ñme fiimu nō, ní wi nni ki tí kende' ne n muh bríbrí. Nin nen ke ño ma là kele' kugbōnku bugben í saa ní'ye nm, n la yíe ní bende n yíe ne kí tí kpè ma bo ne.

Wà bii' nno, ní fère wō

⁵ Unil tien' uyensaa ya bonn la, na yé u saa' min baba ya ye nm ne, u saa' ní'ke yaam ne. Ma yíe í len kí tí kende. Na li yé ní'ke mōnōn la, u saa' ní'ni biba yaam.

⁶ U ya daan wón, ní'ni bà yebe kōn' nin wō ma, ní dèkre ne.

⁷ Nen bo, ní ji bi li fère wō u'biil ne, kí duon u'ye nm. Nno ña ní la, u'ye nm ji li saa kí tí kende ne.

⁸ Nen bo ne n sureh ne ní wuon wō kí ye ní yíe wō.

⁹ Kimé n kièh ne kugbōnku kuu ma nō, n yíe í diire kí liike ni boh tibont isen ke ní bii na boh ne.

¹⁰ Ní fère' unil wà u'biil la, n'mō fère wō nínō. N fère' wō u'biil ma nno, na bi cieke min í fère wō, ninbi bo ne n fère' udaan Kristo ya nun bó,

¹¹ ño kí la de *Satan usen wō í lere kí tuln te, kimé ti ben u maaleh ti'bo ya.

Pōlyaye nm saa' Trowas ya du ni

¹² N là jon' Trowas ya du bó í tí tóke Kristo ya gbemōnmōnt ne. Nin Yonbdaan de' nni usen í sòn lituonl bugben ma ke nno,

¹³ n'ye nm ña là dō, kimé ma là laa' n'ninje Tit. Nen bo ne n là cèbe' udu nno yaab ki bure' Maseduōnn ya tinfenm bó.

Yesu Kristo ne mōn' kí faake'

¹⁴ Tō, tí faare men Uwien. Uyo ke u cèreh ti te binib bà wōngèh ki teh u mōn' kí faake' ya cekl ní ne kí ñe Kristo bo. Kí ñe tinbi bo ne u cèreh binib bēndeh Kristo ya gber ní'ke saan. U'gber ya bēndm nno te tēn lēfina wà ya nu ñme kí joh ní'ke saan ne.

¹⁵ Imōn, Uwien bo, tí yé Kristo ya lēfina ne kí nu kí ñme. Bà pē mīñmērm ya sēn bo nin bà pē usen wà li cèrè bē í juore fēnm ke cih lēfina nno ya nu ne.

¹⁶ Lēfina nno yé biba bo mikuum ya nu ne, kí tukeh mikuum kí bàareh bē, kí yé bitōb bo limiēl ya nu, kí cèreh bí lēnh limiēl. Ñme lí fre kí sōn lí ya tuonl-i?

¹⁷ Tinbi ña taah Uwien ya gber ya tōkm kí teh ukpenkpende tēn binib bà yebe teh ma bo. Uwien ne sōn' te. Kristo bo ne tí tōkeh wón Uwien ya gber u'nun bó, jōknt ña te tí'fèl bo.

3

Kujōtiefēnku ya tuonl

¹ Ní maaleh tí biē kí taa tí'ba kí wuon ne ne? Bii ní maaleh tí de ne tigbōnt kí wuon kí ye tí yé *Yesu ya tondb ne? Bii ní maaleh ninbi ne í de te tigbōnt kí wuon kí ye tí yé bē, tēn binib biba beh ma bo?

² Ninbi nin ní'yul ne yé tí'bo kugbōnku. Kugbōnku nno kele' tí'fèl ní ne, ne unil ke bēn kù, kí kaan' kù mō.

* 1:19 Bi liebe' kí yih Silfén ne Silas. Liike Ituon 15:22, 40.

³ Imòn, ni mánbe ki yé Kristo bo kugbónku ne kí ñe ti tuonl bo. Kua ke'le' nin siem, kú ke'le' nin Uwien wá fuobe ya Fuoñaanm ne. Kua ke'le' tenpenpen bo, kú ke'le' binib ya fèl ni ñe.

⁴ Kristo bo, ti ñmábe mi ya dum ne Uwien ya nun bó.

⁵ Ta maale' ki ye ti li fre kí tien niba ti ti'ema tuám bo, ama Uwien ne cèreh ti freh ki teh, ti teh ná.

⁶ Wón ne de' te mítuám ki cèrè' ti yé kujótiefenku ya tonsónb. Kujótieku nno ña ñen' Moyis ke'le' *yiko wá nno, kú ñen' *Mifuoñaanm ne. Kime *yiko báareh nin mikuum ne, ne *Mifuoñaanm dienh limiel.

⁷ Yiko nno lá ke'le' itenpenpen bo ne, ki ñmábe Uwien ya kpieke, ki cèrè' Moyis ya nun bó windeh. Israyel yaab ña lá li fre kí liike u'nun bó kí ñe ukpieke nno bo. Ama ukpieke nno ña wuákreh. Ní yé *yiko wá báareh nin mikuum ya tuonl lá ñmábe u ya kpieke la,

⁸ be li tien *Mifuoñaanm ya tuonl ya kpieke ña ní cén nno?

⁹ Lituonl lá bo Uwien li bu kí biin binib ñmábe ukpieke la, be li tien lituonl lá li cèrè wá ní bú binib bigemóndénb ña ní li ñmábe kí cén nno?

¹⁰ Nen bo ne ukpieke wá lá windeh uyo bo nno ña yé bonn fenfennó ya kpieke wá ña ñmábe u ya tó nno bo.

¹¹ Ní yé ná ña wuákreh ñmábe ukpieke la, be li tien ná tuu ki te ña ní li ñmábe ukpieke kí cén nen-i?

¹² Ti du li ya dendénl bo ne ki ñmábe lifèl.

¹³ Ta teh ten Moyis lá teh ma bo. U lá píbnده u'nun bó ño Israyel yaab la le ukpieke wá windeh ka ní wuáke nno ya gbenm ne.

¹⁴ Ama bi'yenn juore' ki liibe ne. Haali nin dinnó bi káanh Kujótiekaaku ya gbónku la, ná lá lieke bi'nun bó nno bie ki te ne, na lèkre'. Kristo ña ní la, uba ña ní fre kí lèkre nè.

¹⁵ Imòn, haali nin dinnó bi káanh Moyis ya gbónt la, ní te ten niba ne cúube bi'yenn bo.

¹⁶ Ama unil pekre' ki paan' Yonbdaan bo ne la, u'yenn li cíbre.

¹⁷ Kime Yonbdaan yé *Mifuoñaanm ne. Ne Yonbdaan ya Fuoñaanm te ná saan la, liwiel ne te ní'saan.

¹⁸ Tinbi bá ke niba ña ji lieke ti'nun bó nno, ti te ten kinunliik ne bi likeh ki lenh Yonbdaan ya kpieke windeh ma bo. Ne wón wá yé *Mifuoñaanm nno lèbreh te ki cèreh ti nengreh wó, ki lenh ukpieke u yebreh ki joh.

4

Uwien taa' u'faal ki ñukn' tinbi bá yé isenceb nno ne

¹ Uwien ya nimònt bo ne u' taa' u' tuonl kí ñukn' te. Nen bo ne ti'gbenent ña ñendeh.

² Ama ti wíe' itúon yá yé libónbónl ní ya túon kí ñmábe ife nno. Ta taah cekn kí lereh nib, ka lèbreh Uwien ya gber ye ma. Ama tinbi tókeh bigemónt baba ne ní wien. Nno ne unil ke li du ti'bo Uwien ya nun bó.

³ Ne ní yé ti tókeh bigemónmònt tá nno ya tingi bie ki buá la, tu'tingi buá bá juonh fenn nno bo ne.

⁴ Bi yé binib bá ña teke' Kristo ki jin' ne. *Satan wá yé unendun wuu ya wien nno ne libe' bi'yenn ki cèrè' ba lenh bigemónmònt ya wenwenku. Kuwenwenku nno wongeh Kristo wá yé Uwien ya nennnenu nno ya kpieke ne.

⁵ Tó, ti tókeh ne tigber tá nno ña lienh tinbi bo, tú lienh *Yesu Kristo bo ne ki teh wón ne yé Yonbdaan. Tinbi ben wón, ti tókeh ne ki teh ti yé ní'tonsónb ne wón *Yesu bo.

⁶ Kime Uwien wá lá ye: «Kuwenwenku ní wende licinfunl ní nno», wón ne wende' ti'fèl ní ño tí bende u'kpieke wá windeh [Yesu] Kristo ya nun bó nno.

⁷ Tinbi bá yé isenceb nno, Uwien taa' u'gbenmònt tá yé lifaacienn nno kí ñukn' tinbi ne. Nen ne wuón' ki ye mítuám má ña ñmábe mí kpe nin bá nno ñen' Uwien saan ne, ma ñen' tinbi saan.

⁸ Bi pebeh te isen ke ni ne, ama ba freh ki mereh te. Ti te iyenben ni, ama ti tuu ki ñmábe lidendénl ne.

⁹ Bi búuh te, ama ba néndeh te. Bi gbóbreh te, ama ba freh ki gbendeh ti'gber.

¹⁰ Uyo ke ti jinh *Yesu lá jin' ijend yá u'kuum ní nno ne ti'gben ni, ño nè ní wuón kí ye u'fuobm mó te tí'ni.

¹¹ Imòn, *Yesu bo, mikuum tuu kí kpáakeh te ne tí'fuobm ní uyo ke ño nè ní wuón kí ye u'fuobm te tí'gbenent tá li kpo nno ní.

¹² Nno ne mikuum benh nin tinbi, ne ninbi lenh mifuobm.

¹³ Tó, ná ke'le' *Uwien ya gbónku ní nno tí'mó teke' nen ne kí jin'. Ní ke'le' kí ye: «N teke' kí jin' ma nno, ne kí len'.» Tí'mó teke' kí jin' ma nno, ne kí lienh.

¹⁴ Imòn, ti ben ki ye Uwien wá mekre' Yonbdaan *Yesu nno lí mekre' tí'mó tí lí te nin *Yesu wó ní taa tinbi nin ninbi kí jo u'ba saan.

¹⁵ Ninbi bo ne i ya jend ke tu' te, ɲo Uwien ya mɔnm rí li ye**bre**h ki joh, kí cère binib bà ye**be** rí li tùre**h** ki faare**h** wɔ, ki kpíekre**h** wɔ.

Kí li fuobe mitekjim bo

¹⁶ Nen bo ne ti'gbenent ɲa ɲende**h**. Ti'gbenent jín**h** ki joh mɔnɔn la, ti'yenm ni wɔn, ti fende**h** ne daan ke daan.

¹⁷ Kime fenfennɔ ya jend ɲa yé bonn ná kpíeke ti'bo, ka wuɔkre**h** mɔ. Ama i bonde**h** te tí le ukpíeke wá ye**be** ka tí ɲmábe u kpe nin bá, ki li tuu ki te mɔ ne.

¹⁸ Tinbi ɲa tɔnge bi len**h** tibont tà, ama ti tonge ba len**h** tà ne. Kime bi len**h** tà nnɔ ɲa wuɔkre**h**, ne ba len**h** tà nnɔ, tun tuu ki te ne.

5

¹ Tɔ, ti ben ki ye ti fuobe nin tigbenent tà kitink kie bo nɔ te ten lininbonl ne. Lininbonl nnɔ lá bere' la, ti ɲmábe iden yá li tuu ki te Uwien bonde' yí ki ble' te paaki bó. Wɔn Uwien ne men' iden bugben, ná yé nil ne men' yí.

² Ti laan te kitink kie bo ma nɔ, ti jende**h** ne ki dun**h**, ti'nun mɔn tí le iden yá te paaki bó nnɔ kí kɔ. Iden nnɔ te ten liliér**l** ne tí taa kí gole.

³ Ti gole' liliér**l** nnɔ la, ta ji li te ñil.

⁴ Ti'gbenent laan te ten lininbonl kitink kie bo ma nɔ, ti dun**h** ten ti tuke litukl ne lí kpíeke nin te. Ná yé ti yé tí daan ti ɲmábe tigbenent tà kitink kie bo nɔ ne, ama ti nuun**h** tí li le tigbenent tà paaki bó nnɔ ne rí pibn tu'bo ɲo mifuobm rí fuábe kí ñen ná li kpo tu'ni nnɔ.

⁵ Uwien nin u'yul ne bonde' te nen ke. U de' te *Mifuoñaanm ma nnɔ ne wuɔn' ki ye ta rí lúo mimɔnm mà u bonde' mɛ ki ble' te nnɔ.

⁶ Nen bo ne ti ɲmábe lifél uyo ke. Ama ti ben ki ye ti laan ɲmábe ti'gbenent tà kitink kie bo nɔ, ti te kucènku ne, ka neke Yonbdaan den.

⁷ Kime mitekjim ne pekreb te, ná yé ti len**h** ná ne pekreb te.

⁸ Imɔn, ti ɲmábe lifél, ki bi yé tí daan tuu ya gbenent ne kí jo kí li te Yonbdaan saan.

⁹ Ama ti juore' ki ɲmábe tigbenent tuu nɔ bíi tí daan' tú la, ti'nun mɔn ná bo si: tí sɔnge Yonbdaan ya yenm ne.

¹⁰ Kime ní kpe tí'ke rí sere Kristo ya nun bó ne, wɔ rí bu te tibuur kí cère unil ke rí le u kpe ná kí ñe u tien' ná kitink kie bo. Ní yé ná mɔn bíi ná bre ne la.

Kristo ne taan' binib nin Uwien buñabu

¹¹ Ti ben Yonbdaan ya bom yé nibonn ná. Nen bo ne ti sureh binib be rí tuo u'ñabu bó. Uwien ben te mɔnmɔnm; n du kí ye ní mɔ ben te mɔnmɔnm ní'fèl ní.

¹² Ta nuun**h** tí liebe kí taa ti'ba kí wuɔn ne, ama ti yé ní le ni lí ñi ná bo, kí li jeb**h** ni'ba kí ñe tinbi bo ne. Nen bo, ni lí fre kí jii**h** binib bà jeb**h** bi'ba upaan bo ya bont bo, kí dàandeh ná te lifél ni nnɔ bo.

¹³ Ní yé tí sɔnh liwaartuonl ne la, ti sɔnh ki dien**h** Uwien ne. Ti tí sɔnh liyenfotuonl ne la, ti sɔnh ki dien**h** ninbi ne.

¹⁴ Kristo ya yíem ne sureh te kí cère' ti ɲmábe yii ya yenmaale. Yin si: unibaab ne teke' binib ke ya kuum ki kpo'. Nen bo, unil ke taan' ki kpo' nin wɔ ne.

¹⁵ U teke' bi'ke ya kuum ki kpo' ɲo nɛ rí wuɔn kí ye bà fuobe ɲa ji fuobe kí de' bi'ba, ama bi fuobe kí de' wɔn wá teke' bi'ke ya kuum kí kpo', kí mekre' bitenkpiib ni nnɔ ne.

¹⁶ Nnɔ ne, ñe fenfennɔ kí lí joh ta ji lí búh nib unisaal búh binib ma bo. Ní yé uyo uba tí lá búh Kristo unisaal búh binib ma bo mɔnɔn la, ta ji búh wɔ nnɔ.

¹⁷ Nen bo ne unil yé Kristo yɔ la, udaan ji yé unifaan ne. Nibonkpaann gben'-a! Nibonfenn ne ji te.

¹⁸ Nen ke ñen' Uwien saan ne. Wɔn ne cère' tinbi nin wɔn taan' buñabu kí ñe Kristo bo, kí de' te lituonl ki ye tí tɔke binitɔb bi'mɔ rí taan wɔ buñabu.

¹⁹ Imɔn, Kristo bo Uwien cère' unɛndun ya nib nin wɔn taan' buñabu. Wa ji tuuke binib ya biil. U de' te lituonl ki ye tí tɔke binitɔb bi'mɔ rí taan wɔ buñabu ne.

²⁰ Ti se Kristo ya taal ni ne kí tɔkeh ne tigber tuu, ne kí ñe tinbi bo Uwien nin u'yul ne lien**h** ne. Ti gbáan**h** ne ne, Kristo ya yel bo, taan men nin Uwien buñabu.

²¹ Kristo ɲa lá tien' biere iba nin ito. Uwien lá tun' wɔ tí ya biere ne, ɲo kí ñe wɔn bo, Uwien rí bú te bigbemɔndenb.

6

¹ Ti te kí sɔnh Uwien ya tuonl ma nnɔ bo ne ti sureh ne, ni la cère ni laa' bupaabu búa u'saan nnɔ rí juore fenn.

² Kime ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Uyo wá ní kpe nnɔ
ne n teke' a'kaare.

Minjerm ya daali,

ne n tore' ne.»

To, ni ji kpaan' uyo so, minjerm ya daali so.

³ Ta yie ti teh na ri tuln uba Uwien ya sen ni ho uba ri len ti tuonl bo fenfenm ne.

⁴ Ama tibont ke ni, ti wongeh ki teh ti ye Uwien ya tonsanb ne, ki nmabe kuminku ki gbien' ijend nin iwobl nin iyenben ni.

⁵ Ti tuo' tipuor nin lipekl nin binib kpereh ti'bo ma nin kujiinku ke ya bol, ki pere' miguonm, ki waln' mikonm.

⁶ Nin nen ke ho ti tetem wien ne. Ti nmabe mibenm Uwien ya sen bo, ki nmabe liyenguol, ki teh tinimont. *Mifuoŋaanm te nin te, ti yie binib imonm,ni,

⁷ ki kpaandeh tigber ta ye tigbamont, Uwien ya tuom te nin te. Ti taah tigbamont ne ki teh tijekawent, ki nih ki guanh.

⁸ Biba kpierekreh te, ne bitob yuandeh te. Biba sukreh te, ne bitob pekeh te. Bi yih te bitonnendenb ama ti ye bigbamondenb ne.

⁹ Bi teh ten ba ben te ne, ama ki nin ben te kein. Bi likeh te ten ti kpo' ho, ama ti nin fuobe ne. Bi nih te, ama ba kuuleh te.

¹⁰ Bi saah ti'yenm, ama ti'yenm tuu ki songe ne. Bi maaleh ki teh ti ye bijiinb ne, ama tinbi ne cereh ba yebe lenh lifaal. Bi maaleh ki teh ta nmabe niba ne, ama ti nin nmabe ni'ke.

¹¹ Ninbi Korent yaabe, ta nmieere' ne gber tuba, ti yie ne nin ti fel ke ne.

¹² Ti ya yenm pe ni'bo ceeen ne, ni ya yenm ne na pe ti'bo.

¹³ Ni'mo ri tien nno ki jiin te. Ni'mo ri cere ni'yenm ri li pe ti'bo. Ni te ten n'tiema bumu ma nno ne cere' n len' ne nno.

La teh men ten ba na pe Wien bo

¹⁴ La taa men ni'yul ki kpele ba na teke' Uwien ki jin', kime ninbi nin ben na ri fre ki li te gber. Na cuube nin na na cuube li fre ki taan-ii? Kuwenwenku nin licinunl li fre ki taan-ii?

¹⁵ Kristo nin *Satan li fre ki kpaan buŋobu-uu? Wa teke' Kristo ki jin' nin wa na teke' wa ki jin' te tigber-ii?

¹⁶ Uwien ya duku nin ibule te-ee? Ne tinbi ne ye Uwien wa fuobe ya duku. Won Uwien ne len' ki ye:

«N li te bi'siik ni ne ki cuonh nin be,

ki li ye bi'Wien,

ne be ri li ye n'rib.»

¹⁷ Nen bo ne Yonbdaan liebe' ki len' ki ye:

«Ne men bi'ni ki jende be.

La me men joknt ya bont,

ho ri teke ne.»

¹⁸ Won Yonbdaan mituom ke ya daan ti len' ki ye:

«N li ye ni'Baa,

ne ni li ye n'bijieb nin n'bisieb.»

7

¹ N'jotiebe, Uwien la puon' tinbi ne tu ya bont ke. Nen bo cere men ti nen na ke ye tijoknt ti gbenent nin ti fel ni, ki cere Uwien ri tien te u'yaab ki ti gben, ti li boh wa.

Pɔl ya yenm songe Kristo yaab ba te Korent ni nno bo

² Li ninkndeh men ni'yenm ri li pe ti'bo. Ta bii' uba, ka tuln' uba, ka lere' ki jin' uba ya bonn.

³ Na ye n nuunh ri biin ne, ne ki lienh no. Kime n kpie' ki len' ho ki ye ti fuobe-ee, ti kpo'-oo; ti'yenm pe ni'bo ne.

⁴ N du ni'bo ki gbien'. Ninbi ne ye ni'bo ijenjebn. N'yenm do ceeen ne. Ti jend ke ni n'yenm songe ceeen ne.

⁵ To, ti ti baa' Maseduonn ya tinfenm ni ma, ta laa' fuorl, ama ti jin' ijend ke ya bol ne len. Iknkɔn la jebe' te ni'ke saan ne, ne bujewaambu mo coh te.

⁶ Ama Uwien wa dienh binib ba ya yenm saa' uyenduon nno cere' Tit baa', ne ti'yenm duon'.

⁷ Na ye Tit ya baam baba ne duon' ti'yenm. U take' te ki ye u laa' uyenduon wa ni'saan nno mo duon' ti'yenm ne. U take' te ki ye ni'nun mon ni ti ri le nni, ne ni ke tinunsiir bo, ki ye ni'nun mon ni sere n'ciak bo. Nen ke ne cere' n'yenm tuare' ki songe' ki gbien'.

⁸ Ni ye n la kele' ne kugbonku ku nno saa' ni'yenm monan la, ma la gbiende' ku'kelm bo. Ama n la gbiende' ku saa' ni'yenm ma nno bo ne. Imon, n la gbiende', kime n la laa' ku saa' ni'yenm ama ni'yensaa nno na wuake'.

⁹ Ama fenfenno n'yenm songe'. Na ye n'yenm songe' ku cere' ni'yenm saa' ma nno bo ne. Ama n'yenm songe' ni'yensaa nno cere' ni lebre' mitetem ma nno bo ne. Uwien ne cere' ni'yenm saa'. Nen ne wuon' ki ye ta tien' ne na bre.

¹⁰ Kimε uyensaa wà sange Uwien ya yennm cèreh unil lèbreh mitetem ne ki lenh limiel. U ya yensaa ŋa kpe wù rí li wi nil. Ama uyensaa wà ŋa cèreh nil lèbreh mitetem bàareh nin mikuum ne.

¹¹ Ni'yensaa nnò sange' Uwien ya yennm ma nnò, na laa' ní tí fàre' ma bo-oo! Na laa' ní jì teh ní bí lí tien ná tonm-ii! Na laa' ní'yennm jì saah ní'tuonbiere bo, ní gbiendeh-ee! Na laa' ní jì fenge ibiere ya tienm-ii? Na laa' ní'nun món ní tí rí lε nni-ii? Na laa' ní'nun món ní sere n'ciεk bó-oo? Na laa' ní jì nuunh unil sòn' ituonbiere la, ní dere u'tub-ii? Ní teh nnò ma nnò, ní wuon' kí ye na te tigber nnò ní ne.

¹² N lá kele' ne kugbonku ma nnò, na yé wà bíi nnò bo, ka yé u bíi' wà nnò mò bo ne n kele' kù. Ama n lá yíe rí wuon ninbí bugben Uwien ya nun bó, kí ye ní'nun món ní lí se tí'ciεk bó ne.

¹³ Nen ne duon' tí'yennm.

Na yé nen baba ne duon' tí'yennm. Ní lá cère' Tit ya yennm dò, u ŋmòbe uyensange ma nnò ne cère' tí'yennm tí liebe' kí sange' kí pukn'.

¹⁴ Ní yé ninbí bo n jebn' n'ba u'saan waamu la, na cuo' nni fe. Tí tuu kí tókeh ne tìgbemànt ma nnò, nen ne wuon' kí ye ninbí bo, tí jebn' tí'ba Tit saan ma nnò tí ŋmòbe imàn ne.

¹⁵ U lá tiere' ní'ke lá boh wò ma bo, kí teke' wò kucènku mòmòmòm, kí seln' wò ma bo la, u tùareh kí yé ne kí pukndeh ne.

¹⁶ N'yennm sange' kí gbien', kímε n du ní'bo isen ke ní ne.

8

Pòl sureh Kristo ya táan yaab be rí tore bí'tòb bà te Yerusalem bó nnò

¹ Tí'yaabe, tí yíe ní bende Uwien tien' Kristo ya táan yaab bà te Maseduonn ya tinfennm ní mímòmòm mà nnò ne.

² Jjend tu' be na ŋmòbe fuul ama bí juore' kí te uyensangciεn ní ne. Nin bí'jiint yebe ma ke nnò, bí de' mípum nin tinimànt ní yebe.

³ Bí de' bí'tuòm kpe ma bo ne. N lí fre kí kun imàn kí ye bí de' kí gèbre' bí'tuòm ya biεn mòmòm. Bí cèkre' bí'yennm ne kí de',

⁴ kí tuu kí cε kí teh tí cère bí'mò ya pum rí lí te mípum mà lí tore Uwien ya nib bà te Yerusalem bó nnò ní.

⁵ Bí tien' ní tí gèbre' tí lá daan be ma bo mòmòm. Bí kpie' kí taa' bí'ba kí de' Yonbdaan ne, kí yaan kí taa' bí'ba kí de' tí'mò Uwien yíe ma bo.

⁶ Nen bo ne tí gbáan' Tit wò rí tükre u lá cin' mípum ya tuonl lá ní'saan nnò kí tí ghen lè.

⁷ Niba ŋa pòre' ne isen ke ní, kímε ní ŋmòbe mitekjim, kí ben kí lienh, kí ŋmòbe mibenm, kí teh ní bí lí tien ná ke ya bol tonm, kí ŋmòbe miyíem mà tí lá wòkn' ne mè nnò. Mípum ya sen ní mò, wuon men kí ye ní ŋmòbe tinimànt.

⁸ N lienh ma nò, na yé n wòbndeh ne ne, ama n yíe ní bende Uwien ya nitòb ya nun món be rí de mípum ma bo ne. N tien' nnò ŋò rí líike ní'mò ŋmòbe miyíem imànmòn bíi na ŋmòbe ne.

⁹ Kímε ní ben tí'Yonbdaan *Yesu Kristo ya nimànt kpe ma bo. U lá yé ufáadaan ne. Ninbí bo ne u tien' u'ba ujiin, ŋò u'jiint nnò rí cère ní tien bifáadenb.

¹⁰ N ŋmòbe iyenmaale yà sò tìgber tuu bo. Iyenmaale nnò yé ní ya kpele ne. Yin si: na yé ní lá kpie' kí de' mípum baba ne, ninbí ne lá kpie' kí caan' mípum nnò ya gber libinl lá gèbre' nnò.

¹¹ Tò, fεnfennò, ñikn men kí sòn lituonl nnò kí tí ghen lè ní'tuòm kpe ma bo. Ní lá caan' uyo wà kí ye ní lí sòn lè nnò, ní lá cèkre' ní'yennm ne. Nen bo, lí ŋmòbe men í ya yennmaalbaabe kí sòn lè kí tí ghen.

¹² Kímε unil ŋmòbe iyenmaalòmòmòm wò rí pu la, Uwien lí teke u'pum nnò u'yennmaalòmòmòm nnò bo ne, wa rí tange mì yebe bíi ma yebe.

¹³ Na yé ní pipre ní'bonn ke kí de bitòb ŋò kí lí cεknh ne. Ní mòm ní'ke yaam rí lí kpe ne.

¹⁴ Kímε fεnfennò ní ŋmòbe kí gbien' ma nnò, ní mòm ní tore bà ŋa ŋmòbe ne. Ní'mò lá luo' la, bí'mò ŋmòbe kí gbien' la, be rí tore ne. Nnò ne ní'ke yaam lí kpe.

¹⁵ Ten ní kele' ma *Uwien ya gbónku ní kí ye:

«Wà lá laa' ní yebe

ŋa lá jin' kí gbele'.

Wà mò lá laa' waamu

mò ŋa lá jin' ní pòre' wò.»

Bí sòn' Tit nin u'tontòknlieb Korent ya du bó

¹⁶ Tò, tí faare men Uwien nin u cère' Tit mò ya nun món ní'gber bo ma nnò bo.

¹⁷ Tí tóke' Tit wò rí jo ní'saan ne u tuo'. Na yé u tuo' baba ne, u'nun lá món wò rí jo ní'saan ne, ne u cèkre' u'yennm wò rí jo.

¹⁸ Ti li cère ti'ninje uba mɔ́ rí tɔ́ke nin wɔ́ kí jo ní'saan. Kristo ya táan yaab ke pèkhe ti'ninje nnó ne kí ñe u sɔ́n' lituonl lá tigbɛmɔ́nmɔ́nt ya tɔ́km bo nnó.

¹⁹ Na yé ñen baba bo, Kristo ya táan yaab mɔ́nɔ́n gɛ́nde' wɔ́n ne wɔ́ rí tɔ́ke nin te tí taa bi taan' mipum má nnó kí jon Yerusalɛm. Ti li sɔ́n lituonl bugbɛn kí kpíeke Yonbdaan ne, kí wuɔ́n kí ye ti ñmɔ́be miyíem tí tore binib.

²⁰ Bi taan' mipum má kí ñukn' te nnó yé ilikɛncien ne. Ta yíe uba rí lá suke te ilike nnó ya sen ní.

²¹ Kímɛ na yé ti nuunh tí li teh ná mɔ́n Yonbdaan ya nun bó baba ne, ti nuunh tí li teh ná mɔ́n binib ya nun bó mɔ́ ne.

²² Ti sɔ́n' ti'ninje utɔ́ mɔ́ wɔ́ rí tɔ́ke nin bá joh ní'saan nnó. Isen ke ní nin itùon ke ní, ti laa' u'nun mɔ́n binib ya torm bo. Fɛnfɛnnó u du ní'bo kí gbien' ma nnó ne u'nun jí tùòre' kí mɔ́n wɔ́ rí jo ní'saan.

²³ Tit wɔ́n yé n'tɔ́ntɔ́knlie ne, kí yé n'tonsɔ́ntɔ́ ní'saan. Ti'ninjieb ben yé Kristo ya táan ya tondb ne. Bi sɔ́nh be rí kpíeke Kristo ne.

²⁴ Ñen bo, wuɔ́n be mɛn kí ye ní yíe be, ño Kristo ya táan yaab ke rí bende kí ye ti jebnh ní'bo usen wá bo nnó yé imɔ́n ne.

9

Uwien yíe unil wá punh nin iyɛnmaalmɔ́nmɔ́n ne

¹ Mitorm má ní li tore Uwien ya nib nnó wɔ́n, na jí ciɛke rí kele ne gbɔ́nku.

² Kímɛ n ben ní'nun mɔ́n binib ya torm bo. N lá jebn' n'ba ní'bo Maseduɔ́nn ya tinfɛnm yaab saan u ya sen ní ne, kí tɔ́ke' be kí ye Kristo yaab bá te Akayi ya tinfɛnm ní nnó lá bonde' ño be rí de mipum haali libinl lá gèbre' nɔ́. Ní'nun lá mɔ́n binib ya torm bo ma nnó ne saake' bá yébe ya gbɛnɛnt.

³ Ñen bo ne n sɔ́n' ti'ninjieb biɛ ní'saan ño n jebn' ní'bo usen wá bo nnó la juore' fɛnm. Li yé mɛn binib bá mɔ́nbe kí bonde' kí gben' tɛn n lá len' ma bo.

⁴ Na tien' nnó, kí cère' Maseduɔ́nn ya tinfɛnm yaab tɔ́ke nin nni kí baa' ní'saan kí laa' na bonde' kí gben' la, ti du ní'bo usen wá bo nnó lí yé tí'bo ifɛ ne, ma yíe rí ye í lí yé ní'yi ne.

⁵ Ñen bo ne n maale' kí ye ní kpɛ rí cère ti'ninjieb be rí liere te kí baa ní'saan kí tore ne, ní taan mipum má ninbi nin ní'yul lá pùon' kí ye ní li de mè nin tinimɔ́nt nnó. Nnó ne bi lí bende kí ye ní cèkre' ní'yɛnm ne kí de', na yé fiem.

⁶ Bende mɛn kí ye: wá bule' waamu la, u lá lí ce waamu ne. Wá bule' ní yébe la, u lá lí ce ní yébe ne.

⁷ Wá ke rí de u cèkre' u'yɛnm wɔ́ rí de ma bo. U la de nin uyɛnsaa, kí la cère nè rí lí yé u'bo liwɔ́bl mɔ́. Kímɛ Uwien yíe wá dienh nin lifɛsɔ́ngl ne.

⁸ Ne u ñmɔ́be mituɔ́m wɔ́ rí de ne mimɔ́nm ke ya bol kí gbien, ño ní tien ná ke ciɛke ne uyo ke isen ke ní, kí lí biɛ kí ñmɔ́be kí gbien', kí fre kí tien tinimɔ́nt ke ya bol.

⁹ Tɛn ní kele' ma *Uwien ya gbɔ́nku ní kí ye:

«U punh bijiinb nin tinimɔ́nt ne, ne u'nimɔ́nt ña ñmɔ́be ghenm».

¹⁰ Uwien wá dienh ukpaal tibonbuor, kí dienh wɔ́ tijier nnó, wɔ́n ne lí de ní'mɔ́ tibonbuor kí cère tú rí pɔ́re, kí cère ní'nimɔ́ntuon rí yébre kí gbien.

¹¹ Uwien lí cère ní lí ñmɔ́be kí gbien' isen ke ní, kí lí teh tinimɔ́nt ke ya bol. Nnó ne tí taah ní'pum kí tí dienh binib bá nnó lí faare Uwien.

¹² Kímɛ ní sɔ́nh mitorm ya tuonl lá nnó ña cèreh Uwien ya nib lenh ná pɔ́re' be baba, lí cèreh binib faareh Uwien mɔ́ kí yébe ne.

¹³ Ní'tuonl nnó wuɔ́n' kí ye ní boh Kristo ya gbɛmɔ́nmɔ́nt tá ní tɔ́keh tú binib ke ya nun bó nnó, kí taakeh ní ñmɔ́be tibont tá nin tinimɔ́nt kí toreh ben nin binitɔ́bke. Ñen bo ne bi bende' kí ye ní sɔ́nh lituonl lá nnó ñmɔ́be kpɛle ne kí kpíekreh Uwien.

¹⁴ Bí káareh kí dienh ne, kí wɔ́ngɛh kí teh bí yíe ne kí gbien' kí ñe Uwien juoke' ne kí gbien' ma nnó bo.

¹⁵ Tí faare mɛn Uwien u'paabu bùa ña ñmɔ́be bù kpɛ nin bá nnó bo.

10

Pól kɔ́nh u'ba bo

¹ Min Pól, n ye rí niire ne ne: ní ní' biba lienh kí teh n te ní'saan uyo wá la, ma kaabe, ne ma lá neke ne la, n jí yé ukaaje-a! Kristo ya yɛnguol nin u'nimɔ́nt bo ne n tɔ́keh ne kí teh:

² N faare' ne ne, la cère mɛn n lá baa ní'saan la, rí wuɔ́n ne kí ye n yé ukaaje. Ama binib bá maaleh kí teh ti ñmɔ́be minisaaltetem ne kí sɔ́nh nnó, n lí wuɔ́n ben kí ye n yé ukaaje.

³ Imɔ́n, tí yé binib ne ama ta mɔ́h nin nisaaltuɔ́m.

⁴ Kime ti ñmabe tijekɔnwent tà nnɔ ña ñien' nisaal saan, tù ñien' Uwien saan ne ki ñmabe mituɔm. Ti taah tu ya tuam ne ki gbendeh ná ke ñmabe mituɔm ya gber, ki cèreh bitonnendeb ya yenmaale juonh fennm,

⁵ ki gbendeh ná ke yé tigbengt ya bonn ki piendeh binib bi la bende Uwien nnɔ ya gber, ki lèbreh unil ke ya yenmaale wɔ́ n li boh Kristo.

⁶ Ni ti laa' uyo wà ni boh Kristo ne ki gben' la, ti li dɛre wà ke ña boh wɔ́ ya tub.

⁷ Li likeh men tibont tu'donbó. Unil du u'ba bo ki ye u yé Kristo yɔ́ la, wɔ́ n taa kí ble u'yul ni kí ye u yé Kristo yɔ́ la, ti'mo yé Kristo yaab ne.

⁸ Yonbdaan de' te ticiént tí cère ni'cɛkl n kɛre ne, wa ye tí bere lè. Ní yé n pèkeh n'ba ticiént nnɔ bo ní tí kende' waamu mɔ́nɔn la, na coh nni fɛ.

⁹ Ma yíe nɛ́ rí li naan ten n nuunh rí fɛnde ne ne kí ne tìgbont tà n kieh ne tù nnɔ bo.

¹⁰ Kimɛ biba lienh ki teh n kieh mimaam mà tìgbont ni nnɔ faa ne ki còkreh binib, ama n ji lá te bi'ni la, n yé ujiih ne, ki lienh gbɛfennm.

¹¹ Wà ke lienh nnɔ rí li ben kí ye ta neke ni'saan ki kele' tìgbont ni ki ye ma la, ti tí lá baa' mɔ́ la, ti li tien nnɔ ne.

¹² Ta tuo' tí taa ti'ba kí nenge binib bà wɔ́ngeh bi'ba nnɔ, ki niireh nin tí gèkn nin be. Ba ñmabe yennm. Bi taah bi'ba ne ki teh kunennɛnku, ki liebe' ki taah bi'ba ki kpáandeh kú.

¹³ Tinbi ben wɔ́n, ta rí li jebnh ti'ba kí tí kende. Ti li jebn ti'ba kí tí kpaan' Uwien sien' te tí sɔ́n kí kpaan ná saan nnɔ ne. Wɔ́n ne cère' ti baa' ni'mo saan.

¹⁴ Ti lá baa' ni'saan ma nnɔ ta gèbre' ti'biɛn. Ti lá kpaan' Uwien sien' te ná saan ne. Tinbi ne cinbe kí kplɛ' ki baa' ni'saan kí tɔ́ke' ne Kristo ya gbɛmɔ́nmɔ́nt.

¹⁵ Ta rí gèbre ti'tuonl ya biɛn kí tí rí li jebnh ti'ba bitɔ́b yaal bo. Ama ti daan ki ye ni li kɛre mitekjim ní. Nnɔ ne ti li sɔ́n ituon ni'ni yé rí li yɛbe. Ama ta rí gèbre Uwien sien' kí ye tí sɔ́n kí kpaan ná saan.

¹⁶ Ti li joh idu yà tɔ́ ni'yu bo ni, kí tɔ́keh binib tìgbɛmɔ́nmɔ́nt, ta rí jo bitɔ́b sɔ́n' ná saan, kí li jebnh ti'ba bi'tuon bo.

¹⁷ Ni kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni ki ye: «Unil ye wɔ́ rí wuɔ́n u'ba la, wɔ́ rí wuɔ́n u'ba Yonbdaan bo.»

¹⁸ Na yé Yonbdaan ya yennm sɔ́nge unil wà pèkeh u'ba bo ne, wɔ́n Yonbdaan pèkeh wà la, u'yennm sɔ́nge wɔ́n bo ne.

11

Pɔ́l nin bà taah bi'ba kí teh Yesu ya tondb nnɔ ya gber

¹ Tɔ́, ni bi tuo' la, ní cèbe nni rí len nin ne mijɔ́rlenm waamu. Níkn men kí tuo.

² N yíe ne cɛen ne, ka sɛ́ ni'bo ten Uwien ña sɛ́ ni'bo ma. Kime ni te ten ujefaan ne rí taa ne kí pun uje uba kpein, wɔ́n si Kristo. Wɔ́ rí teke ne ten ujefaan wà ña ben je fiebu.

³ Ama n fenge nibonn niba ne. Nen si: uwe lá taa' ucekn kí lere' Efa ma nnɔ, bi la lá taa gbɛfennfennm uba kí lèbre ni'yennmaale kí saa ni'tetem mà cuube ni la ji rí li pɛ́ Kristo bo ni'donbó ne.

⁴ Bɛ́ tien' unito baa' kí lá tɔ́ke' ne *Yesu uba ya gber wa yé tí lá tɔ́ke' ne wà ya gber bii u tí wuɔ́n' ne ná ña te nin ní lá laa' *Mifuɔ́taanam ma nnɔ bii u tí tɔ́ke' ne tìgbɛmɔ́nmɔ́nt tà ña te nin tí lá tɔ́ke' ne tà nnɔ la, ní tuonh-i?

⁵ Ma laa' bà yih bi'ba *Yesu ya tondmɔ́nb nnɔ cɛ́n' nni ná.

⁶ Nba la, milɛnm ní ne ma fɛrh kí lienh mɔ́nmɔ́nmɔ́n ama miɛnm men ní, na te nnɔ. Ti wuɔ́n' ne isen ke ní nin tí teh ná ke ní, kí ye tí ben.

⁷ N lá jiih' n'ba tingi, kí kpíen' ne, kí tɔ́ke' ne Uwien ya gbɛmɔ́nmɔ́nt ka teke' ni'saan bonn ma nnɔ, n bii' nɛ-ɛɛ?

⁸ N lá pendɛ' Kristo ya táantɔ́ yaab ne kí fre' kí sɔ́n' kí tore' ne, kime ben ne lá pèh nni kupaaku.

⁹ Uyo wà n lá te ni'saan nnɔ, n lá cɛ́ke tibont ama ma lá miɛh uba niba. Kime ti'ninjib bà ñien' ní Maseduonn ya tinfennm bó ní nnɔ de' nni ná ke lá cɛ́ke nni. Ma lá yíe rí li yé ní'ni uba bo tukl isen ke ní, ka lí li tien uba bo tukl mɔ́.

¹⁰ Kí ne Kristo ya gbɛmɔ́nt tà n ñmabe tù nnɔ bo nil ña te Akayi ya tinfennm ní kí piɛn nni n lá jebn n'ba ní ya bonn bo.

¹¹ Bɛ́ bo ne n len' nnɔ? Ma yíe ne nɛ-ɛɛ? Uwien wɔ́n ben kí ye n yíe ne.

¹² N teh ná nɔ, n lí li teh nen ne, ñɔ́ binib bà nuunh bi li dule ná bo kí wuɔ́n bi'ba kí ye tinbi nin ben kɛ́ nnɔ, la lɛ́ bi li dule ná bo.

¹³ Bi ya nib nendeh ne ki teh bi yé Kristo ya tondb. Bi yé bitonsɔ́nb bà lereh binib ne, kí bɔ́ndeh bi'nun bó kí teh bi yé Kristo ya tondb.

¹⁴ Bi teh ná nnɔ ña yé bonn ná coh yòkm, kime *Satan mɔ́nɔn bɔ́ndeh binib ya nun bó ne kí teh u yé Uwien ya tond wà yé kuwenwenku.

¹⁵ Nε u'tonsɔnb mɔ bɔndeh binib ya nun bɔ ki teh bi teh nà cuube la, ni'mɔ ɲa yé bonn nà coh yɔkm. Bi tí li fɔre ki lε utudere wà bi'tùon kpε wù nε.

Pɔl jènde' Yesu Kristo bo

¹⁶ N tí ye rí len nε kí lere nε. Ni la maaleh ki teh n yé ujɔr nε. Bii ni tí maale' ki ye n yé ujɔr nε la, ní tien sukle n'bo ɲɔ n'mɔ rí fre kí jɛbn n'ba waamu.

¹⁷ N lienh nà nɔ ɲa yé Yonbdaan yíe rí len ma bo. N lienh ten ujɔr nε, kímε n ɲmɔbe n li rí nà bo kí jɛbn n'ba.

¹⁸ Binib bà yebe jɛbnh bi'ba minisaaltetem bo ma nno, n'mɔ li fre kí jɛbn n'ba-a!

¹⁹ Ni yih ni'ba biyɛnfodenb nε. Bε tien' ni toh kí cengeh ijɔr ya gber kí tuonh i'ɲuɔn bó?

²⁰ Kímε ni tuonh bi teh nε iyonbe, kí jinh kí pendeh nε, kí fienh ni ɲmɔbe nà kε, kí yindeh nε, kí kpɔbreh nε.

²¹ N len' nà nɔ, ní yé ife nε. Tí gbɛle' tí'ba cɛen nε kí te nno.

Unil mɛnge' lifɛl kí jɛbn' u'ba nibonn bo la, n'mɔ li mɛnge lifɛl kí jɛbn n'ba nε, haali n lí lienh mijɔrlenm mɔnɔn la.

²² Binib bugben yé Ebrembe nε-εε? N'mɔ yé wɔn nε. Bi yé Israyel yaab nε-εε? N'mɔ yé wɔn nε. Bi yé *Abraham ya yaabii nε-εε? N'mɔ yé len nε.

²³ N jí ye rí tɔre kí len mijɔrm sɔ. Bi yé Kristo ya tonsɔnb nε-εε? N yé Kristo ya tonsɔnl kí cɛn' bε, kí sɔn' kí cɛn' bε, bi pɛkn' nni kí cɛn' bε, kí rí' nni kí cɛn' bε. N tuu kí lenh kinunbɔnk ká li fre kí baa nin nni mikuum.

²⁴ Bolm mɲɲun, *Sufmbe rí' nni inalebe rɲnm pita nin miwε.

²⁵ Bolm mita, Erom yaab mɔ rí' nni ilɛnbɛn. Miba, bi yéke' nni iten. Bolm mita, buɲerbu lin' nin nni. Miba mɔ n tien' miɲuncienm bo liwentunɲmɛnl nin kuɲɔnɲmɛnku.

²⁶ Uyo wà kε n joh isen la, n lenh kinunbɔnk kε ya bol nε. N laa' kinunbɔnk ikpen bo, kí laa' kinunbɔnk idukond saan, kí laa' kinunbɔnk n'yaab *Sufmbe saan, kí laa' kinunbɔnk bà ɲa yé *Sufmbe saan, kí laa' kinunbɔnk iducencien ni, kí laa' kinunbɔnk nib ɲa kɔ nà saan, kí laa' kinunbɔnk miɲuncienm bo, kí laa' kinunbɔnk bà nendeh kí teh bi yé Kristo yaab nno saan.

²⁷ N'gbɛnɛnt ben' itùon ni, kujiinku kɔn' nni. N sɔbe kí pèreh migùɔnm. Mikònm nin uɲuɲun kε cuo' nni, n gɔh kí tekreh ka jinh. N ɲuh tiwɔr ka ɲmɔbe niba rí ɲɛkn n'ba bo.

²⁸ Ma kaan' kí gben' nà kε tu' nni. Ama n'nun mɔn nà bo si: Kristo ya táan kε yaab ya gber nε ciekε nni daan kε daan.

²⁹ Njme yé ujiin ɲɔ ma tien' n'ba ten ujiin-i? Njme tùre' Uwien ya sen ɲɔ na wire' nni kí gbien'-i?

³⁰ Ní kpε rí jɛbn n'ba la, n li jɛbn n'ba n'jiint bo nε.

³¹ Yonbdaan *Yesu ya Baa Uwien wà si kupɛnpekú uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm nno ben kí ye ma nendeh.

³² N là te Damas ya du ni ubɛr Aletas ya yo nε. Udu nno ya cien là nuunh wɔ rí cuo nni, nε kí cère' u'sojambe se udu nno ya guon ya naɲɔbu saan kí gu.

³³ Ama bi ɲɛn' nni likɛndɛncɛncienl ni nε udu nno ya guonl là guɔn' wù nno ya dubonl liba, nε n ɲmɛre' u'nuɔ ni.

12

Uwien kpiire' tibont tà kí wuɔn' Pɔl

¹ Ní kpε rí lí jɛbnh n'ba-aa? Na ɲmɔbe kpele. Ama n lí len tibont tà kε Yonbdaan kpiire' tù kí wuɔn' nni nno bo.

² N ben uje uba u yé Kristo yɔ. * Ibin piik nin inan sɔ, Uwien taa' wɔ kí don' paaki ya paaki ya paaki bó. U don' nin u'gbɛnɛnt nε-εε! Ma ben. Wa tí don' nin u'gbɛnɛnt-ii! Ma ben. Uwien nε ben.

³ Udaan don' nin u'gbɛnɛnt bii wa don' nin u'gbɛnɛnt-ii! Ma ben. Uwien nε ben. Ama n ben

⁴ kí ye Uwien taa' wɔ kí don' paaki kí tí baa' wɔn Uwien den. Nɛn saan nε u cii' tigber tà nisaal ɲa rí lε u lí taa iɲɔbon yá kí len kí tekn tù, ka ɲmɔbe sɛn wɔ rí len tù mɔ.

⁵ U ya daan bo n lí jɛbn n'ba. Ama min bugben bo wɔn n lí jɛbn n'ba n'jiint bo nε.

⁶ N bi yíe rí jɛbn n'ba la, n bi lí fre kí jɛbn, nε na bi yé n'bo jɔrm, kímε n bi lí lienh tigbɛmɔnt baba nε. Ama ma jɛbnh n'ba, kímε ma yíe uba rí lí ɲmɔbe n'bo iyɛnmaale yá cɛn' u lenh n teh nà nin u ciih n lienh nà.

⁷ Kímε Uwien kpiire' tibonmɔnmɔnt kí wuɔn' nni. Uwien ɲa yíe rí lí jɛbnh n'ba tibont bugben bo ma nno, nε kí cère' *Satan sɔn' nibonn niba, ní lá kɔn' n'gbɛnɛnt ni, kí cɔkreh nni ten ukonkon nε rí pien nni n la lí jɛbnh n'ba.

* 12:2 Pɔl ye uje uba ma nno, u niireh wɔn bugben nε.

⁸ N gbáan' Yonbdaan bol mita ne ki ye wɔ́ rí ñen nê n'gbenent ni,

⁹ ama u take' nni ki ye: «N'juokm li dɛkre ñe. Kime a yé ujiin uyo wà la, u ya yo ne n wɔ́ngheh n'tuam.» Nen bo, n li tuo kí li jɛbnh n'ba n'jiin bo. Nno ne Kristo ya tuam li te nni.

¹⁰ Nen bo, n lá te tijiint ni bii tisukr ni bii micɛɛkm ni bii liwɔ́bl ni bii iyɛnbɛn ni Kristo bo la, n'yɛnm sɔ́nge ne. Kime uyo wà mituam lá pɔ́re' nni la, u ya yo ne n tɔ́reh ki lenh mituam.

Pol jieh Kristo yaab bà te Korent ni nno

¹¹ Ni laa'-aa! Ninbi ne cère' n lienh mijòrm. Ninbi ne bi li wuon binib n yé udaan wà. Nin ma yé niba ma ke nno, bà yih bi'ba *Yesu ya tondmɔ́nb nno ña cɛn' nni niba.

¹² N lá te ni'saan ma nno n lá ñmɔ́be kuminku ki gbien', ki teh miyɔ́km ya bont ke ya bol. Nen ne wɔ́ngheh ki teh n yé *Yesu ya tond.

¹³ Kristo ya táantɔ́ yaab laa' bà ki cɛn' ninbi? Ma lá yé ni'bo tukl ma nno ne tien' n'biil-ii? Ní yé nen bo la, fère nni mɛn.

¹⁴ N bonde' ki gben' rí baa ni'saan bolmta sɔ́. N baa' la, ma tí li li yé ni'bo tukl, kime n bàareh ninbi bo ne, ma bàareh ni'faal bo. Na yé mubumu ne nuunh lifaal ki blinh mu'baambe, bibaambe ne nuunh lifaal ki blinh bi'bumu.

¹⁵ Min li tuo kí taa n ñmɔ́be ná ke, kí sɔ́n lituonl kí tore ne, kí li tuo kí taa min bugben mɔ́nɔ́n kí cɛbe ne. N yie ne ki gbien' la, ninbi yie nni ma bo nno li kùore ne-ɛɛ?

¹⁶ Imɔ́n, ma lá yé ni'bo tukl. Ama biba maaleh ki teh n lá ñmɔ́be ununwien ne, ki taah ucekn kí lereh kí jinh ne.

¹⁷ Liike mɛn binib bà ke n sɔ́n' be ni'saan nno, n ñi' uba bo ki lere' kí jin' ne-ɛɛ?

¹⁸ N lá sɔ́n' Tit ni'saan ma kí cère' tí ninje uba tɔ́ke nin wɔ́ nno, u la lere' kí jin' ne-ɛɛ? Min nin wɔ́n ke ña lá ñmɔ́be iyɛnmaale iba ne kí kpe usɛn uba-aa?

¹⁹ Ni ñɛn' uyo kí maaleh kí teh tí lienh kí nuunh tí le imɔ́n ne ni'saan-a! Na te nno. Tí yé Kristo yaab ne, kí te Uwien ya nun bó kí lienh. Tí'jɔ́tiebe, tí teh nen ke kí nuunh ni'tekjim ne rí kpere Uwien ya sɛn ni.

²⁰ Kime n fɛnge n lá lá baa' ni'saan kí le ni te ma bi yie ní li te ma bo, ni'mɔ́ rí le n te na bi yie n li te ma bo ne. N fɛnge n lá lá baa' kí le ifinfinde nin iponponbe nin ubenpiebe nin kunanierku nin itɛnfuon nin kuñɔ́kpɔ́bku nin tigbengt nin fɛnfɛnm ne te ni'ni ne.

²¹ N liebe' kí fɛnge n lá lá baa' ni'saan Uwien cère' rí jí ifɛ ni'bo, kí muɔ́ binib bà yebe, kí tien' ibiere ka lèbre' bi'tetem, kí juore' kí teh tijɔ́knt ya bont, kí pɛ lisɔ́nsɔ́ndl bo, kí teh fɛnfɛnm ke ya bol nno bo ne.

13

Igbierfɔ́rke nin micɛ́bm

¹ N jí we ní ni'saan bolmta sɔ́. Ní kele' *Uwien ya gbɔ́nku ni kí ye: «Bi ye be rí gben tigber tà ke la, bi li cenge bimɔ́nkunb bile bii bita bó ne kí yaan kí gben tú.»

² N lá baa' ni'saan miliem ma nno n lá tɔ́ke' binib bà ke lá tien' ibiere nno nin bitɔ́b ke ñɔ́. Fɛnfɛnno ma te ni'saan, n tí juɔ́' kí tɔ́keh bɛn ne kí teh n lá baa' la, ma rí dàan bi'ni uba kpɛin mɔ́nɔ́n.

³ Tɔ́, ni nuunh kudíeku kùa wɔ́ngheh kí teh Kristo ne cèreh n lienh-a! Wɔ́n ña yé jiin ni'bo, u yé utɔ́daan ne ni'ni.

⁴ Imɔ́n, u lá tien' u'ba ujiin ne bi kpɛ' wɔ́ udɔ́pɔ́npɔ́n bo, ama fɛnfɛnno Uwien ya tuam bo ne u fuobe. Tinbi bà yé u'yaab nno mɔ́ yé bijiinb ne. Ama ninbi bo ne tí'mɔ́ li fuobe nin wɔ́ kí ñe Uwien ya tuam bo.

⁵ Liike mɛn ni'tetem te ma bo, kí fiin ni'ba kí liike ni'fuobm kpe mitekjim ya sɛn-ii? Na bɛn kí ye *Yesu Kristo te ni'ni-ii? Nba la, ní fiin ni'ba kí le na te nno ña rí la.

⁶ N ñmɔ́be lidɛndɛnl kí ye ní fiin' la, ni li bende kí ye tí ya tuonl ña juore' fɛnm.

⁷ Tí miɛh Uwien wɔ́ rí cère ni la li teh ná bre ne. Na yé tí nuunh tí wuon ne kí ye tí ñmɔ́be imɔ́n ne; tí nuunh ní li teh ná mɔ́n ne. Ní ye nê rí wuon kí ye ta ñmɔ́be mɔ́n mɔ́nɔ́n la, na bre.

⁸ Kime ta ñmɔ́be tuam tí pien tigbɛmɔ́nt ama tí ñmɔ́be mituam tí sɔ́n ñɔ́ tú rí li joh inun bó ne.

⁹ Ninbi faa ñɔ́ tinbi yé bijiinb la, tí'yɛnm sɔ́nge ne. Tí miɛh ná tí'kaare ni si: ní tien binicekrkaab mitekjim ni ne.

¹⁰ Nen ne cère' ma laan baa' ni'saan ma nno n kele' kugbɔ́nku kuu kí de' ne. Ma yie n lá baa' la, rí le ní kpɛ rí wuon ne kí ye n bre kí ñe Yonbdaan de' nni ticiɛnt tà nno bo. U de' nni tú kí ye rí cère ni'cɛkl rí kpɛre ne, wa ye rí bere lè.

¹¹ Tɔ́, n'yaabe, li te mɛn uyɛnsɔ́nge ni, kí li nuunh ní li yé binicekrkaab mitekjim ni. Lí duandeh mɛn tɔ́b ya yeɛnm, kí li te iyɛnmaale, kí li ñme nin tɔ́b ñɔ́ Uwien miyiɛm nin uyɛnduɔ́n ya daan rí li te nin ne.

¹² Lí fuondeh mɛn tɔ́b mɔ́nmɔ́nm. Uwien ya nib ke fuondeh ne.

¹³ Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm nin Uwien ya yíem nin Mifuoñaanm ya taanm ní li te nin ní'ke.

Kugbɔnku kua Pɔl kɛle' ki de'

Galasi yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kɛle' kugbɔnku kuu ki de' Kristo ya táan yà te Galasi ya tinfɛnm ni nnɔ nɛ. Udu nnɔ ya nib bà yé Sufmbɛ nin bà ɲa yé Sufmbɛ kɛ teke' Kristo ki jin' nɛ.

Sufmbɛ biba wɔkn' Kristo ya táan nnɔ ni, ki caan' ki ye bà ɲa yé Sufmbɛ ki teke' Kristo ki jin' nnɔ ní paan yiko bo, kí li teh Sufmbɛ teh ma bo.

Nɛn bo nɛ Pɔl kɛle' ki ye na yé yiko bo nɛ Uwien bùh binib bigbɛm̀ndɛnb, u bùh bɛ bigbɛm̀ndɛnb mitekjim bo nɛ.

Kí cin liyul 1 kí tí baa iyul 2, Pɔl lienh wɔn bugbɛn ya gber nɛ. U ye u yé Suf nɛ, ki yé Yesu Kristo ya tond bà ɲa yé Sufmbɛ saan (2:11-21).

Kí cin iyul 3 kí tí baa iyul 4, Pɔl n̄iikɛh Kujɔtikpaaku ya gbɔnku bo nɛ ki wɔngeh ki teh Kristo nɛ sɔn' Uwien ya puonl ya tuonl. U liɛbe' ki ye binib yé Kristo yaab la, bɛn nin Uwien taan' buɔ̀bu nɛ (3:28). Ki ye Kristo yaab ɲa ji ɲmɔbe wuɔ yé Suf, wuɔ ɲa yé Suf, wuɔ yé uyonb, wuɔ ɲa yé yonb, wuɔ yé uje, wuɔ yé upii.

Kí cin iyul 5 kí tí baa iyul 6, Pɔl ye Kristo yaab ɲa ji yé yonbe.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. Na yé nib nɛ g̀ndɛ' nni, ka yé nisaal nɛ c̀ɛrɛ' n yé u'tond. Tí'Baa Uwien wà mɛkre' wɔ bitɛnkpiib ni nin *Yesu Kristo bugbɛn nɛ c̀ɛrɛ' n yé u'tond.

² Min nɛ kɛh kugbɔnku kuu ní de Kristo ya táan yà te Galasi ya tinfɛnm ni nnɔ. Min nin n'yaab bà kɛ te n'saan nnɔ fuondɛh nɛ.

³ Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

⁴ Tí'Baa Uwien ya yíem bo nɛ *Yesu Kristo tuo' ki kpo' tí'biere bo ɲɔ wɔ ní ɲɛn tɛ idɛn yà bre ti tɛ i'ni nɔ ni.

⁵ Wɔn Uwien nɛ si ukpieke uyo wà ɲa ɲmɔbe gbenm. Ami.

Galasi yaab wíe' tigbɛm̀nmɔnt

⁶ Ní jin' nni nɛ nin ni wíɛnh Uwien wà yin' nɛ Kristo ya juokm bo ya gber tontonm ma ki sikreh ki paakeh tigbɛtɔr bo nnɔ.

⁷ Na yé gbɛm̀nmɔntɔr tɛ nɛ. Binib biba nɛ tɛ, ki saah ni'yɛnm, ki nuunh bɛ ní lèbre Kristo ya gbɛm̀nmɔnt.

⁸ Ama, ní yé tinbi bii Uwien ya tond mɔnɔn nɛ ɲɛn' paaki bó ní ki lá tɔke' nɛ tigber tà bore' nin tí lá tɔke' nɛ tigbɛm̀nmɔnt tà nnɔ la, Uwien ní wíe wɔ miɲiùm.

⁹ Tí lá tɔke' nɛ ɲɔ, nɛ n tí liɛbe' ki tɔkeh nɛ fɛnfɛnnɔ wuɔ ki teh: unil tɔke' nɛ tigber, tù bore' nin ní lá cii' tigbɛm̀nmɔnt tà tí'saan nnɔ la, Uwien ní wíe wɔ miɲiùm.

¹⁰ Fɛnfɛnnɔ n nuunh binib nɛ ní li p̀kɛh nni bii Uwien-i? N nuunh binib ya yɛnm nɛ ní li songe n'bo-oo? N bi biɛ ki nuunh binib ya yɛnm nɛ ní li songe n'bo la, ma bi li yé Kristo ya tonsɔnl.

Ní tien' ma Pɔl tí yé Yesu Kristo ya tonsɔnl

¹¹ N'yaabɛ, n yíe ní bɛndɛ kí ye n lá tɔke' nɛ tigbɛm̀nmɔnt tà nnɔ ɲa ɲɛn' nil saan nɛ.

¹² Kíme ma lá cii' tù nil saan, nil ɲa wɔkn' nni tù, ama *Yesu Kristo nɛ kpiire' tù, ki c̀ɛrɛ' n bɛndɛ' tù.

¹³ Ninbi mɔnɔn cii' n'tetɛm lá te ma uyo wà n lá pɛ Uwien bo *Sufmbɛ yaam nnɔ. N lá jɛndɛh Uwien ya taanl yaab ní tí kɛndɛ', nɛ n'nun mɔn ní gben bɛ.

¹⁴ Tinbi *Sufmbɛ pɛ Uwien bo ma bo wɔn la, n lá cɛn' n'gbɔnku yaab bi yebe, nɛ n'nun mɔ lá mɔn tí'yaajɛbok bo ki cɛn' bɛ.

¹⁵ Ama Uwien g̀ndɛ' nni ki laa' ba laan maa' nni. U'nimɔnt bo nɛ u yin' nni. U'yíem bo nɛ

¹⁶ u c̀ɛrɛ' n bɛndɛ' u'Bije yé udaan wà ɲɔ ní jo kí tí tɔke bà ɲa yé *Sufmbɛ nnɔ u'gber. I ya táan bo ma gbien' uba bo,

¹⁷ ka don' Yerusalɛm bó ní tí lɛ bà kpíe' ki yé nin nni *Yesu ya tondb nnɔ. Ama n bure' Arabi ya tinfɛnm bó nɛ, ki ɲɛn' ní'bó ki liɛbe' ní Damas ya du ní.

¹⁸ Tɔ, ibin ita g̀ɛbre', nɛ n don' Yerusalɛm bó ní tí lɛ Pier*, ki tien' u'saan iwien piik nin injun.

¹⁹ Saak wà yé Yonbdaan ya ninje nnɔ baba ɲa ní la, ma lá laa' *Yesu ya tond uba ki pukn'.

²⁰ N kɛh ná ní de nɛ nɔ, Uwien bɛn ki ye ma nɛndɛh.

²¹ Tɔ, n ɲɛn' nɛn bó ma nnɔ n jon' Siri nin Silisi ya tinfɛnm bó nɛ.

* 1:18 Liike Itɔn 9:26.

²² U ya yo ki laa' Kristo ya táan yaab bà te Sude ya tinfenm ni nnò ña laan ben nni.

²³ Ama bi là cii' nà baba si: «Uje wà là jèndeh te nnò, ji cuonh ki tókeh binib mitekjim ya gbemànmànt tà u'nun là món wò ní gben tù nnò ne.»

²⁴ Nen bo ne bi pèkeh Uwien n'bo.

2

Pól nin Yesu ya tondtòb taan' ki kèlè'

¹ Ibin piik nin inan gèbre', ne n liebe' ki don' Yerusalem bó nin Banabas. N là tóke nin Tit mò ne.

² Uwien ne là ye ní liebe ni' bó, ne n jon'. Min nin Kristo yaab ya cienb taan' ki kèlè' ti'ba, ne n túare' ki tóke' be' tigbemànmànt tà n kpaandeh tù bà ña yé *Sufmbe saan nnò. Kime ma là yíe n sòn' nà bii n sòn' nà nnò ní juore fennm ne.

³ Tò, Tit wà n là tóke nin wò nnò là yé Grék ne. Ama Kristo yaab ya cienb nnò ña là wòbn' wò wò ní jìe u'punl.

⁴ Ama binib bà yih bi'ba *Kristo yaab, ka yé be nnò ne là yíe wò ní jìe. Bi taa' miyenfuom ne ki kòn' ti'cekl ni be ní pinge kí liike *Yesu Kristo cèrè' ti teke' ti'yul ma nnò, ti bie ki pè yiko bo bii ta pè. Bi là maaleh be ní liebe kí tien te yiko ya yonbe ne.

⁵ Ama ta tuo' bi'ñòbu bó fiebu, ñò tigbemànmànt ya gbemànt ní juore kí li te tù te ma bo ni'buòl ne.

⁶ Kristo yaab ya cienb ben wòn, bi yé bicienb bii ba yé la, na teh nni bonn, kime Uwien ña ñmòbe gèngènde. Bicienb nnò mánan ña là wòbn' nni ní tien bontànn kí pukn.

⁷ Ama bi bende' ki ye Uwien gènde' min ne ní li tókeh bà ña yé *Sufmbe *Yesu ya gbemànmànt ten u gènde' Pier mò ma wò ní li tókeh tù Sufmbe.

⁸ Kime wà de' Pier mituòm wò ní li tókeh *Sufmbe tigbemànmànt nnò, wòn ne de' n'mò mituòm ní li tókeh tù bà ña yé Sufmbe nnò.

⁹ Ne Saak nin Pier *nin San, bà bi ben ki ye bi yé Kristo ya táan yaab ya senlierb nnò bende' ki ye Uwien de' nni bupaabu, ne ki yoke' min nin Banabas ya nuò ki wuon' ki ye ti kpaan' buñòbu, tinbi ní jo bà ña yé *Sufmbe bó, bi'mò ní jo *Sufmbe bó.

¹⁰ Bi ye tí li tien bijiinb bó baba ne. N'mò ya nun là món nen bo ne.

Pól nin Pier finde' nin tób Antiyòkya du ni

¹¹ Ama Pier là baa' Antiyòk ya du ni uyo wà nnò, ne n kòlè' ki len' nin wò, kime wa là kprien' sen ne.

¹² Kí yaan binib ní ñe Saak saan kí baa ní nnò, ki laa' u taakeh ki jinh nin bà ña yé *Sufmbe ne. Ama binib nnò lá baa' uyo wà nnò, ne u dekre' ki tí sere u'ba, kime u là fenge' bà ce upunjie bo nnò ne†

¹³ Ne Suftòb mò kprien' írúon ilele ya sen ten Pier, ki cèrè' Banabas mò túrè' ki paan' bi'bo.

¹⁴ Ama n laa' ba pè tigbemànmànt ya gbemànt bo ni'donbó ma nnò, ne n tóke' Pier bi'ke ya nun bó ki ye: «Sin a yé Suf ne, ki teh ten wà ña yé Suf, ña teh ten Suf. Be tien' a ji wòbndeh bà ña yé *Sufmbe be ní li teh ten Sufmbe?»

Mitekjim ne li cèrè Uwien ní bù binib bigbemàndenb

¹⁵ Bi maa' tinbi ti yé *Sufmbe ne. Ta te ten bà ña yé Sufmbe,

¹⁶ ne ti ben ki ye na yé unil teh yiko ye ma bo ne la, Uwien li bù wò ugbemàndaan, ama wà teke' *Yesu Kristo ki jin' la, Uwien bùh wòn ne ugbemàndaan. Ti'mò teke' *Yesu Kristo ki jin' ñò Uwien ní bù te bigbemàndenb ne. Ti teke' *Yesu Kristo ki jin' ma nnò ne cèrè' Uwien bù' te bigbemàndenb. Na yé ti teh yiko ye ma bo ne la, Uwien li bù te bigbemàndenb, kime Uwien ña bù nil gbemàndaan kí ye u teh yiko ye ma bo.

¹⁷ Ní yé ti nuunh Kristo bo, Uwien ní bù te bigbemàndenb, ne bi ye ti'mò yé bibierdenb la, ní ye nè ní ye Kristo sòn' ki dien' ibiere ne-εε? Na te nnò fiebu!

¹⁸ Kime n là wíe' yiko wà nnò n liebe' ki paan' u'bo la, n wuon' ki ye min nin n'yul ña teh ni'donbó ne.

¹⁹ Min wòn *yiko bo, n te ten utenkpii ne. Wòn ne cèrè' n te ten utenkpii; wa ji ñmòbe tuòm n'bo. Ní te nnò ñò ní fre kí li fuobe Uwien yíe ma bo ne. Bi taan' ki kpè' min nin Kristo udòpòpòn bo ne.

²⁰ Nen bo, n fuobe la, na ji yé min ne fuobe, Kristo ne fuobe nni. Kime n fuobe fenfennò wuò ma nò, Uwien ya Bijé wà yíe nni ki teke' n'kuum ki kpo' nnò, n teke' wòn ne ki jin', ki fuobe.

²¹ Nà yé n ye ní tien Uwien ya paabu fennm ne, kime ní yé kí ñe *yiko bo ne Uwien bùh binib bigbemàndenb la, Kristo kpo' fennm ne.

* 2:9 Liike 1:18. † 2:12 Pól ye bà ce upunjie bo ma nnò u niireh Sufmbe bà teke' Yesu Kristo ki jin' ñò ki ce ki ye bà ke teke' Yesu Kristo ki jin' nnò n li jeh ipun ki li pè ben Sufmbe ya yaajebok bo nnò ne.

3

Yiko nin mitekjim ya gber

¹ Galasi yaabe, ni jöre' ne-εε? Be ne fùöre' ni'yεnm-i? N tùöre' ki tòke' ne bi kpe' *Yesu Kristo udòpòpò bo ma bo ñò!

² N yíe ní jii nni iniire yà sò baba. Ni teh yiko ye ma bo ne cère' Uwien de' ne Mifuoñanm bii ni cenge' tigbεmònmònt ki teke' tù ki jin' ma nno bo ne?

³ Ní tien' mila ni'yεnm gben' ki tí kpe' nò! Ni là cin' nin *Mifuoñanm ya tuóm ne, be tien' ni ji nuunh ní tí fore nin minisaaltuóm-i?

⁴ Ni laa' nà kε ni'fuobm ni nno juore' fεnm ne-εε? Na ní tuo kí juore fεnm.

⁵ Uwien dienh ne *Mifuoñanm ki teh miyòkm ya bont ni'siik ni ma nno, ni teh yiko ye ma bo ne cère' u teh nno bii ni cenge' tigbεmònmònt ki teke' tù ki jin' ma nno bo ne?

Uwien bù' Abraham ugbemòndaan u'tekjim bo ne

⁶ Kime ní kele' *Uwien ya gbònkú ni kí ye: «*Abraham teke' Uwien ki jin', nen bo ne Uwien bù' wò ugbemòndaan.»

⁷ Nen bo, bende mεn kí ye binib bà teke' Uwien ki jin' nno, ben ne yé *Abraham ya yaabii.

⁸ Uwien là juo' ki len' u'gbònkú ni kí ye u li bù bà ña yé *Sufmbe nno bigbεmòndεnb bi'tekjim bo ne. Nen bo ne u là juo' ki tòke' *Abraham tigbεmònmònt tuu kí ye: «Sin bo ne n li tien inibol kε mimònm.»

⁹ *Abraham là teke' Uwien ki jin' ne u tien' wò mimònm. Nno ne bà mò teke' Uwien ki jin' nno, u tien' bi'mò mimònm ten *Abraham.

¹⁰ Tò, binib bà kε teh yiko ye ma bo, kí du nen bo nno, bi te Uwien ya ñuòm ni ne. Kime ní kele' *Uwien ya gbònkú ni kí ye: «Wà kε ña boh nà kε kele' *yiko ya gbònkú ni nno la, u te Uwien ya ñuòm ni ne.»

¹¹ Ní yé imòn ne, Uwien ña ní bù nil gbemòndaan wòn Uwien ya nun bó kí ñe u teh yiko ye ma nno bo. Kime ní kele' *Uwien ya gbònkú ni kí ye: «Ugbemòndaan li fuobe mitekjim bo ne.»

¹² Ama *yiko ya bom nin mitekjim ña tε. Ní yé unil teh *yiko ye ma la, yiko nno bo ne u li fuobe.

¹³ Kristo de' tε kí wiε', kí ñen' tε *yiko ya ñuòm ni, kí teke' tí'sensien kí cère' mí lu' wòn bo ne. Kime ní kele' *Uwien ya gbònkú ni kí ye: «Bi ku' wà kε kí lεkn' udò bo la, ní yé minjùum ne u'bo.»

¹⁴ Ní tien' nno ñò kí ñe *Yesu Kristo bo, bà ña yé *Sufmbe mò ní le Uwien là tien' *Abraham u'mònm mà nno ne. Nno ne mitekjim bo, tí'mò li le Uwien là pùon' kí ye u li sòn ní *Mifuoñanm mà nno.

Yiko ña ní pien Uwien ya puonl

¹⁵ N'yaabe, cère mεn ní taa kunεnnεnkú kuba binib ya fuobm ni kí wuòn ne. Unil pole' kí kele' u'ñòbonforakaal la, uba ña ní fre kí lèbre lè, ka ní fre kí pukn niba ma li'bo.

¹⁶ Tò, Uwien là pùon' lipuonl kí de' *Abraham nin u'yaabil ne. Na kele' kí ye u'yaabii ten u niireh ligol ne, ní kele' kí ye u'yaabil ne. Li te liba ne, len si: Kristo.

¹⁷ N ye ní ye nà sò: Uwien là cuo' nin *Abraham kujòtiekú ne kí pùon' kí ye kua ní saa. Ní tien' ibin kobiinan nin ibin pita ne kí yaan u de' Moyis *yiko. Yiko nno ña ní gben kujòtiekú nno kí cère Uwien ya puonl ní juore fεnm.

¹⁸ Kime ní yé yiko bo ne binib li le mimònm Uwien saan la, na ji yé puonl bo ne bi li le mè. Ama lipuonl bo nín ne Uwien là juoke' *Abraham.

¹⁹ Ní te nno la, be bo ne Uwien de' *yiko bugben-i? U là de' wò kí pukn' ñò binib ní li bεndeh bi'tuònbierε ne, kí tí baa uyo wà *Abraham ya yaabil là u là pùon' lipuonl kí de' lè nno ní baa ní. Uwien là cère' u'tondb ne taa' *yiko nno kí de' ucεndεnduol*, ne u taa' kí de' binib.

²⁰ Binib bile ya siik ni ne ucεndεnduol te. Ama Uwien bugben ne là pùon' lipuonl nno kí de' *Abraham, nil ña là te bi'siik ni.

²¹ Ní te nno la, yiko nieh nin Uwien là pùon' ipuon yà nno ne-εε? Na te nno fiebu! Yiko nno bi li fre kí cère unisaal ní le limiεl la, Uwien bi li ní wòn bo ne kí bù binib bigbεmòndεnb.

²² Ama *Uwien ya gbònkú ye ibiere ya tuóm co uñεndun ya nib kε tiyonbt ne. Nen bo, Uwien li tien u pùon' kí ye ma nno kí de' binib bà teke' *Yesu Kristo kí jin' nno bi'tekjim bo ne.

²³ Kí yaan Kristo ní baa binib ní teke wò kí ji nno, yiko là co tε tiyonbt ne, kí gu uyo wà Uwien li wuòn tε mitekjim ya sεn.

²⁴ Nno ne *yiko nno là likeh tε kí tí baa' uyo wà Kristo baa' ní, ñò Uwien bù' tε bigbεmòndεnb tí'tekjim bo nno.

²⁵ Ama Kristo tí baa' ma, tí teke' wò kí jin' nno yiko ña ji likeh tε.

* 3:19 Bi ye ucεndεnduol wà nno, bi niireh Moyis ne.

- ²⁶ Ninbi bà kɛ teke' *Yesu Kristo ki jin' nnɔ, ni yé Uwien ya bumu nɛ kɪ ñɛ ni'tekjim bo.
²⁷ Ninbi bà kɛ bi sli' nɛ Uwien ya ñunm Kristo ya yel bo nnɔ, ni teke' Kristo ya tetem nɛ.
²⁸ Ni yé *Yesu Kristo yaab ma nnɔ, borm ña ji te ni'ni. Ninbi *Sufmbɛ nin bà ña yé Sufmbɛ, ninbi iyonbe nin bà ña yé yonbe, ninbi bijɛb nin bipiib, ni'kɛ yé unibaab nɛ.
²⁹ Ni yé Kristo yaab ma nnɔ, ni yé *Abraham ya yaabii nɛ, ki li lɛ mimɔnm mà Uwien là pùon' mè *Abraham nnɔ.

4

Kristo yaab ña ji yé yonbe

¹ Tɔ, nɛ yé nɛ sà si: kibuk kà li ji lifaal laan yé kibuwawaak uyo wà la, ka cɛn' yonb nin ken si lifaal ma kɛ nnɔ.

² Ama kɪ laan yé kibuk ma nnɔ, kɪ li boh binib bà likeh kè nin bà likeh kɪ'faal nnɔ nɛ, kɪ tɪ baa uyo wà kɪ'baa sien' ki ye kɪ ji yé uciɛn nnɔ.

³ Ti'mɔ yaam te nnɔ nɛ. Uyo wà ta laan là teke' Kristo ki jin' nnɔ, ti là yé iyaajɛbok yà te uɛndun ni ya yonbe nɛ.*

⁴ Ama nì là kpaan' uyo wà Uwien sien' nnɔ, nɛ u sɔn' ní u'Bijɛ, ki cèrɛ' upii maa' wɔ, yiko ñuuke wɔ,

⁵ ñɔ wɔ rɛ de binib bà yiko ñuuke bɛ nnɔ kɪ wiɛ. Nnɔ nɛ u tien' tɛ Uwien ya bumu.

⁶ Ni mɔnbe kɪ yé u'bumu nɛ. Nɛn bo nɛ u sɔn' ní u'Bijɛ ya Fuoñaanm tɪ'fɛl ni, mɪ cèrɛh ti yih Uwien tɪ'Baa.

⁷ Nɛn bo, ña ji yé yonb, a ji yé u'buk nɛ. A yé u'buk ma nnɔ, a'mɔ li lɛ u'mɔnm nɛ. Uwien nɛ cèrɛ' nì te nnɔ.

Pɔl ya yɛnm saa' Galasi yaab bo

⁸ Na laan là bɛn Uwien ma nnɔ, ni là pɛ ibule bo nɛ ì co nɛ tɪyonbt. Ibule nnɔ ña yé Wien.

⁹ Ama fɛnfɛnɔ, ni bɛnde' Uwien, wɔn Uwien nɛ cèrɛ' ni bɛnde wɔ. Bɛ tien' ni nuunh ní liɛbe kɪ paan iyaajɛbok bo? Ya ñmɔbe tuɔm, ka yé nɪba mɔ? Bɛ tien' ni yíe ní liɛbe kɪ li yé i'yonbe?

¹⁰ Ni ñmɔbe ibok nɛ kɪ tùrɛh kɪ boh yé ibin iba ni nin ñmaale iba ni nin iwien iba nin uyo uba.

¹¹ N'yɛnm saa' ni'bo, kime n likeh n sɔn' lituonl là nin inunmɔn kɪ de' nɛ nnɔ là juore fɛnm nɛ.

¹² N'yaabɛ, n gbáanh nɛ nɛ, li te mɛn tɛn min, kime n tien' n'ba tɛn ninbi bà yé *Sufmbɛ nɛ. Na bii' nni nɪba.

¹³ Ni bɛn kɪ ye iwíɛn yà là ñmɔbe nni nnɔ bo nɛ n laa' usɛn kɪ tɔkɛ' nɛ tigbɛmɔnmɔnt mikpiɛkm.

¹⁴ Nin iwíɛn nnɔ là cèrɛ' n'gbɛnɛnt ña ñmɔbe liikm ma kɛ nnɔ, na là senge' nni, ka liike' nni fɛnm. Ama ni là teke' nni tɛn n yé Uwien ya tond bii n yé *Yesu Kristo nin u'yul nɛ.

¹⁵ Ni là ñmɔbe uyɛnsɔngɛ wà nnɔ ji te la? Kime n li frɛ kɪ kun nɛ imɔn kɪ ye ni bi là li frɛ kɪ lòkre ni'nunbii mɔnɔn kɪ de nni la, ni bi là lòkre' yé kɪ de' nni nɛ.

¹⁶ Fɛnfɛnɔ, n tɔkeh nɛ tigbɛmɔnt ma nnɔ nɛ cèrɛ' n kɛndɛ' ni'nɛnnɛnd-ii?

¹⁷ Binib biba te bi'nun mɔn bɛ rɪ li yíe ni'gber ama bi ñmɔbe iyɛnmaale yà nnɔ ña mɔn. Bi nuunh bɛ rɪ bore min nin ninbi nɛ kɪ taa nɛ kɪ mɔkn bi'ba.

¹⁸ Nì mɔn, ni'nun rɪ li mɔn ní li tuu kɪ teh nà mɔn uyo kɛ nɛ, na yé n là te ni'saan uyo wà baba nɛ la.

¹⁹ N'bumu, nì liɛbe' kɪ wi nni ni'bo tɛn imɛrwien nɛ. Nì li li wi nni nnɔ nɛ kɪ tɪ baa uyo wà ni li ñmɔbe Kristo ya tetem.

²⁰ N bi yíe rɪ li te ni'saan fɛnfɛnɔ wuɔ nɛ, kɪ bɛnde n li len nɛ ma bo, kime n'yɛnm nɛ ñɛn' ni'ni.

Sara nin Agaar ya gber

²¹ Tɔkɛ nni mɛn, ninbi bà yíe yiko rɪ li ñuuke nɛ nnɔ, na ciuh u teh bà nɛ-ɛɛ?

²² Nì kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ ye: «*Abraham là ñmɔbe bijɛb bile nɛ. Upiiyonb là maa' uba, nɛ u'po umɔn mɔ maa' utɔ.

²³ Upiiyonb nnɔ maa' wà nnɔ u maa' wɔ unisaal yíe ma bo nɛ. Ama u'po umɔn maa' wà nnɔ, Uwien nɛ là pùon' kɪ ye u li maa wɔ.

²⁴ Tigber tuu ya tingi ñmɔbe imɛsɛn ile nɛ; kime bipiib bile biɛ te tɛn Uwien là cuo' nin binib kujɔtɛku kua bolm mile nnɔ ya nɛnnɛnku nɛ. Kuba si: Uwien là cuo' kua nin u'nib Sinayi ya juɔl bo nnɔ nɛ. Agaar nɛ yé ku ya jɔtɛku ya nɛnnɛnku, nɛ u maa' mubumu mùa kɛ nnɔ yé iyonbe.

* 4:3 Bi lebrɛ' inɔbon yà kɪ ye: *ta laan là teke' Kristo ki jin' uyo wà nnɔ*; I kɛlɛ' Grɛkmbɛ ya lenm ni kɪ ye: «Ti laan là yé mubumu uyo wà nnɔ nɛ.»

²⁵ Bi ye Agaar la, bi niireh Sinayi ya juol là te Arabi ya du ni nno ne. Fenfennō ya Yerusalem te ten upiiyonb nno ne, kimē u'nib yé iyonbe ne.

²⁶ Ama Yerusalem wà te paaki nno, wun ŋa te ten piiyonb. Wun ne yé ti'du ki te ten ti'naa.

²⁷ Kimē nī kele' *Uwien ya gbōnku ni ki ye:

«Upiiŋolo, li poknh,
sin wà ŋa ben merwiēn nno,
li yikh nin uyensōnge,
kimē upii wà bi wiē' wō ya bumu li yebe,
ki cēn' wà ŋmōbe cē yaamu.»

²⁸ N'yaabe, ninbi ben wōn, Uwien là pūon' lipuonl là nno bo ne ni yé u'bumu ten *Isaak.

²⁹ Bi là maa' kibuk kà unisaal yé ma bo nno là jènde' uyo bo bi là maa' kà *Mifuoŋaanm ya tuom bo nno. Fenfennō mō nī biē ki te nno ne.

³⁰ Tō, nī kele' *Uwien ya gbōnku ki ye ba? Nī kele' ki ye: «ŋore upiiyonb nno nin u'biē, kimē upiiyonb nno ya buk ŋa ŋmōbe sen kēn nin upiimōn ya buk ŋ taan kī ji bi'baa ya faal»

³¹ Nēn bo, n'yaabe, ta yé piiyonb ya bumu ama ti yé upiimōn yaamu ne.

5

La liebe men ki kōyonbt ni

¹ *Kristo teke' te ki wiē', ŋo ti la ji ŋi li te yonbt ni ne. Nēn bo, gore mēn ki la cēre niba ŋi liebe kī cuo ne yonbt.

² Cenge mēn, min Pōl ne tōkeh ne ki teh: «Ni tuo' bi jīe' nī'pun la, Kristo ŋa ji yé niba nī'bo.»

³ N liebe' ki tōkeh unil wà ke tuo' bi jīe' u'punl ne kī teh nī yé liwōbl ne kī de' udaan, wō ŋi li boh yiko nno ke kī tī ghen.

⁴ Ninbi bā nuunh Uwien ŋi bū ne bigbēmōndēnb yiko bo nno, ni bore' nī'ba Kristo saan ŋo, ne ki mun' nī'ba Uwien ya paabu.

⁵ Tinbi ben wōn, ti'dēndēnl si: Uwien li bū te bigbēmōndēnb ti'tekjim bo ne. *Mifuoŋaanm ne cēre' ti gu lidēndēnl nno ŋi tien.

⁶ Kimē a yé *Yesu Kristo yō la, a jīe' a'punl bii ŋa jīe' la, na cieke. Nā cieke si: á teke Kristo kī ji ŋo a'tekjim ŋi cēre á li yīe binitōb ne.

⁷ Ni là cin' mōnmōnm ne, ŋmē ne pien' ne, ni la ji ŋi li boh gbēmōnt-i?

⁸ Mi ya pienm ŋa ŋēn' Uwien wà yih ne saan.

⁹ Kpōnō ya ŋōke waamu mōnōn cēreh kpōnō ke nuuleh ne.

¹⁰ Min wōn, Yonbdaan cēre' n ŋmōbe midum nī'bo ki ye nī'yēnmaale ŋa bore' nin n'yi. Ama wà taah fenfēnm kī bāareh nī'ni nno yīe la, wō ŋi li yé udaan wà ke, u li lē utudere ne.

¹¹ N'yaabe, n bi biē ki tōkeh binib ki teh bē ŋi li jeh ipun la, ba ji bi jēndeh nni. Kristo ya dōpōnpōn ya gber ŋa ji bi li cēre uba ya yēnm ŋi saa.

¹² Cēre mēn binib bā taah fenfēnm kī bāareh nī'ni nno ŋi li jeh bi'pun haali kī tī fāare bi'ba mōnōn!

Li toreh mēn tōb, kī cēre Mifuoŋaanm ŋi li pekreh ne

¹³ N'yaabe, ninbi wōn, Uwien ne yin' ne ki de' ne ki wiē'. Ni la dule nēn bo kī li teh nī'yēnm yīe nā. Ama nī li yīe tōb, kī li toreh tōb.

¹⁴ Kimē yiko ke taan' ki te yiko uba ni ne, wōn si: «Li yīe a'tō ten a yīe a'ba ma bo.»

¹⁵ Liike mēn nī'yul bo! Ni te ten muwēnbiimu, kī coh tōb la, ni joh migbenm ne.

¹⁶ N tōkeh ne ne, cēre mēn Mifuoŋaanm ŋi li pekreh ne. Nno ne na ji li teh nī'yēnm yīe nā.

¹⁷ Kimē unisaal yīe nā bore' nin *Mifuoŋaanm yīe nā, ne *Mifuoŋaanm yīe nā mō bore' nin unisaal yīe nā. Unisaal yīe nā ŋa cendeh nin *Mifuoŋaanm yīe nā. Nēn bo ne na ŋi fre kī li teh nī'yēnm yīe nā.

¹⁸ *Mifuoŋaanm pekreh ne la, yiko ŋa ji ŋmōbe tuom nī'bo.

¹⁹ Tō, unisaal ya yīem cēreh u sōnh itūonbiere yā nno, ti ben yē. Yēn si: tijōkt ya tūon nin linarjmaal nin lisōnsōndl,

²⁰ nin ibule bo ya paanm nin liŋōkjil nin kinēnk nin likōnkōnl nin iponponbe nin ubenpiebe nin kuanierku nin ifinfinde nin umaapāare

²¹ nin ununfōke nin tideyibr nin unifēnjīn nin itūontō yā bre ten yīe. N là tōke' ne itūonbiere nno bó ŋo, kī liebe' kī tōkeh ne, binib bā ke teh tuu ya bont ŋa ŋi kō Uwien ya bēl ni.

²² Ama *Mifuoŋaanm cēre' binib yīe tōb, kī ŋmōbe uyensōnge nin uyenduon nin kuminku, kī ŋmōbe tinimōnt, kī muōh binib micēcēkm, kī ŋmōbe midum,

²³ kī ŋmē nin tōb, kī coh bi'ba. Yīko ŋa te kī biin binib bā teh tuu ya bont.

²⁴ Binib bā yé Kristo yaab nno, wiē' bi'nisaaltetem ten bi kpē' mē Kristo ya dōpōnpōn bo ne.

²⁵ *Mifuoŋaanm ne cēre' ti fuobe ma nno, cēre mēn mē ŋi li pekreh te.

²⁶ Cère mæn ti la li ηmabe nacenkpekuont, ki la li dælkeh tɔb, ki la li ηmabe ponponbe tɔb bo.

6

Li toreh mæn tɔb

¹ N'yaabε, nɪ yé bi pɪln' unil u teh ná bre la, ninbi bá *Mifuoŋaanm pekreh nε nnɔ, nɪ tien suoo, kí tore wɔ wɔ rɪ liebe kí kpɪen usen wá mɔn. Nɪ'ni wá kε rɪ liike u'yul bo ki mɔ la kɔ biikm ni.

² Li toreh mæn tɔb ijend ni. Nnɔ nε ni li boh Kristo ya yiko.

³ Unil maaleh ki teh u yé niba nε, ka yé la, u lereh u'ba nε.

⁴ Wá kε rɪ fiin kí liike u'tuonl. U laa' li mɔn la, wɔ rɪ li pèkeh u'ba u'tuonl nnɔ bo ki la taa' lɛ kí kpáandeh bi'tɔb yɛ.

⁵ Kimε wá kε teh ná la, nɪ likeh wɔn nε.

⁶ Bi wɔknh wá Uwien ya gber rɪ li ñendeh u ηmabe tibont tá kε nnɔ ya niba bó ki dienh wá wɔknh wá.

⁷ La lereh mæn ni'ba, ba lɛh Wien. Kimε unil bule' ná la, u li ce nɛn nε.

⁸ Unil teh u'yɛnm yíe ná la, u li lε u'yɛnm yíe ná ya suul nε. Ni'tingi si: mikuum. Ama unil teh *Mifuoŋaanm yíe ná la, u li lε *Mifuoŋaanm ya suul nε. Ni'tingi si: limiɛl lá ηa ηmabe gbenm.

⁹ Cère mæn tí li teh mimɔnm ki la ye ti jii'. Kimε ti tuu ki teh mimɔnm la, uyo we ní tí lɛ lisuul.

¹⁰ Nɛn bo, ti ηmabe libònl ma nɔ, cère mæn tí li sɔnh ki nuunh binib kε ya mɔnm, ni'kε tu nin ti'yaab bá mɔ teke' Kristo ki jin' nnɔ.

Tigbɛfɔrkaar

¹¹ Liike mæn, min nin n'yul nε keke' nɪ gbenge ki de' nε.

¹² Binib bá wɔbndeh nε ní li jɛh ipun nnɔ nuunh bε rɪ li teh tibont binib rɪ li lɛnh bi'yɛnm rɪ li sɔnge bi'bo, ηɔ bi la jɛnde bε Kristo ya dɔpɔnpɔn ya gber bo baba nε.

¹³ Kimε ben bá jɛh ipun nnɔ bugben ηa boh yiko. Bi yíe ni li jɛh ipun ηɔ bε rɪ li jɛbnh bi'ba ki teh ben nε wɔbn' nε ni jie' ipun nε.

¹⁴ Min wɔn, ma lí li jɛbn n'ba niba bo ki kɛnde' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya dɔpɔnpɔn bo. Udɔpɔnpɔn nnɔ bo nε uɛɛndun wuu ya bont te ten tikpir n'bo, nε n'yɛnm ηa ji pɛ tu'bo.

¹⁵ Kimε unil jie' lipunl bii wa jie' la, na cieke. Ná cieke si: Uwien rɪ tien tɛ binifɛnb nε.

¹⁶ Uwien rɪ de binib bá kε kpe u ya sen uyɛnduɔn, kí muɔ bε micɛckm. Wɔ rɪ tien nnɔ u'nib kε*.

¹⁷ Tɔ, kí ñε dinno kí li joh uba la ji ηmabe nni yɛnɛaabe, kimε n jɛnde' *Yesu bo ma nnɔ ya gbɛn juore' ki te n'bo nε.

¹⁸ N'yaabε, ti'Yonbdaan *Yesu Kristo rɪ juoke nε. Ami.

* 6:16 Migbiirm miε ni bi lɛbre' liñɔbonl lá ki ye u'nib kε nnɔ ní keke' Grekmbe ya lenm ni ki ye: Uwien ya nib Israyel yaab nε.

Kugbɔnku kua Pɔl ke'le' ki de'

Efes yaab nno

Nà wɔngeh Kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl ke'le' kugbɔnku kuu ki de' Kristo ya taaŋ ya te Efes ya du ni nin i'to ya te Asi ya tinɛnm ni nno nɛ. U là te lipekl ni nɛ ki ke'le' kugbɔnku nno (3:1; 4:1). Pɔl taan' u wɔkn' itaaŋ nno miwɔknm mà kɛ nno mijenjenm bo nɛ ki ke'le' kugbɔnku kuu ni. U ke'le' kù ki de' Kristo yaab bà ña yé Sufmbɛ nno nɛ. Kugbɔnku kuu ya mɛsɛnkpieke si: Efes yaab ñ bende Uwien bonde' wɔ ñ sɔn ituon ya nɛ. Ní yé tibont tà là buɔ, Yesu cère' binib bende' tù nɛ. Uwien bonde' haali uyoyo ño wɔ ñ taan nà kɛ te kitink bo nin kutaaku bo nɛ kí taa kí ñukn Yesu Kristo.

Kí cin liyul 1 kí tí baa 3, Pɔl tɔke' bɛ ki ye: Yesu Kristo nɛ baa' ki kpo' udɔpɔnpɔn bo ki cère' ben nin Uwien taan' buɔbu, kí ghen' kinenk kà là te bà yé Sufmbɛ nin bà ña yé Sufmbɛ nno ya sesieke. Nen bo, borm ña jí te bi'siik ni.

Kí cin iyul 4 kí tí baa 6, Pɔl tɔkeh Kristo yaab ki teh bɛ ñ lí ñmɔbe mitekjim nin uyenduon wà Uwien de' bɛ wù nno, kí lí fuobe mifuobɛnm. Wà ke'le' kugbɔnku kuu nno tɔkeh piicieb kí teh bɛ ñ lí yíe bi'puob tɛn Kristo yíe u'taaŋ yaab ma bo, kí kpo' bi'biere bo nno nɛ.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. N kieh kugbɔnku kuu ñ de bà yé Uwien yaab kí ñɛ *Yesu Kristo bo, kí du u'bo kí te [Efes ya du ni] nno nɛ.

² Ti Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ñ juoke nɛ, kí de nɛ uyenduon.

Uwien tien' te mimɔnm mà Yesu Kristo bo

³ Tí pèke men Uwien ti Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. Tí yé wɔn Kristo yaab ma nno nɛ Uwien tien' te u'mɔnm kɛ ya bol. Mimɔnm nno yé paaki bó yaam nɛ, kí yé *Mifuoŋaanam yaam.

⁴ Tɔ, u là cère' tí yé Kristo yaab nɛ kí gènde' te kí laa' wa laan ñɛn' uŋɛndun ño tí lí yé u'yaab, kí lá lí ñmɔbe biil u'nun bó. U yíe te nɛ,

⁵ kí juo' kí gènde' te kí tien' te u'bumu *Yesu Kristo bo. U yíe nɛ kí cèkre' u'yɛnm kí tien' nno,

⁶ ño tí lí pèkeh wɔ u ñmɔbe ukpieke wà nno bo nin u tien' te tinimònt tà kí ñɛ u'Bije wà u yíe wɔ nno bo.

⁷ Wɔn u'Bije ya sɛm bo nɛ u de' te kí wiɛ', kí fère' te tí biere, kí wuɔn' te u ñmɔbe tinimònt tù yebe kí tí kɛ ma bo.

⁸ U tien' te tinimònt nno kí gbien', kí de' te miyɛnfuom nin mibenm isɛn kɛ ní.

⁹ U cère' tí bende' tibonbɔlkaar tà u'yíem bo, u là cèkre' u'yɛnm wɔ ñ tien' tù Kristo bo nno.

¹⁰ Ní lá kpaan' uyo la, u lí tien' tibonbɔlkaar tà nno si: u lí taan nà kɛ te kutaaku bo nin nà kɛ te kitink bo nno Kristo ñ lí yé ní'kɛ ya bɛr.

¹¹ Uwien cère' tí yé wɔn Kristo yaab ma nno nɛ kí lá juo' kí gènde' te tí lí yé u'yaab. Uwien teh tibont kɛ u jɛke' ma bo nin u yíe ma bo,

¹² ño tinbi bà kpie' kí ñmɔbe lidɛndɛnɛl Kristo bo nno tí lí pèkeh wɔn Uwien, u ñmɔbe ukpieke wà nno bo nɛ.

¹³ Wɔn Kristo bo nɛ ní'mà là cii' Uwien ya gber. Tù yé tigbɛmònt nɛ, kí yé tigbɛmɔnmònt tà cère' ní ñmɛrɛ'. Ní teke' wɔ kí jin', nɛ Uwien dieke' nɛ. *Mifuoŋaanam mà u là pùon' kí ye u lí de nɛ mè nno nɛ yé kudieku nno.

¹⁴ *Mifuoŋaanam nno bo, tí bɛn kein kí ye tí lí lɛ Uwien bonde' lifaal là kí ble' u de' bà kí wiɛ' bí yé yaab nno. Nen bo, cère men tí lí pèkeh wɔ u ñmɔbe ukpieke wà nno bo.

Pɔl kàareh kí dienh Efes yaab

¹⁵ Nen bo nɛ n cii' ní tùɔrɛ' kí teke' Yonbdaan *Yesu kí jin', kí tùɔrɛ' kí yíe Uwien ya nib kɛ ma nno,

¹⁶ nɛ n tuu kí faareh Uwien ní'bo, kí tien' ní'bó n'kaare ní,

¹⁷ kí miɛh tí Yonbdaan *Yesu Kristo ya Wien wà yé tí Baa kí ñmɔbe ukpieke nno wɔ ñ cère *Mifuoŋaanam ñ de nɛ miyɛnfuom kí wuɔn nɛ wɔ, ní tùɔrɛ kí bende wɔ.

¹⁸ N miɛh wɔ wɔ ñ wende ní'nun bó, ní bende lidɛndɛnɛl là bo u yih nɛ nno; kí bende u'faal là mɔn kí ñmɔbe lisel, u lí taa lɛ kí de binib bà yé u'yaab nno;

¹⁹ kí bende kí ye u'tuɔm yebe ká tí ñmɔbe mí kɛ nin bà. U taah mè kí toreh tinbi bà teke' wɔ kí jin' nno. U wuɔn' mítuɔm bugbɛn yebe kí kɛ ma bo,

²⁰ uyo wà u taa' mè kí mɛkre' Kristo bitenkpiib ní, kí taa' wɔ kí kàan' u'nojie bó paaki bó nno nɛ.

²¹ Kristo te nen saan ne ki nmobe mituom ki cen' na ke te kutaaku bo ki nmobe mituom ke ya bol nin na ke nmobe ticient ke ya bol. U'yel cen' iyel ya ke te. Na ye fenfenna ya yel baba, li cen' uyo wa we ni nno mo ye ne.

²² Uwien cere' Kristo ne te' tibont ke bo litaal, ki tien' wo tibont ke ya cien. Won ne ye u'taan ya yul,

²³ ne u'taan ye u'gbenent. U te li'ni ki ti gben', ne Uwien mo te u'ni ki ti gben'.

2

Mifuobfenm nin Kristo

¹ Uyo uba ni la teh ibiere ne ki biih Uwien, ki te ten bitenkpiib u'nun bo;

² ki teh ten unendun yaab, ki boh wa ye isenpol ya cien ki te kutaaku nin kitink ya sesieke nno. Fenfenna u ya cien ne nuuke unendun ya nib ba na tuo' Uwien ya njobu bo nno; ki cereh bi teh u ye na.

³ Uyo uba ti'ke mo la te ten bi ya nib ne, ki pe minisaaltetem bo, ki teh ti'yenm ye na. Tinisaaltetem nno bo, ti la kpe Uwien ri dere ti'tub ten binitob ne.

⁴ Ama Uwien nin muoh binib miccekem ni ti kende', ki ye te ki gben'. Nen bo,

⁵ tinbi ba la te ten bitenkpiib Uwien ya nun bo, ka boh wo nno, u cere' ti liebe' ki fuobe nin Kristo. U'juokm bo ne ni nmere'.

⁶ Ti ye *Yesu Kristo yaab ma nno ne Uwien taan' ki mekre' tinbi nin won, ki cere' ti kele' won Kristo saan paaki bo.

⁷ Uwien tien' te nno u'juokm bo ne ki ne *Yesu Kristo bo, na ki ne dinnu ki li joh wo ri wuan ki ye u'nimant yebe ka ti nmobe tu kpe nin ba ne.

⁸ Ni teke' *Yesu ki jin' ma nno, ne cere' ni nmere' ni nmere' Uwien ya juokm bo. Na ye ni'tuom bo ne ni nmere', Uwien ya paabu bo ne ni nmere'.

⁹ Na ye ni'tuon bo ne ni nmere'. Nen bo, uba la li jebnh u'ba.

¹⁰ Kimu Uwien ne cere' ti ji ye ti ye bidenb ba no. Ti ye *Yesu Kristo yaab ma nno ne Uwien tien' te binifenb na ti li sonh ituonmnmn na u la juo' ki bonde' ye ki ble' te nno.

Yesu Kristo bo ne ti'ke taan' ki tien' unibaab

¹¹ Nen bo, tiere men ki ye bi maa' ne ma na ye Sufmbe. U yo uba *Sufmbe la yih ne ba na jie' pun ne, ki yih bi'ba ba jie' ipun. Unisaal ne jie' bi'pun ne upunjie ya dieku te bi'bo.

¹² Tiere men ki ye uyo nno, na la ben Kristo, ka la nmobe sen ni li ye Israyel yaab, ka la te kujotieku kua Uwien cuo' ku nin u'nib mibolm ma yebe, ki puon' lipuonl ki de' be nno ni. Na la nmobe dendenl, ka ben Wien ni fuobm ni kitink kie bo.

¹³ Ama ninbi ba la jende' Uwien nno, fenfenna ni ye *Yesu Kristo yaab ma nno, Uwien cere' ni nekn' wo ki ne won Kristo ya sem bo ne.

¹⁴ Kimu won Kristo ne cere' ti nmobe unokpaan. U taan' *Sufmbe nin ba na ye *Sufmbe ki tien' linibol liba. U kpo' udoponpon bo, ki gben' kinenk ka la te ten liguonl ki bore' be nno.

¹⁵ U cere' *Sufmbe ya yiko nin u'wab nin u'tentienm na ji nmobe tuom. U taan' *Sufmbe nin ba na ye *Sufmbe ki tien' linibofenl bi te nin wo. U tien' nno ne ki cere' bi nmobe unokpaan.

¹⁶ U kpo' udoponpon bo ne ki taan' ba ye Sufmbe nin ba na ye Sufmbe ki tien' unibaab ki cere' ben nin Uwien taan' bujobu. U tien' nno ne ki gben' kinenk ka la bore' be nno.

¹⁷ Kristo baa' ki la take' ninbi ba la jende' Uwien nin ba la neke wo nno uyenduon ya gber ne.

¹⁸ Kristo bo ne Mifuoñaanbaabm cere' ti'ke laa' usen ti nekn Baa Uwien.

¹⁹ Nen bo, ninbi ba na ye *Sufmbe nno, na ji ye cenb bi binib ba rien' niba bo ni, ama ni ji ye Uwien ya nib ya biba ne, ki ye u'den yaab mo.

²⁰ Ni te ten kuduku kua bi meh ku ya bont ne. *Yesu ya tondb nin *Uwien ya njobonsaknb ne ye kuduku nno ya tenpuul, ne *Yesu Kristo bugben ye litenl la co litenpuul nno.

²¹ Won bo ne kuduku nno ya bont ke to tu'tor bo ki kpienh, ki ti tien' kuduku kua ye Yonbdaan yaaku.

²² Ni ye won Kristo yaab ma nno, ni mo ye kuduku nno ya bont ya tuba ne, ki taan' ki tien' libuol la Uwien te ki ne *Mifuoñaanm bo.

3

Pol take' ba na ye Sufmbe tigbemnmant

¹ *Yesu Kristo ya tuonl bo ne min Pol te lipekl ni ninbi ba na ye *Sufmbe nno bo.

² Ni cii' Uwien ya nimant bo, u de' nni lituonl la ri son ki de ne nno bo.

³ U la cibre' n'nun bo ki cere' n bende' u'gbebolkaar ne ki kele' tu mikpiekm kugbonku kuu ni waamu.

⁴ Ni kaan' tu la, ni li fre ki bende ki ye n nmobe mibenm tigbebolkaar nno bo. Tu wongeh Uwien la li tien na ki ne Kristo bo ne.

⁵Uwien ŋa là cère' uyo bo yaab bende' tigbeɓɓalkaar nno, ama fenfennɔ wuɔ Mifuoŋaanm cère' u'yaab *Yesu ya tondɓ nin u'ñɔbonsɔknɓ bende' tu.

⁶Tigbeɓɓalkaar nno si: kí ñe u'gbemɔnmɔnt bo, bà ŋa yé *Sufmbe li taan nin *Sufmbe kí ji Uwien ya faal, kí taan kí tien unibaab, kí taan kí li te Uwien là pùon' lipuonl là nno ni, kime bi'ke yé *Yesu Kristo yaab ne.

⁷Uwien ya nimɔnt nin u'paabu bo ne u cère' n yé u'tonsɔnl, kí tɔkeh binib u'gbemɔnmɔnt nno.

⁸Min wà yé Uwien ya nib ya gbaarkɛ nno, Uwien tien' nni tinimɔnt kí ye í tɔke bà ŋa yé *Sufmbe nno kí ye Kristo yé lifaal là mɔn kí tí kende' ne;

⁹kí wuɔn binib ke be í tɔɔre kí bende Uwien teh ma bo nibonn ná u là bobn' nɛ lididikl bo nno. Wɔn Uwien wà ñen' tibont ke nno ne là bɔle' nɛ u'ba saan haali uyo bo.

¹⁰U tien' nno ŋɔ kí ñe u'taanl bo, ná ŋmɔbe mituom ke ya bol nin ná ŋmɔbe ticiɛnt ke ya bol kí te paaki bó nno í bende Uwien ŋmɔbe miyenfuom isen ke ni ma bo ne.

¹¹Nno ne bobn' wɔ í tien ná haali uyo bo nno, u ji tien' ñen ne ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo.

¹²Ti teke' Kristo kí jin' ma kí yé u'yaab nno bo ne ti ŋmɔbe usen tí nekn Uwien nin midum.

¹³Ñen bo ne n gbáanh ne, ní la cère ni'gbenɛnt í yɔre n jinh ijend yà ni'bo nno bo. Ama cère men n'jend nno í li yé ni'bo ukpieke.

Kristo yie te

¹⁴Ñen bo ne n gbaandeh Baa Uwien ya nun bó.

¹⁵Wɔn ne yé kutaaku bo yaab nin kitink bo yaab ke ya Baa.

¹⁶N mieh wɔ u'kpieke yebe kí tí kende' ma nno bo wɔ í cère *u'Fuoŋaanm í de ne mituom, ní li yé binib bà ya fɛl co ne.

¹⁷N liebe' kí mieh wɔ, wɔ í cère Kristo í li te ni'fɛl ní kí tí gben ne. Ni teke' wɔ kí jin' ma nno bo, n mieh wɔ wɔ í cère ní li faa miytem ni, kí lí se mɔnmɔnm,

¹⁸ŋɔ ninbi nin u'nitɔb ke í fre kí bende Kristo ya yiem yebe ka ŋmɔbe biɛn isen ke ni ma bo;

¹⁹kí bende kí ye u'yiem yebe kí tí gèbre' unisaal ya benm; kí li ŋmɔbe Uwien ya tetem ke kí tí gben'.

²⁰Uwien ne li fre kí tien te nɛ í li yebe kí cen ti maaleh ná nin ti mieh wɔ ná, kí ñe u'tuom má te ti'ni kí sɔnh ituon nno bo.

²¹Wɔn si ukpieke u'taanl yaab ni *Yesu Kristo bo yo ke yo haali nin uyo wà ŋmɔbe gbenm. Ami.

4

Uwien cère' Kristo yaab ke taan' kí tien unibaab

¹Tɔ, min Pɔl wà te lipɛkl ní Yonbdaan bo nno sureh ne; ní cère ni'tetem í li selndeh Uwien wà yin' ne nno;

²kí li jindeh ni'ba tingi isen ke ni, kí li ŋme nin unil ke, kí li ŋmɔbe liyenguol, kí li yie tɔb, kí li ŋmɔbe sukke tɔb bo.

³*Mifuoŋaanm taan' ne kí tien' unibaab ma nno, ñikn men kí li te kí ñe u'ñɔkpaan bo.

⁴Uwien cère' tí'ke taan' kí tien' tigbenɛnt tuba ne. *Mifuoŋaanm mɔ te miba ne. Ne Uwien yin' te lidɛndɛnl là bo nno mɔ te liba ne.

⁵Yonbdaan te uba ne. Mitekjim mɔ te miba ne. Uwien ya ñunsii mɔ te uba ne.

⁶Uwien te uba ne, kí yé unil ke ya Baa. Wɔn ne cen' ná ke te, kí te unil ke ya fɛl ni, kí taah unil ke u sɔnh u'tuon.

⁷Ama tí'ni wà ke laa' bupaabu Kristo de' wɔ kí kpaan' ma bo ne.

⁸Ñen bo ne ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye:

«U doh paaki uyo wà nno,
u tuke u cuo' bà tiyonbt nno ne,
kí de' binib bupaabu.»

⁹Tɔ, u don' paaki ya tingi si ba? Ni yé nɛ í wuɔn kí ye u kpie' kí jiere' dɛntingi ne.

¹⁰Wà jiere' dɛntingi nno, wɔn ne don' paaki mɔ kí gèbre' kutaaku ŋɔ wɔ í li te ni'ke saan.

¹¹Wɔn ne de' unil ke bupaabu. U cère' biba yé bitondɓ, bitɔb yé u'ñɔbonsɔknɓ, bitɔb mɔ kpaandeh tigbeɓɓalmɔnt, bitɔb yé bà likeh u'taanl yaab*, bitɔb mɔ yé Uwien ya gber ya wɔnwɔknɓ.

¹²U de' bupaabu nno ŋɔ wɔ í bonde Uwien ya nib be í li sɔnh u'tuonl, kí cère u'taanl là yé u'gbenɛnt nno í kpere mitekjim ya sen ni ne.

* 4:11 Bi lebre' itɔbon yà kí ye bitɔb yé bà likeh u'taanl yaab nno; í kele' Grekme ya lenm ni kí ye biwenkpaan ne.

¹³ Nnɔ ne ti'ke li ηmɔηmɔbe kɪ tɪ tien unibaab mitekjim ya sen ni, kɪ bende wɔn Uwien ya Bijɛ mɔnmɔnm, kɪ li yɛ binib bɔ kpɛre' mitekjim ya sen ni, kɪ li te tɛn Kristo kɪ tɪ gben.

¹⁴ Nnɔ ne ta ji li te tɛn bumu. Ta ji li te tɛn bu'ɛrɛbu bɔa i'ɛnungbegbel tureh bɔ kɪ joh ikɛle ke. Binib ya wɔknm mɔ tulndeh binib ηa ji ηmɔbe tɛ kɪ pekreh tɛn kutafaaku ne tuke tɛ. Nib ηa ji li lɛre kɪ tuln tɛ nin bi'tonnɛnku.

¹⁵ Ama tɪ li yɛ tɔb, kɪ li tɔkeh tɔb tigbɛmɔnt. Nnɔ ne ti li kpɛre isɛn ke ni, kɪ li te tɛn Kristo. Wɔn ne yɛ u'taanl ya yul.

¹⁶ Wɔn ne taan' u'nib ke kɪ cɛre' bi tien' unibaab tɛn tigbenɛnt ya gbɛnɛnbɛl tutuuke i'tɔ bo kɪ tɔ're' kɪ co ma bo. Tigbenɛnt ya gbɛnɛnbɛl ke sɔnh i'tuon mɔnmɔnm la, tigbenɛnt nnɔ ke kpɛnh nɛ. Kristo ya taanl yaab mɔ yaam te nnɔ nɛ. Bi yɛ tɔb la, litaanl nnɔ kpɛnh mɔnmɔnm nɛ mitekjim ya sen ni.

Mitetekpaam nin mitetefɛnm ya gber

¹⁷ Nɛn bo nɛ n'niikeh kɪ tɔkeh nɛ tigber tuu nɔ Yonbdaan ya yel bo kɪ teh: Ni la ji rɪ li fuobe tɛn binib bɔ ηa pɛ Wien bo. Bi'yɛnmaale ke pɛ bonfɛnm bo nɛ.

¹⁸ Bi'nun ηa wien. Bi'yufaa nɛ cɛre' ba bɛn niba. Nɛn bo nɛ ba rɪ lɛ Uwien de' u'nib mifuobfɛnm mɔ nnɔ.

¹⁹ Ba ji bɛn nɔ mɔn, ka bɛn nɔ bre, nɛ kɪ taa' bi'ba kɪ de' lisɔnsɔndl, kɪ ηaake kɪ teh tijɔknt ya bonn ke ya bol.

²⁰ Ninbi wɔn, na yɛ ni benge' nɛn nɛ Kristo bo.

²¹ Ni lɔ cii' Kristo ya gber nɛ, nɛ bi lɔ wɔkn' nɛ tun nɛ kɪ nɛ wɔn *Yesu Kristo ηmɔbe tigbɛmɔnt tɔ nnɔ bo, bi ba?

²² Nɛn bo, dɔan mɛn ni'tetekpaam, mɪ yɛ minisaaltetem mɔ lɔ saah nɛ kɪ cɛreh ni'nun fɔke tibont tɔ lɛreh binib nnɔ bo nɛ.

²³ Cɛre mɛn Uwien rɪ lɛbre ni'tetem nin ni'yɛnm,

²⁴ ηɔ nɪ li ηmɔbe mitetefɛnm mɔ Uwien tien' mɛ u yɛ ma bo nnɔ. Tigbɛmɔnt nɛ cɛre' mitetem nnɔ mɔn, kɪ cuube.

²⁵ Nɛn bo, dɔan mɛn kutonnɛnku. Wɔ ke rɪ li tɔkeh u'tɔ tigbɛmɔnt, kɪmɛ ti taan' kɪ tien' tigbenɛnt tuba nɛ.

²⁶ Ni'benku ni ben' la, nɪ cuo ni'ba kɪ la tien biere, kɪ la cɛre ni'benpiebe nnɔ rɪ lu uwien.

²⁷ La de mɛn sɛnpol sɛn uba nin utɔ.

²⁸ Wɔ suh la, wɔ rɪ dɔan bunasubu, kɪ li yɛ unimɔn, kɪ li sɔnh ituon nin inunmɔn, kɪ lɛ u yɛ nɔ u'noje bo, ηɔ kɪ pu bijiinb mɔ.

²⁹ Ni la cɛre i'ɛnɔnbil rɪ li nɛh ni'ɛuon ni. Ama ni ye nɪ li len la, nɪ cɛre nɛ rɪ li yɛ i'ɛnɔn ya mɔn, kɪ fre kɪ tore binib nɪ wiɛbe bɛ ma bo bɛ rɪ kpɛre mitekjim ya sen ni, kɪ cɛre bɔ cenge ni'bo nnɔ rɪ lɛ mimɔnm.

³⁰ La cɛre mɛn *Uwien ya Fuo'naanm ya yɛnm rɪ saa, kɪmɛ Uwien taa' mɛn nɛ kɪ dieke' nɛ, kɪ gu lidaali lɔ u li de nɛ kɪ wiɛ.

³¹ Ni la cɛre ni'benku ni rɪ li tɔ tɔb bo, kɪ la ηuuh tɔb bo, kɪ la li ηmɔbe benpiebe, kɪ la kɔnh nin tɔb jɛr, kɪ la sukreh tɔb, kɪ la cɛre biɛrm miba nin mitɔm rɪ ji rɪ li te ni'ni.

³² Li yɛ mɛn binimɔnb, kɪ li muah tɔb micɛɛkm, kɪ li fɛreh tɔb tɛn Uwien fɛre' nɛ Kristo bo ma bo.

5

¹ Ni yɛ Uwien ya bumu u yɛ nɛ ma nnɔ, li te mɛn tɛn wɔn.

² Li ηmɔbe mɛn miyɛm ni'fuobm ni, tɛn Kristo yɛ tɛ ma kɪ taa' u'ba kɪ tien' bupaabu nin kitaturwɛnk nnɔ. Lituɔrl nnɔ te tɛn lɛfina nɛ kɪ nu kɪ ηmɛ, kɪ sɔnge Uwien ya yɛnm.

³ Ni yɛ Uwien ya nib ma nnɔ, na ji kpɛ bɛ rɪ li tɔakeh lisɔnsɔndl nin tijɔknt ya tɔon ke ya bol nin ununfɔke ya yel ni'ni mɔnɔn.

⁴ Na ji kpɛ ni li lienh i'ɛnɔnbil nin jɔrlɛnm, kɪ la lienh tibont tɔ ηmɔbe tijɔknt bo. Nɔ kpɛ nɪ li teh nɛ si: nɪ li faareh Uwien nɛ.

⁵ Tɔ're mɛn kɪ bende kɪ ye wɔ ke teh lisɔnsɔndl nin wɔ ke sɔnh tijɔknt ya tɔon nin wɔ ke ηmɔbe ununfɔke lifaaciɛnl ηa ηmɔbe gbiin Kristo nin Uwien ya bɛl ni. Wɔ ke ηmɔbe ununfɔke lifaaciɛnl bo la, lifaaciɛnl yɛ u'bo ibule nɛ.

⁶ La cɛre mɛn uba rɪ taa gbɛfɛnm uba kɪ lɛre nɛ. Uwien ya benku ni beh bi ya nib bo nɛ, kɪmɛ ba ciuh u'ɛɔbu bɔ.

⁷ Ni la cɛre ninbi nin ni ya nibol rɪ li tɛ gber.

⁸ Uyo uba ni'mɔ lɔ te licin'ɛunl ni nɛ. Fɛnfɛnɔ, ni yɛ Yonbdaan yaab ma nnɔ, ni ji te kuwenwenku ni nɛ. Nɛn bo, li fuobe mɛn tɛn kuwenwenku ni yaab.

⁹ Kɪmɛ kuwenwenku cɛreh ti teh tinimɔnt ke ya bol nɛ, kɪ teh nɔ cuube, kɪ pɛ tigbɛmɔnt ya sen bo.

¹⁰ Sekn mɛn kɪ bende nɔ sɔnge Yonbdaan ya yɛnm.

11 La taa men ni'ba ki kuon binib ba te licinruun ni ya tuonfenfenm ni. Ama li feneh men bi'gber upaan bo.

12 A ye a take bi buoh ki sonh ituon ya nno ya gber monon la, ni nmobe ife ne.

13 Ama bi buoh ki teh na ke nno nen' upaan bo la, na ji buo, ni ji te kuwenwenku ni ne.

14 Kimε na ke nen' upaan bo la, ni ji ye kuwenwenku ni yaann ne. Nen bo ne bi ye:

«Sin wa goh la, a finde,
fii ki ne bitenkpiib ni,
Kristo li wende ne.»

15 Nen bo, li ben men, ni li fuobe ma bo, ki la ji ri li te ten ijar, ama wuon men ki ye ni nmobe miyefuom.

16 Uyo wa ni laa' libonl ni tien na mon la, tien ne men, kimε ti te iden ya no bre ne.

17 Nen bo, ji la ye men jar, ama bende men Yonbdaan ye na.

18 La nuh men daam ki yibeh, kimε tideyibr cereh binib teh fenfenm ne. Ama cere men *Mifuoonaan ri li te ni'ni ki ti gben.

19 Li dondeh men Yonbdaan, ki li geh iyuon ke ya bol ki fengeh wo nin ni'fel ke, ki li saakreh tob ya gbenent,

20 Ki li faareh Baa Uwien uyo ke nibonn ke bo ti Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo.

Upii nin u'ce li fuobe ma bi'dencenl ni

21 Ni boh Kristo ma nno, li blinh men ni'yul ni'tob ya nun bo.

22 Bipiibe, li blinh men ni'yul ni'cieb ya nun bo ten ni blinh ma ni'yul Yonbdaan ya nun bo nno;

23 kimε uje ye u'po ya cien ten Kristo ye u'taanl yaab ya cien ma ne. Kristo ya taanl ye u'gbenent ne, ne u ye u'taanl nno ya Nmienl.

24 Nen bo, bipiib ri li blinh bi'yul bi'cieb ya nun bo isen ke ni ten Kristo ya taanl yaab blinh bi'yul u'nun bo ma bo.

25 Bijebe, wa ke ri li ye u'po ten Kristo ye u'taanl ma, ki teke' li'kuum ki kpo' nno.

26 U tien' nno ho je ri li ye Uwien yaal ne, ne ki taa' miunum nin u'gber ki luore' li'nib.

27 U ye be ri baa u'saan, ki li mon ki windeh, ki la nmobe joknt, ki la nmobe miin, ki la gbe niba saan, ama be ri li ye binnaanb, ki la nmobe biil ne.

28 Nno ne ni kpe uje ri li ye u'po ten u ye u'ba ma bo. Uje wa ke ye u'po la, u ye u'ba ne.

29 Kimε nil na kpele ki senge' u'ba. U jinh ne, ki likeh u'ba monmonm ten Kristo jindeh u'taanl yaab ma, ki likeh be monmonm nno.

30 Tinbi Kristo yaab ye u'gbenent ne.

31 Ni kele' *Uwien ya gbokku ni ki ye: «Nen ne cere' uje kuon' upii la, u li daan u'naa nin u'baa, won nin u'po ri taan, ne ben bile nno ri taan ki tien unibaab.»

32 Nibonbalkaann nno ye niboncienn ne. Min bo, ni likeh Kristo nin u'taanl ne.

33 Ama tigber bugben likeh ni'mo ne. Uje ke ri li ye u'po ten u ye u'ba ma bo. Upii ke mo ri li boh u'ce.

6

Mubumu li fuobe ma bo lidencenl ni

1 Mubumu, ni ye Yonbdaan yaamu ne, li boh men ni'naambe nin ni'baambe, kimε ni kpe ri li teh nen ne.

2 «Li boh a'naa nin a'baa' ye liwobkpiekl la Uwien de' le ki pole' lipol ki kponb' le ne.

3 A pe li'bo la, «A li te liwiel ni ne, ki li nmobe limεfkl ugendun wuu ni.»

4 Bibaambe, la cere men ni'bumu ya yenm ri li neh ni'ni. Ama ni li wubeh mu, ki li pekreh mu, ki li gbierah mu Yonbdaan ye ma bo.

Iyonbe nin i'cenbaambe li te ma bo

5 Iyonbe, li boh men ni'cenbaambe ugendun wuu ni, ki li fenge be imonmon, ki li sonh bi'tuon nin ni'fel ke ten ni te ma bo nin Kristo.

6 Ni la li boh be bi'nun ni baba ten ni nuunh binib ne ri li pekeh ne, ama ni li teh ten ni ye Kristo ya yonbe ne, ki nuunh ni li teh Uwien ye na nin ni'fel ke.

7 Li sonh men ituon nin uyenumaa, ten ni sonh ki dienh Yonbdaan ne, na sonh ki dienh nib.

8 Ni li ben ki ye wa ke teh na mon, ye uyonb bii wa ye yonb la, mimonm nno bo ne Yonbdaan li suu wo.

9 Iyonbe ya cenbaambe, ni'mo ri li teh ni'yonbe monmonm, ki daan liwobl, ki li ben ki ye ninbi nin ben ke te Cenbaa uba ne paaki bo. Won na ye uba ki cen' utu.

Uwien de' Kristo yaab tijekonwent ta

10 N li len na ki fore si: li nuunh men ni'tuom Yonbdaan saan ho u'tocienn ri cere ni li faa.

¹¹ Taa men Uwien dienh tijekonwent ta ke nno no ki li faa ki fre ki tuobe usenpol nin u'cekn ya sen ke.

¹² Na ye ti li to nin unisaal ne litual. Ama ti li to litual nin na nmabe ufaa ke ya bol nin na nmabe ticiant ke ya bol nin na nmabe mituam ke ya bol ki nuuke licinfunl ya ndun wuu no nin isenpol ya te paaki bo nno ne.

¹³ Nen bo, taa men Uwien dienh tijekonwent ta ke nno, no uwenbiere ya daali ni fre ki to monmonm ki ne len, ki juore ki li se ki faa.

¹⁴ Nen bo, bonde men ki sere, ki li pe tigbamont bo. Tu ye ni'bo liningbenl ne ki co ni'ciek ni, ki li pe imon bo. I ye ni'bo tijekonwent ta lekndeh ni'fel bo ne.

¹⁵ Taa men tigbamont ya tokm ki tien ten ni'tacaan, ki cere ni'gbenent ri li naanh tu'tokm bo. Tun ne cereh unil ya yenn do.

¹⁶ Li taah men mitekjim ki teh ten lipikl uyo ke. Ni li taa len ne ki fre ki kpiin usenpol ubiero ya pien ya teknh umu nno,

¹⁷ ki cere ni'nerm ri li ye ni'bo tikur ya kenpinl, ki li nuuke *Mifuoŋaanm ya jusiek, ni'tingi si: Uwien ya gber.

¹⁸ Li kaareh men uyo ke, ki cere *Mifuoŋaanm ri li toreh ne ni'kaare nin ni'miebu ni isen ke ni. Nen bo, la goh men, ki li tuu ki kaareh ki dienh Uwien ya nib ke.

¹⁹ Li kaareh wo men ki dienh n'mo, no wo ri cere ri la yaare n'nbu la, ri bende n li len ma bo, ki de nni lifel ri take binib tigbamont tuu ya bonbalkaar ki la bole tu.

²⁰ N takeh tun ne ki te lipikl ni. Nen bo, ni li kaareh, Uwien ri de nni lifel, ri take binib tigbamont nno ya bonbalkaar, n bi li take be tu ma bo ki la bole tu.

Ifuondforke

²¹ N ye ni'mo ri bende n te ma bo nin n teh na ne. Ti'ninje Ticik wa n ye wo u sanh Yonbdaan ya tuonl monmonm nno li take ne n'gber ke.

²² N sanh wo ni'saan na bo si: wo ri la take ne ti'gber, ki saake ni'gbenent ne.

²³ Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ri de ninbi ti'yaab uyenduon, ki cere ni li ye tob, ki li nmabe mitekjim.

²⁴ Uwien ri juoke binib ba ke ye ti'Yonbdaan *Yesu Kristo miyiem ma na nmabe bien nno.

Kugbɔnku kua Pɔl kele' ki de'
Filip
yaab nno
Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Filip yé Maseduɔnn ya tinfenm ya du nɛ. Pɔl joh u'sen nle bo nɛ ki tɔke' Filip yaab tigbɛmɔnmɔnt.

Pɔl kele' kugbɔnku kuu ki wuɔn' ki wɔn nin Filip yaab yíe tɔb ki gbien'. Ní tete nɛ bi lá cuo' Pɔl ki pekn' Yonbdaan ya tuonl bo. U te lipɛkl ni ka ní fre kí tore Filip yaab ma nno nɛ ní wi wɔ cɛn, kímɛ u cii' binib biba nuunh bɛ rí tuln bɛ nɛ (1:15-17; 2:21; 3:2, 18). Pɔl sɔn' uba ní' bɔ wɔ rí tí tore bɛ kí cenge tigbɛr nno (2:19-30).

Pɔl faare' Filip yaab bí' pum bo, kí sure' bɛ, bɛ rí li ŋuuke tigbɛmɔnmɔnt nno tinɔjer tule, kí lá cɛre uba rí tuln bɛ.

Yesu daan' u lá ŋmɔbe ná ke, nɛ Uwien taa' tibont ke kí ŋukn' wɔ. Nno nɛ Pɔl mɔ daan' ná ke lá yé u' bo lifaal nno (3:3-10), kí tuo' kí jɛndeh Yesu Kristo bo, nɛ kí tɔke' bɛ kí ye bí' mɔ rí tekɔn u'taal ní (3:17; 4:9), kí li ŋmɔbe uyensonge uyo ke, kí li kpe buɔɔbu.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Timote yé *Yesu Kristo ya tonsɔnb nɛ. Tí kieh kugbɔnku kuu tí de bá ke yé Uwien ya nib kí ñɛ *Yesu Kristo bo, kí te Filip ya du ní nno nin bá likeh Kristo ya taanl nin bí' totorb nɛ.

² Tí' Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔl káareh kí dienh Filip yaab

³ Uyo wá ke n tiere' ní' bɔ lá, n faareh n' Wien ní' bo nɛ.

⁴ N káareh kí dienh ní' ke uyo wá ke la, n káareh nin uyensonge nɛ.

⁵ Kímɛ kí ñɛ lidaali lá n baa' ní' saan kí lá tu dinnɔ, ní toreh nni nɛ n tɔkeh binib tigbɛmɔnmɔnt.

⁶ N du kí ye Uwien cin' lituonmɔnmɔnl lá ní' nni nno u li sɔn kí tí ghen lɛ lidaali lá *Yesu Kristo li baa ní nno nɛ.

⁷ Ní kpe rí li ŋmɔbe í ya yɛnmaale ní' ke bo, kímɛ n' yɛnm pɛ ní' bo nɛ. Uwien juoke' min nin ninbi ke ma nno nɛ cɛre' ní' tore' nni fɛnfennɔ wá n te lipɛkl ní nɔ nin uyo wá n lá mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo, kí nuunh binib rí tɔre kí teke tú kí jí nno.

⁸ Imɔn, Uwien nɛ yé umɔnkunl kí ye n yíe ní' ke nin n' fɛl ke. Kímɛ n yíe nɛ tɛn *Yesu Kristo yé nɛ ma bo nɛ.

⁹ N káareh ná bo sí: Uwien rí cɛre ní' yíem rí li yɛbreh kí joh ŋɔ ní' nun bɔ rí li wendeh ní li bɛndeh tibont ke ya tingi mɔnmɔnm,

¹⁰ ŋɔ kí sekn kí gɛnde ná mɔn. Nno nɛ na rí li ŋmɔbe jɔknt, ka rí li ŋmɔbe biil mɔ lidaali lá Kristo li baa ní nno.

¹¹ *Yesu Kristo li cɛre ní li tuu kí teh ná cuube ŋɔ Uwien rí li ŋmɔbe ukpiɛke nin kupɛnɛku.

Pɔl mɔh tigbɛmɔnmɔnt bo

¹² N' yaabe, n yíe ní bɛnde kí ye ná tu' nni nɔ bo binib cii' tigbɛmɔnmɔnt kí yebe nɛ.

¹³ Nɛn bo, sojambe bá gu ubɛrcien den nin binitɔb ke bɛn kí ye Kristo bo nɛ n te lipɛkl ní.

¹⁴ N te lipɛkl ní ma nno cɛre' Kristo yaab bá yebe du Yonbdaan bo kí gbien', kí laa' lifɛl cɛn, kí tɔkeh binib Uwien ya gber ka fenge.

¹⁵ Imɔn, bí' ní' biba ŋmɔbe n' bo iponponbe nɛ kí tɔkeh Kristo ya gber, kí nuunh bɛ rí li nich nin nni. Ama bitɔb mɔ tɔkeh Kristo ya gber nin iyɛnmaalmɔnmɔn nɛ.

¹⁶ Bɛn wɔn, bí' ŋmɔbe miyíem nɛ kí teh nno, kímɛ bí' bɛn kí ye n te lipɛkl ní rí mɔ tigbɛmɔnmɔnt bo nɛ.

¹⁷ Bitɔb nno bɛn wɔn, bí' nuunh bɛ rí wuɔn kí ye bí' cɛn' nni nɛ kí tɔkeh Kristo ya gber. Bí' yɛnmaale ŋa mɔn. Bí' teh nno kí nuunh n' jɛnd nɛ rí yɛbre lipɛkl ní.

¹⁸ Bí' tɔkeh Kristo ya gber nin iyɛnmaalbiere bí' bí' tɔkeh tú nin iyɛnmaalmɔnmɔn nɛ la, n' baka ŋa kpe len. Nín nɛn ke ŋɔ bí' ke tɔkeh Kristo ya gber nɛ. Nɛn nɛ cɛre' n poknh, kí li tuu kí poknh.

¹⁹ Kímɛ n bɛn kí ye nɛn nɛ li cɛre rí ñɛ len kí ñɛ ní káareh kí dienh nni ma nno nin *Yesu Kristo ya Fuɔfaanm bo.

²⁰ N gu nɛn nɛ nin inunmɔn, kí daan nɛ rí lí rí tien. N lí tien ná kpe rí tien nɛ nɛ, kí li ŋmɔbe lifɛl uyo wuu nɔ tɛn n lá ŋmɔbe lɛ ma bo uyo ke, kí cɛre n lí kpo bí' n lí fuobe la, binib rí lí kpiɛkreh Kristo n' bo.

²¹ Kímɛ min wɔn, n fuobe la, Kristo nɛ yé nibonmɔnn, n tí kpo' la, ní yé kpele nɛ n' bo.

²² Ama n li bie ki fuobe ne kí sɔn Uwien ya tuonl lè ní tore binib la, ma ji ben n li gènde nà.
²³ Ní fike' nni ne. N bi yíe ní kpo kí li te nin Kristo ne. Nen ne tu.
²⁴ Ama ninbi bo, n juore' ki fuobe ne la, ní mɔn.
²⁵ Nen bo, n ben ki ye ma ní kpo, ní yé imɔn ne. N li juore kí li te nin ní'ke ne, kí li toreh ne ní'tekjim ní li joh inun bó, ní li ñmɔbe uyensɔnge,
²⁶ ñɔ n tí liebe' ní ní'saan la, ní li jebnh ní'ba kí ñe *Yesu Kristo cère' n sɔn' itùon yá ki de' ne nno bo.

Li tuu ki ce men limuɔl Kristo ya gbemɔnmɔnt bo

²⁷ Ní te ma ke la, li fuobe men binib ni Kristo ya gbemɔnmɔnt wɔkn' ne ma bo. Ní yé n fre' la, n li baa ní'saan. Ma tí baa la, ní cii ní'gber kí ye ní pɛ mitekjim ya sɛn bo mɔnmɔnm, kí kpe buñɔbu, kí ñmɔbe iyennaale iba, kí mɔh limuɔl liba mitekjim mà kpe tigbemɔnmɔnt ya sɛn nno bo.
²⁸ La sɛn men ní'nennɛndb jɛwaanbu. Nen ne li wuɔn be kí ye bi joh mibolm ne, kí wuɔn ní'mɔ kí ye ní li ñmɛre. Ní yé Uwien yaam ne.
²⁹ Kímɛ Uwien ña juoke' ne ní teke Kristo kí ji baba ne, ama u juoke' ne ní jènde u'bo mɔ ne,
³⁰ kí li mɔh limuɔl là ní là laa' n mɔn' lè u'bo, kí cii' n bie kí mɔh lè fɛnfennɔ nno.

2

Li jiiindeh men ní'ba tingi ten Kristo

¹ Kristo bo, ní ñmɔbe ugbenɛnsaake, u'yiem cèreh ni faakreh, *u'Fuoñaanm cèreh ni kpe buñɔbu, kí ñmɔbe tinimɔnt, kí muɔh tɔb micɛɛkɛm ma nno,
² ní li kpe buñɔbu, kí li yíe tɔb, kí li te iyennaale, kí li pɛ usɛn uba bo ñɔ ní li ñmɔbe uyensɔnge kí tí ghen.
³ La li ñmɔbe men naniɛrku tɔb bo, kí la li wɔngɛh ní'ba. Na ñmɔbe kpele. Ama ní li jiiindeh ní'ba tingi, kí li bùh binitɔb ten ben ne cɛn' ne.
⁴ Uba la li nuunh u'tiɛma mɔnm, ama wɔ ní li nuunh bitɔb yaam.
⁵ Li ñmɔbe men mí ya tetem nin ní'tɔb ten *Yesu Kristo.
⁶ Wɔn wá nin Uwien ke te miba nno,
 wa ce kí ye wɔn nin Uwien ní li kpe.
⁷ Ama u'yɛnm ní ne u daan' tibont ke,
 kí ñmɔbe utonsɔnl ya tetem,
 kí tien' u'ba unisaal,
 unil ke laa' u yé unisaal.
⁸ U jiiin' u'ba tingi,
 kí tuo' Uwien ya ñɔbu bó,
 haali kí tí kpo'.
 U kpo' udɔpɔnpɔn bo ne.
⁹ Nen bo ne Uwien kpíen' wɔ kí tí gbien',
 kí de' wɔ liyel là cɛn' iyel ke,
¹⁰ ñɔ bá te paaki bó nin bá te kitink bo nin bá te dentingi nno ke cii' *Yesu ya yel la,
 be ní gbaan kí kpiɛke wɔ,
¹¹ ñɔ inibol ke ní len kí ye *Yesu Kristo
 ne yé tibont ke ya Yonbdaan,
 kí kpiɛke tí' Baa Uwien.

Li yé men kuwenwenku uñɛndun wuu ní

¹² Nen bo, n'jɔtiebe, ní yé binib bá tuu kí ñmɔbe mibom ne. Ni la ñmɔbe bom uyo wá n te ní'saan baba, ama fɛnfennɔ ma te ní'saan ma nɔ, li ñmɔbe men mibom kí cɛn' uyo wá n te ní'saan. Túore men kí li boh Uwien, kí li sɔnh itùon yá wɔngɛh kí teh ní ñmɛre' nno kí tí ghen.
¹³ Kímɛ wɔn Uwien ne sɔnh ní'ni, kí cèreh ní yíe u yíe nà, kí liebe' kí cèreh ní teh nè mɔ.
¹⁴ Li teh men tibont ke kí la ñulnh, kí la findeh nin tɔb mɔ,
¹⁵ ñɔ kí li yé binib bá ña ñmɔbe biil, ka ñmɔbe jɔknt, kí li yé Uwien ya bumu mùa mɔn kí tí ghen' binib bá ña cuube, ka kpe sɛn ya siik ní, kí li te ten kuwenwenku kí wendeh uñɛndun,
¹⁶ kí li tɔkeh be tigber tá dienh limiɛl. Nno ne ninbi bo n li jebn n'ba lidaali là Kristo lí baa ní nno, kímɛ n sɔn' lituonl là nin inunmɔn nno ña juore' fɛnm.
¹⁷ Ní'tekjim yé lituɔrl ne kí de' Uwien. Nba la, bi lí ku nni. Bi ku' nni la, n'sèm mɔ lí tien lituɔrl ne kí pukn ní'yaal bó. Ní te nno la, n ñmɔbe uyensɔnge ne kí poknh nin ní'ke.
¹⁸ Nen bo, ní'mɔ ní li ñmɔbe uyensɔnge kí lí poknh nin nni.

Polye wɔ ní sɔn Timote nin Epafrodit

19 N daan ki ye Yonbdaan *Yesu de' usen la, n li sɔn Timote ni'saan itaan yiε bo, wɔ rɪ tɪ cenge ni'gbɛr, kɪ lɔ tɔke nni nɔ n'yɛnm rɪ duɔn.

20 Kimε wɔn nɔ nɪ la, ma nɔmɔbe min nin wɔ maaleh ni'bɔ. Nil nɔ te ki cinbe ki tɔnge ni'gbɛr.

21 Bitɔb kε nuunh bi'tiema mɔnm nε, ba tɔnge *Yesu Kristo ya tuonl.

22 Ama Timote wɔn, ni ben wɔ, ki laa' u sɔn' ma bo. U sɔnh nin nni tigbεmɔnmɔnt ya sen ni ten kibuk sɔnh nin ki'baa ma bo nε.

23 Nεn bo, n tɪ laa' n'gbɛr ya donbɔ la, n daan rɪ pɔk kɪ sɔn wɔn nε ni'saan.

24 N du Yonbdaan bo ki ye min nin n'yul li baa ni'saan na rɪ taande.

25 Ama n maale' ki ye ni kpε rɪ cεre ti'ninjε Epafrodit rɪ liebe ni'saan nε. U yε min nin wɔ te ki sɔnh, ki tε ki mɔh limuɔl liba nε, ki yε unil wɔ ni sɔn' wɔ, wɔ rɪ lɔ de nni nɔ pɔre' nni.

26 U'nun mɔn wɔ rɪ tɪ rɪ lε ni'kε ama u'yɛnm saa' nɪ tɪ kende', kimε ni cii' u'wɛn bɔ.

27 Imɔn, u bunge' ki tɪ behn wɔ rɪ kpo nε, ama Uwien muɔ' wɔ micεεkm. Na yε u muɔ' wɔn baba nε micεεkm, u muɔ' n'mɔ nε nɔ n'yɛnsaa la yεbre kɪ pukn.

28 Nεn bo nε n teh tontonm rɪ cεre wɔ rɪ liebe ni'saan, nɪ tɪ rɪ tɪ lε wɔ ni'yɛnm rɪ sɔnge nɔ n'bugben ya yɛnm rɪ duɔn waamu.

29 Nεn bo, teke wɔ men nin uyɛnsɔngciεn, kimε u yε Yonbdaan yɔ nε. Li selndeh mɛn binib bɔ kε te ten wɔn.

30 Kimε Kristo ya tuonl bo nε u lɔ sɛn' waamu wɔ rɪ kpo. Wa lɔ jie u'miεl, nε ki sɔn' nni lituonl lɔ ninbi nin n'yul nɔ bi li fre kɪ sɔn nni lε nno.

3

Nɔ li cεre unil rɪ li cuube Uwien ya nun bɔ

1 Tɔ, n'yaabe, li poknh mɛn Yonbdaan bo. Ni yε rɪ liebe kɪ kele nε n lɔ kpιε' kɪ kele' nε nɔ nno nε la, na nɔabe n'yɛnm, kimε nεn nε li cεre nɪ nε kinunbɔnk ni.

2 Liike mɛn n'yul bo nin bitonsɔnbierb; i ya sengbele jeh ki bungreh i'ba nε ki yih nε upunjie.

3 Tinbi ya punjie nε yε upunjie mɔn, kimε *Uwien ya Fuoŋaanm nε cεreh ti pukeh wɔ, ki jebnh ti'ba *Yesu Kristo bo, ka du ti'tiema tuɔm bo.

4 Nin nεn kε nɔ min nɔmɔbe usen rɪ li du n'tiema tuɔm bo. Unil ye u nɔmɔbe usen wɔ rɪ li du u'tiema tuɔm bo la, n nɔmɔbe usen ki cen' wɔ.

5 Bi maa' nni, n nɔmɔn daali nε bi jie' n'punl. N yε Israyel ya bol ya nil nε, ki yε Bensamen ya yaabil. N'baambe kε yε Ebrembe nε. Yiko ya sen ni won, n yε *Farisienmbe ya cεkl yɔ nε ki pε u'bo mɔnmɔnm.

6 N'tuon ya sɔnm ni, n'nun lɔ mɔn rɪ jende Kristo ya taanl yaab nε. Yiko ya sen ni mɔ la, ma lɔ nɔmɔbe biil yiko uba bo.

7 N lɔ maaleh ki teh nεn kε yε n'bo kpεle nε. Ama Kristo bo n laa' nɪ yε fεnm nε.

8 Imɔn nε, n yin' nibonn kε fεnm kimε n bende' *Yesu Kristo n'Yonbdaan ma nno, nεn nε cen' nibonn kε. Wɔn bo nε n daan' nibonn kε, ki ye ni'kε yε tibint nɔ rɪ li yε won Kristo yɔ nε,

9 kɪ li te nin wɔ kɪ tɪ ghen. Na yε n pε *yiko bo ma nno nε ki yε ugbεmɔndaan. N teke' Kristo ki jin' ma nno, nε ki yε ugbεmɔndaan. Uwien buh binib bigbεmɔndεnb kɪ nε mitekjim bo nε.

10 N yε nibonbaabn nɔ si: rɪ li ben Kristo nε, kɪ li ben u mεkrm ya tuɔm, kɪ taan nin wɔ u'jend ni, kɪ tɪ kpo ten wɔn,

11 nɔ kɪ li daan ki ye n'mɔ li mεkre bitenkpiib ni.

Pɔl tiinh kɪ cuube lisuul ya buɔl

12 Na yε n ye n baa' lisuul nno ya buɔl nɔ nε, ka yε n ye n yε wɔ niba nɔ ji pɔre' wɔ nε. Ama n mɔndeh ki tiinh rɪ nɛnde lε nε, kimε *Yesu Kristo nε cuo' nni ki tien' u'yo.

13 N'yaabe, ma ye min nɛnde' lisuul nno nɔ nε. N'nun mɔn nibonn nɔ bo si: rɪ sunde nɔ tien' n'puoli bɔ nε, kɪ li bɔ minɔnm bo ki joh inun bɔ.

14 N tiinh ki cuube lisuul ya buɔl nε, nɔ *Yesu Kristo bo rɪ lε Uwien yin' te wɔ rɪ de te lisuul lɔ paaki bɔ nno.

15 Tinbi bɔ kε tien' binicekrkaab mitekjim ya sen ni nno, cεre mɛn tɪ li maaleh nno. Ni tɪ nɔmɔbe iyenmaale i'ba i bore' nin yii la, Uwien li wuɔn nε i'tingi.

16 Ni te ma kε la, cεre mɛn tɪ li tuu ki kpe usen wɔ tɪ li lɔ kpe wɔ ki lɔ baa' fεnfennɔ nɔ.

17 N'yaabe, ni'kε rɪ tεkn n'taal ni, kɪ li tɔre h ki sekndeh binib bɔ teh tɪ lɔ wuɔn' nε ki ye nɪ li teh ma bo nno.

18 Kimε n lɔ kpιε' kɪ tɔke' nε nɔ, ki tɪ tɔkeh nε fεnfennɔ wuɔ nin tinunsiir ki teh binib bɔ yebe nε nɔmɔbe mitetem mɔ cεre' bi yih Kristo ya kuum udɔpɔnpɔn bo fεnm.

19 Bi li tɪ fɔre kɪ juore fεnm nε. Bi'bent nε yε bi'Wien. Bi jebnh bi'ba bi'fε ya tuon bo nε. Bi'yɛnmaale kε pε uɛndun ya bont bo nε.

20 Tinbi wɔn, ti yε paaki bɔ yaab nε. Nεn bo nε ti gu nin inunmɔn lidaali lɔ Yonbdaan *Yesu Kristo ti'Nmiεnl i nε ni'bɔ kɪ baa nɪ,

²¹ Kí lèbre ti'gbenent tà ña ñmàbe sel nnò kí nenge u'yaar tà ñmàbe ukpieke nnò, kímé u ñmàbe mituám wò rí cère tibont ke rí tuo u'ñòbu bó.

4

¹ Nèn bo, n'yaabé, n yíe né né, kí dòkn' né cèen. Ninbi né yé n'bo n'yensonge, kí yé n'bo lisuul là bi dienh lè wà mòn' kí faake'. Tùre men kí li pè Yonbdaan ya sen bo nnò.

Igbiere

² Efodi nin Sentik, n sureh né nibonn ná bo si: Yonbdaan bo ní li lienh kí ciuh táb bó.

³ Sin n'tonsántò, umemàndaan, n gbáanh ñe né, á tore bε kímé bi yé bipiib bà nin Kleman nin n'tonsántáb là mònde' kí tore' nni tigbémónmònt ya tók m ni né. Uwien kélé' bi'yel limiel ya gbònkú ni ñò.

⁴ Yonbdaan bo, li poknh mén uyo ke. N liébe' kí tókeh né né, li poknh mén.

⁵ Li ñmε mén nin binib ke. Yonbdaan ya babaadaali nek'n' ní ñò.

⁶ La cère mén iyenmaale rí li wíebe né niba bo, ama ní li káareh isen ke ni, kí li gbáanh Uwien, kí li faareh wò, kí li miéh wò ná pòre' né.

⁷ Nnò né Uwien ya yenduon wà cén' unisaal ya benn ke nnò, li de né lifèsongl, kí cère ni'yenn rí li dò kí ñe *Yesu Kristo bo.

⁸ Tò, n'yaabé, cère mén ni'nun rí li món ná ke yé nibonmònn nin ná ke kpe bε rí li boh né nin ná ke cuube nin ná ke ña ñmàbe jòknt nin ná ke kpe bε rí li yíe nē nin ná ke ñmàbe lisel nin ná mōn kí tí gben' kí ñmàbe kupenpeku bo.

⁹ Li teh mén ni benge' ná n'saan, kí cií' nē, kí teke' nē, kí laa' n teh nē nnò, ñò Uwien uyenduon ya daan rí li te nin né.

Pól faareh Filip yaab bi'pum bo

¹⁰ N ñmàbe uyensonge Yonbdaan bo kí gbien', kímé ni jì fre' kí wuon' kí ye ni tien n'bó. Ni lí là tien n'bó né, ama ná là laa' sen né ní wuon kí ye ni tien n'bó.

¹¹ Ná yé n te tjiint ni né cère' n lienh nnò, kímé n benge' n li fuobe ma bo isen ke ni.

¹² N bèn n li fuobe ma bo tjiint ni bii ligbel ni. N benge' uyo ke, n li fuobe ma bo isen ke ni. N jinh kí gbuokeh bii n te mikònm la, n ñmàbe kí gbien' bii n ñmàbe waamu la, n bèn rí li tien ma.

¹³ Kí ñe Kristo wà dienh nni mituám nnò bo né n li fre kí tien ni'ke.

¹⁴ Nin nen ke, ni tore' nni n'jend ni ma nnò, ni tien' ní mōn né.

¹⁵ Ninbi Filip yaab mōnōn bèn kí ye uyo wà n là siereh Maseduonn ya tinfenm ni nnò, ninbi baba ña ní la, Kristo ya taanl liba mōnōn ña là ñen' ni'ba kí tore' nni. N là cin' u ya yo né kí tókeh binib Kristo ya gbémónmònt mitinfenm nnò ni.

¹⁶ N là te Tesalonik ya du ni uyo wà nnò, ni là nèkn' nni ná pòre' nni ní gèbre' bolm miba.

¹⁷ Na yé n nuunh mipum baba né; ama n nuunh ni'pum nnò bo, Uwien rí cère ní lε mimōnm kí gbien né.

¹⁸ Ni de' nni ná nnò, ni'ke kōn' n'nuo ni. Ni yebe kí cén' n là ciéke ná mōnōn. Ni sōn' Epafrodit wò rí lá de nni ná nnò, n laa' nē, né kí jì ñmàbe kí gbien'. Ni'pum nnò te ten lituarl là mōn li'nu ñmε, Uwien teke' lè, u'yenn songe li'bo né.

¹⁹ N'Wien ñmàbe ukpieke, kí ñmàbe lifaal kí gbien' ma nnò, *Yesu Kristo bo, u li de né ná ke pòre' né.

²⁰ Cère mén tí kpíeke tí'Baa Uwien uyo wà ña ñmàbe gbenm. Ami.

Ifuondfòke

²¹ Ni fuonde binib bà ke yé Uwien yaab kí ñe *Yesu Kristo bo nnò jeje kí de nni. Kristo yaab bà te n'saan nnò mō fuondeh né.

²² Uwien ya nib ke fuondeh né. Ubercién Sesa ya tonsōnb bà yé Uwien ya nib nnò tùrèh kí fuondeh né.

²³ Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke né.

Kugbɔnku kua Pɔl kele' ki de'

Kolɔs yaab nnɔ

Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Kolɔs yé Asi ya tinfɛnm ya ducien uba nɛ. Ní naan Pɔl nin u'yul ŋa jon' ni'bó. U'tonsɔntɔ Epafas nɛ cin' ki tɔke' ni'bó Yesu ya gber (1:7; 4:12).

Pɔl cii' bitonnɛndɛnb biba wɔknh Kolɔs yaab miwɔknm mà ŋa kpe sɛn ki tɔkeh bɛ ki teh bi li paan iyaajɛbok bo nɛ kí ŋmɛrɛ. U te lipɛkl ni ka ní fre kí jo ni'bó ma nnɔ nɛ ki kele' kugbɔnku kuu nɔ ki de' bɛ.

Kí cin iyul 1:1 kí tí baa 2:5 Pɔl wuɔn' ki ye Yesu Kristo nɛ ŋmɔbe mituɔm tibont kɛ bo, kí yé u'taanl ya yul. Wɔn nɛ kpe bɛ ní li pukeh wɔ.

Kí cin iyul 2:6 kí tí baa iyul 2:23 Pɔl tɔkeh Kolɔs yaab ki teh bɛ ní liike bi'yul bo, ki la li cengeh binib bà wɔknh miwɔknm mà ŋa kpe sɛn nnɔ ya gber, ama bɛ ní li co bi ŋmɔbe mitekjim mà nnɔ kenken.

Kí cin iyul 3 kí tí baa 4:6 Pɔl tɔkeh bɛ bi li fuobe ma bo itáan ni nin idencɛn ni nin binitɔb nɛ. U tí fɔrɛ' kugbɔnku kuu nɔ nin ifuonde nɛ (4:7-18).

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yíem bo. Min nin tí ninjɛ Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de

² ninbi tí yaab bà te Kolɔs ya du ni ki yé Uwien yaab ki du Kristo bo nnɔ. Tí Baa Uwien ní juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

Pɔl faareh Uwien Kolɔs yaab bo

³ Uyo wà kɛ tí kàareh tí Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa Uwien ki dienh nɛ la, tí tuu kí faareh wɔ ni'bo nɛ;

⁴ kímɛ tí cii' ní tùɔrɛ' kí teke' *Yesu Kristo kí jin', kí tùɔrɛ' kí yíe Uwien ya nib kɛ

⁵ kí ñɛ lidɛndɛnl lá Uwien ble' lɛ paaki bó kí gu nɛ nnɔ bo. Ní cii' lidɛndɛnl nnɔ bó lidaali lá bi cinde' kí tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà yé tigbɛmɔnt nnɔ nɛ.

⁶ Bi tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt nnɔ ma bo nnɔ, bi tɔke' tù nnɔ nɛ uɛndun ni ní'ke saan, tù cɛrɛh binib teknh *Yesu kí jinh kí yɛbrɛh kí joh, kí teh ná mɔn. Tù lá tien' ní' mɔ nnɔ nɛ, lidaali lá ní cinde' kí cii' Uwien ya juokm ya gber kí bɛnde' tù mɔnmɔnmɔn nnɔ.

⁷ Tí'jo nin tí tonsɔntɔ Epafa nɛ wɔkn' nɛ. U yé ní'bo Kristo ya tonsɔnl wà tí du u'bo nɛ.

⁸ U tɔke' tɛ *Mifuoñaanm cɛrɛh ní yíe tɔb ma bo.

⁹ Nɛn bo nɛ haali nin lidaali lá tí tí cii' ní'gbɛr nnɔ, tí kàareh kí dienh nɛ ka pieh, kí gbáanh Uwien wɔ ní cɛrɛ u'Fuoñaanm ní de nɛ miyɛnfuom nin mibɛnm isɛn kɛ ní, ŋɔ ní bɛnde u yíe ná kí tí gben.

¹⁰ Nnɔ nɛ ní li ŋmɔbe mitetem mà selndeh Yonbdaan, kí li teh ná kɛ sɔnge u'yɛnm, kí li sɔnh itùnmɔnmɔn kɛ ya bol, kí li tùɔrɛh kí bɛndeh Uwien mɔ kí pukndeh.

¹¹ Tí gbáanh wɔ kí teh u'tuɔm mà ŋmɔbe ukpíɛke nnɔ ní cɛrɛ ní' mɔ ní lɛ mituɔm kí li faa isɛn kɛ ní, kí li ñikndeh, kí li ŋmɔbe kuminku mibiikm mà kɛ li tu nɛ ní.

¹² Li faareh mɛn Baa Uwien nin uyɛnsɔnge, kímɛ u tien' nɛ binib bà kpe bɛ ní lɛ bi ya bó u bonde' mimɔnm mà u'bel lá yé kuwenwenku ní kí ble' bà yé u'yaab nnɔ.

¹³ Wɔn nɛ fie' tɛ licin'fɔnl ya tuɔm saan, kí nɛbrɛ' tɛ kí jon' u'Bije wà u yíe wɔ ya bel ní.

¹⁴ U'Bijɛ nnɔ nɛ de' tɛ kí wíɛ', kí cɛrɛ' u fɛrɛ' tɛ tí'biere.

Iyuoñ yà dondeh Kristo

¹⁵ U yé Uwien wà ba lenh wɔ ya nɛnnɛnku nɛ, kí te kí laa' uɛndun ŋa laan te,

¹⁶ Uwien cɛrɛ' wɔn nɛ ñɛn' tibont kɛ, kutaaku bo yaar nin kitink bo yaar,

bi lenh tà nin ba lenh tà,

Tibont tà kɛ te kutaaku bo kí ŋmɔbe mituɔm kɛ ya bol,

nin tà kɛ ŋmɔbe ticicnt kɛ ya bol,

Uwien cɛrɛ' wɔn nɛ ñɛn' tu'kɛ,

nɛ tu'kɛ mɔ yé u'yaar nɛ.

¹⁷ U te kí laa' tibont kɛ ŋa laan te,

wɔn nɛ cɛrɛ' tibont kɛ te tu'bùol.

¹⁸ Wɔn nɛ yé u'taanl ya yul,

nɛ u'taanl yé u'gbɛnɛnt,

Wɔn nɛ yɛ micincinm,
ki yɛ wà kpɛ' ki mɛkre' bitɛnkpiib ni,
ŋɔ wɔ rí li yɛ usɛnlier isɛn kɛ ni.

¹⁹ Kime Uwien ya yíem bo nɛ wɔn nin u'yul te u'Bije ni ki tí gben',
²⁰ ki cɛrɛ' u'Bije bugbɛn bo,
wɔn nin uɛndun taan' buɛɔbu,
ŋɔ ni'kɛ rí li yɛ u'Bije yann,
u'Bije ya sɛm mà ñɛn' ki wule' udɔpɔnɔn bo nnɔ bo nɛ,
u cɛrɛ' uɛɔkpaan te kitink nin kutaaku bo.

²¹ Uyo uba ni'mɔ là yɛ binib bà jɛnde' Uwien nɛ, ki yɛ u'nɛnɛndb kí ñɛ ni là ŋmɔbe iyɛnmaale yà í cɛrɛh ni teh ná bre nnɔ bo.

²² Ama fɛnfɛnnɔ Uwien cɛrɛ' ninbi nin wɔn taan' buɛɔbu kí ñɛ u'Bije tien' u'ba unisaal ma ki tuo' ki kpo' nnɔ bo. Uwien tien' nnɔ ŋɔ ní fre kí sere u'nun bó, kí lí yɛ u'yaab, kí la ŋmɔbe jɔknt, kí la lí ŋmɔbe biil mɔ nɛ.

²³ Ama ní lí faa mitekjim ni, kí lí co kenken. Ní là cii' tighɛmɔnmɔnt ma nnɔ, tú cɛrɛ' ní ŋmɔbe lidɛndɛn nɛ. Ní la wíɛ lidɛndɛn nnɔ. Bì kpaande' tú utingbɛn bo ya nib kɛ saan nɛ. Nɛ min Pɔl ya tuonl si: rí kpaande tu ya gbɛmɔnmɔnt nɛ.

Pɔl mɔh ki toreh Kristo ya taanl

²⁴ Fɛnfɛnnɔ n jinh ijend yà ni'bo nɔ n'yɛnm sɔnge nɛ; kime Kristo là jin' ijend yà nnɔ, n'mɔ tũkre' í ya jɛnd nɛ kí jɛndɛh u'taanl là yɛ u'gbɛnɛnt nnɔ bo.

²⁵ N yɛ litaanl nnɔ ya tonsɔnl ŋɔ ninbi bo, Uwien de' nni lituonl là nnɔ rí sɔn lɛ nɛ. Len si: rí tɔke nɛ Uwien ya gbɛr kí tí fɔrɛ.

²⁶ Tú yɛ tighɛbɔlkaar tà Uwien là bɔlɛ' tú uyo bo yaab nɛ. Nɛ fɛnfɛnnɔ u kpiire' tú kí tɔke' u'yaab.

²⁷ U yíe bɛ rí bende tighɛbɔlkaar nnɔ yɛ lifaal kí tí kpe ma bo nɛ, kí ŋmɔbe ukpɛke bà ŋa yɛ *Sufmbɛ ni. Ní'tingi si: Kristo te ní'siik ní ma nnɔ, ní ŋmɔbe lidɛndɛn kí ye ní lí lɛ Uwien ya kpɛke.

²⁸ Tí tɔkeh wɔn Kristo ya gbɛr nɛ, kí gbierɛh unil kɛ, kí taah miyɛnfuom kɛ ya bol kí wɔknh unil kɛ ŋɔ unil kɛ rí lí mɔn Kristo ya sɛn ní kí tí gben.

²⁹ Nɛn bo nɛ n sɔnh lituonl. Kristo ya tuɔm mà te n'gbɛn ní kí ñaanh nnɔ nɛ cɛrɛh n mɔh lituonl bugbɛn bo nin inunmɔn.

2

¹ Imɔn, n yíe ní bende n mɔh limuɔl là ya tunbu nin inunmɔn ninbi nin Lawodise yaab nin binibɔb bà kɛ ŋa laan laa' nni nin bí'nunbu bo nɛ.

² N teh nnɔ ŋɔ bí'fɛl rí lí co, bɛ rí lí kpe buɛɔbu, kí lí yíe tɔb, kí lí ŋmɔbe mibɛnm kí tí gben nɛ. Mibɛnm nnɔ nɛ lí cɛrɛ bɛ rí bende Uwien ya bonbɔlkaann. Nɛn si: Kristo bugbɛn.

³ Miɛnfuom nin mibɛnm ŋmɔbe lifaal là kɛ nnɔ buɔ wɔn saan nɛ.

⁴ N tɔkeh nɛ nɛn ŋɔ uba la taa ñɔŋmaagbɛr tuba kí lɛrɛ nɛ nɛ.

⁵ Kime nin ma te ní'ni ma kɛ nnɔ, n tuu kí maaleh ní'bó nɛ. N'yɛnm sɔnge ní'bo, kime n laa' tibont kɛ te tu'donbɔ nɛ ní'bùol, kí laa' ní du Kristo bo nin ní'fɛl kɛ.

Kristo nɛ dienh limiel

⁶ Ní teke' kí ye *Yesu Kristo nɛ yɛ Yonbdaan ma nnɔ, lí pɛ mɛn u'sɛn bo.

⁷ Túɔrɛ mɛn kí tɛn wɔ, kí cɛrɛ ní'miel rí lí juɔn u'bo. Lí faa mɛn mitekjim ní tɛn bí là wɔknh nɛ ma bo, kí lí faareh Uwien yo kɛ yo.

⁸ Lí bɛn mɛn, kí la cɛrɛ uba rí dele kí cuo nɛ nin tinisaalyɛnfogbɛr. Tú yɛ gbɛfɛnm nɛ, kí yɛ kutonɛnku mɔ, kí ñɛn' unisaal ya yaajɛbok nin isɛnɔl yà ŋuuke uɛndun wuu nɔ saan, ta ñɛn' Kristo saan.

⁹ Kime Uwien nin u'yul te wɔn Kristo ní nɛ kí tí gben'.

¹⁰ Ninbi nin wɔn Kristo taan' kí tien' unibaab ma nnɔ nɛ ní laa' mimɔnm kɛ kí tí gben'. Wɔn nɛ cɛn' ná kɛ ŋmɔbe mɛtuɔm nin ticiɛnt kɛ ya bol.

¹¹ Ninbi nin wɔn taan' kí tien' unibaab ma nnɔ, ní te tɛn ní jìɛ' ní'pun nɛ. Upunjiɛ nnɔ ŋa yɛ nisaal jɛh ipun ma bo, ama u ñɛn' Kristo saan nɛ kí gbɛndɛh minisaaltetɛm mà cɛrɛh unil teh ibiɛrɛ nnɔ ya gbɛr.

¹² Bì sii' nɛ Uwien ya ñunm ma nnɔ ní wuɔn' kí ye bí taan' kí subɛ' ninbi nin Kristo nɛ, nɛ ninbi nin wɔn taan' kí mɛkre' mɔ, kime ní teke' Uwien ya tuɔm mà cɛrɛ' u mɛkre' bitɛnkpiib ní nnɔ kí jin'.

¹³ Ní là te tɛn bitɛnkpiib nɛ Uwien ya nun bó, kime ní là teh ibiɛrɛ nɛ, ka yɛ u'nib* mɔ. Ama u cɛrɛ' ní liebe' kí fuobe nin Kristo, kí fɛrɛ' tɛ tí'biɛrɛ kɛ.

* 2:13 Bì liebrɛ' línɔbonl là kí ye ka yɛ u'nib nnɔ; lí kele' Grekmbe ya lenm ní kí ye: Ní là yɛ binib bà ŋa jìɛ' pun nɛ.

14 U ηmire' tigber tà bi là kèle' tù kugbònkú ní tù biindeh tε, ka cendeh nin tí'fuobm kí ñε tù ble' iwòb yà nnò bo; kí gben' kugbònkú nnò yà gber Kristo ya dɔpɔnpɔn bo.

15 Kristo fie' nà kε ηmòbe mítuòm nin ticiént kε ya bol ya jekɔnwɛnt, kí jin' nε ifε binib kε ya nun bó, kí tuke ní'kε kí lindeh wò ní wuon kí ye udɔpɔnpɔn nε cère' u m̀̀n' kí faake'.

16 Nεn bo, la cère mɛn uba rí k̀̀wɔn nε kí ye ní la jí nιε, kí la ñu nιε, kí la cère uba rí wòb nε libinl ya nacent nin uηmaafaan ya nacentu nin *Saba ya daali ya gber bo.

17 Tu ya bont yé nà lí baa ní ya jinjinku nε, ama Kristo bugbɛn nε yé nibonm̀̀ɔnn.

18 La cère mɛn bà bɔndeh binib ya nun bó kí teh bí yé binib bà dinge, kí pukeh Uwien ya tondb nnò ní juon nε puoli. Bí lienh kí teh bí lɛnh tibont tídeknt yaam, nε kí ηmòbe inisaalɛnmaale, kí teh tinacenkpenkuont.

19 Ba tuuke Kristo bo. Ama u'mò nε yé liyul. Liyul nε jindeh tigbɛnɛnt kε, kí cèreh tigbɛnɛnt ya bont tuuke tu'tər bo ijire coco tù, nε Uwien cèreh tù kpιenh u yé ma bo.

20 Nι taan' kí kpo' nin Kristo nε kí ñɛn' isɛnpol yà ηuuke uηndun wuu ya nuò ní. Nεn bo, bε tien' ní biε kí cèreh bí wòbndeh kí dienh nε í ya k̀̀wɔn tɛn uηndun nε cère' ní fuobe?

21 Bε tien' ní cèreh bí k̀̀wɔndeh nε kí teh: la taa mɛn nιε, kí la lɛn nιε, kí la mε nιε.

22 Nεn kε yé iwòb yà tε kí de' tibont tà binib jin' tù kí tí gben' la, ta jí ηmòbe kpele nε. Unisaal nε ñɛn' í ya wòb kí wòknh yé binib.

23 Iwòb bugbɛn ya gber tε tɛn miyɛnfuom nε ka jí yé yɛnfuom. Í təkɛh unil ya yɛnm yé wò ní lí pukeh nà ya gber nε, kí cèreh binib teh tɛn bí jíindeh bí'ba tingi, kí jèndeh bí'ba. Iwòb nnò ηa yé bonn, í toreh unisaal wò ní lí teh u'yɛnm yé nà baba nε.

3

Li nuunh mɛn tibont tà yé Uwien yaar

1 Nι taan' kí məkɛrɛ' nin Kristo ma nnò, lí nuunh mɛn paaki bó ya bont Kristo kε nà saan Uwien ya jie bó nnò.

2 Cère mɛn ní'yɛnmaale ní lí pε tibont tà tε paaki bó bo, kí la tange tingi ní yaar.

3 Kímε ní kpo' nε ní miel buò Kristo saan, nε Kristo mò buò Uwien saan.

4 Kristo nε yé ní miel. U lá lí ñɛn u'ba upaan bo uyo wà nnò ní' mò lí taan nin wò kí ñε upaan bo, kí lε u'kpíεkε.

Mitetekpaam nin mitetefɛnm ya gber

5 Sii kí subn mɛn tibont tà tε ní'fuobm ní kí yé kitink bo yaar nnò. Tun sí: lí s̀̀ɔns̀̀ɔndl nin línarjmaál nin ujɛnníεkε nin íyɛnmaalbiere nin ununfòkε lífaaciɛnl bo. Lífaaciɛnl yé unil bo íbule nε.

6 Nεn nε cèreh Uwien ya benku ní beh bà ηa cíih u'òbu bó nnò bo.

7 Uyo wà ní là teh í ya biere nnò, ní' mò là ηmòbe mí ya tetem nε.

8 Ama fɛnfɛnnò, ní' mò ní wíε tibont tuu kε. Tun sí: ubɛnpíεbe nin tíjɛr nin míbiεrm nin ísuk nin íñ̀̀ɔbonbíl yà ñɛh ní' ñuon ní nnò.

9 La təkɛh mɛn tɔb tonnɛngber. Nι gben' ní'tetekpaam nin mí là cèreh ní teh tibont tà kε nnò ya gber,

10 nε kí taa' mitetefɛnm, kí jí yé binífɛnb. Uwien nε cèreh ní tuu kí fɛndeh kí joh, kí nɛngreh wɔn wà ñɛn' nε nnò. Nnò nε ní lí tùɔrε kí bɛnde wò.

11 Nεn bo, ná jí ηmòbe wuò yé Suf nε wuò ηa yé Suf, ka jí ηmòbe wuò yé wà jíε' u'punl nε wuò yé wà ηa jíε' u'punl, ka jí ηmòbe wuò yé ucaan nε wuò yé wà ya nun ηa wien, ka jí ηmòbe wuò yé uyonb nε wuò ηa yé yonb. Ama Kristo nε yé ní'bo níbonn kε kí tε unil kε ní.

12 Uwien nε gènde' nε kí tien' nε u'yaab, kí yé nε. Nεn bo, cère mɛn ní'nun rí lí m̀̀n tinim̀̀ɔnt bo, kí lí muòh tɔb mícɛcɛkm, kí lí jíindeh ní'ba tingi, kí lí ηmε nin tɔb, kí lí ηmòbe líyɛnguol,

13 kí lí ηmòbe sukle tɔb bo. Uba k̀̀ɔnh nin u'tò níbonn níba bo la, bε rí lí fèreh tɔb. Yonbdaan fère' nε ma nnò ní' mò rí lí fèreh tɔb.

14 Nι lí lí tùɔrɛh kí teh nà sí: ní lí yé tɔb nε, kímε míyíem nε cèreh binib tùɔrɛh kí tε uñ̀̀kpaan ní.

15 Kristo ya yɛnduɔn rí lí tε ní'fɛl ní kí pekreh nε. U ya yɛnduɔn bo nε Uwien yin' nε ní taan kí lí yé unibaab. Nεn bo, lí tuu kí faareh wò mɛn.

16 Cère mɛn Kristo ya gber rí tùɔrε kí kpe íñ̀̀aan ní'fɛl ní. Lí wòknh mɛn tɔb, kí lí taah míyɛnfuom kε ya bol kí gbíerɛh tɔb. Lí dondeh mɛn Uwien, kí lí gɛh íyuon kε ya bol nin ní'fɛl kε kí faareh wò.

17 Nι lienh nà kε bí ní teh nà kε la, cère mɛn ní'kε rí lí yé Yonbdaan *Yesu ya yel bo, kí lí faareh Baa Uwien wɔn bo.

Kristo yaab lí fuobe ma bo bí'dɛncɛn ní

18 Bípííbe, lí blính mɛn ní'yul ní'ciεb ya nun bó. Nι kpe bípííb bà pε Yonbdaan bo rí lí teh nnò nε.

19 Bíjεbe, wà kε rí lí yé u'po, kí la cère u'benku ní rí lí pendeh u'bo.

²⁰ Mubumu, li boh men ni'naambe nin ni'baambe isen ke ni, kime nen ne songe Yonbdaan ya yɛnm.

²¹ Bibaambe, la cɛreh men ni'bumu ya yɛnm rɪ li ñɛh ni'ni. Ni teh nnɔ la, mu'yɛnm li saa ne.

²² Iyonbe, li boh men ni'cɛnbaambe unɛndun wuu ni isen ke ni. Ni la li boh be bi'nun ni baba ten ni nuunh binib ne rɪ li pɛkeh ne, ama nɪ li boh be nin ni'fɛl ke kɪ ñɛ ni boh Yonbdaan ma nnɔ bo.

²³ Ni teh nà ke la, nɪ li teh nɛ nin ni'fɛl ke ten ni teh ki dienh Yonbdaan ne, na teh ki dienh nib,

²⁴ kɪ li bɛn ki ye Yonbdaan Uwien li su ne nin u bonde' mimɔnm mà ki ble' bà yé u'yaab nnɔ. Ni teh ki dienh Kristo ne, wɔn ne cinbe ki yé ni'cɛnbaa.

²⁵ Wà teh nà bre la, Uwien li dere udaan ya tub u teh nà nnɔ bo ne, kime Uwien ɲa ɲmɔbe gɛngɛnde.

4

¹ Iyonbe ya cɛnbaambe, li teh men ni'yonbe nà cuube, ki la li yíe uba ki cɛn' u'tɔ; kɪ li bɛn kɪ ye ni'mɔ ɲmɔbe Cɛnbaa paaki bó.

Igbiere

² Li kàareh men ki la pieh. Ni'kaare rɪ cɛre nɪ la gɔh kɪ li faareh Uwien.

³ Nɪ yekn kɪ li kàareh ki dienh ti'mɔ ɲɔ Uwien rɪ de te usen tí wɔkn binib u'gbɛr, kɪ tɔke be Kristo ya gbɛbɔlkaar tà bo n te lipekl nɪ nɔ.

⁴ Nɪ kàare wɔ ɲɔ rɪ tɔre kɪ ñɛn tigbɛbɔlkaar nnɔ upaan bo kɪ tɔke tɔ, n bi li tɔke tɔ ma bo.

⁵ Li ɲmɔbe men miyɛnfuom, kɪ li te mɔnmɔm nin bà ɲa yé Kristo yaab. Uyo wà ni laa' libɔnl nɪ tien nà mɔn la, tien nɛ men.

⁶ Cɛre men ni'gbɛr rɪ li tuu ki ɲme kɪ suɔke, nɪ li jiindeh wà ke nɪ kpɛ nɪ jiin wɔ ma bo.

Ifuondforkɛ

⁷ Ti'ninɲɛ Ticik wà n yíe wɔ, u yé n'tonsɔntɔ Yonbdaan ya tuonl ni, ki sɔnh lɛ mɔnmɔnm nnɔ, li tɔke ne n'gbɛr ke.

⁸ N sɔnh wɔ ni'saan nà bo si: wɔ rɪ tí tɔke ne ti'gbɛr, kɪ saake ni'gbɛnɛnt ne.

⁹ N li cɛre wɔn nin Onesim ne rɪ tɔke. Onesim yé ti'ninɲɛ wà kpɛ ti li du u'bo ne, ne n yíe wɔ. U yé ni'yɔ ne. Bi baa' ni'saan la, bi li tɔke ne tigber tà ke te ti'buɔl.

¹⁰ Min nin Aristak wà te lipekl ni nnɔ fuondeh ne. Banabas ya ninɲɛ Mark mɔ fuondeh ne. N lá tɔke' ne u'bó ɲɔ, u lá baa ni'saan la, nɪ teke wɔ tinɔjer tule.

¹¹ *Yesu wà bi baan' wɔ Yustus nnɔ mɔ fuondeh ne. *Sufmbe bà yé Kristo yaab nnɔ ni, bɛn baba ne sɔnh nin nni Uwien ya bel ya tuonl. Bi yé binib bà saake' n'gbɛnɛnt ne.

¹² Ni'yɔ Epefa mɔ fuondeh ne. U yé [Yesu] Kristo ya tonsɔn ne, kɪ kàareh uyo ke nin inunmɔn kɪ dienh ne ɲɔ nɪ li ɲuuke mitekjim mɔnmɔnm, kɪ kpɛre mi'ni kɪ tí gben, kɪ li yé binib bà bonde' be rɪ li teh Uwien yíe nà ke.

¹³ Imɔn, n yé u'mɔnkunl ki ye u'nun mɔn ninbi nin Lawodise yaab nin Herapolis yaab bo cɛɛn ne.

¹⁴ Ti'jo Luk wà yé dɔktiɛ nnɔ nin Demas mɔ fuondeh ne.

¹⁵ Nɪ fuonde Kristo yaab bà te Lawodise ya du ni nnɔ, kɪ fuonde Ninfa nin Kristo yaab bà taakeh u'den nnɔ mɔ.

¹⁶ Ni kaan' kughɔnku kuu la, nɪ cɛre be rɪ káan kù Kristo ya taan lá te Lawodise ya du ni nnɔ mɔ ni. Ni'mɔ rɪ káan kù la ñɛ Lawodise ya du ni kɪ baa ni'saan nnɔ.

¹⁷ Nɪ tɔke Akip kɪ ye wɔ rɪ tɔre kɪ liike Yonbdaan de' wɔ lituonl lá nnɔ, kɪ li sɔnh lɛ mɔnmɔnm.

¹⁸ Inɔbonfɔrke ye nɔ, min Pɔl nin n'yul ne ji kich yé ki fuondeh ne*. La sunde men n jèndeh ijɛnd yà lipekl ni nnɔ bó.

Uwien rɪ juoke ne.

* 4:18 Kɪ ñɛ kughɔnku kuu ya cinm kɪ lá baa 4:17 Pɔl lienh ne uba kich, ama wɔn nin u'yul ne kele' migbiirm 18.

Kugbɔnkpɛku kùà Pɔl kɛle' ki de' Tesalonik yaab nno

Nà wɔngh kugbɔnku kuu te ma bo

Tesalonik yé Maseduann ya tinfɛnm ya ducɛncien nɛ. Pɔl là joh usɛn nle bo ma nno nɛ ki tɔke' ni' bɔ yaab Kristo ya gber. Wɔn nin Silfɛn nin Timote nɛ là tɔke. Tesalonik yaab bà yɛbe ɲa là yé Sufmbɛ.

Sufmbɛ bà là te udu nno ni nno ya biba ɲa tuo' Pɔl ya gber, ki sure' bɛ bi kpre' ni'kɛ saan Pɔl nin u'tɔb bo.

Ki cin liyul 1 kɛ tɛ baa iyul 3, Pɔl tɔkeh ki teh wɔn nin Tesalonik yaab ya yɛnm sɔnge tɔb bo. Bi du Kristo bo, ki yɛ tɔb ma nno nɛ u faare' Uwien bi'bo, ki tiere' bɛ wɔn nin u'tɔb là te bi'saan uyo wà nno bi là ɲmɔbe mitetem mà.

Ki cin iyul 4 kɛ tɛ baa iyul 5, Pɔl laa' Tesalonik yaab biba ɲa bɛn Yesu ya baam ya gber mɔnmɔnm; nɛ u tɔre' ki tɔke' bɛ tɛ ni' donbɔ. Biba laa' bi'yaab biba kpuokeh Kristo ɲa laan biɛ ki baa'. Bi maaleh bà kpuokeh nno li fɔre ma bo ma nno, nɛ Pɔl tɔke' bɛ ki ye bà kpo' nin bà fuobe kɛ tɛ nin Yesu Kristo nɛ, ki lá li mekre lidaali liba.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Silfɛn* nin Timote nɛ kɛh kugbɔnku kuu tɛ de Kristo ya taanl là te Tesalonik ya du ni, ki yé Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo yaal nno. Uwien ɲi juoke nɛ, kɛ de nɛ yenduɔn.

Pɔl faareh Uwien Tesalonik yaab ya tekjim bo

² Ti tuu ki faareh Uwien ni'kɛ bo nɛ, ki tiɛn ni' bɔ tɛ kaare ni.

³ Ti tuu ki tiɛn ni' bɔ tɛ Baa Uwien ya nun bɔ kɛ nɛ ni' tekjim cɛreh ni sɔnh ituɔn ya nin ni ɲmɔbe miyɛm kɛ sɔnh ya nno nin ni ɲmɔbe lidɛndɛn tɛ Yonbdaan *Yesu Kristo bo nɛ tɛ kɛnde' ma nno bo nɛ.

⁴ Ti'yaab bà Uwien yɛ bɛ, ti bɛn ki ye Uwien nɛ gɛnde' nɛ nɛ li yé u'yaab.

⁵ Kime ti là tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tã nno ɲa là yé ɲɔbɔn baba, *Mifuoɲaam nɛ là cɛre' tɛ ɲmɔbe mituɔm, ki cɛre' tɛ du ki ye tɛ yé tigbɛmɔnt. Nɛ ni bɛn ti là te ni'saan uyo wà nno, ti'tetem là te ma bo. Ti là te nno ɲɔ nɛ ɲi li mɔn ni'bo nɛ.

⁶ Ninbi tekn' tinbi nin Yonbdaan ya taal ni nɛ. Nin ni teke' u'gber ijɛndɛn ni ma kɛ nno, ni ɲmɔbe uyɛnsɔnge wà *Mifuoɲaam diɛnh wù nno.

⁷ Nno nɛ Maseduann ya tinfɛnm ya dutɔ yaab nin Akayi yaab bà kɛ teke' *Yesu ki jin' nno mɔ li tekn ni ya taal ni.

⁸ Kime Yonbdaan ya gber ɲɛn' ni ya bɔl nɛ ki yɛre' Maseduann ya tinfɛnm ya dutɔ nin Akayi ya tinfɛnm ya du kɛ ni. Na yé i ya du ni baba, binib cii' ni'kɛ saan ni teke' Uwien ki jin' ma bo. Nɛn bo, ta ji ɲmɔbe tuba tɛ tɔke.

⁹ Kime ni' bɔ ya nib liɛnh tɛ là baa' ni' bɔl ni teke' tɛ ma bo ya gber nin ni wiɛ' ibule, ki pekre' ki paan' Uwien limiɛl ya daan, wà tuu ki te nno bo ma bo,

¹⁰ ki gu u' Bijɛ *Yesu ɲi nɛ paaki bɔ kɛ baa nɛ. U là cɛre' wɔn nɛ mekre' bitɛnkpiib ni. Wɔn nɛ ɲmiɛndɛh tɛ Uwien ya bɛnpiebe ni, ki li ɲmiɛn tɛ lidaali là Uwien li bu binib tibuur nno.

2

Pɔl liɛnh u sɔn' ituɔn Tesalonik ya du ni ma bo

¹ Ti'yaabe, ninbi mɔnɔn bɛn ki ye tɛ là baa' ni' bɔl ni teke' tɛ ma nno ɲa juore' fɛnm.

² Ni bɛn ki ye bi là jɛnde' tɛ, ki suke' tɛ Filip ya du ni. Ama nin binib là ɲɛn' tɛ bo kinunbɔnk ma kɛ nno, tɛ Wien de' tɛ lifɛl tɛ tɔke' nɛ u'gbɛmɔnmɔnt.

³ Ti là sureh nɛ ni cenge Uwien ya gber ma nno ta là nuunh tɛ tuln nil, ka ɲmɔbe yɛnmaalbiere, ka nuunh tɛ lɛre kɛ ji mɔ.

⁴ Ama Uwien bikn' tɛ ki laa' tɛ kɛ tɛ tɔke binib u'gbɛmɔnmɔnt nɛ ki taa' tɛ ki ɲukn' tɛ. Nɛn bo nɛ ta nuunh tɛ tɔkeh tɛ là, binib ya yɛnm ɲi li sɔnge tɛ bo, tɛ nuunh Uwien wà bɛn tɛ fɛl ni tɛ ma bo nno ya yɛnm nɛ ɲi li sɔnge tɛ bo.

⁵ Ni bɛn ki ye ta kpele ki len' ɲɔɲmaagber tɛ lɛre nil, ka kpele ki nuun' tɛ fɛl ni bo kɛ lɛ like. Uwien nɛ yé tɛ mɔnkunl.

⁶ Ta kpele ki nuun' ninbi bii nitɔb ɲi pɛke tɛ, kime ta nuunh pɛnpeku nisaal saan.

* 1:1 Liike Ituɔn 17:4, 5.

⁷ Ti yé *Kristo ya tondb ma nno, ti bi li fre kí wuon ne kí ye ti nmabe ukpieke, ama ta tien' nno. Ti là te ni'saan ma nno, ti là duon' ti'yenn ni'bo ten upii nãandeh ma u'bumu, u'yenn songe mu'bo u likeh mù ne.

⁸ Ti yie ne ní ti kende' ma nno, na yé ti'nun món tí tãke ne Uwien ya gbemnmont baba ne. Ninbi bo, ti li tuo kí kpo mnon, kime ni yé binib bà ta goh ni'bo ne.

⁹ Ti'yaabe, ni tien ti'tuon nin ti'jiinku bó. Ti là tãkeh ne Uwien ya gbemnmont ma nno, ti là sãnh ituon nin inunmón ne nãnku nin wien ni nã ti la li yé uba bo tukl.

¹⁰ Ninbi bà teke' *Yesu ki jin' nno nin Uwien ne yé bimãnkunb ki ye ti là te ni'saan ma nno ti'tetem là cuube ne ka nmabe jãknt. Ta là nmabe bi li biin te nã bo.

¹¹ Ni ben kein ki ye ti là teh ni'ni wã ke ten bibaa teh u'bumu ma bo ne,

¹² ki sureh ne, ki saakreh ni'gbenent, ki niikeh ki tãkeh ne ki teh ní li nmabe mitetem mà selndeh Uwien. Wõn ne yin' ne ní kã u'bel ni kí le ukpieke.

Pãl pãkeh Tesalonik yaab bi'tekjim bo

¹³ Ti tuu ki faareh Uwien ni'bo uyo ke nibonn nã bo nno si: ti là tãke' ne Uwien ya gber, ne ni teke' tũ, ki tuo' ki ye ta yé nib yaar tũ mõnbe ki yé Uwien yaar ne, ki cõreh ninbi bà teke' Uwien ki jin' nno teh Uwien yie nã.

¹⁴ Ti'yaabe, ni tekñ' Uwien ya tãan yaab bà te Sude ya tinfenn ni, ki liebe' ki yé *Yesu Kristo yaab nno ya taal ni ne. Kime ni'du yaab jende' ne ijend yã nno *Sufmbẽ mã là jende' bẽ i ya jend ne.

¹⁵ Ben *Sufmbẽ nno ne là ku' *Uwien ya nãbonsãknb, ki ku' Yonbdaan Yesu, ki jende' ti'mõ cõen. Uwien ya yenn nã songe bi'bo. Bi yé binib ke ya nennendb ne.

¹⁶ Bi piendeh te ti là tãke bà nã yé *Sufmbẽ tigber tã li cõre bẽ ñ nmere ne. Bi teh nno ne bi'biere yebreh ki joh, ne Uwien ya benku ni tí gben' ki ben' bi'bo.

Pãlyie wã ñ tí ñ le Tesalonik yaab

¹⁷ Ti'yaabe, tinbi nin ninbi dãan' tãb ni tien' iden ile ma nno, ti dãkn' ne cõen ne. Ti jende' tãb ne, ama ti tien ni'bó ti'yennmaale ni. Nen ne cõre' ti ñikn' tí tí ñ le ne.

¹⁸ Nen bo ne ti yie tí liebe kí baa ni'saan. Min Pãl mnon bikn' nlen, ki bikn' nle, ne *Satan pien' te.

¹⁹ Imõn, ninbi bo ne ti nmabe lidendnãl nin uyensõnge. Yonbdaan *Yesu li baa lidaali là nno, ninbi ne li yé ti'bo lisuul, ne ti'yenn li songe ni'bo u'nun bó.

²⁰ Imõn, ninbi ne yé ti'kpieke nin ti'yensõnge.

3

¹ Nen bo ta ñ fre kí cuo ti'ba. Nen ne cõre' ti bobn' ki ye tinbi baba ñ juore Atenn ya du ni,

² ne ki sãn' ti'ninjẽ Timote ni'saan. Timote yé ti'tonsnlie ne Uwien ya tuonl ni, ki tãkeh binib *Kristo ya gbemnmont. Ti sãn' wã ni'saan wã ñ saake ni'gbenent ne, kí cõre ni'tekjim ñ faake

³ nã, iden yie ya jend la cõre uba ñ lu mitekjim ya sen ni. Kime ninbi mnon ben ki ye Uwien sien' te nno ne.

⁴ Ti là te ni'saan uyo wã nno, ti là juõ' ki tãke' ne ki ye ti li ji ijend. Nen ne tien' nã, ninbi mnon ben.

⁵ Ma là li fre kí cuo n'ba ma nno, nen bo ne n sãn' Timote ni'saan, wã ñ liike ni bie ki pẽ mitekjim ya sen bo bii na ji pẽ, kime n là fenge nba la *usenpol unibiikl la tuln' ne ki cõre' ti'tuonl juore' fenn ne.

⁶ Fennõ ne Timote ñen' ni'donbó ki liebe' ni kí lá tãke' te tiggemnmont, ki ye ni bie ki pẽ mitekjim ya sen bo, ki nmabe miyiem. U tãke' te ki ye ni'yenn tuu kí pẽ ti'bo ne, ne ni ciekẽ ní le te ten ti'mõ ciekẽ tí le ne ma.

⁷ Ti'yaabe, nno ne ni'tekjim cõre' ti nmabe ugbenensaake ti'yensaaciẽ nin ti'jend ni.

⁸ Fennõ, ti ji fuore' ki jiin', kime ni pẽ Yonbdaan bo mnmõn.

⁹ Nen bo, ta ben ti li faare Uwien ni'bo kí tí kpaan ma bo. Kí ñẽ ninbi bo ne ti nmabe uyensõngiẽ ki poknh ti'Wien ya nun bó.

¹⁰ Ti mieh wã nãnku nin wien ni nin inunmón ki teh wã ñ cõre tí tí ñ le ne, kí wãkn ne kí tonde nã pãre' ne ni'tekjim ni.

¹¹ Ti'Baa Uwien nin u'yul nin Yonbdaan *Yesu ñ nẽre te usen tí fre kí baa ni'saan.

¹² Yonbdaan ñ cõre ni nmabe miyiem mà nno ñ yebre kí gbien; ní li yie tãb nin binib ke ten ti yie ne ma bo.

¹³ Nno ne u li de ne mituam, ní li yé u'yaab, ki la li nmabe biil ti'Baa Uwien ya nun bó, lidaali là ti'Yonbdaan *Yesu li baa ní nin u'nib ke nno.

4

Mitetem mà songe Uwien ya yenn

¹ Tò, ti'yaabe, ti là wàkn' nɛ ni li fuobe ma bo ɲò Uwien ya yɛnm rí li sɔnge ni'bo. Nɛ ni fuobe nnɔ nɛ. Ti gbierɛh nɛ, ki sureh nɛ Yonbdaan *Yesu bo, ní li tũreh ki teh nnɔ ki joh inun bó.

² Kime ní bɛn ti là wàkn' nɛ Yonbdaan *Yesu ya wàknm ma nnɔ.

³ Uwien yíe ná si: ní li ɲmɔbe mitetem mà mɔn nɛ, ki la li teh sɔnsɔndl.

⁴ Ni'ni wà kɛ rí bɛnde u li tien ma kí li coh u'ba, ki la li kuɔndeh u'ba jòknt, kí li yé unil wà bi boh wɔ,

⁵ ki la li ɲmɔbe sɔnsɔndyɛnmaale tɛn binib bà ɲa bɛn Wien.

⁶ Uba la lí rí bii u'tò, ki la lere wɔ tu ya gɛɛr bo, kime Yonbdaan dieh binib ya tub i ya biere kɛ bo nɛ. Ti là tòke' nɛ ɲò, ki liebe' ki lere'.

⁷ Kime Uwien ɲa yin' tɛ, tí li teh ná kuɔndeh tɛ jòknt, u yin' tɛ tí li ɲmɔbe mitetem mà mɔn nɛ.

⁸ Nɛn bo, wà kɛ yíe' tigɛɛr tuu la, na yé u yíe' binib ya gɛɛr nɛ, u yíe' Uwien wà dienɛ nɛ *Mifuoɔnaam nnɔ ya gɛɛr nɛ.

⁹ Ni li yíe tɔb Kristo bo ma bo wɔn, na ji cieke nil rí keke kugbɔnku kí tòke nɛ ni li teh ma bo, kime Uwien cèrɛ' ninbi nin ni'yul bɛnde' ni li yíe tɔb ma bo ɲò.

¹⁰ Ti'yaabe, ni teh nnɔ nɛ nin ti'yaab bà kɛ te Maseduɔnn ya tinfɛnm ni nnɔ. Ti'yaabe, ti sureh nɛ ní li tũreh ki teh nnɔ ki joh inun bó nɛ.

¹¹ Cèrɛ mɛn ni'nun rí li mɔn ní li te suoo. Ni'kɛ rí li likeh ni'yul bo ya gɛɛr, kí li jinh ni'nɔje bo tɛn ti là tòke' nɛ ma bo,

¹² ɲò bà ɲa yé Kristo yaab rí li boh nɛ; nɛ na ji li jinh itɔnuɔ bo.

Yonbdaan ya baam ya gɛɛr

¹³ Ti'yaabe, ti yíe ní bɛnde binib bà kpo' ya gɛɛr ɲò ki la li te uyɛnsaa ni tɛn binitɔb nɛ, kime bɛn ɲa ɲmɔbe dɛndɛn.

¹⁴ Ti teke' ki jin' ki ye *Yesu kpo', ki mɛkre' bitɛnkpiib ni ma nnɔ, nnɔ nɛ bà teke' wɔ ki jin' ki yaan ki kpo' nnɔ, Uwien li mɛkre bi'mò kí taan bɛn nin wɔn Yesu.

¹⁵ Imɔn, ti takeh nɛ tigɛɛr tà nɔ yé Yonbdaan ya ɲɔbon iba nɛ. Yɛn si: Yonbdaan li baa lidaali lá nnɔ, tinbi bà li biɛ ki fuobe nnɔ ɲa lí li liere bà kpo' usɛn.

¹⁶ Kime Uwien lá de usɛn la, ti li cii Uwien ya tondɔ ya cien ya nieke bó nin Uwien ya natunl ya muɔ bó. U ya yo nɛ Yonbdaan nin u'yul li ɲɛ paaki bó kí li jinh ní. Nɛn saan nɛ Kristo yaab bà kpo' nnɔ li kpiɛ kí mɛkre.

¹⁷ Ni ya puoli bó nɛ Uwien li yuure tinbi bà biɛ ki fuobe nnɔ nin bɛn tí tuobe Yonbdaan titɛwɔlgbont ni paaki bó. Nnɔ nɛ ti li tuu ki te nin Yonbdaan uyo kɛ.

¹⁸ Nɛn bo, li taah mɛn tigɛɛr tuu ki saakreh tɔb ya gbɛnɛnt.

5

La gɔh mɛn ki li gu Yonbdaan ya baam

¹ Ti'yaabe, Yonbdaan li baa uyo wà ya gɛɛr wɔn, na cieke nil rí keke gbɔnku kí tòke nɛ,

² kime ninbi mɔnɔn bɛn kɛin ki ye Yonbdaan ya babaadaali li te tɛn unasu bàareh kuɔnku ma bo nɛ.

³ Uyo wà binib li lienɛ ki teh bi te uyɛnduɔn ni, niba ɲa rí tien bɛ nnɔ, u ya yo nɛ ijɛndɛn li ci bɛ. Ní li te tɛn imɛrwien ciiekeh utɛnpunb ma bo nɛ, nɛ ba rí fre kí ɲɛ len.

⁴ Ti'yaabe, ninbi ɲa te cinɲunl ni ma nnɔ Yonbdaan ya babaadaali ɲa rí ci nɛ tɛn unasu ciiekh binib ma bo.

⁵ Kime ni'kɛ yé kuwenwenku yaab nɛ, ki yé uwien ni yaab. Ta yé ɲɔnku yaab, ka yé cinɲunl yaab mɔ.

⁶ Nɛn bo, la cèrɛ mɛn ti li gɔh tɛn binitɔb. Cèrɛ mɛn tí li like, kí li co ti'ba.

⁷ Kime bà gɔh nnɔ, bi gɔh kuɔnku nɛ, bà ɲuh ki yibeh nnɔ, bi yibeh kuɔnku nɛ.

⁸ Ama tinbi bɛn wɔn, ti yé uwien ni yaab nɛ. Nɛn bo, cèrɛ mɛn tí li co ti'ba. Cèrɛ mɛn ti'tekjim nin ti'yíem rí li yé ti'bo tijeɔnwent tà lèkndeh ti'fɛl bo; ti'ɲmɛrm ya dɛndɛn mɔ rí li te ti'bo tɛn tikur ya kenpinl*.

⁹ Uwien ɲa gɛɛnde' tɛ wɔ rí ɲuu ti'bo, ama u gɛɛnde' tɛ tí ɲmɛrɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nɛ.

¹⁰ Tinbi bo nɛ u kpo', ɲò ti fuobe bii ti kpo' la, tinbi nin wɔn rí li tɛ ki te.

¹¹ Nɛn bo, li saakreh mɛn tɔb ya gbɛnɛnt, kí li toreh tɔb, ni'tekjim rí li faakreh tɛn ni teh ma fɛnfɛnnɔ nɔ.

Igbierfòrke nin ifuonde

¹² Ti'yaabe, ti tòkeh nɛ ki teh ní li bùh binib bà sɔnh Uwien ya tuonl ni'ni nin inunmɔn, kí likeh nɛ Yonbdaan ya sɛn ni, kí gbierɛh nɛ nnɔ.

* 5:8 Pòl ya bùol unisaal ya yɛnmaale te u'yul ni nɛ. Nɛ miɲmɛnm te tɛn tikur ya kenpinl kí lleke iyɛnmaale bo ɲò usɛnpol la fre yí.

- 13 Ní li boh bé ki gbiekeh, kí li yíe bé bi'tuonl bo. Cère mén ni'ké ya yenn rí li dɔ tɔb bo.
- 14 Ti'yaabɛ, ti gbiereh nɛ ní li tɔkeh bá yé ikpaayuon[†] nnɔ ki teh bé rí liike bi'yul bo, kí li biendeh bijɛwaandɛnb ya fɛl, kí li toreh bá yé bijiinb, kí li ɲmɔbe kuminku binib ké bo.
- 15 Liike mén ni'yul bo, kí la cère unil tien' u'tɔ ibiere la, wɔ rí tu wɔ fɛnl. Ama li nuunh mén uyo ké ní li teh ni'tɔb nin binitɔb ké nà mɔn.
- 16 Cère mén ni'yenn rí li sɔnge uyo ké,
- 17 ní li tuu kí káareh,
- 18 kí li faareh Uwien isɛn ké ni, kimɛ Uwien yíe *Yesu Kristo bo ní li teh nnɔ nɛ.
- 19 La piendeh mén *Fuoŋaanm ya tuonl,
- 20 kí la yih bi sɔkndeh Uwien ya gber tà nnɔ fɛnm.
- 21 Li tɔɔreh mén kí fiinh tibont ké, tà mɔn la, ní li ɲuuke tun.
- 22 Wiɛ mén ibiere ké ya bol.
- 23 Uwien, uyenduɔn ya daan nin u'yul rí cère ní li yé u'yaab kí tí gben. Wɔ rí guure ni'ké mɔnmɔnm[‡] ɲɔ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya babaadaali ní la li ɲmɔbe biil.
- 24 Wá yin' nɛ nnɔ yé umɛmɔndaan nɛ, u li tien nɛn ké.
- 25 Ti'yaabɛ, li káareh mén kí dienh tɛ.
- 26 Ní fuonde ti'yaab ké mɔnmɔnm.
- 27 N tɔkeh nɛ Yonbdaan ya yel bo nɛ kí teh ní káan kugbɔnku kuu nɔ ti'yaab ké ya nun bó.
- 28 Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ.

[†] 5:14 Bi li fre kí lɛbre *bá yé ikpaayuon* kí ye bá fuobe fɛnfenn mɔ.   [‡] 5:23 Bi lɛbre' iɲɔbɔn yá kí ye ni'ké mɔnmɔnm nnɔ; í kele' Grekmbe ya lenm ní kí ye: Wɔ rí guure ni'yenn nin ní'naank nin ní'gbenɛnt nɛ.

Kugbɔnlieku kua Pɔl kele' ki de' Tesalonik yaab nno

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu ya cincinm bi tɔke' ki ye binib bita ne kele' kù, ama Pɔl ne yé kugbɔnku bugben ya kelɛm ya senlier. Bi kele' kugbɔnkpɛcku ki de' Tesalonik yaab ma nno, ni ya puoli bó ne Pɔl cií' ni' bó ya nib biba lienh ki teh Yonbdaan Yesu liebe' ní ɲɔ. Tigber nno saa' Tesalonik yaab ya yenn cɛɛn. Ne ba ji ben bi li tien ma. Biba daan' ka ji sɔnh tɔn. Nen ne cère' Pɔl kele' kugbɔnku kuu wɔ rí saake bi'gbenent be rí li co bi ɲmɔbe mitekjim mà nno kenken, ki li sɔnh itɔn ma.

Liyul 1 ni, Pɔl cin' ki faareh Uwien Tesalonik yaab ya yíem nin bi'tekjim bo ne, ki tɔke' ki ye Uwien li dɛre bà jèndeh be nno ya tub kí tu lifɛn, kí jènde bà ɲa boh Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt nno lidaali là u li baa ní nno.

Iyul 2 ni, Pɔl tɔkeh nà li liere Yonbdaan ya baam usen ya gber ne. U ye wà li yíe Uwien ya ɲɔbu bó li ɲɛn u'ba upaan bo, kí tuln binib pelpel ne kí yaan Yonbdaan rí baa ní. U tɔke' be ki ye be rí li se mitekjim ni ní faa.

Iyul 3 ni, Pɔl tɔkeh bà yé ikpaayuon nno ki teh be rí liike bi'yul bo, kí li sɔnh ki jinh bi'noje bo.

Pɔl tí fɔre' kugbɔnku kuu nɔ nin micɛbm ne.

Ifuonde

¹ Min Pɔl nin Silfɛn* nin Timote ne kieh kugbɔnku kuu tí de Kristo ya taan là te Tesalonik ya du ni kí yé tí' Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo yaal nno.

² Tí' Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke ne, kí de ne uyenduɔn.

Yonbdaan li baa ní ki bu binib tibuur

³ Tí' yaabe, ní kpe' tí li faareh Uwien ni'bo uyo ke ne, ní yé nibonn nà cuube ne, kime ni tɔɔreh ki teknh *Yesu ki jinh mɔnmɔnm, ne ki tɔɔreh ki yíe tɔb mɔ mɔnmɔnm.

⁴ Nen bo ne ti tɔkeh Uwien ya táantɔ ni, tí' yenn sɔnge ni'bo kí tí kpe' ma bo, kime nin bi teh ne nà bre, kí jèndeh ne ma ke nno ni tɔɔreh ki mɔh mitekjim ni kí joh inun bó ne.

⁵ Nen ne wɔngɛh ki teh Uwien buh tibuur tu'donbó, kime ijend nno ne li cère Uwien rí ye ni kpe' ní kɔ u'bel là ni jèndeh li'bo nno ni.

⁶ Imɔn, Uwien li tien nà cuube ne. Binib bà jèndeh ne nno, u'mɔ li jènde be ne kí tu ní'fɛn,

⁷ kí de ninbi bà jèndeh nno nin tinbi lifuorl lidaali là Yonbdaan Yesu li puɔ paaki bó ní nno. U li puɔ ní' bó ní nin Uwien ya tondɔɔɛnb ne,

⁸ kí li te umupien ni ki we ní. U li dɛre bà ɲa yíe Uwien ya gber nno nin bà ɲa boh tí' Yonbdaan Yesu ya gbɛmɔnmɔnt nno ya tub.

⁹ Bi'tudere nno si: u li cère be rí kɔ ijendciɛn ni kí li tuu ki te len. U li ɲɔre be kí jènde u'nun bó, ba ji li le u'tuɔm nin u'kpɛke.

¹⁰ Ní li tien nno lidaali là Yonbdaan li baa ní ɲɔ be rí pɛke wɔ, kí ɲuɔre wɔ kí ɲɛ bà ke teke' wɔ kí jin', kí yé u'yaab nno bo ne. Ní' mɔ te len, kime tí tɔke' ne u'gber ma nno ni teke' tú kí jin'.

¹¹ Nen bo ne ti káareh ki dienh ne uyo ke ɲɔ tí' Wien rí ye ni kpe' u'yin, kí li toreh ne nin u'tuɔm ní li teh ni nuunh ní tien mimɔnm mà ke nno, kí cère ní li sɔnh itɔn yà wɔngɛh ki teh ni ɲmɔbe mitekjim.

¹² Ní teh nno la, ninbi bo ne bi li kpɛke Yonbdaan Yesu, ne u'mɔ rí kpɛke ne, kí ɲɛ tí' Wien nin wɔn Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm bo.

2

Nà li liere Yonbdaan ya baam usen

¹ Tí' yaabe, Yonbdaan *Yesu Kristo ya baam nin tí'taanm u'saan ya gber bo ne ti tɔkeh ne ki teh:

² bi tɔke' ne ki ye Yonbdaan ya babaadaali baa' la, ni la cère ne rí pɔk kí ɲaabe ni'yenn, kí la cère ne rí sɛn ní'fɛl. Nba la, bi li tɔke' ki ye *Mifuɔnaann ne cère' bi len' tigber nno, mitɔm la, bi li ye tú ɲɛn' tinbi saan ne bii tinbi ne kele' kugbɔnku ki ye nno.

³ La lí rí cère mɛn uba rí ɲɛ isen iba kí lere ne. Kí yaan Yonbdaan ya babaadaali rí baa nno binib li yíe Uwien ya ɲɔbu bó kí yebe, ne wà li yíe Uwien ya ɲɔbu bó, kí juore fɛnm Uwien li dɛre u'tub nno mɔ li ɲɛn u'ba upaan bo.

* 1:1 Liike 1 Tesalonik 1:1.

⁴ U li yé unennend ne, kí ye u cen' Uwien nin binib pukeh tibont tà ke nno. U li kèle Uwien ya duku ni mōnōn kí yin u'ba Uwien.

⁵ Na tien ki ye n laan là te ni'saan ma nno, n là tōke' ne tigber tuu nō-ō?

⁶ Ni ben nà co wō fenfenna. U'yo lá baa' la, u li ñen u'ba upaan bo.

⁷ Kimé wà li yíe Uwien ya ñōbu bó nno ya tuom mà buō nno ya tūon cin'-a! Ní ji sīen' wà piendeh mè nno ne rí daan mè.

⁸ U ya yo ne u li ñe upaan bo, ne Yonbdaan rí piebe u'bo, wō rí kpo. Yonbdaan li baa ki li windeh ma nno ne li cère ubierō bugben ya gber rí ghen.

⁹ Wà li yíe Uwien ya ñōbu bó nno lá baa' la, u li ñmōbe *Satan ya tuom ne, kí li teh micincilm nin miyōkm ya bont ke ya bol kí lereh binib.

¹⁰ U li tien mibiarm ke ya bol, kí tuln binib bà buoh, kimé ba tuo' be rí li yíe tigbemōnt tà li cère be rí ñmere ma nno ne cère' bi buoh.

¹¹ Nen bo ne Uwien dienh be mituom mà tulndeh be, kí cèreh bi teknh kutonnēnku kí jinh.

¹² Nno ne Uwien li biin bà ña teke' gbemōnt kí jin', kí fe nà bre ya tienm nno.

Uwien ne gēnde' ne, cère men ni'tekjim rí li faa

¹³ Ti'yaab bà Yonbdaan yíe be, tinbi ben wōn, ní kpe tí li faareh Uwien ni'bo uyo ke ne, kimé Uwien lá gēnde' ne haali ucincinyo ní ñmere ne, kí ñe *Mifuoñaanm mà teh ne u'yaab nno nin ni teke' tigbemōnt kí jin' ma nno bo.

¹⁴ Nen bo ne u yin' ne ní kō ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya kpieke ni, kí ñe ti tōke' ne tigbemōnmōnt tà nno bo.

¹⁵ Nen bo, ti'yaabe, gore men kí li se mitekjim ya sen ni mōnmōnm, kí li ñuuke ti là wōkn' ne miwōknm mà, buñōbu ni bii tí kēle' nà kugbōnku ni kí de' ne nno.

¹⁶ Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nin u'yul nin ti'Baa Uwien wà yíe te, kí tuu kí saakreh ti'gbenent, kí cère' ti ñmōbe lidendenl là mōn, kí ñe u'juokm bo nno

¹⁷ rí saake ni'gbenent, kí de ne ufaa ní li tuu kí teh nà mōn ni'tūon ni nin ni'lenm ni ke.

3

Li káareh men kí dienh te

¹ Tō, ti'yaabe, li káareh men kí dienh te ñō Yonbdaan ya gber rí li yereh ni'ke saan tontom, kí li ñmōbe ukpieke ten tū ñmōbe ukpieke ni'du ni ma bo.

² Li káareh men, Uwien rí ñen te binib bà bre ní tí kende' nno ya nuō ni, kimé na yé binib ke ne teke' kí jin'.

³ Yonbdaan yé umemōndaan ma nno u li de ne ufaa, kí lēkn ni'bo, usenpol ubierō la fre ne.

⁴ Kí ñe Yonbdaan bo ne tí du ni'bo kí ye tí tōke' ne nà nno, ní teh nen ne, kí li tuu kí teh nè.

⁵ Yonbdaan rí pekre ni'yennm ní bēnde Uwien ya yíem, kí li ñmōbe Kristo ya minku.

Unil ke ya nun rí li mōn itūon bo

⁶ Ti'yaabe, tí tōkeh ne Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo ne kí teh: ni'yo wà ke ña yíe tuonl ya gber*, ka pe tí là wōkn' ne miwōknm mà nno bo la, ní wíe u'gber.

⁷ Kimé ninbi nin ni'yul ben kí ye ní kpe ní tekñ ti'taal ni ne. Tí là te ni'saan uyo wà nno, ta là yé kpaayuoñ†

⁸ ka miēh uba jier kí jinh. Tí là sōnh itūon nin inunmōn ne ñōnku nin wien ni ñō tí la li yé uba bo tukl.

⁹ Na yé ta là ñmōbe sen tí ji ni'nuō ni ne, tí là yíe tinbi nin ti'yul rí wuōn ne miseknm ñō ní tekñ ti'taal ni ne.

¹⁰ Kimé tí là te ni'saan uyo wà nno, tí là tōke' ne kí ye wà ke ña yíe tuonl ya gber la, u la jí mō.

¹¹ Nin nen ke tí cii' bi ye ni'ni biba yé ikpaayuoñ ne, ka sōnh niba nin nitōnn, kí cuonh kí kōh bitōb ya gber ní.

¹² Tí tōkeh bí ya nib ne Yonbdaan *Yesu Kristo ya yel bo, kí teh be rí liike bí'yul bo, kí li te suoo, kí li sōnh kí jinh bí'noje bo.

¹³ Ti'yaabe, ninbi ben wōn, la ñende men ni'gbenent mimōnm ya tienm ni.

¹⁴ Ní'ni wà ña boh tí kēle' tigber tà kugbōnku kuu ní la, ní sekn udaan, kí wíe u'gber ñō ife rí cuo wō.

¹⁵ Ní la taa' wō kí tien ten u yé ni'ennend ne ama ní li sureh wō, kimé u'mō yé ni'yo ne.

Ifuondforké

¹⁶ Yonbdaan uyenduōn ya daan nin u'yul rí li dienh ne uyenduōn uyo ke isen ke ni. Yonbdaan rí li te nin ni'ke.

¹⁷ Mīn Pōl nin n'yul ne kele' ifuonde yii nō. N'gbōnt ke ni n kíēh n'yel ma sō‡.

* 3:6 Liike 1 Tesalonik 5:14. † 3:7 Liike 1 Tesalonik 5:14. ‡ 3:17 Kí ñe Kugbōnku kuu ya cinm kí lá baa 3:16 Pōl lienh ne uba kíēh, ama wōn nin u'yul ne kele' migbiirm 17.

¹⁸Ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ri juoke ni'ke.

Kugbɔnkpiɛku kua Pɔl kele' ki de'
Timote
 nnɔ
Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' Timote tigbɔnt tule nɛ. U kele' tɔ ki laa' u caan' Kristo ya taaan nɔ nɔ jɔ sɛn' bi li liike yɛ ma bo nɔ Kristo yaab rɔ faake mitekjim ni nɛ. Timote ya naa yɛ Suf nɛ ki pɛ Kristo ya sɛn bo, nɛ u'baa yɛ grɛk ka pɛ Kristo ya sɛn bo. Timote lɔ tɛ ki sɔnh nin Pɔl nɛ ki piɛrɛ' wɔ isɛn yɔ yɛbe ya jom.

Kugbɔnkpiɛku kuu ni, Pɔl tɔkeh Timote u li tien ma kɔ liike Kristo ya taaan nɔ nɛ. U tɔke' wɔ ki yɛ binib biba te itaan nɔ ni ki wɔknh miwɔknm mɔ nɔ kpe sɛn (1:3-7; 4:1-4; 6:3-5), ki teh tibont tɔ te uɛndun wuu ni nɔ ya tuba nɔ mɔn, ki teh binib rɔ daan upiikuɔn, ki la jinh tijer tubambɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl tɔke' Timote ki yɛ wɔ rɔ tiɛrɛ Kristo yaab kɔ yɛ: Uwien nɛn' nɔ kɛ nɔ mɔn nɛ.

U wuɔn' wɔ u li tien ma kɔ gɛndɛ itaan nɔ ya ciɛnb, kɔ gbiɛrɛ' binib bɛ rɔ li pukeh Uwien, kɔ li kaaɛrɛ wɔ (iyul 2), kɔ tɔke' itaan nɔ ya ciɛnb li fuobe ma bo (iyul 3).

Pɔl tɔke' Timote ki yɛ wɔ rɔ li likeh itaan nɔ kɛ mɔnmɔnm (iyul 4-6).

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yɛ *Yesu Kristo ya tond nɛ. Uwien ti'Nmiɛnl nin Yonbdaan *Yesu Kristo wɔ yɛ ti'dɛndɛnl nɔ nɛ yɛ rɔ li yɛ u'tond.

² Timote, n kɛh kugbɔnku kuu rɔ de sin nɛ. A yɛ n'bumɔnk kɔ nɛ ti nɔmɔbe mitekjim mɔ nɔ bo nɛ. Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rɔ juoke nɛ, kɔ muɔ nɛ micɛɛkɛm, kɔ de nɛ uɛnduan.

Liike a'yul bo nin biwɔnwɔknb bɔ tulndeh binib nɔ

³ N lɔ joh Maseduɔnn ya tinɛnɛm bɔ ma nɔ, n lɔ sure' nɛ ɔ juore Efɛs ya du ni, kɔ pien binib bɔ te len ki wɔknh miwɔknm mɔ nɔ kpe sɛn nɔ nɛ.

⁴ Bi la ji rɔ li tuuke gbɛyienkaar nin bi'yaajɛb ya yel yɔ bi findeh i'bo ka gbendeh nɔ bo. Nɛn nɛ cɛrɛh miniɛm baaɛrɛh. Na cɛrɛh binib bɛndeh Uwien bonde' ma bo wɔ rɔ nɔmɛn binib kɔ nɛ mitekjim bo.

⁵ N lɔ sure' nɛ ɔ pien bɛ nɔ bɛ rɔ li yɛ binib bɔ ya fɛl bo nɔ nɔmɔbe jɔknt, kɔ li yɛ tɔb, kɔ li nɔmɔbe iyɛnmaalmɔnmɔn, kɔ li nɔmɔbe mitekjimɔnm.

⁶ Binib biba te, ka ji pɛ u ya sɛn bo, bi tɔrɛ' nɛ, kɔ lienh gbɛɛnɛnɛnɛm,

⁷ kɔ yih bi'ba *Yiko ya wɔnwɔknb, ka bɛn bi lienh nɔ nɔ ya tingi, kɔ niirɛh nin bi cɛ nɔ bo nɔ.

⁸ Ti bɛn ki yɛ *yiko mɔn nɛ, nɔ yɛ unil taah wɔ ki sɔnh ituɔn ni'donbɔ la.

⁹ Tɔrɛ mɛn kɔ cii kɔ yɛ yiko nɛ te ki de' nimɔn, ama u te ki de' bɔ nɔ boh wɔ nin bɔ yɛ' Uwien ya nɔbu bɔ nin bɔ nɔ pɛ Uwien bo nin bibiɛrdɛnb nin bɔ yindeh Uwien nin u'bont kɛ nin bɔ kuuleh bi'naambe nin bi'baambe nin bɔ kɛ yɛ binikub nin

¹⁰ isɔnsɔnd nin bɔ daan' bipiib ki duɔndeh nin bi'jɛtɔb nin bɔ kuɔrɛh iyɔnbe nin bitɔnnɛndɛnb nin bɔ poleh itɔnnɛnpɔl nin bɔ kɛ yɛ' miwɔknm mɔ kpe usɛn nɔ nɛ.

¹¹ Mi ya wɔknm nɛ pɛ tigbɛmɔnmɔnt tɔ wɔngeh Uwien ya kpɛke nɔ bo. Uwien uɛnduɔnciɛn ya daan nɛ taa' tɔ ki nɔkn' nni.

Pɔl faarɛh Yesu Kristo

¹² Yonbdaan *Yesu Kristo nɛ de' nni mituɔm. Nɛn bo nɛ n faarɛh wɔ. U du n'bo nɛ kɔ gɛndɛ' nni rɔ sɔn u'tuonl.

¹³ Uyo uba n lɔ lienh u'bo fɛnɛnɛn nɛ, kɔ jɛndeh u'nib, kɔ bre ka muɔh bɛ cɛɛkɛm, ama u muɔ' nni micɛɛkɛm, kime ma lɔ bɛn n teh bɔ, ka laan lɔ teke' wɔ ki jin' mɔ.

¹⁴ Yonbdaan *Yesu Kristo ya juokm yɛbe kɔ gbien' ma nɔ nɛ u cɛrɛ' n teke' wɔ ki jin', kɔ yɛ wɔn nin u'nib kɛ.

¹⁵ Tigbɛr tuu te nɛ, kɔ kpe binib rɔ tuo tu'kɛ. Tun si: *Yesu Kristo baa' uɛndun wuu ni, wɔ rɔ lɔ nɔmɛn bibiɛrdɛnb nɛ, nɛ min nɛ yɛ ubiɛrdaan kɔ cɛn' bi'kɛ.

¹⁶ *Yesu Kristo muɔ' nni micɛɛkɛm, nɔ min wɔ yɛ ubiɛrdaan kɔ cɛn' binib kɛ nɔ bo wɔ rɔ wuɔn u nɔmɔbe sukde kɔ gbien' ma bo nɛ. Nɛn nɛ li yɛ kudɛku binib bɔ li teke wɔ, kɔ ji kɔ li limiɛl lɔ nɔ nɔmɔbe gbenm nɔ bo.

¹⁷ Binib kɛ rɔ li pɛkeh Uwien, kɔ li kpɛkɛrɛh wɔ uyo kɛ. Wɔn nɛ yɛ Uwenbaabe, nil nɔ lɛnh wɔ, u yɛ Uɛrciɛn wɔ tuu kɔ te uyo kɛ nɛ. Ami.

¹⁸ N'buk Timote, n yɛ rɔ tɔke nɛ tigbɛr tɔ sɔ kɔ nɛ bi lɔ sakn' Uwien ya nɔbon yɔ a'bo nɔ. Ni yɛn bo kɔ mɔ limuɔl lɔ mɔn,

¹⁹ Kí li ñmábe mitekjim nin iyennmaalmónmón. Binib biba daan' i ya yenmaale ne ka ji ñmábe tekjim.

²⁰ Bi'ni bile si: Himene nin Aleksand. Ne n taa' be ki ñukn' Satan, ño be ri bende kí ye na mán be ri ji ri suke Uwien.

2

Li káareh men ki dienh binib ke

¹ Nen bo, tigber tà yé tigbekpiékt n li tóke ne si: ní li káareh ki mieh Uwien, ki gbáanh wá, ki faareh wá ki dienh binib ke

² nin biberb nin udu ya cienb ke ño tí li te uyenduon ni, niba la ñaabe ti'yenn, kí li pe Uwien ya sen bo, kí li yé binib bá ya tetem kpe be ri li boh be.

³ Nen ne mán Uwien ti'Nmienl ya nun bó ki sange u'yenn.

⁴ U yíe binib ke ri ñmere ne, kí bende kí ye u'gber yé tigbemánt.

⁵ Kíme Uwien te uba ne. Ucendenduol mó te uba ne binib nin Uwien ya siik ni. Wón si: *Yesu Kristo wá tien' u'ba unisaal,

⁶ ki tuó' ki teke' binib ke ya kuum ki kpo', ño wá ri de be kí wíe nnó. Nen ne wuón' ki ye Uwien yíe wá ri ñmien binib u ya yo ne.

⁷ Nen bo ne Uwien gènde' nni ri li yé *Yesu Kristo ya tond, kí li kpaandeh u'gber, kí li wáknh tú bá ña yé Sufmbé ño be ri teke wá kí ji, kí bende kí ye tú yé tigbemánt ne. Ma nendeh n tókeh tigbemánt ne.

⁸ Tó, n yíe Kristo yaab te ná saan ke la, bijeb ri li káareh, ki findeh inuá, ki la cère yí ri li yé binib bá ya fêl bo ñmábe tijóknt ya nuá, ki la li ñmábe benpiebe, ki la li findeh nin táb.

Bipiib li ñmábe mitetem má

⁹ Bipiib ben wón, n yíe be ri li guoh ní kpe upii ri li guoh ma bo ne, ki la cère bi guo la, be ri li lenh bi'fè, ki la wángèh bi'ba, ki la li luoh yulóle wá faa, ki la tungeh ñókm ya kenjonga wá ya daaku faa, ki la béleh ilaan yá ya daaku faa, ki la guoh wengolkaar tá ya daaku faa.

¹⁰ Ama be ri li sánh itúonmónmón. Nen ne mán ki de' bipiib bá ke lienh ki teh bi pe Uwien ya sen bo.

¹¹ Bi wáknh be uyo wá la, be ri li te suoo, kí li cengeh nin mibom.

¹² Ma ri de be sen be ri wákn jeb, ka ri de be ciént jeb bo. Be ri li te suoo.

¹³ Kíme Uwien lá kpie' ki ñen' Adam ne, ki tuón' Éfa.

¹⁴ Na yé uwe* lá lere' Adam ne, u lá lere' Éfa ne u saa' likuá ki bi' Uwien.

¹⁵ Ama upii juore' ki ñmábe mitekjim nin miyéem, ki pe Uwien ya sen bo mánmónm, ka wángèh u'ba la, timér ña ri cère Uwien la ñmien wá.

3

Kristo ya tdaan yaab ya senlierl li te ma bo

¹ N ye ri tóke tigber tá nò tú te ne. Unil yíe wá ri li likeh Kristo ya taanl la, u gènde' lituonmónmónl ne.

² Ní kpe Kristo ya taanl yaab ya senlierl ri li yé unil wá ña ñmábe biil ne, kí li ñmábe upii uba, kí li coh u'ba tibont ke ni, kí li ñmábe miyenn, kí li yé unil wá bi boh wá, kí li teknh bicenb, kí li yé unil wá li fre kí wákn binib Uwien ya gber mánmónm,

³ kí la taa' u'ba kí de daam, ki la ñmábe jèr. Wá ri li ñme nin binib ke, ki la findeh nin nib, ki la cère u'nun ri li mán ilike bo,

⁴ kí li likeh u'dencenl mánmónm, kí cère u'bumu ri li ciih litubl, ki ñmábe mibom ní kpe kibuk ri li ñmábe mibom ma bo.

⁵ Kíme unil ña ri fre kí liike u'dencenl mánmónm la, u li tien mila kí liike Uwien ya taanl yaab-i?

⁶ U la li yé wá ña wúóke' Uwien ya sen ni. U yé unil wá ña wúóke' Uwien ya sen ni la, nba la, u li ñmábe tigbengt, ne kí le utudere ten usenpol.

⁷ Ní kpe bá ña yé Kristo yaab ri li pèkeh wá ne. U te nnó la, nil ña ri len u'bo fènfenn, ne senpol ya dieku mó ña ri cuo wá.

Kristo ya taanl ya totorb li te ma bo

⁸ Kristo ya taanl ya totorb mó li yé binib bá bi boh be ne, ki la li yé ifuón ilele ya nib, ki la taa bi'ba kí de daam, ki la jinh pònt.

⁹ Kí cère jóknt la li te bi'fêl bo ño be ri li pe tigbemánt tá Uwien kpiire' tú nnó bo.

¹⁰ Be ri kpie' kí fiin be kí liike bi'tetem te ma bo kí yaan. Bi laa' ba ñmábe biil la, bi li fre kí li sánh bitotorb ya túon.

* 2:14 Bi ye uwe la, bi niireh Satan ne. Liike 2 Korent 11:3.

¹¹ Bipiib bà yé bitotorb mǎ li yé binib bà bi boh bɛ nɛ, ki la lienh tǎb bo fɛnfɛnm, kí li coh bi'ba tibont kɛ ni, kí li yé bipiib bà bi du bi'bo isɛn kɛ ni.

¹² Kristo ya taanl ya totorb li ɲmǎbe upii uba uba nɛ, kí li likeh bi'bumu nin bi'dencɛn mǎnmǎnm.

¹³ Kimɛ binib bà sǎnh bitotorb ya tǔon mǎnmǎnm nǎo ya yel li kpienh nɛ. Bi ɲmǎbe midum ki gbien' bi teke' *Yesu Kristo ki jin' ma nǎo bo.

Nǎ cɛrɛ' Pǎl kɛlɛ' kugbǎnku kuu nǎ

¹⁴ N kieh ɲɛ kugbǎnku kuu nǎ ki daan n li baa a'saan na rí wuǎkɛ nɛ.

¹⁵ Ma li baa' tonm mǎnǎn la, kugbǎnku kuu li cɛrɛ á bɛndɛ a li ɲmǎbe mitetɛm mǎ Uwien ya nib ni. Binib nǎo yé Uwien limiel ya daan ya taanl nɛ. Lí tɛ tɛn likpɛnkpɛn nɛ kí co tigbɛmǎnt ki dienh tǔ mituǎm.

Uwien kpiirɛ' tigbɛbǎlkaar ki wuǎn' binib

¹⁶ Imǎn, Uwien bo ya paanm ya gbɛr tǎ buǎ u kpiirɛ' tǔ nǎo yé tigbɛciɛnt nɛ.

Kristo nɛ yé tigbɛr tǎ buǎ nǎo,

ki tien' u'ba unisaal,

ki ñɛn' u'ba upaan bo

*Mifuoñaanm nɛ wuǎn' ki ye u yé ugbɛmǎndaan,

u cɛrɛ' Uwien ya tondb laa' wǎ,

bi kpaande' u'gbɛr bà ɲa yé *Sufmbɛ ni,

nɛ binib teke' wǎ uɲɛndun ni ki jin',

Uwien taa' wǎ u'kpieke ni ki don' paaki bó.*

4

Miwǎknm mǎ ɲa kpe sɛn ya gbɛr

¹ *Mifuoñaanm len' nǎ wien ki ye ufǎforyo binib biba li wiɛ mitekjim ya gbɛr, kí paan isɛnpol tulndɛh binib ki cɛrɛh bi wǎknh miwǎknm mǎ nǎo bo.

² Bi li cɛrɛ binib bà yé iñuǎn ilele ya nib, kí yé bitonnɛndɛnb, ibiɛrɛ tɛbɛ' bi'yɛnm tɛn kudíɛku kǎa ɲa ɲmǎbe ɲmirm nǎo, rí tuln bɛ.

³ Binib bugbɛn kǎndɛh upiikuǎn nin tijier tubambɛ ya jim nɛ. Uwien nɛ ñɛn' tijier nǎo ɲo binib bà teke' wǎ ki jin' kí bɛn tigbɛmǎnt nǎo rí li jinh tǔ, kí faareh wǎ tu'bo.

⁴ Uwien ñɛn' tibont tǎ kɛ nǎo, tǔ mǎn nɛ. Ti la sɛngɛh tuba, ti jinh tǎ kɛ la, tí li faareh wǎ tu'bo.

⁵ Kimɛ Uwien ya gbɛr nin ikaare nɛ mǎngreh nibonn kɛ.

Pǎl tǎkɛ' Timote u li tɛ ma bo u'tuonl ni

⁶ A wǎknh Kristo yaab tigbɛr tuu nǎ la, a li yé wǎn *Yesu Kristo ya tonsǎnl wǎ mǎn, kí cɛrɛ Uwien ya gbɛr tǎ a teke' tǔ ki jin' nǎo nin miwǎknmǎnmǎnm mǎ a tǔɔrɛ' kí paan' mi'bo nǎo rí li yé a'bo tijier.

⁷ La tuuke gbɛyienkaar, kimɛ ta kpe Wien ya sɛn. Nikn kí li pɛ Uwien ya sɛn bo mǎnmǎnm.

⁸ Unil ñikndɛh ki tiinh u'gbɛnɛnt rí jaare la, nǎ mǎn nɛ ama nǎ li tore wǎ waamu nɛ. Unil ñikndɛh ki pɛ Uwien ya sɛn bo mǎnmǎnm la, nɛn nɛ li tore wǎ isɛn kɛ ni, kimɛ Uwien ye nɛn nɛ li cɛrɛ binib rí li fuobe fɛnfɛnnǎo wǎo nin uyo wǎ wɛ rí nǎo.

⁹ Tigbɛr tuu tɛ nɛ, kí kpe binib rí tuo tu'kɛ.

¹⁰ Ti sǎnh itǔon nin inunmǎn, kí mǎh limuǎl, kimɛ ti ɲmǎbe lidɛndɛnl Uwien limiel ya daan bo nɛ. Wǎn nɛ yé binib kɛ ya ɲmiɛnl. U cinbɛ kí yé bà teke' wǎ ki jin' ya ɲmiɛnl nɛ.

¹¹ Wǎkn binib tigbɛr tuu, kí tǎkɛ bɛ kí ye bɛ rí li tɛh nǎo.

¹² La cɛrɛ uba rí yinde ɲɛ a yé kinacɛnfɛnbuk ma nǎo bo. Ama li yé wǎ cuube u'lenm ni, kí ɲmǎbe mitekjim nin mitetɛmǎnmǎnm, kí yíe binib, ka ɲmǎbe biil ɲo bà teke' Uwien ki jin' nǎo rí tɛkn a taal ni.

¹³ Taa a'ba kí de *Uwien ya gbǎnku ya kǎanm Kristo yaab ni, kí li sureh bɛ, kí li wǎknh bɛ haali nin n'baam.

¹⁴ La dǎan *Mifuoñaanm ya paabu bǎa tɛ a'ni nǎo. A laa' bù kí ñɛ bi là sǎkn' Uwien ya ñobon ya a'bo nin Kristo ya taanl ya ciɛnb là taa' bi'nuǎo kí paan' a'bo ma nǎo bo nɛ.

¹⁵ Taa a'ba kí de nɛn kɛ, kí sǎn lituonl nǎo tinɔjɛr tule. Nǎo nɛ binib kɛ li lɛ a'tǔon cuonh ma bo.

¹⁶ Liike a'tetɛm, kí li bɛn a wǎknh binib ma bo, kí li ñikndɛh isɛn kɛ ni. A tɛh nǎo la, sin bugbɛn li ɲmɛrɛ, nɛ bà cɛngɛh a'bó nǎo mǎ li ɲmɛrɛ.

* 3:16 Bi li frɛ kí lɛbrɛ Uwien taa' wǎ u'kpieke ni kí don' paaki bó kí ye Uwien cɛrɛ' u'kpieke yɛbɛ mǎ.

5

A li te ma bo nin Kristo yaab

¹ La gbiereh jɛciɛn nin jɛr, ama li gbiereh wə tɛn a'baa, kɪ li gbiereh binacɛnfɛnb tɛn a'ninjiɛb,

² kɪ li gbiereh ipiiciɛn tɛn a'naambe, kɪ li gbiereh bijɛfɛnb tɛn a'ninsiɛb, kɪ la kuɔn a'ba joknt nin bɛ.

³ Li toreh bikpopiib bə ɲa ɲmɔbe bə likeh bɛ.

⁴ Ukropii ɲmɔbe mubumu bii iyaabii la, nɪ mɔn bɛn nɛ rɪ kpiɛ kɪ li toreh bi'den yaab, kɪ wuɔn kɪ ye bi boh bɛ. Bi teh nɔɔ la, bi jiiɛndeh bi'naambe nin bi'baambe bi lə wube' bɛ ma nɔɔ bo nɛ, kimɛ Uwien ya yɛnm sɔnge nɛn bo nɛ.

⁵ Ukropii wə ɲa ɲmɔbe wə li likeh wə, kɪ juore' kɪ te u'ba kpein la, u du Uwien bo nɛ, kɪ tuu kɪ kaaɛrɛh kɪ miɛh wə ɲɔnku nin wien ni.

⁶ Ama ukropii pɛ lisɔnsɔndɔl bo, kɪ teh u'yɛnm yie nà la, nin u fuobe ma kɛ nɔɔ, Uwien ya sɛn bo wɔn, u kpo' ɲɔ.

⁷ Tɔke bikpopiib tigbɛr tuu nɔ ɲɔ nib la lɛ bi li dule nà bo kɪ biin bɛ.

⁸ Wə ɲa toreh u'yaab, ni'kɛ tu nin wa toreh u'tiɛma dɛncɛnl ni yaab la, u wie' mitekjim ya sɛn nɛ, kɪ bre kɪ cɛn' wə ɲa teke' Kristo kɪ jin'.

⁹ A li kɛle ukropii wə ya yel bikpopiib ya yel ya gbɔnku si: wə ti fii' ma, u kun' ticɛr miba kpein nɛ, kɪ ɲmɔbe ibin piluob.

¹⁰ U li yɛ upii wə sɔnh itɔnmɔnmɔn binib kɛ pɛkeh wə i'bo nɛ. Yɛn si: u wube' u'bumu mɔnmɔnm, kɪ teke' bicɛnb, kɪ sɔkre' Uwien ya nib ya taan, kɪ tore' bijiinb, u'nun mɔn wə rɪ li sɔnh itɔnmɔnmɔn.

¹¹ Bikpopiib bə fàan bɛn wɔn, dàan bɛ, kimɛ bijɛb ya mɛnku lə cuo' bɛ la, bi li wie Kristo ya gbɛr nɛ, kɪ li nuunh bɛ rɪ liebe kɪ kun ticɛr,

¹² ka rɪ sɔn bi lə len' kɪ ye bi li sɔn Kristo ya tuonl lə nɔɔ. Nɛn bo nɛ bi li ɲmɔbe libiil.

¹³ Ba ɲmɔbe tɔn ma nɔɔ, bi li cuonh kɪ lindɛh inɛn nɛ. Na yé ba ɲmɔbe tɔn baba nɛ, bi li yé biɲɔkrɔbɛnb nɛ, kɪ li kɔh binib ya gbɛr ni, kɪ li lienh gbɛfɛnfɛnm.

¹⁴ N yie bikpopiib bə fàan nɔɔ rɪ liebe kɪ kun ticɛr nɛ, kɪ maa mubumu, kɪ li likeh bi'den mɔnmɔnm, kɪ la cɛrɛ' unɛnnɛnd rɪ lɛ u li dule nà bo kɪ len ti'bo fɛnfɛnm,

¹⁵ kimɛ bikpopiib biba wie' Kristo ya sɛn nɛ kɪ paan' *Satan bo.

¹⁶ Upii wə teke' Kristo kɪ jin' kɪ ɲmɔbe bikpopiib u'den la, wə rɪ li toreh bɛ, kɪ la cɛrɛ bɛ rɪ li yé Kristo ya taanl bo tukl, ɲɔ lɛ rɪ frɛ kɪ li toreh bikpopiib bə ɲa ɲmɔbe bə likeh bɛ nɔɔ.

¹⁷ Kristo ya taanl ya ciɛnb likeh Kristo yaab mɔnmɔnm la, bi kpe bɛ rɪ li boh bɛ, kɪ li pɛh bɛ mɔnmɔnm nɛ. Ni'kɛ tu nin bə kpaandɛh Uwien ya gbɛr, kɪ wɔknh tɔn nin inunmɔn nɔɔ;

¹⁸ kimɛ ni'kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni kɪ ye: «A taa' unɛ u taanh iji la, ɲa rɪ lɔle u'ɲɔbu», kɪ liebe' kɪ ye: «Wə sɔnh lituonl la, u kpe bɛ rɪ pɛ wə u'paaku nɛ.»

¹⁹ Bi biin' Kristo yaab ya ciɛn la, na yé mɔnkunb bile bii bita nɛ biin' wə la, la cenge tɔ.

²⁰ Kristo yaab ya ciɛnb ya uba tien' ibiɛrɛ la, kɔnh nin wə binib kɛ ya nun bó ɲɔ bə sien' nɔɔ rɪ fɛnge.

²¹ N sureh ɲɛ Uwien nin *Yesu Kristo nin Uwien ya tondb bə cii' u'ɲɔbu bó nɔɔ ya nun bó nɛ, li pɛ n wuɔn' ɲɛ isɛn yà nɔ bo, kɪ la ɲmɔbe a'ɲɔbu gbɛ nà bó, kɪ la ɲmɔbe gɛngɛnde mɔ.

²² A ye á de unil lituonl Kristo ya taanl ni la, la yie tonm kɪ pɔk kɪ yuon a'nuɔ u'bo kɪ kaaɛrɛ kɪ de wə. La kɔ tɔb ya biɛrɛ ni. Cɛrɛ sin bugbɛn ya tetem rɪ li wien.

²³ A tuu kɪ bungɛrɛh ma nɔɔ, la li ɲuh ɲunm baba, li lengɛh midaam mɔ waamu, ɲɔ nɛ rɪ li toreh a'benku.

²⁴ Bi lenh binib biba ya biɛrɛ upaan bo nɛ kɪ yaan kɪ bu bɛ tibuur. Bitɔb mɔ yi ɲa kpiirɛh tonm.

²⁵ Itɔnmɔnmɔn mɔ te upaan bo nɛ. Iba li buɔ mɔnɔn la, ya rɪ juore kɪ li buɔ.

6

Iyonbe nin i'cɛnbaambe ya gbɛr

¹ Binib bə kɛ yé iyonbe nɔɔ bɛ rɪ li boh bi'cɛnbaambe mɔnmɔnm, nɪ kpe bɛ rɪ li boh bɛ ma bo, ɲɔ uba la lɛ u li dule nà bo kɪ len Uwien nin ti'wɔknm bo fɛnfɛnm.

² Iyonbe yà ya cɛnbaambe teke' Kristo kɪ jin' nɔɔ, i la likeh i'cɛnbaambe nɔɔ fɛnm, kɪ ye bi yé i'ninjiɛb ma nɔɔ bo. Ama yɪ rɪ li tɔrɛh kɪ sɔnh lituonl kɪ diɛnh bɛ, kimɛ bɛn bə jondeh i'tɔn bo nɔɔ yé bə teke' Kristo kɪ jin' Uwien yie bɛ nɛ.

Miwɔknm mɔ ɲa kpe sɛn ya gbɛr

A li wɔknh binib nà sɔ, kɪ sureh bɛ bɛ rɪ li teh nɔɔ.

³ Unil wɔknh miwɔknm mɔ bore' miba, ka pɛ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya gbɛmɔnmɔnt bo, ka pɛ miwɔknm mɔ kpe Uwien ya sɛn bo la,

⁴ tìgbengt nɛ yɛbrɛ' nɪn udaan nɛ wa bɛn nɪba, kɪ fɛ minɪɛm, kɪ fɪndɛh ɪfɔbɔn bɔ. Nɛn nɛ cɛrɛ' ɪbɪnbɪnɛ nɪn ɪkɔ̀nkɔ̀n nɪn ɪsuk nɪn ɪtɛnfuɔnbɪɛrɛ tɛ,

⁵ kɪ cɛrɛh bɪnɪb nɪɛh minɪɛm ka gbɛndɛh, kɪmɛ bɪ'yɛnmaalɛ ɲa kpɛ sɛn, nɛ ba bɛn gbɛmɔ̀nt. Bɪ maalɛh kɪ tɛh bɪ paan' Uwɪɛn ya sɛn bɔ la, bɪ lɪ lɛ lifaal nɛ.

⁶ ɪmɔ̀n, unɪl ya yɛnm sɔngɛ u ɲmɔ̀bɛ nɔ bɔ, kɪ pɛ Uwɪɛn ya sɛn bɔ la, nɛn nɛ yɛ lifaaciɛnl kɪ dɛ' udaan.

⁷ Kɪmɛ ta tukɛ' nɪba kɪ baa' uɲɛndun wuu nɪ, ka rɪ tukɛ nɪba kɪ ɲɛ u'ni mɔ.

⁸ Nɛn bɔ, tɪ ɲmɔ̀bɛ tɪjɪɛr nɪn tɪwɛngolkaar la, cɛrɛ mɛn tɪ'yɛnm rɪ lɪ sɔngɛ tu'bo.

⁹ Ama bɪnɪb bɔ ya nun mɔ̀n lifaal bɔ nɲɔ luh mɪbɪɪkm nɪ nɛ. Tɪjɔ̀rbont tɔ yɛbɛ, kɪ brɛ ya mɛnku lɪ cuɔ bɛ tɛn kudɪɛku, kɪ cɛrɛ bɛ rɪ kɔ mɪkuum nɪ kɪ juɔrɛ fɛnm.

¹⁰ Kɪmɛ ɪlɪkɛ ya yɪɛm yɛ ɪbɪɛrɛ kɛ ya ɲaan ya uba nɛ. Bɪnɪb bɪba taa' bɪ'ba kɪ dɛ' ɪlɪkɛ ma nɲɔ nɛ kɪ tɪrɛ', ka jɪ pɛ tɛkɪm ya sɛn bɔ, nɛ kɪ nuun' bɪ'ba bɔ ɪjɛndɪɛɪn.

¹¹ Sɪn Uwɪɛn ya nɪlɔ, la paan nɛn kɛ bɔ, kɪ lɪ yɛ unɪl wɔ cuubɛ, kɪ lɪ pɛ Uwɪɛn ya sɛn bɔ, kɪ lɪ ɲmɔ̀bɛ mɪtɛkɪm, kɪ lɪ ɲmɔ̀bɛ mɪyɪɛm nɪn kumɪnku, kɪ lɪ ɲmɛ nɪn unɪl kɛ.

¹² Mɔ̀ mɪtɛkɪm ya muɔl mɔ̀nmɔ̀nm, kɪ lɪ nuunh ɪmɪɛl lɔ ɲa ɲmɔ̀bɛ gbɛnm. Uwɪɛn yɪn' ɲɛ lɪ ya mɪɛl bɔ nɛ, kɪ ɲɛ lɪdaali lɔ a lɛn' mɔ̀nmɔ̀nm bɪmɔ̀nkunb bɔ yɛbɛ ya nun bɔ kɪ yɛ a tɛkɛ' wɔ kɪ jɪn' nɲɔ.

¹³ N sɛrɛh ɲɛ Uwɪɛn wɔ dɪɛnh tɪbont kɛ ɪmɪɛl nɪn *Yɛsu Kristo wɔ lɔ kun' ɪmɔ̀n mɔ̀nmɔ̀nm Pɔ̀ns Pilat saan nɲɔ ya nun bɔ nɛ.

¹⁴ Lɪ boh n tɔkɛ' ɲɛ nɔ kɛ nɲɔ, kɪ lɪ wɪɛn, kɪ la lɪ ɲmɔ̀bɛ bɪɪl kɪ tɪ baa uyo wɔ Yɔnbdaan *Yɛsu Kristo lɪ baa nɪ nɲɔ.

¹⁵ Uwɪɛn sɪɛn' uyo wɔ nɲɔ lɔ baa' la, u lɪ cɛrɛ wɔ rɪ baa nɪ. Uwɪɛn nɛ yɛ uyɛnduɔn ya daan. Wɔn baba nɛ yɛ tɪbont kɛ ya Cɛnbaa, kɪ yɛ bɪbɛrb kɛ ya bɛr, kɪ yɛ yɔnbɔɛnb kɛ ya Yɔnbdaan.

¹⁶ Wɔn baba nɛ ɲa rɪ kpo, kɪ tɛ kuwɛnwɛnku kɪa nɪ uba ɲa rɪ frɛ kɪ kɔ ku'ni. Uba ɲa kpɛlɛ kɪ laa' wɔ, ka lɪ lɪ frɛ kɪ lɛ wɔ mɔ. Wɔn sɪ kupɛnpɛku nɪn mɪtuɔm uyo kɛ. Amɪ.

¹⁷ Tɔkɛ bɪnɪb bɔ yɛ bɪfaadɛnb uɲɛndun wuu nɪ nɲɔ kɪ yɛ bɪ la lɪ ɲmɔ̀bɛ gbɛngt, kɪ la lɪ du lifaal nɲɔ bɔ, kɪmɛ lɪ yɛ mɪtafaam nɛ. Ama bɛ rɪ lɪ du Uwɪɛn bɔ, kɪmɛ wɔn nɛ dɪɛnh tɛ tɪbont kɛ kɪ gbɪɛkɛh ɲɔ tɪ lɪ jɔndɛh tu'bo.

¹⁸ Tɔkɛ bɪfaadɛnb nɲɔ kɪ yɛ bɛ rɪ lɪ tɛh mɪmɔ̀nm, kɪ lɪ sɔnh ɪtuɔn yɔ mɔn kɪ gbɪɛn', kɪ lɪ punh kɪ la cuɔlɛh, kɪ lɪ gbɪɪnh bɪ'bont nɪn bɪnɪtɔb.

¹⁹ Bɪ tɛh nɲɔ la, bɪ taakɛh lifaal lɔ mɔn ka rɪ saa nɛ kɪ blɪnh bɪ'ba wɛnlɪ bɔ bɛ rɪ wun lɛ ɪmɛmɔ̀nl.

Tɪgbɛfɔrkaar

²⁰ N'yɔ Timote, lɪ lɪkɛh Uwɪɛn guun' ɲɛ nɔ nɲɔ mɔ̀nmɔ̀nm. La paan gbɛfɛnfɛnm bɔ, kɪmɛ tɔ kpɛ Wɪɛn ya sɛn, kɪ la paan bɪ nɪɛh minɪɛm mɔ kɪ maalɛh kɪ tɛh bɪ ɲmɔ̀bɛ mɪbɛnm nɲɔ mɔ bɔ.

²¹ Bɪnɪb bɪba ɪɛnh kɪ tɛh bɪ ɲmɔ̀bɛ mɪ ya bɛnm nɛ kɪ tɪrɛ', ka jɪ pɛ tɛkɪm ya sɛn bɔ. Uwɪɛn rɪ juokɛ nɛ.

Kugbɔnlieku kua Pɔl kele' ki de'

Timote

nnɔ

Nà wɔngh kugbɔnku kuu te ma bo

Pɔl kele' kugbɔnlieku kuu ki de' Timote igbierfɔrke nɛ. U kele' kugbɔnku kuu uyo wà u te lipekl ni nnɔ nɛ (2:9). Binib bà yɛbe là wie' wɔ nɛ (1:15; 4:10-16). U là bɛn ki ye u'kuum ya yo baa'-a (4:6), nɛ u cɛbreh u'tonsɔnlie Timote wà u yie wɔ tɛn u'buk nnɔ.

Kugbɔnku kuu tiereh Pɔl ya fuobm bó nɛ. U là sɔn' Yesu ya tond ya tɔn ki wɔkn' binib, ki jin' ijend tigbɛmɔnmɔnt ya tɔkn bo. Pɔl gbiere' Timote ki tɔke' wɔ ki ye wɔ n' tuo kí jí ijend Kristo ya tɔn bo (2:1-13), ki tɔke' wɔ ki ye wɔ n' li wɔkn' Uwien ya gber mɔnmɔnm (2:14-4:15). Nɛn bo, wɔ n' dɔan inɔbon bo ya finfinde, kí búle bà teh tibont tà nja kpe sɛn nnɔ ibuɔn, kí tɛkn wɔn Pɔl ya taal ni, kí tɔre ki li pɛ Pɔl nin biwɔnwɔkntɔb wɔkn' nà nnɔ bo.

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ Uwien ya yiem bo, ki tɔkeh binib Uwien pɔn' lipuonl ki ye u li de bɛ limiel là *Yesu Kristo bo nnɔ ya gber.

² Timote, n kieh kugbɔnku kuu n' de sin nɛ. A yé n'buk kà n yie kè nɛ. Baa Uwien nin ti'Yonbdaan *Yesu Kristo n' juoke nɛ, kí muɔ nɛ micɛɛkm, kí de nɛ uyɛnduan.

Pɔl saakreh Timote ya gbenɛnt

³ N faareh Uwien wà n pukeh wɔ nin lifɛl là nja nɔmɔbe jɔknt tɛn n'yaajɛb là teh ma bo nɛ. N tuu ki tien a'bó n'kaare ni nɔnku nin wien ni nɛ.

⁴ N tiere' a' muɔ bó la, n' naan n' pɔk kí lɛ nɛ nɛ, nɔ n'yɛnm n' sɔnge kí gbien.

⁵ Ma sunde' a nɔmɔbe mitekjimɔnm mà nnɔ bó. A yé Loyis nin a'naa Enis nɛ kpie' ki laa' mitekjim nnɔ. Nɛ n du ki ye a'mɔ nɔmɔbe mi ya tekjim nɛ.

⁶ Nɛn bo nɛ n tiereh nɛ, á fikre Uwien là de' nɛ *u'Fuoñaanm ya paabu bùa nnɔ ya tuɔm uyo wà n là yuon' n'nuɔ a'bo, ki kàare' ki de' nɛ nɔ.

⁷ Kimɛ Uwien de' tɛ *Mifuoñaanm mà nnɔ nja cɛreh ti tiinh jɛwaanbu, ama mí dienh tɛ mituɔm nɛ, kí cɛreh ti yie binib, kí coh ti'ba.

⁸ Nɛn bo, li kunde h Yonbdaan bo imɔn ki là tiinh fɛ, kí là cɛre fɛ n' li nɔmɔbe nɛ min wà te lipekl ni u'bo nnɔ bo. Ama Uwien ya tuɔm bo, cɛre min nin sin n' li jɛndeh tigbɛmɔnmɔnt bo.

⁹ Wɔn nɛ nɔmɔn' tɛ, kí yin' tɛ, kí tien' tɛ u'yaab. Na yé ti'tɔn bo nɛ u tien' nnɔ, ama u cɛkre' u'yɛnm nɛ kí tien' nnɔ. *Yesu Kristo bo nɛ u tien' tɛ tinimɔnt kí laa' wa laan nɛn' uɔndun.

¹⁰ Fɛnfennɔ wuɔ, ti'Nɔmɔn' *Yesu Kristo baa' kí wuon' tɛ tinimɔnt nnɔ. Wɔn nɛ gben' mikuum ya tuɔm, kí nɛn' limiel là nja nɔmɔbe gbenm upaan bo kí nɛ u'gbɛmɔnmɔnt bo.

¹¹ Tigbɛmɔnmɔnt nnɔ bo nɛ Uwien gɛnde' nni n' li yé *Yesu ya tond, kí li tɔkeh tɔ binib, kí li wɔknh bɛ tɔ.

¹² Nɛn bo nɛ n jɛndeh yie ya jɛnd. Ama na nɔmɔbe nni fɛ, kimɛ n bɛn n teke' udaan wà kí jin', kí du kí ye u li fre kí guure u nɔkn' nni nà nnɔ kí tí baa lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnɔ.

¹³ Li nɔuke n là tɔke' nɛ tigbɛmɔnt tà nnɔ nin mitekjim nin miyiem mà nɛn' *Yesu Kristo saan nnɔ. Cɛre tigber nnɔ n' li pekreh nɛ.

¹⁴ *Mifuoñaanm mà te ti'ni nnɔ ya tuɔm bo, li nɔuke a cii' miwɔknm mà nnɔ mɔnmɔnm.

¹⁵ A bɛn ki ye bà ke yé Asi ya tinfennm ya nib nnɔ ke wie' n'gber nɔ. Bi'ni biba si: Fijɛl nin Hemojenn.

¹⁶ Yonbdaan n' muɔ Onesifɔr nin u'den yaab micɛɛkm, kimɛ u sɔbe kí saakreh n'gbenɛnt nɛ. Nin n te lipekl ni ma ke nnɔ, fɛ nja cuo' wɔ n'bo.

¹⁷ U baa' Erom ya du ni ma nnɔ, u cuon' kí nuun' nni nin inunmɔn nɛ kí tí laa' nni.

¹⁸ A bɛn u là tore' nni Efɛs ya du ni ma bo kí cɛn' unil kɛ. Yonbdaan *Yesu n' muɔ wɔ micɛɛkm lidaali là Yonbdaan Uwien li bu binib tibuur nnɔ.

2

Tuo kí li jɛndeh Yesu Kristo bo

¹ Sin n'bukɛ, cɛre *Yesu Kristo ya juokm n' li dienh nɛ mituɔm Uwien ya sɛn ni.

² A là cii' tigber tà n'saan bimɔnkunb ligol ya nun bó nnɔ, á taa tɔ kí tɔke binib bà bi du bi'bo, bi'mɔ li fre kí wɔkn tɔ binitɔb.

³ A yé *Yesu Kristo ya sojamɔn nɛ, a'mɔ n' li jɛndeh u'bo.

⁴ Soja sɔnh sojatuoñl kí yie wà gɛnde' wɔ ya yɛnm n' li sɔnge u'bo la, wa jí li pɛ bà nja yé sojamɛ ya tɔn bo.

⁵ Unil jon' minɔnsenniɛm ka paan' minɔnm ya kɔn bo la, wa n' lɛ minɔnm nnɔ ya suul.

⁶ Ukpaal wà sònɓ bukpàabu ni nin inunmón la, wòn ne li kpiɛ kí ji bukpàabu nnò ya jier.

⁷ Cii n take' ɲɛ ná nò ya tingi Yonbdaan ne li cère á cii ni'ke.

⁸ Tiɛre *Yesu Kristo ya gber, u yé *Dafid ya yaabil ne. U kpo', ne ki mɛkre' bitenkpiib ni. N tɔkeh binib tigbɛm̀m̀nt tã nnò nínò.

⁹ Tun bo ne bi j̀ndeh nni haali ki tí l̀le' nni tikudɔkr tɛn n yé udukond ne. Ama Uwien ya gber tun ɲa l̀ò.

¹⁰ Nen bo ne n ɲm̀be kuminku ijend ke ni, ɲò Uwien g̀ndeh' binib bà nnò bo, *Yesu Kristo bo, bi' m̀ò rí ɲm̀ɛɛ, kí lɛ ukpiɛke wà ɲa ɲm̀be gbenm ne.

¹¹ Tigber tuu te ne:

«Ti kpo' nin Kristo la,
ti li fuobe nin wò m̀ò ne,

¹² Ti m̀inde' kí pɛ u'bo la,

ti li ji libel m̀ò u'saan ne,

ti ye ta ben wò la,

u' m̀ò li ye wa ben tɛ ne.

¹³ Ta yé gbɛm̀ndɛnb la,

wòn tuu ki yé ugbɛm̀ndaan ne,

kimɛ wa rí fre kí yíe u'tiɛma tetem.»

Li pɛ tigbɛm̀nt ya sɛn bo

¹⁴ Tiɛre binib tigber tuu nò, kí tɔke bɛ Uwien ya nun bó, kí ye bi la li findeh ɲòbon bo, kimɛ ifinfinde nnò ɲa pukndeh niba, í tulndeh bà cengeh yí nnò ne.

¹⁵ Nikn kí li yé unil wà ya t̀on m̀on Uwien ya nun bó. Li yé u' tonsɔnl wà fɛ ɲa ɲm̀be wò u'tuonl bo; kí li tɔkeh binib tigbɛm̀nt m̀onm̀onm.

¹⁶ La paan gbɛfenfɛnm bo, ta kpe Wien ya sɛn, kimɛ bà pɛ tu'bo nnò t̀ureh Uwien ya sɛn ki joh ne.

¹⁷ Bi wòknh miwòknm mà nnò bre tɛn linatuɔnel ne ki bukeh ki joh. Bi ya biba si: Himene nin Filetɔs.

¹⁸ Bi t̀ure' ne ka ji pɛ gbɛm̀nt ya sɛn bo, ki lienh ki teh Uwien mɛkre' bitenkpiib ɲò. Bi lienh nnò ma nnò ne cèreh binib biba wiɛnh bi'tekjim.

¹⁹ Nin nen ke ɲò, Uwien pu' litenpuul là nnò faa ne. Bi kele' tigber tã sò li'bo: «Uwien ben binib bà yé u'yaab», kí liebe' kí kele' kí ye: «Wà ke yé Uwien yò la, wò rí dāan ná bre ya tienm.»

²⁰ Na yé ɲòkm nin likkur ya jietienwent baba ne te idencncien ni, idò nin tiyòkr yaar m̀ò te ne. Bi taah tuba kí sònɓ it̀onm̀onm̀on ne, kí taah tutar kí sònɓ tibr ya t̀on.

²¹ Unil dāan' miwòknm mà ɲa kpe sɛn la, u li naan it̀onm̀onm̀on ya jietienwenku ne. U li yé Yonbdaan yò ne, kí li ɲm̀be u'bo lituonl, kí li yé wà bonde' wò rí li tuu ki teh ná m̀on.

²² La paan bifɛnb fe tibonbiert tã nnò bo. Li nuunh á li teh ná cuube, kí li ɲm̀be mitekjim nin miyiem, kí li kpe uyɛnduɔn ya sɛn. Li te nnò nin bà muɔh kí yih Yonbdaan bi'fɛl bo ɲa ɲm̀be jòknt nnò.

²³ Dāan mij̀rniɛm, kimɛ ma ɲm̀be kpele. A ben kí ye m̀en ne bàareh nin ik̀nk̀n,

²⁴ ne na kpe Yonbdaan ya tonsɔnl rí li kɔnh jer. U li yé unim̀on ne unil ke bo, kí li freh kí wòknh binib Uwien ya gber, kí li ɲm̀be kuminku isɛn ke ni,

²⁵ kí li pekreh binib bà nieh nin wò nin lifɛsɔngl. Nba la, Uwien li cère bɛ rí l̀ebre bi'tetem kí bɛnde ná yé tigbɛm̀nt,

²⁶ kí liebe kí li maaleh m̀onm̀onm, kí ɲɛ usɛnpol wà dele' kí cuo' bɛ bɛ rí li teh u'yiem nnò ya nuò ni.

3

Idɛnfòrke ya gber

¹ Li ben kí ye idɛnfòrke li yé uyo wà faa ne.

² Kimɛ binib li yé ifɔnfuɔb ne, bi'nun rí li m̀on ilike baba bo, kí li teh tinacenkpekuont, kí li yie tigbengt, kí li sukreh Uwien, ka rí li boh bi'naambe nin bi'baambe, ka rí li faareh bà toreh bɛ, ka rí li boh tibont tà yé Uwien yaar,

³ kí li yé binibiɛrb, ka rí li muɔh nib cecek, kí li lienh tɔb bo fenfɛnm, kí li teh fenfɛnm, kí li bre kí gbien', kí li nen ná m̀on,

⁴ kí li yé binikuɔrb, kí li ɲm̀be lifɛt̀onl. Tigbengt li cère bɛ rí li te ten ij̀uɔn, kí li fɛ uyɛndun wuu ni ya bont kí cɛn' Uwien.

⁵ Bi li teh tɛn bi pɛ Uwien ya sɛn bo ne, ama ka ji tuuke ná yé mitekjim ya tuɔm. A la nekɛn bi ya nib ya bol.

⁶ Kimɛ bi'ni biba teh miyɛnfuom ne kí kòh idencɛn ni, kí lɛreh kí coh mupiiinmu. Ibiɛre ne gbe mu'fɛl bo, ne mu'yɛnmaale cère' mù pɛ mù fɛ uyɛndun ya bont tà ke nnò bo.

⁷ Mù tuu kí bengeh ne, ama mua rí fre kí bɛnde ná yé gbɛm̀nt fiebu.

⁸ Yanes nin Yanberε la yie' Moyis ya n̄obu b́o ma bo n̄n̄o, binib n̄n̄o m̄o yienh tigbεm̄ont n̄n̄o ne. Bi η̄m̄obe iyenmaalbierε, ne bi'tekjim juore' fem̄n.

⁹ Ama bi teh n̄a n̄n̄o η̄a r̄i wūake, kimε binib ke li bende ki ye bi yε ij̄or ne ten bi la bende' ma ki ye Yanes nin Yanberε yε ij̄or n̄n̄o.

P̄al gbiereh Timote

¹⁰ Ama sin w̄on, a paan' n'bo ki ben n w̄aknh ma bo, ki ben n'tetem te ma bo, ki ben n yie r̄i son ya, ki ben n teke' *Yesu ki jin' ma bo, ki ben n η̄m̄obe kuminku nin miyiem nin miñiknm ma bo,

¹¹ ki ben binib j̄ende' nni ma bo nin n jin' ij̄end ya Antiyok ya du ni nin Ikoniyōm ya du ni nin Lista ya du ni n̄n̄o. I le jend ba ne ma jin' yε! Ama Yonbdaan ñen' nni i'ke ni.

¹² Im̄an, binib b̄a ke yie be r̄i li pe Uwien ya sen bo m̄onm̄onm̄ *Yesu Kristo bo n̄n̄o, bi li j̄ende be ne.

¹³ Binibierb nin bitonnendεnb ben w̄on, bi li t̄oreh ki s̄onh it̄onbiere ne, k̄i li tulndeh binib, k̄i t̄i tonde k̄i tuln bi'ba m̄o.

¹⁴ Sin w̄on, taa a'ba k̄i de bi w̄akn' η̄e n̄a ke a teke' n̄e ki jin' n̄n̄o. A ben b̄a w̄akn' η̄e n̄n̄o yε bidεnb b̄a.

¹⁵ A ben *Uwien ya gb̄onku ya gber haali a'buwaam ni ne. Tigber n̄n̄o li fre k̄i de η̄e miyefuom m̄a li c̄ere a teke *Yesu Kristo k̄i ji η̄o k̄i η̄mere.

¹⁶ Tigber t̄a ke te *Uwien ya gb̄onku ni n̄n̄o, Uwien ne c̄ere' bi'kele' t̄u. T̄u m̄on ne, ki w̄ongeh binib Uwien ya sen, ki pekreh be, ki t̄oreh bi'tetem, ki w̄aknh be mifubom m̄a cuube,

¹⁷ η̄o Uwien ya nil r̄i li yε unil w̄a bonde' ki t̄i gben', ki η̄m̄obe n̄a li c̄ere w̄o r̄i li s̄onh it̄on ya ke m̄on.

4

¹ N t̄okhe η̄e Uwien nin *Yesu Kristo w̄a li baa n̄i k̄i li yε ubεr, k̄i bu binifuob nin bitenkpiib tibuur n̄n̄o ya nun b́o ne ki teh:

² li kpaandeh Uwien ya gber, n̄i ton bii n̄i s̄onge la, li ñiikeh, la tuo, li k̄onh nin binib ki pekreh be, k̄i li η̄m̄obe kuminku ki w̄aknh be.

³ Kimε uyo uba we n̄i, binib η̄a ji li yie miw̄aknm m̄a kpe usen ya gber, bi li pe bi'yenn̄m yie n̄a bo ne, ki taakeh biw̄onw̄aknb bi'ba saan be r̄i li t̄okhe be, bi yie be r̄i li cengeh tigber t̄a.

⁴ Bi li yie ka ji li cengeh gb̄em̄ont, k̄i pekre k̄i li cengeh tigbeyienkaar.

⁵ Ama sin w̄on, li coh a'ba tibont ke ni, k̄i li η̄m̄obe kuminku ij̄end ni, k̄i li s̄onh a'tuonl. Len si: Kristo ya gb̄em̄onm̄ont ya t̄okm. S̄on a'tuonl n̄n̄o k̄i t̄i gben.

⁶ Min w̄on, bi taa' nni ki tien' litūarl η̄o, n'daali baa' ki gben' ne.

⁷ N m̄on' limūal l̄a m̄on, ki s̄en' ki baa' n' cuube n̄a saan, ki juore' ki η̄m̄obe mitekjim.

⁸ Fenfenn̄o n'n̄om ya suul ji d̄o ne ki gu nni. Li yε binib b̄a cuube ya suul ne. Yonbdaan w̄a buh binib tibuur tu'donb̄o n̄n̄o li de nni l̄e lidaali l̄a u li bu binib tibuur n̄n̄o ne. Na yε u li de min baba ne, u li de binib b̄a ke yie w̄o ki gu u'baam n̄n̄o m̄o ne.

P̄olya ñobonf̄rke

⁹ Nikn k̄i baa n'saan tonm;

¹⁰ kimε Demas fe un̄endun ya bont ma n̄n̄o u w̄ie' n'gber η̄o ki bure' Tesalonik b́o. Krenskens m̄o bure' Galasi b́o, ne Tit m̄o bure' Dalmas b́o.

¹¹ Luk baba ne te n'saan. A we n̄i la, sin nin Mark r̄i li t̄oke n̄i, kimε u li tore nni Uwien ya tuonl ni.

¹² N s̄on' Ticik Efes b́o η̄o.

¹³ A we n̄i la, a li tuke n'lierku k̄ua n l̄a daan' k̄u Trowas ni, Karpos den n̄n̄o, k̄i li tuke tigb̄ont m̄o n̄i. A cinbe k̄i li tien bi taa' tiw̄ent ya gb̄ont ki tien' t̄a n̄n̄o b́o.

¹⁴ Aleksand un̄maan tien' nni n̄a bre c̄en. Yonbdaan ne li tu w̄o lif̄en.

¹⁵ A m̄o r̄i li ben u'b́o, kimε u yie' ti'w̄aknm pelpel ne.

¹⁶ N l̄a nuunh r̄i len' k̄i fie n'ba b̄a buh nni tibuur ya nun b́o mikpiekm ma n̄n̄o, uba η̄a l̄a sere' n'c̄iek b́o, bi'ke l̄a w̄ie' n'gber ne. Uwien la t̄onge bi'biil bugben.

¹⁷ Ama Yonbdaan w̄on l̄a sere' n'c̄iek b́o, ki de' nni mitūom r̄i w̄akn u'gber k̄i t̄i gben, η̄o b̄a ke η̄a yε *Sufm̄be n̄n̄o r̄i cii t̄u. Yonbdaan η̄mien' nni, ki c̄ere' tibuur ya d̄enb η̄a taa' nni ki w̄ie' icind.

¹⁸ Yonbdaan li ñen nni n̄a ke bre ni, k̄i η̄mien nni k̄i c̄ere r̄i k̄o u'bel ni paaki b́o. W̄on ne si ukpieke uyo ke. Ami.

Mic̄εbm

¹⁹ A fuonde Prisil nin Akilas nin Onesif̄or den yaab k̄i de nni.

²⁰ Erat biε ki te Kor̄ent ni. Trofim bun ne. Nen bo ne n' c̄ere' u juore' Mile ni.

²¹ Nikn k̄i baa n'saan k̄i yaan tiw̄ercient ya yo r̄i baa. Ebule nin Pudens nin Linus nin Klodiya nin Kristo yaab ke fuondeh η̄e.

²² Yonbdaan ní li te nin ηε. Wó ní juoke ne.

Kugbɔnku kua Pɔl ke'e ki de'

Tit nnɔ

Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Tit yé Pɔl ya tonsɔnlie nɛ. Tit ɲa yé Suf. U teke' Yesu ki jin' nɛ ki paan' Pɔl bo. U yé unil wá freh ki tũɔreh mimaam nɛ. Nɛn bo nɛ Pɔl cɛrɛ' Tit te Krɛt ya du ni ɲɔ wɔ rí gɛnde Kristo ya taanl lá te len nnɔ ya ciɛnb bɛ rí li likeh litaanl nnɔ ya nib.

U ke'e' Kristo ya taanl ya ciɛnb li fuobe ma bo (1:5-16) nin bi li likeh litaanl nnɔ ma bo nin bi li wɔknh bijɛb nin bipiib nin binacɛnfɛnb nin ijɛciɛn nin iyonbe bi li fuobe ma bo (2:1-15).

Ni ya puoli bó nɛ u tɔke' Kristo yá li fuobe ma bo nin u li tien ma kí lɔke bá wɔknh miwɔknm má ɲa kpe sɛn nnɔ. Yesu Kristo kpo' ɲɔ wɔ rí ɲɛn nisaal ke nisaal ibiere ni nɛ (2:14).

Ifuonde

¹ Min Pɔl, n yé Uwien ya tonsɔnl nɛ, ki yé *Yesu Kristo ya tond. Uwien nɛ ye rí tore u gɛnde' binib bá nnɔ bɛ rí tũɔre kí teke wɔ kí ji, kí cɛrɛ bɛ rí bɛnde tigbɛmɔnt tá te Uwien ya sɛn ni,

² kí li ɲmɔbe lidɛndɛnl kí ye bi li lɛ limiel lá ɲa ɲmɔbe gbenm. Uwien wá ɲa nɛndɛh nɛ lá pũon' haali uyo bo kí ye u li tien nnɔ.

³ Ti'Nmiɛnl Uwien lá sien' uyo wá nnɔ nɛ kí cɛrɛ' binib bɛnde' u'gber kí ɲɛ n tɔkeh tigbɛr tá nnɔ bo. Wɔn nɛ de' nni usɛn n tɔkeh tigbɛr nnɔ.

⁴ Tit, n kieh kugbɔnku kuu nɔ rí de sin nɛ. A yé n'bumɔnk kí ɲɛ ti ɲmɔbe mitekjibaabm má nnɔ bo nɛ. Baa Uwien nin ti'Nmiɛnl *Yesu Kristo rí juoke ɲɛ, kí de ɲɛ uyɛnduɔn.

Pɔl ye Tit rí gɛnde Kristo ya táan ya ciɛnb

⁵ N dáan' ɲɛ Krɛt ya dekl bo ɲɔ á sɔn kí tonde lituonl lá sien' nɛ, kí gɛnde binib bá li yé Kristo ya táan ya ciɛnb idu yá ke te lidekl nnɔ bo ni tɛn n lá tɔke' ɲɛ ma bo nnɔ.

⁶ Kristo ya taanl ya ciɛn li yé unil wá ɲa ɲmɔbe biil nɛ, kí li ɲmɔbe upii uba, u'bumu rí li yé mubumu múa ɲmɔbe mitekjim, ka yé sɔnsɔnd, ka yé yufaadenb ɲɔ nil lá lɛ u li dule ná bo kí biin bɛ.

⁷ Kristo ya taanl yaab ya sɛnlierl sɔnh Uwien ya tuonl ma nnɔ ní kpe u lá li ɲmɔbe biil nɛ, kí lá li ɲmɔbe gbɛngt, kí lá li yé benpiebdaan, kí lá taa' u'ba kí de' daam, kí lá li ɲmɔbe jɛr, kí lá jinh pɔnt.

⁸ Ama wɔ rí li yé wá teknh bicɛnb, kí li yé mimɔnm ya tienm, kí li ɲmɔbe miyɛnm, kí li cuube, kí li teh ná sɔngreh Uwien ya yɛnm, kí li coh u'ba,

⁹ kí li pɛ tigbɛr tá kpe bɛ rí teke tú kí ji nnɔ bo mɔnmɔnm tɛn bi wɔknh wɔ tú ma bo. Nnɔ nɛ u li freh kí li sureh binib kí ɲɛ miwɔknm má cuube nnɔ bo, kí fre kí wuɔn bá niɛh nin wɔ nnɔ bi tũrɛ' ma bo.

¹⁰ Binib bá yɛbe nɛ yé biyufaadenb, kí lienh gbɛfɛnfɛnm, kí lɛreh binib. Binib bá teh nnɔ sɔbe kí yé Sufmbɛ nɛ.

¹¹ A pien binib bugbɛn, kime bi wɔknh miwɔknm má ɲa kpe bɛ rí li wɔknh mɛ nɛ, kí tulndɛh idɛncɛn iba ya nib ke. Tipɔnt ya jim bo nɛ bi teh nnɔ.

¹² Bi'du ya yɛnfodaan uba mɔnɔn lá len' bi'bo kí ye:

«Krɛt yaab tuu kí nɛndɛh nɛ,

kí bre tɛn muwɛnbiimu,

kí yé ikpaayuon,

kí maaleh ujɛn baba bo.»

¹³ U lá len' ná nnɔ yé imɔn nɛ. Nɛn bo, mɔnde bi'bo inun ɲɔ bɛ rí li ɲmɔbe mitekjimɔnm,

¹⁴ kí lá tuuke *Sufmbɛ ya gbɛyɛnkaar bo, kí lá tuuke binib bá wie' tigbɛmɔnt ya sɛn blinh iwɔb yá nnɔ bo.

¹⁵ Jier tuba ɲa yé kuɔl binib bá ya fɛl bo ɲa ɲmɔbe jɔknt bo. Ama binib bá ya fɛl bo ɲmɔbe tijɔknt, ba teke' Uwien kí jin' nnɔ, tijier tubambɛ yé bi'bo likuɔl nɛ. Bi'yɛnmaale ɲa mɔn nɛ ba rí fre kí bɛnde ná mɔn mɔ.

¹⁶ Bi lienh kí teh bi bɛn Uwien nɛ, ama bi teh ná nnɔ wɔngɛh kí teh ba bɛn wɔ. Bi ɲmɔbe isɛnsɛn nɛ, ka tuo' Wien ya ɲɔbu bó, ka rí fre kí tien ná mɔn.

2

Ijɛciɛn nin ipiiciɛn nin bifɛnb nin iyonbe bi li te ma bo

¹ Sin wɔn, li wɔknh miwɔknm má cuube tɛn bi wɔkn' ɲɛ ma bo.

² Tɔke ijɛciɛn kí ye yɛ rí li coh i'ba tibont ke ni, kí li yé binib bá bi boh bɛ, kí li ɲmɔbe miyɛnm, kí li ɲmɔbe mitekjimɔnm nin miyɛm nin kuminku.

³ Tòke ipiicien mɔ́ kí ye yè ní li ñmòbe binib bà pɛ Uwien ya sɛn bo ya tetem, kí la li lienh tɔb bo fɛnfɛnm, kí la taa' bi'ba kí de' daam, kí li ñmòbe igbiermɔnmɔn.

⁴ Nnɔ́ nɛ í li freh kí gbiereh bipiijɛfɛnb bɛ ní li yíe bi'ciɛb, kí li yíe bi'bumu,

⁵ kí li ñmòbe miyɛnm, kí la teh sɔnsɔndl, kí li likeh uluo bo ya tũon mɔnmɔnm, kí li yé bipiimɔnb, kí li boh bi'ciɛb, ñɔ uba la lɛ u li dule ná bo kí len Uwien ya gbɛr bo fɛnfɛnm.

⁶ Li gbierɛh binacɛfɛnb mɔ́ bɛ ní li ñmòbe miyɛnfuom

⁷ tibont kɛ ní. Sin bugbɛn ní li teh ná mɔn ñɔ bitɔb mɔ́ ní paan a teh ma bo. Li wɔknh binib Uwien ya gbɛr ní'donbó ñɔ binib kɛ ní li boh miwɔknm nnɔ́.

⁸ Li lienh milɛnm mà cuube ñɔ bí la nieh nin ñɛ, ñɔ ifɛ ní cuo bà ña yíe tí'gbɛr, kime ba ní lɛ bí li dule ná bo kí len tí'bo fɛnfɛnm.

⁹ Tòke iyonbe kí ye yí ní li tuonh í'cɛnbaambe ya ñuɔn bó tibont kɛ ní, kí cɛrɛ í'cɛnbaambe ya yɛnm ní li sɔnge í'bo, kí la yíenhi bi ye bà,

¹⁰ kí la suh bi'bont, kí li yé binimɔnb uyo kɛ ñɔ kí li selndeh tí wɔknh miwɔknm mà Uwien tí'Ñmiɛnl ya sɛn bo nnɔ́.

Uwien ya juokm bo nɛ u ñmiɛndeh binib

¹¹ Uwien cɛrɛ' tí laa' u'juokm mà bo u ñmiɛndeh binib kɛ nnɔ́.

¹² Mijuokm nnɔ́ nɛ cɛrɛh tí wienh ná kɛ piɛndeh tɛ Uwien bo ya paanm, kí cɛrɛh tí'menku ña kɔh uɔɛndun ya nib fɛ tibont tà nnɔ́ ní, kí cɛrɛh tí coh tí'ba uɔɛndun wuu ní, kí teh ná cuube, kí pɛ Uwien bo mɔnmɔnm,

¹³ kí gu lidɛndɛnl lá li de tɛ uyɛnsɔnge nnɔ́ ya daali. Nɛn daali nɛ tí'Wɛncien, *Yesu Kristo, tí'Ñmiɛnl lí ñɛn u'kpíɛke upaan bo.

¹⁴ Tinbi bo nɛ u'kpɔ' ñɔ wɔ́ ní ñɛn tɛ itũonbiɛrɛ kɛ ní, kí tien tɛ liniból là ña ñmòbe jɔknt, kí yé u'yaal, lí'nun mɔ́n lɛ ní li tuu kí teh ná mɔn.

¹⁵ Kí ñɛ a'ciɛnt bo, a lí len nnɔ́ nɛ, kí sure binib, kí gbierɛ bɛ, kí la cɛrɛ uba ní yinde ñɛ.

3

Kristo yɔ́ lí te ma bo

¹ Tierɛ Kristo yaab kí ye bɛ ní li tuonh gobina nin tibuur ya ciɛnb ya ñuɔn bó, kí li boh bɛ, kí lí yé binib bà bonde' bɛ ní li teh ná mɔn,

² kí la lienh nib bo fɛnfɛnm, kí la kɔnh jɛr, kí li teh tinimɔnt, kí li ñmɛ nin binib kɛ.

³ Kime uyo uba tinbi mɔnɔn là yé ijɔr nɛ, ka boh Wien, kí yé binib bà tũrɛ', kí taa' tí'ba kí de' tibont tà tí fɛ tũ, tí'menku kɔh tu'ni nnɔ́. Tí là teh mibiɛrm nɛ, kí ponbeh tɔb, kí yé binib bà ba yíe tí'nu, nɛ tí'mɔ́ ña yíe tɔb ya nu.

⁴ Ama Uwien tí'Ñmiɛnl wuɔn' tɛ u'nimɔnt nin u'yíem uyo wà nnɔ́

⁵ nɛ kí ñmiɛn' tɛ. Ná yé tí'tũonmɔnmɔn bo nɛ u'ñmiɛn' tɛ, u muɔ' tɛ micɛcɛkm nɛ kí ñmiɛn' tɛ, kí ñɛ u'ñunsii wà lɛbrɛ' tɛ nnɔ́ nin *Mifuoñaanm tien' tɛ binifɛnb ma nnɔ́ bo.

⁶ Tí'Ñmiɛnl *Yesu Kristo bo nɛ Uwien de' tɛ *Mifuoñaanm kí tí gben',

⁷ ñɔ u'juokm bo u bú' tɛ bigbɛmɔndɛnb ma nnɔ́, tí daan kí ye tí lí lɛ limiɛl là ña ñmòbe gbenm.

⁸ Tigbɛr tuu tɛ nɛ, nɛn bo nɛ n yíe á lí tũrɛh kí tɔkeh tũ binib, ñɔ bà teke' Uwien kí jin' nnɔ́ ya nun ní lí mɔ́n bɛ ní li teh ná mɔn. Nɛn nɛ mɔn, kí toreh binib.

⁹ Ama a lá nieh jɔrniɛm, kí la nieh nin nib iyaajɛyel bo, kí la kɔnh jɛr, kí la findeh *yiko bo. Nɛn kɛ yé fɛnm nɛ, ka ñmòbe torm.

¹⁰ Unil cɛrɛh Kristo yaab boreh tɔb là, á gbierɛ wɔ́ nba. U yíe lá, á gbierɛ wɔ́ nle. U tí yíe lá, á wiɛ u'gbɛr,

¹¹ kí lí bɛn kí ye ní ya nitunbu tũrɛ' nɛ, kí teh ibiɛrɛ, kí nuunh u'ba bo utudɛrɛ.

Tigbɛfɔrkaar

¹² N lá sɔn Atemas bii Ticik a'saan lá, á ñikn kí cɛnde nni Nikopolis ya du ní, kime n maale' kí ye n lí tɛ nɛn saan nɛ tíwɔrciɛnt ya yo.

¹³ Ñikn kí tore Senas wà bɛn *yiko mɔnmɔnm nnɔ́ nin Apolos bí'sɛn ya jom ní, kí la cɛrɛ niba ní pɔrɛ bɛ.

¹⁴ Ní mɔn tí'tɔb Kristo yaab ní bɛnde kí ye ní kɛ bi'nun ní lí mɔ́n bɛ ní li teh ná mɔn nɛ, kí lí toreh uyo wà ní kɛ bɛ ní tore, ñɔ kí lá lí tɛ fɛnm.

¹⁵ Binib bà kɛ tɛ n'saan nnɔ́ fuondeh ñɛ. A fuonde tinbi nin bà kɛ ñmòbe mitekjiabaabm bí yíe tɛ nnɔ́.

Uwien ní juoke ní'kɛ.

Kugbɔnku kɔ̀a Pɔ̀l kele' ki de'

Filemɔn

nnɔ

Nà wɔ̀ngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Filemɔn yé Pɔ̀l ya jɔ̀ nɛ. Pɔ̀l tɔ̀kɛ' wɔ̀ tigbɛmɔnmɔnt nɛ u kpɛnde' Kristo yɔ̀. Ní naan u lá yé ufáadaan nɛ ki ñmɔbe iyonbe. Uba ya yel si Onesim. Onesim Siere' Filemɔn saan nɛ ki tí cende' Pɔ̀l lipɛkl ni ki mɔ̀ kpɛnde' Kristo yɔ̀. Pɔ̀l jii'n' Onesim u'cɛnbaa Filemɔn saan, ki de' wɔ̀ kugbɔnku.

Pɔ̀l kele' kugbɔnku kɔ̀a ki de' Filemɔn nnɔ te ki de' binib bà taakeh u'den nnɔ mɔ̀ nɛ (migbiirm 2).

Uyo nnɔ, iyonbe nɛ là cèreh Erom yaab lenh lifaal là yebe. Bi gbiire' Erom yaab bolm mile la, miba li yé iyonbe nɛ. Bɛn nɛ sɔ̀nh itùon kɛ, nɛ bi'cɛnbaambe ñmɔbe mituɔm bi'bo. Uyo nnɔ uyonb siere' u'cɛnbaa saan ki lá lièbe' ní la, u'cɛnbaa li fre kí tien wɔ̀ ná bre bii kí ku wɔ̀ mɔ̀nɔn.

Nɛn nɛ cèrɛ' Pɔ̀l kele' kugbɔnku kuu ki de' Onesim wɔ̀ rí tí de u'cɛnbaa Filemɔn ki ye u la ji rí liike Onesim tɛn u yé uyonb, ama wɔ̀ rí teke wɔ̀ tɛn Kristo yaab teknh tɔ̀b ma bo. Ama Pɔ̀l ña de' Filemɔn wɔ̀bl, u yíe wɔ̀n nin u'yul rí cèkre u'yɛnm kí liike u li tien ma bo nɛ. Kristo yaab bikpiɛkb nnɔ ña lá li fre kí ci kí lèbre binib fuobe ma bo. Ama unil teke' Yesu Kristo kí jin' la, mitekjim nnɔ lèbreh u li fuobe ma bo binib ni nɛ.

Ifuonde

¹ Min Pɔ̀l, wà te lipɛkl ni *Yesu Kristo bo nnɔ nin ti'ninje Timote nɛ kieh kugbɔnku kuu tí de sin Filemɔn wà yé tí'jɔ̀, kí lièbe' kí yé tí'tonsɔntɔ nnɔ,

² kí de tí'ninje Afíya nin Akíp wà tinbi nin wɔ̀n mɔ̀h limɔ̀baabl nnɔ nin Kristo yaab bà taakeh sin Filemɔn den nnɔ.

³ Tí'Baa Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo rí juoke nɛ, kí de nɛ uyenduɔn.

Pɔ̀l faareh Uwien Filemɔn bo

⁴ Uyo wà kɛ n kàareh la, n tien a'bó nɛ, kí tuu kí faareh Uwien a'bo.

⁵ Kímɛ n cii' bi lienh kí teh a du Yonbdaan *Yesu bo kí yíe u'nib kɛ.

⁶ Tinbi nin sin kpɛ buñɔbu mitekjibaabm bo nɛ. Nɛn bo nɛ n kàareh ñɔ Uwien rí cèrɛ a'tekjim nnɔ rí li faa ñɔ á tore binib bɛ rí bende Kristo bo, ti li teh mimɔnm mà kɛ nnɔ.

⁷ N'ninje, a ñmɔbe miyiem ma nnɔ cèrɛ' n ñmɔbe uyensɔnge kí gbien' nɛ n'gbɛnɛnt saake, kímɛ a cèrɛ' Uwien ya nib ya yɛnm dɔ̀.

Pɔ̀l gbáanh Filemɔn kí dienh Onesim

⁸ Tɔ̀, nin Kristo bo n ñmɔbe usɛn rí tɔ̀kɛ ñɛ ná kpɛ á li teh nɛ ma kɛ nnɔ,

⁹ kí ñɛ miyiem bo nɛ n yíe n gbáan ñɛ níbɔnn niba bo. Imɔ̀n, min Pɔ̀l n yé ujeɛien nɛ, nɛ kí lièbe' kí te lipɛkl ni fɛnfɛnnɔ *Yesu Kristo bo.

¹⁰ N gbáanh ñɛ kí dienh n'buk Onesim nɛ. U yé n'buk, kímɛ n te lipɛkl liɛ ni nɛ kí cèrɛ' u paan' Kristo ya sɛn bo.

¹¹ Wɔ̀n wà ña là ñmɔbe pukm uyo uba a'saan nnɔ, fɛnfɛnnɔ u ji li ñmɔbe mipukm a'bo tɛn u ñmɔbe mipukm n'bo ma nɛ.

¹² N lí cèrɛ wɔ̀n wà yé n'yɛnm ni ya nil nnɔ rí lièbe a'saan.

¹³ Min bi yíe rí cèrɛ wɔ̀ rí juore n'bùol nɛ kí sere a'taal ni, kí li toreh nni n te lipɛkl ni tigbɛmɔnmɔnt bo ma nnɔ.

¹⁴ Ama ma yíe rí tien niba ñɔ ña bɛn. Ma yíe rí wɔ̀bn ñɛ á tien mimɔnm. N yíe á cèkre a'yɛnm nɛ kí tien.

¹⁵ Nba la, Onesim siere' a'saan wɔ̀ rí tien idɛn ile ñɔ kí lièbe ní kí ji li tuu kí te a'saan nɛ.

¹⁶ Ama wa ji li te tɛn yonb, fɛnfɛnnɔ u tu nin u'yonb. U yé tí'ninje wà tí yíe wɔ̀ nɛ. Min yíe wɔ̀ cɛɛn nɛ ama sin li yíe wɔ̀ kí cɛn' nnɔ, kímɛ u yé a'yonb nɛ, kí yé a'ninje mɔ̀ Yonbdaan ya sɛn ni.

¹⁷ Nɛn bo, a tuo' kí ye min nin sin kpɛ buñɔbu mitekjim bo la, teke wɔ̀ tɛn a bi li teke nni ma bo.

¹⁸ Ní yé u bii' ñɛ bii u tí ñmɔbe a'fɛnl nɛ la, cèrɛ lɛ rí li yé n'yaal.

¹⁹ Min Pɔ̀l nin n'yul nɛ kele' kí ye n li pè ñɛ. Ama ma nín yíe rí tɔ̀kɛ ñɛ kí ye a'mɔ ñmɔbe n'fɛnl wɔ̀n! Lɛn si: a laa' limiel là min bo nnɔ bii ba?

²⁰ Nɛn bo, n'ninje, Yonbdaan bo, tien nnɔ kí de nni. Wɔ̀n Kristo bo, cèrɛ n'yɛnm rí li dɔ̀.

²¹ N du kí ye a lí tuo n'ñɔbu bó nɛ cèrɛ' n kieh ñɛ kugbɔnku kuu nɔ. N bɛn kí ye a li tien kí cɛn n ye ma bo.

²² A yekn kɪ bonde nni ɔɔgɔbùol mɔ, kimɛ n daan ki ye kɪ ñɛ ni'kaare bo Uwien li cèrɛ be ñ wiɛ nni ñ liebe ní ni'saan.

Ifuondfɔrkɛ

²³ Min nin Epefa wà te lipɛkl ni *Yesu Kristo bo nnɔ fuondeh ɲɛ.

²⁴ N'tonsɔntɔb Mark nin Aristak nin Demas nin Luk mɔ fuondeh ɲɛ.

²⁵ Yonbdaan *Yesu Kristo ñ juoke nɛ.

**Kugbɔnku kua bi kele' ki de'
Ebrembe**

**nnɔ
Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo**

Wà kele' kugbɔnku kuu nnɔ ɲa kele' u'yel ku'ni niba saan, nɛ nil mɔ ɲa cinbe ki bɛn u kele' kù ki de' bidenb bà. Ama wà kele' kù nnɔ bɛn Kujɔtiekpaaku ya gbɔnku ya gbɛr mɔnmɔnm.

U kele' ki de' bà nnɔ lii yé Sufmbɛ nɛ, ki pɛ Kristo ya sɛn bo. Bi'gbɛnɛnt cin' ki ɲɛndɛh, ba ji se usɛn nnɔ ni mɔnmɔnm. Nɛn nɛ cɛrɛ' wà kele' kù nnɔ tùɔrɛ' ki tɔkɛ' bɛ bi kpɛ' ki cii' miwɔknm mà nnɔ.

Kristo bo nɛ Uwien nin binib liɛbɛ' ki taan' buñɔbu (1:1-2:18). Wɔn bo nɛ bà teke' ki jin' li fre kí nɛkn Uwien kí lɛ limiɛl (3:1-5:10).

Bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn baba nɛ là ɲmɔbɛ usɛn wɔ rí kɔ Uwien ya ninbonl ya dubɛnku bó, kí tien lituɔrl binib ya biɛrɛ bo. Kristo baba nɛ yé bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn wà ɲa ɲmɔbɛ tɔ, kí kɔn' kí càarɛ' Uwien ya ninbonl là te paaki nnɔ.

Bitɔtuɔrkaab là te ligol nɛ, kí tuu kí taah tiwɛnt kí tùɔrɛh kí lɛrɛh. Kristo wɔn taa' u'ba nɛ kí tien' lituɔrl miba kpɛin kí de' unil kɛ kí wiɛ', kí pɛkrɛ' usɛnfaan kí de' u'yaab.

Wà kele' kugbɔnku kuu nnɔ saakrɛh u kele' ki de' bà nnɔ ya gbɛnɛnt nɛ, kí sɛrɛh bɛ, bɛ rí tɛkn bà là te uyo bo, kí teke' Uwien kí jin' nnɔ ya taal ni (11:1-12:13). U liɛbɛ' kí wɔngɛh Kristo yaab li fuobɛ ma bo Uwien ya nun bó nɛ (12:14-13:1-25).

Uwien cɛrɛ' u'Bijɛ nɛ len' nin tɛ

¹ Uyo bo Uwien là ɲɛn' isɛn yà yɛbɛ nɛ kí cɛrɛ' u'ñɔbonsɔknb len' nin tí'yaajɛb nà luɔ' bolm miɲɛ.

² Ama idɛnfɔrkɛ yiɛ nɔ, u jí cɛrɛ' u'Bijɛ nɛ len' nin tɛ. U cɛrɛ' wɔn nɛ ɲɛn' nà kɛ tɛ, kí gɛndɛ' wɔ kí tien' tibont kɛ ya daan.

³ U'Bijɛ bugbɛn nɛ yé u'kpɛkɛ ya wenwenku, kí naan nin wɔ kí tí'gbɛn', kí cɛrɛ' u'gbɛr ya tuɔm cɔ tibont kɛ tù se tu'buòl, kí sɔkrɛ' kí ɲɛn' binib ya biɛrɛ kí gbɛn', nɛ kí don' paaki bó kí tí'kɛlɛ' Uwien uyɛbm kɛ ya daan ya jíɛ bó.

Uwien ya Bijɛ cɛn' Uwien ya tondb

⁴ Uwien ya Bijɛ cɛn' Uwien ya tondb. Nɛn bo nɛ Uwien yin' wɔ liyɛl là ɲmɔbɛ lisɛl kí cɛn' bi'yɛ.

⁵ Uwien kpele kí tɔkɛ' u lɛ tond ba kí yɛ:

«Sin nɛ yé n'Bijɛ,

dinnɔ nɛ n wuɔn' kí yɛ n yé a'Baa?»

Bii u tí'kpele kí tɔkɛ' u lɛ ba kí yɛ:

«Min lí yé u'Baa,

nɛ wɔ rí lí yé n'Bijɛ?»

⁶ Ama uyo wà Uwien yíɛ u'Bijɛ wà yé kibukpɛk nnɔ rí baa unɛndun ni nnɔ, u len' kí yɛ:

«U'tondb kɛ rí gbaan kí puke u'Bijɛ.»

⁷ Uwien len' u'tondb bɛn bo kí yɛ:

«U cɛrɛh bí tɛ tɛn mitafaam nɛ, kí liɛbɛ' kí cɛrɛh bí tɛ tɛn umupien.»

⁸ Ama u len' u'Bijɛ wɔn bo kí yɛ:

«Uwien, a yé ubɛr nɛ kí kɛ a'berbiɛk bo, nɛ a'bel ɲa ɲmɔbɛ gbɛnm.

A líkɛh a'nib nin mitetɛm mà cuubɛ nɛ.

⁹ A yiɛ nà cuubɛ nɛ kí nɛn nà brɛ.

Nɛn bo nɛ sin wà yé Uwien nnɔ,

a'Wien wulɛ' a'yul bo mikpɔm,

kí wuɔn' kí yɛ u'gɛndɛ' ɲɛ,

kí cɛrɛ' a'yɛnm sɔngɛ,

kí de' ɲɛ lisɛl kí cɛn' a'tɔb kɛ.»

¹⁰ Uwien tí len' kí yɛ:

«Micincim, sin Yonbdaan nɛ ɲɛn' kitink,

nɛ kutaaku mà yé a'nuɔ ya tuonl nɛ.

¹¹ Nɛn kɛ lí gbɛn,

ama sin lí tuu kí tɛ nɛ,

nɛn kɛ lí cɛrɛ tɛn tikpɛlɛr nɛ.

¹² A lí gongondɛ nɛn kɛ tɛn lilierl nɛ.

Imòn, a li lèbre tù ten bi lèbreh liliel ma bo nɛ,
ama sin ɲa rí lèbre, a li tuu ki fuobe nɛ.»

¹³ Uwien kpele ki tɔke' u lɛ tond ba ki ye:

«Kɛle n'ɲɔjie bó,

kí tì baa uyo wá n li cère á tɛ a'ɲennɛndb bo litaal-í?»

¹⁴ Uwien ya tondb bɛn wɔn, bi'kɛ yé u'tonsɔnb nɛ, nisaal ɲa rí fre kí lɛ bɛ nin nunbu. U sɔnh bɛn nɛ bi lá toreh binib bá u li ɲmɛn bɛ nɲɔ.

2

Liike mɛn ni'yul bo nin ni ciɪh miɲmɛnm ya gber tà nɔ

¹ Nɛn bo, ní kpe tì túɛre kí liike ti'yul bo nɛ nin ti ciɪh tigber tà nɔ, nɲɔ ɲa rí la, ti li túre usɛn.

² Uwien ya tondb lá tɔke' tigber tà uyo bo nɲɔ kpe bɛ rí li du tu'bo nɛ. Nɛ wá ɲa lá tuo' tú, ka bon' wɔ, laa' utudɛre wá u kpe wú la,

³ ti'mɔ ɲa tɔnge' miɲmɛnm ya gber tà mɔn ten niba nɲɔ la, tinbi bɛn li tien mila kí ñɛ utudɛre ní? Yonbdaan nin u'yul nɛ lá kpie' kí tɔke' binib tigber bugbɛn, nɛ binib bá cií' tú nɲɔ mɔ tɔke' tinbi kí ye tú kpe bɛ rí li du tu'bo nɛ.

⁴ Nɛ Uwien wuɔn' kí ye bi tɔkeh tigber tà nɲɔ kpe bɛ rí li du tu'bo nɛ, kí cère' bi teh miyɔkm ya bont kɛ ya bol, kí teh nisaal ɲa rí fre kí tien ná, kí cère' Mifuoŋaam de' bi'kɛ bupaabu jeje u yíe ma bo.

Yesu tien' u'ba unisaal ki tien' tɛ Uwien yaab

⁵ Tɔ, ti tɔkeh uɲɛndun wá we ní nɲɔ ya gber nɛ. Uwien ɲa cère' u'tondb ɲmɔbe u'bo tuɔm.

⁶ Ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni niba saan kí ye:

«Unil yé ba a tien u'bó?

Bii unisaal yé ba a tɔnge wɔ?

⁷ A jii'n' wɔ tingi,

kí cère' a'tondb cɛn' wɔ na wuɔke'.

Nɛ kí jì kpieke' wɔ, kí seln' wɔ,

⁸ kí de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo.»

Uwien de' wɔ mituɔm tibont kɛ bo ma nɲɔ, niba ɲa sien' ɲɔ wá ɲmɔbe tuɔm ni'bo. Fɛnfɛnno tinbi nɛ ɲa laan lɛnh u ɲmɔbe mituɔm tibont kɛ bo ma bo.

⁹ Ama tí lɛnh *Yesu wá Uwien jii'n' wɔ tingi, kí cère' u'tondb cɛn' wɔ na wuɔke' nɲɔ laa' ukpieke nin lisel kí ñɛ bi jɛnde' wɔ ma u tí kpo' nɲɔ bo. Uwien ya nimɔnt bo nɛ u teke' binib kɛ ya kuum kí kpo'.

¹⁰ Imòn, Uwien nɛ ñɛn' tibont kɛ, nɛ wɔn bo tu'kɛ te. U yíe u'bumu mùa yɛbe rí li ɲmɔbe ukpieke wá u ɲmɔbe wú nɲɔ nɛ. Nɛn bo nɛ ní mɔn wɔ rí cère *Yesu rí jì jɛnd ɲɔ kí li yé wá kpe wɔ rí sɔn u'tuonl kí tì gben. Wɔn *Yesu nɛ pɛkre' miɲmɛnm ya sɛn kí de' Uwien ya bumu.

¹¹ Wɔn nɛ teh binib Uwien yaab. Wɔn wá teh binib Uwien yaab nin u teh bá Uwien yaab nɲɔ kɛ ya baa si Uwien nɛ. Nɛn bo nɛ u yin' bɛ u'ɲinjieb nin u'ɲinsieɓ la, na coh wɔ fɛ.

¹² Kí liebe' kí ye:

«N lí cère n'ɲinjieb nin n'ɲinsieɓ rí bɛnde a yé udaan wá,

kí lí gɛh iyuon kí pɛkeh ɲɛ bi'táan ní.»

¹³ Kí tì ye:

«Min lí du u'bo kí tì gben nɛ.»

Nɛ kí tì ye:

«Min nin Uwien de' nni u'bumu mùa nɲɔ sɔ.»

¹⁴ Mubumu nɲɔ yé binib ma nɲɔ nɛ u'mɔ tien' uba unisaal ɲɔ kí ñɛ u'kuum bo wɔ rí gben usɛnpól wá ɲmɔbe mikuum ya tuɔm nɲɔ ya gber,

¹⁵ kí ñɛn binib bá fɛnge mikuum kí te ten iyonbe bi'fuobm kɛ ní nɲɔ tìyonbt ní.

¹⁶ Ní yé imòn nɛ, wá baa' wɔ rí tore Uwien ya tondb, u baa' wɔ rí tore *Abraham ya yaabii nɛ.

¹⁷ Nɛn bo nɛ ní kpe wɔ rí lí naan u'ɲinjieb nin u'ɲinsieɓ kí tì gben, kí lí yé bitɔtuɔrcieɓnɛn ya cɛn wá muɔh mícɛɛkm, kí sɔnh Uwien ya tùon ní'donbó ɲɔ kí ñɛ wɔn bo Uwien rí fère binib bi'biere.

¹⁸ *Yesu mɔnɔn nin u'yul jɛnde' mibiikm ní ma nɲɔ, nɛn bo nɛ u lí fre kí juɔn binib bá te mibiikm ní.

3

Yesu cɛn' Moyis

¹ Tɔ, n'ninjieɓ nin n'ninsieɓe, ninbi bà Uwien yin' nɛ ni taan' ki yé u'yaab nno, cère mɛn ni' nun rí li cɛ *Yesu bo. Uwien sɔn' wɔn nɛ u yé bitatuarcienɓ ya ciɛn. Ti teke' nen nɛ ki jin' ki takeh nɛ binib ya nun bó.

² U gènde' wɔn nɛ wɔ rí sɔn lituonl, nɛ u sɔn' lè ni'donbó tɛn Moyis là sɔn' ni'donbó ma bo Uwien den ni ni'kɛ saan nno.

³ Ama *Yesu kpɛ wɔ rí li nɔmɔbe ukpieke ki cɛn' Moyis, kime bi pɛkeh wà mɛn' iden nɛ ki cɛn' iden bugbɛn.

⁴ Imɔn, iden kɛ nɔmɔbe wà mɛn' yí nɛ, ama Uwien nɛ naan' tibont kɛ.

⁵ Moyis là yé utonsɔnl wà sɔn' itùon Uwien den ni ni'kɛ saan ni'donbó nɛ, ki yé Uwien li take u'nib tigber tà nno ya mɔnkunl.

⁶ Ama Kristo wɔn yé Uwien ya Bijɛ nɛ, ki sɔn' Uwien den ni'donbó. Wɔn nɛ nɔmɔbe ticicɛnt Uwien den. Ti co mitekjim kenken, ti'yɛnm songe ti nɔmɔbe lidɛndɛnl là nno bo la, ti yé iden nno yaab nɛ.

Binib bà teke' Uwien ki jin' nɛ li lɛ lifuorl u'saan

⁷ Nɛn bo nɛ *Mifuoñaanm ye:

«Dinnɔ ni cii' Uwien ya nieke bó la,

⁸ ni là ñele ni'tub,

tɛn ni'yaajɛb là tien' ma,

uyo wà bi là yie' Uwien ya ñabu bó

ki dɛle' wɔ kupenpelku ni nno.

⁹ Uwien ye:

«Ni'yaajɛb là dɛle' nni kupenpelku ni

bɛ rí liike n li tien ma,

nin bi laa' n tien' nà,

¹⁰ ki tí dukn' ibin pinan ma kɛ nno.

Nɛn bo nɛ n'benku ni piebe' bi'bo,

nɛ n len' ki ye: bi tuu ki tùreh usɛn nɛ,

ka toh bɛ rí kpɛn n yie bɛ rí kpɛn usɛn wà.»

¹¹ Nɛ n'benpiebe ni n pole' ki ye:

«Ba rí baa n bonde' bɛ nà saan bɛ rí fuore nno fiebu.» »

¹² N'yaabɛ, liike mɛn ni'yul bo, ni'ni uba la li nɔmɔbe iyɛnmaalbiere u'fɛl bo yí rí pien wɔ u la teke ki ji nɔ kí wɛ Uwien limiel ya daan ya sɛn.

¹³ Ama li saakreh mɛn tɔɓ ya gbɛnɛnt daan kɛ daan, nɔ ni'ni uba la cère ibiere rí lere wɔ, wɔ rí tien uyufaa kí yie Uwien ya ñabu bó. Kime nɛ kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye dinnɔ la, nɛ yé dinnɔ nɛ ti' mɔ bo.

¹⁴ Imɔn, ti juore' ki co kenken ti là co ma bo mitekjim ki tí fɔre' la, ti yé Kristo ya tɔntɔknlieb nɛ imɔnmɔn.

¹⁵ Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Dinnɔ ni cii' Uwien ya nieke bó la,

ni là ñele ni'tub,

tɛn ni'yaajɛb là tien' ma,

uyo wà bi là yie' Uwien ya ñabu bó nno.»

¹⁶ Tɔ, bi lɛ ba nɛ là cii' Uwien ya nieke bó, ki yie' u' ñabu bó? Na yé binib bà kɛ Moyis là ñɛn' bɛ Esipt ni nno-ɔɔ?

¹⁷ Uwien ya benku ni là piebe' bi lɛ bo ki tí dukn' ibin pinan-i? Na yé binib bà là tien' ibiere ki kpokpo' kupenpelku ni nno-ɔɔ?

¹⁸ U là pole' ki ye bi lɛ ba nɛ rí kɔ u bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nno fiebu? Bà là yie' u' ñabu bó nno nɛ ñi-ii?

¹⁹ Imɔn, ti laa' ba kɔn' udu wà ni Uwien bonde' bɛ lifuorl nno ni, kime ba teke' wɔ ki jin'.

4

¹ Uwien bonde' lifuorl niba saan, ki pùon' ki ye u'nib li baa ni'saan kí fuore. Lipuonl nno biɛ ki te nɛ. Nɛn bo, liike mɛn ni'yul bo, ni'ni uba la taandeh nɔ ki la lúo lifuorl nno.

² Kime ti cii' tigberɲɛɲɲaakt tɛn ti'yaajɛb là cii' tù ma kupenpelku ni nno nɛ. Ama tigber nno nɛ là tore' bɛ. Kime bi cii' tù ma nno ba tuo' ki teke' tù ki jin'*

³ Ama tinbi teke' tù ki jin'. Nɛn bo nɛ ti li lɛ lifuorl Uwien saan. U là len' lifuorl nno bo ki ye:

«N'benpiebe ni n pole' ki ye:

«Ba rí kɔ n bonde' bɛ lifuorl udu wà ni nno ni fiebu.» »

* 4:2 Bi kpɛ' ki kele' tigbont tà nno ya tuba ni nɛ kele' ki ye: «Kime ba tuo' ki paan' bà teke' tù ki jin' nno bo nɛ.»

Ama Uwien nín sǎn' ki gben' u'tuonl haali uǰendun ya cinm ne.

⁴ Kime ni kele' *Uwien ya gbǎnku ni niba saan wienlole bo ki ye: «Uwien sǎn' ki gben' u'tuonl ke ma nno u'taa' wienlole daali ne ki fuore'.»

⁵ Ni liebe' ki kele' ni'saan ki ye: «Ba ní kǎ n bonde' be lifuorl udu wá ni nno ni fiebu.»

⁶ Bǎ kpíe' ki cii' tigberǰmǰmaakt nno ǰa bon' tǔ, ne ka kǎn' Uwien bonde' be lifuorl udu wá ni nno ni mǎnǎn la, binitǎb li bié kí fre kí kǎ len.

⁷ Nen bo ne Uwien liebe' ki sien' lidaali liba ki yin' ni'daali «dinnǎ». Ni là tete ki tí wǎoke' ne u lá cǎre' *Dafid len' ni'daali ya gber ten ní kpíe' ki kele' ma kugbǎnku kuu ni ki ye:

«Dinnǎ ni cii' Uwien ya nieke bó la, ni la ñele ni'tub.»

⁸ Tǎ, ní yé Sosuwe bi là cǎre' bi laa' lifuorl la, Uwien ǰa bi li liebe' kí len lidetǎl liba ya gber.

⁹ Nen ne wuǎn' ki ye Uwien ya nib bié ki ǰmǎbe lifuorl ten Uwien là fuore' ma wienlole daali nno.

¹⁰ Kime wá ke laa' lifuorl Uwien saan la, u sǎn' u'tuonl ki gben' ne ki fuoreh ten Uwien là sǎn' u'tuonl ki gben' ki fuore' ma nno.

¹¹ Nen bo, cǎre men tí li behn ki nuunh tí le lifuorl nno ǰǎ uba la tekn tí'yaajeb ya taanl ni kí yíe Uwien ya ñǎbu bó kí túre.

¹² Tǎ, Uwien ya gber ǰmǎbe limiel ne, ki ǰmǎbe mituǎm mǎ, ki ǰme kí cǎn' jusiek ke jusiek ká ǰme ikele ke ile. Tǔ kǎh unil ni ne haali kí tí báareh u'fǎl nin u'naank ni, haali kí tí báareh u'kpǎtutuk nin u'suǎrm ní, kí fiinh kí bǎndeh ná ke buǎ u'fǎl ní.

¹³ Uwien ñǎn' tibont tá ke nno, bonn niba ǰa buǎ u'nun bó, u likeh kí lenh tu'ke ne, ne kí ben ná ke te ma bo. Ti li tǎke wǎn ne tí sǎnsǎn' ma bo.

Yesu ne yé bitǎtuǎrcienb ya cǎen

¹⁴ Ti ǰmǎbe bitǎtuǎrcienb ya cǎen uba ne. U ya tǎ ǰa te. Wǎn si Yesu, Uwien ya Bijé. Wǎn ne don' kí tí baa' Uwien saan paaki bó. Nen bo, cǎre men tí túǎre kí li ǰnuuke tí teke' ná kí jin' nno kenken.

¹⁵ Ti ǰmǎbe bitǎtuǎrcienb ya cǎen wá nno ǰa yé wá ǰa ní fre kí muǎ te tí'jiint ni ka. Mibiikm tu' u'mǎ isen ke ní ten tinbi, ama wǎn ǰa tien' biere ke biere.

¹⁶ Nen bo, cǎre men tí nekn Uwien, mǰjuokm ya daan, ya berbiek saan nin midum. Nno ne Uwien li muǎ te micǎcǎkm, kí juoke te, kí tore te uyo wá ní cieke te.

5

¹ Bi gǎndeh tǎtuǎrcien ke tǎtuǎrcien binib ni ne kí kaandeh wǎ wǎ ní li se bi'taal ni kí sǎnh Uwien ya tǎon, kí taah mǰpum kí dienh Uwien, kí teh ituǎre ibiere bo.

² U lí freh kí duǎndeh u'yǎm bá ǰa ben niba, kí túreh nno bo, kime wǎn nin u'yul yé unisaal ne kí ǰmǎbe ibiere.

³ Nen bo ne ní kpe wǎ ní tien lituǎrl ibiere bo. Na yé u lí tien binitǎb ya biere baba bo ne, u lí tien u'tiema biere mǎ bo ne.

⁴ Nil ǰa ní fre kí ní u'fǎl kí ye u yé bitǎtuǎrcienb ya cǎen. Ama Uwien ne yih unil kí teh wǎ bitǎtuǎrcienb ya cǎen ten u lá tien' Arǎn ma bo.

⁵ Nno ne Kristo mǎ ǰa ní' u'fǎl kí ye u yé bitǎtuǎrcienb ya cǎen. Uwien ne tien' wǎ bitǎtuǎrcienb ya cǎen kí tǎke' wǎ kí ye:

«Sin ne yé n'Bijé,

dinnǎ ne n wuǎn' kí ye n yé a'Baa.»

⁶ U tí len' kí ye:

«A yé utǎtuǎrke ne uyo wá ǰa ǰmǎbe gbenm

ten Uwien là ñǎn' isen yá kí tien' Melkisedek utǎtuǎrke nno.»

⁷ Uyo wá *Yesu là te kitink kíe bo nno u lá kǎare' Uwien kí muǎ' cǎen, kí gbǎan' wǎ nin tinunsiir, kime wǎn ne lí fre kí ñǎn wǎ mikuum ní. U lá jiin' u'ba tingi Uwien ya nun bó ma nno ne u cenge' u'kaare bó.

⁸ Nin u yé Uwien ya Bijé ma ke nno u'ǰend ní ne u bǎnde' mibom.

⁹ Uwien cǎre' u sǎn' u'tuonl ní'donbó kí tí gben'. Nen bo ne kí níe wǎn bo, binib bá ke boh wǎ nno lí le limiel là ǰa ǰmǎbe gbenm.

¹⁰ Kime Uwien ne tien' wǎ bitǎtuǎrcienb ya cǎen ten u lá ñǎn' isen yá kí tien' Melkisedek bitǎtuǎrcienb ya cǎen nno.

La bié kí te mǎn ten mubumu mitekjim ya sǎn ní

¹¹ I ya sǎn ní, tí ǰmǎbe tigber tǔ yǎbe tí len ama ná ciih tontonm ma nno, tu'tingi ya tǎkm faa ne.

¹² Ni jí bi kpe ní lí yé biwǎnwǎknb ne, ama ní bié kí nuunh be ní lí wǎknh ne bi cinh kí wǎknh binib Uwien ya gber tá, tu'ciim ǰa faa nno ne. Ni jí bi kpe tijier tá kpíeke ne, ama ní bié kí cieke mibiim ne.

¹³ Wá ke bié kí ǰaanh la, u yé kicǎnfǎndk ne, ká ní fre kí bǎnde ná mǎn nin ná bre.

14 Binicekrkaab ben wɔn, bi jinh tijier tã kpieke ne. Bi lenh miyenfuom ne daan ke daan ya tũon ni, ki ben nã mɔn nin nã bre.

6

1 Nen bo, la cẽre men tí juore bi cinh ki wɔknh binib Kristo ya gber tã, tu'ciim ɲa faa nno bo. Ama cẽre men tí li teh binicekrkaab mitekjim ya sen ni ki joh inun bó, ki la liebe ní tiboncindkaar bo. Tun si: kí wiẽ mitetem mã bãareh nin mikuum nin kí teke Uwien kí jí ya gber;

2 nin tigbenent ya sɔkrm kí paan iyaaɲebok ye ma bo ya gber nin kí taa inuɔ kí paan unil bo kí kãare kí de wɔ ya gber nin bitenkpiib ya mekrm ya gber nin Uwien lá li bu binib tibuur ufɔfɔryo ma bo ya gber.

3 Uwien tuo' la, ti li joh inun bó ne nin binicekrkaab ya wɔknm.

4 Tɔ, binib laa' Uwien ya wenwenku, ki laa' u'paabu, ki laa' *Mifuoŋaanm,

5 kí cii' Uwien ya gber ya ɲmaa, kí bende' uɲɛndun wã we ní nno ya tuom ɲo

6 kí wiẽ' Uwien ya sen la, ní faa nin unil ní fre kí liebe kí lèbre bi ya nib ya tetem, kime ben nin bi'yul liebe' kí kpaakeh Uwien ya Bijɛ ne udɔpɔnɔn bo, kí dienh binitɔb usen be ní suke wɔ.

7 Tɔ, utaa tuu kí niih, kitink ɲa luoreh sɔngl la, kí lùonh tibonmɔnmɔnt ne kí dienh bá koh kè, ne Uwien teh kè u'mɔnm.

8 Ama kí pɛh ikonkon nin ipɔn la, kí li juore fɛnm ne, Uwien ní tí gben kí wiẽ kè miɲum, ne be ní fɔre kí wɪn kè.

9 Tí'jɔtiebɛ, tí lienh nno mɔnɔn la, tí ben kí ye ninbi kpe usen wã mɔn ne, wun ne yé miɲmiɛnm ya sen.

10 Kime Uwien pɛ tigbemɔnt bo ne. Wa ní sunde ni'tuon bó, ka ní sunde ni yíe wɔ ma, kí tore' u'nib, kí biɛ kí toreh be ma nno bó.

11 Tí yíe ní'ni wã ke ya nun ní li mɔn wɔ ní li teh nno kí tí fɔre ne, ɲo kí le ni daan nã nno kí tí gben.

12 Ta yíe kpaayuonl ní cuo ne ama tí yíe ní tɛkn binib bá kí ñɛ bi'minku nin bi'tekjim bo, bi lenh mimɔnm mã Uwien lá pũon' be mɛ nno ya taal ni ne.

Uwien ya puonl ɲa ní lèbre

13 Uwien lá pũon' *Abraham lipuonl ma nno u lá pole' wɔn bugben ne, kime uba ɲa te kí cɛn' wɔ ɲo wɔ ní pole udaan.

14 U lá pũon' wɔ kí ye:

«Imɔn, n li tien ɲɛ mimɔnm kí gbien,

kí cẽre á pɔre kí gbien.»

15 *Abraham mĩnde' kí guure' ne kí laa' Uwien lá pũon' wɔ nã nno.

16 Binib tí ní pole ne kí wuɔn kí ye bi len' tigber tã nno te ne. Bi poleh wã cɛn' be ɲo lipol nno bo uba la jí ní fre kí niɛ tu'bo ne.

17 Nno ne Uwien lá yíe wɔ ní tũre kí wuɔn bá li le u'puonl ya mɔnm nno kí ye u jèke' wɔ ní tien nã nno ɲa ɲmɔbe lèbrm ne. Nen bo ne u lá pũon' kí liebe' kí pole' kí kpɔbn'.

18 Uwien ya puonl nin u'pól yé tibont tule ne, ka ɲmɔbe lèbrm, ne wa ní nen tibont nno ní fiebu. Nen ne saakreh tinbi bá sen' kí bɔle' u'saan nno ya gbenent kí gbiekeh, kí cèreh tí tũre ki coh lidɛndɛn lá tí ɲmɔbe lè u'saan nno kɛnken.

19 Lidɛndɛn nno ne cèreh tí se ní faa ten bi wiɛnh likuluɔnl miɲunm ní, lí coh buɲɛrcienbu bua ɲmiɛkeh ma bo. Tí daan wã nno ne kɔn' Uwien ya duku ní paaki bó, kí tí càare' kukpɛlcieku kua bore' kù bolm mile nno, kí kɔn' haali dubenku bó Uwien ya búol.

20 Tinbi bo ne *Yesu liere' kí kɔn' ku'ni, ne Uwien tien' wɔ bitɔtuɔrcienb ya cɛn uyo wã ɲa ɲmɔbe gbenm ten u lá ñɛn' isen yã kí tien' Melkisedek bitɔtuɔrcienb ya cɛn nno.

7

Melkisedek yé uber ne, kí liebe' kí yé utotũrke mɔ

1 Tɔ, Melkisedek bugben yé Salem ya ber ne kí liebe' kí yé Uwien wã ɲa ɲmɔbe Nacento ya tɔtuɔrke. *Abraham lá tɔn' nin bibertɔb lituɔl kí faake' nin be kí liebe' kí kunh ní ma nno wɔn Melkisedek ne lá tuobe' wɔ, kí tien' wɔ Uwien ya mɔnm.

2 *Abraham lá de' wɔn ne u tɔn' lituɔl kí faake' kí fie' tibont tã ke nno ya gbiirm piik ya miba. Mikpíekm liyel Melkisedek ya tingi si: Ubergbemɔndaan ne. Nle bo u yé Salem ya ber ne. Salem ya tingi si: Uyɛnduɔn ya ber ne.

3 Ba ben u'naa, ka ben u'baa, ka ben u'yaajeb mɔ. Wa ɲmɔbe u'fuobm cin' uyo wã, ka ɲmɔbe mí lí tí gben uyo wã mɔ, u te ten Uwien ya Bijɛ ne, kí tuu kí yé utotũrke.

4 Ní laa' Melkisedek yé uníkpekpíek ma bo-a! Tí'yaajɛ *Abraham mɔnɔn lá taa' u tɔn' lituɔl kí faake' kí fie' tibont tã nno ya gbiirm piik ya miba kí de' won ne.

⁵ Tò, kí ñe Moyis ya yiko bo, Lefi ya yaabii yà yé bitòtuørkaab nnò ne ñmòbe usen be ri li teknh Israyel yaab ya bont ya gbiirm piik ya miba nin bi yé bi' ninjieb, kí yé *Abraham ya yaabii ma ke nnò.

⁶ Melkisedek wòn ña yé bi'lontunku ya nil, nin nen ke u teke' *Abraham tòn' lituol ki fie' tibont tà nnò ya gbiirm piik ya miba, ne ki tien' wòn *Abraham wà Uwien pùon' wò lipuonl nnò Uwien ya mòm.

⁷ Na ñmòbe niem, wà yé ucien ne teh uwaal Uwien ya mòm.

⁸ Lefi ya yaabii yà teknh Israyel yaab saan tibont ya gbiirm piik ya miba nnò yé binib ne, kí li kpo lidaali liba. Ama Melkisedek wà teke' *Abraham saan tibont ya gbiirm piik ya miba nnò *Uwien ya gbòku ye wòn tuu ki fuobe ne.

⁹ Lefi ya yaabii ne teknh tibont ya gbiirm piik ya miba Israyel yaab saan. *Abraham là gbiire' tibont bolm piik ki taa' miba ki de' Melkisedek ma nnò ti li fre kí ye Lefi mò là de' ne kí ñe u'yaaje *Abraham bo.

¹⁰ Kime Melkisedek là tuobe' *Abraham uyo wà nnò, kí laa' Lefi laan te u'yaaje *Abraham ya sèm ni ne, wa laan là maa' wò.

¹¹ Uwien là de' Israyel yaab yiko ne. Ne u ya yiko ne wongeh ki teh Lefi ya yaabii ne li yé bitòtuørkaab. Ní yé bitòtuørkaab nnò ya tòn bi cèrè' binib mòm Uwien ya nun bó kí ti gben' la, tòtuørke ke tòtuørke bi li te ten Aròn ne. Ba ji bi li nuunh utòtuørketò ten Melkisedek. Bi' tòn ña ní fre kí cèrè binib ní li mòm Uwien ya nun bó kí ti gben. Nen ne cèrè' ní kpe utòtuørketò ní baa kí li te ten Melkisedek.

¹² Kime bi lèbre' bi teh binib bitòtuørkaab ma bo la, ní kpe be ní lèbre yiko mò ne.

¹³ Tigber tuu lienh unil wà bo nnò yé udensentò ya nil ne. Udensen nnò ya nil uba mòm ña kpele kí sòn' Uwien ya ponpuol bo tuonl.

¹⁴ Unil ke ben ki ye ti Yonbdaan yé Suda ya densen ya nil ne. Ne Moyis ya gbònt ní na saan ke u len' bitòtuørkaab ya gber nnò wa len' niba udensen nnò bo.

Yesu yé utòtuørke ten Melkisedek

¹⁵ Liike men; nà tùrè' ki wende' tí nun bó tigber nnò bo si: utòtuørke uba mò ñen' kí te ten Melkisedek.

¹⁶ Wa yé tòtuørke, kí ñe u yé udensen uba ya nil *yiko ye ma nnò bo, u yé utòtuørke kí ñe u' miel là ña ñmòbe ghenm ya tuòm bo ne.

¹⁷ Kime ní kele' u'bo *Uwien ya gbòku ni ki ye:

«A yé utòtuørke ne uyo wà ña ñmòbe ghenm ten Uwien là ñen' isen yà ki tien' Melkisedek utòtuørke nnò.»

¹⁸ Nen bo ne bi gben' yikokpiek nnò, kime wa ñmòbe tuòm, ka toreh mò.

¹⁹ Kime Moyis ya yiko ña fre' ki cèrè' bonn mòm kí ti gben' Uwien ya nun bó. Ama Uwien yùon' kí de' te lidenden là mòm kí cen' ní'ke. Len ne li cèrè tí nekñ Uwien.

²⁰ Nà pukn' si: Uwien liebe' kí pole' kí pùon' mò ne. Bitòtuørketòb nnò Uwien ña pole' kí pùon' ben bo.

²¹ Ama *Yesu wòn, Uwien pole' kí pùon' ne kí tòke' wò ki ye:

«Min Yonbdaan ne pole' kí pùon', ma ní jiin n'ñòbon:

«A yé utòtuørke ne uyo wà ña ñmòbe ghenm.»

²² Nen bo, *Yesu ne sere' kí cèrè' Uwien cuo' nin te kujòtioku kùà mòm kí cen' ní'ke.

²³ Nibontòn mò si: bitòtuørketòb nnò là te ligol ne, kime mikuòm bo ba ní fre kí li tuu kí te kí sòn bi' tuonl.

²⁴ Ama *Yesu wòn tuu ki fuobe ma nnò u li yé utòtuørke ne yo ke yo.

²⁵ Nen bo ne u li fre kí ñmien binib bà nekndeh Uwien kí ñe wòn bo uyo wà ke te, kime u tuu ki fuobe ne kí kàareh kí mieh Uwien kí dienh be.

²⁶ *Yesu ne yé bitòtuørkienb ya cien wà kpe tí li ñmòbe wò. U yé uñaan ne, ka te iba ni, ka ñmòbe biil, Uwien bore' wò nin bibierdenb, kí duon' wò paaki ya paaki kí de' wò ukànkàan.

²⁷ Wòn ña cieke wò ní li teh idaan ke ituwè u' tiema biere bo ñò kí yaan kí tien ituwè udu ya nìb yi bo ten bitòtuørkienb ya cientòb teh ma bo. U taa' u'bugben ne kí tien' lituòrl bolm miba kpein.

²⁸ Moyis ya yiko là cèrè' bi teh binib bà bitòtuørkienb nnò mò la teh ibiere ten binitòb ne. Yiko nnò ya puoli bó ne Uwien pole' kí pùon', kí tien' u' Bije bitòtuørkienb ke ya cien. Wòn ne ña tien' biere fiebu kí li fre kí sòn lituonl ní' donbò.

8

Yesu ne yé bitòtuørkienb ya cien imòmòm

¹ Umesen wà sò yé umesenje tí tókeh tigber tà nò ni: tí ñmòbe u ya tòtuørkienb ke ya cien ya bol ne, u ke Uwien uyebm ke ya daan, ya jie bó paaki bó,

² ki sɔnh u'tuonl Uwien te lininbonl là ni nnɔ. Nɛn saan nɛ yé Uwien ya ninbonmɔnl. Na yé nisaal nɛ tien' lɛ, Uwien nin u'yul nɛ tien' lɛ.

³ Bi teh unil kɛ bitɔtɔwɔrcienb ya cien wɔ́ rí li taah tibont nɛ ki dienh Uwien, kí li teh ituɔɔɛ mɔ́ ki dienh wɔ́. Nnɔ nɛ ní kpé tí'mɔ́ ya tɔtɔwɔrcienb ya cien mɔ́ rí li ñmɔbe u li taa ná kí de Uwien.

⁴ U bi te kitink bo la, wa bi li yé tɔtɔwɔrke mɔnɔn, kime bitɔtɔwɔrkaab te ki taah tibont ki dienh Uwien, Moyis ya yiko ye ma bo nɛ.

⁵ Bi sɔnh ituonl yá nnɔ yé tibonmɔnt tá te paaki bó nnɔ ya nɛnnɛnku nin tu'jinjint nɛ. Nnɔ nɛ Moyis lá ye wɔ́ rí tien Uwien ya ninbonl uyo wá nnɔ, Uwien tɔke' wɔ́ ki ye: «Tɔɔɛ kí cenge, á tien lɛ, lɛ rí tɔɔɛ kí li naan n wuɔn' ñɛ lininbonl lá ya nɛnnɛnku lijuol bo nnɔ.»

⁶ Ama fɛnfɛnnɔ, Uwien de' *Yesu utɔtɔwɔrke ya tuonl là nnɔ cɛn' tɔtɔwɔrke kɛ tɔtɔwɔrke yaal. Wɔn nɛ sɛ Uwien cuo' nin binib kujɔtieku kùà nnɔ ní, nɛ kujɔtieku nnɔ mɔn ki cɛn' mikpiɛkm yaaku, kime Uwien puon' lipuonl là nnɔ mɔn ki cɛn' mikpiɛkm yaal.

Kujɔtiefɛnku ya gber

⁷ Tɔ, ní yé kujɔtiekiɛku kùà là te nnɔ ña bi ñmɔbe gber tuba la, Uwien ña bi li liɛbe kí cuo nin nib jɔtietɔku.

⁸ Imɔn, Uwien laa' u'nib ya biil nɛ ki len' ki ye:

«Min Yonbdaan nɛ lienh,

uyo uba we ní

rí liɛbe kí cuo nin Israyɛl yaab

nin Suda yaab kɛ kujɔtiefɛnku.

⁹ Kujɔtieku nnɔ ña rí li naan nin n lá kpiɛ' ki cuo' kùà nin bi'yaajɛb,

uyo wá n dɛrɛ',

ki ñɛn' bɛ Esipt ní nnɔ.

Ba paan' kujɔtieku nnɔ bo ma nnɔ,

nɛ n'mɔ sɛln' ki daan' bɛ.

Min Yonbdaan nɛ len' nnɔ.

¹⁰ Yonbdaan liɛbe' ki ye:

«Idɛn yie gɛbre' la,

n li cuo nin Israyɛl yaab kujɔtieku kùà sɔ.

N li kuɔn n'yikombɛ bi'yɛnm ní,

kí kɛle bɛ bi'fɛl bo.

N li yé bi'Wien,

nɛ bɛ rí li yé n'nib.»

¹¹ Bi'ni uba ña ji li wɔkn u'tɔ,

uba ña ji li wɔkn u'ninje kí tɔke wɔ́ kí ye:

«wɔ́ rí bende Yonbdaan.»

Kime bi'kɛ li bende nni nɛ.

Kí cin ibaan kí tí baa binikpɛkpiɛkb.

¹² N li fɛrɛ bɛ bi'biil,

ma ji li tiɛrɛ bi'biɛrɛ bó fiebu.»

¹³ Uwien lienh kujɔtiefɛnku bó la, ní wuɔn' ki ye kukpiɛku nnɔ kpaare' nínɔ. Kime nibonkpaann kɛ tí pore' la, ní joh nɛ rí gben nɛ.

9

Kujɔtiekiɛku ya tuɔɔɛ

¹ Uwien lá kpiɛ' ki cuo' nin binib kujɔtieku kùà nnɔ u lá wuɔn' bɛ bi li paan isɛn yá bo kí li pukeh wɔ́ nɛ, nɛ ki cɛrɛ' bi ñmɔbe bi lí pukeh wɔ́ ná saan kitink bo.

² Imɔn, bi lá tien' lininbonl liba nɛ lí ñmɔbe tidubent tule. Lininbonl nnɔ ya puke ní frɔ́knbuól lá te nin líteb lá bi paakeh lí'bo kpɔnɔ wá bi taah ki punh Uwien nnɔ. Bi yih nɛn saan nɛ libòñaanl.

³ Kukpɛlcɛcɛncienku kuba nɛ lá bore' upuke nin kudubenku nnɔ. Kukpɛlcɛieku nnɔ ya puoli bó nɛ yé kudubenku. Bi yih nɛn bó nɛ libuól lá ñaan kí tí gbien'.

⁴ Bi taa' miñòkm kí duore' liponpuol lá kí sienh lí'bo lijubl nnɔ te nɛn bó nɛ. Kujɔtieku ya lekl lá bi taa' miñòkm kí duore' lí'gbɛnɛnt kɛ bo nnɔ mɔ te nɛn bó nɛ. Tijier tá bi yih tú *mann nnɔ te miñòkm ya sɛnl liba ní kí taake lílekl nnɔ ní. Arɔn ya kpɛdɔn wá lá bunde' kí puun' nin bi lá kɛle' *yiko itɛnpɛnpɛn yá bo nnɔ mɔ te lílekl nnɔ ní nɛ.

⁵ Uwien ya tondb bá bi yih bɛ seriben nnɔ bile ya nɛnnɛnt te lílekl nnɔ ya paaki, kí ñmɔbe ífɛbe, kí wongeh kí teh Uwien te ní saan. Bitondb nnɔ ya fiebe ya songe lílekl nnɔ bo bi

gbiɛnɛn lã saan misɛm ŋɔ Uwien rí fère binib bi'biere nnɔ. Bɔnl ŋa te tí len nè rí li yebe tibont nnɔ kɛ bo fɛnfennɔ wuɔ nnɔ.

6 Bi bonde' tibont kɛ ki sensien' nnɔ nɛ. Bitɔtuɔrkaab kɛ kɔh upuke ni nɛ idaan kɛ ki tí sɔnh bi'tuonl.

7 Ama kudubenku bó wɔn, bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn baba nɛ kɔh ni'bó bolm miba libinl ni. Wa kɔh ni'bó ŋɔ ka tuke went ya sɛm wɔ rí tí de Uwien wɔn bugben ya biil nin udu ya nib tũre' ki bii' libiil lã nnɔ bo.

8 Nnɔ nɛ *Mifuoŋaanam wuɔn' ki ye lininbonkpiɛkl laan biɛ ki te ma nnɔ, usen wá joh lininbonmɔnl lã te paaki bó nnɔ biɛ ki paake nɛ.

9 Ní yé kunɛnnɛnku nɛ uyo wuu. Ní'tingi si: bi punh Uwien tibont tà nnɔ nin bi teh ituɔre ya ki diɛnh wɔ nnɔ ŋa rí fre kí cère wa teh tu ya bont ya fɛl bo rí li wien kí tí gben.

10 Ní'kɛ yé inisaalbok nɛ, ki likeh tijier ya jim nin midaam ya num nin tigbɛnɛnt ya sɔkrm ki paan' iyaajɛbok ye ma bo. Binib li boh i ya bok nɛ kí tí baa uyo wá Uwien li lèbre nibonfɛnn.

Kristo wɔn taa' u'bugben nɛ ki tien' lituɔrl

11 Kristo wɔn baa' ki yé bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn ŋɔ wɔ rí cère tí lɛ tí laa' mimɔnm mà nɔ nɛ* . U kɔn' lininbonl lã ya tɔl ŋa te, ki mɔn kí tí gben' ni nɛ. Nisaal ŋa tien' li ya ninbonl, nɛ la yé kitink kíɛ bo yaal mɔ.

12 Kristo kɔn' lininbonl nnɔ ni bolm miba kpein nɛ. Wa tuke iwɔjɛ nin inajɛfanfaan ya sɛm nɛ ki kɔn' wɔ rí tí tien lituɔrl, u taa' u'tiama sɛm nɛ ki tien' lituɔrl, ki dɛ' tɛ ki wiɛ' uyo wá ŋa ŋmɔbe gbenm.

13 Ní yé bi lã taah iwɔjɛ nin inajɛ ya sɛm kí gbiɛnh binib bá bii' bo, ki windeh unasɛl kí taah u'fɛntɛm kí pukeh bi'bo, kime bi saa' likuɔl ŋɔ bɛ rí ŋɛn bi'bo tijɔkt la,

14 ní li tien mila Kristo ya sɛm ŋa rí li ŋmɔbe tuom kí cɛn nɛn kɛ. Mifuoŋaanam mà ŋa ŋmɔbe gbenm cère' Kristo taa' u'ba kí tien' lituɔrl tɛn kitɔtuɔrwɛnk ká ya niba saan ŋa gbɛ, kí de' Uwien ŋɔ u' sɛm rí gben itũonbiɛrɛ ya te tí fɛl bo ya gbɛr, kí cère tí fɛl rí li wien kí tí gben ŋɔ tí li sɔnh kí diɛnh Uwien wá fuobe nɛ.

15 Nɛn bo nɛ Kristo sere' Uwien cuo' nin binib kujɔtiefɛnku kúa nnɔ ni, ŋɔ wɔn Uwien yin' bá nnɔ rí lɛ u pũon' ki ye u li tien bɛ mimɔnm mà, mɛ rí li tuu kí te nnɔ. Nnɔ nɛ Kristo kpo' wɔ rí dɛ bá lã te kujɔtiekpiɛku ni kí saa' kù nnɔ, bi'biere ni kí wiɛ.

16 Imɔn, unil kele' u lá kpo' la, bi li tien u'faal ma bo kí ble' la, ní kpe u'kuum ya puoli bó, bɛ rí wuon kí ye u kpo' nɛ, kí yaan kí tien, u kele' kí ye bɛ rí tien u'faal ma bo.

17 Udaan ŋa laan kpo' la, u kele' ná nnɔ ŋa ŋmɔbe tuonl fiebu. U tí kpo' nɛ la, u kele' ná nnɔ jí ŋmɔbe lituonl.

18 Nɛn bo, Uwien lá cuo' nin binib kujɔtiekpiɛku kúa nnɔ mɔnɔn ya cinm, bi lã kòre' kiwɛnk kí wule' misɛm nɛ, kí yaan kù cin'.

19 Tɔ, Moyis lá kaan' wɔbl kɛ wɔbl *yiko ya gbɔnku ni udu ya nib kɛ ya nun bó, nɛ kí taa' inajɛfanfaan nin iwɔjɛ ya sɛm kí cũuke' miɛtunm, kí taa' kufaaku kuba bi yih kù isɔp nin kukpɛlciɛku kuba kù dinge suɔɔ kí mɔn kí cũun' len kí gbɛgbɛ' *yiko ya gbɔnku nnɔ nin udu ya nib bo.

20 Nɛ kí ye: «Misɛm miɛ wɔngɛh kí teh Uwien cuo' nin nɛ kujɔtiekú nɛ kí ye ní li ŋuuke kù.»

21 Nɛ kí taa' misɛm nnɔ kí gbɛgbɛ' Uwien ya ninbonl nin bi taah tiwɛnt tà kɛ kí pukeh Uwien nnɔ mɔ kɛ bo.

22 Kí nɛ *yiko ye ma bo, misɛm nɛ nɛndɛh tibont tà yɛbe ya jɔkt kí cèrɛh tù mɔn. Sɛm ŋa nɛn' la, Uwien ŋa rí fère nib bi'biere.

Yesu taa' u'ba kí tien' lituɔrl bolm miba kpein nɛ kí gben' ibiere

23 Bi teh i ya tuɔrɛ kí nɛndɛh tibont tà yé paaki bó yaar ya nɛnnɛnku ya jɔkt la, ní wuɔn' kí ye paaki bó yaar tà yé tibonmɔnt nnɔ mɔ kpe bɛ rí tien tú ituɔrɛ ya mɔn kí cɛn' yɛn nɛ.

24 Kime Kristo ŋa kɔn' lininbonl lá binib tien' lɛ, lí yé paaki bó ya ninbonmɔnl ya nɛnnɛnku nnɔ ni. Ama u kɔn' paaki bó yaal bugben ni nɛ kí jí se tí'ciɛk bó fɛnfennɔ Uwien ya nun bó.

25 Ná yé u kɔn' len wɔ rí li tuu kí taah u'ba kí teh lituɔrl tɛn bitɔtuɔrciɛnb ya ciɛn tuu kí taah ma tiwɛnt ya sɛm kí kɔh Uwien ya ninbonl ya dubenku ni binl kɛ binl ma bo.

26 U bi tien' nnɔ la, u bi jin' ijɛnd mibolm mà yɛbe ŋɔ kí cin haali uɛndun ya cincinyo. Ama fɛnfennɔ, idɛnfɔrke yíɛ nɔ u taa' u'ba kí wuɔn' binib bolm miba kpein nɛ, kí taa' u'ba kí tien' lituɔrl kí gben' ibiere ya tuɔm.

27 Uwien sien' kí ye unil kɛ lí kpo bolm miba nɛ, nɛ ni ya puoli bó wɔ rí bu binib tibuur.

28 Nnɔ nɛ Kristo taa' u'ba kí tien' lituɔrl bolm miba kpein ŋɔ wɔ rí nɛn binib bá yɛbe ibiere ni. U lí liɛbe kí taa' u'ba kí wuɔn nle bo. Na jí yé wɔ rí nɛn binib ibiere ni, ní jí yé wɔ rí ŋmien bá gu u'baam nnɔ nɛ.

* 9:11 Bi kpiɛ' kí kele' tigbɔnt tà nnɔ ya tuba ni ní kele' kí ye: Wɔ rí cère tí lɛ mimɔnm mà we ní nnɔ nɛ.

10

¹ Moysis ya yiko yé tibonmânt tá we ní nnò ya jinjinku nɛ. Wa cinbe ki yé tibont bugben ki tí gben'. Nen bo nɛ *yiko nin u cèreh bi tuu ki teh ituərbaab yá binl kɛ binl ka ñm̀obe bien nnò, ña li li fre kí cèrè binib bà nekndeh Uwien nnò ní li m̀on kí tí gben.

² I bi freh ki cèreh bà teh yè nnò m̀on ki tí gben' Uwien ya nun bó la, bi bi daan' yè ñò, kime bi bi li tien yè bolm miba kpein nɛ, ka ji li ñm̀obe biil ya yennmaale bi'fèl bo.

³ Ama ituəre nnò tuu ki tiereh bɛ bi'biere bó nɛ binl kɛ binl.

⁴ Kime inaje nin iwòje ya sɛm ña ní fre kí gben biere.

⁵ Nɛn bo nɛ Kristo ye wò ní baa uǹendun wuu ni uyo wà nnò u t̀oke' Uwien ki ye:

«Ña yíe tuəre,

ka yíe bɛ ní li punh ñe bont m̀o,

ama a tien' nni tighbenent.

⁶ Bi windeh ituəre yá ya went iponpob bo ki dienh ñe nnò,

a'yenn ña sange' i'bo,

bi teh yá ibiere ya fèrm bo nnò,

a'yenn ña sange' i'm̀o bo.

⁷ Nɛn bo nɛ n t̀oke' ñe ki ye:

«N'Wien, min sò,

n we ní ní tien a'yiem nɛ,

ten ní kele' n'bo a'gbanku ni ma bo.» »

⁸ Kristo kpie' ki len' ki ye:

«Ña yíe tuəre,

ka yíe bɛ ní li punh ñe bont,

ka yíe bi windeh ituəre yá ya went iponpob bo ki dienh ñe nnò,

ka yíe bi teh yá ibiere ya fèrm bo nnò m̀o,

Nɛn kɛ ña sange' a'yenn.»

Ama *yiko nɛ nin ye bɛ ní li teh i ya tuəre kɛ.

⁹ Nɛ ki liebe' ki len' ki ye:

Min sò, n we ní ní tien a'yiem nɛ.

Nnò nɛ u gben' ituərkpiek nnò ki taa' u ya tuərl ki lèbe'.

¹⁰ *Yesu Kristo tien' Uwien ya yiem, ki taa' u'ba ki tien' lituərl bolm miba kpein, ki cèrè' ti m̀on ki tí gben' Uwien ya nun bó.

¹¹ Tatuərke kɛ tatuərke tuu ki sieh idaan kɛ nɛ ki sɔnh u't̀on, ki tuu ki teh ituərbaab, ya li li fre kí ñen nib ya biere.

¹² Ama Kristo wɔn tien' lituərl bolm miba nɛ ibiere bo, nɛ ki kɛ uyo kɛ Uwien ya jie bó,

¹³ ki gu haali nin uyo wà Uwien li cèrè wò ní tɛ u'ennendb bo litaal.

¹⁴ Kime u tien' lituərl bolm miba nɛ ki cèrè' u'ñen' bà ibiere ni nnò m̀on Uwien ya nun bó ki tí gben' uyo kɛ.

¹⁵ *Mifuoñaanm m̀o t̀akeh tɛ ki teh nnò nɛ. Mí kpie' ki len' ki ye:

¹⁶ «Yonbdaan ye: «Iden yíe gèbre' la,

n li cuo nin bɛ kujotieku k̀a sò:

N li kele n'yikombɛ bi'fèl bo,

kí kuɔn bɛ bi'yenn ni.» »

¹⁷ Nɛ ki liebe' ki ye:

«Ma ji li tiere bi'biere nin bi'biil bó.»

¹⁸ Uwien fère' binib bi'biere la, ba ji li nuunh bɛ ní tien lituərl ibiere nnò ya fèrm bo.

Yesu bo ti laa' usen tí nekn Uwien

¹⁹ N'yaabɛ, nɛn bo, ti du ki ye *Yesu ya sɛm bo, ti ñm̀obe usen tí k̀o Uwien ya ninbonl ya dubenku ni.

²⁰ *Yesu pekre' usenfaan wà dienh limiel, kí ñɛ u taa' u'ba ma ki tien' lituərl ki cèrè' kukpɛlɛɛɛncienku k̀a bore' Uwien ya ninbonl bolm mile nnò kere' nɛ ti ji laa' usen tí k̀o lininbonl nnò ya dubenku ni.

²¹ Ti ñm̀obe bitətuərcienb ya cien uba, wɔn nɛ ñm̀obe ticiant Uwien den.

²² Nɛn bo, cèrè m̀en tí nekn Uwien, kí li ñm̀obe iyennmaale yá cuube, kí li ñm̀obe mitekjim kí tí gben. Yesu bo, ti'fèl bo wien nɛ, ka ji ñm̀obe biil liba nin litəl. Ní tɛ tɛn bi taa' miñunm má ña ñm̀obe jòknt nɛ kí sli' tɛ.

²³ Cèrè m̀en tí li lienh binib ya nun bó ti'dendɛnl bó, kí li co lɛ kenken, ki la li ñendeh tí gbenent, kime Uwien wà p̀on' nnò yé umem̀ndaan nɛ.

²⁴ Cèrè m̀en ti la gɔh tɔb bo, kí li saakreh tɔb ya gbɛnent ñò kí fre kí li yíe tɔb, kí li sɔnh it̀on yá m̀on.

²⁵ La cèrè mèn tí dàan tí'táan ya baam ten biba dàan' ma ka ji bàareh, ama tí li cinbe ki saakreh tob ya gbenent, kime ninbi mənən bən ki ye Yonbdaan ya wengbiin nekni ni ɲo.

²⁶ Ti bende' nà yé tigbəm̀dnt ɲo ki cèkre' ti'yenm ki liebe' ki teh ibiere la, tuorl ɲa ji te kí fre kí ñen i ya biere.

²⁷ Nà sien' si: tí li gu nin bujɛwaanbu nɛ lidaali là Uwien li bu binib tibuur, kí cèrè umucenciɛn rí wi bà yíe' u'ɲɔbu bó nno.

²⁸ Ni bən ki ye unil saa' Moyis ya yiko ɲo binib bile bii bita kun' im̀n ki ye u mənbe ki saa' wɔ la, ba rí muɔ udaan cɛckm, bi li ku wɔ nɛ.

²⁹ Ní li tien mila ɲo unil wà yin' Uwien ya Bijɛ fɛnm, ki ye misɛm mà bo Uwien liebe' ki cuo' nin binib kujotiekú, ki ñen' wɔ ibiere ni ɲa yé bonn, kí suke' *Mifuoñaanm mà bo Uwien tien' wɔ mimən nno ya tudere ɲa rí li bre kí gbien-i?

³⁰ Im̀n, ti bən wà len' ki ye:

«Min nɛ li tu lifɛnl,

min nɛ li jiin unil kɛ u'tuon kpɛ ma bo,»

ki liebe' ki ye:

«Min Yonbdaan nɛ li bu n' nib tibuur.»

³¹ Unil lu' Uwien, limiel ya daan ya nuɔ ni la, nĩ bre udaan bo cɛɛn nɛ.

³² Tiere mèn ni là cin' iden yà ki laa' Uwien ya wenwenku nno ni ya puoli bó nà là tien'. Ni là jin' ijend kí gbien', kí juun' kí m̀n' limuɔl là faa cɛɛn.

³³ Uyo uba bi là suke' nɛ, kí j̀ende' nɛ binib kɛ ya nun bó, ama uyo uba mɔ ni là sere' bi j̀ende' binitɔb bà nno mɔ ya ciek bó.

³⁴ Ní yé im̀n nɛ, ni là ɲmire' binib bà te lipɛkl ni nno ya nunsii. Binib fie' ní bont nɛ ni tuo' nin uyensonge, kime ninbi nin ní yul bən ki ye ni ɲmabe lifaal là mən cɛɛn, kí li tuu kí te.

³⁵ N'yaabe, nɛn bo, la ɲende mən ní gbenent ni ɲmabe midum mà nno bo, kime mí li cèrè ní lɛ lisuul là yebe.

³⁶ Ní kpɛ ní li ɲmabe kuminku nɛ kí fre kí tien Uwien yíe nà ɲo kí lɛ u p̀on' nà nno.

³⁷ Kime ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye:

«Ní sien' waamu nɛ,

uyo wà sien' nno ɲa ji yé bonn,

wà we ní nno

li baa ní wa rí taande.

³⁸ Wa yé ugbəm̀ndaan n' nun bó,

li fuobe u'tekjim bo nɛ,

ama u liebe' puoli la,

n'yenm ɲa rí li songe u'bo.»

³⁹ Tinbi bən wɔn, ta yé binib bà li liebe puoli kí juore fɛnm, ama tí yé bà teke' Uwien kí jin' bɛ rí ɲmɛrɛ nɛ.

11

Mitekjim ya gber

¹ Tɔ, mitekjim yé kí li du kí ye a daan a li lɛ nibonn nà nno, a mənbe kí laa' nɛ ɲo, kí li du kí ye ɲa lenh tibont tà nin a'nunbu nno mənbe kí te nɛ.

² Uyo bo yaab ya tekjim bo nɛ Uwien là len' bi'bo nà mən.

³ Ti teke' Uwien kí jin', nɛ kí bende' kí ye wɔn nɛ ñen' nà kɛ te nɔ nin u'ɲɔmaam. Nno nɛ Uwien nĩ' ta lenh tibont tà bo kí tien' tí lenh tà.

⁴ Abɛl là teke' Uwien kí jin', nɛ kí tien' lituorl là mən kí cɛn' Kayɛn yaal, kí de' wɔn Uwien. Nɛn bo nɛ Uwien bú' Abɛl ugbəm̀ndaan kí tuo' u'paabu. Nin Abɛl kpo' ma kɛ nno, mitekjim nno bo nɛ u biɛ kí lienh.

⁵ Enək là teke' Uwien kí jin', nɛ wɔn Uwien taa' wɔ kí don' paaki bó, kuum ɲa jin' wɔ. Uba ɲa ji laa' wɔ, kime Uwien taa' wɔ kí don' u'ba saan ɲo. Ní kele' *Uwien ya gbɔnku ni kí ye: Uwien ya yenm là songe' Enək bo nɛ kí yaan u' taa' wɔ kí don' paaki bó.

⁶ Unil ɲa ɲmabe tekjim la, wa rí fre kí songe Uwien ya yenm, kime ní kpɛ wà kɛ nekndeh Uwien rí teke kí ji kí ye Uwien te nɛ, nɛ Uwien li su bà kɛ nuunh wɔ.

⁷ Nowe là teke' Uwien kí jin', nɛ kí tien' buɛercenciɛnbu kí ɲmien' wɔn nin u'den yaab. Uwien là juɔ' kí toke' wɔ tibont tà ba laan lenh t̀, t̀ là li tien nno bó nɛ u teke' t̀ tunɔjɛr tule. Nno nɛ Nowe wuɔn' kí ye uɛndun ya nib ɲmabe libiil Uwien saan. U'tekjim bo nɛ Uwien bú' wɔ ugbəm̀ndaan.

⁸ Abraham là teke' Uwien kí jin', nɛ kí tuo' u'yin, kí bure' Uwien ye u li de wɔ udu wà wun li yé u'faal nno bó, kí joh ka bɛn u joh nà bó.

⁹ U là teke' Uwien ki jin', ne ki fii' ki ti kɔn' udu wà Uwien là pùon' ki ye u li de wɔ wù nnɔ ni, ki yé ucaan ni' bɔ. U là pɔn' ininbon ne ki kɔh len. *Isaak nin Sakɔb bà yé lipuonl nnɔ mɔ ya faajib tɛn wɔn nnɔ mɔ là kɔh ininbon ne.

¹⁰ *Abraham tien' nnɔ ki gu wɔ ní la kɔ udu wà ya dur ya tɛnpuun faa ta nmɔbe lum ni ne. Uwien nin u'yul ne kpankpaan' u li mɛ udu nnɔ ya dur ma bo, ne ki men' tu.

¹¹ Nin Abraham là pore' ki gɛbre' wɔ ní maa kibuk ma ke, u'po mɔ tonde' ki yé uɗɔl nnɔ, u teke' Uwien ki jin' ma nnɔ ne Uwien cère' u maa' kibuk, kime u ben ki ye wɔn Uwien wà pùon' lipuonl nnɔ kpe be ní li du u'bo ne.*

¹² Nɛn bo ne wɔn ujebaab *Abraham, wà là neke mikuum nnɔ laa' iyaabii i yebe ka nmɔbe kenku tɛn inmaabii nin likpentɛngbil.

¹³ Binib nnɔ ke là nmɔbe mitekjim ne ki ti baa' bi'kuum daali ka teke' Uwien là pùon' be ná nnɔ. Ama bi'tekjim bo ne bi juɔ' ki laa' Uwien pùon' ná nnɔ ní te fɔnfɔkm, ne bi'yɛnm sɔnge' ni'bo, ne bi len' binib ya nun bó ki ye bi yé bicɛnɛ ne uɗɛndun wuu ni ki gɛbreh.

¹⁴ Binib bà lienh nnɔ wɔngeh ní wien ne ki teh bi nuunh udu wà yé bi'yu ne.

¹⁵ Bi bi maaleh bi riɛn' udu wà ní bó ne la, bi bi laa' libɔnl ki liebe' ni'bo nɔ.

¹⁶ Ama imɔn, bi' nun mɔn be ní kɔ udu wà mɔn ki gbien' ni ne, wun si Uwien den. Nɛn bo ne bi yin' Uwien bi' Wien la, na coh wɔ fe, kime u bonde' be udu wà bi li kɔ u'ni.

¹⁷ Abraham là teke' Uwien ki jin', ne ki tuo' ki taa' u'bijebaab *Isaak wɔ ní tien lituurl uyo wà Uwien bikn' wɔ wɔ ní liike u'tekjim nnɔ nin Uwien là pùon' wɔ lipuonl ma ke

¹⁸ ki ye: «*Isaak bo ne a' lontunku li nɔbe» nnɔ.

¹⁹ Abraham là ben u'yɛnm ni ki ye unil kpo' mɔnɔn la, Uwien li fre ki mekre wɔ. Nɛn bo ne Uwien jiiin' u'biye *Isaak ki de' wɔ. Ní yé mímekrm ya nɛnnɛnku ne.

²⁰ *Isaak là teke' Uwien ki jin', ne ki tien' *Sakɔb nin Esawu Uwien ya mɔnm ki de' bi'wenl bo.

²¹ Sakɔb là teke' Uwien ki jin', ne uyo wà u benh wɔ ní kpo nnɔ, u tien' Yosef ya buk ke buk Uwien ya mɔnm, ki ní' ukpendɔ bo ki puke' Uwien.

²² Yosef là teke' Uwien ki jin', ne u ti neke mikuum ma nnɔ u tɔke' uyo wà Israyel yaab lá li siere ki ne Esipt ni, ne ki tɔke' be bi lá li tien ma u'kpɔb.

²³ Moyis ya baamba là teke' Uwien ki jin', ne ki maa' wɔ ki bɔle' wɔ inmaale ita, kime bi là laa' u mɔn, ne ba fenge uber ble' likuál lá nnɔ.

²⁴ Moyis là teke' Uwien ki jin', ne ki ti kpere' ma nnɔ u yie' ki ye bi la li yih wɔ Farahn ya bise ya buk,

²⁵ ki cɛkre' u'yɛnm ki ye bi jɛndeh wɔn nin Uwien ya nib la, ní mɔn ki cɛn' wɔ ní li te ibiere ni ki jinh uɗmaa wà nɔ ní wuake.

²⁶ U là ben ki ye bi yuondeh wɔ Uwien ya Nigendke bo la, ní mɔn ki cɛn' nin wɔ ní le Esipt ya faal ke, kime u'nun lá ce, u lá li le lisuul lá nnɔ bo ne.

²⁷ U là teke' Uwien ki jin', ne ki siere' Esipt ni ka fenge' uber ya benpiebe, u'fel nɔ wɔre', kime u te tɛn unil wà laa' Uwien wà ba lenh wɔ ne.

²⁸ U teke' Uwien ki jin', ne ki cère' Israyel yaab tien' Pak ya nacenku, ne ki taa' misɛm ki fanfaan' inaɗuɔn bo, nɔ Uwien ya tond wà kuuleh nnɔ la mɛ Israyel yaab ya bujebukpiɛkmu.

²⁹ Israyel yaab là teke' Uwien ki jin', ne ki puore' miɗuncienmɔnmɔnm tɛn bi cuonh liwel bo ne. Ama Esipt yaab ben bikn' ne ki luo'.

³⁰ Israyel yaab là teke' Uwien ki jin', ne ki taa' iwien ilole ki cuon' ki linde' Seriko ya du, ne liguonjel lá guɔn' wù nnɔ lu'.

³¹ Ujɛnkpend Lahab là teke' Uwien ki jin', ne ba ku' ki yekn' wɔn nin binib bà yie' Uwien ya nɔbu bó, kime u là teke' Israyel yaab ya pinping kucɛnku mɔnmɔnm.

³² N li bie' ki len ki ye ba ki pukn-i? N ye ní tɔre' ki len Gedeyɔn nin Barak nin Samsɔn nin Jefe nin *Dafid nin Samiel nin *Uwien ya nɔbonsaknb ya gbe' la, uyo li pɔre nni.

³³ Bi'ni biba là teke' Uwien ki jin', ne ki faake' nin bibe'rb ki fie' bi' du ki tien' bi'yi, bitɔb cère' binib kpɛn' tigbemɔnt ya sɛn, bitɔb laa' Uwien là pùon' ná nnɔ, bitɔb pi' icind ya nɔnɔn ya fre' ki tien' be niba,

³⁴ bitɔb kpiin' umufaa, bitɔb nmere' ba fre' ki ku' be nin jusiek, bitɔb nɔ là nmɔbe tuɔm, ki ji tien' bitɔdenb, ki nmɔbe lifɛl butɔbu ni, ki sɛn' ki gbele' iduɔ ya sojambe.

³⁵ Bipiib biba mɔ là teke' Uwien ki jin', ne Uwien cère' bi mekre' bi' yaab bà kpo' nnɔ ki jiiin' ki de' be. Bi jɛnde' binib biba mɔ, ki nuunh be ní wɛ Uwien ya sɛn nɔ ki nmere ne, ne ba tuo', kime bi là nuunh be ní lá mekre bitɛnkpiib ní nɔ ki le mifuobm mà mɔn ki cɛn' fenfɛnno yaam ne.

* **11:11** Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo ne: *Nin Abraham là pore' ki gɛbre' wɔ ní maa kibuk ma ke, u'po mɔ tonde' ki ye uɗɔl nnɔ, u teke' Uwien ki jin' ma nnɔ ne Uwien cère' u maa' kibuk, kime u ben ki ye wɔn Uwien wà pùon' lipuonl nnɔ kpe be ní li du u'bo ne bii nin Sara là pore' ma ke ki tonde' ki ye uɗɔl nnɔ, u teke' Uwien ki jin' ma nnɔ ne Uwien cère' u maa' kibuk, kime u ben ki ye wɔn Uwien wà pùon' lipuonl nnɔ kpe be ní li du u'bo ne.*

³⁶ Binib biba mo tuo' isuk, bi ni' be inalebe, ki lole' be tikudokr ki pekn' be.
³⁷ Bi yeke' bitob iten ki ku' be, ki jie' ki yekre' bitob nin kapintajuk, ki ku' bitob nin kijusiek, bitob na nmobe bonn, ki cuonh ki lindeh ki guo tipegbont bii tiwogbont, bi jendeh be ceen, ne ki teh be na bre.
³⁸ Ben bo uendun na kpe be ri li ye u'nib. Ne bi cuonh ki lindeh, ki joh ijuon nin kupenpelku bo, ki koh tijolulnt nin ifele ni.
³⁹ Nin Uwien len' binib nno ke bo na mon bi'tekjim bo ma ke nno, ba laa' u la puon' ki ye u li de be na nno.
⁴⁰ Kimε Uwien la juo' ki bonde' te tibont ta mon ki cen' tibont ke. Nen bo ne wa ri cere be ri kpie ki li ye u sien' be, be ri li ye bidend ba ki daan te.

12

Ti li nmobe kuminku ijend ni

¹ To, bi ya nib ke ye bimankunb ne ki guon' ki linde' te ki yebe ceen. Nen bo, cere men ti wie na ke ye ti'bo litukl nin ibiere ya jebeh te ikele ke na faa nno, ki li nmobe kuminku, ki bo minonm bo ki cuube Uwien sien' te ti sen ki baa na saan.
² Cere men ti'nun ri li ce *Yesu bo. Won ne pekre' mitekjim ya sen, ne ki cereh mi kpienh ni'donbo ki joh. U tuo' udapornon bo ya kuum ka sen' fe, kime u la ben ki ye u la li le uyensonge. Fenfennu ke Uwien ya beriek ya jie bo ne.
³ Imon, maale men Yesu bo, ki liike bibierdenb la nende' wo ki jende' wo ma bo u tuo' ni'ke, ho ki la cere uyensaa ri nende ni'gbenent.
⁴ Ni mon ni la li teh ibiere ma, na laan mon' ki ti baa' ni ye mikuum la, ni kpo.
⁵ La sunde men Uwien take' ne na ki de' ne lifel nno bo ten bibaa gbiereh u'bumu ma bo.

U ye:
 «N'buke, la yie Yonbdaan ya tudere.
 U konh nin ne la,
 la cere a'yenn ri saa.
⁶ Kimε Yonbdaan yie wa la,
 u dieh u ya tub ne.
 U ben wa ke ye u'buk nno
 u nih won ne.»

⁷ Tuo men ki ji ijend, kime i cekndeh ne ne. Ni ye Uwien ya bumu ma nno ne u dieh ni'tub. Ki le buk te ho ki'baa na dieh ki'tub-i?
⁸ Uwien na dere' ni'tub ten u dieh u'butamu ya tub ma bo la, na ye u'bumu, ni ye ikpieb ne.
⁹ Ni ye ti'baambe ba ye binib nno dieh ti'tub ki cekndeh te ti boh be la, ni li tien mila ho ta ji li tuo Baa wa te paaki bo ya tudere, ki le limiel-i?
¹⁰ Imon, ti'baambe taa' uyo wa ki dieh ti'tub be ri cekn te bi yie ma bo nno na foke, ama Uwien won dieh ti'tub ti'monm bo ne, ho ti la nmobe joknt ten won Uwien na nmobe joknt ma bo ne.
¹¹ Bi dere' unil ya tubl itaan ya bo la, u'yenn na songe, ni ye uyensaa ne u'bo. Ama ni ya puoli bo, ni ji ye ba tuo' bi dere' bi'tub ki gbiere' be nno bo uyenduon ne, ki cereh bi teh nibonn na cuube.

¹² Nen bo, tuore men ki sere, ki li co ni faa.
¹³ Tuore men ki cubn ni li kpien isen ya, ho idien la sikre i'tengbiemu ama ye ri faake.

Kristo yo li fuobe ma bo

¹⁴ Li nuunh men ni li nme nin unil ke, ki li pe Uwien ya sen bo nin ni'fel ke. Nno na ni la, uba monon na ri le wo.
¹⁵ Li ben men, ki la cere uba ri luo Uwien ya juokm, ki la cere ni'ni uba ri li te ten tisitontont, ki kpienh ho ki tuke fenfennm ki baa ba yebe bo ki tuln be.
¹⁶ Li ben men, ki la li teh sonsondl, ki la li likeh Uwien ya bont fennm ten Esawu la tien' ma ki kuare' u nmobe kibucienk ya kpele wa nno, ki teke' tijier ki jin' nen saan.
¹⁷ Ni ben ki ye ni ya puoli bo ne u ji la la nuunh u'baa ri tien wo Uwien ya monm ne wa cenge' u'bo. Nin u muo' ki gbään' ma ke nno u'baa na lebre' yenmaale*.

¹⁸ Ni nekni' Uwien saan ma nno, na ye ni laa' bii ni cii' Israyel yaab la laa' na nin bi cii' na Sinayi ya juol ya niel nno ne. Bi la laa' umufafaa uba teknh li'bo piebu piebu, ki laa' ni buike' cinm, ki laa' kutafaabiuku,
¹⁹ ki cii' linatunl liba ya muo bo, ki cii' unieke uba bo. Bi cii' unieke nno bo ma nno ne ki gbään' ki ye ba ji yie be ri liebe ki cii' nbonl liba ki pukn.

²⁰ Kimε unieke nno ye na nno faa bi'bo ne. U ye:

* 12:17 Migbiirm mie ya ciim te bolm mile bo ne: *Nin u mus' ki gbään' ma ke nno u'baa na lebre' yenmaale bii nin u mus' ki lebre' u'tetem ma ke nno, wa fre' ki lebre' niba, kime uyo nno gebre' na.*

«Wà ke me' lijuol nno la,
ba ni ye kiwenk monon la,
be ni yeke iten ki ku.»

²¹ Nà là tien' nno là nmabe bujawaanbu ceen, ne Moyis len' ki ye: «Bujawaanbu nmabe nni haali n' gbenent ke ti njoh.»

²² Ama ninbi wón, ni nekn' lijuol là bi yih lè Siyón ya juol nno, ki nekn' Uwien limiel ya daan ya du. Wun si: Yerusalem wà te paaki bó. Uwien ya tondb turbenm te wun ni ne ki jeleh kunacenku.

²³ Ninbi baa' licekl là ni nno ya nib ye Uwien ya bukpiekmu mùa ya yel kele' u'saan paaki bó nno ne. Ni baa' Uwien wà buh unendun ya nib ke tibuur nno saan ne. Ni baa' binib bà cuube, u cère' bi ye u yie be ri li ye bidend bà nno saan ne.

²⁴ Ni baa' *Yesu saan ne. Wón ne sere' Uwien cuo' nin binib kujotiefenku kùa nno ni. U ya sèm ne puube' ki tien' te binib bà òa nmabe joknt. U'sèm nno ya gber nme ki cen' Abel yaam ya gber.

²⁵ Liike men ni'yul bo, ki la yie ka ri cenge wà lienh ne nno bó. Moyis là take' binib Uwien ya gber kitink bo, ba cenge' u'bó ne ka ñen' utudere ni. Ni li tien mila òa tinbi bà Uwien lienh te haali paaki bó nno ta tange' u'gber la, ti li ñe utudere ni?

²⁶ Wón wà ya nieke là jenge' kitink uyo bo nno, ti len' fenfennò ki ye: «N li liebe kí cère kitink ri jenge; na ye kitink baba, kutaaku mɔ ji li jenge ne.»

²⁷ U len' nà ki ye: «Kí liebe kí cère nno» ya tingi si: u ñen' tibont tà ke nno li jenge ne wò ri taa tù ki ble ukèle bo, kí daan tà òa ri jenge tun ri li tuu ki te.

²⁸ Nen bo, ti faare men Uwien kime u de' te udu wà òa ri jenge ki ye ti'yu ne. Cère men tí li pukeh wò u yie ma bo, kí li tuonh u'fòbu bó, kí li boh wò.

²⁹ Imòn, ti'Wien te ten umu ne ki wih ki òeh tibont ke.

13

Kristo yo li tien ma kl li sange Uwien ya yenn

¹ Li tuu kí yie men tob ten ninjieh yie tob ma bo.

² La sunde men kucenku ya tek m bó, kime biba teknh binib kucenku ne ki ti teke' biba kucenku ka ben ki ye bi ye Uwien ya tondb ne.

³ Li tien men lipekl ya nib bó ten ni'mò te lipekl ni ne, kí li tien bi jendeh binib bà nno bó ten bi jendeh ninbi ne.

⁴ Unil ke ri li boh upiikuon. Unil nin u'po la lindeh tob ya puoli bó, kime Uwien li bu binib bà ke teh lisonsondl nin linanmaal nno tibuur.

⁵ La taa men ni'yul kí kpele ilike. Cère men ni'yenn ri li sange ni nmabe nà bo. Kime Uwien monon len' ki ye: «Imòn, ma ri sunde a'bó, ka ri wie òe m.»

⁶ Nen bo ne ti'ni unil ke li fre kí ñi lifel kí len kí ye:

«N'Yonbdaan ne se n'ciek bó,
ma fenge bonn.

Unisaal li fre kí tien nni ba?»

⁷ Li tien men ni'cienb bà wòkn' ne Uwien ya gber nno bó, kí liike bi'fuobm là ti fòre' ma bo, kí tek n bi'taanl ni mitekjim ya sen ni.

⁸ *Yesu Kristo òa lèbreh. U là te ma bo nno u bie ki te nno ne dinnò ki li tuu ki te nno ne.

⁹ La cère men binib ri taa miwòknm mà ke ya bol òa kpe sen kí lere ne. Uwien ya juokm ne dienh te mituom la, ni mon. Ni cère' tijier ya kùon yen wón la, ya li toreh binib bà pe i'bo fiebu.

¹⁰ Ti nmabe liponpuol liba, ne *Sufmbè bà ye bitòuarkaab Uwien ya ninbonl ni nno òa nmabe sen be ri ji li'bo ya jier;

¹¹ Kime bitòuarcienb ya cien tukeh tiwent tà ya sèm, kí kòh Uwien ya ninbonl ya dubenku bó kí teh ibiere ya fèrm ya tuorl nno bi ñendeh tù udu ya gbe ne kí ti windeh.

¹² Nen bo ne bi là ñen' Yesu udu ya gbe kí ti ku', òa u'sèm ri ñen udu ya nib ya biere.

¹³ Nen bo, cère men tí ñe kí cende wò udu ya gbe kí mò ri tuo bi suke wò isuk yà nno.

¹⁴ Kime ti kòh udu wà ni kitink kie bo nò òa ri li tuu ki te. Ama ti'nun món ti lá li kò udu wà ni wenli bo nno bo ne.

¹⁵ Wón *Yesu bo, cère men tí li pèkeh Uwien uyo ke, kí li geh iyuon kí tókeh binib kí teh u ye Yonbdaan. Nen ne ye lituorl là ti teh lè kí dienh wón Uwien.

¹⁶ La sunde men tob ya monm ya tienm bó, kí li gbiinh ni'bont nin tob. Nen ne te ten lituorl kí sange Uwien ya yenn.

¹⁷ Li boh men ni'cienb, kí li tuonh bi'ruon bó, kime ben ne likeh ne, kí lá li take' Uwien bi liliike' ne ma bo. Ni boh be la, bi li son bi'tuon nin uyenduon ne. Nno òa ñi la, bi li sònh kí dunh ne, ne na ri tore ne.

¹⁸ Li kàareh men ki dienh te. Ti ben ti'yenm ni, ki ye ta ñmabe biil, kime ti nuunh tí li teh ná mən ne isen ke ni.

¹⁹ N li túareh ki gbáanh ne ne, ní li kàareh ki dienh nni ño Uwien ní de usen ní liebe ní ni'saan tonm.

Ikaarforke

²⁰ Uwien ne ye uyenduon ya daan. U cère' ti'Yonbdaan *Yesu wà ye upekpaacien nno mekre' bitenkpiib ni. U ya sèm bo ne Uwien cuo' nin binib kujotieku kua ña ñmabe gbenm.

²¹ Uwien bugben ní cère ní li freh kí teh mimənm isen ke ni, kí li teh u yie ná. Wó ní cère *Yesu Kristo bo, tí li teh ná sange u'yenm. Wən *Yesu Kristo ne si ukpieke uyo ke. Ami.

Tigbeforkaar

²² N'yaabe, n gbáanh ne ne, ñikn men kí cenge n kele' tigber tà ní saake ni'gbenent nɔ; ma lí kele' ní fəke mənən.

²³ Ní li ben kí ye bi wie' ti'ninje Timote ño. Ní yé u baa' n'saan tonm la, min nin wən li take kí baa kí le ne.

²⁴ Fuonde men ni'ciənb nin Uwien ya nib ke. Itali yaab fuondeh ne.

²⁵ Uwien ní juoke ni'ke.

**Kugbɔnku kua
Saak
kele' kù nnɔ
Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo**

Tigber tà te Saak ya gbɔnku ni yé miwɔknm nɛ ki saakreh Kristo ya táan ya te uɛɛndun ni ní'ke saan nnɔ ya nib ya gbɛnɛnt. Saak kele' tù ki de' binib bà nnɔ lɪi yé Sufmbɛ bà teke' Kristo ki jin' nɛ.

Kugbɔnku kuu wɔngɛh Kristo yaab miyɛnfuom mà li tore bɛ, bɛ rí li fuobe mitekjim ye ma bo nɛ. Unil teke' Uwien ki jin' la, u li sɔnh mitekjim ya tùon nɛ. U'tùon nnɔ wɔngɛh ki teh u fuobe mɔnmɔnm Uwien ya nun bó (2:14-26).

Kugbɔnku kuu ni Saak tɔkeh bà ya nun mɔn bɛ rí lɛ lifaal nɛ ki teh bi la li likeh bijiinb fɛnm. U tɔkeh bifàadɛnb mɔ ki teh bi taah bi'faal ki teh nà nnɔ nɛ cɛreh bi'faal nnɔ ɲa mɔn (5:1-6).

Kugbɔnku kuu ya fɔrm tɔkeh Kristo yaab ki teh bɛ rí li toreh tɔb, kɪ li kàareh ki dienh tɔb, kɪ li toreh bà wiɛ' tigbɛmɔnt ya sɛn bɛ rí liɛbe kɪ paan usɛn nnɔ bo (5:7-20).

Ifuonde

¹ Min Saak, n yé Uwien nin Yonbdaan *Yesu Kristo ya tonsɔnl nɛ. N kɛh kugbɔnku kuu ki fuondeh ninbi Israyɛl yaab ya baamul piik nin ile ya nib* bà yere' ki te uɛɛndun kɛ ni nnɔ nɛ.

Li ɲmɔbe mɛn kuminku mibiikm ni

² N'yaabɛ, *mibiikm mà kɛ ya bol lá tu' nɛ la, cɛre mɛn ni'ke rí li yé ni'bo uyɛnɲaaciɛn.

³ Kímɛ ni bɛn ki ye mibiikm lu' ni'bo ɲɔ na wiɛ' ni'tekjim la, mí faakreh nɛ ki dienh nɛ kuminku.

⁴ Cɛre mɛn ni'minku nnɔ rí tɪ fɔre ɲɔ ní li yé binib bà mɔn ki tɪ gben' ka pɔre' nɪba.

⁵ Ní'ni miyɛnfuom pɔre' wà la, wɔ rí miɛ mè Uwien wà ɲmɔbe tinimɔnt ki dienh binib kɛ faala, ka tiigeh uba nnɔ, nɛ u li de wɔ mè.

⁶ Ama wɔ rí miɛ nin mitekjim, kɪ la li ɲmɔbe yɛnmaale ilele, kímɛ unil ɲmɔbe iyɛnmaale ilele la, u naan tɛn ɲɛngɛgbɛl yà kutafaaku joh ki findeh yɛ nɛ.

⁷ Udaan la li maaleh ki teh u li lɛ nɪba tɪ Yonbdaan saan nɛ.

⁸ U ɲmɔbe iyɛnmaale ilele nɛ, ka bɛn u li cinbe kɪ tukn ya u'tùon kɛ ni.

Tjiint nin lifaal ya gber

⁹ Kristo yɔ wà yé ujiin la, wɔ rí li poknh, kímɛ Uwien kpɛike' wɔ ɲɔ.

¹⁰ Wà mɔ yé ufaàadaan la, u'mɔ rí li poknh, kímɛ Uwien jiin' wɔ tingi ɲɔ. Ufaàadaan li gɛbre tɛn mimɔpuum sokreh ma bo nɛ.

¹¹ Uwien puɔ' ki bɛn' ki sɛ' timuar la, tɪ yuɔnh nɛ, nɛ tu'puum rí sokre, ka ji ɲmɔbe ɲuɔrku. Nnɔ nɛ ufaàadaan nin u'tùon kɛ li juore fɛnm.

Mibiikm ya gber

¹² Unil wà *mibiikm tu' wɔ ɲɔ u ɲikn' ka lu' mi'ni la, Uwien ya mɔnm te u'bo, kímɛ u ɲikn' *mibiikm ni ki tɪ gben' la, u li lɛ limiɛl. Li ya suul nɛ Uwien puɔn' ki ye u li de lɛ binib bà yɛ wɔ nnɔ.

¹³ *Mibiikm tu' wà la, u la ye Uwien nɛ biike' wɔ, kímɛ nɪba ɲa rí fre kɪ sure Uwien wɔ rí tien nà bre, nɛ u'mɔ ɲa rí sure nil wɔ rí tien nà bre.

¹⁴ Ama unil kɛ ya nunfɔke nɛ díeh wɔ ticuɔr ki coh wɔ.

¹⁵ Unil ɲmɔbe ununfɔke kɪ gbien' la, u cɛreh u teh ibiɛre nɛ. Ibiɛre nnɔ mɔ tɪ yɛbre' kɪ gbien' la, í tukeh wɔ ki joh mikuum ni nɛ.

¹⁶ N'yaab bà n yɛ bɛ, la li lɛreh mɛn ni'ba tuu ya bont ni:

¹⁷ Mipum mà kɛ mɔn ki tɪ gben', ɲɛh paaki bó nɛ. Mí ɲɛh Uwien wà ɲɛn' tiwenwent tà te paaki nnɔ saan nɛ. Wɔn nɛ ɲa lɛbreh, ka jɛngɛh, ka ɲmɔbe cin'ɲuul mɔ.

¹⁸ U yɛ tɛ, kɪ cɛre' tɪ tien' u'yaab kɪ ɲɛ u'gber tà yé tigbɛmɔnt nnɔ bo, ɲɔ tɪ li yé u ɲɛn' tibont tà kɛ nnɔ ya sɛnliɛrb nɛ.

Li cengeh mɛn kɪ li teh ni ciih nà nnɔ

¹⁹ N'yaab bà n yɛ bɛ, bɛnde mɛn kɪ ye nɪ mɔn unil kɛ rí pele itub kɪ li cengeh nɛ, ama wɔ rí cuo u'lenl, kɪ la cɛre u'benku ni mɔ rí li beh tontonm,

²⁰ kímɛ unil ya benku ni bɛn' la, wa ji teh nà cuube Uwien ya nun bó.

* 1:1 Israyɛl yaab ya baamul piik nin ile ya nib nnɔ li fre kɪ li yé Uwien ya nib kɛ mɔ.

²¹ Nɛn bo, wɛ mɛn nà kɛ li kuɔn nɛ tɛjɔknt nin mibiɛrciɛnm ya tɔn kɛ. Teke mɛn tigbɛr tã Uwien tien' tũ ni'ni nno nin lifɛsɔngl, tun nɛ li frɛ kɛ ɛmɛn nɛ.

²² La cɛrɛh mɛn ni'yɛnm rɛ li sɔngɛ Uwien ya gbɛr ya cɛngm baba bo, li tɛh mɛn tũ yɛ ma bo nno mɔ. Na tɛh nno la, ni lɛrɛh ni'ba nɛ.

²³ Unil cɛngɛ' Uwien ya gbɛr, ka tɛh tũ yɛ nà nno la, u tɛ tɛn wà liikɛ' u'ba kinunliik ni nɛ.

²⁴ U liikɛ' kɛ siɛrɛ' la, i ya tãan bo, u pɔk kɛ sunde u bi laa' u'ba len ma bo nɛ.

²⁵ Ama unil sek'n' yiko kɛ bɛndɛ' u yɛ yikomɔnmɔn, kɛ yɛ yiko wà li fɛn wɔ ibiɛrɛ ya yonbt ni, kɛ pɛ u'bo, ka yɛ yɛnsundm ya nil, kɛ tɛh u yɛ ma bo la, Uwien ya mɔnm li tɛ udaan bo u'tɔn kɛ ni nɛ.

²⁶ Unil yɛ u pɛ Uwien ya sɛn bo, ka coh u'lɛnl la, u lɛrɛh u'ba nɛ. Nɛ u'Wien ya sɛn bo ya paanm nno mɔ yɛ fɛnm nɛ.

²⁷ Uwien ya sɛn bo ya paanm mɔ mɔn kɛ fãan wɔn ti'Baa Uwien ya nun bɔ si: kɛ li toɛh mutɛnkpiibumu nin bikpɔpiib bi'jɛnd ni, kɛ li coh a'ba, kɛ la cɛrɛh uɛɛndun ya jɔknt kɔh ɛɛ.

2

La bũh mɛn uba kɛ cɛn' utɔ

¹ N'yaabɛ, ninbi bã teke' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo wã ɛmɔbɛ ukpɛkɛ kɛ jin' nno, ji la ɛmɔbɛ mɛn gãngãndɛ.

² Kɛ lɛ uba baa' kɛ lã kɔn' ni'taanl ya duku ni, kɛ pii miɛɔkm ya gbɛk, kɛ guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt; nɛ utɔ mɔ baa' kɛ yɛ ujin, kɛ guo ikpɛlcɛyɔɔl la,

³ ni selndɛh wã guo tikpɛlcɛmɔnmɔnt nno cɛɛn nɛ, kɛ tɔkɛ wɔ kɛ yɛ: «Sin, kɛlɛ niɛ saan kibɛk kã mɔn bo,» kɛ tɔkɛ ujin nno mɔ kɛ yɛ: «Sin, sɛrɛ niɛ bɔ» bii «Kɛlɛ tink ni n'tãan bɔ.»

⁴ Nɛn nɛ wɔngɛh kɛ tɛh ni ɛmɔbɛ igɛngɛndɛ ni'ni, kɛ buh tɔb tɛbuur nin iyɛnmaalbɛrɛ.

⁵ N'yaab bã n yɛ bɛ, cɛngɛ mɛn, Uwien gɛndɛ' binib bã yɛ bɛjiinb uɛɛndun wuu ni ɛɔ bɛ rɛ li yɛ bifaadɛnb mitekjim bo, kɛ li yɛ Uwien ya bɛl ya faajib. U lã pũn' kɛ yɛ u li dɛ lɛ binib bã yɛ wɔ nno nɛ.

⁶ Ama ninbi yih bɛjiinb fɛnm nɛ, kɛ boh bifaadɛnb. Bi lɛ ba wɔbndɛh nɛ kɛ taah nɛ kɛ jondeh tɛbuur-i? Na yɛ bɛn bifaadɛnb-ii?

⁷ Bɛn nɛ ɛa saah *Yesu ya yɛl-ii? Li ya yɛfãanl nɛ ɛa cɛrɛ' ni yɛ Uwien yaab-ii?*

⁸ Tɔ, yiko wã tɛ *Uwien ya gbɔnku ni kɛ cɛn' u'tɔ nno yɛ: «Li yɛ a'tɔ tɛn a yɛ a'ba ma bo.» Ni boh wɔ mɔnmɔnmɔn la, ni tɛh nã mɔn nɛ.

⁹ Ama ni ɛmɔbɛ igɛngɛndɛ ni'ni la, ni tɛh ibiɛrɛ nɛ. Nɛ yiko nno li cɛrɛ bɛ rɛ biin nɛ, kɛmɛ na bon' wɔ.

¹⁰ Wã kɛ boh yiko ya gbɛr kɛ, ka lã bon' tuba mɔnɔn la, wa bon' yiko kɛ nɛ.

¹¹ Kɛmɛ wã len' kɛ yɛ: «La tɛh naɛmaal nno», wɔn nɛ liebɛ' kɛ len' kɛ yɛ: «La ku nil mɔ.» Na tien' naɛmaal ama kɛ nin ku' unil la, ɛa bon' yiko nno kɛ nɛ.

¹² Li lienh mɛn, kɛ li sɔnh tɛn binib bã Uwien li bu bɛ tɛbuur yiko wã cɛrɛh binib fɛh ibiɛrɛ ya yonbt ni nno bo.

¹³ Kɛmɛ wã ɛa muɔh cɛcɛkm la, Uwien mɔ li bu wɔ tɛbuur, ka rɛ muɔ wɔ cɛcɛkm. Ama wã muɔh micɛcɛkm ɛa jɛ buur ya daali.

Mitekjim mã ɛa ɛmɔbɛ tũn ya gbɛr

¹⁴ N'yaabɛ, unil len' kɛ yɛ u ɛmɔbɛ mitekjim, ka sɔnh mi'tũn la, u ɛmɔbɛ kpɛlɛ-ɛɛ? U'tɛkjin nno li frɛ kɛ ɛmɛn wɔ-ɔɔ?

¹⁵ Tɔ, kɛ lɛ ni'ninɛ uba bii ni'ninɛ uba rɛ li tɛ ka ɛmɔbɛ wɛngolkaar, ka ɛmɔbɛ daali kɛ daali ya jɛr,

¹⁶ nɛ ni'ni uba rɛ ji rɛ tɔkɛ bɛ kɛ yɛ: «Ni'yaam rɛ li ɛmɛ, tɛ gole mɛn, kɛ ji kɛ gbo,» ka dɛ' bɛ nã pɔrɛ' bɛ la, ni ɛmɔbɛ kpɛlɛ-ɛɛ?

¹⁷ Nno nɛ mitekjim mã mɔ ɛa sɔnh tuonl la, mi yɛ fɛnm nɛ.

¹⁸ Tɔ, uba li yɛ: «Uba ɛmɔbɛ mitekjim, nɛ utɔ sɔnh itũn.» N'mɔ li jɛin' udaan kɛ yɛ: «Laan wuɔn nni a'tɛkjin mã ɛa sɔnh tũn nno, ɛɔ min ya tũn rɛ wuɔn ɛɛ kɛ yɛ n ɛmɔbɛ mitekjim.»

¹⁹ A teke' kɛ jin' kɛ yɛ Uwien tɛ uba nɛ. A tien' ni mɔn nɛ. A nɛn li bɛn kɛ yɛ isɛnpol mɔ teke' kɛ jin', nɛ kɛ tɛ bujɛwaanciɛnbu ni.

²⁰ Ujɔr sin, a yɛ rɛ wuɔn ɛɛ kɛ yɛ mitekjim mã ɛa sɔnh tũn la, mi yɛ fɛnm nɛ-ɛɛ?

²¹ Ti'yaajɛ *Abraham ya tũn bo nɛ Uwien lã yɛ u yɛ ugbɛmɔndaan kɛ cuubɛ u'saan, kɛmɛ u lã tuo' Uwien ya fãbu bɔ nɛ kɛ taa' u'bijɛ *Isaak wɔ rɛ tien lituɔrɛ liponpuol bo.

²² A laa'-aa! U lã ɛmɔbɛ mitekjim nɛ kɛ sɔnh mi'tũn mɔ. U'tũn nno nɛ wuɔn' kɛ yɛ u teke' Uwien kɛ jin' imɔn.

²³ Ni tien' tɛn nã lã kɛlɛ' *Uwien ya gbɔnku ni nɛ. Ni kɛlɛ' kɛ yɛ: «*Abraham teke' Uwien kɛ jin', nɛn bo nɛ Uwien lã bu' wɔ ugbɛmɔndaan,» kɛ yin' wɔ u'jɔ.

* ^{2:7} Migbiirm miɛ ya ciim tɛ bolm mile bo nɛ: *Bɛn nɛ ɛa saah *Yesu ya yɛl-ii?* Bii bɛn nɛ ɛa saah liyɛfãanl lã Uwien dɛ' nɛ lɛ nno-ɔɔ?

²⁴ Ni laa'-aa! Itùon bo ne Uwien bùh unisaal ugbemàndaan, na yé mitekjim baba bo ne.

²⁵ Nno ne Lahab wà là yé ujenkpend nno teke' Sosuwe ya tondb kucènkku, ki t'ake' be ki ye be ní taa usenpaanke kí liébe kí kun. Nen bo ne Uwien bù' wò ugbemàndaan.

²⁶ Tò, tigbenent ña ñmòbe fuorku la, tù kpo' ma nno, nno ne mitekjim mà mò ña ñmòbe tùon la, mi' mò kpo' ne.

3

Li coh men ni'len

¹ N'yaabe, la li nuunh men ni'ke ní li yé biwànwàknb, kimé ni ben ki ye Uwien li bu tinbi bà wàknh nno tibuur nè ní li faa kí cèn binitòb ke.

² Kimé ti'ke biih isen yà yebe ni ne. Unil lienh ka tùreh ki biih la, wòn ne mòn ki tí gben', ki li fre kí cuo u'ba.

³ Ti kuàndeh itaan ya ñuàn ni mugbiemu, yí ní li ciil ti'ñuàn bó ñò tí li freh ki pekreh yí ne.

⁴ Liike men, inercien yebe ki kpe ma bo. Ama kutafaabiiku fii' ki tureh yí la, biñerkurb taah tiñekurlenbent tà ki kùreh yí, ki cèreh í joh bi yé ná bó nno waa ne.

⁵ Nno ne lilènl mò yé nibonwawaann tigbenent bo, ama li nín wàngèh li'ba ki gbiekeh tibont tà yebe ni ne. Liike men, kimukuònk li fre kí cère lifuocienl ní teke umu.

⁶ Tò, lilènl mò te ten umu ne, ki yé mibièrm ke ñèh ná saan ki te ti'gbenent bo. Li kuàndeh ti'gbenent ke tijòknt, ne ki wíndeh tí fuobm ke. Lilènl ya mu nno naan umu wà ña ní kpiin nno ya mu ne.

⁷ Unisaal freh ki lèreh ki coh kumuàku ni ya went ke ya bol nin inuàn ke ya bol nin tiwènt tà fuunh kubenku bo ke ya bol nin ijen ke ya bol kí dieh.

⁸ Ama lilènl len, uba ña ní fre kí cuo lè, li lèbreh ni'ke bó ne, ki bre ten tilòbr, ki kuuleh.

⁹ Ti taah lilènl ne ki pèkeh Baa Yonbdaan, ki liébe' ki taah len ne ki wienh binib bà wòn Yonbdaan Uwien ñen' be, bi naan wò nno miñuum.

¹⁰ Buñbaabu bùa pèkeh wòn Yonbdaan Uwien nno, bun ne liébe' ki wienh binib mò miñuum. N'yaabe, na mòn nè ní li te nno.

¹¹ Liñunbunl liba li fre kí bunge uñunbúnnun uba ni miñunm mà ñme nin mà lèlke nba bo-oo?

¹² N'yaabe, bukenkenbu li fre kí lùon isàan-ii*? Bii isiin yà bi taah i'bií ki ñeh fen nno li fre kí lùon ikènkè-ii? Nno ne liñunbunl liba mò ña ní fre kí bunge miñunm mà lèlke nin mà ñme nba bo.

Miyenfuom mà ñen' paaki bó

¹³ Unil te ni'ni ki ñmòbe miyenfuom nin miènm la, wò ní cère u'tetemànmòn ní wuàn kí ye u ñmòbe mè, kí li ñmòbe lifèssngl, kí li ñmòbe miyenfuom u'tùon ke ni.

¹⁴ Ama iponponbbiere yebe ni'fèl ni, ne ni ñmòbe kunanièrku tòb bo la, la pèkeh men ni'ba ki nendeh ki teh ni yé bigbèmdèndèb.

¹⁵ Mi ya yènfuom ya bol ña ñen' paaki bó, ama mi yé uñèndun nin unisaal ya yènfuom ne, ki tonde' kí yé usenpol yaam.

¹⁶ Kimé iponponbe nin kunanièrku te ná saan la, fènfènm nin itùonbiere ke ya bol mò te nen ne.

¹⁷ Ama miyenfuom mà ñen' paaki bó nno, ña ñmòbe jòknt, ne ki dienh uyenduàn, ki cèreh kuñtaaku te, ki cèreh unil muòh u'tò micècèkm, ki sañh itùonmòn. Mi ya yènfuom ña ñmòbe gèngènde, ka cèreh nil yé ñuàn ìlele ya nil mò.

¹⁸ Bà nuunh binib ya yènm ní li dò nno, bi sònh uyenduàn ya tùon ne, ne bi'tùon nno cèreh binib teh ná cuube Uwien ya nun bó.

4

Uñèndun ya jò yé Uwien ya nennend ne

¹ Ifinfinde nin ikònkòn ñen' la ni'ni? I ñen' iyenmaalbiere yà te ni'fèl ní ki jèndeh ne nno ní ne.

² Ni'nun món tibont bo, ama na ní fre kí lè tù. Ni ñmòbe iponponbe ki kuuleh ni'tòb; nin nen ke na lenh niba. Nen ne cère' ni findeh, ki kònh tijer. Na ñmòbe niba, kimé na mièh Wien.

³ Ni mièh mònòn la, na lenh, kimé ni'yèmmaale ña mòn. Ni mièh ki nuunh ní li teh ni'yènm yé ná ne.

⁴ Ni yé binib bà ña cuube Uwien saan ne. Na ben ki ye unil yé uñèndun la, u yé Uwien ya nennend ne-èè? Wà nuunh wò ní jòre nin uñèndun la, u kpendeh Uwien ya nennend ne.

⁵ Bii ni maaleh ki teh ná kele' *Uwien ya gbònkú ni kí ye: «Uwien ña sè u'Fuoñaanm mà te ti'ni nno bo nno» yé fènm ne-èè?

* 3:12 Bi lèbre' liñòbonl là ki ye isàan nno; li kele' Grekmbe ya lenm ní ki Olifi ya bii ne.

⁶ Ama Uwien juoke' te ki ti gbien', kime ni kele' u'gbonku ni ki ye:

«Uwien nen ba ηmobe tigbengt,
ama u teh ba jiindeh bi'ba tingi tinimənt.»

⁷ Li boh men Uwien, ki tuobe usenpol nin tije ηo wə ri sen ki jende ni'saan.

⁸ Nəkn men Uwien, u'mo li nəkn ne. Bibierdenbe, tūare men ni'ba. Ninbi iñuon ilele ya nibe, wende men ni'fèl.

⁹ Bende men ki ye ni te miccekm ni, ki li muoh ikumuo. Cere men ni'laar ri kpende imuo, ki cere ni'yensonge mo ri kpende uyensaa.

¹⁰ Jiin men ni'ba tingi Yonbdaan Uwien ya nun bo, ηo wə ri kpiike ne.

La buh men tob buur

¹¹ N'yaabe, la lienh men tob bo fenfenm. Unil lienh u'to bo fenfenm bii u biindeh wə la, u lienh yiko bo ne fenfenm ki teh wa man. Unil ye yiko ηa man la, wa ji boh wə, ama u nuunh wə ri lèbre wə ki tien wəni yie ma bo ne.

¹² Uwien baba ne dienh *yiko, ki ye wə buh tibuur. Wəni ne li fre ki ηmien unil, ki liebe ki fre ki ku wə mo. Sin, unilo, a ye ηme ne ki biindeh a'to?

La ηmobe men gbengt

¹³ Cenge men fenfenno, ninbi ba lienh ki teh: «Dinno bii wenli, ti li jo wuu ya du ni, ki ti tien libinl liba, ki tien ukpenkpende ki le kpele nno.»

¹⁴ Na ben na li wun tu ne? Ni'miel ye ba? Ni naan ligunl ne. Li lu' la, na ri wuoke ne le ri pok ki ghen.

¹⁵ Ni bi li lienh ki teh: «Yonbdaan Uwien yie ki cere' ti fuobe la, ti li tien nie nin nie no ne.»

¹⁶ Ama fenfenno ni ηmobe tigbengt ne ki wəngəh ni'ba. Tu ya gbengt ya bol ηa man.

¹⁷ Nen bo, unil ben mimənm ya tienm, ka teh mē la, u tien' ibiere ne.

5

Ni bre bifaaɗenb bo

¹ Cenge men fenfenno, ninbi bifaaɗenbe: muo men ki kpiende miccekm ma la li tu ne nno bo.

² Ni'faal yon'-a! Likuotuul mo man' ni'kpelcer-a!

³ Ni'nəkm nin ni'like ya kur kən' itenmən ηo. I ya tenmən ne li cere be ri biin ne. I li ηmən ne ten umu ne. Uɗendun beh wə ri ghen ne, nin nen ke ni kuleh lifaal ki cokndeh.

⁴ Liike men, bitonsənb ba taan' ni'kpāan ni ya jier, ηo ni yie' ka pən' be bi'paaku ke nno muoh ku'bo. Ne bi'muo nno lu' Yonbdaan Uwien, mituom ke ya daan ya tubl ni.

⁵ Ni te liwiel ni ne uɗendun wuu ni, ki teh na songe ni'yenm, ki jinh ki gbengreh ten bi jindeh tiwent ta tu ri gbenge be ri ku.

⁶ Ni biin' binib ba ηa bii' niba ki ku' be, ba kən' bi'ba bo.

Kuminku nin ikaare ya gber

⁷ N'yaabe, li ηmobe men kuminku ki ti baa Yonbdaan ya baam. Liike men, ukpaal ηmobe kuminku kua ya bol. U ti ri gu uyo wə u'kpāabu ya jier li tien mənəmən ne ki cin utekpiek ki ti baa utefərke.

⁸ Ni'mo ri taa men kuminku, ki li faakreh ni'ba, kime uyo wə Yonbdaan li baa ni nno nəkn' ri ηo!

⁹ N'yaabe, la po men tob bo, ηo Uwien la la bu ne buur. Liike men, wə li bu tibuur nno baa' ki ghen'-a!

¹⁰ N'yaabe, li təkreh men Uwien ya nəbonsəknb ba la len' Yonbdaan ya yel bo nno ya jend nin bi'minku.

¹¹ Ti lienh binib ba ηmobe kuminku ijend ni ki ti ghen' nno bo ne ki teh Yonbdaan ya mənəm te bi'bo. Ni cii' Sob la ηmobe kuminku kua ya bol, ki ben Yonbdaan la tien' na ki de' wo ijend nno ya ghenm. Kime Yonbdaan ηmobe lifəsəngl ki gbien', ki muoh binib miccekm.

¹² N'yaabe, nibonn ke ni, la pole men taaku, ki niireh nin tink, ki la pole bonn niba nin nitənn. Nen bo, ni len' ki ye: «Ni te nno la, nē ri li te nno,» ni ti ye: «Na te nno la, ni la li te nno,» ηo ni la lu Uwien ya buur ni.

Li kaaareh men ki dienh biwienb

¹³ Ni'ni uba te ijend ni la, wə ri li kaaareh. Ni'ni uba ηmobe uyensonge la, wə ri li geh iyuon ki dondeh Uwien.

¹⁴ Ni'ni uba bun la, wə ri yin Kristo ya taanl ya ciənb, be ri kaaare ki de wə, ki taa mikpənm ki fanfaan wə Yonbdaan ya yel bo.

¹⁵ Bi kaaare' nin mitekjim la, Yonbdaan li cere uwien nno ri faake, ki cere wə ri fii. U tien' ibiere mənən la, u li fere wə yi.

¹⁶ Nɛn bo, li tɔkeh mɛn tɔb ni'tùonbiɛɛ, kí li kàareh kí dienh tɔb, ɲɔ Uwien ní de nɛ laanfɛ, kímɛ ugbɛmɔndaan ya kaare ɲmɔbe mituam kí gbien'.

¹⁷ *Eli là yé unisaal tɛn tinbi nɛ, kí kàare' nin inunmón kí ye taa la nii. Nɛ taa ɲa tuore' tink bo haali ibin ita nin ɲmaale iluob.

¹⁸ U tí liɛbe' kí kàare', nɛ Uwien cère utaa nii', kitink sɔnge' nɛ tijier tien'.

¹⁹ N'yaabɛ, ní'ni uba tùre' tigbɛmɔnt ya sɛn ɲɔ utɔ jjiin' wɔ ní la,

²⁰ udaan ní li bɛn kí ye: «Unil jjiin' ubierdaan wà tùre' tigbɛmɔnt ya sɛn la, u ɲmien' udaan nɛ, kí li cère Uwien ní fère ibiɛre ÿ yebe.»

**Kugbɔnkpiεku kua
Pier
kele' kù nnɔ
Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo**

Pier yé Yesu Kristo ya tond nɛ. U kele' kugbɔnku kuu kí de' Kristo yaab bà te Asi ya tinfɛnm ni nnɔ. Bi jènde' bɛ kí gbien' kime bi teke' Kristo kí jin' (1:1; 2:11). Nɛn bo nɛ Pier kele' kugbɔnku kuu wɔ rí saake bi'gbɛnɛnt kí tore bɛ bi'tekjim nin bi'dɛndɛnl ni.

U ye Yesu Kristo ya mɛkrm bitɛnkpiib ni nnɔ nɛ yé lidɛndɛnl nnɔ. Lɛn nɛ cɛrɛh binib tuonɛh isuk nin bi teh bɛ fɛnfɛnm wà nnɔ tɛn Yesu. U tɔke' bɛ kí ye bɛ rí tɛkn Yesu Kristo ya taal ni.

Iyonbɛ yà ya cɛnbaambɛ nɛ yé Kristo yaab nin bipiib bà ya cieb nɛ yé Kristo yaab bɛn wɔn, bi'tetɛm nɛ li cɛrɛ binitɔb rí bɛndɛ mitekjim yé nibonn ná. Mí ya tetɛm nɛ wɔngɛh bà nɛ yé Kristo yaab kí teh Kristo yaab nɛ nɛmɔbɛ biil.

Ifuonde

¹ Mɛn Pier, n yé *Yesu Kristo ya tond nɛ. N kíɛh kugbɔnku kuu rí de ninbi bà Uwien gɛndɛ' nɛ ni yere' kí te Pɔnt nin Galasi nin Kapadosi nin Asi nin Bitini ya tinfɛnm ni, kí yé bicɛnb ni' bɔ nnɔ nɛ.

² Baa Uwien là bobn' kí gɛndɛ' nɛ haali uyoyo ní li yé u'yaab *Mifuoñaanm bo, kí li boh *Yesu Kristo nɔ u'sɛm rí sɔkrɛ kí luore nɛ nɛ. Uwien rí juoke nɛ kí gbien, kí de nɛ uyɛnduɔn mɔ kí gbien.

Uwien muɔ' tɛ micɛcɛkm kí nɛmɛn' tɛ

³ Tí pɛkɛ mɛn Uwien tí Yonbdaan *Yesu Kristo ya Baa. U'nimɔnciɛnt bo nɛ u cɛrɛ' tí maa' kí lere' kí nɛ *Yesu Kristo ya mɛkrm bitɛnkpiib ni bo, nɔ tí li nɛmɔbɛ lidɛndɛnl là nɛ nɛmɔbɛ juorm,

⁴ kí lɛ lifaal là mɔn, ka rí saa, jɔknt mɔ nɛ rí kɔ lɛ. U bonde' lifaal nnɔ kí ble' nɛ paaki bó nɛ.

⁵ Nɛ kí nɛ mitekjim bo Uwien gu nɛ nin u'tuam, kí gu u'fɔfɔryo, uyo wà u li wuɔn upaan bo kí ye ni nɛmɛrɛ'.

⁶ Nɛn bo nɛ ni poknh. Ní yé mibiikm kɛ ya bol saah ní yɛnm fɛnfɛnnɔ mɔnɔn la, mibiikm nnɔ nɛ rí wuɔkɛ.

⁷ Mɛn nɛ wɔngɛh kí teh ni nɛmɔbɛ mitekjim mɔnmɔnm bii na nɛmɔbɛ. Mifɔkɛm yé nibonn ná nɛ rí li tuu kí te nɛ. Ama bi dondeh mɛ nɛ kí bɛndɛ mɛ mɔn bii ma mɔn-i. Ní'tekjim nnɔ cɛn' mifɔkɛm. Ní'tekjim nnɔ bo nɛ, lidaali là *Yesu Kristo li nɛn u'ba upaan bo nnɔ, ni li nɛmɔbɛ kupɛnpekɛ nin ukpiɛkɛ nin lisel.

⁸ Wɔn wà na laa' wɔ, kí yé wɔ, kí teke' wɔ kí jin' ka laan li biɛ kí laa' wɔ. Nɛn bo nɛ ni te uyɛnsɔngciɛn wà ta bɛn tí li taa iñɔbon yà kí tɔke u'gber nnɔ ní kí poknh.

⁹ Nnɔ nɛ ni laa' ná bo ní teke' *Yesu kí jin'. Nɛn si: ní'nɛmɛnm.

¹⁰ *Uwien ya nɔbɔnsɔknb là tɔrɛ' kí fiin' mɛnɛmɛnm bugbɛn ya gber, nɛ kí sɔkn' nɛ Uwien bonde' wɔ rí de nɛ bupaabu bùa nnɔ ya gber.

¹¹ Bì là fiin' bɛ rí bɛndɛ Kristo ya Fuoñaanm te bi'ni kí tɔke' bɛ ná kɛ nnɔ li tien uyo wà nin ní li tien ma bo nɛ. Mí là juɔ' kí tɔke' bɛ Kristo lá li jí jɛnd yà nin ní ya puoli bó u li lɛ ukpiɛkɛ wà nnɔ ya gber nɛ.

¹² Uwien là kpiire' kí tɔke' biñɔbɔnsɔknb nnɔ kí ye tigbɛr nnɔ nɛ yé bɛn nin bi'yul yaar, tɔ yé bi sɔkndɛh tɔ ninbi bà nnɔ yaar nɛ. Fɛnfɛnnɔ bà tɔkɛh tigbɛmɔnmɔnt nnɔ nɛ tɔke' nɛ tigbɛr nnɔ kí nɛ *Mifuoñaanm ya tuom bo. Uwien nɛ cɛrɛ' *Mifuoñaanm nnɔ nɛn' paaki bó kí jiire' ní. U'tondb mɔnɔn ya nun mɔn bɛ rí bɛndɛ tigbɛr nnɔ ya tingi nɛ.

Li nɛmɔbɛ mɛn mitetɛmɔnmɔnm

¹³ Nɛn bo, bonde mɛn kí li gu, kí li co ní'ba, kí li nɛmɔbɛ lidɛndɛnl kí tí gbɛn kí ye ní li lɛ bupaabu lidaali là *Yesu Kristo li nɛn u'ba upaan bo nnɔ.

¹⁴ Ní yé binib bà boh Uwien ma nnɔ, jí rí dâan mɛn na laan là bɛn Wien nɔ kí teh tibont tà ní'yɛnm yie ma bo nnɔ.

¹⁵ Ama ní la li nɛmɔbɛ jɔknt ní'tetɛm kɛ ní kime Uwien wà yin' nɛ nnɔ nɛ nɛmɔbɛ jɔknt,

¹⁶ kime ní kele' *Uwien ya gbɔnku ní kí ye: «Li yé mɛn biñaaanb, kime u yé uñaan nɛ.»

¹⁷ Ní'kaare ní, ní yih Uwien wà nɛ gɛndɛh, kí bùh unil kɛ u'tuon kɛ ma bo ní'Baa ma nnɔ, li nɛmɔbɛ mɛn mitetɛm mɔ wɔngɛh kí teh ní boh Uwien uyo wà ní laan te kitink kí bo nɔ.

¹⁸ Ní li bɛn kí ye Uwien nɛ taa' tibont tà nɛ rí tuu kí te tɛn ilikɛ ya kur bii mifɔkɛm nɛ kí de' nɛ kí wíɛ', kí nɛn' nɛ ní là guore' ní'yaajɛb ya fuobm mɔ, ma nɛmɔbɛ mɛ kunn ná bó nnɔ ní.

¹⁹ Ama u taa' Kristo ya sɛm mɔ mɔn kí cɛn' nibonn kɛ tɛn kipebuk kà ya niba saan nɛ gbɛ, ka nɛmɔbɛ jɔknt nɛ kí de' nɛ kí wíɛ'.

²⁰ Uwien là gènde' wə ki laa' wà laan ñen' uñendun, nɛ ki cère' ninbi bo, u taa' u'ba ki wuon' idenforke yie nɔ.

²¹ Wɔn bo nɛ ni teke' Uwien wà məkre' wə bitenkpiib ni, ki kpieke' wə nno ki jin'. Nɛn bo nɛ ni teke' Uwien ki jin', ki ηmobe u'bo lidendenl.

²² Ni pɛ tigbɛmɔnt bo ma nno nɛ cère' na ηmobe jəktnt. Nɛn bo, ní li yie tɔb imɔnmɔn tɛn ninjɛb yie tɔb ma bo. Tùore mɛn kí li yie tɔb nin ní'fɛl kɛ.

²³ Uwien ya gbɛr nɛ cère' ni maa' ki lere'. Tigbɛr nno ηa te tɛn nibonn ná li saa, tù tuu ki te nɛ ki dienh limiɛl.

²⁴ Ní kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Nisaal kɛ nisaal te tɛn timuɔr nɛ,
nɛ ná kɛ yé u'bo ukpieke nno
te tɛn mimɔpuum.

Timuɔr kuoreh nɛ tu'puum sokreh.

²⁵ Ama Yonbdaan ya gbɛr tun tuu ki te uyo kɛ nɛ. Tigbɛr nno tun si: bi tɔke' nɛ tigbɛmɔnmɔnt tà nno.»

2

¹ Nɛn bo, dɔan mɛn mibiɛrm kɛ ya bol nin milerkjim kɛ ya bol, ki la ηmobe ñuon ilele, ki la ηmobe nunfɔke, ki la lienh ki saah tɔb.

² Li febnh mɛn Uwien ya gbɛr bo tɛn kicɛnfɛndk febnh ma libiil bo. Uwien ya gbɛr te tɛn mibiim má mɔn nɛ, kí li cère ní kpére kí lɛ limiɛl Uwien saan,

³ kime ni laa' Yonbdaan ηmobe tinimɔnt ma bo.

Kristo te tɛn litenl nɛ ki co Uwien ya duku

⁴ Nɛkn mɛn Yonbdaan saan. U te tɛn litenl là fuobe nɛ. Binib wie' lè, nɛ Uwien gènde' lè, li yé u'bo nibonmɔnn.

⁵ Ní mɔ te tɛn iten yà fuobe nɛ. Nɛn bo, cère mɛn Uwien ní taa nɛ kí mɛ *Mifuoñaanm ya duku. Ní li yé licekl là Uwien gènde' lè ki tien' bitatuorkaab, kí li teh ituɔre ki dienh wə tɛn *Mifuoñaanm ye ma bo, nɛ *Yesu Kristo bo, u li tuo ituɔre nno.

⁶ Kime ní kɛle' *Uwien ya gbɔnku ni ki ye:

«Liike mɛn, n gènde' litenl là yé n'bo nibonmɔnn,
ki tien' litenl là co kuduku,
ki ble' Siyɔn ya du ni,
wà kɛ du lí'bo la, fɛ ηa ní ji wə.»

⁷ Ninbi bà teke' ki jin' nno,

litenl nno yé ní'bo nibonmɔnn nɛ.

Ama bà ηa teke' ki jin' nno bo nɛ ní kɛle' ki ye:

«Litenl là bidumɛb wie' lè nno,
lɛn lá tien' litenkpiekl là co kuduku,
⁸ki yé litenl là binib li lɛkeh lí'bo,
ki yé litenl là li gbɔbreh binib mɔ.»

Bi lí lɛkeh lí'bo, kime ba tuo' Uwien ya gbɛr,
nɛ Uwien sien' bɛ nno.

⁹ Ama ninbi yé libol là Uwien gènde' lè nɛ,

ki yé wɔn ubɛrciɛn ya tɔtuorkaab,
ki yé linibol là te ki de' wɔn baba,
ki yé u'nib.

U gènde' nɛ, ní li kpaandeh u sɔn' itùoncien yà nno nɛ.

Wɔn nɛ ñen' nɛ licinñunl ni,

ki kuɔn' nɛ u'wenwenku kùa ηmobe kuñuorku nno ni.

¹⁰ Uyo uba na là yé Uwien ya nib,

ama fɛnfennɔ ní ji yé u'yaab nɛ,

na là yé u muɔ' binib bà micɛcek m nno,

ama fɛnfennɔ ní ji yé u muɔ' binib bà micɛcek m nɛ.

Lí ηmobe mɛn mitetem má wɔngɛh ki teh ní yé Uwien ya nib

¹¹ N'jatiebe, ní yé bicɛn nɛ kitink kɛ bo ki gɛbreh. Nɛn bo nɛ n sureh nɛ ní li coh ní'ba unisaal ya yɛnm pɛ tibont tà bo, tù piendeh wə u la tien' Uwien yie ná nno bo.

¹² Ní li ηmobe mitetemɔnmɔnm bà ηa pɛ Wien bo ya nun bó, ηɔ ní yé bi lienh ki saah nɛ isɛn iba ni ki teh ni teh ná bre mɔnɔn la, bɛ ní lɛ ní'tùonmɔnmɔn kí pɛke Uwien u li baa lidaali là.

¹³ Yonbdaan bo, ní li blinh ní'yul udu ya ciɛn kɛ ciɛn ya nun bó. Bɛn si: ubɛrciɛn, wɔn nɛ ηmobe ticiɛnt u'du ya nib kɛ bo,

¹⁴ nin u káan' binib bà idu ni bέe ní li likeh yí, kí li dieh bà teh ibiere ya tub, kí li pèkeh bà teh ná mən nno.

¹⁵ Uwien yíe ná si: ní li teh ná mən, ήo nən bo, bà yé ijor, ka bən niba nno la fre kí yàare ñabu.

¹⁶ Li yé mən binib bà si bi'ba. Ni la dule nən bo kí li teh ná bre. Ama ní li fuobe ní kpe Uwien ya tonsənb ní li fuobe ma bo.

¹⁷ Li dienh mən unil kέe lisel, kí li yíe ni'təb bà teke' Kristo ki jin', kí li boh Uwien, kí li dienh ubercien lisel.

Tεkn mən Yesu Kristo ya taal ni

¹⁸ Bitonsənbέe, ní li blinh ni'yul ni'cənbaambέe ya nun bó, kí tūore kí li fεnge bέ. Na yé ní li teh nno cənbaambέe bà yé binimənb, kí dinge baba nέ, ní li teh nno bà mɔ́ ya gber faa.

¹⁹ Kime unil ήa bii' niba ήo bi jəndeh wə́, u jin' kuminku Uwien bo, kí tuo' ijend nno la, ní yé nibonn ná mən nέ.

²⁰ Ni tien' ná bre ήo bi jəndeh nέ, ni tuo' ijend nno la, ni ήmobe ku lέ pənpek-u? Ama ni tien' ná mən ήo bi jəndeh nέ ni mīnde' kí tuo' ijend nno la, nən nέ yé ná mən Uwien ya nun bó,

²¹ kime Uwien yin' nέ ní sən ná nínə́. Kristo mɔ́ jənde' ni'bo nno nέ. U tien' nno ήo ni'mɔ́ ní tεkn u'taal ni nέ.

²² Wən ήa tien' biere, tonnenku mɔ́ ήa ñen' u'ñabu ni fiebu.

²³ Bi suke' wə́, wa jii'n, kí jənde' wə́, wa taa' jέr, ama u taa' u'ba kí ήukn' wə́ buh tibuur tu'donbó ya nuə́ ni nέ.

²⁴ Wən bugbən nέ taa' u'tiema gbənent kí teke' ti'biere udəpənəpən bo, ήo ibiere ji la ήmobe ti'bo tuəm, ήo tí lέ mifuobm má cuube. U ya jend ya gbien nέ cère' ni laa' laanfie.

²⁵ Imən, ní là te tən ipe yá cuon' kí yebre' nέ, ama fεfennə́ ni liebe' ní wə́ kpaah nέ, kí gu nέ nno saan.

3

Bijeb nin bi'puob li fuobe ma bo bi'dencən ni

¹ Bipiibe, ni'mɔ́ ní li blinh ni'yul ni'ciέb ya nun bó, ήo bi'ni biba ήa teke' Uwien ya gber kí jin' mənən la, kí ñέ bi'puob ya tetem bo, bέ ní teke tú kí ji, kí lέ ba təkέ bέ gber,

² kime bi li lέ ni'tetem wien ma bo, kí ήmobe mibom.

³ Ni la tuuke gbənent ya mənbe bo, kí findeh tiyur kí gbiekeh, kí fəndeh ni'ba nin miñəkm ya jέfənbont, kí guoh tikpεlcer tá ήmobe kuñuorku.

⁴ Ama cère mən ni'mənbe ní li te ni'fəl bo, ní li ήmobe liyenguol, kí li te suoo. Nən nέ yé umənbe wə́ ήa ní winde, kí mən Uwien ya nun bó cέen.

⁵ Nno nέ uyo bo ya piib bà là yé Uwien ya nib, kí du u'bo nno, là ήmobe u ya mənbe nέ, kime bi là blinh bi'yul bi'ciέb ya nun bó nέ

⁶ tən Sara. Sara là boh *Abraham nέ, kí yih wə́ u'cənbaa. Ni teh ná mən ka cèreh niba coh nέ jέwaanbu la, ni yé wən Sara ya bumu nέ.

⁷ Piiciebe, ni'mɔ́ ní li fuobe nin ni'puob nin miyεnfuom, kí li bən kí ye ba ήmobe tuəm. Li selndeh bέ mən, kime ninbi nin bən kέe li taan' kí lέ Uwien ya paabu nέ. Bun si: limiel là ήa ήmobe gbenn. Ni teh nno la, niba ήa ní pien ni'kaare.

Li teh mən ná mən

⁸ N li len ná kí fəre si: ni'kέe ní li ήmobe iyεnmaalbaabe, kí li muəh təb micεcekm, kí li yíe təb tən ninjieb yíe təb ma bo, kí li ήmobe tinimənt təb bo, kí li jiindeh ni'ba tingi.

⁹ Ni la tien biεrm kí tu wə́ tien' nέ mibiεrm lifəl, kí la suke kí jii'n wə́ suke' nέ. Ni li teh ná si: ní li mieh Uwien ya mənəm kí dienh udaan, kime Uwien yin' nέ ní li teh nən nέ, ήo ninbi nin ni'yul ní lέ Uwien ya mənəm.

¹⁰ Kime ní kέle' *Uwien ya gbənkú ni kí ye:

«Wà yíe wə́ ní li fuobe kí li te liwiel ni idaan kέe la, wə́ ní li coh u'lenl,

kí la cère tonnenku ní li ñέh u'ñabu ni,

¹¹ kí dáan ná bre,

kí li teh ná mən,

kí li nuunh uñəkpaan nin inunmón.

¹² Kime Yonbdaan ya nun cέ bigbεməndεnb bo,

nέ u gbé itub kí cengeh bi'kaare bó.

Ama bà teh ná bre nno wən,

u bulnh bən ibuən nέ.»

¹³ Ni'nun món ní li teh ná mən la, ήmέ li tien nέ ná bre?

14 Ni ti baa' be ri jende ne, ni teh na mon ma nno bo monon la, li te men uyensange ni. La fenge men nib, ki la cere ni' yenn ri saa.

15 Ama li dienh men Kristo lisel ni' fel ni, kime won ne ye Yonbdaan. Li bondeh men ni' ba uyo ke unil niire' ne ni' dendeni la tingi la, ni fre ki jiin udaan.

16 Ama ni li jiindeh nin liyenguol nin mibom. Li nmabe men iyennaalmommon, no ba lienh ki saah ne isen iba ni, ki ne ni ye Kristo yaab, ki nmabe mitetemommon ma nno bo nno ri ji ife.

17 Ni ye Uwien ya yiem bo ne ni jinh ijend, kime ni teh na mon ne la, ni mon ki cen' nin ni li teh na bre ki jinh ijend.

Kristo faake' nin mikuum

18 Kristo nin u'yul kpo' bolm miba kpein ne binib ya biere bo. Won wa na tien' na bre nno tuo' ki teke' ba teh na bre ya kuum ki kpo' no wa ri taa ne ki baa Uwien saan. Bi ku' u'nisaalgbenent ama *Mifuoanaam cere' u mekre' ki fuobe.

19 Mi cere' u jon' ki ti toke' bitenkpiib ba luo ki te lipekli ni nno monon tigbemommon.

20 Ben si: binib ba la ye' Uwien ya nabu bo uyo bo nno, uyo wa Uwien la duon' u'yenn ki cere' ni wuake' nno ne. U la duon' u'yenn uyo wa Nowe la te ki teh bufercienbu nno ne. Binikaankaab ne la kon' buferbu nno ki nmere' ki ne miunum bo. Bi'ke la te biniin ne.

21 Miunum nno ye ununsii wa nmienneh ne fenenna wuo no ya nennnku ne. Na ye nunsii wa nendeh tigbenent ya joknt, ni ye unil ri taa u'ba ki de Uwien nin iyennaalmommon ne. U ya nunsii ne nmienneh ki ne Yesu Kristo ya mekrm bitenkpiib ni bo.

22 U don' kutaaku bo ki ti kele' Uwien ya nojie bo ki nmabe mituum Uwien ya tondb nin na ke nmabe ti'cient nin mituum ke ya bol nno bo.

4

Ijend ya li tu Kristo yaab

1 To, Kristo la tuo' ki jin' ijend u'gben ni. Nen bo, ni'mo ri li nmabe lifel ki tuo' ki ji ijend ten won, kime wa tuo' ki jin' ijend u'gben ni la, won nin ibiere gbiire' ne,

2 no uyo wa sien' wa ri li fuobe unjendun wuu ni nno, wa ri li teh Uwien ye na, ki daan unisaal fe na.

3 Uyo uba, ni la teh ba na pe Wien bo ye na, ne ni ti wuake'. Ni la teh lisansondl ne, ki teh unisaal fe tibont ta, ki nuh ki yibeh, ki jinh unifenjin, ki taakeh ki kaah, ki jinh ki nuh ki yibeh, ki pe ibule bo. Ibule bo ya paanm ye ijuake ya bonn ne Uwien ya nun bo.

4 Fenenna, bi laa' na ji tuuke bi'sonsondkendkaal nno bo ma nno, ne ni jin' be, bi ji sukreh ne.

5 Ama bi li toke wa bonde' wa ri bu binifuob nin bitenkpiib ke tibuur nno, bi son' na ke.

6 Nen bo ne bi toke' bitenkpiib monon tigbemommon. Bi la kpo' binib ke kpuokeh ma bo ne. Bi toke' be tigbemommon nno no Mifuoanaam bo be ri li fuobe ten Uwien ne.

Kristo yaab li fuobe ma nin bi'tob

7 Tibont ke ya ghenm nekn' ni no! Nen bo, li nmabe men miyenuom, ki li coh ni'ba no ki li freh ki kaareh.

8 Ni li kpie ki li teh na si: li ye men tob nin ni'fel ke, kime miyiem cereh binib fereh tob ibiere ya yebe ne.

9 Li teknh men tob kucenku ki la nulnh.

10 Uwien de' unil ke bupaabu jeje ne. Wa ke ri li ye utonsomommon wa taah u laa' bupaabu bua nno ki toreh bitob.

11 Wa ke ye wa ri len la, wa ri len Uwien ya gber. Wa toreh binib la, wa ri li toreh nin Uwien de' wa mituum ma nno. Nen ne li cere *Yesu Kristo bo be ri peke Uwien isen ke ni. Won ne si ukpieke nin mituum uyo ke. Ami.

Ba jendeh Kristo bo nno, Uwien ya monm te bi'bo

12 N'jatiebe, la cere men ni te ijendcien ya ni i sienh ten umu nno ri cuo ne yokm. I tu' ne no ne ri wuon ki ye ni nmabe mitekjim mommon bii na nmabe ne? Nen bo, ni la li maaleh ki teh ni ye nibonlurkaann ne.

13 Ama li poknh men, kime ninbi nin Kristo ne taan' ki jendeh, no lidaali la u li nen u'kpieke upaan bo nno ni li te uyensangcien ni ki poknh.

14 Bi sukreh ne, kime ni ye Kristo yaab la, Uwien ya monm te ni'bo, kime *Uwien ya fuoanaam ma nmabe ukpieke nno te ni'bo.

15 Ni'ni uba la cere be ri li jendeh wa ki ye u ku' unil, bii u sun', bii u tien' niba ni bre, bii u kon' uba ya gber ni.

16 Ama u ye Kristo yo ma nno ne bi jendeh wa la, u la cere' fe ri cuo wa, wa ri li kpiekreh Uwien bi yih wa Kristo yo ma nno bo.

¹⁷ Tibuur ya yo baa' ηο, ne Uwien li kpie kí bu u'yaab ne. Tò, nĩ yé u cin' nin tinbi bà yé u'yaab la, bà yie' ka teke' u'gbemònmònt nnò yaam li tí òre mila bo?

¹⁸ Nĩ yé:

«Ugbemòndaan ya ηmERM li faake la,
nĩ ji li te mila wà ηa kpe Wien ya sEn, ki yé ubierdaan bo?»

¹⁹ Nen bo, bi jèndeh bà Uwien ya yiem bo nnò, be ní li tuu kí teh ná mən, kí taa bi'ba kí ηukn wən wà ñen' tibont ke, kí yé umemòndaan nnò ya nuò ni.

5

Kristo yaab ya cienb li teh ma bo

¹ FEnfennò, n sureh bà yé Kristo yaab ya cienb ni'ni nnò ne. Min mənən yé Kristo yaab ya cien ne ten ben, ki yé umənkunl Kristo jin' ijend yà ke nnò bo, ki li le Kristo li ñen u'kpieke wà upaan bo nnò. N sureh ben ne ki teh:

² «Li kpaah men Uwien ηukn' ne binib bà nnò, kí li likeh be, ki la cère nen li te ten nĩ yé liwəbl ne ni'bo, ama nē ní li yé ni'yenm ni, ten Uwien yie ma bo. Ni la sənH ki nuunh like, ama cère men ni'yenm ní li pE lituonl nnò bo.

³ Uwien ne taa' be ki ηukn' ni'nuò ni. Ni la ηuuke be ten ni yé bi'yonbdenb ne, ama ní cère ni'tetem ní li wəngəh be, bi li teh ma bo.»

⁴ Nnò ne Kristo wà yé bà kpaah u'nib ya cien nnò li ñen u'ba upaan bo uyo wà nnò, ni li le lisuul lá ηməbe kuñuorku kùa ηa ní gben nnò.

Kristo yaab ke li teh ma bo

⁵ Ninbi bifənbE ni'mə ní li blinh ni'yul bicienb ya nun bó.

Kristo yo ke Kristo yo ní li jiindeh u'ba tingi bitəb ya nun bó, kime ní kele' *Uwien ya gbənkú ni ki ye:

«Uwien nen bà ηməbe tigbengt,
ama u teh bà jiindeh bi'ba tingi tinimənt.»

⁶ Nen bo, li jiindeh men ni'ba tingi Uwien, mituəm ke ya daan, ya nun bó ηο wə ní kpieke ne u sien' uyo wà wə ní kpieke ne nnò.

⁷ Li taah men ná ke cieke ne ki ηukndeh wə, kime wən ne likeh ne.

⁸ Li coh men ni'ba, ki la gəh, kime ni'nennend usenpol te ten uyenbəl ne, ki gbokəh ki lindeh ni'ke saan ki nuunh unil wə ní cuo.

⁹ La cəbe wə men ni'ba, tūre men kí li du Uwien bo, kí li ben kí ye ni'yaab Kristo yaab bà ke mə te uηendun wuu ni nnò mə jèndeh ten ninbi ne.

¹⁰ Ni li jènde, ama na ní wuəke kí gbien. Ni yé Kristo yaab ma nnò ne Uwien, tinimənt ke ya daan, yin' ne ní le u'kpieke wà ηa ηməbe gbenm. Wən nin u'yul ne li mənge ne kí tí gben, kí de ne mituəm, kí cère ni'tekjim ní faake, kí cère niba la fre kí jènge ne u'sen ni.

¹¹ Uwien ne si mituəm uyo wà ηa ηməbe gbenm. Ami.

Micəbm

¹² Ti'ninjE Silfen* wà n du u'bo nnò ne tore' nni n kele' inəbonkəanke yie ní sure ne, kí təkE ne kí ye Uwien ya paabu yé imən ne. Tūre men kí li ηuuke bú.

¹³ Ni'təb bà Uwien gənde' be, bi te Babilonn ni nnò fuondeh ne. N'buk Mark mə fuondeh ne.

¹⁴ Nĩ fuonde təb mənəmnm ten ninjieb nin ninsieb fuondeh təb ma bo.

Uwien ní de ninbi Kristo yaab ke uyənduən.

* 5:12 Liike Itulon 15:22, 40.

Kugbɔnlieku kua Pier kele' kù nnɔ Nà wɔngɛh kugbɔnku kuu te ma bo

Kugbɔnku kuu te ki de' Kristo yaab ke ne, ne ki yé micébm ya gber. Pier wá kele' kù nnɔ ye u'kuum ya yo baa'-a! (1:13) U kele' kù nɔ Kristo yaab ní tiere u'wɔknm bó ne. U tɔke' be ki ye be ní li nɔmɔbe bi lá nɔmɔbe mitetem má kí n̄e bi'tekjim bo nnɔ, kí li pɛ bi wɔkn' be ná nnɔ bo (iyul 1). Kugbɔnku kuu ya gber mɔh nin bitonnenfɔbonsɔknb ya tonnenku nin bi'tetefenfenn ne (iyul 2), kí tɔkeh Yonbdaan Yesu li baa ní lidaali lá ya gber (iyul 2).

Tɔ, Kristo yaab ya nɔkpiekb kpo' nɔ Yesu n̄a biɛ ki baa' ní, ne ní beke' binib bá yebe, ba ji ben ní n̄en' bá. Ama Kristo yaab gu wɔ ma, n̄en ne wɔngɛh Uwien ya minku, kimɛ u yíe nisaal ke nisaal ní lèbre u'tetem ne.

Pier saakreh Kristo yaab ya gbɛnɛnt be ní li nɔmɔbe kuminku mitekjim ni, kí li gu lidaali lá Yesu Kristo li baa ní. U tɔkeh be ki teh bi la gɔh, kimɛ nil n̄a ben lidaali lá u li baa ní.

Pier wá kele' kugbɔnlieku kuu nnɔ ye wɔ ní kele' kù uyo wá nnɔ ki laa' bi bende' Pɔl ya gbɔnt tuba bó nɔ (3:15). Nil la nuunh wɔ ní cii bi kele' tigber tá ya tingi u'tiema tuɔm bo (1:20), Mifuoñaanm ya torm ne yé nibonn ná ciɛke.

Ifuonde

¹ Min Simɔn Pier, n yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl ne, kí yé u'tond mɔ. N kɛh kugbɔnku kuu ní de ninbi bá teke' *Yesu Kristo wá yé ti'Wien nin ti'N̄miɛnl kí jin' mɔnmɔnm ten tinbi nnɔ ne. Wɔn *Yesu Kristo ne cère' ni teke' wɔ kí jin', kimɛ u yé wá cuube ne.

² Uwien ní juoke ne kí gbien, kí cère ní li nɔmɔbe uyɛnduɔncɛn kí n̄e ni ben wɔ, kí liebe' kí ben Yonbdaan *Yesu ma nnɔ bo.

Kristo yɔ li nɔmɔbe mitetem má

³ U'tuɔm bo ne u de' te ná ke li tore te tí li fuobe, kí li pɛ u'sɛn bo mɔnmɔnm, kí cère' ti bende' wá yin' te kí n̄e u'tiema kpɛke nin u'tiema nimɔnt bo nnɔ.

⁴ Tu ya bont bo ne u de' te u lá pùɔn' kí ye u li de te tibont tà, tù yé tibonciɛnt kí mɔn kí gbien' nnɔ. Tu ya bont ne li cère tibonbiert tà te uɔɛndun wuu ni binib ya nun fɔke tu'bo nnɔ ji la coh ne menku. Nnɔ ne ni li nɔmɔbe Uwien ya tetem.

⁵ Nɛn bo, tùɔre men kí n̄ikn kí li nɔmɔbe mitetemɔnmɔnm kí pukn ni'tekjim bó, kí li nɔmɔbe mibɛnm kí pukn ni'tetemɔnmɔnm bó,

⁶ kí li co ni'ba kí pukn ni'benm bó, kí li nɔmɔbe kuminku kí pukn ni coh ni'ba ma nnɔ bo, kí li pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnmɔnm, kí pukn kuminku bó.

⁷ Ni pɛ Uwien ya sɛn bo mɔnmɔnm la, ní li yíe tɔb ten ninjɛb yíe tɔb ma bo. Ni yíe tɔb ten ninjɛb yíe tɔb ma bo la, ní li yíe binib ke mɔ.

⁸ Kimɛ ni nɔmɔbe mi ya tetem kí pɛ mi'bo kí joh inun bó la, mí li cèreh ní li sɔnh itùɔn, ne itùɔn nnɔ n̄a ní juore fenn. Mí li cère ní tùɔre kí bende' ti'Yonbdaan *Yesu Kristo mɔ.

⁹ Ama wá n̄a nɔmɔbe mitetem nnɔ la, u lenh dɔmudɔmu ne, kí te ten ujuɔn. U sunde' n̄a kí ye Uwien sɔkre' kí n̄en' u lá teh ibiɛre yá nnɔ n̄a.

¹⁰ N'yaabe, Uwien ne yin' ne kí gɛnde' ne. Nɛn bo, cère men ni'nun ní li mɔn ní li teh ná wɔngɛh kí teh wɔn ne yin' ne kí gɛnde' ne. Ni teh nnɔ la, na ní tùre kí kɔ biil ni fiebu.

¹¹ Nnɔ ne Uwien li teke ne tinɔjer tule, kí cère ní kɔ ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ti'N̄miɛnl ya bel lá n̄a nɔmɔbe gbɛnm nnɔ ni.

Li pɛ men Yesu ya tondb ya wɔknm bo

¹² Nɛn bo ne n li tuu kí tiɛreh ne tibont bugben bó nin ni ben tù ma ke, kí pɛ bi tɔke' ne tigbɛmɔnt tá nnɔ bo mɔnmɔnm nnɔ.

¹³ N laan biɛ ki fuobe ma n maale' kí ye ní mɔn ní li tien ne tibont bugben bó n̄a ni la gɔh tu'bo ne.

¹⁴ Kimɛ n ben kí ye uyo wá sɛn' n li fuobe n̄a ji yebe ten ti'Yonbdaan *Yesu Kristo nin u'yul lá tɔke' nni ma bo.

¹⁵ Ama n li n̄ikn kí cère n tí taa' n'yaam kí bure' mɔnɔn la, ní li tuu kí tien tibont bugben bó ne.

¹⁶ Tɔ, na yé ti taa' unisaal ya yenfuom ya gbeyienkaar ne kí tɔke' ne ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya baam nin u'tuɔm ya gber, ama ti'nunbu ne laa' u'yeɔn.

¹⁷ Imɔn, u laa' lisel nin ukpɛke Baa Uwien saan, uyo wá wɔn Uwien wá nɔmɔbe ukpɛke u yebe ka tí nɔmɔbe u kpe nin bá nnɔ lá len' kí ye: «Wá sɔ yé n'Bije, n yíe wɔ cɛɛn ne n'yɛnm songe u'bo kí gbien'.»

¹⁸ Ne tinbi mənən lā cii' unieke nno bō paaki bō uyo wā tinbi nin wən lā te Uwien ya juəl bo nno.

¹⁹ Nno ne ti tūore' ki du ki ye *Uwien ya řəbonsəknb lā tək'e' tigber tā nno tū te. Nī mən nī tūore kī pele itub ne kī cenge tū. Tū te ten lifrl ne wendeh nā saan biike ki gu nē ř faa řo litenřenmaasel* ř wende nī'fəl nī.

²⁰ Kpīe men kī bende kī ye *Uwien ya řəbonsəknb ya gber tā kēle' *Uwien ya gbənkū nī nno, uba řa řī fre kī səknb tū nin u' tiema yenfuom,

²¹ kime nil řa kpele kī taa' u' tiema yiem kī səknb Uwien ya řəbon, ama *Mifuořaanm ne lā cēre' binib səknb Uwien ya řəbon.

2

Bā wəknh kutonnenku ya gber

¹ Uyo bo binib lā te Uwien ya nib nī ki yih bi'ba *Uwien ya řəbonsəknb, kī səkndeh kutonnenku ten binib te nī'mə nī ma kī yih bi'ba biwənwəknb, kī wəknh kutonnenku nō. Bi li taa ucekn kī taa miwəknb mā yé kutonnenku kī kuon nī'ni kī tuln binib, haali kī tī nīe mənən kī ye ba ben bi' Cenbaa wā de' be kī wīe'. Bi li tien nno ne kī nuunh bi' tiema tudere ne Uwien ř gben bi' gber na ř taande.

² Binib li paan bi'sənsəndl bo kī yebe. Ben bo ne binib li len tigbemənt ya sen bo fənfənm.

³ Bi li yé binib bā řa gbuokeh like ne, kī taa tiřenmaagber kī lere kī jī ne. Ama bi bonde' haali uyoyo be řī bu be tibuur tā nno řa řməbe pərm; bi' tudere mā řa řməbe juorm.

⁴ Kime Uwien řa daan' u' tondb bā bii' nno ya tub ya derm. Ama u' taa' be kī wīe' kubūoku kūa řō ka řməbe bien, kī biike nī ne, kī cēre' bi lūo tikurdəkr kī te len, kī gu tibuur ya daali.

⁵ Wā daan' binib bā lā te unędun wuu nī haali uyoyo bo ya tub ya derm. Ama u' lā cēre' miwuom kun' nin bā řa boh wō ma nno, u' lā řmīen' Nowe ne nin binib bilole kī pukn'. Wən Nowe ne lā təkhe binib tigbemənt.

⁶ Uwien lā dere' Sodəm nin Gomar yaab ya tub kī cēre' idu bugben teke' umu kī wīn' kī řmaare' řo wenli bo nē řī li yé kudīeku bā řa li boh wō nno bo ne.

⁷ U lā řmīen' Lot, ugbeməndaan wā ya yenm lā saa' idu nno ya nib ya tetem bo kī gbien' nno ne. Bi lā pe lisənsəndl bo ne kī teh bi' yenm yīe nā.

⁸ Lot nin ben ne lā kō, ne idaan ke u' lenh, kī ciuh bi' teh nā ke, ne nī wī wō bi' tūonfənfənm nno bo cēen, kime u' yé ugbeməndaan ne.

⁹ Nen ne wuan' kī ye Uwien ben u' li tien ma kī řen binib bā pe u' bo mibiikm nī, kī guure tibuur ya daali kī dere bā řa cuube ya tub.

¹⁰ U li tūore kī dere bā pe tigbenent yīe tibonbiert tā bo, kī fe tijəktnt ya bont ya tienm, kī yindeh Uwien ya yonbdənt nno ya tub ne.

Biwənwəknb bā wəknh kutonnenku nno, bā fenge bonn, kī řməbe tigbengt, kī męngreh lifəl kī sukreh nā ke řməbe ukpīeke paaki bō.

¹¹ Uwien ya tondb bā řməbe mituom nin ufaa kī cēn' be nno mənən řa sukreh kī biindeh nā ke řməbe ukpīeke paaki bō nno Yonbdaan ya nun bō.

¹² Ama binib nno yé ijor ne, kī te ten ipie, kī te kī de' be řī li coh yī kī kuuleh. Bi sukreh bā ben nā ne, kī li kpo ten tiwent,

¹³ kī li le utudere, wun ne yé bi' tūonbiere nno ya paaku. Bi' yenm sänge be řī li sənħ isənsəndtūon kuwensiiku ne. Ninbi nin ben taan' kī jinh la, bi' yenm sänge be řī li lereh ne ne. Bi yé tijəktnt ne, kī řməbe ife.

¹⁴ Bi' yenmaale ke pe bipiib bo ne. Bi teh ibiere ne ka jīireh, kī lereh kī coh bā ya tekjīm řa faa. Bā gbuokeh bont ne bi' yenmaale ke pe tu'bo, kī yé binib bā te minjūum nī.

¹⁵ Bi wīe' usenmənən ne kī tūre' kī paan' Bosəř ya bije Balam ya sen bo. Wən Balam ne lā yīe ilike kī gbien' kī tuo' bi pēn' wō u' tien' nā bre.

¹⁶ Ama Uwien cēre' urjuun len' minilm kī biin' Balam kī pien' wən Balam *Uwien ya řəbonsəknb lā jərtūon.

¹⁷ Biwənwəknb bā wəknh kutonnenku nno te ten iřunbunkuon ne, kī te ten titewəlgbont tā kutafaaku tuke tū. Uwien bonde' be mifənm nā saan biike cīnm řo.

¹⁸ Bi lienh tigbengt ya lenm ne ma řməbe tingī, kī sənħ isənsəndtūon ya bi' mēnku pe i'bo nno, kī lereh kī coh binib bā wīe' bā tūre' ya sen na laan wuəke' nno.

¹⁹ Kī təkhe be kī teh bi' pe bi'bo la, bi li le liwiel ne ben bugben jī yé tibont tā teh be fənm nno ya yonbe, kime unil teh nā nī tī men' wō kī gbien' wā jī li fre kī wīe' nē la, u' yé nī' yonb ne.

²⁰ Binib bā bende' *Yesu Kristo wā yé Yonbdaan kī yé Uřmīenl nno řen' bi'ba unędun wuu ya jəktnt ya bont nī řo. Bi liēbe' kī kən' tu'ni, kī cēre' tū men' be kī tī gbien' bā jī li fre kī wīe' tū la, bi li tien fənm kī cēn bi lā te mikpīekm mā bo.

* 1:19 Migbiirm mie nī bi ye litenřenmaasel la, bi niireh Kristo ne.

²¹ Kimɛ ba bi bende' tigbɛmònt ya sen la, nì bi tu nin bɛ rí bende wù ɲò kí wiɛ Uwien ya gber tà bi là wòkn' bɛ tù nnò.

²² Nà li tu bɛ nnò li wuon kí ye mikpenjenm miɛ yé imòn nɛ. Mɛn si: «Usɛngbɛnl liɛbɛ' kí jin' u'siint», nɛ «Bi sii' fanga kí gben', u liɛbɛ' kí tì binbinde' liwòbl ni.»

3

Yonbdaan li li baa nɛ

¹ N'jòtiebɛ, n kieh kugbɔnlieku sò rí de nɛ. Tu'kɛ tule ni rí tierɛh nɛ ni'kɛ ɲò rí tore nɛ ní li ɲmòbɛ iɛnmaalmànmmàn nɛ.

² Li tiɛn mɛn *Uwien ya ɲòbonsòknɔ là juò' kí tòkɛ' nɛ tigbɛr tà nnò, kí li tiɛn Yonbdaan, Uɲmieni là sòn' u'tondb ní'saan bi tòkɛ' nɛ u'gbɛr tà nnò mò.

³ Ni li kpɛ kí bende nà si: idɛnfòrkɛ ya yo binib li te nɛ, kí li yé binib bà lɛh kí séreh binitòb, kí li fuobe bi'yennm yíe ma bo,

⁴ kí lienh kí teh: «*Yesu pùon' kí ye u li baa ní-a! U nín ji juore' la? Kímɛ ti'baambɛ kpo' haali uyoyo ɲò ama ni'kɛ juore' kí te tɛn uɲɛndun ya cincinyo nɛ.»

⁵ Bi lienh nnò ma nnò bi sunde' ɲò kí ye Uwien là len' nɛ kutaaku nin kitink ɲɛn' haali uyoyo. U taan' miɲunm bùol liba kí cère' kitink ɲɛn' upaan bo.

⁶ U là liɛbɛ' kí cère' miɲunm yɛbrɛ' kí kun' nin uɲɛndun ya nib nin nà kɛ là fuobe uyo bo.

⁷ Ama Uwien len' kí ye kutaaku kuu nin kitink kɛ nò li te nɛ kí gu lidaali là u li bu binib tibuur, kí gben bà ɲa boh wò nnò ya gber. Nɛn daali nɛ umu li wi kutaaku nin kitink kɛ.

⁸ Ama n'jòtiebɛ, na bi li sunde nibonn niba bó nɛ. Nɛn si: uwien uba te tɛn ibin liturl nɛ Yonbdaan bo, nɛ ibin liturl mò te tɛn uwien uba.

⁹ Yonbdaan ɲa rí taande u pùon' kí ye u li tiɛn nà nnò bo tɛn binib biba maaleh ma bo. U ɲmòbɛ kuminku ni'bo, kímɛ wa yíe uba rí kpo kí juore fɛnm, ama u yíe unil kɛ rí lèbrɛ u'tetem nɛ.

¹⁰ Yonbdaan li baa ní lidaali là li ci binib tɛn unasu nɛ. Nɛn daali nɛ kutaaku li gben kí tiɛn kuwaaku kí gbien, nɛ tibont tà kɛ te ku'bo nnò rí wi. Kitink nin tibont tà kɛ te kí'bo nnò mò li wi.

¹¹ Tibont nnò kɛ li wi ma nnò, nì mɔn, ní li yé bɛ ya nitunbu? Nì kpɛ ní li fuobe Uwien yíe ma bo nɛ, kí li boh wò,

¹² kí gu lidaali là Uwien li bu binib tibuur nnò rí baa tonm. Nɛn daali nɛ umu li wi kutaaku nɛ limuuwòl rí donde tibont tà kɛ te ku'bo.

¹³ Ama Uwien là pùon' kí ye u li tiɛn kutɛfɛnkɛ nin kitinfɛnk, kí cère tigbɛmònt rí li te tu'bo. Ti gu nɛn nɛ.

¹⁴ Nɛn bo, n'jòtiebɛ, ni gu ni'daali ma nò, li ɲikndɛh mɛn ɲò u là baa' la, wò rí lɛ ni te uyenduon ni, ka ɲmòbɛ jòknt, ka gbè niba saan.

¹⁵ Ni li bɛn kí ye ti'Yonbdaan mìnɛ' kí wuòkɛ' ma nnò, nì yé ni ya ɲmɛrm nɛ. U ya sen bo nɛ ti'ninjɛ Pòl wà ti yíe wò nnò kɛlɛ' nɛ kugbɔnku kí ɲɛ Uwien de' wò miyɛnfuom mà nnò bo.

¹⁶ U'gbont kɛ ni, u ye wò rí len tuu ya gber bo la, u lienh nnò nɛ. Nibɛmbɛ saan ya ciim faa nɛ, nɛ binib bà ɲa bɛn niba, ka tukn' wòknm miba bo coh tu'tingi kí lèbrɛh tɛn bi lèbrɛh *Uwien ya gbɔnku ni ya gbɛtɔr ya tingi ma bo, kí tulndɛh bi'ba.

¹⁷ Nɛn bo, n'jòtiebɛ, n juò' kí tòkɛ' nɛ sò. Li bɛn mɛn, kí la cère bà ɲa boh Uwien, kí tùrɛ' nnò rí lɛrɛ nɛ ní paan bi'bo, kí lúo ni se usensien wà kí faa nnò.

¹⁸ Ama tùrɛ mɛn kí li bɛndɛh ti'Yonbdaan nin ti'Nmiɛnl *Yesu Kristo kí joh inun bó, kí cère u'juokm rí li yɛbrɛh ni'saan. Wòn si ukpɛkɛ fɛnfɛnnò nin uyo wà ɲa ɲmòbɛ gbenm. [Ami].

Tigbont tà San kɛle' tũ nno Nà wongeh tigbont tuu te ma bo

San ne kɛle' tigbont tuta tuu nɔ. Wa kɛle' u'yel tu'ni niba saan.

Kukpieku kuu ni ni'ba saan ɲa wongeh u kɛle' kũ ki de' wà. U lii kɛle' ki de' Kristo yaab biba ne, bi paan' binib biba bo bi'wɔknm ɲa kpe sen bo. Nen bo ne San kɛle' kugbɔnku kuu ki tɔke' bà li kàanh kũ ki ye be' n̄ liike bi'yul bo nin mi ya wɔknm.

Kugbɔnlieku ni, San yih u'ba «ucien ne.» U kɛle' kũ ki de' upii uba nin u'bumu ne. Upii uba nin u'bumu nno yé Kristo ya taanl liba nin li'nib ne.

U saakreh bà li kàan kũ nno ya gbɛnɛnt be' n̄ li yíe tɔb, kí li pe Yesu ya wɔknm bo mɔnmɔnm ne.

Wɔn unibaab ne kɛle' kugbɔntaaku ki de' uje uba, ki pɛke' wɔ, kime u pe tigbɛmɔnt ya sen bo, ki toreh Kristo yaab. U liebe' ki lienh ujetɔ mɔ bó. U yíe «ucien» ya ɲɔbu bó, ka teknh cɛnb mɔ (migbiirm 9-10). U ti liebe' ki lienh ujetɔ uba mɔ ya gber, u teke' Yesu ki jin' (migbiirm 11-12). U saakreh ukpiek nno ya gbɛnɛnt wɔ n̄ li pe u ya je ya tetem bo ne.

Mifuobm ya gber

¹ Ti tɔkeh ne ti cii' nà, ti'nunbu laa' nɛ, ti'ɲuɔre' nɛ, ti'nuɔ me' nɛ nno ya gber ne. Tigber bugbɛn là te haali tibont ke ya cincinyo ne, ki yé limiel ya gber.

² Mifuobm nno ya daan taa' u'ba ki wuɔn' te, ti laa' wɔ ne ki kundeh imɔn, ki tɔkeh ne *limiel là ɲa ɲmɔbe gbɛnm ya gber. Wà yé limiel ya daan nno là te nin Baa Uwien ne, ki taa' u'ba ki wuɔn' te.

³ Ti cii' nà, ki laa' nɛ nno, ti tɔkeh ni'mɔ ni ya gber ne, ɲɔ tinbi nin ninbi n̄ li te uɲɔkpaan ni. Ti'ɲɔkpaan nno yé uɲɔkpaan wà tinbi nin ti'Baa Uwien nin u'Bije *Yesu Kristo ɲmɔbe wũ nno ne.

⁴ Ti yíe tí li ɲmɔbe uyɛnsɔnge kí tí gbɛn ne. Nen bo ne ti kɛle' tigber tuu nɔ ki de' ne.

Nɛ mɛn licinɲunl ni ki kɔ kuwenwenku ni

⁵ Ti cii' tigber tà *Yesu saan nno, ti tɔkeh ne tun sɔ: Uwien yé kuwenwenku ne, cinɲunl ɲa te u'ni.

⁶ Ti lienh ki teh tinbi nin Uwien ɲmɔbe uɲɔkpaan, ki liebe' ki te licinɲunl ni la, ti yé bitonnɛndɛnb ne, ta ɲmɔbe gbɛmɔnt.

⁷ Ama ti te kuwenwenku ni tɛn Uwien te kuwenwenku ni ma la, ti ɲmɔbe uɲɔkpaan nin tɔb ne. Ne u'Bije *Yesu ya sɛm sɔkreh ti'biere ke.

⁸ Ti len' ki ye ta ɲmɔbe biere la, ti tulndeh ti'ba ne, gbɛmɔnt ɲa te ti'fɛl ni.

⁹ Ti kpiire' ti'biere ki tɔke' Uwien la, u li fɛre te, kí sɔkre ti'fɛl kí ɲɛn nà ke bre, kime u cuube ne ki yé ugbɛmɔndaan.

¹⁰ Ti len' ki ye ta teh biere la, ti yin' Uwien utonnɛndaan ne, ne u'gber ɲa te ti'fɛl ni.

2

Kristo ne yé ucɛndɛnduol

¹ N'bumu, ma yíe ní li teh biere. Nen bo ne n kɛle' tigber tuu ki de' ne. Ama unil tien' ibiere mɔnɔn la, ti ɲmɔbe *ucɛndɛnduol uba ti'Baa Uwien saan. Wɔn si: *Yesu Kristo ugbɛmɔndaan.

² U taa' u'ba ki tien' lituɔrl ki de' Uwien ɲɔ Uwien n̄ fɛre te ti'biere ne. Na yé ti'yi baba, u li fɛre uɲɛndun ya nib ke mɔ yi ne.

³ Ti tuo' Uwien ye nà la, nɛn ne wongeh te ki teh ti mɔnbe ki bɛn Uwien.

⁴ Wà ke ye u bɛn Uwien, ka tuo' u ye nà la, u yé utonnɛndaan ne, ne gbɛmɔnt ɲa te u'fɛl ni.

⁵ Ama wà ke boh Uwien ya gber la, wɔn ne cinbe ki yíe Uwien ki tí gbɛn'. Nno ne ti mɔnbe ki bɛn ki ye tinbi nin Uwien te.

⁶ Wà ke ye wɔn nin Uwien te la, wɔ n̄ li fuobe tɛn *Yesu Kristo là fuobe ma bo.

Li yle mɛn tɔb

(San 13:34-35)

⁷ N'jotiebe, na yé wɔbɛfnl ne n kieh ki dienh ne, ama ní yé liwɔbkpaal ne. Ni là cin' ki paan' *Yesu Kristo ya sen bo ma nno, ne ki cii' lè. Liwɔbkpaal bugbɛn yé tigber tà ni là cii' tũ nno ne.

⁸ Nin nen ke ηο, n ke'le' liwəbl là ki de' ne nno yé lifènl ne. Ninbi nin *Yesu Kristo ya tetem ne wəngheh ki teh liwəbl nno mən. Kimé licinñunl benh ki gbendeh ne, ne kuwenwenmənku cin' ki wendeh.

⁹ Wà ke ye u te kuwenwenku ni, ki nen u'to la, u bié ki te licinñunl ni ne.

¹⁰ Wà ke yíe u'to la, u te kuwenwenku ni ne. Bonn ηa te u'fèl bo kí fre kí cère wə rí tien ná bre.

¹¹ Ama wà ke nen u'to la, u te licinñunl ni ne, ki cuonh ka ben u joh ná bó. Kimé licinñunl nno juon' wə ηə.

Ni'nun la li mán uñendun nin u'bont bo

¹² N'bumu, n kieh tigber tuu rí de ne, kimé Uwien fère' ne ni'biere *Yesu Kristo ya yel bo ηə.

¹³ N'baambe, n kieh tigber tuu rí de ne, kimé ni ben wà te haali tibont ke ya cincinyo.

Bifènbé, n kieh tigber tuu rí de ne, kimé ni faake' nin usenpol ubierə ηə.

¹⁴ N'bumu, n ke'le' tigber tuu ki de' ne, kimé ni ben Baa Uwien.

N'baambe, n ke'le' tigber tuu ki de' ne, kimé ni ben wà te haali tibont ke ya cincinyo.

Bifènbé, n ke'le' tigber tuu ki de' ne,

kimé ni ηməbe mítuam,

Uwien ya gber te ni'fèl ni,

ne ni faake' nin usenpol ubierə.

¹⁵ La yíe mən uñendun wuu, ki niireh nin tibont tà te u'ni.

Wà ke yíe uñendun wuu la,

wa ηməbe Baa Uwien ya yíem.

¹⁶ Kimé iyenmaalbiere yà te unisaal ya fèl bo nno

nin u ηməbe ununfəke wà u lənh tibont tà bo nno

nin u ηməbe tigbengt tà u'faal bo nno

ηa ñen' Baa Uwien saan,

tu'ke ñen' uñendun wuu ni ne,

ki yé uñendun yaar.

¹⁷ *Uñendun wuu nin tibont tà binib ya nun fəke tu'bo nno ke li gben, ama wà ke teh Uwien yíe ná la, udaan li tuu ki te ne.

Nà li tore ne ni bende Kristo ya nennend

¹⁸ N'bumu, ni sien' waamu ne ugbengbenyo rí baa. Ni là cii' bi ye Kristo ya nennend li baa ní. Fəfennə wəə Kristo ya nennendb baa' ki yebe. Nen bo ne ti bende' ki ye ni sien' waamu ne ugbengbenyo rí baa.

¹⁹ Bi là te ti'cekl ni, ne ki siere' ti'saan. Ba lí là yé ti'yaab. Bi bi là yé ti'yaab la, bi bi bié ki te ti'ni ne. Bi siere' ti'saan ma nno, nen ne wəon' te ni wien ki ye bi'ke ηa lí mənbe ki yé ti'yaab.

²⁰ Ninbi ben wən, Kristo de' ne *Mifuoñaanm ηə. Nen bo ne ni'ke ben ná yé tigbəmənt.

²¹ Na yé na ben gbəmənt ne cère' n ke'le' tigber tuu ki de' ne. Ni ben tigbəmənt ma nno ne cère' n ke'le' tu'ki de' ne. Ni ben ki ye tonnənku ηa te gbəmənt ni.

²² Njme yé utonnəndaan-i? Na yé wà nich ki teh *Yesu ηa yé Uwien ya Nigəndke Kristo-oo? U ya daan ne yé *Kristo ya nennend, ki nich ki teh wa ben Baa Uwien nin u'Bije.

²³ Wà ke nie' ki ye wa ben Uwien ya Bije la, u nie' ki ye wa ben Baa Uwien mə ne. Wà ke ye u ben Uwien ya Bije la, wən nin Baa Uwien kpə buñəbu ne.

²⁴ Ninbi wən, cère mən ni là cii' tigber tà haali micincinm nno rí li te ni'fèl ni. Tigber tà ni là cii' tu' micincinm nno te ni'fèl ni la, ni te nin Baa Uwien nin u'Bije ne.

²⁵ U pūon' ki ye u li de te nibonn ná nno, nen si: *limiəl là ηa ηməbe gbenm ne.

²⁶ N ke'le' tigber tuu ki de' ne rí təke ne binib bə nuunh bə rí tuln ne nno bó ne.

²⁷ Ninbi ben wən, Kristo de' ne *u'Fuoñaanm ne mi tuu ki te ni'bo, ne na ji nuunh nil rí wəkn ne u'gber. *U'Fuoñaanm nno ne wəknh ne ni'ke. Mi wəknh ne ná nno yé tigbəmənt ne, ma nendeh. Li te mən nin Kristo, *u'Fuoñaanm wəkn' ne ma bo.

²⁸ N'bumu, li te mən nin Kristo fəfennə ηə lidaali là u li baa ní, kí ñen u'ba upaan bo binib ke rí le wə nno tí li ηməbe midum ηə fə la cuo te u'nun bó.

Uwien ya bumu ηa ji li teh biere

²⁹ Ni ben ki ye Kristo yé ugbəməndaan ma nno, bende mən kí ye unil wà ke teh ná cuube la, u yé Uwien ya buk ne.

3

¹ Liike mɛn Baa Uwien yie tɛ nɪ tɪ kpɛ ma. U yie tɛ ki gbien' haali ki tɪ yin' tɛ u'bumu. Ti mɔnbe ki yɛ u'bumu nɛ. *Uɲɛndun ya nib ɲa bɛn tɛ, kimɛ ba bɛn Uwien yɛ udaan wɔ.

² N'jɔtiebe, fɛnfɛnno wuu ti yɛ Uwien ya bumu nɛ. Ama ta laan bɛn ti lɔ li tɛ ma bo. Ti nin bɛn ki ye Kristo lɔ li ɲɛn u'ba upaan bo uyo wɔ nno, ti li naan wɔn nɛ, kimɛ ti li lɛ wɔ, u tɛ tɛn u li tɛ ma bo nɛ.

³ Wɔ kɛ ɲmɔbe Kristo bo li ya dɛndɛn la, wa ji ɲmɔbe jɔknt tɛn Kristo ɲa ɲmɔbe jɔknt ma.

⁴ Wɔ kɛ tɛh ibiɛre la, u wiɛ' yiko nɛ, kimɛ yiko ya wiɛm yɛ ibiɛre nɛ.

⁵ Ni bɛn ki ye Kristo baa' uɲɛndun wuu ni wɔ ɲ gben ibiɛre nɛ. Nɛ biɛre iba mɔnɔn ɲa tɛ u'ni.

⁶ Wɔ kɛ tɛ nin wɔ la, wa ji tɛh biɛre. Wɔ kɛ tɛh ibiɛre la, wa laa' wɔ, ka bɛn wɔ mɔ.

⁷ N'bumu, la cɛre mɛn uba ɲ tɔln nɛ. Wɔ kɛ tɛh nɔ cuube la, u yɛ ugbɛmɔndaan tɛn Kristo yɛ ugbɛmɔndaan ma nɛ.

⁸ Wɔ kɛ tɛh ibiɛre yɛ usɛnpol yɔ nɛ, kimɛ usɛnpol yɛ ubiɛrdaan nɛ haali tibont kɛ ya cincinyo. Nɛn bo nɛ Uwien ya Bijɛ baa' uɲɛndun wuu ni wɔ ɲ gben usɛnpol ya tɔn.

⁹ Wɔ kɛ yɛ Uwien ya buk ɲa ji li tɛh biɛre, kimɛ Uwien ya tetem tɛ u'ni. U yɛ Uwien ya buk ma nno, wa ɲ fre kɪ tien biɛre.

¹⁰ Wɔ kɛ tɛh nɔ ɲa cuube, ka yie u'to la, wa yɛ Wien ya buk. Nɛn nɛ cɛrɛh bi bɛndɛh bɔ yɛ Uwien ya bumu nin bɔ yɛ usɛnpol yaamu.

Li yie mɛn tɔb

¹¹ Ni lɔ cii' tigbɛr tɔ haali micincinm nno tun si: «Tɪ li yie tɔb nɛ.»

¹² La cɛre mɛn tɪ li tɛ tɛn Kayɛn. U lɔ yɛ usɛnpol ubiɛrɔ yɔ nɛ, ki ku' u'ninje. Bɛ bo nɛ u ku' wɔ? U lɔ ku' wɔ, kimɛ u ya tɔn lɔ bre nɛ, nɛ u'ninje yɛ cuube.

¹³ N'yaabe, *uɲɛndun ya nib nɛn nɛ la, la cɛre mɛn nɛ ɲ cuo nɛ yɔkm.

¹⁴ Tinbi yie tɪ'tɔb Kristo yaab ma nno nɛ cɛre' ti bɛnde' ki ye tɪ ɲɛn' mikuum ni ki kɔn' mifuobm ni. Wɔ kɛ ɲa yie u'to la, u biɛ ki tɛ mikuum ni nɛ.

¹⁵ Wɔ kɛ nɛn u'to la, u yɛ unikal nɛ. Nɛ ni bɛn ki ye limiel lɔ ɲa ɲmɔbe gbenm ɲa tɛ nikul ni.

¹⁶ Nɔ sɔ cɛre' ti bɛnde' miyiem ya tingi: Kristo teke' tinbi ya kuum nɛ ki kpo'. Ni mɔn tɪ'mɔ ɲ teke tɪ'tɔb ya kuum nɛ kɪ kpo.

¹⁷ Unil ɲmɔbe lifaal uɲɛndun wuu ni, ki laa' ni pɔre' u'to, nɛ wa tuo' wɔ ɲ ɲukre kɪ tore wɔ la, u ɲmɔbe Uwien ya yiem mila bo?

¹⁸ N'bumu, la cɛre mɛn tɪ li yie tɔb buɲɔbu ni, cɛre mɛn tɪ li sɔnh itɔn ya wɔngɛh ki tɛh tɪ mɔnbe ki yie tɔb.

¹⁹⁻²⁰ Nɛn nɛ li cɛre tɪ bɛnde kɪ ye tɪ pɛ tigbɛmɔnt bo. Ni yɛ tɪ'yɛnmaale mɔnɔn nɛ biɛndɛh tɛ la, tɪ'yɛnm dɔ Uwien saan nɛ, kimɛ Uwien cɛn' tɪ'yɛnmaale, ki bɛn tibont kɛ.

²¹ N'jɔtiebe, tɪ'yɛnmaale ɲa biɛndɛh tɛ la, ti ɲmɔbe midum Uwien saan.

²² Nɛ tɪ mie' wɔ nɔ kɛ la, u diɛnh tɛ nɛ nɛ, kimɛ tɪ boh u'wɔbl nɛ ki songrɛh u'yɛnm.

²³ U de' tɛ liwɔbl lɔ nno si: tɪ teke u'Bijɛ *Yesu Kristo kɪ ji, kɪ li yie tɔb, tɛn wɔn *Yesu Kristo tɔke' tɛ ma bo.

²⁴ Wɔ kɛ boh Uwien ya wɔbl la, u tɛ nin Uwien, nɛ Uwien mɔ tɛ nin wɔ. U de' tɛ Mifuoɲaanm ma nno nɛ cɛre' ti bɛn ki ye u tɛ nin tɛ.

4

Ni li tien ma kɪ bɛnde Mifuoɲaanm tɛ bɔ bo

¹ N'jɔtiebe, la li teknh mɛn binib bɔ kɛ liɛnh ki tɛh bi ɲmɔbe *Mifuoɲaanm nno ki jinɛ, ama ni sekn kɪ bɛnde kɪ ye *Mifuoɲaanm nɛ cɛre' bi liɛnh kɪ yaan kɪ teke bɛ kɪ ji. Kimɛ bitonɲɛnɲɔbonsɔknb ji gbe nɛ uɲɛndun ni.

² Nɔ sɔ li cɛre nɪ bɛnde binib bɔ ɲmɔbe *Uwien ya Fuoɲaanm: wɔ kɛ liɛnh ki tɛh *Yesu Kristo mɔnbe ki baa' uɲɛndun wuu ni nin tinisaalgbɛnɛnt la, wɔn nɛ yɛ Uwien yɔ.

³ Wɔ kɛ liɛnh ki tɛh Kristo ɲa baa' nin nisaalgbɛnɛnt la, wa yɛ Wien yɔ, u yɛ Kristo ya nɛnnɛnd yɔ nɛ. Ni cii' bi ye Kristo ya nɛnnɛnd li baa nɪ. Fɛnfɛnno wuu u baa' uɲɛndun ni ɲɔ.

⁴ Ninbi n'bumu, ni yɛ Uwien yaab nɛ, nɛ ki faake' nin *bitonɲɛnɲɔbonsɔknb nno, kimɛ *Uwien ya Fuoɲaanm mɔ tɛ ni'ni nno faa kɪ cɛn' Kristo ya nɛnnɛnd wɔ tɛ uɲɛndun ni nno.

⁵ Bɛn yɛ uɲɛndun yaab nɛ. Nɛn bo nɛ bi liɛnh uɲɛndun ya lenm, nɛ uɲɛndun ya nib cɛngɛh bi'bɔ.

⁶ Tinbi bɛn wɔn, ti yɛ Uwien yaab nɛ. Wɔ kɛ bɛn Uwien nɛ cɛngɛh tɪ'bɔ. Wɔ kɛ ɲa yɛ Wien yɔ ɲa cɛngɛh tɪ'bɔ. Nɛn nɛ cɛre' ti bɛnde' *Mifuoɲaanm, mɛn mɔ yɛ tigbɛmɔnt nno tɛ binib bɔ ni, ki cɛre' ti bɛnde' usɛnpol utonnɛndaan mɔ tɛ binib bɔ ni.

Miyiem ɲɛh Uwien saan nɛ

⁷ N'jɔtiebe, cɛre mɛn tɪ li yie tɔb, kimɛ miyiem ɲɛn' Uwien saan nɛ. Wɔ kɛ ɲmɔbe miyiem la, u yɛ Uwien ya buk nɛ, ki bɛn Uwien.

⁸ Wà ña ñmòbe yíem la, wa ben Wien, kime Uwien yé miyíem ya daan ne.

⁹ Uwien wuon' te u'yíem ma bo so: u sòn' ní u'Bijebaab unjendun wuu ni ña wòn bo tí li fuobe ne.

¹⁰ Miyíem nno si ná so: na yé tinbi ne yíe Uwien, Uwien ne yíe te, ki sòn' ní u'Bije unjendun ni, wò ní lá taa u'ba kí tien lituorl kí de Uwien ña wò ní fère te ti'biere.

¹¹ N'jotiebe, Uwien yíe te nno ma nno, ní kpe tí'mò ní li yíe tób ne.

¹² Uba ña kpele ki laa' Wien. Ti yíe tób la, Uwien te nin te ne, ne u'yíem te ti'ni ki ti gben'.

¹³ Nà cère' ti ben ki ye ti te nin Uwien ne Uwien mò te nin te nno si: u de' te *u'Fuoñaanm.

¹⁴ Tinbi laa' Uwien ya Bijé, ne ki kundeh imàn ki teh u'Baa ne sòn' wò ní unjendun wuu ni, wò ní lá li yé unjendun ya nib ya Ñmienl.

¹⁵ Wà ke lienh ki teh *Yesu yé Uwien ya Bijé la, Uwien te nin udaan ne, ne u'mò te nin Uwien.

¹⁶ Tinbi ben Uwien yíe te ma bo, ne ki teke' ki jin'.

Uwien yé miyíem ya daan ne. Wà ke ñmòbe miyíem la, u te nin Uwien ne, ne Uwien mò te nin wò.

¹⁷ Nà cère' miyíem te ti'ni ki tí gben' ña tí li ñmòbe midum Uwien li bu binib tibuur lidaali là nno si: Kristo te ma bo nno, tí'mò te nno ne unjendun wuu ni.

¹⁸ Jëwaanbu ña te yíem ni. Miyíem mà mòn ki tí gben' gbendeh bujëwaanbu ne. Utudere bo ne binib fenge. Unil wà fenge ña laan ñmòbe yíem mà mòn ki tí gben'.

¹⁹ Tinbi yíe Uwien, kime wòn ne kpie' ki yíe' te.

²⁰ Unil lienh ki teh u yíe Uwien, ka yíe u'tò la, u yé utonnendaan ne. Kime nil ña yíe u'tò wà u lenh wò la, wa ní fre kí ye u yíe Uwien wà wa lenh wò.

²¹ *Yesu Kristo de' te liwòbì là so: unil yíe Uwien la, wò ní li yíe u'tò mò.

5

Teke men Uwien ya bije kí jí, kí faake nin unjendun

¹ Wà ke teke' ki jin' ki ye *Yesu yé Uwien ya Nigendke Kristo la, udaan yé Uwien ya buk ne. Wà ke yíe kibuk ya baa la, u yíe u'buk mò ne.

² Ti yíe Uwien ki boh u'wòb la, nen ne wongeh ki teh ti yíe u'bumu.

³ Kime Uwien ya yíem si: tí li boh u'wòb ne. Ne u'wòb nno ña faa.

⁴ Wà ke yé Uwien ya buk ne faakreh nin unjendun. Ti'tekjim ne cèreh ti faakreh nin unjendun.

⁵ Ñme yé unil wà faakreh nin unjendun-i? Wòn si: wà teke' ki jin' ki ye *Yesu yé Uwien ya Bijé.

Yesu Kristo ya m̀nkunb

⁶ Wòn *Yesu Kristo ne baa' ní nin miñunm nin misèm*. Na yé u baa' nin miñunm baba ne, u baa' nin miñunm nin misèm ne. *Mifuoñaanm kundeh imàn, kime mí yé imàn ne.

⁷ Bi te bim̀nkunb bita ne.

⁸ Ben si: Mifuoñaanm nin miñunm nin misèm. Ben bita nno ke kpe buñòbu ne.

⁹ Ti teknh binib ya m̀nkun la, tí li ben kí ye Uwien ya m̀nkun cen' binib yu. Uwien ya m̀nkun nno si: u kun' imàn ki ye *Yesu m̀nbe ki yé u'Bijé ne.

¹⁰ Wà teke' Uwien ya Bijé ki jin' la, u tuo' Uwien kun' imàn ya nno ne. Ama wà ña teke' Uwien ki jin' la, u yih wò utonnendaan ne, kime wa teke' Uwien kun' u'Bijé bo imàn ya nno ne ki jin'.

¹¹ Uwien ya m̀nkun nno si: u de' te limiel là ña ñmòbe ghenm, ne u'Bijé ne yé limiel nno ya daan.

¹² Wà te nin Uwien ya Bijé ne ñmòbe limiel nno. Wà ña te nin Uwien ya Bijé ña ñmòbe lè.

Tigbëfërkaar

¹³ N kele' tigber tuu ke ki de' ne ña ní bende kí ye ninbi bà teke' Uwien ya Bijé ki jin' nno, ní ñmòbe limiel là ña ñmòbe ghenm ne.

¹⁴ Ti ñmòbe midum mà Uwien saan si: ti mie' wò ná ke u'yíem bo la, u cengeh ti'bó ne.

¹⁵ Ti ben u cengeh ti'bó ma nno, ti mie' wò ná ke la, ti du kí ye ti laa' nè ña.

¹⁶ Unil laa' u'tò teh ibiere yà ña kuuleh la, wò ní kàare kí de wò ña Uwien ní tũore u'fuobm, ní yé ibiere nno ña m̀nbe kí kuuleh ne la. Kime ibiere iba te kí kuuleh, ma niireh bè ní kàare kí de binib bà teh i ya biere.

¹⁷ Ituon yà ke ña cuube yé ibiere ne. Ama ná yé ibiere ke ne kuuleh.

¹⁸ Ti ben kí ye wà ke yé Uwien ya buk ña jí teh biere, kime Uwien ya Bijé gu wò, ne usenpol ubiero ña ní fre kí tien wò niba.

* 5:6 Yesu Kristo ne baa' ní nin miñunm nin misèm ya tingi si: Bi sli' wò Uwien ya ñunm nin u'kuum ne.

¹⁹ Ti ben ki ye tinbi yé Uwien ya bumu ne, ki ben ma ki ye unjendun ya nib ke te usenpol ubiera ya wobl ni ne.

²⁰ Ti ben ki ye Uwien ya Bije baa' ki wuon' te ti li tien ma ki bende Uwenmɔn ne. Ti te nin Uwenmɔn ne, ki ne u'Bije *Yesu Kristo bo. Won ne ye Uwenmɔn, ki ye limiel la na nmabe gbenm ya daan.

²¹ N'bumu, liike men ni'yul bo nin ibule ya gber.

Kugbɔnlieku kua San kele' kù nnɔ

Ifuonde

¹ Min uciɛn, n fuondeh sin ti'naa wà Uwien gènde' ηe nin a'bumu*. N yie ne imònmòn ne. Na yé min baba ne yie ne, binib bà ke ben tigbɛmònt nnɔ mɔ yie ne ne,

² kí ñe tigbɛmònt tà te ti'fèl ni, ki li tuu ki te ti'ni nnɔ bo.

³ Baa Uwien nin u'Bije *Yesu Kristo ní juoke te, kí muɔ te micɛcɛkm, kí de te uyenduɔn ηɔ tí li pɛ tigbɛmònt bo, kí li fuobe miyiem ni.

Li ηmɔbe mɛn tigbɛmònt, kí li yie tɔb

⁴ N laa' a'bumu muba pɛ tigbɛmònt bo tɛn Baa Uwien de' te liwɔbl ma bo nnɔ, ne n'yɛnm songe' ki gbien'.

⁵ Sin ti'naa, fɛnfɛnnɔ n gbáanh ηe ne, cère mɛn tí li yie tɔb. Na yé wɔbɛnl ne ní kele' ki de' ηe, ní yé ti là cii' là haali ucincinyo nnɔ ne.

⁶ Miyiem ya tingi si: tí li fuobe Uwien ya wɔbl ye ma bo ne. Li ya wɔbl ne ni là cii' lè haali ucincinyo nnɔ: «Li fuobe mɛn li ye ma bo».

⁷ Binib bà tulndeh bi'tɔb yebre' uɛndun wuu ni, ki lienh ki teh *Yesu Kristo ηa baa' nin nisaalgbenɛnt. Unil teh nnɔ la, u yé wà tulndeh binib ne, ki yé *Kristo ya nennɛnd.

⁸ Liike mɛn ni'yul bo ηɔ ti'tuonl la juore fɛnm. La juore' fɛnm la, ni lí lɛ lisuul kí tí gben.

⁹ Wà ke taah tibontɔr kí pukndeh Kristo ya wɔkɛm bó, ka fuobe mi ye ma bo la, wa te nin Uwien. Wà fuobe Kristo ya wɔkɛm ye ma bo la, u te nin Baa Uwien nin u'Bije ne.

¹⁰ Wà baa' ni ni'saan ka tuke mi ya wɔkɛm la, la teke wɔ mɛn, ki la fuonde wɔ mɔnɔn.

¹¹ Kime wà fuonde' wɔ la, udaan nin wɔn kpaan' iyɛ ki sɔn' u sɔnh itùonbiɛɛ yá nnɔ nínɔ.

Micèbm

¹² N ηmɔbe tigbɛr tù yɛbe ní take ne ama ma yie ní kele tù gbɔnku ni. N daan ní baa ni'saan, kí lɛ ne, tí take tigbɛr ηɔ kí li ηmɔbe uyɛnsɔnge kí tí gben ne.

¹³ Tí'naa, a'ninsɛ wà Uwien gènde' wɔ nnɔ ya bumu mɔ fuondeh ηe.

---

* **1:1** Tí'naa nin u'bumu li fre kí ye Kristo ya taanl liba nin lí'nib.

Kugbɔntaaku kua San kele' kù nnɔ

Ifuonde

- ¹ N'jɔ Gayus, min ucien fuondeh ɲe. N yíe ɲe imɔnmɔn nɛ.
² N'jɔ, n káareh ki teh nè ní li mɔn a'bo isen ke ni nɛ; á li ɲmɔbe ugbenensonge mɔnmɔnm, ten a'fuobm mɔn Uwien saan ma bo.
³ Ti'tɔb Kristo yaab biba baa', ki lá tɔke' nni a pɛ tigbɛmɔnt bo ma bo nin a fuobe tigbɛmɔnt ni ma bo, nɛ n'yɛnm sɔnge' ki gbien'.
⁴ Nà li cère n'yɛnm ní sɔnge kí tí kɛnde si: ní cii n'bumu pɛ tigbɛmɔnt ya sɛn bo nɛ.

Bi pèkeh Gayus

- ⁵ N'jɔ, a pɛ Kristo ya sɛn bo mɔnmɔnm ki teh u'nib nà mɔn nin bi yé bicɛnb ma ke nnɔ.
⁶ Bi'mɔ len' Kristo ya taanl yaab saan a yíe binib ma bo. N gbáanh ɲe nɛ, li toreh bɛ bi'sɛncɛn ni Uwien yíe ma bo.
⁷ Kime bi cuonh ki sɔnh Kristo ya tuonl nɛ ka teknh niba bà ɲa pɛ Wien bo saan.
⁸ Nɛn bo, ní kpe tinbi nɛ ní li toreh bi ya nib, ɲɔ tinbi nin bɛn ní taan kí li tɔkeh binib tigbɛmɔnt.

Diotrefnin Demetriyus ya gber

- ⁹ N lá kele' tigber tuba kí de' Kristo ya taanl yaab. Ama Diotref wà yíe wɔ ní li yé ní'ke ya senlier nnɔ ɲa tɔnge tí'gber.
¹⁰ Nɛn bo nɛ n baa' ní la, n li tɔke u teh nà ke nnɔ. Nɛn si: u lienh tí'bo tigbɛbiert tà ke nnɔ. U tien' nɛn ke ki ye nà sɔnge' u'yɛnm. Ti'tɔb Kristo yaab baa' la, wa teknh bɛ, nɛ bà mɔ yíe bɛ ní teke bɛ la, u piendeh bɛ, ki ɲuɔh bɛ Kristo ya taanl ní.
¹¹ N'jɔ Gayus, la tókre bà teh nà bre; ama bà teh nà mɔn, kime wà ke teh nà mɔn yé Uwien yɔ nɛ. Wà mɔ ke teh nà bre ɲa bɛn Wien.
¹² Demetriyus wɔn, binib ke pèkeh wɔ nɛ. U pɛ tigbɛmɔnt tà bo nnɔ mɔ wɔngeh ki teh u yé unil nɛ. Ti'mɔ pèkeh wɔ nɛ, nɛ a bɛn ki ye tí pèkeh wɔ ma nnɔ ní yé imɔn nɛ.

Micèbm

- ¹³ N ɲmɔbe tigber tù yebe ní tɔke ɲe ama ma yíe ní kele tù gbɔnku ni.
¹⁴ N daan ki ye ní pukn' waamu la, n li le ɲe, tí tɔke tigber.
¹⁵ Uwien ní de ɲe uyɛnduɔn.
 A'jɔtieb fuondeh ɲe. A'mɔ ní fuonde tí'yaab ke jeje kí de tɛ.

**Kugbɔnku kua
Sud
kele' kɔ nɔ
Nà wɔngeh kugbɔnku kuu te ma bo**

Kugbɔnku kuu te ki de' Kristo yaab ke ne. Ku'maam neke Pier kele' kulieku kua nno ne. Kugbɔnku kuu ya gber mɔh nin bitonnenɔbonsɔknɔ ya tonnenku nin bi'tetefenfenm ne (migiɔn 6-13; 2 Pi iyul 2).

Wà kele' kugbɔnku kuu nno taah Kujɔtiɛkpaaku ya gbɔnku ya gber ne, ki nɛndeh miwɔknm len ki wɔknh u'yo ya nib. U liebe' ki taah Sufmɛ ya gbɔnt tuba mɔ ya gber ki kieh u'gbɔnku ni. Ama tigbɔnt nno tun ɔa te Uwien ya gbɔnku ni (migiɔn 9, 14, 15).

U taah inɔbon yà cɔkreh ne ki tɔkeh Uwien li dere bà yie' u'yiem ya gber ya tub ma bo (migiɔn 3-13). Ama u liebe' ki tɔke' mɔ ki ye n' kpe be n' muɔ be micɛɛkm ne ki tore be ɔa be n' nɛ Uwien li dere binib ya tub ma nno ni (migiɔn 22-23). Sud kele' u'gbɔnku ni ubenpiebe ya gber la, u yie wɔ n' pien na bre nin kinunbɔnk ne. U ya benpiebe ɔa bereh ama u nɔmiɛndeh ne.

Ifuonde

1 Min Sud, n yé *Yesu Kristo ya tonsɔnl ne, ki yé Saak ya ninje. Min ne kieh kugbɔnku kuu n' de ninbi bà Baa Uwien yin' ne, ki yie ne, ki cɛre' *Yesu Kristo gu ne nno.

2 Uwien n' li tuu ki muɔh ne micɛɛkm, ki de ne uyenduɔn kɔ gbien, kɔ li yie ne cɛen.

Uwien li dere bà wɔknh nà ɔa kpe sen ya tub

3 N'jɔtiɛɛ, n'fɛnm là ton n' kele kugbɔnku kɔ tɔke ne miɔmiɛnm mà yé ti'ke yaam nno ya gber ne. Ama fenfenno n' laa' n' yé n'bo liwɔbl ne n' kele kɔ de ne kɔ cɛre ni'fɛl n' li co ɔa n' mɔ Uwien tɔke' u'yaab mitekjim ya gber tã bolm miba kpein nno bo.

4 Kimɛ binib biba lonbe' ki kon' ni'ni, ki yé bibiɛɛnɔb, ki sikreh ti'Wien ya juokm ya gber ya tingi ɔa be n' fre kɔ li teh bi'sɔnsɔndl ne. Bi wie' *Yesu Kristo wà yé ti'Wɔnwɔknbaab, ki yé ti'Yɔnbdaan nno ya gber. Ni kele' *Uwien ya gbɔnku ni haali uyo ɔa ki ye Uwien li dere bi'tub.

5 Ni ben n li tɔke ne nà ke nno mɔnmɔnm. Nin ni ben ma ke nno n yie n' tiere ne kɔ ye Yɔnbdaan là nɔmiɛn' Israyel yaab Esipt ni ne. Ni ya puoli bó ne u gben' bi'ni bà ɔa teke' wɔ ki jin' nno ya gber.

6 Tiere men Uwien ya tondb bà là dāan' Uwien sien' be nà saan, ki siere' ki dāan' bi'konkuon nno ya gber. Uwien lɔle' be ne, be n' li tuu ki lɔ, kɔ li te kubuoku kua nɔ ka nɔmɔbe bien, ki biike ni, ki gu tibuur ya wengbiin ya daali.

7 Liebe kɔ tiere men Sodam nin Gomɔr ya du nin idutɔ yà kpieke yɔ nno ya nib là tien' lisɔnsɔndl ten bitondb nno ma nno ya gber. Bi tien' lisɔnsɔndl n' ti kende' haali ki ji ti nuunh be n' li duɔndeh nin tibont tã nin nisaal ɔa te*. Uwien là dere' bi'tub, ki kuon' be umu wà ɔa n' kpiin ni. Nen ne wɔngeh nà là li tu bibiɛɛnɔb.

8 Bibiɛɛnɔb nno mɔ teh ten ben ne. Bi pe bi'deknt bo ne ki sɔnh itɔn yà kuɔndeh bi'tiema gbenɛnt tijɔknt, ki yindeh Uwien ya yonbdɛnt, ki sukreh nà ke nɔmɔbe ukpieke paaki bó.

9 Uwien ya tondb ya cɛn Misɛl mɔnɔn nin *usenpol là konh uyo wà Moyis ya gbenɛnt bo nno wà là tuo' ki suke' ki biin' wɔ ama u là tɔke' wɔ ki ye: «Yɔnbdaan n' dere a'tub» baba ne.

10 Ama bibiɛɛnɔb nno ben wɔn, bi sukreh ba ben nà ne, ki te ten ipiɛ, ki maaleh ki teh bi ben nà nno mɔnɔn tulndeh be ki joh ne.

11 Ni bre bi'bo, kimɛ bi kpien' Kayɛn là kpien' usɛn wà nno ne. Bi taa' bi'ba ki de' ilike ya nuunm ne ki ture' ten Balam, ki yie' Uwien ya nɔbo bó ten Kore là yie' ma bo, ne ki kpo'.

12 Ninbi Kristo yaab taan' n' ji tijier la, bi saake ni'ni ten tijɔknt ne ki saah ni'jiejin, ki jinh fuɔlfuɔl, fe ɔa nɔmɔbe be, ki maaleh ben baba bó. Bi te ten utaa wà yin' ki bɔnde' ki juore' nin kutafaaku ka nii' ne; ki te ten isiin yà ɔa lɔonh haali i'lɔnlɔnyo mɔnɔn, ki kpikre' ki lu', ki kpo' keke ne.

13 Bi sɔnh ife ya tɔn ne ki joh ten miɔunciɛnm ya nungbegbel teh kujujuku miɔunm ya gbe ma bo, ki te ten inɔmaabii yà cuonh ka nɔmɔbe i' joh nà bó. Uwien bonde' mifɛnm ki ble' be licinɔnɔn ni be n' li te len uyo wà ɔa nɔmɔbe gbenm.

14 Enɔk, wà là yé ti'yaaje nlole bo kɔ cin Adam ya buɔl nno, là sɔkn' Uwien li tien bibiɛɛnɔb nno ma bo ki ye: «Li cengeh men, Yɔnbdaan nin u'tondb turbenm li baa

15 kɔ lá bu binib ke tibuur; tibuur n' cuo bibiɛɛnɔb ke, bi sɔn' itɔnbiere yà ke nno nin bi len' u'bo imebil yà ke nno bo.»

* 1:7 Tibont tã nin nisaal ɔa te ya tingi te bolm mile bo ne: Uwien ya tondb bii tiwent.

¹⁶ Bi yé binib bà ñulnh uyo ke ne, ne bonn ke bonn ña dèkreh ben. Bi pe bi'yenm yie ná bo ne, ki lienh nin tigbengt, ki tókeh binib tiñóñmaagber, ki nuunh be ní jonde bi'bo.

Igbiere

¹⁷ N'jotiebe, ninbi ben wón, tiere men ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ya tondb là juo' ki tóke' ne tigber tà nnó.

¹⁸ Bi là tóke' ne ki ye: ufóforo binib lá li lè ne, kí li pe bi'yenm yie ná bo, ka ní li boh Wien.

¹⁹ Ben ne boreh binib, ki pe unisaal yie ná bo, ka ñmóbe *Fuoñaanm.

²⁰ N'jotiebe, ninbi ben wón, ni teke' Uwien ya gbeñaant tà nnó, ní men tun bo kí li joh inun bó, kí li káareh wó *Mifuoñaanm ya tuóm bo,

²¹ Kí li tuu ki te Uwien ya yíem ní, ki gu ti'Yonbdaan *Yesu Kristo ní de ne limiél là ña ñmóbe gbenm u'nimònt bo.

²² Binib bà maaleh mílele nnó, muó men be micécekem.

²³ Bitób mó te ní ñen be umu ni be ní ñmere. Ní muó bitób mó micécekem ama kí li dèkreh ní'ba, ki la miékeh bi'wengolkaar mónon, kime bi'tuon nnó kuon' tu'mó tijoknt ño.

Li pékeh men Uwien

²⁴ Uwien ne yé wà li fre kí li gu ne ní la lu' sen ke sen ní, kí li cère ní sere wón wà ñmóbe ukpieke ya nun bó, kí li tuu ki ñmóbe uyensonge, ki la ñmóbe biil.

²⁵ Wón wà yé Uwenbaabe, ki yé ti'Ñmienl kí ñe ti'Yonbdaan *Yesu Kristo bo nnó si ukpieke nin uyebn nin mituóm nin ufaa tibont ke bo uyo wà gèbre' nin fenfenno wuó nin uyo ke. Ami.

Mikpiirm

Nà wongeh kugbɔnku kuu te ma bo

Bi kele' kugbɔnku kuu nɔ uyo wà bi là jèndeh Kristo yaab ki gbiekeh nɛ. Erom ya bɛrb là yie bɛ rí li pukeh bɛ tɛn bi yé iwien nɛ. Kristo yaab biba là tuo' ki jènde' bi'tekjim bo, ama bitɔb ɲa là laa' fɛl ki jènde' bi'tekjim bo.

Tinɛnɛnt nin tinjinjint nɛ yebe kugbɔnku ku'ni. Tà yebe ñɛn' ní Kujɔtiekpaaku ya gbɔnku ni nɛ. Inɔnbɛ nin misiɛm mɔ te ku'ni, ama nà ke ɲmɔbe ní ye nɛ rí ye bà nɛ. Nà teh nà bre ke taan' ki te miɲuncienm ni nɛ, nɛ utunwien nɛ yé nà ke bre ya nɛnɛnku.

Kugbɔnku kuu gbiire' ibɔkcɛncien ile nɛ nin kugbɔnku bugbɛn ya tondm ya gber.

Libɔkɲpiekl ni (1:1-3:22) bi lienh Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnɛm ni nɔ ya gber nɛ.

Libɔkliel ni (iyul 4-20) wà kele' kù nɔ laa' tibont nɔ ke tidɛkt yaam nɛ. U wuɔn' ki ye Yesu Kristo nɛ yé Uwien ya Pebuk ki yé limiel ya daan ki ɲmɔbe mituɔm tibont ke bo.

Iyul 21-22 takeh Uwien yie wɔ rí ñɛn' tibonfɛnt tà nɔ ya gber nɛ.

¹ Tigbɛr tà te kugbɔnku kuu ni nɔ yé tigbɛbɔlkaar tà Uwien tɔke' *Yesu Kristo wɔ rí kpiire tù kɔ take u'tonsɔnb tibont tà li tien na rí taande' nɛ. Nɛ *Yesu sɔn' Uwien ya tond wɔ rí tɔ take u'tonsɔnl San tigbɛr nɔ.

² San laa' tibont tà ke nɔ u kun' imɔn ki ye *Yesu Kristo nɛ wuɔn' wɔ tù, nɛ tù yé Uwien ya gber nɛ.

³ Tigbɛr tà te kugbɔnku kuu ni nɔ ñɛn' Uwien saan nɛ. Unil wà káanh tù binib ya nun bó nin bà cengeh tù ki boh tù nɔ, Uwien ya mɔnm te bi'bo, kimɛ uyo wà ni'ke li tien nɔ nɛkn' ní ɲa.

San fuondeh Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnɛm ni

⁴ Min San nɛ kele' kugbɔnku kuu ki de' *Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnɛm ni nɔ. Uwien wà là te, ki biɛ ki te, ki we ní nɔ nin u'Fuoñaanm† mà te u'berbiek saan nɔ rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

⁵ *Yesu Kristo wà yé umɔnkunmɔn, ki kɲie' ki mɛkre' bitɛnkpiib ni, ki yé unɛndun wuu ya bɛrb ya cien nɔ mɔ rí juoke nɛ, kí de nɛ uyɛnduɔn.

U yie tɛ, nɛ ki taa' u'ba ki tien' lituɔrl, ki ñɛn' te ti'biere ni,

⁶ kí tien' te bibɛrb Uwien ya bɛl ni, kí cère' ti yé u'Baa Uwien ya totuɔrkaab. Wɔn si ukɲieke nin mituɔm uyo ke. Ami.

⁷ Liike mɛn, u te titɛwɔlgbɔnt ni ki we ní.

Unil ke ya nun li lɛ wɔ, bà là cɔke' wɔ likpaanl nɔ mɔnɔn li lɛ wɔ, wɔn bo nɛ inibol yà ke te utingbɛn bo nɔ li muɔh ki kɲiɛndeh.

Ní yé imɔn nɛ. Ami.

⁸ Yonbdaan Uwien ye:

«Min nɛ yé micincinm nin migbenm.»

Wɔn nɛ yé wà là te, ki biɛ ki te, ki we ní, ki yé mituɔm ke ya daan.

San laa' Yesu tidɛkt yaam

⁹ Min San n yé ni'ninjɛ nɛ. Min nin ninbi taan' ki jin' ijɛnd, ki ɲmɔbe kuminku *Yesu bo, ki taan' ki yé bibɛrb Uwien ya bɛl ni. Uwien ya gber nin n kundeh imɔn *Yesu bo ma nɔ, nɛ bi là taa' nni ki jon' lidekl là bi yih lɛ Patmos nɔ bo.

¹⁰ Yonbdaan ya daali, *Mifuoñaanm taa' nni, nɛ n ci' uniɛke uba bó u giere' ufaa bo n'puoli bó tɛn linatunl

¹¹ kí ye: «Kele a laa' nà kugbɔnku ni, kí taa kù kí sɔn kí tɔ de *Kristo ya táan ilole yà te Asi ya tinɛnɛm ya du ilole ni nɔ. Idu nɔ si: Efɛs nin Siminn nin Pegam nin Tiyaatiir nin Sades nin Filadɛlfi nin Lawodise.»

¹² N jɛbe' rí liike udaan wà lienh nni. N jɛbe' ma nɔ nɛ ki laa' miɲɔkm ya fr ilole,

¹³ kí laa' niba ifr nɔ ya siik ni nɔ naan unisaal, ki guo liliɛrfɔkrl, kí buobe miɲɔkm ya ningbɛnl u'siik ni.

¹⁴ U'yur pɛn kponkpon tɛn tikunkunt, nɛ u'nun muɔreh tɛn umupien.

* 1:1 Nà rí taande ya ciim te bolm mile bo nɛ: Nà li tien itàan yie bo bii nà ɲa ɲmɔbe pɛrm. † 1:4 Bi lebre' inɔbon yà ki ye u'Fuoñaanm nɔ; 1 kele' Gɛkɲmbe ya lenm ni kí ye: Tibont tulole tà te Uwien ya berbiek saan nɔ nɛ.

¹⁵ U'taan windeh ten kukurku kua faa bi pule' kù umu ni kù mónde', ne u'niéke mō tuoreh ten miñuncienm ne fuh.

¹⁶ U ŋuuke iŋmaabii ilole u'nojie bó, ne kijusiek kà fenbe ki ŋme ikele ke ile noreh ki ñeh u'ñobu ni. U'nun bó muareh ten liwenyul ya wien ne.

¹⁷ N laa' wō uyo wā nnō, ne ki lu' u'nintuali ki naan utenkpii. Ne u'taa' u'nojie ki me' nni, ki tōke' nni ki ye: «La sen jewaambu. Min ne yé ukpiek nin ufōrke,

¹⁸ ki yé wā fuobe. N là kpo' ne, ama fenfenno n fuobe ne uyo ke, ki ŋmōbe mituom mikuum nin kutenkpiiku ke bo.

¹⁹ Nen bo, kele a laa' nà, nen si: nà teh fenfenno wuō nō nin nà lá li tien.

²⁰ A laa' iŋmaabii ilole yā n'nojie bó nnō nin miñōkm ya fr ilole yā nnō yé tibont tà ya tingi buō ne. Tu'tingi si: iŋmaabii ilole nnō yé Uwien ya tondb bà gu Kristo ya táan ilole nnō ne[‡]. Ifr ilole nnō mō yé Kristo ya táan ilole nnō ne.»

2

Kele kugbōnku kɪ de Kristo ya taanl là te Efes ya du ni nno

¹ «Kele kugbōnku kɪ de Kristo ya taanl là te Efes ya du ni nno ya cien kí ye wā ŋuuke iŋmaabii ilole u'nojie bó, ki cuonh miñōkm ya fr ilole ya siik ni nnō, ne len' ki ye:

² «N ben a sōnh itūon yā, ki ben a ñikndeh ma bo, ki ŋmōbe kuminku, ki ben ki ye ŋa toh bibierdenb ya ñobu bó. N ben ki ye a sekn' binib bà yih bi'ba n'tondb ŋō ka yé be nnō, ki bende' ki ye bi yé bitonnendenb ne.

³ A ŋmōbe kuminku, ki jin' ijend n'bo, a'fēl ŋa wōre',

⁴ ama n li kōn nin ŋe nibonn niba bo ne, kime ŋa ji yie nni ten a là cin' ki yie nni ma bo.

⁵ Tere a là cin' ki ŋmōbe miyiem mà ki yaan ki lu' nnō bó. Lēbre a'tetem kí liebe kí li sōnh a là cin' kí sōnh itūon yā nnō, nnō ŋa ní la, n li baa a'saan kí lá yuure a'frl li'sensienbuol.

⁶ Ama a ŋmōbe kupenpeku nibonn niba bo ne, kime a nen Nikola ya cekl ya nib* ya tūon ten n'mō nen yē ma bo ne.

⁷ «Wā ŋmōbe litubl la, wō ní cii *Mifuoñaanm tōkeh Kristo ya táan ki teh bà. Wā ke mōn' ki faake' la, n li cēbe wō, wō ní mō busubu bà te Uwien den ki dienh limiēl nnō ya bi.»

Kele kugbōnku kɪ de Kristo ya taanl là te Siminn ya du ni nno

⁸ «Kele kugbōnku kɪ de Kristo ya taanl là te Siminn ya du ni nno ya cien kí ye wā yé ukpiek nin ufōrke, kí là kpo' kí mēkre' bitenkpiib ni nnō ne len' ki ye:

⁹ «N ben bi jēndeh ne ijend yā nin ni'jiint, ama ni nín yé bifaadenb ne. N ben binib bà yih bi'ba *Sufmbē ka nín ji kpe ben *Sufmbē ya sen nnō sukreh ne isuk yā. Bi yé *Satan ya taanl yaab ne.

¹⁰ La fenge men ni li ji ijend yā. Ni ben-ii! Useñpol li biike ne kí cēre be ní pekn ni'ni biba. Bi li jēnde ne kí tí baa iwien piik. Bi li ku ne mōnōn la, li pē men n'bo. N li su ne limiēl là ŋa ŋmōbe gbenm.

¹¹ «Wā ŋmōbe litubl la, wō ní cii *Mifuoñaanm tōkeh Kristo ya táan ki teh bà. Wā ke mōn' ki faake' la, wa ní kpo kí lere[‡].»

Kele kugbōnku kɪ de Kristo ya taanl là te Pegam ya du ni nno

¹² «Kele kugbōnku kɪ de Kristo ya taanl là te Pegam ya du ni nno ya cien kí ye wā ŋmōbe kijusiek kí fenbe ki ŋme ikele ke ile nnō ne len' ki ye:

¹³ «N ben a kō nà saan nnō, *Satan ya berbiek mō te nen saan ne. Bi là ku' n'mōnkunmōn Antipas ni'du ni ne. *Satan kō wun ni ne. Haali u ya yo mōnōn ŋa wíe' a'tekjim, a juore' kí pē n'bo ne.

¹⁴ Ama n li kōn nin ŋe nibonwawaann niba bo ne, kime ni'ni biba pē Balam ya wōknm bo ne. Wōn ne là gbiere' Balak u li tien ma kí tuln Israyel *yaab be ní ŋmōn titōtuōnōnt, kí tien lisōnsōndl.

¹⁵ Nikola ya cekl ya nib mō wōknh mi ya wōknbaabm ne, ne ni'ni bi'ba pē mi'bo.

¹⁶ Nen bo, lēbre a'tetem, nnō ŋa ní la, n li baa a'saan nà ní taande, kí taa kijusiek kà te n'ñobu ni nnō kí tō nin binib nnō butōbu.

¹⁷ «Wā ŋmōbe litubl la, wō ní cii *Mifuoñaanm tōkeh Kristo ya táan ki teh bà.

«Wā ke mōn' kí faake' la, n li de wō tijier tà buō bi yih tū *mann[‡] nnō, kí de wō litenpenpienl liba bi kele' li'bo liyefēnl. Wā teke' litenl nnō baba ŋa ní la, uba ŋa ben liyel nnō.»

[‡] **2:20** Bi li fre kí lebre Uwien ya tondb bà gu Kristo ya táan ilole nnō kí ye Kristo ya táan ilole nnō ya cienb mō. * **2:6** Kugbōnku kuu baba ne lienh Nikola ya cekl ya nib bó. Licēkl nnō là wōknh miwōknm mà ŋa kpe sen ne. Nil ŋa cinbe kí ben miwōknm nnō ya tingi. † **2:11** Kí kpo kí lere ya tingi si: kí li tuu kí te umu wā ŋa ní kpiin ni kí lebreh ne. Liike 21:8.

[‡] **2:17** Mann yé tijier tà Uwien là de' tū Israyel yaab kupenpelku ni nnō ne. Mann wā buō li fre kí li yé tijier tà Uwien dienh tū binib kí ñe Yesu Kristo bo. Liike San 6:49-51.

Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Tiyatiir ya du ni nno

18 «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Tiyatiir ya du ni nno ya cien kí ye Uwien ya Bijɛ wà ya nun muɔreh tɛn umupien, u'taan windeh tɛn kukurku kùaa faa bi pule' kù umu ni kù mɔnde' nno, nɛ len' kí ye:

19 «N bɛn a sɔnh itùon yà nin a ñmɔbe miyiem mà, ki bɛn a ñmɔbe mitekjim mà, ki bɛn a toreh binib ma bo nin a ñmɔbe kuminku kùaa. Fɛnfennɔ a sɔnh itùon yà yɛbe kí cɛn' mikpiekm yɛ.

20 Ama n li kɔn nin ñe nibonn niba bo nɛ, kimɛ a cère' Sesabel[§], upii wà yih u'ba *Uwien ya ñɔbonsɔknl nno tulndeh n'tonsɔnb kí wɔknh bɛ bɛ rí li teh lisɔnsɔndl, kí li ñmɔnh titɔtuarnɔnt.

21 N de' wɔ libɔnl wɔ rí lèbre u'tetem, ama wa yíe wɔ rí lèbre u'tetem kí wíe u'sɔnsɔndl nno.

22 Nɛn bo, wɔn nin binib bà pɛ u'bo kí teh lisɔnsɔndl nno ña lèbre' bi'tetem kí daan' itùon nno la, n li cère bɛ rí jí ijend kí gbien,

23 kí cère bà pɛ u'bo nno rí kpo ñɔ Kristo ya táan kɛ rí bɛnde kí ye min nɛ bɛn nà te unisaal ya fɛl ni. N li jiiñ n'ni wà kɛ u'tùon kpɛ ma bo nɛ.

24 «Ninbi bà te Tiyatiir ya du ni, ka pɛ Sesabel ya wɔknum bo, ka bɛn bi nɛndeh kí yih nà «*Satan ya bonbɔlkaar nno», n tɔkeh ninbi nɛ kí teh ma rí wɔbn nɛ kí de nɛ tuktol kí pukn.

25 Ama li ñjuuke mɛn ni ñmɔbe nà nno mɔnmɔnm kí tí baa lidaali là n li baa ní.

26 Wà mɔn' kí faake', kí pɛ n'tùon bo kí tí fɔre' la, n li de wɔ ticiɛnt inibol kɛ bo,

27 wɔ rí li ñjuuke bɛ nin ufaa, kí la ñmɔbe nunsɔnge bi'bo, kí niin bɛ bɛ rí tí we tɛn isɛn.

28 N'Baa de' ñni mituom ma nno n'mɔ li cère wà mɔn' kí faake' rí li windeh tɛn litɛnɛñmaasel nɛ'.

29 «Wà ñmɔbe litubl la, wɔ rí cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan kí teh bà.» »

3

Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Sades ya du ni nno

1 «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Sades ya du ni nno ya cien kí ye wà likeh Uwien ya Fuoñaanm*, kí ñjuuke ñmaabii ilole nno nɛ len' kí ye: «N bɛn a sɔnh itùon yà. Binib lienh kí teh a fuobe nɛ ama a kpo' ña.

2 La gɔh, gore ñɔ bà ya tekjim benh mè rí gben nno la tonde, kimɛ n laa' a'tùon ña mɔn kí gben' n'Wien ya nun bó.

3 Nɛn bo, tiere bi là wɔkn' ñe miwɔknum mà nno bó nin a là cii' mè ma bo. Li ñjuuke mè, kí lèbre a'tetem kí la gɔh. A gɔh la, n li baa a'saan tɛn unasu nɛ, ña rí bɛnde uyo wà n li baa ní.

4 Ama a'nib biba te Sades ya du ni, ka kuɔn' bi'ba jɔknt. Bɛn nɛ li tɔke nin nni kí li guo tikpɛlɛɛpenpiɛnt, kimɛ bi kpɛ nno nɛ.

5 Nno nɛ wà mɔn' kí faake' li gole tikpɛlɛɛpenpiɛnt. Ma rí ñmire u'yel limiɛl ya gbɔnku ni fiebu. N li len n'Baa Uwien nin u'tondb ya nun bó kí ye u yé n'yo nɛ.

6 «Wà ñmɔbe litubl la, wɔ rí cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan kí teh bà.» »

Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Filadɛlfi ya du ni nno

7 «Kele kugbɔnku kí de Kristo ya taanl là te Filadɛlfi ya du ni nno ya cien

kí ye wà yé uñaan,
kí yé ugbɛmɔndaan,
kí ñmɔbe *Dafid ya dupien,
kí piire' bunafɔbu la,
uba ña rí fre kí piin bù,
u tí piin' mɔ la,
uba ña rí fre kí piire nno,
nɛ len' kí ye:

8 «N bɛn a sɔnh itùon yà, kí bɛn kí ye a'tuom ña yɛbe. Nin nɛn kɛ a ñjuuke n'gbɛr, ka ye ña bɛn nni. Nɛn bo nɛ n piire' ñe bunafɔbu kí yaan', uba ña rí fre kí piin bù.

9 Liike-a! N li cèbe ñe *Satan ya taanl yaab. Bi nɛndeh kí teh bi yé *Sufimbɛ nɛ ka yé. N li wɔbn bɛ bɛ rí baa kí lá gbaan a'nintuali, kí bɛnde kí ye n yíe ñe.

10 A juore' kí ñmɔbe kuminku kùaa n lá ye á li ñmɔbe kù nno ma nno, n'mɔ li lèkn a'bo ijend yà li baa utingben ya nib kɛ bo kí biike bɛ nno ya yo.

11 N li baa ní na ní taande. Li ñjuuke a ñmɔbe nà nno kenken ñɔ uba la lá teke a'suul.

12 Wà kɛ mɔn' kí faake' la, n li cère wɔ rí li yé unikpɛkpɛk n'Wien ya duku ni. Wa jí li ñɛ len fiebu. N li cère wɔ rí li yé n'Wien yo, kí lɛ n'kpiɛke, kí li ñmɔbe n'yefɛnl, kí li yé n'Wien ya du Yerusalemfaan wà li ñɛ u'saan paaki bó kí jiire ní nno ya nil.

13 «Wà ñmɔbe litubl la, wɔ rí cii *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan kí teh bà.» »

§ 2:20 Nɛ saan bi ye *Sesabel* ma nno, bi niireh unil wà yíe Uwien ya ñɔbu bó nɛ. * 2:28 Bi ye *litɛnɛñmaasel* la, bi niireh Yesu Kristo nɛ. Liike 2 Pier 1:19. * 3:1 Liike 1:4.

Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nnɔ

¹⁴ «Kele kugbɔnku ki de Kristo ya taanl là te Lawodise ya du ni nnɔ ya ciɛn kí ye bi yih wá «Ami», u yé umònkunmònd, ki yé ugbɛmòndaan, ki yé Uwien cère' wà ñen' tibont ké nnɔ, nɛ len' ki ye:

¹⁵ «N bɛn a sɔnh itùon yá, ki bɛn ki ye ña sɔnge, ka ton mɔ; a bi li fre kí li sɔnge bii kí li ton.

¹⁶ Ama ña ton, ka sɔnge mɔ, a te mɛlmɛl nɛ. Nɛn bo nɛ n li sii ñɛ.

¹⁷ A lienh ki teh a yé ufáadaan nɛ, ki laa' lifaal li yebe, bonn ña pɔre' ñɛ, ka bɛn ki ye a yé ucɛɛkdaan, ki yé unendaan, ki yé ujɔon, ki se licɛnkɛnlɔnlɔn.

¹⁸ Nɛn bo nɛ n gbierɛh ñɛ á dɛ n'saan miñòkm mà bi donde' mɛ umu ni mí windeh ñɔ kí li yé ufáadaan, kí dɛ n'saan tikpɛlcɛpiɛnt kí gole ñɔ bi la lɛ á fɛ. Kí dɛ n'saan minunkpɔm kí tien a'nun kí likre.

¹⁹ N yie bà ké nnɔ, n gbierɛh bɛ nɛ ki dieh bi'tub. Nɛn bo, cère' a'nun rí li mɔn á lèbre a'tetem.

²⁰ Liike mɛn, n se bunañɔbu ni nɛ ki bàandɛh. Wá ké cii' n'bó ki piire' la, n li kɔ u'den min nin wɔ rí taan kí ji.

²¹ Wá ké mɔn' ki faake' la, n li de wɔ usɛn, wɔn rí kɛle kiberbiɛk bo n'yaak saan, tɛn n'mɔ mɔn' ki faake' ma, ki kɛle' kiberbiɛk bo n'Baa Uwien yaak saan nnɔ.

²² «Wá ñmɔbe litubl la, wɔ rí cii' *Mifuoñaanm tɔkeh Kristo ya táan ki teh bà.»

4

San laa' Uwien ya berbiɛk tidɛknt yaam

¹ Ni ya puoli bó nɛ n laa' tidɛknt yaam bunañɔbu buba ye paaki bó, nɛ n bi cii' udaan wá ya nieke bó mikpiɛkm nnɔ giere' ufaa bo tɛn linatunl ki ye: «Dùo ní rí wuɔn ñɛ ná we ní nè rí tien.»

² I ya táan bo nɛ *Mifuoñaanm taa' nni, nɛ n laa' kiberbiɛk kiba se paaki bó, uba ké ki'bo.

³ Wá ké ki'bo nnɔ windeh tɛn itɛn yá bi yih yé jaspi nin saduwann i'daaku faa* nnɔ nɛ. Kugɔnguɔku kuba guɔn' ki linde' kiberbiɛk nnɔ kí windeh tɛn litɛn là bi yih lɛ emolod † nnɔ.

⁴ Muberbiɛmu pile nin munan mɔ se kí guɔn' kɛ. Biciɛnb pile nin binan mɔ ké muberbiɛmu nnɔ bo, kí guo tiwɛnpiɛnt, kí kpiɛ miñòkm ya yukpiɛkpiɛ.

⁵ Kiberbiɛk nnɔ ya bùol muɔrɛh piɛbpiɛb tɛn utɛmɛknde. Kuwaaku mɔ ñɛh kí'saan tɛn utaa nɛ tɛngɛh. Timucincint tulole te kí'nun bó tùoo. Timucincint nnɔ yé Uwien ya Fuoñaanm[‡] nɛ.

⁶ Kiberbiɛk nnɔ ya nun bó ní naan miñuncienm nɛ, kí wien tein kí likɛh kí cáareh tɛn lidingl.

Tiwɛnfuoɓt tunan nɛ guɔn' kiberbiɛk nnɔ siik ni. Tu'nun bó nin tu'puoli ké yé inunbii nɛ ñɛin.

⁷ Kiwɛnkpiɛk naan ucind nɛ, kiliek naan unajɛ, kitaak ya nun bó naan unil ya nun bó, nnaan naan ukaab nɛ laanh.

⁸ Tiwɛnfuoɓt tunan nnɔ ké ñmɔbe ifiɛbe iloluob nɛ, kí ñmɔbe inun ifiɛbe nnɔ bo ñɛin, paaki nin tingi ké. Nɔnku nin wien ní tú tuu kí gɛh iyuon nɛ kí teh:

«Uñaan, uñaan, uñaan,

Yonbdaan Uwien mituɔm ké ya daan nɛ yé uñaan.

Wɔn nɛ là te, kí biɛ kí te, kí we ní mɔ.»

⁹ Uyo ké tiwɛnt nnɔ gɛh iyuon nɛ kí kpiɛkɛrɛh wá ké kiberbiɛk bo nnɔ, kí ñɛngɛh wɔ, kí faareh wɔn wá fuobe uyo ké nnɔ. Tú gɛh uyo wá la,

¹⁰ biciɛnb pile nin binan nnɔ gbaandɛh wá ké kiberbiɛk bo nnɔ ya nun bó kí pukeh wɔ, kí kpiɛkɛrɛh wɔn wá fuobe uyo ké nnɔ, kí kpɛrɛh bi'yukpɛkpiɛ kí blinh kiberbiɛk nnɔ ya nun bó kí teh:

¹¹ «Yonbdaan Uwien,

sin nɛ kpɛ bɛ rí kpiɛkɛ ñɛ, kí ñɛngɛ ñɛ, a ñmɔbe mituɔm,

kimɛ sin nɛ ñen' tibont ké,

a yie tú rí li te nɛ,

kí ñen' tù.»

5

Bi konkonde' kugbɔnku kɔla nin Uwien ya Pebuk nnɔ ya gber

¹ N tí laa' wá ké kiberbiɛk bo nnɔ ñuuke kugbɔnku u'nojje ni, kù konkonde'. Bi kele' kugbɔnku nnɔ ya kele ké ile bo nɛ, nɛ kí taa' isiwɛl kí tentɛbn' kí tí dukn' bolm milole.

* 4:3 Jaspi nin saduwann yé itɛn ya yel nɛ Jaspi yé litɛn là windeh nɛ, nɛ saduwann yé litɛn là mɔn. † 4:3 Emolod yé litɛn là bɔn tɛn tifer nɛ. ‡ 4:5 Liike 1:4.

² Nε n laa' Uwien ya tondtɔdaan uba, u kpaandeh ufaa bo ki teh: «ŋme kpε wɔ rí tɛbre isiwel nnɔ́ kɪ̀ pɛ̀re kugbɔ̀nku kuu nɔ́?»

³ Ama nil ŋa te taaku bo bii tink bo bii dentingi, kɪ̀ fre kɪ̀ pɛ̀re kugbɔ̀nku nɔ́ kɪ̀ liike ku'ni.

⁴ Nε n muɔ́ cɛ̀n, kime nil ŋa te ki kpε wɔ́ rí pɛ̀re kugbɔ̀nku nnɔ́ kɪ̀ liike ku'ni.

⁵ Nεn saan nε bicienb nnɔ́ ya uba tɔke' nni ki ye: «La muɔ́h. Liike, wá yé Suda ya bol ya cind, ki yé *Dafid ya yaabil nnɔ́ mán' kɪ̀ faake'. Wɔn nε li tɛbre isiwel ilole nnɔ́, kɪ̀ pɛ̀re kugbɔ̀nku nnɔ́.»

⁶ Nε n laa' Kipebuk kiba se ki neke kiberbiek nnɔ́, tiwɛnɛfuobt tunan nnɔ́ nin bicienb nnɔ́ ya siik ni. Kipebuk nnɔ́ ŋmɔbe igbɛn ya wɔngɛh ki teh bi ku' kɛ̀ nε. Kɪ̀ ŋmɔbe iyin ilole nin inun ilole nε. I yé *Uwien ya Fuoŋaanm má u sɔn' mɛ̀ utingben bo ni'kɛ saan nnɔ́ nε.

⁷ Kɪ̀ jon' wá kɛ kiberbiek bo nnɔ́ saan, ki teke' kugbɔ̀nku nnɔ́ u'nojie ni.

⁸ Kɪ̀ teke' kugbɔ̀nku nnɔ́ uyo wá nnɔ́, nε tiwɛnɛfuobt tunan nin bicienb pile nin binan nnɔ́ gbaan' kɪ̀ nintuali. Wá kɛ ŋuuke kubɛku nin miŋɔkm ya sɛn nε, i gbe lefina. Isɛn nnɔ́ yé Uwien ya nib ya kaare nε.

⁹ Bɪ̀ geh iyuonfaan ki teh:

«Sin nε kpε á teke kugbɔ̀nku kuu nɔ́,

kɪ̀ tɛbre isiwel nnɔ́,

kime bi ku' ŋε, nε a'sɛm bo a dɛ'

inibol yá kɛ te utingben bo ki lienh ilenbol kɛ nnɔ́

ki de' Uwien.

¹⁰ A tien' bε bibɛrb Uwien ya bɛl ni,

ki cɛ̀re' bi yé ti'Wien ya tɔtuɔrkaab,

ki li likeh binib bá kɛ te utingben bo nɔ́.»

¹¹ N bɛ̀ kɪ̀ likeh ma nnɔ́, nε kɪ̀ cii' Uwien ya tondb ya ŋɔfaam bó. Bi te itur itur ka ŋmɔbe káanm, kɪ̀ se kɪ̀ guɔn' kiberbiek nnɔ́ nin tiwɛnɛfuobt nnɔ́ nin bicienb nnɔ́,

¹² kɪ̀ geh iyuon ufaa bo ki teh:

«Kipebuk ká bi ku' kɛ̀ nnɔ́ nε kpε kɛ̀ rí li ŋmɔbe mituɔm nin lifaal

nin miyɛnɛfuom nin ufaa.

Kɛn nε kpε bε rí ŋenge kɛ̀,

kɪ̀ kpicke kɛ̀,

kɪ̀ pɛ̀ke kɛ̀.»

¹³ Nε n tí cii' Uwien ŋɛn' tibont tá kɛ̀ tú te kutaaku bo nin tá te kitink bo nin tá te dentingi nin tá te miŋuncienm ni nnɔ́ kɛ̀ geh iyuon ki teh:

«Wá kɛ kiberbiek bo nin Kipebuk nnɔ́,

bɛn nε si kupɛnpɛku nin miŋɛgm nin ukpicke

nin ufaa uyo kɛ.»

¹⁴ Nε tiwɛnɛfuobt tunan nnɔ́ tuonh ki teh: «Ami.» Nε bicienb nnɔ́ mɔ gbaandeh ki pukeh wá kɛ kiberbiek bo nin Kipebuk nnɔ́.

6

Uwien ya Pebuk nnɔ́ tɛbre' kugbɔ̀nku nnɔ́ ya siwel iluob

¹ N bɛ̀ kɪ̀ likeh tidɛknt yaam, uyo wá Uwien ya Pebuk nnɔ́ tɛbre' isiwel ilole nnɔ́ ya kpicl nnɔ́, nε n cii' tiwɛnɛfuobt tunan nnɔ́ ya kiba wuure' utɛtien yaam ki ye: «Dɛn!»

² Nε n liike' kɪ̀ laa' utɛnpien uba. Wá jɛke wɔ́ nnɔ́ ŋuuke butɔnbu. Bi de' wɔ́ wá mɔn' kɪ̀ faake' ya yukpɛkpɛ. Wɔn nε mɔn' kɪ̀ faake' nε u bure' wɔ́ rí tɪ̀ tɪ̀ mɔ́ kɪ̀ faake.

³ Kipebuk nnɔ́ tɛbre' lisiweliel uyo wá nnɔ́, nε n cii' kiwɛnɛfuobk nle len' kɪ̀ ye: «Dɛn!»

⁴ Nεn saan nε utɛnmɔn tohin ŋɛn'. Bi de' wá jɛke wɔ́ nnɔ́ usɛn wɔ́ rí cɛ̀re butɔbu rí tien utingben bo ŋɔ́ binib rí li kuuleh tɔb, kɪ̀ de' wɔ́ kɪ̀ jusieɛncienk kiba.

⁵ Kipebuk nnɔ́ tɛbre' lisiwel nta uyo wá nnɔ́, nε n cii' kiwɛnɛfuobk nta len' kɪ̀ ye: «Dɛn!» Nε n liike' kɪ̀ laa' utɛnbɔn. Wá jɛke wɔ́ nnɔ́ ŋuuke kilo u'nuɔ́ ni.

⁶ Nε n cii' niba len' ten unil tiwɛnɛfuobt tunan nnɔ́ ya siik ni ki ye: «Tijir ŋa rí li sɔbe, nε bi li taa liwɛntunɛmɛnl ya paaku nε kɪ̀ dɛ imuu kilo uba, kɪ̀ taa liwɛntunɛmɛnl ya paaku kɪ̀ dɛ jɪ̀ kilo uta. Ama a la mɛ mikpɔm nin midaam.»

⁷ Kipebuk nnɔ́ tɛbre' lisiwel nnan uyo wá nnɔ́, nε n cii' kiwɛnɛfuobk nnan len' kɪ̀ ye: «Dɛn!»

⁸ Nε n liike' kɪ̀ laa' utɛnnagbok, bi yih wá jɛke wɔ́ nnɔ́ mikuum. Kutenkpiiku cuonh kɪ̀ pɛ u'bo. Bi de' bε ufaa kitink ya gbiirm minan bo bε rí li kuuleh binib nin kɪ̀ jusiek, kɪ̀ cɛ̀re mikɔnm nin iwɛnɛbiere ya puonh nin kumuɔku ni ya wɛnɛr mɔ́ rí li kuuleh binib.

⁹ Kipebuk nnɔ́ tɛbre' lisiwel nɛun uyo wá nnɔ́, nε n laa' binib bá lá tuo' Uwien ya gbɛr, kɪ̀ kun' tu'bo imɔn ŋɔ́ bi ku' bε nnɔ́ ya naanmu liponpuol ya tingi.

¹⁰ Nε binib nno wuureh ufaa bo ki teh: «Cεnbaa, sin wà yé uñaan, ki yé ugbεmɔndaan nno, ni li wuake kɪ tɪ kpaan mila bo ki yaan á bu utingben bo ya nib bà ku' te nno tibuur, ki teke ti'bo kɪ dεre bi'tub-i?»

¹¹ Nε bi de' bi'ke tilierpenpient, ki tɔke' bε ki ye bεn biε kɪ li fuoreh nɔ nε rɪ pukn waamu, kime bi li ku kɪ tonde bi'ninjib bi'tonsɔnlieb bà bi bi li ku bε ten bεn nno nε kɪ yaan.

¹² Kipebuk nno tεbre' lisiwεl nluob, nε kitink jenge' ki gbien', uwien bɔnde' dikdiki, uɔmaal mɔnde' u'keke ten misεm.

¹³ Iɔmaabii cienh paaki bó ki lá luh kitink bo ten kutafaabiiku nε yókreh ikεnkenkaab.

¹⁴ Kutaaku gbendeh ki joh ten bi kondeh kugbɔnku nε, ijuɔn nin idek ke lèlèbre' isensien.

¹⁵ Nε utingben bo ya berb nin bicienb nin sojambe ya cienb nin bifaaɔenb nin bifefaab nin iyonbe nin bà nɔ yé yonbe ke bɔle' tijɔlulnt nin ijɔten ni,

¹⁶ ki tɔkeh ijuɔn nin iten ki teh:

«Lu mɛn ti'bo ki bɔle' tε,

nɔ wà ke kiberbiek bo nno la likeh tε,

Kipebuk nno nɔ ya benpiebe la tu tε.

¹⁷ Kime bi'benpiebcien ya daali baa' ní nɔ!

Nɔme li fre kɪ sere bi'nun bó?»

7

Uwien cεre' bi dieke' u gɛnde' binib bà nno

¹ Ni ya puoli bó nε n tɪ laa' tideknt yaam Uwien ya tondb binan se kitink ya kele ke inan, ki co ikεle inan nno ya tafaam nɔ tafaam la ji rɪ jo tink nin nunciεnm nin subu bo.

² N liebe' ki laa' utondtɔ nɛn' liwenpurl bó ní, ki njuke Uwien limiel ya daan taah ná ki diekeh u'nib nno. U yin' Uwien ya tondb binan bà Uwien de' bε ufaa bε rɪ tien kitink nin miñunciεnm ná bre nno ufaa bo

³ ki tɔke' bε ki ye: «Cuo mɛn ni'ba, laan la tien mɛn tink nin nunciεnm nin subu ná bre. Cεre mɛn tɪ tien ti'Wien ya dieku u'nib ya yutun bo kɪ yaan.»

⁴ Nε n cii' bi tien' Uwien ya dieku binib bà bo nno ya nɔbu. Bi te binib itur kobk nin pinan nin inan nε, ki nɛn' Israyel yaab ya baamul ke ni ní.

⁵ Bi dieke' bà nno bεn si:

Suda ya baamul ni binib itur piik nin ile,

Lubenn ya baamul ni binib itur piik nin ile,

Gaad ya baamul ni binib itur piik nin ile,

⁶ Aser ya baamul ni binib itur piik nin ile,

Neftali ya baamul ni binib itur piik nin ile,

Manase ya baamul ni binib itur piik nin ile,

⁷ Simeyon ya baamul ni binib itur piik nin ile,

Levi ya baamul ni binib itur piik nin ile,

Isaka ya baamul ni binib itur piik nin ile,

⁸ Sabulon ya baamul ni binib itur piik nin ile,

Yosef ya baamul ni binib itur piik nin ile,

Bensamen ya baamul ni binib itur piik nin ile.

Inibol ke ya nib taan' Uwien nin Kipebuk ya nun bó

⁹ Ni ya puoli bó nε n tɪ liike' ki laa' kuniwulku kuba; nil nɔ rɪ fre kɪ káan kɪ cuo bi'nɔbu. Bi nɛn' inibol yá ke te uɔendun wuu ni, ki lienh ilenbol ke nno ni nε, ki se kiberbiek nin Kipebuk nno ya nun bó, ki guo tilierpenpient, ki njuke mubiεbisiimu ya fεr,

¹⁰ ki wuureh ufaa bo ki teh: «Ti'Wien wà ke kiberbiek bo nin Kipebuk nε nɔmiendeh tε.»

¹¹ Nε Uwien ya tondb ke se ki guɔn' kiberbiek nin bicienb nin tiwenfuobt tunan nno, nε ki gbaan' ki dondeh Uwien,

¹² ki teh: «Imɔn, ti'Wien nɔmɔbe mituɔm nin miyεnfuom nin ufaa. Nɛn bo tɪ li pεkeh wɔ, kɪ li kpiekreh wɔ, kɪ li faareh wɔ, kɪ li nɛngɛh wɔ uyo ke. Ami.»

¹³ Nε bicienb nno ya uba niire' nni ki ye: «Binib bà guo tilierpenpient nɔ, bi yé nɔmembe? Bi nɛn' la?»

¹⁴ Nε n jii'n' wɔ ki ye: «N'Yonbdaan, sin nε bεn.» Nε u ye: «Bi yé binib bà bi jende' bε ki gbien' nε. Bi sɔkre' bi'liert Kipebuk nno ya sɛm ni nε tɔ pende'.

¹⁵ Nɛn bo nε bi se

Uwien ya berbiek ya nun bó,

ki sɔnh ituon ki dienh wɔ u'duku ni nɔnku nin wien ni.

Nε wà ke kiberbiek bo nno li lεkn bi'bo.

¹⁶ Kɔnm nɔ ji li cuo bε,

nɔnɔn nɔ ji li cuo bε,

kuwienku ya wəl mənən ɲa ji li sɛ bɛ.

¹⁷ Kimɛ Kipebuk kà te kiberbiek saan nno

nɛ li liike bɛ kɪ taa bɛ

kɪ jo liɲunbunl là ya ɲunm dienh limiel saan.

Nɛ Uwien li ɲmire bi'nunsiir kɛ.»

8

Uwien ya Pebuk tɛbre' kugbɔnku nno ya siwɛl nlole

¹ Uwien ya Pebuk nno tɛbre' lisiwɛl nlole uyo wà nno, nɛ paaki ya bont kɛ ɲmile' cim nɪ wuɔkɛ' kɪ tɪ kpaan' tɛn miire pita.

² Nɛ n laa' Uwien ya tondb bilole bà te u'nun bó kɪ sɔnh u'tɔn nno, bi de' bɛ inatun ilole.

³ Nɛ utondtɔ mɔ baa' kɪ lá sere liponpuol saan kɪ ɲuuke bi sienh liɲubl miɲɔkm ya sɛn yà ni nno ya liba. Bi de' wɔ liɲubl li yebe wɔ rí sɛ, kɪ taan nɛn nin Uwien ya nib ya kaare kɪ de Uwien miɲɔkm ya ponpuol là te u'berbiek ya nun bó nno bo.

⁴ Liɲubl nno ya muɲii nin Uwien ya nib ya kaare ɲɛh utond nno ya nuɔ ni, kɪ fih paaki bó Uwien ya nun bó.

⁵ Nɛ Uwien ya tond nno taa' liɲubsɛn nno, kɪ pɛrɛ' umu liponpuol nno bo, kɪ gbien' lɛ, kɪ taa' kɪ wiɛ' kitink bo. Nɛ utaa mɛkndeh, kɪ tɛngɛh, kuwaaku te cɛɛn, nɛ kitink mɔ jɛngɛ'.

Inatunkpiɛk inan ya piebm

⁶ Uwien ya tondb bilole bà ɲuuke inatun ilole nno bonde' bɛ rí piebe.

⁷ Ukpiɛk piebe' u'natunl, nɛ bi taa' itɛtɛn kɪ taan' nin umu nin misɛm kɪ wiɛ' kitink bo.

Nɛ kitink ya gbiirm mita ya miba wɪn',

isiin mɔ ya gbiirm mita ya miba wɪn',

nɛ timɔsɔngt kɛ mɔ wɪn'.

⁸ Uliɛ mɔ piebe' u'natunl, nɛ bi taa' nibonn niba kɪ wiɛ' miɲuncienm ni nɪ yebe tɛn lijuɔl kɪ teknh umu. Miɲunm nno ya gbiirm mita ya miba kpɛnde' misɛm.

⁹ Nɛ tibont tà fuobe mi'ni nno ya gbiirm mita ya miba kpo'. Iɲɛrde ya gbiirm mita ya miba mɔ wewe'.

¹⁰ Nta mɔ piebe' u'natunl, nɛ liɲmaabicienl liba teknh umu kɪ te tɛn kumucincinku kɪ ɲɛn' paaki bó nɪ kɪ lá lu' ikpen nin iɲunbun ni.

¹¹ Bi yih liɲmaabil nno «Tilɔbr» nɛ. Li lu' miɲunm mɔ ni nno ya gbiirm mita ya miba kpɛnde' tilɔbr. Nɛ binib bà yebe ɲun' kɪ kpo', kɪmɛ mɪ ji yɛ tilɔbr nɛ.

¹² Nnan mɔ piebe' u'natunl, nɛ uwien nin uɲmaal ya gbiirm mita ya miba saa' nɛ ni' bó biike'. Iɲmaabi ya gbiirm mita ya miba mɔ saa' nɛ ni' mɔ bó biike'. Nno nɛ uwien ni ya gbiirm mita ya miba ɲa ji wien, kuɲɔnku mɔ ya gbiirm mita ya miba mɔ ɲa ji wien.

¹³ Nɛ n laa' ubɛnwien uba laanh mitɛwɔlkpɔm, kɪ ciɪ' u wuureh ufaa bo kɪ teh: «Nɪ li bre binib bo, nɪ li bre binib bo, uyo wà Uwien ya tondb bita bà sien' nno li piebe bi'natun nno, nɪ li bre binib bo.»

Linatunl ɲɲun ya piebm

9

¹ Uwien ya tond ɲɲun mɔ piebe' u'natunl, nɛ n laa' liɲmaabil liba cere' kutaaku bo nɪ kɪ lá lu' kitink bo. Nɛ bi de' lɛ kubuoku kɪla ɲɔ ka ɲmɔbe biɛn* nno ya naɲɔbu ya pien.

² Lɪ piire' kubuoku nno ya naɲɔbu, nɛ imuɲii iba ɲɛn', kɪ naan tɛn bi puuh tiimaar nɛ, kɪ biike' uwien, nɛ ni'kɛ saan biike' cɪnm.

³ Nɛ inacutuɔn ɲɛn' imuɲii nno ni kɪ gbe utingbɛn bo. Bi de' yɪ mituɔm yɪ rí li jundeh ni wi tɛn inɛn.

⁴ Nɛ kɪ pien' yɪ, i la mɛ muɔr, kɪ la mɛ sisɔnkt, kɪ la mɛ subu buba nin butɔbu, ama yɪ rí li jundeh binib bà ɲa ɲmɔbe Uwien ya ɲɛku bi'yutun bo nno baba.

⁵ Ba de' yɪ sɛn yɪ rí li kuuleh binib nno ama yɪ rí li jɛndɛh bɛ kɪ tɪ baa iɲmaale iɲun. Ijɛnd nno wi tɛn unɛn ya luol nɛ.

⁶ I ya ɲɛn, binib li nuunh mikuum, ka rí lɛ mɛ. Bi li nuunh bɛ rí kpo ama mikuum li tiinh bɛ nɛ.

⁷ A laa' inacu nno la, a li ye itaan yà bi bonde' yɪ bɛ rí taa kɪ jo lituɔl nɛ. I'yul bo te tɛn bi kpele' yɪ miɲɔkm ya yukpekpiɛ nɛ, i'nun bó mɔ te tɛn unisaal ya nun bó.

⁸ Tiyur te i'yul bo kɪ naan tipiiyur, nɛ i'ɲin mɔ naan ucind yɛ.

⁹ Nibonn niba lieke i'fɛl bo kɪ naan tikur. I'fibe ɲmɔbe kuwaaku tɛn itaan nɛ tuke titɛnlolt kɪ tiinh kɪ joh lituɔl.

* 9:1 Liike Luk 8:31.

¹⁰ I'juun mɔ naan inen ya juun ne, ki tɪ fɔ're' nin mupienmu. Liluol lã i li taah ki jendeh binib ki tɪ baa inmaale inun nno te yen ni ne.

¹¹ Kubuoku kua nɔ ka nɔmbe bien nno ya tond ne yé i'ber. *Sufmbe ya lenm ni, bi yih utond nno Abadon ne, ki yih wɔ Apoliyon† Grækmbɛ ya lenm ni.

¹² Ijendkpiek gɛbre' sɔ. Iyuan mɔ we ní.

Linatunl nluob ya piebm

¹³ Uwien ya tond nluob mɔ piebe' u'natunl, ne n cii' unieke uba bó, u nɛn' miñɔkm ya ponpuol‡ lã te Uwien ya nun bó nno ya kele inan bó ní,

¹⁴ ki tɔkeh Uwien ya tond nluob wá njuuke linatunl nno ki teh: «Lore bitondb binan bá luo Efrat ya kpenciɛnl ya gbe nno kí wíe.»

¹⁵ Ne u lore' bitondb binan nno kí wíe'. Bi lã bonde' ki ye bi li lore be li ya binl nin u ya nmaal nin u ya wien nin u ya yo ne, be ní ku binib ya gbiirm mita ya miba.

¹⁶ N cii' sojambe bá jeke itaan nno ya nɔbu, bi lã te itur itur ya turbɛnm ne.

¹⁷ N laa' itaan nno nin bá jeke yí nno te ma bo.

Tikur tuba lieke bi'fɛl bo.

Tu'siem miba mɔn ten umu,

mitom bon wíee,

mitom mɔ naan mitɛnñɔkjiem.

Itaan nno ya yul naan ucind ya yul ne.

Umu nin imuñii nin mitɛnñɔkjiem nɛh i'ñuan ni.

¹⁸ Umu nin imuñii nin mitɛnñɔkjiem nno yé ijendciɛn ne ki nɛh itaan nno ya ñuan ni. Tibont tuta nno ku' binib ya gbiirm mita ya miba,

¹⁹ kime itaan nno ya tuom te i'ñuan nin i'juun ni ne. I'juun nno naan iwe ne ki nɔmbe iyul. I taah yen ne ki jendeh binib.

²⁰ Binib bá nɔ kpo' ijend nno ni nno nɔ lɛbre' bi'tetem. Bi bie ki gbaandeh ki pukeh isenpol nin ibule yá ben nin bi'yul tien' yí nno ne. Bi taa' miñɔkm nin ilike ya kurku nin kukurku kua bi yih kú blɔnsi nno nin iten nin idɔ ne ki tien' yí. Ibule nno nɔ lenh, ka ciih, ka cuonh mɔ.

²¹ Binib nno nɔ bia ki daan' bi'nikul nin bi'ñɔkjiɛl nin bi'sɔnsɔndɔl nin bi'nasubu.

10

Uwien ya tond nin kigbɔnwawaak kiba ya gber

¹ N tɪ laa' Uwien ya tondtɔdaan uba, u nɛn' kutaaku bó ki jiih ní kutɛwɔlgbɔnku piibe u'bo; gbɛngbenjɛpolkɛ guan' u'yul ten uyukɛkɛpie. U'nun bó muɔreh ten uwien, ne u'taan mɔ naan umu ne teknh cɔlcɔl.

² U njuuke kigbɔnwawaak kiba u'nuɔ ni kí pibre'. U'nɔjietaal te miñunciɛnm bo, ne u'nɔgentaal mɔ te liwɛl bo.

³ U wuure' ufaa bo ten ucind. U wuure' uyo wá nno, ne utaa tien' bolm milole bo.

⁴ N ye ní kele itɛtien nno ye bá kugbɔnku ni, ne ki cii' unieke uba bó u len' paaki bó ki ye: «Bɔle itɛtien nno ye bá, la kele tú.»

⁵ Uwien ya tond wá n bi laa' u se miñunciɛnm nin liwɛl bo nno yuon' u'nɔjie paaki bó

⁶ ki pole' wá tuu ki te uyo ke,
ki nɛn' kutaaku nin tibont tã ke te ku'bo,
ki nɛn' kitink nin tibont tã ke te ki'bo,
ki tien' miñunciɛnm nin tibont tã ke te mi'ni nno,
ki ye: «Na jil li taande.»

⁷ Ama uyo wá Uwien ya tond nlole li cin kí piebe u'natunl nno, u ya yo ne Uwien ya gbɛbolkaar tã u lã tãke' tú u'tonsɔnb biñɔbonsɔknɔ nno li tien.

⁸ N bi cii' unieke wá bó paaki bó nno tɪ ye: «Li joh kí tɪ teke kigbɔnk kã Uwien ya tond wá se miñunciɛnm nin liwɛl bo njuuke kɛ, kí pibre' nɔ.»

⁹ Ne n bure' Uwien ya tond nno saan ki tɪ tãke' wɔ ki ye wɔ ní de nni kigbɔnk nno. Ne u tãke' nni ki ye: «Teke kɛ kí nɔmɔn. Kí li nɔmɛ a'ñɔbu ni ten tisiir ne, ne ki li to a'benku ni.»

¹⁰ Ne n teke' kɛ utond nno ya nuɔ ni kí nɔmɔn'. N nɔmɔnh kɛ uyo wá nno kí nɔmɛ n'ñɔbu ni ten tisiir ne. Ama n tɪ nele' kɛ ma nno n'benku ni kɛ jil to ne kɛkɛri.

¹¹ Nen saan ne bi tãke' nni ki ye: «A li bie kí tãke inibol yá ke te uɛndun wuu ni, ki lienh ilɛnbol ke nin biberb ná lá li tu be ya gbɛr.»

11

Bimɔnkunb bile ya gber

† 9:11 Apoliyon ya tingi si: «Uduber ne.»

‡ 9:13 Liponpuol nno ya kele ke ya gbe naan iyin ne.

¹ Nɛn saan nɛ bi de' nni iŋmele ya lɛnbɛnl liba li naan ukpɛndɔ, ki tɔkɛ' nni ki ye: «Fii kɪ kpaan Uwien ya duku nin liponpuol, kɪ káan binib bɔ gbaandɛh ki pukeh Uwien len nno.»

² Ama á daan ki la kpaan kuduku nno ya luo, kime Uwien taa' wù ki de' bá ŋa yé u'yaab nɛ. Bi li faake nin Uwien ya du kɪ wɔbn u'nib kɪ tɪ baa iŋmaale pinan nin ile.

³ Nɛ Uwien li cɛre u'mònkunb bile rɪ li sɔkndɛh u'gber kɪ tɪ baa iwien liturl nin kobiile nin piluob, kɪ li guo tikpɛlɛɛ* tuba tù naan tibɔtɛr.»

⁴ Bimònkunb bile nno yé Olifi ya siin ile nin ifr ile nɛ ki se uŋɛndun ya Yonbdaan ya nun bó.

⁵ Bi'nɛnnɛndb nuunh bɛ rɪ jɛndɛ bɛ la, umu uba nɛ li ñɛ bi'ñuon ni kɪ ku bɛ. Wá kɛ nuunh wɔ rɪ jɛndɛ bɛ la, udaan li kpo nno nɛ.

⁶ Bi ŋmɔbɛ mituom bɛ rɪ cuo utaa uyo wá bi te kɪ sɔkndɛh Uwien ya gber, kɪ ŋmɔbɛ mituom bɛ rɪ cɛre miñunm rɪ kpɛndɛ misɛm, kɪ ŋmɔbɛ mituom bɛ rɪ cɛre ijɛnd kɛ ya bol rɪ lu utingbɛn bo uyo wá kɛ bi yie.

⁷ Bi tɪ kun' imòn Uwien ya gber bo kɪ gben' la, kiwenbiik ká li ñɛ ní kubùoku kùá ñɔ ka ŋmɔbɛ biɛn ni nno li jɛkɛ bɛ butɔbu kɪ faake nin bɛ, kɪ ku bɛ.

⁸ Nɛ bi'gbɛnɛnt rɪ juore kɪ li dɔ upaan bo uduciɛn wá ni bi lá kpɛ' bi'Yonbdaan udɔpɔŋpɔn bo nno ni. Bi yih udu nno kɪ nɛngreh Sodam nin Esipt nɛ.

⁹ Nɛ inibol yá kɛ te uŋɛndun wuu ni kɪ lienh ilɛnbol kɛ nno li baa kɪ lá liike bi'gbɛnɛnt nno kɪ tɪ baa iwien ita nin kujɛnku, ká rɪ tuo bɛ rɪ subɛ bɛ.

¹⁰ Bi'kuum li sɔngɛ utingbɛn ya nib ya yɛnm, bɛ rɪ li poknh, kɪ li punh tɔb tibont, kime Uwien ya ñɔbonsɔknb bile nno lá jɛndɛ' bɛ kɪ gbien'.

¹¹ Ama iwien ita nin kujɛnku nno gɛbrɛ', nɛ Uwien cɛrɛ' kufuorku kɔn' bi'ni, bi fii' kɪ sere', nɛ bujɛwaanciɛnbu cuo' binib bá bi likeh bɛ nno.

¹² Nɛ biñɔbonsɔknb bile nno cii' unieke uba bó u len' paaki bó ufaa bo kɪ ye: «Dùo ní mɛn.» Nɛ bi don' paaki kutɛwɔlgɔnbku ni bi'nɛnnɛndb ya nun bó.

¹³ U ya yo nɛ kitink jɛngɛ' cɛɛn, nɛ uduciɛn nno ya dur ya gbiirm piik ya miba lu'. Kitink ya jɛngm nno ku' binib itur ilole. Bá sien' ka kpo' nno ya fɛl sɛn' kɪ tɪ kɛndɛ', nɛ bi kpicek' Uwien wá te paaki bó.

¹⁴ Ijɛnd nle bo gɛbrɛ' sɔ. Nta mɔ ya baam ŋa rɪ taande.

Linatunl nlole ya piebm

¹⁵ Uwien ya tond nlole mɔ piebe' u'natunl, nɛ bidɛnb biba len' paaki bó ufaa bo kɪ ye: «Yonbdaan Uwien nin u'Nigɛndkɛ Kristo nɛ ji si uŋɛndun wuu ya bel.

Libɛl nno li tuu kɪ te uyo kɛ nɛ.»

¹⁶ Nɛ biciɛnb pile nin binan bá kɛ bi'berbiemu bo Uwien ya nun bó nno gbaan' kɪ pukeh Uwien

¹⁷ kɪ tɛh:

«Yonbdaan Uwien, mituom kɛ ya daan.

Sin wá lá te, kɪ biɛ kɪ te nno, tɪ faareh ŋɛ,

kime a taa' a'tɔciɛnm nɛ kɪ jin' a'bel.

¹⁸ Binib bá ŋa yé a'yaab ya benku ni lá ben' a'bo,

nɛ fɛnfɛnno a'mɔ ya mutuol ji fii' bi'bo.

Uyo wá sɔ a li bu bitɛnkpiib tibuur,

kɪ su a'tonsɔnb biñɔbonsɔknb,

kɪ su a'nib bá kɛ boh ŋɛ,

biwaab nin biciɛnb kɛ†,

kɪ gben bá bereh uŋɛndun nno ya gber.»

¹⁹ Uwien ya duku kùá te paaki bó nno piire', kujɔtiekɛ ya lɛkl se ku'ni. Nɛn saan nɛ utaa mɛkndɛh kɪ tɛngɛh kɪ ŋmɔbɛ kuwaaku cɛɛn, kitink jɛngɛ', nɛ utaa nii' itɛtɛn lu' kɪ yɛbɛ cɛɛn.

12

Upiitɛnpunb nin utunwien ya gber

¹ Ni ya puoli bó nɛ micincilnciɛnm miba tien' kutaaku bo. N laa' upii uba nɛ uwien piibe u'bo tɛn liliɛrl, uŋmaal te u'táan ya tingi, iŋmaabii piik nin ile te u'yul bo tɛn uyukpɛkpiɛ.

² Upii nno lá punbɛ' nɛ, u'mamaayo baa', u benh wɔ rɪ maa, nɛ kɪ wɔlnh nin imerwien.

³ Micincilntɛm tɪ tien' kutaaku bo. N laa' utunwien* uba, u mɔn tohin kɪ ŋmɔbɛ iyul ilole nin iyin piik, kɪ kpɛ ubɛryukpɛkpiɛ yul kɛ yul bo.

* **11:3** Bi lá kɛ mikuom bii bi te uyensaa ni bii bi bɛndɛ' kɪ ye bi bii' Uwien nɛ la, bi guoh ni ya kpɛlɛtunb. Liike Matie 11:21. † **11:18** Biwaab nin biciɛnb li frɛ kɪ li yé ibaan nin binikpɛkpiɛkɛ mɔ. * **12:3** Utunwien yé ibiɛrɛ ya daan ya nɛnnɛnku nɛ.

⁴ Utunwien nno taah u'juul ki preh iŋmaabii ya gbiirm mita ya miba, ki wienh kitink bo. U baa' ki lá sere' upii nno ya nun bó ɲo kibuk nno tí ñen' uyo wá la, wá rí pàk kí guare kí nele ne.

⁵ Upii nno maa' kibujebuk. Ken ne lá li ɲuuke inibol ke nin ufaa ki la ɲmabe nunsonge bi'bo. Uwien yuure' kibuk nno ki don' u'ba saan, u'berbiék ya búol.

⁶ Nen saan ne upii nno sen' ki jon' kupenpelku ni, Uwien lá bonde' wá mifenm nen bó ne. Bi tí li likeh wá nen bó ne kí tí baa iwien liturl nin kobiile nin piluob.

⁷ Butábu buba tien' kutaaku bo. Uwien ya tondciénb ya uba bi yih wá Misel; wón nin u'tondb tón' nin utunwien nno nin u'má ya tondb butábu,

⁸ ki faake' nin be, ne utunwien nin u'tondb ɲa ji ɲmabe sen be rí li te paaki bó.

⁹ Ne bi ɲore' kutunwienku nno. Kú yé uyo bo ya we nno ne. Bi yih kun ne usenpol, ki liebe' ki yih kú *Satan. Kun ne tulndeh unɛndun ya nib ke. Bi ture' kun nin ku'tondb ke ne ki wie' kitink bo.

¹⁰ Ne n cii' unieke uba bó u len' ufaa bo kutaaku bo ki ye:

«Uyo wá sá yé unɲeɲmeryo,

ki yé uyo wá tí Wien wuón' u'tuóm,

ki wuón' ki ye u yé uber,

ki wuón' ki ye u Nigendke Kristo ɲmabe ticiént,

kime bi ɲore' wá biindeh tí yaab Uwien ya nun bó ñonku nin wien ni nno ɲo.

¹¹ Tí yaab nno faake' nin wá ɲo. Kipebuk ya sém nin tigber tá bi kundeh imón tu'bo nno, ne cère' bi faake' nin wá.

Ba tónge' bi miel haali ki tí kpo'.

¹² Kutaaku nin tibont tá ke te ku'bo rí li poknh,

kime bi ɲore' usenpol nno ɲo.

Ama ní bre kitink nin miñunciénm bo,

kime usenpol jire' ní bó

nin u'benpiebe,

ki ben ki ye ní sien' wá iwenkáanke ne.»

¹³ Utunwien nno laa' bi ture' wá ki wie' kitink bo ma nno ne u sen' ki paan' upii wá maa' kibujebuk nno bo.

¹⁴ Ne Uwien de' upii nno ifeibe ile í yebe ten umiekaab yi ɲo wá rí laan kí jo kupenpelku bó, Uwien lá bonde' wá mifenm ná saan nno ɲo utunwien nno lá nènde wá. Bi tí li likeh wá nen saan ne kí tí baa ibin ita nin kujenku.

¹⁵ Nen saan ne utunwien nno siin' miñunm mí yebe ten likpenl upii nno ya puoli bó ɲo mè rí puube kí tí tuke wá kí bure.

¹⁶ Ne kitink tore' upii nno, ki yáare' ne utunwien nno siin' miñunm má nno kón'.

¹⁷ Utunwien nno ya benku ni ben' upii nno bo kí tí kende', ne u bure' kí tí tón' nin upii nno ya yaabii yá sien' nno butábu. Bi yé binib bá boh Uwien ya wá, ki pe *Yesu ya gber bo mánmónm ne.

¹⁸ Ne utunwien nno jon' kí tí sere' miñunciénm ya gbe litengbil bo†.

13

Kiwenk ká ñen' miñunciénm ni nin utunwien nno ya gber

¹ N tí laa' kiwenk kiba, kí ñen' miñunciénm ni, kí ɲmabe iyul ilole nin iyin piik, kí kpie uberyukpekpíe yinl ke yinl bo. Ne bi kele' yul ke yul bo liyel, lí sukreh Uwien.

² Kiwenk nno naan unamuun ne, kí táan yebe kí ɲmabe titebiñiint tú fenbe céen, kí ñokpron naan ucind yu. Utunwien nno taa' u'faa nin u'berbiék nin u'tociénm kí de' kè.

³ Kiwenk nno ya yul nno ya liba ɲmabe kugbiéku ten lá rí ɲmere ne.

Ama kugbiéku nno bukre'.

Ní cuo' utingben ya nib ke miyákm ne bi jí ñuáreh kè.

⁴ Bi gbaan' kí pukeh utunwien nno, kime wón ne de' kiwenk nno mituóm. Bi lá gbaan' kí pukeh kiwenk nno mó kí teh: «ɲme te ten kiwenk kie no? ɲme lí fre kí tó nin kè butábu?»

⁵ Bi lá de' kiwenk nno usen kè rí lí lienh tigbengt ya lenm, kí lí sukreh Uwien, kí de' kè mituóm kè rí lí teh tibont haali iŋmaale pinan nin ile.

⁶ Ne kí cin' kí sukreh Uwien kí saah u'yel, kí yih u te ná saan fénm, kí sukreh bá te u'saan paaki bó nno.

⁷ Bi de' kè usen kè rí tó nin Uwien ya nib butábu kí faake nin be. Ne kí de' kè mituóm kè rí lí ɲuuke inibol yá ke te unɛndun wuu ní kí lienh ilenbol ke nno.

† 12:18 Bi kpie' kí kele' tigbont tá nno ya tuba ní kele' kí ye: «N jon' kí tí sere' miñunciénm ya gbe litengbil bo ne.»

⁸ Utingben bo ya nib bā ke ba kele' bi'yel limiel ya gbōnku ni haali uḡendun ya cincinm nno li gbaan kī puke kiwenk nno. Bi lā ku' Uwien ya Pebuk kā nno ne si limiel ya gbōnku nno.

⁹ «Wā ḡmabe litubl la, wō rī cii.

¹⁰ Uwien ye bi li cuo wā tiyonbt la,
bi li mōnbe kī cuo wō tiyonbt ne.

U ye bi li ku wā nin kijusiek la,
bi li mōnbe kī ku wō nin kijusiek ne.

Nen bo, Uwien ya nib rī li ḡmabe kuminku,
kī li pe Uwien bo mōnmōnm.»

Kiwenk kā puo' kitink ni ya gber

¹¹ Ne n tī laa' kiwentak kiba puo' kitink ni, kī ḡmabe iyin ile ī naan kipebuk yē, ne kī jī lienh ten utunwien nno.

¹² Kī lā ḡmabe kiwenk kā ḡnen' miḡuncienm ni nno ya tuom ke, ne kī taah mē kī sōnh kī dienh kē. Kiwenk kā puo' kitink ni nno wōbndeh utingben bo ya nib be rī li gbaandeh kī pukeh kā lā ḡnen' miḡuncienm ni, kī ḡmabe kugbiēku, kū buk're' nno.

¹³ Kiwenk kā puo' kitink ni nno teh micincilm cēen, haali kī tī cēreh umu ḡeh paaki kī jīnh nī tingī, binib ke ya nun bō.

¹⁴ Bi de' kē mituom kī teh micincilm kī dienh kiwenk kā ḡnen' miḡuncienm ni nno, kī tulndeh utingben ya nib ke, kī tōkeh be kī teh be rī me kiwenk kā bi bunge' kē nīn kijusiek ḡo kī faake' nno ya nēnnēnku.

¹⁵ Bi de' kiwenk kā puo' kitink ni nno mituom kē rī kuon kufuorku kā ḡnen' miḡuncienm ni nno ya nēnnēnku ni ḡo kū rī li lienh, kī cēreh bi kuuleh binib bā ke ḡa gbaandeh kī pukeh kū nno.

¹⁶ Kī wōbn' binib ke, biwaab nin biciēn nin bifāadēn nin bijiin nin iyonbe nin bā ḡa yē yonbe bi tien' kudīeku bi'ḡojie bo bii bi'yutun bo.

¹⁷ Kudīeku nno yē kiwenk kā ḡnen' miḡuncienm ni nno ya yel bii kī'yel ya nōnbl ne. Unil wā ḡa ḡmabe kudīeku nno la, bā rī cēre wō rī de bonn, kā rī cēre wō rī kuore mō.

¹⁸ Fēnfennō miyēnfuom ne li cēre binib rī bēnde tibont tuu ya tingī. Unil wā ḡmabe miyēnfuom ne li bēnde kiwenk nno ya nōnbl ya tingī. Linōnbl nno yē unil ya yel ya nōnbl ne. Lī te kobīluob nin piluob nin miluob* ne.

14

Kipebuk nin kī teke' binib bā kī wīe'

¹ N tī liike' kī laa' Kipebuk nno se Siyon ya juol bo. Binib itur kobk nin pinan nin inan bā ya yutun bo ḡmabe kēn nin kī' Baa ya yel nno te kī'saan.

² Ne n cii' kuwaaku kuba bō paaki bō nī tuoreh ten miḡuncienm ne fuh bii utaa ne tēngēh ufaa bo. N ciih kuwaaku kua bō nno ḡme mō ten bibiēnib ne ḡih tibē.

³ Binib nno te Uwien ya berbiek nin tiwēnfuobt tunan nin biciēn nno ya nun bō ne kī geh iyuonfaan. Binib itur kobk nin pinan nin inan bā Uwien de' be kitink bo kī wīe' nno baba ḡa rī la, uba ḡa rī fre kī bēnge iyuon nno.

⁴ Bā kuon' bi'ba jōknt, bi te ten ujefaan wā ḡa bēn jē ne, kime bā paan' niba bo, bi pe Kipebuk nno baba bo ne, kī joh kī joh nā ke saan. Uwien de' bēn ne binib ni kī wīe', be rī li yē wōn nin Kipebuk ya nikpiekb.

⁵ Bā bēn tonnēnku, ne kā ḡmabe biil mō.

Uwien ya tondb bita tōke' Uwien ya buur bō

⁶ N tī laa' Uwien ya tond uba, u laanh mitēwōlkrōm, kī tuke tigbēmōnmōnt tā ḡa ḡmabe gbenm, wō rī lā tōke utingben ya nib ke: inibol yā ke te uḡendun wuu ni kī lienh ilēnbol kē nno.

⁷ Utōnd nno len' ufaa bo kī ye: «Li boh mēn Uwien, kī li kpiēkreh wō, kime u li bu binib tibuur uyo wā nno baa'-a! Li gbaandeh mēn kī pukeh Uwien, wōn ne ḡnen' kutaaku nin kitink nin miḡuncienm nin iḡunbun ke ya bol.»

⁸ Utōndlie mō paan' ukpiēk nno bo, kī lienh kī teh: «U lu' ḡo, u lu' ḡo, uduciēn Babilonn lu' ḡo. Wun ne taa' u'sōnsōndl kī puon' inibol ke, kī cēre' ī kōn' Uwien ya tudere nī.»

⁹ Utōnd nta mō paan' bikpiēkb bile nno bo, kī lienh ufaa bo kī teh: «Binib bā ke gbaandeh kī pukeh kiwenk nno nin kī' nēnnēnku, kī ḡmabe kī'dīeku bi'yutun bo bii bi'nuo bo la,

¹⁰ Uwien ya benku ni li be bi'wō kī gbien, wō rī dēre bi'tub kā rī muō be cēcēkm, kī cēre be rī li te u'tōndb nin Kipebuk ya nun bō kī jēndeh kī lēbreh mitēnōkjiēm mā teknh umu nī.

* 13:18 Bība maaleh kī teh linōnbl kobīluob nin piluob nin miluob yē Erom ya bercien ya yel ne. Bitōb maaleh kī teh linōnbl nno wōngēh unisaal ya bonn ne.

¹¹ Umu wà bi te u'ni ki jèndeh ki lèbreh nnò ya muñii li tuu ki dukeh ne uyo ke. Binib bà ñmòbe kiwènk nnò ya yel ya ðièku, ki gbaandeh ki pukeh kèn nin ki'nenneku nnò li jèndeh ne ñonku nin wien ni ka ñ li ñmòbe fuorl.»

¹² Nèn bo, nì yé uyo wà Uwien ya nib bà boh u'wòb, ki teke' *Yesu ki jin' nnò ñ li ñmòbe kuminku ne.

¹³ Nè n cii' unieke uba bó u len' paaki bó ki ye: «Kele kí ye: Binib bà ji kpuokeh fènfènnò Yonbdaan bo nnò, Uwien ya mòm te bi'bo.» Nè *Mifuoñaanm ye: «Imòn, be ñ li fuoreh kí ñen bi'jiinku, kime Uwien ña ñ sunde bi' bó bi son' itùon ya nnò bo.»

Uwien li bu uñendun ya nib tibuur

¹⁴ Nè n tí liike' ki laa' kutewòlgbonpenpienku kuba, niba ke ku'bo ki naan unisaal, ki kpie miñòkm ya yukpekpíe, ki ñuuke puokñmañmaa uba.

¹⁵ Nè Uwien ya tond uba ñen' ní Uwien ya duku ni, ki yin' wà ke kutewòlgbonku bo nnò ufaa bo ki ye: «Taa a'puoko nnò kí cin kí li ceh tijier, tijier ya ceceyo baa' ñò, kime utingben bo ya jier ben'-a.»

¹⁶ Nèn saan ne wà wà ke kutewòlgbonku bo nnò taa' u'puoko ki cen' utingben ya jier ke.

¹⁷ N tí laa' utondtò paaki bó, u ñen' ní Uwien ya duku ni, ki mò ñuuke puokñmañmaa.

¹⁸ Nè utondtò mò ñen' liponpuol saan. Wòn ne ñmòbe mituam umu bo. U yin' utond wà ñuuke puokñmañmaa nnò ufaa bo ki ye: «Taa a'puokñmañmaa nnò kí cecere utingben bo ya sibii yà bi taah yè ki ñeh fèn nnò, kime ì ben'-a.»

¹⁹⁻²⁰ Nè utond nnò taa' u'puoko ki cecere' utingben bo ya sibii nnò, ki taa' ki kuore' kubòcienu kùà bi ñmengeh isibii ku'ni nnò ni. Bi ñmíen' isibii nnò dugbaal ne. Bi ñmíen' yè ma nnò misèm ne ñen' kubòoku nnò ni ki puube' ki tí baa' kònsini kobiita. Utaan se mi'ni la, mli li baa u'lenbu. Nèn ne wuon' ki ye Uwien ya benku ni ben' binib bo cèen.

15

Ijendfòrke ya gber

¹ Nè n tí laa' micincilntòm kutaaku bo. Nì yé niboncienn ne ki ñmòbe kuñaanku cèen. N laa' Uwien ya tond bilole, ben ne li cère ijend ñ tu uñendun ya nib kí tí dukn bolm milole. Ijendfòrke ñíno, kime yen bo ne Uwien li tùare kí wuon u'benpiebe.

² Nè n laa' nibonn niba nì naan miñuncienm umu te ni'bo, nì wien tein ki likeh ki càareh tèn lidingl, ki laa' binib bà mòn' ki faake' nin kiwènk nnò nin ki'nenneku nin ki'yel ya nònbli nò se nibonn nnò saan, ki ñuuke Uwien de' be tibèr tà nnò.

³ Kí geh Uwien ya tonsònl Moyis nin Kipebuk nnò ya yuon ki teh:

«Yonbdaan Uwien mituam ke ya daan,
a'tuon yé itùoncienn ne ki ñmòbe kuñaanku.

A teh nà nnò nì cuube ne ki yé imòn.

Sin ne yé inibol ke ya bér.

⁴ Yonbdaan, ñme li mēnge lifèl ki la boh ñe? Ñme te kí ye wa ñ li pèkeh ñe?

Sin baba ne yé uñaan.

Inibol ke li baa kí lá gbaan a'nun bó kí puke ñe,
kime binib ke laa' a teh nà nnò nì cuube ne.»

⁵ Ni ya puoli bó ne n laa' Uwien ya duku kùà te paaki bó nnò pñire', kun si: kujòtieku ya lèk te lininbonl là ni nnò.

⁶ Nè Uwien ya tond bilole bà li cère uñendun ya nib ñ jènde kí tí dukn bolm milole nnò ñen' ní kuduku nnò ni, ki guo tikpèlcepenpien tù windeh, ki buobe miñòkm ya ngingben bi'siik ni.

⁷ Nè tiwènfuoht tunan nnò ya kiba taa' miñòkm ya sèn ilole ki de' Uwien ya tond bilole nnò. Uwien wà tuu ki te uyo ke nnò ya mutuol ne gbe isèn nnò.

⁸ Nè Uwien ya kpíeke nin u'tuam cère' imuñii fii' ki gbe kuduku nnò. Uba ña ñ fre kí kò ku'ni kí tí baa ijend yà Uwien ya tond bilole li cère uñendun ñ jènde yé kí tí dukn bolm milole nnò ya gbenm.

16

Uwien ya benpiebe te isèn ya ni ya gber

¹ N cii' unieke uba bó u len' Uwien ya duku ni ufaa bo, ki tãke' Uwien ya tond bilole nnò ki ye: «Li joh mèn kí tí taa Uwien ya benpiebe wà te isèn ilole ni nnò kí wule kitink bo.»

² Ukpièk bure' kí tí taa' nà te u'senl ni nnò ki wule' kitink bo. Nè inel yà bre ki wi ki gbien' yèyèke' binib bà ñmòbe kiwènk nnò ya ðièku ki gbaandeh ki pukeh ki'nenneku nnò.

³ Ulie mò taa' nà te u'yaal ni kí tí wule' miñuncienm ni. Nè mli kpènde' kusebubulku ki naan libonkpil ya sèm. Nè tibont tà ke te mi'ni nnò kpo'.

⁴ Nta mò taa' nà te u'mò yaal ni kí tí wule' ikpen nin ifunbun ni. Nè i'ñunm kpènde' misèm.

⁵ Nε n cii' Uwien ya tond wà ηmabe mituom miñunm bo nno len' ki ye:

«Uwien, a cuube ne,
sin ne là te, ki bie ki te, ki ye uñaan.

A tien' nà nò ne wuon' ki ye a'buur cuube.

⁶ Kime bi ku' a'nib nin a'ñobonsoknb ne a'mò de' be misem be rí ñu. Bi kpe nen ne.»

⁷ Nε n cii' unieke uba bó liponpuol saan u teh: «Yonbdaan Uwien mituom ke ya daan, a'buur ye imàn ne, ki cuube.»

⁸ Nnan mō taa' nà te u'mō yaal ni ki wule' uwien wà puareh nò bo, ne u laa' mituom wù rí li sienh binib ten umu.

⁹ Kuwòlku funfunde' binib, ne bi suke' Uwien wà ηmabe ufaa ki cère' bi jèndeh nno, ka tuo' be rí lèbre bi'tetem ηò kí kpieke wò.

¹⁰ Njun mō taa' nà te u'mō ya senl ni ki tí wule' kiwenk nno ya berbiek bo. Kí'bel ya tinfenm ke biike', ne binib jèndeh ki gbiekeh ki ηmōnh bi'len.

¹¹ Ijend nno nin inel nno bo ne bi suke' Uwien wà te paaki bó; ka tuo' ki wíe' bi'tuonbiere nno.

¹² Nluob mō taa' nà te u'mō ya senl ni, ki tí wule' likpenciñl Efrat ni, ne li fuore', ki cère' biberb bà ñen' liwenpurl bó ní nno laa' ñeñebùol.

¹³ Nε n laa' isenpol ita; uba ñen' *utunwien nno ya ñòbu ni, utò ñen' kiwenk nno yaabu ni, utò mō ñen' utonñenñobonsoknl yaabu ni. Isenpol nno naan itetie ne.

¹⁴ *Satan ne sòn' yè, í teh micincilm, ki joh utingben ke bo ya berb saan, yè rí taan be ηò be rí tò butòbu Uwien mituom ke ya daan ya wengbiin ya daali.

¹⁵ Yonbdaan ye: «Li cengeh mēn, n li baa ten unasu ne. Wà ηa gòh, ki bonde' u'wengolkaar mō la, Uwien ya manm te u'bo, kime wa rí cuon cenknlonlonl be rí le u'fe.»

¹⁶ Isenpol nno taan' biberb nno libùol liba ne bi yih ni'saan *Sufmbe ya lenm ni ki teh Amagedann.

¹⁷ Nlòle mō taa' nà te u'mō ya senl ni, ki tí wule' kitink bó ní, ne unieke uba len' ufaa bo Uwien ya duku ni u'berbiek saan ki ye: «Nì gben' nínò.»

¹⁸ Utaa mekndeh, ki tengeh, kuwaaku te cēen, ne kitink jènge' na ηmabe fuul. Haali Uwien tí ñen' binib kitink bo ma, ka laan jènge' mi ya jèngm.

¹⁹ Kí jènge' ma nno ne uduciñ Babilonn yekre' bolm mita. Idu ke ya dur mō lulu'. Uwien ne tiere' uduciñ Babilonn ya nib bó. U'benku ni ben' bi'bo ki gbien' ne u dère' bi'tub cēen, ka muo' be cecēkm.

²⁰ Idek nin ijuon ke fefe'le'.

²¹ Utaa nii' ne iteten lulu' binib bo ki kpieke cēen, ne bi suke' Uwien iteten nno bo, kime ijend nno là bre bi'bo cēen ne.

17

Uwien li bu ujenkpendgaar tibuur

¹ Nε Uwien ya tond bilole bà ηuuke isēn ilole nno ya uba baa' ki lá tōke' nni ki ye: «Den rí wuon ηe Uwien lá li bu ujenkpendgaar nno tibuur kí dère u'tub ma bo. Ujenkpendgaar nno ye udu ne ki te ikpengol ya gbe.

² Utingben bo ya berb tien' lisansondl nin wōn ne, ne binib guore' lè utingben ke bo ki kōn' Uwien ya tudere ni.»

³ *Mifuoñaanm cère' n laa' nà tideknt yaam nno ni, ne utond nno taa' nni ki jon' kupenpelku ni, n tí laa' upii uba jeke kiwenmómónk kiba, kí ηmabe iyul ilole nin iyin piik, kí'gbenent ke gbe iyel yà sukreh Uwien.

⁴ Upii nno guo tiwenmōnmant tuba tù mōn, ki taa' miñòkm nin iten yà ηmabe kudaaku nin ilaan yà ηmabe kudaaku ki fēnde' u'ba. U ηuuke miñòkm ya senl, li gbe u'sansōndtūon. Yen si: u'juoke nin u'joknt ya bont nno.

⁵ Bi kele' liyel là binib ηa ben li'tingi u'yutunl bo. Liyel nno ya tingi si: «Uduciñ Babilonn: lijenkpendl nin ijuoke yà te kitink bo ya naa.»

⁶ Nε n laa' upii nno ñun' Uwien ya nib ya sēm nin binib bà bi ku' be *Yesu bo nno ya sēm ki yibe' ten u ñun' midaam ne.

N laa' wò ma nno ne ní cuo' nni miyòkm cēen.

⁷ Nε Uwien ya tond nno tōke' nni ki ye: «Be tien' ní cuo' ηe miyòkm-i? N li kpiire' upii nno nin u jeke kiwenk kà, kí ηmabe iyul ilole nin iyin piik nno ya gber, kí tōke ηe.

⁸ A laa' kiwenk kà nò, kí là te ne ka jì te. Kí li ñe ní kubùoku kùà ñò ka ηmabe bien nno ni ne, kí bure be rí tí ku kè. Binib bà Uwien ηa kele' bi'yel limiel ya gbōnku ni haali unjendun ya cincinn nno laa' kè la, ní li jì be, kime kí là te ne, ka jì te ama kí li liebe ní.

⁹ «Fenfenna miyēnfuom nin mibenm ne li cère binib rí bende nibonn nie ya tingi. Kiwenk nno ya yul ilole nno yé ijuon ilole yà upii nno te i'bo nno ne. Í yé biberb bilole mō ne.

¹⁰ Biberb bilole nno ni, binun ya bel gèbre' ηο, nluob ne ke fenfennə wuə, nlole ηa laan kèle'. U lá kèle' la, wa rí wuəke.

¹¹ Kiwənk ká lá te, ka ji te nno yé berniin ne, ki řen' biberb bilole nno ni, ne ki joh be rí tí ku kè.

¹² A laa' iyin piik yá nno, yé binib piik bá lá li ji libel ne. Bi lá jin' libel la, ben nin kiwənk nno li taan libel nno ne, ama la rí wuəke.

¹³ Biberb nno ke kpaan' buřəbu ne, be rí taa bi'tuəm nin bi'faa ke kí sən kí de kiwənk nno.

¹⁴ Bi li tə nin Kipebuk butəbu, ne kè rí faake nin be, kimε ki yé yonbdənb ke ya Yonbdaan ne, ki yé biberb ke ya bercien. Wən nin binib bá Uwien yin' be ki gènde' be bi yé u'yaab ki pe u'bo mənəmən nno ne li faake.»

¹⁵ Ne utond nno tí təke' nni ki ye: «A laa' miřunm má ujenkpend nno te mi'saan nno yé inibol yá ke te uřenđun wuu ni ki lienh ilenbol ke nno ne.

¹⁶ A laa' iyin piik yá, i yé biberb nno, nin kiwənk nno li sikre ujenkpend nno bo, kí fie u'went ke, kí cère wə rí li te limufunl, kí ηməηmən wə, kí taa umu kí se ná bó sien',

¹⁷ kimε Uwien ne de' biberb piik nno iyənmaale be rí tien u yie ná. U yie ná si: biberb piik nno rí kpaan buřəbu kí taa bi'bel kí cèbe kiwənk nno kí tí baa uyo wá u lá len' ná nno rí tien.

¹⁸ «A laa' upii wá nno yé uduzien wá likeh utingben bo ya bərb ke ne.»

18

Babilonn ya berm

¹ Ni ya puoli bó ne n tí laa' tideknt yaam Uwien ya tond uba řen' paaki bó kí jiinh ní, kí ηməbe mituəm ki gbien', ne u'wenwenku wende' utingben ke bo,

² ne u lienh ufaa bo ki teh:

«U lu' ηο, u lu' ηο, uduzien Babilonn lu' ηο.

U ji kpende' isenpol ke ya bol ya kənkuən ne.

Inuən nin tiwent tá yé tijənkł ya bont ki ηməbe isensen ke ji kə wun ni ne.

³ Kimε udu nno ne taa' u'sənsəndl kí puon' inibol ke, kí cère' i kən' Uwien ya tudere ni.

Utingben bo ya bərb tien' lisənsəndl nin wú,

ne ikpenkpend laa' lifaal li yebe u'wiel bo.»

⁴ Ne n tí cii' unieke uba bó paaki bó u lienh ki teh:

«N' nibe, ře men Babilonn ni,

ki la li te u'nib ya tūonbiere ya gber ni,

ηο ki la ji ijend yá bi li ji yé nno,

⁵ kimε udu nno ya nib sən' itūonbiere yá nno yebre' ki gbien' ki tí kpie kutaaku

ne, Uwien ηa sunde' bi'tūonbiere nno bó,

⁶ Tien be men bi tien' ne ma bo nno,

bi tien' ne ibiere yá nno, jiin be men nno bolm mile bo,

bi lá cère' ni jin' ijend ma bo nno,

jiin be men nno bolm mile bo.

⁷ Ben bá lá yie tigbengt, ki yie be rí li te liwiel ni, ní tí kende' nno,

cère men be rí ji ijend mə kí li kaa mikuum kí tí baa nno,

kimε udu nno ya nib maaleh bi'fel ni,

ki teh bi'du gbere' ne, ka te ten kpopii,

ka li li kèle kuum mə fiebu.

⁸ Nen bo, ijend li taan kí lu udu nno ya nib bo uwien uba ne. Yen si:

mikuum nin ikumuə nin mikənm.

Umu li wi udu nno,

kimε Yonbdaan Uwien wá bun' tibuur nno ηməbe mituəm ki gbien'.»

⁹ Utingben bo ya bərb bá ke tien' lisənsəndl nin udu nno, ben nin wun jin' liwiel nno, li muə kí kpiende u'bo, kimε u teknh umu, imuřii dukeh.

¹⁰ Bi li juore kí li se fonfəkm ne, kimε bi fenge bi la tí řende udu nno ni ne. Bi li lienh ki teh:

«Ni brike' a'bo ηο, ní brike' a'bo ηο

uduzien Babilonn, sin wá lá ηməbe ufaa nno, ní brike' a'bo ηο,

Uwien pək ki bun' a'buur ki gben' na taande'.»

¹¹ Utingben bo ya kpenkpend mə li muəh ki kpiendeh udu nno bo, kimε uba ηa ji daanh bi'went.

¹² Tun si: miřəkm nin ilike ya kur nin iten yá ηməbe kudaaku nin ilaan nin tikpəcepənpient nin ikpəlmənmənmənin tikpəlcər tá dinge suə ki windeh nin ikpəlde ke ya bol yá ya daaku faa nin isiin yá ya də ya daaku faa nin bi taah iluobřin ki teh tibont tá nin bi kpeh tibont tá ke ya bol nin kukurku kúa bi yih kú blənsi nin tikutər nin iten yá ya daaku faa bi yih yé maarb

¹³ nin lɛfina kɛ ya bol nin tisir tà nu ki ɲmɛ kɛ ya bol nin midaam kɛ nin mikpɔm nin miyom nin iji nin inɛ nin ipe nin itaan nin titɛnlɔlt nin iyonbe nin binib bà bi coh bɛ butɔbu ni.

¹⁴ Bi li len ki ye:

«Sin Babilonn, a là fɛ tibont tà nnɔ gben' ɲɔ.
A'nacenkpebont tà mɔn ki ɲmɔbe kuɲuɔrku nnɔ gben' ɲɔ,
nil ɲa ji li lɛ tù fiebu.»

¹⁵ Binib bà tien' ukpenkpende udu nnɔ ni, ki laa' lifaal nnɔ,
li juore kí li se fɔnfɔkm nɛ ki muɔh ki kpɛndeh,
kime bi fenge bi la tí jɛnde ni' bó nɛ.

¹⁶ Bi li lienh ki teh:

«Ni brike' a'bo ɲɔ, ni brike' a'bo ɲɔ uduciɛn Babilonn, ni brike' a'bo ɲɔ,
sin wà là te ten upii wà guo tikpɛlcɛpenpiɛnt
nin ikpɛlmɔnmɔn nin yà kɛ ya bol ya daaku faa
ki fɛnde' a'ba nin bi taah miɲɔkm nin itɛn yà ya daaku faa
ki teh tijɛfɛnbont tà nnɔ nin ilaan nnɔ.

¹⁷ Li ya faal kɛ nɛ pɔk ki gben' na taande' nɔ-ɔɔ?»

Biɲɛrkurb nin bi'ciɛnb nin bikpɛntuɔnb nin bà kɛ sɔnh miɲunciɛnm bo ki jinh se fɔnfɔkm nɛ,

¹⁸ ki likeh udu wà teknh nnɔ ya muɲii, ki wuureh ki teh: «U lɛ udu ba te ki baa' uduciɛn wuu nɔ?»

¹⁹ Nɛ ki yiih titɛnt ki pukeh bi'yul bo, ki muɔh ki kpɛndeh ki wuureh ki teh:

«Ni brike' a'bo ɲɔ, ni brike' a'bo ɲɔ,
uduciɛn Babilonn ni brike' a'bo ɲɔ,
biɲɛrdɛnb kɛ ni' a ya faal bo nɛ ki faake'.
Nɛn kɛ nɛ pɔk ki lá gben' na taande' nɔ-ɔɔ?»

²⁰ Tibont tà kɛ te kutaaku bo rí li poknh,

Uwien ya nib nin *Yesu ya tondb nin
*Uwien ya ɲɔbonsɔknbɛ ni'mɔ rí li poknh,

uduciɛn nnɔ ya berm bo,

kime Uwien bun' udu nnɔ ya nib tibuur
bi tien' nɛ mibiɛrm mà nnɔ bo ki kun' nɛ imɔn.

²¹ Nɛ Uwien ya tonɔtɔdaan uba yuure' litɛnl liba li yɛbe ten linɛciɛnl ki wiɛ' miɲunciɛnm ni,
nɛ ki ye:

«Bi li bere uduciɛn Babilonn ufaa bó ma sɔ.
Nil ɲa ji li lɛ wù fiebu.

²² Ba ji li cii biɛnib nin yonyuonb
nin wopieb nin natunpieb bó udu nnɔ ni.
Utɔnsɔnl uba mɔnɔn nin utɔ ɲa ji li te u'ni.

Ba ji li cii naal bó u'ni.

²³ Frl ɲa ji li wende u'ni,

ba ji li cii uje nin upii bà kuɔn' tɔb,
na laan wuɔke' ya yuon bó u'ni,
udu nnɔ ya kpenkpend nɛ là cɛn' binib kɛ utingben bo.

U'nib là taa' iɲɔke nɛ ki lɛrɛ' inibol kɛ.»

²⁴ Liebe' ki ní, *Uwien ya ɲɔbonsɔknb nin u'nib bà kɛ bi ku' bɛ utingben bo nnɔ u ya du nɛ si bi'kuum.

19

Bà mɔn' ki faake' ya yuon nin Uwien ya Pebuk ya piikuɔn

¹ Ni ya puoli bó nɛ n cii' unieke uba bó paaki bó ten kuniwulku ya nieke, u teh:

«Aleluya,

ti'Wien nɛ ɲmiɛndeh binib.

Wɔn nɛ si ukpieke nin mituɔm,

² kime u'buur yé imɔn nɛ, ki cuube.

U bun' ujenkpendgaar wà taa' u'sɔnsɔndl

ki puon' binib kɛ utingben bo nnɔ tibuur,

ki tu' u là ku' u'tonsɔnb bà nnɔ ya fɛnl.»

³ Nɛ kuniwulku nnɔ tí ye:

«Aleluya,

Babilonn ya muɲii li tuu ki dukeh nɛ uyo kɛ.»

⁴ Nɛ biciɛnb pile nin binan nnɔ nin tiwenfuobt tunan nnɔ gbaan' ki pukeh Uwien wà kɛ kibɛrbiek bo nnɔ, ki teh:

«Ami! Aleluya!»

⁵ Nɛn saan nɛ uniekɛ uba len' kiberbiek nno saan ki ye: «Ninbi, biwaab nin biciɛnb bɑ yɛ ti' Wien ya tonsɔnb ki boh wɔ nno ni'kɛ rɪ li pɛkeh wɔ mɛn.

⁶ Nɛ n tɪ cii' uniekɛ uba bɔ tɛn kuniwulku ya nieke, a li ye miɸunciɛnm nɛ fuh bii utaa nɛ tɛngɛh. Uniekɛ nno teh:

«Aleluya,

Yonbdaan Uwien mituɔm kɛ ya daan caan' u'bɛl ŋɔ.

⁷ Cɛrɛ mɛn tɪ li poknh, kɪ li ŋmɔbe uyɛnsɔngɛ kɪ gbien,

kɪ li kpiɛkreh wɔ,

kimɛ Kipebuk nno ya piikuɔnyo baa' ŋɔ.

Nɛ ki'po bonde' u'ba ŋɔ.»

⁸ Uwien de' wɔ usɛn wɔ rɪ gole tikpelcɛr tɑ mɔn ki pɛn ki windeh.

Tikpelcɛr nno wuɔn' ki ye Uwien bu' u'nib bigbɛmɔndenb nɛ.

⁹ Nɛ uba tɔke' nni ki ye: «Kɛle kɪ ye: «Uwien ya mɔnm te u yin' binib bɑ bɛ rɪ ji Kipebuk ya piikuɔnjier nno bo,» nɛ kɪ tɪ ye: «Tigber tuu cinbe kɪ ñɛn' Uwien saan nɛ.»

¹⁰ Nɛn saan nɛ n gbaan' udaan nno ya nun bɔ rɪ puke wɔ, nɛ u tɔke' nni ki ye n la tien nno, kimɛ u'mɔ yɛ min nin n'tɔb bɑ yɛ *Yesu ya mɔnkunb nno ya tonsɔntɔ nɛ. A li puke Uwien baba nɛ. *Yesu kpiire' tigbɛmɔnt tɑ nno yɛ Uwien lɑ cɛrɛ' *u'Fuoŋaanm tore' u'ñɔbonsɔknb bi sɔkn' tigber tɑ nno nɛ.

Unil wɑ jɛkɛ utɛnpiɛn ya gber

¹¹ Nɛ n tɪ liike' ki laa' kutaaku yɛ, utɛnpiɛn uba puɔ' nɪ, wɑ jɛkɛ wɔ nno bi yih wɔ utɛmɔndaan nin unimɔn nɛ. U buh binib tibuur, kɪ tɔh butɔbu ni'donbɔ nɛ.

¹² U'nun muɔrɛh tɛn umupien nɛ. U kpiɛ iberyukpɛkpiɛ ligol. Liyel liba te u'bo, wɔn baba ŋɑ rɪ la, uba ŋɑ bɛn li'tingi.

¹³ U guo kulierku kuba nɛ ku'kɛkɛ yɛ misɛm, bi yih wɔ Uwien ya ñɔbonl.

¹⁴ Nɛ Uwien ya sojambɛ pɛ u'puoli, kɪ jɛkɛ itɛnpiɛn, kɪ guo tiliert tɪ pɛn ki windeh.

¹⁵ Nɛ kijisiek kɑ ŋmɛ penpen nɛrɛh kɪ ñɛh utɛnjɛkl nno ya ñɔbu nɪ. U li taa kɛn nɛ kɪ ku inibol. U li ŋuuke bɛ nin ufaa kɪ la ŋmɔbe nunsɔngɛ bi'bo, kɪ niin bɛ tɛn bi taanh kɪ mɛrɛh isibii kɪ ñɛndɛh i'ñunm ma bo, kimɛ Uwien mituɔm kɛ ya daan ya mutuol fii' bi'bo kɪ gbien'-a!

¹⁶ Liyel liba te u'lierku nin u'pɛnl bo. Lɛn si: «Biberb kɛ ya bɛrcien nin yonbɛndɛb kɛ ya Yonbdaan.»

¹⁷ Nɛ n laa' utond uba se uwien bo, kɪ wuureh ufaa bo kɪ yih inuɔn yɑ kɛ ya bol jinh tunɔnt yɪ rɪ baa kɪ ji Uwien bonde' u'jincienb wɔ nno.

¹⁸ Yɪ rɪ baa kɪ ji biberb nin sojaciɛnb nin bifɛfaab nin itaan nin bɑ jɛkɛ yɪ nin binib kɛ, bɑ yɛ iyonbɛ nin bɑ ŋɑ yɛ yonbɛ nin biwaab nin biciɛnb kɛ ya nɔnt.

¹⁹ Nɛ n tɪ laa' kiwɛnk nno nin utingben bo ya bɛrb nin bi'sojambɛ taan', bɛ rɪ tɔ utɛnjɛkl nno nin u'sojambɛ butɔbu.

²⁰ Nɛ bi cuo' kiwɛnk nno nin utonɛnñɔbonsɔknl nno mɔ. Wɔn nɛ lɑ tien' micincilm kɪ de' kiwɛnk, kɪ lɛrɛ' binib bɑ kiwɛnk nno ya ðiɛku te bi'bo bi gbaandɛh kɪ pukeh kɪ'nɛnnɛnku nno. Bi taa' bi'kɛ bile bi fuobe nɛ kɪ tɪ wiɛ' kumubɔoku kuba ni mitɛnñɔkjiɛm te len kɪ teknh.

²¹ Bɑ siɛn' nno wɔn, utɛnjɛkl nno taa' kijisiek kɑ nɔrɛh kɪ ñɛh u'ñɔbu ni nno nɛ kɪ ku' bɛ, nɛ inuɔn kɛ baa' kɪ jin' bɛ kɪ tɪ gbo'.

20

Ibin liturl ya gber

¹ Nɛ n tɪ laa' Uwien ya tond uba ñɛn' kutaaku bɔ kɪ jiinh nɪ kɪ ŋuuke kubɔoku kɪa ñɔ ka ŋmɔbe biɛn nno ya piɛn nin tikudɔkcɛnciɛnt u'nuɔ ni,

² kɪ baa' kɪ cuo' utunwien nno. U yɛ uyo bo ya wɛ nno nɛ. Bi yih wɔn nɛ usɛnɔpɔl, kɪ liɛbɛ' kɪ yih wɔ *Satan. U taa' tikudɔkr nno kɪ lɔlɛ' wɔ, wɔ rɪ li lɔo kɪ tɪ baa ibin liturl,

³ kɪ taa' wɔ kɪ wiɛ' kubɔoku kɪa ñɔ ka ŋmɔbe biɛn nno ni, kɪ bliin', kɪ piin' ipien, kɪ pɔlɛ' ŋɔ utunwien nno ji la lɛrɛ nib kɪ tɪ baa ibin liturl nno ya gbenm. Ibin nno gɛbrɛ' la, bi li wiɛ wɔ nɛ, wɔ rɪ tien iwenkɔanke.

⁴ Nɛ n laa' muberbiɛmu muba, bɑ bɑareh kɪ kaah mu'bo nno, Uwien de' bɛ usɛn bɛ rɪ bu binib tibuur, kɪ laa' binib bɑ lɑ kun' imɔn *Yesu bo, kɪ kpaandɛ' Uwien ya gber ŋɔ bi ku' bɛ nno ya naanmu. Bi mɛkre' nɛ kɪ jin' libɛl nin Kristo ibin liturl. Bɛn ŋɑ gbaan' kɪ puke' kiwɛnk nno bii kɪ'nɛnnɛnku, ka ŋmɔbe kɪ'ðiɛku bi'yutun bo bii bi'nuɔ bo.

⁵ Uwien mɛkre' bɛn nɛ mikpiɛkm. Bitɛnkpiitɔb bɑ siɛn' nno ibin liturl nno ŋɑ gɛbrɛ' la, bɑ rɪ mɛkre.

⁶ Binib bà kpíe' ki mækre' bitenkpiib ni nnò Uwien ya mɔnm te bi'bo, kímé Uwien nɛ bore' bɛ ki tien' u'yaab. Ba ní kpo kí lere. Bi li yé Uwien nin *Kristo ya tɔtuɔrkaab nɛ, ki li yé bibɛrb nin *Kristo ibin liturl.

Satan ya lum

⁷ Ibin liturl nnò gɛbrɛ' la, Uwien li cère bɛ ní ñɛn *Satan lipɛkl ni kí wíɛ,
⁸ wɔ ní jo kí tí lɛrɛ inibol yá kɛ te utingbɛn kɛ bo, kí tí taan yé, yé ní tɔ butɔbu. Inibol nnò ya yel si Gɔg nin Magɔg* nɛ. Bi yɛbɛ tɛn likpɛntɛngbil nɛ.

⁹ Bi gbe utingbɛn bo ní kɛ saan, kí jɛbɛ' udu wá Uwien yíɛ wù, u'nib te u'ni nnò, nɛ umu ñɛn' paaki bó ní kí lá wín' bi'kɛ.

¹⁰ Nɛ Uwien cère' bi cuo' usɛnpol wá lɛrɛ' bɛ nnò, kí wíɛ' kumubùoku kùà mítɛnɔkjiɛm te len kí teknh nnò ní, kiwɛnk nnò nin utonnɛnɔbonsɔknl te ná saan nnò. Bi li tuu kí te nɛn saan nɛ uyo kɛ kí jɛndɛh kí lɛbrɛh ñɔnku nin wien ni.

Lidaali là Uwien li bu binib kɛ tibuur

¹¹ N laa' kiberbɛcɛnciɛnk kiba kí plɛn, kí laa' wá kɛ kí'bo nnò. Kitink nin kutaaku gben' u'nun bó kɛkɛl ka sɛn' bonn.

¹² Nɛ n laa' bitenkpiib, biciɛnɛn nin biwaab kɛ se kiberbiek nnò ya nun bó. Nɛ bi pibre' tigbɔnt, kí liɛbɛ' kí pibre' kutɔku limiɛl ya gbɔnku nínnò. Bi bun' bitenkpiib tibuur, wá kɛ lá sɔn' ma bo. Bi bun' bɛ tɛn ní keɛ' ma bo tigbɔnt nnò ní nɛ.

¹³ Miñunm lá jin' binib bà kɛ nnò, mí ñɛn' bɛ ní. Mikuum lá jin' bà bi te kutenkpiiku ni nnò mɔ ñɛn' ní, nɛ Uwien bun' bɛ tibuur wá kɛ lá sɔn' ma bo.

¹⁴ Nɛn saan nɛ bi taa' mikuum nin kutenkpiiku kí wíɛ' kumubùoku ni. Kumubùoku nnò nɛ yé mikuliem.

¹⁵ Nɛ bi taa' binib bà kɛ ya yel ña keɛ' limiɛl ya gbɔnku ni nnò mɔ kí wíɛ' kumubùoku nnò ni.

21

Kutɛfɛnku nin kitinfɛnk ya gber

¹ N laa' kutɛfɛnku nin kitinfɛnk, kímé kutɛkpaaku nin kitinkpaak nnò ña jí te. Miñuncienm mɔ ña jí te.

² N laa' Uwien ya du Yerusalemfaan ñɛn' u'saan paaki bó ní kí mɔn tɛn uɛfaan wá bi dùun' wɔ kí tuke kí joh u'cɛ bó.

³ Nɛ n cii' uniekɛ uba bó, u len' ufaa bo kiberbiek nnò saan kí ye: «Liikɛ mɛn, Uwien ya kɔnkuɔn jí te binib ní nɛ. U li kɔh nin bɛ, nɛ bɛ ní li yé u'yaab, nɛ wɔn bugbɛn ní li yé bi'Wien.

⁴ U li ñmire bi'nunsiir kɛ, kuum nin kuumɔ nin jɛnd nin kpiɛnde ña jí li te, kímé tibonkpaar nnò kɛ gben'-a.»

⁵ Nɛn saan nɛ wá kɛ kiberbiek bo nnò len' kí ye: «Fɛnfɛnnò n tɛh tibont kɛ tifɛnt nɛ.» Nɛ kí tí len' kí ye: «Kɛɛ tigbɛr tuu, kímé tù te nɛ, kí kɛ bɛ ní li du tu'bo.»

⁶ Nɛ kí tɔkɛ' nni kí ye: «Ní'kɛ tien' kí gben'-a! Min nɛ yé micincinm nin migbenm. Uñuñun ñmɔbɛ wá kɛ la, n li de wɔ liñunbunl lá ya ñunm diɛnh limiɛl wa ní pɛ niba.

⁷ Wá kɛ mɔn' kí faake' nɛ li si tu ya bont kɛ. N li yé u'Wien nɛ u'mɔ lí yé n'buk.

⁸ Bà sɛn' bujɛwaanbu nin bà ña fɔrɛ' Kristo ya sɛn ni nin bà tɛh ijuɔkɛ ya bont nin binikub nin isɔnsɔnd nin biñɔkɛnb nin bà pɛ ibule bo. Bi'kɛ ya tùɔn nin bi'lenm ña kɛ gbɛmɔnt ya sɛn. Bi'buɔl si kumubùoku kùà ní mítɛnɔkjiɛm te len kí teknh nnò nɛ. Nɛn nɛ yé mikuliem.»

Yerusalemfaan ya gber

⁹ Uwien ya tondb bilole bà ñuuke ijɛndfɔrkɛ isɛn ilole ni nnò ya uba baa' kí lá tɔkɛ' nni kí ye: «Dɛn, ní wuɔn ñɛ uɛfaan wá Kipebuk lí kuɔn wɔ nnò.»

¹⁰ *Mifuoñaanm cère' n laa' ná tídeknt yaam nnò ní nɛ utond nnò taa' nni kí don' liñɔfɔkrl liba bo, kí wuɔn' nni Uwien ya du Yerusalem u'ñɛn' u'saan paaki bó kí jiih ní.

¹¹ Uwien ya wenwenku wɛndɛh wù kí cère' u windeh tɛn litɛnl lá ya daaku faa, kí windeh tɛn litɛnl lá bɔn tɛn lidingl kí likɛh kí càareh.

¹² Liguɔncɛnciɛnl liba nɛ lá guɔn' udu nnò, kí ñmɔbɛ inañuɔn piik nin ile. Uwien ya tondb piik nin bile se inañuɔn nnò kɛ saan. Israyel yaab ya baamul piik nin ile ya yel keɛ' inañuɔn piik nin ile nnò kɛ bo.

¹³ Inañuɔn ita te lɛnpuoli bó, ita te nintuɔli bó, ita te ugɛn bó, ita mɔ te ujie bó.

¹⁴ Liguɔncɛnciɛnl nnò se itɛn piik nin ile bo nɛ. Kipebuk ya tondb piik nin bile ya yel keɛ' itɛn nnò kɛ bo.

¹⁵ Uwien ya tond wá liɛnh nni nnò ñuuke miñɔkm ya kɛndɔ wɔ ní kpaan udu nnò nin u'nañuɔn nin u'guɔncɛnciɛnl nnò.

* 20:8 Uwien ya ñɔbonsɔknl Esekíel lá yih Uwien ya nɛnnɛndb nɛ Gɔg nin Magɔg.

¹⁶ Udu nno là te ten kangbonga ne, u'kele ke inan ya p'len kpe. Ne u taa' ukpendo nno ki kpaan' udu nno, ki laa' ikele inan nno, wà ke ya fòkn te mikpàanm itur piik nin ile ne. U'paaki ya fòkn mɔ kpe nno ne.

¹⁷ U kpaan' * liguonl nno ki laa' nì te kobk nin pinan nin minan ne. U kpaan' binib kpaandeh tibont ma bo ne.

¹⁸ Bi là taa' iten yà bi yih yè jaspi nno ne ki men' liguonl nno. Udu nno ke là yé miñòkm mà wien, ki windeh ki likeh ki càareh ten lidingl ne.

¹⁹ Bi là taa' iten yà ya daaku faa ke ya bol ne ki mɔnge' liguonl nno ya tenpuul.

Likpiekl yé litenl là bi yih lè jaspi nno ne,

liliel yé litenl là bi yih lè safir nno ne,

litaal yé litenl là bi yih lè agati nno ne,

nnaan yé litenl là bi yih lè emolod nno ne,

²⁰ nɔun yé litenl là bi yih lè sadoniks nno ne,

nluob yé litenl là bi yih lè kaneliyann nno ne,

nlole yé litenl là bi yih lè krisolate nno ne,

niiin yé litenl là bi yih lè belil nno ne,

nwe yé litenl là bi yih lè topasi nno ne,

piik yé litenl là bi yih lè kalsedoni nno ne,

piiknba yé litenl là bi yih lè yasente nno ne,

piiknle yé litenl là bi yih lè ametisi nno ne.

²¹ Bi là taa' litenl là ya daaku faa bi yih lè perl nno piik nin ile ne ki tien' udu nno ya nañuon piik nin ile nno. Nañobu ke nañobu là jin' litenl liba ne. Ki taa' miñòkm mà windeh ki likeh ki càareh ten lidingl nno ki c'ie' mifenm mà do udu nno ya benku ni nno.

²² Ma laa' udu nno ni bi pèkeh Uwien kuduku kua ni, kime Yonbdaan Uwien mituom ke ya daan nin Kipebuk nno te udu nno ni, ne binib pèkeh be.

²³ Udu nno ya nib na nuunh wien nin nmaal rí li wendeh u'ni, kime Uwien ya wenwenku ne wendeh wù, ne Kipebuk nno yé u'f'rl.

²⁴ Inibol ke li cuon u'wenwenku ni, ne utingben bo ya berb li tuke bi'bont tà dienh be ukpieke kí baa u'ni.

²⁵ Udu nno ya nañuon li tuu ki ye uyo ke ne, ne na ji li biire u'ni.

²⁶ Bi li taa tibont tà dienh inibol ke ukpieke nin lifaal kí baa u'ni.

²⁷ Nibonn ná ke yé tijòknt ya bonn na rí kò u'ni. Binib bà teh ijuoke ya bont nin bà ya tòn nin bi'lenm na kpe gbemònt ya sen nno mɔ na rí kò u'ni. Binib bà ya yel keke' limiel ya gbònku ni nno baba ne lí kò u'ni. Kugbònku nno yé Uwien ya Pebuk nno yaaku ne.

22

¹ Uwien ya tond nno wuon' nni miñunm mà dienh limiel ya kpen u windeh ten lidingl ki likeh ki càareh. Mí ñeh Uwien nin Kipebuk nno ya berbiek saan ne.

² Limiel ya subu se mifenm mà do udu nno ya benku ni nno ya siik ni ne, ki te ukpen nno ya keke ke ile, ki lòngh bolm piik nin mile libinl ni. Bù lòngh nmaal ke nmaal ne. Bu'fer yé kunjàaku ne ki buuh inibol ke.

³ Uwien wie' ná ke miñuom na ji li te udu nno ni. Uwien nin Kipebuk ya berbiek li te udu nno ni ne, ne Uwien ya tonsònb rí li pukeh wò.

⁴ Bi li le u'nun bó, ne bi li keke u'yel bi'yutun bo.

⁵ Na ji li biire u'ni, ne binib nno na ji li nuunh f'rl, ka ji li nuunh wien rí wende be, kime Yonbdaan Uwien ne li wendeh be. Bi li yé biberb ne uyo ke.

Yesu ya baam ya gber

⁶ Uwien ya tond nno tòke' nni ki ye: «Tigber tuu te ne, ki kpe be rí li du tu'bo. Yonbdaan Uwien wà là cère' u'ñòbonsòknb sòkn' u'gber nno, ne sòn' ní u'tond wò rí lá wuon u'tonsònb tibont tà li tien' na rí taande.»

⁷ *Yesu len' ki ye: «Li cengeh mèn, n we ní na rí taande.» Wà ke tùore' ki ñuuke Uwien ya gber tà te kugbònku kuu ni nò ki tòkeh ná laan teh nin ná lá li tien nno ya gber la, Uwien ya mòm te u'bo.

⁸ Min San ne cii' tibont tuu bó ki laa' tù mɔ. N cii' tu'bó, ki laa' tù ma nno, ne n gbaan' utond wà wuon' nni tù nno ya nun bó rí puke wò.

⁹ Ne u tòke' nni ki ye na la tien nno, kime u'mò yé min nin n'tòb bà yé *Uwien ya ñòbonsòknb nin bà tùore' ki ñuuke kugbònku kuu ya gber ya tonsòntò ne. A li puke Uwien baba ne.

¹⁰ Ne ki tí tòke' nni ki ye: «La bóle Uwien ya gber tà te kugbònku kuu ni nò, kime tù li tien uyo wà nno nek' ní njo.

* 21:17 Mikpàanm nno ya fòkn kpe kí cin kunòkpendunku kí tí fore inòbii ne.

¹¹ Wà bre la, wò ní li teh ná bre ki joh. Wà yíe tìjòknt ya tùon la, wò ní li kuòndeh u'ba tìjòknt ki joh. Wà yé unimònt la, wò ní li teh tinimònt ki joh. Wà yé Uwien yò la, wò ní juore kí li yé Uwien yò.»

¹² *Yesu tí ye: «Li cengeh mèn, n we ní na ní taande, kí li tuke lisuul ní lá su unil ké u'tuonl kpe ma bo.

¹³ Min ne yé micincinm nin migbenm, ukpiék nin ufòrke.»

¹⁴ Binib bà sòkreh bi'liert nno Uwien ya mòm te bi'bo. Ben ne ñmòbe usen be ní mò limiel ya subu ya bii, kí ñe bunaròbu kí kò udu nno ni*.

¹⁵ Ama bà teh ijuòke ya bont nin biñòkdenb nin isònsònd nin binikub nin bà pe ibule bo nno, bi'ke fe itùon nin tìgber tà ña kpe gbemònt ya sen ne, ne ki pe tu'bo. Ben li juore saali ne.

¹⁶ «Min *Yesu ne sònt' ní n'tond wò ní lá tòke ne tìgber tuu n'táan ni. N yé Dafid ya yaabil ne, ki wien ten litenñemaasel.»

¹⁷ *Mifuoñaanm nin Uwien ya Pebuk ya jekpen ye: «Den.»

Wà ké cii' la, u'mò ní ye: «Den.»

Uñuñun ñmòbe wà ké la, wò ní den,
wà yíe miñunm mà dienh limiel la,
wò ní den kí ñu, ki la pè niba.

Tìgberfàrkaar

¹⁸ N gbierèh wà ké ciih tìgber tà te kugbònkú kuu ni, kí tòkeh ná laan teh nin ná lá li tien nno ya gber nno ne. Wà ké taa' tìgberòr kí pukn' tìgber nno bó la, Uwien li cère ijènd yà bi len' i'bó kugbònkú kuu ni nno ní lu u'bo.

¹⁹ Wà ké kùore' kugbònkú kuu ya gber la, Uwien ña ní cèbe wò, wò ní mò bi len' limiel ya subu búa bó kugbònkú kuu ni nno ya bii, ka ní cère wò ní kò u'du wà bi len' u'bó kugbònkú kuu ni nno ni mò.

²⁰ Wà tòke' tìgber tuu ké nno ye: «Imònt ne n we ní na ní taande.»

Imònt, Yonbdaan Yesu, den.

²¹ Yonbdaan *Yesu ní juoke binib ké.

---

* **22:14** Bi kpié' ki kele' tìgbònt tà nno ya tuba ni ní kele' ki ye: «Binib bà boh tì'gber tà te kugbònkú kuu ni nno Uwien ya mòm te bi'bo ne.»